

John Adams
Library.

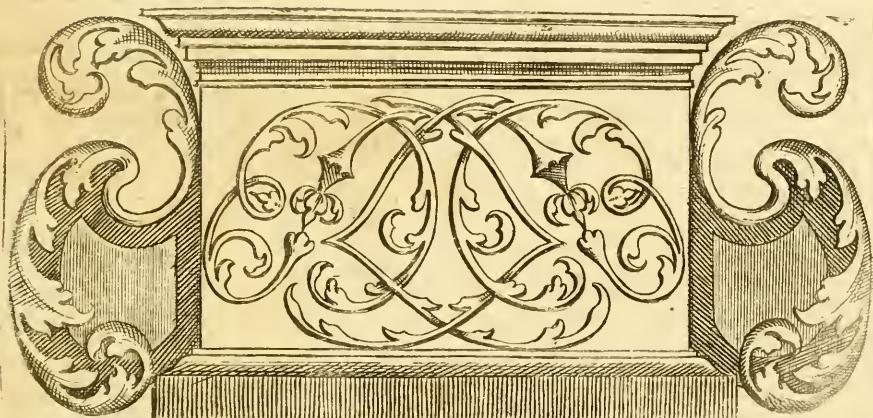
IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF N°

* ADAMS
50.1

DE GL'
ISTORICI
DELLE COSE
VENEZIANE,
I quali hanno scritto per Pubblico
Decreto,
TOMO SETTIMO,
CHE COMPRENDE I SEI ULTIMI LIBRI
DELL' ISTORIE VENEZIANE
LATINAMENTE SCRITTE
DAL SENATORE
ANDREA MOROSINI.

IN VENEZIA, MDCCXX.
Appresso il Lovisa.
CON LICENZA DE' SUPERIORI,
E PRIVILEGIO.

ADAMS

50.1

3.7

E P I T O M E.

XV-virum, qui ad X-viros adscribabantur, magistratus, re magnis contentionibus agitata, est abrogatus. Kalendarium emendatum, annusque instauratus nova Gregorii XIII. constitutione, cui tamen ne parerent Graecae Venetorum insulae, Senatus impetravit. Amurathe in Persicum bellum verso, cum Florentini & Melitenses Equites libere toto mari piraticam facerent, horum galeonem Contarenus cepit. Ad Aquilejense negotium Pontifex redierat, cum, illo intermisso, ad Christianorum in Turcas arma concitanda curam omnem vertit, Latinumque Ursinum bac de re Venetas misit. Melitensem insolentiam, quatuor eorum triremibus captis, Philippus Paschalicus repressit. Eadem a Pontifice iterum de negotio Aquilejensi jactata: novae cum Florentinis ac Melitensibus ob maritimas excursiones discordiae exortae. Japoniorum Regum ad Pontificem legati Roma discedentes, Venetas accessere. Sub id tempus Gregorius XIII. mortuus est, ejusque in locum Xystus V. suffectus. Res Aquilejensis hoc Pontifice composita, omnisque simultatum materia sublata est. Qui rerum suarum status esset, Galliae Rex Henricus Senatui significavit. Nicolo Pontio Principi, qui e vivis excesserat, Paschalis Ciconia subrogatus. In Ludovicum Ursinum, interclusa laqueo anima, ob enorme facinus animadversum est. Centum aureorum millia Galliae Regi senatus consulo Patres mutua dedere. Varii bellorum civilium in Gallia eventus, Hispanorumque contra Anglos conatus narrantur. Quod Henrico III. a Gallo post alterius Henrici mortem Regi salutato Senatus gratulatus erat, Xystus conquestus est, ejusque Nuncius, Messioratori Principis convenienti copia facta, Venetiis discessit; qui tamen redire a Pontifice jussus est. Respublica Henrico nihilominus favit, a quo alienus Pontificis aliorumque Italorum Principum animus.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER TERTIUSDECIMUS.

Eminem ego arbitror , Venetias unquam accessisse , qui non summa admiratione captus fuerit , mediis aquis sitam urbem , nullis ageribus , nullis mœnibus , nullis propugnaculis protectam , ab omni hostium impetu tutam atque inexpugnabilem esse . Quod sane vel præteriorum temporum ad posteros memoria transmissa , vel experientia quoque ipsa hoc sæculo compertum fuit ; dum Europæ Principes sociatis armis in Venetos conversi , ferro atque incendio proxima urbi loca depopulati , ad continentis usque marginem se provexissent , ex qua frustra immanes tormentorum globos in urbem , nullo incolarum timore aut damno , intorquentes , summa verecundia ac dedecore perfusi discessere . Id certe ad diuturnitatem imperii haud parum contulisse neminem inficias iturum reor . Quam enim in toto fere terrarum orbe urbem inve-

1582
*Venetia-
rum fœtus
præstantia .*

1582

nias, quæ aliquando hostiles impetus perpessa, aut æquata solo, aut absumpta flammis, civium corpora vel in servitutem abstrahi, vel hostili mucrone confossa non inspexerit? Sed quamvis hæc tam vera sint, ut nulla invidorum, vel obtrectatorum malevolentia in dubium verti queant; nihilominus, quod per tot rerum humanarum casus jam mille ac ducentos annos liberi Veneti imperitent, illud in primis, secundum Deum, excellenti Reipublicæ formæ tribuendum existimo, ex qua ea instituta ac leges promanarunt, quibus firmissimis radicibus innixum imperium, inconcussum immotumque perseverat. Neque enim ei illapsa mala sunt, quibus perturbatæ atque eversæ aliæ Respublicæ pessum tandem ivere. In illustri etenim, verum lugubri monumento positæ sunt Græcorum civitates, Romanoque Imperio æmula Carthago, quæ non tam hostili ferro, quam dissidentibus civium animis periæ: Roma denique ipsa, quæ; ferocibus nationibus gentibusque perdomitis, post æquatum orbi terrarum Imperium fatiscens, suaque mole laborans, intestinis civium odiis ac factionibus divulsa concidit; ut interim quæ postea rebuspublicis non modo, sed monarchiis quoque acciderint, prætermittam. Ab hisce malis quod immunis Respublica Veneta fuerit, post Deum Optimum Maximum, mirabili eximioque regimini tribuendum putaverim; in quo ita electioni sors admixta est, ut cum iter nemini ad Rempublicam capessendam intercludatur, tum virtuti maxime pateat; in quo libertas cum floreat, tamen effrenata libido ac licentia civium a legibus coerceatur; in quo demum cum æquo jure omnes ad magistratus nitantur, nulla tamen tutior ad eos obtinendos suffragatio, quam virtus charitasque in patriam habetur, quæ cum per omne Respublicæ corpus permeet, cives indissolubili nexu conglutinat atque adstringit.

Neque vero quis hæc assentationis me gratia dicere, quam prorsus odi, sibi persuadeat; quid enim ab hac scribendi ratione magis abhorret? sed quia ita se rem habere ea patefaciunt, quæ hoc tempore contigerunt, in quo Quindecim virum, qui majoribus comitiis singulis annis ad Decenviros ascribebantur, magistratus desiit. Iis, cum antea gravissimis in rebus a Decemviris vocati absque suffragii jure sententiam dice-

Venera Rei-
publicæ ex-
cellens for-
ma.

Additionis
ad Decem-
virum col-
legium in-
stitutionis
narratio.

dicerent, anno M. CCCC. LXVIII. majoribus comitiis decernendi facultas est tributa. Inde, quindecim hisce Adjunctis, collegium viginti quinque effectum est. Cui cum Princeps una cum sex ei assidentibus viris, qui *Consiliarii* vocantur, præfasset (omnibus enim collegiis & conciliis Princeps ac Sexviri intersunt ac præfunt) ad duos ac triginta deliberandi jus pervenit. Ii ardua negotia, quæque ad Reipublicæ statum maxime spectarent, pertractare consueverant; perdifficilesque deliberationes excutere, utque eis extrema manus imponeretur, ad Senatum deferre. Verum, quia ita natura comparatum est, ut bonis initiis atque exemplis orta paulatim degenerando, uti mortalia cuncta, immutentur; sensim ejus collegii auctoritas usque eo se provexerat, ut limites, intra quos per multos annos se coniunuerat, transgressa, plerisque Senatoribus, licet intimos animi sensus obtegerent, suspecta & molesta redideretur; ac nonnulli occulto voces dissiparent, quibus immodicam nimiumque sc̄e effientem potentiam carperent; quod præsertim eo anno multa legibus adversa fecisse diecerentur: publicam pecuniam nimis liberaliter in gratiam privatorum hominum effusam: patricios plerosque majorum comitiorum legibus solutos: alios, qui vel per ætatem arcerentur, vel tempus, quo post exactos honores ad alios capeſſendos lege minime idonei sunt, nondum exegiffent, ad magistratus admisſos: cuncta fere ad se traxisse: quæcumque peterentur, facilime ac large tribuere. Itaque kalendis octobris cum comitia pro quindecim Adscriptorum collegii creatione inirentur, duodecim tantum, reliquis prætermisſis, quod dimidiam suffragiorum partem non tulissent, delecti fuere. Quarto nonas denuo ad reliquos legendos comitiis vocatis, unus Joannes Corrarius est adlectus. Exinde per aliquot dies haud meliorem exitum res habuit; immo e sermonibus, qui non occulto, sed palam dispergebantur, suffragia inhiberi, ſuspiciones irrepere, non in eos, qui adversus leges feciffent, sed in magistratum ipsum invidia conflari coepit. Eo eventu perculſæ Patrum ac Præconsultorum in primis mentes, ne inde Reipublicæ aliquid detrimenti accidere posset, vereri: nimium eam procul dubio auctoratem excreviſſe, quæ cancellis veluti quibusdam comprehensa plurimum Reipublicæ profuisset. At minime ob id

1582

permittendum, ut ea tabes ad magistratum perveniret, summaque majorum prudentia institutum concilium collaboretur: si qua in re lapsum foret, corrigi, moderari, nimiam circumscribi auctoritatem oportere. Igitur variis consultationibus reagitata, tandem majoribus comitiis Consiliarii legem tulere, qua, lege anni M. CCCC. LXVIII. ad salubriorem formam redacta, intra certos terminos Decemvirum Adjunctorumque auctoritas cogebatur, atque pecuniae publicae erogandae modus prescribebatur: de abditis atque arcanis negotiis ad Senatum referretur; eoque tantum consulto decerni posse cavebatur. At Franciscus Gradonicus, Quadragintavirum capitalium Magister, sic adversus legem dicere est exorsus.

Inficiari nequeo, præstantissimi cives, qui suprema hæc comitia conficitis, diu me hæsitantem, ancipitique consilio distentum varias in partes animum versasse, antequam in conspectum istum amplissimum prodirem, atque ex eo loco verba facerem, ex quo præclarissimi viri, diuturno rerum usu atque eloquentia insignes dicere consuevere; quibus sane rebus cum me penitus destitutum sentirem, mei periculum absque jactura facere non posse satis animadvertebam. Sed omnia cum meus in patriam amor & charitas, tum munus Quadragintavirum Magistri, quo obstringor, vicit, neque passus est, ut, quæ e Republica esse existimarem, silentio præterirem, officiumque desererem, quod cum vita tantum extingui debet. Neque me fugit, difficile admodum esse iis de rebus differere, quæ cum ad omnes spectent, tum singuli suo ingenio, & consilio metiventur. Attamen illud in primis me reficit, animosque addit, quod cum nil mibi, preter publicam utilitatem, statuerim, non minus attente, quam benigne vos audituros confido. De iis enim legibus institutisque tuendis agitur, quibus alta atque educata Republica, ad eam quam modo cernimus existimationem atque amplitudinem excœvit, quibus severe ac rite servatis, ingenti felicitate ac tranquillitate cuncta processere; contraria vero negiectis, ingentia damna extitere. Quis porro ignorat, Veneti Senatus auctoritatem ac majestatem apud cunctas gentes egregiam consilii ac prudentie laudem tulisse? in eo mentem totius Republicæ residere, ejus nutu ac providentia eveytam civitatem, publicas privatasque auctas opes, bella gesta, con-

*Lex de au-
toritate
Decemvi-
rum consili-
cum condi-
tione refor-
manda.*

*Fran.isci
Gradonici
oratio.*

fectus

fœtas paces, fœdera inita, adeptum imperium, in remotissimas orbis regiones victricia signa illata? Majores etenim nostri, qui tantam Rempublicam peperere, per totque secula ad nos per manus tradidere, ab hoc supremo totius Reipublicæ (quod majus dicimus) consilio in reliqua veluti membra potestatem derivarunt: suprema absque provocatione judicia cum civilium tum criminalium rerum penes Quadragintaviros esse voluerunt; publicam tranquillitatem ac quietem, graviora & atrociora criminis Decemviris demandarunt; imperii curam atque administrationem Senatui tribuerunt. Quod vero perfacta hæc repagula aliquando fuerint, quis ad exemplum traxerit? quod fines egressa consuetudo transilierit? Quin immo magis vosmet ipsos excitare atque inflammare debetis, ut, si ulla in re majorum instituta minus servata sint, errata corrigatis, neve eas leges, quas semel ratas sanctasque esse voluistis, violari atque abrogari patiamini. Nam nimium (prob dolor) inspicimus, quanta vis consuetudinis sit: ubi arbitrio potius, quam ratione adolevit, vix, ac ne vix quidem, mutari, detorqueri, aut flecti potest. Quis est, qui præteritis bisce annis, vel prompta permittentium facilitate, vel privatorum gratia ac favore leges transgredi non tentaverit? Qui ea, quæ tentaverit, remissa bac indulgentia non sit consequitus? Quot quantisque adversus leges publica pecunia erogata? Quot magistratibus capessendis minime idonei lege soluti sunt? Ut interim gravissimarum rerum decreta inscio Senatu facta prætermittam. Scilicet legem a Consiliariis latam amplectimini, ut vestris suffragiis ea non modo, quæ bucusque acta sunt, suprema bac auctoritate corroboretis, sed etiam in posterum aditum ad similia pejorative aperiatis. Etenim si, nondum majorum comitiorum auctoritate adhibita, adeo lapsæ res erant, tantumque a suis initiis deflexerant, quid hoc decreto veluti aggere constitutio futurum arbitramini? Sicuti in humanis corporibus si humorum aliquis sese extulerit, nisi brevi obtundatur, atque medicorum ope ad symmetriam perducatur, aegresceret ex atque interire necesse est: ita in imperii administratione, si quæ pars terminos excesserit, si quod nimium excreverit, non coeretur ac reprimatur, quid expectes, nisi ut præceps corruat,

1582 ingentemque ruinam ac stragem edat? In manu vestra totum id situm est, cives; opem tanta in re a vobis patria suopte jure poscit ac flagitat. Splendorem Senatus, Decemvirum majestatem, Quadragintavirum decus tuemini; ut firmissimis hisce compagibus, quibus totum hoc corpus fulcitur ac sustinetur, conjuncta atque connexa Respublica, nullo unquam tempore turbari, labefactari, aut concuti queat.

Acris admodum ac vehemens Gradonici oratio visa est: eam pro se quisque vel commendare, vel carpere. Cumque omnium oculi in Patrum ora conjecti essent, quisnam Quadragintavirum Magistri sermonem excepturus esset, ecce Albertus Baduarius, Eques, Sapiens continentis, vir virtute atque eloquentia præcipuus, qui nuper legationis munere apud Cæsarem perfunctus fuerat, venia a Principe & Consiliariis petita, suggestum ascendens, in hunc fere moduni est locutus.

*Alberti
Baduarii
oratio.*

Libenter ab hoc dicendi munere in gravissima præsertim hac causa abstinuisse, alios audire, mibi in ferendo suffragio satisfacere contentus, nisi laceitus, ac prope ita impulsum fuisset, ut me cobibere vix possem, quin meam sententiam vobis, præstantissimi cives, quorum virtute universa Respublica nititur, aperirem, cum præsertim neque ira incensus, neque privato studio ductus, quæ aliena a publicis consiliis esse debent, ad dicendum accedam. Quot enim Reipublicæ irarum, privatrumque perturbationum pœnas dedere? Iis vacuus si Quadragintavirum Mugister fuisset, in gravissimi præcipuique in Respublica concilii actiones ac decreta linguam non acuisset, neque ea probra & maledicta effudisset, quibus unumquemque vestrum vehe- menter commotum esse animadverto; immo si quid adversus leges, institutaque actum esset, ei in posterum opportune occurrentum esse censuisset. At ille in Concilium invectus, si quid humana imbecillitate commissum est, eo tamquam ariete quætere atque prosternere magistratum pessimo exemplo est adnixus; quasi regula per se obtorta, ac fallax esse queat, ac non potius penes illos, qui ea uti vel nesciunt, vel nolunt, error sit. At queso quo in mu-

nere , negotio , magistratu obcundo non aliquando in leges quidpiam committitur ? In humanis rebus quam inventias , que æquabili tenore , atque eodem cursu semper feruntur ? Cur novæ leges , mandata , instituta , abrogationes , sanctiones ; si nunquam ab itinere deflectitur ? si semper publicis decretis obtemperamus ? si statutos a prudentibus limites non egredimur ? Nolo mordicus tueri , in tot Decemvirum , Adscriptorumque decretis fortasse aliqua inveniri non posse (licet pauca ea sint) que aliqua in re castiganda & corrigenda sint . Concedo , quandoque non omnes leges in consilium adhibitus fuisse . Addo etiam , adversus leges nonnunquam factum . Nunquid ob id in magistratum invehi ? nunquid instituta corrumpere oportet , quibus per tot annos publicæ res administratæ sunt ? An ea , que maiores nostri summa ratione instituere , que toties sunt experti , ingens vestra prudentia delebit ? vestra inquam prudentia , qui hoc imperium ab iis accepistis , qui singularem sapientiam , eximiūmque eorum in patriam charitatem ad vivum exprimitis ? Cur , si quid humani irrepit , non tollimus ? cur , si qua in re peccatum est , non corrigimus ? cur legem a Consiliariis latam non ferimus ? Quia ne minima quidem ex parte Senatus auctoritati ac majestati derogant , sed ea illibata atque intacta preclarri hujusc regiminis fundamenta concilii , quod semper in Republica gravissimum habitum est , auctoritatem tueri ac confirmare nituntur . Quis enim inficias iverit , ac non invitus quoque fateri cogatur , sèpius ex ejus consultationibus ac decretis immensa prope commodi , que vix fando enumерari queant , ad Rempublicam manasse ? Quæ ut multa sint , unum pro cunctis in omnem posteritatem fama propagabit , pacem nempe cum Selymo Turcarum Rege nuper sancitam , qua effectum est , ut jactita procellis , - sævi- que tempestate quassata Respublica , tandem incolumis portum subiverit ; cum antea triennii bello confecta , ab amicis deserta , veluti navis , discisis velis , disruptis antennis , confracto malo , remigio nudata , præsens naufragium expectaret . Quis neget hoc uno facile patefactum , quantum Reipublicæ intersit , duabus hisce veluti

1582 anchoris ingentem banc navem niti . Presunt huic Co-
legio Princeps , quo totius Republicæ majestas repræsentatur , atque una sex Consiliarii , Decemviri ; Quindecim
Adscripti una cum iis suffragia ineunt ; majoris medii-
que ordinis Praeconsultores a Senatu lecti intersunt : Tri-
umviri Advocatores , quibus legum custodia concredita est ,
adsistunt . Quid ambigimus ? Quid hæsitamus (faceat hinc
omnis suspicio) non omnia ex supremi bujus consilii sententia
eventura ? Ita regiminis formam a majoribus constitutam
retinebitis ; malis , quæ humanae naturæ vitio nonnunquam
illabuntur , obviam ibitis ; ingentis bujusce corporis mem-
bra mirabili quodam nexu inter se conjuncta servabitis ;
non , uti suadere Gradonicus studet , corrumpetis , exure-
tis , præcidetis : qui sane , si pacato ac quieto animo sese
ad gravissimum hoc negotium examinandum contulerit , mini-
me vereor , ne legem latam ultro suo quoque suffragio
amplexetur , quam vos , præstantissimi cives , communi con-
sensu , communi suffragio probaturos mibi certo suadeo ac
polliceor .

Magno fere omnium applausu Baduarii oratio est exce-
pta , optimis certissimisque rationibus legem corroboratam
fuisse iis præsertim opinantibus , qui maturitate diuturno-
que rerum usu in Republica præstarent . Verum occum-
bente sole , cum lege , ne in comitia lumina inferren-
tur , caveretur , aliisque suggestum descendere volenti-
bus , rejecta in alium diem res est . Variis interim ser-
monibus de iis , quæ dicta fuerant , passim disceptatum ;
denuoque discrepantibus sententiis iisdem in comitiis per
aliquot dies agitata res est . Inter ceteros ingenti omnium
expectatione Federicus Baduarius , magnæ existimationis
civis , qui insignes magistratus natus , legatione multis an-
te annis apud Carolum V. Imperatorem functus , privatam
vitam tunc agebat , est auditus : multa de priscorum pru-
dentia , de Republicæ constitutione , de majorum comi-
tiorum , Decemvirum , Senatusque auctoritate perlocutus :
Leges condere , magistratus deferre , concilii ex universa no-
bilitate coacti præcipua munera esse : ad Decemviros in
publicæ quietis perturbatores , seditiones , gravibusque noxis

coin-

coinqinatos *jus esse* : *reliqua capitalia delicta ad Quadraginta viros capitales spectare* : *in civilibus, urbanisque negotiis provocationes ad vetus, in peregrinis ad recens Quadrageantavirale concilium pertinere* : *ceterum bella, paces, foedera, publicam pecuniam, arma in Senatus potestate esse*. Tum ad egregiam illius formam transgressus, mirabili, ac prope divina prudentia ita constitutum esse affirmabat, ut ex omnium ordinum temperamento coalesceret : *Non consultis senilem gravitatem, plerunque tardo incedentem gradu, officere; non juvenilem impetum nimium effervescentem incitare; at firmo constantis aetatis labore utrisque connexis ea decreta prodire, quæ neque lentore frigescerent, neque nimio ardore flagrarent, quæque ab una veluti mente profecta, exacti judicii trutina expensa, prudentiam fortitudinemque redolerent*. His aspersus sententiis totus Federici Baduarii sermo fuit : *palam vero quid sentiret (arte fortasse factum) minime enunciavit*. Itaque ut gravitatis maturiorisque eloquentiae laudem tulit, ita in eo plerique apertiores sententiam expetivere. Sed vehementes Hieronymi Prioli, ac Joannis Superantii orationes magnum pondus ad comitia flectenda habuere, quippe qui, omnifere ætate in gerenda Republica absumpta, Patrum animos in Senatu versari assueti, plurimum dicendo poterant. Superantium postremo loco in hanc sententiam locutum fuisse constat.

Dum mecum ipse reputo, tot jam elapsos esse dies, quibus de gravissimo hoc negotio agitur, neque post tot insignium Senatorum sententias expediri consilia, ad exitumque rem perduci posse, dum universam civitatem hæsitabundam magna atque incredibili expectatione teneri animadverto, summa molestia ac moerore, præstantissimi cives, affici fateor; non quia ex hac dissentientium opinionum varietate aliquid Reipublicæ pertimescendum putem; qua enim ex re cunctorum civium ad libertatem ac patriam conservandam conspirantium voluntas ista, atque ardor infringi vel minui potest? sed tamen sermones, qui per ora vulgi seruntur, me non mediocriter perturbant, ne per omnem Italiam dissipati, atque fortasse ad majorum Principum aulas delati,

Joannis
Superantii
oratio.

1582 lati, iis, qui vel recte hujus Reipublicæ constitutionis ignari, vel amplitudinis invidi sunt, in iugis cuncta exaggerandi, perplexaque haec consilia carpendi, haud parvo vestre dignitatis detimento, ansam præbeant. Itaque non minus utile, quam necessarium esse reor, ut tandem aliquid hac in re statuatis; cum præsertim, ni fallor, satis constet, eos qui bactenus ex hoc loco dixere, nulla ratione in legem invectos, id solum adnixos fuisse, ut mentibus ambiguitate implexis timorem, solicitudinem, suspicionem instillarent. Hasce veluti nubes si pellere, atque penitus ex animo ejicere velimus, quam nullius momenti sint, quæ objecta fuere, statim inspiciemus. Quamvis enim palam magistratum extinguendum disseruit, quis priscam atque inveteratam regendæ Reipublicæ formam reprehendere est ausus? Id unum tantum omnes objiciunt, leges violatas, pecuniam profusam, solutos legibus cives, res prolapsas: quibus si obviam itur, si errata corriguntur, si malorum radices evelluntur, cur cunctatione amplius utendum arbitramini? Cur ultro saluberrimam banc legem non amplectimini? Non repente orta, non momento extructa, at multorum annorum, immo potius seculorum spatio, nunc addendo, nunc minuendo, ac pro temporum varietate consilia adhibendo, ad summum egregia haec & conspicua publici regiminis moles perducta est. Si qualibet ex causa, si levi quopiam errato in concilia ac magistratus animadversum esset, profecto per tot temporum successiones immota Respublica minime stetisset. Incerta, inconstans, continentibus jactata fluctibus, in ingentes illas tempestates incidisset, quas reliquæ civitates perpessæ, tandem extremas calamitates subiere. Verum ad vos, amplissimi cives, orationem converto. Quænam totius publicæ auctoritatis origo? Quis conciliorum, quis magistratum opifex? Quis legum ad Reipublicæ regimen attinentium auctor? Nonne istud ex tota nobilitate concilium, civitatis hujusc fulcrum, Reipublicæ fundamentum, universi imperii propago? Quid igitur? nonne in ejus potestate situm est, pro temporum atque eventuum conditione modo addere, modo demere, nonnunquam immutare? Esto, quod tamen minime concedo,

ali-

aliquid ea lege contineri, quod certiori regula, exactiorique
indagine egeat: at eo vel tempore vel experientia patefacto, quis,
ne opportuna, prout res proposuerit, remedia adhibeamus, pro-
hibebit? Cur queso antea rejicere legem volumus, quam usu,
optimo rerum magistro, experiamur? An ita, uti Consiliarii
censent, res se habeat, an secus, probemus. An non semper
penes nos erit, latam legem exequi, abrogare, moderari? Si
rejicitis, acta res iam erit, neque facile, lapsa opportunitate,
quod modo manibus tenetis, consequi poteritis. Si amplecti-
mini, quid inde damni, quid incommodi pertimescitis? Vo-
bis ea lex placebit, utemini: in aliquo deficiet, corrigetis; dis-
plicebit, aufertis, abrogabitis, delebitis. Ejusmodi vobis
remedium proponitur, ex quo nullum publicis rebus detrimen-
tum, plurima eaque maxima bona extare possunt. In vestra
potestate, in manu vestra situm est, arbitrio subjacet vestro:
si renuitis, frustra fortasse in posterum requiretis; si recipi-
tis, usu, accedente vestro consilio, prudentia, auctoritate, non
minus confirmari, quam infirmari poterit.

Hæc vehementer admodum atque concitate a Superan-
tio dicta civium plerosque flexere; idque præ cæteris ingen-
tem ad promovendum vim habuit, quod prius experiri,
quam rejicere legem consentaneum videretur. Itaque magno
adsensu, cunctis fere suffragiis, legis capita sigillatim decre-
ta sunt. Neque dubium fuit, prostridie ejus diei, vocatis
comitiis, quin magno concursu Decemviris quindecim adle-
gerentur. Verum cum a sancta lege ad comitia ineunda di-
es octo intercessissent, denuo ea disceptari, quæ ante latam
legem inter cives agitata fuerant, cœpere, in id præsertim
iis, qui decretum impugnaverant, summa ope adnitentibus.
Itaque die dominico insequenti, de more comitiis vocatis,
nemo ex iis, qui nominati fuerant, dimidium suffragiorum
tulit; atque post tot actiones, decreta, ipsamque latam le-
gem, post centum ac viginti annorum curriculum, insueto
ac raro exemplo, at nullo publicarum rerum detrimento, uti
sequentium temporum usus edocuit, abrogatus Adjuncto-
rum magistratus fuit.

Insignem atque memorandum eumdem annum effecit,
ad exitum perductum, Gregorij Decimitertii, Summi Pontificis,
de

1582 de anno instaurando, quod diù agitaverat, negotium; cui ab Augusto usque ad hæc tempora nemo manum admoverat. Eo vero in primis permotus Gregorius ferebatur, ut celebrandi paschatis (quod supremum christianæ religionis festum est) priscam rationem restitueret, qua ex Niceni concilii legibus post quartam decimam martii mensis lunam dominico primo die a plenilunio, ab elapsō æquinoctio, peragendum erat. Cum vero æquinoctium, ob motuum solis, lunæque varietatem, procedente tempore, in idus martias incidisset, ex Concilii præscripto paschatis dies celebrari non poterat. Ad eam igitur rem animum Gregorius adjecit, negotioque ab astronomicæ scientiæ peritissimis in omnibus Europæ gymnasiis examinari iusso, consilium Principibus communicavit. Senatus literis a Gregorio requisitus, in Patavino gymnasio ab iis, qui mathematicas profitebantur, inter quos Josephus Moletius eminebat, rem diligentissime examinari, veterumque ac recentiorum scriptorum monumentis evolutis, discuti iussit. Tandem Aloysii Lilii sententiam Pontifex amplexus, statuit, ut ad solis lunæque motus æquandos, dies decem, qui a concilii Niceni tempore ad hanc usque tempestatem effluxerant, demerentur, singulis quinque annis dies intercalaretur, isque annus bisextilis foret; quadrigentorum vero annorum elapsō spatio, dies alter adimeretur. Initium octobri mense factum: nam post quartum nonas, sacrum divo Francisco diem, reliquis nonis idibusque prætermissis, idus subsecuti sunt. Eam Gregorii constitutionem promulgandam ac servandam in suis quique ditionibus omnes fere Europæ Principes iussere. Angli, Germani plerique, Græci quoque minime, sunt assensi. Id cum Patres animadvertisserint, ne qua in insulis ditionibusque, quas in oriente possident, dissidia orirentur, cum Gregorio egere, ut ab ea lege Cretam, Zacynthum, Cephalenem, Corcyram, aliasque insulas Reipublicæ eximere liceret, idque facillime impetratum est.

Gregorii
Pontificis
decretum
de anno in-
staurando.

Orientis Ve-
netæ distio-
nes ab anni
instaurati
decreto ex-
emptæ.

M. D. LXXXIII.

1583

Florentino-
rum & Mel-
itenium
excursiones.

Joannes
Baptista
Contarenus
galeonem
Meliteni-
um capiit.

Senatus ad
maris pre-
fectos man-
data.
Jacobus
Superantius
Byzantio
regressus in
Senatu re-
fert de re-
bus turci-
cis.

PRoximo, qui fuit annus quingentesimus octogesimus ter-
tius supra millesimum, cum Amurathes in Perside adver-
sus Mehemetem Codabandem dimicaret; neque, uti su-
perioribus annis assueverant, numero ac viribus prævalidæ
classes Byzantio egrediuntur; minores Europæ Principes, qui
aliquo maritimi apparatus genere pollebant, inimicitiarum
cum infidelibus obtentu, excursionibus maria infesta reddere,
prædas agere, navigia intercipere; non Hispaniarum Regis
exemplo permoveri, qui prædatoria navitia, petente Senatu,
ex suis ditionibus egredi vetuerat. Florentinorum vero in pri-
mis, ac Melitenium triremes libere in quamcumque partem
pervagando nihil tutum relinquebant, ut jam his incommo-
dis avertendis vehementioribus remedii opus esset; qua-
propter Joannes Baptista Contarenus, Cretæ custodiæ præfe-
ctus, Ægæum percurrentes, ad Cytheram delatus, in divi Ni-
colai (quem *Ulemone* vocant) portu ingentem galeonem, cum
quo Didacus Brocherius, Hierosolymitanus eques, orientis
maribus rapinis captivitatibusque foedatis, se contulerat, ce-
pit, captivumque Brocherium effecit. Eo eventu vehementer
magnus Melitenium Magister, universaque ejus militia ange-
batur. Didaci factum, quod ab eo Reipublicæ subjectis da-
mma illata non fuisse dicerebant, excusabant, navigiumque
una cum captivo repetebant. Pontifex quoque, cuius in tute-
la Hierosolymana religio conquiescit, enixe cum Donato le-
gato agebat, ut intacta navis Melitenibus dimitteretur. Ea
de re cum Præconsultores ad Senatum retulissent, navigium
exarmari, nautas ad transtra triremium adigi, Didacum sub
custodia retineri, decretum; ac, ne in posterum piratarum
audacia majora incrementa sumeret, singulis maritimis præ-
fectis jussum, si quæ in pelago, quo Reipublicæ insulæ alluun-
tur, triremes, myoparones, aliasque prædatoriaias naves inve-
nissent, statim spoliarent; in contra nitentes, uti hostiles,
impetum facerent. Ejus decreti fama aliquantis per Florentino-
rum ac Melitenium ausus repressi.

Jacobus interea Superantius e Byzantina, qua nuper functus
H. Mauroceni T. III.

B

fue-

1583

fuerat, legatione, ob Mehemetis, Amurathis filii, circumcisio-
 nem, advenit; quæ acciderant, ex veteri instituto Senatui ex-
 ponens, celebritatem neque magnificentia neque splendore cum
 plerisque in Italia spectaculis edi solitis conferendam exposuit;
 magisque ob barbaræ gentis a nostris alienos mores, quam vel
 apparatu, vel pompa spectandam affirmavit. Id inter ce-
 tera ad ferox gentis ingenium patefaciendum inspectum, com-
 plures veluti æstro percitos atque insanientes ferrum in se ade-
 gisse, vulneribusque semetipsos confecisse; alios, abdomine
 perrupto, sublata vexilla proprio corpore sustentasse. Amplissi-
 ma in area, ubi festa peragebantur, ab utroque latere lignea
 ædificia in duos ordines distincta excitata fuerant; superio-
 rem Bassæ, inferiorem Principum oratores tenebant; a dexte-
 ra Cæsar, a lœva Gallorum Regis; prope Cæsareum Venetus,
 prope Gallum Sarmata confederat. Quæ res uti Polono parum
 grata, ita Reipublicæ honori atque existimationi cessit. In hac
 celebritate Mehemetes in speciem est circumcisus, cum antea
 jam turcico ritu initiatus fuisset. Multa exinde de Amurathis
 natura, moribus, ingenio Superantius adjecit: corpore haud
 satis validum, epilepsia vexari solitum, armis tractandis mini-
 me idoneum, animo in justitiam ac temperantiam proclinato,
 religioni studiisque rerum civilium dedito: unum tantum Me-
 hemetem filium annorum sexdecim ætatem agentem illi esse,
 eumque non more majorum in Amasiam educandum aman-
 dassse, sed iisdem penes se claustris retinere, vel paterno af-
 fectu, quod unicus ei filius esset, vel, ut alii opinabantur,
 occulta quadam regni suspicione tactum, quod vivido admou-
 dum ingenio, in arima propensum, gloriæque studio incensum
 esse plerique dicenter. Quapropter cum in Persicum bellum li-
 benter se profecturum enuntiasset, licet adolescentis animus
 patri pergratus extitisset; attamen nullo pacto a se illum di-
 velli voluisse, veritum, ne, uti Bajazeti viventi a Selymo
 filio contigerat, ab exercitu Imperator salutaretur. Ceterum
 omnes Turcarum conatus in Persidem effundi; in ea tria jam
 summi momenti propugnacula occupasse, Teftim Albanorum
 civitatem, Carsum, ac Demircapim; universique belli sum-
 mam in eo sitam, uter Media Atropacia (*Servanum* hodie vo-
 cant) potiretur; pro qua, quod in visceribus Persarum Regin
 sita

sita esset, utrumque acriter decertari. Mehemeti vero Coda-bandæ, sexaginta annos jani agenti, atque ophthalmia ob palpebrarum gravitatem laboranti, Scachum Ismaelem, unicum ei natum, egregia indole ac virtute adolescentem, primam spem esse. At, furente in Perside bello, cum eo cuncta consilia & conatus Amurathis dirigerentur, a turcicis armis christianos Principes quieturos addebat; quorum conjunctæ vires atque animi haud parum timoris barbaris incuterent, ni optime eorum suspiciones, controversias dissidiaque pernoscerent; quo acciderat, ut, quæ illis terrori atque exitio aliquando fuissent, ea minus pertimescenda arbitrarentur. Pontificium nomen ac dignitatem nullo apud eos in pretio esse, nisi quatenus ejus auctoritate cogi aliquando christianorum Principum vires posse suspicarentur; Cæsarem Germaniæ dissensionibus, virium imbecillitate fere nihil ducere; Gallorum Regem, vel itinerum longinquitate, vel veteri cum Ottomanis Regibus amicitia ægre cum aliis conventurum arbitrari; ac licet in Sarmatiæ Regem minus propenso animo essent, quod favore eorum ad regnum sublatus, ab iis, uti putaverant, pendere nollet; de illo tamen sibi non timendum, nisi Moscho jungeretur, putare; Philippum Hispaniarum Regem eorum magnitudini imminere, quippe qui Lusitaniam accessione, quam orientalis India sequebatur, ingentia imperii incrementa suscepisset: verum bello Persico distentum, inducias cum eo pepigisse. Pontificis autem, Philippi, ac Venetorum conjunctione mirum in modum pungi; qui si arctius adstringerentur, iterum infeliciter ad Echinadas experita arma verebantur. Quapropter Superantius Patribus auctor erat, quacumque ratione christianorum Principum amicitias colerent; iis & Reipublicæ existimationem augeri, & barbarorum conatus averti atque obtundi posse. Quamvis enim ad belli incendium excitandum, vel ob Uscochorum irruptiones, vel ob piratarum excursiones alimenta minime bellicosæ genti defutura viderentur; attamen inter utriusque ditiosis subjectos commerciis emolliebantur; cum inde preventus publici, vectigalia, privatorumque fortunæ, alterno gentium concursu augerentur. Hæc Superanus differebat.

20 HISTORIAE VENETAE

1583

Anni hujus initio semina quædam jaciebantur , ex quibus
 haud multo post varia contigere , quibus nostris in oriente ne-
 gotiatoribus ingens jaætura , damnaque haud contemnda acces-
 sere . Nam Elisabethæ Angliæ Reginæ subjecti , ad quos Veneti
 naviis ac triremibus quæcumque ad utilitatem , vel necessita-
 tem spectarent , abunde ex orientis regionibus suppeditare con-
 fueverant , vel ob itinera a nostris bello turcico intermissa , vel
 industrii atque sagacioreſ necessitate ipsa effecti , jam frequen-
 tes Gaditanum fretum ingredi , lustrare Mediterraneum , in
 plerasque orientes regiones penetrare , ex Zaczyntho ac Cephale-
 nia passulas , quibus maxime Angli utuntur , uvas aſportare cœ-
 perant ; novisque itinerum compendiis illecti , licet tanto ter-
 rarum marisque tractu Britanni a Byzantio dividerentur , ta-
 men Reginæ suaserant , oratorem ad Amurathem mitteret ;
 quem multis , pretiosisque donis ad Regis captandum , ſibi que
 conciliandum animum contendere juſſerat , ut ea in urbe eſſet ,
 qui negotiatores Anglos tueretur . Ea legatio non minus Gallia-
 rum Regi , quam Republicæ moleſta fuit ; omniq[ue] ſtudio
 Anglum dimitti Gallus contendebat : magnam injuriam Hen-
 rico fieri , dum aliis gentibus ea commercia aperirentur , quas
 priſca ex conſuetudine , paclisque (Venetis exceptis) ſub
 Gallicis vexillis navigare oporteret . Verum irritaomnis e-
 juſ ſtudio fuit , cum ex remotis adeo oris perhonorifica ,
 multisque muneribus adornata legatione ſibi haud parum
 existimationis accedere Amurathes arbitraretur , novamque
 amicitiam veterum amicorum damnis anteferret ; nimium de
 ſua dignitate ac decore ademptum iri existimans , ſi quibuslibet
 ex regionibus accedentes ad ſe legationes dimitteret ,
 ejusque præſertim Reginæ , quæ diviti ac præpotenti regno
 imperitans , famam femineæ virtutis per orbem propagaf-
 fet .

Dum hæc in oriente geruntur , tumultus adhuc in Belgio
 ſævibant ; neque Lusitaniæ res quietæ erant . Nam cum An-
 tonius in Galliam trajeciffet , quacumque ratione prostratas
 perditasque res erigere nitiebatur . Jamque in ſermone omnium
 erat , Reginam matrem , ne Indiæ orientalis regiones in Hi-
 spanos concederent , conilio viribusque Antonio non defu-
 ram , priſcis etiam quibusdam in Lusitaniæ regno , quod ſibi
 affe-

*Angli in
orientem
navigare
inſtituunt.*

*Galli , ut
Anglus
orator a
Turcis di-
mittatur ,
mitetur.*

*Antonius
Lusitanus
Gallorum
& Turca-
rum auxi-
lia pefculat.*

asserebat, juribus excitatis. Ad extremam quoque Turcarum opem Antonius confugerat, suumque Byzantium hominem miserat, qui Amurathem ad auxilia maritima subministranda (eo enim anno Uluzzalium cum triremibus quinquaginta emisserat) incitaret; qua in re Gallus ei orator Byzantii haud parum favebat. Ex iis cum inter Reges diurna pax interturbari posse videretur, Veneti cum Gregorio agebant, ut sua auctoritate eas suspicionum nubes, quæ paci publicæ officere posse viderentur, discuteret ac depelleret. Ille vero officio minime defuturum pollicebatur, licet minime ob id ad apertum bellum Reges descensuros diceret: Philippo multis implicato curis præsentium rerum mutationem nequaquam conducere: eadem Henricum mente esse, cum in Gallia adhuc civilium dissensionum reliquæ residerent: Belgicum bellum diuturnitate atque assuetudine in naturam versum, lentæ febris in morem, populos depascere: ac si forte aliqua ab Amurathe ad Antonii res fovendas navigia ac triremes permitterentur, eo pacem publicam violatum iri non arbitrari.

His fiebat, ut Gregorius, alio traductis curis, in easdem, quas antea suscepérat, solicitudines relaberetur; pristinoque animi ardore intermissum Aquilejense negotium resumeret; cum præcipue Donatus significasset, ipsum literas, quas *Breves* vocant, ad Rempublicam meditari. Qua de re cum agitatum inter Præconsultores esset, jurisque scientiæ peritorum, atque excellentium hominum perquisitis sententiis; non alia ratione publica jura defendi posse visum est, quam Campegio ad Principis Patrumque Collegium cum literis accedente, antequam acciperentur, aut perlegerentur, scripto ex Senatus decreto obnuntiaretur: *Patres quidem, uti obsequentissimos Apostolicæ Sedis filios, recitari literas jussuros; verumtamen si qua in re libero Reipublicæ juri officere aut derogare iis Gregorius velit, nullo pacto Senatum assensum præbere; quidquid perlectum foret, nullum irritumque habiturum.* Pridie kal. julias literas exhibuit: eæ antequam recitarentur, Senatus consultum perlectum est. Literarum summa erat: *Aquilejense negotium propter eorum, qui se illi immiscuerant, auctoritatem eo usque Gregorium distulisse, Leonardum Donatum, & Joannem Superantium, alterum ordinarium, alterum extra ordinem oratores audisse; semperque*

*Gregorii
Pontificis
de Aquile-
jensi nego-
tio ad Se-
natum lite-
rae.*

1583

concordiae rationem aliquam iniri posse sibi suafuisse: modo neque suæ dignitatis esse, ut res amplius extrabatur, neque id Aquilejensis ecclesiæ jura permittere; quæ cum violata ac turbata essent, Dei Optimi Maximi oraculo significare, Senatumque monere, ut majorum suorum instituta atque exempla imitatus, e suo potius aliquid erogare, quam ne minimum quidem de Aquilejensis ecclesiæ jure sibi vendicare velit: id si faciat, Divinum numen suis cogitatis & votis propitium sensurum; sin vero ea in causa aliquid adducere pro jure suo velit, qu'imprimum efficeret; nam eo, quem statuere sibi visum esset, termino elapsō, ex lege ac jure, sententiam laturum. Litteris perfectis, Senatus iustū Jacobus Menochius, canonici, Guido Pancirollus, civilis juris scientissimi, in Patavino Gymnasio publice protitentes, Venetas aduersuntur; adjectus quoque Petrus Paulus Rutilius, diplomatis, ut ajunt, advocatus, qui postea in eodem Gymnasio jus Canonicum est interpretatus.

Senatus
responsum,

Eorum prius exquisitis sententiis, quo quid jure præscribetur, cognito, commodius consuli posset; mox Senatus consulto responsum. Qua decet, reverentia atque observantia Gregorii literas acceptas fuisse, quibus hortabatur, ut, quæ Aquilejensi Antistiti erepta jura diceret, restituerentur; si qua Senatus pro se haberet, adduceret, termino elapsō, sententiam laturum. Eas literas immerenti Reipublicæ ingentem molestiam attulisse, quippe quæ dignitatis sanctissimæ illius Sedis, atque adeo ipsius Gregorii studiofissima, neque minus in Aquilejensis ecclesiæ juribus tuendis solicita semper extitisset, a qua Grimanus Antistes summis officiis publicæ benignitatis & gratiæ excultus fuerat: ne minima quidem in rationibus illius detractum; sua tuntum sarta tectaque conservare Senatum enixum, publici obsequii argumenta Pontifici cumulate præstítisse. Dolorem vero eo augeri, quod ejus causæ judicium, adversus ea, quæ sacerdos summa adseveratione affirmaverat, trahere ad se velle; in id Senatum nunquam consensurum: obnixe propterea Gregorium rogare, ut tandem acquiesceret, isque contentus esset, que in ejus gratiam facere Senatus voluisset, quem sine majorum vestigiis insistentem, Apostolicæ Sedis observantissimum, Divini cultus studiosissimum, in defendenda ac propaganda religione flagrantissi-

tissimum semper experturum. Hæc summa literarum fuit; quibus literis sibi aliquantis per Gregorius, ac non nihil de pristino illo animi ardore remittere visus est, atque ad ea, de quibus actitatum antea fuerat, res rediit.

Quapropter graviora tunc animo consilia agitare coepit, opportunam in Amurathem Persico bello occupatum christiano-rum Principum arma concitandi occasionem ratus, quæ cum jam inde ab illius belli initio meditaretur, Antonium Possevinum in Sarmatiam ac Moschoviam miserat, ut armis decer-tantes Reges componeret; qui cum in ea re, ut diximus, præ-claram operam navasset, in Italiam reversus, Pontificis animum ingenti spe repleverat, testatus, aliorum christianorum Principum mente perspecta, Sarmatam ac Moschum in com-munem hostem socia arma moturos. Iis confirmatus Gregorius, negotium aggressus, Latino Ursino, summa Cretensis militiae præfectura a Senatu ornato, Venetas proficisci, haud ex-i-gua benignitatis argumenta præbuerat: multa de sua in Vene-tos voluntate, complura de Reipublicæ laudibus adjecerat; ite-rumque ad se vocato, ut sua Patribus consilia aperiret, præcepit.

Itaque Ursinus cum ad urbem accessisset, Principem Pa-tresque conveniens, exponit: *Ob eas, quæ nonnumquam in-ter Principes controversie oriri solent, negotia, in quibus pu-blici boni momenta vertuntur, perverti aut deseri æquum non esse, Gregorium arbitrari: ac sane, si ita obtigerat, ut inter se ac Rempublicam Aquilejenses difficultates adhuc vigerent, e re communi non esse, ut ingentium rerum orsus perturbaren-tur; neque quod aliquando acerbior in Rempublicam visus fuisset, ob id quidquam de suo in eam studio ac benevolen-tia imminutum; non secus cum Republica, quam pater cum filio, acturum.* Haec præfatus adjicit: *Nunquam antea com-munis obtundendi hostis melius opportuniusque tempus Divina providentia oblatum fuisse; dum gravi ac difficillimo bello in Perside distentus immensam prope auri vim profunderet, ingen-tes copias amitteret, nervos imperii protereret; a quo bello si aliquando ei respirare, viresque reparare datum fuerit, quis ambigit, non Principibus cunctis, Reipublicæque præsertim, vel propter latissimos fines, vel ob Cretæ longinquitatem, vel ob continentis dissidiorum causas, formidolosum fore?* Itaque

Gregorius
Pontifex
Christianos
Principes
contra Tur-
cas concita-
re nittitur.

*Latinius
Ursinus: Se-
natum Pon-
tif. nomine
ad bellum
turicum
bortatur.*

1583

præter ceteros in hoc defigere, omnes cogitationes & consilia Patres debere; neque specioso pacis nomine se tutos ab insidiis arbitrari, quas sua non minus, quam totius reipublicæ christiane iactura superioribus annis experti fuissent, dum post pacis a Selymo subsignatas conditiones, nulla fidei, nulla jurisjurandi habita ratione, impia in Rempublicam arma conversa sunt. Modo a perpetua se suspicione eximendi, ab animo anxium timorem depellendi, ademptas maritimas ditiones repetendi tempus esse. Philippum Hispaniarum Regem de novo inter ipsum, Pontificem, ac Venetos foedere percutiendo Romæ egisse; mandata eam ad rem conficiendam dedisse: optima spe niti, Cæsarem quoque adjunctum iri, quippe qui ob finium propinquitatem quotidie gravia atque intoleranda a Turcis patueretur; depopulari agros, subjectos in miserum servitium abduci, nullum crudelitatis atque sævitiae genus in eos prætermittè intelligeret. Sarmatam quoque ac Moschum, bello, quo per multos annos decertaverant, fine imposito, nomina datus; minores Italiæ Principes reliquorum auctoritatem ac potentiam subsecuturos. Abortatorem atque impulsorem eum Regem esse, qui præ ceteris emineret, qui super Lusitanie atque Indiae orientalis accessione, potentie ac virium ingentia incrementis acceperat: neque superioribus etatibus oblatam, neque in posterum majorem opportunitatem affore; dum Respublica rogatur, non rogat; invitatur, non invitatur: si hæc præclarar rerum gerendarum momenta amittuntur, quantas humanarum rerum vicissitudo secum ipsa mutationes trahat, quis ignorat? An æternum hoc Persidis bellum futurum arbitramur? an eadem mente Principes semper fore confidimus? Dum fortuna aspirat, dum prosperis eventis a Deo Optimo Maximo magnè aditus panduntur, instandum, urgendum; cum præsertim is modo Byzantii rerum potiatur, in quem majorum suorum ingentes illi spiritus minime confluxere; non arma tractandi garrus, otio deditus, periculo ac longinquu implicatus bello; præferocis Turcarum gentis animi fracti; militaris disciplina corrupta, obedientia imminuta, quibus olim tanti imperii molestabat; ut jam omnia christianos Principes ad se ipsos expurgi scendos, felicemque excipiendam fortunam, quam semel elapsam frustra requiremus, abortari videantur. At, si quidpiam

præ-

præteritarum rerum hæreret animis , omnia Gregorium depul-
surum ; Hispanorum cunctationi , aliisque incommodis obviam
iturum ; ac , si opus sit , proximo Septembris mense Bononiam
venturum ; in ea civitate Reipublicæ legatos opperitum
rum , ut mature curcta agitari & confici possent . Hæc
consilia sibi Roma proficisci Pontificem , uti Patribus pa-
tetur faceret , mandasse ; hac legatione se magna voluptate per-
fusum , quod ad leniendos Principum animos , atque ex Aquilejensi negotio affectas mentes sedandas ipse potissimum ad-
hibitus fuisset . Senatum bortari , in ingens adio negotium
incumberet . Si terrestres Christianorum Principum copie in
Turcas moveantur (inquit) fert animus , licentia aliquid
militari tribuatur , decem peditum millibus Byzantium petere ,
Reipublicæ vexilla ea in urbe explicare , Graciam ac Pelo-
ponnesum recuperare ; satius sibi esse , spe imperii proferendi ,
atque veteres injurias ulciscendi cum hoste dimicare , quam
fluxa atque parum stabili pace omnes conatus in ambigua
incertaque defensione effundere . Hæc Ursinus .

Sed quemadmodum ea speciosa atque plausibia , ita penitus inspecta , magnis obvoluta difficultatibus , optandaque potius , quam speranda videbantur ; elapsaque semel proterendi , viribusque maritimis nudandi hostis occasio frustra repe-
tebatur . Bello etenim multis in Europæ regionibus vigente , in alias partes arma convertere arduum , quicunque rerum experientia edocti , Regum ac Principum vel aperta vel occulta dissidia norant , arbitrabantur . Belgico bello Philippus detinebatur ; adhuc Lusitani reliquæ supererant . Sarmatæ ab armis cum Turca semper abhorruerant ; atque , ut infenso in Amurathem animo Battoreus esset , a Senatu & comitiis tan-
tum bella indicebantur . Magnus Princeps Moschus , sed qui non facile Turcas lacesceret . Ejus rei haud dubia signa , cum Volgam ac Tanain amnes , perducta fossa , magno illius gentis detrimento Suleimanus jungere tentasset , exhibuisse . In Germania quoque tumultus exciti : bellum Coloniense ad-
versus Truxesium , quem nuper Pontifex , uti in hæresim pro-
lapsum septemviratu atque archiepiscopatu exuerat , exortum . Nihilo igitur felicius consilia Gregorii , quam ea , quæ aliis temporibus agitata fuerant , cessere .

1583
 Philippus
 Paschalicus
 Melitensis
 triremes
 Meli-
 git.

Per eos dies Philippus Paschalicus, Joanni Baptista Contareno in Cretensis custodiæ præfectura suffectus, cum prope Chisamum quatuor Melitensium triremes præda onustas offendisset, intento remigio fugientes acriter insectatus, in suam potestatem rededit, Equites aliquot capitivos effecit. Ejus rei fama per omnem Europam pervagata, atque ad Regum ac Principum aulas delata, multos ferendi sermones materiam præbuerat: plerique factum reprehendere ac detestari; multa in Venetos, eorumque maritimòs duces maledicta congerere: injuriam præcellenti Hierosolymitanorum militum ordini illatum, qui virtutis opinione, rebus præclare gestis, se per omnes provincias regnaque christianæ reipublicæ diffudisset, superioribus annis Suleimani, invicti Principis, vires animosque ferrigisset, proximo cum Selymo ad Echinadas prælio sanguinem effudisset. Præ ceteris vero Pontifex vehementius invehebatur, graviterque cum Laurentio Priolo oratore, conquerebatur. Senatus, qui optimo jure Paschalici factum probabat, nullaque alia ratione excursiones maritimas tolli posse censuerat, de ejus rei eventu Reges atque alios christianos Principes doceri per legatos jubet: *Nihil non tentatum, ut Melitenses atque alii procul a Venetis ditionibus excursiones exercerent; nihil officiis impetratum: non Pontificis auctoritate, non Philippi optimi Regis exemplo permotos: per vim navigia, prætexto avaritiæ religionis nomine, scrutari; inde negotiatores ac commercia averti, publica vedi galia imminui, querelas Byzantium deferri, potentissimi hostis arma, non absque totius reipublicæ christiane detrimento in Venetos provocari: jam Cretam, per amplam insulam, ac innumera prope populi multitudine refertam, obsideri; alias insulas ad solitudinem fere redactas, quod exire ac tuto maria vel percurrere vel insidere, frumenta aliqua ad victum necessaria exturcicis circumiectis regionibus avehere non possent; quandoque summa omnium rerum inopia pressas summis populorum querelis opem atque auxilium Reipublicæ implorasse: his malis ut tandem finis imponeretur, quid non Senatum egisse, quos non fatigasse? non in Hierosolymitanam familiam odio, quam summa benevolentia prosecutus fuisset, sed necessitate impulsum, ut tot imminentia pericula depelleret, ad ea*

ea devenisse. Cum igitur tot tantisque innixa rationibus, quæ gesta a Paschalico fuerant, Gregorius ac Philippus cognovissent, quin Reipublicæ causam & factum probarent, efficere nequivere. Proinde a querimoniis ad postulata transgressi, a Senatu petunt, ut iis, quæ acta fuerant, exemplo in posterum Melitensibus futuris, contentus, in eorum gratiam religioni triremes restituat, captivos Equites condonet, ea lege, ne posthac orientis maria excurrant, aut in navigia Veneta inquirant. Ea cum saepius enixe a Pontifice ac Rege efflagitarentur, tandem, ut amicis Principibus gratificaretur, tradendas triremes, liberandos captivos Senatus censuit. Eo facto & Melitensium insolentia atque audacia repressa & Reipublicæ clementia ac benignitas est patefacta; virtute devictis magnanimitate parcitum.

Hujus anni æstate Annas, Jojeusæ Dux, Galliæ Regis affinis (fratres e Lotharingia familia connubio sibi ambo junxerant) visendæ urbis studio Venetias accessit. Ob necessitudinem, quæ illi cum Henrico intercedebat, haud vulgaribus honoribus est excultus. Duo, qui e patricia juventute ab ejus latere non discederent, dati, Benedictus Georgius, Augustinus Nanius, rebus maritimis procurandis magistratu ambo functi. Annas ipse summo Reipublicæ consensu (cum id vehementer se cupere significasset petiissetque) a majoribus comitiis patriciæ nobilitati est adscriptus, iisque interfuit. Anni exitum Cardinalium cooptatio nobilitavit: novem ac decem doctrina, rerum usu, stemmate insignibus amplissima dignitas a Gregorio Pontifice Maximo est attributa; inter quos Augustinus Valerius, Veronæ Episcopus, fuit, vir literis, moribus, religione, atque egregia vitae sanctitate conspicuus; qui cum prima juventa Senatus jussu philosophiam Venetiis esset interpretatus, mox ad ecclesiasticum vitæ genus conversus, magnam de se virtutis atque innocentiae famam excitaverat.

Melitenses
triремes
redduntur
captivi
equites lib
erantur.

Annae Jo
jeusæ Du
xis ad Ve
netias ad
ventus.

Cardina
lium ins
gnis electio.

M. D. LXXXIIII.

1584

Ceterum cum ea, quæ jam Gregorius de Principum conjunctione ac födere animo præceperat, in dies magis magisque elanguescerent, vanaque spe nullis fundamentis tantarum rerum molimina niti appareret, summo aniini dolore affiebatur; indeque ad negotium Aquilejense reversus, denuo cum Laurentio Priolo, legato, agebat, quæque in ejus gratiam Senatus facere statuerat, penitus abnuebat. Res in majori perplexitate versabatur. Farnesius, Estensis, Joannes Antonius Facchinettus, atque Albanus Bergomas aliquam satis Gregorio faciendi rationem ineundam esse arbitrabantur; varia proponebant: re in consultationem vocata, postulatis minime se adsentiri posse Patres censuere. Pontifex cum extra judicium scripta Reipublicæ inspexisset, Cardinalibus tradiderat, tandemque iis, quæ jure fieri solent, præmissis, ad sententiam se venturum, adversus ea, quæ antea enuntiaverat, significabat. Quem enim controversiarum, quæ inter Principes oriuntur, judicem futurum, nisi is esset, cui Deus Optimus Maximus ob eorumdem Principum utilitatem ejusmodi auctoritatem tribuisset? Iis ad Senatum allatis, legato jubetur, si in jus vocetur, irritam ac nullam eam esse vocationem contendant. At Pontifex magis acerbe agere; in reliquis quoque negotiis, quæ multa illi cum Venetis intercedunt, eadem asperitate uti. Nam cum per eos dies Joannes Delphinus, Brixiae Episcopus, excessisset, de more ei ecclesiæ Reipublicæ subiectum, præstantem virum, sibi conjunctum præfici, Senatu petente, se quidem Brixensi ecclesiæ quem sibi magis libuisset præfecturum, respondit. Ex his abalienari eum penitus a Republica satis constabat. Quæ cum Laurentius Priolus, orator, meditaretur, gravi illum oratione aggredi, &, si qua ratione posset, lenire, atque ad salubriora consilia traducere statuit. Opportunitateque arrepta, hunc in modum dicere est orsus.

*Aquilejen-
se negotiū
repetitur.**Lauren-
tii Prioli
oratori ad
Pontif.
eratio.*

*I*llud semper apud eos, qui prudentiae ac virtutis opinione excellerent, constanter affirmari, animadverti, Beatissime Pater; publicæ tranquillitatis, Italiæque pacis fundamenta in Apo-

Apostolicæ Sedis, Venetæque Reipublicæ potissimum conjunctio-
ne sita esse. Id vero cum usu & experientia didici, tum in
Europæ Principum aulis, in quibus Reipublicæ operam nava-
ri edocetus sum. Quis enim ignorat (modo parum humanis in
rebus versatus sit) profecto utriusque imperii nexu, veluti
æquilibrio quodum, majorum Principum vires ac potentiam
temperari, proferendique imperii cupidinem, quæ in Regum
ingeniis insita est, frenari & cobiberi; ut nullo unquam tem-
pore, mutuo hoc fœdere permanente, pacem banc, qua per
tot annos Italia floret, turbare, neque in belli tempestates ac
procellas christianam rempublicam nobis invitit demittere que-
ant? Hoc vero mutuo consiliorum consensu, quid ad stabilien-
dam tranquillitatem præstantius, quid ad gloriam propagan-
dam illustrius inveniri aut excogitari potest? Quæ cum ita
sint, diffiteri nequeo, Beatissime Pater, me ingenti animi do-
lore ac cruciatu intuentem, angi, malevolorum atque inscien-
tium hominum studiis in adversum tendentibus, id agi, ut
ea, quibus hucusque Italæ pax stetit, oblivioni mandentur;
ejusque rei jam signa erumpere, dum in omnibus Venetorum
negotiis (quantumvis ea levia sint) infinita atque insuperabili-
propemodum impedimenta oboriantur. Pro Brixiensis eccl-
esiae Antistite designando (licet sacræ leges consentiant) decer-
tatur. An id tanti est, ut rigide atque acerbe cum ea agi
Republica debeat, cuius religio atque in Apostolicam Sedem
obsequium tantum nota sint, quantum per varias temporum
successiones arma suscepta, crux effusus, præclara gesta, quæ
vix recenserit, ne dum enumerari queant, universo orbi pate-
fecere? Quid aliud bisce dissidiis & contentionibus, aspera
bac novaque prorsus agendi ratione fit, quam ut eorum, qui
& Apostolicæ isti Sedi, & Venetæ Reipublicæ invident,
iniqua consilia provebantur? Cuncta igitur quotidie in præ-
ceps labi prosternique sinemus? Flecte aliquantis per, flecte,
inquam, mentem istam, Pater Beatissime, atque benignius
Senatum Venetum intuere, pius, religiosum, hujuscè Sedis
incrementi, Italicæ pacis percupidum, tuique in primis stu-
diosissimum, in quo, modo velis, nihil non obsequii ac rever-
tentiae plenum invenies; tecum benevolentia gratique ani-
mi officiis libentius certaturum, quam iis de rebus, quæ
parum

30 HISTORIAE VENETAЕ

1584 parum publico bono conducunt, certare hactenus coactus sit.

His a Priolo dictis, haud parum commoveri Gregorius visus, ac veluti animi impetum ratione vincente, humanius atque æquius se gerere cœpit; licet in re Aquilejensi certa quadam spe duceretur, si sententiam tulisset, obtemperatum Senatum, ut Brixense negotium ex sententia conficeret, aliaque ab Apostolica Sede caperet emolumenta. At Priolus nihil, si ea insisteret via, impetraturum summa adseveratione confirmabat. Quapropter ad alia revolutus ita negotium urgebat, ut nulla re divelli, vel parum de sententia dimoveri posse videretur. Et jam Grimanus Antistes inutili atque inani cunctatione fatigatus, Roma digressus, Anconam se recuperat, per literasque Novocomensem Cardinalem impellebat, ut a Gregorio ei redditum in patriam impetraret.

Anni vero superioris eventu nondum edomita Melitensium audacia: a maritimis excursionibus, neque ab iis, neque a Florentinis cessatum; Romæ cum Pontifice, Madriti cum Philippo, ut tot incommodis obviam iretur, actum. Novocomensi Cardinali, penes quem totius Gregorii pontificatus summa residebat, aliquam rationem inveniri placebat, qua, necessitate compulsis triremibus, ad insularum Reipublicæ portus receptus pateret. Veruni dum hæc aguntur, vehementi indignatione civitas est correpta, nuntio allato, Melitæ navem Salvaniam Venetam eo delatam, detentam fuisse: quæ res adeo Patrum animos turbavit, ut statim Senatus consul-to proventus omnes Hierosolymitanorum equitum, qui per ampli in ditionibus Venetis exiguntur, intercipiendos, atque asservandos statuerent. Adiectæ cum Pontifice ac Philippo, quorum auspiciis ordo ille nititur, acerbæ admodum atque acres querelæ: patientiam Senatus devictam, neque deinceps

*Salvania
navis a
Melitensi-
bus deten-
ta.*

*Abbiosus
Episcopus
de Hetrus-
scorum ex-
cursonibus
cum Vene-
tis agit.*

ullo pacto eorum hominum insolentiam passurum. His Franciscus, Magnus Hetruriæ Dux, commotus, per Abbiosum, cui nuper Pontifex Pistoriensim ecclesiam tribuerat, novas dissidiorum tollendorum rationes proponit. Summa erat: inquiri in Venetorum nobilium navigia non permisurum: suas triremes, nisi tempestate compulsa, ditionis Venetæ portus non subituras; modo prædas illis agere prope Venetas insulas liceret, non quia id eis permettere velit, sed ne, si se-

cus

cus cautum foret, immerita conditione obstringeretur. Patres, modo absque Reipublicæ detimento fieret, amico Principi gratificari cupientes, quo facilius & citius res conficeretur, Senatus consulto Marino Grimano, consilii, Francisco Barbaro, continentis Sapientibus, negotium mandant. Hi cum Abbioso agunt, si qua forte tot sedandis controversiis ratio ex cogitetur. Sed licet ingenti solertia, ac ingenii dexteritate impedimenta vincere niterentur, Senatu id tantum petente, ut subjectis consuleretur, frequensque cum finitima potentissimaque Turcarum gente dissensionum materia præcidetur; nihil tamen efficere potuere. Franciscus maria excurrendi facultatem, qua divi Stephani ordo a Summo Pontifice comprobatus, nitebatur, eripi sibi a Republica conquerebatur; dum prope illius insulas cum infidelibus pugna interdiceretur; dum a portubus stationibusque arceretur, cum ille ingredientia egredientiaque navigia invadere sibi licere arbitraretur. Iniquum contra Veneti censemabant, patriciorum tantummodo navigia a perquisitionibus immunia esse; subjectos excludi, qui magnam in mercimoniis ac naviis partem haberent: intolerandum esse, religionis velo habendi cupidini inducto, potentissimum hostem in Rempublicam incitare: æque intolerandum, per vim in insularum Reipublicæ portus ac stationes prædatorias triremes spoliis innocentium plenumque ac rapinis onustas invehi. Inter hosce anfractus negotium hinc privatorum aviditate a Francisco fultum, inde communis ratione boni a Venetis agitatum versabatur.

Interea obscuris initiiis exorta, sensim conseclatorum hominum in continente factio succreverat, qui ob gravia eaque atrocia delicta exilic multati fuerant. Ab his æstatis hujus initio multa populis damna illata, nonnunquam, insignium inter eos collecta manu, in agros infimæ imbecillisque plebis terrore sævitum. Horum princeps Octavius, nobili Avocadorum familia Brixiae ortus, erat, qui ultionis inimicorum rabie ductus, ad se pessimum illud genus hominum attraxerat, atque ob gravia crimina a Decemviris absens perpetuo exilio bonorumque publicatione damnatus fuerat. At vero cum nulla re feritas hominis atque audacia in omne facinorum genus prona minueretur, quotidie ex Brixensi ac V-

ronen-

Ottavius
Avocadorus
exulans
Principem
in Venetis
ditionibus
se præber.

1584

ronensi agro ejus ductu , cædes fieri ; vi ac rapinis in innoxios sœviri ; quidquid mente efferata , atque impia manu effici posset , perpetrari nuntiabatur . Ad invalescentis hujusce incendii flamas extinguendas varia , minore fructu quam expectatione , remedia adhibita sunt ; cum tandem Senatus , ne virus majora incrementa sumeret , quinto nonas junii legatum in continentem , qui auctoritate & vi extores excindere ac prorsus tollere niteretur , mittendum statuit . Paulus Contarenus lectus ; ei imperium in præsidiiorum atque ordinum milites tributum ; trecenti externi pedites adlecti ; equitatus omnis tum gravioris tum levioris armaturæ , qui publicis stipendiis alitus , adjectus ; ad hæc centum Epirotæ equites , quorum quinquaginta ultra Mincium amnem , totidem citra , opera uteretur . Et quoniam detestando huic hominum generi ad Castulonis , & Jufredi oppida , quæ Gonzagæ familiæ Dominis obtemperant , vel situs opportunitate , vel brevi ac facillima post delicta perpetrata sese condendi facultate , tutum receptum esse afferebatur , Contareno iussum , Senatus nomine oppidorum Dominis significaret , ne ulla ratione accessum extorribus conseleratisque hominibus ad sua loca præberent ; si secus faciant , necessitate adactum , uti magis Reipublicæ dignitatis interesse existimatet , consulturn . Contarenus igitur in continentem profectus , qua auctoritate , qua vi , qua terrore brevi ita effecit , ut complures morte plecterentur , alii ad carceres traducti dignas meritis ad reliquorum exemplum pœnas darent ; inter quos Franciscus Bertazzolius , Salodiensis , Avocadri assecla , omniumque scelerum particeps , captus , ultimo supplicio affectus est ; bona fisco adjudicata ; complanatæ ædes . Octavius vero cum præcisam sibi ulterius sua sclera provehendi viam intelligeret , Florentiam abiit ; pacatisque continentis rebus , Contarenus in patriam reversus , haud multos post dies morbo corruptus , summo tortius civitatis dolore interiit .

*Avocadri
prefectione
quies refi-
tuta.*

Sub id fere tempus Uscochi quadringenti Francisci Prodii Bracchienensis navigium multis tum Christianorum , tum aliarum gentium , ac Turcarum præsertim onustum mercibus , in quo Turcæ aliquot erant , Narentam amnem myoparonibus ingressi intercipiunt , exuent , ex Turcis viginti interficiunt .

Nun-

*Navigium
Venetum ab
Uscochis
captum.*

Nuntio ejus rei allato, statim custodiæ præfectus arcta Seniam obsidione cingere, omniaque ad eam urbem euntia ac redeuntia navigia capere jussus. Ex ea re cum summam molestiam Rodulphus Imperator cepisset, remque communem agi arbitraretur, Turcas non minus a mari Reipublicæ, quam a terra sibi infensos esse dictans, Carolo Archiduci patruo, ut in noxios animadverteret, ablata reddi juberet, præcepit. Per eos dies a Decemvirum collegio in Jacobum Superantium, Equitem ac Marcium Procuratorem, civem eximia apud cunctos ordines existimatione, animadversum, quod occulta Senatus, eo ad ecclesiasticas dignitates graduum sibi facturus, Principibus significasset. Re per multos menses in eo consilio acta, tandem augusto procuratoria dignitate exutus, Justinopolim deportari, ubi reliquum vitæ tempus conficeret, jussus est. Egregius alioqui civis, omnes honorum gradus domi forisque emensus, ac in Reipublicæ gravissimis negotiis versatus, sublimi atque elato animo, qui fere privati civis fortunam conditionemque egrederetur, æquanimitate & constantia eum casum tulit, sententiæque nuntium except; ac ne minimum quidem vultum faciemque immutatus, prompte supremi consilii jussis obtemperaturum effatus. Eodem animi vigore & constantia cum aliquot annos Justinopoli vixisset, in patriam tandem reditu impetrato, privatam vitam usque ad extremam ætatem egit.

Eodem fere tempore Carolus Emanuel, Sabaudiæ Dux, Catharinam, minorem natu Philippi Hispaniarum Regis filiam, uxorem accepit; idque cum Reipublicæ per Camerani Comitem legatum significasset, Petrus Duodus, Francisci filius, qui nuptias gratularetur, ad eum orator est missus. Monachio quoque per Andream Minutum allatae ab Villelmo Bajoariæ Duce literæ, quibus significabat, Gebhardo Truchsesio, qui in fandis sacratæ virginis nuptiis a catholica religione desciverat, in Coloniensi archiepiscopatu ac septemviratu a canoniciis Ernestum fratrem, Leodii Antistitem, fuisse suffectum: ei Gregorium Pontificem Maximum pecunia, Philippum copiis præsto esse; iis devictum Truchsesium latitare, & Carolum fratrem nova moliri, protestantibusque Principibus adjutum, denuo bellum meditari; id si redintegretur, a Senatu, pro

*Jacobus
Superan-
tius exilio-
a Decemvi-
ris damna-
sus.*

*Caroli E-
manuelis,
Sabaudiæ
Ducis, cum
Hispaniæ
Regis filia
nuptia.*

*Petrus
Duodus ad
Sabaudum
orator.
Ernestus
Bajoarius
Coloniæ Ar-
chiepiscopus
eligitur.*

1584 religione, cuius semper observantissimus fuerit, proque veteri amicitia, auxilia petere. Senatus consulto responsum: propenso semper animo in Bajoariæ Duces Rempublicam extitisse; omnia eorum causa & velle & cupere; quantum vel pro temporum ratione, vel aliis Reipublicæ curis permisum fuerit, re ipsa præstaturam.

At vergente autumno nonnulla contigere, quibus in summum discrimen Venetorum pax cum Amurathe est adducta. Nam cum Gabriel Haimus, damnatorum triremium præfetus, supra Cephalenem in turcicam triremem incidisset, qua e Numidia Ramadani Bassæ uxor una cum filio, varia ac pretiosa supellectile, multis stipata servis, Byzantium vehebatur; in eam uti in hostilem impetu facto, decertaverat, Turcas interfecerat, prædas egerat. Idque classis legati literis afferebatur; licet Haimus factum, qua imminuere, qua excusare niteretur: pila securitatis signo e tormento ejaculata, cum minime sibi responsum fuisset, piraticam arbitratum, suamet atque duabus aliis, quæ secum erant, triremibus, aggressum; postea amicam inspectus, coeptum jam prælium dirimere nequivisse; neque, quin ea, quæ subsecuta fuerant, contingent, efficere potuisse. Triremem itaque viris & supellectile fere nudatam Coreyram avexit. Eo nuntio vehementer commoti Patres, unius civis temere facto publicam quietem turbatum iri, Senatus consulto classis legato præcipiunt, Coreyram profectus, Haimum in vincula conjectum Venetas mittat; deque his omnibus Joannem Franciscum Maurocenum, ad Amurathem legatum, statim certiorem faciunt: nihil ob id in Republica pacis studium imminentum testetur; exactius re cognita, de præfecto, quem vinctum ad urbem perduci jussерant, prout juris esset, Senatum decreturum. Verum antequam ad Maurocenum literæ perferrentur, jam Byzantium de oppugnata & capta triremi nuntius per venerat. Ramadanus dolore atque ira percitus, fremere; illius ædes querelis, gemitibus, ac lachrymis redundare: iamque ad Regem ac Visirum rumor delatus, vehementer eorum anios commoverat. Amurathes iræ impatiens exæstuare, cum præsertim multa barbare admodum facta memorarentur: mulieres in pelagus jactatæ, mammillæ aliis abreptæ, femi-

Ramadani
Bassæ tri-
remis a Ga-
briele Hai-
mo capta.

Gabriel
Haimus
in vinculis
Venetas
mittitur.

Turcarum
ob Haimi
factum per-
turbatio.

femina cum infantulo filio uberi admoto interfecta , regii thesauri rapinæ ac prædæ expositi . Quibus auditis , Visirus ad se legatum vocat ; an ejusmodi a nostris agerentur quærit ? quid gestum fuerit , exposcit . Legatus , nondum se Venetiis literas accepisse , neque quidquam certi expromere posse , affirmat . Ceterum ingens Turcarum animos suspicio incesserat , ne Veneti , Persico bello incitati , cum reliquis christianis Principibus sociatis viribus , arma in ipsos tandem converterent . Itaque non una inter primores extiterat sententia . Erant , qui statim custodiæ publicæ amandandum legatum Venetum , atque a *Boluæ bassa* (ut ajunt) asservandum censerent ; id & regiæ dignitati & æquitati consentaneum in primis esse . At *Messangis* (is hortis regiis præest) vir rerum cognitione ac prudentia apud Turcas insignis , propora nimis consilia carpe-re , nihil festinato agendum , minime lacestendos Venetos esse : alias similes casus contigisse (licet de triremi regia non ageretur) qui & bonorum restitutione , & fontium poena , cum præsertim invita Republica ea facinora perpetrata essent , consopiti fuerint : id quoque hoc tempore faciendum : si Veneti triremem , si prædam restituant , si præfectum poenæ severitate coercent ; nonne aperte insciis ipsis , atque prorsus invitatis , gesta omnia constabit ? sin secus , a veteri amicitia rece-dendi occasionem quærere , atque cum aliis in Amurathem , ejusque imperium conspirasse compertum erit . *Messangis* ita-que consilium amplexi , statim navalia lustrari imperant , oc culto Corcyram ac Venetias homines mittunt , qui , quæ agan-tur omnia , bellicos apparatus , triremium numerum explorent . Interea a Senatu ad Maurocenum literæ supervenere , quibus aliquantum magnus ille excitatus motus deferbuit . Visirus de iis , qui jam extincti fuerant , nihil , quod ageretur , esse , quæ su-perant tradi , in noxios animadverti acriter oportere , affirmabat .

M. D. LXXXV.

A Murathes quoque ad Senatum literas dedit , quibus lite-ris vehementer conquerebatur , Mehemetem , Meningis Bassam , Ramadani filium , Byzantium proficiscentem , supra Cephalenem in portum Ficherium tempestate delatum , a

1585
*Amurathis
literæ de
Ramadani
triremæ*

1585

Veneto præfecto impugnatum , una cum uxore ac filio obtruncatum ; pretiosam supellectilem ac thesauros prædæ habitos ; Corcyram navigium avectum fuisse : proinde ex pacis legibus a Republica petere , ut in sôntem præfectum legibus ageretur ; triremis una cum iis , qui supererant , captivis ac præda restitueretur . Navigium extemplo Turcis reddi Senatus jussit ; in Haimum , quem captivum classis legatus Venetias miserat , judicium instituit , causamque ex vinculis dicere coegerit . Re per captales triumviros ad Senatum delata , in eum uti foederum violatorem cunctis fere suffragiis sententia est lata ; utque illi pridie kalen. februarii inter geminas columnas cervices abscederentur , decretum ; non absimili a Romanis exemplo , qui cives ipsos foederum corruptores dedendos vel sociis vel hostibus nonnunquam censuerunt .

Hujus anni fere initio remotissimarum gentium legatio , quæ post longum ac difficile triennale iter in Hispaniam delata , inde Romam se contulerat , Italianam omnem rei fama ac novitate compleverat . Ea legatio erat Japoniorum Regum , quæ ad Pontificem Maximum venerandum , & obedientiam præstandam mittebatur . Has insulas annis ab hinc sexagintaquinque ab institoribus Lusitanis , dum ultra orientalem Indiam , inter septentrionem atque solis exortum , navigarent , inventas perhibent . In nostro emisphærio cis cancri tropicum sitæ , e diametro Italiæ opponuntur , ambitu triplo majore . Polus eis arcticus trigintaquinque circiter gradibus elevatur ; marique alluuntur , quod ingentem Sinarum tractum radit , cum inde non amplius leucis octoginta distent . In tres ac sexaginta præfecturas divisas affirmant . Incolas humili statura , oleagino colore , regnandi cupidos , honoris avidos , religioni deditos : Principes vel propagandi , vel conservandi imperii causa continenter bella gerere ; nec minori studio religioni inanum Deorum incumbere , quorum asseclas , quos *Bontios* vocant , nobili stirpe progenitos , non minus inter se dissentientibus sententiis de religione , quam Principes armis de imperio certare . In easdem insulas Franciscum Xaverium , Cantabrum , Ignatii Lojolæ , qui fundamenta Jesu Societatis jecit , socium , anno M. D. XXXXVIII. pervenisse fetunt , primuunque in Indiam orientalem cum

pau-

Rama-
dani trire-
mis Tur-
cis restitu-
tur .

Gabriel
Haimus
sapite da-
mnatus .

De Japo-
niorum ad
Pontif.
legatione
arratio.

paucis penetrasse, atque ibi Euangeli promulgatione incep-
ta, multos ad Christi fidem traduxisse; mox defuncti
Xaverii vestigiis hærentes alios, ex India atque Europa
avectos, brevi adeo christianam religionem provexisse, ut
multa christiana phana ac templa aspergerent, ingensque
incolarum numerus sacri baptismatis fonte ablueretur, in-
ter quos Dynastæ plerique ac Reges, qui Japoniis impe-
ritabant.

Itaque anno M. D. LXXXII. ab ejusdem Societatis Patribus
incitati Franciscus Bongi, Prothasius Arimæ Reges, ac Bar-
tholomæus Omuræ Princeps, quorum duo priores nuper chri-
stianam religionem amplexi fuerant, postremus jam anno
M. D. LXIII. in Christi militiam nomen dederat, perhonori-
ficam legationem ad Pontificem Maximum decrevere. Franci-
scus Bongi Rex Mancium Fiongæ Regis nepotem, ob sororem
sibi matrimonio junctam affinem, vigesimum annum agen-
tem, qui caput legationis extitit, delegit. Arimæ Rex, ac Bar-
tholomæus Omuræ Princeps, Michaelem alteri consobrinum,
alteri nepotem, decimumoctavum attingentem annum, nomina-
vare. Iis comites itineris, curiositate ac res novas visendi studio,
illustrium Dynastarum filii duo sese adjunxere, Martinus nem-
pe e Fiongæ, Julianus Fingeno regno orti, qui nondum se-
ptimum ac decimum annum excederant. Anni M. D. LXXXII.
initio Japone digressi, Goam, præcipuam Indiæ civitatem
Lusitanis subjectam, anno M. D. LXXXIII. appulere; inde
Lusitanis navibus in Europam trajecere, itineris præcipuo ex
eadem Societate comite ac magistro, genere Lusitano, *Me-
schita* nomine, Japoniæ linguæ erudito: Romam mense mar-
tio hujus anni pervenere. A Gregorio ingenti lætitia atque
humanitate, ad insolens spectaculum universa confluente ci-
vitate, excepti; eisque in aula regia Purpuratorum Senatus
est datus. Literæ suorum Principum recitantur: summa pie-
tate, atque eximio ardore christianam religionem complexos;
obsequium atque obedientiam Gregorio, uti Christi Vicario,
exhibere; designatam sibi eorum nomine legationem; ad
sanctissimos illius pedes sese provolventes, eosque exosculan-
tes, admitti supplices petere.

Cum Romæ aliquot dies fuissent, in patriam reversuri,
H. Mauroceni T. III.

1585
Japonii legati Venetiis recepti.

Scriptum
Venetiis a
Japoniis
relictum.

antequam Genuam pervenirent, varias Italiae urbes circumicerent. Mense junio Venetias accessere, summaque benignitate exculti, celebriora urbis loca, & præcipue basilicas ac tempora invisere; atque ut publicam pietatem, eximiumque religionis studium nobili aliquo declaratum argumento inspiccerent, anniversariæ supplicationes, quæ septimo kal. junii, divi Marci apparitionis die concelebrantur, ad tertium kal. beati Petri Apostoli festo, dilatae, magnificentissimo apparatu atque incredibili pompa habitæ sunt. Ingens sacrorum lipsanorum numerus, cunctis religiosorum hominum ordinibus comitantibus, inter immensam prope argenteorum atque aureorum vasorum copiam invisebatur. Sanctorum virorum, qui modo æterno ævo in cælo fruuntur, vel miracula, vel martyria, vel alia egregia gesta ad vivum expressa & circumlata, insigniorem ac mirabiliorem pompam effecere. Post hæc cum Principem ac Patres gratias acturi adiissent, testimonium itineris scriptum ejusmodi reliquere, quod latina lingua redditum ita se habet. *Cum cœlesti Domini, qui cuncta creavit, ac Jesu Christi, ejus Filii Redemptorisque nostri, auxilio atque ope ab Japoniæ Regnis Romam, trium annorum emenso curriculo pervenissent, ut suorum Regum, Christianorumque, qui eas regiones incolunt, nomine Pontificis Maximi pedes oscularentur, eique debitum obsequium & obedientiam exhiberent, legationis munere perfundos, antequam in patriam regredierentur, prætermittere noluisse, quin admirabilem invitamque Venetiarum civitatem adirent: que cum eorum expectationem longe vicisset, eaque benevolentie atque honoris significaciones, quas sperare unquam potuerant, a Serenissima Republica illis delatae fuissent; rationi consentaneum sibi visum esse, scriptum relinquere, quo & ad posteros facti memoria transmitteretur, & ejus rei aliquod monumentum apud Rempublicam extaret: in se ipsos cunctorum civitatis ordinum benevolentiam, atque earum rerum, quæ mirabilia in hac urbe inspexissent, memoriam ex animis nunquam elabi passuros: ac si Japonem revisere singulari Dei beneficio datum foret, Venetiarum civitatis nomen, quod pro tanta terrarum ac marium longinquitate satis celebre erat, postbac merito per eorum regiones insigni famæ accessione pervagaturum.* Scripto tem-

tempus appositum , duobus sextæ lunæ diebus , Redemptionis 1585
anno M. D. LXXXV.

Gregorii lætitia ob Japonensium legationem , qua multum existimationis & dignitatis Apostolicæ Sedi accessisse rebatur , parum diuturna fuit . Nam haud multos post dies febre cor- reptus , cum exacta jam ætate annum octogesimum supergre- deretur , quinto idus aprilis vitæ ac pontificatui finem impo- suit ; in quo summo animi ardore in christianæ religionis incrementum decusque incubuerat , eam non modo , qua vi- gebat , florentem servare , sed in remotas quoque regiones , ac plerumque hæreseos labe infectas propagare adnixus , in urbe Roma ad educandam , doctrinaque ac christiana religio- ne imbuendam juventutem erectis collegiis , vulgo *seminariis* appellatis , quæ , ut in Italiæ insignioribus urbibus , Germa- nia quoque ac Sarmatia excitarentur , curavit . Horum duo Venetiis , alterum divi Marci sub Aloysi Diedi Primicerii , alterum divi Petri Castellanæ dioecesis sub Joannis Trivisa- ni Patriarchæ auspiciis inchoata ac perfecta sunt . Vigebant in Gregorio excelsa consilia ad christianam rem publicam augen- dam , ejusque debellandos ac perdendos hostes spectantia . Verum ad ea exequenda in eo parum roboris & constantiæ , qua eximia quæque conficiuntur , inerat , In controversiis , quæ plerumque cum Principibus de jurisdictione oriri solent , acer nimium ac severus , non ex publici boni ratione , sed ex legum apicibus , quarum professor erat , cuncta expendere solitus ; at nunquam , licet acerrimum se in tuendo eccle- siastico jure præberet , eo proiectus fuit , ut ulla ratione pa- cem publicam interturbanam putaret : si quis enim alias , Italicae tranquillitatis studiosissimus extitit . In Rem publicam parum propensus , vel quod sui pontificatus initio ad Turca- rum amicitiam , pace confecta , Venetos rediisse nunquam oblivisci potuerat ; vel quia ob acres Aquilejenses controver- sias , quæ omnem fere illius pontificatum exercuere , sensim a Republica animum abduxerat .

Gregorio Felix Perettus , Cardinalis a Monte alto , e Fran- ciscana familia , est suffectus , qui Xysti IIII. ejusdem ordi- nis centum ab inde annis eam Sedem obtinentis memoria in- staurare cupiens , Xysti Quinti nomen assumpsit . Quatuor

*Gregorii
Pont. obi-
tus.*

*Xysti V.
Pont. obi-
tus.*

40 HISTORIAE VENETAE

1585

Veneri
legati ad
Xystum
Pontificem.
Xysti Pon-
tificis genus
& fortuna.

statim Senatorum, qui supremam ei dignitatem gratularentur, legatio est decreta. Fuere ii Jacobus Fuscarenus, Marcus Antonius Barbarus, Marcius Procurator, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus. Raro atque inaudito fortasse felicitatis exemplo ad eam dignitatem Xystus electus est. Non generis nobilitate, non divitiis, sola virtute nixus. In humillimo vico (Grottus vocant) sub Firini civitate constituto, humillimis parentibus ortus; patre manuum labore agro ferendo vitam ducente. Attamen tum quoque præfigia quædam, ac futuræ illius amplitudinis ostenta inspecta sunt. Ferunt enim patrem in somnis sibi vocem audire visum, quæ illi filium Pontificem futurum exprimeret; inde omne arrepto, natum Felicem vocasse. Hanc ortus humilitatem, ut plerique faciunt, qui ex infimo gradu in altum quandoque tolluntur, nunquam erubuit. Vix annum nonum attigerat, cum, reluctante patre, divi Francisci minorum fratum religioni se addixit; inter quos vitae instituto ac doctrina ad omnes adipiscendas dignitates sibi aditum struxit, assurgentique virtuti invidentium malevolentiam prudentia animique constantia superavit. Ejus egregia opera cum Pius V. in Inquisitionis munere usus esset, in suæ familiæ comitiis summam præfecturam est natus; mox Episcopus creatus; tandem ab eodem Pontifice, cui Cardinali atque legato in Hispania servierat, in purpuratorum collegium est cooptatus. Dumque a curis semotus privatam vitam agit, secessuque excutissimæ vineæ oblectatur, in qua saepius ipsemet callida dissimulatione operatur, a negotiorum concursu alienum, ambitione vacuum, otio ac quieti deditum sese ostentat, ad supremam dignitatem est electus.

Ac licet statim, allato ejus rei nuntio, nonnihil Patres hærere atque suspicari viderentur, memores aliquot ante annos, dum Inquisitionis munere Venetiis fungeretur, ob nonnulla, quæ ab eo molesta acciderant, a Decemvirum collegio ditionibus Venetis abire juslum; attamen extemplo ingens in illo erga Rempublicam benevolentia, in ipsius negotia studium, mutuae amicitiae & conjunctionis desiderium eluxit. Ii etenim initio turbines disjecti sunt, quibus, Gregorio pontificatum obtinente, Apostolicæ Sedis cum Veneta Republi-

ca

ca vinculum solvi visum fuerat. Aquilejenses res compositæ, Senatus decreto, quo Tageti feudum dono dabatur, acquievit. Franciscum Barbarum, Marci Antonii Procuratoris filium, qui ante apud Sabaudum legatus, tunc medium Præconsultorum ordinem tenebat, Joanni Grimano Antistiti, ingravescente jam ætate, in Aquilejensi ecclesia socium dedit. Id in primis a christianæ reipublicæ utilitate valde alienum esse censebat, simultatum semina inter Principes seri, ex quorum incremento præclaræ rerum gerendarum non modo occasiones amitterentur, sed in magna quandoque detrimenta & ruinas evaderent. Itaque collegium, in quo ad ecclesiasticam jurisdictionem spectantia agitabantur, sustulit, omnesque ejus generis causas ad se revocavit, quo amice controversiæ componerentur, ac, si quid acerbius inter Principes contigisset, id prudenti dissimulatione, in vulgus ne erumperet, teneretur. Melitensium Equitum excursions graves illi quidem ac molestæ extitere, cum Reipublicæ rationibus, cuius imperium pro vallo ac munimento ceteris christianis Principibus esset, earum lucra ac ignobiles proventus minime conferendos existimans. Itaque auctoritatem atque operam ea in re interpositurum Senatui pollicebatur, ut justarum in Hierosolymitanos Equites irarum causæ amputarentur. Hæc novi Pontificis in Rempublicam officia eo gratiora Patribus, quod publicis quoque argumentis testata erant. Nam coronationi Reipublicæ oratorem interesse voluit, Nuntium Venetiis publicis cæremoniis, quæ, ut antea diximus, intermisæ fuerant, adesse jussit; atque in oratores Romam gratulatum accedentes omnia honoris argumenta contulit; nihilque ad eam legationem ornandam prætermisit. Quocirca, ut aliquod egregium ac perpetuum publicæ in Xystum voluntatis monumentum extaret, majoribus comitiis patriciæ nobilitati Alexander Cardinalis Montaltus, ac Michael Perettus ex sorore nepotes cum eorum posteris sunt adscripti; ædes Xysto ad divi Francisci a Vinea per amplæ ac nobiles, quas deinceps Apostolicæ Sedis legati ac nuntii incolerent, dono attributæ.

Ceterum adhuc bello inter Amurathem & Mehemetem Persarum Regem vigente, alta pace Italia fruente, rebus inter Moschum ac Sarmatam compositis, Gallo atque Hispano quic-

1585
Aquilejen-
sum rerum
compositio.
Franciscus
Barbarus
Grimano in
Aquilejensi
Patriar-
cbatus socius
datus.

Senatus
ædes ad di-
vi Franci-
ci Pontifi-
ci dono tri-
buit.

1585

quiесcentibus, omnia Europæ arma in Belgium confluxerant, in quo non minori virtute, quam felicitate Alexander Dux Parmensis pro Catholico Rege acriter dimicans, suos militiae progressus egregiis actionibus nobilitaverat. At in Gallia, Francisco Alenconio, Henrici Regis fratre, vita functo, jam eæ erumpere suspiciones cœpere, quæ ambigua atque incerta pace obiectæ, potius consopitæ, quam extinctæ fuerant; Gallorum ad regni successionem erectis animis, cum Henricus Tertius ex Valesia gente absque liberis tantum superstes esset; atque in spem regni proximus Cantabrorum Rex, Vandomi Princeps, ex Borbonia familia, Salicæ legis jure, uti regiæ stirpis agnatione Henrico Tertio propinquus haberetur: cui obstatre videbatur, quod a catholica religione alienus, Ugonottarum se ducem gereret, nemini ad regium fastigium, nisi Catholico aditu patente; quod ita institutum sit, ut cum Reges consecrantur, Catholicam Romanam religionem defensuros jurejurando polliceantur. His permoti Guisiani Principes, atque ex eadem met Borbonia gente nonnulli, arctum inter se foedus, jurejurando interposito, percussere, quo nunquam, Henrico defuncto, Navarræo, aut alicui, qui a prisca religione descivisset, regnum permisuros obstringebantur. Fœderis ineundi causas esse vulgabant, quod Navarræ Rex cum in Gallia tum extra milites cogeret; arces una cum aliis fœderatis ex postremæ pacis conditionibus non restitueret; legationes ad Germanos Protestantes Principes mitteret, eosque ad opprimendam catholicam religionem solicitaret; Catholici omnes, in primisque Henrici Tertiæ ministri opprimentur, ut, iis amotis, tutius in proventus ecclesiasticos invaderet, omnibusque regni muneribus potiretur; conventu Blæfas magna spe stabiendiæ pacis vocato, Henricum, catholicam religionem incolumem servare admittentem, malevolorum hominum consilio de sententia dejectum; qui Catholicorum potentiam imminuendam, ecclesiasticos decumis atque aliis vestigalibus fatigandos censerent.

His, atque aliis de causis, quæ prolixe, scripto vulgato, exaraverant, Carolus Cardinalis Borbonius, e regio stemmate Henrico propinquior, Galliæ primas, cuius præcipuum munus est, ne quid catholica religio detrimenti patiatur, cave-

re;

*Franciscus
Alenconii
Ducis obi-
tus.*

*Fœdus in-
ter Guisios
& alios
Gallos pro-
ceres.*

re; alii quoque Principes, Cardinales, Antistites, Judices, Gubernatores, militum præfecti, nobiles, ac civitates sexto kal. martii Pamvillam coacti, cum de rerum præsentium statu egissent, in has leges societatem ineunt. *Dei Ecclesia in pristinum nitorem integratatemque restituatur, una tantum catholica religio in Gallia sit.* Nobiles in posterum absque ullo impedimento suis privilegiis fruantur. Ad levandam plenam vctigalia post Caroli obitum indicta tollantur. Generale concilium (quod Parlamentum vocant) in priscam amplitudinem ac decus restituatur. Galli suis præfecturis, muneribus, dignitatibus potiantur; legitimis tantum ex causis ex supremi concilii sententia exuantur. Pecunia superiorum annorum exactiōibus collecta, atque posthac colligenda, in regni defensione, aliisque necessariis insumatur. Unoquoque triennio convenitus regni babeantur, in iis expedite jus poscentibus reddatur. Hisce de causis ad arma capienda coactos se fœderati profidentur, ut Gallie pristinus splendor accedat; repressis sceleratorum hominum conatibus, reliqui securius agant; regni proceres tutius vitam traducant: intestinum se bellum semper exhorruisse, ajunt: modo in ea omnium rerum colluvione catholica religio, eorumque salus in discrimen adducta, ad id invitatos, coactosque descendere; quæ sane si a religionis causa sejungere potuissent, arma sponte abjecturos: nihil eis gratius accidere posse, quam si pro illustri adeo ac pia causa vitam ipsam profunderent: non ad Regem opprimendum, sed ad vitam decusque illius tuendum ea consilia inivisse. Quid enim laudabilius, quam fortunarum capitisque periculum adire, animamque, non secus atque alias fecerant, pro regia auctoritate constanter efflare? Regis nutu ab armis recessuros; dum quæ in religionem obrepserant, quæ subjectis præter jus æquumque acciderant, ipsem tolleret; caveretque, ne, eo defuncto, ob regni successionem seditiones tumultusque in Gallia excitarentur. Henricum proinde Catharinamque matrem, cuius prudentia adhuc Gallia stabat, exorare, ut in catholica religione, bonisque omnibus conservandis enixe persisterent: supplices quoque a Principibus, ecclesiasticis, nobilibus, atque civitatibus, que nondum in fœdus nomina dederant, petere, causam publicam amplectantur, societati se adjungant: ni id

Federis
Gallorum
paſta.

1585 statim efficere queant, ne adversariis aures præbeant, quos perperam de se sensuros pernoscant; oppida, civitates, arcesque communiant, militum præsidiis adversus insidas, ac machinas firment. Exinde complura de disciplinæ militaris ratione, de militum conditionibus afferebant, qui non gregarii, atque lucri cupiditate stipendia merentes, at Dei Optimi Maximi metu, atque in patriam pietate ducti arma induant, nemini injuriam aut damna inferant; Catholicos demum omnes hujuscœ fœderis socios (quod sanctissimum vocabant) rogare, morum vitæque sanctitatem, sacramentorum usu sibi Divinum numen conciliarent, assiduis precibus, solemnibus supplicationibus divinam opem implorarent: persancte polliceri, tantæ rei nulla in parte defuturos, neque arma deposituros, donec vel ea omnia, ob quæ societatem inierant, obtinerent, vel, pro Dei gloria, patriæque amore spiritu effuso, cuncti eodem sepulchro conderentur. Hoc initium Gallici fœderis fuit, quod, licet inducto religionis velo, speciosum ac plausibile videretur; tamen multa eo ac gravissima contegebantur; satisque apparebat, non absque externorum Principum auxilio atque impulsu adeo sese extollere fœderatos potuisse: quod sane brevi inspicere haud difficile fuit, iis cupiditatibus erumpentibus, qui religionis colore illiti tantum apud plebem potuerunt, ut insitum in suos Reges amorem ac pietatem prorsus evellerent.

Hi motus in Gallia exorti magnarum rerum initia non modo in eo regno, sed in tota republica christiana portendere videbantur: divulgæ potentissimi regni vires, nervi debilitati, fractus vigor; Hispani semper æmuli, ad potentiam in immensum augendam eructi. Henricus neque bellica fortitudine, neque consilio satis validus, atque in tanta rerum omnium jactatione domesticis externisque præsidiis parum fultus, amicorum auxilia ad illud incendium extinguendum exposcebat. Andream Naraultium Messium, oratorem, de singulis Venetos docere, atque ad opem labentibus rebus ferendam incitare præcepit. Is gravi admodum oratione usus est, qua & Galliæ statum, & Henrici consilia exposuit, acriterque in Hispanos est invectus. Pro pernegatis Belgio auxiliis optime scilicet ab Hispaniarum Rege Henrico repensum, ut ei subje-

*Andrea
Naraultii
Messii,
Gallici
oratoris, ad
Venetos
eratio.*

1585

etos populos , specie religionis abstractos , in ipsum incitaret , ut Galliam omnem post innumeris clades calamitatisque & intestina bella pessum daret ; conjunctam & integrum , unum vastis illius consiliis , quibus reipublice christiane imperium nitebatur , obstaculum esse : ea divulsa ac prostrata , nihil , quo minus assurgat , atque in immensum fere excrescat , impedimento fore : ea consilia diu coquenter compressisse ; nunc undique erumpere , neque amplius obtegi posse ; artes , quibus tot tantaque moliretur , in obscuro non esse : se nihil , quo pacto Lusitaniam adeptus , nihil quo India orientali potitus , potius que satis nota sint , dicturum : an id prætermitti posse , nuper Sabaudiae Ducem sibi generum adscivisse , ut externa auxilia Italiæ Principibus adimeret ; Insubribus subalpinorum vires adiecisse , ut ex ea parte , veluti extracto propugnaculo , huic provinciae immineret ? His opportuna a Republica una cum Gregorio XIII. obviam iri potuisse : at fatali cunctatione otiosa spectantibus , id accidisse , quod Livius , romanæ historiæ scriptor egregius , Albæ contigisse commemorat : modo ab Helvetiis ac Rhætis iter in Italiam præcludere ; Mediolanique imperio eis gentes copulare adnixum , ut prorsus Italos Principes externis præsidiis nudaret , atque aditum in Galliam ad subveniendum Regi obsepiret ; modo Catholicos , incusso religionis metu , ab ope Henrico ferenda abterrere ; modo hereticis , si id aggrediantur domi , Catholicorum armis minari ; clypeo religionis obarmatos omnia sursum deorsumque Hispanos miscere ; infimæ plebis oculorum aciem perstringere ; potentissimum regnum scindere , perturbare , confundere : eo vastato , direpto , everso , quid aliud superefesse , quin liberrime per Italiam atque universam Europam , quo libido dominandi rapuerit , deferantur ? Quid enim modo commemoraret , præsidium Currigio impositum , Italos Principes variis modis devinctos , Pontifices ingentibus beneficiis illectos ? Forstian (inquit) Gregorio ulterius vitam producente , exorta tempestas aliqua Reipublicæ fuisset . Nam quo minus imperium in Italia proferant , vix illis impedimento esse intelligunt . Hetruscis arcium compedes injectos ; Mantuanum ac Ferrarensem non iis viribus esse , ut quidquam moliri possint . Vos uni , vos , inquam , uni ii estis , quos eorum potentiae , ad
li-

1585

libertatem atque Italæ decus Deus Optimus Maximus objecit. An igitur cunctando, an tempus proferendo, pericula vel vitari vel discuti posse arbitramini? Inani spe profecto ducimini; rerum potius eventu, quam consilio, & prudentia nitimini. Quæ pro Italæ libertate, & pro istius Reipublicæ amplitudine, immortalitate digna majores vestri ausi fuerint, confecerint, illustrium scriptorum testata monumentis, vestrisque annalibus atque historiis deprompta intuemini. Nam de ambiguis atque frigidis hisce consiliis quid dicam? Illud ex Livio proferam: Agendo, & vincendo res Romana crevit; non hisce consiliis, quæ timidi cauta putant. Nunc præclara opportunitas amico Regi subveniendi, regnum, vires, arma in Republica vestra tuenda atque augenda collaturo, sese offerit. Ita hæc imperia connexa sunt, ut alterius ab altero bonum sejungi nequeat; strata atque extincta Gallia, Rempublicam quoque eadem ruina involvi necesse est. Neque longe pericula abesse arbitremini; belli enim flamma in Galliis crepitante, id vere usurpari debet:

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Cuncta igitur invitant, incitant, impellunt, ut tot circumsepto difficultatibus ac periculis Regi opem feratis, uno eodemque tempore labanti Gallie succurratis, atque a Republica vestra imminentia pericula propulsetis.

Hæc graviter admodum ac liberrime a Messio enuntiata, haud parum Patrum animos commovebant, qui et si Philippi moderationem alias experti fuerant, attamen quot faces Regum animis regnandi libido & cupiditas subdat, secum ipsi reputabant. Ingenti Lusitanæ atque orientalis Indiæ accessione sublatos Hispanorum animos; Belgii prosperis eventis elatos; Galliarum civilibus dissensionibus gradum illis ad monarchiam fieri. Verum majorum instituta sequentes, qui æque cum Regibus amicitias colere consueverant (ita enim ab utrorumque injuriis tutos alterius semper præsidio se fore arbitrabantur) quemadmodum quacunque possent ratione labanti regno opitulari opportunum esse, ita minime Reipublicæ conducere, ut alteri se parti adjungerent, censebant. His de causis Senatus consulto, hunc finemodum Messio responsum.

*senatus
responsum.*

Quod de praesenti rerum statu Rempublicam certiorem fecerit,

rit, gratias Henrico agi; quæcumque ad securitatem atque amplitudinem Gallie pertineant, ea pro veteri necessitudine & conjunctione Senatui summpere cordi esse: nullis officiis cum Pontifice, ut ejus auctoritate exortum incendium extinguitur, defuisse: optima spe duci, Henricum prudentia, virtute, copiis nuper coactis subjectos in ordinem redacturum, atque ad pristinam obedientiam Reginæ in primis matris, aliorumque præconsultorum consiliis perducturum.

Sed cœpta jam incendia in dies augebantur. Guisii Tullum ac Verdunum, in Lotharingiæ finibus sita oppida, militum præsidiis firmant, classicum in Ugonottas concinunt; qui altera ex parte in Aquitania ac Pictonibus copias sedulo cogunt. At Regina mater, Lugdunensis Archiepiscopus, Lansacius, quippe qui prudentia inter Regis consiliarios excellebant, tumultus tempestatesque subortas quacumque ratione sedare adnitezabantur; cétera vel inutilia vel periculosa rati, Catholicon auxilia, quod palam fœderi adhærerent, suspecta; Ugonottarum ambigua, atque a Christianissimi Regis titulo aliena. Itaque arces, quæ Regi obtemperabant, communiire, præsidiis militum firmare; Mediomaticum in primis, ad externa auxilia excipienda civitatem valde opportunam, operibus ac milite tutiorem reddere; ut cuncti, poena capitatis proposita, arma deponerent, injussi non moverentur, editio cavere; ea ratione fœderatorum delectum, qui quotidie habebatur, impediri posse putantes. At cum nihil obtinetur, inter populos Henricus vulgari curat: *Religionis pacisque obtentu a fœderis ipsos principibus in præceps agi: in eorum animis secretiora condi consilia; Gallos omnes catholice religionis nexu devincire se vehementius exoptare; neminem, priusquam regni gubernacula suscepisset, vitam certioribus periculis objectasse: Dissensionum civilium fluctibus per tot annos Gallie jactatae cum interitum haud dubium imminere intelligeret, conventu Blæsis vocato, pacem sanxisse: quid pro Ecclesiæ firmitate atque incrementi non egisse: quid ut dignitates ex cuiusque meritorum ratione tribuerentur, reliquisse?* Fœderatos itaque Principes bortari, ne afflicti nuper regni calamitates instaurent; neu privatis studiis abstracti, eadem se cum patria clade ac ruina involvant: ab armis dis-

Guisio-
rum bellicæ
acta.

Regionum
consilia.

Henricus
Rex Gallos
ad concor-
diam hor-
tatur.

1582 cedant, in regia clementia tranquillitatem ac felicitatem reponant: non bello atque internecione, sed prudenti ac temperato consilio ad ea mala sananda opus esse: flecterent parum per animos; quæcumque a se proficiisci possunt, uberrime præstatutum.

*Pax inter
regios &
Guisios &
eius parta.*

Interea in Galliæ provinciis belli flammæ assurgebant. Ugonottæ oppida quædam in Pictonibus occupant. Massiliæ civitas foederi adhæret, licet quatuor post dies Engolemensis, *Magni*, ut vocant, *Galliæ Prioris*, ope rursus se Regi adjungeret. Henricus tot implicatus atque prope obrutus curis, in apparatus belli incubit; quascumque potest copias cogendas curat. Inter hæc, de pace sermonibus injectis, Regina mater, Borbonius ac Guisius Cardinales, Guisius Dux, Cardinalis frater, Bassomperius, Epernonius una cum regiis consiliariis, Lotharingiæque Duce conveniunt. Post varia agitata ad ejusmodi conditiones deventum est: Primo, *Catholica Apostolica Romana religio ubique in Gallia servetur*. Secundo, coactis eo usque copiis, Ugonottæ profligentur: *Henricus Genevensium protectione abstineat*. Tertio, quæ a foederatis Principibus acta fuerant, uti ad regiam majestatem tuendam facta, probet. Quarto, militibus a Guisios coactis stipendia persolvat. Quinto, cuiusvis religionis homines tuto usque ad insequentis anni januarium mensem in Gallia morari queant; termino elapsò, ni Ecclesiæ conciliati sint, in alias regiones demigrent. Sexto, concionatores ac ministri intra mensis spatium regno exeant: ex Regis foederatorumque copiis peditum sexdecim, trium equitum millium exercitus instruatur, cui, Rege absente, Guisius Dux imperet; en ab hereticis occupatæ arces expugnentur. Demum in foederatorum Principum potestate, quas modo obtinent civitates atque arces permaneant. Itaque quintodecimo kal. augusti Henricus, severo edicto in hereticos proposito, propensum in catholicam religionem ac pacem animum patefacit. Quoniam vero relucentibus, ac regiis edictis parere hereticis abnuentibus, ad arma descendendum erat; magnas inde procellas suborituras providens, in belli curas totus se effundit: tribus eodem tempore exercitibus, ex insignium ducum sententia, opus sibi esse ratus; quorum uno in Aquitania dimicaretur; altero ingruen-

*Henrici
Regis ad-
versus be-
reticos bel-
lici appara-
tus.*

*Henricus
Rex ad Na-
varra Regem
legatos
mittit.*

*Navarra
Rex & Con-
deus à Pon-
tifice excō-
municati.*

ti in Gallias peregrino militi obfisteretur ; tertium penes se haberet. His peragendis cum ingenti pecuniae copia opus esset , ut quanta posset maxima in sumptus belli corrogetur , enitur. Eodem tempore Lenoncourtum , Pignyum , Brularum Præsulem legatos ad Navarræ Regem mittit , magna' spe ductus , duce Ugonottis adempto , tumultus componi posse . Ea omnia per Messium oratorem Henricus Senatui significavit ; qua clementia , qua animi generositate , ut obortæ in Gallia tempestates ac procellæ conquiescant , enixurum ; jam prope cuncta ad pacem spectare ; multas sibi vires , sibi haud exiguae copias esse ; iis , ni aliter fieri posset , tandem subiectos perdomiturum : Patres hortari ac monere , subdola Hispanorum ingenia , astus , ac fines diligenter observarent ; tot tantaque adversus Galliæ incolumitatem religionis integumento agitata , quæ sane longius proœcta , ingens non modo Galliæ regno , sed chistianæ reipublicæ detrimentum minitaren- tur : at quocumque se res pacto haberet , potentia , viribus Reipublicæ præsto semper Henricum futurum : idem ab ea sperare , sibique polliceri . Hæc orator .

Xystus Pontifex vero cum Henrici Navarræ Regis Condæique causam sedulo inspici atque examinari jussisset , tandem , purpuratorum collegio convocato , quinque ac viginti Cardinalibus adstantibus , in eos spiculum anathematis intor- sit , atque in Calvinianam hæresim delapsos pronuntiavit ; perque suum apud Rempublicam Nuntium Patribus significa- vit : Navarræ Regem a prima juventa hæresi imbutum , a Borbonio Cardinali , patruo , monitum , publice falsa dogmata ejurasse , literas ac oratores ad Gregorium eam ob causam misisse : in eosdem mox errores revolutum , multa catholicæ Ecclæsiæ damna intulisse : quocirca , correctione desperata , ut perditum damnasse , cunctisque a sacris legibus latis censu- ris irretitum pronuntiasse : ea regni Navarræ parte , qua potie- batur , privasse ; jure , quod sibi ex regia agnatione in' Galliæ regno spectaret , exuisse : eadem in Henricum Condæum Principem statuisse : sperare Henrico Regi jam multis circumsepto copiis omnia ad vota eventura ; hacque in Navarræum , & Condæum sententia faciliorein sibi aditum ad res prospere ge- rendas futurum . Verum exitus nulla ex parte Pontificis intentiæ

1585

respondit. Hæretici ferociores effecti, indignabundi ira æstuarie, acrius bellum comparare, externa auxilia conquerire. Itaque mutuis suspicionum incrementis, in dies simultatum causis fœse effarentibus, nusquam paci ac reconciliationi locus fuit, intestinumque bellum erupit. Rex cum subjectis, subjecti cum Rege, atque invicem pugnare; externi Reges ac Principes in hanc vel in illam partem, prout quisque sibi magis conducere rebatur, propendere coeperunt. His deformata amplissimi ac nobilissimi regni facies, quodque inter cetera eminens, ne altius fœse in aliis regnandi cupiditas tolleret, salubri temperamento efficere consueverat, debilitatum ac pene collapsum interiit; quibus de rebus fusius fortasse diximus, arque posthac dicemus, quod inde magna ad totius reipublicæ christianæ statum pertinentia acciderint.

Nicolai
Pontii
Principis
obitus.
Paschalis
Ciconia
Dux eligi-
tur.

Ludovici
Ursini faci-
nus &
mors.

Hoc anno, mense julio, Nicolaus Pontius Princeps, cum per septem annos Rempublicam administrasset, nonagenarius excessit. Ei Paschalis Ciconia, marcius Procurator, est suffectus, innocentia, integritate conspicuus, qui superiori bello Cydoniæ in Creta legatus, præclara prudentiæ ac fortitudinis argumenta ediderat. Anni exitu insigni judicio in Ludovicum Ursinum, Corcyrae militiæ præfectum designatum a Senatu est actum. Is, Xysto ad pontificatum electo, in Venetas ditiones cum Paulo Jordano Ursino concesserat, qui intra pontificios fines morari minime sibi tutum arbitrabatur, quod Victoria Acorombonam, sublimi ingenio atque egregia pulchritudine feminam, quam perdite deperibat, a Marcello fratre, priore viro, Xysti Pontificis nepote, imperfecto, uxorem duxisset, non absque multorum murmuratione, quod, muliere consentiente, viri cædis conscius ac particeps fuisset; quam ob causam cum per aliquot dies in sancti Angeli arce detenta Victoria fuisset, tandem ejus facinoris insons declarata fuerat: ob id Salodium ad Benacum se Paulus contulerat, ibique post paucos dies febre correptus obierat. Vidua inde femina cum Patavium se recepisset, æde Caballiorum prope Augustinanos sodales, quos *Heremitanos* vocant, conducta, cujusdam diei summo mane mortua una cum fratre adolescenti inventa est. Facinoris fama momento per urbem divagata, quæstione adhibita, ex quibusdam interceptis literis, Ludovici Ursini opera perpetratum facinus

com-

compertum est. Magistratus Patavinus (natalis Servatoris profestus dies erat) ea de re Senatum certiorem facit; quo statim vocato, Aloysius Bragadenus, rerum capitalium Triumvir, exemplo Patavium mittitur; ei una cum Andrea Bernardo praetore, ac Laurentio Donato praefecto, quid jus sibi videatur, decernendi facultas data. Ludovicus minime territus, vel quod familiae nobilitate & dignitate tutus sibi videretur, vel quod detegi factum posse non suspicaretur, urbe, uti facile poterat, minime egreditur, ingentis audacia publicum palatum adit, per civitatem de more pervagatur. Triumviri accessu rei veritate comperta, magistrati nequaquam obtemperare, seque ante judices facti rationem redditurum sistere; sed quacumque ratione cum suis, qui ad quinquaginta, fere omnes praefecti, bellaque experti erant, obistere statuit; atque intra Barbadi-
corum ædes, ad divi Augustini, in Medoaci margine sitas, in quibus degebat, se recipit. Ejusmodi temere inito consilio, gravissimo criminis adjecto, Triumvir, Rectoresque urbis per-
moti in opposita ripa tormenta aliquot statui, scloppettarios adesse imperant, si forte terrore pervicacia flecteretur. Verum ille interritus, scripto audaciæ ac temeritatis pleno magistrati significat, nullo pacto se dedere, sed usque ad extremum spi-
ritum tutari sese, atque intra ædium ruinas tumulari sibi im-
motum ac fixum esse. Statiunque ad impetum excipiendum se comparat; centonibus aliaque materia variis in locis ædes fulcit ac communit; fistulatores quosdam ac moschettarios ad loca opportuna disponit. Exemplo ignem tormentis admoveri a magistratu justum; momentoque anterior ædium murus, tribus dejectis propugnatoribus, prosternitur, quibus illico a præ-
fidiariis militibus abscissa capita. Ursinus sero præcipitis con-
silii pœnitens, securitatis signo ex ruinis edito, ditionem parat; egressus inter eorum, qui eo confluerant, arina, ante magistratum sistitur; ejus jussu ipse, atque asseciae carcere includuntur. Summo vero mane Rectorum atque Triumvi-
ri decreto in carcere Ursino laqueo guttur fractum. Ex reliquis ejus facinoris reis quidam teste appensi, alii triremibus, nonnulli carcere, prout singuloruim culpæ exegerant, damna-
ti; pauci, quos inimunes esse constabat, dimitti. Ea nocte Ludovicus ad uxorem, quæ Venetiis morabatur, literas dedit,

1585

cinq[ue] ad intrepide suæ mortis casum ferendum est hortatus. Testamentum perscripsit; inter cetera, Senatui arma, quæ egregia erant, reliquit, quæ in Decemvirum aulis mox collata sunt; seque eodem sepulcro, quo patris atque avi in divæ Mariæ hortensis templo ossa conquiescebant, condi jussit.

M. D. LXXXVI.

1586

Hac domi; foris Uſcochorum irruptiones, Melitensium ac Florentinorum maritimæ excursiones adhuc infestabant. Nam licet Rodulpho sceleratorum hominum facinora valde displicerent, ejusque pestis amovendæ desiderio tenetur; tamen vel præfectorum avaritia, vel ministrorum fraude parum iis in locis ejus mandata atque imperia exaudiebantur. Fomenta a Carolo Archiduce addebatur: Uſcochis armis, circumiectam regionem, ubi Senia sita est, Turcarum populacionibus expositam esse, & usque ad litora Adriatici maris excursuros. Itaque cum inutili cunctatione res Pragæ extraheretur, nulla certa remedia adhiberentur, prædonumque in dies audacia exresceret, legatum cum summa auctoritate, atque imperio in Illyricum mittere Senatus statuit, qui & subiectos in officio contineret, gentisque audaciam vel arcta obsidione, vel, ubicumque invenisset, internecione coercere niteretur. Federicus Nanius est lectus; qui statim in provinciam profectus, omnem illius regionis tractum circumsegit; multa inde ulro citroque commeantia navigia intercepit; ad omnium rerum inopiam Senienses atque illius provinciæ incolas adegit. Et quoniam Tersazii Seriniique Comites atque alios Cæsaris beneficiarios tutum Uſcochis receptum præbere, prædasque recipere nuntiabatur; cum Cæsare Sénatus graviter est conquestus; literasque ad eos Rodulphus dedit, quibus literis, ut a piratis fovendis atque recipiendis abstinerent, gravissimis poenis jubebantur.

Nec minor hoc anno Melitensium Equitum audacia; qui cum suas a Paschalico triremes captas oblivisci non possent, exulcerato in Venetos animo, assuetas excursiones nulla ex parte intermittebant, Venetamque navem nuper ceperant. Iis de rebus cum Xystum Patres docuissent, datis ad magnum Magistrum literis, navigium statim reddi iulit; remque secundo

Federicus
Nanius in
Illyricum
legatus mit-
titur.

dulo meditatus , minime æquum arbitrabatur , Melitenses in Aegæum , mariaque Venetis insulis propinqua scse inferre ; in eorum navigia , licet infidelium mercibus onusta , inquirere ; eo & mercaturam & navigationem tolli . Itaque penitus illos ab excursionibus in Orientem intercludere , atque in Africam amandare animo agitabat . Navigium magnus Magister restitujiussit , atque ad Pontificem literas dedit , quibus inter cetera magis illi infidelium , quam Melitensium res cordi esse conquerebatur ; superiori bello Hierosolymitanas triremes Venetis præsto fuisse , Melitensi neque palam neque occulto a Republica adjutos esse . At Xystus , qui ea in re totius reipublicæ christianæ negotium agi arbitrabatur , in sententia permanebat , ut ab Ionio , Aegæo , Helleponto Melitenses abstinerent , Numidiam remotioraque loca peterent .

Cum vero in id maxime urgeret , ut omnium dissensionum causæ inter Principes præciderentur , Federico Cornelio , Cardinali , Venetas proficiscenti , Florentia iter habere jussit ; ut , cum Francisco colloquio habitu , navigationis controversias inter ipsum , ac Venetos componere admiteretur , præcepit . Is ad urbem accedens , quæ cum Magno Duce Xysti nomine egerit , Principi ac Patribus expositis , Leonardus Donatus Consilii , Aloysius Michaelius continentis Sapientes , qui cum Cornelio tractent , a Senatu leguntur . Sed neque tunc , ob varias ortas difficultates , quidquam confici potuit . Ceterum eo in primis Senatorum curæ & cogitationes convertebantur , ut cuncta , quibus pax turbari posset , amoverentur . Quamvis enim Amurathes adhuc Persico bello distineretur ; nihilominus decennio jam elapso , utriusque seillis attritisque viribus , verendum erat , ne tandem , uti crebris nuntiis afferebatur , bello finis imponeretur ; qua in re multa curiosa hominum disquisitione differebantur . Erant qui , tantam jacturam ægre ferente Amurathe , ex veteri majorum instituto , ei nulla in re concedente , trahi bellum posse , arbitrarentur . Alii contra existimabant ; Demircapi , Testi , Carso , Vano , aliisque munitis arcibus (quod minime Suleimanus fecerat) captis , difficulter ea provincia pelli Amurathem posse ; quippe qui cum iis bellum gereret , qui munendarum expugnandarumque arcium ignari , parum tormentis , quibus hodie bella conficiuntur , valerent ; quantalibet ve-

1586

ro militia absumpta , ob amplissimos imperii fines , nihil ferre a Turcis amisum ; nuper e Græcia ingentem militum copiam in Asiam sub Ferratis imperio trajectam ; Assyriæ atque vicinarum provinciarum præfestos quamprimum milites , architectos , fabrosque in Persidem mittere jussos : inde , Persa debilitato , Turca aucto , cito ad pacem venturum Amurathem crederent ; id si accidisset , quo tanti imperii moles nunquam acquiescere assueta incumberet , summopere considerandum erat ; ac ne post terrestre bellum in maritimum inclinaret . Reginæ Angliae legatus assidue ad Siciliæ expeditionem Amurathem adhortabatur ; eodem tempore Hispaniæ litora cum classe Britannos aggressuros pollicitus . At vero militari disciplinæ adversum plerique opinabantur , Venetorum insulas situ & viribus prævalidas a tergo hærentes relinquere : quocirca ad Cretam muniendam firmandainque nihil prætermittebatur .

Anglus Legatus Turcas ad Siciliæ expeditionem bortatur.

Alia ex parte haud parum ingentia Hispanorum incrementa sollicitudinis afferre Principibus videbantur ; qui præter reliquas imperii accessiones , nuper Alexandri Farnesi , Parmæ Principis , virtute ac fortuna Antverpiam , Brabantiæ caput , obsidione adepti , eo sese provexerant , ut Galliæ dissensionibus intestinisque dissidiis , quæ ingentibus pollicitis atque auro aluisse ferebantur , jam amplissimo illi ac potentissimo regno adversus exteris gentes invicto inhiarent . Quæ sanæ tanto graviora erant , quod , belli civilis incendio jam universa fere Gallia flagrante , Xystus Pontifex ac Philippus palam foederatis faverent , atque , ut majores in die vires assumerent , eniterentur ; ille ob catholicam religionem , de qua in primis agi videbatur ; hic , ut facilius quæ diu maturaverat consilia ad exitum perduceret . In tanta vero Galliæ agitatione Philippus ad Genavam occupandam animum intendit , Sabaudi generi ope , quem gloriæ spe incitatum ad quæcumque sibi opportuna escent tentanda , traduxerat , facillime eo , quod cupiebat , potiri se posse ratus . Itaque cum Pontifice de ea civitate expugnanda egerat , pergratum illi fore existimans , si urbs , in quam veluti in sentinam hæreticorum omnes pestes confluabant , atque inde in alias Europæ partes dispergebantur , in ejus potestatem concederet . Verum Henricus , qui aliquot ante annos in suam clientelam Genavam suscepserat , de iis admonitus , cum

Xy-

Xystum vehementer in hanc expeditionem propensum intelligeret, per suum oratorem atque alios amicos sibi Cardinales perfecit, ut ejus rei conficiendæ omnem spem abjiceret; nunquam se civitati, quæ sub ejus auspiciis conquiesceret, vim inferri passurum; ex eo majores quoque tumultus in Gallia, cunctis Helvetiis ad Genevensibus opem ferendam accurrentibus, suborituros; in Sabaudiæ ditiones, atque adeo in Italiam ipsam pervasuros. Abjecta itaque ea consilia penitus fuere.

Hoc autem anno variis successibus, qui ad rerum summam non conferrent, in Gallia, variante fortuna, expugnationibus, minutis præliis, oppidorum occupationibus laboratum; neque minus varius atque inconstans Regis animus, nunc severissimus in Ugonottas edictis magnam constantiam immotamque sententiam, quæ superiori anno decreta fuerant, exequendi præseuerre; modo eorum, quæ ad bellum necessaria erant, curas remittere; nonnunquam haud obscuris argumentis proclinatum ad honestas pacis conditiones animum significare; a quibus Reginæ mater minime aliena, cum Navarræ Rege colloquio inito, quantumvis admiteretur, tamen non nisi paucorum dierum inducias pepigerat. Principes quoque Germani, quos Protestantes vocant, ut aliqua concordiæ ratio iniretur, enitebantur; atque ob id Joannes Casimirus Palatinus, Saxoniæ Dux, Brandenburgensis Marchio, atque alii Principes, Argentoratum quoque, Ulma, Norimberga, ac Francfordia liberæ civitates, legationibus ad Henricum missis, hortabantur: Pacem regno restitueret, neque armis ageret. Quid ex iis, nisi subjectorum, quorum nondum preteritæ cicatrices coalitæ fuerant, excidium expectari posse? mirari commoda ex postremo pacis edicto, regia fide obsignato, expertum, modo voluntatem immutasse, privatisque aliorum studiis ductum, singulari Reginæ matris prudentiæ, Cardinalis Borbonii insignium procerum consensu, pro publica tranquillitate, velle decreta evertere: multo minus se inspicere, cur, qui clandestina consilia, militum delectus, & qui libertatis ac religionis obtenuit, se vivente, de successore deligendo egerant, detestatus, regiis edictis absque ullo discrimine omnes sibi subiectos complexum affirmaverat, modo superioribus contraria pronunciaret; classicum caneret; bellum civile atque internum

*Inducie in
ter Gallie
& Navar-
ræ Reges.
Germanorū
Principum
ad Henric-
um Re-
gem legatio
& eorum
officiunt.*

1586 indiceret , quo ceteris in rebus ei obsequentes , libertatem tantum religionis petentes , exterminarentur . Quot beliorum incendia , quot cædes , quot furera proditura essent , preteritarum rerum exempla , queque a superiori anno eo usque acciderant , patefacere . Quocirca bortari , rogare , ut , factiosorum heminum , immodiacaque ambitione & cupiditate aestuantium consiliis rejectis , ad pacis conditiones animum flecteret ; se ipsum , subjectos , Principes finitimos a cladibus & calamitatibus , quæ a difficillimo atque obstinato bello impendebant , liberaret . Hæc legati . Ad ea Henricus : Sui muneric esse , & Christianissimi Regis , quem gereret , dignum titulo , catholicam religionem in suis ditionibus sartam tectamque conservare ; quæ in eam quotidie perpetrentur , nisi magno conscientie detimento , ferre non posse : statutum sibi esse , pristino illam atque antiquo splendori restituere ; queque stabili huic decreto obstant , amoturum : quid opus regno sit , se melius neminem nosse : pro temporum conditione , pro rerum statu , modo imminui , modo instaurari , modo immutari consilia , edictaque , uti reliqui Principes , qui sapientiae & prudentiae nomen adepti sunt , efficere consueverant , oportere . Eo Regis responso parum Principibus ac civitatibus satisfactum ; fluctuantibusque rebus , altiores in dies radices civilia dissidia in Gallia agebant .

Hæc omnia cum sedulo Senatus , uti ingentium rerum orsus , observaret , in ea , quæ ad securitatem ac defensionem imperii attinebant , intentiore cura ac studio versabatur . Sub id tempus Sfortia Pallavicinus , summus Venetæ militiæ gubernator (ea dignitas insignibus viris , ac per omnes militiæ gradus electis tribui solet) cum per multos annos singulari virtutis laude eo in munere versatus fuisset , fato concessit . Ei successorem dare minime tunc Patribus placuit ; sed Joanni Baptista Montio , magna virtutis bellicæ fama per celebri , quam , dum in Belgio Philippo Regi militaret , fuerat consecutus , peditum præfectoria , quatuor aureorum millium in singulos annos stipendio , a Senatu est attributa .

Henrici
Regis re-
sponsum.

Sfortia
Pallavicini
obitus.

Joannis
Baptista
Montio
Venetæ mi-
litia ad-
scriptus.

M. D. LXXXVII.

Inter graviora hæc parva quædam ac levia intercessere , certantium studiis in contentiones non leves , ni opportune provisum foret , eruptura . Nam cum eo hominum petulans se se extulisset ambitio , ut , veluti iis propria nomina sorderent , novis insuetisque excogitatis titulis uterentur , quæ pestis ab Hispanis exorta se in omnem fere Europam diffuderat ; ei malo in suis regnis Philippus obsistendum ratus , edicto (quod *Pragmaticam* vocant) sanxit , ne quis , præter Hispaniæ proceres (hi sunt , qui tecto capite Regi adstant) Duces Marchionesve , Domini titulo uteretur . Ex eo decreto ingentes oratorum querelæ : Xysti Nuntius rem ad Pontifici spectare ; Cæsarialis legatus ad Imperatorem trahere ; Venetorum orator , si quid de prisca consuetudine immutandum esset , ne , se inaudito , quidquam fieret , petere . Ea re Xystus haud parum commotus a Rege edictum corrigi efflagitat ; rem ad Cardinalium collegium defert ; Philippum in excommunicationis sententiam lapsum censet ; librorum vetitorum indice comprehendi pragmaticam jussurum affirmat . Cardinales , anathematis indicta pœna , ab ea servanda prohibet . At Philippus Principum oratores , qui statim secum cæremoniis intersunt , intercludi edicto nolle affirmat . Xysti Nuntio , ut viris eruditis , theologicæque scientiæ peritis examinandum negotium permitteret , petente , de Pontificis jure ea lege nihil imminui censuere : itaque edictum firum manere statuit , cunctandoque controversiæ finis impositus .

Galliæ quoque Rex , cum Veneti Joanni Delphino Joannem Mocenicum oratorem suffecissent , qui , licet Sabaudicam legationem obivisset , nondum tamen Sapientis continentis magistratum attigerat , recipere eum se posse negat . *Haud parum de sua existimatione detractum iri , si , Hieronymo Lipponano , qui apud Cæsurem orator fuerat , in Hispaniam misso , is , qui inter preconsultores nondum fuerat , ad se legaretur ; Hispanos quicunque in re callide agere ; nihil , quod ad eorum dignitatem supra ceteras efferendam attineat , omittere ; cunctorum in oculis hæc agi . Quis , si utramque legatio-*

*Hispano-
rum de ri-
tulis prag-
matica .*

*Henricus
Gallia Rex
Joannem
Mocenicum
oratorem ;
admittere
renuis .*

1587

gationem conferat, non sibi detractum existimet? In magistris eligendis ordinem a Republica servari; præfigi competitorum nomini ante gestorum magistratum titulos, ut tanquam per gradus cives a minoribus ad maiores subvehendos significet: in Continentis præconsultorum ordinem Mocenicum cooptet; eo satis sibi facturam, legationemque admissurum. Inusitata atque insueta Henrici postulata Patribus visa, quæ si semel admitterentur, gravia in Rempublicam incommoda irreperent: liberam magistratum legationumque electionem omnino servandam esse censem. Itaque Senatu consulto Regi responsum. Nisi de majorum institutis, de Reipublice forma, de magistratum creandorum legibus ageretur, libenter ei Senatum gratificaturum; sibi vero suadere, justis Reipublicæ rationibus perpensis, quæ acta sint, æqui bonique culturum. Hæc a Joanne Delphino gravi oratione enuntiata, tandem Henricum, ut legatum admitteret, perpulere. Eodem tempore, genio veluti quodam Gallis adverso excitus Philippus, summo studio Venetos sibi conciliare studebat; quod Hieronymus Lippomanus, qui præcipuam inter christianos Principes apud Cæsarem legationem obiverat, ad se orator missus esset, magnifacere; ædes quoque, quas oratores Veneti in posterum incolerent, Senatui dono dare. Pipperis insuper, quod ex India Ulysipponem importabatur, commercia communicaturum fese offert; id Venetis navibus in urbem invectum, magno publicorum vectigalium incremento privatorumque compendio, per omnem Europam dispergi posse. Ingentes ob hæc gratiæ Regi agebantur; verum quoniam minus pipperis negotium perficeretur, multa oblitere, atque id in primis, ne cives lucri cupidine illesti, aliquando (ut plerumque degenerant animi) privatas publicis rationibus anteferrent.

*Henrici
Regis &
Uigonottarum
bellicis
apparatus.*

At majoribus curis tunc Henricus abripiebatur, metu ac spe in Gallia cuncta versante: magnus militum delectus in Germania habebatur: Angliæ Regina, Germanique Principes, Navarræ Regi ac Condæo auxilia pollicebantur. Henricus contra a foederatis impulsus, omne studium in domesticis atque externis copiis cogendis adhibebat, cum ut Germanis aditum in Galliam intercluderet, tum ut in Aquitania Pictonibusque

ac Delphinatu Catholicos tueretur. Chaumontium tertiodecimo kal. augusti omnes copias adesse jubet : foederis princeps Carolus Cardinalis Borbonius , vicarius Lotharingiae Dux , Guisius exercitus imperator , Humenius cathafracti equitatus , levioris armaturae Namurius praefecti , ac Bironius equitum tribunus creatur . Copias in promptu futuras ferebatur ; septuaginta equitum turmas , peditum Gallorum decem , Helvetiorum duodecim , Germanorum quatuor millia ; ad haec fossorum duo millia , ac decem majora tormenta . Lotharingus ac Guisius , ut Germanos aditu arceant , Nansæum occupant ; circumiectam regionem peditatu atque equitatu firmant ; amne Mosella inciso , arceri hostes posse arbitrantur . Parmæ Princeps , licet in Belgio occupatus , quadringentos cathafractos , septingentos levioris armaturæ , duo millia Italorum peditum subsidio foederatis mittit . Navarræo contra in Pictonibus prospere pugnante , Henricus Rex Jojeusæ Ducem ad coercendos distinendosque hostes , ne sibi Germanos adjungant , Ligerim trajicere jubet . Ei fortuna initio arridere visa ; verum brevi cum pecuniæ inopia , lue in exercitu orta , ad opem suis ferendam Lavardino copiis attributis , Lutetiam se confert ; in tuta loca sejunctas copias distribuere nitente , equitum turmæ aliquot a Navarræ Rege sternuntur ac delentur . Verum haud multo post , novis auxiliis copiis , prælio ad Cutras cum Navarræo decernit ; dumque illum a Germanorum auxiliis intercludere sperat , ingenti clade est affectus ; ipse imperfectus , sex millia peditum cæsa . Victoriam adeptus Navarræus in Vasconiam , Condæus cum copiarum parte in Xantones , mox Germanos excepturi , proficiuntur . Foederati Lutetiam communiant , atque totum in peregrinis auxiliis avertendis studium locant . Fama in dies augebatur , eorum ducem Fabianum Bonavium futurum ; Navarræ Regis vices Robertum Bullionii Ducem obitum ; quinque equitum , totidem Germanorum peditum millia , Helvetiorum circiter quindecim in promptu fore ; quibus scloppettariorum Gallorum duo millia , quingenti equites addebantur . His copiis Castellioneus , a Gallia Narbonensi usque in Lotharingiam itinere emenso , cum octingentis circiter peditibus se adjunxit .

Parmæ
Princeps
superieras
Henrico
Regi mit-
tit.

1587
Henricus
Rex pecu-
niam per
Messium
oratorem a
Venetis po-
tular.

Senatus
decretum
de pecunia
Gallie Re-
gi commo-
danda.

Germano-
rum auxi-
lia dissol-
vuntur.

Inter hæc per Messium oratorem , quo loco res essent
sæpius Henricus Senatui significabat : bellum tota Gallia fer-
vere , copias cogi , nihil se prætermittere , ut quacumque ra-
tione pacem pristinumque regno nitorem restitueret ; peregrini-
nis copiis aditum obstrueret : ad ea ingenti auri vi opus es-
se ; quapropter ab amica Republica petere , ne sibi difficilli-
mo tempore deesse velit ; trecenta aureorum millia poscere ;
ingentis id beneficii loco habiturum ; statuto tempore , de-
bita cautione præstita , repositurum , idque eo facilius , quod
nuper ex sacerdotum proventibus quinquaginta aureorum mil-
lia alienandi facultatem a Pontifice obtinuisse ; prædes ma-
gni nominis negotiatores daturum , regni vestigalia obligatu-
rum ; sexaginta millia , quæ ex ducentis Carolo nono fratri
tributis solvenda supererant , redditurum ; ea omnia ut a Pa-
risiensi concilio confirmarentur , curaturum . Senatu consulto
centum millia Patres pollicentur ; Rex autem cum Galliæ
clero certis legibus pactus , ut mercatoribus regno ipsi obno-
xiis contentus Senatus esset , petiit , adsensumque est : ingen-
tes ipse gratias agit , beneficii memoriam nunquam apud se
intermorituram professus . Verum quæ postea supervenire be-
neficii Reipublicæ fructum Henrico intercepere . Interea ex-
ternarum copiarum rumori , quo e sedibus fere totam Ger-
maniam exciri percrebuerat , nusquam eventus respondit ; vel
præfectorum parvo rerum bellicarum usu , vel itinerum diffi-
cilitate , nihil tentatum . Nam , Rege Charitæum , valde mu-
nitum oppidum , obtinente , Ligerim transfire non ausi . Hel-
vetiorum tumultus , vel stipendi mora , vel prælii facultate
a præfectis negata , accellere . Legatis ad Henricum missis ,
pars ei se adjunxere , pars domum se recepere . Exemplum
reliquæ copiæ subsecutæ ; Germani pedites vel itineris mole-
stia , vel foederatorum militum armis magna ex parte dissipati & consumpti ; reliqui , fide regia interpolata , Gallicis ve-
xillis accepti , uti sexto idus decembris inter Epernonium Du-
cem ac præfectos convenerat . Raitri , signis complicatis , extra
fines regni abidere ; horum quidam in itinere interiere ; plerique
armis exuti , complures in Sabaudia cæti , pauci superiuere ;
Bullionius annos natus vigintiquinque Genevæ obiit , Bona-
vius incolumis , undique probris ac maledictis oneratus , evasit .

In

In hac eventuum perplexitate Gallicæ res hoc anno verabantur, magna omnium suspensione, quonam dissidia, quibus potentissimum regnum miscebatur, essent evasura; dum Italia interim externorum turbinum anxia spectatrix, diuturnæ pacis fructibus floreret; Xystus Pontifex ingentem thesauri vim congereret; urbem egregiis ornamentis, aquæductibus, obeliscorum erectionibus, ædificiis illustraret; siue pontificatus memoriam percelebrem ad posteros transmittere curaret; eisdem quoque Veneti operam darent, qui ære alieno, superiori bello contracto, liberati, singulis annis magnam aurum argentique vim, quam aliquando in belli sumptus effunderent, in publicum ærarium cogebant, egregiisque substructionibus quotidie civitatis splendorem augebant. Negotiorum quoque incommodo subvenire decretum, qui, apud privatos mensarios pecunia deposita, eorum fraude, avaritia, crebrisque decoctionibus ingentes jacturas damnaque patiebantur; ex quo publicis etiam redditibus haud parva detrimenta accedebant. Itaque lex lata in Senatu, ut publica mensa erigeretur, in qua tuto singuli argentum aurumque adservarent; ei Gubernator præficeretur, qui rite atque ex ordine cuncta administranda curaret; id munus Francisco Gradonico primum tributum. Per eos dies cum Carolus Emanuel, Sabauidæ Dux, ex Catharina Philippi filia Philippum Emanuellem primogenitum suscepisset, Principemque, ut ei sacro fonte abluendo adfisteret, invitasset, Augustinus Nanius a Senatu legatus ad Carolum est designatus. Gulielmo vero Mantua Duce vita functo, cum Vincentius filius successisset, statimque id Reipublicæ significasset; qui & patris obitum doieret, & gratulationis munus obiret, Franciscus Contarenus a Senatu orator est lectus. Franciscus quoque, magnus Hettruriæ Dux, atque eodem fere momento Blanca Capellia uxor, ex humanis excellere; Ferdinandus frater, qui tunc in Cardinalium numero erat, successit; is Aloysium Dovarium, qui fratris obitum, suamque successionem Patribus nuntiaret, Venetas legavit. Thomas Contarenus ad eum orator missus. Stephanus quoque Battoreus, Poloniæ Rex, naturæ concepsit: competitores Sigismundus Suctiæ Princeps, Maximilianus Archidux, Rodulphi Cæfaris frater, pari nixu ad regnum contendere;

Veneti publicam mensam ad mercatorum commercium instituerunt.

1587

illi Gnesnæ Archiepiscopus Poloniæ primas ; huic Chioviæ Episcopus favebant ; ambo electorum discordia , armis regnum sibi adsciscere nitebantur : in Suecum Xamofius , magnus regni Cancellarius , nec non Amurathes Turcarum Rex , Austriorum hostes , propendebant . Maximilianum Saxoniam ac Brandenburgi Electores , ac Sboroscorum familia in iis regionibus clara ac præpotens tuebantur . Sigismundus populi favorem sibi magni Cancellarii ope conciliaverat ; Maximilianus dum ferro aditum ad regnum struit , ab adversa factione pulsus , ad Silesiæ fines cum suorum jactura se se recepit .

M. D. LXXXVIII.

1588

Sequitur annus partæ salutis quingentesimus octogesimus octavus supra millesimum ; si quis alias fortunæ volubilitate , eventuumque varietate insignis , qui in Gallia veluti amplissimo totius orbis theatro editi , reliquas provincias ac regna alia ex propinquo , alia ex longinquo tetigere ; multos ad arma excivere ; plerosque incerto tantarum rerum exitu turbavere . Inde complura documenta insigni loco posita licuit intueri ; quibus humani ingenii imbecillitas , temere suscepta consilia , sublata a proceribus infimæ plebis studia , Principum diræ regnandi cupido dignosci potuit . In omnium ore Germanorum atque Helvetiorum auxilia superiore anno in Gallia dissipata versabantur ; summis laudibus Guisius Dux effrebat , quippe qui tantam rem non minus consilio quam viribus conlectisset ; ex quo foederatorum existimatione haud parum aucta , januarii exitu Nansæum coacti , a Rege , ut arcuus se illis conjungat , petunt ; ab arcibus magistratibusque præcipuis hæreticos summoveat ; Tridentinum concilium vulgari tota Gallia jubeat ; Inquisitionis magistratum in præcipuis regni urbibus instituat ; ecclesiasticis , quæ hucusque bona alienata fuerant , vel in posterum alienarentur , recuperandi jus permittat ; præcipuam atque insignem arcem foederatis concedat , eamque una cum aliis , quas obtinebant , communire sinat ; militum manipuli expleantur ; copiæ in Lotharingia ad externos impetus propulsandos augeantur ; ad cœptum bellum continuandum , hæreticorum corumque sociorum

Galli pro-
ceres fo-
de-
rati Nan-
sæi conve-
nunt , &
corum posi-
tiones .

rum bona sub hasta venumdenter. Hæc, atque alia hujusmodi fœderatorum postulata ægre ab Henrico probabantur; licet enim a catholica religione dissentientes armis persequi statuisset; attamen multa animo obversabantur, quibus difficulter adducebatur, ut Tridentinum concilium reciperet, Inquisitionem institueret, arces fœderatis tribueret. Igitur partim cunctando, partim variis edictis hæreticos coercendo, rem extrahere, atque ex tempore firmiora consilia capere nitiebatur. Fœderati contra suspicione tacti, felicibusque incrementis in Lutetia totaque Gallia erecti, acrius urgent, Sedanum oppidum, irrito licet successu, adoriantur. Rosnæus, vices Guisii obtinens, multis e suis ab hoste cæsis, quibusdam captis, ad reliquas copias Giametzium circumfidentes se adjungit. Henricus Borbonius, Condæi Princeps, ocyssimo veneno a quodam e suis familiaribus trium horarum spatio est sublatus. Unus e facinoris reis a quatuor equis in divi Joannis Angeli oppido disceptus, meritas poenas luit.

Guisius vero, Giametzii obsidione relicta, paucis comitantibus, Lutetiam contendit. Rex, nuntio ejus rei ad se allato, haud parum commotus, Belleurium in Sueffiones obviam mittit, qui, ne Lutetiæ appropinquet, denuntiet; si id facere velit, pro majestatis reo, dissensionumque civilium auctore, Henricum habiturum. Ille, cum ambiguo responso Belleurio dimisso, septem aut octo nobilibus stipatus Lutetiam accedit; ad Reginæ matris ædes se confert; cum ea statim Regem adit; qui, cur se invito, Lutetiam venerit, quærit. Ille, ut quæ a se gesta essent, Regi probaret, venisse, inquit; seorsimque paulisper cum Regina matre collocutus abit. Tum Henricus custodes corporis augeri, præcipua quædam in urbe loca occupari, unum ex singulis domibus arma capere jubet. At sero, Lutetiam in tumultum proclinatam, Guisii adventu populum commotum, animadvertisit. Cum nemo pareret, inquiri in nonnullorum domos, in auctoresque animadvertisi præcipit: ea res ad tumultum maturandum, atque a parte plebem concitandam valuit. Momento fere ex ea urbis parte, quam *universitatem* vocant, studentium manus plebi immista confluens, Maubertam plateam occupat. Rumore exemplo per urbem dilapso, Parisienses dolis vineas agunt,

Henricus
Condæus
Princeps
veneno in-
teriit.

Henrici
Regis ad
Guisiun
Ducem Lu-
tetiæ ap-
propinquan-
tem obnun-
tiatio.

Guisius
Dux Lute-
tiæ ingre-
ditur.

Parisiens-
ium tamul-
tus.

via-

1588

viarum aditus intersepiunt, catenas objiciunt, munitiones tumultuario opere probe lateribus tutas, milite adjecto, excitant: nusquam, nisi a regionum urbis præfectis edito nomine, aut fide ostensa, aditus patet. Brisacius, Boisdelphinius, Sciamajus, atque alii foederis antesignani in Helvetios impetum faciunt, nonnullos obtruncant, reliqui armis prope nudati terga vertunt; ex Gallicarum cohortium numero idem alii faciunt. Repentino hoc successu mirum in modum Henricus perturbatus, irarum faces, quibus incendebatur, premerre ac tegere nititur. Mater illico ad Guisium tendit, si qua forte ratione ea tempestas sedari queat. Verum res adeo processerat, ut nullatenus sisti procellæ impetus posset. Itaque regreditur, ac vix inter viarum septa rheda, qua vehebatur, ei aditus fuit. Magis magisque populo æstuante, Henrico nuntiatur, telum, ni caveat, in se casurum; per novam portam sequenti nocte duodecim circiter millia hominum urbem ingressuros; Luparae palatum, ut ei exitum intercludant, invasuros. His nuntiis Henricus territus, pedes palatum egressus, insesso equo, cum e suis aliquot per eamdem portam Lutetia egreditur, in urbem saepius conversus, Parisiensium ingrati animi crimen exprobrans, qui alias, supra quam dici posset, a se evesti, modo se deprimerent ac defenserent. Postridie Carnutum pervenit, quo multi confluixerent.

*Henricus
Rex Lute-
tia absco-
dit.*

*Guisi Du-
cis literas
ad Regem.*

Guisius ea occupare pergit, quæ, nullo obſidente, ad se pervenerant, compluribus e suis admirantibus, quod aperte in Henricum infensus, vel nominis regii reverentia impeditus, vel conscientia territus, opportuna occasione minime usus, inani tantum terrore affecislet, cum vel in suam potestatem redigere, vel, nece illata, tollere potuiffset. Aurelianii præfecto, foederatisque nobilibus in Beauſſa ac circumiectis regionibus commorantibus, Lutetiae eventum significat. Ad Henricum vero literas dat: summa moleſtia ſe affectum, quod ſibi ac suis diffidens Lutetia excederit; quæ acta fuerant, populi metu Iuſquisitionem timentis facta: ſinceræ ipsius in Regem voluntatis Reginam matrem teſtem afferre. Eodem tempore Carnuto Henricus provinciarum gubernatoribus quæ acciderint enuntiat: nobiles civitateque in fide contineant,

præ-

1588

*Guisi nova
petitiones.**Henrici
Regis re-
sponsu.**Parisenses
ad Regem
mittunt, &
alba excus-
sant.*

præcipit : eadem ut ad Gallos omnes perveniant , curat Interea Guisius scripto ab Henrico multa petit : *Ut in decreto de exterminandis e Gallia hereticis insistat ; ab se Epernonium ac Vallettam fratrem , ut omnium dissensionum causas , expellat : ipsem in Gbiena dimicet : in Delphinatu Umenium copiis præficiat : oppressos populos sublevet .* Ad hæc Rex hunc in modum respondet : *Ut regno pravae inductæ consuetudines tollantur , remedia populorum quarelis adhibeantur , conventu Blæsas decimoctavo kalendas septembbris indicto , curaturum . De iis , quæ in Epernonium ac Vallettam jaciebantur , quæ æquum ac justum Principem deceant , decretrum ; cunctis subjectis ex aequo jus redditurum .* Eodem tempore Parisiensis Senatus e suis quosdam Carnutum miserat , qui præterita excusare , Henrici animum lenire niterentur : qui (ut erat facili admodum ingenio) nunquam iis se , quo minus contenti essent , occasionem præbuisse , inquit ; eos nunquam opprimere , nunquam privatas injurias ulcisci voluisse : bortari , in posterum ita se gerant , ut illius clementiam potius , quam potentiam experiantur : sœpius læsam patientiam in furorem verti ; si secus faxint , nihil intentatum relictum : non se quidem in vindictam propensos spiritus gerere ; at animo tantum suo vigoris inesse , quantum in suis majoribus extiterit . Postquam , inquit , ad regnum , Carolo fratre defuncto , vocatus e Sarmatia reverti , in neminem severus ac rigidus extiti ; id vos optime nosse ac plene testari potestis . Ceterum mansuetudine ac clementia mea abuti nolo . Non mibi regnum usurpavi , majorum successione , ea stirpe , quæ moderate semper ac suaviter imperavit , exortus , legitime regnum obtineo ; non religionis nomen inducendo . Alia iter modo dirigendum via ; nemo me magis in orbe Catholicus Princeps , quiq[ue] heresum stirpitus eversionem exoptet , invenitur ; gesta , anteactæ vitæ ratio satis meis id populis testantur . Utinam præciso brachio hereticorum , alterum pictura tantum expressum hic babeam . Redirent igitur , nullo metu , sua munera sub ejus tutela exercerent ; suis hec concubibus nuntiarent .

Fœderati interea , ut aliqua concordiæ ratio adinvenirentur , admitebantur ; Regemque , consulente matre , cum ad pa-

1588

Fœderati
cum Rego
conveniunt.

cem propensum cernerent, paucis quibusdam mutatis, quæ ad Nansæum oppidum agitata fuerant, ei rursus proponunt, Rothomagique in hæc conveniunt. Non aliam religionem in Gallia, præter Catholicam Apostolicam Romanam recipito; neque pacem neque inducas cum hereticis ullo tempore habeto; neque edictum aliquod in eorumdem favorem promulgato. Subjecti omnes ad hereticos penitus extirpan-
dos Regi adjunguntur. Nemini post Henrici obitum vel ha-
resi infecto, vel hereticis faventi obedientia, ut Regi, præ-
stator. A pacis, bellique muneribus, qui religionis, ut
ajunt, reformatæ sunt, arcentor. Omnes cujusvis ordinis
externis ac domesticis societatibus & fœderibus, huic edi-
cto adversis, quo Henricus sibi atque filiis, si quos habi-
turus esset, sibi subjects conjungeret, nuntium remittunt. Si quis huic novæ societati subscribere abnuerit, vel a
subsignata discesserit, læse majestatis reus habetur. Præ-
terita omnia, cujusvis generis sint, oblivioni traduntur.
Edicto Lutetiæ vulgato, duo statim exercitus, alter in Pi-
etonibus, alter in Delphiniatu comparantur. His de re-
bus per Messium oratorem Henricus Senatum certiorem
facit.

Inter tot Galliæ turbines Carolo Sabaudiæ Duci, Hen-
rici in Italia Salassiorum ditiones, haud difficile occupar-
se fuit. Nam, occulto sibi nonnullorum conciliatis animis,
improviso Carmaniolam, Gallorum Regum in Italia pro-
pugnaculum atque armamentarium, nullo negotio cepit;
inde Centalio oppido potitur. Salutium, regionis caput,
Episcopo una cum sacerdotibus cum infulis oppidanisque
omnibus obviam eunte, Carolum excipit: Ejus rei novitate
Italiæ Principes perculti sunt; cum eodem tempore præter
expectationem aditum ab ea parte in Italiam interclusum,
intestinis civilibusque dissidiis Gallias divelli, ingentes in
oceano classis Hispanæ apparatus fieri animadverterent,
in diesque majora incrementa eas vires sumere, quæ æqua
veluti lance Gallorum potentia librarentur. Itaque Sa-
baudiæ Ducis nomen proscindebatur, quod publici com-
modi oblitus, dominatus cupidine captus, se se penitus
Hispanis tradidisset; ac, modo sui voti compos fieret,

ni-

Carolus
Sabaudiæ
Dux Salas-
siorum di-
tiones Gal-
adimit.

1588

nihil pensi habuisset . His Carolus Emanuel permotus , quæcumque gesserat , recta se ratione fecisse contendebat ; Dignerium , hæretorum Protestantum principem , Pinaroli & Cunii arcibus insidias struxisse ; re detecta , in noxios a se animadversum ; in Salassiis cum Fita Vallettæ Vicario occulto multa cogitasse ; Delphini castrum , Pontis arcem occupasse ; ad majora in ea provincia ac subalpinis adspirare : ut imminentibus hisce periculis obsisteret , coactum . Hæc atque alia in vulgus dissipabat , atque per suum apud Rempublicam oratorem Senatui significabat : ut Ugnottis aditum in Salassios , atque adeo in viscera Italiæ intercluderer , Carmaniolæ aliisque oppidis præsidia imposuisse ; ea se Regis nomine tueri , amotis suspicionibus , redditurum . Hæc ad speciem jaçabantur ; re vero Henrico verba dabat . Italos Principes excusationibus ac spe detinebat ; atque eodem tempore ad Genevam obtinendam , Hispanorum viribus nixus , animum adjiciebat . Quæ in Salassiis acciderant , auditis , vix dici potest , quantum Henricus efferbuerit , quantum Galliæ nobilitas indignabunda exarscerit : minari , tremere , injuriam a Sabaldo acceptam nullo modo passuros , cunctos ad Salassios recuperandos conventuros , inustamque Gallico nomini notam hostium sanguine deleturos . Carmaniola capta , statim Carolus suum in Galliam hominem miserat , qui Regi rationes , quibus ad ea peragenda ductus esset , exponeret , seque ejus nomine Salassios tueri , ad nutum redditurum , testaretur . Rex quoque eodem momento Pygium ad Sabaudum legaverat , qui , ut ab iis ditionibus illico præsidia amoveret , easque sibi restitueret , flagitaret : ni id faceret , bellum indiceret . Verum Xystus in Sabaudum atque inföederatos mirum in modum proclivem sese ostendebat ; eo in primis , quod de catholica religione conservanda agi sibi videretur . Quapropter quæ a Carolo gesta essent , minime improbabat : nihil adversus Henricum fecisse ; opportune ei Salassios redditurum ; eos in Sabaudi , quam in hæretorum potestate satius esse contineri .

At Veneti cum imminentia christianæ reipublicæ damna prospicerent , atque inde Italiæ quietem perturbari posse

*Henrici
Regis ob Sa-
lassiorum
res indi-
gnatio.*

*Xystus
Pont. in
Sabaudum
& fœde-
ratos propen-
sus .
Venetorum
ad pacem
converfa
studi .*

1588

animadverterent, nullum officii genus, ut hisce initiis obſi-
ſteretur, prætermittebant. Pontifici, quam vehemens incen-
dium, omnem rempublicam christianam depopulaturum,
excitaretur, ostendebant: brevi ex Gallia in Italiā bellum
pervasurum; omnia furſum deorsumque Gallos, ut Salaffios
ſibi ademptos recuperent, permisturos: pietatis ac pruden-
tiæ illius eſſe, ut quam primum tantorum malorum faces
reſtinguantur, curare; ab Italæ cervicibus arma amovere;
neve pati, ut per tot annos alta hujus provinciæ tranqui-
llitas, egregio hoc ſuo pontificatu labefactetur. Carolum
quin etiam hortantur, ne Henricum exasperet; aliquam ra-
tionem ineat, qua molliri ejus animus queat; ne exter-
norum vires in Italia adcerſendi auctor eſſe velit. Ad Hi-
spaniarum insuper Regem literas dant: quanta ex iis, quæ
in Salaffiis acciderint, reipublicæ christianæ atque Italæ præ-
fertim impendeant, exponunt: ad hujusmodi diſſidia com-
ponenda, pacemque, cuius ſemper studiosiſſimus extite-
rit, retinendam hortantur. Xystus, quæ ab Carolo acta
ſint, ob graviora damna evitanda geſta fuifſe, contendit;
ne hærefum peſtis in suas diſtiones illata, ſenſim ferpens,
universam Italiam corriperet: neque ob id publicæ tran-
quillitati quidquam pertimescendum, Sabaudo eas diſtiones
Regis nomine tutari, eique ſe traditurum affirmante: quod
ad ſe ſpectaret, omni studio pro quiete & concordia eni-
xurum. At Carolus, non infenſo in Henricum animo,
ſed neceſſitate compulſum, ut imminentia ſuis diſtioniibus
hæreticorum arma propelleret, Carmaniolam aliaque oppi-
da ſuo milite firmaffe, & pro Rege tueri, eique trade-
re paratum. Senatus literis Philippus respondet, ſe inſcio
quæ in Salaffiis acciderant, ſecuta; ut omnia componan-
tur, operam daturum; eundem illi animum, idem stu-
diu[m] cum Republica in Italicam pacem eſſe; ea ne mi-
nimum quidem detrimenti patiatur, ſedulo enixurum. Verum
dum hæc Philippus ſcriberet, Terræ novæ Dux, Inſubru[m]
gubernator, copias pecuniamque Sabaudo ſuppeditabat,
quinquagintaque aureorum millia dotis Catharinæ uxoris
nomine curaverat; licet ea, ſe ignaro, fieri Philippus di-
ceret. Henricus vero ſingillatim quæ a Sabaudo geſta fue-
rant,

Terræ
Novæ Dux
ſuppeditabat
Alliobrigi
mittit.

rant, Senatui significavit; eam injuriam ulcisci sibi statutum immotumque esse; ac ni statim Sabaudus adempta restituat, in eum Gallorum omnium impetum effusurum: qui illius mentem voluntatemque perspiciat, ad eum legatum misisse; ea cognita, nulla injecta mora, statim accessum.

Dum hæc geruntur, Philippus præpotentem classem instrui, cunctisque ad bellum necessariis sub Aloysii Peresii, Medinæ Sidoniæ Ducis, imperio adornari mandaverat. In ea triginta supra centum magna navigia adnumerabantur; viginti militum millia, tormentorum circiter duo millia, cum imminensa prope commeatuum, tormentarii pulveris, reliquorumque apparatum copia. His viribus improviso Angliam adoriri, exscensionem facere, si forte eo regno potiri posset, constituerat. Tertio kalen. iunii Ulysippone classis solvit, Lusitaniæque litora legendō ad Ciunium portum pervenit. Inde octavo idus augosti, divi Jacobi festo solemnique Hispanis die, in altum egressa, tertio kalen. cum prope Plemutam se intulisset, ab Anglis conspecta, statim Carolus Howardus, ex Norfoltii Ducum stirpe, classis Britannæ præfectus, una cum Francisco Draco, maris præfecto, obvii fuere. Per aliquot dies, et si non justo prælio, vario tamen certamine dimicatum. Verum ab occasu ac meridie ingenti vento oborto, ad Belgii litora reflexit, Caletumque portum tenuit; a Parmensi Principe auxilia, quæ partim maris tempestate, partim Batavorum classe haud longe a portus ostio consistente, tardabantur, exceptura. His per exploratores cognitis, Angli septena navigia, pice, sulphure, arte elaboratis ignibus, ferreis hamis referta, secundo vento in Hispanicam classem impellunt; quibus elonginquo conspectis, horrifico ululatu exorto, statim sublatis anchoris, expansisque velis, fugam Hispani arripiunt. Prætoria navis in Anglorum potestatem pervenit; nonnullæ, malis antemnisque amissis, magno impetu in socias delatae, ingentem stragem edidere; aliae igne fabrefacto bellicisque instrumentis discissæ, perforatis carinis depresso; binæ tormentorum ictibus convulsæ, Flessingam pervenere; quædam tempestate, qua sors tulerat, abreptæ: reliqua classis horribili

Hispanorū
classis suo
Medina Si-
donia Du-
cis imperio
ad Angliā
invoden-
dam.

Hispana.
classis ab
Anglis in-
consa &
profligata.

1588 vento procellaque , ad ultimos usque Daniæ & Norvegiæ fines jactata , totum exterius Angliæ latus emensa , multis in Hiberniæ litora impactis navigiis , tandem in Hispaniam rediit .

Galli Blæfas conveniunt.

Galli sexto nonas octobris Blæfas ad comitia totius regni celebranda confluunt . Initio solemnes supplicationes habitæ . Dic dominico sequenti Rex cum aliis primoribus , in divi Francisci æde Divino sacramento refecti , decimo septimo kalendas novembris in arcis aula conveniunt ; satis prolixa Henricus oratione suam in omnes benevolentiam testatur : *Nihil antiquius sibi esse , quam commune bonum , regni quietem , religionis catholicæ ac Romanæ conservationem , heresum extirpationem , edicti , quod nuper promulgaverat , tuitionem , æquam dignitatum distributionem , priscum regni splendorem , societatum , quæ huic adversarentur , repudiationem , onerum ac vestigialium levamentum : ea ut firmiora atque irrevocabilia essent , jurejurando se atque alios ad ea , quæ in comitiis decernerentur , uti sacras leges servandas obstringere statuisse : si qui reluctentur , perduellionis reos habiturum.* Gratia Henrico ab omnibus actæ ; quæ statuerat , summo plausu probata . Biduo post decretum recitari jubet , quo julii mensis edictum , uti regni fundamentum , legem immortalem , irrevocabilem , in præsens ac in posterum ab omnibus servandum sanxit . Primus ipse , juramento interposito , spondet ; idem facere reliquos præcipit . Manu pectori admota , ecclesiastici , reliqui ad cælum sublata , ingentibus cunctorum acclamationibus vitam Regi comprecantibus , pollicentur . Sacramento in scriptis redacto , regioque sigillo subsignato , templum adeunt ; hymnus , quo Deo Optimo Maximo gratia habentur , concinuit . Jam omnia ad pacem confirmandam , pristino decori Galliæ regnum restituendum conspirare videbantur . At securus omnino contigit , eventuque compertum est , nulla vi , nullo jurisjurandi , aut religionis nexu in hominum animis semel regnandi cupidine exorta odia ac similitates tolli aut labefactari posse .

Adeo metus mutuæque suspiciones fese extulerant , ut ingenitem Guisii Ducis suorumque potentiam ac regium imperium Gal.

Gallia capere non posset. Ille in omnia momenta tuendæ non modo, verum etiam amplificandæ supremæ auctoritatis intentus, nunc ad auram colligendam populi petitionibus favere; nunc Regi invisis tutum accessum atque auxilium præbere; nunc seorsim de iis, quæ in comitiis pertractanda erant, ut sibi magis opportuna vinceret sententia, agitare consilia, cunctaque disponere, ut non tantum Blæsarum oppidi, sed Regis quoque ipsius arbiter existeret. Ferunt in Reginæ parentis conclavi, Rege cum Principibus plerisque ac proceribus versante, cum de domesticis externisque fœderibus ac societatibus in comitiis jurejurando dirimendis sermo haberetur, Guisium minime sacramentum se præstaturum enunciasset: si quid deliquisset, in eum pro meritis Rex animadverteret. Hisce eo magis Henricus commovebatur, quod, ut sibi ab eo potissimum caveret, variis ex partibus monebatur; fœderatos de illo a regni administratione amovendo egisse; Lutetiaeque consultum, decretumque afferebatur, ut captum Parisis Guisius perduceret. Hæc præteritarum rerum eventu aucta, ad id consilii capiendum, quod a necessitate sibi imponi videbatur, Regem impulere. At Guisio contra, Blæsis indicta comitia, conjunctionis diploma id ejus exitium spectare plerique significabant; Lutetiano tumultu verba a Rege publice privatimque saepius in fœderis antesignanos prolatæ animo subjiciebant. Verum ille cuncta parvi pendere, nihil ducre, irridere non desinebat, vel nimia sui potentia, vel Regis animi mollitie, omnes casus supergressum arbitratus. Narrant, pridie quam obiret, cum mensæ prandium sumpturus accubuisse, parva sub mappa schedula inventa, qua, ut sibi caveret, infaustumque in ejus caput jactari ludum monebatur; statim calamo atque atramento petito, manu propria hæc verba scripsisse: *Non audebunt:* inde scriptum super mensam projecisse.

Henricus, quod animo conceperat, expleturus, ne fortasse præverteretur, urbis securitati consulere, ad regni gubernatores literas dare, cuncta disponere studebat. Inter corporis custodes quinque ac quadraginta nobiles erant, plerique minores natu liberi, quibus, Gallorum lege, paterna hereditate interdicta, nummi ad clientes obæratoque sibi adjungendos

*Guisio Du-
ci capitis
periculum
per schedu-
lam nun-
ciatur &
ejus respon-
sum.*

1588

non suppetunt. Hi aliquot ante annos, Epernonio suadente; ut a regio nunquam latere discederent, instituti, Guisio potissimum suspecti erant; iisque ut aliquando dimitterentur, curaverat. Ex his septem vel octo reliquis audaciores ad se Rex vocat: de praesentium rerum statu docet; quae in ipsum, atque adeo in universum regnum foederati moliantur, exponit; quae agere velit, imperat. Haud multo post Guisium adcerdit; quem eo statim nuntio perculsum expalluisse ferunt; attamen cubiculum Regis conclavi proximum ingressus, custodias præter morem dispositas conspicatus, diffidentia majori oborta, pedem ne referret, hæsitabundus substitit. At rursus spiritu ac vigore sumpto, proprius accessit; ex nobilitate Lognacum nomine, sibi antea suspectum, intuitus, magis magisque perculsus est. Is cum aliis ad id selectis imperata Regis faciunt; irrumpentes momento Duce prostrernunt; gladiis ac pugionibus confodiunt atque obtruncant. Vehementi statim clamore oberto, Cardinalis Guisius, Ducis frater, cum aliquot e suis ex aula, in qua erat, ingenti terrore corruptus, ut sibi consulat, repente fese proripit; a Scotorum custodia una cum Borbonio Cardinale, Janvilio Principe, Elbeufio Duce, Lugduni Archiepiscopo, comprehenditur. Ad hæc Pericortius, Guisi a secretis, cum supplicibus libellis scriptisque capitur. Improviso hoc atque inopinato eventu tota civitas commota, quotquot comitiis intererant attoniti; at plerique, Duce extincto, actam tragœdiam arbitrabantur. Verum cum Cardinalis, gravi adeo ruina in præceps labente domo, nimio fratris dolore impotens, multa irarum, multa minarum verba in Regem effusisset, fraterni criminis reus habitus, haud multis interiectis horis in carcere, Henrici jussu, necatur. Eo auditio, Joannes Franciscus Maurocenus, Pontificis legatus, Regem adit; in anathematis sententiam incidisse obnuntiat; Borbonium Lugdunensemque e carceribus dimitti petit; a Pontifice errati veniam petere admonet. Cui Henricus: *Supremis Principibus licere, cum de gravissimis criminibus agitur, in omnes sibi subjectos animadverte-re; seque Pontificum privilegio munitum a fidelium communione amoveri non posse*, respondit. Blæsis acta, illico missis in singulas provincias literis, vulgari curat; Carolum May-

Guisius
Dux Regis
jussu interficitur, &
foederati
proceres
comprehendensur.

• Guisii Car-
dinalis ca-
des.

Joannes
Franciscus
Mauroce-
nus, Pon-
tificis legatus,
Regi ana-
thema ob-
nuntiat.

nium

niū Duceū, ne quid in regnum moliatur, capi jubet. Comitia minime ob ea intermisurum, immo saluberrima eorum decreta executurum affirmat.

Sed in ea rerum omnium permixtione qui propria conscientia territi aliqua se labe aspersos sentiebant, alias alio dilapsi, fuga sibi consuluere. Umalius Eques Aurelianum se recepit. Rosserius quamcelerrime Lugdunum ad triste Maynio Duci nuntium perferendum convolat. Inde mandata Regis de eo una cum Claudio Aumalii Mercuriique Ducibus, Carnutique Domino capiendis, aut interficiendis, irrita evasere. Tum imminentि periculo perterriti, amicos clientesque sibi adsciscere cœperunt, arma comparare, milites colligere; ex quibus postea magna molestiarum atque turbarum moles Gallicæ incubuit. Vix credi potest, quanta consternatione ac mœrore eo nuntio Parisienses sint affecti: in rabiem acti, insitæ in Reges Gallicæ gentis benevolentiae obliti, ad Luparam concursu facto, ædes diripiunt; regia insignia dejiciunt; Henrici nomen expungunt; quotquot ex iis, qui negotia publica tractabant, suspectos, Regique amicos conjectant, in carceres trudunt; magnis præconiis extinctos Guisios extollunt; eos populi parentes, Gallicæ servatores, catholicæ religionis propagnatores, pro qua sanguinem effuderint, appellant: Mayniū Duceū summis acclamationibus evehunt, exposcunt; qui jam in Burgundia copias cogebat, civitates fœderi obnoxias in fide atque officio retinebat. Idem Umalæ Dux in Morinis curabat, cum Ambianum atque Abbevillla civitates a Rege defecissent; in Armoricis quoque Mercurii Dux sociorum partes tuebatur.

*Parisien-
sum ob
Guisorum
necem con-
sternatio, &
in Regem
odiuin.*

Dum hæc gererentur, in Augusta Taurinorum de Salassiorum negotio acriter disceptabatur, Pygnio Carolum urgente, ni statim ea de re decerneret, discessurum, brevique in suis ditionibus Gallorum arma experturum. Ea re Sabaudus in diversas partes trahebatur; inde metu, ne æstuantes ira Gallorum animi, ac subito impetu furentes, ut mos gentis est, ipsius ditiones invaderent; hinc spe, si cunctaretur, sibi adjunctis Hispanorum viribus, Salassios, quos tanto-pere concupiverat, retenturum. In ea ambiguitate cum nihil vellet intentatum relinquere, Aloysium Fuscarenum,

ora.

1588

oratorem Venetum, adcerdit: petit, rogar, ab Henrici legato tridui inducias ei ad deliberandum postulet. Is, aliorum Principum oratoribus consentientibus, quæ Carolus optet, facturum pollicetur. Convento Xysti Nuntio atque Philippi legato, una quatridui spatium obtinent, quo Sabaudus de Henrici responso decernat. Interea de Guisiana cæde, Borbonii Cardinalis, Lugdunensis Archiepiscopi, atque aliorum captivitate nuntii afferuntur; iis omnia turbata ac disjecta. Pygnius re infecta discedit; Carolus magno solutus metu, in spem non tantum Salassiis potiundi, verum etiam Gallorum turbinum opportunitate latius imperii proferendi venit. Hæc eo anno in Gallia contigere, quæ regno non modo fœsta extitere, verum reliquos quoque Principes summis curis implicavere.

Sub id fere tempus Stanislaus Resca, Andrescoiensis Abbas, a Sigismundo Suecorum Principe, nuper ad Sarmatiæ regnum evecto, legatus, Venetias accessit; Principe Patribusque ejus nomine consalutatis, aditam ab eo dignitatem nuntiavit, quæque Sigismundo in regni illius petitione acciderant, significavit: Varsovienibus comitiis, uti ex Jagellonia gente ortum, Sarmatiæ Regem nuncupatum: e Suetiæ paterno regno digressum, per Balthicum mare Giedanum delatum, inde in Cracoviam deductum, ibique ab Gnesnæ Archiepiscopo, præcipuo Poloniæ regni principe ac primate, regia corona insignitum fuisse: de hoc felici ac prospero evenitu Rempublicam certiorem facere; amicitiam, Sarmatiæ vires, ac quæcumque posset, ad eam augendam ornandamque deferre voluisse. Sigismundo per literas gratiæ actæ, perque Petrum Duodum, oratorem, gratulatio est habita. Ferdinandus Medices, Magnus Hetruriæ Dux, qui, cardinalicio galero deposito, Hetruriæ gubernacula suscepserat, cum Christiernam, Caroli Lotharingiæ Ducis filiam, uxorem duxisset, atque ad nuptias concelebrandas Rempublicam invitasset; qui iis interestet, oratorem deligi placuit. Francisco Contareno, qui paulo ante Mantuanam legationem obiverat, munus delatum. Hoc eodem anno Joannes Baptista Montius, peditum summus præfектus, in Cretam proficisci jussus est, ut, insula peragrata, situm animadverteret, arces inviseret, copias lu-

Stanislaus
Resca, ora-
tor a Sigis-
mundo Po-
loniæ Rege
Venetias
missus.

Petrus
Duodum ad
Sigismundum Regem
orator.

Franciscus
Contareno
ad Ferdi-
bandum
Mediceum
orator.

stre-

straret, omniaque ad illam tuendam necessaria sedula perquisitione animadverteret. 1588

M. D. LXXXVIII.

Guisii Ducis, fratrisque Cardinalis cæde, foederis Principum captivitate, Lutetiæ atque aliarum provinciarum a Rege defectione, per Europam vulgata, insueta inopinataque novitate cunctorum Principum animi perculti sunt; eorum præsertim, quorum incolunitas atque amplitudo a Gallorum rationibus sejungi non poterat. Xystus in primis qua dolore qua iracundia ob necem Guisio Cardinali illatam æstuabat; cumque ejus rei eventum in purpuratorum collegio exponeret, facinus detestatus, in Henricum acerbe invehebatur, quod Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, Remensem Archiepiscopum, sacro Reges oleo inungere solitum, nullo juris, nullo æquitatis ordine, indicta causa, crudeliter necari jussisset, non secus ac si neque Pontifex, neque Romana Sedes, neque jurisdictione aliqua ecclesiastica extaret; eoque acrius, quod ipsum neque facto, neque verbis aliquid in Regem vel regni incolunitatem delinquisse constaret; cumque paucos ante dies a se per literas, perque Hieronymum Gondium oratorem, ut Avignonensem legationem, a qua nuper Borbonius Cardinalis se abdicaverat, Guisio tribueret, Henricus petiisset: si qua in re offenditum se arbitraretur, ab immanni facinore abstinere, sibi meritas illi poenas inflicturo, aut judicium permittere, aut in vincula conjecto, perscribere debuisse: in Gallia cum summa auctoritate legatum Maurocenum esse: cur ab eo tanta in re consilium non cepisset? cur, ne fugam arriperet, veritus, arctiori custodia non adstrinxisset? Addit: pridie ejus diei ad se Regis extra ordinem legatum una cum Gondio oratore accessisse; summis precibus atque obtestationibus veniam pro Henrico efflagitasse; ac, nisi ea impetrata, ab suis se pedibus non discessuros affirmantibus, petiisse, qua ratione Henrico condonari noxam peterent, cum ille in suis biduo ante a se acceptis literis, ne perpetrati quidem delicti mentionem faceret, ne dum veniam deprecaretur? Legatis personam Regis sustinere, eaque in re mandata babere, subjicientibus, subdidis-

Xystus
Pontifex,
ob Guisio
Cardinalis
necem, in
Henricum
Regem, in-
vehitur.

1589

didisse : regias quidem vices in iis quæ ad regni statum negotiaque spectant, non in iis quæ ad commissa ab Rege delicta fatenda expiandaque pertinent, obire posse : itaque primum Dei Optimi Maximi auxilium Henricus imploret, inde ad eum ut illius in terris vices obtinentem confugiat, veniam flagitet, ex animo pœniteat, ore proprio ejusmodi officia præstet : si secus faciat, postulatis nunquam assensurum.

Erant in purpuratorum collegio, pauci licet, in Gallos propensi, variisque ex causis ei regno obnoxii, qui Henrico favebant. Erant qui penitus secum ipsi reputabant, quantum in gravissimo negotio, ex quo in universa christiana republica magnarum rerum mutatio consequi poterat, mature consulendum decerneendumque censerent. Ad hos conversus Pontifex, mirari, inquit, tantum apud eos privatos affectus posse, ut sibi non animis subjiciant, si ejusmodi delictum inultum maneat, Ecclesiæ existimationem prosterni, Apostolicæ Sedis auctoritatem labefactari, sacrum Senatum proculcari, non dignitatem, non fortunas, non vitam amplissimi ordinis tutam fore : quocirca cum Divinæ providentiæ permisso insuetum illud atque horrendum facinus sui pontificatus tempore acciderit, nulla re perterritum, quidquid jus, quidquid Dei Optimi Maximi honor & cultus, quidquid Ecclesiæ dignitas atque incolumitas exposcat, intrepide facturum. Verum cum imminentes nobilissimo regno tempestates mente præsagiret, id cupere se Xystus haud obscure significabat, ut, Borbonio Cardinali, Lugdunensique Archiepiscopo captivis dimissis, errati pœnitentia ductus a se Henricus veniam peteret. Itaque illum literis & officiis ad id sedulo solicitabat. Ad hæc Henricus, Cardinali dimisso, graviores motus ac turbas in Gallia suborituras affirmare, Lugdunensem in sua potestate non esse ; Gastium, cui una cum Ambosiana arce captivorum custodia concredita fuerat, cum Archiepiscopo, Nivellio præside, mercatorumque præposito, ut numerata certa pecuniæ summa, statim dimitterentur, pepigisse. Contra Pontifex, excusationibus non admissis, saltem Borbonium Mauroceno legato custodiendum tradi petebat : eo facto Regis timori opportune provisum iri. Sed neque his Henricus adfentiebatur : alteri traditum fuga sibi consulturum.

In-

1589

Interea in multis Galliæ partibus quotidie novi motus exicitabantur; Principum catholicorum, civitatum, atque universitatum nomine, pro veteri religione populorumque libertate tuenda, Lutetiæ edictum pronuntiatur, quo onerum, tributorum, vestigialium levationem pollicentur; deinde tertio kalendas februarii denuo Principes, Galliæ (quos *Pares* vocant) Praefides, Antistites, libellorum supplicum Magistri; Consiliarii, Patroni, Procuratoresque generales cum aliis ad viginti sex supra trecentos, novo se societatis fœdere obstrin-gunt; ac quacumque ratione ob Blæsensem cædem Henricum persequi statuunt. A Sorbonensi quoque collegio decretum promulgatur; Galliæ populos a fidelitatis atque obedientiæ regio dicto sacramento solutos esse; concilia cogere, arma stringere, pecuniam corrogare, collectas imponere, pro Catholicæ Apostolicæ ac Romanæ Sedis defensione absque conscientiæ labore contra nefariam vim impiaque Regis suorumque consilia posse, quod fidem publicam adversus catholicam religionem sanctumque fœderis edictum violasset. Hæc tot tantaque cum Henrico obversarentur, illud primum aggreditur, si, totius regni comitiis denuo vocatis, lapsas aliqua in partes erigere, labentes civitates ac populos sistere valeret. Missis in omnes provincias literis, cur Guisios interficiendos curaverit, promulgat; eorum consilia, actiones in se inique regni exitium exponit; eodem, quo semper fuerit, in catholicam religionem animo esse, testatur; comitia Turonibus martii mensis initio indicit. Verum, proclinati semel in præceps rebus, nullis consiliis, nulla humana vi obsisti potest. Excusso regiæ majestatis metu, pro reverentia contemptus, pro obsequio neglectus insurgit. Fœderati acri responso Henricum exagitant; tamquam in tyrannum invehuntur; tuto comitiis interesse non posse contendunt.

Itaque cum humanitate & clementia nihil proficeret, subiectosque, veluti freno arrepto, quacumque insanis affectibus ducerentur, transversos agi; benevolentiam, metum; pacis studium, ignaviam vocare animadverteret; acrius agendum supremaque auctoritate utendum ratus, Maynium, Aumalios Duceatque Equitem, fœderis principes perduelles pronuntiat; Lutetiam, Ambianum, Aurelianum, Abbevillam civitates, quæ iis ad-

Fœderati
Principes
Lutetiæ e-
dictum pro-
mulgant,
primores
Galliæ sibi
adjungunt.

Sorbonen-
sis collegi
contra Hœ-
ricum Re-
gem decre-
tum.

Henri-
cus Rex Re-
gni comitia
frustra co-
gere nititur.

Fœderati
Principes
& civitates
perduelle-
nis rei a Re-
ge pronun-
tiati.

78 HISTORIAE VENETAЕ

1589

adhæserant, læsæ majestatis reas decernit: ni Principes mensis spatio ejus mandatis obtemperent, cunctis honoribus dignitatibusque una cum posteris spoliaturum edicit. At ea re fœderati nequaquam inflexi, majori nixu in Regem incumbunt; undique arma ac milites cogere, externa auxilia solicicare, regni ordinum, vicesgerentis nomine, pecunias colligere; mandata literasque novo sigillo subsignare; omnia Regis munera, nomine excepto, usurpare. His Henricus permotus, quantas maxime possit copias cogere statuit; missis per provincias literis, nobiles equitesque ad se vocat; a Lutetia in Turonensem civitatem juris dicundi facultatem transfert; cunctis dignitatibus, privilegiis, magistratibus Lutetiam rebellesque urbes excidisse pronuntiat: haec eo consilio agit, si forte, priusquam ad arma descenderet, facti veniam exposcant, atque in fidem regiam se tradant. Nobilitate coacta, de bello administrando pertractat; novos delectus haberi, tormenta expediri, pecunias undique conquiri jubet. Aurelianenses in Henricum primi arma capiunt. Nam cum civitas jam descivisset, paucisque militibus regio nomine arx defendetur, oppidani eam demolituri, tormentis verberare incipiunt. Propugnatores per aliquot dies ruinas tutati, numero impares, loco diffisi deseruere. Aureliani exemplo, aliæ civitates fœderi se adjungunt.

*Henrici
Regis ad
bellum ap-
paratus.*

*Aurelia-
nenses con-
tra Regem
arma ca-
piunt.*

*Maynior
Dux a Pa-
risiensibus
Prorex pro-
nuntiatur.*

Parisienses, Henrici imperio excusso, re variis sententiis agitata, tandem communi consensu Galliae Proregem ac patronum Maynium pronuntiant, donec, comitiis quamprimum vocatis, ea in re decernatur. Interea, ut cuncta ex ordine atque auctoritate administrentur, singulis edictis sanctionibusque Dicis nomen præfigi jubent. Bina sigilla conficiunt, quorum uno in generalibus comitiis, altero in Parisensi consilio utantur; verba utrique inscripta: *Regni Galliae sigillum*. Maynior interim Lutetiam accedit; summis honoribus excipitur; ad prisca religionem, regiam dignitatem atque auctoritatem fartam teatamque tuendam, jus ex æquo reddendum, ecclesiasticorum ac nobilium privilegia immunitatesque servandas, leges regnique constitutiones retinendas, injurias a subjectis repellendas, jurejurando sese adstringit.

Henricus, præcisa prorsus pacis & concordiae spe, cum armis decer-

decernendum intelligeret, coactis in Gallia copiis, ex Germania, Anglia, Scotia, Helvetiis auxilia petere decrevit. Sed cum ea vel itineris longinquitate, vel temporis mora haud cito in promptu fore cognosceret, nullum præsentibus rebus remedium opportunius arbitrabatur, quam si Henricum Navarræ Regem, regia prognatum stirpe, eamdem fortunæ aleam secum subitum, sibi adjungeret. Verum ea in re in varias sententias præconsultores scindebantur. Rex ipse anceps animi in magna consiliorum perplexitate versabatur: modo spe sublatus, et virium accessione fœderatos opprimenti posse; modo metu exagitatus, ne præteritis bellorum successibus Principem exulceratum sibi sincere conciliaret. Qui a Navarræ conjunctione abhorrebat, neque Regis securitati, neque decori atque existimationi convenire arbitrabantur, ad illius opem configere, quem tot annos armis persecutus fuisset; qui regiae successioni proximus, in spem amplissimo gradu potiundi eveberetur; qui cuncta semper regnandi cupiditate minore habuisset: atque ut hæc secus forent, Regis conscientia inferiora cuncta censeri oportere, quam turpi coinquinatam labe quis non arbitraretur, si cum eo, qui a catholica religione abhorrens, Summi Pontificis sententia a communione fidelium amotus esset, societatem iniret? Quid tandem ipsemet Pontifex, quid Hispaniarum Rex, quid alii Reges, Respublicæ, Principesque catholici dicerent? Quid sibi subjecti, qui hereticorum odio arma induerant? Minime ambigendum videri, quin eodem, quo Navarræus loco a Pontifice censeatur, atque in Regem, fœderatis suadentibus & incitantibus, anathematis fulmen contorqueatur: Philippum, qui religionis catholicæ studiosissimus sit haberique velit, arma sumpturum: subjectos quoque, quod Henricus ad hereticorum sese partes traduxisset, in perduellionis crimine permanuros: spem omnem eos ad se aliquando trabendi amissum iri; si praesertim a Pontifice (quod minime dubium sit) sacramento solvantur: itaque omnia potius tentanda, quam cum Navarræo fœdus ineundum.

Contra qui secus, censebant, præsenti rerum necessitati parendum; eo loco redactas res esse, ut de publica tantum salute cogitandum sit, a qua Regum existimatio, amplitudo, for-

1589

fortunæ pendeant : neque , quod aliquando Navarræus hostis fuisset , ab ejus idcirco societate abstinentum ; Regi , ex regia stirpe prognato , Gallæ incolumitatem tueri potissimum conducere : neque novum neque inusitatum indecensve esse , Regem alterius Regis opem atque auxilium implorare : quem enim vel in privata locatum , vel regia fortuna subnixum esse animadveritas , qui non eorum , qui sibi cognatione juncti sint , opera atque auxilio aliquando indiguerit ? quis subjectorum in Regem studium , vires , conatus adimat , qui non eodem momento imperio regiisque titulis exuut ? Neque vero religionis metum incutiendum ; cum ethnici imperatores Christiano ; Christiani Reges barbaro milite gravissima bella confecerint : Carolum V. Mauritii Saxonum Ducis Albertique Brandenburgensis armis magna felicitate usum . An non iisdem armis , Turcis communibus reipublicæ christianaæ hostibus obstitutur ? Imperium lacertis Pannorum ac Germanorum , quorum plerique a Romano Pontifice descivere , defenditur . Nuper Philippum Hispaniarum Regem Germanorum militum virtute ac fortitudine , Protestantiumque presertim , Lusitanie regnum occupasse . An ignorari , Franciscum primum , Henricum Secundum cum imperii Protestantibus Principibus fœdera junxisse , pecunia ac milite ad libertatem tuendam juvisse ? eundemmet Henricum Germanorum Principum amicitiam coluisse , cum Angliae Regina fœdera pepigisse , uberesque modo ex iis fructus expectare ? Si qui minime accersendum Navarreum arbitrentur , eosdem non Germanorum , non Anglorum , non Scotorum , aut Helvetiorum subsidia adhibenda esse filteri necesse sit . Quid porro hoc est , quam Regem hosti prodere , regnum patriamque deserere . At Navarreum hereticum esse inquiunt : an bac in causa de religione agi ? Regis vitam peti , regnum queri , ad Valesiam Borbonianaque domum excindendam consilia dirigi . At Pontifex Regi sacris interdicet : an non ejusmodi Pontificum sententie præteritos Reges adversatos fuisse ? Quid a copiis armisque destituto , in quibus tota dominandi ratio sita est , pertimescendum ? quid ab Hispaniarum Rege , qui jamdiu per cuniculos id agit , quod modo , ne palam efficiat , quidam verentur ? quid a subjectis , quorum insania ac furor ita excrevit , seque extulit , ut jam sensim in eorum caput recaſu-

casurus videatur? Nihil igitur obstante, quo minus, sibi Navarræ Regem adjungendo, regiæ saluti, totiusque Galliæ incolumenti consulatur. Hæc apud Henricum sententia cum vicisset, Navarræus proprius Ligerim se infert; in itinere castella quædam ac civitates recipit; amne trajecto, in Turonibus cum Rege congreditur; inter eos his conditionibus convenit: Ne vetus religio detrimentum aliquod patiatur; ne sacratis viris damna molestiæ inferantur: Quæ bello urbes, arces, oppida vi vel deditione recipientur, Regi accedant; una tantum in singulis provinciis Navarræ securitatis pignore permittatur.

De Galliæ Regis cum Navarræ inita societate Xystus certior factus, jampridem ob Guisiorum necem, Antistitisque Lugdunensis captivitatem, concepta meditataque consilia exequi parat. Non deerant sane, qui multa inde, eaque gravissima detrimenta, si Rex anathemate percuteretur, Galliæ funesta, christianæ reipublicæ acerba ac luctuosa vaticinarentur; Pontificique ipsi ob oculos ponerent. Ac Veneti per Albertum Baduarium, oratorem, Xysto suadebant, ut justam indignationem mitigaret, meritæ iracundiæ temperaret, perturbatum afflictumque regnum patris affectu completeretur; secumque reputaret, Regem alioqui catholicæ religionis studiosissimum, necessitate compulsum, ad Navarræ auxilia confugisse. Verum ille cum pro Apostolicæ Sedis dignitate, tum pro catholica religione conservanda, quam imminutam atque prope eversam in Gallia cerneret; nihil sibi superesse affirmabat, quam vt e sacrarum legum præscripto Henricum coerceret: nihil adeo grave, insolens adeo accidere posse, quo a debita, ob tot congesta crimina, in Henricum animadversione averteretur: multorum Pontificum præclara atque illustria exempla sibi ad intuendum objici, qui pro dignitate atque incolumitate sanctissimæ Sedis nullos cruciatus, nulla tormenta exhorruissent, lætique animam pro sanctissima religione efflasset. Itaque *literas monitorias*, ut appellant, ad Henricum mittere statuit, quas jurisconsultorum theologorumque judicio prius examinandas expendendasque proponit. Sententiam legatis Principum aperit: eo jubente, literas Bretinori Episcopus Veneto oratori ostendit; qui, si qua ratione posset, aliquantis per Pontificis animum sedare, morasque injicere, sed

Conventio-
nes inter
Henricum
Regem et
Navarræ.

1589

Xysti Pon-
zif. contra
Henricum
Regem
exaggera-
tio.

Xystus
Pontifex
monitorias
literas ad
Henricum
et Gallie
proceres
mittit.

frustra , adnitezatur . Nam Xystus , qui jam secum ipse cuncta constituerat , tertio nonas maji purpuratorum collegio advocate , Henrici facinora exaggerat ; quanta illum pietate & clementia ad pœnitentiam invitarit , commemorat : *Pervicacem , prædurum , adbuc Borbonium Cardinalem Lugdunensemque Episcopum in vinculis detinere ; non suasionibus , non precibus dimoveri , aut flecti posse : jure in eum jam tum animadvertere licuisse ; attamen vel paterno affectui , vel regiae dignitatis honori tantum tribuisse , ut per quinque fere menses negotium distulerit , si forte resipiscens ad veniam descendam configureret : modo non amplius cunctandum ; ita Regis ipsius salutem poscere ; ita munus sibi impositum efflagitare , cum Ecclesiam , ecclesiasticos viros , omnesque christianos populos sibi Deus Optimus Maximus credidisset : si tantæ rei defuisset , exactam severamque coram eo rationem redditurum : hisce de causis consultis Cardinalibus decrevisse , Henricum per omnia Divina rogare humanaque , pro auctoritate sibi divinitus concessa monere , immo jubere , ut decem dierum ab acceptis literis , nulla mora aut excusatione injecta , Cardinalem atque Archiepiscopum liberos dimisso , pristinis dignitatibus restitueret ; eaque se , vel propria manu exaratis , regioque sigillo obsignatis literis , vel alio publico diplomate , triginta insequentium dierum intervallo confecisse , Apostolicæ Sedi significaret : ni obtemperaret , a fideiium cœtu summovere , anathematis spiculo percutere , uti membrum putre ac morbidum ab Ecclesiæ mystico corpore præcidere , cunctis Christi fidelibus ejus consuetudine , uti ab Ecclesia damnati , interdicere . Regi insuper Guisianæ cædis , Cardinalis atque Archiepiscopi captivitatis auctori , fautoribusque atque impulsoribus , ut intra dies sexaginta , Rex quidem per oratorem , ceteri ipsimet Romæ se sistant , edicit : cur ob ea , quæ egerint , pœnis per sacras sanctiones constitutis , non teneantur , rationem reddituri ; cur subjecti a regio sacramento soluti non sint , exposituri : ni accedant , aut accedentes rationes afferre nequierint , in eos juxta sacras leges , Pontificumque decreta , vindicetur ; Rex ex earum legum præscripto plectatur ; subjecti ac beneficiarii jurejurando eximantur ; ab injecto excommunicationis majoris nexu a Pontifice tantum , non ab alio , obitu etiam*

in-

instante, nisi manifesta veræ poenitentiæ signa ediderint, exolvantur; nullaque *indulgentia* vel *jubileo*, ut ajunt, expiari queant. Eas literas (cum difficulter, nec sine ingenti periculo ad Regem perferri possent) in celebrioribus urbis locis affigi placuit; in Galliam exemplaribus aliquot transmissis, quæ in propinquioribus Regi oppidis publice legenda proponerentur.

Navarræ Ligerim transgesso, regii exercitus vires famaque augeri cœpta; civitates nonnullæ deditio[n]e receptæ; oppida quædam vi expugnata; fœderati metu correpti. Rex prosperis initiis instandum ratus, Lutetiam obsidione cingere totisque viribus agredi statuit; fœderis capite devicto, cetera quoque cito in ejus potestatem concessura. Propius Lutetiam admotis castris, Etampes oppidum capit. Longavillius, Campaniæ copiis ad Castilionem prope Sequanam coactis, Helvetiis Germanisque sub Sansæo adjunctis (in universum viginti millia circiter erant) ad Poiscacum oppidum, Sequana trajecto, Regi Pontisam quatienti accessit; id oppidum ducentorum aureorum millium pensione mulctatum recepit. Exinde exercitu lustrato, in quo bellatorum quadragintaquinque millia censebantur, Clodoaldi pontem occupat. Maynius ceterique fœderati Principes Lutetiarum inclusi, qua ratione imminentि adeo moli obſistere, seque tueri possent, consultant; supremum jam sibi exitium imminere rati, cum vel prælio decernendum, vel extrema quæque obsidionis incommoda subeunda intelligerent. Dum de salute solicii, variis inter se sententiis disceptant, inopinato eventu rerum omnium facies immutata est.

Haud longe a Lutetia Dominicanæ familiae sodalis erat, Jacobus Clemens nomine, in Sorbonensi suburbio, quatuor a Cenomanis passuum millibus natus. Hujus animum vel falsa religionis specie, vel capitis infirmitate, fucatas pietate suasiones facile admittentem, effera atque ab humanis ingeniosis prorsus aliena cogitatio subiit, propriis manibus Regi necem inferendi. Id facinus initio meditatus, cum assidua agitatione immotum fixumque menti hæsisset, gladium præacutum atque anceps parat; tertioque kalendas augusti, sacrificio peracto, Aurelianum pergere simulans, coenobio digressus, suisque vale dicens, ut faustum felixque illi id iter a Deo postularent, precatus, recta ad Clodoaldi pontem, ubi Rex morabatur,

*Navarræ
Rex regio
exercitu se
conjugis.*

*Regiorum
progressus.*

1589

contendit. In castra cum venisset, ad regium procuratorem deductus, habere se inquit nonnullas Harlei, Senatus Parisiensis præsidis, ad Regem literas atque arcana', quæ tuto scriptis committi nequeant, ad eumque potissimum attinerent. Henricus procuratori hominem hospitio excipere, perhumaniterque tractare usque in sequentem diem, jubet. Postridie ejus diei in regium cubiculum, in quo Bellagardius ac generalis procurator tantum aderant, deducitur. Rex, ut, quæ sibi communicare Clemens vellat, singillatim summotis arbitris percipiat, sedere eos paulisper præcipit. Tum monachus, patrandi facinoris opportunitatem adesse ratus, literas e sinu eductas Regi læva porrigit, dextera eodem momento gladio arrepto, epistolam attente perlegenti ventrem magna vi iactuque suffodit. Henricus faucium se sentiens, illico e vulnere gladio avulso, in monachi oculum impingit. Clamore sublato, domestici accurrunt, qui indignitate execrandi facinoris perculti, ac fere exanimes, extemplo parricidam gladiis contisque minutatim concidunt atque obtruncant. Regi lectulo imposito, a medicis atque chirurgis vulnus minime lethale esse opinantibus, prima remedia adhibentur. De iis, quæ acciderant, deque regiae salutis spe eodem tempore ad provinciarum præsides literæ perscribuntur. Externis Principibus, foedere atque necessitudine cum Henrico junctis, acerbi casus nuntii mittuntur. At vulnere ingravescente, tertia insequentis diei hora Henricus excessit.

Henricus
Rex a Jaco-
bo Clemente
gladio per-
auersus.

Vix animo percipi potest, in atroci adeo facinore, exulceratis partium animis, quantum in diversa eventus traheretur. Perpetratum parricidium alii extollere, alii detestari. Qui foederi favebant, religionis ardorem, jejunia, assiduas ad Deum monachi preces efferebant, ut in vulgus quoque effunderent; dum totus divinitate perfunderetur, Angelum sibi visum, dicentem, surgeret, ad martyrii coronam properaret: cum se fore, qui, in Gallia catholica religione excitata, Regem illam quatere, atque excindere nitentem interficeret. Narrabant alii, quorumdam ea in theologorum consilium quæsisse; qui, non omni spiritui credendum, sed mature tantam rem expendendam, dixissent: lege quidem homicidium prohiberi; in divinis tamen literis Phineem, Matathiam, & Judithem impios confodientes, quod pro Dei Optimi Maximi cultu ea egissent,

com-

commendari. Ita infana mortalium mens, cæca veluti caligine obducta, ad Divos evehere Regis interfectorum nitebatur. At qui Regis partes tuebantur, ita se rem habere & sermonibus & scriptis vulgavere: fœderatos ingentibus copiis Lutetiam obfessam, populi in dies obstinatos rebellesque animos frangi conspicatos, cum nulla alia ratione imminentibus periculis se civitatemque eximere posse, nisi atroci aliquo facto, animadverterent; monachi ingenium, ad facinus patrandum valde accommodatum, variis artibus confirmasse, ingentibus promissis onerasse; si forte in tyranno (uti ajebant) tollendo vitam amisisset, cælestem beatitudinem perpetuaque martyrii præmia inculcasse. Suasionibus permotum, pollicitis illectum, proprio furore percitum, facinus aggressum eo potissimum tempore, quo Parisienses harum rerum ignari, restincto priori animi impetu, de ditione cogitabant. Qua ex re fœderati in insignioribus Lutetiæ basilicis ac templis e collegio Sorbonico, atque Jesuitarum sodalitio nonnullos induxerant, qui plebem ad constantiam hortarentur; septem vel octo dies adhuc sustinuerent; ingens aliquid eventurum, quo pristinum vigorem spiritumque foedus resumeret. Idem concionatores Rothomagi, Aureliani, Ambiani populis suassisse ferunt. Ita pro cuiusque voluntate atque studio hinc laudes ac præconia, inde maledicta execrationesque exaudiebantur. Verumtamen, qui recto, neque in ullam partem proclinato judicio rem intuebantur, vulgatam in Gallia, perque populos dissipatam sententiam doctrinamque detestabantur, qua in proprium Regem armis insurgere, eique vitam adimere tuto licere doccebatur; utpote, quæ seditionum tumultuumque altrix, ad irreconciliabiles discordias serendas, regna provinciasque pessumandas & in præcepis agendas inventa esset; nullis neque humannis, neque divinis legibus, subjectis jugum sibi a Deo impositum excutere, Principes vita exuere permissum.

At salute desperata, cum jam e vita sibi migrandum Henricus intelligeret, regio stemmate agnatos selectosque proceres adcerdit; ad constantiam concordiamque cohortatus, ne arma, nisi a sceleratis pravisque hominibus perpurgato regno, deponerent, suasit: tantum facinus inultum ne sinant; sperare, omnes Reges ac Principes, quorum salus ac incolimitas in primis agatur, ne

1589

*Henricus
Rex succes-
sorem Re-
gni Navar-
rae Regem
pronuntiat.*

*Henrici
III. Galliae
Regis obi-
tus.*

*Henricus
IV. Rex
ab exercitu
confalatu-
tur & ejus
jusjurans
dum.*

pessimi exempli labes ad alios pertingat , impunitum tantum scelus non relicturos . Tandem legitimum regni successorem Henricum Cantabrorum Regem pronuntiat ; cunctos ei uti domino ac Regi parere , illum diligere , observare , & colere jubet . Regiae stirpis Principibus , atque aliis , qui præsentes aderant , catholicam religionem enixe commendat ; ut ejus patrocinium suscipiant , Navarræum rogat . Hic Henrici Valesii , sexagesimi secundi Regis , exitus ; hic Valesiæ stirpis Regum finis fuit , qui per centum ac septuaginta novem annos in Gallia imperitavere . Eadem die Henricus , ejus nominis quartus , ex Borbonia gente , in castris ingenti plausu atque acclamationibus Rex consalutatur ; qui statim sacramento sese adigit , veterem religionem , ubicumque in Gallia exerceatur , nihil in ea immutato , retenturum ; legitimis concilii œcumenici decretis pariturum ; magistratum , procerum , omniumque ordinum privilegia servaturum . Eodem tempore regiæ agnationis Principes , Pares , ac nobiles , qui aderant , Regi se fideles atque obtemperantes futuros , jurejurando pollicentur ; vires , fortunas , vitam denique ipsam ad perpetratum in Henricum scelus ulciscendum , perduelles ac feditiosos regno ejiciendos devovent .

Harum rerum nuntii in omnes christiani orbis partes delati , cunctos , vel rei novitate , vel facinoris atrocitate , ingenti horrore implevere ; eoque in primis solicitæ omnium mentes detinebantur , quod , Navarræ Rege novis sacris addicto , in Henrici III. locum suffecto , quæ in tanta rerum mutatione catholicorum Principum , ac Pontificis præsertim , sententia futura esset , in incerto erat . Nam licet Xystus ex Henrici tertii obitu haud exiguum lætitiam præsetulisset , atque in purpuratorum collegio ejus interitum in admirandam Dei providentiam retulisset , ea Prophetæ verba pronuntians : *A Domino factum est istud , & est mirabile in oculis nostris* ; attamen , cum Navarræum in exercitu acclamatum Regem cognovisset , ingenti solicitudine variis , ac quandoque repugnantibus cogitationibus torquebatur ; quem exitum Gallicæ tempestates ac procellæ , quæ procul dubio ad omnes christiani orbis Principes attinebant , essent habituæ . Hispani , perpetui Gallorum æmuli , opportunam occasionem advenisse rati , qua regnandi cupiditati , velo religiosis obducto , consuetis artibus uterentur , vires , thesauros , re-

gna

gna pro veteri , uti ajebant , religione tuenda atque catholico in Gallia Rege creando Pontifici deferebant . Veneti , ad quos , præter ceteros , Galliæ successus attinebant , quod ea veluti libramento nimis sese Hispanorum potentia effrens coerceretur , multa secum de præsenti rerum statu volutabant : nullo magis immensam illam ac prope labentem imperii molem sustentari posse , quam si ab eo , qui animi magnitudine , militari virtute , rerum gestarum usu gloriaque excelleret , regnum administraretur ; quæ cuncta in Henricum confluxisse videbantur . Licet enim adhuc nova esset religione imbutus , tamen , cum ad præsentem ejus statum retinendum sese jurejurando devinxisset , Concilii decretis subjecisset , undique a regiæ stirpis Principibus circumvideretur , sperandum videbatur , ut , tandem recenti superstitione relicta , ad vetera sacra rediret ; totque ac tantis virtutibus ornato Principe , albicantibus ac frontib⁹ liliis , Galliæ regnum in pristinum decorem & amplitudinem assurgeret .

Rex statim declaratus , per Vindocinensem Cardinalem , Suetionumque Comitem Joanni Mocenico , Reipublicæ apud Henricum III. legato , Turonibus tunc agenti , Regis obitum , suam in regno successionem significat ; propensam voluntatem atque amicitiam , quæ per tot ætates Galliæ Regibus cum Venetis intercesserat , desert . De iis omnibus Senatus a Mocenico certior factus , uti moris est , per literas eidem oratori missas , Henrici III. miserandum casum dolet , partum amplissimum regnum Henrico quarto gratulatur . Interea Messius , Henrici III. legatus , nondum ob itinerum difficultatem a Navarræ Rege acceptis literis , cum domi se continuisset , tandem quarto nonas septembrib⁹ Principis Patrumque Collegium adit ; atque , ut erat sagaci admodum ingenio , licet de iis quæ in Gallia acciderant , qui ambigeret , nemo esset , hæsitabundus , fluctuare animo , magnoque curarum æstu solicitari se , inquit ; hinc horrendum Henrici casum deplorare , detestari ; inde nondum id sibi compertum esse dicere , quod e Gallia ad eum nuntii adhuc non pervenissent ; in ea perplexitate , an domo posthac egrediatur , haud sibi constitutum : itaque Patribus Galliæ Regni res negotiaque enixe commendare . Ceterum Pontifex de Senatus ad Navarræum literis , deque officiis edoctus ,

*Senatus
literæ ad
Henricum
IV. Galliæ
Regem.*

1589

cum Baduario legato acriter conqueritur , hominem diris devotum , hæresi inquinatum , Galliæ Regem renunciatum fuisse . Orator , ab assueto inter Principes instituto abstinere Senatum minime potuisse , respondet : jure gentium receptum , ut mutuis officiis Regum amicitiae alantur , cum præsertim non ad religionem , sed ad politicum regimen , regnorumque statum spectantia pertractentur : id vero minus vitio verti hoc tempore Reipublicæ debere , quod Rex ad catholicam religionem tuendam publico se jurejurando obstrinxisset : an illum parvi facere , an spernere , an stirpis regiæ Principes , quibus Galliæ incolumitas niteretur , negligere , atque ad desperationem redigere Senatum oportuisse ? Baduarii rationibus haud parum commotus Pontifex , Patres , ut tempus officiis ac verbis extraherent , atque in neutram partem propenderent , hortabantur ; veterem majorum prudentiam imitarentur , qui Principum amicitias colendo , neque magis uni quam alteri favendo , Reipublicæ libertatem atque amplitudinem summa cum gloria retinuerant atque auxerant : id ipsum quoque se facturum affirmabat ; quid Navarræ Rex moliretur observaturum ; ex eveniuum temporumque conditione firmiora consilia capturum .

Ab Henrici porro obitu , Navarræique successione omnes catholicos Principes in illum conspiraturos , undique auxilia confluxura , Romæ consilia emanatura , seque principem ac moderatorem expeditionis futurum , sibi Xystus persuaserat . Verum quot difficultatibus implicitum negotium , quot quantum secum traheret , cito patuit ; divulgæ Principum voluntates , diversæ factiones , prout quisque sibi ex Galliæ regni mutatione consulueret , sejuncta consilia . Id unum inter has ambiguitates Xysti animo fixum atque immotum sedere videbatur , ut veteri imbutus religione Rex in Gallia esset ; neque se aliud poscere , nihil in votis habere , ajebat , quam ut in pernobili Christianissimoque regno inviolata atque illibata religio catholica servaretur . Interea fœderati Diensem commendatorem Romanum miserant , qui de præsenti Galliæ statu Pontificem doceret ; copiarum , pecuniæ subsidia peteret . Carolus quoque Lotharingius , in spem regni prisco gentis suæ jure enectus , auxilia flagitabat . Gallos , Germaniæ Principum plerosque , Bajoariæ , Menapiorum Duces , aliosque fautores atque adjutores habituri

Xystus
Pont. de of-
ficio Sena-
tus ad Hen-
ricum con-
queritur .
Baduarii
oratoris
responsum.

Galli fœde-
rati Com-
mendato-
rem Dien-
sem ad
Pont.
mittunt .

turum prædicabat . At Pontifex , licet mirum in modum a foederatis Hispanisque solicitatus , hærere animo , in re summi momenti nihil certi statuere , cunctatione suspensas omnium mentes detinere ; cum , utramvis in partem proclinaret , gravissimi motus , magnæ perturbationes essent suborituræ .

Inde cuncti Venetorum decretum , quo Navarræ Galliæ regnum gratulati fuerant , varia animorum agitatione expendebant . Plerique Senatus in tanta re sententiam magnificiebant , quod satis constaret , Patres nullum consiliorum sibi scopum , præterquam totius reipublicæ christianæ incolumitatem ac decus , Italiæque libertatem proponere . Aliis secus videbatur , in ingenti totius christianæ reipublicæ expectatione præpropere nimium ac præmaturæ statuisse . Verum qui solerter & curiose consilia Principum exquirere solent , sedulo observabant , quanam ratione cum Messio Veneti essent acturi , qui non modo Patrum Collegium , uti legatus , adire , sed etiam publicis Ecclesiæ cærenoniis interesse efflagitaverat . At cum nondum Regis literas detulisset , Patres , uti oratorem minime excipiendum censebant ; neque sacris cum Senatu adesse consentaneum arbitrabantur , tum eo ne Pontifex magis se offensum existimaret , tum quod , Ecclesiæ adhuc Rege non conciliato , ejus oratorem ad Divina admittere minime æquum videretur . Messius autem secum quacumque in re , veluti cum legato , agi æquum esse ajebat : *A Rege fiduciarias literas non accepisse ; at neque etiam per literas de Henrici III. obitu cognovisse : Henrico II. Carolo VIII. Regibus vita functis , eorum oratores , qui Venetiis tunc aderant , in legatione perseverasse , in publicum prodicisse , statis cærenoniis interfuisse : cur quidquam ei de legati dignitate aut munere adimeretur ? neque Regis religionem officere , cum magna spes esset , eum ad Catholicam cito traductum iri . Angliae quoque Reginæ legatum in Gallia a regio sacello non excludi ; pontificiam auctoritatem , se sacris praesente , non imminui , mirifice potius confirmari ; demum eo de loco , quem Regum Galliae legati semper obtinuerant , in dubium vocando agi , quem Franciscus Verrius , qui nuper a Philippo Vene- tias legatus accesserat , provebendo illius dignitati ac decori in primis intentus , illi præripere omni studio niteretur . Pa-*

1589

tres per Bonifacium Antelmium, scribam, quæ obstante; quominus uti legatus admitteretur, domi exponi Messio jubent: qui postea cum per literas, perque Mocenicum legatum Senatu consulto Regi gratulatum cognovisset, ad Colle-gium adiens, ingentes Patribus in hanc sententiam gratias egit.

*Messii
Gallia orationis ad
Venetos oratio.*

Cum primum sapientissimi istius Senatus decretum, quo & datae ad Regem literæ, & legato Mocenico, ut ei in amplissimum ac nobilissimum regnum successionem gratularetur, ad me pervenit, cobibere me non potui, quin statim ad immensas & immortales gratias vobis agendas accederem. Eæ autem tantæ, atque ejusmodi sunt, quantas ob eximium in Henricum III. beneficium vix animus meus capere potest. Inter præclara certe atque eximia, quæ a vobis decreta emanare solent, istud merito, ac præcipue posteritas ipsa adnumerabit, æternitatique consecrabit, quod inter christianos Principes primi Veneti extiterint, qui Henricum III. Cantabrorum Regem, in Gallia legitime imperitantem agnoverint; regni illius decus, amplitudinem, incolumentem, Patres amplissimi, ab uno veluti fonte, supremoque capite manare sapientissime prospexerint; a quo regia stirpe geniti Principes, nobilitas plebsque arctissimo nexu conglutinaretur; cui divulsa atque dispersa amplissimi illius ac vasti corporis membra connecterentur; in quo solida ac præstans virtus, vividus animi impetus, singularis prudentia ac potentia jungerentur; que omnia abunde in Henricum confluxisse videri possunt. Licet enim veterem religionem nondum amplexus sit, tamen regnum capessenti nib antiquius fuit, quam ut illius patrocinium susciperet; in plerisque provinciis labefactatam instauraret; immunitates libertatemque ecclesiasticorum tutaretur; sacerdotiorum confirmationem Pontifici permitteret; ex quibus tantum in Gallia sese Apostolica Sedes extulit, tantum Romanorum Pontificum crevit auctoritas, quantum continentibus tot annorum bellis ne spe quidem assequi, ne dum consequi potuere; cum praesertim Henricus Conilii decretis se obtemperaturum, neque ab iis ulla in parte discessurum amplissimis verbis profiteatur: que omnia haud dubie Gallie veterem existimationem ac splendrem brevi pollicentur. Enim vero si per tot ætatum curricula in arduis ac difficillimis rebus, gravissimis turbulentisque temporibus Senatus

tus vestri divinum quoddam in humanis rebus vel providen-
 dis vel decernendis eluxit ingenium; in hoc potissimum miri-
 fice effulsit, cum egregia prudentia, quam Henrici III. in suc-
 cessore pronuntiando consilium, quam sanguinis regii proce-
 rum consensus necessaria ad Galliae turbines discutiendos fo-
 rent, animadvertisit; omnesque sibi in utramque partem even-
 tus subjecit, quando regni illius conservationem sua interesse
 cognovit; quod ab ortu sui initio, vel præteritis successibus,
 vel mutuis rationibus, indissolubili vinculo cum Republica Ve-
 neta coaluit; neque quidquam ei adversi contingere unquam
 potuit, quin ad Venetos quoque ipsos redundaret. Ac licet
 ab externis Principibus nobilissimo regno innumeris pene mo-
 dis struantur insidiae; sanctissimo religionis velo, inquis con-
 siliis atque conatibus prætexto, societas parent; quatere ac
 prosternere Regem nitantur: attamen, Deo juvante, propria
 virtute innixus, constans immotusque manebit. Non illi ad
 se tuendum vires cum domesticæ tum externæ deerunt: au-
 xilia Anglorum, Germanorum subsidia aderunt: ab adver-
 sariis opprimenti se non patietur: minime se deseret; nihil in-
 tentatum prætermittet; quamvis ingenti animi molestia jam
 tum præsagire sibi videatur, quot inde damna, quot clades
 christiane reipublicæ impendeant. Verum in Deum Optimum
 Maximum justi atque æqui parentem ac protectorem cuncta
 consilia spemque rejicit, opem illius summa fiducia expectans,
 ut tandem post tot procellas ac tempestates quassatam agita-
 tamque ratem incolumem portus excipiat. Ad hæc perficiendu-
 baud parum sapientissimi istius Senatus auctoritas juverit,
 qua procul dubio freна aliorum Principum consiliis quodam-
 modo injecta sunt, qui prudentissimæ ejusdemque catholicæ Rei-
 publicæ exemplum conspicientes, hærebunt animis, neque adeo
 præcipites ad ea se demittent, que per pietatis speciem ambi-
 tioni immodicæque aliorum cupiditati gradum faciant: quod
 sane accidisset, nisi vestra prudentia reliquis faces prætulisset.
 Ac demum quis novit, an non opportune hujuscemodi decreto
 Reipublicæ quieti egregie consultum sit? alioqui multis proposi-
 tis conditionibus illiciende, ut sensim nonnullorum consiliis ir-
 retita, inexplicabilibus sese nodis abstringeret, gravique Gal-
 lie, Italie, reipublicæque christianæ jactura, aliorum magni-
 tudin-

1589

tudini ac potentiae aditum sterneret. His tot incommodis ve-
stra prudentia, vestris consultis, Patres, obstitistis, immi-
nentia pericula prospexitis, quantum in vobis erat, opportu-
na tot malis remedia adhibuitis, æternum vobis Galliæ re-
gnum, atque Henricum III. devinxistis; qui nullo unquam
tempore, nullis casibus eximium hoc Reipublicæ vestræ benefi-
cium obivisioni mandabit; quandocumque se dabit occasio
omnes vires, conatus in eū ornanda atque amplificanda col-
laturus. Haud multos post dies Joannis Mocenici e Turoni-
bus literæ supervenere: Henrico eam urbem ingresso literas
Senatus exhibuisse, gratulationisque munus obivisse: Regem
perhumaniter illum complexum: quod inter Italos Principes
prima Respublica se Regem consalutasset, ingentes Senatui ha-
bere gratias; perpetuo ob tam insigne beneficium Reipublicæ
devinctum fore; mutuam illi gratiam repensurum affirmasse:
decimo quoque octavo kal. septembbris a Noilio Regis literæ
allatae, quibus Henrici III. casum, regni successionem, egre-
gium in Rempublicam studium significabat.

Pontifex cum diu de præsenti reipublicæ christianæ statu, deque Galliæ rebus consuluisset, tandem, Joanne Francisco Mauroceno, legato, in Italiam evocato, Cajetanum Cardinalem suffecit. Ubique locorum præcipue Romæ apud Pontifi-
cem ab iis, qui fœderi studebant, rebusque inde novis, le-
gati nomen inique lacerabatur, quod tot tantisque honoribus
una in illum congestis, ex Episcopo Brixiano prius in Gallia
Nuntius, inde simul Cardinalis creatus, atque etiam Legatus,
quod nulli memorabatur antea contigisse, non satis æquam
& dignam gratiam rependisset; segniterque admodum, ut ja-
ctabant, & sincere parum in obeundo suo munere versatus,
ecclesiasticæ auq[ue]oritatis aciem permisisset hebescere. Quare,
calumniis obtrectatorum in dies gliscentibus, nonnulli aucto-
res legato ex amicis erant, ne temere se irati Pontificis pote-
stati committeret. Ad quos ejusdem hæc vox sape fuit au-
dita: *Malle se gloriose perire, quam turpiter vivere.* Nam
vir excelsi fortisque animi, & acerrimi ingenii, rerum præ-
terea gerendarum usu magno prædictus, quippe diu senatoriis
muncribus perfunctus in patria, & obitis legationibus maxi-
mis insignis, præclara tandem conscientia ac innocentia tutus,

futu-

*Henrici
IV. literæ
ad Venetos.
Cajetanus
Cardinalis
loco Mauro-
ceni lega-
tus in
Galliam
mittitur.*

futurum id confidebat , quod mox evenit , ut quæ boni publi-
ci causa prudenter egisset , ea sapientissimo Pontifici cuncta
facile probaret , pristinumque honoris & gratiæ locum ipsum
reciperet . Cajetano legato in Galliam proficiscenti trecenta
aureorum millia tributa ; decem Episcopi itineris ac negotio-
rum comites dati ; e Jesu sodalitio quidam adjecti . Quam
celerrime in Galliam contendere , Lutetiam se conferre , ibi-
que commorari jussus ; quo loco res Galliæ essent in primis
diligenter observare , non Catholicos modo , verum eos quo-
que , qui Navarrae partes sequerentur , atque adeo Regem
ipsum , si ita sibi expedire videretur , audire ; omni cum ho-
minum genere atque ordine versari ; eaque dexteritate atque
suavitate agere , quæ ardua hujuscemodi negotia exposcerent :
cuncta cogitata , consilia , actiones in id dirigeret , ut in Gal-
lia catholicæ religioni addictus Rex esset . Iis omnibus a Xy-
sto Reipublicæ oratori communicatis , addit , Cajetano lega-
to Hispaniæ Regis , Sabaudiæ Ducis , atque aliorum Princi-
pum oratores fese adjuncturos ; ad eum Lutetiam cuncta re-
latum iri : Senatum hortari , ut Mocenicum eodem proficisci
jubeat . Ea legatio Gallis , qui a Rege stabant , admmodum
molesta fuit , quod Philippo magnopere Cajetanum obnoxium
esse constaret , cum ob familiæ perpetuam in eum observan-
tiam ; tum quod alter Cajetani frater Regi in Belgio milita-
ret , alter annua pensione cohonestaretur : ut non ad Gal-
liam pacandam , sed ad bellum importandum inductus fuisse
videretur . Hæc licet iis valde repugnarent , quæ Xystus de
Galliæ quiete ac tranquillitate jactaverat ; tamen Senatus ,
qui optime ejus ingenium noverat , illudque paulatim tractan-
dum ac deducendum , non impellendum cognoverat , maxi-
mas pro iis , quæ legato significaverat , gratias agit ; egregiam
in commune bonum voluntatem extulit ; pro certo habere
cuncta ejus consilia ad reipublicæ christianæ decus spectare .

Interea Messius , acceptis a Rege literis , quibus legationis
munus apud Rempublicam persequi jubebatur , se , uti Hen-
rici III. Navarrae ac Galliæ Regis legatum , excipi atque
agnosci petiit . Decretum summo Patrum consensu fit : *Se-
natui placere , Messium , uti Henrici legatum , recipi .* De
eo Senatus consulto cum Hieronymus Matthæutius , Xysti

1589

*Messius
uti Henr-
ici III. ora-
tor a Vene-
tis receptus.*

*Hierony-
mus Mat-
thæutius
Nuntius
de Messio a
Senatu re-
cepto con-
queritur.*

*Principis
responsum.*

*Matthæu-
tius Nun-
tius Venetiis
obnuntiat.*

*Leonardus
Donatus
extra ordi-
nem ad
Pontificem
orator.*

Nuntius, cognovisset, postridie ejus dici, qui fuit quinto idus octobris, ad Collegium accedens, gravi oratione præfatus, Se quidem, inquit, aliis in rebus cunctanter agere; dissimulatione quandoque uti sibi licere arbitrari; in hac causa, in qua de Dei Optimi Maximi religione & cultu agatur, nibil dissimulanter agendum, ex animo libere loquendum: mirari, Senatum palam Navarræ favere; unum inter reliquos catholicos Principes ejus patrocinium suscepisse, quem hæresi infectum, priscae religionis desertorem esse constaret; qui alias in id crimen lapsus, ejerata fœda superstitione, veniam a Gregorio XIII. per literas perque oratores precatus sit, atque ad pristina sacra reversus; iis denuo relicitis, sese in eamdem voraginem præcipitem dederit: scire cupere, an Navarræ nuntium ministrumque recipere Senatus velit; ejus mentem sciscitari; cognita, quod sibi Pontifex jussisset, enunciaturum. Ad hæc Princeps, Senatum de more responsurum, inquit: interea si quid in mandatis babeat, enuntiet; neque enim insuetum quidpiam Rempublicam aggredi, dum jure apud omnes gentes recepto ageret, atque, uti recta regiminis ratio poscat, amicitias cum omnibus Principibus coleret: summo Apostolicam Sedem obsequio se quidem venerari; at eos, qui ad se Principum nomine ventitarent, quin audiret, prætermittere non posse; nil causæ esse, cur vel Pontifex, vel alii merito de Republica conqueri, ac jure facta carpere queant. His Principis verbis excitus & commotus Matthæutius, Si, inquit, Navarræ legatum Senatus exceperit, monere, eique obnuntiare se a Xysto jussum. Tum Princeps, mirari, subjicit, ita cum libera Republica agi, quæ optimis consiliis nixa, quid e re sua esset, statueret; quæ, religione simul cum libertate bausta, majorum exemplo, nemini in Divinarum rerum cultu, atque erga Romanos Pontifices observantia concederet.

Hæc cum nova atque inexpectata Patribus accidissent, Senatu consulto Romam extra ordinem legatum, qui & Pontificis mentem leniret, & Senatus decretum tueretur, mittere statuunt. Leonardus Donatus, rerum usu ac prudentia præstans, qui antea ordinariam legationem obiverat, est lectus. Eodem tempore ad Baduarium datæ literæ; Xysti animum flectere nitatur; quæ ad hoc decretum faciendum Patres impulerint, exponat; quot

quot ex sanctissimæ illius Sedis cum Republica conjunctione mutua extent beneficia recenseat, Donati extraordinariam legationem significet. Matthæutius cum statim, se digresso, Messium oratorem in Patrum Collegium inductum cognovisset, illico per dispositos equos Romam contendit; indignabunda civitate, quod, neque vale Principi ac Patribus dicto, nulla publicæ existimationis ratione habita, discessisset. At Baduarius, acceptis Senatus literis, licet valetudine affectus, ac febri correptus, statim Tarracinam, quo Xystus ob eas siccandas paludes, portumque excavandum se contulerat, lectica deferrì curavit. Id cum, præmisso scriba, significasset, ad Sermonetam propinquum oppidum divertit. Iussus, ibi Pontificem convenit; qui pallentis legati adspectu, in quo gravitas quædam senatoria elucebat, vehementer commotus, quæ illum morbo gravatum ad iter conficiendum impulerint, sciscitur. Tum Baduarius breviter atque ex ordine cuncta exequitur; *Matthæutum in Navarræ causam coram Principe Patribusque acriter invectum; an ejus legatum Senatus admissurus esset percunctatum; si admisisset, pontificio nomine monuisse, atque obnuntiasse: ob id Leonardum Donatum, præcipuum Senatorem, legatum, qui Reipublicæ in sanctissimam istam Sedem obsequium testetur, quæque acta sint, ea summa ratione facta exponat: Xystum rogare, ne quidquam de sua in Rempublicam benevolentia detractum velit, neve malevolis hominibus ei infensis aures præbeat: re perspecta, Senatus consilia, gestaque probaturum, certo sibi persuadere.* Ad hæc Pontifex, quo semper in Rempublicam animo extiterit; disertis verbis narrat: *omnia sua cogitata atque acta Senatui communicasse; ut in neutram partem proclinaret, hortatum: cur modo Navarræ legatum admitteret? cur a cœtu fidelium amoto faveret? se quidem Donatum legatum benigne auditurum, neque a Reipublicæ amicitia, nisi coactum invitumque discessurum.*

His peractis, vix Romam Baduarius redierat, cum aliæ Senatus literæ superveniunt, quibus de repentina Matthæutii discessu docetur. Statim ad Xystum Tarracina jam regressum adit, Matthæutii factum acerbe conqueritur: *ne verbo quidem facto, non responso Senatus expectato, nulla publicæ dignitatis habita*

Matthæutius Nuntius Romanus contendit.

Baduarius orator de nuntiis obnuntiatione cum Pont. expulsa.

Pont. responsum.

Baduarius orator de nuntiis, profectione cum Pontif. conqueritur.

1589

babita ratione, Venetiis discessisse, citatissimo itinere Romam venisse: pro certo habere, ea mente Xystum non esse, qui toties crebris iisdemque praeclaris argumentis suam in Rempublicam benevolentiam patefecerit. Itane immerentem in Rempublicam, sanctissimæ illius sedis sive observantissimam actum? Itane majorum præclara in religionem Apostolicamque Sedem merita rependi? Hæc ne præsentium gesta exposcere? huic malo ab eximia tantum illius prudentia ac magnanimitate remedium peti posse. Hæc admirabili facundia ab eo viro, qui dicendo versare animos, atque in quamcumque partem rapere assueverat, enuntiata, Xystum ita exagitavere, ut diceret, ejus mandata perperam Matthæutium interpretatum, quæ ejusmodi fuerant, ut si cum Messio, uti Regis Galliae legato agere Senatus vellet, suis verbis moneret atque obnuntiaret. Inde Baduarius occasione arrepta, quantum Matthæutii discessus christianæ reipublicæ universæ officeret, diserte ostendit. Quam id communibus hostibus pergratum? quam optandum? ut is necessitudinis nexus, quo uterque principatus staret, solveretur? quantum id egregiis ejus cogitationibus consiliisque adversum? nullo magis Italie libertatem ac pacem, quam Pontificum cum Venetis fœdere ac societate niti; eadem bac re haud parum labefactari & concuti. Itaque si ejus mentem minime assecutus, si mandata Matthæutius executus non sit, publico id argumento patefaciat. Tum Xystus, quo pacto id effici posset, postulat. Si, inquit Baduarius, qua celeritate Romam venit, eadem Venetas revertatur. Tunc præcipi Matthæutio Xystus jubet, ut per dispositos equos ad legationis munus apud Rempublicam obcundum contendat: qui statim, ne viso quidem, ne dum sermone cum Pontifice habito, in viam se dedit, ac quadraginta vel paulo amplius horarum itinere ad urbem pervenit, cum adhuc plerisque ejus discessus nondum compertus esset. Ingens inde apud Patres Baduario laus, magna apud omnes Reipublicæ existimatio accessit. Donato extra ordinem legato injunctum, ut maximas, quas posset, Pontifici gratias ageret, duplique in primis argumento Senatus acta tueretur; altero inconclusa Patrum omniumque civitatis ordinum catholica religione, pro qua, si opus esset, vires, imperium, vitamque libentes effunderent; altero veteri instituto, quo nemini

Matthæutius
Nuntius a Pon-
tifici. Vene-
tas regredi
jubetur.

mini addicti in neutram partem inclinassent, æque cum Regibus amicitias coluissent; his artibus alitam, servatamque Rempublicam: iisdem impulsam Navarræ Regis legatum recepisse; ad neminem inde noxam pervenire, neque de Regum titulis velle decernere; qui a Diensi quoque Commendatore fœderatorum literas accepissent. Hæc Donato mandantur.

At Pontifex, licet Matthæutio Venetas regredi jussò, haud parum de pristino animi ardore remisisse videretur, attamen Messium, uti Henrici IIII. Galliæ ac Navarræ Regis oratorem, a Venetis admitti ferre non poterat, quod is ob religionem a Galliæ regno arceretur; quod anathemate perculsum Veneti primi Regem, nulla Apostolicæ Sedis ratione habita, consalutassent; quod id eo tempore fecissent, quo reliqui Principes, Hispanus neimpe, Sabaudus, Lotharingus, plerique Galliæ proceres præcipuæque civitates ab eo abhorrent, quo in ingenti adeo omnium rerum fluctuatione cuncti catholicum Regem exposcerent. His addebat: *Dum gratiam ab uno inire Veneti cuperent, in aliorum inimicities incidere; dum Navarræ Regi faverent, majores reipublicæ christianæ Principes lædere.* Negotiorum & commercii causa cum Principibus a religione aversi tractare permissum: si cum Regina Angliæ agat, sacris legibus permittentibus, Rempublicam minime reprobensurum: neque quod alii cum Germaniæ Principibus negotia obirent, trahi ad exemplum posse. Non eos nuper provincias ac civitates arripuisse, sed antiquitus obtinere. Aliam Navarræ causam, qui neque Rex esset, neque pro Rege haberetur. At vel saltem ejusdem oratorem, non uti Galliæ Regis, Respublica admississet; minus ægre latetur; id pati non posse, quod primi, ac soli Veneti Ecclesiæ hostem Galliæ Regem appellariint. Veneti contra: *Si prudenter Reipublicæ consulendum sit, efficere non posse, quin oratores quoslibet ad se venientes admittant; id & Regum omnium ac rerumpublicarum usu institutisque receptum, & gentium jure concessum: legati nomen sacrosanctum ac venerandum apud cunctas nationes haberet: nullam gentem adeo barbaram aut præferocem esse, quæ (modo in aliquam regiminis formam coaluerit) legationes ad alios Reges ac Principes, vel in remotas regiones non mittat, missas ad se non recipiat.* An vero de iis, quæ ad religionem spectant, cum

*Venerorum
de Henrico
IV. Rege
nuncupato
decreatum &
Pontif. im-
probatur.*

*Veneri
suum de-
cretum
tuentur.*

1589

Messio, Regis legato, agi? Quid? nonne Cæsarem ejus legatos audisse? An non Turcarum quoque infideliumque acerrimorum religionis hostium legatos admitti? Quidquamne Senatum in Gallica causa statuisse? An cum iis, quos sibi assumeret, titulis oratorem non recipere? An Christianissimi cognomine Gallæ regni peculiari literis non inscripto, Regis offensam incurret, magnumque ei vulnus infligeret? Spectatam satis Reipublicæ religionem ac pietatem; satis illius in Apostolicam Sedem eximium obsequium cunctis constare; majorum exempla pro illa tuenda atque amplificanda, exantlatos labores, pericula suscepta.

Hispani
oratoris
contra Ve-
netos apud
Pont. offi-
cia.

Verum Pontifex nulla ratione a sententia dimoveri poterat, Philippi Regis legato stimulus addente, qui ob Matthæutii redditum vehementer commotus, multa effuderat, pleraque in Xystum jecerat: Perperam fecisse, parum sue existimationi, atque Apostolicæ Sedis dignitati eo facto consuluisse: Navarrei legato Venetiis in publicum prodeunte, aliorum Principum oratores statim discessuros; pontificium tantum cum eo mansurum. Quantam inde pontificie dignitatis iacturam fieri, quantum apud omnes respectum consequiturum? Si Apostolicæ Sedis dignitatem sustinere Xystus nolit, Hispaniarum Regem defensurum, sartam tectamque conservaturum. Hujusmodi Hispani voces atque officia cum ad Pontificem perferrentur, mirum in modum angebatur: insuetumque mœrorem ore & vultu præferebat; atque in purpuratorum concilio, in quo Gallicæ res tractabantur, enunciaverat; se Venetias, quod mandata non fecisset, Nuntium regredi jussisse; ceterum, ut Veneti Navarrei legatos admittant, minime laturum: secum itaque, quid in hac causa agendum esset, Cardinales cogitarent. Interea cum Donatus Romam pervenisset, una cum Baduario perbenigne a Xysto exceptus, legationis causam exponit, Reipublicæ jura defendit, nihil, quo ejus animum demulceat, prætermittit: qui licet initio durior videretur, tamen vel rationibus vietus, vel servandæ cum Venetis amicitiae ac benevolentiae, quæ haud parum christianæ reipublicæ atque Italiae conducebat, percupidus, aliqua ex parte sibi a Senatu satisficeri, quo suam retinere dignitatem queat, efflagitat.

Negotium multis implexum difficultatibus erat; at si ulla iniiri ratio posset, qua Pontifici gratificantur, Patres sedulo

exco-

*Senatus
decretum,
ne Gallus
orator cum
Principe in
publicum
prodeat.*

*Leonardi
Donati
cum Pont.
officia.*

excogitabant; id vero, si cum Senatu in publicum orator non prodiret, satis se consequi posse arbitrabantur. Aegre id decretum Messius tulit, deque eo Regem certiores fecit; qui per literas cum Mocenico legato, modeste tamen, est conquestus. At is, non ex minus propenso in Regem animo, sed temporum conditione, rerum presentium statu profectum affirmabat; neque ultra Henricus contendit. Verumtamen adhuc Xystus majora petere, invitum coactumque suo decori ac dignitati, prout sibi melius videatur, consulturum, dicere. Donatus contra nihil, quo in Sanctissimam Sedem atque ipsummet Xystum obsequium observantiamque Venetorum significa ret, relinquere. *Quid enim amplius expectet?* Gentium iure usu inter Princes recepto, actum, nihil de pontificali auctoritate detractum aut imminutum: Navarræ Regis oratorem statis cum Principe ac Senatu cæremoniis interesse interdicendum; legatum extra ordinem, qui publicam in eum reverentiam in totius orbis christiani veluti theatro testaretur, missum: quid quod a Senatu vel optet vel petat, superesse? Ad ea Pontifex, ne saltem, uti aliorum Principum legatos, qui in aulae Principis vestibulo perhonorifice, stragulis instratis, excipi solent, Navarræi legatum admittant, postulat; Messio holoserico amictum, insigni cum pompa, ea tumidum atque inflatum legatione, Collegium ingressum. At Donatus, nihil praeter morem factum: atrata indutum veste prima die prodisse: quo minus legati, qua sibi placeret, veste incederent, prohiberi non posse. Eo igitur cum negotium redactum esset, omnesque legationis numeros Donatus explevisset, in patriam redditum a Xyllo petere jubetur: quem tametsi aliquanto duriorum initio expertus; nihilominus, decembris mensis exitu cum ad eum ambo oratores accessissent, se quidem, quæ Senatus statuerat, probare minime posse, inquit, quod nempe Navarræum pro Galliæ Rege habuisset: attamen nihil aliud ea in re acturum pollicitus, Donato abitum in patriam petenti, fausta cuncta feliciaque precatus, ultro permisit.

Dum hæc geruntur, Maynius sese ad bellum comparabat; copias colligebat; Princes literis ac nuntiis fatigabat; Romanum missis procuratoribus, assidue Pontificem urgebat: hominem quoque ad Senatum miserat, qui de regni statu do-

*Maynius
Dux num-
rios Roman
& Venetias
mittit.*

1589

*Lucembur-
gius Hen-
rici lega-
tus, in Ita-
liam venit;
& ejus cum
Veneris of-
ficia.*

ceret, consilium opemque exposceret; cui perbenigne est responsum. Interea Lucemburgius Pineti Dux, a Rege regiaeque stirpis Principibus legatus, in Italiam venit, ut de Galliae negotiis cum Pontifice ageret. Is antequam se Romam conferret, Venetias accedere jussus fuerat, ut, Principe Patribusque consalutatis, quæ præsens rerum ratio posceret, officia exequeretur. Ad eum invisendum duo continentis Sapientes, ex Senatus consulto, missi, ab iis in aulam introductus, Henrici III. Navarræ Galliæque Regis literas exhibuit, quibus denuo Henrici III. obitum, ejus in regnum successionem significabat; gratias de literis deque officiis Senatui agebat; se suaque omnia Reipublicæ commendabat. Tum regii stemmatis Principum alia in eamdem ferme sententiam adjectæ. Literis perlectis, ab iis, quæ ab anno M.D.LXXXV. in Gallia acciderant, Lucemburgius exorsus; quibus artibus illius hostes ad publicam tranquillitatem turbanda m, atque a Rege subjectos alienandos usi fuerint, persequitur; quo loco Henrici III. obitu res fuerint, quæve regia prognatos stirpe ad Navarreum Regem declarandum impulerint, exponit: *Ut nempe ejus auspiciis in-
niterentur, qui pristinæ amplitudini ac splendori regnum resti-
tuere posset, ne divulsum & distraictum collaboretur ac rueret. Id unum catholicæ religionis fulcimentum esse, que procul
dubio ingentem jacturam pateretur, si, inter se Regis agnatis de
imperio ac religione dimicantibus, Rex alicui parti accessisset:
optimos ex eorum consiliis fructus jam maturescere, quod Hen-
ricus præsentem religionis statum tueri, seque Concilii decretis
subjicere decrevisset, atque haud obscuris argumentis brevi ve-
tera sacra amplexurus videretur. Enimvero id presertim Pon-
tificis munus esse, magna prudentia, singulari ingenii dexte-
ritate in gravissimo negotio uti; difficillum ac ne sperandum
quidem, contentione & severitate religionem erigi atque instau-
rari posse, quæ suadendo, abortando potius, quam decertan-
do assurget: quo circea Senatum rogare, ut eorum patrocinium
apud Pontificem susciperet, atque ea officia adhiberet, quæ
præsens rerum status, Galliæ regno & reipublicæ christianæ
impendentium malorum conditio exposceret. Senatu consulto
Lucemburgio responsum: Ingentes Regi Principibusque de in-
signi adeo legatione, qua præsentem Galliæ statum Reipublicæ
signi-*

*Senatus re-
sponsum.*

significassent, haberri gratias; omni officii genere cum Pontifice, quo causam eorum juvare possit, usurum: nihil magis cupere, quam post tot turbas ac dissensiones tandem amplissimo atque nobilissimo regno pax tranquillitasque affulgeat; ut, pristino vigore recepto, hostibus terrori, amicis ac foederatis securitati esse possit.

Quatriduum Lucemburgius Venetiis commoratus, quinto idus decembris Romam iter intendit, torque aureo decem pondo a Senatu donatus. Per Mantuanos in Hetruriam cum pervenisset, Ferdinandum Magnum Ducem convenit, qui Principum literas tantum accepit, Navarræ vero renuit. Idem a Mantuano factum, eo consilio, ut ambo a Pontifice gratiam inirent, quem per suos oratores, quo pacto cum Lucemburgo egissent, docuere. Romam cum accessisset, quæ causæ Principes, ut Navarræ Regi accederent, impulerint, Pontifici exponit. Prudenter, nulla primo congressu Regis Navarræ mentione habita, de religione pertractat, de qua postea opportune transegit; quam facile ad prisca sacra perduci Rex possit, ostendit: prompte illum Concilii decretis obtemperaturum testari; moneri docerique petere: momento fere ab ingenti periculorum mole, armis, cædibus, internecione Apostolicæ Sedi deditissimum Christianissimumque regnum, quod saepius pro ejus amplitudine & dignitate arma induerat, eripi posse. Hæc cum Pontifice Lucemburgius. Ac, ne quid intentatum relinquat, Camillæ, Xysti sorori, quæ plurimum apud fratrem auctoritatis pondus habebat, significari curat: si quis ad Navarræ erudiendum in Galliam mitteretur, absque dubio catholicam religionem suscepturnum. Ceterum Pontifex in gravissimo negotio, in quo magna christianæ reipublicæ momenta vertebantur, varias in partes trahebatur: hinc foederati una cum Hispanis solicitabant; inde Galli Regi addicti urgebant. In ea rerum perplexitate cunctatione moraque utebatur, tractu temporis accidere aliquid posse sperans, quo negotium discuteretur, faciliorque via ad consilia capienda expediretur.

Inter hæc Maynlius Cardinalem Borbonium carcere inclusum, Carolum decimum vocitatum, Galliæ Regem renuntiari curat; auri argenteique monetam, inscripto ejus nomine, cudi

Ferdinandus Hetruriae & Mantuanus Ducis Henrici literas recipere renunt.

Lucemburgii ad Pontificem expeditio.

Card. Borboniis a Maynior Rex vocatur.

1589 jubar; ejus auctoritate Catholicorum foedus Lutetiæ pronuntiat, quo comitia totius regni habenda decernebatur; quotquot inter Gallos vere christianæ religionis cultores essent, ad eam, regiumque statum tuendum incitabantur, donec Carolus decimus, nuper Rex nuncupatus, libertati restitutus regnum administrare posset. Præcipue Galliæ civitates ad defectionem a foederatis solicitabantur. Burdegalæ in eos, qui adversus foedus fecissent, severis propositis pœnis, edictum vulgatum. Tholosates singulis annis kal. augusti publicas supplicationes, quibus Deo ac cælitibus pro Henrici III. terribili obitu, ex quo Lutetia liberata fuerat, gratiæ agerentur, haberi statuant; ac ne quis Henrico (uti ajebant) Borbonio, regni minime capaci, accedat, edicto cavent. At Henricus, ea repentina omnium rerum mutatione, diutius circa Lutetiam morari, per exercitum præsertim grassantibus morbis, minime tutum ratus, in Neustriam ad Anglorum auxilia suscipienda, oppida firmando proficiscitur. Arcus pontem prope Diepam deditio-ne recipit; Cademum ac Neocastrum ad suas partes traducit; per speciem Rothomagi adoriundi, hostes a Lutetia deduce-re conatur. A Brisatio atque Aumalio Maynius evocatus, cum peditum quindecim, equitum circiter trium millium numero eo pergit. Ad Diepam acriter dimicatur, modo hinc modo illinc alterante fortuna, quæ nonnunquam adeo inclinare in foederatos visa, ut, cohorte regia circumfessa, Henricus in summo vitæ discrimine versaretur. At militari illius virtute, Bironii fortitudine, Helvetiorum robore resti-tuta acie, tandem vicit evasit, desiderato ex foederatis haud exiguo peditum, majore cataphractorum equitum numero, præfectis ac nobilibus aliquot cæsis, compluribus captis, paucis ex regio exercitu amissis.

*Prelium
inter Hen-
ricum &
foederatos,
& Henrici
victoria.*

Octavo vero kalen. octobris, nocte concubia foederati, amotis castris, Arcus oppido frustra tentato, discedunt, Se-quanamque trajiciunt. Rex, Anglorum auxiliis receptis, duo-decimo kal. novembris Lutetiam contendit. Kal. suburbia adortus, horæ momento, octingentis circiter propugnatorum cæsis, quatuordecim vexillis, tredecim machinis in potestate redactis, divi Jacobi suburbium ingreditur; Mayniumque cum suis copiis e Morinis Lutetiam ingressum intelligens, fru-

*Henricus
in Neu-
striam p.o-
ficietur.*

*Prelium
inter Hen-
ricum &
foederatos,
& Henrici
victoria.*

*Henricus
Lutetiam
contendit;
divi Ja-
cobi subur-
biuum ingre-
ditur.*

1589

frustra ad prælium fœderatos elicere conatus , cum fere per quatuor horas provocasset hostem , septem circiter leucas Lutetia digressus , per diem se continuit , si forte lacefisti fortunæ aleam fœderati experiri vellent . Id cum frustra cessisset , Stampas urbem atque arcem cepit . Inde in Beaussiam pergens , Jamvillium recipit ; mox Castellodunum delatus , Vindocinensem civitatem vi obtinet ac diripit . Vindocinensem exemplum pleræque ejus regionis urbes atque oppida sequuntur . In Turonibus deinde magno plausu ac lætitia excipitur , qua die Joannes Mocenicus , Venetorum legatus , ut antea diximus , Senatus literis Henrico redditis , amplissimam Galliæ successionem est gratulatus . Turonibus digressus , Mansiam civitatem circumsedidit , tormentis quassatam ditione obtinuit ; civibus pepercit , direptionem inhibuit . Eodem fortunæ cursu e Vindocinensi , Turonensi , Ambianensi , atque Maynensi provincia fœderati ejecti . Annī vero exitu Maynii Pontoisa per insidias potitur . Rex , Falloisa ad ditionem compulsa , Brisatum ea inclusum captivum effecit .

*Henrici progressus.**Joannes Mocenicus in Turonibus Senatus gratulationis Regi literas reddit.*

Finis Libri Decimitertii.

E P I T O M E.

INter Austriacos Venetosque controversiae obortae , quae statim sedatae sunt . Magna annonae caritate laboratum : frumentum ad eam levandam undique importandum Senatus curavit . Hispaniae Rex Philippus palam foederatis adjunctus , ab Henrico Venetorum , & Pontificis praecipue animum abalienare conatus est . Foederatorum copiis in sancti Andreae vico clade ingenti deletis , Lutetiam Henricus obsidione cinxit . Dum Galliae res componere , nec se Hispanico foedere implicare Xystus pontifex studebat , e vivis sublatus est . Urbanus VII. illi suffectus , duodecimo ab inito pontificatu die & ipse decessit . Huic Gregorius XIII. successor est datus . Gravis a Turcis metus , post factam cum Persis pacem , civitati injectus est . Hieronymus Lippomanus , cum Byzantio Venetias , III-virum Quaesitorum iussu , deveheretur , poenae metu se in mare praecipitem dedit . Componendis Galliae rebus intentus Pontifex , desit vivere ; cuius in locum Innocentius VIII. creatus est , haud amplius duorum mensium Pontifex . Rivoaltini pontis ex lapide substructio ad finem perducta est . Post magnas inter Cardinales disceptationes summus pontificatus Clementi VIII. non sine manifesta numinis voluntate delatus est . Ad avertendum turcici belli metum cum Patres delendos Uscobos censuerunt , graviter apud Pontificem offendere , Marco Sciarra , extorrum principe , ad Reipublicae stipendia vocato . Egregiam contra Uscobos operam Hermolaus Theopolus praestitit : idem contra Sciarram ejusque assecras de Arbensi direptione cogitantes impetum fecit . Tota ea extorrum colluvies deleta . In Gallia iterum foederatos Henricus fudit fugavitque . Ad reprimendas Turcarum in Forumjulium excursiones de novae arcis , cui Palmae nomen fieret , substructione consilium est captum . Bis in Pannonia prospere contra Turcas a Christianis pugnatum . Henricus Galliae Rex catholicam religionem amplexus , Pontificis animum , datis ad eum literis , ac Nivensum Duce Romam legato , frustra conatus est delinire .

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROGENI LIBER QUARTUSDECIMUS.

Nter Galliæ turbines variasque Europæ Principum agitationes & consilia annus elabebatur, quo ad Galliæ firmamentum, totiusque reipublicæ christianæ incolumentem, non absque ingenti fructu, Senatus prudenter atque industria (ut postea eventus docuit) plurimum profecit; ocyssimo cursu, vel potius impetu inhibito, quo Itali Principes inconsulto adversus amplissimum illud regnum rapiebantur, cuius amplitudine ac labore libertas eorum atque opes nitebantur. Eodem tempore in Carnorum finibus nonnihil turbatum; cum enim Carolo Archiduci subjecti Sontii amnis aquas, fossa producta, derivare in Gradensia Venetæ ditionis æstuaria, non sine magna incolarum jaætura, annixi fuissent, minime id ferendum Senatus censuit; Aloysioque Georgio illius humo ingesta opplendæ, cunctaque in pristinum statum redi-

1589

Austriacæ
Sontii
aquas in
Gradenses
derivare
niruntur.
Aloysius
Georgius &
Jacobus
Malatesha
Austriaco-
rum opera
diruntur.

1589

redigendi, munus injunxit. Qui cum iussa perfecisset, Cæsar-
is legatus conquestus, rem per arbitros definiri flagitabat.
Interim pedites sexcenti cum sex tormentis, quos *falcones* vo-
cant, a Carolo missi, quæ a nostris confecta fuerant, demo-
liuntur. Ea re commoti Patres, Jacobum Malatestam præfe-
ctum cum peditibus ære publico merentibus ducentis, agre-
stiumque manu, celocibus quatuor, ac Decemvirum biremi
adjunctis, ad Sontium proficisci, complanare excavatum al-
veum jubent. Id cum celerrime, nullo obstante, Malatesta
perfecisset, ab arbitris postea Patres non abhorruere; sed, ut
plerumque fit, gravioribus curis minora hæc negotia interce-
pta sunt. In Cadubrii quoque finibus, cum finitimis Austria-
cis variæ controversiae obortæ: ad eas definiendas Paulus
Paulus Paruta ad controver- fias compo- nendas in Cadubriis missus.
Paruta a Senatu missus; qui, cum Ferdinandi sequestribus re-
agitata & composita, intra paucos dies incolas ad pristinam
quietem ac tranquillitatem reduxit. Hoc ipso anno ut publi-
ci carceres, in ima palatii parte constituti, ultra rivum ædifi-
carentur, in Decemvirum collegio latum; coemptisque priva-
torum aliquot ædibus, opus haud ignobili artificio cœptum,
quo reorum custodiæ non modo consultum, sed interiore in
parte, Sexvirum nocturnorum magistratui locus est attributus;
curatores dati Marinus Grimanus, equestris ac procuratoriæ
dignitatis, Daniel Priolus. Ad Bergomum insuper, civitatem
Insubribus finitimam, severiori custodia tuendam animum Pa-
tres adjecere; recensque excitatæ munitioni (*Capellam* vo-
cant) præfectum dedere; primusque eo munere Augustinus
Michaelius functus est.

M. D. LXXX.

1590

Augustinus Michaelius primus Bergomi areis praefectus.
INsequentem annum Galliæ regni eventus, commissa præ-
lia, Lutetiæ obsidio, Hispanorum ab Alexandro Farnesio
in Galliæ viscera arma invecta, Italia fame pressa atque ab
extorribus vexata, duorum Summorum Pontificum obitus me-
morandum fecere. Inter tot gravissimarum rerum casus anni
initio ad hominum curiositatem alliciendam, risu digna res
accidit, ex qua quam levi aura non vulgarium modo men-
tes, sed eorum, qui prudentiæ ac sapientiæ opinione excel-
lunt,

Iunt, capiantur, constitit. Marco etenim cuidam, ex Bragadena familia minime patricia, in Cypro insula orto, qui prima juventa Capuccinorum fratrum religioni se addixerat, atque arcana quædam *sublimatoriae*, ut vocant, artis edoctus, monachi habitum exuerat, haud difficile fuit, non infimæ plebi tantum, sed præcipuis viris ac Principibus imponere, atque persuadere, puriore auri parte, quæ a Chymicis *anima* dicitur, vi artis eruta, ejus ope auri formam in argentum-vivum, quod *mercurium* vocant, inducere, fermentatumque in immensum augere se posse. Is, eo invento auri vi a viris insignibus emuncta, in Bergomatis agri valles, servorum stipatus haud exiguo numero, se contulit; effusissimeque pecuniam profundendo, vilissima quæque nonnunquam ingenti pretio coemendo, brevi apud rudes homines eam sibi famam comparaverat, ut pro certo haberent, quantum auri cuperet, tantum sibi in promptu esse, idque in penitissimis quibusdam montium latebris conficere. Ejus rei rumore ad Brixiae magistratus delato, Decemviros certiores faciunt; fideque publica impetrata, Bragadenus, Danduleis ædibus ad Judaicam conductis, longo servorum septus ordine, atque omnibus artibus, quibus mortales decipi solent, instructus, Venetias accessit. Lauta & prædives supellex, opipara convivia, tripludia, musici concentus, assidua ac ingens impensarum molles ad se cunctorum oculos atque animos attraxere. Alii novitate rei, alii curiositate, alii demum (eorum præsertim, qui sibi familiaritate juncti erant) spe ducti, domum frequentre, quacumque per urbem incederet, ad eum visendum omnes certatim confluere. Tantam expectationem cum sustinere amplius non posset, artis, quam profitebatur, periculum facere ab amicis coactus, id callide adeo atque egregie in privatorum aliquot patriciorum ædibus præsttit, ut vere aurum conficere multi opinarentur; licet postea fistulas quasdam auri ramentis infertas ita manicis adhibuisse compertum fuerit, ut ex iis, quantum sibi videretur, in vasculum conjecto, mercurio evanescente, exigua auri virgula emerget. Nec privatorum oculos tantum perlustrinxisse contentus, in publicum quoque irrep sit, coram Principe & Consiliariis iisdem præstigiis usus. Quin etiam grana quædam materiæ cujusdam exhi-

1590

exhibuit, quæ in ærarium illata, plerosque eodem errore involvit, ut metalla cuncta in aurum vertendi artem obtinere eum arbitrarentur; reique fama per Italiam non modo, sed extra quoque vagaretur. Atque cum per eos dies a Turcarum Rege negotiorum causa Zausius Venetias accessisset, ac prope Danduleas, ædes ei tributæ fuissent, non illepede nec barbare dixerit: *Si is auri conficiendi artem calluisset, suo Rege majorem potentioremque futurum.* Verum quamprimum ea de re in Senatu relatum; statim viri audacia ac fraus detecta perspectaque est; momentoque opinio fere in immensum aucta corruit: aurum deficere, impensæ imminui, servi dimitti, multi creditam pecuniam repetere, alii domesticæ supellec̄tilis impensas exigere, ædes frequentari desitæ, ut Patavium sese recipere, ac demum e Venetorum finibus impostor egredi sit coactus; in Bajoriamque profectus, iisdem artibus fallere, pecuniam corrogare aggressus, Ducis jussu in carcerem trusus, aurea, ut fertur, veste indutus, restisque suspensus, pœnas scelerum, anteactæque vitæ dedit.

Italia inopia vexata.

Italia omnis eo anno frumenti inopia vehementer laboravit; ac non modo in Flaminia & Piceno, ex quibus affatim annona Venetiis suppeditatur, sed etiam in Neapolis ac Siciliæ regnis ingens penuria fuit. Eodem malo Venetorum ditiones correptæ. In urbe millio leguminibusque panis confectus; frumenti sextarium, præter hominum memoriam, octo aureorum pretio veniit. Plerique ex propinquis locis agrestes homines, ne fame perire cogerentur, in urbem confluxere; ac quadam die, Senatu coacto, palatii area momento infima ac miseranda rusticorum lurida turba referta, triste spectaculum præbuit; eique e publico cibariis subventum; ad proprias domos redire iussa. In ea temporum conditione nihil non egit Senatus, ut ex omnibus provinciis ac regionibus, quanta fieri posset, maxima frumenti copia, nulla pretii ratione habita, in urbem invehernetur. Hieronymo Lippomano, apud Amurathem legato, in mandatis datum, ut ex turcicis ditionibus, quantum sibi permitteretur frumenti, asportandum curaret; neque ea in re irritus ejus labor, cum a purpuratis asportandi haud exiguum ejus vim impetrasset. In Bajoariam, ubi co anno uberes proventus extare ferebantur, Hieronymus Rha-

Senatus sedulitas in annona procuranda.

Rhamnusius, Senatus scriba, missus, ad amicum Ducem datis literis, quibus, ut eo in negotio Reipublicæ faveret, petebatur. Marcus quoque Octobonus, a Senatus secretis, Gedanum proficisci iussus, ut ex ea regione frumenti ac filiginis feracissima, quantam maxime posset copiam importari navibus Venetias curaret, a Daniæ Rege per suos fines transitu petito. Sarmatiæ insuper Regi scriptum, ut e suis ditionibus frumentarium annonam coemendi Venetis negotiatoribus copiam faceret. Nihil denique prætermissum est, quo instanti non modo necessitati subveniretur, sed in sequentem quoque annum prospiceretur. Navigia complura ex orientis occidentisque regionibus ingenti publico impendio Venetias delata, molestia ac periculo civitatem levavere.

1590

Famis incommodo afflita Italia, extorum gravissima dama accessere, qui facinorosos homines duces nacti, in Neapolitano regno, atque in pontificiis ditionibus, in agro præfertim Romano, atrocissima scelera ac facinora perpetravere, omnisque avaritiæ & crudelitatis genere in habentes iter sæviere. Nam licet Xystus pessimum genus hominum perosus ab ecclesiastico imperio exterminasset, ex Neapolitano regno penitus evelli non potuerat. Inde Marcus Sciarra, ejus colluvionis dux, una cum Baptista ab Aratro, modo in Neapolitano regno efferatam rabiem effundebant, modo in Romanum agrum irrumperentes, ingentibus æruminis mortales afficiebant. Ab Alphonso Piccolomineo, Montis Martiani Comite, eorum audacia mirum in modum aucta, qui Gregorii XIII. pontificatu multis molestiis damnisque Ecclesiæ subiectos attriverat: cuius, uti maxime optabat, cum insolentiam frangere Gregorius, & coercere nequivisset, in Francisci Medicei, Hetruriæ Ducis, gratiam præterita ei delicta condonaverat. Is tunc assuetum vivendi genus repetens, ingenti terrore ecclesiasticos fines repleverat; cumque anno superiore in ditiones Venetas se contulisset, ita in urbe atque extra se gesserat, ut Decemvirum decreto Reipublicæ finibus statim exire, neque absque eorum permisso regredi, gravissimis propositis pœnis, juberetur. Attamen, magistratus imperio neglecto, denuo cum armatis facinorosisque hominibus in ditiones Venetas illatus, vi, rapinis agere cœpit, homicidia per-

Marcus
Sciarra &
Baptistella
extorum
duces.

Alphonse
Piccolomi-
nei audia-
cia.

1590

*Decemvirum
rum in Pic-
colomineum
decreverunt.*

perpetrare , tranquillitatem subjectorum interturbare , itinera-
que infesta reddere . Quapropter a Decemvirum collegio per-
petuo exilio , capitali poena adjecta , est mulctatus : præmia
iis , qui vel vivum traderent , vel intra fines interficerent ,
decem aureorum millia decreta : qui eum reciperent , comi-
tarentur , negotia tractarent , poena capitis ac perduellionis
plectarentur ; ædes eorum complanarentur ; columnæ infamiae
testis , insculptis literis , in area statueretur ; neque in eo so-
lo amplius exædificaretur . Alphonsus in Picenum delatus ,
septingentis equitibus coactis , aliisque sibi extorribus adjun-
ctis , dum ob Xysti V. obitum , de quo postea dicemus , co-
mitia haberentur , magnas clades ei regioni intulit .

*Xysti Pont.
de rebus
Gallicis
bæstatio-**Philippus
Rex palam
fæderotiss se
adjungit.*

Ceterum nullo magis Europæ Principum animi , quam
Galliæ successibus , distinebantur ; cuncti in Pontificem ver-
si ; qui adhuc cunctando , a rerum eventis pendebat , nullum
consilium satis tutum aut expeditum ratus , si foederi accede-
ret , atque palam vires ac thesauros ad Navarræ Regem op-
primendum effunderet , verebatur ; ne exulceratus illius alio-
rumque Principum animus præcipiti desperatione collaboreret ;
si secus faceret , ne aliqua in parte religioni defuisse videre-
tur . Sæpiusque , ut erat admirabili & sagaci ingenio , secum
ipse volutabat , prosperis foederatorum successibus , qui Phi-
lippi præsidio præsertim niterentur , tumidæ ac regnandi avi-
dæ gentis potentiam adeo excreturam , ut inde timendum
esset , ne , novis dissidiorum causis exortis , communi chri-
stiana respublica flagraret incendio . Interea Hispaniæ Rex
non occulto , ut antea , sed palam se foederatis adjunxerat ;
viribus , pecunia , officiis Navarræ Regem oppugnabat ; Pon-
tificem , Olivarii legati opera usus , incendebat . Literas quo-
que ad Venetos dederat , quibus egregia dissimulatione in
Bearnii Principis negotio (ita enim Regem Galliæ vocabant)
Senatus prudentiam efferebat : hortabatur , Dei Optimi Maxi-
mi cultui , quieti ac tranquillitati Italæ prospiceret , quæ ,
hæresi coinquinato in Gallia regnante , ingens periculum es-
set subitura : se in ea causa propugnanda , in qua de reli-
giōne ageretur , omne studium , vires , potentiam adhibitu-
rum . Literas Franciscus Verrius legatus oratione subsequutus ,
cum Senatus sapientiam , consiliorum gravitatem amplissimis

VER-

verbis extulisset, tandem Messium Navarræ oratorem, quamprimum opportunum Patres censuerint, dimitti petit: id si bi ab eorum pietate, religione, prudentia Philippum polliceri. Senatu consulto de communicatis consiliis gratiæ actæ; egregia pietas, eximiaque prudentia præclaris semper actionibus probata, magnis ornata laudibus.

Haud multos post dies Messius legatus, quæ in Gallia gererentur, expositis, in Hispanos acriter invehitur; quam iuste in Philippum atque in Sabaudum Rex exarserit, exagge rat. Carolum Salassios occupasse; armis Provinciam lace ssere; hostilia cuncta moliri: tot tantasque injurias Regem diutius ferre non posse; arma in Sabaudum illaturum; nihilque eorum, quæ a se profici sci possent, ad eum obterendum profi gandumque omis surum. Eadem adversus Philippum, qui fœderis patrocinium suscep erat, facere sibi in animo esse: copiis Belgas adjuvare, Lusitanos atque Tertias, quas vocant, insulas cum Anglorum classe adoriri; si, se occasio tulerit, in Insubres impetum facturum; ad ea amicorum fœderatorum que auxilia adhibiturum; ut tantam audaciam ac temeritat em obtunderet & reprim eret, adnixurum. An non ingens (inquit) atque intolerandum esse, tantum sibi Hispanos arrogare, ut Regem, qui cum Ecclesia in gratiam redire cuperet, minime recipiendum contenderent? non religionem, non pietatem, ambitionem, fastum, dominandi cupidinem, tot molimini metas esse, quibus specioso ac plausibili religionis nomine adumbratis, plerique penitus res humanas non perspi cientes deciperentur: Rege afflito ac prostrato, certo veuti gradu monarchiam peti: quo circa Senatum hortari, attentissime cuncta dispiceret; Reipublicæ rationes a Rege sejunctas esse non posse animadverteret: nunc opportunum tempus objici, quo tumidis adeo, in cunctorumque exitium vertentibus consiliis & conatibus obviam iretur: parvo impendio fieri posse, quæ alias ingentibus viribus, immenso fere auri acervo indiguis sent: Reipublicæ decretum reliquos Italos Principes subsecuturos, qui taciti Senatus consulta actionesque sedulo exacteque observarent, utpote qui auctoritate atque imperio reliquos Italæ Principes longo intervallo anteiret.

Eodem tempore Philippi legatus Xystum, qua suasionibus,

1590
Franciscus
Verrius,
Hispanus
orator, a
Veneti, ut
Gallum
oratorem
dimittant,
petit.

Senatus
responsum.
Messius
orator in
Hispanos
invehitur.

1590
Hispano-
rum a Pont.
petitiones,
& obnun-
tiationes.

Xysti Pon-
tif. respon-
sum.

bus, qua arte, minis nonnunquam intermixtis, urgebat, eo consilio, ut, pacis atque concordiae spe in Gallia praecisa, ita foederi adhæreret, seque regiae voluntati totum traderet, ut in posterum ei neque res integra, neque libera voluntas esset. Id ut assequeretur, Philippi nomine tria petebat: Lucemburgum Roma dimitteret; in Cardinales aliosque sacratos viros, qui Navarræi partes tuebantur, anathematis spiculum intorqueret; nullo unquam tempore ad regni successionem Navarræum admissurum sese obstringeret. Hæc privatim flagitabat; ni admitteret, publice Philippi Hispaniarum Regis nomine obnuntiaturum, Christi causæ non deesse, immotum illi infixumque manere; quantum posset, copiis, quas in Italia habeat, ostensurum. His auditis excandescere Pontifex; exastuare; vix sui compos esse. Attamen pro tempore impetu compresso, hunc in modum respondit: *Suum, non Regis esse, in causa religionis statuere; cui si immiscere se Rex velit, in heresim lapsurum: non ejusmodi Philippi mentem esse, neque haec ab eo profici sci, cuius pietatem perspectam & cognitam habeat, arbitrari; si a se legatus loqueretur, atque ita cum Pontifice ageret, id ingentis atque intolerandæ temeritatis esse.* Extemplo per urbem, ac mox per Italiam, quæ ab Olivario cum Pontifice acta sint, evulgantur, plerique Hispanos carpere, insuetum tractandi genus detestari, insolentiam gentis maledictis proscindere.

Messii ora-
toris cum
Venetiis of-
ficium.

Messius orator de legati obnuntiatione apud Principem ac Patres verba faciens, vim Hispanorum, qua Pontificem in ordinem redigere & cogere velint, edisserit. Hæc (inquit) non ad Galliam sublevandam, sed deprimendam atque penitus exscindendam spectare: jam non amplius quo tendant, quidve moliantur, in dubium verti; cuncta jam patere: inusitatum, novum, inauditum, pessimo atque execrando in omnem posteritatem exemplo, in religionis causa Pontificem Maximum cogere, sacrosancta auctoritati privatas rationes anteferre: Senatum rogare, ne Pontificem gravi oppressum pondere collabi sinat; exagitatum illius animum fortiter erigit, eumque iis imbuere consiliis nitatur, quæ ad incolumitatem, non ad perniciem Gallie & christiane reipublice dirigantur. Igitur & a Messio incitati, & præsentium rerum statu permoti

Pa-

Patres, Baduarium adire Xystum jubent; sapientiam, constantiam collaudare, quippe qui excelsa animo, pontificiae sedis auctoritate ac maiestate dignissimo, reliquis posthabitatis, ad commune bonum, veluti ad certam destinata mque mettam, sua consilia actionesque collimaret; atque ex tot fluctibus, quibus prope obrueretur, christianam rem publicam in tutissimam stationem redigere conaretur; praesentibus malis non ferro, non cæde, sed tranquillitatis ac pacis artibus tantum obsisti posse, quæ in egregia illius prudentia, atque inconcussa constantia sitæ sint; jam in nobilissimo illo regno Apostolicæ Sedis auctoritatem ad occasionem vergere: Britanniæ Germanisque funesta exempla intueretur; rebusque nondum desperatis ac penitus prolapsis, remedia opportuna, non violenta adhiberet; neve sineret, ut præclaro illius pontificatu potentissimum regnum ab Ecclesiæ corpore abscederetur: hæc propria Xysti esse; qui merito Dei Optimi Maximi vices obtineret; qui hucusque præclarissima orbi, prudentiæ ac justitiæ documenta dederit. Hisce officiis afflictum Xysti animum attollere Veneti adnitezantur.

At Hispanus orator nihil commotus, denuo Pontificem aggreditur; genu ante ejus pedes advolvitur; neque, quantumvis Xysto adnitente, assurgit: humi abjectum mandata Regis exponere velle se, inquit; quæ ad summam alia non erant, a superius narratis, uno tantum addito, ut Navarræi sectatores fautoresque fidelium cœtu summoveat; id ni faciat, Philippi nomine obnuntiare se velle confirmat. Tum Pontifex vix loco consistere; pressam jamdiu iracundiam amplius non cohibere, ac veluti rabie agi; obvertere humeros; aculeatis uti verbis: *Quid ad se spectaret, quidve deceret, optime nosse: Ecclesiæ auctoritatem sibi usurpare, Pontificem proculare Philippum velle, dum religionis causam Apostolicæ Sedis propriam ad se traberet.* An inuri hanc suo tempore pontificatui notam pateretur? an ut memoriæ monumentis hæc traderentur, permitteret? non, si imperium, si opes, vitam denique ipsam effunderet. Hæc, atque alia a Xysto irato enuntiabantur. Quoniam vero Olivarius palam se Pontifici in di vi Pauli basilica obnuntiaturum jactabat, in ingenti totius urbis

1590
Senatus
mandata
ad Badua-
rium orato-
rem.

Hispanus
orator Pon-
tif. obnun-
tiationem
intentat.

Xysti
Pontif. in
Hispanos
indignatio.

1590

motu atque expectatione, Joannes Antonius Sorbellonus, Mediolanensis, divi Georgii titulo Cardinalis, collegii, in quo de Galliae rebus agebatur, princeps, Pontifici, ut in eo collegio quid praesenti rerum statu opus facto esset, decernetur, suasit. Duo ac viginti Cardinales coram Xysto vocantur; diversæ ibi sententiæ, non minus ob parium rationum momenta, quam ob varios præconsultorum affectus extitere. Petrus Dezza, gente Hispanus, Ptolemæus Gallius, Novocomensis, ac Ludovicus Madrutius, qui Hispano favebant, secumque majorem collegii partem trahebant, ejus sententiæ fuere: quo minus, uti sibi libuisset, obnuntiaret, Hispanum oratorem impediri non posse, cum præsertim ea obnuntiatio ad Dei cultum, Ecclesiæ statum, catholicæque religionis tuitiōnem spectaret. *Qua enim lege id prohiberetur? quid damni aut incommodi inde obventurum? an non, Hispano auditō, matura consultatione adhibita, quid e re esset, postea responderi posse?* Omnes fere assensere; solus Dominicus Avalus Arragonius libere effatus, nullo pacto, ut Hispanus publice obnuntiaret, permittendum, inquit; ea in re de Apostolicæ sedis auctoritate ac dignitate agi; Philippo, qui inter sacros Principes minime censeretur, in religionis causa nullum jus esse: id porro si admittatur, in exitium Galliae regni casum; dum Navarræ Ecclesiæ hostibus penitus accidente, Gallie ad pristinum statum amplitudinemque redigendæ spes omnis præcidetur? an non in posterum perniciōsum fore, Pontifices, dum de religione tractaretur, aliorum Principum libidini inservire? ab iis leges accipere? an non ecclesiasticam auctoritatem penitus deprimi, si ea Reges ad ambitionem atque dominandi cupiditatem abutantur? itaque arbitrari, rem cunctatione extrahi: a Cajetano literas expectari oportere.

Purpuratorum auditis sententiis, uti priori Xystus minime adsentiebatur, ita posteriori accedebat, ut nullo pacto Philippum exasperandum existimaret: se quidem Galliæ legato scripsisse, ut tam cum foederatis, quam cum iis, qui Navarræ partes sequerentur, ex æquo ageret; summa dexteritate, lenitateque divulsas regni partes catholicæ religionis nexus copulare adniteretur; Lutetiaque ad tantam rem perficiendam suspecta, alio concederet: nihil igitur certi, nisi primum quo loco

*Cardinalium consula-
tatio de His-
panorum
obnuntia-
tione.*

*Xysti ad
Hispanos
de rebus
Gallicis
responsum.*

loco res essent, perspecto, statuendum; si secus faceret, regiae stirpis Principes, atque alios, qui plurimum in Gallia auctoritate & opibus posset, a Navarræoque starent, injuriam sibi illatam ægre laturos; desperatione adactos ad opprimendam catholicam religionem converturos. Quod vero Hispano legato pollicitus sit, in eos, qui Navarræo faveant, animadversurum, eumdemque regni jure, si opus esset, spoliaturum; modo præproperum esse, neque absque summo periculo confici posse: his itaque de causis diebus quindecim supersedendum censere, quo, literis a legato acceptis, certius decerneretur. Duo interea a collegii Gallici Purpuratis exquirerabat; alterum, an, obnuntiante Hispano, contra obnuntiari oporteret; alterum, cum in Ecclesiæ limitibus bis mille ac quingenti regii milites adessent, an delectus habendus, an obarmandæ pontificiæ ditiones forent. Re perpensa, dissidentibus licet Cardinalibus, & obnuntiatione in Hispanum uti, & conscribendos milites Xystus censuit.

Xysti de ob-
nuntiatio-
ne, & de
militibus
conscriben-
dis decre-
sum.

Dum hæc Romæ agitantur, Henricus in Neustria, qua armis qua obsidione, præcipua quædam oppida atque urbes caput; in iis Honflorium, civitatem portu insignem; Meulanum a Maynio obsessum liberat, Druidum urbem circumsegit. Ibi, e Belgio ab Agamontio Duce subsidiis acceptis, Maynium, ut prælio decerneret, Sequanam trajecturum, nuntiatur. Eo auditio, ab obsidione Rex digressus, Nonancurtium progreditur: postridie in Sancti Andreæ vico, quatuor a Nonancurtio leucis, qua via Jurium itur, milites in promptu esse jubet. Ibi hostes habere castra edoctus, in ampla planicie, quæ ultra vicum pertinet, exercitum explicat atque instruit, qui duobus ac quingentis equitum millibus, quatuor Gallicis, quinque Helvetiis peditum vexillis, nonnullis adjunctis Rhætorum cohortibus, constabat: duodecim vero peditum, quatuor equitum millium foederatorum copiæ erant. Ea die, Dura amne ab hostibus, Jurium prope, trajecto, minutis aliquot certaminibus non absque eorum daimno dimicatum. Nocte superveniente, regii in castra revertuntur; summo insequentis dici mane, pari ratione instructa atque ordinata acie, copiam hosti pugnandi faciunt; foederati eodem ferme ordine sese in conspectum dedere. Pugnæ signum

1590 editur; regii primi in hostes tormenta haud exiguo detrimen-
to contorquent; ingentium pilarum ejaculatione foederati re-
spondent: conserta pugna, acerrime dimicatur. Rex ingenti
victoria potitur: totus fere foederatorum peditatus deletus,
equites partim cæsi, partim in Dura amne demersi; quadrin-
genti in hostium potestatem vivi pervenere. Agamontius,
Belgicorum auxiliorum ductor, interfactus; vexilla pleraque,
quatuor ac viginti signa Helvetiorum capta, qui, inclinata vi-
ctoria, Regi se dedidere.

Fractis eo prælio foederatorum viribus, Rex Lutetiam con-
tendit. Corbolium oppidum ad Sequanam, Lanum ad Ma-
tronam, ac Melodunum capit; Carantonum pontem urbi
propinquum occupat. Namursius, Mayniø fratre absente, Lu-
tetiae præerat. Vel Principum negligentia, vel privatorum so-
cordia, in civitatem annona commeatuve minime invecto,
obsidionem cum ferre Parisienses diu non possent, vehemen-
ti concionatorum dicendi vi ac suasionibus sustentabantur,
qui frequentibus ad populum orationibus omnes prius quam
hæretico (ut ajebant) sese Principi submitterent, extrema
quæque pati hortabantur. Iisque ita incensa in Regem plebs
efferebatur, ut supremas quasque clades atque ærumnas obse-
fæ urbis potius subire, quam ejus imperio parere statueret.
Concionatorum eloquentiae Sorbonici collegii auctoritatem
adjungunt; duo exquirunt: alterum, *an Cardinali* (quem
Carolum decimum vocabant) *extincto*, *Ecclesiæ reconciliatum*
Henricum Borbonum pro Rege Galli agnoscere debeant; alte-
rum, *an qui pacem suadeat*, *vel pro facultate non impeditat*,
ut hæresis suspectus, *vel fautor sit habendus: an Divina hæc*
lege præscripta sint; *an absque mortiferæ noxæ culpa*, *æternæque*
damnationis poena permitti possint; *an quacumque ratione Na-*
varræo obsertere, *merito adscribendum sit*; *an qui necem eam*
ob causam subierit, *martyrii palmam assequatur*. His petitio-
nibus jurejurando Sorbonici respondent: *Heresi infectum ho-*
minem, *ac quicumque ei faverit*, *Ecclesiæ hostis fuerit*, *Di-*
vinæ lege a regno arceri; *quanto magis denuo lapsum*, *atque ab*
Apostolica Sede anathemate damnatum, *licet is delicti veniam in*
exteriori (ut ajunt) *foro obtinuisse*, *cum præsertim ex ipsius si-*
mulatione, *ac perfidia catholicæ religionis evertendæ periculum*

*Prælium
inter regios
& foedera-
tos.*

*Henrici
Regis de fa-
deratis vi-
atoria.*

immineat : qui permiserit auxilium , opem præstiterit , in sacras leges delinquere , heresis suspectum , religioni infensum haberi ; in eum cujusvis dignitatis , gradus sit , animadvertisse posse : qui impediverint , obstiterint , oppugnaverint , præclaros sibi apud Deum hominesque meritorum cumulos comparare ; ac jure illis æternas pœnas , bisce perpetua gaudia , cœlestesque sedes deberi : qui ad sanguinem usque necemque pro religione , nullo perterriti metu , decertaverint , martyrii illos coronam manere . Parisiensium confirmatis animis , crebræ eruptiones fiebant . Regii milites pugnam deposcere ; Rex magna spe fame urbis perdomandæ , eorum impetum cohibere : populus infraicto animo esse ; fœderis Principes in suspectos sedulo inquirere ; si quis de pace & concordia verba haberet , statim interfici , vel in Sequanam projici . Interea Maynius Alexandrum Parmensem urgere , auxiliorumque spe Lutetiam alere . Erant in obsessa urbe Henricus Cajetanus , Cardinlis , Xysti legatus ; Bernardinus Mendoza , Philippi orator ; Lutetiæ Lugdunique Archiepiscopi ; Segæ Placentiæ , Franciscus Panigarola Augustæ in Salassiis , & multi Galli Antistites ; Rubertus insuper Ballarminius , atque plerique ex Jesu sodalitate , qui supplicationibus , jejuniis , templo adeundo , in pauperes pecuniam erogando , Divinum Numen placare , propitiumque votis reddere nitebantur : plerique doctores , sacerdotes , monachi arma induere aggressi , excubias agere , mœnia , fossas , propugnacula tutari ; nullos labores vigiliasque exhorrere .

Fames interea coepit assurgere ; absumpta frumenta & commeatus ; horrea viginti dierum spatio vacua fere facta ; qui in privatis ædibus annonam congesserant , parce victitare ; reliqui omnium rerum necessitate premi , cunctis circa aditibus obseptis , fluminibusque Sequana , Matrona , Loyra insetisis . Plebs ipsa præcipue ingenti malo afflictabatur , ut plerique asuetis cibariis destituti , immundis quibusque , felium , canum , equorum , murium , omnique herbarum ac radicum genere vescerentur : coque in arctis rebus egestas mortales adduxerat , ut contritis ossibus , atque in pulverem redactis , veluti ex farina , panem conficerent , quo cibo complures pro vita mortem sunt assecuti . Verumtamen adeo obduruerant

1590
Parisien-
6. Senatus
edictum
contra eos,
qui de con-
cordia ver-
ba facerent.
Parisien-
sis plebis tu-
mulus ad
pacem pe-
tendam.

animi , ut decimo octavo kal. julii Parisiensis Senatus jussu (quem a Guisiorum atque Hispanorum nutu agi constabat) edictum , necis poena in eos , qui de concordia verba habarent , pronuntiaretur . Ceterum plebs natura insolens , momentoque , pelagi instar , modo tolli , modo deprimi assueta , ærumnarum jam pertæsa , magno concursu ac tumultu ad ædes publicas accedit , pacem petit . De eo plebis motu duces antea certiores facti , cum spe , tum lenissimis verbis furentes sistunt . Per decem circiter dies tempestas compressa est : iis exactis , majori numero armati conveniunt , aut pacem aut panem efflagitant . Palatii fores magistratus jussu clauduntur ; armati in carcerem truduntur ; ex quibus , ad metum plebi incutiendum , bini statim laqueo appensi .

Parisien-
sium decre-
tum de con-
cordia cum
Roge agitâ-
da.

Henrici
Regis re-
sponsum.

Eo eventu moniti fœderis principes , ac , ne populari procella cuncta pverterentur , præveniendum rati , cum primoribus civitatis de rerum præsentium statu consilia ineunt . Post varias sententias , nulla Sorbonici collegii , nulla nuper edicti habita ratione , ut Lutetiae Lugdunique Archiepiscopi , pontificio legato permittente , ad Regem proficiscantur , de que concordia agitent , decernunt . Id antequam fiat , Pani-garolæ , Bellarminii , Jesuitarumque collegii rectoris sententias legatus exquirit : *an si fame coacti Parisienses heretico sese Principi dederint , anathematis sententiam subeant ; an qui , ut ad priscam religionem convertant , Ecclesie catholicæ rationes tueantur , augeant , eum adierint , Xysti V. diplomate comprehendendantur . Fieri hæc omnia tuto posse , nulla ex parte conscientia lessa , decernunt . Tum Antistites Regem adeunt ; quæ in mandatis habent , exponunt : pacem totius regni , si Maynus adsentiat , petunt ; sin abnuat , cum Parisiensibus tantum concordiam efflagitant . Tum Rex , pugnancia secum dicere , inquit , dum pacem ab eo postulant , quem Navarræ tantum Regem agnoscere velint : cupere se quidem , ut qui maxime , pacem , qua afflictis populis succurrat ; non tamen iis conditionibus placere : Lutetiam diligere ; majora , modi ne Maynio , aut Hispano , sed sibi ipsi accepta ferant , concessurum : inique eos agere , qui , dum publicam pacem postulantes ad Maynium mittunt , Parisienses*

fes fame enecari sinant. Inde Hispanorum artes, foederis principum execrandam perfidiam detestatur; quam inania eorum consilia sint, ostendit. Hispanici subsidii fama minime se moveri; irrito conatu Parmensem in Galliam venturum; majorem eam molem esse, quam ut Philippi nixu corruere possit. Tandem dierum octo inducias, ut interea de deditione, deque communī pace consultent, concedit. Delecti ad Maynium profecti, statim ad Regem remittuntur, ut nihil sibi pace optabilius esse renuntient; simul literas ad suos Lutetiam mittit: tueri urbem, neque ullas concordiae leges accipere sibi constitutum esse. Nihil itaque ea congressione confectum: cum interea Henricus inutilem turbam Lutetia emitti, annonæ nonnihil importari sineret, clementia prædarios animos flectere posse ratus.

Hæc circa Lutetiam gerebantur; Suessanus autem Dux, extra ordinem a Philippo legatus ad Pontificem missus, Romani pervenit: qui una cum Olivario, ordinario oratore, ad Xystum adit; exponit, *Hispaniarum Regem*, cui nil antiquius christiane reipublicæ bono sit, in hisce Gallie tumultibus nihil aliud vel spectasse vel concupivisse, quam ut in amplissimo ac nobilissimo regno catholicus Rex constituatur; idque non minus Italiæ, quam totius reipublicæ christiane utilitate: eadem quoque esse Pontifici consilia, minime sibi ambigendum videri, quippe qui religionis princeps, in ejus incrementum ac decus intendere debeat, neque pati, ut suo tempore deflendo exemplo florentissimum regnum, cum catholicæ religionis interitu, in hereticum principem concedat: innumeras prope causas esse, quibus magno animi ardore & constantia ad partes Catholicorum in Gallia tutandas obstringatur; attamen suo muneri parum satisfecisse Philippum arbitrari, nisi hortetur, roget, auctoritatem a Deo Optimo Maximo sibi tributam ad commune bonum exerat, seque palam auctorem defensoremque foederis profiteatur; quantum potentiae, quantum virium in tot provinciis ac regnis possideat, collaturum. Pontifex Regis egregiam voluntatem, præclara ad Dei cultum & communem fructum consilia extollit; pro religione una cum illo omni studio & conatu se enixurum. Enim vero secum obnuntiationibus agi, vel quemquam tantos

*Inducias
inter Regem
& Parisien-
ses.*

*Suessan-
us Dux a
Philippo ad
Pontif.
mittitur
& ejus of-
ficiun.*

1590 sibi spiritus sumere , ut quem absolvat , quem damnet , edoceat , non passurum . Non hæc ad profanos Principes , sed ad Apostolicam tantum Sedem spectare .

Hæc primo alloquio . Mox ut ad catholicum in Gallia Regem statuendum , cum Philippo in Navarræm fœdus percutiat , petunt . Xystus Julio Antonio Sanctorio , Sanctæ Severinæ Cardinali , atque Arragonio negotium committit . Cum iis legati agunt ; leges fœderis proponunt : ut vigintiquinque peditum millia a Pontifice conscribantur ; earum copiarum Franciscus Maria , Urbini Dux , imperator declaretur ; augusto mense Rex peditum viginti , equitum tria millia in promptu habeat : Urbinas cum omnibus copiis in Galliam proficiatur . His scripto exaratis , Xystum subscribere enixe legati flagitant ; per eos dies valetudine licet affectum , quo cito res conficiatur , solicitant , urgent . Pontifex , licet eo usque progressus , tamen adhuc hæsitare , in anticipi versari : quanti momenti cum Hispanis fœdus inire ; quantum onus Ecclesiæ ditionibus impendeat ; quam cito aurum in ærario summo labore ac studio magnis Ecclesiæ necessitatibus , præsertim vero adversus infideles , collectum , in auras abiturum , secum voluntare ; pleraque Hispanos magnificare , multa polliceri , verbisque extollere , non re ipsa præstare .

*Xyfī
Pontificis
hesitatio.*

*Hispani
fœdus con-
tra Henricum Pon-
tif. propo-
runz.*

His Baduarii , Reipublicæ oratoris , quo cum omnia communicaverat , officia accedebant . Cogitandum Pontifici vehementer , ajebat , ante quam se fœdo Hispano conjungeret , cui si semel adhærebat , non amplius pedem referendi , gradumque revocandi facultatem habiturum : ab aliis pendere , aliorumque ad nutum suas actiones dirigere , acerbum ac prædurum esse ; provincias milite , ærarium pecunia exauriendum : contra vero in neutram partem inclinando , salutem Galliæ affterri , pristinoque decori , ingenti reipublicæ christianæ atque Italie beneficio , regnum restitui tantam posse . Quis porro (inquit) ambigat , tutius esse fluctus modo sublatos , modo subsidentes spectando , ex temporum conditionibus de gravissimis rebus statuere ? Difficillima negotia , innumeris difficultatibus ac periculis implicita , si prius fortunum explicare : a Navarræ Rege stemmatis regii Principes , aliosque insignes proceres Gallorum catholicos stare ,

quos

quos veterum religionem deserturos quis credat ? Qui si alienatum ab iis Pontificem ; Hispanis , cum quibus continentes inimicitias gerunt , conjunctum persenserint , verendum sit , ne , exulceratis animis , desperatione ducti , eidem religioni magno detrimento esse possint . Hæc in Xysto non modo ambiguitatem alebant , sed duriorem illum nonnunquam in legatos reddebant . Cur fœderi non subscriberet , multa causatus , quæ a Rege de singulis conditionibus mandata habeant , inspicere primum se velle , inquit . Legati Regis literas ostendunt , quibus maximam in fœderatorum causa sustinenda constantiam præscerebat . Rationes suasionesque addunt ; adjiciunt , Regem , Armoricanam provinciam agnationis jure ad filiam spectantem , prævalida in id classe instructa , adoriri statuisse : Catholico Rege in Gallia creato , dotis nomine nata desponsa , tributurum : Navarræos vero Borboniosque regni ob religionem minime capaces , quantum vi atque armis posset , inseguiturum . Verum ut fœderi subscriberet , non suasionibus , non prece , non rationibus Xystus aducebatur ; atque ut cunctationi causas prætexeret , vel quod ita existimaret , examinandum Purpuratis proponit : an , nemine regii sanguinis existente , jure regis electio ad Romanum Pontificem pertineat . Sacratis viris , Principibus , nobilitati , civitatibus scribere statuit : Regem catholica religione imbutum eligant ; ni id efficiant , se electurum : haud exigua spe sublatu , voti compotem fieri , absque Hispanico fœdere , se posse . Eodem tempore Messius orator prosperos Regis successus Senatui nuntiat , propensum in religionem Pontificemque illius animum significat : vel ex Pontificis dexteritate & clementia Galliæ tranquillitatem pacemque oborituram , vel , si armis agendum sit , cuncta humana Divinaque permixtum iri : Senatum rogare , quo statu res Galliæ sint , Pontificem edoceat ; suadeat , parentis affectu Christianissimum regnum complectatur .

Inter hæc Xystus ab Hispanis impetus , ingentique curarum æstu fluctuans , levi correptus morbo , qui senum nimio æstatis e rvore invaluit , gravissimo pontificatus onere pressus , sexto kal. septembbris excessit ; quo tempore Rex Lutetiam circumsidebat , Parmensisque e Belgio in Galliam sese intulerat . Magno plerique mœrore ejus obitu affecti , quod eo potissimum tem-

Xysti
Pontificis
ad Galliæ
proceres li-
tera de Ca-
tholico Re-
ge eligendo

Xysti
Pontif.
obitus.

1590

pore eruptus fuisse, quo illius prudentia ac virtute maxime opus erat, ut pote qui ad res magnas natus, annorum quinque spatio, quo pontificatum gesserat, multa præclara confesset; ditiones ecclesiasticas ab extorrum colluvione liberasset; ingentem auri vim coegisset; urbem egregiis substructionibus exornasset; Apostolicæ Sedis decus dignitatemque retinuerat. Summo ejus obitu dolore Veneti correpti, quod eum Pontificem amississent, cuius propensam voluntatem, ac mirificam benevolentiam gravissimis in rebus experti fuerant; qui omnia consilia actionesque Senati communicaverat, ejusque sententiam arduis in negotiis exquisiverat. Ei viventi cum populi Romani decreto, ad egregiam gestorum suorum memoriam posteris transmittendam, statua in Capitolio erecta esset, eam Romani nobiles aliquot, cum popularium manu, quos fortasse Xysti severitas attigerat, magno tumultu dejicere ac prostrernere sunt conati. Re ad Purpuratorum collegium delata, statim Columna Conestablius, Marius Sfortia missi, qui furarentem multitudinem sisterent, neque optime merito Pontifici iniuriā eam notam permitterent: quod egregie præstitere. Eo casu populus Romanus permotus sanxit, ne in posterum viventi Pontifici statuas excitare liceret; qui secus tentassent, variis poemis propositis, plecterentur. Patres e Senatus consulto literas ad Cardinalium collegium dedere, quibus & Xysti obitum dolabant, & Purpuratos hortabantur, ut consueta animi generositate & constantia turbulentis ac difficillimis temporibus in summo Pontifice creando uterentur: quæcumque ad sacrosancti illius collegii securitatem ac dignitatem spectarent, descrebant.

*Populi
Romani de-
cretum de
statuis Pö-
tifici viven-
ti non eri-
gendas..*

*Urbani
VII. Pon-
tif. eleccio.*

Novendialibus exequiis habitis, Purpuratisque quatuor ac quinquaginta coactis, omnium consensu, Joannes Baptista Castaneus decimo septimo kal. octobris Pontifex renuntiatus, Urbani septimi nomen assumpsit: summa omnium approbatione ac lætitia ad eam dignitatem evectus, quod vitæ integritate, rerum usu, ingenii dexteritate excelleret, atque nulli parti addictus, commune bonum, aliis posthabitatis, amplexurus censeretur. Senatus lætitiam auxit, quod, pro Gregorio XIII. legatione apud Rempublicam functus, omnium ordinum gratiam benevolentiamque sibi conciliaverat. Quatuor statim ad eum, qui gratulationis munus obirent, præcipui Senatores lecti, Jacobus

Fu-

Fuscarenus, Marinus Grimanus, Zacharias Contarenus, Leonardus' Donatus. At postridie ejus diei, quo supremæ dignitatis limen Urbanus attigerat, lethali morbo correptus, inaugurationis statim cæremoniis prætermissis, duodecimo ab inito pontificatu die, summo omnium mœrore est sublatus. Inde nova comitia habita, quæ competitorum vel nixu vel gratia perplexa adeo extitere, ut duorum mensium lapsu nondum Patres consentirent.

Inter hæc Alexander, Parmæ Dux, e Belgio Lutetiam movet. Maynium Bruxellis digressum, cum cohortibusque aliquot urbi appropinquante, Rex cum equitum manu, ab exercitu divulsus, citato ac nunquam intermissò septemdecim leucarum itinere, adoriturus contendit. Horæ momento præclaram gerendæ rei occasionem Maynio Laudunum ingresso, intercepit; qui, ibi refecto milite, ad oppidum Meldense se contulit, prælioque decreturum se pronuntiavit. Rex, instructis copiis, eo usque se intulit; verum situ inter duos amnes tuto atque opportuno Parmensem Maynius præstolabatur; quo adventante, denuo certamine indicto, ad Frenesium, sex a Lutetia leucis, castra exitu augusti mensis locat. Rex haud dubie se dimicaturum existimans, quarto kal. septembris Lutetia digressus, postridie milites in planicie, qua recta ad hostes tendebatur, adesse jubet. Kal. septembris summo mane ordinata atque instructa acies, quæ peditibus decem atque octo millibus, partim Gallis partim peregrinis, sex circiter equitum millibus, in quibus nobiles quatuor mille censabantur, constabat. Parmensis, exploratis regiis copiis, prælio abstinentum ratus, perductis aggeribus, exercitum communit; minutis præliis laceffitus, militem intra castra continet. Inde Lagnii oppidum, novem majoribus tormentis quassatum, vi capit, captum dirui jussit. Cum Henricus nulla ratione ad pugnam elicere posset hostem, oppidis circa Lutetiam communis, copiarum partem in Turones, Neustrios, Campanios, ac Burgundiones mittit; partem apud se retinet. Id consilium a plerisque improbabatur, quod Parmensi campum, in quo excurrere posset, reliquise videretur, cum intra paucos dies vel prælio decernere, vel se se recipere commeatum necessitate cogere potuisset. Verum quæ Regem

1590
Legati Veneti ad Urbanum Pontificem. Urbani Pontificis obitus.

Alexander
Parmæ
Dux exerci-
tum Lute-
tiam versus
ducit.

1590

Alexander,
Parmensis
Dux, Lute-
tiam ingre-
ditur.

Parmensis
Dux in
Belgium re-
vertitur.

Carolus Sa-
baudie
Dux Pro-
vinciam in-
vadit.

in eam sententiam impulerint , haud satis compertum est : illud constat , Parmensem triumphi specie Lutetiam ingressum , insuetis lætitiae signis exceptum . Obsidione soluta , Corbolium ad Sequanam circumfudit , & capit ; in Lutetiam affatim commeatus atque annona omnis generis invecta . Sed Hispanorum ac Vallonum præsidium civitati imponere frustra conatus , cum foederatorum Principum non modo , verum Parisiensium quoque animos ab ea re aversos cognovisset , Parmensis cum copiis Bruxellas revertitur . Henricus nullo negotio Corbolium aliaque parvi momenti oppida a Parmensi occupata recipit . Eodem tempore Armorici , Tectofages , ac Provinciæ populi , foederatorum armis , vario even- tu oppugnabantur . Carolus Sabaudie Dux , Hispanicis auxiliis fultus , in Provincia oppidis nonnullis captis , ad Aquas Sextias perhonorifice exceptus fuerat , totiusque regionis gubernacula suscepserat , Arelatensibus tantum ac Massiliensibus repugnantibus .

Magna interea omnes futuri Pontificis expectatione detinebantur , resque qua privatis qua Principum rationibus extrahebatur ; neque quidquam , Alexandro Peretto Montalto Cardinali dissentiente , confici poterat ; quod ex quatuor ac quinquaginta Purpuratis quatuor ac viginti sibi obnoxios haberet ; ad Pontificem vero creandum binæ ex tribus suffragiorum partes requiruntur ; neque Gabrieli Paleotto , Bononiensi , in quem reliqui ob integritatem ac doctrinam consensur viderentur , quia parum amicus Xysto patruo fuerat , adsentii retrum . At Hispani summa contentionе nitebantur , ut ei suprema dignitas deferretur , qui Philippo gratus , foederique adhæsus videretur . Itaque ex toto Cardinalium collegio septem pronuntiant , quos ad pontificatum , reliquis exceptis , Rex euchi cuperet : Ptolemæum Gallium Novocomensem , Marcum Antonium Columnam , Gabrielem Paleottum , Ludovicum Madrucium , Joannem Antonium Facchinetum , Nicolaum Sfondratum , Antonium Sanctorium , sanctæ Severinæ Cardinalem . Verum quod suis rationibus conduce re Hispani opinabantur , id mirum in modum obfuit ; eorum , qui prætermisso fuerant , accensis vehementer animis , indignumque esse inclamantibus , Pontificis electionem , quæ Divi-

Divino impulsu fieret , profanos Principes ad se trahere . 1590
 In ea comitiorum cunctatione Lucemburgius in Galliam reverti statuit ; literis antea ad Collegium missis , se complura de Galliae rebus cum Xysto egisse ; ab eo , si diutius vivere contigisset , aliquid ad regni statum firmandum conficiendum fuisse . Urbani septimi pedes exosculatum ; eo defuncto , cum successoris electionem extrabi animadverteret , regredi in Galliam statuisse : expenderent ipsi , quanti momenti res agatur , in qua commune reipublicæ christiane bonum , catholicæque religionis conservatio verteretur . Addebat , in Pontifice creando , quod ad ecclesiasticos pertinéret , licet aliis adnitentibus , se iminiscere noluisse ; quamvis , si id fecisset , culpari merito non posse videretur , cum Galliæ Reges aliquando summos Pontifices eligere assueti , acceptum ab Ecclesia jus ei libera-liter reddidissent : Pontificem itaque nemini addictum crearent : si secus facerent , ne ab Apostolica Sede Gallicana Ecclesia sejungeretur , periculum imminere : meminissent , ne Regem egregiis dotibus præcellentem , religione excepta , admirandum contemnerent , quem erroribus imbutum , in sectaque ei adversa innutritum veniam mereri , veritatemque edoceri æquum esset : Euangelicum pastorem , ac mulierem illam quæ drachmann amiserat , imitarentur ; ad gregis dominici caulam errantem ovem ac deviam reducerent : id si negligant , ita Regem ipsum , & Gallos irritatum iri , ut in ingentes calamitates christianam rem publicam atque Italiam ipsam casu ram merito pertimescendum sit . Hæc literarum summa . In itinere Lucemburgius Venetas accessit , quæque Romæ egerat , Senatui communicavit .

Verumtamen de summa dignitate adeo diversis officiis & conatibus certabatur , ut , jam duobus elapsis mensibus , nondum quem exitum comitia habitura essent , facile divinari posset ; tametsi crebris Principum efflagitationibus , ut tandem finem cunctationi imponerent , Cardinales monerentur ; qua in re Senatus per literas perque oratorem nihil prætermittebat . Extorum quoque damna accesserant ; qui , dum , reliquis omisis , Romæ in eligendo Pontifice incumbitur , foede in pontificiis ditionibus debacchabantur , in homines agrosque , Alphonso Piccolomineo duce , sæviebant ; quibus malis

Pineti Du-
cis , Gallia
oratoris
Roma dis-
cedentis
ad Cardi-
naliū col-
legium lite-
rae .

1590

malis edicto tantum a Cardinalium collegio in exules, Piccolomineum ipsum ac sectatores prospiciebatur. Tandem Montaltus Cardinalis, ne Paleottus sibi invitus, cui duo tantum suffragia defuerant, Pontifex crearetur, veritus, in Sfondratum consensit; qui nonis decembris pontificatum adeptus, Gregorius decimusquartus nuncupari voluit. Quinquagesimum tertium tunc annum agebat; haud satis firmo corpore, ingenio suavi, at parum in magnis rebus agendis versato; in Philippum valde propensus, quippe qui Cremona ortus, fratre inter intimos Philippi servitio addictos haberet. Prima juventa Cremonensem Episcopatum, ante Tridentinam Synodum, Caroli Cardinalis Borromei opera, cui perfamiliaris erat, a Pio Quarto Pontifice consequutus, summa pietate ac religione administraverat.

*Gregorii
XIII. Pon-
tificis elec-
tio.*

Qua die inaugurabatur, Romanus Senator, antiquata quædam ac vetustate abolita jura exfuscitare est adnixus; ac reliquos otatores, Cæfareo excepto, præire velle significavit, quæ sub Urbano septimo Pontifice nuper defuncto inducta, ejus valetudine intermissa fuerant. Ejus rei cum cæremoniarum (ut ajunt) Magister Venetum oratorem monuisset, displicere, respondit, commune reliquis oratoribus munus sibi impositum, ut omnium jura solus ac primus tueri cogeretur; quod, Galliæ legato, ob illius regni turbas, Hispano ob veterem cum Gallo controversiam, in publicum non prodeuntibus, proximus Cæsaris oratori incederet; at pro Reipublicæ dignitate, ac suo munere, ne quidquam novaretur curatum: si secus fiat, minime inaugurationi adfuturum. Sed ut diximus, Urbani obitu, re intermissa, in Gregorii ad di vi Laterani basilicam, in qua solemni ritu Pontifices accipere insignia solent, itinere, eminus Senatore, binisque populi Romani consiliariis, ac vexilliferis conspectis, Baduarius subsistens, cæremoniarum Magistro inquit, si ei præpone-re Senatorem velint, abiturum. Cui ille, ita Pontificem statuisse, ait. Tum Baduarius, abeundi veniam se ab eo petiturum, responderet. Extemplo circumacto equo, ad se venientem Gregorius intuitus, ultro Senatorem dimitti jussit. Orator dignitatis atque existimationis publicæ reten-ia haud vulgareni laudem tulit. Idem, qui ad Urba-num,

num , ad Gregorium quoque a Senatu oratores desig-
nati .

Vacuus hic annus maritimis excursionibus , & Uſcochorum
molestiis non fuit . Melitenses ac Hetrusci in orientis maria
illati , prope Zacinthum , Cephalenem , & Cretam multas
prædas egere . Ea cum Xysto V. Reipublicæ mutuique com-
mercii causa valde displicerent , paucis ante obitum diebus ,
Religionis oratori præceperat , Magno Magistro scriberet , ne
vicina Venetis ditionibus maria percurrere , neve in Veneta
navigia inquirere sineret . Senatus de iis quæ acciderant , ve-
hementer cum Ferdinando , Hetruriæ Duce , est conquestus ;
qui , ut in posterum divi Stephani Equites , quorum ipse prin-
ceps erat , a Venetis ditionibus abstinerent ; neque molestiæ
quidquam Reipublicæ rebus inferrent , curaturum pollicitus
est . Anni exitu Uſcochi circiter quadringenti mari delati ,
Miranum , vicum turcicæ ditionis , diripuere ; Liceæ præfecti
fratrem captivum fecere . Ob id arctius Senniam , totiusque
illius regionis oram ab Illyrici legato circumfideri decretum ;
navigia intercipi , incendi ; iis , quæ in ea regione erant ,
triremibus coactis , prædones persequi , meritisque pœnis
coerceri . Quæ eo diligentius curabantur , quod Byzantio af-
ferebatur , de pace inter Persarum Regem atque Amurathem
agi ; hominem inter Perlas principem Byzantium pervenis-
se , perhonorifice exceptum fuisse ; mutuis obsidibus datis ,
indicias in decennium pactas . Eo bello ab Amurathe con-
fecto , christiani Principes , atque ii præsertim , qui magno
terræ marisque tractu Turcis finitimi erant , ut suis rebus
prospicerent , monebantur . Itaque Veneti in Cretæ regno
communiendo summum studium ponere , commeatus compa-
rare , milites augere , Græcorum militiae disciplinam prolapsam
erigere , non cessabant ; ad Cretæ , ac Cydoniæ militiæ ordi-
nes præfecti bini ; in Rythimna alter ; alter in Cythea
adjecti ; duo peditum millia conscribi latum ; lustrata classis ;
militaria instituta , temporis cursu laxata , novis firmata legi-
bus ac decretis fuere .

*Veneri le-
gati ad
Gregorium
Pontificem.*

*Miranum
ab Uſcochis
direptum.*

M. D. LXXXI.

1591

AB his belli turcici suspicionibus annus humani generis reparati M. D. LXXXI. exordium sumpfit. Jam Amurathes, Sinane Vifiro adnitente, pacem cum Persarum Rege sanxerat, qui nepotem, puerum septimum vix annum agenter, concordiae servandae praedem Byzantium miserat; verendumque videbatur, stipendio jam multis in Persidem destinatis copiis persoluto, ne duratam laboribus militiam diutorescere fineret. Huc Sinanis stimuli accedebant, qui non in longinquis remotisque regionibus per deserta atque invia ductandum exercitum, militiaeque florem consumendum; sed in propinquas opportuniores ditionesque provincias convertenda arma suadebat: nihil difficile copiis, quæ numero & viribus præstarent, quæ viætrices e Perside reverterentur, futurum, His Amurathes permotus, barbaro fastu ac superbia literas ad Sarmatiæ Regem mittit, palamque petit, vel Ottomanis Regibus omnino adhæreat, eosdem amicos hostesque habeat, vel annum ei vectigal pendat; ni alterutrum deligat, bellum minatur. Statimque Græciæ Beglerbegum cum equitum haud exigua manu Danubium trahicere, atque in Silistriam progreedi jubet. Sigismundus Rex ad hostium impetum excipiendum se comparat, copias colligit, subsidia undique conquirit, nuntios ad Pontificem aliosque Italæ Principes, qui auxilia flagitent, mittit, Venetorum quoque opem implorat. Eique Senatus consulto humanissimis verbis responsum; cum belli haud absimili suspicione Respublica vires omnes ad suas maritimas ditiones tuendas conferre cogatur, egregiam illius voluntatem ac propensum in præsens studium complectatur. Verum Sarmatiæ periculum Petrus Bogdaniæ Princeps discussit, qui ditiones suas inter Polonorum ac Turcarum fines possidens, belli incommodis utrimque patens, cum per Bartholomæum Brutum, Olchiniensem, olim apud Venetos turcicæ linguæ interpretem, concordiae ineundæ ratione proposita, junio mense superioris anni, pacis legibus adjici curasset, ut centum sebellinarum pellium (ut ajunt) *tympanos* singulis annis Sarmatæ Amurathi pen-

Pax inter
Turcas &
Persas.

Amurathes
vectigalia
a Polonis
petit, Gra-
cia Begler-
begum in
Silistriam
mittit.

Polonorum,
& Turcarum
Bogdaniæ
Principis opera
compositæ.

penderent. Oborta mox difficultate , annuo vestigali obstri-
ctos Polonos esse Turcis dicentibus ; contra Polonis , annuae
tantum pensioni se obnoxios , contendentibus ; protractum
negotium est , non absque suspicione , ni majoribus curis
implicatus Turca fuisset , ne tandem belli turbo in Sarmatiam
sese effunderet .

At Henrici Galliae Regis , Anglæque Reginæ legati in Hispanos Amurathem incendebant ; illorum nimium sese effe-
rentis potentia deprimendæ occasionem adesse ; Hispaniæ li-
tora , Bæticæ præsertim & Lusitaniæ præsidiis nudata ; Lusita-
nos nondum Antonii Regis oblitos , in omnem occasionem
ad Castullonenium jugum excutiendum intentos ; Hispanos
vires omnes in Belgium & Galliam contulisse . Neque vero
minori solicitudine Cæsar detinebatur : licet enim Cracovicium
oratorem cum muneribus ad inducias renovandas , concor-
diæque leges pro Pannoniæ regno firmandas Byzantium mi-
sisset ; Sinanes tamen Hungariæ Bassa ingentem incolarum
manum in Croatia immiserat , quæ ferro , igne , direptione
vicos aliquot depopulata , Canisiam usque , tutissimum ejus
provinciæ propugnaculum , se intulerat ; quibus Nadastius ac
Sumaschius , peditatu atque equitatu , quanto maxime pote-
rant , coacto , obliterant . Harum rerum causas cum Turcæ
in ministros rejicerent , querelas in Uscochos addebant ; ter-
ra marique innumera ab ea gente sibi damna inferri ; mer-
cimonia diripi ; Ottomano imperio subjectos , Adriaticum
mare negotiorum causa percurrentes necari . Quapropter sæ-
pius a suis Amurathes excitabatur ; ut , in Perside jam firma-
tis rebus , armis Cæsarem aggrederetur : cui sententiæ insitum
in Ottomanis Regibus Viennæ potiundi desiderium adstipu-
labatur , quod ea civitas aditum ad Germaniam præberet .
Hæ suspicionum causæ Cæsari erant .

Venetias vero crebris Byzantio literis nuntiisque afferebatur ,
præpotentem classem Turcas emissuros ; in navalibus sedulo exæ-
dificandis vel sarcendiis navigiis tempus impendi ; pecuniam col-
ligi ; nauticum panem aliaque ad classem instruendam , hippagi-
nes ad equos trajiciendos , tormenta ad muros dejiciendos compa-
rari : ex quibus , ne Amurathes cristianorum Principum dissidiis
incitatus , tot apparatus in Reipublicæ maritimæ ditiones effun-

Gallus &
Anglus le-
gati Turcas
contra His-
panos conci-
tant .

Croatia &
Sinane
Hungariæ
Bassa inva-
ditæ .

Venetorum
suspiciones
de Turca-
rum armit .

1591 deret, ambigendum videbatur; cum præsertim multa vigerent, quæ prætexi imperii cupidini perquam commode possent: Uscchorum injuriæ, Melitensium atque Hetruscorum maritimæ excursiones, qui nonnunquam, prædis abactis, prætoribus quamvis reluctantibus ac præfectis, in insulas Venetosque portus se conderent. His obviam ire Patres partim officiis partim vi adnixi, nuper, ut diximus, Illyrici legatum, classem, quæ in sinu Adriatico erat, omnesque provinciæ vires ad eam gentem obterendam adhibere præceperant. Quæ cum ad Hispanum ac Cesareum legatum pervernissent, ambo Principem Patresque adeunt. Cæsareus, ob aucta Uscchorum facinora, summa molestia affici Rodulphum; nullo pacto bujuscemodi scelera inulta passurum, opportuna remedia adhibitum, constanti adseveratione testatur. Hispanus, in mandatis a Rege se bibere, inquit, ut Archiducum negotia, atque in primis quæ ad Caroli, superiore anno vita functi, uxorem viduam pertineant, sedulo curet; Austriacæ domus rationes ab ea sejunctas esse non posse; nihil adversus Græcii Archiduces agi, quin id ad Philippum attineat. Itaque bortari, rogare, ut ex Reipublicæ instituto, nil præpropere, sed salubri temperamento fiat; neque enim quæ maxime vellent, aut cuperent, Principes semper confidere posse. Utrique legato respondetur. Non ab alio, quam ab ipso Cæsare tot incommodis prospici Senatum expetivisse; in omnibus consultis, quæ complura ad eam hominum colluvionem vel reprimendam vel delendam facta fuerant, nihil de Reipublicæ in Cæsarem observantia imminutum: sed adeo tractu temporis mala excrevisse, ut intoleranda jam sint: superiore anno mari terraque in subjectos ac finitimos grassatum; Turcarum arma in Venetas ditiones provocata: mirandum non esse, si majora ad eam pestem avertendam remedia admovere Respublica cogeretur. Eodem tempore quæ ante decreta fuerant, duo peditum millia quinque prælectorum ductu, quorum singuli quadringentos conscripserant, in Cretam missa: fuere ii Federicus Fulgosius, Alexander Pompejus Gazii Comes, Malatesta Martinengius, Mutius Portus, Marcus Antonius Sacramosius; qui medio aprilii mense concidentes vela dedere.

Cæsar &
Hispani
Regis ora-
torum de
Uscchorum
rebus cum
Venetiis of-
ficia.

Senatus
responsu.

Sed

Sed novorum in Perside motuum initia a maritimis rebus Amurathem avertere. Nam cum Mehemetes Persarum Rex, pace icta, Emirenzæ, Merizi minori nato filio, militari virtute conspicuo, primogeniti nato, ob ætatem nondum idoneo, regni gubernacula tradidisset; is injurias a Scythis, qui bello turcico Corazani provinciam Persis ademerant, ulturus, in Usbegum Regem arma moverat, Corazanumque recuperaverat. Quamobrem cum Amurathis auxilia a Scythurum Rege, quod ejus causa Persarum impetum sustineret, frustra efflagitarentur, parere necessitati coactus, Persarum Regis sorore connubio juncta, quæ bello turcico occupaverat, Persis restituerat. Inde Persa Scythæ junctus, cum Ferrathem Bassam, legato pecunia corrupto, paci, non uti in Casbino civitate convenerat, subscriptissime comperisset, ut nempe Taurisium, Genge, Servanum, & Carsium oppida Turcis cederent; civitates vero agri Taurisii præcipuæ Servanique Persis relinquerentur, rursus bellum ciere in Turcas statuit; coactisque equitum octoginta millium copiis, Perside emensa, Casbino relieto, Ardvilum civitatem contendit. Ibi Amiranze legato capite multato, fratre novas res moliente exusto, suspicisque aliquot interfectis, ad Jaferum Taurisii Bassam nuntium mittit: quæ ex pacis legibus teneretur, reddi sibi quam primum curet; reluctant vi minatur. Jaferus cunctatione usus, rem in sua potestate non esse, Amurathem se de his omnibus certiorem facturum affirmat. Hæc majo mense Byzantium delata, mirum in modum Amurathem commovere, inopinatoque eventu interturbatis, quæ iamdiu de christianis Principibus invadendis meditabatur, consiliis, a maritimis apparatibus ad Persicas res denuo est traductus.

Ita hoc anno belli turcici suspicio depulsa; milites in Cretam missi variis ærumnis jactati sunt. Nam vix e Venetiarum portu solverant, cum exitiali dysenteriæ pustularumque morbo correpti plerique interiere. E præfectis Mutius Portus Corcyrae obiit: qui supererant, itineris longinquitate, ægritudine confecti, tandem in Cretam evasere, atque ad cohortes sarcendas in supplementum conscripti sunt. Verum luctuosissimus hic annus ob pestilentiam Cretensibus fuit, quæ in Candida civitate e nautæ cujusdem domo erumpens,

Persarum
Rex regnū
filio permit-
tit.

Persæ Ci-
razanum a
Scytis recu-
perant.

Persæ con-
tra Turcas
arma mo-
vent.

Creta Pe-
stilentia
vexata-

1591

correptis Græcorum nonnullorum ædibus, inde in multas türbis regiones vel ignota vel neglecta promanavit. Nihil a magistratibus ad ingens ac lethale malum profligandum prætermisum; Hieronymo Capellio Duce, ac Philippo Paschalico præfecto, nullo mortis metu perterritis, die noctuque pro publica salute excubantibus; decem e colonia patriciis procurandæ sanitati præfectis, ut sani ab ægris secernerentur, egenitiumque necessitatì subveniretur. Nam ejus mali exortu plerisque nobilibus, atque laxioris fortunæ viris metu in pagos confugientibus, infima plebs, atque ii qui manuum opera vietum quærunt, in urbe pestilentiae periculo fame vexabantur. Ea tabes ab oppidanis in milites transfusa; qui licet stipendia publica mererent, omnium rerum in immensum pretio aucto, inopiæ ac famis telis impetebantur. His calamitatibus ut subvenirent, quam maximam annonæ omnis generis copiam in urbem importari magistratus curabant; & quamquam Johannes Mocenicus, Marcius Procurator, Cretæque regni cum summo imperio legatus, ut præsto omnibus locis adesset, extra civitatem morabatur; tamen auctoritate, consilio, imperio aderat. Neque inter illius coloniæ patricios, exigua Benedicæ Quirinus indefessi laboris liberalitatisque laudem tulit. Laurentii quoque Vitutii Archiepiscopi religio ac pietas eniuit, qui, & pecunia in egenos rogata, & crebris indistis supplicationibus, Divinum mortalibus conciliare numen adnrebatur. Ab exitu mensis aprilis usque ad julii exordium pestifera lues sœviit, cum in singulos dies ducenti absumerentur: inde mitescere, remedia admittere, donec septembris exitu, sensim impetu defervescente, tandem extingueretur. Sexdecim hominum millia partim in urbe, partim in agris feruntur extincta esse.

Pestilentiae molestiis, classis türsicæ suspicio aliqua accessit, ob Persici quidem belli metu exiguo numero Hellesponto egrediæ, sed quæ, vel exinanita urbe atque agris, vel Assani Cicalæ, qui tunc classi imperitabat, inferno in Venetos animo, nequaquam contennenda videbatur. Itaque Mocenicus legatus maritima loca portusque communii, Italo milite deficiente, Græcorum opera usus, in Spinæ leonis arcem Horatium Longum, Neapolitanum, Cythei ac Hierapetriæ militiæ præfectum

Joannis
Mocenicis
legati se-
dulitas in
Creta mu-
nenda.

fectum misit. Ad Candidæ urbis custodiam Cretenses atque Epirotas equites propinqua litora obequitare jussit. Ipse julii mensis exitu cum paucis urbem ingressus (adhuc enim pestis vigebat) ad eam tuendam necessaria imperavit. Haud paucos post dies cum Cicalam Byzantium iter habere nuntiaretur, dimisso equitatu, magistratibus in depellenda lue intentis, urbe egreditur; sed rumore iterum de turcica classe ad Charistum insulam Eubœæ propinquam coacta, dissipato, quamvis anni ratio sœvis tunc tempestatibus mari agitari assueto, nihil Cicalam moturum suaderet: attamen, ut insidiis obviam iretur, severius in arcium custodiam legatus incubuit, quarundam commutatis, aliarum auctis præsidiis. Dominicum Cartularium, Florentinum, munitioni in Grabosiarum portu præteritis annis excitatae præesse imperat. Sammartinum, Rithymnæ gubernatorem, in Amphimaleum portum ad Sudam munitissimam arcem defendendam mittit. Horatium Longum cum Hierapetrensum militum manu Spinam leonis reverti jubet. Verum Cicala, autumno senescente, Byzantium regresso, suspicio omnis discussa est.

His quæ in Creta contigere, frumenti inopia toti Italiæ communis accessit, quæ superiori anno ob arctos proventus excitata, adeo hyeme atque vere in sequente invaluit, ut nulla exsors illius mali civitas extiterit. Romæ, quæ agri ubertate, Siciliæ propinquitate, ad annonæ subsidia excipienda perquam opportuna est, *rubium*, mensuræ genus, quod tribus e nostris sextariis constat, quinque ac triginta aureorum pretio veniit. Ac Pontifex quidem, ex remotis quoque regionibus ut frumenta invehementur, curaverat; verum tandem industria delusa, irritaque humana ope, ad preces supplicationesque Dei ac Cælitum se convertit; cum tandem mense majo a suis triremibus frumenti vi importata, aliqua in parte penuria, ex qua infimæ plebis multi perierant, defævit. Venetiis quoque, eadem cæli malignitate recrudescente, egeni publica civitatis loca, vias, & compita stipem petendo obsederant. Sed tamen præterita ad famem levandam Senatus decreta, homines in varias orbis terræ regiones missi, præmia institoribus proposita, a quibus nihil industriæ hoc anno prætermisum, urbi salute fuere; compluribus tum ab oriente,

1591.
*Navigia
frumentis
onusta Ve-
netiarum
inopiam le-
vant.*

tum ab occidente frumento onustis navigiis confluentibus ; inter quæ nonnulla ex Cedano ac Britannia perpetuo navigatio- nis cursu , nulla regionis locorumque notitia , præter eam , quæ ex nauticis tabulis atque astrolabiis peti poterat , immen- so fere maris spatio peragrato , nunquam portu capto , in Adriaticum sinum pervenere ; in intimumque ejus recessum delata , ignota illis æstuaria invenere . Neque Turcarum sub- fidia desiderata sunt , qui ex amplissimis eorum regionibus frumenti vim in nostra loca convehi non vetuere ; Hierony- mo Lippomano , Reipublicæ legato , procurante , ut ex insu- lis , litoribusque propinquis locis frumenta nostris avehi li- ceret : quibus urbi non modo , sed cunctis Reipublicæ di- titionibus consultum . Ea omnia in egenos publica ac privata liberalitas cumulavit , cum patricii , cives , ac negotiatores , quisque in suis vicis infimæ plebis inopes alerent . His per- moti Patres annonæ frumentariæ præfectoros quantam maximam possent frumenti vim in publica horrea congerere Senatus con- sulto jussere ; atque ut in posterum publicæ affluentæ consu- leretur , sexaginta sextarium millia seponi ad extremos inopiæ casus decretum ; octoginta millia in promptu esse , quæ in ci- vitatis classisque alendæ usum suppeditata , continuatis tem- poribus renovarentur . Tantumque obnixum Senatus studium , tantum magistratum obstinata industria potuit , ut civitas adeo populo referta a peregrinis , qui ex omnibus orbis partibus in eam confluunt , frequentata , absque agris , arido solo , nihil proferre apto , annona omniumque rerum , quæ viœ humana necessaria sunt , non modo abundet , sed ad delicias ipsas ac satietatem usque superfluat .

In hujus anni eventuum varietate merito quis Hieronymi Lippomani equitis casum adnumeraverit , qui ex altissimo di- gnitatis gradu , urbanis magistratibus , atque apud cunctos fere Europæ Principes legationibus conspicuus , momento dejectus , exemplum præbuit , quam fluxa atque ambigua sine vitæ in- tegritate animique puritate civibus patriæ decora sint . Id uti acciderit , brevi complectar . Ex prisco Venetorum insti- tuto ac legibus , terni singulis annis cives in Decemvirum collegio Quæsitores , ex Decemviris ipsis eliguntur , quorum munus est , sedulo curare , ut Senatus decreta & consilia si- len-

*Hieronymi
Lippomani,
oratoris ,
opera Tur-
ca frumen-
taria in dicio-
nes Venetas
advebi per-
mittunt.*

*Senatus
decreterum
de frumen-
tis ad ino-
piam in po-
sterum le-
randam se-
ponendis.*

*Hieronymi
Lippomani
perduellio-
nis crimen
patetatum*

lentio tegantur, atque in eos, qui aliquid, quod ad Rem-publicam spectet, enunciaverint, communicaverintve, vel pu-blico bono adversum egerint, meditative fuerint, inquirere. Hi, primum inter se re agitata, ac veritate ipsa, quantum fieri potest, nudata, mox ad Decemviros referunt, qui ea, quæ juri, æquitati, rationib[us]que publicis convenient, de-cernunt. Ad eos igitur cum pervenisset, Lippomanum Sena-tus arcana, præmiis illectum, Principibus communicare, at-que cum iis variis de rebus, quæ Reipublicæ officerent, agi-tare; re comperta, atque ad collegium relata, ut comprehen-deretur, tulit; idque occulte adeo, ut ne minima quidem ejus decreti suspicio emanarit. Quod sane decretum Senatui patefactum, novum, inexpectatum, atque horrendum extitit. Id Princeps gravissimis verbis Patribus significavit; infandum crimen Lippomani detestatus, quiper omnes Reipublicæ gradus, Senatus liberalitate & gratia sublatu[s], tot beneficiorum oblitus, in patriam ingratus, illiusque hostis effectus, multa in Rem-publicam inique egisset, quæ vix animo concipi, nedum credi possint, Franciscique Carmaniola perfidiam æquarent, vel po-tius superarent. Quapropter, ne pessimi facinoris exemplum inul-tum esset, jure actum, atque ut in vincula conjiceretur, Decem-viros decreuisse: Senatus proprium esse, qua ratione, qui tunc legatus Byzantii apud Amurathem erat, detineretur, cogitare, ac decernere.

Decemvi-rum decre-tum de Lip-pomani com-prehen-sione.

Hæc Principe effato, cum ex templo Præconsultores se-cessissent, re pro tempore discussa, mittendum omnes By-zantium censebant, qui, ut Lippomanus Venetias perduceretur, curaret. At quo pacto id conficeretur, non una erat senten-tia. Oratorem nonnullis mittere placebat, qui sotentem vinci-ri, Venetiasque perduci ab Amurathe peteret. Verum contra adducebatur, de nova ad Turcarum Regem legatione præmo-nitum Lippomanum, vel sceleris conscientia tactum, saluti fuga consulturum, vel, ut erat solerti admodum ingenio, aliquid in novum legatum, cum primus ejus profectionis ru-mor Byzantium pervenisset, moliturum. At Marcus Antonius Barbarus, turcarum rerum (quippe qui difficillimo tempore eam legationem gesserat) apprime gnarus, Senatorem, sup-presso legati nomine, nobilis titulo mittendum arbitrabatur.

1591
Laurentius
Bernardus
Byzantium
mittitur.

In eam sententiam cum omnes consensissent, Senatus consultum fit; lectus Laurentius Bernardus, vir præstanti virtute, aliquot ante annis Byzantina legatione functus, cui, ut statim se itineri committeret, Lippomanum quacumque ratione perducendum ad urbem curaret, jussum. Media igitur hyeme maximis itineribus per semitas glacie ac nive obsitas in viam se dedit, Byzantium se contulit. Ejus Senatus consulti notitiam ad Lippomanum pervenisse constat; cui, vel sese recipere, vel fuga incolumitati consulere, Visiri præsertim auctoritate, haud difficile fuerat: quod ille, vel uti periculi plenum, vel uti culpæ indicium neglexit. Itaque cum Bernardus Byzantium pervenisset, statim Galatam (modo *Peram* vocationem) delatus, legati ædes ingressus, de Decemvirum eum decreto monet. Is in supremi concilii potestate futurum, ejusque mandatis obtemperaturum respondet: ut insumptæ in frumentis coemendis pecuniæ rationem ab se Patres reposcerent, acciri Venetias arbitratus. Legato custodia septo, extemplo ad Visirum Bernardus proficiscitur, literas fiduciarias Senatus exhibet, seque Byzantium missum, ut gravissimas ob causas Lippomanum in potestate habere niteretur, significat. Bassa, ad quem de iis, quæ acta fuerant, rumor pervenerat, initio haud parum perturbatur; cum postea, quæ Decemviros ad id decreta impulerant, Reipublicæque in amicitia cum Amurathe servanda constantiam cognovisset, acquievit. Re confecta, iter mari habiturus Lippomanus, navigium conscendit. Intrepido vultu, hilari facie, infractum animum toto fere itinere Lippomanus præsetulit: donec Jaderam delatus, a magistratu (nunquam ab ejus latere ministris discedentibus) exceptus, veriores sui itineris causas agnovit. Inde mœstitia corripi, labare animo, oris aspectu immutato, cogitabundus subsistere, ac nescio quid insuetum meditari. At cum primo, eminus licet, urbem, in qua ortus atque altus erat, inspexisset, summo mane veste petita, tenuissimoque lineo tegmini, quo amictus erat, superinducta, in triremis, qua vehebatur latus incumbens, ministrorum nemine advertente, veste ipsa abjecta, magno se impetu in mare projecit, vel natandi agilitate, excurrente triremi, incolumem evadere, vel judicio atque infamiae morte ipsa eximere se posse ratus. Eo inopinato casu stupore defixis omnibus, atque

Hierony-
mus Lippo-
manus mari-
Venetias
missus.

Hierony-
mus Lippo-
manus in
mare se deji-
ciens, obiit.

iis præsertim, quibus ejus cura concredita fuerat, complures ad eum capiendum in mare præcipites ruunt, semivivumque ad litus protrahunt; qui supremo momento, exili aliquo pietatis in Deum argumento edito, paulo post excessit. Is Hieronymi Lippomani vitæ exitus fuit, in quo criminum atrocitas antea&tæ vitæ laudem, omniumque miserationem extinxit.

Verum neque fame, quæ in Italia desævierat, neque belli turcici suspicione Principum animi a rebus Gallicis abduci potuerant. Hispani, sibi cuncta a nuper electo Pontifice polliciti, nullum officii genus prætermiserant, quo foederis se protectorem, Navarræique hostem palam profiteretur. Itaque tertio ab inauguratione die, quatuor e Purpuratis Galliæ rebus consultandis præfecit, Ioannem Antonium Facchinettum, Scipionem Lancillottum, Julium Antonium Sanctorium, Henricum Cajetanum, qui nuper ex Gallica legatione redierat. In singulos menses Parisiensibus ad Lutetiam tuendam quindecim aureorum millia præbere; Marsilium Landrianum cum literis ad Ecclesiasticos, regiæque stirpis Principes, nobiles, civitates, supremaque concilia, in Galliam mittere statuit; ut ad Regem catholicum eligendum convenienter, hortari, suadere. Verum neque eo satis Hispanis fiebat: exiguum pecuniæ summam esse; non ita leniter agendum flagitare; urgere, ut regiæ agnationis Principes Galliæ regno excludantur. Postulatis Purpurati omnes Philippo addicti aperte favere; Pontificisque animus, parum magnis tractandis rebus assuetus, parvo momento hoc atque illuc impellebatur; omninoque ex aliorum consiliis, qui saepius sibi quam aliis consulunt, pendere cogebatur. Itaque decem peditum, duo equitum millia in Galliam mittere; Crucis vexillo erecto, cunctos Principes in Navarræum concitare; auctorem se ac ducem expeditionis nuncupare decrevit. Hæc in speciem ingentia erant; verum multis adeo implicita atque obvoluta difficultibus, ut ægre maturari ac perfici possent. Igitur denuo rem animo agitare cœpit; nova adhibita consultatione expendere, Joannis Francisci Mauroceni, Cardinalis, Gallicarum rerum scientissimi, mentem exquirere; priorique sententia immutata, tum gravissimis impensis deterritus, tum justo pontificiæ auctoritatis, ni obtemperaretur, deprimendæ, ac exulceratis Principum

*Cardinales
consultatio-
ni de Galli-
cis rebus a
Pontifice
præpositi.*

*Marsilius
Landria-
nus in Gal-
liam a Pon-
tifice mit-
titur.*

*Gregorius
Pontifex
subsidia
faderatis
decernit.*

& no-

1591

Hercules
Sfondratus
Pontif. co-
piarum im-
perator.

& nobilitatis animis , ne atrocioribus flammis Gallia involveretur, metu ad priora consilia revolutus , Landrianum Internuncium cum literis , sex millia Helvetiorum , mille equites mittere statuit . Landrianoque digresso , Porto a Maynii secretis , & Carolo Lotharingiæ Cardinali Romam supervenientibus , acriusque urgentibus , tandem Herculem Sfondratum , nepotem , quem antea Suburbii gubernatorem , custodiæque præfectum creaverat , ecclesiastici exercitus in Gallia imperatorem nuncupavit .

Hæc in Italia gerebantur , cum Lutetiam denuo Rex circumscedit ; Laodigherius , foederatis e Delphinatu expulsis , Gratianopoli potitur ; in Neustria Moimpenserius Juliobonam occupat ; Turenæ Vicecomes in Germania equites sub Christophori Hanaltini Principis imperio conscribit . Diversa ex parte Umalius eques frustra Sandionysium adortus repellitur . Rex oppidanorum periculum facturus , improviso Lutetiam aggreditur ; magno ad divi Honorati portam populi concursu nihil actum . Hispani inde opportunitatem naæti , cohortes suæ gentis , ac Neapolitanorum aliquot in Lutetia ac Meldis imponunt ; Parmensem brevi ad urbem liberandam de integro in Galliam venturum vulgant ; propinqua Italæ subsidia exaggerant . Sub id tempus Philippus , classe in Britanniam Armoricanam missa , Balvetum portum munitissimum , ac situ inter Belgum ac Hispaniam ad oceani classes excipiendas bellumque administrandum opportunum , capit . Jura in ea provincia Isabellæ primogenitæ , ex Elisabetha Henrici tertii forore suscepitæ , ad quam ab Anna ea hereditas per venerat , evulgat . Lanojus in ea provincia adversus Hispanos a Rege destinatur ; ipse obfessum duabus mensibus Carnutum ditione recipit . Eam jacturam Maynius , Castroreali civitate per insidias una cum arce capta ac direpta , compensat ; atque ad solicitanda Philippi subsidia in Hispaniam mittit .

Landrianus interea in Galliam pervenit ; Placentiæ Cardinali legato Lutetiæ se adjunxit ; binas a Pontifice literas detulit , alteras , quibus ecclesiasticos monet , ut ab Henrico Borbonio , quondam (ut ajebat) Navarræ Rege , ab ejusque sectatoribus , Principibus , proceribus , aliisque cuiuscumque tandem ordinis ii sint , abstineant ; proposita , ni quindecim dierum spatio obtemperaverint , anathematis poena : alteras , quibus Principes , du-

Hispani
Blavetum
in Britanìa
Armorica
capiunt.

Landrianus
Pontificis
literas
in Galliam
ad ecclesiasti-
cos &
proceres de-
fert.

duces , aliosque proceres , qui Henrici partes sequebantur , nec non civitates , collegia , populos hortatur , a Navarræo recedant , alium in Gallia Regem , quam catholicum nolint ; leniter cum iis agere voluisse , magna spe adductum , ejus expectationi ac desiderio cumulate responsuros ; si secus faciant , invitum huic morbo acriora remedia adhibituru m ; pro paterna benignitate judicis severitatem sumpturum ; demum Helvetiorum auxilia , una cum equitum haud parva manu , missurum spondet . Ex iis literis mirum in modum Rex ac Principes irati fremere ; notam , quam sibi inuri cernebant , pati nolle . Mensis iulii initio duo edicta in Mantala civitate promulgantur : altero Henrici tertii pacis decretum ad regni dissidia componenda , turbasque sedandas (iis abolitis , quæ annis M. D. LXXXV. & M. D. LXXXVIII. pro foederatis fancita fuerant) confirmatur : altero Henrici constans animus , veteris religionis in Galliæ conservandæ jura libertatemque Gallicanæ ecclesiæ propugnandæ significatur . Ea edicta Cabillonum ad Parisiensem Senatum , quem Rex eo traduxerat , transmissa sunt . Ab eo regii procuratoris ab asserto (ut ajebant) Pontificis Internuntio , promulgatis diplomatis , provocatio admissa ; statuta , qua jure factum tueretur , die . Internuntio in jus vocato , atque absente , Henrici Cajetani legati diplomata , Landriani literæ , uti Gallicanæ ecclesiæ libertati adversæ , nullius roboris aut momenti esse pronuntiantur , flammisque tradi in foro jubentur . Landrianum , qui se Pontificis Internuntium jactaret , clam in Galliam absque permisso Regis ingressum , comprehensum Cabillonum in regios carceres trudi , atque extra ordinem in eum , tridui constituto spatio , animadverti decretum : qui magistratui traderet , decem librarum millia propositum præmium ; qui hospitio excepissent , vel favissent , poena capitis indicta : Archiepiscopis , Episcopis , atque aliis ecclesiasticis viris , ejusdem literas accipere , promulgare , poena perduellionis vetitum : qui Galli Romæ consilium dedissent , diplomati subscriptissent , in Henricum tertium , Christianissimum & catholicum Regem , perpetratum parri eidum comprobassent , sacras dignitates adimi : neu quis Romam , ob fæceraliorum diplomata impetranda , argentum aurumve , donec Rex secus jussisset , ferret mitteretve , san-

*Henrici
decreta &
eorum pro-
mulgatio .*

*Gallorum
a pontifi-
ciis diplo-
matibus
provocatio .
Gallorum
ediētum
contra Lan-
drianum
Pontif. in-
ternuntium.*

ci-

1591 citum . Eodem edicto a Turonensi Senatu promulgato ; Gregorius XIII. pacis & religionis Catholicæ , Apostolicæ , ac Romanæ jungendæ , Regis regnique hostis , Hispanicæ societati adhærens , perduelliumque fautor , Henrici necis noxius declaratur .

Herculi
Sfondrato,
Montis
Marciani
Duci, ve-
xillum im-
peratorium
tribuitur.

At Pontifex Herculi Sfondrato , nepoti , Montis Martiani , parvi in Piceno oppidi , quod Alphonso Piccolomineo extorri ademptum , fisco adjudicatum fuerat , Ducicreto , quarto idus maji imperatorium vexillum attribuit . Hieronymo Matthæu- cio , exercitus quæstori , ducenta aureorum millia numeravit . Sfondratus Mediolanum , quo copiæ cogendæ erant , contendit ; tempusque tum ipsius valetudine , tum variis impedimen- tis , militum interim avaritia ac libidine in populos sæviente , extrahebatur : cum tandem julii initio , ad Laudem Pompejam Iustrato equitatū , mille levioris armaturæ Petro Cajetano , præfecto ; cataphractorum cohors , Sfondrato ipso duce ; vi- ginti scloppettarii custodes corporis adnumerati sunt ; pedita- tus novem agminibus distinctus ad Castellacum in Subalpi- norum finibus ; Helvetii ad Novaram ac Treccum recensiti ; bina Hispanorum peditum millia e Sicilia Genuam triremi- bus delata , inde in Insubres supervenere : iis aliquot Italæ cohortes intermixtæ .

Mediola-
nensum &
Bergoma-
rum defini-
bus contro-
versia .

Mediola-
nensum &
Bergomatū
controver-
siarum com-
positio .

Brixie
arx a Vene-
tis munitur.

His copiis in Reipublicæ finibus coactis , licet , quo dirige- rentur , exploratum foret , attamen in urbibus atque oppidis limitaneis tuendis , ob exortas inter Mediolanenses ac Bergo- mates finium controversias , magistratum cura intentior fuit . Nam cum a Mediolanensi senatu in Abdus amnis , quo In- subres a Bergomatibus sejunguntur , lœva Venetae ditionis ripa homines ad lapides excindendos missi fuissent , Aloysius Priolus , Bergomi prætor , eos , uti publici juris violatores , gravi exilio mulctaverat . Regii Trecci oppidi circumjectæque regionis milites in promptu esse cum armis jussérant , ut inde ex parvis initiis haud parvum incendium excitari posse videretur . Verum , re communi consensu agitata , Reipublicæ inspectis juribus , Mediolanensis senatus acquievit . Iis compositis , alia quoque in eadem regione ob terminos octennio ante ab Octaviano Valerio , Brixiae prætore , atque a Pontonio Mediolanensi senatore in Taigeti valle positos , a fini-

finitimisque sublatos, exorta definita sunt. Ceterum temporum conditione excitati Patres, ad Brixiae arcem validius communiendam animum appulere; eamque novis munitionibus ac propugnaculis auctam, fossis immenso opere atque sumptu in faxeo colle excavatis, insignem reddidere: quæ cum undique in civitatem atque agros despectum habeat, hostileque verberationi minime pateat, inexpugnabilis habetur: ea omnia Julii Saorniani, muniendarum urbium peritissimi, consilio confecta.

1591

At, pontificis copiis per Allobroges in Galliam contendentibus, in planicie prope Montis molini pontem, a Laodigherii ac Valettæ scloppettariorum equitum manu, tumultuarie absque signis, prima impetita acie, leviori certamine paulisper, parvo utrumque damno dimicatum: atroci mox tempestate, vehementi fragore ac vento concitato, in amne Hisara, qui Delphinatum a Sabaudia disterminat, ponte trajiciendo, complures pontificii milites demersi. Inde Chamberio per Segusios in Lotharingiam delati, Veroduni obvios Lotharingum atque Maynium habuere; a Rege tunc cum exercitu in Mediomatricibus Germanorum adventum præstolante, subsistere coacti. Ibi autumni gravitate, inordinata militum victus ratione, brevi lethalibus in exercitu coortis morbis, pecuniae multarumque rerum inopia afflitti, imminuto haud parum numero, in Galliam intimam pervenere. Sabaudus autem, cum Gratianopolis in Delphinatum Regi accessisset, atque haud parum a Laodigherii & Valettæ copiis fatigaretur; nihilo minus armis, quam studio atque astu proferre ditionis suæ terminos adnixus, nobilis feminæ, quæ Lauti Comes erat, favore a Massiliensibus exceptus fuerat; qui ei, uti Provinciæ rectori atque imperatori sacramentum dixerat; statimque binis Massiliæ consulibus, binis ex Aquis Sextiis, totidem a Provincia electis deductus, qui libertatem, quo usque novus in Gallia Rex eligeretur; tueri se velle profitebantur, in Hispaniam a Philippo auxilia postulatum contendit. Verum socii humanitatem experto, spei ac votis reliqua minime responde-re. Ac sane quamvis in singulis fere Galliæ provinciis arma ferverent; attamen rerum summa in Regis animi vigore ac virtute sita erat; qui nullis fessis laboribus, nullis territus

*Pontificis
copiæ in
Galliam
pervenient*

*Lotbarinus
gus & May-
nius Duces
pontificis
se adjun-
gunt.*

*Carolus Sa-
bandie
Dux Massi-
lia & A-
quis Sextiis
recepitus.
Tum in Hi-
spaniaro
contendit.*

1591 periculis, assuetum tractandis armis corpus, gravissimisque curis animum affidua agitatione, modo oppugnationibus, modo obsidionibus, modo variis certaminum generibus exercebat. Noviodunum obsessum ditione receperat; mox, copiarum parte in Neustriam missa, Rothomagum aggressus, ni ab Hispanis succurreretur, eo potiri se posse; si subvenirent, prælio decernere sperabat. Eodem quoque tempore Lutetiam actiori premi obsidione jubet, emunctaque e permissa commeatuum invectione ab oppidanis pecunia, militibus stipendia præbuit; dum Parmensis, Mansfeltio in Belgio relicto, cum quatuor peditum, trium equitum millibus, Italicarum cohortium ac Helvetiorum pontificiis subsidiis auctis, paucis itineribus anni exitu in Galliam iter haberet.

*Parmensi
fs Princeps
denuo in
Galliam in-
greditur.*

*Alphon-
sus Ferrara-
ria Dux
ducatus
transmitte-
di faculta-
tem a Pon-
tif. babere
nuntitur.*

*Senatus
mandata e:
ad Joann
Maurum
apud Pon-
tif. crato-
rem.*

In Italia vero omnium Principum oculi in Alphonsum Ferrariæ Ducem conjiciebantur; qui ditiones absque liberis, eo defuncto, in Ecclesiam concessuras ad suæ gentis posteros transmittendi spe ductus, Romam profectus fuerat; amplisque conditionibus propositis, voti compotem se fieri posse arbitrabatur. Nam Pii ac Xysti V. diplomata obstabant, quibus feuda, extinctis legitimis heredibus, nemini tribui, sed in pontificias ditiones referri cavebatur; ad eaque servanda Purpuriati se jurejurando obstrinxerant. Verumtamen Gregorii Summi Pontificis necessitudine atque amicitia, multorum Cardinalium gratia, Principumque studiis nitebatur; Senatusque, enixe Ferrariensi flagitante, Joanni Mauro, Baduario oratori suffetto, ut omni officiorum genere ei faveret, eaque in re cunctos ingenii nervos intenderet, mandaverat. Alphonsum maxima pompa urbem ingressum Pontifex propriis ædibus, una cum comitatu exceptum, Helvetiorum custodia attributa, liberaliter habuit. Negotium septemdecim Cardinalibus examinandum dedit; quibus præceptum, expenderent, an Pii V. Pontificis Maximi diploma impedimento esset, quo minus Pontifex nondum ad Eccleßiam devolutum feudum, utilitatis ac necessitatis ratione, in alios transmittere valeret. Plerique Purpuratorum atque Rotæ (ut ajunt) Auditorum, id minime ordinario jure, sed tantum ex plenissima ac suprema facultate fieri posse affirmarunt. Quapropter ab aliqua ineunda ratione, qua satisfieri Duci posset, Gregorius non abhorrebat; multique ex Cardinalium col-

collegio, quorum sibi animos Alphonsus conciliaverat, accedebant. Sed cum tot suffragia, quot ad rem conficiendam necessaria erant, obtinere non posset, re infecta, Ferrariam rediit. Pontifex vero curarum mole depresso, febre calculoque correptus, cum decem menses totidemque dies Ecclesiæ præfuisset, idibus octobris cum pontificatu vitam reliquit: sanctitate privataque virtute inter optimos Pontifices adnumerandus; at neque usu neque constantia tot gravissimis rebus, difficillimis temporibus par; ex quo multa ejus voluntati adversa, dum ex alienis consiliis pendere cogitur, accidere; parvoque mensium spatio, ex quinquagies centenis aureorum milibus, quæ in ærario Xystus congefferat, tricies absumpta sunt.

Gregorio justis persolutis, cum sex ac quinquaginta Cardinales, studiis quamvis factionibusque diversi, ad Pontificem creandum convenissent, unanimi consensu, quarto kal. novembris Joannem Antonium Facchinettum, Bononiensem, sanctæ Mariæ in monte titulo Cardinalem, Pontificem dixerunt; Innocentiique noni nomen suscepit; religione, integritate, usque rerum præstans; qui superiori bello turcico Venetam legationem magna virtute ac prudentia obierat. Ea sane, exacta ejus ætate, male affecta valetudine, parum firma censebantur. Quatuor de more ad eum oratores designati, Jacobus Fuscarenus, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Marci Procuratores, Albertus Baduarius, omnes equestris ordinis. Initio a se ipso, non ab aliis pendere professus, Galliæ fœderatorum patrocinium magna Hispanorum approbatione suscepit; illumque in Philippi voluntate omnino rebantur futurum, tum quod in ea obtinenda dignitate regium favorem expertus fuerat, tum quod Navarræ Regi valde infensus, ob religionem, esset. Cumque Parmensi quinquaginta aureorum millia singulis persolvenda mensibus statim pollicitus fuisset, ut pontificias copias, quæ tunc in Gallia erant, desereret, minime consentaneum arbitrabatur. At contra, qui affectibus non agebantur, Galli quin etiam catholicæ religionis, qui a Rege stabant, non desperabant, fore ut vir tractandis magnis negotiis assuetus, doctrina atque vitae integritate insignis, gesta Gregorii expendens, diu iis consiliis non insisteret, quæ immensa tantum spe, infirmis vero initiis niterentur. Jam enim ecclesiasticarum copiarum periculum

1591

*Gregorii
XIV. Pon-
tif. obitus.*

*Innocen-
tii VIII.
Ponif. ele-
ctio.*

*Veneti
oratores ad
Innocen-
tium Pon-
ficem.
Innocentii
de rebus
Gallicis
consilia.*

fa-

1591

factum fuerat ; quæ si sæpius domi neque alios vincere , neque Pontifices ipsos tutari potuerant , quid modo in externa regione adversus bellicosissimam gentem , armis innutritam , per tot annos bellico labore ac sudore perfusam , sperandum foret ? His omnis generis annonæ penuria tum Romæ tum in ecclesiasticis ditionibus addebatur , quæ Pontificem ad proprias res curandas solicitarent . Etsi enim quinquaginta aureorum millia in singulos menses pollicitus fuisset , ejusmodi tamen conditiones adjecerat , ut id ad Hispanos potius remorandos , quam ex animo ita statuisse videretur ; cum aperte diceret , nisi prius Parmensi cum exercitu in Galliam ingresso , quod & ratione anni , & Belgi successibus difficile censebatur , ex arce argenti nihil amoturum . A Gregorio insuper , qui Borbonios omnes a regno excludebat , diversus , palam profitebatur , ad Regem ex Borbonia stirpe creandum , modo veteri religioni addictus esset , Gallos excitare velle . Ex his fiebat , ut hinc Hispani ingentia sibi pollicerentur ; Galli autem prorsus non diffiderent ; neutrīs addicti magna spe ducerentur , Innocentium , annis gran dævum , in humanis versatum rebus , aliquam afflictæ ac divulgæ cristianæ reipublicæ conjungendæ rationem initurum ; ut arma Christianorum cruento infecta , in communem hostem converterentur ; cuius rei , dum Cardinalis esset , desiderio flagrare haud dubiis argumentis significaverat . Hæc initia novi pontificatus , hæ spes erant ; cum Innocentius , ad Divinam afflictæ christianæ reipublicæ , ac præsertim Galliæ , opem implorandam , jubilæo indicto , septem Romæ basilicas pedes invisere voluit ; itinerisque fagitatione , febris violenta octo dierum spatio vietus , quarto kal. januarii occubuit , pontificatu per duos menses gesto .

*Innocentius
Pontifex
obit.*

*Rivoalti
Venetiæ
pons lapide
extructus :*

Eo anno Rivoalti pontis substructio ad exitum est perducta , quem , cum antea ligneus esset , Senatus ex lapide anno M. D. LXXXVII. conficiendum statuit . Eo civitas magno canali in duas diducta partes connectitur . Monumentis publicis proditum est , Raynero Zeno Principe , anno quinquagesimo secundo supra millesimum ducentesimum , cymbarum trajectu commeari incolas solitos ; mox ligneum exædificatum , monetæ nomen sortitum ; postea Rivoalti vocatum . Curatores dati Marcus Antonius Barbarus , Iacobus Fuscarenus , Equi-

Equites ac Procuratores , Aloysius Georgius , qui hoc anno eamdem dignitatem est adeptus , Antonio a Ponte architecto opus confectum : sexdecim pedes a soli superficie depressa fundamenta ; in iis utrimque tigna decem pedum longitudine ad sex millia humo infixa ; ingentia tabulata palmi crastitudine superposita ; quæ , lapidibus in Istriae montibus excisis eo numero , qui credi vix possit , superinjectis , ad eam molem sustinendam inconcussa atque immota prorsus extitere . Una tantum fornix inducta , tribus viis binisque tabernarum ordinibus distincta , quarum amplior medium , angustiores aliae latera obtinuere .

1591

M. D. LXXXII.

ROmæ summo studio de sacro principatu inter Purpuratos concertabatur ; atque eo acriori nixu , quod nemo inter competitores extaret , qui vel ætate , vel prudentia , vel usu rerum , vel Principum suffragatione reliquis anteiret . Verum in quem potissimum Philippus inclinaret , cuncti sedulo specebant , quod ejus in Pontifice cooptando auctoritati Galliæ dissensionibus haud parum pondus accessisset , Cardinalium præsertim trepidis atque ambiguis animis , ne , si foederatis adversarentur , in religionis despectæ notam incurrerent . Quapropter quinis ex septem , quorum jam duo , exiguo temporis spatio pontificatu gesto , excesserant , nuncupatis , Paleotto , Novocomensi , Severinate , Columna , Madrucio , reliquos Hispani excludebant ; utque compotes voti fierent , qua prece , qua pollicitis , minis aliquando intermixtis , utebantur . Ad absentium quoque gratiam sibi conciliandam , Sueßanus Regis legatus per literas Franciscum Jojeusam , Gallicum Cardinalem , qui , turbata Gallia , Savonam in Liguribus se receperat , Romam evocavit .

Severinatem initio evehere admittuntur , vel quod magno animi ardore Gallicum negotium amplexurus videretur ; vel quod vivido animi impetu , egregiaque virtutis opinione ceteris ad amplissimam dignitatem consequendam idoneum magis arbitrarentur ; vel demum quod , Ferdinando Magno Hettruriæ Duce , ac Montalto Cardinali in eum consentientibus , facile id se

1592

1592

*De eligenda
Pontifice
disceptationes.*

assecuturos crederent. Verum secundæ huic auræ Marcus Sisticus, Altempsius, Sfondratus, Facchinettus, atque alii, Francisco Sfortia duce, reluctabantur; Regisque legato efflagitanti atque adnitenti nulla ratione suffragari Severinati se posse ajebant: suam dignitatem ac vitam agi, minime optandum sublimi illi solio impositum cernere, qui sanguine ac cæde pontificatum funestum redderet: si in Hispaniam literas misisset, in quemvis alium potius Regem consensurum. At ingenti adeo conatu ac rabie verius pro Severinate contendebant, ut, plerisque summa admiratione ac dolore tactis, boni omnes dicerent, si is, quem se haberi vellet, revera esset, imminentia pericula prospicientem, omne prorsus pontificatus adipiscendi studium Severinatem abjicere debuisse. Sed in summa omnium expectatione tanto in eum favore comitia inchoata sunt, ut palmam statim laturum plerique opinarentur; constansque in Cardinalium collegio opinio esset, cum primum in suffragia itum foret, extemplo renuntiatum iri. Hinc fiebat, ut, quo proprius adversarii periculum cernerent, eo majori vi afflantem ei fortunam intercipere conarentur. Nunquam illi suffragaturos palam affirmare: prædurum atque implacabile ingenium, præceps consilium, immotas sententias, obstinatas contentiones, quibus eo tempore Dei Ecclesiam administrare opportunum non esset, nullis ambitionem comprehensam terminis: ea dignitate impetrata, reliquos depressurum. Demum eo usque provehebantur, ut, si quis ad eum, de more, adorandum se contulisset, pectori manum admoturos, foresque ipsas incessuros dicerent. Precibus quidem obnuntiationibus que diu egerant. Haud parum tamen veriti, ne postridie ejus diei, quo Patres convenire solent, dum ex veteri instituto sacra fiunt, Divini Spiritus aura imploratur, cælestique pane Cardinales reficiuntur, repentina quadam ad genua provolutione Pontifex eligeretur; se a reliquis sejungunt, atque in Paulino facello (decem ac septem numero erant, quorum dux Cardinalis Sfortia) rem Divinam faciunt. Insueto atque inaudito exemplo commoti omnium animi, eorumque præcipue, qui penitus insipientes dissidiorum ac schismatum semina ali animadverterent. At quoniam quinque ac triginta in majori cœtu convenerant, qui duarum

ex tribus Collegii partium summam conficiebant , ambigen-
di locus non relinquebatur , quin , si ad adorationem ventum
esset , Severinas Pontifex crearetur . Verum dum , sacris pera-
ctis , a senioribus initium fit , Ascanius Columna , Severinatis
hostis , qui , ne patruo pontificatum petenti officeret , palam
se ab aliis sejungere noluerat , fore ut aliquis prior referret
pedem arbitratus , cum eo jam res redigeretur , ut haud du-
bie Severinas Pontifex fieret , repente altiori voce enuntians ,
Divino se impulsu Spiritu ei suffragari non posse ; momen-
to , reliquis contra nitentibus , facello egressus , septemdecim
se adjungit . Cunctorum ob id perturbatis animis , comitia ta-
men minime intermittuntur : ex quatuor ac triginta , viginti
octo suffragia Severinas tulit ; quibus cum duo accessissent ,
statim creatum esse Pontificem pronuntiant . Nec deerant , qui
illico sterni fores , atque in divi Petri basilica de more sisten-
dum atque adorandum censerent ; ac , ni pauci , quibus com-
mune bonum cordi erat , obstitissent , moderatisque consiliis
fervidos animi impetus comprimere ac sedare adnixi fuissent ,
vehemens , neque facile extingendum incendium exortum fo-
ret . Verum licet a promulgando Severinate abstinuissent , le-
gitime tamen creatum ajebant . Idem ipse confirmabat : obte-
stabatur ; decem atque octo , qui in suffragia non iverant ,
reliquos impedire nequivisse , quin æris campani pulsu de mo-
re ad comitia accederent ; unicuique liberum atque integrum
esse , ut electioni intersit ; si qui privato affectu adesse nolint ,
dum sacrosanctæ leges serventur , aliorum auctoritatem infrin-
gere , aut labefactare non posse . Hæc palam a Severinate ejus-
que sectatoribus dicebantur ; qui jurisconsultorum , rituum , cæ-
remoniarumque Pontificum libros depositum , ut , quid jure
decernatur , inspiciant . Contra alii , non privata ratione se-
cessisse ajebant , sed quod (integra religione) studia , ambi-
tum , artes adhibitæ ferre non possent ; suffragia minime libe-
ra ; cuncta pollicitis minisque referta ; in Severinatem binas
collegii partes non consensisse ; qui minori suffragiorum numero
se Pontificem appellebat , ejusdem fautores , sectatoresque sacris
Conciliis , Suimmorum Pontificum decretis fidelium communio-
ne amoveri . Severinas vero posthac , absque jurium suorum
detrimento , comitia habenda dicere .

1592

In ea animorum perturbatione rei exitum dignoscere haud facile erat ; plerique præcias Severinatis spes , licet adhuc alias suffragiis vinceret , arbitrabantur . Paleottus , dignitati par , acerrimum hostem Montaltum Cardinalem habebat ; Marco Antonio Columnæ si ex animo Hispani favissent , Montalti necessitudine ad id fastigium amplissimus aditus patuisset . At præteritis comitiis in speciem tantum Hispani faverant ; Ascaniique nepotis factum multorum ab eo animos abalienaverat . Novocomensis ac Madrucius supererant ; quorum ille difficili atque severo ingenio , parum collegio gratus , a Ferdinando Magno Hetruriæ Duce excludebatur ; hic Hispanorum industria propriaque virtute quamvis propior haberetur , neque difficile foret , Montaltum Paleotti timore haud refragaturum , id tamen obstabat , quod a plerisque inter Germanos censeatur , chiragraque vexaretur , quæ manuum illi usum ademerat . Ex varia adeo , perplexaque comitiorum agitatione , aliquem præter eos , quos Hispani nuncupaverant , consequi pontificatum posse videbatur . Ac Montaltus quempiam ex iis , quos Xystus in Cardinalium numerum retulerat , evehi maxime optabat ; Hieronymoque Cardinali Ruvereo atque Hippolyto Aldobrandino suffragaturus . Ille parum Hispano amicus callide ambarum partium gratiam collegerat ; hic a Montalto expetus , Ferdinando gratus . Erant quoque , qui a fessis tædioque affectis Purpuratis religiosæ familiæ aliquem proiectum iri opinarentur . Qui vero inter reliquos præstare videbantur , Augustinus Valerius , Veronæ Cardinalis ; Antonius Maria Salviatus , ac Mondovinus . Ii a meta longius aberant : Valerio , quod patricia Venetorum nobilitate ortus ; Salviato ac Mondovino , quod Gallis faverent , oberat .

In hoc animorum æstu dum quisque propriis rationibus & commodis inhiat , Senatus communī tantum totius reipublicæ christianæ utilitati consulendum existimans , Joanni Mauro legato præceperat , ut Reipublicæ amicos Purpuratos , atque adeo sacrum universum collegium rogaret , hortaretur , ut difficillimis temporibus in Pontifice diligendo nihil sibi aliud , quam reipublicæ christianæ , Italiæque incolumentatem ac decus proponerent . Tandem Hispanis qui studebant , Severinate prætermisso , pro Madrucio enituntur ; Montalto sua-

suadent, ut suos illi fautores conciliet; quos adeo ab ea re alienos offendit, ut, eo in sententia persistente, in alia omnia ituros minarentur. Madrucii casu Ruverii spes augebatur, ni tertiana sensim exitialis effecta pontificatum ei una cum vita ademisset. Inde Montalti factio tepeſcere; Purpurati, quod Madrucio favisset, ab eo palam alienari; Hispani quod ex animo suffragatus ei non fuisset, ſejungi: iis ſuspicionibus, atque invidiae ſtimulis Palæottus aſlurgere; in eum plerique, qui Montalto adhærebant, ut ex quinque, quos Hispani nuncupaverant, Pontifex fieret, conſentire; cunctaque agitante fortuna, prostratae Sanctæ Severinæ Cardinalis spes denuo erigi, cum brevi Franciscum Jojeufam, atque Andream Austrium Romam venturos ferretur; qui ſi ei acceſſiffent, eodemmet ſibi ſuffragante, pontificatu potiturum haud ambiguum erat; ſin vero ad adorationem deſcenderetur, an idemmet numerum explere poſſet, haud ſatis conſtabat: fautores affirmabant, plerique inficias ibant: quæſiti libri, qui hac de re diſſererent, ut, quid lege ſtatueretur, patesceret; neque interea Severinas a priori, quam tuebatur, electione diſcedebat. Ex tot diſſenſionibus ſuspiciones, ex ſuspicionibus ſimultates obortæ, ut rumor eſſet, octodecim Purpuratorum jufſu, ſecreto armatos in urbem induci. Ejus rei Virginius Ursinus monitus, ne Montalto fororio, atque iis, qui Severinati adhærebant, deefſet, milites & ipſe cogit.

In hoc humanarum paſſionum turbine præpotens Divina lux affulſit, quam ſummorum Pontificum electioni haud dubie adiſſtere credi par eſt; momento corum diſſipatis confiliis, qui pernicioſo ambitu ad eam dignitatē adipiſcendam anhelabant. Nam, Ruvereo defuncto; Severinate, ac aliis quatuor fruſtra nitentibus; cuncti in Salviatum & Aldobrandinum He-truſcos convertebantur. Illum vero, uti Gallicæ factionis, cum Hispani palam averſarentur, ferunt, a Sueſſano per literas Madrucium petiiffe, an, Aldobrandino ad pontificatum eve-cto, id Philippus æquo animo eſſet latus: eo annuente, nondum ſupremæ potiundæ dignitatis ſiti extincta, nemini conſilium detexiſſe; at repente febri correptum, ſpe abjecta, lethi timore, ne, morbo ingrauſcente, in Salviatum Purpurati inclinarent, Montaltum conveniſſe. Nolle ſe, inquit, Di-vino afflatui obſiſtere, ſed, ei ſi ita videatur, Aldobrandino

1592 suffragaturum. Itaque tandem, cunctis consentientibus, tertio kal. februarii, primo apertis suffragiis, deinde adoratione Hippolytum Aldobrandinum Pontificem creavere, Hetruscum genere, Romæ ortum, tertium ac quinquagesimum annum agentem, qui insueta felicitate sex annorum spatio e Rotæ Auditore Summus Pontifex est electus; a Xysto V. in Purpuratorum numerum relatus; ab eodemque, Stephano Battoreo, Poloniæ Rege, defuncto, in Sarmatiam legatus. Clementis VIII. Pont. electio.

Legati
Veneti ad
Clementem
Pontif.

Paulus
Paruta
Mauro ora-
tori defun-
cto suffec-
tus.

Uscocco-
rum rapina
a Venetis
represso.

Turcarum
de novis ex-
peditionibus
consultatio-
nes.

Hoc anno majori conatu ad Uscochos reprimendos Patres animum adjecerant, tum quod vel arctis stipendijs coacti, vel prædæ aviditate illecti, Senia egressi maria propinqua excurrerent; tum quod gravissimis Turcarum querelis obviam eundum existimabant, qui in Adriaticum mare penetraturos, Seniam, primaque loca adorituros minarentur; cum præsertim Byzantio afferretur, exortas in subsignanda pace cum Persarum Rege controversias compositas, concordiam cum Sarmatiæ Rege sancitam. Quamobrem Amurathes, purpurtatis, una cum Assane Cicala, classis præfecto, accersitis, in suis hortis de nova expeditione habenda consultaverat. Assanes vel Creticam vel Fessensem expeditionem proponebat. Cretæ regnum immensis Amurathis viribus impar esse: Venetos pacis cupidos; arces neque milite, neque commeatu munitas: pleraque addebat, quæ ab infenso illius in Venetos animo potius profecta, quam veritati innixa, petulanti ostentatione jactabat: centum tantummodo ac quinquaginta triremibus, oppignerato in id capite, debellaturum. Inde ad Fessensem expedi-

ditionem transgressus , centum triremibus Julianam Cæsaream petiturum pollicebatur ; pulsum Mulei nepotem in regio solio positurum ; in Africa Arachiam , summi momenti portum , occupaturum ; gravia Hispaniae damna illaturum , in cuius visceribus Mauri alerentur , qui nihil aliud æque quam turcicæ classis conspectum exoptarent : navigiis Gaditano freto obsesto , amplissima oceani commercia , ex quibus tot divitiae Hispaniae affluenter , perturbare atque avertere , simulque Anglia Reginæ , quæ enixe classis egressum efflagitaret , Amurathem gratificari posse . Hæc ab Aslane maris præfecto adducebantur . Sinanes contra multis rationibus terrestre potius bellum suadebat . Jam quadraginta millium bellatorum , qui victores nuper e Perside redierant , sub Græciæ Beglerbego , quos in quamcumque partem sibi visum fuisset Amurathes impelleret , in promptu esse : nullum Pannonicò bello vel facilitate vel utilitate anteferendum : exiguae hostium vires , Germaniæque dissidiis infirmas ; regiones uberrimas , prædivitibus oppidis refertas ; aditum inde ad Germaniam atque Italiam aperriri ; uincendus suorum cædes & clades in iis finibus acceptas : itaque censere , ut , tributo accepto , quod propediem expectabatur , mox omnes curas in bellum Pannonicum conferrent , eique vel in finibus excursiones , vel Uscocborum damna prætexerent . In eam sententiam propendere Amurathes videbatur ; ac jam eo anno haud dubia propinqui belli indicia in Croatiæ finibus aderant .

His permotus Senatus , summo cum imperio legatum in Adriatico sinu & Illyrico Hermolaum Theupolum creavit , a prima juventa rebus maritimis innutritum , acerrimum piratarum hostem , Uscochisque metuendum , quos alias sua virtute atque armis oppresserat . Ei acriora mandata dantur : obsidione eos premat , persequatur , deleat ; copiarum exscensione facta , loca , ubi fuga se seceperint , prædas importaverint , adoriantur , oppugnet , solo æquet . In id expeditæ triremes , copiæque tributæ . Petro Comiti Gabucio Montalbotio præfecto , ut Italos pedites mille sub quinque præfectis conscriberet , jussum . Is statim Anconem profectus , per amicos , suæque factionis homines , quos in Piceno plures habebat , cum Marco Sciarra , Luca ejus fratre , ac Baptistella ab Aratro agit , ut cum quingentorum circiter

Hermolaus Theupolus , legatus cum imperio in Adriatico eligitur .

Marcus Sciarra & alii extortores ad Venetias pendiad adscripti .

1592

peditum numero Venetis stipendiis accedant; gentem intrepidam, periculorum contemptricem, laboribus assuetam, ad Uscochos in deviis saltibus, præruptis locis frangendos ac domandos valde opportunam ratus. Theupolo binæ triremes ad Sciarra militesque excipiendos in Picenum mittuntur; quibus ad Civitatem novam appulsi, cum Brutis, ubi tunc grassabantur, digressi, eos contulisset, scaphis ad triremes delati, in Illyricum trajiciunt.

Ea de re cum primum agitari Pontifex cognovisset, Tabernæ, Laudis Pompejæ Episcopo, apud Rempublicam legato, præcepérat: Marcum Sciarra, quem nondum conductum arbitrabatur, dimitti a Senatu flagitaret; si ulterius negotium provcheretur, in militiamque Venetam adscriberetur, rem integrum non fore ratus. Clementis postulatis Senatus annuerat, literas, quibus dimitti Sciarra jubebat, ad Theupolum dederat. Verum eæ antequam perferrentur, jam milites concenderant, atque in Illiricum trajecerant. Eo cognito, Pontifex ira percitus, Laudensi scribit, extorrum duces a Senatu sibi tradi, in Petrum Comitem animadverti postulet. Cum Joanne Francisco Marchesino, Senatus scriba, qui a Joannis Mauri, legati, obitu, negotia Reipublicæ curabat, facinora consceleratae gentis exagerat: exilibus classe Veneta exceptis, eos opprimendi ac delendi ablatam sibi facultatem fuisse; grave vulnus inflictum, neglectam auctoritatem acriter conqueritur. Ea Pontificis perturbatione haud parum molestia Patribus accedebat, quod quæ acciderant, non voluntate, sed casu evenisse intelligerent; nunquam enim iis in mentem cadere potuisse, ut vel genus id hominum in militiam nomina daret, vel adscripto adeo Clemens exasperaretur, quem pontificatus initio, ne aliorum impulsu se a Republica alienaret, Hispanoque arctius adjungeret, verebantur. Verum, jam præfectis in militiam relatis, pedibus, pecunia persoluta, neque publicæ fidei, quam semper inviolatam servaverant, deesse, neque innoxios plectere poterant. Itaque summo studio sedare Clementis animum adnitebantur: *de iis, quæ evenerant, dolere; injussu Senatus facta testari: si quid ea in re a ministris erratum, aut vi actum esset, vindicaturos affirmare: nunquam sibi in animum inducere potuisse, ut, ea peste a suis ditionibus amota, adeo exardesceret, ac non potius summa cum voluptate perciperet,*

Clemen-
tis Pont.
ob Sciarra
a Venetis
recepit
indignatio.

Senatus
Pont. ani-
mum lenire
mititur.

mo-

momento absque periculo , absque impensa , absque sanguine ea evulsa semina , quæ tanto temporis spatio ex pontificiis ditionibus evelli nequiverant : dedi duces , aut Petrum Comitem plecti absque injustitiae nota non posse ; qua incolumi quid , ut ei Senatus gratificetur efficere possit , ipse viderit ; nihil ad publicum in eum obsequium testandum prætermisurum . Sed Clemens Reipublicæ rationibus non acquiscebat , iisdem postulatis insistebat . Ab iis , quibus vel suspecta , vel parum grata Pontificiæ Sedis cum Republica amicitia ac conjunctio erat , impulsus , Tabernam tandem legatione abscedere jubet . Is ad Principem ac Patres adiens , Pontifici illatam injuriam , qua major ab hoste inferri non posset , exaggerat : priscis inter Sedem Apostolicam ac Venetos legibus , ne rebelles foveantur , prohiberi ; si requisiti fuerint , dedantur , caveri : a reliquis summa cum animi magnitudine egregie a Republica gestis abborrere , id facinorosorum hominum genus sanguine , cæde , rapinis imbutum , quod merito cuncti Principes odissent , suis stipendiis alere . Demum , ut Venetiis discedat , se in mandatis habere , affirmat . Ei vero triduo adhuc in urbe commoranti Senatus consulto responsum est : Summa admiratione ac molestia , quod ita secum agatur , affici Senatum ; parum id Reipublicæ in Apostolicam Sedem obsequio , parum in Clementem ipsum observantiae respondere : quæ acciderint , inscio se atque invito accidisse ; Theupolo , ne Sciarram cum suis reciperet , jussisse : in Illyricum trajectum , re non integra , quæ postulentur , fieri jure non posse : si qua vero , inculumi æquitate , præstari queant , ultiro ac prompto animo facturum .

Deinde extra ordinem legatum Romam mittere , qui & Reipublicæ factum tueretur , & lenire Clementis animum niteretur , latum . Leonardo Donato , qui sapienter in Romana legatione egregiam Reipublicæ operam navaverat , munus delatum . Is Romanum cum pervenisset , perhonorifice supra momum exceptus , Senatus mandata exequitur ; nihil , quod vel ad Reipublicæ jura sustinenda vel ad mitigandum Clementis animum spectet , prætermittit . Quæ in Marco Sciarra cum suis conductendo acciderint , inscio Senatu , facta : tantum ob id irarum ejus animo illabi potuisse , nunquam sibi suasisse : si , datis literis , quibus missio jubebatur , concenderant , atque in Illyricum traje- cerant ,

Taberna
nuncius a
Veneta le-
gatione a
Pont. revo-
catur &
ejusdem in
collegio ora-
tio .

Senatus ad
Tabernam
nuncium
responsum .

Leonardus
Donatus
orator , de-
novo Romæ
missus .

1592 cerant, quid saceret Senatus? quæ causa illi querelarum esset, si præter spem afflictæ per tot annos pontificie ditiones momento ærumnis & cladibus levatae sint? si in Uscocbos, huud absimilem ab iis gentem, ducantur, humani generis pestem, publicæ quietis inimicam, Turcarum in christianam rempublicam irritamentum? qui modo, ni huic malo obſtitutur, classem in Adriaticum missuros minentur; id non Venetis modo ditionibus, at Piceno & Flaminiae provinciæ grave atque intolerandum fore. Clemens nequaquam Donati oratione permotus, si quæ acciderant, Senatu invito, inquit, atque inscio, facta fuerant, ducum deditione patefaceret. Donatus, militare sacramentum, majorum instituta, publicum fidem, pessimum exemplum obſtare, respondet. Pontifex pacta cum Venetis ab antecessoribus adducere: Donatus vero initam M. D. XXVIIII. Bononiæ cum Clemente VII. & Carolo V. concordiam, qua Italiæ pax firmata fuerat, tantum vigere; at cuncta vincula Reipublicæ, in sanctissimam Sedem obsequium supergressum. His summa eloquentia atque gravitate mitigato parumper Clementis animo, exactius re discussa, quæ sua mens sit, significaturum; inde Mariano Perbenedicto, Camerti, Salviato, ac Montalto negotium committit. Acri contentione res acta, adeo ut nulla concordiæ ratio inveniretur, Clemensque per eosdem Purpuratos Donato significaret, ni Senatus extores dedat, in patriam reverti posse. Ejus sententiæ suasorem Salviatum fuisse haud dubia conjectura extitit; qui enim in Gallos propensus, Hispanis parum gratus, melius suis rebus consulturum ratus, si studium Ibericum gratiamque colligeret; quatuor Clementi proposuisse ferebatur: vel legatum dimitteret; vel Sacerdotum decumas adimeret; aut Hispanam classem in Adriaticum evocaret; vel tandem assueta Pontificum anathematis arma sumeret. Nimum Salviati fervorem moderatiora Camertis ac Montalti consilia repressere. At legatus, Pontificis sententia cognita, admirari, acerbe conqueri, vetusta ac recentia in Apostolicam Sedem Venetorum merita commemorare: Quid in re praesenti non actum? quid prætermissum? quod argumentum in sanctissimam Sedem reverentiae illustrius, quam, Internuntio amoto, Senatorem omnes Reipublicæ gradus emensum ad se mitti? ac quidquid, salva digni-

dignitate , fieri possit , ultro deferre ? non acriter adeo cum Principibus agendum , atque cum iis Principibus , qui , una cum imperio libertate , Dei benignitate , hausta , multa eademque præclara pro christiana republica confidere possint . His magna dicendi vi a Donato enuntiatis , commoti haud parum Purpuratorum animi , se excusare , in voluntatem jussaque Pontificis cuncta rejicere .

At Patres Donati literis de his omnibus certiores facti , matura Præconsultorum agitatione præmissa , Senatu consulto , vel Sciarram cum suis dimissuros , vel in orientis insulas amandaturos , Clementis arbitrio pollicentur ; quamvis dimisum , ne se Uscochis adjungeret , vel denuo in pontificias ditiones irrumpens , præteritis molestiis ærumnisque implicaret , timendum videretur . Neutrum Pontifici placebat ; licet , priori mutata sententia , Petrum Comitem sibi tradi peteret ; de reliquis postea deliberaturum affirmaret . Donatus , nunquam in id descensurum Senatum ajebat , ut militum præfectum , qui vel pace , vel bello summa fide Reipublicæ operam navaverat , vitam sæpius objecerat , vincula & carcerem in Tamassi oppugnatione perpessus fuerat , traderet ; nihil igitur amplius sibi , quam in patriam redditum superefse . Tunc Purpurati solitas excusationes nectunt ; cuncta ad Clementem relatuos affirmant : qui interea nonnihil de priori severitate remittere , mitioraque consilia animo excipere inceperat , Valerio præsertim ac Mauroceno Cardinalibus admittentibus , qui in eo leniendo prudentiam omnem studiumque contulerant . Maurocenus præcipue , liberrimo atque fervido ingenio , hisce dissidiis assurgentibus , enixe Pontificem rogaverat , ut , quæ acciderant , non secus atque evenerant , sibi subjiceret : *Reipublicæ ingenuitatem sinceritatemque elucidere ; reliqua fortunæ malignitati tribuenda esse : duas illum personas , Pontificis alteram , alteram Principis sustinere . Videret , ne nimium banc tollendo , illam aliqua in parte deprimeret .*

Dum hæc Romæ aguntur , Theupolus legatus Senniæ , Fluminis , Vinadolique litora legens , navigatione prædones intercluserat , exitu interdixerat ; ita ut in dies commeatu cunctisque ad victimum necessariis magis premerentur . Turres quasdam , quibus tutus iis receptus erat , solo æquaverat ; Serisam oppu-

Valerii &
Mauroceni
Cardinaliū
studium in
Pontifice
mitigando .

Hermolai
Theupoli
contra Us-
cochos fa-
cina.

1592

oppugnaverat, ceperat, præfecto necari iusso. Eoque ventum erat, ut universæ regioni imminens, cuncta ferro atque igni demessurus videretur; ni, quæ supervenere, temperationibus utendum consiliis suassissent. Nam cum Turcas Vibizum oppidum oppugnare, atque usque ad Senniæ litora se illaturos nuntiaretur, Theupolo mandatum, ut in maria Ascrivio proxima se conferret, Turcarumque consilia actionesque exploraret, ut ex rerum eventu quæ magis expedirent consilia capi possent. Tuncque potissimum, quod alias observatum fuerat, compertrum extitit, exiguis remediis vinci malum non posse, acrioribus eademmet vehementiora provocari; quod, Senia, aliisve ejus tractus oppidis a Turca occupatis, procul dubio accidisset: quo circa quo tempore arma tractabantur, eodem cum Cæsare de ea peste amovenda, licet pollicitis res nusquam responderint, agitabatur.

*Amurathes
Pannonicā
expeditionē
decernit.*

Interea vero Amurathes, illorum, qui Pannonicam expeditionem suadebant, vincente sententia, arma in Cæsarem comparabat; jamque, Bizio capto, propinquæ regiones excursionibus afflictabantur. Quæ belli initia, christiana republica civilibus discordiis jaætata, graviora censebantur. Ea sollicitos Venetorum animos habebant, atque ut intentiori studio iis consulerent, quibus cum Amurathe pax perturbari posset, movebant: propinqua potentiorum armia semper suspecta; bellum turbinis instar, quaqua versus delatum, tandem quo minus putabatur decidere, variare fortunam, proxima quæque propinquum incendium corripere solitum. Hæc eadem secum reputanti Pontifici, Gallicoque Pannonici belli accessionem cogitanti, saniora consilia subire videbantur, cum præsertim hisce cum Republica dissidiis hostium communium viribus magna incrementa accessura meditaretur. Itaque diutius iis minime insistendum e re communi ratus, perhumaniter Donato in patriam abitu permisso, ut quacumqne ratione controversiis finis imponeretur, curabat. Tandemque Senatu consulto latum, ut milites in Cretam mitterentur, Petrusque Gabucius in Cytheram insulam proficisciatur, arci communienda operam daturus. Ea ratione dissensiones, quæ per multos menes Senatum defatigaverant, compositæ. Theupolo legato injunctum, ut Marcum Sciaram ejusque milites in Cretam devehi curaret, superiore anno pestilentia in ea insula absun-

*Senatus de-
cretum,
Sciarræ in
Cretam &
Petri Co-
mitis in
Cyberam
mittendi.*

*Res cum
Pontifice
compositæ.*

absumptis supplemento futuros . Sed homines prædæ rapi-
nisque assueti , iustitiæ exortes , ægre tantum maris spatum
emensuri , occulto de Arbensis insulæ , cui præsidio missi
fuerant , direptione , deque in Picenum trajectu agitabant .
Neque adeo tegi consilium potuit , quin de eo nonnihil ,
licet obscure , ad legatum perveniret ; qui , an ita se res ha-
beret , ut certius exploraret , acrius discessum , adhibitis Pe-
tri Comitis adhortationibus , urgebat . Sed cum hæc surdis
auribus dicerentur , cunctationique varios colores inducerent ,
certior de eorum consiliis Theupolus factus , præveniendum
ratus , prævalidam militum manum exscendere classe jubet ;
oppidanos plerosque cogit , in perduelles impetum facit . Ii
impares numero , cum obsistere non possent , legato se dedi-
dere . Sciarra ac Baptistella sese in aversam insulæ partem re-
cipientes , in oppositum litus trajecere . Qui in Theupoli ma-
nus pervenere , meritis sunt poenis affecti ; sexdecim resté
suspensi , viginti undis demersi , centum trireinibus addicti .
Sciarra cum quatuor e suis prope Asculum in Picenum de-
lato , atque a Baptistella socio imperfecto , ea hominum col-
luvies deleta est .

Pontifex gravioribus negotiis intentus , Episcopum Viter-
biensem in Galliam misit , qui fractos sociorum animos eri-
geret , subsidia pecuniamque præsertim polliceretur : ea po-
tius , quam milite juvandos foederatos ratus , quod belli tur-
cici initiiis alio vocatus , neque suis ditionibus , neque Italiæ
conducere , ut hoc tempore copiis nudaretur , existimaret .
Interea parvis itineribus Parmensis , ut Rothomago succurre-
ret , in Neustriam contendit ; edictum , quo necis poena Na-
varræ fautoribus ac festatoribus proponebatur , pronuntia-
vit ; foederis jusjurandum anni M. D. LXXXVIII. 11. kal.
februarii denuo promulgari jussit . Villarsius , Rothomagi præ-
fectus , suspectos urbe ejicit , tormenta disponit , commeatus
invehit , crebris eruptionibus in regios , hyeme , morbis , vi-
ctusque penuria laborare incipientes impetum facit . Obsessi
Maynii ac Parmensis spe sustentantur , quibus 13. kalen. apri-
lis proprius ad urbem accendentibus , minutis cerraminibus di-
micitur . Parmensi vero prælium detrectante , a Rege nobili-
tas dimissa : reliqua martii , major aprilis pars levioribus pu-
gnis

Hermolaus
Theupolus
in Sciarre
milites im-
perium fa-
cit .

Marcus
Sciarra &
Baptistella
in Piceno
interficitur
Viterbien-
sis Episco-
pus in Gal-
liam & Pon-
tifice mitti-
tur .

Parmensis
Dux in
Neustriam
contendit .

1592

Parmensis
Dux cum
federatis
Rothoma-
gum ingre-
ditur.

Henricus
Rex fede-
ratorum
copiis cla-
dem infert.

Parmensis
Dux in Bel-
gium regre-
tur.

Fœderato-
rum confe-
lium de no-
vo Rege eli-
gendo.

Senatus
Parisiensis
Cabiloni-
coaucti de-
cretum con-
tra fœde-
ratos.

gnis absumpta ; cum tandem Maynius , Guisius , ac Parmensis Rothomagum ingrediuntur ; eadem die fœderati Cardebeccum propinquum oppidum ditione recipiunt . Henricus cum in Rothomagum commeatus minime invectos intelligeret , ad Arcus pontem traducto exercitu , ex propinquis uribus præsidiis evocatis , copiisque auctis , primam hostium aciem aggressus , plerosque cœdit , impedimentisque exuit . Eadem fortunæ felicitate paucos post dies denuo fœderatos graviori clade affixit . Lutetiam Parmensis iter intendit , atque ingenti exercitus jactura , pontificiis , quas Hercules Sondratus ducebatur , copiis dissipatis ac deletis , in Artesiam proficiscitur .

At Guisii , aliique fœderis antesignani , improsperis evenitis nequaquam territi , de cogendis pro Rege eligendo comitiis agunt . Erant , qui Philippi majorem natu filiam Reginam dici , atque connubio alicui ex sociis Principibus jungendam in vulgus dissiparent . Id alii improbabant : ac jam bellorum laboribus defessa plebs animos ad pacem flectebat , calamitatibusque tandem modum imponi exoptabat ; cum adhuc belli incendium plerasque provincias depopularetur . In Tectosagis Jojeusæ , in Armorica Mercurii Duce dimicabant ; Nemorosiis , Lugduno occupato , Viennam per insidias ceperat ; Hispani Bajonam astu intercipere frustra conati fuerant . Inter hæc rumor de novo Rege creando augetur ; diplomate a Placentiæ Cardinali , pontificio legato , promulgato , quo ad cogenda pro novo pronuntiando Rege comitia Galli excitantur . Cabilonensis Senatus gravi edicto fœderatorum artes aperit , detestatur , qui externorum Principum ope , religionis obtentu , miserrime Galliam discerpant , regni fundamenta , quæ potissimum legitimæ Regum successioni nitantur , evertere conentur : extrema quæque subire , vitam quoque ipsam profundere potius , quam eam violari legem finant , in qua publica tranquillitas collocata sit , Gallos hortatur Regii procuratoris provocationem a pontificio diplomate admittit , legatum in jus vocari jubet : ne quis ipsum diploma promulget , recipiat ; eove in perduellibus fovendis , civitates , oppida (si quæ ad Galliæ Regem eligendum designentur) adeundo utatur , vetat ; nobilibus amittendæ nobilitatis

tis

tis, perpetuæ infamiæ, quæ ad posteros transmittenetur, ecclesiasticis viris sacerdotiorum amissionis, cunctis læsæ majestatis poenis, veniæ spe adempta, propositis: civitatibus illorum, qui ad ejusmodi comitia convenirent, receptu interdictum; si quæ excepissent, solo æquari decretum. Fœderati interea undique a sociis urbibus delectos Lutetiam aduersunt; Principibus summo studio atque ambitu inter se de amplissimo honoris titulo certantibus. Ea in animorum suspensione dum Parmensis tertio in Galliam adventus expectatur, ejus obitu interceptæ ingentes fœderatorum spes fuere. Ejus excessu Maynius plurimum sibi auctoratis accessisse ratus, vehelementius cœpta persequitur, natalitorum profecto die Cabillonense decretum publice cremari jubet, comitiaque sequenti anno in xvij. kal. februarii indicit.

1592

Alexandri
Parmæ
Ducis obi-
tus.

M. D. LXXXXIII.

AT diversa ex parte in Pannoniæ finibus Amurathis armata magno populorum metu provehebantur: hinc Turcæ copiarum numero ac fortitudine, reliquis bellis pace compotis, prævalidi; inde impares Cæsar's vires, intestinis Germaniæ debilitatæ dissidiis. Sæpe jumentorum prædæ, hominum captivitates, agrorum direptiones exaudiebantur; terrestribusque maritimæ vires accessuras constanti fama ferebatur. Horum motuum expectatione Italia omnis detinebatur, Venetique maritimorum non modo apparatus rumore sollicitabantur, verum etiam terrestri imperio prospiciendum censabant, patente ex Carnis non modo in Venetas ditiones, sed in Italia quoque viscera aditu; cum adhuc in publicis monumentis cladium ab ea parte a Turcis illatarum memoria extaret. Nam Mehemetes, Byzantio occupato, Bossinæ Rege, quem *Despotum* vocabant, capto atque interfecto, Peloponneso Reipublicæ adempto, cum Italicam expeditiōnem meditaretur, Afnarbejum per Croatiam cum octo equitum millibus in Carnos miserat; qui, nullo obsidente, cuncta igne ac ferro demetiens, in Utinensem agrum penetrans, captivis prædaque onustus discesserat. Ea re Veneti permoti ad Sontium amne binas munitiones Gradicas ac Folianicūm

1593

Turcarum
veteres in-
curioses in
Forzamju-
lium.

1593

cum jam tunc erexere , quarum posterior haud multo post
destructa , prior bello Cameracensi amissa est . Hanc Tur-
carum , de qua diximus , in Carnos excursionem altera
M. CCCC. LXXVII. excepit , Hieronymo Novello , Veronensi ,
Venetorum imperatore , cum trium peditum millibus atque
haud exiguo equitatu a Scandro Turcarum præfecto in insidias
petracto ac deleto ; qui victoria insolens , multis incursionibus
in penitiora Forijulii factis , de Venetorum terra marique ap-
paratum fama permotus , biduo post Italia abscessit . Tunc
a Senatu Joannes Haimus Eques , Zacharias Barbarus , Do-
minicus Georgius , Candianus Bollanus in Carnos missi sunt ,
ut , qua ratione Turcis obsistendum esset , disquirerent : qui
unanimi consensu Gradiscas tantum fossis , aggeribus , propu-
gnaculis , armis , militum præsidio muniendas censuere . Bien-
nio post tertio aditum in Carnos Turcæ meditati , Caroli
Montonii , Venetorum præfecti , virtute repulsi sunt . Anno
demum M. CCCC. LXXXVIII. Ludovicus Sfortia Insubri-
bus ab Aloysio duodecimo Aurelianensi , Galliæ Rege , pul-
sus , cum in Germaniam ad Maximiliani Cæsaris opem con-
fugisset , ad Bajazerem quoque Turcarum Imperatorem , qui
tunc bellum cum Venetis gerebat , Ambrosium Buciardum &
Martinum Casatum legatos misit , qui illum in Rempublicam
incitarent , & in Carnos elicerent . Peditum duodecim millia
iis in locis missurum pollicitus Bajazetes , Scandro eam
provinciam detulit , qui , ad Sontium , haud longe a Gradi-
scis , positis castris , quo loco nostri Caroli Ursini imperato-
ris , Andreæque Zancani legati ductu hostem præstolabantur ,
pugnæ periculum veritus , diverso itinere usque ad Taliaventi
ripas se intulit ; quaque vadari poterat , amne trajecto ,
usque ad Liquetiam progressus , incensis villis , agrisque va-
statis , cum in reditu ad Taliaventum , quod imbris valde
excreverat , pervenisset , copiarum Reipublicæ metu , mille ac
quingentis (ut ferunt) captivis truncato capite , magno ju-
mentorum numero ad fluminis rapidum cursum , qua illi
transfundum erat , sistendum , infra supraque posito , trans-
gressus , ulteriorem regionem fœde depopulatus , abiit . De-
cem millia hominum absumpta fuisse tunc ferebatur ; mul-
toque graviora accidissent , ni Græci atque Epirotæ , impetu
reperf-

represso, complures hostium cæde & captivitate affecissent. Exinde nulla alia a Turcis in Carnos impreffio facta.

1593

Verum harum cladi memoria stimulabat animos, ac præfens rerum status Patres, ut eam regionem hostium injuriis expositam communirent, monebat; eoque magis quod veterum annales repetendo, efferas gentes hinc amplum ad Italiam invadendam aditum habuisse, Romanosque ad barbarorum arcendos impetus per amplam nobilissimamque Aquilejæ civitatem condidisse, constaret; quæ cum diu pro munimento Italiae stetisset, ab Hunnis tandem capta ac diruta, perviam regionem iis, qui Italiam ingredi vellent, reliquit. Vetera hæc erant. At novi rerum eventus id vehementius suadere videbantur, quod Italico bello, Gradiscis amissis, citra Sontium ditionis Venetæ major pars contineretur. Itaque superioribus annis, dum finium controversiæ inter Venetos atque Austriacos agitarentur, ut Sontius terminus inter utrosque esset, Senatus flagitaverat, eo consilio, ut anni propinqua loca communita pro muro Foro julio essent. At frustra re tentata, id supererat, ut quacumque ratione ad latissimam eam regionem tutandam nihil prætermitteretur. Quocirca saepius præfecti, viri vel militari scientia præstantes, vel munendorum locorum scientissimi, a Senatu in Carnos speculatum missi fuerant; dissidentibusque sententiis tempus extratum. Modo in Pannoniam & Croatiam Turcarum illatis armis, amplius cunctandum non videbatur. Itaque anni initio re discussa, rationibus ac sententiis expensis, id tantum supererat, ut de ea ad Senatum referretur. Plerisque placebat, Carnorum provinciæ situ diligenter animadverso, opportuno loco munitissimam arcem excitari, quæ ad hostium impetum sustinendum idonea pro Italiae muro esset. Alii, minori licet numero, tantam rem aggredi e republica minime esse censebant: immensos sumptus, arduum opus, ambiguos exitus, spei impares successus objiciebant: prioris sententiæ omnes præconsultores erant, in quam dum Senatus decreatum fieri proponunt, contra e Senatorum numero unus ita differuit.

Si, quemadmodum eorum, qui ad Carnos tutandos egregiam munitionem ædificandam existimant, quæ in Italianam

*Oratio de
Palma non
ædificanda.*

H. Mauroceni T. III.

L

v-

1593

venientibus aditum obstruat , summis laudibus videtur excipienda sententia ; ita etiam paribus rationibus niteretur , ut facile excitari , defendi , hostiumque impetus ab Italia avertire arx posset : tot præstantissimorum Senatorum sententiae , qui , matura consultatione exhibita , decretum hoc ad Senatum retulere , minime adversarer . At cum ejusmodi consilium , quo magis plausibile ac speciosum , eo majoribus implicitum difficultatibus animadvertis , cibibere me nequeo , quin ea , quæ sentio , libere enunciem . Nam valde vereor , ne , dum Carnorum securitati consulimus , eam non modo provinciam , verum terrestre totum imperium in manifesta pericula conjiciamus ; dumque novam arcem pro nostrarum ditionum iuitione molimur , potentissimi hostis in nos vires eliciamus ; qui , si alias in has regiones aliquo incolarum damno cum penetrasset , sese recipere ac referre pedem est coactus , si modo bac , quam meditamur , munitione casu aliquo potitus fuerit , quis ambigat , inde illum exturbare ac pellere difficillimum atque arduum fore ? Sed ut cominus ad rem accedam , adversus quos novam hanc arcem excitare in animo est ? An eam christianis Principibus objicimus ? minime vero : cum omnibus namque amicitiam ex majorum instituto Respublica colit ; atque cum iis præsertim , qui Carnis finitimi sunt . An Turcis ? horum sane si incursus tantum pertimescimus , cur certo sumptu , incerta spe ingentem hanc molem erigere volumus ? Si , ne cunctis conatus Italianam aggrediantur , veremur , quis dubitet cunctos Europe , ne dum Italæ , Principes ad eam propugnandam terrestribus copiis classibusque conventuros ; hostem vel præventuros vel aversuros , quo multis in locis distentus , sejunctis copiis , debilior atque infirmior fiat ? Tunc profecto montium aditus , amnium trajectus occupandi erunt ; quod sane tutius mibi videtur , quam hostem domo excipere , atque cum eo in propria regione dimicare . Qui si , nemorum impedimentis , montium angustiis , amnium aquis superatis , ordinato atque instructo potentissimo exercitu , novam hanc arcem vel circumcidere vel expugnare sibi in animum induxit , an non verendum erit , ne infinito prope suorum numero septus , aggeribus , fossis , propugnaculis munitus , immanium tormentorum ejacu-

ejaculatione mœnia sternendo , fossas (nisi materia supersit)
 neglecti gregis numero replendo , aditu sibi patefacto , tandem
 obstinatione propugnatorum constantiam vincat ? At dicent :
 non tantum arcem sufficere , verum exercitu quoque opus esse .
 Tunc illud mibi exposcendum videtur , par ne is , an minor
 hostili sit futurus ? Parem certe non fore exploratum est : mi-
 norem qua ratione hosti objectabimus ? An , in supplementum
 præsidiariis militibus adjunctis , arcem nudabimus ? An dispa-
 res numero ac bellico apparatu aleam certaminis subibimus ?
 At , arce ab hoste occupata , quo loco res nostræ erunt ? Ubi
 terrestrium ditionum , ubi istius civitatis , ubi ea , quam tan-
 topere extollunt , Italæ securitas ? An non hostem in nostrum
 exitium armatum , excidium atque incendium spirantem , mi-
 nitantem , cervicibus Italæ impositum inspiciemus ? Tunc vero
 quæ propugnacula sustinere , quæ flumina remorari , quæ vires
 reprimere , qui exercitus vincere ac debellare furentem poterunt ?
 Sane sic existimo , rejecta Præconsultorum sententia , potius
 nibil moliendum esse , quam ut ingens adeo atque arduum opus
 immenso sumptu , tot tantisque periculis aggrediamur ; quæ et si
 fortasse procul esse vel nimium mea oratione augeri sibi quis
 persuaserit , is secum reputet , saepius falli , errare , decipi
 mortales consueuisse ; propriumque id viri prudentis , ac magnis
 de rebus statuentis esse , cunctos humanos sibi casus animo
 subjecere , remota proxima , futura præsentia facere . De nova
 etenim civitate ædificanda agitur , opere sane insuperabili , cui
 vastæ illius quondam Romanurum Reipublicæ ingentes animi ,
 immensæ vires vix sufficient . Quo situ ? qua forma ? quanto
 temporis spatio ? quo sumptu ? Loca , in quibus homines de-
 gunt , oppida , urbes populis refertas munire fortassis minus
 difficile fuerit . At in ampla planicie , arido nudoque solo
 arcem struere , novam urbem excitare quantæ molis erit ? Tan-
 tæ profecto , ut ejusmodi perrara magnorum Regum potentissima-
 rumque rerum publicarum exempla monumentis ad posteros antiqitas
 transmiserint . Quid de auri gurgite immenso dicam ?
 Testentur tot in continentî , in Illyrico , in Creta atque in orien-
 tis insulis erectæ munitones , quibus exædificandis oppidanis
 atque incole defessi , ærarium exinanitum ac pene exhaustum est .
 At quo temporum intervallo ad exitum opus perducetur ? Quot in

1593

bac humanarum rerum regnorumque inconstancia accidere possunt, ut de ea prius defendenda, quam perficienda cogitandum sit? Si vero, mœnibus adhuc assurgentibus, potentissimus hostis, cuius terrore adeo isti commoventur, aggreditatur, an non potius ei commodo, quam nobis munimento fuerit? At quo situ? in planicie constituendam arbitrantur. Cui compertum non est, arces plano loco sitas facilius invadiri atque expugnari posse? Si exiguam aedifices, parum obſtare hosti potest: si amplam, propugnatorum, bellicorum apparatus ingentem copiam requirit. At qua ratione exſtruenda? profecto si humi copia ſuppeteret, quæ arcta admodum eſt, majori facilitate, minori tempore excavari fossæ, mœnia erigi poſſent. Verum eadem materiam hosti facilius oppugnandi, brevi undique aggerum eminentiā arcem circumcingendi ſuppeditaret, uti in Cypro, Leucosse, quæ undecim firmiſſimis propugnaculis conſtabat, eveniſſe novimus. At nunc glarea oppleto, minime tenaci compactoque ſolo, quis dubitet diffiſillime humum egeſtum iri, loricaque lapidea ad gravifimum pondus ſuſtinendum incrufatam, ad hostiles tormentorum jaetus molliter excipiendos ineptam fore, diſſilienteque materia, propugnatorum nonnunquam cædem ſtragemque edituram? Haec atque alia pleraque novam hanc arcem mente tantum intuentibus ſeſe objiciunt, ut jure coniectandum ſit, in re conficienda majora, quæ modo latent, impedimenta oboritura. Ad ea evitanda ſatiuſ prästabiliusque Reipublicæ eſſe arbitror, ab arduo hoc immensoque opere exigui fructu, haud exigui periculi, infiniti prope ſumptuſ, incipiendo abſtinere, quod in ſpeciem licet admirandum videatur, re ipsa omnibus iis caret, quæ in bujusmodi momenti rebus decernendis neceſſaria videntur, quæque ab inveteratuſ ſapientiſſimi bujusce Senatus prudentia maturitateque expectari ſolent.

Cum dicendi finem is feciſſet; Leonardus Donatus, Eques Marciusque Procurator, in hanc ſententiam dicere eſt orſus.

Negari non poſteſt, prästantiſſimi Patres, nobilitate, amplitudine, ſitu Forijulii provinciam excellere, atque ob id in primis vobis maxime cordi eſſe oportere. At contra nemo quoque inficias iverit, cunctorum injuriis atque armis patere, per amplequæ aditu ad quascumque hostiles im-

impressiones excipiendas opportunam esse. Quæ res quemadmodum alias sapientissimos majores nostros permovere, ut animum ad eam muniendam adjicerent, ita nunc vos impellere ac veluti cogere videntur, ut aliquid bac dignum Republica, necessitati conveniens, præsenti temporum conditio ni necessarium aggrediamini. Nam enim in Pannoniam & Croatiam Amurathis arma pervenere, quorum potentiae fave nte fortuna, haud parum pertimescendum videtur, ne brevi adeo prope ad Italiam accedant, ut mali propinquitate re media tardiora atque inutiliora sint. Planis enim in locis, pa rumque munitis dimicandum Turcis est; prævalidis arcibus impediri ac frenari nequeunt. Non exercitus numero, non fortitudine pares ad ob sistendum hostes habent: infirmæ ad tantum belli pondus Austriacæ vires. Nam pontes sternere, amnes trajicere incipiunt. Quid hæc præ sagiant, quem exitum portendant, videtis. Nunquam adeo Turcæ se invexere, Belgradum licet, Budam, Strigonium occupaverint, Zibgetum ceperint, totque firmissimis propugnaculis christianos Principes nudaverint. Nunc victoriæ Suleimani reliquias confidere, propriusque ad Italiam sternere viam parant, ad quam occupandam eorum majores avide at parum feliciter inhiarunt. In foribus late patentes Carni objiciuntur, vetus barbarorum semita, ex qua in Venetas oras Galliamque Cisalpinam iter panditur: in quas semel si provincias penetraverint, eo difficilius deturbari atque expelli poterunt, quo belli ratio ab iis immutata est. Alias excursionibus tantum contenti, præda rapinisque præ graves domum redibant: vastata loca sensim, sero licet, denuo incolebantur. Ita Suleimanus in Perside, igne ferroque depopulatis agris, Tauris capto, nullum victoriæ fructum, præter inanis ostentationis gloriam, tulit. Superiori tempe state Carnos Turcæ saepius percurrere; captivis præda que abacta, funestam tantummodo avaritiae & crudelitatis memoriam reliquere. Nunc vero munitiones excitando, novas arces struendo, occupata retinent, populosque imperio premunt. Postrema in Perside ab Amurathe per præfectos gesta nos moneant, quorum exercitu vel saepe cæso ac dissipato, adeo se provexere, ut, substructis propu

1593

gnaculis, in ejus regni visceribus hæserint, prædivitem atque uberrimam Sirvani provinciam Ottomanorum imperio adjecerint. Idem postbac sagaci admodum ingenio homines facturos quis ambigat? Quæ cum ita sint, pandere ne potentissimo hosti sinum volumus, cuius toties fidei viriumque periculum fecimus? An arbitramur, si pedem in his regionibus fixerit, facile rejici ac repelli posse? Vel potius, nullo obſſtente, usque ad Liquetiam amnen venturum; eo trajecto, Taurisii quoque civitatem expugnatum. Una sane omnium, eorumque imprimis, qui militari disciplina pollent, constans semper sententia extitit, in Forijulii provincia arcem egregiam munitissimamque excitandam, quæ aditum hosti præcludat, impetum sistat; ne solitus libere pervagetur, probibeat; non sumptu, non operis difficultate, non tempore, non forma, non denique construendi ratione deterreri oportere; quæ omnia potius, ut, menti insueto timore injecto, vos a sententia revocarent, disceptata arbitror, quam, ut in summi momenti re, in consultationem cadere possint. Quis enim provincias, imperium, gentes auro, pecuniae, ærario comparaverit? Princeps præpotens ac prædives habendus is est, qui subjectos multos, late patentes regiones, arces munitissimas possidet. Quis porro ignorat, magna atque egregia quæque ardua esse ac difficultia; fortitudine tamen, constantia, obnixo studio superari? At quæ difficultates hujuscē Senatus consulti fructum intercipere possunt, quin, eo rejecto, multo graviora majoraque pericula subeamus? An hæc Senatum ab aliis munitionibus terra marique fabricandis deterruere; cum bac tempestate nemo Princeps inter Christianos censeatur, qui tot, incredibili opere, immenso sumptu prævalidas atque impervias fere arces obtineat? Excisi montes, sublatæ planities, impenetrabilia fere saxa excavata. Quid Cretenses, quid Corcyraeas præcipue memorem, quarum moles amplitudine atque artificio humanum fere captum superant? Quid in continente exstructas Pischerium, Lemniacum, Urceos novos, ac præsertim Bergomum & Brixiam, ambas bac tempestate mirandum in modum permunitas? An impensa vos remorata est? an labor deterruit?

an tempus impedimento fuit? Si ab iis decretis, quibus publica salus continebatur, vos nulla avertere vis potuit, cur in hoc adeo utili ac necessario a cunctisque exoptato opere hesitamus? cur a nobis met ipsi dissentire patiemur? inanique metu solidam nostrarum rerum defensionem omittemus? Neque id vos (quod ajunt) movere debet, hoste praedabundo, minime justis viribus agros percurrente, arcem supervacaneam fore; potenti vero cum exercitu irruente, brevi expugnatumiri: cum potius contra dicendum sit, ea forma atque artificio, quod plerique censem, objecta hostibus arce, a cladibus directionibusque temperaturos; sin vero cum exercitu in Italiam ingressum moliantur, munitissimum post terga propugnaculum, ex quo redeuntibus aditus intercludi facile possit, relicturos. Non me latet, nullas quantumvis munitas arces esse, quae tandem humanæ vi potentieque non cedant; neque tantum propugnando homines posse, quin majori ac vehementiori oppugnatione dejici ac prosterni queant; quantumque studium sagax ingenium ad tuendas arces adhibuerit, tantumdem ad arces vincendas contulisse. At quod perviae hominum obstinate industriae sint, ideo minoris aestimari, neque in imperii custodia usurpari debent, cum saepius regnorum salus atque incolumentas brevi temporis spatio ac fere momento vertantur? Hostium impetum sustinendo, eorum consilia pervertuntur, cogitata evanescent; dum in urbe, oppido, arce oppugnando morantur, saepius ingentes ac prævalidi exercitus absumpti ac dissipati sunt. An non Vienna infinitas prope Suleimani copias sustinuit? quæ nisi fortissimo atque fortunatissimo Imperatori fuisset objecta, veluti torrens, rapido cursu sese in omnem Germaniam effudisset? Quantum eidem exiguae Melitæ insulæ arces obstatere, in quibus retinendis eximum sibi adversus potentissimam classem decus immortali cum laude Melitenses equites peperere? Avorum autem nostrorum memoria nonne Asulum, in Brixiensi solo parvum oppidum, Maximiliani Cæsaris impetum fregit, consilia disjecit? Ne in aliis perquirendis exemplis morer, ex quibus satis patet, munitas arces, securitatem incolumentemque magnis imperiis attulisse. At aliquando hostium virtute ac viribus occupantur. Esto: citra earum opem majori ac potentiori cito cedendum erat. At pa-

1593

ribus copiis obſtendum potius eſt : id quam difficile ſit , ne-
mo ignorat ; atque ut comparari ejusmodi exercitus poſſit ,
qui vel militari prudentia ac virtute inſignis , vel in geren-
da republiça parum exercitatus ambiguo certaminis eventu
de toto imperio dimicandum ſuadeat ? Una igitur tantum tu-
telæ ratio ſupereret , ut munimento aliquo hostium impetus re-
tardentur ac reprimantur . Ecquis erit , qui , cum de nova
bac arce agetur , non ad eam omni conatu ſervandum accur-
rat ? Omnes , qui uestro parent imperio , ultro accedent , cum
ex eo munimento agros , fortunas , uxores , filios pendere no-
verint : nemo etiam erit in ampla bac civitate patricius , ne-
mo civis , plebejus nemo , qui pro ea arma induenda non exi-
ſtimet , ſequetur vitam ipsam pro domicilio ac patria effundere
non arbitretur . Nullus demum in Italia Princeps , qui , ru-
more tantum de illius oppugnatione dissipato , non excitetur ,
ſecumque in ejus incolumente rem propriam agi existimans ,
ad commune veluti incendium extinguendum non accurrat .
Quid ? quod iſtius tantum propugnaculi fama permotus veri-
tusque hostis , ne , quantum equitatus ac peditatus gignit at-
que alit Italia , in ejus perniciem convertatur , de ea inva-
denda conſilia abſicet ; atque ita cum immortali Veneti no-
minis gloria impervim in hanc provinciam iter , pernibili hoc
erecto propugnaculo , evadet ? Cur igitur , prætantissimi Pa-
tres , cunctamur ? cur ambabus ulnis ſalutare hoc Senatus
conſultum non amplectimur , tot undique utilitatibus refertum ,
ut non humano ſolum conſilio , ſed natura ipſa magistra inci-
tari videamur , que cunctorum quamvis exiliū animantium
ingenia egregie ad propriam ſalutem armavit ac instruxit ?
An potentissimi hostis , qui in dies viribus auctus , nova molitur ,
progressus expectabimus ? permittemusque , ut inutili bac mora
neque querelis in posterum , neque paenitentie locus ſit ? In
vobis ſitum eſt , Patres , Carnos tutos reddere , immo , quid
Carnos dicam ? Venetam omnem regionem , florentissimas ve-
ſtras Gallie Cifalpinæ urbes , hanc inclitam civitatem , Rei-
publicæ domicilium , Italiam ipſam , atque , ut uno verbo dicam ,
universam christianam rem publicam tutam incolumentque ſerva-
re . Vobis , vobis , inquam , id ſumma Dei Optimi Maximi beni-
gnitate conſeffum eſt , quod olim Romane reipublicæ proprium
fuit ,

fuit. Illa barbaris efferisque nationibus urbium munitissimarum
 objectu fortiter obstitit, quibus modo dirutis, atque in cineres
 bellorum casibus, temporum injuriis redactis, immensaque
 illa potentia ac magnitudine extincta, vos tantæ Republicæ
 (quatenus fieri possit) exemplum æmulari debetis; iisdem
 artibus barbaris nationibus obſistere, neque pati, ut amplissi-
 mus iste aditus, qui in vestro imperio est, immanissimarum
 gentium colluvioni in posterum pateat.

Rationum momenta utrumque magna dicendi vi disceptata
 ambiguum adeo consilium reddidere, ut, in diversas sen-
 tentias discedentibus, ea die nihil decerneretur. Sed, paulo
 post denuo re diligenter excusa, latum, ut Senatores qua-
 tuor in Carnos profecti, situ provinciæ explorato, locum,
 in quo munitio ædificaretur, pro majori parte deligerent.
 Misli Marcus Antonius Barbarus, Jacobus Fuscarenus, Mari-
 nus Grimanus, Leonardus Donatus, Equites ac Marcii Pro-
 curatores, Zacharias Contarenus Eques. Ii Senatus jussu Joan-
 nem Baptistam Montium, summum peditatus præfectum, Ja-
 cobum Malatestam, Erasum Malvicinium, Marium Saorn-
 ianum, Marcum Antonium Martinengium Villaclarum, at-
 que alios muniendarum arcium peritos secum duxere. Accu-
 rate locorum situ, qui ad eam molem struendam opportunus
 esset, inspecto, omnes consensere, ut in planicie Palmata,
 divi Laurentii fano, Ronchorum ac Subsilvæ vicis distincta,
 nova arx excitaretur. Locus tantæ rei perficiendæ opportu-
 nus, præter ceteros, visus; quod aliis Forijulii oppidis atque
 urbibus subveniendo aptus haberetur; quippe qui ab Utino
 decem circiter passuum millibus; a Marano, maritimo oppido,
 octo distaret; atque ad subsidia terra marique excienda
 valde idoneus haberetur. In latam enim amplamque planitiem
 extenditur, a montibusque ita subducitur, ut inde nullas
 injurias pertimescat; nullis substructionibus, nullis vetustis ædi-
 ficatorum machinis impeditus; nudo atque explicato solo, ad
 quamcumque munitionis formam exciendam aptus. Senatores
 ad urbem reversi, cum in Senatu retulissent, eorum decre-
 tum frequentes Patres confirmavere. Mox de forma ædifican-
 dique ratione aëtum. Novem propugnacula construi decretum:
 simulachrum arcis a Julio Saorniano, viro scientia militari;

*Senatus de-
 cretum de
 Senatoribus
 in Carnos
 mittendis
 ob novam
 munitionem
 extren-
 dam.*

1593
*Palmæ con-
 struenda
 provincia
 Marco An-
 tonio Bar-
 baro deman-
 data.*

ac munitionum peritissimo, exhibitum Senatus probavit. Marcus Antonius Barbarus, cum supremo imperio legatus, in Carnos missus; atque in iis, quæ ad eam substructionem pertinerent, suprema illi auctoritas concessa. Datae ad urbium atque oppidorum magistratus literæ, quibus omnibus in rebus, quæ ad novam munitionem spectarent, ei parere jubebantur. Pecunia expensarumque ratio Joanni Garzonio manda-ta; qui ædificationi præcesset curator Marcus Antonius Villa-clara a Senatu est datus. Palmæ nomen, Palmata proximo vico innuente, novæ arcii inditum; vel inde præfigio quodam longissimi ævi capto, quod hæc arbor sacerulorum spatia æquet; vel quod palmam victoriae signum jam inde a priscis temporibus usque ad hanc tempestatem cuncti existimaverint. Ut cumque res se habeat, nonis octobris, ob insignem ad Echinadas victoriam, Justinæ virgini ac martyri dicata die, præclari operis fundamenta jacta sunt. In iis prisco more ex auro, argento, ære monetæ immisæ, quarum altero later leone alato insculpto, divi Marci, Reipublicæ tutelaris, sym bolum, exprimebatur hisce literis: PASCHALE. CICONIA. DVCE. VENETIAR. ET. C. ANNO. DOMINI. M. D. XCIII. Altero, signo crucis impresso, munitio assurgens visebatur, adscriptis notis arcii: FORIIVLII. ITALIAE. ET. CHRIS. FIDEI. PROPVGNACVLVM. Cruci vero: IN. HOC. SIGNO. TVTA. Neque, ut magnis in rebus solet, præsensiones quædam ingentis hujuscce operis defuere. Ferunt enim viginti antea annis pastori cuidam, Camotio nomine, gregem iis in locis pascenti, per quietem innumeram gentem, quæ ibi arcem conderet, apparuisse; alias fossas excavate; alias propugnacula erigere; alias ædicia struere. Rei novitate stupenti, ecquidnam illud esset, interroganti, responsum fuisse: *An non cernis, nos hic erigere arcem velle?* Tunc terrore insueto perculsum atque attonitum, reliquo grege, ad divi Laurentii propinquum pagum reversum, quid sibi acciderit narrasse; ludibrio, uti ebrium habitum fuisse; procedentibus vero annis, spectrum facto probante, admirationi atque stupori fuit.

Novæ hujus excitandæ munitionis summis undique laudibus decretum exceptum est, quo egregius non modo Venetorum

rum ad imperium subditosque tuendos animus ; verum etiam eximia quædam in Italia defendenda constantia inspiciebatur. Id Senatus consultum , quod non minus ad Reipublicæ , quam ad Italiæ commodum latum fuisset , Patres per Paulum Parutam , oratorem , Clementi significarunt ; qui , Senatus summa prudentia , atque in christianam rempublicam pietate commendata , ei gratulatus , nascenti tum Palmæ Apostolicam benedictionem est impertitus . Nec minori lætitia oppida urbesque Reipublicæ affectæ , certatim egregiæ voluntatis arguento haud exiguae pecuniæ vim liberaliter contulere , quæ ducentum fere aureorum millium summam æquavit . Opus summo studio , atque ingenti ardore a Marco Antonio Barbaro inceptum , undique ex Galliæ Cisalpinæ ac Veneta regione agrestium hominum turba confluentे , brevi adeo excrevit , ut ad hostium conatus excipiendo idoneum haberetur ; continuatisque operibus ad præsentem amplitudinem firmitatemque , quam cernimus , perductum . Omnium consensu , atque eorum in primis , qui militarem disciplinam profitentur , inter præcipuas totius Europæ arces censemur .

Dum hæc a Venetis geruntur , Byzantio Amurathem in Cæfarem bellum pronunciasse , in Pannoniæ & Croatiæ finibus copias augeri nuntiabatur . Rodulphus , ut hostis impetum sustineret , milites ex suis regnis ac ditionibus cogere , christianorum Principum subsidia flagitare . Clementis Cæfari subveniendi desiderio Galliæ turbines obstabant . Philippus Gallico ac Belgico bello , classisque turcicæ (licet minore , quam rumor attulerat , numero egressa) suspicione detinebatur . Veneti suis rebus minime conducere arbitrabantur , pacem cum Ottomanis Regibus antea sancitam turbare . Verum Pragæ indictis comitiis , a Cæfare pecunia cogebatur , delectus copiarum urgebatur , præsidia limitanearum arcium disponebantur . Diversa ex parte Assanes Bosinæ Bassa in Duropoliam insulam illatus , cuncta populabatur ; Robertus Egembergius Lubiana ad Zagabriam urbem tutandam se contulerat . At Assanes Sissacum , inter Saccam , & Culpam amnes in eadem insula situm , Canonicorum Zagabriensium ditionis oppidum , adortus , dispositis tormentis ,

*Bellum en-
ter Rodul-
phum Cæ-
farem , &
Amurathem.*

1593

verberare incipit. Culpam amnem ponte transgressus, fru-
stra irrumperे conatus, cum multorum cæde repellitur,
dispositisque partim ultra, partim citra flumen copiis, redin-
tegrata pugna, verberationem instaurat. Egembergius, præsi-
diariis urgentibus, Andream Auspergium, Carolostadii præ-
fectum; Sclavoniæ proregem (*Banum* appellant) aliosque
præfectos evocat; ut jam cadenti Sissaco opitulentur. Cum
prope hostium castra pervenissent, quamvis vel equitatu vel
peditatu sex millium numerum non explerent, Auspergius
hortatur, impellit: Turcas adoriantur, ferro sibi iter ad
opem obseffis ferendam faciant. Aucti animis, propius se
ad oppidum inferunt. Dum Assanes supremos edere cona-
tus niteretur, Egembergius, Petro Ardelio, Bani fratri, ac
Montecuculo ad pontem Culpæ instratum præmissis, cum
reliquis copiis hostes aggreditur. Atrox prælium initur; pa-
ri conatu initio dimicatur; Cæsareanorum aliquantisper incli-
natam aciem equites restituunt: mox Turcæ, ardore paula-
tim restincto, continent glandium procella in fugam aeti,
dum amnis transitu vitæ consulere opinantur, aditu se in-
terclusos conspicati, perterriti natatu salutem quærunt; imbri-
bus aucto amne, riparumque altitudine reluctante, frustra
connixi demerguntur: priores reliqui insequuti, in fluvium
ferarum more sese præcipitantes, momento delentur. Duo-
decim millia, inter quos Assanes Bassa atque alii insignes
Turcæ, cecidere. Ab Egembergio victore, dilapsis copiis,
Petrina frustra oppugnata. Turcæ exercitus reliquias as-
sumunt; Beglerbego Græciæ duce, denuo Sissacum aggres-
si, vi capiunt; præsidium milite novo firmant; circumdu-
ctis aquis, communiunt. Cæsar iterim a conventu auxilia,
a Pontifice pollicitam pecuniam efflagitat; Matthiam fra-
trem exercitus imperatorem dicit. Turcæ ad quadraginta
millia aucti Vesprinum ac Palottam, Pannoniæ inferioris
castella, occupant, majori spe, ni, lue per exercitum
grassante, milites per oppida distribuere coacti fuissent.
At Tiphembachius vi Sabatam obtinet, Philecum obsidet,
Turcis opem afferre conantibus deletis, capit. Impari exi-
tu Albaregia tentata; verum cæsareanis abeuntibus, dum carpe-
re extreum agmen Turcæ conantur, oborta pugna, octo

Cæsareano-
rum de Tur-
cis ad amnem
Culpam vi-
ctoria.

Matthias
Austriacus
Cæsarei
exercitus
imperator.

Turcæ ad
Albam Re-
gianam Cæ-
sareanis
profugari.

ex iis millia , mille tantum Cæsareanis desideratis , cæsa :
Ita alternante fortuna hoc anno in Pannonia & Croatia
dimicatum .

1593

In Gallia vero , partium lassitudine tepescentibus armis ,
accerrimis hinc atque inde propositis edictis , certabatur .
Maynius , quæ se ad comitia convocanda impulerint , scripto
edit . Commune Galliæ bonum , prolapsam religionem , cuius
res potissimum agatur , deplorat . Rex contra fœderatorum
astus , Maynii factum scriptis vulgatis exaggerat , qui , regia
usurpata auctoritate , comitia adcessiverit . Quod ad religio-
nem attineat , si absque concilio de catholica doceri possit ,
non recusare , immo quam maxime cupere ; ob eam rem le-
gatos ad Pontificem missurum . Inde Lutetiæ conventus regiis
legibus , Galliæ quieti adversari ostendit ; quidquid in iis aga-
tur , decernatur , nullius momenti ; si qui interfuerint , læsæ
majestatis reos pronuntiat . Demum civitates , collegia ,
subjectos fœderatorum artibus traductos , resipiscant , mo-
net ; benigne omnes complexurum pollicetur . Eodem tem-
pore Principes catholici , Regis præconsultores , alio scripto
edito , a fœderatis utrimque , ut deligantur , postulant , qui
de Galliæ turbis sedandis , deque prisca religione , regnoque
conservando sermones conferant . Maynius sociorum nomine
suos quidem missurum , dummodo regii ad Ecclesiam catho-
licam accedant , respondet . Pontificis legatus , scripto emis-
so , Navarræum juste ad regnum admitti non posse , Gallis
suadere nititur ; Turonense & Cabillonense in pontificia di-
plomata , Landrianumque edicta , Carnutensem conventum
detestatur ; fœderata coinitia , quæ Principem hæreseos labe
infectum renuant , extollit ; ejusdem sententiæ Clementem
esle profitetur . Feriæ Dux , a Philippo legatus , Lutetiam
venit ; literas illius nomine exhibet , quibus ad catholicum
Regem creandum socios hortatur , omne studium viresque ad
eos juvandos collocaturum pollicetur .

Rex interea in dies magis ad catholicam amplexandam
religionem excitabatur ; ac licet in ejusmodi causa nullum
majus incitamentum propria animi salute existimandum
sit ; attamen humanitus quoque multa Henricum ad ve-
terem fovendam amplectendamque religionem hortabantur ;
nil-

*Henrici
Regis , &
fœderatorū
edicta con-
traria pro-
mulgantur .*

*Feriæ
Dux , a
Philippo
Rege Lute-
tian lega-
tus , mitti-
tur .*

1593

nilque aptius ad Lutetiam aliasque foederatis addictas ci-
vitates sibi adjungendas , externosque Gallia prorsus ex-
pellendos videbatur , quam si religionis velo , quod hucus-
que suis actionibus prætexuerant , nudarentur . Itaque idib-
us julii ad divi Dionysii oppidum Archiepiscopi , Epi-
scopi , Collegiique Sorbonici theologi aliquot ad erudien-
dum Regem conveniunt ; qui templo ab iisdem exceptus ,
catholicam religionem profitetur . Eo ingenti inexpectatoque
consilio perculsi foederati , Navarræ minime confidendum ,
Pontificis in gravissima causa decretum expectandum ajebant:
an , ad prisca sacra reverso , regnum capeſſere liceat ab eo
statuendum . Regios insuper Principes , quod antea Pisanii
Marchionem absque Navarræ mandatis Romam miserint ,
carpunt : niſi antea Navarræ factum Clemente probante , cum
iis agi non posse affirmant . Inter hæc comitia elanguerant ,
prostrata prorsus spe . Isabellam , majorem natu Hispaniarum
Regis filiam , Galliæ Reginam declarari , quæ postea Ernesto ,
Rodulphi Cæſaris fratri , nuberet , Hispani nitebantur : Par-
ſiensisque Senatus , jam externalium artium pertæſus , priscaſ
leges (quas fundamenta regni vocabat) intactas inviolatas
que servandas esse edicto fancivit ; ne Gallico diademate ad-
venarum Principum capita ornari ſineret , quietique populo-
rum expedite consuleret , Maynium hortabatur : eoque decre-
to , ut ab armis abstineretur , factum .

Ceterum ex Henrici IIII. Galliæ Regis ad vetera sacra redi-
tu ingens cunctos lætitia incessit , iis exceptis , quibus mi-
nime conducere videbatur , florentissimum olim , fortissimum
que regnum , per tot annos civilibus diffidiis bellisque con-
cussum , in pristinam dignitatem & amplitudinem resurgere .
Præter reliquos vero ejus lætitiae participes Veneti fuere , quod
jam diu ante sapienter provisa eventu probari animadverte-
rent ; jactatum nempe immanibus fluctibus regnum , tandem
in tranquillam stationem delatum , uberrimos fructus ex po-
tentissimi Regis prudentia , virtute , pietate percepturum . Bi-
ni ad eam lætitiam Henrico significandam a Senatu oratores
designati , Vincentius Gradonicus , Joannes Delphinus , Equi-
tes ; Joanni vero Mocenico , qui ordinariam legationem fe-
ptem annorum spatio apud Henricos III. & IIII. summa cum
laude

*Henricus
Rex carbo-
licam reli-
gionem pro-
ficitur.*

*Parifensis
Senatus de-
cretum de
priscaſ re-
gni legibus
ſervādiſ.
Gallorum
arma depo-
ſita.*

*Vincentius
Gradoni-
cus , Joann-
es Delphi-
nus extra
ordinem ,
Petrus
Duodus or-
dinarius , in
Galliam le-
gati.*

laude obiverat, totque tragicorum eventuum spectator fuerat, Petrus Duodus, vir admirabili ingenio, omnibusque scientiis exultus, successor est datus. Rex ad Clementem sua manu exaratas literas, obsequii ac reverentiae plenas, dedit, quare sententia erat. *Cum Deus Optimus Maximus illi eam mentem inspirasset, ut Catholicam Apostolicam Romanam veram esse Ecclesiam agnosceret, in qua tantum hominibus salutem consequi Divino munere concessum sit, in ea fide ab Antistitibus theologisque, qui ea, in quibus secus senserat, discusserant, confirmatum, se Ecclesiae adjungere, Divinaque adjutum gratia, in ea firmiter atque immobiliter vivere morique decrevisse: Itaque eo ritu ac cæremoniis, quæ visæ eisdem sacratis viris fuerant, in Ecclesiam receptum die dominico, octavo kal. augusti, sacris missarum solemnibus interfuisse, precesque cum aliis Catholicis miscuisse: in iis pietatis officiis, quamdiu illius spiritus artus regeret, perseveratum, debitam Apostolicæ Sedis Summoque Pontifici obedientiam ex majorum suorum, Christianissimorum Regum, instituto præstaturum: certo sibi persuadere, ex ea re eam lætitiam, quæ supremo, quod ipse gereret, muneri conveniat, percepturum: intra paucos dies legationem missurum, qui, debito obsequio exhibito, uberrimas gratias ageret: literas interim propria exaratas manu, primas sue in eum debitæ filii devotionis testes, ad se mittere voluisse. Datae ex fuerant ex divi Dionysii oppido, quarto idus augusti.*

Mox Ludovicus Gonzaga, Niverniensium Dux, legatus ad Clementem est declaratus. Is per Helvetios ac Rhætos, qui iter tantum ea tempestate tutum in Italiam habebatur, Romanum contendebat: cum Posclavum, Rhætorum oppidum, delatus, Antonium Possevinum, Jesu sodalitatis, obvium habuit; qui Pontificis verbis nuntiavit, ut Regis legatum, quod nondum Henricum Regem agnovisset, illum excipere non posse: libenti tamen animo admissurum: conversione quidem Regis lætari, quæ, ut ejusmodi quam maxime deceat, sit, Deum Optimum Maximum enixe rogare. Iter nihilominus Niverniensis persequutus, quinque dierum a Roma itinere, idem Possevinus significat, paucis stipatus urbem, decem tantum in ea dies commoratus, ingrediatur. Purpuratis ejus

1593

*Henrici
Regis ad
Clementem
Pontif. li-
tors.*

*Ludovicus
Gonzaga,
Nivernien-
sis Dux, ab
Henrico le-
gatus ad
Pontificem
mittitur.*

*Antonius
i offe vinus
Niverniensis
Duci Pöti-
fici nomine
obnuntiat.*

con-

1593
Niverniensis Ducis cum Pontificia officia.

congressu Clemens interdicit. Romam quinquaginta nobilibus comitatus cum pervenisset, eadem die sub vesperam coram Pontifice perductus, mandata Regis exponit, ac longiorem Romæ moram postulat; Purpuratos invisendi, uti jussus a Rege fuerat, quo tota illos de re doceat, facultatem flagitat. Clemens, petitionibus examinatis, quæ sua mens sit, significaturum respondet. Denuo Niverniensis colloquutus, Galliæ statum exponit: ampliorem ac præstantiorem partem regi parere; robur nobilitatis ab eo pendere; copiis tum pedestribus tum equestribus pollere; Principum amicitiis, virtute propria, florente ætate, corpore ad omnes labores perferendos idoneo, animo inconcusso, atque periculorum facie interrito, perpetuo fortunæ adspirantis cursu, triumphis ac victoriis assueto, Regem esse: fœderatos infirmos viribus, diversos consiliis, sejunctos spe, cogitationibus, parum externis subsidiis fretos, quorum non tam auxilia experti, quam jacturas damnaque perpessi sint: jam palam fieri, inani spe Lutetiæ de novo eligendo Rege actum; nullo unquam tempore regiam dignitatem Gallos exteris deferri passuros: unanimes ad libertatem regnique fundamenta tuenda, jugumque, quo indigne premantur, excutiendum concursuros. His atque aliis de rebus Gallicis Clementem edocet; quantum ab illa sanctissima Sede potentissimi fortissimique Regis accessio magnificanda sit, luculenter differit; qui supplex ad ipsam confugerit, pontificiis mandatis in iis, quæ ad Divina spectarent, ultro obtemperaturum pollicitus fuerit: unam hanc ad firmandam amplificandamque catholicam religionem in Gallia viam esse, si magnanimus invictusque Princeps Ecclesiæ sinu excipiatur: pietatis ejus illustri exemplo, non armis, non sanguine, non cæde provehi religionem posse. Verumtamen Niverniensis magna dicendi vi Clementis animum, si qua posset, flectere adnixus, prædurum alienumque offendit; vel, ne apud fœderatos, qui pro religione arma induerant, integrati animi notam subiret; vel, ut de Regis voluntate adhuc certior, quo tandem Galliæ res inclinarent, penitus inspicceret, neque præpropero consilio usus fuisse videretur. Itaque Clemens Ducis discessum urgere, aditum ad Purpuratos negare, tres Antistites, qui Romam cum eo venerant, nisi prius

prius Severinatem Cardinalem , summi Quæsitoris munus gerentem , adirent , nolle admittere . Dux contra , scripto sibi Pontificis sententiam exhiberi , ne legationis muneri defuisse videatur , efflagitare : in suos indigne quidquam agi minime passurum affirmare : vitam ipsam pro eorum existimacione retinenda objecturum , constanter dicere . Igitur cum nullis neque precibus neque rationibus a sententia dimovere Clementem potuisset , irrita legatione Roma discessit , scripto vulgato , quo ea , quæ in Regis causa cum Pontifice egerat , continebantur . Hæc anni exitu .

Nivernia
ensis Dux
infecto na-
gotio Roma
discedit .

Finis Libri Decimiquarti .

E P I T O M E.

Cum Turcas ad Senniam, quae in Pannoniae Regis ditione est, oppugnandum in Adriaticum sinum penetraturos, nunciatum esset; Veneti, aucta vigintiquinque triremibus, ad obstruendum sui maris aditum, classe, a suscepto consilio infestam gentem avertere. Matthias in Pannonia Novegradum de Turcis cepit. Strigoniā aggressus, quamvis satis prospera initio omnia habuisset, soluta obſidione, discessit. Jaurinum Turcis traditum est. Ad Regis Henrici clementiam aliquot Galliae civitates, quae in foederatorum manibus erant, confugere: ipse tandem Lutetiam ingressus, Parisiensem Senatum in ordinem statim redegit: Vincentii Gradonici atque Joannis Delphini, Venetorum oratorum, legationem omnibus humanitatis ac liberalitatis officiis excolluit. A Joanne quodam Castello intentatum in ventrem ieiunum feliciter gena exceptit. Poena de sicario sumpta, Jesuitae toto regno ejeciti. Uſcochi ad latrocinia rediere. Mehemetes Amurathi succedit. Venetiis diem suum obiit Princeps Paschalis Ciconia. Supremam Reipublicae dignitatem, duobus clarissimis competitoribus superatis, Marinus Grimanus est consecutus. Cenetenium rerum, propter quas Veneti cum Pontificibus maximas discordias exercevere, origo & status hoc libro continetur. Pax cum Turcis per Leonardum Donatum instaurata. Multa a Christianis in Pannonia contra Turcas, compulsa ad deditionem oppidis, caeſis exercitibus, prospere gesta. Ad Palmae subtractionem, quo omne studium Senatus contulerat, novum veſtigal impositum. Galliae Rex Pontifici tandem & Ecclesiae est conciliatus. Metus, ne ob expugnatam ab Uſcochis Clissam turcici bellū moles in Illyrici Veneti fines intumberet, recepta a Turcis Clissa, discussus est. Partae contra Turcas egregiae victoriae fructus ob militum avaritiam Germani amiserunt. Massilia, quae ad Hispanos defecerat, in Henrici fidem rediit. Ad continentos finibus suis Uſcochos, eorumque latrocinia refrenanda egregiam Reipublicae operam Janus Bembus praeſlit. In Pannonia, detrectantibus Turcis pugnam, valde memorabile nihil gestum. Maurocenae Grimanae, Venetiarum ducissae, Roſam sacram Pontifex dono misit. Quae pericula toti Italiae impendebant, ob Ferrariensem ducatum, in quem Caesar Eſtenſis, ab Alphonſo Duce contra Pontificis iura heres relictus, invaserat, ea brevi, Pontifici Ferraria tradita, reque amice composita, evanuerunt. Bembus Novium castellum ad reprimendam Uſcochorum audaciam cepit. A Caſarianis res in Pannonia contra Turcas prospere gesta: Jaurinum receptum; Buda capta. Clemente Pontifice Ferrariae degente, controversiae inter pontificios ac Venetos de finibus obortae sunt. Cum Hispaniae Rege pax a Gallo facta est. Philippo secundo regi tertius Philippus in Hispania ſuccedit. Pseudosebastianus, Lusitaniae Regem ementitus, Venetiis in carcrem conjectus est. Cum nihil per colloquia apud Caſarem atque Archiducem de Uſcochorum rebus proficeretur, multa Venetus terra marique contra ipsiſ molitus est. Turcis in Pannonia gravia a Caſareanis dama inflicta sunt. Avertendum alio Padum, novo effoſo alveo, Patres censuere: Aloysius Georgius operibus praefectus est. Uſcochorum latrocinia, sumpta a fontibus poena, atque ex Murlacea euripiſ egressu omnibus prohibitis, Caesar & Archidux sustulere. Galliae Rex bellum ob Salaffios recuperandos Sabaudo intulit: Mariam Mediceam, Hetruriae Principem, matrimonio ſibi junxit.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER DECIMUSQUINTUS.

M. D. LXXXIIV.

Neunte anno , qui fuit nonagesimusquartus
supra millesimum ac quingentesimum , de
Turcarum viribus fama rumor augebatur ;
cum Amurathes , reliquis solutus curis , in
Pannonicum bellum acrius incumberet ; Mar-
cique Venerii , Reipublicæ legati , literis affe-
rebatur , ad exercitum fovendum præpoten-
tem classem Turcas emissuros , eaque in Adriaticum sinum
penetraturos , ut Senniam , civitatem Pannoniæ regno subje-
ctam , invaderent ; Uscochorum injuriæ ulciscerentur ; ac , si
fieri posset , opportuno ad Illyricum infestandum , Italianumque
perturbandam loco potirentur : quorum sane consiliorum Af-
fanæ Cicala , classis turcicæ imperator , in primis auctor erat ,
non modo nominis gloria , divitiarumque cupidine illectus ,
sed insita in Venetos odii effera rabie incensus .

1594

*Turcarum
consilium de
Sennia in-
vadenda .*

1594

His nuntiis solliciti Patres, quid, si Turcæ cum classe in Adriaticum penetrare vellent, agendum esset, sedulo consulabant. Hinc ne, exortis dissidiis, pax, quæ per tot annos Reipublicæ cum Amurath intercedebat, perturbaretur, vere ri: inde secum voluntare, quam a Reipublicæ rationibus alienum esset, quam Veneto indignum nomine, sinus illius custodiam negligere, quem majores immensis sumptibus, laboribus, sanguine, legitimo sibi jure asciverant, ad posterosque transmiserant: cum præsertim Italæ quoque mirum in modum interesset, si Turcæ vel Senniam, vel propinquæ regionis oppida occuparent. Itaque vel a classe in Adriaticummittenda Turcas avertere, vel, ni impetrare possint, obſtendum rebantur. Marco itaque Venerio injunctum, omni officiorum genere ab iis consiliis revocare Amurathis præconsultores nitatur: *iis pacem, quæ diu inter utramque gentem coaluerat, perturbatum iri: illorum hominum inventa hæc esse, qui inter Principes simultatum semina, tandem in aper tas inimicitias ac bellum eruptura, serere nitantur: an Adriatici sinus jura possessionemque majorum sanguine partam Senatus desereret, cui civem cum classe præficeret, atque in eo defendendo prope immensam auri vim quotannis effunderet? Adriaticum sinum Reipublicæ veluti domum censi: qui se invita in eum penetraverit, pro hoste habituram.* His atque aliis, quam periculi plenum Assanis Cicalæ consilium sit, Venerius ostendit. Verum frustra adnixus; cum nullis vel rationibus vel suasionibus flectere Turcas posset, de iis, quæ egerat, quam celerrime Senatum certiorem facit.

Tum Patres, utilitati dignitatique publicæ consulendum rati, Senatus decreto ad classem augendam viginti quinque triremium præfectos diligunt; ut maritimus imperator crearetur, decernunt. Jacobus Fuscarenus, qui superiori bello præclararam in eo munere patriæ operam navaverat, cum Patrum prærogativa, majoribus comitiis secundo creatus. Remigum delectus habetur, opificum collegiis in id vel homines, vel pecuniam conferentibus; cunctaque summo studio, ut opportune concenderet, ac reliquæ se classi jungeret, curantur, quæ in universum sexaginta triremium numerum explatura erat. Ea ab Adriatici ingressu Cicalam averti posse haud

*Senatus de-
cretum de
Turcis se in
Adriaticum
inferentibus
sepellendis.*

*Jacobus
Fuscarenus
classis im-
perator eli-
gitur.*

haud dubie credebatur ; tum quod superior ille numero non esset ; tum quod , ut se in eas angustias conjiceret , quarum exitu intercludi posset , consentaneum minime videbatur . Solemni ritu in aurea basilica , dum sacra peragerentur , a Paschalii Ciconia , Principe vexillum imperatorium Fuscarenō delatum ; qui per forum , magno apparatu ac pompa instructum , a Senatu ad imperatoriam triremem est deductus . Inter ingentes majorum minorumque tormentorum strepitus , tympanorum tubarumque clangores concendens , triremium praefectis stipatus , ad litus accessit . Dum flatus prosperos ad iter habendum expectat , ecce Byzantio legati literæ superveniunt : tandem viatis a se procerum animis , cœpta de classe consilia abrogata esse ; neve in Adriaticum classe penetraretur , decreatum : qua in re Venerii ipsius virtus , fervidum ingenium , dicendique vis maxime profecit , cum Turcis saepius inculcasset , Cicalæ in Adriaticum sinum ingressum nunquam Venetos permisuros : quæ sane maritimorum apparatus fama confirmata , ab eo consilio Amurathem avertere , cum eo rerum statu infensos sibi Venetos reddere minime sibi conducere arbitraretur . His acceptis nuntiis , abdicare se magistratu Fuscarenus jussus ; praefectis , ut triremes exarmarent , præceptum . Ita eo anno & retentum Adriatici imperium , & barbarorum repressi ausus ; qui multo minore , quam fama ferebatur , classe , duarum nempe ac viginti triremium , quæ reliquis adjunctæ , quas ad insularum custodias adhibere solent , sexaginta numerum non explebant , Hellesponto egressi , usque in Siciliam prope Siracusas illati , nulla re memorabili edita , aliquot tantum agrestibus in servitatem abductis , abscessere .

Summa belli in Pannonia erat . Vario eventu eo anno dimicatum . Matthias Novegradum trans Danubium deditione recepit . Inde , divisis copiis , Tiphembachium , superioris Pannoniæ præfectum , Hatuanum invadere , eo occupato , Solnochium oppugnare jubet . Is dum Hatuanum acerrime quatit , de adventantibus hostiis subsidiis certior factus , oppugnatione relicta , contendens , conferta cum Turcis pugna , duobus millibus ac quingentis cæsis , Julæ præfecto imperfecto , e suis paucis desideratis , victoria potitur , Hatuano postea frustra

1594

Paschalis
Ciconia
Dux vexil-
lum imper.
Fuscarenō
deserit .

Marcii Ve-
nerii orato-
ris , opera
Turcoe con-
silia sinus
Adriatici
ingrediendi
deferunt .

Panonicci-
belii succef-
sus .

1594
Matthias
Austrius
Strigonium
agreditur.

oppugnato. Eodem tempore Strigonium Matthias aggressus partem urbis, quæ vetus dicitur, vi capit; aggeres divi Thomæ montis in suam potestatem redigit; novam civitatem, quam a Danubii amnis propinquitate Aquensem vocant, impari eventu invadit: e suis octingentis amissis, Sinanis Basfæ adventus rumore, tentatis morbo copiis, non absque commeatum inopia, dilabente milite, oppugnationem dese- rere coactus. Dum hæc in Pannonia geruntur, Maximilianus in Croatia, quatuor peditum millibus, atque equitum manu coacta, Uscochis Sennia evocatis, Culpa amne trajecto, ho- stes Petrina expellit, Castrovicium capit, Sisachum superiore anno amissum recipit, ulterius progressurus, ni Matthiæ sub- veniendum in Pannonia fuisset. Jam enim Sinanes cum inge- nti exercitu, Tartarorumque Præcopensium colluvie Budam per- venerat. Is, Strigonio præsidiis aucto, Tatta oppido deditio- ne recepto, Jaurinum, totius Pannoniæ fortissimam arcem, in dextera Danubii ripa sitam, qua amnis in multas discis- sus partes, Comaram insulam conficit, circumscedit. Multa utrimque egregie ac fortiter gesta; propugnatores, licet initio mille tantum ac quingenti Ferdinandi Ardechii, castrorum Cæsaris magistri, auspiciis arcem tuerentur, brevi tamen duo- rum Germanorum peditum millibus, quinque equitum turmis augentur. Belli gloria incensi ex Italia multi accurrit; in iis Joannes Medices, Ferdinandi magni Hetruriæ Ducis fra- ter, cum duobus peditum millibus, vicario Ferdinando Ru- beo, castrorum præfecto, supervenit. Per duos menses ma- gna animorum obstinatione certatum. Copiis ad triginta peditum, ac duodecim equitum millia auctis, dum insulam in amne positam, quæ pro munimento Jaurino erat, quaque subveniri oppido poterat, Cæfareani propugnant, arx stetit. Verum postquam Sinanes, quassatis mœnibus, aditum sibi in urbem patefacere non posse intelligens, insulam adortus, amne trajecto, est potitus; acrius redintegrata oppugnatione, variis casibus imminuto Cæfareanorum exercitu, cum Matthias Altemburgum se receperisset, laborum ac vigiliarum Germani præ- sidiarii milites pertæsi, de urbe dedenda cogitant; Italis contra- dicentibus, ac, ne se exitiali atque irrevocabili consilio comma- cularent, suadentibus. Sed cum nulla ratione tumultuantium impe-

1594

impetus sisti posset, tandem quinto kal. octobris urbem hosti Ardechius tradidit, ea lege, ut abitus militi explicatis vexillis, cum armis atque impedimentis permitteretur. Victoria tumidus atque insolens Sinanes, Comaram insulam tentare frustra adnixus, militiæ finem, hyeme superveniente impone-re est coactus. Ingenti ob Jaurinum amissum jactura facta, affulgere tamen Cæsaris afflictis rebus spes quædam visa. Nam Sigismundus Battoreus, Dacorum Princeps, Amurathæ relicto, Mœsiæ superioris atque inferioris Principibus ad se pertractis, Cæsari accessit; ex iis regionibus bello Turcas laceſſere, copiarum transitu prohibere, commicatus intercipere, Byzantium ipsum, adempta, quæ inde in eam urbem invehitur, anno na, premere posse ratus: quem ut sibi Cæſar firmiori nexu devinciret, ei Mariam Christiernam, Archiducis olim Caroli patrui filiam, despondit.

Ob ea, quæ hoc anno in Pannonia acciderant, firmissimum propugnaculum, quo aditus ad Viennam oppugnandam aperiebatur, ereptum, ingenti dolore omnium percussæ mentes, eo magis commovebantur, quod, in varias partes discepcta christiana republica, intestinis diffidiis bellisque adhuc agitata, nulla satis valida ad potentissimi hostis impetum cohibendū munimenta objici poterant. Adhuc enim Gallia fluctuabat, atque ea spes, quæ, Rege ad catholicam religionem reverso, concepta fuerat, elanguisse videbatur, a Clemente, Niverniensī legato dimisso. Qua ex re plerique verebantur, ne Henricus una cum nobilitate latus ejus stipante, irarum impetu transversus, Galliæ regnum ab Ecclesia, irreparabili jactura, sejungeret. Nivernensis, itinere per Hetruriam ac Mantuanos habito, confirmatisque amicorum Principum animis, Venetias accessit, ac de iis, quæ Romæ cum Pontifice egerat, Regis jussu, Senatum certiorem fecit. Paucos dies in urbe cum filio moratus, perhonorifice ac liberaliter habitus, victus e publico tributus, nullumque ad Republicæ in Regem observantiam, atque in Nivernensem benevolentiam testandam officii genus prætermissum.

At in Gallia ad inducias prorogandas cum Rex rogaretur, in mensem concetſit. Inde lætius ei fortuna adſpirare: Meldenses, Vitrio auctore, Henrico ſe adjungere; Parisienses nutare, po-

Jaurinum
ab Ardechio
Turcis tra-
ditur.
Sigismun-
duſ, Dacie
Princeps
ad partes
Cæſaris ac-
cedit.

Maria
Christierna
Auffriaca
Dacie
Princeps
nupta.

1594

pulus aperte pacem petere , de expellendis externorum auxiliis agitare ; Aurelianum , Lugdunum , Rothomagum , Augustorium ad Regis clementiam confugere , qui non minus bello in hostes acerrimum , quam victor in supplices clementem se patefecit . Lutetia tantum supererat , in quam a clientibus atque amicis vocatus , xj. kal. aprilis ingreditur , Germanis ad novam portam obſſentibus , aliquot obtruncatis , ad Luparam foederatorum militum manu in fugam conjecta , Neapolitanis militibus abitu ea conditione permisso , ut abjectis armis in Morinorum fines fecederent , neque amplius in Galliam arma inferrent . Henrico magno populi concursu ac plausu Rege consalutato , Bastiliæ arx statim dedita . Placentiæ Cardinali , Pontificis legato , qui tunc ægrotabat , tutus receptus concessus ; qui , eo vix impetrato , excessit e vita . Pelveus Cardinalis eodem fato abreptus . Prima Regis cura , Parisiensem Senatum in ordinem redigendi fuit ; qui statim edicto sanxit , ut , quæcumque decreta pro foedera inita fuerant , irrita censeantur ; in Henricum III. probra ac maledicta scriptis iactata aboleantur ; Maynius regni procuratione arceatur ; qui ei faverint , perduelles babeantur ; Henricum IIII. Navarre ac Galliæ Regem non agnoscentes lesæ majestatis criminе teneantur ; in Parisiensi conventu comitiorum totius regni nomine decreta , uti legibus adversa , nullaque auctoritate fulta , deleantur ; xj. kal. aprilis quotannis publicæ supplicationes pro gratiis de fausto Regis in Lutetia ingressu Deo Optimo Maximo agendis celebrentur . Parisiensis Senatus decreto aliud Rex adjecit , quo errorum venia concessa , privilegia , immunitates Lutetiæ restituebantur , egregiaque ad eam ornandam atque augendam ipsius voluntas exprimebatur . Inde Guisium Ducem supplicem exceptit , Provinciamque regendam attribuit ; bellique molem in Morinos , Laone aliisque oppidis deditione receptis , avertit , cum Suesiones tantum , ac Pera Maynino parerent , Capellamque nuper Hispani occupassent .

Hoc rerum ferme statu Galliæ res erant , cum Vincen-
tius Gradonicus ac Joannes Delphinus , Reipublicæ legati ,
Lutetiam pervenere ; qui magno populi plausu , nobilium-
que agmine stipati ad Regem deducti , gratulationis munus
obivere : quod immensis laboribus ac periculis invicto animo

exan-

*Henricus
Lutetiam
ingreditur.**Placentiæ
Cardinalis
Lutetia
ebis.**Parisiensis
Senatus de-
creto & edi-
cta.**Henrici Re-
gis alia de-
creta.**Gradonici
& Delphini
oratorum et
Henrici Re-
ges gratula-
tionis effi-
cita.*

exantatis, per victorias perque trophya sibi aditu patefacto, amplissimum nobilissimumque regnum, legitimo sibi debitum jure, ingenti virtute, fortitudine, felicitate adeptus esset: quod pristino splendori ac decori, cum immortali ejus nominis gloria, præpotentem Galliam restituisse; quod inter tot egregia ac fortia illius facta, inter bellorum strepitus, non minus armis, quam clementia cunctorum sibi animos, incredibili præsentium admiratione, perpetua posteriorum fama, devinxisset. Ea legatio Regi pergrata admodum fuit, omnibusque humanitatis ac liberalitatis officiis exulta, quibus abunde Henrici III. in Rempublicam benevolentia ac studium enituit. Nullam multis antea annis legationem illustriæ lætitiae significatione a cunctis ordinibus exceptam memorabant: omnium in legatos, uti optatæ pacis nuntios, defixi oculi. Illo in itinere civitates oppidaque eversa, provincias vastatas, regionum ruinas ingentes editas cernere fuit, acerbos dissidiorum bellorumque civilium fructus, in quos mortales vel miseriarum vel felicitatis impatientia devolvuntur.

Prospere Regi cunctis affluentibus, id accidit, in quo vel hominum scelus & audaciam, vel Dei Optimi Maximi ineffabilem providentiam posteritas miretur. Henrico in Luparæ ædibus regii stemmatis Principibus, aliisque ex nobilitate proceribus stipato, adolescens, Joannes Castellus nomine, ex infima plebe, cerdonis filius, reliquæ turbæ immisitus, regium cubiculum ingressus, advertente nemine, gladio ventrem transverberare est adnixus. Ad Roneum & Montinium excipiendo se inclinati, dextera gena percussa, densque tantum excussus: reus statim in carceres detruditur. Erat is Jesuitarum alumnus, seque ab iis saepius audivisse, ajebat: *Regem, quod extra Ecclesiam esset, interficere licere; ac donec a Pontifice probaretur, ei parendum non esse.* In eum, uti majestatis Divinæ atque humanæ reum, a Parisiensi Senatu animadversum: excarnificari, conseleratam dexteram abscedi, a quatuor equis discerpi, in ignem conjectum cadaver in cineres redigi, eosque in auras dispergi, decretum; Jesuitarumque sodalitates, uti juventutis corruptorum, publicæ quietis, Regis, regnique hostium, triduo Lutetia aliisque urbis ac civitatibus, in quibus collegia obtinerent, abscedere;

intra

Henricus
Rex à Joā-
ne Castello
gladio peti-
tur.

Jesuitæ à
Gallie re-
gno expel-
luntur.

1594 intra quindecim dies , tota Gallia exire , perduellionis pœna proposita , jussum : bona eorum ac supellex ut in pietatis opera ex Parisiensis Senatus sententia erogarentur , statutum . Iisdem quoque subiecti pœnis , e Gallis quicumque extra regnum ad eorum collegia se contulissent . Mœrore ob periculum , gaudio ob atrocissimi casus exitum perfusi Patres , Régi Senatus consulto gratulantur : hortantur , rogan , vita ipsius , ex qua Galliæ non modo , verum christianæ reipublicæ incolumitas ac dignitas pendeat , in posterum diligentius consulere velit . Munus id extraordinarii legati , qui adhuc in Gallia erant , obivere . Egregium hoc publicæ pietatis studium cum Henrico pergratum extitisset , Senatui gratias quam maximas egit .

M. D. LXXXV.

1595 Uſcochorum rapinae
Georgio Margiti-
chio duce. **A**nni proximi initia assuetæ rapinæ Uſcochorum exceperat , qui Pharo , Brachia , & Corcyra nigra insulis damno affectis , maritimamque oram depopulati , obvia quæque Christianorum & Turcarum navigia diripuerant , celocem Ascrivio cum publicis literis , negotiatorumque viginti aureorum millibus Venetias venientem interceperant , Georgio Margitichio , imperio Veneto subjecto , in primis duce , qui , trecentis comitantibus sociis , a Georgio Lencovichio , Croatiæ præfecto , fide accepta , cum uxore ac liberis e Brachia Senniam se receperat . His incommodis quo minus majora remedia adhiberentur , temporum conditio obstabat : sed ne tot flagitia magis magisque impunitate alerentur , Adriatici sinus , atque adversus Uſcochos præfectis jussum , vel conjunctim , vel separatim prædones persequerentur ; quotquot vivi in eorum manus pervenissent , supremo supplicio plecerent ; exitus omnes a Sennia ac propinquis locis acriori diligentia obsepserint , ut saltem commeatum omnisque generis annonæ inopia conflictati , aliqua ratione facinorum pœnas darent . Marcus quoque Molinus , classis legatus , in Adriaticum sinum evocatus . His querelæ addebantur . Cum Sigismundo Turrio , Rodulphi legato , graviter expostulatum : damna sarciri , ablata restitui petitum ; qui etsi , ut aliqua in parte satis Reipublicæ faceret , Bernardinum Rubeum Senniam misisset ; pollicitis nusquam eventus responderunt . Georgium quin etiam Margiti-

chium

chium tradi postulantibus Patribus , legatus bellorum difficultates , quibus Austriae distinebantur , causatus , Senatorum animos leni re nitebatur : Margitichium Senniae exceptum verisimile non esse ; si eo se contulisset , dignas scelerum pœnas daturum : eadem Pragæ crebris , vehementibusque Thomæ Contareni legati expostulationibus responsa dabantur .

Inter hæc Venetam navem , pretiosis onustam mercibus , quæ fere decies centena millia æquarent , Pegolotam nuncupatam , in Siciliæ litora prope Catanam civitatem impactam , ingenti negotiatorum damno dissiliisse est allatum ; quibus potentibus , Joannes Baptista Padavinus , Senatus a secretis , in Siciliam datis literis est missus ad Olivarium Comitem Proregem ; qui prædiviti illectus gaza , moras adhibet , causas innectit , Judæorum mercium obtentu , quas fisco subiectas esse inquit , reliquum ad se trahere nititur . In carceres detrudi navigii scribam jubet ; Padavino , quæ bona Christianorum sint , ostendendi provinciam imponit . Ille artium gnarus , negotiatorum factum tuetur ; libertatem ac securitatem navigiorum exaggerat ; Judæorum mercimonia , quanta ea cumque , licet modo tenuia admodum sint , tuto iis credi posse contendit . Prorex minime flecti , privato negotio publicas querelas jungere , speculatorias biremes male Corcyrae habitas ; Turcarum direptiones , regia ac Veneta sociatis classibus , a Neapolitano regno averti superiore anno potuisse : parum animadvertisi , quam communibus rationibus expediat , eam Turcarum animis firmiter sententiam hærere , Philippum ac Venetos indissolubili amicitiae nexu adstrictos esse : deum siqua e Siciliæ regno navigia maria excurrant , permisso Regis facere affirmat . Ad hæc Padavinus , Philippum incursions perosum , ut ab is abstineatur , sæpius jussisse ; Senatu flagitante , ut armamentis navigia spoliarentur , Neapolitanisque ac Siculis excursionibus interdiceretur , præcepisse ; egregiam Venetorum in Regem voluntatem haud obscuris argumentis patere : anno elapso , ut Turcas ab Adriatici sinus ingressu arceret , prævalidam classem instruxisse , imminenetiaque Neapolitano regno atque Apuliæ pericula depulisse . Tandem Prorex , viginti aureorum millibus a negotiatoribus datis , navem restitui jussit .

At varia ea tempestate accidere , quibus immutari rerum facies posse

Ioannes
Baptista
Padavinus
in Siciliam
mittitur ad
Venetam
navem re-
superan-
dam.

1595
*Amurath
 tbi Turca-
 rum Imper-
 ratoris obi-
 tus, &
 Mehemetis
 successio.*

posse videbatur. Nam, Amurathe, Turcarum Imperatore; vita functo, Mehemetes filius successerat, vir, qui alias indomitæ atque efferae mentis signa dederat; ex quo magna spe Turcæ evehebantur, fore, ut proavum Suleimanum imitaretur, qui vel animi fortitudine vel rerum gestarum gloria, nominis ingentem celebritatem ad posteros transmiserat. Ac licet Assanes Cicala ad novos motus in Persidem designatus fuisset, attamen in Pannonia totius belli pondus, vel expeditionis facilitate, vel Cæsar's virium imbecillitate, vertebaratur; Byzantioque Venerii legati literis afferebatur, Mehemetem Hadrianopolim triginta aureorum millia ad castra supplenda misisse; ex intimo ærario (*Casna* Turcis vocitato) deprompta octingenta ac quinquaginta millia in Pannonicum bellum extraxisse; Ferratem imperatorem designasse, quem Agriam invasurum fama percrebuerat. Galliam vero quamvis Regis conversione, bellorum defatigatione, pacis desiderio quieturam speraretur; tamen quum Hispani Clementis animum ab Henrico avertere, perduelles adhuc fovere, novis apparatus invadere meditarentur; hinc turcicis, inde Gallicis rebus magna suspensione Principum animi detinebantur.

*Ferrates
 Turcarum
 copiarum
 imperator a
 Mehemetis
 designatur.*

*Paschalis
 Ciconia
 Principis
 obitus.*

Quo rerum statu Paschalis Ciconia, Princeps, cum novem annos Reipublicæ præfuisset, excessit, religionis, prudentiae, humanitatis, qua mirum in modum excelluit, gloria per celebris. Supremam Reipublicæ dignitatem tres insignes Senatores petebant, Jacobus Fuscarenus, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Equestris ac Procuratoriæ dignitatis cives, cunctos honorum gradus præcipua virtutis ac meritorum laude emensi. Fuscarenus, qui ætate reliquos anteibat, maximisque in rebus versatus, vitam in gerenda Republica exegerat, duo maritima imperia præsertim nobilitabant; alterum turcico bello, alterum superiori anno delatum. Marinum Grimanum commendabant vitæ innocentissime actæ fama, insita quædam ad cunctorum ordinum sibi animos conciliandos affabilitas, ingenua in pronuntianda sententia cum eloquentia minime quidem fucata libertas, magistratus cum domi tum foris præclare gesti. In Donato morum eximia integritas severitasque priscorum æmulatrix elucebant, regendarum rerum publicarum mira scientia, usu rerum in gravissimis gerendis negotiis comparata prudentia; nam su-

superiore bello in Hispaniam legatus fuerat, romanam legationem saepius, præcipuusque magistratus cum urbanos tum provinciales obiverat. Eximiis hisce virtutibus fortuna quoque ipsa favere videbatur, quod in ea involuta comitorum ratione plures reliquis suffragatores fortitus esset. Competitorum præstantia, Patrum varii affectus electionem protraxere, cum, præter morem, decem ac septem dies in conclavi morarentur: quæ res collegii Patres impulit, ut scripto gravissimis Reipublicæ negotiis exaratis, ad novum Principem renuntiandum electores incitarent, quod, defuncto Principe, ex lege, nisi successore crearo, Senatus cogi non poterat. Tandem nono kal. maji Marinus Grimanus Princeps creatus, ingenti adeo civitatis lætitia, ut insuetis acclamantium populorum vocibus, illius ac familiæ undique nomen personaret; eoque infimæ plebis levitas prolapsa est, ut tribunalia magistratumque publica sedilia in medium abstracta forum concremarit: neque alio unquam tempore adeo sese popularem licentiam libidineisque extulisse memorabatur: Qua ex re quinque corrigendis legibus Senatores præfecti, his initiis, ne pessimo exemplo essent, obviam eundum censuere. Majoribus comitiis severioribus legibus in petendo principatu ambitus coercitus, electoresque arctiori sacramento obstricti: veteri quoque consuetudini, ne, defuncto Principe, concilia cogerentur, modus adhibitus: Præconsultoribus ac Decemviris ea comitia interdicta: gravioribus in rebus, quæ ad Reipublicæ statum attineant, Decemvirum collegium ac Senatum vocari posse, latum.

Graves ab inito Grimanus principatu inter Clementem ac Venetos ob Cenetenses controversiæ ortæ, quæ postea per multos annos Senatum exercuere. Ii cum in intimore Venerum ditionum sinu siti sint, non abs re futurum existimo, si ad ea, quæ de civitate Cenetensi supra narravi, nonnulla hoc loco attexam. Illud sane compertum est, cum maritimis rebus Veneti inclaruissent, atque in remotas Europæ Asiæque regiones signa sustulissent, tum demum imperium in continentem ad finitimarum injurias propulsandas protulisse; qui cum æquo animo præclararam florentemque Rempublicam aspicere non possent, in æstuariis sitam urbem amnibus, qui

Marinus
Grimanus
Dux eligi-
tur.

Lea de
Præconsul-
toribus &
Decemviris
ad comitia
Ducalia
non admis-
tendis.
Ceneten-
ses contenc-
tiones.

1595

in ea influunt, obruere conabantur; s^epius inde altercacionibus finium obortis, dimicari, superiores Veneti imperium sensim armis proferre. His addebat^{ur}, quod, Galliæ Cisalpiniæ ac Venetiæ civitatibus plerumque a Regulis occupatis, qui cuncta ad se trahendo, intolerando jugo subjectos premerent, populi prægrave dominatum perosi, Venetorum æquitatis ac justitiæ fama ducti, iis se penitus committerent; inde partim spontanea ditione, partim armis auctum imperium. Ita Tarvisinorum regio Venetis accessit, quæ a solis exortu Liquetia amne a Forojuliensibus, ab occasu Musone a Patavinis sejungitur; ad septemtrionem montes objectos in Carnorum finibus habet; a meridie vero eodem Musone clauditur. Quatuor civitates ea regio continet; Tarvisium, quod Silis amnis abluit; Feltrium, in montium faucibus non longe ab Anaxo; Bellunum, in boream magis obversum, ad eundem Anaxum situm; demum Cenetam, haud procul a Serravalle oppido positam. Altini, vetustæ & claræ urbis, cuius meminit Plinius, haud longe ab æstuariis inter Silim ac Zerum amnes, optimis lanis celebris, incerta tantum vestigia extant. Opitergium, Anaxum ultra ad Monteganum amne, olim amplum ac celebre oppidum, nunc intra angustos terminos coactum.

Cenetam Veneti, Pannonibus pulsis, armis subegere. Ludovicus Ungariæ Rex, anno M. CCC. LVIII. pace Jaderæ faneita, inter alia Cenetensium locis, suisque in iis juribus, Dalmatiæ parte recepta, Venetis cessit. Post Genuense bellum, Augustæ Taurinorum anno M. CCC. LXXXI. pace cum Ungariæ Rege, Genuensi, Carrariensibus, Patriarcha Aquilejensi a Republica ista, Venetorum cum Leopoldo Austrio pœta, Tarvisium & Ceneta excepta sunt. Anno insequenti Carrarienses, Tarvisio ac Ceneta occupatis, usque ad annum M. CCC. LXXXVIII. potiuntur; quo anno, foedere inter Venetos ac Joanneum Vicecomitem, Insubrum Duce, percusso, Carrariensibus pulsis, eadem urbes cum oppidis agrisque ad Rempublicam rediere; Cenetensesque procuratores se jurejurando Venetis devinxere. Sigismundus Ungariæ Rex M. CCCC. XI. denuo occupavit; denuo Veneti M. CCCC. XVIII. armis recepere. Varia inde fortuna sequentium an-

norum extitit. Ea præsertim tempestate, qua Carolus octavus Galliæ Rex anno M. CCCC. LXXXIII. alpes transgessus, armatus in Italiam descendit, omnia divina humanaque jura permixta; donec anno M. D. XXI. in Wormaciæ civitate induciis pactis, respirari coëptum, quibus inter cetera cavaebatur, ut quæ tunc extra Carnos loca Principes obtinerent, ab eorum locorum possessione non amoverentur; quo sane tempore Ceneta Veneti potiebantur; idque planius pace anno M. D. XXIII. Venetiis inter Carolum V. & Ferdinandum fratres ac Venetos cautum, iis quæ Wormaciensibus induciis exprimebantur, confirmatis. Quæ omnia postremo, anno M. D. XXVIII. Bononiae inter Carolum ac Rempublicam inita concordia, cui Clemens septimus Pontifex interfuit, plenius continentur; cum quidquid tunc Veneti possidebant, pacis legibus confirmaretur; nec dubium, quin Tarvisium, Ceneta, aliaque ejus regionis loca iis tunc paruerint. Inde continuatis temporibus Episcopi ac populi Venetos, uti Principes, agnovere; ad eos configentes, auxilium atque opem experti sunt. Antistitum obitu custodita a Venetis arx: vel bello vel belli suspicione oborta, in agro milites castrametati, incolæ pendere vectigal jussi; pace, ad Medoacum amnem excavandum (infinitum prope opus) evocati, sal exhibitus, exortæ inter incolas atque Episcopos controversiæ, vel datis judicibus, vel ab eodemmet Senatu definitæ; in possessionem publicis literis Antistites missi. Inde auctæ sub salubri Reipublicæ imperio populorum divitiæ, Antistitum auctoritas, religionis cultus. Nec ante Paulum III. Summum Pontificem, qui hisce de rebus verbum faceret, quisquam fuit. Anno M. D. XXXXV. cum populi Marini Grimani, Episcopi & Cardinalis, imperium ferre non possent, Principis Patrumque afflictis rebus opem implorassent, majoribus Comitiis (uti antea suo loco diximus) Jacobus Surianus prætor Cenetensis est creatus. Id cum æquo animo ferre Cardinalis nequiret, ad Pontificem configuit, qui acriter cum Senatu conquestus, tandem, Grimano qui novitatum causa extiterat vita functo, obtinuit, ut, abdicato prætore, in pristinum cuncta statum redirent. Grimano haud multo post Michael Turrius successit; exinde ansam sequentes Pontifices arripue-
re;

1595 re; licet eo Senatus consulto nihil Reipublicæ juribus dero-
gatum fuisset; quæ sicuti transactis temporibus jus atque au-
toritatem Episcopis impertiverat, ita supremo se nunquam
imperio abdicaverat; saepiusque novatores turbatoresque re-
presserat: quæ omnia publicis consignata tabulis inspiciuntur.

Duabus autem discissa factionibus civitate, invicem san-
guine cædeque saevientibus, dum ab Aloysio Mocenico An-
tistite hoc fere tempore judicium instituitur, a Pontifice al-
terius partis cives impetraverant, ut Apostolicæ Sedis apud
Rempublicam Nuntio eæ omnes controversiæ delegarentur,
procuratorque pontificius, qui in ambas factiones inquireret,
Cenetam mitteretur; qui varia edicta ad urbis regimen, at-
que ad extores præsertim spectantia pronuntiaverat. De his
Senatus certior factus, ne quid in ea civitate Respublica
detrimenti capiat, statuit. Decemviri procuratoris pontificii
acta rescindunt, judicium ad se avocant. Interim Mocenici
Antistitis decreto bona, quæ beneficiario jure communiter pos-
sidentur, vendi, aut quacumque ratione alienari vetat. Eam
ob rem tres Romam a Cenetensibus oratores mittuntur, qui
negotium Aquilejensi Patriarchæ committendum current. Ii
Venetas aduersiti, ne in posterum alios Principes, præter
Rempublicam adeant, monentur: Re, ut videbatur, ex sen-
tentia confecta, nova a Clemente mandata Laudensi Episco-
po superveniunt, quibus, si qua in re Cenetenses laesos se
esse existiment, ejus rei, donec aliter statuat, judicium per-
mittit. Cenetensium interim legati Venetas accedunt, affli-
etas perditasque fortunas suamque vicem dolent, calamitati-
bus auxilium implorant: judices Senatus daret, qui earum
causas cognoscerent, auctoritate ac potentia præsidio essent.
Senatus consultum fit, quo civilium judiciorum ad Novos
Auditores, capitalium ad Advocatores provocandi jus Cene-
tensibus conceditur; decreti exemplar in acta eorum concilii
referri jubentur. Eam legem Patres Mocenico Antistiti signi-
ficant. Oratores, consilio aduersito, in publicas tabulas redi-
gi Senatus consultum curant.

His valde commotus ac perturbatus Clemens factum cum
Paulo Paruta, oratore, exaggerat: *Spretam auctoritatem, pro-
culcatam dignitatem, egregiae suæ in Rempublicam voluntati*
mi-

minime responsum; adeo manifesta jura Ecclesie esse, ut rescindi nulla ratione queant: non hæc tempora esse, ut in christiana republica, intestinis lacerata discordiis, bello a communi hoste petita, controversie exsuscitentur: nunquam hujusmodi injuriam se passum: Senatui scribat, legem abroget, eam unam viam ad rem componendam fore. Legatus ingenii dexteritate atque leni quadam dicendi vi, qua plurimum poterat, perturbatum Clementis animum sedare nititur: Reipublicæ jura nunquam in dubium vocata, nusquam perturbata ab illius præcessoribus fuisse; non tantum irarum meritam Rempublicam, quæ illum uti parentem eximia pietate atque observantia coleret; si cui dolendum, Venetis profecto dolendum, procuratorem Cenetam missum, causarum judicem Nuntium declaratum, alia pleraque Reipublicæ rationibus adversa perpetrata. Quid faceret Senatus, nisi læsus injuriam propulsaret, atque aliqua ratione, ne possessione depelleretur, curaret? Aliis hinc atque inde dictis, in sententia Clemens persistit.

Eodem tempore nuntiatur, binas literas, quas monitorias vocant, Cenetam delatas; alteras ad commune consilium atque oratores minarum plenas, quibus tridui spatio Senatus consultum delere jubebantur; id ni faciant, anathema latæ, ut ajunt, sententiæ privati subeant, læsæ majestatis rei habeantur, bona publicentur, civitati sacræ interdicatur: alteris oratores viginti dierum spatio Romam, uti perduelles, Ecclesiæ turbatores, eorum, quæ egerint, rationem reddituri, in jus vocantur; nisi adsint, excommunicationis vinculo innectantur, cunctis ecclesiasticis ditionibus exilio ejiciantur, bonis publicatis, ædes complanentur, cunctisque vel temporariis vel æternis poenis subjiciantur. Vix dici potest, quam Patrum animi, his cognitis, exarserint: durum atque acerbum Pontificis consilium damnare; inusitatum tractandi genus criminari: omnia tamen prius experiunda, quam in apertas contentiones erumpendum e re communi esse ea tempestate existimabant. Itaque Parutæ præcipiunt, ut ratione, prece, querelis Clementem ad salubriora consilia perducere nitatur; ut amice negotium agitari posset, literas revocari curet. Interea quinto idus julii adversus eorum leges

1595

atque instituta Cenetenses aliquot, fulminis pontificii metu perterriti, ex quatuor uno tantum decurione præsente, sub vesperam concilium cogunt. Decurio scribam e tabulis auferre decretum jubet. Eos, qui aderant, an ita vellent, scriba sciscitatus, obmutescentibus cunctis, atque horrore correptis, decurione imperante, mandata exequitur. Ea re in itinere ab oratoribus cognita, cum nondum concilium dimissum intelligerent, si qua ratione præceps sifere consilium, gestaque rescindere possint, nituntur. At rei difficultate, civium timore, tenebris quoque nocturnis deterriti, rem, uti gesta erat, Venetas réversi exponunt.

Eodem tempore Roma legati literis nuntiatur, Clementem nullis victum rationibus, decem Cardinalium collegio coacto, de Senatu acriter conquestum, negotium commisisse, quæ ad causam scripta attinerent, exhibuisse; nihil nisi ex eorum consilio, ut gravissimis in rebus assolet, decreturum dixisse; rem diligenter expenderent, ut postea sententiam ei significant. Varia a Purpuratis (ut præconsultores facile, quo inclinant Principes, propendere solent) severa atque acerba in Venetos jactata. Aragonium tantum Clementi suassisse ferebatur, parumper nimio agitatam ardore mentem sedaret, nihil festinanter ageret, secum reputaret, difficillimis temporibus, dum Galli in foribus Italiæ prope sint, Turcæ ingenti conatu Pannoniam invadant, quam christianæ reipublicæ conduceret, gravia hæc dissidia cum Venetis alere, eorumque exulceratos animos ab se prorsus alienare. At Patres publicis rationibus consulendum rati, acta in Consilio Cenetensi Senatus consulto rescindunt, decurionem & scribam, uti majestatis reos ab Advocatorum magistratu in jus vocari jubent; ni se coram sisstant, octo elapsis diebus, in eos ex lege animadversum iri. Cenetensium oratorum probata constantia, cohortationes additæ, quibus ad fidem atque obsequium in Rempublicam incitarentur; eorum res ut sartæ teatæque forent, Senatum curaturum. Parutæ injunctum denuo, Pontificem aggrediatur: quantum ex iis. quæ acti sint, Patres molestiam acceperint, exponat; subjectorum tutelam, majorum jura, imperium deserere non posse: id ♂ Principes decere ♂ immotum Senatui esse: nihil ob id de

de singulari reverentia , qua Apostolicam Sedem Veneti prosequuti sint , detractum arbitrari , qui pro ea tuenda atque augenda non thesauris , non viribus , non sanguini ullo unquam tempore pepercerint : concitatam mentem reprimeret , æstus omnes animi ablegaret , ut pacate ac tranquille negotium agitari posset : non in ea causa sustinendo quidquam sibi Senatum arrogare , sua tantum , quæ a majoribus parta per tot annorum curricula obtinuerint , retinere constanter velle . Legatus , ne in Purpuratorum collegio quidquam agat , monetur ; unumquemque seorsim de causa deque Reipublicæ rationibus edoceat . Adjecta etiam cum Petro Aldobrandino ac Cynthio divi Georgii Cardinalibus , Clementis nepotibus , officia . At Augustini Valerii Veronæ , Joannis Francisci Mauroceni Brixianæ Cardinalium in patriam consueta pietas eluxit , qui causam acriter tutati , optimorum civium decus tulere , iisque a Senatu gratiæ actæ . Tot adhibitis machinis , nutare jam Clemens , iratum animum compescere , aures præbere , postque varios cum legato sermones , tandem , ut monitoriæ literæ , quæque a procuratoris pontificii missione gesta sint , aboleantur , mox negotium pertractetur , proponit . Iis cum publicis rationibus nequaquam offici , propterea quod possessionis jus non immutaretur , Senatus intelligeret , adsentit : inde inter Principes amice disceptari cœptum . Hæc in Centenibus eo anno .

Amurathe vero Turcarum Imperatore (ut diximus) extinto , Mehemetes filius regnum ingressus , statim Ussainum Cesnegirium (quod turcica lingua dapiferum significat) multæ existimationis virum , utpote qui in Suleimani aula educatus fuerat , ad Senatum misit . Is turcica lingua , Michaele Membrejo interprete , legatione exposita , Regis literas officii atque honoris in Rempublicam plenas exhibuit , quibus patris obitu , regni successione exposita , ad pacem vetustis conditionibus confirmandam paratum se esse significabat . De more ædes tributæ , victus e publico datus ; ipse aureis Venetis mille , comites vestibus donati . Statim ab Amurathis excessus nuntio Leonardus Donatus ad Mehemetem legatus designatus fuerat ; qui bellis infesto ac ob id nequaquam tutto itinere , cum per Serviam , Macedoniam , ac Thraciam

Ussainus
Cesnegirius
a Mehemeto
Venetias
mittitur .

Leonardus
Donatus
orator By-
zantium
profetus ,
pacem cum
Turcis in-
staurat .

1595

Byzantium tuto contendere non posset, ut mari navigaret; Senatus iussit. Binæ illi, Antonio Justiniano damnatorum praefecto, triremes datae, quibus in Aegæum ad eum locum, quem *Borci* vocant, æque Thessalonica ac Byzantio distans delatus, reliquum itineris terra conficeret. Per honorifice Byzantii Donatus exceptus, Mehemeti gratulatus, pacem veteribus conditionibus summa cum Reipublicæ existimatione fancivit. Ad eam firmandam haud parum temporum conditionem contulisse compertum fuit; quod tunc ancipiti bello Pannonicō ac Dacico Turcæ premerentur, omnium mortaliū mentibus, ac præcipue Italiæ Principum, in eorum exitus obversis.

Joannes Franciscus Aldobrandinus cum copiis pontificis in Pannonicam mittitur.

Clemens ad opem Cæsari afferendam intentus, Ioannem Francicum Aldobrandinum, nepotem, superiore anno in Hispaniam miserat, ut Philippum pecunia & copiis ad Rodulphum juvandum hortaretur: eundem postea ecclesiasticarum copiarum imperatorem creaverat, duodecimque peditum milium delectu in suis ditionibus jusso, equitum validam manum adjecterat. Quatuor sacerdotibus decumas in Italia injunxerat; cumque Reipublicæ octonas, quæ in assiduos sumptus atque in nova erigenda arce erogarentur, exigendas concessisset, quinquaginta aureorum millia sacratis viris ob Pannonicum bellum, permittente Senatu, indixerat. Aldobrandinus Venetas in itinere accessit, liberaliterque habitus, per Veronensem agrum, ac Tridentinos saltus in Pannonicam contendit. In superiore Maximilianus Cæsaris frater, Tiphembachio, in inferiore Matthias, Carolo Mansfeltio vices obtinentibus, bellum gerebant.

Carolus Mansfeltius in Strigoniis oppugnatione obiit.

Mansfeltius Strigonium aggressus, veterem civitatem capit; novam cum arce quatit; divi Thomæ collem occupat; Turcas subsidia obsecris afferre conantes dissipat, cœdit; propugnatores, colloquio perito, re infecta, discedunt. Inde Cæfarei acrius muralibus tormentis incenia urbis arcisque dejiciunt, perque ruinas ascensum moliuntur. At jam prope certa victoriæ spe Mansfeltius febre ac dysenteria correptus excedit; vir præcæ disciplinæ, militaris gloriæ illustris. Ei Burgravius castrorum Magister succedit; Cæfarei ea civitatis parte, quam vulgo ad aquas vocant, potiuntur. Jam in sup-

ple-

plementum copias Matthias adduxerat , Italique supervenerant . Cæsareani in urbem irrumpere conati ac repulsi , tabulatis , cratibus , aliisque ad arcendos ignes recti , suffossa ligonibus humo , propius succedunt ; hostili munitione , ex qua prospectus in arcis aream erat , occupata , magno impetu cuncta prosternunt . Inde hostes , ardore restincto , de concordia agunt . Cæsareani deditio kal. septembris Strigonium recipiunt ; propugnatores ex pacto cum acinace ac sarcinis , quantas singuli ferre possent , secundo amne Budam abire permissi . Diversa ex parte Græciæ Beglerbegum cum vigintiquinque millium bellatorum copiis Sigismundus Battoreus fregerat . Valachia Regulus , magno incolarum ac Dacorum numero coacto , Danubio trajecto , obviis Turcis profligatis , usque Nicopolim delatus , eam urbem diripuit flammisque absumpsit . Dacus Lippam occupat ; Sinanem octoginta millium copiis Danubium ponte transgressum adortus , multis cæsis , se recipere coegit . His prospere Cæsari affluentibus , superioris anni compensari clades ; ac jam vetus ea sententia obsolescere cœpit , qua plerisque persuasum erat , terrestribus præliis invicta Turcarum arma esse , cum profligati exercitus , captæ urbes , vastati agri , ac prope in viscera Ottomanici imperii invecta Christianorum arma cernerentur .

Ea in causa erant , ut cum omnes conatus in Pannonicō bello Mehemedes novus Imperator intenderet , navalium rerum cura prætermissa , maritimæ Turcarum vires languerent ; neque prævalidas , uti antea assueverant , classes emitterent . In id vero Hiderus , Ramadani Bassæ nepos , Mehemis , Leptitanus olim præfectus , atque Assanes , maritimarum rerum periiores , confenserant , ut , triginta triremibus eductis ; decem ad Rhodi Alexandriæque maria tutanda adhiberentur ; totidem Cilicum custodirent ; reliquæ Methonem allegarentur . Consilio de mittendis in Peloponnesum triremibus , cum acriter Venerius legatus obstitisset , quod inde cum nostris dissidia exoritura , rem alias tentatam , atque prætermissam dicere , a sententia discessere . Byzantio vero quadraginta tantum triremibus stipatus Assanes Cicala egressus , in Peloponnesum Pylum usque , nulla præclara re gesta , nullo illato Christiani-

*Strigonium
a Cæsarea-
nis deditio-
ne captum.
Turco a
Battoreo &
Valachia
Regulo pro-
figati .*

1595

Patra ab Hispanis direpta.

nis damno, se intulit; cum eodem tempore Hispani quatuordecim Neapolitanis, octo Siculis triremibus, Petro Toletano duce, Patras oppidum, in quo prædivites nundinæ habebantur, diripuerint. Ea Turcarum vel incuria vel difficultate excitati Patres, de levanda ab immensa prope sumptuum mole Republica cogitarunt. Itaque Senatus consulto latum, ut Italicus in Creta peditatus, qui sex millibus constabat, ad quatuor millia redigeretur. Inde omne studium ad novam arcem struendam conferebatur: missi in Carnos Julius Saornianus, quem Senatus munitionibus cunctis præfecerat, ac Ioannes Baptista Montius, peditum imperator, qui totam ædificandi rationem inspicerent, consultoque legato, quæ ad opus conficiendum necessaria arbitrarentur, curarent. Ac ne struendæ Palmae pecunia deesset, ut vectigalia in singulas libras asse uno augerentur, latum: quidquid ex ea pecunia in ærarium perveniret, in Palmæ tantum sumptus erogaretur.

Veneri ad Palmam construendæ novum vectigal imponunt. Bellum inter Hispanos & Gallos.

Dum hæc geruntur, bellum palam ab Hispanis Galliæ indicitur. In Veromanduis, Morinis, Burgundiæ ducatu, & comitatu varie pugnatum. In Veromanduis Hispanticus equitatus a Bullionio cæsus. In Burgundiæ comitatu, qui Hispaniæ parebat, oppida atque arces nonnullæ a regiis occupatae, a Castullonensi Conestablio, Insubrum gubernatore, in eam provinciam cum Hispanorum ac Neapolitanorum copiis profecto, recuperantur. Bironius Marescallus obsidione Beonam occupat. Exemplum vicina oppida sequuntur. Rex in Burgundiam profectus, Conestablium sese recipere cogit. Eodem ferme tempore Vienna ei accedit. Interea Fontanus Comes in Morinis Sciatelettum, Dorlanum, & Cameracum capit. Interim Maynius ad fidem Henrici confugit, singulari clementia suscipitur. Fœdere profligato atque extinto, nova rerum facies assurgit. Rex Feram obsidione cingit, Hispanos præsidium inferre conantes disjicit, cædit. Neque inter armorum strepitus pacis studia deserit: populos venia, Principes clementia, cunctos humanitate allicit: toties a Clemente repulsam passus, perstat, ac quacumque ratione eum sibi conciliare studet; id & religioni, quam professus fuerat, consentaneum, & ad pacem in Gallia stabiendam necessarium ratus.

Maynius Dux ab Henrico in gratiam receptus. Hispani ad Feram ab Henrico caesi.

Itaque ut extreum Pontificis voluntatis periculum faciat, Ebroicensem Episcopum Romam mittere statuit; in itinere Venetias divertere jubet; cum eo Andreas Haraultius Messius, antea apud Reipublicam ordinarii oratoris munere funetus, legatus a Rege venit, ut de anni præteriti perhonorifica ad eum missa legatione Senatui gratias ageret. Ebroicensis quæcumque in mandatis habebat, quæque ei Romæ agenda erant, Henrici jussu Patribus exponit; ut ei suffragari apud Clementem velint, petit; nihil vel ad Apostolicæ Sedis amplitudinem præstantius, vel ad Galliæ regni incolumentatem illustrius, vel ad reipublicam christianam egregium magis accidere posse, quam si omni heoricæ virtutis genere excultus invictusque Rex, Apostolicæ Sedis ulnis sinuque excipiatur; cujus majores, rebus præclare pro Ecclesia gestis, sibi Christianissimi augustos titulos comparaverint.

In ea re Paulus Paruta omnes ingenii nervos intendere a Senatu jussus, Clementem hortatur, ut tandem Regem, armis strenuum, clementia insignem, gratiam ab eo inire avide cupientem, catholicam religionem professum, qui demississime saepius per literas perque oratores Ecclesiæ conciliari petiverat, benigne suscipiat: nihil reipublicæ christiane utilius, nihil pontificis nomine dignius, nihil ad Clementis famam in omnem posteritatem propagandam opportunius, quam potentissimum Regem supplicem suis provolutum genibus amplexari; eum, inquam, qui eximia virtute, militari scientia, assueto laboribus corpore, animo periculis durato, magnanima & excelsa respiciente, multa atque egregia pro christiana religione agere possit. Secum ipse cogitaret magnarum rerum opportunitates perraras esse, semel neglectas frustra queri, atque expeti. An non ejus constantiae periculum satis factum, qui denus exoret, instet, precetur & neque id in speciem, ut ad se provincias civitatesque pertrabat, cum jam toto regno potiatur: fœderis nomine absito, proceres ei ac Principes accessisse, pacis ac belli leges accepisse. Quid igitur cunctandum & an ut, patientia in furorem, spe in desperationem versa, iis se dedat, qui jamdiu de Gallicana ecclesia ab Apostolica Sede sejungenda consilia coquunt. Angliam, maiorem Germaniæ partem, Belgium ipsum satis documento esse, quam funestos exitus,

1595
Henricus
Rex Ebroi-
censem Epic-
scopum Ro-
manum mittit

Ebroicensis
Episcopus
& Messius
orator Ve-
netias acce-
dunt.

Paulus Pa-
ruta Pont.
ad Regem
Galliæ in
gratiam re-
cipiendum
hortatur.

1595

acerba ejusmodi dissidia quandoque habuerint . Demum an non de Italia quoque agi , quæ , Gallia veteri religione belli pacisque artibus florenti servata , æquali libramento , altero veluti fulta præsidio , sustentetur ? Itaque Senatus nomine Clementem orare , Henricum amplexetur , Galliam labantem sustineat , Italie & christiane reipublicæ Regem regnumque conservet . Ebroicensis cum Romam pervenisset , eloquentia , prudentia , ingeniique dexteritate ita cum Clemente egit , ut tandem , multis licet , qui Hispano favebant , frementibus , voti compos evaserit . Nam Pontifex , literis Henrici perlectis , quibus supplex Ecclesiæ se adjungi petebat , atque ad ea , quæ jussisset , obeunda paratum esse constanter affirmabat , Purpuratorum exquisitis sententiis , cum omnes fere amplectendum Regem esse censerent , atque inter eos Franciscus Tolentanus , genere quamvis Hispanus , id acriter contenderet ; tandem intra sinum Ecclesiæ Henricum recipere statuit ; atque tertiodecimo kal. octobris , in divi Petri basilica , collegio Purpuratorum stipatus , Ebroensem Episcopum ac Rainaldum Ossatum , regios legatos , excepit ; perque eos Henricus , catholicam religionem professus , Ecclesiæ incredibili totius urbis lætitia se adjunxit . Romæ , per Italiam , aliasque provincias publicæ lætitiae signa edita . Senatus Pontifici gratulatur ; Regi per literas perque oratorem publicum gaudium testatur . Literis Rex perbenigne respondit ; Senatui , quod eum enixe officiis juvisset , gratias egit .

Galli lega.
ri a Ponti-
fice excipi-
tur , & Rex
Ecclesia re-
conciliatur.

Jacobi Jo-
consonis na-
vigatio .

Hujusce anni historiam haud immerito clauerit Jacobi Joconsonii maritimum iter , qui navi sole nuncupata , e parvo oppido in Moschorum litoribus , quod sancti Michaelis Archangeli vocant , digressus , oceani immenso prope spatio ad sepmtrionein perlustrato , mox inde mediterraneum ingressus , in Adriaticum delatus , tandem sibi ignotum intimum Venetiarum recessum petiit . Rigentia frigore ac gelu loca commemorabat ; ambientem æstate supra orizontem perenni die circumagi solem ; a septembris initio in totum februarium perpetuis in tenebris delitescere : incolas moribus rudes , pescatu viatum querere , prædam peregrinis venumdare , quo sibi hyeme consulant . Hæc omnia quamvis terræ globi ad cælestè corpus proportione respondeant , priscis igno-

ignota, nostræ ætati reservata sunt; qua incognitæ qua-
quaversus regiones retectæ, gentes religione, lingua,
institutis, moribus diversæ, ad omnes mundi plagas obsti-
nata industria, assiduis maritimorum itinerum laboribus ac
periculis inventæ sunt. 1595

M. D. LXXXVII.

Anno partæ salutis M. D. LXXXVII. Patrum animi a reli-
quarum rerum cura ad Illyricum conversi sunt; cum bel-
li incendium, quo Pannonia, Bossina, & Croatia conflagra-
bant, sese adéo prope eos fines intulisset, ut pene flammis ea
quoque provincia corriperetur. Nam cum diu de Clissa, mu-
nitissima arce, occupanda Uscochi agitassent, eaque de re cum
Politiæ Comite, qui a Turcis defecerat, egissent, centum ac
quinquaginta sibi ex ea ditione adjunctis, noctu per insidias
arcem ingressi, custodes obtruncant, ac momento oppido po-
tiuntur. Postridie sexdecim Uscochorum myoparones subsidio
superveniunt; Cæfaris vexillo sublato, extemplo castellum Pa-
pæ nuncupatum ditione recipiunt. Clissæ suburbia solo
æquant, commeatus invehunt, seque ad Turcarum impetum
sustinendum comparant. Ea omnia cum Joanne Alberto, Spa-
latensi duce, qui novarum rerum cupidus una cum Vincentio
Cincio, Francisco Martinio, Nicolao Novato, aliisque ejus
sociis, Uscochis se adjunxerat, confecta fuisse nuntiaretur, ve-
rebantur Patres, ne eo vel ad pacem perturbandam aditus
fieret, vel faltem Cæfareanorum ac Turcarum concursu iis in
locis belli sedes constitueretur; medios vero inter se amicos
Principes gerere, ab omnique suspicione immunes præstare dif-
ficillimum rebantur. Hinc publica pietas urgebat; inde cum
potentissima gente dissidia ante oculos obversabantur. In hac
rerum perplexitate in eam cuncti ivere sententiam, ut Bene-
dictus Maurus, qui januarii initio legatus in Illyricum desi-
gnatus fuerat, in provinciam proficeretur, subjectos in of-
ficio contineret: ut a Clissa abstinerent, neque obortis se
immiscerent tumultibus, curaret: in eos, qui Uscochis favis-
sent, animadverteret; qua severitate, qua clementia in mune-
re sibi delato uteretur. Præter copias ac triremes, quæ in Il-
lyri-

Clissa ab
Uscochis oc-
cupatur.

Benedi-
ctus Mau-
rus in Illyri-
cum legatus
mittitur.

1596

lyrico erant, trecenti Itali pedites, Mario Gazio, Moretti olim Calabri filio, præfecto, tributi.

*Illyrici
fines & in-
colarum
mores.*

Locus exposcere videtur, quoniam sæpius de Illyrico verba habenda sunt, ut brevibus de situ, incolarum moribus, urbibus ejus regionis pauca quædam perstringam. Illyrici fines priscis tempestatibus late patuisse constat; quidquid enim Italiae ac Germaniae superioris finibus ab occasu; ortu Macedonia, Thracia, Epiro; septemtrione Danubio; meridie Adriatico continebatur: id omne Illyricis tribuebatur. Nostra tempestate, qua Illyricum a Dalmatia non sejungitur (quamvis veteribus, ut ex Appiano liquet, Dalmatae partes Illyricorum sint) arctioribus finibus, Istria nempe, Epiro, Bossina, superoque mari coercentur. Appiano & Plinio a Delminio vetusta civitate nomen Dalmatia accepit. Gens procera, præ valida, laboris patiens, animo elata, fastu, quem inde a Diocletiano trahit, tumida; perpetuis inter nobilitatem ac plebem dissidiis afflita. Præcipuae in ea urbes ab oriente Epidaurum, *Ragusium* hodie, priscæ Epidauri colonia, quondam Venetis subjecta, hac tempestate in Reipublicæ formam redacta, in Turcarum Imperatoris tutela, cui duodecim millium aureorum vectigal quotannis pendit, conquiescit. Salona, insigne olim emporium, in litore sita, poetis percelebris, cuius modo priscæ amplitudinis exigua vestigia cernuntur. Ex ea Spalatum, colonia, prodiit, nunc archiepiscopatus sedes, cuius jura in Bossinam atque aliquot Croatiae loca extenduntur. Inde Tragurium, reliquis Dalmatiæ civitatibus, agro superiore bello retento, fortunatius, oppositam insulam cognomine Buam habet. Ulteriori in orientem excursu Sicum Ptolemæo, hodie *Sebenicum*, inter Scardonam & Tragurium inspicitur, ob perennes aquæ fontes ei natura negatos, forsitan ita nuncupatum. Scardona sequitur, priscæ Scardonæ colonia, portusque ad Tirum aminem, vulgo *Ceram*, quo præsca Dalmatia olim a Liburnia sejungebatur, licet ambæ eodem Dalmatiæ nomine modo comprehendantur. Liburniæ olim caput Jadera erat, quæ archiepiscopatus dignitate fulgens, situ, munitione, in quam immenso Reipublicæ sumptu excrevit, propugnaculum totius Dalmatiæ habetur. Haud longe Ocnona, vulgo *Nona*, jacet, turcico di-

diruta bello, incolis fere vacua, ab episcopatu nomen tantum civitatis retinens. 1596

Ut ad institutum redeam, Spalato ante turicum bellum Salonæ turris, prope ejusdem nominis amnem, in veteris urbis ruinis sita, Saxique arx, quæ inexpugnabilis habebatur, parebant; quibus ab hostibus occupatis, Spalatensem agrorum termini valde imminuti, atque ad duo tantum passuum millia redacti sunt. Quinque a Spalato passuum millibus ad septemtrionem Clissa assurgit, Bossinæ & Croatiae munimentum; ex qua ad eas provincias invadendas aditus patet, ad bellum alendum tunc opportunior, quod, Strigonio anno superiore capto, nutare haud parum Cæsareanorum fortuna videbatur; militum fervore tepefacto, imminutis copiis, Italorum flore, quod Germanorum insolentiam conquererentur, dilapso; in Dacia tumultu, Sigismundo absente, a Stephano Battoreo, cui Joannes Samosius, magnus Sarmatiæ scriba, favebat, concitato. Quapropter cum inter Rodulphum ac Mehemetem de concordia agitari variis rumoribus ferretur, timendum erat, ne belli pondus in subjectos Reipublicæ, quorum plerique iis, quæ ad Clissam gesta erant, interfuerant, incumberet. At Spalatensem animi Clissæ successu ingenti spe, novandarumque rerum desiderio incendebantur; ac Nicolaus Marulus, civitatis orator, qui tunc Venetiis erat, privatim ac publice de finibus patriæ proferendis sermones serebat. Salonæ ac Saxi arces annona vacuas, subsidiis impervias vix per paucos dies prohiberi posse, quin brevi in Uscochorum manus concederent. Eadem a Jacobo Tartalea proponebantur. Verum hæc ut in speciem utilia, nec difficultia factu, ita tanti existimanda non erant, ut inde publica quies in periculum adduceretur. Haud dubiis interim argumentis Clementem eorum omnium, quæ ad Clissam acciderant, consciū non modo, sed fautorem auctoremque extitisse cognitum est: Anconæ sulphurei pulveris cadi aliquot aliisque belli apparatus celoces, quæ in Illyricum trajicerent, oneratas: præfecti Anconitani jussu malos velaque naviis reliquis adempta, ne de iis, quæ fierent, rumor dissiparetur. Quæ omnia ab eo fieri satis constabat, ut Rempublicam ad arma cum Turcis conserenda vel utilitate alliceret, vel necessitate compelleret. Maurus legatus in provinciam profectus, cu-

Clement
Pontifex
Illyricos
tumultus
fovet.

sto.

1596

stodiæ Spalati , Clissæ propinquæ urbi , incumbendum statuit : cumque ejus adventu plerique conscientia territi , e proximis castellis dilapsi , intra montium recessus sese abdidissent ; ne præcipites desperatione subjectorum animi agerentur , maturitate & cunctatione utendum censuit ; atque ita consilia expedivit , ut neque Turcis suspectus , neque a Cæsareanis alienus videretur .

*Clissa a
Turcis op-
pugnatur.*

At Turcæ statim a Clissæ eventu octo peditum millia sub quinque præfectis coegerant ; duo muralia tormenta a Salona perducta oppidi mœnibus admoverant ; verberationemque , exiguotamen propugnatorum damno , altero in ejaculatione tormento diffraecto , inceperant . Propugnatores egregie se tuentur ; Croatiæ præfeci subsidia præstolantur , commeatuum inopia Turcas brevi , re infecta , discessuros rati : id unum tantum , ne quam avertere conatus fuerat hostis , aqua deficeret , verebantur . Eodem tempore lembi Turcarum aliquot Narenta amne emissi Macarscam usque , ut Saxo ac Salonæ præsto essent , se intulerant . Georgium Lencovichium cum quatuor Germanorum millibus Sennia ad opem obsecsis ferendam adventurum ferebatur . Quapropter Maurus legatus , maritimo concilio vocato , cui Philippus Paschalicus , classis legatus , aliique præfeci interfuere , quid eo rerum statu agendum sit , proponit . Convenere omnes , ut , in Jaderæ , Almissæ , ac Spalati propinquis locis classe retenta , per Reipublicæ ditiones Uscochis transitus intercluderetur ; interimque impediendane an permittenda Clissæ subsidia forent , a Senatu peteretur . Iis cognitis , Clemens acriter expostulare cum Delphino legato cœpit : *triremium agmine arcis subsidia averti : sibi suadere non posse , eam in communium hostium potestatem Patres velle concedere : suppetias se laturum , ac tunc , quid statuerent , inspecturum .* Ad hæc legatus , *id pro certo affirmare se posse , inquit , nihil , nisi quod rationi , prudentiæ , religioni conveniat , Senatum decreturum : ea in re non tantum de Republica , que improviso ad ingentem impensarum molem , ad bellum cum potentissimo boste inopportuno tempore traheretur ; sed de pontificie Sedis , atque adeo Italie incolumitate agi , cuius maxime intersit , ut procul Turcarum arceantur arma , ne nimia propinquitate has regiones imminentiaque loca corripiant , ne Pannonicæ fines incendium illud egrediatur , longiusque promanet : in id omne*

1596

omne studium intendere Pontificis proprium esse; Sigismundum Sarmatiæ Regem incitare; magnis & præclaris rebus gerendis iter struere, ut tandem concurrere cuncti christiani Principes ad commune incendium restinguendum alacres possint. Tum Clemens, admodum gravia, inquit, esse, quæ Patres in ea causa permoveant; attamen cum de ea arce tutanda agatur, cuius christianis Principibus tantum defensio intersit, cum subsidia nocte invecta fuerint, dissimulatione uti Senatum posse.

Haud absimilia Antonius Maria Gratianus, Ameriæ Episcopus, Pontificis Internuntius, ejus nomine agit: Biennio antea Clissa potiundi occasionem oblatam, Reipublicæ causa in opportunius tempus distulisse; modo deditam tradere Reipublicæ decrevisse; rem qui tractaverant, moræ impatientes immature confecisse: an facta infecta fieri posse? an illius defendenda partes, uti Christi in terris obtinentis vicem, Clementis non existere? summa animi molestia accepisse a Venetis triremibus subsidia intercludi, id a Senatus pietate ac religione, quam tantopere profiteatur, profectum sibi suadere non posse: bortari, rogare, animo ac viribus sese in communem hostem comparent: ea consilia, eas cogitationes ad Rempublicam potius, quam ad alios Principes pertinere: veteres recentesque illatas ab ea gente injurias damnaque, quorum gravia vulnera nondum coahuissent, expenderent, funesta trophyæ de nobis relata inspicerent: an non bæc commovere atque incitare civium pectora generosa debent? an non in ultionem acuere, atque ad provincias ac regna amissa recuperanda impellere? quid hoc tempore magis opportunum? jam invictam olim Turcarum potentiam, labantem; clades acceptas, urbes atque oppida amissa; militarem disciplinam corruptam, rudes copiarum auctores, imperatores, Regem ipsum in umbratili otio educatum, non virtute, non vivido animi imputu præstantem; intestina dissidia, populos vel belli vel tyrannidis pertæcos: contra vero prosperis anni superioris successibus, Strigonio Pannoniæ præcipuo munimento capto, Christianorum spes animisque sublatos; Sarmatas ad fœdus cum reliquis ineundum proclinatos; Clementem commune christianæ reipublicæ bonum anhelantem, nil aliud dies noctis que

*Antonii
Maria
Gratiani,
Pontificis
Nuntii, ora-
tio ad Vene-
tos.*

agit-

1596

agitare, quam ut, Christianorum aucta potentia, barbarorum fastus viresque reprimantur; tot, tantisque causis incitatum atque impulsum ad egregia perpetranda Rempublicam invitare, digna majoribus, digna Senatu, qui præclaris virtutis ac prudentiae argumentis omni tempore inclaruerit. His vehementi dicendi vi a Pontificis oratore enuntiatis, cum & Mauro legato, & Clementi respondendum esset, ejusmodi

*Senatus
decretum &
responsum.*

Senatus consultum fit. Subsidia, quæ Clissam importentur, impediri non placere, dummodo ab insulis Illyrico adjacentibus abstineant, neque in litoribus, quæ in Reipublicæ ditione sint, cogantur: atque ita legato mandatum. Id Senatus decretum Clementi significatur, de propenso in Rempublicam animo, Clissæque arce eidem tradenda voluntate gratiæ actæ. Ameriæ Episcopo responsum: *Nihil antiquius, quam christiane reipublicæ incrementum decusque hærere animis; ut tandem aliquando Ottomanorum potentiae fastigium deprimeretur, cunctos optare; fractam fidem, acceptas clades, regna, provincias, urbes amissas oculis obversari: verum ingentis rem momenti esse, que neque facile explicari, neque tuto, nisi existimatio atque imperium in apertum discrimen vocentur, confici posse: neque Turcarum res eo loco esse, quo nonnulli sibi suadeant: ingentem molem, tot provinciis, regnis, viribus suffultam, difficulter admodum prosterni posse, nisi majori ardore, junctis animis atque armis christiani Principes convenient: tunc sane Rempublicam egregia illius voluntatis in commune bonum argumenta edituram.* Ceterum quisham Clissæ exitus futurus esset incertum erat. Turcarum numerum augeri, ut jam decem millium summam explerent, renuntiabatur; propugnatoribus aqua laborantibus abunde imbribus subventum; in summa expectatione auxiliorum esse. Eoque maxime Patres commovebantur, quod percrebuerat, irreperere sensim in plerisque rerum novarum cupiditatem; complures ex Venetæ ditionis oppidis ad Clissenium partes, Cæforeanorumque militiam traduci; quodque gravius erat, sacratos viros, religionis obtentu iis se negotiis immiscere: ex Ancone Tragurium Vicarium Antistitis trajecisse, cœnobitisque aliquot sibi adjunctis, populorum animos solicitare, occultis adhortationibus incitare, nisi Clissanis oppitularentur,

recli-

religionis metum incutere . Quantum vero ejusmodi stimuli possent , jam satis compertum erat ; Divino numine humanis actibus inducto , percelli timore mentes , ne in rebus agendis Divini aliquid immixtum violent : id & Galliae exemplis testatum , in quam religionis spectrum magis , quam arimatæ acies , impetum fecerit . Hisce initii obviam eundum , ac ne semina neglecta excrescerent , evelleta , rati Patres , majoribus præsidiis muniendum Illyricum decrevere . Italorum peditum ad duo millia numerus auctus ; ne Ursatus Justinianus , Epirotarum equitum præfectus , qui jam munus obivebat , e provincia discederet , latum : Julius Gabriel successor descendere statim jussus . Legato injunctum , ut si quos ecclesiasticos viros vel novis rebus studentes , vel ad seditionem populos concitantes invenisset , eos statim Venetias mitteret ; in alios ejus criminis reos severe atque acriter animadverteret .

Turcæ interea , ut Clissenses ab auxiliis intercludant , quam maxime possunt copias augent : Cæsareani contra acrius subsidia urgent ; in id quoque Clemens atque Prorex Neapolitanus incumbunt ; Cæsar per Bernardinum Rubeum a secretis ac per literas a Senatu suis copiis transitum permitti flagitat ; ex superiori Senatus consulto responsum . Eodem tempore Paulus Crucius , præfectus , Tranio cum celoce tormentario pulvere bellicoque apparatu referta digressus , eaque ad Lissam insulam relicta , lembo Spalatum pervenit , ut cum Joannis Alberti , qui præfectum se Clissæ ferebat , cognatis de importando subsidio ageret . Id nequaquam ferendum Maurus existimans , ut adversus Senatus decreta Venetæ ditionis homines ad res novas ab externis solicitarentur , eum statim detineri jussit ; admonitusque , ne posthac iis de rebus cum Reipublicæ subiectis ageret , seque ab Illyrici civitatibus abstineret , dimisit . Georgius Lencovichius , magna militum collecta manu , opem obfessis ferre adnixus , Turcarum circumcidentes copias aggressus , iter per hostes ad obfessos sibi struere nititur . Initio leviori certamine , tum acrius pugnatum , prospero eventu , ni Uscchorum agmen , quod inter ejus copias censemebatur , prædæ aviditate illeatum , victoriæ cursum intercepisset . Dum enim ii ad rapinam vertuntur , ani-

*Julius
Gabriel Ur-
sato Justi-
niano in
equitum
Epirotarum
præfectura
suffectus.*

*Georgii
Lencovichii
cum Turciis
pugna.*

1596

Cliffa à
Turcis de-
ditione re-
cipitur.

animati hostes , magno impetu in Cæsareanos illati , Lencovichium se recipere coegere . Qua ex re commeatu inopia fracti , fameque impulsi , quadringenti qui supererant propugnatores deditio nem fecere , ea lege , ut liber unicuique abitus esset , atque ad Tragurii fines perducerentur . Joannes Albertus in pugna ab hostibus interfectus ; in ejus aliquot fautores atque affeclas , quod adversus Rempublicam fecissent , animadversum ; cum reliquis clementer actum , atque præteritarum rerum oblivione pacata provincia .

Mehemetes
Turcarum Imperator per se ipsum bellum Pannonicum gero decernit.
Agria a
Mehemete
occupatur.

Interea Pragæ a Rodulpho de bello hoc anno administrando agebatur : totis viribus Solnochium aggredi , dum Dacus Temisvarium oppugnaret , decretum ; iis locis occupatis , copiis conjunctis , quas septuaginta millium bellatorum summam confidere afferebatur , Taurunum , ad Danubium ac Savam confluentem situm , adoriri . Cum præter omnium expectationem Mehemetes , regni initia ab egregio aliquo facto auspicatus , cum ingentibus copiis in Pannoniam contendere decrevit ; matre licet Sultanisque contra nitentibus , quarum gratia , Siiane sene defuncto , Hibraimus Bassa Visiratum copotissimum nomine obtinuerat , quod a consilio in Pannoniam eundi Regem avertere , operamque , ne Byzantio discederet , daturum , pollicitus fuerat . Omnem belli impetum Mehemetes in Agriam , superioris Pannoniæ civitatem , effudit ; qua , propugnatoribus licet acriter se tuentibus , ditione tandem potitur . Deinde ad Solnochium delatus , cum Cæsareanos una cum Daco cepisse Hatuanum cognovisset , eo contendit . At ii , oppido ad impetum hostium sustinendum impari relieto , fortunæ aleam experiri , ac prælio decernere statuunt . Id quoniam inter ea , quæ hac ætate accidere , vel bellatorum numero , vel pugnæ varietate insigne fuit , summatim perstringere libet . Non deerant initio , qui dimicandum dissuaderent , ne horæ momento rerum omnium summa ambiguo eventui committeretur , cum præcipue hostes viribus haud parum præstarent , brevique Mehemetem Byzantium , jam senescente autumno , reversurum ferretur : attamen ea vicit sententia , quæ pugnam suadebat .

Cæsarea-
norum , &
Turcarum
prælium.

Itaque Cæsareani , quorum ex quinquaginta bellatorum milibus copiæ constabant , in hostem profecti , parvo amne , quem

Jafe-

Jaferus Bassa viginti millium peditatu , ac quinquaginta tormentis tutabatur , Tiphembachio duce , magna cum internecione hoste pulso , potiti ibi copias locavere . Mehemetes paulo post superveniens in objecta ripa castra posuit . Ibi triduo , vario eventu , dimicatum . Prima die cum Cæsareanorum præfecti amnis transitum hosti permittere , in illum postea sese effusuri decrevissent , miles moræ impatiens , cum vix tria millia trajecissent , Turcas adortus , plerosque cædit , reliquos regredi compellit . Cum utrimque continentis tormentorum e ripis ejaculatione , res ageretur , postridie ejus diei levioribus certaminibus pari fortuna depugnatum . Tertia dies supremo certamini edendo aderat : copias Cæsareani expedient , milites curare corpora jubent ; majore hostium parte amnem transmissa , in eos totis viribus impetum facere præcipiunt . Turcæ equites sex circiter mille , quatuor Scytharum millia , Janizzerorum prævalida manus , reliquis insequentibus , trahi ciunt . Atrox prælrium initur . Principio egregie se Turcæ tuentur : at , Cæsareanis instantibus , inclinare agmina , terga dare , tormentis aliquot relictis , cœperunt . Aucti animis nostri , adeo sese inferunt , ut amnem transgressi , fugientem hostem usque ad Mehemetis tentoria persequerentur . Iude tota acie terror & consternatio ; Mehemetes ipse saluti consulens , cum paucis aliquot equitibus fugam capessit . Verum in Germanis militibus plus avaritia ac prædivitum exuviarum cupidus , quam militaris virtutis ac disciplinæ gloria potuit . Abjecta verecundia præfectorumque metu , se prædæ ingurgitant , hostique restituendæ aciei tempus præbent ; qui , obversa fronte , Germanos pedites rapinis immersos , perturbatos , nullo ordine , nulla disciplina , adortus cædit , dissipat , fundit , quatuor & viginti millibus interfectis . Fortuna a Christianis ad Turcas versa ; victoriæ fructum nostris hostes ademerunt . Ejus laudem Assanes Cicala omnium consensu tulit , qui , desperata prope re , incredibili ausu ac fortitudine suos adhortatus , in palantes ac prædabundos Germanos ingenti impetu invadens , labantem aciem restituit , Mehemetem ipsum tutatus , qui imperium ei ac vitam debere confessus , ad supremam Visiri dignitatem statim extulit . Tuncque Assanem orasse Regem ferunt , ne se celeri impetu in altum adeo tolle-

Turcæ &
Cæsareanis
funduntur
& Meheme-
tes fuga sa-
lutem sibi
consulit .

Cæsareani
præda avi-
di a Turcis
interfecti .

Assanici-
cale distus .

1596

ret, unde æmularum insidiis circumventus, cito deturbaretur: Id eventu probatum: in reditu namque, allatis ad Mehemetem matris literis, quibus sibi infensum acerrimumque hostem ad visiratum sublatum acerbe conquerebatur, Cicala pulso, Hibraium restituit: ac mox, petente matre, Arzirumen in Persidis fines ablegavit; humanarum rerum lubricitatis, atque Principum inconstantiae exemplum. A prælio inito Maximilianus copiarum imperator cum paucis e suis Cassoviam, Sigismundus in Daciam profecti. Mehemetes x. kal. januarii Byzantium pervenit, regiis honoribus a Regina matre, Basfis, prætorianorumque copiis, tribus ab urbe passuum millibus exceptus; cum haud exiguam vultu mœstitiam præferret, quod, licet victor, ut jactabant, reverteretur, ingentem suorum numerum amisisset, quorum plerique exuti, fame enecti atque miseriis obruti in Asiam transfretabant. Hæc in Panuonia eo anno gesta.

Gallorum
oppida ab
Hispanis
occupatae.

Henrico vero, quamvis Pontifici conciliato, externis e regni visceribus depulsis, Gallia fere tota accessisset; attamen adhuc belli reliquæ conficiendæ supererant; Hispanis Feram, Castelletum, aliaque oppida in Morinis occupantibus; Cameraco, situ, munitione, commerciis nulli Germaniæ civitatum secundo, sibi nuper adjuncto; Provinciæque nondum quietis rebus. Nam Massilia, quæ toto belli tempore in neutrâ partem propendere professa, proprios magistratus habuerat, in duorum ex plebe Consulum potestatem delata, nutabat; cum ii, desperata venia, ac plebis iram, deposito magistratu, pertimescentes, ab Hispanis magnis præmiis solicitati, de urbe dedenda agitarent. Nec longe Albertus Cardinalis cum pecunia, atque Hispanorum aliquot cohortibus aberat, qui in Belgium Ernesto fratri defuncto successurus in Italiam venerat. Verum cum ea, quæ agitabantur, ad Gallos pervenissent, Alphonsus Corsus, ac Laodigherius, quatuor peditum millibus, mille equitibus coactis, tres prope Massiliam leucas appropinquaverant. Hispani a Consulibus incitati, Carolum Auriam quatuor triremes adornare jussérant; bellicos apparatus, duo peditum millia, quos præsidio urbi, si se occasio daret, imponeret, imperaverant. Eos motus in Italiæ non modo, sed in Italiæ perniciem casuros constabat; spem inde omnem

Massilienses
de deditione
cum Hispanis agi-
tant.

omnem pacis abrumpi ; Gallos situ , divitiis , munitione , portu egregiam urbem nunquam sibi adimi passuros ; inde Genuenses premi , Sabaudo Nicea urbe portubusque in Provincia obtinente , compedes injici ; Hispanos mediterraneo mari , occupata Massilia , potituros ; ex qua saepius Gallorum Reges haud spernendas classes emiserint . Verum praeter ceteros Ferdinandus Hetruriæ Dux , qui consilio ac pecunia Henricum juverat , eos conatus avertere adnixus , Ebroicensem Episcopum , Ofsatumque regis legatos incitabat , ut Clementem ad Italiam imminentia pericula propulsanda impellerent , utque ecclesiasticis pœnis ad imperium Henrici , nuper sinu Ecclesiam excepti , subeundum Massilienses cogeret . Conjunctim Joanneum Delphinum conveniunt , eodem officii genere cum Clemente utatur , hortantur ; qui omnem operam in communi causa navaturum pollicitus , cum ea de re ad Senatum scripsisset , quæcumque ad publicam pacem spectarent , ad ea Clementis animum flectere adniteretur , jussus .

Interim cum Carolum Auriam , quatuor triremibus milite atque apparatu instructis , Massiliæ portum ingressum renuntiaretur , Galli oratores cum Florentino aperte ad Pontificem adeunt ; petunt , Sueffano Philippi legato aduersito , quæ Hispani in Massiliam moliantur , expositis , eos ab incepto deterreat . Eo officii genere commotus Clemens , de Ferdinandō vehementer conqueritur ; præsentium turbarum auctorem vocat , qui nimio in Gallum studio Hispanos lacefittos , ad Massiliam invadendam excitasset , reliquos in easdem molestias cogere Principes vellet : non sibi ea consilia probari , parentem communem non magis in Gallos , quam in Hispanos propensum esse . At de Auriæ in Massiliæ portum ingressu cum Veneto legato verba faciens , nimium molesta hæc sibi esse ; imminentia ac propinqua Italiam loca invadi , æquo animo pati non posse ; nihil sibi antiquius Italiam libertate significat : Addit , de conscribendis ad Massilienses literis , quibus Regem absolutum patefaceret , agitare ; deceptam atque elusam a suis ducibus plebem ratus . Delphinus Pontificis in commune bonum studium extollit , ac ni opem nutantibus rebus ferat , jam continent bellorum incendio brevi cuncta conflagratura : ejus sapientiæ , ac prudentiæ Senatum confidere , ut , qui tot præ-

*Carolus
Auria cum
triemibus
Massiliam
ingreditur.*

1596

clara nulla unquam delenda vetustate gesserat, is tandem ē tot fluctibus christianam rempublicam eriperet. Verum dum omnia arridere Hispanis viderentur, momento fortuna immutata, graviore lapsu spes cecidere. Nam, a Guisio una cum Alphonso Corso imminentibus nonnullis civitati ac portui occupatis locis, nutare plebs, atque ad Hispanorum imperium horrere cœpit; qui libere luce per urben vagati, nocte incolarum dubiam fidem veriti, sese ad triremes recipiebant. Tandemque impatientia ac furore percita, arreptis armis, ædes Casalii Consulis adorta, custodibus obtruncatis, captum e fenestra dejicit; cadaver per urbem raptum: in omnes Hispanorum fautores sœvitum. Auria celerrime se cum triremibus portu ejicit. Consulis filius in ea rerum confusione fuga Genuam se recepit. Massilia ad Regem rediit; cum interim diversa parte Feram obsidione premeret, Albertusque Cardinalis in Belgium profectus, subsidia tenuiora obseffis mitteret. Inde Caletum oppidum atque arcem capit: Landresium deditio[n]e recipit. Eodem tempore Fera ipsa tandem deditio[n]e potitur; Bullionum Marescallum in Batavos, atque Angliam ad foedus cum Regina provinciisque percussum jurejurando confirmandum mittit; licet tum Francisci Draci ad Panamam, eo loco, qui *Dei nomen* vocitatur, obitu, tumnavali cum Hispanis conflictu, naviis Anglis aliquot quassatis ac demersis, mora auxiliis inneceteretur. In Armoricis, inter Mercurii Ducem atque Hispanos simultatibus obortis, Blavetum, parvaque oppida, belli reliquias, validius illi communiunt, ex omnibus is tantum, qui Henrico accederet, supererat; cum Mediceo Cardinali, a Pontifice legato in Galliam misso, jam omnino sedatis tempestatibus, amplissimum regnum quieturum, pacisque spes diu inter Reges expeditæ affulgere videretur.

*Massilienses
in Hispanos
insurgunt,
Casalium
Consulē
interficiunt.*

*Albertus
Austrius
Card. Bel-
gii preses.
Henrici Re-
gis felicis
progressus.*

*Mediceus
Cardinalis,
in Gallia
legatus.*

M. D. LXXXVII.

1597

REs Venetas scribentem crebræ adeo prædonum mentonis piget; nec defuturos opinor, qui infinitam (ut ita dixerim) Venetorum patientiam admirentur, quod, qui bella cum potentissimis gentibus suscepserint, qui saepius terra marique acerrimos hostes non exhoruerint, ii hærentem prope in sua-

suarum ditionum sinu pestem non extinxerint. Ejus rei cau-
 sæ, quas alio loco adduximus, clarissim⁹ hoc anno elucescent.
 Interea operæ pretium inspicere est, Ligures, atque eosdem
 Illyricos Romanam Rempublicam perplures annos exercuisse.
 In Ligures Consules missi, qui cum prædura gente bellum ge-
 rerent, ut ad continendum inter magnorum intervalla bello-
 rum Romanis militarem disciplinam natus hostis (ut inquit
 Livius) videretur, neque alia provincia militem magis ad virtu-
 tem acuit. Loca montana, aspera; itinera ardua, angusta, in-
 sidiis infesta; hostis levus, velox, repentinus; inops regio:
 nec intermissa unquam vel materia belli, vel causa, cum do-
 mestica inopia adacti vicinos incursarent agros, nec unquam
 in summum rerum discrimen dimicaretur. Eadem pestis Illy-
 ricum ea tempestate obfedit. In iis oris latrocinia maritima,
 navigia, quæ superum mare depopularentur, affidaque cum
 effera gente Romanis dimicatio. Eadem infamia perpetuis post-
 ea temporibus iisdem in locis laboratum. Crepidines mon-
 tium, maris sinuos⁹ flexus, tenebræ munimento semper fuere.
 Initio hujus anni in Rovinii, Istriæ oppidi, portu negotiatorum
 ad urbem commeantium navigia ab armatis lembis, quæ no-
 ñtu se in portum invexerant, intercepta ac direpta. Eo suc-
 cесsu institores afficti; civitas, ad quam ex mercaturæ negotio
 quæstus, divitiæ, atque amplitudo manant, commota atque
 indignabunda. Hermolaus Theupolus, qui tunc Pinguenti,
 Istriæ oppidi, præfecturam gerebat, secundo cum summo impe-
 rio legatus in Illyricum designatur, qui, perdomitis antea pi-
 ratis, summo terrori erat, ut, de illius elec⁹tione fama perva-
 gata, haud parum exhorruerint. Ei Senatus mandata mittun-
 tur, quibus opportuno, quo sibi uideatur, loco concendere,
 atque in Illyricum profici sci jubetur. Cohortes aliquot Italor-
 rum peditum transmissæ, cum supra ordinarios milites quadri-
 genti in provincia essent. Justinopolitano magistratui jussum,
 ut ad Rovinii portus custodiam pedites ordinum ducentos adhi-
 beat; iis Italica cohors adjecta. Jaderam statim Theupolus
 contendit: ejus præsentia trepidi ac conterriti piratæ; ejus tra-
 ctus incolæ intra tutos sinus se condunt; suspecta loca, aggesta
 humo ac stipitibus, communiunt. Ille in omnem occasionem
 intentus, cuncta accurate expedit. Verum in eo conatu acuta

Uscochi in
 Rovinii por-
 tu navigia
 Veneta diri-
 piunt.

Hermolaus
 Theupolus
 legatus in
 Illyricum
 mittitur.

1597

*Hermolaus
Theupoli
obitus.**Joannes
Bembus in
Illyrico le-
gatus.**Rodulphi
Cæsaris et
Veneto ora-
tore de U-
scobis ser-
mo.**Clemens
Pontif: de
Uscobis
cum Sena-
tu agit.*

febre correptus , paucos intra dies excessit e vita , summo omnium civitatis ordinum , ac præsertim Jadertinorum atque Illyricorum mœrore , qui cuncta sibi ab ejus virtute ac fortitudine prospera pollicebantur . Ei statim Joannes Bembus , legatus in Cretam designatus , est suffectus ; qui licet lege ad ineundum magistratum ob Cretæ legationem cogi non posset ; attamen suam operam Reipublicæ navaturum amplissimis verbis pollicitus , postridie in provinciam proficiscitur ; classem firmat ; acrius hostes obsidet , urget , insequitur :

Inde cum Venetos , reliquis omnibus posthabitatis , tota damna injuriasque vindicaturos fama esset ; Cæsar Franciscum Vendramenum , Reipublicæ legatum , ad se vocat ; quanta ex iis , quæ nuper acciderant , molestia affectus fuerit significat ; satis Reipublicæ facere cupientem , temporum conditione impeditum : Senatui scribat ; veteri assuetaque prudentia utatur ; quot curis ob turicum bellum distineatur , secum reputet ; hæc ab humani generis hoste zizania dispergi , ut communis christianæ reipublicæ bono ob sistat , arbitrari : verumtamen prædam negotiatoribus restitui , incommodis ob viam iri quacumque ratione curaturum . Legatus , quæ Senatus molliatur , necessitate ductum facere ; non præclaros ejus ad gloriam impetus retardare , aut quidquam de sua in eum observantia ademptum iri velle ; subjectorum tantum fortunas , res , vitam , quorum illi Deus Optimus Maximus curam commiserit (ut Principes justos decet) tueri ; coque tantum Patrum consilia spectare . Clemens quoque justam Senatus iram sedare nititur ; æquam Reipublicæ causam esse ; sed aliis præsenti malo remediis ob stendum ; in Cretam aliasque orientis insulas amandari illius gentis manum , vel aliquid ejusmodi fieri oportere : Austriacam omnem familiam Patres ne laceßerent ; Cæsarem armatum Pannonicum bellum brevi confidere posse : non armis , sed consilio experientur , hortari . Ad ea legatus , Venetorum patientiam , affidua damna commemorat ; saepius a Cæsare , ut averteret ea , petitum ; cunctando tempus extractum . Quis patiatur , navigia in Reipublicæ portibus magno vectigalium detimento intercipi , spoliari , diripi ? non in Austriacos hos conatus , sed in humani generis pestem dirigi . Eodem tempore Rodulphum Pontifex hortatur , labentibus in ea regione rebus opeis ferat ;

neve

neve amicam Rempublicam a scelestis hominibus vexari amplius patiatur; in idque, vehementibus ad illum datis literis, Joanni Francisco Aldobrandino, nepoti, pontificii exercitus imperatori, qui tunc Pragæ erat, præcipit, nullum officii genus, quo opportune præsentibus malis prospiciatus, prætermittat.

1597

Cæsar, cum Theupolo legato Joannem Bembum suffectum, classem copiasque augeri cognovisset; veritus ne bello Pannonicō Illyrici res officerent, restinguere Senatus ardorem nixus, Arideum Bergontium, cubicularium, Venetas mittit. Is inducas tempusque petit, rogit, flagitat; decreta Cæsaris expectent; restitui prædas, fontes plecti, damna omnia ac molestias in posterum amoveri jussurum: secum cogitarent, gravissimo bello cum Turcis, perpetuis christianæ reipublicæ hostibus, Rodulphum detineri: inde h̄ud exigua ad Rempublicam emolumenta accedere: ne magnanima illius consilia cogitationesque interturbarent; eximia perspectaque prudentia utantur; justas cohiberent iras; scelera ac facinora Cæsarem odisse, detestari; præsentem certamque opem allaturum. Bergontii officiis Clemens mirum in modum favebat: se Grætio a Ferdinando literas accepisse, quibus, quotquot prædones vivos in suam potestate habere posset, suspendio necari, ablata restitui curaturum affirmaret. Inter Cæsaris præconsultores non una sententia erat. Quibusdam haud parum Cæsari decori adimi videbatur, ex Sennia, veluti ex omnium malorum officina, tot monstra prodire; in ea scelestos homines, rapinæ spoliisque inhiantes tutum perfugium habere: itaque Uscochos omnes amovendos, in Pannoniæ finibus locandos, Germanorumque præsidium imponendum censemabant. Aliis, quos privati commodi, non boni publici ratio agebat, amovendos minime arbitrabantur; ad Turcarum incursus reprimendos necessariam iis in locis gentem esse, quæ & pro finibus s̄aþe decertaret, ac, ne suas ditiones proferret hostis, acerrime contenderet. Ex ea sententiarum diversitate mora & cunctatio. Procuratores a Ferdinando, uti pollicitus fuerat, Senniam nequaquam mitti; nusquam res verbis respondere. Interea Sennienses eo Bembi legati diligentia redacti erant, ut omnium jam rerum inopia conflictati, navigatione in-

*Arideus
Bergontius,
Cæsaris
orator ad
Venetos.*

216 HISTORIAE VENETAЕ

1597

terclusi , undique premerentur . Tum eo vehementius Bergonius pergebat urgere , rogans : legatum aliquantis per obsidionem laxare juberent ; persancte polliceri , satis Reipublicae Rodolphum facturum : turcos apparatus , belli molem imminentem oculis objicere : Cæsar is vicem dolere , omnium mentes ad miserationem flectere . Re a præconsultoribus agitata , in varias sententias discessum . Alii nihil de legati mandatis immutandum ; arctius Sennianos totamque maritimam oram obsidendum censebant ; id unum tot malis præsens certumque remedium esse . Alii contra , per aliquot dies iudulgendum , nimirum severitati parcendum , non nihil officiis precibusque Pontificis Cæsarisque tribuendum : ni pollicita præstarentur , acrius mandatis insistendum . Discrepantibus sententiis in Senatu certatum ; in quo ea tandem vicit , ut Bembo legato scriberetur : remissius per dies viginti cum Senniensibus ageret , ut interea , quid Cæsar Ferdinandusque statuerent , pernosceretur . Ferdinandus procuratores Senniam mittit , qui licet egregiam eo in negotio operam navaturos præsetulissent , re tamen parum præstiterunt , ut non major tunc ex eorum adventu quam alias fructus perciperetur . Quapropter Bembus , acrius redintegrata obsidione , Senniam locaque finitima premit ; in complures , qui in illius potestatem pervenerant , capite animadverti jubet ; totamque æstatem perpetuis laboribus in iis locis exigit .

Quo tempore in Pannonia , laxatis utrimque viribus , arma languere videbantur ; cum interim , ab agrestibus in dominos seditione facta , immania sclera patrarentur , castella occuparentur , multo graviore periculo , nisi vi adhibita , in auctores capitali pœna vindicatum fuisset . Huc accedebat , quod Cardinali Cajetano , Legato , quem Clemens , ut Sarmatas adversus Mehemetem incitaret , in eas regiones misserat , minime audito , pacem Conventus confirmasset . Neque acrius Turcæ tendebant . Mehemetes Satergius , anni initio cum quinque & viginti Janizzerorum millibus in Pannoniam imperator designatus , nisi cuncti sibi apparatus abunde suppeterent , proficiisci ad exercitum recusabat ; atque haud obscurum in Turcis pacis desiderium inspiciebatur . Cum ea in re Angliæ legatus operam , licet frustra , adhibuisse , Meletius , Alexandrinus Patriarcha , ad Michaelem , Vallachiaæ Printipem , apud quem

sum-

Cajetanus
Cardinalis
in Sarmatianam Pô-
nificio mis-
sus .

Mehemetes
Satergius
in Panno-
niam exer-
citus impe-
rator des-
gnatus .

summo in honore habebatur, literas, quibus illum ad pacem hortabatur, dederat. Iis Michael respondit: se quidem summo pacis desiderio cum præpotenti Rege, cui se sacramento addixerat, ineundæ teneri; at suorum purpuratorum avaritia ac tyrannide, ut alio se averteret, impulsu: libenter cum Mehemet in gratiam redditurum; verum quæ mens sit, an pollicita præstare velit, cognoscere primum cupere; Patriarchæ inde adventum præstolaturum; tuncum cum aliis christianis Principibus acturum. Verum & id quoque irrito eventu cessit. Hieronymum quin etiam Capellum, Reipublicæ legatum, Turcæ conveniunt: petunt, Senatum hortetur, inter Mehemetem ac Cæsarem pacis fanciadæ sequestrem se adhibeat; nullum eo Principem, ob amicitiam quæ sibi utrimque intercedat, ad tantam rem conficiendam magis idoneum. Verum Patres, ne quidquam in eo negotio statuerent, multa permovere. In Albajulia quoque conventu habito, cui Adamus Popellius, Vaciæque Episcopus pro Cæsare interfuerant, atque a Mehemet Zausius venerat, frustra de concordia actum. Itaque classicum denuo intonuit. Cæsareani Tattam oppidum, anno superiore a Sinane occupatum, recipiunt; Pappam castellum capiunt. Inde Maximilianus cum exercitu movens, Javarinum obsidet; at subsidio a Turcis illato, digressus, ad Comaram insulam se recipit. Turcæ, rursus Tatta oppugnato, cum per aliquot dies se egregie propugnatores tutati fuissent, deditio potiuntur: mox Budam pergunt. Cæsareani viginti ex Austria agrestium vexillis, trium e Lintio bellatorum millium numero aucti, Vaciam contendunt; Turcasque ad Pestum Danubium transgreedi, ut eis obviam fierent, cognito, ex Georgii Bastæ sententia, perductis aggeribus, se communiunt, quo occasione oblatæ, tutius pugnæ copiam hosti faciant; qui licet proprius se adeo intulisset, ut minutis aliquot præliis dimicaretur, attamen in totius pugnæ discrimen minime ventum est: nam cum Georgius Turcas ordinata acie ad prælium lacefferet, pugnam detrectantes, ingenti cum illius laude, se recepero. Hæc in Pannonia.

Rex Ambianum, quod per insidias Hispani occupaverant, arcta obsidione cingebat; quod demum, Alberto Cardinali Austrio ferre subsidia obfessis nitente, pulso, deditio receptum.

Dum

Hieronymus Capellius, legatus, a Turcis oratur, ut pacis sequestrem cum Cæsareanis se præbeat.

Ambianum ab Henrico receptum.

1597
Lucembur-
gius ab
Henrico
ad obedien-
tiam Ponti-
fici præstan-
dam missus.

Maurocenæ
Mauroce-
næ, Grima-
ni Ducis
uxori, a Pô-
tifice sacra
roja dono
data.

Thomas
Contarenus
Creta Ar-
chiepiscopus
eligitur.

Dum interea acriter quoque in Allobrogibus dimicaretur, Lucemburgius ab Henrico Romam legatus, ejus nomine obedientiam Clementi præsttit, eximiisque laudibus modo illius pietatem, prudentiam, egregium in Rege complectendo factum, modo Henrici religionem, constantiam, magnanimitatem extulit. Ei a Silvio Antoniano pari eloquentia ac gravitate responsum. Inde in dies magis ac magis Clementis animus ad Reges conciliandos incitabatur, quo, intestinis reipublicæ christianæ dissidiis compositis, in communem hostem arma converterentur. Generosa hæc consilia summopere Veneti commendabant, acriores stimulos addebat; quo majoribus implicitum difficultatibus negotium esset, eo insistendum ac desudandum magis; eximum laborum ac vigiliarum fructum a Deo in primis Optimo Maximo, mox præsentium posterorumque approbatione relaturum. Ejusmodi officia atque incitamenta pergrata Clementi erant, utpote qui egregium in commune bonum Senatus animum intelligeret, ejusque consilia jam inde a Gallicorum turbinum initio, quantum solidæ prudentiæ inniterentur, inspiceret. Quapropter saepius Patrum sententiam in gravissimis rebus exquisiverat, experientia edoctus, quantum indissolubilis Venetorum cum Apostolica Sede nexus Italiæ libertati ac dignitati conduceret. Quocirca crebris amoris ac benevolentiae significationibus Rempublicam persequebatur; atque inter cetera rosam sacram, Pontificum Romanorum munus, Maurocenæ Maurocenæ, Ducas Marini Grimani conjugi, per Claudiū Grottum, intimum familiarem, dono misit; quam illi in aurea basilica, sacris perfectis, Clementisque literis perfectis, de more exhibuit. Ei quingenti a Senatu aurei dono dati; latumque, ut penes Ducem ipsam, dum viveret, id munus esset; defuncta, in *sanctuarium* (ut ajunt) in quo pretiosa quæque asservantur, referretur. Eodem tempore, Joanne Viturio, Cretæ Archiepiscopo, ex humanis sublato, quatuor nominandorum jus, ex quibus mox ipse Antistitem feligeret, Senatui est adsensus. In eorum numero plura suffragia Thomas Contarenus, qui tunc Sapientis Consilii magistratum gerebat, tulit; vir eximia doctrina, singulari integritate, domi forisque in publicis muneribus ac legationibus insignis. Eum Clemens Cretæ Archiepiscopum pronuntiavit.

Neque

Neque vero eo anno inter minimas curas Ferrariensem ac Venetorum veteres de finibus controversiae erant; ad quas tollendas Aloysius Mocenicus, multo ante a Senatu Procurator designatus, missus; ut una cum Alphonsi sequestribus, inspectis locis, concordia ratio in perpetuum iniretur. Verum dum in eo versantur, negotiumque aggrediuntur, morbo Alphonsus correptus, paucis diebus ex humanis excessit; Mocenicus in patriam rediit. Ex Alphonsi Estensis obitu ingens contentionum seges in Italia suboritura videbatur. Eo namque sine legitima prole defuncto, ad Ecclesiam, cuius beneficio Ferraria circumiectisque regionibus potiebatur, ditiones illas pervenisse, constans opinio erat. Contra Alphonsus ex testamento Cæsarem, Alphonsi patruelis filium, sed ante nuptias initas procreatum, omnium suarum ditionum heredem reliquerat; qui statim nobilium civium ac plebis consensu & plausu, maxima pompa duatus insignia susceperebat. Inde omnium Principum haerebant animi; variæ hominum pro cuiusque voluntate animique affectu sententiæ. Nam etsi Pontificum amplitudo catholicæ religiosis causa maxime optanda videretur; attamen eos viribus atque imperio augeri, non æque omnibus gratum erat, cum magnum Principum incrementum finitimis semper suspectum ac formidolosum habeatur. Hispanis quidem, Italiæ per amplam obtinentibus partem, quibus tot regiones parerent, Pontificum potentia minime pertinescenda erat; sed, ne viribus aucti quidpiam in Neapolitanum regnum, quod Ecclesiæ jure possident, molirentur, quos aliquando hostes experti forent, merito verebantur. Neque minus Pontificum incrementum Magnis Hetruriæ Ducibus officere existimabatur, quod saepius gravissimæ de finibus inter Hetruscos ac Romanos controversiae inciderent, si se occasio daret, in bellum quoque exarsuræ. Verum præter ceteros eam mutationem Venetos moleste laturos videbatur, qui pro Estensis Principibus Pontifices, summa auctoritate, haud contemnendis viribus, finitos essent habituri: inde frequentes finium contentiones, propinquæ dissidiorum causæ, quibus aliquando Pontificum mutua cum Venetis conjunctio turbaretur. Præterita quoque memoria repetebantur; anno M. CCCC. LXXXI. dum Xysti IIII. Romani Pontificis impulsu terrestribus maritimisque

*Alphonse
Ferrarie
Ducis obi-
tus.
Cæsar
Estensis he-
res ab Al-
phonso di-
ctus, in-
gria duca-
tus suscipit.*

1597

copiis eam civitatem aggressi essent, in victoriæ cursu anathemate percusso, fructum interceptum; superioribus quoque temporibus Frescum Estensem a populo expulsum, in avitum imperium restituere conantes, Clementis V. severitatem expertos fuisse. Hinc Patres ut in gravissimo negotio singula attentissime prospicerent, monebantur. Estensis, qui magnam spem in Venetorum ope collocaverat, Alphonso defuncto, susceptis gubernaculis, Herculem Cattum, equitem, consiliarium suum, Venetas miserat, qui successionem significaret, imperium fortunasque deferret, consilium & opem posceret: cum Clemente Senatus ageret, ut, summoto armorum strepitu, amice causam agitari permitteret; interim ipse in Ferrariæ possessione permaneret. Senatu consulto Catto responsum: quæcumque felicia Cæsari Estensi obtigissent, ea Reipublicæ pergrata fore; nihil Senatum prætermisurum, ut Clementem a belli consiliis ad concordiam traduceret.

Cæsar E-
stensi Her-
culem Cat-
tum orato-
rem ad Ve-
netos mis-
tit.

Clementis
Pontificis
in Cæsarem
Estensem in-
dignatio.

At vero Clemens, ubi Cæsarem Ferrariæ Ducem pronuntiatum inauguratumque cognovit, ingenti corruptus ira, fremerre, factum detestari: tantumne ausum Cæsarem fuisse, ut, neglectis proculcatisque Ecclesiæ juribus, propria auctoritate Ferrariensem ducatum, qui lege ad Apostolicam Sedem devolvebatur, temere invasisset. Extemplo, Cardinalium aliquot Concilio advocato, quæ gesta fuerint exponit: Ecclesiastico imperio Ferrariam (uti æquum erat) adjungere sibi statutum atque immotum esse, inquit; in id auctoritatem, vires, thesauros collaturum; id ut ordine ac lege conficeretur, monitorias prium literas ad Estensem mittendas censere, quibus statim ab occupatis ditionibus discedere jubeatur; ni pareat, illico ad arma deveniendum; sex majores militiæ præfectos eligendos, quorum singuli tria peditum millia, ducentos equites conscribant; ut in universum copiæ mille ac ducentorum equitum, octodecim peditum millium numerum expleant; quibus mox quatuor adjiciantur: ad omnes christianos Principes certos homines mittendos, qui, Ecclesiæ causa exposita, opem implorent, ut, si minus auxilia ferre velint, Estensi saltem minime faveant. Hæc a Clemente pronuntiata, multis excepta, ut asfolet, laudibus fuere: prudentia, pietas, atque egregia in propagando augendoque ecclesiastico imperio constantia summis

mis concelebrata præconiis : facile voti compotem futurum nullo negotio Ferrariam in suam potestatem redacturum ; mitrati Pontificis , Purpuratorumque sacras induentium vestes , Ferrariam accendentium aspectu perterritum Estensem , civitate imperioque sc̄essurum . Unus Sfondratus Cardinalis , ab aliorum assentatione dissentiens , rationes , quibus specie suam causam tueatur , Cæsari non defuturas , ajebat ; cum ingentem auri vim in iis ditionibus vel sacerdiis vel augendis ab Alfonso , cuius heres ex testamento esset , erogatam , repetere posse videatur ; neque , ut alii rebantur ; occupatu facilem adeo Ferrariam esse arbitrari , vel urbis situ , vel amplitudine , vel auxiliis , quæ si semel ad arma ventum fuerit , multis e regionibus ad eam confluxura sint . Verum is erat Pontificis ardor , is Cardinalium , aulae omnis consensus , ut brevis quæque cunctatio turpis existialisque judicaretur . Neque levis interim industria in cogendis undique pecuniis , ne thesauri in arce conditi difluerent , adhibebatur : a mercatoribus annuis pensionibus aurum elicerre ; propositis censu præmiis , privatos ad conferendum in ærarium excitare , ut saltem quindecies centena aureorum milia corrogarentur .

Dum hæc fiunt , Senatus Joanni Delphino , legato , quæ præsentium temporum conditio posceret , Clementi exponere jubet : *Summum tuende in Italia pacis quietisque studium semper in Republica viguisse ; ea ne aliquo eventu interturbaretur , sedulo excubasse : cum satis constaret , parvis initiis , exiguisque favillis ingentia saepius incendia , quæ passim cuncta depascantur , oriri ; peropportune contigisse Senatum arbitrari , ut eo potissimum tempore Alphonsus Ferrarie Dux obierit , quo ipse summum pontificatum gereret , qui eximia rerum cognitione atque prudentia præcellens , religionis , pietatis , magnanimitatis egregia toto orbi documenta edidisset : bortari , rogare , publicæ paci in primis studeret , qua temel turbata , Divina omnia humanaque permisceantur : unicum ad eam bac tempestate conservandam præsidium esse , si cuncta prius consilio , quam armis experiatur ; Estensem audiat , extremum omnium bellum putet . Clemens de propenso in publicam quietem studio , officiisque Senatui gratias agit ; acerbe in Cæsarem invehitur , quod Ducis titulos arripuerit , quod ad*

*Clementis
& Cardina-
lium ardor
ad Ferrar-
iam obti-
nendam.*

*Senatus
mandata ad
Joannem
Delphinum
oratorem.*

*Clementis
Pont. ad
Veretos re-
sponsum.*

tui-

1597

tuitionem se comparet, quod iniquam causam vi propugnare velit, quod se Ecclesiamque contemnat: primum Ferraria decedat; si jus poposcerit, restituturum; interea belli apparatus non intermissurum: ni sponte cedat, armis coacturum. Ad ea Delphinus cum nihil ad Clementem flectendum prætermisisset, tandem ut eum audiret, obtinuit. Cæsar itaque Hieronymum Giliolum, oratorem, ad Clementem mittit, qui & Alphonsi obitum, & suum in Apostolicam Sedem obsequium significet; enixe oret, vel a jurisconsultis, vel ab aliis, modo in neutram partem propendeant, jura sua expendi permittat. Clemens ad se, uti feudi dominum, judicium spectare affirmat, Venetorum usus exemplo, qui superioribus annis controversias inter Antistitem Aquilejensem ac Rempublicam de feudis exortas ad se attraxerant.

Dum in ancipi re certatur, Senatus, ne latius incendium serperet, atque si qua via ad concordiam foret, quamprimum expediretur, Marcum Octobonum, scribam a secretis, ad Cæsarem mittit, qui gratulationis munus obeat, quodque majora in eum benevolentiae argumenta edita non sint, conditioni temporum tribuat; hortetur, quamprimum aliquam retinendæ pacis, controversiarumque dirimendarum rationem Clementi proponat. Cæsar statim Aloysium Montecuculum Venetas mittit, qui Principi Patribusque significet, se, licet, uti Alphonsi heredem, Ducem Ferrariæ nuncupaverit, tamen, ut jura sua disquirantur, vehementer optare; sæpius id ad Pontificem perferendum curasse; per Gualengum equitem efflagitasse, per Aragonium Cardinalem deprecatum esse, Philippi Hispaniarum Regis judicium non recusasse: ab iis initio non abhorrentem, mox (quanam de causa incertum) Clementem poenituisse: inde Italum aliquem Principem sequestrem, Venetamque in primis Rempublicam postulasse: eo abnuente, ad jurisconsultos, modo ne viri sacrati, sed ab omni affectu immunes forent, descendisse: neque his Pontifice permoto, Senatus consilium, cuius inveteratam prudentiam magni faceret, amplexum, ab æquis conditionibus non discessurum; pecuniæ vim erogaturum, affinitatis vinculo sibi Pontificis familiam conjuncturum; demum, si ita res poscere videatur, castella agrosque tributurum. Estensis causam

Hierony-
mus Gilio-
lus orator
ab Esterse
ad Ponifizi-
sem missus.

Marcus
Octobonus
Senatus
mandato
Ferrariam
profici-
tatur.

Aloysius
Montecucu-
lus, Ester-
sis orator,
ad Venetos,
& ejus of-
ficium.

mi-

mirifice Senatui Montecuculus commendat , in ejus auctoritate , prudentia , ac benevolentia Cæsarem conquiescere affirmat . Demum si controversiæ (uti verendum erat) armis definiendæ sint , certiora Reipublicæ auxilia flagitat . Montecuculo Patres Senatusconsulto respondent , Cæsaris causam toto animo amplexuros , in ea non secus ac si de Republica agatur , enixuros : nihil ad ejus jura tuenda , remque ex voto conficiendam prætermissuros ; egregio in illum Rempublicam animo esse ; quidquid ad incolumentem , atque dignitatem illius spectet , Senatum peracturum .

*Senatus
responsum.*

Clemens interea totus in belli apparatu erat ; decem Helvetiorum , tria Germanorum peditum millia conscribi jusserrat , ut copiæ omnes quinquaginta peditum , equitum tria millia conficerent . Europæ Principes legationibus solicitabat : Petrum Ursinum , Aversanum Episcopum , adire Parmensem ac Mantuanum Duces , postmodum in Galliam proficisci jubet . Anconæ Antistitem , e Comitum familia , ad Urbinatem , inde ad Rempublicam mittit . Tabernæ in Hispaniam contendere præcipit . Tum monitorias literas adversus Estensem promulgat , easque in ecclesiasticæ ditionis limitibus statutis locis præfigi imperat , quibus ei anathematis poenam , nisi statim Ferraria facescat , indicit : quindecim dierum spatio in jus Romam vocat ; ni obtemperet , e fidelium cœtu amotum , læsæ majestatis reum declaraturum , sacris Ferrariæ , cunctisque illius ditionibus interdicturum . Quoniam vero in Philippo Hispanorum Rege magnum ad rei prosperos exitus momentum inesse noverat , illius in Italia ministros omnistudio sibi conciliare conatur ; nisi ad opem Ecclesiæ ferendam Regem impellere queant , saltem neutri adhærere parti suadent , rogat . Suestanus legatus nihil in mandatis habere ; id certo scire , jus atque æquum tantum Regi cordi fore , Clementi affirmat . In privatis vero sermonibus , quod Estensis Ducis titulos suscepisset , improbare ; si id injuste fecisset , neminem defensorem habiturum dicere ; melius fortasse facturum , si jure sumptuum , quos Alphonsus in sarcendi augendisque iis ditionibus fecerat , inniteretur : Philippum æqua postulanti ad futurum . Neque deerant , qui dicerent , ea dissidia Hispanæ genti minime molesta esse , ut inde diuturno pacis otio

*Clementis
Pont. bellici
apparatus .
Legatio-
nes Pont.
ad Europeæ
Principes .*

*Monito-
ria literæ
adversus
Estensem
p romulgatae*

1597

Henricus
 Rex Pontifi-
 ci Gallici re-
 gni opes de-
 fert.

otio aggesta ab Italibus Principibus pecunia effunderetur : Attamen quemadmodum quid consilii initurus Philippus, ambiguum ; ita quæ mens Gallorum foret, haud difficile cognitu videbatur, cum novis bellis implicari Hispanos, atque in alias regiones, quæ per tot annos Galliam afflixerant, arma traduci, illis maxime conduceret. Quocirca Lucemburgius, quæcumque ab Henrico proficiisci possent, præfectos, milites, Clementi deferre ; ipsum quoque Regem, si liber bello esset, egregia majorum exempla imitatum, ad opem Ecclesiæ feren-dam alpes transgressurum. Cui Pontifex gratiis actis, nihil aliud ab Henrico petere ajebat, nisi ut copias e Gallia educere Estensi minime permitteret. Ceterum de eventu Regem solicitum, quocumque res inclinarent, contra nixurum Hispanis existimabatur ; si Cæsari favissent, palam Pontificis patrocinium suscepturnum ; sin pro Clemente stetissent, ad Estensem, Maynio, Nemorosio, aliisque e Gallica nobilitate proceribus affinitate conjunctum, suis aditu permisso, belli alimenta suppeditaturum.

Patrum quoque animos humanissimis officiis ac verbis sibi adstringere Clemens nitebatur. Crebris cum Delphino sermo-nibus Ecclesiæ causam commendare ; quantum finitimam Eccle-siam habere gratum Reipublicæ esse debeat, ostendere ; ab ea omni tempore haud vulgaria beneficia accepturos : se qui-dem, quod ad fines attinet, quacumque in re possit, satis Reipublicæ facturum ; nulla inde incommoda, nullas mole-stias ullo unquam tempore accepturos. Contra Patres, qui-bus Italiae pace nil antiquius erat, assidue illum hortabantur, ne armis publicam tranquillitatem turbaret, ne egregie gesti pontificatus gloriam imminuere vellet : qui in remotis regio-nibus christianæ reipublicæ hostes consilio, pecunia, copiis oppugnasset, a nostrisque finibus summa providentia summo-visset, ne modo in hanc provinciam illiceret : florentem po-pulis, divitiis, artibus Italiam diuturni atque infausti belli sedem ne constitueret. Quoniam vero Clementem in Anco-nae portu classem collocaturum afferebatur, ea avertere con-silia Delphinus jubet. In occursu pontificiarum Venetarum-que tricremium haud exigua incommoda evenire posse : nil molestius, nil durius Italæ contingere. Clemens vel hisce

rationibus, vel alias ob causas, vel quod paucæ illi admodum triremes esent, cœptum omisit.

1597

Estensis interea monitorias literas jam emissas conspicatus, qua ratione se tueri posset, diu noctuque meditabatur, ingruentemque fortunæ impetum intrepide excepturum præseferbat. Per Imolensem & Pacianum consiliarios Octobono significabat: firmum sibi esse, jus æquumque, quod stare a se arbitrabatur, constanter defendere; Ferraria nunquam cessum; extrema quæque pro ea retinenda subiturum; neque ob id de sua pietate ac religione usque ad supremum spiritum servanda quidquam imminutum iri. Militiae præfectis quinquaginta aureorum millium numerata pecunia, cogere copias quantas possint, jubet: duodecim circiter Helvetiorum millia evocare statuit; ob affinitates atque amicitias, quas in Germania habebat, haud parvam militum manum subsidio sibi futuram ratus. Ea consilia, ii conatus Principum erant. Sed quamvis cuncta armorum bellique opinione perstreperent, nondum tamen aliquid palam erumpere cœperat, cum Cæsar neque mœnia ad hostium tormentorumque impetum excipiendum sarciri, neque circumiectum urbi agrum, amotis impedimentis, complanari, neque pleraque ad ambitum urbis, qui septem millium passuum magnitudinem æquat, necessaria effici curaret. Quatuor tantum peditum ex ordinibus millia in pontificiæ ditionis finibus constituerat; Lugumque, limitaneam arcem, non absque magnis Clementis querelis, communiri jusserat, qui parem copiarum numerum iis in locis objecerat. Cum vero ea, quæ a Montecuculo proposita fuerant, ejusmodi essent, ut Pontificem ad concordiam flectere posse viderentur, Senatu consulto per eumdem Montecuculum atque Octobonum, quæ sua mens sit, ut planius atque exactius exponat, Estensem hortantur: quo majori cunctatione utatur, eo majus sibi negotium facessere. Qui cum aliquantis per tacitus hæsisset, tandem in Senatus voluntate futurum affirmat; scriptoque ad eum missso significat. Ejus hæc capita erant. Ut Ferrariæ ducatus titulos obtineret, se pecuniam ex pacto numeraturum, annuam pensionem quinta, quarta, tertiave (ea lege, ut capite erogato immunis esset) aucturum: in Flaminia Massæ principatum, Consilicem, San-

Cæsaris
Estensi bel-
lici appara-
tus.

Conditiones
ab Estensi,
Pontifici
proposita.

1597

Et agatam, trans amnem Lanternam traditurum; ni sufficiant, Bagnacavallum, & Cotiniolam daturum; Lugo quoque in finibus sito, licet ægre in id descendat, cessurum: vicissim tantum reposcere, ut quidquid inter Sanctum Albertum, ac Primarium situm esset, ad Comaclii aquas arcendas tribuatur; vel aggeres obicesque ad earum incrementum atque impetum repellendum opponere permitteretur. Connubiis quoque allicit, ut nempe Joannis Francisci Aldobrandini nata filio jungatur; ea affinitate beneficij jure iisdem locis potiri posse ratus. Demum, ut coram minime suspectis judicibus causa agatur, flagitat: eodem tempore de concordia utilius majori cum dignitate, absque Pii V. diplomatis derogatione, tractari posse. Scripto Montecucus postulata adnectit, ne e Reipublicæ ditionibus arma extrahi, neve pontificias copias per Venetos fines transire Senatus permittat: eadem se ab Insubrum gubernatore petiisse, neque alienum ab iis concedendis offendisse. Responsum est, opportunum eo tempore Senatum non censere, ut quidquam sigillatim decerneretur; de propensa Reipublicæ voluntate Cæsari nullum ambigendi locum esse; nihil de iis, quæ postulet, statui posse, quin Patrum fidei in negotio pertractando derogetur.

Delphinus de his omnibus certior factus, Clementem ad concordiam adducere summa ope nititur; incundæ pacis leges proponit; quibus rejectis, tandem in hoc Pontifex persistit, ut, Ferraria ab Estense relicta, tum demum res agatur: Giliolo ejus oratori judices postulanti eadem objiciuntur, ut facile appareret, arte a Clemente tempus extrahi, quo Principum animi in ambiguo hærerent, Cæsaris constantia frangeretur, atque interea ipse, quæ ad expeditionem necessaria forent, compararet; copiis Ferrariam appropinquantibus, populum anathemate perterritum tumultuaturum, atque palam, Cæsare relieto, Ecclesiæ accessurum, existimans. Anconæ interea Antistes Venetas pervenit, atque una cum Amerino Episcopo, Pontificis legato, collegium ingressus, ut Senatum ab ope Estensi præstanta averteret, in hanc sententiam est locutus.

Si quis, Princeps Serenissime, Patres optimi, a Clemente octavo multa, eaque præclara & eximia in pontificatu gesta intue-

Ancona
Antifitius,
Pont.legari,
ad Venetos,
oratio.

intueatur; nihil illi magis animo infixum habuisse, in nulla alia re vehementius, quam ut Italie pacem quietemque tueretur, elaborasse existimabit; ad eam firmandam nihil, quod in se esset, quin cumulate præstiterit, prætermissee. Ob id liberaliter conditos Ecclesiæ thesauros viresque, ut in Pannonia Cæsari cum Amurathe ac Mehemeti dimicanti opem ferret, effudit; ob id omnium inter Italos Principes dissidiorum semina evellere studuit; saepiusque exorientium bellorum initia restinxit. Hæc sane cuinam magis quam vobis nota explorataque sunt; qui iisdem consiliis, nunquam discrepantibus sententiis, in id una cum Clemente incubuistis? Qui omnium illius actionum, cogitationum, & consiliorum participes fuistis? Inde eo majori molestia, & incredibili prope dolore perfunditur, Cæsarem Estensem turbarum intestinarumque dissensionum ac bellorum caput atque auctorem esse velle: omnia movere; cunctos Principes ad arma impellere, ut, publica turbata pace, qua firmis fixa radicibus per tot annos Italia floruit, buc omnium gentium fœda colluvies confluat, cunctaque Divina & humana permisceantur. Quidnam hoc rerum statu Clemens octavus faciat? an Ecclesiæ rationes, quæ illius curæ a Deo Optimo Maximo concredite sunt, non tueatur? an in amplissima illa constitutus sede, suarum partium suique muneris obliviscatur? an demum Ferrarie ducatum, qui jure sibi debetur, pessimo atque exitiali in posterum exemplo, negligat? Illud certe natura comparatum est, ut omnes se suaque protegant. Quid igitur? si alia bujuscemodi se obtulerit occasio, Ecclesiæ decus, existimatio, juraque obterenda ac delenda erunt? scilicet ut hostibus ludibrio & contemptui sit? ac Pontifex, qui nunc rerum potitur, sui memoriam nominis horridam atque infastam posteris relinquit? Neque dissimulatione uti, neque jus æquumque deserere Clemens debet. Nullius opem implorat; nullius auxilia exposcit; nihil a Republica ipsa postulat, quamvis ab insita illius religione, majorumque in sanctissimam Sedem pietate atque obsequio, nihil non eorum, quæ ab amplitudine atque opibus Venetorum profici possit, sibi pollicetur. Id tantum flagitat, id unum per me rogat, ne illi impedimento sitis; ne Cæsari faveatis: extra omnem aleam sepositi, inter ipsum atque Estensem rem agi permittatis. Sum-

1597

ma spe nititur, si reliqui Principes sese abstinuerint, brevi, propriis Ecclesiae viribus, rem ex voto confecturum, junctisque pontificiis ac Venetis ditionibus, arctiori nexu inter Apostolicam Sedem Venetamque Rempublicam benevolentiam & cordiam, ad commune bonum, Italae securitatem, orbis christiani decus, coalitaram.

*senatus
responsu.*

Anconæ Antistiti Senatu consulto hunc in modum responsum est. *Summus Deo Optimo Maximo habendas referendas que gratias, quod is potissimum hoc tempore Ecclesiae præfset, qui pietate, prudentia, egregia in publicum bonum voluntate, Italicaeque pacis desiderio flagraret: id eo magis Senati gratum esse, quod sua consilia, decreta, sententiae ad eamdem veluti metam colliment; proinde in Ferrariensi controversia ea officia adhibuisse, quæ communi istius provinciae commodo magis opportuna existimaverit: Clementem denuo horari, rogare, belli pericula, dubios eventus sibi ob oculos ponere; secum volutaret, primo armorum strepitu transalpinas gentes in Italiam, veluti ad opimam prædam, catervatim confluxuras; inde, divinis humanisque juribus permixtis, hæresum pestem, ingenti religionis christiane detimento, veluti perfractis repagulis, passim pervagaturam, expenderet: nulla alia re inevitabilia majoraque damna accidere, nulla sui pontificatus memoriam minus illustrem reddi posse, quam si sua tempestate Italie tranquillitas turbaretur: sperare, confidere Senatum, nil ingenti, ac prope divino pacis munere antiquius Clementi fore: summas ei demum baberi gratias, quod, precipuo atque insigni Antistite ad Rempublicam misso, suam in illam benevolentiam illustri significatione testatus esset.*

Petrus Aldobrandinus, Cardinalis, Ferrariensis expeditionis princeps.

Interea Pontifex ex omnibus suis ditionibus copias cogi jufserat; Petrum Aldobrandinum, Cardinalem nepotem, expeditionis principem dixerat; qui Ravennam contendens, bellicos apparatus omnes, tormentariasque machinas instrui curabat. Jam enim ex Anconæ atque Arimini arcibus tormenta educi Clemens præccperat, subiectosque aliorum Principum stipendiis merentes evocaverat; ac licet varia impedimenta armorum, sulphurei pulveris, ac bellicarum rerum inopia objicerentur, cuncta per vincere studio atque industria Cardinalis enitebatur, ut, Faventiae lustratis copiis, duo ac

*Pontificia
copia.*

viginti peditum millia recensita dicerentur. Eo armorum apparatus Itali incitati Principes, in suis ditionibus quisque classificum cani jusserant. Veneti legatum in continentem cum summo imperio mittere statuunt. Joannes Mocenicus, Marcus Procurator, proiecta jam ætate, militaribusque magistris prudenter ac fortiter gestis insignis, lectus. Erant qui arbitrarentur, omnes cataphractos equites in Rhodiginam peninsula mittendos; eo & subjectorum incolumenti consulum iri, & arma averti, concordiamque, quo potissimum consulta Senatus respiciebant, facilius iniri posse. Plerique, quod multa inde suboritura suspicionum femina conjectarent, satius ducebant, quid reliqui Principes consilii caperent; quo Hispanus inclinaret, primum spectare; cum præsertim Suessanus legatus, prorex Neapolitanus, Insubrumque gubernator literas quam celerrime in Hispaniam perferendas curassent, quibus Regem, ut statim suam ea in causa mentem aperiret, efflagitabant; Suessanusque Delphino oratori communicasset, a se Philippo significatum, Estensem illi judicium permittere: quo circa in Italiam mitteret, qui pro Cæsare scripta ad se in Hispaniam perferret: quidquid Philippus statuisse, Cæsarem facturum sibi suadere: quem sane si jure nisi putasset, ne Ferraria amoveretur, curaturum; immo adversus quoscumque, qui eum opprimere tentassent, defensurum. Hæc licet ad Clementem pervenirent, ne minimum quidem de sententia amovebatur; quod Hispanos ancipiti Gallico ac Belgico bello distentos animadverteret; neque consentaneum, ut novas turbarum occasionses quærerent, Italiamque pacem everterent, arbitraretur.

Inter hæc vero cum crebris sermonibus usurparet, si quæ jura in Ferrariensi ducatu Estensis haberet, ea jam sibi ostensurum, orbique promulgaturum fuisse; Cæsarem Senatus hortatur, ne in iis proferendis amplius cunctatione utatur; id & ad hominum sibi opinionem conciliandam, & ad tempus captandum, quo se ad impetum excipiendum, atque ad aliorum vires conatusque obtundendos compararet, opportunum fore. At jura scripto exarata recipere cum Clemens abnueret, Hercules Rondinellum, qui illum ad ea pernoscenda adigere niteret, Romam misit. Eodem tempore, cum fama

*Joannes
Mocenicus
incontinentia
tiligatus.*

*Hercules
Rondinellus
jura ad
Pontificem
perfert.*

1597

eset, jam exacto admonitionis termino, sententiam Pontificem laturum, anathematisque fulmen emissurum, enixe Estensis a Senatu petebat, ut quantum opera, officio, studio posset, rem extrahendam curaret; a quo sane minime alienus Pontifex videbatur, licet modeste admodum conquereretur, arma Cæsarem e Venetis ditionibus capere, Reipublicæ subjectos ad eum transire; facultatem vero exportandi arma se petente, ut illius artis opifices Reipublicæ tantum operam suam præstarent, edicto cautum fuisse. Cui Delphinus, quin clam atque seorsum in Ferrariæ fines subjecti transirent, cum præsertim multas affinitates & clientelas iis in locis haberent, efficere Senatum non posse; armorum decretum sæpius in Venetis aliorumque Principum ditionibus promulgari solitum. Interea Rondinellius Romam pervenit, preloque excusa Estensis jura attulit, quibus agnationis lineam minime extinctam, atque proinde ad Ecclesiæ feudum devolutum non esse, ostendere nitebatur. Pontifex Purpuratos, quibus Ferrariense negotium mandaverat, ad se vocat; ex iis quatuor, qui Estensis rationes inspiciant, diligendos, ut deinde, quid juris sit, decernatur, proponit. Huic sententiæ acriter Alexandrinus Cardinalis obsistit: id manifestis Ecclesiæ juribus nimium officere; omni sublata mora, ad censurarum promulgationem deveniendum; Estensis scripta falsa, captiosa, minime admitti oportere; ad diem ducendam, pontificiaque decreta infringenda, excogitata atque inventa. Duo-decim ex eo concilio Alexandrino adstripulantur, tres tantum Pontificis sententiæ accedunt.

Itaque communi consensu rem prolatandam non amplius arbitrati: x. kal. januarii anathema in Cæsarem Estensem, atque in eos, qui ei consilio, ope favissent, quive adhæsissent, pronuntiatur. In eo ampio verborum circuitu Clemens sese excusabat: *Ingenti dolore, atque animi molestia, non affectu, non privata ratione ductum; verum Pontificis munere, omnium sacramento, Ecclesiarum cura, ac Romanæ præsertim, a Deo Optimo Maximo sibi concredita, impusum id consilium cepisse; cui cum, nuper extintis Alphonsi Ducis agnatis, Ferrariæ, quæ in prisca ejus possessione fuerat, quam sui decessores auxerant, protexerant, devolveretur, rationi atque æquitati*

*Anathema in E-
stensem pro-
nuntiatum.*

tati consentaneum existimasse , ut reliquis ecclesiasticis ditionibus adnecteretur : unum Cæsarem , quem antea dilexerat , atque uti ex Estensi familia prognatum multis officiis prosequutus fuerat , obstitisse ; inconsulta atque inscia Apostolica Sede , insignia gubernaculaque ducatus sumpta , arma susceppta , oppida munita , in arcibus præsidia militum imposita ; quæ ne legitimis quidem dominis facere licuisset , omnia fecisse : ab his consiliis actionibusque ut illum quacumque ratione averteret , pridie nonas novembris monitoriis datis literis , tempus , quo indebitè occupatis cederet , præfinisse ; obfirmato ac relucentante , equestris ac pedestris copias comparasse ; ni secus posset , vim adhibitus ; extremum tamen id antea experiri voluisse , si forte pœnæ censurarumque terrore adactus , rationi ac juri obtemperaret : Itaque , Estensisbus extinctis , ecclesiastici juris Ferrariam effectam decernere ; qui eam occuparent , refractarios ac perduelles pronuntiare ; omniq[ue] conatu Cæsarem pellendum , fructus ab Alphonsi obitu perceptos , belli impensas damnaque in iis ditionibus recuperandis ab eo sarcinenda ac solvenda statuere : neque , quod judices non suspectos scripto petiisset , ei quidquam profuturum , cum ad se tantum , uti feudi dominum , judicium spectare sanciverit : quin etiam quod typis Cæsar promulgasset , casum (ut ajunt) feudi caducitatis non advenisse , manifeste falsum esse ; Alphonsum siquidem , postremum Ducem , ut in eos , quos nuncupasset , ducatus tituli transmittenrentur , supplicem a Summis Pontificibus efflagitasse ; Romam Principum favore subnixum accessisse ; quod maxime expetiverat , consequi non potuisse : ex his quantam Cæsar injuriam Ecclesiæ inferre nitatur , quam iriquam causam tueatur , constare . Quapropter , quindecim adhuc dierum spatium tribuere : ni Ferraria aliisque subjectis ditionibus facescat , extra fidelium cœtum submotum , cunctis titulis , beneficiis , dignitatibus exutum , Ecclesiæ hostem ac rebellem jam tum renuntiare ; triduo inde elapso , urbi , oppidis , omniq[ue] ditioni sacris interdicere ; alteris totidem diebus transactis , sacramento subjectos exsolvere , bona Cæsaris , asseclarum fautorumque occupantibus concedere , privatos omnes , Imperatorem , Reges , Respublicas , aliosque christianos Principes ad Ecclesiæ opem ferendam

1597

*cobortari, invitare: iis, qui pro felici istius expeditionis even-
tu Deum Optimum Maximum oraverint, expiatis animi
sordibus, cœlesti pane refecti fuerint, plenam (ut ajunt) in-
dulgentiam impertiri; pollicita, contractus, fœdera, jusjurandum,
si quis Princeps iis se Cœsari obstrinxisset, abrogare,
infringere; Imperatorem, Reges, Republicas, Principes, qui
ei favissent, per eorum ditiones transitum copiis permisissent,
anathemati subjicere.* Multa præterea, ut tremendo fulmen
tumultu rueret, summa cura ac studio elaborata adjicit.
Clemens pontificio habitu indutus, una cum Purpuratis divi
Petri aulam ascendit, a divi Cœsarei Cardinali diploma per-
legi & vulgari jubet; perfecto, accensum ingentem cercum
in subjectam plateam projicit; Cardinales pariter minores ar-
dentes candelas de more jaciunt. Extemplo magnus tympa-
norum ac tubarum clangor subsequitur; arcis tormenta, vel-
uti belli præludia, disploduntur; diploma in quatuor præ-
cipuis urbis locis, divi Petri, divique Joannis Laterani basi-
licis, in publico tabulario, & Campo Floræ affigitur; Bo-
noniæ & Cerviæ promulgari jubetur.

Estensis, qui nunquam Ferraria cessurum constanter affir-
maverat, licet urbis situ, imis ac palustribus locis, horrida
hyeme, auxiliorum spe suffultus, quæ novem peditum ex
ordinibus millium, mille ac quadringentorum equitum, per-
eigrino quatuor millium equitatu subnixus; promulgati in se
anathematis nuntio perculsus, aliquantis per pristinum vigorem
animi remittere visus est. Non ita se paratum esse, ut in-
gruentem impetum exciperet, affirmare; non sibi ingentes
illos thesauros, quos diurna pace collegisse Alphonsus fe-
rebatur, adesse: itaque pecuniam flagitare: se tandem, ni
aliter possit, in Hispanorum voluntate futurum.

M. D. LXXXVIII.

1598

AT Clemens emissum diploma in omnes christiani orbis par-
tes perferri, in Italia præsertim, Venetisque ditionibus
promulgari curat; ejus exemplar Laurentio Priolo, Cardina-
li, Venetiarum Patriarchæ, aliisque urbium Episcopis mit-
tit. Priolus, vir in Republica legationibusque apud Europæ
Prin-

Principes obeundis antea versatus, in summi momenti negotio nihil præpropere agendum ratus, quæ sibi Clemens præceperit, Patribus significat. Nicolaus Sagredus ac Petrus Doudus, continentis Sapientes, mittuntur, qui mentem ejus pernoscant, Senatuique nuntient. Priolus, ut statim edictum in Estensem pronuntiet, juberi sibi ait; quid ea in re Senatus censeat, poscere; sperare summa Patrum prudentia iniri viam posse, qua & publicis rationibus, & Pontifici, cui ipse ex munere devinctus sit, satisfiat. Antistiti gratiæ aëtæ. Delphino legato jussum, ut edicto in Reipublicæ ditionibus promulgando tempus flagitet: *Insuetum id esse; nihil id ad Rempubblicam diploma spectare: in christiani orbis præcipua urbe promulgatione abunde satisfactum; nunquam in Venetorum imperio ejusmodi literas pronuntiatas, quibus vulgi mentes ambi-guo ac perplexo timore percellerentur.* At neque rationibus neque precibus a Delphino Clemens flectitur: *Cur tantum ea in re sibi obssisteretur, ignorare: an non Neapoli promulgatum, indictum? cur tanto opere Senatus obniteretur? se, quid faciendum sit, cogitaturum; id consilii, quod Deus Optimus Maximus immisissent (responsum id in gravioribus causis Clementi familiare erat) capturum.* Joannes porro Carolus Scaramellius, Senatus apud Neapolitanum Proregem a secretis, scriba, significabat, *Collaterale* (ut vocant) *concilium* edicti pronuntiandi facultatem mandato (*quod exequatur* vocant) permittere noluisse: a Martha regente, dum a sacerdote quodam exhiberetur, disceptum: inde Pontificis Internuntium perturbatum acriterque conquestum, nihil intentatum reliquisse; ubi vero de negotio consultum esset, cum Philippum Hispaniarum Regem diplomate, quo sibi Neapolitanum regnum deferebatur, nunquam Pontifici adversaturum, immo ad Ecclesiæ spectantia, Ferrariamque præsertim recuperandam opem laturum, sacramento obstringi compertum fuisset; tandem ut edictum pronuntiaretur, impetrasse. At Veneti Antistites de publicis rationibus edicti, cunctatione utebantur. Solus inter ceteros Franciscus Molinus, Tarvisii Episcopus, octavo idus januarii sub vesperam, quinque tantum adstantibus, in cathedrali basilica pronuntiaverat, summa Senatus omniumque civitatis ordinum indignatione; eoque facto magna ex parte comparata in

1598

in aliis pro patria actionibus laudem corrupisse visus est. Idem Milanius, Bergomi Antistes, Theatini ordinis, Venetus civis, alioqui patriæ studiosissimus, urgentibus pontificiis mandatis, censurarumque minis territus, facturus videbatur, nisi ejus rei statim Bergomi magistratus Senatum certiorem fecisset; licet quæ postea accidere, omnem ulterius ea in re tendendi occasionem abstulerint.

Pontifex interea anathematis spiculo arma quoque jungebat. Aldobrandinus nepos quamcelerrime Ferrariam versus moturus, copias cogit, haud exigua spe, ambiguis suspensisque Principum animis, nec dum Philippi mente cognita, terrifico execrationis fulmine, repentino armorum strepitu plebem concitatum iri; nisi Ferrariam Cæsar relinquit, concordiæ omnes conditiones abnuere statuens: quod Rupertus Lius, Senatus ab arcanis scriba, officii causa ad eum missus, Patribus significabat; affirmare nempe Aldobrandinum, aliud consilium se patruo nunquam daturum, se Cardinaliciam dignitatem, vitam quoque ipsam potius effusurum. Per eosdem

*Robertus
Lius a Ve-
netis ad
Aldobran-
dinum Card.
missus.*

*Jacobus
Mazzo-
nius, Car-
dinalis Al-
dobrandini
nuntius ad
Venetos.*

dies Jacobus Mazzonius, elegantis ingenii, atque haud vulgaris doctrinæ vir, ab eo Venetas missus, Senatui gratiis actis, egregium Cardinalis in Rempublicam animum oratione accurate patefacit. Inde, quæ passim sermonibus dissipentur, Ferraria Pontificem potiri, Patribus acerbum esse, occulta auxilia Estensi suppeditari, quam molesta Cardinali sint, exponit: quæ cum a Veneta generositate atque amplitudine aliena valde existimet, ut re ipsa ejusmodi inventa refellant, quam inania falsaque sint, aperte Patres significant, efflagitat. Mazzonio Senatu consulto responsum: Cardinali gratiæ actæ, publica benevolentia testata, cuncta felicia prosperaque Clementi exoptata, Italiæ quietis ac tranquillitatis studium expositioni. Ceterum cuncta in dies magis incerta ac difficilia Cæsari erant, dejectæ suorum mentes, ejus militiæ plerique ægre accedere, alii dilabi; nutantem fortunam nemo vel auctoritate vel vi sistere; pecunia in belli sumptus deficere; ex Principibus nemo palam favere; consultores perterriti, ancipites, non omnes sinceræ fidei. Ipse vero magnis tristis rebus nondum assuetus, ea tempestate clavum tenebat, quo & ingenti animi vigore, & obstinate ad omnes.

omnes molestias atque acerbitates perferendas mente opus fuisset. Itaque sensim ad concordiam inclinare animum, occulto-que per Francisci Mariæ Urbinatum Ducis uxorem, Alphonsi nuper defuncti sororem, cum Aldobrandino agere de illa cœpit.

Anconæ Episcopus Venetiis antea digressus, cum Pragam pervenisset, a Cæsare enixe Clementis nomine flagitabat, ut, qui princeps totius reipublicæ christianæ sit, Ecclesiæ causam tueretur. Rodulphus, Estensi opem minime laturum (quippe qui immensa prope in se Apostolicæ Sedis, Clementisque Pontificis merita norit) pollicitus; id cupere vehementer ajebat, ne in Italia bellum exoriretur, ex quo ingentia atque irreparabilia Christianorum in Pannonia rebus damna obventura conjectaret. Ea omnia Senatui per literas significat; hortatur, aliquam concordiæ viam inter Clementem atque Estensem inveniat; armorum motus sua auctoritate compescat, ne flamma in Italia suborta, Pannonicæ res corripiantur. Corradutius ac Barvicius proceres, Rodulphi jussu ad Franciscum Vendramenum, legatum, adeuntes eadem petunt. Patres egregiam Rodulphi Cæsaris mentem commendant; nihil, quod in rem communem, atque ad pacem in Italia servandam attingeat, prætermisssæ, commemorant. Verum Estensis eodem tempore, quo de concordiæ legibus cum Clemente agitabat, sive, ut melius suis consuleret rebus, sive ut in omnem even-tum paratior evaderet, auxilia enixius a Senatu efflagitabat; multa in speciem proponebat; quæ dum exacte pensitantur, ecce aliæ ab Octobono scriba literæ superveniunt: sibi per Pacianum consiliarium Estensem significasse, dubia, nutantia, suspecta sibi omnia esse, necessitate ad concordiam adigi. Eam vero sedulo pertractari, Cæsarique omnino constitutum esse, molestiis atque acerbitatibus se eximere. Ferrariamque deserre cum jam nuntiaretur, postremo Senatus consulto respon-detur, gravi ob angustias, quibus undique premeretur, soli-citudine Patres commoveri; ingenti dolore affici, quod officia ad commune bonum non minus, quam ad illius dignita-tem atque incrementum adhibita, uti maxime exoptaverant, minus ponderis habuerint. Ille cumulatissime Senatui gratias egit, Reipublicæ officia ac merita, alta mente infixa, æter-na memoria culturuim.

1598

Concordia
inter Eccle-
siasticos &
Estensem
sanctorum.

Faventiae tandem inter Urbini Ducis sororem Gualengumque equitem a Cæsare, Petrum Aldobrandinum a Clemente re agitata, tertio idus januarii sancita concordia; cui antequam Estensis subscriberet, Sapientum judicem (qui præcipius Ferrariæ magistratus habetur) una cum selectis undecim ad se vocat; quo loco res sint, exponit: trium optionem esse, earum quid malint enixissime petit: primum, ut, reliquis ditionibus relictis, Ferrariæ mœnium ambitu se se includant, extremum periculum in ea civitate tuendi subituri; alterum, ut in Principis se alicujus clientelam committant, ejus auctoritate ac viribus nixi, munienda interea urbi incumbant, seque ad defensionem comparent; postremum, ut necessitati obtemperent, ingruenti magno impetu fortunæ cedant, tutioribusque consiliis, labentibus rebus, utantur, quo reliquis ditionibus, atque Estensis familie decori ac firmamento consulatur: quamprimum his de rebus statuendum, diutius eo loco res consistere non posse. Hæc Estensis. Tum Sapientum judex, si quæ ejus sit sententia queratur, inquit, postremam amplecti: id & tutius, & præsenti rerum statui necessarium esse. Judicis sententiam alii sequuntur, quos forte quæ mens Cæsaris esset, minime latebat. Itaque Estensis se consilia ex eorum voluntate ac sententia capturum affirmat, accersitoque Scribæ imperat, Ferrariæ cessionem in scriptis redigat. Præcipuae concordiae leges fuere. I. Estensis Ferrariæ civitate, arce, atque omni agro, qui Pado objicitur, cedat. II. Plebem ac Centum, Romandiole oppidum, familie licet Estensis sint, Pontifici concedat. III. Tormentorum, que in ditione Ferrariensi sunt, dimidium dimittat. IIII. Pro Plebe ac Cento quatuor ei in Bononiensi agro vici reponantur. Familiae bona in Ferrariensi ditione, aliisque locis sita (que allodialia vocantur) permaneant. V. Anathematis vinculo una cum suis exsolvatur. VI. Mutine ac Regii Ducis titulos obtineat. Hæc præcipua capita. Priusquam vero Ferrariæ digredieretur, noctu scribam Reipublicæ Cæsar aduersit; denuo aëris Senatui gratiis, quæcumque ab se atque Estensi familia proficiisci possint, Reipublicæ defert; si se occasio daret, imperium vitamque ipsam pro ea objecturum.

Is Ferrariæ exitus fuit, pro qua cum superioribus tempestibus acerbæ contentiones, difficillima bella exorta essent, modo,

Pacta de
Ferraria
Pontifici
tradenda.

do, præter omnium opinionem, brevi temporis spatio, omnibus Principibus veluti stupore defixis, in pontificiam ditionem concessit. Ac ne quid in tanta re ad illius fortunæ felicitatem addi posset, ab Alphonsi Ducis forore, atque a Gualengo equite negotium actum: illa parum semper in Cæsarem fuerat propensa; hic decennii exilio mulctatus, atque in Alphonsi Cæsaris patris gratiam procul Ferraria submotus. Bandini Cardinalis in Comaclum ingressu cumulus accessit; qua ex re licet Rodulphus Imperator acerbitalis haud parum contraxisset, quod suæ ditionis civitatem (uti ajebat) pontificii occupassent; attamen temporum conditione, bello Pannonico distentus, verbo tenus est conquestus. Felici Ferrariæ successu ingentia Romæ atque in pontificiis ditionibus publica lætitiæ signa edita. Officii atque honoris plenas Pontifex ad Senatum literas dedit, quibus suo pontificatus tempore tantum incrementum Ecclesiæ accessisse gratulabatur; illius religionem ac pietatem efferebat; quidquid ex ea finium conjunctione commodi ad Rempublicam pervenire posset, ultro pollicebatur. Clementi congratulantes Patres responderunt; prudentiam ac pietatem summis extulerunt laudibus, quod absque armis sanguinisque effusione, tam egregiam rem, ex qua illi in omnem posteritatem nominis fama & concelebritas manebat, confecisset. Hæc in Italia.

Annus Ufcochorum molestiis vacuus non fuit. Mense martio quingenti ad Curiætam insulam delati, trecentis, qui jam exscenderant, sibi adjunctis, in quinque Epirotarum longa navigia, quæ una cum duabus triremibus in portu erant, Marco Antonio Canilio, ac Petro Mauroceno trierarchis absentibus, impetum faciunt, Epirotas obtruncant; nihil in infestam sibi gentem crudele, ac barbarum prætermittunt. Ob id, ut reliquis classis copiis mille ac quingenti adjicerentur milites, latum. Legato, ut in trierarchos, qui negligentius custodias obiverant, animadverteret, jussum: ambobus publico munere exutis, triremes ademptæ. Inde gravioribus damnis circumjectas oras, in quibus prædonibus tutus receptus erat, Bembus affixit, multis cæsis ac deletis; Novium, castellum in litoribus Senniæ propinquis situm, aggreditur; tormentis quatit, moeniaque prosternit. Italico submissio pendita-

*Comaclum
a Pont. oc-
cupatum.*

*Ufcochi ad
Curiætam
insulam tri-
remes Ven-
tas & epi-
rotas aggre-
diuntur.*

*Nevian
a Joanne
Bembo ca-
ptum.*

1598

ditatu, Uscochis licet acriter se tuentibus, non sine ingenti eorum cæde, finitimorumque terrore expugnat. Ac licet eo successu vehementer Cæsareani conquerentur, attamen invitum, necessitateque compulsum ad ea descendere Senatum cognoscentes, cur tot incommodis obviam non irent, Pannonico bello tribuebant.

Jaurinum
a Cæsarea
nis reso-
rum.

Atque eodem tempore lœtum Jaurini, Adolphi comitis Suarcemburgensis, Comari præfecti, pernobili ac felici astu recuperati, nuntium Patribus afferebant. Is sane una cum Palfio, sex mille circiter partim peditibus, partim equitibus coactis, noctu Jaurinum propius intulere, sub auroram machina (quam *peturdum* vocant) portam prostrernere, inde ingredi urbem posse rati. Sed cum portæ, arcis ponti, quo in urbem itur, propinquæ, frustra applicuissent, denuo a Gallo quodam urbis portæ fuit admota; qua ingenti frago- re, tonitruui instar, dejecta ac prostrata, aditus Cæsareanis est factus. Novitate rei, tenebris, armorum ac scloppettorum strepitu ex composito diversis in locis circa urbis mœnia excitato, perculsi & perterriti Turcæ, pars ad muros, pars ad portas accurrunt. Cæsareani urbem ingressi, mille ac trecentis una cum Bassa aliisque insignibus præfectis cæsis, ducentis tantum Christianis desideratis, Jaurino potiuntur. Felicem rei exitum Cæsari Senatus gratulatur. At Hibraimo in Pannonia exercitus imperatore a Mehemet declarato, cum, inter Janizzeros ac Spachos exortis dissensionibus, tempus extraheretur, in superiori Pannonia Georgius Basta, Epirotico genere Neapoli ortus; in inferiori Suarcemburgius duces creantur.

Hibraimus
Turcarum
exercitus in
Pannonia
imperator.

Buda a Cæ-
sareanis ca-
pta.

Buda a Suarcemburgio tentata, urbs ipsa occupata, arx frustra oppugnata. Ab Sardare Bassa eodem tempore Varadinum, superioris Pannoniæ oppidum, immani conatu obsessum. Interea Michael Vaivoda cum suis copiis in turcicos fines irrumpens, centum passuum millia cuncta depopulando emensus, Coronam usque progreditur; qua ex re Mehemetes permotus, Dautem Bassam magno militum numero Hadrianopolim mittit, qui ibi hymenare statuit, ut insequentis anni initio Satergio Bassæ junctus, quem Michael insequutus Belgradum usque propulerat, eas regiones propugnaret. Ita eo anno in Pannonia dimicatum, Cæsareanorum, ob Jaurinum recuperatum, superiore fortuna,

nec inferiori spe , quod , inter Hispaniæ ac Galliæ Reges pacæ fancita , orbi christiano spes affulgere videbatur ; ut ea arma , quibus per tot annos in reipublicæ christianæ perniciem depugnatum fuerat , in barbarorum pectora conderentur . Quia in re magnus in Clemente ardor , ingens solicitude extitit , veluti felici nuper eventu , ad majora multo atque ampliora raperetur .

Inter hæc novæ ditionis desiderio visendæ Ferrariam proficisci statuit , cuius antea nepos gubernaculis susceptis , vetigalibus aliquot abrogatis , beneficiis immunitatibusque concessis , annonæ ubertate curata , populi sibi gratiam studiaque conciliaverat . Clemens vero , religiosa pietate Deo Optimo Maximo Deiparæque Virgini civitate consecrata , sanxit , ne in posterum eæ ditiones concedi beneficiario jure , aliave ratione tradi alicui possent , sed perpetuo in Ecclesiæ imperio retinerentur . Iter summa pompa , universa aula , omnibusque ferre Purpuratis comitantibus , per Umbriam , Aemiliam , Flaminiam , undique rei novitate effusis populis , habuit , quod multis ab inde annis Roma circumiectisque locis Pontifices minime digressi fuissent . Complures Principum legatione Ferrariam ad Clementem salutandum recensque imperium gratulandum confluxere . Lecta quoque ad id insignium Senatorum à Venetis legatio , in qua fuere Jacobus Fuscarenus , Joannes Superantius , Leonardus Donatus , Paulus Paruta , cuncti equestrīs ac procuratorii ordinis ; cum iis una Joannes Mocenicus , Delphino in ordinaria legatione successor , est profectus . Publico nomine Clementi gratulati , obsequium Reipublicæ in Apostolicam Sedem , atque in eumdemmet Pontificem amplissimis verbis testati sunt : nulla in eos vel benevolentia , vel honoris argumenta a Clemente prætermissa . Ingens tota Italia Ferrariam concursus , ut ex ea mutatione decoris dignitatisque incrementum suscepisse videretur . Ac veluti nemo fere Venetiis fuit , qui ad pontificiam majestatem , Romanæque curiæ adspectum eo non convenerit ; ita ex Purpuratorum numero vix unus aut alter extitere , qui Venetas non accesserit , ut insuetam circumfusamque aquis urbis faciem intueretur ; quorum plerique omnes qui antea non viderant , situ , populi frequentia , basilicarum templorumque religioso cultu , navalibus aliisque

1598

Clementis
Pont. de-
cretum de
Ferraria
nunquam
alienanda.

Clemens
Pont. Fer-
rariam pro-
ficiscitur.
Legati Ve-
neti ad Cle-
mentem
Pontif.
Ferraria
degentem.

1598

aliisque eximiis rebus inspectis , summa admiratione capiebantur . In eos nihil publicæ liberalitatis decreto Senatus omissum .

*Controver-
sia inter
pontificios
& Venetos
destinibus.*

Mutuas hasce benevolentiae significationes aliqua ex parte finium exortæ contentiones turbavere , cum pontifici , aliquot Reipublicæ subjectos , in Gauri aquis Venetæ ditionis piscaturi operam dantes , detinuissent ; nostri injuriam sarcire , atque possessionem retinere adnixi , eorum ausus repressissent ; in nonnullos , qui metu , ut a Ferrariensium injuriis se eximerent , ab iis punctionis jura coemerant , ab aquarum præfectis animadversum . At cum Ferrarienses denuo alias iisdem in locis cum lintribitis retibusque commorantes comprehendiffent ; id minime ferendum Patres rati ; acerbe admodum cum Clemente conquesti , triremes aliquot evocarunt , quibus & jura publica tuerentur , & turbatoribus obsisterent . Verum Aldobrandinus Cardinalis , qui mutuam inter patruum ac Rempublicam coalescere augerique amicitiam studebat , ne a parvis initii acriora dissidia suborirentur , veritus , ut satis Reipublicæ fieret , contendit , capitivosque dimitti jussit .

*Bonaven-
tura, fran-
ciscani or-
dinis pra-
fes, in Hi-
spaniam a
Pontifice
missus.*

Ferrariæ Clemente commorante , pacis inter Reges sanctæ nuntius advenit . Nam cum , Armoricis exceptis , Gallia omni Henricus potiretur , atque cum Mercurii Duce , qui iis in locis bellum gesserat , certis conditionibus paetus , eas sibi regiones adjunxit ; & spe , qua superioribus annis subnixi fuerant , Hispani dejecti , magis propensi in concordiam censerentur : Clemens , ut , si qua ratione posset , Reges conciliaret , Bonaventuram Calatogirnum , Franciscani ordinis præsidem , natione Siculum , in Hispaniam miserat , specie ad illius ordinis religiosos invisendos , re , ut quis Philippi animus esset , exploraret . Is inclinantem ad concordiam Regem inventit : exæta ætas ; filii iuventa , cui connubio juncto , quietum regnum relinquere satagebat ; major natu filia Alberto Austrio , qui tunc in Purpuratorum numero erat , inferioris Germaniæ dote destinata , ad pacem amplexandam hortabantur . Ea cum Clemens cognovisset , Præsidem in Galliam proficisci , atque in id una cumi Alexandro Mediceo , legato , omnes ingenii nervos contendere jubet . Ambo Henricum

ad-

adeunt ; pacem tot ~~annorum~~ curriculo intestinis dissidiis vexato necessariam , universa christiana reipublica salutarem , sibi gloriosam , suadent . De concordiae legibus Pomponius Bellarius , consiliarius , Nicolaus Brulardus , Selleri dominus , curiae Parisiensis praeses , Henrici ; Philippi vero nomine Joannes Ricciardottus , privati ac politici consilii princeps , Joannes Baptista Tassius , Aloysius Henrichius pertractant . Tandem Vervini quarto nonas junii pax iis conditionibus sancita , ut , præteriorum rerum memoria deleta , concordia , quæ anno M.D.LVIII . Cambresii inter Henricum secundum atque eundem Philipum Hispaniae Regem ista fuerat , confirmetur : ab eo tempore utrimque occupata duorum mensum spatio restituantur : Galliae atque Hispaniae regibus Isabellæ , Philippi majori natu filie , jura , quibus vel ipsi , vel illorum decessores expresse non renuntiarint , intacta maneant ; si quæ difficultates intercedant , vel per sequestres , vel per judices dirimantur . Sabaudus ea pace comprehendatur ; civitatem arcemque Beræ in Provincia sitam , ac si qua inde tormenta asportata fuerint , bimestri spatio restituat : inter ipsum atque Henricum controversie Clementis Summi Pontificis judicio infra annum definiendæ permittantur : eo facto Carolus Emanuel medius , amborumque Regum amicus sit : a promulgationis die liberi utrimque aditus , tuta commercia inter provincias subjectisque maneant . In ea pace ab Henrico nuncupati Clemens Pontifex Maximus ; Rodulphus Cæsar ; Electores , Principes Imperii , civitates , præcipue vero Comes Palatinus Elector , Marchio Brandenburgensis , Dux Vittembergensis , Affiæ Lantgravius , Anspachi Marchio , Frisiæ orientalis Comites ; maritimæ civitates foederatæ , quas vulgo Anseaticas vocant ; Reges regnaque Scotiæ , Sarmatiæ , Daninarchæ , Suetiæ , ac Respublica Venetorum ; Helvetii , tria Ræthorum , cum eorumdem sociis foedera ; Lotharingiæ , Florentiæ , Mantuæ Duces ; Luccensis respublica ; Mediomaticum , Tullensium , ac Verudunorum Antistites & Canonici ; Corcæ Abbas , Sedani Domini ac Mirandulæ Comes . A Philippo comprehensi Summus Pontifex ; Cæsar , Archiduces ejus fratres ac consobrini ; Electores , Principes , civitates , Imperiique ditiones ; Bajoariæ ac Menapiorum Duces ; Leodiensis Episcopus ; Hostfrisiæ

H. Mauroceni T. III.

Q

fœde-

Pax inter
Gallos &
Hispanos
Vervini
inita , &
ejus pacta

1598

fœderumque superioris Germaniæ Comites; Ræthorum fœdera-
ra ac socii; Sarmatiæ, Suetiæ, Sotiaæ, Danimarchæ Reges;
Dux Venetorumque Respubliæ; Lotharingiæ, itidem Hetru-
riæ Duces; Genuensis Luæfisique respubliæ; Parmæ Dux
una cum Farnesio Cardinali fratre; Mantuæ, Urbini, Sabio-
netæ Duces; Columnæ atque Ursinæ familiarum Princes; Finalis Massæque Marchiones; Salæ atque Colorni Comites;
Monaci ac Populoniæ Domini. Cautum insuper, ne Reges
quempiam ex iis, qui utrumque nuncupati sint, directe aut
indirecte, per se vel per alios lèdant: si quid reposcendum
existiment, jure, non vi agatur. Sex mensibus ad alios utrum-
que amicos nominandos datis, ut mensis spatio jurejurando
ea confirmarentur, statutum. Albertus Cardinalis, Philippi Re-
gis nomine, Arescoti Ducem, Tarragonensemque Admirantem
eam ob rem Lutetiam mittit. In Deiparæ basilica Henricus,
quæ pacis legibus continebantur, inviolabiliter servaturum,
Cruce Euangeliisque de more tactis, solemni jurejurando san-
cti: Bironum, equitum tribunum, Ducem Paremque Gal-
liæ creatum, ut Alberti Cardinalis Hispaniarum Regis nomine
sacramento solemni ritu præstanto Bruxellis intersit, in Bel-
gium proficisci jubet. Hinc atque inde oppida restituuntur. Phi-
lippo Comitatus Caroloensis, supremæ Gallorum jurisdictioni
addictus, cessit. Henricus Caletum, Andresium, Castellettum,
Montem Hulinum, Dorlanum, Capellam, Blavetum recepit.

*Henricus
Ossatum
Renensem
de pace Ve-
netias nun-
tiuum mit-
tit, & ejus
expositio.*

Inde Ossatum, Renensem Episcopum, qui confectam pacem
significet, Venetas mittit. Is causas, quæ Henricum ad eam
fanciendam impulerint, exponit: Fortissimum ac prudentissi-
mum Regem, post octo ac triginta annorum spatum, quo va-
rie Gallia afflita ac jactita fuerat, tandem quieti consulen-
dum, iisque præsertim conditionibus, que non minori utilita-
ti sibi, quam decori sint, pacem amplexandam existimisse,
religionis causa ductum, que præteritis bellorum tumultibus ac
turbis ingentem jacturam perpessa, pristino splendori restitui,
nisi depositis armis, concordiaque initia, non poterat; justitiae
desiderio permotum, que inter armorum strepitum, bellicisque
actiones haud parum pristini vigoris amiserat: plebe pressa,
a potentioribus afflita, frustraque tribunalia magistratus-
que adeunte, cum omnia potentia, non aequitate & ratio-
ne

ne administrarentur : proventuum ac vectigalium regni conditione impulsum , quæ saepius privatæ avaritiae & commode , quam publicæ utilitati inservierint : magnum illi incitamentum , auctoritate & abdortionibus Clementis Pontificis additum , cui plurimum se debere cum fateretur , in re justa atque æqua obtemperandum censuisse ; eoque magis quod a concordie conditionibus summum sibi cum utilitate junctum decus accederet . Duorum mensum spatio spectantia ad se oppida recepturum ; trimestri inde elapso , Blavetum in Armoricos , summi momenti arcem , post dirutas Hisp. moruin munitiones , sibi adjunctum iri . Neque vero in conficienda pace , veterum , ut plerique jactabant , amicorum (Angliae Reginam Batavosque innuit) Henricum oblitum ; at præsentium rerum statu , cum illi a concordia abhorrerent , perhonorificam hujuscemodi occasionem ad regnum stabiliendum , ejusque confirmandas vires prætermittere noluisse : sed ut aliqua etiam cum iis concordie ratio inveniatur , enixe operam daturum , nullis rerum aut fortunæ casibus amicos destituturum . His de rebus Rempublicam certiorem facere Henricum voluisse , ut pote qui illi arctissima necessitudine jungeretur , quamque præter ceteros diligeret , illarum literarum memor , quas undique circumvento , atque ab omnibus deserto Senatus dederat , quasque ille , ut egregium argumentum , atque rerum , quæ postea contigere , præsigum suscepisset : in iis Christianissimi illo titulo , Galliæ Regum veluti charactere , insignitus ; ejus regni , cum quo exorta Respublica per tot seculorum series indissolubili nexu conjuncta fuerat , sociis armis multa , ea que præclara gesserat , quorum memoriam nullum tempus delere , nulla ætas conticescere poterit . Inde in Venetæ Reipublicæ laudes effusus , ab antiquitate , regiminis forma , prudentia , imperio , viribus commendat . Hæc prolixa atque eleganti oratione ab Ossato enuntiata . Senatu consulto Henrico gratiæ actæ , quod perillustri legatione summam benevolentiam , atque egregium in Rempublicam animum expresserit ; perhonorifice initam pacem gratulati , omnia prospera ac felicia Patres comprecati sunt . Ad publicam lætitiam significandam , jussum , ut Deo Optimo Maximo Cælitibusque gratiæ agerentur : in aurea basilica , Principe ac

*Senatus
responsu.*

1598

Patribus adstantibus, sacra pompa celebri peracta : septimo kal. augusti supplicationes magnifico apparatu frequentiaque habitæ.

Inicus Mendozza Hispanus orator, Veneris pacem nitam significat.

Franciscus Vendramenus, & Aloysius Venerius cratores in Galliam & Hispaniam designati.

Clementis Pontif. consilia de bello Turciss inferendo.

Amerini Episcopi, Pontif. Nuntii, ad Venetos oratio.

Ceterum nulla ab Hispanis gaudii, ut assolet, signa edita. Inicus Mendoza, Philippi legatus, Alberti tantum Archiducis exhibitis literis, sanctam pacem Patribus sero admodum exposuit, more excusatione efficta, quod ea de re nihil ab Rege in mandatis habuisset: neque id mirum esse, quod inter Burgundicam atque Andegavensem familiam tantum convenisset. Ab Senatu legationes in Galliam atque Hispaniam decretæ: Franciscus Vendramenus, jam Cæsarea legatione perfunctus, ad Henricum; Aloysius Venerius ad Philippum designati; Venerius ob Philippi obitum illam non obivit. Oratoribus, qui Ferrariæ erant, ut Clementi partam suis laboribus ac vigiliis pacem gratularentur, injunctum.

Clemens sane in eam incidisse temporum conditionem sibi videbatur, qua Christianorum sedatis compositisque dissidiis, suis de expeditione in Turcas votis consiliisque favere, lætoque vultu fortuna adspirare inciperet. In Pannonia Melhemetis potentiae obviam itum, Strigonium receptum, Agria licet amissa, Jaurinum recuperatum. Quo pacto, qui vix uni Cæsari obsistere posset, is omnium Christianorum impetum sustineret? Neque difficile, neque immensi operis atque impensa rem fore: decem Germanorum, totidem Italorum peditum, quatuor equitum millibus, ducentarum triremium clasæ, cuncta fere terra vel mari prospere atque ad exitum perduci posse. Atque adeo ea spe provehebatur, ut Amerino Episcopo Legato præciperet, ad ineundam cum reliquis Principibus societatem Rempublicam impelleret. Qui Principis Patrumque Collegium adiens in hanc sententiam est locutus: Clementem assidue de incremento atque amplitudine christianæ reipublicæ, deque perpetui hostis oppressione cogitantem, in id præcipue, a die initi pontificatus, consilii curasque omnes contulisse; copiis, pecunia in Pannonico bello Cæsarem juuisse; pace dissidentes Reges conciliasse, ut iis veluti firmissimis iactis fundamentis, Christianorum Principum fœdus adstrueretur. Præcipuum hic in egregia con-

conjunctione Venetam Rempublicam censere ; absque ea
 præclarum nihil confici posse ratum ; quippe quæ vel imperio
 maritimo , vel auri argenteique vi , vel classium robore , vel ci-
 vium virtute ac fortitudine , vel rerum præteritarum , ac
 præsertim superioris navalis victoriae , cuius maxima pars fue-
 rat , exemplo præstaret . Ejusmodi vero hac tempestate opportu-
 nitatem objici , qua major nulla unquam mortalium votis
 exoptanda esset : præfectos militesque præteritis bellis ad labo-
 res vigiliasque perferendas duratos , audentes , fortes , infra-
 etis ad omne periculum animis ; hostes contra adversis præ-
 liis fractos , disciplina militari corrupta , nusquam imperiis
 obtemperare ; Regem neque corporis neque animi viribus ad
 christianorum Principum impetum sustinendum idoneum ; cor-
 pus luxu atque ignavia obæsum , ad bellii munera obeunda
 minime aptum , animum asperum , crudelem , efferum , suis
 invisum , ex quo is terror ac potius desperatio eam gentem
 invasit , ut animo dejecta ac prostrata , omnem prorsus pristi-
 næ generositatis vim amisisse videatur : toties a Cæsareanis ,
 quos antea spreverat , victa ; Strigonium , præcipua Pannonicæ
 urbs , capta ; incredibili prope felicitate hoc anno illis Fauri-
 num erectum ; ex Daci victoria , Mæsiique Principis usque in
 Byzantii subjectos agros incursiones factæ . Quis non videat
 quam egregia animorum viriumque jungendarum opportunitas
 sese offerat , exporrigat , ad eas regiones provinciasque , olim a
 barbaris summo nobis dedecore ac damno ablatas , recuperandas ,
 ad Christi Servatoris nostri sepulchrum : per vim ac tyranni-
 dem oppressum , in libertatem vindicandum ? Hæ cogitationes ,
 hæ studia Clementis Pontificis Maximi : ad eudem christia-
 nos Principes capessenda , patris affectu invitat ,hortatur ;
 Rempublicam laborum ac vigiliarum sociam compellat atque
 adsciscit . Hæc , atque alia copiose ac graviter Amerinus
 differebat ; quæ sane ut præclara atque ingentia essent , in-
 numeris prope difficultatibus involvebantur ; Patresque hinc
 Clementis intentum ad eximia quæque animum summis effe-
 rebant præconiis , inde singula expendendo , quantæ molis esset
 ingens adeo pondus sustinere , quæ superiori bello Reipubli-
 cæ contigerant , subjiciebant animis ; quibus sane , ut tanta
 in re mature consulerent , monebantur , cum tutum Reipu-

1598

blicæ fore non existimarent, ut, quæ latissimos fines cum hostibus haberet, eorum primos impetus exciperet.

*Alberti
Austriaci
cū Philippi
Regis filia
nuptia.*

Dum hæc geruntur, Philippus Hispaniæ Rex, ut tandem Isabellam filiam Alberto Archiduci, quod antea statuerat, connubio jungeret, Madritum Philippo filio accersito, quem Velladæ Marchio, ejus alumnus, Christophorus Mora, Johannes Idiaqueus, consiliarii, Nicolaus Damanus, Brabantiae praefes ac scriba, stipabant, decretum perlegi jubet, quo Belgium filiæ tradit: conjuges, eorumque liberos supremos Principes Belgii provinciarum, Franciæ Caroleique comitatuum, ac Burgundiæ constituit, ea lege, ut si, nulla relicta prole, decendant, eæ rursus provinciæ Hispaniæ adnectantur. Itaque Albertus Cardinalis comitia in Belgio convocat, subjectosque sibi jurejurando adigit. Bruxellis septembri mense digressus, galero deposito, Pragam contendit, de Belgii rebus cum Rодulpho Cæfare fratre acturus; inde Græcum prefecturus, ut Margaretam, Archiducis Caroli filiam, Philippo Hispaniarum Principi conjugem designatam, secum in Hispaniam duceret. De filii filiæque connubio Philippus per Mendozzam Senatum certiore facit. Eadem Albertus significat, seque in Hispaniam iturum, Ferrariæ Clemente consulutato, per ditiones Reipublicæ iter se habere cupere ostendit. Ea re cognita, bini legati, qui ad Venetos fines Margaretam, Hispaniæ Principis sponsam, Albertumque Archiducem excipient & comitentur, designati, Paulus Paruta, Vincentius Gradonicus.

*Philippi
Hispaniæ
Regis filii
cum Mar-
gareta Au-
striaca nu-
ptia.*

*Paulus Pa-
ruta, &
Vincentius
Gradoni-
cus, legati
ad Hispaniæ
sponsam in-
tra Repu-
blica fines
excipien-
dam.*

Per eos dies literæ a Francisco Superantio, Reipublicæ in Hispania legato, de Philippi Regis obitu afferuntur: exacta jam ætate, arthritide febrique correptum, divi Laurentii templum, quod regio sumptu septem a Madrito leucis ad Euscurialem substruendum curaverat, summoque religionis cultu prosequebatur, perduci voluisse: exiguum id iter septem diebus ob corporis imbecillitatem confecisse; ingravescente morbo, lethoque adventante, Ecclesiæ sacramentis munitum, ab Clementis legato Gartiam Lojolam, cui Albertus Archidux Toletanum archiepiscopatum resignaverat, insignis illius ecclesiæ Antistitem solemní ritu consecrati justisse. Filiis, eodemmet Archiepiscopo præsente, adcessitis, ad Principem conversus, quonam humana amplitudo

plitudo ac gloria deciderent, contemplaretur, dixisse; plumbeumque loculum, quo defuncti cadaver reponendum erat, ad se deferri jussisse, humanæ in ea conditionis sortem, mortaliumque finem christiano Rege digna pietate intuitum: filio multa præcepta scripto, quibus regna atque provincias sibi subjectas moderaretur, exhibuisse; ordinemque exequiarum præscripsisse: Apostolicam Sedem, Pontificem, catholicam religionem, Clementis adstante Internuntio, commendasse; ab eodem erratorum veniam petiisse: ut quoad fieri posset, pacem in suis ditionibus servarent, optimos præfectos darent, hos præmiis ac beneficiis, malos ac scelestos poenit afficerent, liberos monuisse: multisque pietatis argumentis editis, duorum ac septuaginta annorum ætate confecta, e vita migrasse; nam cum anno M. D. XXVI. septimo kal. maji in lucem prodiisset; M. D. LXXXVIII. idibus septembribus extintus est: inter summos nostræ ætatis Principes adnumerandus; in politicis rebus administrandis eximius; excenso spiritu, constanti animo, in tractandis negotiis, quorum exitus mire providebat, solers, in hanc vel illam partem inclinante fortuna, immotus: vivente patre regnum adeptus, bis feliciter cum Gallo ad sanctum Quintinum & ad Gravelingam per suos duces conflixit: ipse minime ad arma propensus, plura negotio & consilio, quam Carolus bello confecit. Quater matrimonio junctus; Mariæ Lusitaniae Principi, ex qua Carolum suscepit, ejus jussu postea interfectum; Mariæ Angliae Reginæ, ex qua liberos non tulit; Elisabethæ Henrici II. Galliae Regis sorori, ex qua Elisabetham, hoc anno Alberto junctam, & Catharinam, Caroli Emanuelis Sabaudiae Ducis uxorem, genuit; Annæ demum Austriacæ, Maximiliani Cæsaris filiæ, ex qua tres filii ac filia una suscepit, Carolo-Lorentio tantum superstite, qui ad regnum evectus Philippi tertii nomen sumpsit.

Is statim per Mendozzam oratorem, perque literas patris obitum, in regno successionem significavit; egregia voluntatis argumenta in dies patris exemplo in Rempublicam editurum pollicitus. Regiis literis responsum, ingentem ex Philippi secundi obitu, quem Respublica summa observantiæ significatione dilexerat, dolorem cepisse: id solatio esse, quod is tan-

Philippi
Hispanorū
Regis obi-
tus, & elo-
gium.

Philippus
tertius Hi-
spaniae Rex
Venetis
patris obi-
tum, &
suam suc-
cessionem si-
gnificat.

1598

tum imperium adeptus sit, qui præstanti virtute ornatus, paternis insistens vestigiis, pacem ac tranquillitatem publicam, atque Italiæ in primis conservaturus esset. Bini exinde oratores ad eum designati, Paulus Paruta, Joannes Delphinus: Parutæ ante discessum defuncto Franciscus Molinus sublectus. Albertus, in itinere Philippi obitu cognito, profectio non intermissa, per Lucemburgum, Treviros, Palatini Comitis, Vitembergæ Ducis ditiones in Bajoariam, inde in Tirolensem comitatum pervenit. Oeniponte digressus, Margaretam, Hispaniarum Regis sponsam, una cum Maria matre, quam ex superiori Pannonia nobilium equitum manus comitabatur, obviam habuit. Una iter per Bolzanum prosequuti, Tridentum quarto kal. novembris, inde ad Venetorum fines perveniunt. Ibi Reipublicæ legati occurrunt; qui, Regina perhonorifice excepta, ad Dolcæum vicum, ad Athesim amnen perducunt; quo, instrato ponte, trajecto, in Veronensi planicie cataphractorum equitum turmis, ordinum militibus, tormentorum magistris, infinita prope populi multitudine, totaque effusa civitate, excipiuntur. Equitum duo, peditum tria millia quingeniti in eo comitatu numerabantur. Per dies decem vietus e publico suppeditatus; nullum publicæ in eos liberalitatis ac magnificentiæ argumentum desiderari potuit. Ab Regina Albertoque Archiduce ingentes per Mendozzam Senatui gratiæ actæ. Per Veronenses in Mantuanos profecti, Ostiam oppidum ad Padum delati, reliquum iter naviis confecere. Ferrariæ ab Aldobrandino ac divi Clementis Cardinalibus, tribus ab urbe passuum millibus, obviam itum. Ad urbis portas Suesfanus, Regis apud Pontificem legatus, occurrit: inde a Sforzia ac Montalto, pernobili peditum atque equitum comitatu, Germanorum custodia stipante, matre atque Alberto sequentibus, Regina deducitur. Pontificis exosculati pedes, summa ab eo benevolentiæ significatione excipiuntur. Die dominico, qui fuit XVIII. kal. decembris, re divina a Clemente peracta, Hispaniarum Regis ad Albertum mandato pronuntiatio inter ipsum, Philippi tertii Regis nomine, ac Margaretam, Austriacam nuptiæ conclebrantur: mox ab Suesfano Duce, Isabellæ mandato exhibito, inter Albertum atque Isabellam connubia conficiuntur. Rosa sacra, luctuæ ac pacis argu-

*Joannes
Delphinus,
& Franci-
scus Molin-
nus, ora-
tores in Hi-
spaniam de-
signati.*

*Margar-
reta Hispa-
niarum Re-
gina in Rei-
publicæ fi-
nibus rece-
pta.*

*Hispa-
niarum Re-
gina a Pon-
tif. Ferrar-
iæ excipi-
tur, & nu-
ptiæ con-
celebrantur.*

men-

mento , Regina a Pontifice donata . Ferraria digressi , per Mantuanos ac Cremonenses Mediolanum pervenient , Genua in Hispaniam iter facturi . 1598

Clemens anni exitu Romam contendit , inundatione Tiberis afflictam urbem solatus , qui sane amnis præter morem intumescens , depresso rem urbis partem cooperuerat , complura ædificia dejecerat , insueto que terrore cujusque generis homines repleverat . Cividali in Carnis eo anno pestifera lues ex propinquis Germaniæ locis delata sæviit : plerique ex opidaniis extincti , gravioris incendii periculo , ni Patrum sedula cura obstitisset . Senatus consulto Nicolaus Donatus , cum summa auctoritate saluti præfectus , in provinciam missus ; qui summo studio in delatum munus incumbens , multis ad eam rem decretis , ac præcipue , ne attacku malum diffunderetur , ægrotorum a sanis secretione facta , mutuaque consuetudine interdicta , serpens virus dispulit , publicæque saluti consuluit : qua in re Aloysii Marcelli , urbis præfetti , virtus atque in pauperes pietas enituit : neque minor Stephani Viari , Foro-juliensium prætoris , solers cura ac diligentia extitit .

Finem huic anno haud immerito res imposuerit , quæ exiguis risuque excipiendis initiis oborta , in haud parvi momenti negotium excrevit ; atque per totam Europam vulgata , summos quoque Reges attigit . Ab ignoto homine , qui ad urbem pervenerat , seque Sebastianum Lusitaniae Regem ferebat , fabula exorta . Is initio apud infimam plebem astriuere sibi fidem nixus , sensim nonnullos majoris notæ in easdem ambages trahere cœpit ; re ita composita , ut , quorundam amicitia contracta , conspicuis vestimentis exornatus , complura , quæ Sebastiano Regi in Africa acciderant , ad se callida oratione referendo , eam de se opinionem apud multos aut credulitate nimia , aut curiositate captos imprimeret , ut Lusitani quidam , qui Venetiis erant , Sebastianumque Regem de facie novissime dicebant , staturam , effigiem , sermones , aliaque signa , quæ ille summo artificio simularat , conspicati , verum suum Regem esse , fere sibi suaderent : cum præsertim adhuc apud vulgus fama vigeret , ab Africano prælio non amplius visum Sebastianum fuisse . In dies vero cum magis magisque Lusitaniae Regem Venetiis esse vulgaretur , Dominicus Mendoza ,

Clemens
Pontif. Ro-
manus redit.
Tiberis
inundatio.
Pestilens
tia in Car-
nis .

De Seba-
stiano , fi-
lio Lusita-
niae Rege ,
narratio .

1598 Philippi Regis legatus, leve ac facile Lusitanorum ingenium pernoscens, ne obscura initia in majus aliquid erumperent, comprehendi hominem flagitat. Erant qui statim, poena capitatis indicta, exturbanum e Venetis ditionibus censerent. Attamen in Regis ac legati gratiam, cum summa hominem vafritie ac fraude Sebastianum olim defunctum ementiri constaret, Senatus iussu una cum aliquot, qui ei faverant, carcere includi jubetur; ut, quæstione de more habita, postea decerneretur. Is coram judicibus interrogatus, absque hæsitatione se Sebastianum Lusitanæ Regem esse affirmat: anno M. D. LXXVIII. in Africa prælio cum Mauris conferto, captum, miraculo e servitute eruptum, complures annos ignotum vicitasse, varias Africæ atque Asiæ regiones peragrassæ: inde, vivido juventæ flore amissæ, magnis incommodis ærumnisque confectione, adustam faciem induisse: in Europam redire, Principibusque sese patefacere decrevisse; pivatimque Summum Pontificem adiisse. Lusitanæ regnum, sibi jure debitum, ab Philippo repetere velle addit; amicum semper Venetis fuisse, superiore turcico bello literas, quibus propensa in Rempublicam voluntate auxilia pollicebatur (eo sane tempore ab Lusitano Rege literæ officiis ac promissis refertæ ad Senatum missæ fuerant) dedisse. Signa præterea quædam corporis, quæ nonnulli in Sebastiano vidisse affirmabant, præferebat; commento religionem, abstinentiam, assiduas preces, simulatam quoque ecstasin nectens. Iis technis, vel stultitia, scelere, nonnullos ambiguitate suspensos tenuit, alias ad mendacium credendum pellexit; inter quos Lusitanus quidam, Hunesius nomine, cum aliis ejusdem gentis, vel quod ita rem se habere crederent, vel sibi id conducere posse rati, nuper Sebastianum Regem, quem mortuum esse ferebatur, prodiisse, literis ad amicos in Lusitaniam datis, vulgare; quibus mobilis inani spe erecta plebs, haud parvi momenti seditiones concivit. Hujus vero rei exitum opportuno loco dicemus.

M. D. LXXXVIII.

SUb anni proximi exordium rursus Uscochorum pestis 1599 erupit; quorum sexcenti quartodecimo kal. februarii, intempesta nocte, navigiis longis prope Albonam delati, excensione facta, qua tenebris, qua oppidanorum nihil hujusmodi suspicantium negligentia freti, spe prædæ oppidum adoruntur. Incolæ, atque Italici aliquot pedites arcis præsidarii, strepitu exciti, arma capiunt, Marinoque Molino prætore incitati, prædones repellunt ac fundunt. Ii statim Flanona haud procul delecti, imparatos oscitantesque incolas aggressi, castellum nullo negotio occupant, diripiunt, Cæsariorum vexilla extollunt, sacramentum ab invitis atque exarmatis extorquent; facinore perpetrato, abscedunt. Iis nuntiis allatis, civitas fremere, in vindictam exardescere: nihil hucusque ad pessimæ gentis reprimendam audaciam actum; nunc de fortunis non modo privatorum, sed de publica dignitate certamen esse: præstare, semel viribus auctis, subiectorum saluti, proprio decori naviter fortiterque consulere, quam sensim assiduis impensis ærarium exhaustiri, classem copiasque inaniter absumi: nullius inde reprehensionem vel causæ æquitate, vel Principis debito munere subituros. Itaque statim, Senatu convocato, Nicolao Donato, qui Bembo in Illyrica legatione successerat, præceptum, ut præter Senniam circumjecta loca, Tergestinam quoque civitatem obsidione cingeret, maritimoque commercio penitus interdiceret: in terram eductis copiis, prædones insequeretur; loca, in quibus reciperentur, diruenda complanandaque curaret: eadem in regionum illarum incolas, quæcumque illi in nostros facerent, moliretur. Subinde latum, ut quatuor peditum in Italia millia conscribantur, ac quamprimum in Illyricum mittantur. Horum eventuum atque apparatum rume more permotus Ferdinandus, veritusque, ne Veneti tot incommodis fatigati in se tandem arma converterent, quod ex suis ditionibus veluti ex sentina, atrocia adeo sclera erumperent, cum Italos Principibus enixe agit, ne sibi subiectos in Venetam militiam nomina dare sinant; eo facilius id impe- tra-

*Uscochi ab
Albona re-
jecti.**Flanona ab
Uscochis
capta.**Senatus
mædata ad
Nicolau
Donatum,
in Illyrico
legatum.*

1599
Itali Principes Venetis militum delectum in suis ditionibus prohibebant.

Josephus Rebata a Ferdinandu Venetias mittitur.

traturum ratus, quod nova affinitate Hispaniarum Regi conjunctus esset; quodque privatæ publicam causam prætexeret, armorum tumultu iis in locis excitato, Cæsari in Pannonia adspirantem fortunam averti posse. Quocirca Principum non nulli Hispanis devincti, palam milites pernegare, alii cunctatione uti, morasque innectere.

Eodem tempore Josephum Rebatam, legatum, Ferdinandus Venetias mittit, si forte apparatus remorando, disceptationibus tempus extrahendo, animorum fervorem atque impetum reprimere posset. *Multis maximisque beneficiis Reipublicæ Ferdinandum devinctum esse*, Rebata inquit, *quod superioribus annis Venetias accedens, liberaliter exceptus; quod anno elapso soror Philippo nupta, in Hispaniam proficisciens, in Venetis ditionibus summis honoribus sit exculta*. Ingentem ex Uscocborum audacia, ac præcipue ex iis, quæ nuper contigerant, molestiam percipere, facinora exhorrescere, sceleram detestari; ceterum nec culpam penes se, neque remedium esse; Senniam omnium malorum fontem in Cæsar's Pannonicæ Regis ditione contineri; nulla porro in re sibi subjectos delinquere, licet multa damna atque injuriæ ad innoxios perveniant; *Uranam in Istria oppidum direptum, navigia suorum intercepta*, eorum aliquot ad triremium transtra ablegatos, quæ sane parum suæ cum Republica amicitiae respondeant. Quam motus bi christianis rebus officiant; quam facile pax in Pannonia cum Mehemete, Reipublicæ quoque rationibus adversa, inde oriri possit, Patres expenderent; secum reputarent, quantum auri vim in suis finibus, quæ munimento Reipublicæ sint, adversus Turcas tutandis insumere Ferdinandus cogeretur: respicerent, quo pietatis ardore in catholicæ religionis incrementum, hæreticisque excindendis incumberet: ne ab egregiis præclaris que actionibus ad sublimia quæque natum Principem deterrerent: *Principem, inquam, Reipublicæ amicum, finitimum, eximia probitate præditum, affinitate præcipuis christiana reipublicæ Principibus junctum: ad Cæsarem excitandum, ad quem negotium id spectaret, omnem operam studiumque Reipublicæ navaturum*; ac si quid Senatus vel proponeret vel postularet, pro virili, ut voti compos fieret, enixurum: petere interea, rogare, ut cœpti apparatus intermittentur, remque

potius quiete transfigi, quam armis malint.. Hæc Rebata summa orationis fuit, qua incensi magis animi, quam ulla in parte decreta mitigata sunt. Itaque ei Senatu consulto responsum: Quæ ab Ferdinando Rebata attulerit, minime satisfacere: opportunum solidumque remedium tot malis jampriedem expectantibus, inania tantum verba data: damna vero injuriasque ad summum, ut intoleranda sint, excrevisse: Ferdinandi amicitiam a Patribus magnifieri; felicia ac prospera cuncta Cæsari exoptare: a cœptis desistere neque posse neque Senatum velle, ut, quoquo modo liceat, tot malis amotis, afflictis populis, remediaque poscentibus opem ferat. Eo responso perculsus licet Rebata, nihil tamen, quo negotium extrahat, omittit; privatis sermonibus egregiam Ferdinandi voluntatem testatur: multa habere se, inquit, quibus cumulate satis Reipublicæ fieri possit.

Clemens quin etiam hinc Venetos rogit: quæ temporum conditio patiatur, iis contenti sit; si vim adhibeant, pacem in Pannonia confectum iri. Inde Cæsarem hortatur, jam malis obviam ire velit; jam satis damna ac molestias sceleratæ gentis Venetorum subiectos perpessos; non amplius verbis agi posse; victa prope immensa patientia, copias classemque comparari: ni cito succurratur, vim adhibituros, quo exitu incertum: ex parvis initiiis ingentia quandoque præter omnium opinionem proficisci. Mendoza quoque, Philippi legatus, vehementi animi ardore, ut a beili curis supersederetur, petebat: feliori exitu rem consilio confici posse affirmabat. Sed cum de sententia Senatum dimovere frustra adnixum se intelligeret, absque apparatum intermissione negotium agitari flagitabat: id etiam ab hostibus, furente bello, armatis copiis, propinquas castris, fieri consueuisse, saepius inter armorum strepitum ac propinquas præliorum cædes pacem exortam. Rebata cum nihil cunctando assequeretur, denuo se audiiri, binos Senatores, quibus summi momenti pleraque communicaret, flagitabat. Id cum non impetraret; nisi, quid ab eo Senatus velit, munere legationis perfunctum discessurum significat; atque eodem tempore a postulatis non desistit, eaque per amicos ad Senatum deferenda curat. Pernegantibus collegii Patribus, ac nihil superioribus Senatus consultis

ad-

1599

addentibus, Leonardus Donatus, Marcius Procurator, ne inauditus dimittatur, suaderet; tum ne spreta Ferdinandi legatio videatur, tum quod inde nullum Respublica detrimentum accipiat; rem integrum in Patrum potestate fore. Duo bus itaque ex Patrum numero, Jacobo nempe Fuscareno, ac Zachariæ Contareno, ut, Rebata auditio, ad Senatum referant, præcipitur.

Interea Italici externi pedites difficulter conscribuntur. Prorex Neapolitanus, atque Insubrum gubernator, nova Ferdinandi affinitate Regis causam agi, rati, in suis ditionibus milites pro Venetis deligi vetant. Suessanus legatus, ut idem Itali Principes efficiant, enititur. Clemens quoque, severissimis edictis extrahi ex pontificiis ditionibus pedites, prohibet; Ferrariae ob id præfecti aliquot Veneti carcere inclusi. Pontifex ipse nihil adversum Reipublicæ agere affirmat; sibi in neutram propendere partem constitutum; a subiectis imperio suo bellum inter christianos Principes ali, prosperos Pannoniæ eventus inteturbari nolle. Verumtamen cum summi esse rem momenti, atque justissima in causa Reipublicæ favere æquum arbitraretur; præter literas, quas ad Cæsarem atque Archiducem vehementes dederat, Flaminium quoque Delphinum, virum rei militaris usu præstantem, ad Rodulphum mittere statuit; ut aliquod præsentibus molestiis a Cæsare remedium omni officio afferri contenderet. At minores Italiae Principes vel metu vel Hispanorum nexu aliorum exemplum sequuntur. Mutinensis præfectos aliquot in suis finibus milites cogere adnixos, in Brixillo oppido custodiæ tradi jubet; Urbinas non modo milites pernegat, sed alibi conscriptis per suos fines transitu interdicit; Patrum officiis cum Brunetto abbatte, ejus internuntio, ne quidquam adhibitis, qui responsum se ab Duce retulisse affirmabat, vigere quidem in eo jam inde a majoribus acceptam eximiam in Reipublicam nomenque Venetum observantiam; sed quo minus ea in re satisfaceret, Principum ac præsertim Hispanorum officiis impediri; quod de Ferdinando, sororio Philippi, agatur, cui nuper quindecim millium aureorum pensione (duodecim, quæ a Philippo secundo patre persolvebantur, tribus additis) devinctus esset. Rainutius tantum, Parmæ

*Jacobus
Fuscarenuſ,
& Zacha-
riæ Con-
ta-
renuſ, ad
Uſcochorum
negoſia cum
Rebata tra-
danda, de-
beti.*

*Flaminius
Delphinus
ob Uſcochorum
negoſia in
Germaniam
a Pontifice
missus.*

ac Placentiæ Dux, egregium in Rempublicam animum patefecit, non modo aditu per suos fines permisso, sed suis etiam, ut in Venetam militiam nomina darent, concessa facultate; literis insuper officii atque observantiæ refertis ad Senatum datis; cui gratiæ actæ, perpetuoque Patrum animis ejus in Rempublicam studium hæsurum testati sunt. Quamvis autem præter omnium expectationem tot exorta essent impedimenta, nihilominus multis e locis, licet serius ac opus fuisset, ad urbem milites confluebant, atque in Illyricum ad legatum mittebantur; qui jam, Senniensibus circumiectisque locis magno terrore repletis, diligentiori atque acriori, quam antea unquam factitatum fuisset, obsidioni incumbebat, cum eo præsertim ad prædones ex iis litoribus amovendos cogi Austriacus posse existimaretur.

Ea porro amotio a Rebata quoque proponebatur; qui egregium in Rempublicam animum ostendens, Uscochos a Sennia ac propinquis litoribus Ottozzacium (abest id castellum a Sennia diei itinere) traduci curaturum constanti asleveratione pollicebatur. Sed cum ad eam rem conficiendam auri vi opus esset, quia bello implicati Cæsar ac Ferdinandus laborabant, centum aureorum millia mutuo a Senatu petebat; pro iis Croatiæ nemora quædam, haud procul ab Adriatico sita, ilicis ac quercus feracia, quæ ad triremes navigaque extruenda ad urbem conveherentur, reposituros. Verum licet quæ a Rebata dicebantur, minime spernenda viderentur; attamen, quin confici opportune possent, multa obstabant; idque præsertim, quod ipse mandata ad ea transigenda ac firmanda non haberet, negotiumque Pragam ad Cæsarem deferriri oportet; qua in urbe nihil, nisi difficulter admodum ac lente, vel gentis ingenio in cunctationem prono, vel belli occupationibus, decerni poterat. Itaque post varias disceptationes cum nihil certi statueretur, haud exigua optati exitus spe injecta, omnique opera studioque Patribus exhibito, Rebata discessit. Eodem tempore cum Flaminius Delphinus Pragam pervenisset, ut quam celerrime atque opportune præsentibus rebus opem Cæsar afferret, contendebat. At pollicitis nusquam eventus respondebant, ita ut Vendrameno legato certo se deprehendisse Delphinus significaret, nihil

1599
Rainutius
Farnesius
ex Italâ
Principibus
scilicet militiæ
delectum in
suis finibus
Venetis per-
mitis.

*Rebata in-
 fecto nego-
 tio Venetiis
 discedit.*

1599

eorum, quæ Clementis nomine petierat, impetratum iri : a liquid sane, urgente necessitate, uti alias consueverant, Cæsareanos effecturos; verum de hujusc morbi radicibus penitus evelendis atque extirpandis parum cogitare. Missis magna omnium expectatione, magnis pollicitis ab Ferdinando Seniam procuratoribus, rei exitus ab iis, quæ superioribus annis contigerant, haud valde dissimilis extitit.

At Donatus in omnia assidue intentus, triremibus longisque lintribus milite atque bellico apparatu apprime instructis, nusquam muneri deerat. Qua obsidendo, qua insequendo complures interfecti; aliquando proprius magna cum prædonum internecione pugnatum : nulla in eo viro prudentis ac strenui ducis officia desiderata; ut ingenti terrore correpti, neque libere vagari, neque e Murlacæ freto sese proripere auderent. Atque ad arctiora frena teterrimo hominum generi injicienda, litorum, recessuum, oppidorum, illius oræ situ sedulo ac diligenter inspecto, binos scopulos, inter quorum angustias ultro citroque commeantibus Uscochis transendum erat, animadvertisit, Jubæ alterum, alterum divi Marci vocatum; iisque in locis exigua aliqua munitione excitata, præsidioque imposito, coerceri haud parum atque deprimi audaciam gentis posse ratus, cum ad Senatum scripsisset; quidquid Reipublicæ conduceret, ut sibi opportunius videretur, confiendi facultas tributa. Paucis itaque diebus opere perfecto, singulis munitionibns præfecto cum viginti peditum cohorte attributo, arctiores prædonibus compedes injecit. Inter hæc quingenti Galli pedites, Francisco Martinengio, levioris armaturæ præfecto, qui in ea externi militis difficultate suam operam detulerat, curante, alpes transgressi, ad urbem, exacta jam æstate, pervenere. Horum opera, quod parum maritimis obeundis belli muneribus idonei, ægreque triremium labores atque incommoda passuri viderentur, minime in Illyrico utendum, sed Palmam, ex qua, si occasio posceret, evocari facile possent, mittendos Senatus censuit.

Iis, quæ hoc anno contigere, excitati Patres, cum bella non absque externo milite confici posse, magnamque rerum omnium mutationem in Italia subsecutam esse inteligerent, ut qui alias ex omnibus ejus provinciis certatim in Venetam mili-

Binae
munitiones
contra U-
scobos a
Donato le-
gato erexit.

Veneto-
rum consili-
um de ex-
ternis milii-
tibus suis
stipendiis
adscriben-
dis.

militiam confluenterent, modo exterorum diuturno dominatu cunctis, vel beneficiis devinctis, vel spe iilectis, vel metu retractis, segnius nomina darent; quo pacto huic incommodo occurseretur, sedulo inter se, variis adhibitis consultationibus, disceptabant; cum Franciscus Vaudemontius, Caroli Lotharingiae Ducis filius, per Herculem Verdelium, Cremensem, Hierosolymitanum equitem, qui, ut Barensis Ducis, Caroli majoris natu filii, cum Henrici Galliae Regis sorore connubium Senatui significaret, Venetias legatus acceperat, egregiam Reipublicae voluntatem atque operam detulit; in id quoque Ferdinandi, Magni Heturiae Ducis sororio, adhibito. Ea res cum Lotharingorum ditionibus atque imperio, tum amicitiis & clientelis, Vaudemontiique ipsius virtute ac prudentia ejusmodi visa est, ut merito ad eam animum adjiciendum Patres arbitrarentur; atque eo libentius, quod publicis monumentis per celebris adhuc memoria servaretur, superiore saeculo bello Ferrarensi eximiam a Lotharinga familia Reipublicae operam navatam, atque ob id in nobilitatis album adscriptam. Multos Franciscus Vaudemontius, in Gallia grassante bello, fortis ac strenuos milites sibi adjunxerat; complures beneficiis ac liberalitate devinxerat, ut, hinc Gallis ac Belgis, inde Germanis Lotharingia septa, praeter indigenas, undique personante classico, bellatores quotquot vellet, elicere ac cogere, facillime posse censeretur, quos quindecim dierum tantum itinere in Italiam effunderet. Jacobo Fuscareno, Marcio Procuratori, qui tunc in majorum præconsultorum numero erat, & continentis Sapienti, cui militiae cura concredita est, injunctum, ut, Verdelio auditio, ad Senatum referrent. Id cum sedulo præstitisset, Vaudemontius in Reipublicae militiam est adscriptus; transalpinarumque copiarum imperator creatus; iis conditionibus, ut, jubente Senatu, Gallorum, Lotharingorum, ac Vallonum quina peditum millia, Helvetiorum quatuor aut sex, Germanorum totidem, equitum quatuor millia daret: cum omnibus hisce copiis, aut earum certa manu, si ita Senatui placeret, ipse in Italiam descederet; aut partem exercitus, quæ octo peditum millium numerum non excederet, ejusque dimidium Galli, Lotharingi, Vallones, dimidium Helvetii ac Germani conficerent, ductoris

Franciscus
Vaudemon-
tius trans-
alpinorum
militum
imp. a Vene-
tis dictus:

1599

ab se designati auspiciis , qui imperatori totius exercitus pareret ; in Italiam mittere teneretur : ipse vero Vaudemontius Reipublicæ tantum ex gente patricia legato obtemperaret:duodecim aureo-um millium pensio attributa . Adversus quoscumque , licet su-prema dignitate insigniti essent , arma pro Republica fusciperet ; per septennium Reipublicæ operam præstaret ; duo postremi ta-men in Senatus voluntate essent ; mensis spatio ea omnia a fra-tre Barensi Duce , Upontiique Marchione , uti a Carolo patre factum fuerat, confirmarentur . Vaudemontio in reipublicæ mili-tiam cooptato , Senatus prudentia a cunctis sublata laudibus , quod constantem in Reipublicæ dignitate ac libertate tuenda se patefecisset ; quod neque sumptui neque labori parcendo , acci-tis undequaque copiis , pristinumque Italici nominis splen-dorem , reliquis veluti veterno correptis , mordicus retineret .

At eo non contenti Patres , adjungere sibi Rhætos statuunt , ut e finitima regione , nullo impedimento , per Volturenam vallem in Bergomates cōpiæ traduceretur . Quamvis enim ob amicitias ac clientelas , quas iis in locis haberet , nunquam interclusum in Venetos fines aditum iri , Vaudemontius sibi polliceretur ; attamen majori vinculo gentem adstringere , ac de fœdere , ut alias actum fuerat , agi satius arbitrabantur . Itaque , uno Antonio Caballio , consilii Sapiente , dissentiente , reliqui præconsultores , ut , de fanciendo cum Rhætis fœde-re Senatus consultum fiat , proponunt . Re in utramque par-tem solerter expensa , de fœdere cum Rhætis agendum , tri-bus tantummodo adversis suffragiis (quod perraro contingere solet) Senatus censuit . In Rhætos Alexander Aleardus , Bergomas eques , missus , cui multæ iis in locis clientelæ atque amicitiae erant , ut , primorum conciliatis animis , ad ample-xandum cum Republica fœdus suaderet . Ad Hieronymum Cornelium , Bergomi prætorem , datae literæ , ut civium Bergo-matum cum ea gente affinitatibus , eorumque , qui inter Rhætos in nomen Venetum propensi erant , amicitiis negotium ju-varet . Res initio feliciter adeo processerat , ut facile confici posse videretur . Verum a malevolis , Reipublicæque infensis hominibus detecta , vario officiorum genere certatum ; ex quo primus ille plebis fervor ita elanguit , ut tandem re infecta Aleardus Bergomum rediret . Haud absimili eventu apud

apud Cæsarem de Uscochis Sennia amovendis, licet Flaminius Delphinus vehementer urgeret, agebatur. Cæsareani Germanorum præsidio Senniam tueri se velle affirmabant; sed cum pecuniae angustia obstaret, aliquam in id a Venetis argenti summam conferri subobscurè postulabant, aperte petere non audebant; neque id æquum Senatus arbitrabatur. Ab Rodulpho, ut procuratores ad fontes plectendos Senniam mitteret, ad Ferdinandum datae literæ. Missi, nihil, quod ad pestem amovendam conduceret, egere. Delphinus, nulla re impetrata, Praga excessit, Cæsareanis bellum turicum obtendentibus; eo impediri, quo minus satis Reipublicæ facerent.

In eo spei exitus impares hoc anno fuere; nihil ad summam rei gestum, quo vel accessio imperii Cesari fieret, vel ad pacem aditus utrimque exoptatam aperiretur. Buda frustra tentata, multis licet hostium cæsis, ac Bassa, qui urbe egressus fuerat, intercepto. Albam regalem pari fortuna Comes Suarcemburgius aggressus, urbe capta, hoste in arcem recepto, flammis absumpta, discessit. In Dacia magni tumultus ac mutationes sequutæ; nam cum Sigismundus Battoreus Andreæ Battoreo Cardinali certis legibus eam provinciam concessisset, Mœsiæ Regulus, qui haud parva militum manu gravia Turcis damna intulerat, Andreæ infensus, fines ingressus, prælio victor, Daciam occupaverat; post triduum ab inito certamine, Cardinalis capite ad eum delato, Claudiopoli potitus, gubernacula suscepserat, easque ditiones auspiciis Cæsaris tenere se, ingentibus Turcarum spretis pollicitis, vulgaverat; qui hoc anno infeliciter Pappa, oppido in Pannonia, tentato, saepius a Cæsareanis obtriti, in hyberna concessere; cum præsertim magnorum in Asia motuum initia suborirentur. Nam Cussainus, Ciliciæ Bassa, excusso Ottomaniorum jugo, ingenti peditum atque equitum numero stipatus, Cilicia excursionibus deformata, Iconium præcipuam urbem ceperat. His intestinæ Principum dissensiones, corruptæque per luxum leges addebantur, ex quibus libidine atque effrenata licentia, prolapsa militari disciplina, in dies in provinceis Turcarum imperio subjectis non modo, verum Byzantii ingentes turbationes excitabantur, ut propemodum mole sua oppressa immensi imperii vis collabi videretur.

Cæsareano-
rum ad Bu-
dam & Al-
bam Rega-
lem ges̄ta.

In Dacia
mutationes.

Andreas
Battoreus
Cardinalis
a Valacco
interfectus.

Cussainus
Ciliciæ
Bassa a
Turcarum
imperio de-
ficit, Ico-
nium occu-
pat.

1599

Inde illud quoque contigerat , ut , maritimarum rerum cura neglecta , litoralia loca incursionibus paterent ; quo fiebat , ut Ferdinandus , Magnus Hettruriæ Dux , post direptas præteritis annis Patras , triremes quinque , tormentis , scalis , ligonibus , atque aliis ad arces oppugnandas egregie instructas , Virginii Ursini nepotis ductu emitteret ; qui in Aegæum delatus , in insulam Chium trecentis circiter militibus eductis , urbem improviso adortis , Turcis perterrefactis , atque in montes propinquos diffugientibus , occupavit ; licet mox de paucitate hostium edocti , ingenti impetu ruentes , centum cæsis , plerisque fauciatis , Hetruscos in triremes compellerent ; qui , aliquot paucis Christianis in libertatem vindicatis , abscessere . Harum rerum successus licet Byzantium perlati Mehemetem maxime commoverent , nihil tamen vel ad obſtendum , vel ad impediendum parabatur ; eo anno triginta tantum triremibus e navalibus emissis , quarum viginti in Euxinum , decem sub Assano Cicala præfecto in Aegæum mare missæ sunt .

Per eos dies Hieronymi Capellii , Recipublicæ ad Mehemetem legati , literæ ad Senatum allatae : ex Hispania Bætica provincia Mahumetanæ superstitionis hominem ad regiam pervenisse , qui , ut mos levissimæ & credulæ gentis est , cum ad suos a servitute eximendos auxilia a Turcis facile impetrari posse sibi suassisset , purpuratorum atque aliorum turcicæ gentis procerum animos ad Mauros , qui in Bætica provincia erant , liberandos variis rationibus incitabat : id in primis , quod christianis sacris per vim addicerentur , graviter conqueſtus . Is cum libenter initio audiretur , atque inde existimationem aliquam nactus esset , mox , vel difficultate , vel hominis levitate cognita , cum concepta opinione excidisset , rem nefariam atque terribilis aggressus , crebris sermonibus summa asseveratione & contentione jactabat , nisi Jesu Christi sepulchrum Christianis adimeretur , franciscanæque religionis viri , quorum custodiæ concreditum erat , pellerentur , numquam de Christianis Turcas victoriam relatueros : non aliam ob causam Rodulphum Imperatorem vincere , nisi quod crebra donaria ad eum locum deferri curaret , nuper argenteis candelabris , summa arte ex argento elaboratis , eo transmissis . Ea cum supremus Bassa Regi-

*Cbios a Vir-
ginio Ursino
cum He-
truscis milio-
ne capta.*

*Mauros
ibani ex
Bætica re-
gione ad
auxilia pe-
renda By-
zanțium
mittunt.*

renuntiasset, Christianorum dona inde asportari, atque franciscanorum custodiam amoveri justit. Id cum Capellius legatus cognovisset, rei indignitate commotus, quacumque ratione, spiritum quoque pro religione effusurus, regiis mandatis obsisteret decrevit. Itaque Henrici Galliae Regis legato socio adscito, ambo Bassam adeunt; graviter conqueruntur: *Quod alias ne in mentem quidem superiorum Regum venerit, haud exigua cum Mehemetis dignitatis jactura nunc tentari, ut vetus tot annorum mos, illustribus Regum monumentis exemplisque probatus atque excultus, tolleretur, qui venerando huic monumento faverant, idque in summo honoris ac venerationis loco semper habuerant; franciscanæque religionis viris crediderant, ut eo aditus cunctis Christianis ad illud invisendum & colendum pateret: si in susceppta sententia permanere velint, ne vetus Gallorum ac Venetorum cum Ottomanis Regibus amicitia detrimentum patiatur, vereri: bujuscemodi decreto per christianum orbem vulgato, cunctos Principes vehementer in Ottomanos Reges exarsuros.* His auditis, Bassa permoveri, hærere animo; non hanc Mehemetis mentem esse, ut christianos Principes amicos a Jesu Christi monumento adeundo arceat; sed hostes tantum (Pontificem, Cæsarem, Hispaniarum Regem, Sabaudiæ atque Hetruriæ Duces innuendo) submoveat. Eodem officii genere legati cum Muphte, supremo turcicæ religionis antistite, utuntur. Eorum querelis ad Mehemetem delatis, ut regiis jussis exequendis supersederetur, impetratur. Mox cum acrius urgerent, ne quid innovaretur, franciscanæque religionis viri ex veteri instituto sacrosancti Jesu Christi sepulchri custodiæ præcessent, Rex assensus. Ea est sacrorum locorum religio, ut a barbara quoque gente, christianoque nomini infensa suspiciantur & collantur. Hæc Byzantii.

Ceterum icta inter duos potentissimos Galliæ & Hispaniæ Reges pace, una cura Henrici erat, ut dissidentes suorum voluntates arctissime conglutinarentur, edicto anni M.D.LXXVII. nonnullis immutatis, ad tumultus religionis sedandos vulgato. Nec minus in catholica religione farcienda ac propaganda studium, usu illius in Rupellæ oppido, atque aliis urbibus & cœnobiis, in quibus supra quindecim annos abolitus fue-

Hieronymus Capellius cum Gallo oratore Turcas a confilio Servatoris sepulchri Christianis custodibus adimandi removet.

1599

Henrici

Regis, in cathe-
tolica reli-
gione sar-
cienda se-
dulitas.Catbarinae,
Henrici so-
roris, cum
Lotharin-
giae Princi-
pe nuptia.

rat, restituto; in Bigerronibus post unum ac trigesimum annum renovato: quæ omnia Henricus Clementi summo animi affectu ac pietate significavit. Mox Catharinam, sororem unicam, Lotharingiæ Principi, Barenzi Duci, connubio junxit, qui ob id Lutetiam cum Francisco Vademontio fratre accessit. Nuptiæ ab Rothomagensi Archiepiscopo, Henrici Regis fratre notho, concelebratae. Ea vero de re cum per Villierium legatum Senatum certiore fecisset, Francisco Vendrameno, apud Cæsarem legato, jam in Galliam designato, injunctum, ut, postquam Senatus ex ista pace lætitiam Henrico significasset, inde illustre sororis connubium gratularetur. Cumque Lotharingiæ Dux, ac Barensis Princeps, per Herculem Verdelium nuptias affinitatemque regiam nuntiasset; eidem Vendrameno mandatum, ut Lutetia discedens, in Lotharingiam profectus, idem munus cum Duce ac Principe obiret; qui utraque legatione egregie perfunctus, liberaliterque habitus, multa Regis, multa Lotharingorum Principum in Rempublicam benevolentiae ac eximiae voluntatis argumenta retulit.

Eodem fere tempore Philippi nupta, atque Albertus Mediolano digressi, Genua triremibus Savonam delati, cum ibi, per aliquos dies maris tempestate sœviente, substitissent, Herculis Monœci portus, ac Villæfrancæ litora legentes, Niceam, inde Massiliam pervenere; mox Barcinonem devesti, Valentiam petiere. Ibi regio apparatu nuptiæ Philippi atque Alberti celebratæ; quæ Ferrariæ gesta fuerant, ut Clemens jussicerat, coram ejus Internuntio antea confirmatis. His peractis, Philippus cum conjugè, regiam; Isabella cum Alberto, Caroli Auriæ prætoriam; reliqui Principes ac Dinastræ cum auxiliis, reliquas triremes, quæ duarum ac quadraginta numerum æquabant, Barcinonem denuo petituri, considunt. In eo perbrevi itinere ingenti tempestate exorta, horrendis adeo fluctibus mare intumuit, ut, disjecta ac perturbata classe, non absque naufragii periculo, magno labore, intento remigio, vix incolumes Barcinonem delati sint. Eo cum Franciscus Molinus & Joannes Delphinus, Marcius Procurator, Reipublicæ legati, pervenissent, de regni successione & connubio Regi gratulantur. Albertus atque Isabella septimo idus junii Barcinone digressi, octavo kal. julii

Ge-

Genuam, inde Ticinum, mox Mediolanum pervenere. Angelus Baduarius, qui Reipublice lætitiam significaret, ad eos a Senatu legatus. Ii, mox per Rhætos itinere arrepto, Hal-sacia, Lotharingia, Lucemburgo peragratis, cum Namursum tandem concessissent, ad Brabantiae fines ab ordinum ejus provinciæ legatis excipiuntur, atque ab Andrea Austrio, Cardinali, magistratu abdicato, gubernacula suscipiunt. Bruxel-lis ingenti lætitia excipiuntur. Initio de pace cum Batavis, Rodulpho Imperatore sequestre, ac per legatos frustra agunt. Eodem tempore in belli apparatus incumbunt; maritimo com-mercio genti interdicunt. Id graviter cum Batavi ferrent, in vindictam exardescentes, duarum ac quadraginta navium clas-se ingenti oceani spatio emenso, in magnam, quam vocant, Canariam, aliasque adjacentes insulas exscensione facta, ca-stella igne, direptione deformavere, populos gravissimis cladi-bus affecere. At dum redditum moliuntur, pars maritimis fluctibus, pars exitialibus morbis absumpti, pauci incolumes domum rediere.

Ceterum quo tandem Salassiorum negotium evaderet, Prin-cipes cuncti circumspectabant; in Clementem, cui ex Ver-vinensi pace permisum fuerat, conversi; apud quem cum Sillerius Henrici, Alconatus Caroli Emanuelis legati suorum Principum jura rationesque exposuissent, ut tandem sententiam ferret, enixe flagitabant. Verum Pontifex cum rem exakte discussisset, partis alterius offensam veritus, ne quid in tanta re statueret, detinebatur. Interea Henricus ab Sabaudo Sa-lassiorum ditiones petebat: qui cum certos homines, ut ali-qua concordiæ ratio iniretur, ad Regem misisset, neque quid-quam confici posset; ipsemet in Galliam contendens, ad Fontem Bellaqueum Henricum convenit, atque cum eo Lute-tiam profectus, utrimque negotium agitari, ac si quiete trans-igi posset, discuti iussum. Quæ dum fiunt, in profecto Pa-schatis die, comitali morbo repente correpta Belfortii Dux, unice Henrico dilecta, excessit, dum, aura secunda flante, ad ingentem spem regni evehetur, tribus relictis liberis, Cæ-fare Vandomii Comite, Alexandro, ac filia: ex cuius obitu incredibili dolore Henricus affectus, defunctæ omnia honoris ac mœstitiæ signa exhibuit: per literas primariis Lutetiæ fe-

1599
Angelus
Baduarius
ad Albertū
Austriū &
Isabellam
legatus
mittitur.

Henricus
Rex Salaf-siorum re-giones a
Sabaudo
repetit.
Sabaudiæ
Dux ad
Fontem
Bellaqueum
ad Gallias
Regem pro-
ficitur.

1599

minis, quod decumbenti adstitissent, gratiis actis; ut defunctæ lustrales aquas, regio sanguine prognatis feminis de more exhiberi solitas, impertirentur, efflagitavit.

*Gallorum
Regum fu-
vera.*

Id officii genus antiquitatem redolens, cum inusitati nescio quid præseferat, non ingratum fore arbitror, si brevibus subjiciatur. In ampla aula exquisite instructa, pretiosissime aulæis regiis exornata, lectus, ad quem tres ferebant gradus, collocatus erat. In eo statua Ducem repræsentans visebatur; caput coloribus lineamentisque mirifice adeo effectum, ut viventis effigiem egregie imitaretur. Sedentis in morem veste aurea amicta. Ab utroque aulæ latere aræ binæ erectæ, religiosi viri prope ipsas alternatim psalmos, hymnos, precesque concinebant. Ad lecti gradus duo feciales (*araldos* vocant) atratas vestes aureis liliis intertextas superinduti, stabant. Sub lectulo cadaver capsula inclusum. Principes viri ac feminæ statuæ, ac si viveret, sedulo ministrabant: nam exquisito epulo in aula instructo, certa diei hora convenientes, cuncta illi, tamquam vere esura foret, apponebant, coramque prandebant; fecialibus cunctos, qui aulam ingrediebantur lustrali aqua aspergentibus. Eo officii genere quatriduo exhibito, justa Duci de more persoluta.

Ejus feminæ obitu ingens desiderium in Gallorum gente exarsit, ut innumeris pacis bellique ornamenti florentem Regem ejusmodi connubio junctum cernerent, ex quo amplissimi regni successio ad posteros transmitteretur. Neque cessabant Principes regii stemmatis, consiliarii senatoresque Parisienses enixe ab eo petere, ut posteritati, vel ratione ipsa vel necessitate cogente, consulteret: connubium cum Margareta, Henrici tertii Regis sorore, dirimi facile posse, quod tertio consanguinitatis gradu conjuncti essent, quod Gregorii decimitertii literis, quibus lege solvebatur, juris formulæ decessent. Henricus, Margaretæ exquisita sententia, ejusmodi responsum tulit: nihil sibi Regis voluntate, Galliaeque tranquilitate antiquius esse. Tum eadem Clementi significat, a Carolo fratre & Catharina matre invitam se Henrico copulatam; in id verbo tantum, non animo consensisse; tertio consanguinitatis gradu, qui a matrimonio sacris legibus aretur, Regi junctam esse: petere proinde, ut connubium

a Pon-

a Pontifice dirimeretur. Eadem Henrico postulante, res ab Offato Cardinali ac Nicolao Brulardo Silerio, regiis legatis, Romæ agitata. Clemens cum negotium ad Cardinalium collegium detulisset, ab eo Collegio causa Galliæ Præsulibus delata: mandata Francisco Jojeusæ, Cardinali; Mutinæ Episcopo, Internuntio; Arelatensi Archiepiscopo dantur. Ii, re cognita, nullum extitisse inter Henricum IIII. & Margaretam matrimonium pronuntiarunt. Quod sane magnum, & ad tuendum augendumque Galliæ regnum, & ad reipublicæ christianæ, Italiaeque præsertim pacem conservandam, momentum, potentissimorum Regum libratis æqua lance viribus, allatum videbatur.

Inter graviores hoc anno curas, ea præcipua fuit, ut de portubus deque æstuariis, quæ firmissima veluti mœnia civitatem ambirent, Patres cogitarent; quam sane non humana industria congesti aggeres, sed tenuissimo in hoc extremo Adriatici sinus recessu assurgentia litora a maritimis tempestatibus tutam reddunt. Eorum dorso amplissima æstuarria, quæ, vel mari alterno æstu reciprocante, vel fluminum exoneratione oriuntur, imminentia, pro vasta atque inaccessibili fossa sunt. Hæc antiquitus adeo patebant, ut illustres in terrarum orbe civitates earum sinu exciperentur. Aquileja, nobilis reipublicæ Romanæ colonia, caput orientis in septemtrionem tenebat obversa. Parum aberant Concordia, Opitergium, Altinum, Adria a qua nonnulli hujuscce sinus nomen deducunt. Ad austrum vero clarissima Ravennæ civitate cladebantur, quæ, ut Strabo refert, in palude sita, cum primum lignea esset, multis que pontium contignationibus compacta; mox aucta, basilicis aliisque eximiis substructionibus, quæ romani imperii majestatem referrent, ab Augusto, Tiberio, Trajano, Valentiano ornata fuerat; tandem a Theoderico, Gothorum Rege, Italici regni sedes effecta. Aestuariis humo oppletis, atque in continentem redactis, modo tria circiter passuum millia a mari distat. Inter varia flumina, quæ in æstuarria influunt, septem præcipua in alpibus exorta ingenti aquarum copia per varias ambages atque anfractus diducta, in paludes sese exonerant. Taliaventus ac Liquetia ex Forijulii montibus manant, priscaque nomina fere servant; Anaxus (modo Plu-

Henr. Regis & Margaretæ Valeræ matrimoniū irritum pronuntiatur.

*Venetorum æstuariorum descrip.
tio.*

1599

vem vocant) ex iis, qui Belluno imminent, scatet. Medoaci (eo nomine *Brentam* ac *Bacchilionem* Plinius complectitur) ex Tridentinis alpibus ortum ducunt. Duo tandem majores, Athesis ac Padus, quem Eridanum prisci dixerunt, alter in Tridentinis saltibus, alter in Vesulo edito monte originem trahit. Ex hoc tot amnium confluxu, quemadmodum vel facili mercium convectione, quæ ex Italia, Germania, Gallia, Hispania importantur, vel ultiro citroque commeandi facultate, complura ad urbem commoda important; ita ex assidua, quam secum invehunt, materia, qua æstuaria siccantur & coguntur, haud exigua damna accedunt; ut quæ olim in ducenta passuum millia protendebantur, vix dimidiā partem obtineant; ac vigintiquinque millium latitudo ad duodecim sit redacta. Ea est edacis temporis vis, ut cuncta immutet, atque e statu dimovet. Cui jacturæ pravorum hominum injuriæ accessere, qui dum agrorum finibus proferendis consulunt, nihil sancti, nihil pensi habuere, nullisque legibus coereri eorum potuit audacia; ut fere e mentibus deleta videri potuerint, quæ summa impensa ac labore sapientissimi majores nostri ad hæc servanda atque augenda loca egerint; quot bella cum finitimis suscepserint, quantum auri ac sanguinis effuderint; dum illi in æstuaria proripere, eaque humo replere (nullam aliam ad invadendam civitatem viam fore rati) nituntur; hi contra pretendere, ampliora efficere, summovere finitimos contendunt. Nec minus in superanda, ut ita dicam, natura studium Venetorum extitit, qui, ut a stagnis penitioribus fluminum lapsus averteretur, nulos quantumvis immensos sumptus exhorruerunt: Medoaco in Judaicæ canalem influente, ingenti alveo ab Daulo vico in Brunduli portum prope Fossam Clodiam immisso; Tarvisini agri amnibus, Anaxoque ipso excipiendo, alveo, quem regium vocant, excavari jussso.

Aestuariorum
Venerum
territorium
et no-
tissima
amplitudo

Venetorum
corridario-
res de novo
alveo Padi
efficiendo.

Sæpius quoque de Pado, urbis portibus in dies magis imminente, alio amandando actum; verum aut operis magnitudine, aut difficillimorum bellorum casibus nihil adhuc decretum fuerat. Verumtamen, in septentrionem per amplio sibi aditu patefacto, atque aquarum illuviem haud procul ab urbe impellente Pado, attentiori cura ea de re agitatum. Ea est enim hujuscce amnis vis atque amplitudo, ut per se scatu-

scaturientibus atque defluentibus aquis, ingentibus multis egregiisque fluminibus, Abdua, Ticino, Ollio, Mincio, aliisque ad triginta tria in itinere auctus, postquam ducenta ac quinquaginta millia passuum confecerit, in mare Adriaticum influat; tantumque secum fabuli invchat, ut, quacumque se explicet, ingentes alluviones terrarum efficiat; ac tunc rapido cursu Athesi veluti abrepto, usque ad Metamauchum portum excurreret. His exciti Patres, cunctandum amplius minime rati, Senatu consulto duodecim legere, qui, situ naturaque locorum inspecta; de novo confiendo alveo, quo Padi in septentrionem cursus averteretur, alioque transmittenetur, concordes decernerent; ni convenirent, negotium ad Senatum deferrent. In Senatu cum dissentientibus sententiis certaretur, neque quidquam statui posset, duodecim alios ex Patribus mitti placuit, qui cunctis suffragiis decrevere, ut ab Maripterorum mapalibus recta per Aniani vallem, duorum passuum millium spatio tenderetur; inde per arenæ tumulos via pecta, ad Contarenorum fossam perveniretur, ex qua naturæ impetu in Fornacium, vel Gauri (quem vocant) sinum in mare, ut antiquitus contigerat, Padus exoneraretur. Ejusmodi decreto, ut Patrum suffragiis confirmaretur, ad Senatum delato, tres eorum, qui in prioribus duodecim fuerant, ne lex ferretur, obstatere, Nicolaus Quirinus, Joannes Jacobus Zannius, Nicolaus Contarenus; iis potissimum nixi: *Inexuperabile humanae industrie opus esse; immensi irritique sumptus; vicena centena aureorum amplius millia baustum iri; neque, si perficiatur, inde commodi quidquam oriturum; variis, incertos per ampli fluminis cursus nullo ingenio ad certam redigi formam posse; id & majorum labores, & aliorum Principum conatus testari, qui nusquam firma lege fluctuantis ac rapidissimi amnis fluxum frenare quiverint; alia, ut voti compos Res publica fuit, insistendum esse.* Contra singulari eloquentiae laude pro decreto Aloysius Georgius verba fecit, qui locorum situm, sumptus, ac reliqua, quæ in summi momenti negotio pernoscenda erant, probe doctus, multis actionibus in Senatu egit; quam id opus necessarium, quam utile publicis ac privatis rationibus foret, ostendit. Itaque frequenti Patrum consensu de Pado avertendo Senatus consultum factum:

ut

Veneto-
ram deces-
rum de Pa-
do alio a-
vertendo.
Aloysius
Georgius
Padi operi-
bus praefici-
tur.
Jumenta
pestiferalue
correpta.

1599 ut sumptus , pro tertia , publica pecunia fieret ; aliis duabus portionibus privati pro commodi ratione sufficerent . Aloysio Georgio perficiendi operis cura commissa . Eodem anno fœda tabe jumenta , ac præcipue boves correpti , ut , passim pestifera lue inter ipsos grassante , innumeri deperirent : ac ne ex eorum esu ad homines labes transiret ; ne quis , donec morbi vis desæviret , corum carnibus vesceretur , certis propositis poenitentia , vetitum .

M. D. C.

1600
Philip-
pus Paschal-
icus in Il-
lyrico cum
imp. lega-
tus .

Istria de-
scriptio .

IN Illyrico Nicolao Donato , qui magistratu perfunctus fu- erat , Philippum Paschalicum Senatus suffecit , virum mari- timæ disciplinæ assuetum , omnesque illius militiæ gradus emen- sum . Ab eo vel arcta obsidione , vel internecione debilitati fractique adeo piratarum spiritus , ut neque Sennia exire , neque mari se credere auderent , a turbandisque finibus abstinerent . Quapropter suprema desperatione adacti , cum & rapinis pro- hiberentur , neque cibaria ad se , uxores , filiosque alendos sup- peterent , novam rem aggressi , ad Istriam finitimam provinciam animos adjiciunt , insuetumque aggressi iter , per montium præ- rupta atque aspera , quibus a Germania dividitur , aditum si- bi patefacere contendunt : agrorum depopulationibus peco- rum abactionibus supremæ necessitati consulturi . Peninsulæ formam Istria refert ; tribus a mari partibus alluitur , quod sinuosis flexibus modo sese cogendo , modo explicando , tutissimis atque amplissimis eam portibus insignem reddit . Ab Tergesto civitate usque ad divi Viti oppidum in ducentorum passuum millium amplitudinem extenditur . Regio neque plana prorsus , neque montana , sed variis distincta ac fa- stigiata collibus , ad amoenitatem prospectu , ad commodum vel vitium vel olearum felici proventu formata ; salis potissimum ferax ; frumenti indigens , non agri vitio , quippe qui pastione abundat , atque ad fruges serendas valde est oppor- tunus , sed incolarum infrequentia atque incuri . Formione amne ab Italia ex prisca descriptione sejungitur , qui ho- die *Risanus* dicitur : Arsia , qui in fanaticum sinum influit , a Liburnia secernitur . Caput provinciæ Justinopolis , a Ju- stino

stino Imperatore condita , cui modo totius provinciæ nomen commune : maritima oppida , atque civitates Mugla , Insula , Piranum , Humagum , Aemona , Parentium , Orsaria , Rubinum , Juliapietas , sancti Viti castellum ; mediterranea Pinguentum , Montona , Portula , Chrysiniana , Bulia , sancti Laurentii castrum , Bina castella , divi Vincentii oppidum , Vallis , Dignanum , Pameranum , Albona , Flanona , Petina , Gallignanum , Coblacum . Pisini comitatum in ea provincia Austriae possident , cui tunc Ferdinandus , Caroli Maximiliani secundi Imperatoris fratri filius , imperabat . In ea regione , quæ Fanaticum sinum respicit , longe altissimus mons assurgit , ob eminentiam Major vocatus . Inde ex Liburnia in Istriam terram penetraturis pandere sibi iter per invios difficilesque saltus necesse est . Insuetum id iter omnium rerum egeni , acrioribusque famis stimulis adaucti piratæ arripiunt ; atque initio parva tantum manus , sibi via patefacta , mortales aliquot exutos , atque in insidiis circumventos male habuit ; mox aucta , liberius vagari , atque in subjectos ferro , incendio , prædaque sœvire .

Vetus multorum , qui usu edocti erant , sententia fuerat , nulla alia re averti gentis latrociniis assuetæ insolentiam , nisi iisdem incommodis finitimi , quæ Venetorum subjecti patiebantur , afficerentur ; eo uno finem tot molestiis imponi : cunctantem Ferdinandi Archiducis animum , assiduis suorum querelis fatigatum , ad opem iis ferendam moveri ac flecti posse . Ab eo consilio , quod belli initium facturum videretur , cum Patres hactenus abstinuissent , modo , necessitate cogente , non abhorruere . Latum itaque , ut legatus in Istriam mitteretur , qui & prædones persequeretur , atque iisdem damnis molestiisque , quæ Reipublicæ subjectis inferebantur , finitimorum agros castellaque afficeret . Lectus Franciscus Cornelius , Jacobi Aloysii filius , ætatis flore , atque Illyrica equitum præfectura notus ; cohortes illi aliquot Italorum peditum tributæ , Galli quadringenti , qui superiori anno alpes transgressi , Julio Vitellio , Insubre , in Gallia bellis innutrito præfecto , Palmæ detinebantur . His leviorum equitum turmæ , atque incolarum militia adjectæ . Leo Ramusatus , Pisaurensis , magister sub Cornelii legati auspiciis , datus . Primus Cornelii in Istriam adventus

Senatus
decreatum de
Uscochorum
injuriis
vindican.
dis.

Franci-
scusCorne-
lius , in
Istria lega-
tus .

1600 Austriacos, ac præcipue eos, qui Pisatum incolunt, finitimique Reipublicæ sunt, adeo perculit, ut belli jam a Venetis adversus Ferdinandum initium factum existimarent, inopinatoque pavore demissis animis, saluti consulerent. Legatus eorum fines excurrere, agros vastare, militibus facultatem prædandi facere: inde vicos quosdam ac castella, nullo obstante, direpta; Ciminum, tuentibus se ac propugnantibus oppidanis, nonnullis cæsis, captum atque eversum. Ac circumquaque accolas tanta trepidatio ac terror invasit, ut, harum rerum successibus ad Cæsarem ac Ferdinandum delatis, ultro se tot malis finei tandem imposituros constanter Senatui pollicerentur.

*Josephus
Rebata in
Uscochos
frenue ani-
madvertit.
Josephi
Rebata cum
Paschalico
legato træs-
tio.*

Inde Josephus Rebata, qui superiore anno Venetas legatus accesserat, denuo Senniam missus, adeo severe atque acriter in fontes animadvertisit, ut complures restis in Senniæ moenibus suspendi juberet, alios gravissimo exilio mulctaret, editioquæ caveret, ne Reipublicæ extorres Sennia atque aliis littoralibus locis exciperentur. Mox cum Philippo Paschalico, legato, transgit, persancteque se obstrinxit, absque magistratum Reipublicæ permisso ex Murlacæ euripis Uscochos (quod in primis optandum videbatur) non egrediuros; tuta enim per Adriaticum sinum navigatione, neque subjectis damna, neque Turcis querelæ, atque occasionses Venetos turbandi fines, classes in sinum inferendi, aderant. Ita demum quietis species Illyrici populis affulsit; ac ni penitus extincta, sopia tamen per aliquod tempus ejusce pestis semina, quæ diu per innoxios populos grassata fuerant, extitere. Verumtamen Rebata industriæ ac virtutis longe imparem exitum habuit. Nam cum ob egregiam suis Principibus Reipublicæque in re difficillimâ navatam operam, torque aureo ab Paschalico legato Senatus jussu donatus esset, inde occasione arrepta, primum in cum occultos sermones Uscochi serere, inde probris ac maledictis incessere, deum ob meritas illis inflictas pœnas fremere; ut tandem publicas ædes, in quas ipse diversabatur, aggressi, multis vulneribus lacerum ac confossum obtruncarent, Veneti Senatus suorumque Principum ingenti dolore, qui ob execrandum facinus justa ira perciti, cum ulcisci teterimum scelus decrevissent, legatosque ob id Senniam misissent, attamien vel ferociissimorum hominum perdon-

*Josephus
Rebata ab
Uscobis in-
te fatus.*

man-

mandi difficultate , vel ob Pannonici belli curas , ne in finitima Turcis arce tumultus exsuscitaretur , criminis impar vindicta fuit . Philippus vero Paschalicus , legatione e publica dignitate atque utilitate confecta , in patriam est reversus . Senniensium rebus compositis , pacato mari , impensarum vi levata civitate , assiduo metu negotiatoribus liberatis , Turcarum quoque querelæ deferbuere , quæ adeo hoc anno exarserant , ut Mehemetes in Pannonia imperator Venetias cum literis regio obsignatis annulo Zausium mitteret , quibus acerbe admodum , perpetuas injurias ac damna ab ea gente negotiatoribus Turcis summo sui Regis dedecore illata , conquerebatur : cum copiarum parte ad Senniam oppugnandam venturum affirmabat ; constitutum sibi esse , per hinc genus hominum pemitus excindere : ad id perficiendum Venetos socios deposcerre , ut ab iis mari , ab se terra conterriti delerentur . Iis literis Senatu consulto responsum fuerat : quantum ea facinora Reipublicæ displicerent , inde facile semper conjici potuisse , quod non militi , non triremibus , non sumptibus pepercisset . Quod vero de dissidiorum causis amputandis cogitaret , atque ad pacem cum Republica conservandam adeo Bassa animatus esset , illi gratiæ actæ .

Verum ob prosperos eo pno Turcarum in Pannonia successus christianorum P̄ix summis curis sollicitabantur . Cum enim B̄yza in copiarum supplementum Mehemetes duodecim circiter prætorianorum millia Budam misisset , Canisium Bassa contendit ; in itinere Babozum propugnatorum ignavia potius , quam virtute , dettione occupat . Sexto idus septembbris ad Canisium castra locat , tormentis quatit . Cæsareani egressi ab aggeribus hostes summovent , tormentis aliquot clavos infigunt , eorum uno intra arcem pertracto . Kal. octobris Mercurii Dux , Cæsaris copiarum imperator , ad Muram amnem pervenit ; eo trajecto , ob sessis adventus signum edit , Bassam ad certamen provocat . Is absque prælio Canisio potiri posse ratus , aditus omnes , quibus subvehi Cæsareanis copiis vietus poterat , intercludit , ut tandem non absque ingenti periculo se recipere cogerentur . Quapropter oppidanis , subsidiis spe destituti , undecimo kal. novembbris sponte in hostium portesta-

Mehemetes
Turcarum imp. de
Uscchorum
incursionibus
cum Venetis con-
queritur.

Senatus
responsum.

Mercurii
Dux , Cæ-
sareanarum
copiarum in
Pannonia
imp.

1600

*Carissum a
Turcis oc-
cupatum.*

testatem concedunt, non absque turpi Georgii Paraidiserii, cui ea arx credita fuerat, nota, qui anno sequenti perfidiæ capite pœnas luit. Acerba Cæsari, ac non minus Italæ Principibus munimenti illius amissio, quod præcipua illa Stiræ arx paucorum dierum itinere ab Italia distaret. Itaque in dies magis summa ratione cœptum ingens Palmæ opus a Venetis, cuncti fatebantur, atque in id eo majori studio ac diligentia incumbebatur, quod jam propagare in finitimas provincias imperium summa felicitate Mehemetes cernebatur.

Ceterum quemadmodum hisce periculis obingenem Turcarum potentiam plerique commovebantur; ita alios, quod illorum adhuc procul facies erat, magis res Gallicæ angebant, cum Henricus ad Salassios recuperandos bellum inferre Carolo Emanueli, Sabaudiæ Duci, decrevisset: qua ex re Italia pace per tot annos florens turbari facile posse videretur. Cum enim Vervini ista inter Galliæ atque Hispaniæ Reges concordia contineretur, ut quæ inter Henricum ac Carolum de Salassiis controversiæ erant, intra annum a Pontifice definirentur; ille, ut diximus, vel rei difficultate, vel summorum Principum offensam veritus, negotium conditum ultra tempus extraxerat. Inde acrius Salassios repetente Rege, inducias per duos menses Clemens obtinuerat, quo tempore Carolus in Galliam profectus, tandem superioris anni Henrico convenerat, ut

*Henrici
Regis de-
cre-
rum de bello
Allobrogi
inferendo.**Henrici
Regis cum
Allobrogo
conven-
tiones.**Henrici
scriptum
contra Al-
lobrogem
promulg-
atum.*

kal. junii insequentis annis restitueret, vel Segusios concederet. Verum cum dies adesset, cunctari, tempus proferre, ne pollicita præstaret, occasiones querere nitebatur. Rex contra, ni pactis Carolus staret, vi coacturum affirmabat: enixe vero petenti viginti dierum spatium permittit. Carolus interea infixæ menti sententiæ hærebatur; Philippum Hispaniæ Regem ad se tuendum incitabat; Salassios in Gallorum potestate permanentibus, quantum Insubribus, quorum finitimi sint, periculi impendeat, ostendebat: sed a turbanda pace nuper inita Philippus abhorrebat. Tandem Henricus, suammet ipsius existimationem agi ratus, saepius Duce admonito, atque ejus sententia Pontifici ac Venetis per legatos communicata, termino elapo, tertio idus augusti scripto in vulgos edito, ad arma Allobrogum Duci inferenda, ut Salassiorum editiones reciperet, quas Sabaudus, Henrico tertio impe-

Imperante, pace inter eos vigente, Galliae regno ademerat, coactum se iri, inquit; invitum sane, summoque animi dolore, utpote qui pacis amicitiaeque cum finitimiis cupidus esset; ante omnia expertus, id tandem consilii cepisse. Edicto promulgato, statim Lugdunum profectus, sedulo cuncta ad bellum necessaria parat; Bironium Marescallum Burgundiæ copias, Laodigherium peditatum atque equitatum Delphinatus cogere jubet; militum supplementum deligit; pecuniam ad Helvetios evocandos mittit; Romæum, tormentorum Magistrum, Lutetiam ad machinas bellicas parandas ire præcipit. Intra paucos dies militem, tormenta, pecuniam, belli apparatus in promptu habet. Carolum duabus e partibus ab Provincia, & Allobrogibus aggressurus, Gratianopolim venit. Extemplo Bironius Burgum occupat; Laodigherius Momilianum capit; Camberium, quod Allobrogum provinciæ caput est, ultro illi civibus portas aperientibus, certis ditionis legibus ingreditur. Exemplum Confluentia, quo in Centrones aditus, Mediolanum ad Isaram amnem situm sequuntur. Pari fortuna Carboniam turrim, qua ad Murianensem comitatum via panditur, subegit; inde divi Joannis oppidum, ejus ditionis caput, recipit; undequaque regiones agros Carolo subjectos excurrit, continuato adeo ac præpeti victoriæ cursu, ut belli celerrimo apparatu, atque insueta felicitate cuncti in admirationem raperentur, cum minori duorum mensium spatio fere iis omnibus ditionibus, quæ Carolo trans Alpes parebant, potiretur; neque ab imparato impediri, coereri, vel retardari Gallorum impetus posset; neque in Hispanis satis roboris ad eum tuendum tunc esset, licet in Augustæ vallem suæ gentis peditum tria millia misissent. Carolo neque pecunia, neque milites, neque commeatus; unum in Philippo præsidium erat, qui Insubrum imperium Petro Henriqueo, Fuentano comiti, detulerat, viro Belgica militia clara; sed natura, insistoque gentis fastu elato, turbidi atque inquieti admodum ingenii. Is fortunas atque decus non quietis pacisque, sed militiae artibus augere sibi in animum induxerat: consiliis præsens rerum status obstabat, ut otiosus tantum Henrici gestorum spectator esse cogeretur. Sabaudum interim propinquai subsidii spe, inanique solatio alere; non nihil de suis ditio-

*Henrici
Regis bellici
apparatus.*

*Gallorum
contra Al-
lobrogem
progreffus.*

1600

nibus licet Henricus sibi adjecisset, cuncta facillime, regiis copiis advenientibus, recuperaturum, atque ad majora aditum facturum. Carolus qua imminenti periculo, qua fallaci ac dubia spe circumseptus, variis curis conficiebatur; se vel Galorum jugum subiturum, vel penitus in Hispanorum potestate concessurum; æque utrumque intolerandum veritus. Neque cupiditas Salassiis potiundi sanioribus illum consiliis uti sinebat, quamvis eodem tempore & Gallorum potentiam, & Hispanorum ambitionem ferre cogeretur, qui jam tuendi illius obtenu, in Carmaniolam, præcipuam Salassiorum arcem, præsidia imposuerant, copiasque in Subalpinos traduxerant.

Eo statu res Caroli erant, ejusmodi Henrici prospere evenit, ut brevi allapsurum Italæ propinquum incendium videtur; cum Clemens, in pacem publicam summo studio incumbens, ac si res ulterius procederet, in communem hostem consilia conatusque abruptum iri animadvertis, christianæ reipublicæ causam summo animi ardore amplexus, ut inter Henricum & Carolum pax fieret, enititur; quodque, Byzantino Patriarcha admittente, nequiverat, per Petrum Aldobrandinum, Cardinalem nepotem, experiri statuit. Itaque illum summa cum auctoritate Legatum ad Regem mittit, qui belli initia opprimere, conjungere Henricum & Carolum conetur. Per Offredum Offredum, apud Rempublicam Internuntium, perque Joannem Mocenicum, ejusdem Reipublicæ apud se oratorem, Senatui suadet, ut, qui difficillimis temporibus pro publica pace ac tranquillitate Italæ excubare solitus sit, nullum officii genus cum Rege prætermittat, quo illum ad pacem traducat. Senatus consulto Francisco Contareno, apud Regem legato, ac Marino Caballio, qui ei successor datus fuerat, mandatum, ut Henrici animum permollire, atque ad amplexandam concordiam flætere conentur.

Aldobrandinus Roma digressus, Augustam Taurinorum proficiscitur; cum Carolo de præsenti rerum statu agit; inde Lugdunum ad Regem contendit; nihil relinquit, quo dissidentes Principum animos conciliet. Inter hos vel belli prosperos eventus, vel pacis concordiaeque disceptationes, Mariam Mediceam, Francisci olim Magni Hetruriæ Ducis filiam, Henricus despondet; Alincurtumque, Villaregii filium, qui sponsam recipiat,

Petrus
Aldobrandinus
Cardinalis a
Pont. legatus
de pace
ad Henricum
commissus.

Senatus
mandata de
pace ad Cō-
tarenū &
Caballium
oratores.

Henrici
Regis cum
Maria Me-
dicea nu-
ptie.

in Italiam mittit. Nuptiis ingenti splendore, ac regia magnificientia Florentiæ celebratis, Nicolaus Molinus, Reipublicæ legatus, interfuit; ejusque nomine Reginæ gratulatur, Ferdinandique Magni Ducis filio sacri fontis unda abluendo adstitit. Aldobrandinus Cardinalis, qui tum Florentia transibat, Mariam atque Henricum, Magno Regis scutifero procuratore, statis de more Ecclesiæ cæremoniis matrimonio junxit. Connubium, per literas Villieriumque oratorem Principe invitato, Rex Patribus significavit. Senatus consulto gratiæ actæ; bini oratores lecti Leonardus Donatus, Joannes Delphinus, Marcii Procuratores. Atque ut majus nullum in potentissimum invictumque Regem ab Republica benevolentia & observantia pignus exquiri posset, majoribus comitiis in patriciorum numerum præclaro ac peregredio ad posteritatis memoriam decreto est adleitus. Nam cum per intimos ac familiares suos a Francisco Contareno, ordinario, Franciscoque Vendrameno, extra ordinem ob pacem iætam legato, qui tunc Lutetiæ aderat, petiisset, an Antonius pater, Cantabrum Rex, inter Venetos patricios censeretur, ejusque rei in publicis monumentis nota extarent, ac, ni essent, nobilitatis privilegium apud se libenter habiturum significasset; perquisitis advocatorii magistratus tabulis, cum notæ non invenirentur, a Consiliariis, ac Quadrigintavirum magistris majoribus comitiis latum, ut Henricus quartus, Galliæ ac Navarræ Rex, cum filiis posterisque suis patriciæ nobilitati adscriberetur. Qua in re, quod nunquam alias accidisse memorabatur, contigit, ut ex mille quadringentis novem ac triginta suffragiis, duo tantum lex adversa tulerit, quæ casu in viridem urnam cecidisse credendum est. Anni exitus insignis maris insueto æstu fuit, quod ingenti adeo impetu ac furore intumuit, ut multis in locis, litoribus disiectis ac divulsis, mare in æstuaria influxerit, assuetosque terminos transilierit, gravioris jacturæ periculo, ni tempestas ventique vis cito concidisset. Ut quam celerrime litora sarcirentur, Senatus decretivit: missi Senatores duodecim, qui loca inspicerent, quave ratione instaurari, firmioraque reddi possent, decernerent. Perficiendi munus aquarum magistratui mandatum.

Finis Libri Decimiquinti.

1600

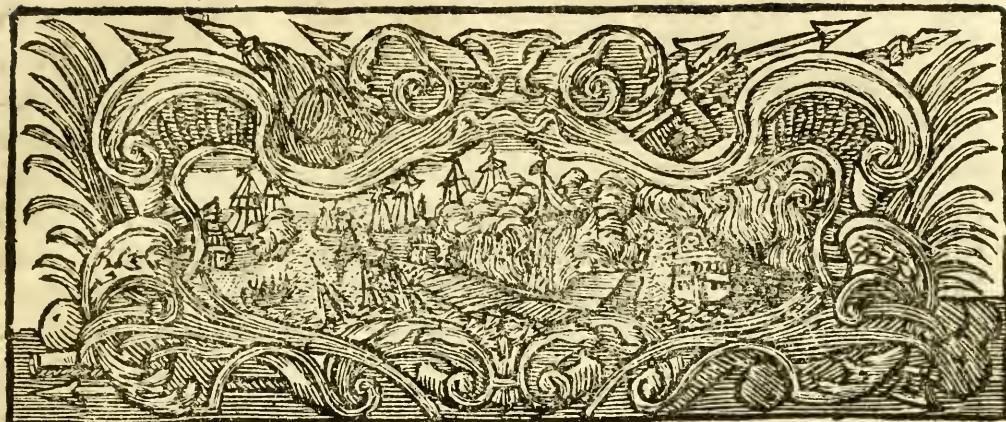
Nicolaus
Molinus in
Herru-
riam orator

Leonar-
dus Dona-
tus &
Jonnes
Delphinus,
in Galliam
oratores.

Henricus
Rex inter
Venetos pa-
tricos a Ve-
notis recen-
sus.

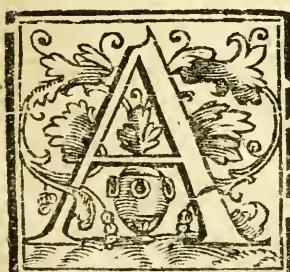
E P I T O M E.

POst conciliatam inter Gallum & Sabaudum pacem, cum bellici nihilominus apparatus ab Hispanis in Insubria fierent, ad avertendum novum in Italia bellum nihil operae & consilii a Veneto praetermissum, donec oborta suspicio discussa est. Andreas Auria, maxima comparata classe, in Africam trahiens, cum vix se in Algerii conspectum dedisset, irrito incepto revertit. Neapolitani ac Siculi Proregum piraticae artes Philippi III. jussu coercitae sunt. De Venetiarum Patriarcha (Patrum suffragiis designatus erat Matthaeus Zannius) Romam mittendo, ut de ejus doctrina coram Pontifice periculum fieret, Clementis ac Senatus iugium fuit: tandem Zannio cum bona Senatus venia Romam profecto, Clemens cum ipso, tum Reipublicae plurima dedit atque honestissima voluntatis suae testimonia. Pseudosebastianus Venetae ditionis finibus abire jussus, a Magno Etruriae Duce Hispanis traditus, ad transstra damnatus est. Epirotarum oratores a Venetis auxilia ad excutendum Turcarum jugum flagitantes, benigne Senatus allocutus, cum muneribus dimisit: auxilia non e republica visum concedere. Quod Turcae Anglis immixti maria omnia latrociniis foedarent, Patres apud Elisabetham conquesti sunt. Ne quis templa, aut collegiorum domicilia tota Veneta ditione, imprudente Senatu, excitaret, lege cautum est. Agustanos (parvam insulam in sinu hadriatico incolunt sub Epidauriorum imperio) qui se suaque in Venetorum ditionem dedebant, minime in fidem recipiendos Senatus censuit. Cum eos tamen ab Epidauriis perdomitos, iterum tumultuantes, Epidauriis expulsis, Venetae Reipublicae signa ultro sustulisse, nunciatum esset; Senatus arci imponi praesidium imperavit. Foedus cum Rhaetis percussum est. Literae & dona a Persarum Rege allata. Henricus III. Galliae Rex egregium Reipublicae munus, eadem, quibus indui tot in bellis victor solitus fuerat, arma misit, quae nobili loco reponenda Senatus curavit. Cum Achomate, Turcarum Rege, qui Mehemetis in locum successerat, pax instaurata. Fuentanus, Mediolani gubernator, Rhaetis infestus: horum cum Hispanis conventa. Padus in novum alveum traductus est. Alia aliis temporibus opera facta ad avertendum Medoaci cursum describuntur. Clementi VIII. extincto Leo XI. huic vero, qui viginti haud amplius dies vixerat, suffectus est Paulus V. Burgesius. Piraticam suis Angliae Regina interdixit: hoc idem postea & Hispaniae Rex prestitit. Termini inter Venetas ac turcas ditiones amoti, ut iterum restituuerentur, haud aegre a Turcis Veneti impetrarunt.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER DECIMUSSEXTUS.

M. DC. I.

Nnum M. DC. I. variii bellorum motus ac
suspiciones excepere , dubitatumque , ne
pax inter Gallum ac Sabaudum belli ini-
tium in Italia foret . Aldobrandinus , ut
diximus , Henricum Lugduni convenit ,
ubi Caroli quoque sequestri aderant ; ac
licet inducias , uti enixe Clementis nomi-
ne flagitaverat , a Rege impetrare nequivisset , Momilianam-
que arcem ante oculos capi a Gallis vidisset ; attamen nulla
difficultate perterritus , victoris animum lenire adortus , ro-
gando , urgendo tantum valuit , ut Henrici mentem ad con-
cordiam , dummodo æquis conditionibus atque ex ejus di-
gnitate conficeretur , infleteret : in quam cum Philippus
proclinaret , Carolus quoque minime dissentire , sed nimium

1601.

H. Miuroceni T. III.

S 3

ingen-

1601 ingentis spiritus æstus premere cogebatur . Itaque februario mense pax iis conditionibus inita : Ut Segusii , ac quicquid usque ad amnem Rhodanum Sabaudus obtineret , Gallo accederent : ad traducendos in Burgundie comitatum Hispanos milites , Grezini tantum ponte ad Rhodanum relicto , Salassii , ac quod in ea regione Henricus juris haberet , Caroli essent . Ea lege satis consultum omnibus videbatur , cum Salassiorum ditio , præteriorum bellorum seges , quam Sabaudus tantopere concupiverat , plene ad eum perveniret ; uberrima Segusiorum regio , ex qua ducentum aureorum millium proventus extarent , Galli fieret ; regnoque externis ob id armis impervio , ampla ac florens provincia adjungeretur . Hispanis quoque optatius nihil accidere posse existimabatur , quam ut æmulam gentem penitus Italia excluderent ; angustumque ad suas provincias iter facile hac Gallorum ab Italia amotione rependi arbitrabantur .

Pace ista , nemini dubium erat , quin peregrini atque Itali milites , quos Hispani in Insubribus ad Allobrogem invadendum coegerant , statim vel in Belgum , ut Alberto , Hispaniarum Regis soror , bellum cum Batavis gerenti , opem ferrent , amandarentur ; vel in Pannioniam , ut Ferdinando Turcarum armis afflito succurrerent , qui superiori anno Canisium amiserat , graviaque Sxiriæ & Carinthiæ metuebat incommoda . At cum appetente vere non modo copiæ non dimitterentur , verum novi delectus haberentur , haud parva Italorum animos suspicio incessit . Veneti , qui cum Principibus omnibus pacem colerent , licet de Philippi Hispaniarum Regis voluntate non ambigerent ; attamen sedulo , quæ finitimi molirentur , circumspectare ; quid Fuentanus comes , turbidi atque inquieti ingenii vir , in Insubribus ageret , explorare ; intentiore cura ac studio civitatum atque arcium custodiæ , quas in Gallia Cisalpina peregregias atque validas possident , consulere ; cum præsertim a Valerio Antelmio , Senatus scriba , literæ quotidie de belli apparatu , in quem summo Fuentanus studio incumbebat , perferrentur ; triginta peditum ex variis gentibus millia in Mediolanensi ditione censeri ; Helvetiorum nempe quatuor millia , Germanorum octo , tantumdem Neapolitanorum atque Hispano-

Pax inter
Henricum
Regem &
Sabaudia
Ducem, &
ejus pacta.

Itali Prin-
cipes de Hi-
spanorum
armis soli-
citi.

spanorum , sex Gallorum Cisalpinorum ; ad hæc incolarum militiam levioris armaturæ equitum duo millia , præter caphractos ; insolitam præterea vim boum equorumque ad plaustra protrahenda ; tormentorum , pilarum , sulphurei pulveris , atque earum rerum omnium , quæ ad ingens bellum administrandum pertinerent , comparari . Suspicionem auxerat , post pacem initam ad Sommam , inter Ticinum ac Tortonam oppidum , Aldobrandini , Sabaudi ac Fuentani colloquium , in quo quid consultum , actum , decretum , magno ac insueto obiectum silentio cognosci non poterat , licet ad leges pacis firmandas atque exequendas eo convenisse vulgaretur .

His permotus Senatus , urbium atque arcium magistratibus literas dederat , ut in iis custodiendis majorem operam ac studium impenderent ; Franciscum Martinengium , levioris equitatus præfectum , Bergomum ingredi jussicerat ; Joannem Baptistam Montium , peditatus ducem , Brixiam miserat , præsidia auxerat ; si ita res posceret , ut ordinum militibus ute- rentur , rectoribus injunxerat . Rumore vero indies aucto , aliquid in Italia novum Hispanos moliri , ut in continentem cum summo imperio legatus mitteretur , decretum . Leonardus Donatus lectus , eique in legatione ad Henricum Galliæ Regem Antonius Priolus suffectus . Donatus quatridui spatio urbe egredi jussus , trium Italorum millia conscribi , ex Istria peditatum , qui superiori anno eo missus fuerat , evocari , pedestrum atque equestrium copiarum partem ex Illyrico accersiri latum . Erant tunc in ea provincia tria peditum milia labori militari assueta , præter Græcum equitatum , atque veteranorum extra ordinem militum ac præfectorum manum , qui bellis externis operam navaverant . Melchiori Lusio , militum tribuno , Hierosolymitano equiti , quem annua pensione Reipublicæ obstrictum , ex Uriæ , Suithi , atque Ondervaldi Helvetiorum pagis binas legiones , quæ regimina vocant , in Italiam adducere oportebat , scriptum , ut duo peditum millia in promptu haberet : ad Franciscum Vaudemonium Comitem , Transalpinarum gentium imperatorem , datæ literæ , ut totidem partim ex Lotharingia partim ex Gallia cogeret . Ad eam rem Joannes Baptista Padavinus , Senatus scriba , in Lotharingiam missus , viginti aureorum millia in

Petri Aldobrandini Cardinalis , Sabaudiæ Ducis & Fuentani Comitis colloquium .

Leonardus Donatus legatus cum imperio in continentem .

Antonius Priolus orator in Galliam designatus .

Veneti ad suos fines tuendos milites comparant .

Joannes Baptista Padavinus in Lotharingiam , Julius Gbirardus ad Helvios mittuntur .

1601 præfectorum atque militum stipendia curat . Julius Ghirardi ad Helvetios designatus , statim contendere Bergomum iussus : duodecim aveorum millia numerata .

Varia interim de Insubrum apparatum incrementis dissipabantur ; ac licet Hispanos Italianam pacatam cupere , exercitumque partim in Belgium partim in Croatiam missuros plerique arbitrarentur ; non tamen deerant , qui tantum copiarum non frustra neque oscitanter cogi putarent . Quidam ad Genevam invadendam comparari , quo & Pontificis & Sabaudi voluntati satisfacerent . Verum id non ita facile factu erat , quod civitas Henrici Galliarum Regis tutela conquiesceret , nihilque ei adversum , nisi irritatis Gallorum armis , tentari posset . Erant qui dicerent , ad ingentem Hispaniarum Regis potentiam Italij Principibus ostentandam , tantum virium colligi , alte jam Hispanæ genti insidentibus animo , quæ non nulli Italiæ Principes ad eorum spiritus , principatus fastigium anhelantes , coercendos egissent . Non inaniter alii , sed mature , Carolo cum Henrico conciliato , in suarum ditionum penetralibus tantas cogere copias Hispanos censebant : quæ ad Galliæ regnum prope lapsum fulciendum Veneti egissent , memorabant ; Xystum V. Pontificem Maximum , qui , Henrico III. ob Cardinalis Guifii cædem anathemate percusso , Henrico IIII. e fidelium cœtu sumimoto , per amplum Hispanis ex civilibus dissensionibus aditum in Galliam aperuerat , ad salubriora consilia revocatum ; Henricum , cunctis silentibus , Galliæ Regem a Senatu primo salutatum narrabant : obversabantur animis a Ferdinando Magno Heturriæ Duce subsidia in Galliam missa , Mariæ neptis , Francisci fratri filiæ , cum Henrico nuptiæ . Clementem ac Petrum Aldobrandinum , nepotem , a bello in Heturiam movendo minime alienos fore rumor erat , exulcerato amborum in Mediceos animo , quod in Florentiæ turbinibus Silvestro Aldobrandino , Clementis patri , mors illata fuisset : in Pontificisque animo vetus in libertatem adsciscendæ urbis , ac in reipublicæ formam redigendæ , suique pontificatus insignem memoriam posteris relinquendi consilium jam diu coqui videbatur .

At in finitimis Reipublicæ locis frequentes militum deleatus ,
jumen-

jumentorum ad convehenda tormenta comparandi insuetum studium, Fuentani comitis (uti crebris literis ac nuntiis ferebatur) Venetarum urbium atque arcium solers exploratio patrum urebat animos. Itaque apparatus urgere, Principum animos explorare, ut quamprimum nubes, quæ Italæ incubuerat, discuteretur eniti. Per Joannem Mocenicum Clementi, quæ in Insubribus Hispani moliantur, Senatus exponit: *Ne publica quies interturbetur, periculum imminere.* Quid enim causæ esse, cur, sancita inter Sabaudum ac Gallum pace, equestres ac pedestres copie indies magis magisque augeantur, tormenta aliaque in belli usus comparentur? ad nullum magis publicam tranquillitatem atque Italæ pacem quam ad eum pertinere: provideat, ne post tot præclare gesta, illustri pontificatui, belli facibus in hoc Europæ umbilico incensis, nonnihil solidæ ipsius gloriæ depereat: Senatum, qui Italæ paci ac tranquillitati semper studuerit, ei præsentem rerum statum ob oculos ponere voluisse: magnos Principes ambitione atque dominandi cupidine transversos sepius agi: daret operam, ut, quæ Italos Principes ingenti suspicione repleverint, arma tandem summoveantur; quæ nisi in Italæ perniciem versura sint, cur accurate adeo cogantur? alioqui nihil pro dignitate, salute, libertate prætermittendum. Hæc cum attente admodum a Clemente audirentur, sibi minime suaderi posse, ajebat, Philippum novandarum in Italia rerum, præsentisque status immutandi cupidum esse. Ceterum vel quod Hispanorum mentem ignoraret, vel agnitam studio tegeret, cum nihil certi, quorsum Insubrum apparatus tenderent, ab eo depromeretur, per literas perque Franciscum Superantium, legatum, eumdemmet Philippum Regem alloquendum, Senatus censuit. Compositis inter Galliæ Regem atque Allobrogum Ducem controversiis, cum indies milites, arma, tormenta in Insubribus expediantur, adeo Italos Principes (licet hæc nequaquam ab eo probari sibi persuadeant) commoveri, & ejusmodi suspicionum semi-na animis excepsisse, ut in maxima rerum ambiguitate versentur: proinde quo loco res Italæ sint, ei significandum duxisse: pro eximia ejus prudentia rogare, ne in publicam pacem, atque Italæ quietem, quam Philippus pater, & incitus avus, Carolus Imperator constanter retinuerint, suum studium de-

*Senatus ad
oratores
mandata,
ut cum
Pontifice
& Regibus
de pace con-
servanda
agant.*

sidera-

1601 siderari sinat. Eodem tempore per Marinum Caballium, legatum, Henrico Senatus ostendit: *Tam sua illum, quam amicorum causa excubare oportere: turbari Italas res cœpisse, idque parum rebus suis conducere palam esse; nil magnanimo ac generoso Rege dignius, quam amicos tutari, atque ab aliorum injuriis incolumes servare.* Vehementer hisce nuntiis Henricus commovebatur; ac licet Hispanos vel pecuniae inopia, vel aliis præpeditos bellis, nihil moturos arbitraretur, nihilominus ad ingentes sumptus, armorum propinquitate, Rempublicam adigi, suminam animo molestiam percipere præseferebat; Salasiisque Sabaudo concessis, insolentiores Hispanos, gravioresque Italiæ Principibus effecisse sibi videbatur. Verumtamen in Republica juvanda quo ingens studium patefaciat, ne quid incommodi patiatur, si armis petatur, subjectos omnes opem ferre permisurum. Ad propensum Henrici in Rempublicam animum augendum, Johannes Delphinus, Eques & Marcius Procurator, atque Antonius Priolus, ut de connubio gratularentur, ad eum antea legati, extemplo profici in Galliam jubentur; summa ope illum ad Rempublicam juvandam tuendamque incitare nitantur. Atque, ut Clemens publicam causam majori studio complectenteretur, oratorem extraordinarium ad eum mitti placuit, quo & in Senatu publicæ tranquillitatis libertatisque Italiæ studium constaret, ac Pontifex illustri significatione magis magisque ad præsentem rerum statum conservandum impelleretur. Legatio Marco Venerio, magnarum rerum usu, atque insigni eloquentia præstanti viro, delata.

Dum hæc fiunt, incalescentibus animis, in dies mayores apparatus a Venetis eduntur, ingensque adeo libertatis ac dignitatis ardor Patrum animos inciterat, ut cunctis suffragiis, quæ a præconsultoribus ferebantur, Senatus consulta decernerentur. Quadraginta trierarchi creati; navalium præfectis, ut quantum maximum triremium numerum possent, expediri atque instrui curarent, jussum; præpotenti classe ad hostes vel avertendos vel præveniendos nihil opportunius esse, rati. Ad Bergomum Cremonaque, præcipuas urbes, Insubribus finitimas, exactius tutan-

Marcus
Venerius
oratore extra
ordinem ad
Pontificem.

Trierarchi
a Senatu
electi.

tutandas, legati extra ordinem, qui tamen supremo Donati imperio parerent, missi; Andreas Gabrielius Bergomum, Joannes Nanius Cremam, quo etiam Annibal Gonzaga, qui militiae præcesset, ex Mantuano vocatus; Bergomi Petrus Antonius Godius, Vicentinus, aderat. Quatuor insuper peditum millia adjiccerentur, latum: ut præter urbium atque arcium custodias, Italorum peditum septem ex Istria ac Dalmatia evocatorum tria millia recenserentur, bina Helvetiorum, totidem Gallorum ac Lotharingorum millia in itineris procinctu essent. His addebatur ex ordinibus qui pugnacissimi, imprimisque ad ferreas fistulas tractandas exercitatissimi habebantur, quatuor ac viginti millia; cataphractorum vero equitum quingenti, Græci totidem: his & hostium sustineri impetus, & arces defendi posse videbatur, cum præsertim situ, munitione, annona ad oppugnationem vel obsidionem sustinendam pares essent. Unanimi enim insignium militiæ præfectorum consensu, ad Bergomum tantum invadendum, septuaginta millium copiæ vix sufficere censebantur; ad pleraque vero confienda, cum imprimis pecunia opus esset, neque augeri vectigalia, neque subiectis eam imperare placuit; ex erario publico est deprompta. Bergomum aureorum quinquaginta millia, totidem Brixiam, Veronam ducenta millia a Marco Antonio Pisano devehiri jussum; qua proficeretur plaudentibus populis, quod nihil ad eorum tutelam a Senatu prætermitteretur. Inde civitates non modo atque oppida, sed privati etiam certatim Reipublicæ opem offerre; nonnulli suis impensis vel peditum vel equitum numerum exhibere; alii cum amicis & obæratis clientibus suis operam deferre; quidam privatam pecuniam in publica militum stipendia polliceri. Legatus interea arces invisere, copias lustrare, milites labori assuefacere, ex ordinum quatuor millibus electis, qui pro nutu quocumque jussisset convenienter. Joannis Baptiste Montii, Francisci Martinengii in muneribus suis obeundis par laus industriæ.

Ceterum Marci Venerii extra ordinem legatio parum Clementi grata fuisse videbatur, vel quod argui se negligentiae in pontificio munere administrando suspicaretur, vel quod inde occulta, ambitionis plena, concordiæque adversa consilia

1601

Andreas
Gabrielius,
& Joannes
Nanius
Bergomum
& Cremam
legati mit-
tuntur.

Pecunia a
Venetiis in
continentis
urbes mis-
sa.

Venerorum
subjecti ad
Reipublicæ
opem feren-
dam pro-
pensi.

1601

Clemens
Pontifex a
Mocenico
petit, ut Ve-
nerius a le-
gatione re-
vocetur.

De Venerio
legato revo-
cando disce-
ptiones.

lia animo agitare existimatos mortales vereretur. Mocenico igitur inquit: *Cum ad publicam pacem atque Italie quietem conservandam se nihil prætermissurum Senatus pro certo habere possit, non opus ea legatione fuisse: antequam Venerius Romam accedat, exercitum ab Insubria dimissum iri.* Multa præterea addit, quæ Mocenicus statim Senatui significavit. Quarta majoris hebdomadæ die a prandio acceptis literis (qua die præconsultores divinis rebus intenti, cogi non solent) coram Principe, paucisque aliquot e Sapientum numero recitatis, extemplo Venerio, qui jam se itineri commiserat, scribunt, ni e finibus Reipublicæ exierit, subsistat, Senatusque jussa expectet: Fossæ Clodiæ tunc erat. Profesto Paschatis ad Senatum refertur; hinc atque inde disceptatur. Nonnulli: *Frustra Venerium Romam mitti: nihil eam legatione Pontifici gratam esse, jam palam brevi dimissum copias iri enuntiasse: quid inde decoris, quid dignitatis Reipublicæ accedere? in Senatu Italicae libertatis publicæque pacis studium vigere quem lateat?* Contra alii: *Legatum in itinere esse: non quæ dicantur, sed quæ fiant, inspici oportere: adhuc in Insubribus copias detineri, a belli apparatibus non cessari, Neapoli classem augeri, novos delectus haber: magnos Princes sæpius consilia verbis tegendo, ex improviso incertos oppressisse: avorum memoria nimium Ludovici XII. Galliarum Regis fidentem Rempublicam pollicitis, ingentem jaæteturam fecisse, memoria tenerent: cur legationem mature decretam, in ea ambiguitate animorumque suspensione abrogarent? cur Clemens, cuius Italie quies tantopere interesset, prudentiæ opinione Senatorem admodum præstantem, ad se summa honoris significatione accedentem, contemneret? immo potius, ut christiani gregis Pastor, in quo christiana respublica tota consistet, eximie obsequium ejusmodi amplectatur. Verbo tantum itaque permoti, e sinu amplissimi istius Senatus emissam legationem antiquabimus? quo consilio, quo exemplo? t. inquam inani consulto Venerium oratorem designaverimus, vel ad eam mittendum nulla nobis occasio extiterit; quorum alterum a matura vestra consultatione alienum, alterum nuntiis, qui quotidie perferuntur, adversum est. In iis, quæ ad imperium spectant, si quid paulo erratum sit, corrigi*

nequit; nimia diligentia in Principe merito culpari non debet; si, suspicione oborta, rebus ita consuluerit suis, ut quam minima volubilitati fortunæ relinquat, imprimis laudandus est; bac præsertim tempestate, qua astus, stratagemata, ne dicam fraudes veræ virtuti imposuerint, eamque fere oppresserint. His utrimque dictis, Senatus consulto Venerius iter prosequi jussus: Mocenico imperatum, Clementi significaret, ut cœptum iter Venerius prosequeretur, Senatum censuisse, quo sanctissimos pedes exosculatus, de egregio illius in pacem studio, deque iis, quæ hoc tempore pro reipublicæ christianæ atque Italiæ bono egisset, ingentes Senatus nomine gratias ageret.

Hi belli apparatus, hæc Venetorum legationes, hæc consilia per Italianam ac Europam vulgata, ad Hispanorum consilia nudanda apprime opportuna videbantur, in summaque cuncti expectatione erant, ut tandem, quid agitarent ac molirentur, palam fieret; cum Franciscus Vera, Regis legatus, Principem Patresque adiens, amplissimis verbis Philippi mentem testatus; non illi Italiæ quietem turbare in animo esse, inquit: quam pater atque avus cum Republica per tot annos pacem servaverant, in ea constanter atque integre permansurum, amicumque Senatui futurum. Eodem fere tempore a Superantio ex Hispania literæ superveniunt; jam de dimittendo exercitu statutum, copiarum partem in Belgium, partem in Pannoniam, Stiriam, & Carinthiam mitti decretum. Ita discussa in Italia belli suspicio, vel quod in ea novi nihil moliri Hispani unquam cogitassent; vel quod acrius, ac sibi persuaserant, obstantes Principes invenissent; vel tandem (uti postea vulgatum ac pro certo habitum) quod spe ingenti Massiliæ occupandæ, situ ad invadendam Galliam, atque ad conglutinandas Philippi provincias, Italianique muniendam peropportuno, dejecti fuerint, facinoris auctoribus Henrici jussu supremo supplicio affectis. Utcumque se res habuerit, certum est, apparatum celeritate, Senatus constantia, haud parum existimationis apud Europæ Principes Reipublicæ accesisse, subjectorum in Venetum nomen incredibile studium perspectum esse. Fluoribus his sedatis, Donatus legatus, uti jussus antea a Senatu fuerat, continentis imperium peragrare, arcium munitiones reficere, novis propugnaculis excitatis, vali-

Hispano-
rum decre-
tū de exer-
citū ab Ita-
lia remo-
vendo.

160 I

Veneti Germanis milites per suos fines transiit permittunt.

validiores reddere, ordinum milites iustrare, delectum augere cœpit. Gaudentio Madrutto, Philippi stipendia merenti, cum sex Germanorum peditum millibus ad Canisium oppugnandum Ferdinando Archiduci opem laturo, per Reipublicæ fines iter petenti, ex Senatus consulto permisum. Donato curante, lembis milites excepti, per Benacum lacum Desentianum delati, summa quiete, nullo subjectorum incommodo, in Cremonensem agrum, ad Divi Joannis (quem in Cruce vocant) oppidum convenere. Dum hæc geruntur, Delphinus ac Priolus legati Lutetiam accedunt, summis honoribus quacumque iter haberent exculti. De connubio primum gratulati; mox de egregia in Rempublicam voluntate, cuius eximia argumenta palam exhibuisset, gratias Henrico agunt. Priolus equestri dignitate insignitus, ambo muneribus regiis ornati, in patriam reversi, præclarum ejusdem studium, quod, dum Hispanorum arma in Insubribus ferverent, cumulate patefecerat, Senatui significant: ne ab iis damni aliquid ad Rempublicam perveniret, ipsum quoque, si occasio tulisset, ad illam juvandam alpes transgressurum fuisse, constanter affirmasse; quadringentis e sua custodia selectis in Italiam profectionem permisisse, quos iidemmet legati obvios in itinere habuerant, in quibus equitum tribunus Bironius, bellica virtute insignis, qui ob eximia pro Henrico gesta, summa existimatione florebat, atque impense a Rege dilgebatur: de quo illud prefatum ajebant, *æque acrem illum amicum atque hostem, vel amicis vel hostibus futurum.* Alphonsus quoque Dornanus, Corsus, equitum tribunus, ob egregia facinora nomen a fama fortitus, cum aliis insignibus viris arma pro Republica sumpturis adnumerabatur.

Hispani classem Neapolis comparant.

In continenti sedatis rebus, maritimorum curæ atque solicitudines emersere, qua Neapolis & Siciliæ Proregum excursionibus, qua classium Hispаниcarum apparatu subortis. Cogi namque Genuenses, Neapolitanas ac Siculas triremes ab Andrea Auria Philippus jussérat, ab Italiæ Regulis subsidia efflagitaverat, & in universum classem quatuor ac septuaginta longarum navium summam æquaturam ferebatur. Genuensium septemdecim regia pecunia merentium, in quibus binæ Sabaudi censebantur, Caroli Auriae imperio

con-

continebantur. Neapolitanæ præterea sexdecim a Petro Tolano, Siculæ quindecim a Petro Leva, Hispanæ undecim ducebantur. Ad has accedebant pontificiæ quinque, Magolotto Commendatore; reipublicæ Genuesium sex, Joanne Thoma Auria; Hetruscæ quatuor, Marco Antonio Calafatto, divi Stephani religionis præfæcto, ducentibus. Complures undique ad classem milites confluabant, atque in his Insubrum mille ac quingenti, Regis jussu consensuri, in Liguriæ litoribus erant. Diversæ quo apparatus verterentur sententiæ, atque eadem, quod cuncta insolito silentio regerentur, valde incertæ, variisque adeo in hanc modo, modo in illam partem agminum motus accedebat; ut nonnunquam in orientem excursu Turcis imminere, nonnunquam in occidentem flexa, in Adriaticum penetratura viderentur. Nec deerant, qui in Epirum impetum Hispanos facturos, eo imprimis arguento, crederent, quod Clemens Mocenico Reipublicæ legato, his de rebus sciscitanti, alte pectore consilia condere videretur, utpote qui ad eas regiones invadendas aspirasset: multas quoque iis in locis Hispanos amicitias alere, secretasque cum incolis tractationes ferere constabat. Hisce rumoribus permoti Patres, ad Illyrici atque ejus partis, quam in Epiro possident, res firmandas, ex Senatus consulto legatum Ascrivium, fortissimum Epiri propugnaculum, mittendum censuere. Andreæ Gabrielio, qui eodem anno Bergomi præfuerat, munus delatum; injunctaque severior arcis custodia, nec non eorum, quæ in iis locis gererentur, sedula observatio; ut ex rerum eventu salubria Reipublicæ consilia caperentur. De classe quoque majori triremium numero augenda, ut Illyrici atque Epiri litora firmioribus præsidiis tuta essent, neque ab aliorum Principum clatibus, si prope Venetorum fines sese intulissent, aliquid incommodi accideret, agitabatur.

Andreas
Gabrielius,
Ascrivium
legatus
mittitur.

In ea apparatum cura certis indiciis Hispanos Algerium in Numidia oppugnaturos emanavit. Id multo antea Andream Auriam molitum dicebatur, a Gallo quodam Africæ regionis perito, qui ducem se rei patrandæ obtulerat, impulsu; id eo potissimum suadente, quod julii atque augusti mensibus, ad oppidum invadendum valde opportunis, Turcæ per agros palati

601

palati atque dispersi essent, pauci negligentius arcis custodias obirent. Itaque Auria opportunitatem nactus, cum sinuosis flexibus cunctos diu suspensos detinuisse, tandem cum universa classe ad majorem Balearicam pervenit, indictoque Clementis Pontificis nomine, ob felicem rei exitum, ad purgandas noxas jubilæo, quinto kalen. Septembris in Africam trajecit. Bidui spatio in conspectum Algerii se dedit, navarchis nonnullis ad pernoscendam loci naturam situmque præmissis; qui cum vento longius abrepti, nihil ea die efficere potuissent; postero inani ostentatione insumpto, vento se se intendente, ad majorem Balearicam revertitur; momentoque apparatu, selecto milite, Principibus ac claris viris instructa classis, omnium expectationem elusit, in Auriam plerisque probra congerentibus, quod inani labore, animo ab expeditione alieno, eam provinciam suscepisset: non ejusmodi maris jactationem, quæ a proposito, averteret; immo ab illius in Balearem reditu per dies octo adhuc in Africam revertendi tempus fuisse. Aliis contra prudenter egisse affirmantibus, quod maritimorum virium robur haud dubiis periculis, corum quæ Carolo successerant memor, non objecisset.

*Neapolitanus & Siculus Pro-
reges navi-
gia ad pira-
ticam exer-
cendam in-
struunt.*

*Senatus de
damnis Ve-
netis na-
vigiis illa-
ris cum
Philippe
Rege con-
queritur.*

Dum hæc geruntur, Lemosii Comes, Neapolis; Machedæ Dux, Siciliæ proreuges, uxorum nomine comparatis adornatisque navigiis, excursionibus maria fœdant: in Venetas naves obtenu illo invadunt, quod in iis infidelium bona continerentur. Ingentis pretii Hebræorum non modo ac Turcarum negotiatorum merces, verum etiam Christianorum fortunas diripiunt; prædam ingentem in Siciliam ac Neopolim invehunt, magna navigationis jactura, mercatorum metu, vectigalium Venetorum detimento, Turcarum querelis. Quæ in immerentes patrari cum moleste admodum Patres ferrent, Senatus consulto ad Franciscum Superantium, legatum, literas dant: quæ acciderint, Regi exponat; de illatis damnis injuriisque expostulet; ablata restitui, excusiones inhiberi, plecti fontes flagitet. De Regis optima mente, quam rectam atque in justitiam propensam Veneti cognovissent, numquam hæsitaverant; at cum propriis illeçtos commodis ab ea ministros dissentire intelligerent, ne in amico-

*Andreas
Auria ad
Algerii ex-
peditionem
inani even-
tu profici-
scitur.*

amicorum gratiam negotium extrahendo, regios jussus frustrarentur, suspicabantur: qui, ut multa afferre, quibus iniquas actiones defenderent, niterentur, id tandem unum objiciebant, infidelium Regisque hostium bona ubicumque inventissent, jure capere, suaque efficere posse. Verum quam inania hæc forent, quantum sceleribus ac rapinis religionem divinumque numen obtendere turpe esset, nemo sanæ mentis ignorabat; jus gentium violari, maria infesta reddi, amicæ Reipublicæ res negotiâque negligi. Superantius a Philippo ad Proreges literas impetravit, quibus, ut a Venetis navigiis abstinerent, ne mercimonia scrutarentur, ne imposterum prædatoria navigia emitterent, de præda quid juris esset decerneretur, jubebat. Hæc Philippi mandata licet opportuna viderentur, attamen haud obscure avaritia ac libido ministrorum in eisdem interpretandis corrumphebat, cum dicerent, longe aliud esse, in navigia inquiri, atque de hostibus certiores factos, eorum bona diripere atque occupare. Itaque neque prædas restituere, neque galeones exarmare, neque regiis iussis obtemperare: idque imprimis pessimo exemplo cessurum erat, si gravia ac publica negotia privatorum judiciis committerentur; mora namque & commentis defessis ac debilitatis negotiatoribus, per oblivionem rei sibi iniquum lucrum ministros quæsituros.

*Philippi
Regis man-
data mini-
strorum cal-
liditate non
peraguntur.*

Itaque Patres extra ordinem legatum in Hispaniam mittendum censuere: Octaviano Bono decreta legatio. Is statim, æstate fervente licet, Madritum contendit; Philippo de iis, quæ hucusque gesserat, gratias agit; Reipublicæ causam tueretur; ut rem perficiat, rogit. Petitionum summa fuit, cujuscumque gentis facultates a navigiis Venetis ablatæ, integræ restituerentur, piratæ atque eorum fautores debitissimis poenis plesterentur, imposterum ex Neapolis ac Siciliæ regnis prædatoria navigia ne exire permitterentur. Inde quot ex iis excursionibus incommoda oriantur, persequitur: jura gentium perturbari, commercia subditorum imminentia, publicos proventus ac vestigalia exhaustiri; iniquum esse, homines otio deditos rapto vivere, aliorumque labore & industria daturi; hæc non Philippum patrem, non Carolum Cæsarem avum tulisse, qui singulari sapientia ac prudentia excusiones

*Octavianus
Bonus, ora-
tor ad Hi-
spaniæ Re-
gem, & ejus
officium.*

1601

inhibuerant; qui adversus fecissent, eos gravissimis poenis coercuissent. Auditio legato, verbis, vultu, sumnam ex iis, quæ acciderant, Rex molestiam percepisse significat: quæ pateret, scripto exhibeat, postulatis consulto responsurum. Bonus iurens aliquot Madriti commoratus, efflagitat, urget, nihil quod ad rem ex Senatus sententia conficiendam attineat, prætermittit; tandem excursiones tolli, inquisitionem in Veneta navigia penitus vetari, de ablatis restituendis, quid juris sit, ut summatim ac per compendium patrimonii Siciliæ magistratus decernat, regio decreto sanctum. In judices Senatus non consensit; in autores ob amicorum auctoritatem ac gratiam minime animadversurum: Bonus vero legatione perfunctus in patriam revertitur. Inde Patres intentiore cura ac studio ad orientis maria tutanda animum adjecere; civiumque, qui rerum maritimorum usu præstabant, perquisitis sententiis, ut duæ ex majoribus triremibus armarentur, Senatus consulto decernunt; nil hoc navigorum genere ad piratarum impetus obtundendos opportunius rati, quippe quod forma, tormentorum numero, nautis ac milite excellat, maritimisque tempestatibus egregie obstat, remis ac velis admirabili velocitate agatur. Earum præfectorio Antonio Justiniano creato, ut quamprimum urbe exiret, præceptum. Terrestribus maritimisque curis, pestilentiae quoque hoc anno metus accessit, quæ ex finitimis Istriæ locis in Tergestum, civitatem Venetis finitimam, illapsa, funeribus pene incolas omnes absumperat, atque propinquitate Istris & Carnis minabatur. Qui publicam salutem curarent in provincias missi. Nicolao Contareno Forumjulium, Francisco Justiniano Istria obvenit; suborientia morbi semina in Carnis egregie Contarenus extinxit: Istria Justiniani cura immunis servata: in Tergestinos publicæ charitatis argumenta edita, compluribus ad virus leniendum vel extirpandum liberaliter exhibitis.

*Hispanorū
decreatum,
& ad Vene-
tum oratorē
responsū.*

*Veneti
majores tri-
remes ad
excursiones
coercendas
instruunt.*

*Antonius
Justinia-
nus, majorū
triremium
prefectus.
Tergestum
pestilenta
vexatum.*

*Nicolaus
Contarenus,
& Franci-
scus Justi-
nianus, le-
gati in Fo-
rumjulium
Istriā missi.*

*Cæsareani
sub Vincētīs
Mantuanō-
rum Duce
auspicis
Canisim
adoriuntur.*

Interea Canisii superiori anno a Turcis capti oppugnatio ad se mortalium mentes attraxerat. Cæsareanis ingenti conatu, magnis Italorum Principum subsidiis nitentibus, Vincentio Mantuanorum Duce, Ferdinandi vices in exercitu obtinente, eximio animorum ardore, verberationibus, obſi-

1601
*Alba Rega-
lis a Mer-
curii Duce
capta.*

obsidione pugnatum, eo majori spe, quod a Mercurii Duce, Cæsaris exercitus præfecto, Alba Regali capta, obcessis subsidii spes adempta videretur. Ceterum votis fortuna non annuit. Pontibus fabrefactis, qui per paludem rotarum volubilitate agerentur, propius succedere mœnibus, quo impetus atque irruptio in oppidum fieret, tentatum. Verum uliginoso atque inæquali solo, palustribus kannis ob-sito, irrito conatu res cessit; compluribus tormentorum ictibus sauciatis atque imperfectis, quæ a lateribus tuto a Turcis intorquebantur. Neque ideo a verberatione atque ab urgendo hoste cessabatur, qui, licet ad trecentos redactus, obfirmato animo spiritum pro muris effusurus, ne minimum quidem Budensis Bassæ objecto capite perterritus, constanti obstinatione videbatur. Verum vehementi adeo frigoris vi, præter annihilationem (erat enim circa octobris exitum) decidentibus magna copia atque impetu nivibus, cælum obriguit, ut haud parum exercitus læderetur, complures militum signa deserent: Ferdinando obnitente, neque a Canisii conspectu, ni oppido potiretur, abduci copias permittente. Eadem præfectorum insignium mens, quos propinqui subsidii spes sustentabat, quod Matthiam Archiducem cum Duce Mercurii haud procul abesse, Turcarumque copias dimissas nuntiarentur. Verum ab Herberstenio, qui cum duobus germanorum peditum millibus in castra venerat, Bassam Visirum triginta bellatorum millia secum ducentem, ad Quinque ecclesiarum urbem pervenisse, Canisio opem laturum, cognito; spe dejectus Ferdinandus, solvendam obsidionem statuit: idque perturbate adeo effectum est, ut multi palustribus aquis hausti, alii una cum equitibus cæno absorpti interirent, tormentorum parte voraginibus immersa. Italorum militum major pars afflicti ac male habiti in patriam per Carnos rediere. Iis liberaliter a Senatu rebus in itinere necessariis subventum, pecunia impertita, lembos instrui jussum, ut tuto in Aemiliam atque Picenum veherentur; Serra Genuensi curatore, quem Clemens, ut militibus pontificiis stipendia persolveret, in exercitum miserat, idem iter tenente: publicæ pietatis Senati Clemens gratias egit.

*Cesareani
Canisii obsi-
dionem de-
serunt.*

Per eos dies ex nuper initis conjugiis priuogeniti Regibus

1601
*Henrici
 Gallorum
 & Philippi
 Hispanorū
 Regum pri-
 megeniti.*

*Philippus
 Fraxineus,
 Gallorum
 orator ad
 Venetos.*

exorti , Henrico mas , Philippo femina ; hæc decimo , ille quinto kal. octobris . Ingenti Galliæ Rex voluptate perfusus , quod in posteris regni stabilimentum cerneret , *natum hominem pronunciavit , cui totus vitæ cursus , labor assiduus futurus esset , Regibus cunctis , ac Galliæ præcipue id proprium præfatus* . Marinus Caballius , Reipublicæ legatus , illico ad Fontem Bellaqueum , quo Regina enixa fuerat , Henrico gratulaturus , se contulit : qui *magnum Reipublicæ amicum natum affirmans , infantulum argentea cuna sub conopeo aureis li- liis intertexto , legato ostendit* . Mox per literas perque oratores de suscepta prole Senatum certiorem fecit ; cum haud multos post dies Venetas in ordinaria legatione Villierio suffectus Philippus Fraxineus accessit , qui Delphinum Galliæ regno exortum , eximiumque Henrici in Rempublicam animum amplissimis verbis significavit . Villieriusque in Galliam reversurus , complura de Regis in Italos Principes voluntate adjecit : *nuper recenti cum Hispanis pace , oblitum Italiæ qui crederent , vehementer decipi : quamvis enim Salassios non obtineret , complura tamen ei in Italiam itinera ad amicorum subsidia non defutura ; in iis duo præsertim , alterum per Delphinatum , quem nuper a Sabaudo Salassiorum vice receperat , ex quo variis convallium semitis aditus pateat ; alterum per ferrum ac virtutem , quæ sane vi nulla retardari possit , nonnumquam naturæ quoque ipsi imperitat : hoc etiam iter Theutonicos , Gallos , Cartaginienses ingressos ; dum Annibal , acetum ac ferro asperrimis alpium complanatis jugis , viam sibi in hanc provinciam munivit : id porro , reliquis ademptis , numquam assuetæ maximis rebus Henrici IIII. virtuti defuturum* . Complura in eamdem sententiam subdit , quibus compertum erat , eo non parum Gallum angi , quod res Italas penitus deseruisse , animoque illius provinciæ memoriam excidisse , in qua majores sui amplum imperium obtinuerant , Itali Principes existimarent . Villierius de more a Senatu donatus ; literæ , quibus ortum filium gratulabatur , ad Regem datæ ; ut idem officii genus præstaret , Caballio mandatum . Philippus quoque genitam sibi filiam Senatui per Verrium significavit ; perque literas illi ac per Superantium legatum gratulatio est habita .

160 I

*Mattheus
Zannius,
Venetiarum
Patriarcha.
Clementis
Pontificis
& Venetorū
cōtroversia
de Patriar-
cha proban-
do.*

*Clementis
decretum de
probandis
Episcopis.*

Inter varia, quæ hoc anno contigere, de Matthæo Zannio, Venetiarum Patriarcha, Laurentio Priolo suffecto, a Pontifice confirmando, summa animorum contentione actum. Clemens, de doctrina periculum facturum Romam proficiisci, antequam confirmaretur, petebat: multis de causis Patres non assentiebantur. Hujuscē dissidii, quod biennio fere Senatum fatigavit, si nonnulla perstrinxero, non ab re facturum existimō. Clemens sane neminem in Italia ad episcopatus dignitatem eyeli, nisi prius Romam profectus, ingenium doctrinainque se coram experiretur, sanxerat; ad idque Purpuratorum cōtum, aliosque viros scientiarum fama conspicuos instituerat, qui ad eam dignitatem evehendos, vel de rebus theologicis, vel de sacris legibus interrogarent: quicumque egregium doctrinæ specimen præbuisset, ad pontificatus fastigium sublatuſ, sacrī infulis ornabatur. Pium certe ac salubre institutum, hac præsertim perdita tempestate, in qua cuncta jam virtutis præmia ambitio ac favor possident, sæpiusque gratia quam virtute contenditur. Attamen non deerant, qui dicerent, temporum decursu (ut mortalia cuncta degenerant) non digniores, sed qui magis placerent, honoribus sublatum iri, dum repulsa atque electio, non lege, sed arbitrio huminis affectibus obnoxio niteretur. Zannium Romam examinandum proficiisci, Clemens Pontifex postulabat. Patres contra efflagitabant, ne veterem consuetudinem immutare, sed de more, Senatus suffragio lectum Antistitem confirmare vellet. At ille durior quam quisquam sibi suaderet, in sententia permanebat: nulla in parte decretum (licet nondum a se vulgatum fateretur) immutaturum; necessitate factum, utilitate probatum; si vel minimum ei derogetur, pessimo exemplo cuncta perverti; non in suis ditionibus Philippum Hispaniarum Regem, non alios Principes servari paſſuros: eo decreto ne tantillum quidem de patronatus (ut ajunt) Reipublicæ jure imminuere velle, neque re ipsa imminutum iri. At contra grave atque acerbum Patribus videbatur, primis urbis cunabulis Venetiarum Antistites eligendi institutum immutari, cum præsertim nulla ad id justa afferri ratio videtur, cum in Senatu a Patribus ætate, rerum usu, ac religione præstantibus electio fieret, qui vitæ integratatem, mores,

1601

doctrinam civium optime noscent, virosque virtutis opinione eximios, tantoque oneri pares Antistites nuncuparent. Id insuper non parum publicæ auctoritati officere videbatur, quod, hujusc disquisitionis prætenso velo, Antistites imposterum admittendi aut rejiciendi facultatem Pontificis tantum ex arbitrio manaturam, cives autem per amplam dignitatem minime Reipublicæ acceptam laturos, plerique censerent: non semper apostolicum illud solium Clementem, excellenti ingenio, sublimi virtute, egregia in Rempublicam voluntate, insessum: non in eodem statu humanas res diu consistere; mutari tempora, cuncta vicissitudine inverti, a parum propenso ac fortasse infenso in Venetos animo ansam turbandæ pacis arripi posse: nil æque periculi in Republica plenum, quam vetera instituta consuetudinesque immutare, easque imprimis, quas usus non coarguerit, sed perpetuae utilitatis causa in æternum latæ videantur: quid enim post tot sæcula accidisse, ut hucusque servatus ordo perverteretur? an non a viris virtute ac sanctitate eximiis pontificium munus recte administratum? His dubitatio haud levis addebat, ne plerique, alioqui oneri pares, se se subducerent, quod existimationem, fortunas, dignitatem unius tantum voluntati permittere nolent; neque æquum censerent, e schola petitis argumentis, disputationumque subtilitate potius, quam rerum usu compara-ta prudentia, magnisque tractandis assueta, non in privatis tenebris, sed in Reipublicæ luce periculum fieri. His atque aliis Senatus causam tuebatur.

Pontifex initio nihil moveri, in sententia persistere, non ratione, non prece flecti; donec, senescente jam negotio, Patres rogat, ne hoc in Sanctissimam Sedem obsequii ac reverentiæ argumentum abnuant; electum Antistitem Romanum mittant; Reipublicæ meritum summis honoribus prosequuturum; de disquisitione non amplius verba facere, omnia Senatus causa facturum. Patres Senatus consulto Joannem Moecenicum, legatum, Clementi significare jubent, quo magis magisque in Sedem Apostolicam, atque in ipsum Clementem studium atque observantium Senatus testarentur, designato Antistiti Romam profectionem permissuros, ut honoribus, quibus afficere illum se velle ajebat, decoraretur. Zannius itaque

Ro-

Romam contendit; a Joanne Mocenico, legato, perductus, humaniter ac perhonorifice a Clemente excipitur. Dies statuitur, qua denuo Pontificem adeat. Epulo a Petro Cardinali Aldobrandino exceptus, mox ad Clementem sistitur; nonnulli ex Purpuratis aderant, atque unus vel alter ex iis, qui disputationibus interesse consueverant: a nemine interrogatum paucis Clemens affatur; de iis, quæ ad episcopale munus pertinent, nonnulla sciscitatur; tandem de more confirmat. Praecilla honoris argumenta edita; in divi Silvestri basilica, in Quirinali monte, magno totius civitatis concursu ac plausu, a Pontifice ipso solempni ritu consecratur, in ejusdemque folio (uti fieri consuevit) locatur: Pontifex aperto capite, uti minorum Pontificum unus, astat; expletis sacris, Zannius Patriarcha populo benedictionem impertitur. Maxime intimi Clementis Purpurati cæremoniis interfuerunt, Aldobrandinus, Cynthus, Decius, Marcellus. Festo omnium Sanctorum die inter quatuor pontificiis sacris adsistere solitos, honoris ergo adnumeratur; una cum Alexandrino Patriarcha amictus, Pontifici Syrma, qui sumimus habetur honos, defert. De his a Senatu gratiæ Clementi actæ.

Zannius honoribus cumulatus in patriam concessit, atque in ecclesia administranda ita se gessit, ut priscos illos patres vel vitae sanctitate vel morum suavitatem ac clementia æmulari visus sit; cum præsertim eo tempore non longinquamodo, sed propinqua maxima exempla in præclaro loco posita intueri liceret: Caroli nempe Borromæi, Cardinalis, a cuius obitu quindecim ante annis virtutis ac sanctitatis admiranda multa certaque probatissimorum testium fide clarissima argumenta Deus Optimus Maximus exhibuit; cum plerique, qui variis afflicti ægritudinibus ad ejus patrocinium confugerent, sepulcrum inviserent, stupeente tota Mediolani civitate, deperditas vires, valitudinemque amissam reciperent, Quæ cum ea civitas ad Clementem perferri curasset, matureque ac prudenter ab eo expensa fuissent, *Beatum* illum appellans, Cæsari Baronio, Cardinali, præcipit, Mediolanum rescriberet, ne post hac teri humanis vestigiis beati viri sepulcrum Mediolanenses sinerent; venerationis ergo locum, quo cor-

1601
Matthæus
Zannius,
Senatu
permitten-
te, Romam
contendit.

Caroli
Borromæi
sanctitas.

1601 pus conditum fuerat, peristromate cooperirent; ejus anniversario die lugubria solemnia pro defunctis minime celebrarentur; verum, pullo amictu in album mutato, statis Confessorum diebus fieri solita missarum solemnia de more peragerentur: uti Caroli cognatorum, magistratuin, totiusque confluentis urbis interventu effectum est. Ejus rei uberrimas Senatus Mediolanensis Patribus literas misit, Carolique Borromaei, Cardinalis, in Rempublicam benevolentiam ac studium commemoravit.

M. DC. II.

1602 Jam triennium ille, quem Sebastianum Lusitaniae Regem eminentium fuisse diximus, carcere detinebatur: nulla enim re magis audacia ac præfracta viri frons coereri posse videbatur, cum volubilitate gentis in Lusitania ii assurerent tumultus, ut novandarum rerum cupidi, duces nocti, ingentes motus res eruptura fuisset. Lusitani etenim extores, Galliarum Regem, Anglam, Batavosque solicabant: ab Henrico duo bellatorum millia, Principum vel procerum Galliæ auspiciis decertaturi, postulabant, armaque occulte per Lusitaniam dispergerent, efflagitabant; primo quoque strepitu incolas insurrecturos jactabant: ab Elisabetha, ac Batavis pecuniam annonamque sibi affatim suffœtura pollicebantur; quia Principes Philippo infensi occasionem omnem, qua res Hispanica turbari posset, arripere non verebantur. Verum Henricus, ut tandem id mendacium discuteretur, per Fraxincum legatum a Patribus petit: de nexo sententiam ferant, neque diutius errare Lusitanos finant. Re ad Senatum delata, Senatus consulto intra octiduum Venetis omnibus ditionibus abire jussus; si contra faciat, perpetuo triremibus addiceretur. Ille, derafo capite, mutato, ne agnosceretur, amictu, in Hetruriam divertit: poscenti Philippo a Ferdinando Magno Duce traditus, Neapolim perductus, ad transstra allegatur. Ibi fassum ferunt, se ex Siciliæ civitate Taberna ortum, Marci Tullai Casiozonii nomen sortitum, atque inde in Hispaniam trans-

*Fraxineus
orator a Se-
natus petit,
ut de Seba-
stiano Lu-
sitaniano sen-
tenciam
preferat.
Sebastianus
Lusitanos a
Venetis di-
tionibus
ejicit, ab
Hetruria
Duce Hi-
spanis tra-
ditur.*

transmissum fuisse. Hic exitus fabulæ ficti Sebastiani fuit, minime miranda res, cum vetera sœcula repetentibus, eadem sœpius contigisse inveniantur. Andriscus quidam, ultimæ fortis homo, Persei Regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Roma, quo illum Demetrius Syriæ Rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam ejus fabulam coeuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam, aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Non defuere qui Alexandrum, qui Neronem ementirentur; compluresque apud græcos latinosque historiæ scriptores comperies, qui veros principes tam ambiguo descrimine sunt imitati, ut ingentes motus turbasque variis in regionibus excitarint. Sed quod mirere, non tantum spectrum hoc Sebastiani plebejos gregariosque sui mendacii adstipulatores, verum eruditos quoque assertores habuit, qui, scriptis, non uno idiomate editis, insigne hoc commentum astruxere; atque inter ceteros Sampajus Lusitanus argumentis non modo, verum etiam vaticiniis confirmare est adnixus. Sed ad institutum regredior.

Reliquis Europæ regionibus quiescentibus, mars in Batavis tantum atque in Pannonia sœviebat. Albertus Ostdam premebat acri obsidione, cum interim Mauritius Nassovius, Batavorum imperator, Graviam oppidum ad Mosam amnem oppugnat ac deditio potitur; alterisque modo prosperis modo adversis eventibus dimicatur. Eodem tempore in Pannonia pari fortuna res geritur. Mercurii Dux, dum in Galliam proficiscitur, Norimbergæ excescit. Buda a Cæsareanis intercepta, castrum præsidiariorum constantia ac pertinacia defensum, conceptam in illorum animis spem elusit, reque infecta abscedere coegit. Qui, ne liber vagandi aditus Turcis esset, Pestum, e Budæ regione situm oppidum, valido militum præsidio communiant, irruptentesque sœpius invadunt ac cœidunt. Parte alia Sigismundus Battoreus, victus antea ac profligatus, irrequieto spiritu rursus a Cæsare deficiens, Daciam occupat. In eum Georgius Bastius, Cæsareanorum summus præfectus, mittitur, qui Principem regionis civitatem, Bistricam, obsessam

Mercurii
Ducis obti-
tus.

Sigis-
mundus
Battoreus a
Cæsare de-
ficit.

Georgius
Bastius, Ca-
sareanorum
copiarum
imperator,
Bistricam
occupat.

con-

1602

Sigismundus Battoreus Cæsar se permittit.

concussamque, tandem, oppidanis sese dedentibus, obtinet. Battoreus fortunam adversam obluctantemque saepius expertus, victoris ultro voluntati se permittit. Ceterum diutino hoc Pannoniæ bello eversæ urbes atque oppida, vastati agri, tot hominum clades, immensa pecuniæ effusa vis, non modo populos miserandum in modum afflixerant, ut, funestis tantum vestigiis inspectis, desperatione agerentur; verum Principes quoque, urgentium malorum tædio affecti, pacem exoptabant, unum id & ad vires colligendas sistendosque suorum animos necessarium rati. Mehemeti præsertim id maxime animo hærebat, ac saepius per Bassam a Francisco Contareno, Reipublicæ legato, petierat, ut Senatus se sequestrum inter Cæsarem atque ipsum adhiberet; tandem bello finis imponeretur, operam interponeret.

Epirotæ per oratores propenso-nem in Venetum imperium signi-ficant.

Eo enim ventum erat, ut toto Turcarum imperio indies novi motus exaudirentur, plebesque christiana, cuius ingens multitudo Mehementi parebat, novarum rerum studio incensa, consilia cœtusque agitaret. In iis præcipue Epirotæ erant, qui Christianorum ditionibus finitimi, eximere sese intolerando servitio cupiebant. Ii ad Senatum duos oratores, Archiepiscopum Stephanensem, Episcopumque Zappatensem misere, qui suas calamitates ærumnasque exponerent, neque diutius præferocis gentis superbiam, avaritiam, libidinem pati posse significant: *Plebem studio libertatis erectam, nil aliud nisi christianorum Principum vexilla expectare; quæ si semel in eas regiones invecta, conspecta essent, tum omnes certatim a cervicibus jugum turcicæ servitutis depulsuros, seque in libertatem vindicaturos: eo rerum statu nil veherentius cupere, quam Venetæ Reipublicæ suave imperium, cui aliquando majores eorum obtemperaverint, mansuetudinis, justitiae, liberalitatis argumenta tulerint, rursus experiri; id omnium in votis esse, cunctorum pectori hærere. Quapropter Senatum rogare, ut tandem fortunarum afflictæ gentis misereatur, poscentibus opem ferat; neve diutius immanissimam gentem in iis regionibus dominari patiatur, quæ quondam sub Venetæ Reipublicæ auspiciis florueret.* Movit ea oratio haud parum Patrum animos, qui vel armis quæsitam, vel ab amicis acceptam eam provinciam olim

olim commemorabant , quam , cum Ottomanorum Regibus certando , infelici quodam fato amiserant . Sed non ejusmodi temporum conditionem rebantur , ut pacem cum potentissimo Rege abrumperent ; neque plebis studio bella decernenda esse existimabant , quæ maris instar fluctuum modo attollitur , modo dejicitur , uti superiori cum Selimo bello compertum fuerat . Itaque Senatus decreto responsum : *Irent , de propensa in Rempublicam voluntate suis gratias agerent , egregium in eos Senatus animum testentur :* verum non ejusmodi tempora esse arbitrari , ut temere quidquam moliantur , ne immatura libertatis specie capti , in graviora servitia se præcipitent ; si benignior eorum votis aura affulserit , eamdem , quæ erga majores illorum fuerat , in se Rempublicam experturos . Cum hoc responso dimissi legati : dona insuper addita , Stephanensi quinque , Zappaten- si quatuor auri librarium .

*Senatus
ad Epirotas
responsum.*

Neque vero minora Turcæ damna mari , quam terra patiebantur . Nam Hierosolymitani Equites , quorum Melitæ insula insuperabile munimentum atque obex barbaris est , Mahometam quæ modo dicitur , in Africa oppidum adorti , Turcis frustra obluctantibus , expugnarunt . Ex iis duo millia de Cumana porta egressi , cædi se subduxere ; quadrin- genti in captivitatem abduci : direpto oppido atque incen- so , ad triremes præda onusti , cum captivis , inspectantibus frustra Turcis , qui opem laturi accurrerant , sese recepe- re . Hoc ipso tempore in Aegæo atque Ionio ingens piratarum manus : Turcæ immisti Anglis obvios diripere , in omnes sæ- vire , navigia intercipere , ut negotiatores perterriti jam de deserendis commerciis cogitarent . Neque ad eos cohiben- dos ulla satis idonea remedia erant , quod ea labes latissi- mo mari propagata , nullo loco consisteret , sed vaga in omnes partes sese diffunderet . Nihil vero quod ad ea mala aver- tenda opportunum censerent , Patres omittebant ; cum præ- fertim quotidie complures de illatis mercatoribus Venetis , corumque navibus , injuriis damnisque querelæ renunciarentur , nuper ab Anglis prædonibus binis navigiis captis . Quæ res Senatum impulit , ut Joannem Carolum Scaramellum , scri- bam , ad Elisabetham Angliæ Reginam mitteret , qui , ut ablata

*Mahome-
ta a Meli-
tenibus ca-
pta.*

*Merca-
torum ob pi-
ratarum in-
cursiones
conserna-
tio.*

*Joannes
Carolus
Scaramel-
lius in An-
gliam a Se-
natu mitti-
tur.*

1602

restituerentur posceret, hisque imposterum incommodis obviamiri, tantorum facinorum fontes severis coerceri poenis, flagitaret.

*Bironii
perduellio-
nis crimen
detegitur.*

Dum haec fiunt, in Gallia equitum tribuni Bironii ingens facinus, in Regemque ipsum conjuratio detegitur, Finæo ejus arcanorum conscio, vel facti poenitente, vel poenæ timore, aut præmiorum spe, nefaria ejus consilia, tacitos congresfus, paclasque cum hostibus conditiones docente; qui, dum Henricus in Sabaudum pugnaret, fidei beneficiorumque oblitus, cum illo atque Hispano secreta de regno Galliæ invadendo consilia inierat. Ejus rei, licet indicium summo silencio premeretur, nonnihil ad Bironium emanarat. At Rex potius astu quam vi eum in potestatem habere cupiens, crebris nunciis ad aulam vocat. Ille, comitiis Burgundiæ distinéri, transitum Hispanorum in Belgium per Segusianos causari. Henricus ex familiaribus suis hominem, qui metum adimat, mittit: eodem animo, quo semper extiterit, in eum esse; quæ de Finæo dicantur, inania putet. Janini præsidis, Carnutensisque prodomini adventu incitatus, hæsitans nutansque, tandem ad Bellaqueum Fontem, ubi Rex erat, pervenit. Henricus rumores de eo ad se delatos significat, fatenti estimationem, dignitatem, vitæ incolumitatem spondet; si fecus faciat, nullum venia locum fore. Ille neque precibus neque minis commotus, insontem se esse constanter affirmat; quod fides in dubium vocetur, quam toties cruore dimicans sanxerit, vehementer angi. Verumtamen anxius animo fugam meditari, si excutere se ex casside possit, circumspectare: sed tandem viri audax animus, ingentibus in Henricum meritis subnixus, metum discutit; regium triclinium ingressus, cum Regina ludi aleam in proiectam usque noctem experitur. Fine aleæ jussu Regis imposito, reliquis dimissis, Pralio ac Vitorio, ut Bironium Arveniæque comitem comprehendant, jubet. Re statim confecta, Lutetiam ambo in Antonianam arcem deducuntur. Senatui Parisiensi, utpote qui patriciatus summa dignitate paulo ante decoratus fuerat, Bironius judicandus permittitur. Negotio agitato, omnium sententiis & calculis, capit is damnatur. Rex publica ignominiæ nota ademptum, ac ne in Graviæ foro, sibi supremo supplicio

cio afficiendis destinato loco, pœnas lueret, in arce Antoniana capite plesti jussit. Hic exitus Bironii fuit, qui regni & vindex ac proditor merito dici potest. Puer matris hæreticæ sinu avulsus, catholicæ erudiendus traditus; verum ingenium ad alia omnia ruvidum, ægre legendi elementa addiscere potuit. Pater, summus Valetiis Regibus castrorum præfectus, militiae devovit; tironem agere inter gregarios milites voluit; per gradus ad summum militiae fastigium sublatus, e signifero peditum cohortis, equestris turmæ dux effectus; maris præfecturam inde adeptus; hipparchus denum, sive ut vocant, *Marescallus* evasit; atque eo amplitudinis pervenit, ut is potissimum hoc ipso nomine designaretur. Adeo bello civili Gallico inclaruit, ut uni quandoque Rex servatam patriam acceptumque regnum retulerit; ingentibusque sublatum laudibus dignitatibusque decoraverit. Henricus de Bironii conjuratione deque in illum lata sententia per Fraxineum legatum Patres certiores facit. Regi Senatus nomine Marinus Caballius est gratulatus, quod netarii hominis consilia conatusque detexisset, quod Dei Optimi Maximi eximia providentia summis periculis non semel ereptus, præcipuam divini numinis curam in se patrociniumque expertus esset.

Eodem fere tempore Henricus Helvetiorum omnes pagos sibi, fœdere renovato, certis conditionibus obstrinxit; eoque de fœdere per eumdem Fraxineum Patres docuit: non minus ad Galliæ firmamentum, quam ad amicorum præsidium, sibi præpotentiæ armis gentem majorum exemplo adjunxisse; Reipublicæ, quam inter præciuos amicos connumeraret, si occasio intercessisset, auxilio una cum sui regni opibus futurum. Verum de Rhætorum societate negotiūm denuo agitari cœptum; eam enim imprimis usui Reipublicæ fore Patres existimabant, quo aditus ad externum militem in suos fines evocandum pateret. Eodem anno, ut majori præsidio res militaris firmaretur, Ferdinando Rubeo, Parmensi, tormentorum præfectura, qui maximus habetur honos, tribus aureorum millibus in singulos annos constitutis, est tributa, viro cum propria tum majorum virtute atque in Rempublicam observantia conspicuo, ac militiæ imprimis

*Henri-
cus Rex de-
novo cum
Helvetiis
fœdus init.*

*Ferdi-
nandus Ru-
beus, tor-
mentorum
præfectus &
Senatu di-
ctus.*

pro-

1602

probato, rebus in Pannonia gestis, & præsertim Jaurini propugnatione claro, ex cuius majoribus Petrus in Reipublicæ exercitu, dum Monsilicis arx in Marsili Carrariensis gratiam ob sideretur, superioribus tempestatibus occubuerat. Eodem anno cum passim fana, templa, collegiorum domicilia, inconsulto non modo, verum etiam inscio Senatu, passim excitarentur, idque non modo veteribus religiosorum familiis damno verteret, sed publico quoque urbium oppidorumque vel securitati vel decori officeret; lex sancta est, qua nihil ejusmodi, nisi Senatus permisso, fieri in omnibus imperii Veneti ditionibus vetabatur, facultas quatuor ex quinque Senatus partibus suffragantibus obtineretur. Ex ea postea lege dissidia inter Pontificem ac Rempublicam exorta, de quibus infra suo loco dicendum erit.

*Lex de
templo &
collegiorum
domiciliis
fine Sena-
tus permis-
su non edi-
fiandi.*

*Agustæ
insula de-
scriptio.*

Sub id quoque tempus Agustani Epidauriorum jugum excutere adnixi, Venetorum imperium summis votis poscebant. Est Epidauricæ ditionis parva quædam insula, scopulum potius dixeris, triginta passuum millium ambitu a Corcyra nigra, hodie *Curzolam* vocant, quæ Venetis obtemperat, parum distans; vini, lignorum ferax; frumentum in incolarum usum (qui mille circiter numero ibi degunt, inter quos trecenti ad arma gerenda idonei censentur) non suppetit; pifcatione victum querunt. Non civitas, non locus in ea insignis, arcem tantummodo, vel potius turrim in monte sitam obtinent, quo homines atque jumenta cum opus fuerit sese recipiunt. Portus valde opportunos habet, inter eos Marzaram vocatum, ad classem quantumvis ingentem excipiendam idoneum. Olim Epidauriorum imperium certis legibus acceperæ, ut nempe eorum libertatem, jura, immunitatesque tuerentur. Magistratum comitis titulo mittunt; binos ex incolis ei judices adlegunt, ut in quibusdam in Illyrico Venetorum civitatibus fieri consuevit. Agustani igitur grave ac prædum Epidauriorum imperium perosi, vel temperata regendi forma, vel nostrorum trierarchorum consuetudine, qui frequenter ad eos commeant, vel finium propinquitate, in Venetum nomen propensi; de subeundo Reipublicæ imperio consilia agitabant. Itaque Joannem Jurinovichium, Verbasca Venetæ ditionis oppido ortum, Augustæ degen tem,

*Joannes
Jurinovic-
chius, A-
ugustanorum
ad Pasobal-
licum lega-
tus.*

tem , mittunt ; qui secreto Pharon profectus , Paschalico legato incolarum voluntatem deferat : ni ibi inveniat , cum Phari magistratu colloquio habito , ut ejus rei nuntium ad legatum mittat : cum triremibus Agustum accedat , significet ; statim , Epidaurii magistratu pulso , Reipublicæ legatum intromissuros , Venetaque vexilla erecturos . His de rebus certior Paschalicus factus , ad Senatum scribit : quanti momenti vel situ , vel opportunitate parva ea insula sit , ostendit ; quam Reipublicæ intersit , si neglecti in aliorum Principum potestatem concedant : quæ Senatus sententia ac voluntas sit , exquirit . Nonnihil in se utilitatis contine- re Agustanorum deditio videbatur ; neque ab æquitate abhorrere , ut miserrima servitute pressi , atque Reipublicæ perfugium poscentes , in clientelam reciperentur . Attamen nemo ex præconsultoribus extitit , qui recipiendam Agustum censeret : *Minime justum videri , ut finitimarum ditiones corripiantur : id & Venetis insuetum , & majorum institutis adversum , qui vel pro suarum rerum defensione , vel ad propulsandis injurias bella suscepérint : neque injuriam ab Epidauriis illatam fuisse , neque contumaces tuendi æquam causam arbitrari : tum insulam exiguum , neque incolarum numero , neque divitiis , neque ubertate ejusmodi esse , ut , si utilitate res metiatur , allicere debeat , cum præsertim nostri portibus , ac insula utantur ; rem tanti non esse , ut aliorum invidia in Rempublicam excitetur : in Hispaniarum Regis tutela Epidaurios conquiescere ; belli turcici superiori tempestate Pontificem eorum patrocinium suscepisse : tandem Turcarum Regis beneficiarios esse ; multisque ab hinc annis ejus auspiciis umbram aliquam Reipublicæ ac libertatis retinere . Itaque Senatu consulto datæ ad legatum literæ ; Agustanorum homini Reipublicæ propensum in incolas animum significet : id & alias sæpe patefecisse , atque imposterum ostensuram : mox egregiæ in eamdem populi voluntatis gratias agat : ut Epidauricæ reipublicæ imperium æquo animo patientur , hortetur , donec felicia eorum votis tempora contingant .*

Interea aliæ a legato literæ superveniunt ; adhuc tumultuantes Agustanos ad se Paschalem , Antonii filium ,

Ma-

Senatus
decretem
de Agusta-
nis non re-
cipiendis .

Agusta-
ni alios
oratores ad
Paschali-
cum mit-
tunt .

1602

Marinum, divi Antonii præpositum, in quorum comitatu duo ac triginta viri erant, ad se legasse: incolarum nomine supplices petitum, ut illico eo se conferens, sub imperio Republicæ reciperet: adeo in illos ab Epidauriis sævitum, ut intoleranda quæque pati cogantur: iminotum eis sedere, statim, jugo excusso, Veneta vexilla extollere: anno enim M. CCC. X. sponte certis quibusdam conditionibus Epidauriorum imperium subiisse: illos, jurejurando neglecto, pactis non stetisse: quinque viros electos, qui arctioribus vinculis compedibusque adstringerent: claves arcis, quæ apud eos servari assueverant, comiti per vim traditas: judices amotos, juris dicendi facultatem eorum tantum magistratui permisam: ob hæc jure ab eis desciscere posse arbitrari: si a legato excipientur, opes, filios, vitam Reipublicæ delaturos; sin secus faciendum existimet, a cervicibus prægravi pondere abjecto, vel Pontifici vel Hispaniarum Regi se dedituros: coactoque illius gentis concilio, ad ducentos septuaginta quinque Venetorum imperium subituros, solemni se sacramento devinxisse ferebant. Paschalicus homines in quodvis audiendum proclinatos, ac desperatione adactos, ne præcipites non absque Reipublicæ detimento ruerent, apud se detinere statuit, statimque Senatui, quo loco res essent, significavit.

*Agustani
magistratus
ad Paschali-
cum literæ.*

Interea cum Agustæ magistratus a plebe legatos ad Paschalicum missos cognovisset, ad eum literas a se subscriptas, atque judicum sigillo obsignatas mittit: sceleratos homines ad eum ab Augusta accessisse, qui inter Venetos atque Epidaurios dissidia fererent: multa illi promissuros, ad præstanta non vires, non auctoritatem habituros: itaque minime eis fidem habeat, in amicitia cum Epidaurica republica persistet, comprehendique homines jubeat. Suspectæ literæ erant, multisque comperiebatur, invitis judicibus, qui minime se subscripterant, eorum sigillo ex referata capsula, in qua adservari consueverat, amoto, datas fuisse. Dum Paschalicus Agustanos apud se detinet, atque ad Senatum scribit, Pharo nuntiatur, Epidaurios biremibus aliquot ac celocibus, explicatis vexillis, ad Agustum se contulisse: exscensione facta, castellum quo incolæ sese receperant, continent tormentorum

*Epidaurii
armis Agu-
stanæ subi-
zore nitun-
tur.*

*Senatus
mandata
ad Paschalicium legatum.*

Epidauriorum oratores ad Paschalicum.

rum verberatione per diem quassasse, & adhuc propugnatores intrepide se tueri. Eo nuntio commotus, quod tantum ausos Epidaurios coguovisset, ut armatis navigiis, absque ejus permisso in Adriaticum exiissent, statim eo se conferre decrevit, auctoritate ac præsentia ratus fore, ut a cœptis desisterent, atque interim, quæ mens publica sit, intelligere posset. Perfectis in Senatu Paschalici literis, in eadem sententia, minime Agustanos recipiendos esse, Patres perstitere; satius atque æquius arbitrati, ut, si qua inveniri posset, eorum cum Epidauriis conciliandi ratio iniretur. Itaque legato præceptum, ut Agustanos homines, quos apud se habeat, solatus, eorum incolumenti perspecturum Senatum affirmet: interim sibi persuadeant, hoc rerum statu nihil eis tutius fore, quam si in gratiam cum Epidauriis redeant; in id omnem operam, studium, auctoritatem adhibitum, atque ut satis iis fiat, curaturum polliceatur: aliquem vero ex suis Epidaurum mittat, vel (si ita sibi videatur) ipse cum duabus triremibus in Sanctæ Crucis portum profectus, significet, moleste tulisse, quod adversus edictum armato navigio in Adriatici sinus loca penetraffent; quod, publica quiete perturbata, arma in ditionum Reipublicæ visceribus tractassent: Senatus nomine hortetur, quæ justa sint, in Agustanos decernant; æquis gentis postulatis satisfaciant; non sine eorum gravi periculo exortos tumultus comprimi quamprimum current; eo loco res esse, ut ni cito caveant, gravia pericula subituri videantur: de re communi, de privato eorum commodo agi: ne diutius efferri eos motus finant, aliquid Reipublicæ tribuant, sibique ipsis recte consulant. Hæc summa literarum erat. Verum de eventu dum Patres solicii, quid jussus Paschalicus effecerit, expectant, aliæ ab eo literæ perferuntur: discessum paranti renuntiatum fuisse, primo Epidauriorum appulso Agustanos ad portum descendisse, arcis claves detulisse, tresque ad eos legatos misisse. At dum itineri se committit, ut rerum exitus e propinquo speculetur, tres ad eum oratores ab Epidauriis accedunt: cum armatis navigiis in sinum Adriaticum egressum excusant, quæque egerint, necessitate compulsos ad rebelles obterendos egisse testantur. Eos legatus gravibus allocutus verbis, quod adversus

1602 jus ac consuetudinem armati mare Adriaticum navigassent; acriter monitos dimittit. Ita Agustanorum tumultus hoc anno compressi sunt.

M. DC. III.

1603 **I**nterea Joannes Carolus Scaramella cum in Angliam per-
venisset, Elisabetham adit, mandata Senatus exponit:
Anglos prædones maria infesta reddere, Veneta navigia ca-
pere, diripere, in negotiatores crudelitatis atque avaritiæ o-
mnia argumenta edere: ea invita atque inscia fieri Senatum
arbitrari: quid enim a potentissima atque amica Regina ma-
gis alienum, quam jura gentium turbari, navigationem inter-
cludi, nullo discrimine innoxios ac fontes haberi? ad ea
mala avertenda nihil Patribus opportunius visum, quam in
Angliam mittere, qui de iis certiore illam faceret, proque
veteri cum Venetis amicitia, tot tantisque incommodis ob-
viam iri, ablata restitui, reos plecti, ne imposterum hujuscem-
odi accidunt, caveri postularer. Elisabetha, quæ semper
propenso in Venetos animo fuerat, quod post tot exactos
annos renovandæ amicitiae causa Senatus suum in Angliam a
secretis miserit, gratias agit; quæcumque a se proficiisci pos-
sint, libenter Reipublicæ causa facturam, neque quidquam,
quo ei gratificetur, prætermisuram pollicetur: negotium Præ-
consultoribus committitur. Dum hæc fiunt, pridie nonas a-
prilis Elisabetha, cum quatuor ac quadraginta annos Angliæ
imperitasset, ab humanis excessit; mulier certe, si religionem
demas, toto terrarum orbe cunctis sæculis memorabilis; ex
Anna Bolenia & Henrico octavo anno M. D. XXXIII. orta,
quam ille, Maria, ex Catharina, Ferdinandi Hispaniarum Re-
gis filia, suscepta, prætermissa, regni heredem pronunciauit.
At mox, Anna securi percussa, Joannæ Semeriæ junctus Edo-
ardum protulit, qui novem natus annos Henrico successit,
septenniumque, cum nondum per ætatem posset, per admi-
nistros imperavit. Eo sublato, Maria, a Patre licet abdicata,
utpote quæ natu major ex justis nuptiis genita esset, Janna
Suffolcia regni æmula supplicio affecta, Angliæ gubernacula
suscepit; veterem religionem labefactatam ac pene convulsam

*Elisabethæ
Angliæ Re-
ginae obitus.*

restituit; Philippoque, Cæsarisi Caroli V. filio, Anglis ægre
ferentibus, nupsit. Elisabetham vero affectati regni, concita-
tique tumultus suspectam, cum Maria evelli penitus atque
tolli e vita tutius existimaret, Philippus auctor atque preca-
tor neci eripuit: custodiae per quinquennium, quo soror re-
gnavit, mancipata est. At ineluctabili morbo oppressa, cum
supremum sibi Maria diem instare intelligeret, regni heredem
appellavit, catholicamque illi religionem commendavit. Re-
gium diadema, Maria defuncta, Elisabetha suscepit. Catho-
lico ritu inuncta ac inaugurata, avitæ religionis cultum jure-
jurando servaturam pollicita, mox sensim priscis se subduce-
re ritibus, novaque moliri in religione cœpit; ac tandem
publicis regni comitiis divinarum æque ac humanarum rerum
summum sibi imperium arrogavit, Caputque Anglicanæ eccle-
siæ dici voluit, edicto vulgato in eos, qui imposterum ca-
tholico ritu sacra peragerent, aut iis interessent; Antistitum
tantum titulis una cum thiaris infusisque retentis, neque ad
concentus harmonicos tubarum seu fistularum symphoniis,
quæ *organa* vocantur, repudiatis. Quapropter Pius quintus
excommunicationis in illam spiculum intorsit. Conjugii expers
esse voluit, regiis procis, qui id summis votis ambituque
expetiverant, illisis; non minus pacis quam belli artibus
præstans, multarum linguarum sciens, in motibus civilibus
comprimendis solers, in perduelles acerrima. Mariam Stuar-
dam, propinquam, ex Scotorum rebellium custodia profu-
gam, ad seque confugientem, diutino carcere affectam intere-
mit. In Hispanorum gentem odio implacabili, in Philippum
secundum atrox, cum quo continenter, modo illatis modo
acceptis cladibus, dimicavit: atque inde ea virium, ac præ-
fertim maritimorum Anglis potentia succrevit, ut qui paucis
ante annis penitus navalium rerum ignari extiterant, ii, claf-
sibus egregie instructis, oceanum percurrent, usque in A-
driaticum penetrarent, Indicis exuvii onusti triumpharent,
ac tandem ad se totius fere orbis commercia attrahere vel-
le viderentur.

Cum vero nullus Elisabethæ certus heres extaret,
ominosaque percunctione de successore eligendo fatiga-
retur, equestris ordinis, quem vulgo *Garteriam* vocant, ad

1603

Jacobum Scotiæ Regem missis insignibus, qui post illam in Anglia imperaturus esset, haud obscure significavit. Ferunt Comitis Essexii, ejus jussu interfecti, ulcus intimis medullis excepisse, ut paulatim animi mœrore contabescens morbum contraxerit, alvique cruciatibus conflictata, dysenteria interierit. Priusquam decumberet, Roberto Sicilio obsignatae ab ea literæ traduntur, quæ in publicis comitiis, ea defuncta, perlegantur. Iis Jacobus sextus, Scotiæ Rex, ex Margareta, Henrici octavi sorore ortus, heres Rexque nuncupatur. Perlectis, statim Britanniæ Rex Jacobus proclamat. Proceres se se illi juramento obstringunt, si qui sanctioni obstant; pro hostibus habituros confirmant: citatis equis cursorem in Scotiam mittunt. Is silente nocte Edimburgum (quæ regia est civitas) pervenit, lætum nuntium affert. Jacobus statim exiliens, sumimas uti debebat Deo gratias agit, quippe qui consiliorum Anglæ de successione regni semper anceps fuerat. Ita ex Caledonia, nunc Scotia vocata, effera potius gente, & ad labores durata, quam divitiis, cenu, agrique ubertate conspicua, ad Angliæ opulentissimum regnum Jacobus evectus, inter præcipuos Europæ Reges adnumeratus est. In Angliam profectus, in veteri Carthusianorum cœnobio, & paulo post in Londinensi turri Annæ, Daniæ Regis filiæ conjugis, atque Henrici primogeniti, Walia Principis, adventum expectans, dies aliquot prisco instituto commoratus, inde summo populi plausu, incredibili pompæ apparatu Londinum ingressus, postridie una cum uxore inauguratur; facroque chrismate delibutus (adhuc enim catholicum vetusque institutum retinent) Britanniæ regni gubernacula summa felicitate ac tranquillitate suscepit.

De regno adito statim Reges ac Principes Jacobus certiores facit; humanitatis ac benevolentiae refertas literas ad Senatum mittit. Joannes Carolus Scaramella Reipublicæ nomine apud eum morari, donec legatio mitteretur, jussus est. Interim literæ, quibus amplissimi ac potentissimi regni accessionem Senatus gratulabatur, ad eum mittuntur, statimque ut in Angliam legatus mitteretur, latum. Petro Duodo equiti omnium Patrum suffragiis munus delatum. Mox qui continua legatione fungeretur, Nicolaus Molinus lectus. Complura

*Jacobus VI. Scotie
Rex ab Eli-
sabetha An-
gle regni
heres nun-
cupatur.*

*Jacobus
Rex Londi-
ni excipitur
& Angliæ
regni guber-
nacula sus-
cipit.*

*Petrus
Duodius
extra ordi-
nem, Nico-
laus Molin-
nus ordina-
rius in An-
gлиam le-
gati.*

plura de novi Regis ingenio, moribus, doctrina, virtute ferebantur. Sed duo potissimum suspensas cunctorum mentes detinebant; alterum an Elisabethæ cum Hispanis perpetua bella prosequeretur; alterum quid de religione decerneret, Angliæ Catholicis in magnam spem erectis, fore, ut qui nunquam se prorsus alienum a veteribus institutis patefecerat, saltem libere catholicam religionem subiectos profiteri patetur. Quapropter supplices illi libellos obtulerant. Neque Clemens Pontifex Maximus desperandum arbitrabatur, quin lenitate ac dexteritate ad priscos ritus amplexandos traducetur. Quapropter, proficiscentibus in Angliam Reipublicæ legatis, a Senatu præcipi petierat, ut, quæcumque ad religionem catholicam vel sarcendam vel amplificandam attinerent, ea omnia, si se occasio ferret, apud Regem curarent: idque amplissimis verbis, ut summa prudentia ingeniique dexteritate efficerent, mandatum. Hic vero Clementis literas Marino Grimano Duci inscriptas, Senatusque responsum attexere libuit.

Dilecte fili Nobilis Vir. Salutem & Apostolicam benedictionem.

Magna in spe sumus, divinæ imprimis misericordiae freti abundantia, sub hoc novo Angliæ Rege res fidei catholicæ meliori multo loco futuras, eumque se mitem & benignum præbiturum Catholicis, qui in ejus regnis sunt, ut tandem aliquando quietam vitam agere eis liceat, quod sane pro Dei gloria & multarum animarum salute, proque nostro pastorali munere ardenter concupimus. Cum autem intelligamus, ad rem tam salutarem, Dei adjuvante gratia, efficiendam opportunis officiis opus esse, quæ prudenter & leniter adhibita regium animum promoveant, in quo certe plurimum momenti habituram merito existimamus operam & auctoritatem Nobilitatis tue & istius Clarissimæ Reipublicæ, cum ad eumdem Regem oratores miseritis, ut vos brevi facturos audimus: nobis vero ita persuasum est, catholicæ religionis negotium, & Catholicorum in regnis illis tranquillitatem vobis, ut par est, cordi fore quam maxime: quare mandavimus Venerabili fratri nostro, Episcopo Malfictensi, nostro apud vos Apostolico Nuntio, ut bac de re nostris verbis cum tua Nobili-

*Senatus
mædata ad
Duodium, &
Molinum de
catholicæ
religionē
amplifican-
da.*

1603

tate & Senatu isto accurate agat. A te igitur petimus, ut de more fidem illi cumulatam habeas, perinde ac si nos ipsi praesentes tecum loqueremur, qui hanc fidei & religionis causam pio & Catolico Principe dignam Nobilitati tuae quam diligissime commendamus.

Datum Romæ, apud sanctos Apostolos sub annulo Piscatoris, die VII. junii M. DC. III. Anno pontificatus nostri duodecimo.

Voluptatem non mediocrem, Beatissime Pater, cepimus, literis Sanctitatis tuae nobis a viro prudentissimo Offredo, Episcopo Malfictensi, ejus apud nos Nuntio, redditis ac perfectis, cum ex eis intellexerimus id, quod sane vehementer optabamus, eam præcipue Sanctitatis Vestrae curam esse, ut sub hoc novo Angliae Rege catholicæ religionis apud illum & illi subjectos augeatur desiderium & cultus, animarumque ibi degentium saluti quocumque fieri possit modo consulatur. Cumque Sanctitas Vestra nostram etiam operam apud eum Regem huic rei non dubitet profuturam, pro comperto eam habere percupimus, nos cuicunque occasione, unde pœnitus modi ejus voluntati a nobis satisfiat, pro summa nostra erga Sanctitatem Vestram ac Sanctissimam Sedem Apostolicam observantia & pietate, opportunis officiis non esse defuturos: qua de re & Sanctitatem Vestram per nostrum apud eam oratorem certiore fieri dedimus ei in mandatis. Quod reliquum est, Deum Optimum Maximum deprecamur, ut ea in re Sanctitati Vestrae quam maxime faveat, ipsamque ad christianæ reipublicæ commodum diu feliciter servet incolumen.

*Antonius
Stardenus
Jacobij Re-
gis ad Se-
natum lite-
ras deferit.*

Interea Regis nomine Antonius Stardenus, eques, Venetas a duobus continentis Sapientibus ad Principis Patrumque Collegium deductus, insignis humanitatis atque officii regias literas dedit: quibus & Britanniæ successionem significabat, & suam Reipublicæ amicitiam pollicebatur: quas gravi atque accurato sermone Stardenus subsequutus, nihil, quod ad egregiam potentissimi Principis in Venetos voluntatem patefaciendam pertinere, omisit. Duodus vero ac Molinus cum in Angliam pervenissent, summis honoribus excepti, Tameso amne regisque cymbis devecti, Londinum, in quo tetricima lues, quæ multos mortales absumperat, jam mitescente caelo, restingui cooperat, ingressi, effu-

effusa undique ac conferta per vias ac compita multitudine, ad regiam aulam deducuntur, Rege ipso ac conjuge ex eminentiori specula populi frequentiam legationisque splendorem spectantibus, dum multi adhuc veteris cum Anglis Reipublicæ amicitiae memores, jamdiu intermissum, renovatum modo legationis munus lætis animis inspicerent. Regem procerum corona circumseptum adeunt; qui e folio, quod sub conopeo erat, exurgens, aliquantoque progressus, legatos perbenigne amplectitur, aperto capite Duodum legationem exponentem audit. Is amplissimum regnum Angliae delatum Senatus nomine gratulatur; eximium in illum Reipublicæ animum significat; complura quæ ad conciliandam Jacobi voluntatem spectant, addit. Nihil in Rege, Gallico idiomate utente, vel ad respondendum humanitatis, vel decoris dignitatisque in Rempublicam desiderari potuit. Duodus dies aliquot Londini commoratus, Molino, altero Legato, in Anglia relicto, muneribus regiis ornatus, virtutis, prudentiæ, atque liberalitatis fama insignis, in patriam revertitur: nam inter cetera Henricum, Walliæ Principem, egregiæ indolis incredibilisque spei adolescentem, Regis filium, exquisito ac per celebri convivio excepit: quod cum pater cognovisset, inter medias epulas lætabundus eo se contulit, nihilque, quod ad patefaciendam vel in Venetos vel in Duodum ipsum legatum benignitatemi ac benevolentiam, profisci posset, prætermisit. Hæc in Anglia.

Verum Agustanorum tumultus, qui jam pacati ac restincti videbantur, denuo recruduere. Nam anni initio, repente ex cesso Epidauriorum imperio, Venetæ Reipublicæ signa extulere; statimque ad urbem, qui ea de re Senatum docerent, misere. Inexpectatus Patribus nuntius fuit, quippe qui illos potius in Epidauriorum fide permanere, quam novas res moliri optassent. Attamen ad eos motus comprimendos litteræ ad Bernardum Venerium, sinus Adriatici præfectum, mittuntur: statim cum triremium manu Agustum contendat, arcii quadraginta peditum præsidium imponat, ne majores exoriantur tumultus caveat, deque earum rerum statu Senatum doceat. Ne vero ex parva ac tenui scintilla ingens incendium in Adriatico sinu erumperet, cuncta potius consilio & prudentia quam vi agenda Patres existimabant, Epidau-

*Agustanæ
Epidauriorum
ejiciunt,
Venetorum
signa extol-
lunt.*

*Senatus
mandata de
Agustanis
ad Bernar-
dum Vene-
rium.*

1603

riosque, qui in Agustanos omnia tentaturi videbantur, vel mulcendos vel leviter coercendos censebant, cum ira æstuantes, per eos fere dies duos sacratos viros, Agustanorum consilii participes & concios, interfecissent; atque ob id a Pontifice Maximo cœtu fidelium amoti, ægre certis conditionibus veniam impetrassent: iniquum vero esse, ut ii, qui ad Rem publicam configuerant, atque sponte in ejus se tutelam dederant, aliorum libidini ac crudelitati permitterentur. At Epidaurii cum primum ab Agustanis Reipublicæ vexilla sublata, sinus præfectum eo illatum, præsidium arcis impositum cognovissent, Stephanum Benessam, oratorem, Venetas mittunt. Istogatus, ut mos est illius reipublicæ, Collegium ingressus, prolixo sermone Agustanorum insolentiam, pervicaciam conqueritur: *Nullis flecti officiis, nullis mitigari beneficiis potuisse, quin tandem in patentem rebellionem eruperint, Reipublicæque præsidium acceperint: scire se, parum ea insula vel potius scopulo Rempublicam egere, cuius late patens terra marique imperium sit: verum grave Epidauriis videri, eorum perduelles foveri, iis spiritus addi, pessimo cunctis Principibus, ac Venetis aliquando, exemplo cessurum: quapropter amicæ Reipublicæ nomine, que semper in Venetos singulari observantia extiterit, postulare, deducto præsidio, insulam liberè permittant, ut de subjectis rebusque suis consulere ac statuere sibi integrum ac tutum sit.* Benessa oratori Senatus consulto responsum: *Ad Agustum occupandam Rempublicam aspirasse nunquam; superiore anno, cum Epidauriorum imperium pertæsi, ad eam Agustani configuisserint, ne a dominorum fide discederent, suafisse; ut se se iis conciliarent, incitasse: eadem mente Senatum nunc esse; Bernardumque Venerium, sinus præfatum, non eo misisse, quo Agustanos subigeret, atque Venetis ditionibus adjiceret, quid enim tantula accessione Reipublicæ accresceret? sed ut motus, qui inde assurgere facillime possent, comprimeret, ne parvis initiis graviora mala suborirentur: id & omnium & eorum imprimis Reipublicæ interesse: opportune itaque Agustanos, modo tuti atque immunes sint, libenter Senatum permissurum.* Benessa cum hoc responso dimissus, re imperfecta discedere nolens, exitum in urbe præstolatur.

Interea ex Agustanorum plebe quatuor deligi, qui ad negotium per-

*Stephanus
Benesa,
Epidaurio-
rum orator
ad Venetos,
& ejus offi-
cium.*

*Senatus
responsum.*

pertractandum Venetias accederent, Senatus jussit. At Epidaurii, et si optime Patrum mentem nosserent, attamen cum Clemente Pontifice Maximo, cum Philippo Hispaniarum Rege, atque Mehemeto Byzantino Imperatore nullum officii genus prætermittebant, ut ii Venetos ad insulam quamprimum reddendam hortarentur atque impellerent. Ea de re Romæ cum Francisco Vendrameno Clemens egit. Philippus per Inicum Cardineum idem a Senatu petiit. Byzantii, qui supremi Visiri vices tunc obtinebat, a Francisco Contareno eadem acriter contendit. Quæ Senatum ad Agustanos amplectendos impulerint, a legatis exponuntur: *Non rerum novarum aut finium proferendorum cupiditate (de deserto etenim scopulo, omnibus fere humanis nudato præsidiis, agi) sed miseris afflitisque Agustanorum fortunis, qui intolerando jugo pressi Reipublicæ signa extulerant, atque ut iis tumultibus, qui facile inde in Adriatico sinu oriri possent, prospiceretur, permotum cuncta egisse: salvis Agustanorum vita ac fortunis, statim Epidauriis insulam tradituros; idque illico efficiant, nisi copertum Patribus fuisset, innoxiam gentem libidini ac crudelitati sœvientis ac præferocis populi objecatum iri.*

Dum hæc fiunt, negotium de Rhætis Reipublicæ födere jungendis, antea intermissum, denuo agitari cœptum; in quo sane cum plura acciderint, quæ & ad finitimorum in Rempublicam animum, & ad gentis ingenium rationesque pernoscendas spectent, si paulo altius exordium sumpfero, rem me neque prorsus injucundum neque inutilem facturum arbitror. Rhætorum vel Leontiorum gens, licet regionis amplitudine, incolarum numero, disciplina militari longe Helvetiis inferior sit, attamen locorum situ atque opportunitate haud exiguam apud Principes famam, non multis ab hinc annis, est naæta; quod Leontii Helvetiis, Germanis, ac Gallis finitimi sint, in foribus Italæ positi, cum Venetis latos fines ob Vulturenam vallem habeant, indeque pervium in Bergomates ac Brixenses iter pateat. More Helvetiorum reguntur, atque in tres pagos, quæ födera vocant, distinguuntur. Cathedrale decem jurisdictionum, ac illud quod *Grifum* vocant, primum undecim, alterum octo, tertium decem

1603

decem conventibus, quas *communitates* vocant, constat. Penes eos summa reipublicæ, jus bella, paces, fœdera, ac quidquid ad publicam rem spectat, suffragiis decernendi. In prima vigintquinque, in secunda viginti octo, in tertia quindecim suffragia adnumerantur, ut cuncta octo ac sexaginta summam æquent. Ex iis concilium (*Dietam* vocant) conficitur: tres in eo præsides, totidem scribæ (bini pro quoque pago leguntur) ut, si horum suffragia addas, quatuor ac septuaginta in universum censemantur, ex quorum majori numero omnibus de rebus decernitur. Pagorum præsides certos homines, qui cum Principum ministris ad eos ventitare assuetis agant, diligunt. Si quæ amplexanda existiment, novem ac viginti viros ad *communitatum*, ut vocant, sententias exquirendas mittunt. Ab iis ad concilium majus refertur, penes quos deliberandi, ut diximus, facultas est. Bis in anno junio mensē divi Joannis, januario divi Pauli festis diebus convenient. Aliud extra hæc tempora minus consilium cogere consuevere, quod sex ac triginta viris constat, *Pittacum* appellant. In id, si quid extra dietæ tempus petatur, coeunt, de postulatis referunt, exquisitisque communitatum sententiis decernunt. Ingenium gentis ejusmodi est, ut sæpius plebis arbitrio, quam ratione regatur. Locomorum sterilitate, infecundo solo multarum rerum egent; auri in primis appetentes atque avidi. Ac licet Helvetiorum instituta immittati, reipublicæ quamdam formam retineant, attamen amnibus, montibus, ac vallibus inter se discreti ac disjuncti, pro variis quoque studiis ac rationibus non modo inter se nonnunquam dissident, verum sæpius privato nimium addicti commodo, officium in republica tuenda deserunt.

In Hispanos, & Gallos non eodem modo affecti sunt. Affida quoque commercia inter eos ac Insubres sunt, ob ea quæ ex Germania per Leponitorum fines in Comensem lacum influunt. At in Gallos, vel ob opimas pensiones atque beneficia a Regibus accepta, vel quod eorum præsidio libertatem facilius tueri posse sibi persuadeant, mirum in modum proclinati sunt; ut superiori anno, obstante licet Petro Henriqueo, Fuentano comite, Insubrum gubernatore, fœdus cum Henrico, uti antea anno M.D.XXI. cum Francisco pepigerant, sanxerint. Cum

Vene-

Venetis vero vel finium propinquitate , vel commodis quæ haud contemnenda ex Venetis ditionibus ad eos perveniant , semper amicitiam coluere ; sæpiusque de mutuo cum iis foedere sanciendo actum , atque eo potissimum tempore , quo transalpinorum militum Franciscus Vaudemontius imperator a Senatu fuerat declaratus ; haud parum Reipublicæ rationibus conducere Patres rati , si externo militi aditus in Venetas ditiones pateret . Itaque anno M. D. LXXXVIII. re per Hieronymum Cornelium , Bergomi prætorem , agitata , in eas conditiones fere conventum fuerat , quibus decem antea annis Joannes Michaelius , Marcius Procurator , cum Joanne Salice transegerat ; licet , variis exortis difficultatibus , nihil confici potuisset . Tentati nihilominus etiam postea Lepontiorum animi , atque anno M. DC. I. vehementius solicitati , cum , Philippo secundo defuncto , a filio tot regnorum gubernaculis suscep- tis , triginta peditum millibus magnoque equitum numero in Insubribus coacto , ne novi aliquid Hispani in Italia molirentur , publicamque quietem interturbarent , plerique vererentur ; Senatus Italorum non modo , verum etiam exterorum militiam conflare , peditumque ad duo millia & quingentos e Lotharingia evocare coactus fuerat . Ac licet turbo ille , qui in Italiam casurus videbatur , repente discuteretur ; attamen multa inde , vel ad imperium tuendum , vel ad publicam tranquillitatem atque Italæ quietem imprimis conservandam documen- ta sese obtulere . Tunc autem certius cognitum , quantum Reipublicæ cum Rhætis conjunctio mutuo usui esset futura . Aegre porro tulerant Lepontii , per suos fines Lotharingis milibus transitum minime petitum ; quod sane Vaudemontii partium esse rati , Patres neglexerant : cum is plura ad ductandum in Italiam exercitum sibi itinera non defutura constanter affirmasset : tamen Helvetii ac Lepontii , per quorum ditiones transeundum erat , si Senatus peteret , satis facturos , neque animum iis , neque vires ad bene de Republica merendum defuturas , ajebant .

His multa accedebant , quibus mentes suspicione quadam veluti defixa detinebantur . Cum Itali Principes fere omnes in Philippum , veluti in orientem solem , respicerent . Solus Clemens , magnus Dux Hetruriæ , ac Veneti ad Italæ digni- tatem

1603

tatem ac libertatem tuendam conspirare videbantur. At Pontifex, licet in neutram partem propendere, neutrique plus æquo favere velle affirmaret; vel invitus multiplici nexu Hispanis jungebatur, qui & censu & opimis redditibus majorē ad se Purpuratorum partem attraxerant, ac nuper Sueszano Duci, legato, magnam auri summam annuatim iis distribuendam tradiderant. Ferdinandus, quamvis libertatis Italicae acerrimum se vindicem profiteretur, idque multis argumentis superioribus annis declarasset, a suis rationibus, quidquid Hispanis offensam aut molestiam inferret, alienum censēbat, cum præfertim nondum Senensis ducatus, quem beneficiario jure acceptum Hispanis referebat, a Philippo titulos impetrasset. Veneti supererant, qui unicam sibi metam publicæ quietis, propriæque libertatis tuendæ proponerent, in idque acrius insudare atque incumbere necessarium ducerent, postquam Henricus quartus, Galliæ Rex, Vervinensi ac Lugdunensi pace Salassii Sabaldo permisſis, omnem istius provinciæ curam ac solitudinem pene abjecisse videbatur. Qua ex re Fuentanus comes in omne augendæ regiæ ditionis in Italia momentum intentus, qua arte, qua astu non minimum accessionis Insubribus fecerat. Finarium, castrum olim Caretæ familiæ, situ peregregium, Genuensibusque imminens, occupaverat. Populoniæ (domino ex Appiana familia defuncto) præsidium imposuerat. In ea, quæ beneficio jure Malaspina domus in Lunensi regione obtinebat, irreperere, quo propius Ferdinandum premeret, tentaverat.

His de causis summo animi conatu de foedere cum Leponiis firmando actum; ac primum per Salicem, mox per Franciscum Martinengum, qui multas in ea gente clientelas habebat, demum per Franciscum Pontium, secreto primorum explorata voluntate, cum omnia satis favere cœptis viderentur, tandem mense junio de scriba, qui Senatus nomine negotium perageret, in eas regiones mittendo, agitatum: & quamquam non deerant, qui tempus magis opportunum requirerent, Fuentanique comitis petitionibus rejectis, ac Joanne Baptista Sacco ad eorum amicitiam petendam legato dimisso, cilibusque dissensionum fluctibus in ea gente nondum sedatis, ægre quidquam confici posse, arbitrarentur; tamen, ut scriba cum

cum literis atque mandatis ad foedus tractandum in Rhætos mitteretur, decretum. Adjectum, quo Präconsultores quam primum de mandatis dandis consulerent, ut intra dies octo ad Senatum referrent. Joannes Baptista Padavinus a Patrum Collegio designatur: mandata dantur. Is statim in Lepontios contendit, in consilium, quod eo tempore celebrabatur, a primoribus gentis, quorum sibi animos antea liberaliter conciliaverat, deducitur. Perlectis Senatus literis, quibus benevolentia atque animi propensione Veneti strenuam atque finitimatam gentem prosecuti sint, Padavinus exequitur. Statutum semper Patribus fuisse, ut arctiori necessitudinis vinculo cum ea republica connecterentur: quod hucusque id ad exitum perduci nequiverit, fortunæ potius ac temporum malignitati, quam voluntati tribuendum: bac vero legatione quantum bæc sibi cordi bæserint, cunctis Senatum patefacere voluisse: vel finium propinquitate, vel rerum publicarum statu, in quibus libertas vigeat, non minora iis, quam Venetis commoda, securitatem, decus foedera paritura: itaque ad id summi momenti negotium tractandum suam omnem operam, studium, diligentiam exhibere; ea in re non minus Veneti Senatus scribam, quam amicum fortissimæ gentis futurum. Perhumanius trium foederum concilii præsides Padavino respondent. Duodecim qui de tota re tractent, postea ad concilium referant, diliguntur. Post multa hinc atque inde agitata, in leges antea decretas conventum. Tria controversa capita ita definita sunt. Primum, ut Lepontii suo milite Venetos adversus quoscumque tueantur; cum de inferendo bello agatur (perpetua quæ vocant) cum Oeniponti comitatu foedera serventur. Posteriori capite caustum, ut paria præsidiariis, atque iis, qui in exercitu erunt, stipendia, mille nempe ac septingenti aurei menstrui, uti ab aliis Principibus fieri consuevit, persolvantur. Tertium, quoties eis bellum inferretur, triginta aureorum millia a Senatu petebant, Padavini virtute præteritum, eo tantum adjecto, ut quoties bello lacefferentur, quæ a Republica auxilia tribui possent, iis impertiretur. Negotio quatridui spatio discusso, de viris qui communitatum suffragia exciperent mittendis actum: novem ac viginti lecti, quos Padavinus

*Joannes
Baptista
Padavinus
ad Rhætos
designatus.*

*Fœderis
Rheorum
cum Vene-
tis tracta-
tiones.*

(ita

1603 (ita enim cum ea gente agitur) donis ac pollicitis sibi devinxerat.

Interea, dum in portu res est, varia impedimenta insurgunt. Nullum non lapidem Hispani movent, cunctas machinas ad substructionem evertendam adhibent: plebem timore, primores spe, omnes suspicione perfundunt: *Potentissimi terrarum orbis Regis sibi inimicitias comparatueros; nihil illis detrimenti magis, nihil tutum minus accidere posse, quam, si quæ ad Rhætos ex Insubribus utilitates perveniunt, commeatus, frumenta, merces, neglexerint; quæ plerisque ex cœli inclemencia ac solis malignitate eveniunt, hoc uno sarciri incommoda posse; si hæc parvifaciant, impensis assiduis, vel in itinerum angustiis, vel in Vulturena valle, & Clavenæ comitatu tuendis, eorum fortunas exhaustum iri.* His rumores in vulgus dissipati accesserant, ab iis, qui Venetam civitatem incoluerant potissimum exorti: plebem triremibus, quod servitii genus durissimum habetur, mancipatum iri. Fuentani comitis minæ addebantur: cuncta cum Insubribus commercia adempturum: ne ex Germania atque Helvetiis merces in Lepontios transfunderentur, sed per divi Gottardi (ut vocant) montes deferrentur, jussurum. Edictumque in id promulgandum curaverat. Bragaliæ quoque incolæ, qui prope Comensem lacum degunt, novos motus ciere; alii, si in cœpto Lepontii persisterent, ad arma venturos minari. Agnedinæ incolæ, triremium famam horrentes, de revocandis mandatis, mittendisque ad Fuentanum oratoribus agebant. Neque minus mora & cunctatione officere Carolus Paschalius, Henrici a secretis, qui tunc in Rhætis erat, videbatur; atque eo magis postquam Vichius legatus supervenit, cum ambo aperte omni officiorum genere oppugnarent, quod, quæ mens Henrici esset, nondum cognoverant. Atque ab eodem Padavino Vichius contendebat, donec ex Gallia ad eum a Rege literæ perferrentur, supersederet. Ac licet ex illius animo scrupulum omnem evellere Padavinus niteretur, neque minus eo födere de Henrico, quam de Reipublicæ amicæ commodo agi disceptaret; at-tamen cum nihil proficeret, in id tandem coactus devenit, ut föderibus in concilio sancitis, quatridui mora ad subscriendum injiceretur, ut interea de Regis mente certior fieret; qui, oratorum literis acceptis, eos omni ope Reipublicæ suffragari jussit.

In-

*Paschalis
& Vichii,
Gallorum
oratorum,
contra fœ-
dus officia.*

*Henrici
Regis ad
fusos orato-
res manda-
ta de fœde-
re juvando.*

Interea Fuentanus Larii lacus trajectum includit, idque Horatii Pallavicini, Novocomensis præfecti literis irarum ac minarum plenis significari pagis jubet. Eo turbatae nimium Lepontiorum mentes, ac ne momento cuncta everterentur ac rescinderentur, Padavinus veritus, primores vocat, facillime iis omnibus occurri posse suadet: si alio itinere quam per Insubres in Venetas ditiones mercimonia convehantur, per Morbenii scilicet montiis clivos, quos paucis ante annis Aloysius Priolus, Bergomi prætor, complanari melioresque reddi curaverat; eodem, si paulo accuratius perpurgentur, ex Anglia, Germania, Gallia, Helvetiis affatim cuncta confluxura: neque in vesticibus ac portoriis tollendis Senatus liberalitatem desideraturos. Sedare concitatos animos enixa fortuna favit. E Tigurino pago quidam in Venetos propensus, forte in Rhætos advenit: ostendit, momento, quæ Fuentanus moliatur, perverti posse; Helvetios ac Tigurinos præsertim, per quorum ditiones civitatemque ab extremis usque occidentis oris prædivites merces deferuntur, alia via, nisi per Larium lacum in Insubres devehi nunquam passuros; divi Gottardi montium itinera aspera, insueta, confragosa; itaque si cœptis insistat, brevi aversa cuncta ab Insubribus commercia experturum: interea opportunius faciliusque Morbenii montis iter futurum; illac Tigurinos transituros: de duobus alterum eventurum, vel ut Insubrum negotia penitus extinguerentur, vel per Larium lacum (uti alias contigisse memorabat) itinera laxarent. His erectis parumper animis, quo loco res sint, Patribus Padavinus significat. Statim Senatus consulto rescriptum: viam Morbenii publico sumptu complanari, muniri (sex passuum millibus ea constat) vesticalia ac portoria imminui placere.

Interea conventuum calculi Tavam oppidum ad concilium deferuntur; omnes præter septem consensere: summa foederis capitum hæc fuit. *Quod felix faustumque sit: inter Venetum Rempublicam ac Rhætos in has conditiones fœdus percutiatur. Quotiescumque Venetis libuerit, sex ex Rhætis peditum millia conscribere liceat, ea lege, ut iis terrestri tantum, non navalib[us] bello, quod militiæ genus insolens genti est, utantur: non arcium, non oppidorum obsidioni operam navare teneantur.*

Cum-

1603
Fuentani
omnis in
Rhætos mis-
sæ.

Fœderis in-
ter Venetos,
& Rhætos
capita.

1603

Cumque Galliarum Regi imperanti sexdecim millia submittere ex fœdere cum eo nuper icto debeant, in Gallicam militiam nomina dantibus, tantum quatuor millia evocare Venetis liceat, ne propriis viribus regio exhauriatur. Cobortibus, quæ trecentis constant, mille ac septingenti aurei nummi singulis mensibus persolvantur, conscriptæ copiæ decem dierum spatio in Venetis ditionibus sistantur. Minor quam duorum millium ac quingentorum numero in castris aut in acie esse nequeant. Aegrotis usque ad insequentem mensem novamque lustrationem stipendia continuuntur. Sacramento solutis dimissisque trimestre æs tribuatur, quo domum se conferre queant. Bello vero vexatis revocare Rhætis milites fas sit, iisque operam atque auxilium, prout occasio ratioque ipsa tulerit, Respublica pollicetur. Si victoria Veneti potiantur, prefectis ac militibus menstruum honorarium stipendum pendant. Sal ex ditionibus Venetis, eo, quo Brixienes coemunt pretio, Rhæti accipient. Singulis in Reipublicæ fines ingressus, exitus, commoratio, negotia tuta sint; neque a magistratu, modo disputationibus, dicteriis, vetitis libris, patamque improbato cultu abstineant, de religione interrogentur. Vicissim per utriusque populi ditiones copiis transitus pateat: itinera utrimque hostibus præcludantur, ad eosque pellendos mutuo juventur. Septem aureorum millia singulis annis Rhætis Veneti exsolvant, quorum tria millia ac quingenta in tria fœdera distribuantur, reliqua privatorum commodis accedant; sexaginta insuper fistulae ferreae (moschettos vocant) annuatim fœderi unicuique transmittantur: in decennium fœdus ictum, ni ante annum diremptum renuntietur, pro revocato habeatur. Rhætorum societatibus ac fœderibus cum aliis gentibus ac Principibus antea percussis bac fœderatione minime derogetur. Quo inito, legatos septem ad Rempublicam deligunt, qui statim ad id jurejurando faciendum Venetas accedant. Fuere hi, Hercules Salices, Joannes Gulerius, Augustinus Traversius, Rodulphus Sovestanius, olim gymnasii Patavini rector, Jacobus Laghsius, Baptista Salices, Thomas Suestanius, quibus in itinere ex publico, Senatus iussu, victus suppeditatus. Decimosexto kal. octobris ad urbem veniunt. Dominica die in conclavi, ubi majora comitia celebrari solent,

Rhætorum
legati ad
fœdus fir-
mandum
Venetas
missi.

solent, omnes convenere, atque inibi coram Principe & Collegii Patribus solemni ritu fœdus ictum, jurejurando firmatum, promulgatumque est. Postridie Senatus iussu in Principis aula publico epulo excipiuntur. Octavo kal. octobris redditum in patriam cum decrevissent, denuo ad Colle-gium Principes Patresque salutandos adeunt; mox ex eorum numero sex equestribus insignibus a Principe ornantur, unus enim ex iis, dum Patavini gymnasi rector esset, in equestrem ordinem allectus fuerat; singulis torques aurei quadringentorum aureorum dono dati: in reliquos singulos quoque publicæ munificentia argumenta edita; duodecim eorum præfectis totidem literæ, quas patentes vocant, exhibitæ, quibus, si occasio adesset, cogendi militis facultas permittebatur.

Eodem anno, dum hæc geruntur, longo emenso itinere, Fethis Begus, a Persarum Rege missus, veteris augendæ cum Venetis amicitia negotiorumque causa, tertio nonas martii Venetas venit, regiasque literas & dona detulit. Erant literæ Persico idiomate conscriptæ, in quibus eximiam in christianos Principes voluntatem, egregium in Venetos studium præferebat, priscæque cum iis colendæ uecessitudinis, qua & ali, & augeri commercia possent, ingenti se affici desiderio significabat, Venetosque mercatores suis in ditionibus perbenigne habiturum pollicebatur. Fethin Begum, qui sua Venetiis negotia curaret, misisse, ut ei Respublica faveret obnixe petere. Hæc summa literarum. Aureis characteribus externæ superficie hæc verba inscripta erant: DEUS IMMACULATUS ET ALTISSIMUS. Inscriptio ad Reipublicæ Principem (ne id vel ad curiositatem, vel ad morem gentis, quo in scribendo utitur, noscendum prætermittam) erat ejusmodi. *Insigni atque per amplio Principi, regionum ac provinciarum Domino, justitiae administratori, verae regiminis regulæ custodi; inter magnos christianæ gentis Principes recensito; atque in iis, qui Messiae credunt, gloria, honore, potentia in primis ornato; pompa, amplitudine, felicitateque referto, cui hæc perpetua sint.* Literis dona addita, aureus excellenti opere amictus Principi exhibitus, quo solemnibus diebus in Persarum Regis memo-

Persarum
Regis ora-
tor ad Ve-
netos.

Persarum
Regis ad
Venetos li-
terarum in-
scriptio.

1603

riam uteretur. Similem Mogori, in India Regi, misisse Persam Fethis affirmabat. Tapes inde Persico artificio, serico atque aureo tessellato opere contextus, quo festis diebus, dum ad majorem aram ornandam ex ecclesiæ divi Marci promptuario thesaurus depromitur, Principis solium convestiretur; dona demum eidem divi Marci basilicæ oblata. Fethis liberaliter exceptus, literæ ad Regem Persarum datæ. Dona, quæ & præpotentem Principem decerent, & Reipublicæ dignitati convenienter, transmissa.

Varie interim Byzantium imperium agitabatur. Nam Regis vices in Asia obtainens (Scribam vocabant) homo præpotentis ac præferocis ingenii, qua astu, qua bellica virtute amplissimæ regionis sibi imperium arrogaverat; Byzantiumque versus contendens, ab eo haud longius quam tridui itinere castra locaverat. Prætoriani milites eo Asiaticum hominem fastus progressum frementes, indignabundi, Mehemetem ad tantos motus torpenter excitare conantur; Assanum, Horarium, quod egregie horologia conficiendi artem callebat, vocatum, maledictis proscindunt; insolecentem Scribam, cum initio comprimere potuisset, neglexisse, militum stipendia ad se attraxisse. Ille ab omni se noxa alienum & immunem jaçtare: de Scribæ consiliis affectataque dominatione Mehemetem interpellare nitentem, a Regis matre prohibitum. Rex præsentia sua tempestatem fedaturum ratus, visendum se populo præbet. At eo acrius procella sævit: vulgus duo capita depositit; si pernegerintur, promiscue sæviturum minatur. Rex ab efferata plebe prætorianisque metuens, diu reluctatus, tandem furentium libidini amatissimos sui, qui (ut ipsi vocant) Capi Aga Regis & Reginæ erant, objicit: cervices ambobus sectæ. Inde, Assano instigante, quod multa in eum mater agitasset, imperii rebelles, communicatis consiliis in regni perniciem aluisset, exitii in eum meditataque necis in suspicionem venit; atque, ut Ottomani admodum rigidi, nullo consanguinitatis jure tacti, in cognatos ferociter sæviunt, omni exutam potestate in vetus Amurathis septum divertere jubet. Mamutem vero, majorem natu filium, in spem regiæ successionis altum, quatuor mutis hominibus in cubiculum intro-

Turcarum
militem tu-
multus.

Mehemetes
filium ne-
cari jubet.

introductis , fune collo innixa , atque in adversas partes
adaecta , ipso in interiori recessu atrox spectaculum inspe-
ctante , interfici jubet . Nec diu Assanes immanis consi-
lli voluptatem tulit : nam facti pœnitens Mehemetes , ei
capite detruncato , Mehemetem suffecit . Ac Scribam pol-
licitis præmiisque delinitum , honoribus ac præfecturis au-
tum , in Pannoniam adversus Cæsarem militaturum re-
legavit : quo tempore Canisii a christiano mancípio fur-
tim sulphureæ pulveri admotus ignis , adeo ingens incendium
excitavit , ut totum fere oppidum , mœnibus convulsis , in
cinerem redigeret .

*Scriba in
gratiam a
Mehemet
recepitus.*

Uscochorum autem motibus denuo in Illyrico assurgentibus , Nicolaus Donatus , legatus secundum cum summo im-
perio in provinciam a Senatu missus , qui insolecentes pi-
ratas comprimeret ; quo tempore Chidirus a Turcarum in
Pannonia exercitus imperatore Venetas accessit , literasque
cum Bassæ tum Regis (jus enim illi est regio sigillo , &
nomine uti) pertulit , quibus & piratas cohiberi , atque Agu-
stam Epidauriis restitui petebat . Senatus consulto responsum ;
nil ad Uscochorum obtundendam audaciam prætermitti ,
nuper legatum in Illyricum missum : Agustani ne ab Epidau-
riis reciperentur , quos Respublica concessuros statuerat , iis
tribuendum esse . In eamdem sententiam literæ cum ad exer-
citum , tum Byzantium conscriptæ . Interea cum Hen-
ricus Galliæ Rex de percusso Venetorum cum Rhætis fö-
dere cognovisset , per Fraxineum legatum Senatui gratu-
latur ; ad id se conficiendum suam adjunxisse auctorita-
tem testatur ; ultro omne officium ac studium Reipubli-
cæ defert .

*Nicolaus
Donatus, in
Illyrico le-
gatus.*

Fuentanus vero , qui jam ante initam societatem aditum
mercibus per Comensem agrum intercluserat , ac ad Rhæto-
rum fines cohortes aliquot miserat , iacto föedere exardescens ,
a Novaria , Mortara , Lecco , atque Novocomo octingentos
pedites in propinqua Vulturenæ vallis loca mittit ; arcem in
Abduæ fluminis faucibus ad eos coercendos , aditusque omnes
obsepiendos , ædificaturum minatur ; unam tot incommodis
evitandis viam esse , si pro Insubribus tuendis Hispano
militi per eorum ditiones transitum permittant , neque alio-

*Fuentani
comitis
contra
Rhætos
acta.*

1603

rum copiis , se inscio atque inconsulto , aditum daturos polliceantur . Ob eas res Rhæti arma capiunt ; arce extructa sibi , compedes injici nunquam passuros affirmant ; nitrati pulveris vim , globos ferreos conficiendarumque arcium magistros ex födere a Senatu postulant . Bergomatum ac Brixiensium magistratibus petita præstari jussum . Henricus , iis cognitis , se ad Rhætos tuendos cum Republica consensurum Patribus significat : ad Hispanorum consilia conatusque evertendos multa sibi suppeteret . At cum jam in Rhætis , vel gentis vitio , vel Fuentani astu , vel inconditæ plebis suspicione ac metu dissidiorum semina suborirentur ; ad ea tollenda , föderaque nuper inita sarta testaque tuenda , Joannes Baptista Padavinus denuo missus .

*Jeannes
Baptista
Padavinus
denuo in
Rhætos mi-
titur.*

Per eos dies ulcus sensim altum atque auctum , adeo excrevit , ut summa cum omnium admiratione , gravique cum publica tum privata jactura erumperet . Cum enim aliquot ante annis ærea parva moneta , quæ solidi dodranteni , octo scilicet obulos conficeret , in ærariis officinis cuderetur , ex qua ob minutas impensas plebi commodi , ærario emolumen- ti haud parum accederet , temporis cursu adeo excreverat compluresque lucro illectos ad eam imitandam & cimentien- dam attraxerat , ut repente tanta ejus vis copiaque effluxerit , ut pene cunctas Venetas ditiones inundaret , auri argenteique in immensum fere pretiis auctis , ut prorsus negotia omnia hu- manaque commercia interdicta & extinta brevi fore videren- tur . Ea vero labe præcipue infima plebs conflictabatur , in quam quidquid illius pestis erat ; hominum vel fraude vel industria confluxerat . Huic malo obstante Senatus ratus , primum adulterinam illam monetam edicto vulgato prohibuit ; neque aliquid ejusmodi expendendum , nisi prius ab officinæ ærariæ magistris probaretur , sanxit : In eos qui ementitam in civitatem importarent , importassentve , vel ob id monopolium fecissent , favissent , agitascent , commerciave habuissent , gravissimæ poenæ necis , bonorum publicatio- nis perpetui exilii propositæ : indici præmia quingento- rum aureorum promissa ; exules revocandi , iis exceptis qui a Decemviris , vel ex eorum auctoritate proscripti fuissent , facultas permissa . Ad ea exequenda duo e Patri- bus

*Venerorum
commercia,
ib æream
incertam
ementitam,
turbata.*

bus lecti; Leonardus Donatus, Eques, Marcius Procurator: Aloysius Georgius, Pauli olim filius, qui in ejus criminis reos inquirerent: Jacobus Pisaurus, Censor, in continentem missus. Verum adeo morbus invaluerat, ut, cum nullis remediis depelli posset, tandem Senatus consulto cautum sit, ut penitus id monetæ genus extingueretur, certoque præstituto tempore qui ad ærarium deferrent, tantumdem pretii argento, vel auro reciperent, adulterina omni prorsus repudiata atque explosa. Quo ex decreto Patrum erga subjectos studium atque pietas quam maxime eluxit, ex publico ærario supra quingentis aureorum millibus erogatis.

1603
Jacobus
Pisaurus
ad conqui-
rendum de
area mone-
ta missus.
Senatus
decretam de
area mone-
ta extin-
guenda.

Ea æstate cum Michael Priolus, Vicetinus Episcopus, ex Illyrico, ubi, adsentiente Senatu, a Clemente ad invisenda quæ ad religionem spectant, missus fuerat, Venetas revertisset, repente gravi exitialique morbo correptus, summo omnium mœstre, egregia virtutis ac sanctitatis opinione relicta, ex huminis excessit. Pontifex, ut ei Joanneum Delphinum, Marcum Procuratorem, sufficere sibi permitteret, a Senatu per Offredum Internuncium enixe petiit; cum ei, qui apud Clementem legationem obiverat, lex obstare videretur, qua honores, dignitates, præmia, a Pontificibus, Regibus Principibusque oratores accipere severissimis poenis verabatur. At Senatus, ne Delphino, uti jam legatione perfuncto lex impedimento esset, cunctis fere suffragiis sanxit. Itaque eum Pontifex Viceitæ Episcopum nuncupavit, Senatuique permittenti ingentes gratias egit: ei, cum se statim procuratorio magistratu abdicasset, Hermolaus Grimanus, Marini Principis frater, majoribus comitiis est suffectus. Inde post aliquot menses legi instauratae additum, ne quis Reipublicæ ad summum Pontificem, vel alios Reges, ac Principes legatus ullo unquam tempore dignitates, honoresve, aut emolumenta aliqua acciperet, suosve accipere permitteret; in eos qui secus fecissent, exilii, bonorum publicationis poena indicta: legi numquam derogaretur, adjectum, nisi, ad centum atque octoginta Patrum numerum Senatu coacto, quinque e senis suffragiorum partibus tulisset.

Michaelis
Prioli, Vi-
cetini
Episcopi,
obitus.

Joannes
Delphinus,
Vicetæ epि-
scopus eligi-
tur.

Lex de emo-
lumentis ab
oratoribus
non acci-
piendis in-
stauratur.

Anni fere exitu Marinus Caballius, ex Gallica legatione reversus, Henrici arma, quibus indutus per tela perque hostes vir-

Henricus
Rex arma
propria ad
Rempubli-
cam per Ca-
ballium
oratorem
mittit.

1603

tute , fortitudine , felicitate tot bella confecerat , victoriasque reportaverat , egregium Regis munus ad Senatum detulit . Id honoris atque regiae benevolentiae in Rempublicam argumentum cum pergratum Patribus extitisset , ad eum officii plenas literas dedere . Thoraca aliaque arma , quibus regium obiectum corpus obarmataque dextera præclara adeo facinora ediderat , summo animi gaudio accepta , & ad invicti Regis memoriam posteritatisque documentum , uti pretiosa quæque adsolent , conservatueros . Iis perbenigne Henricus summum in Rempublicam studium voluntatemque testatus respondit . Regiam armaturam in Decemvirum armamentario nobili loco reponendam Senatus jussit .

M. D C. IIII.

1604

*Mehemetis
Turcarum
Imp. cbitus
& Achoma-
tis succe-
sor.*

Anni vero in sequentis initio , qui a parta salute M.DC.III. fuit , a Francisco Contareno , Reipublicæ legato , Byzantio literæ allatae , Mehemetem Turcarum Regem tertiodecimo kal. januarii repente , nullo præveniente morbo , e vita sublatum : ei Achomatem , qui nondum quartum ac decimum ætatis annum attigerat , successisse : adolescentem in populi conspectum datum , stupori plerisque fuisse , qui ingentis imperii habenas pueros nunquam arripiuisse memorabant . Principum legati qui Byzantii commorabantur , ad eum visendum , amplissimorumque regnum successionem gratulatum confluxere . Contarenus idem officii genus paucis per interpretem obivit : præsens Halis , Memphiticus Bassa , quem ad Vifiratum paulo ante Mehemes pater evexerat , Venetorum in Ottomanos Reges amicitiam studiumque laudibus extulit ; eos uti amicos habendos tractandosque affirmavit , Rege non semel capite annuente , quod in superbo Ottomanorum fastu , qui nunquam affari , perraro oculos conjicere in Principum legatos solent , pro insueto habitum . In alloquio Contarenus Regi tecto capite præter morem adstitit . Senatus extra ordinem legatum , qui & aditum regnum Achomati gratularetur , & pacem renovaret , Joannem Mocenicum , Equitem , legat .

*Joannes
Mocenicus
ad Achomo-
tatem ora-
tor.*

Ceterum regni illius primordia a Persa illata repente arma tur-

1604

*Perfarum
Rex bellum
Turcis in-
ferr.*

turbavere, qui perpetuus Ottomanorum hostis, Cæsareano bello, Mehemetis defuncti luxu ac torpore excitatus, Taurisium, Persarum regiam, sibi antea præreptam, cum circumiacentibus oppidis atque urbibus occupaverat. Eo nuntio vehementer commoti Turcæ, a Rodulpho pacem exposcunt. Cæsariani, si Agriam Turcæ Canisiumque restituant, Pesto illis, Hatuano aliisque parvis oppidis relictis, concordiam inituros respondent. Abnuentibus Turcis, discedentibus Cæsareanis, adhuc tempus Turcæ flagitant. Cæsar vero diuturno bello defessus, a Pontifice aliisque christianis Principibus auxilia petit; ni præsto sint, ad pacem cum hoste vi adactum descensurum: Firstenbergius comes ea de re cum Francisco Superantio agit. Sed multa, quin postulatis assentirentur, Patres remorabantur, atque illud in primis, quod propediem ab Acomate legatus expectabatur; neque tutum rebantur, dum de instauranda cum Ottomano pace agerent, fluctuantibus Cæsaris consiliis in apertam belli aleam Rempublicam adducere. Per eos namque dies Mustaphas Aga, regius quæstor, (quem Casnadar Turcæ appellant) Venetias accessit; Achomatisque literas attulit, quibus Mehemetis patris obitum, suscepsum a se imperium significabat, atque ut oratores pro firmando pace Byzantium mitterentur, petebat. Sulficares quoque Aga ad urbem cum regiis literis accessit, quibus, ut Agustam insulam Epidauriis, qui in ejus tutela conquiescerent, annuumque ei tributum penderent, pro veteri amicitia, pacisque legibus restitueret, Senatum rogabat. Responsum, salvis Agustanorum vita ac fortunis, & ultro antea Agustani Epidauriis obtulisse, at libenter modo quoque concessurum. Sub id quoque tempus Donati virtute Uscochorum licentia audaciaque compressa, eique mox ægritudine affecto in patriam reditus, legationisque abdicatio permissa. Ex ejus discessu prædonibus rursus erumpentibus, Andreas Gabrielius cum eodem imperio in Illyricum missus. Leniusque ea temporum conditione agendum Patres rati, a Cæsare petunt, flagitant: initiis obsistat, ne pestem altius se se attollere permittat: eorum quæ cum Josepho Rebata Paschalicus pepigerit, meminerit: sibi suadere, ut amicæ Reipublicæ perpetua damna ac molestiæ inferantur, numquam pastrurum. Ad Ferdinandum quoque, Caroli olim Archi-

*Mustaphas
Aga Ach-
omatis lite-
ras afferit.*

*Sulficares
Aga a Se-
natu, ut
Agusta Ep-
dauriis re-
stituatur,
petit.*

*Andreas
Gabrielius,
in Illyrico
legatus.*

1604

ducis filium, in eamdem sententiam scriptum. Cæsar ex iis; quæ de Uscochorum recentibus flagitiis cognoverat, summam se molestiam percepisse; ut ea in quæ Paschalicus cum Reba-
ta convenerat, servarentur, curaturum, Senatui rescripsit.

*Joannis
Mocenici
& Octavia-
ni Boni, ora-
zorum, By-
zantini iter.*

Interea Joannes Mocenicus, ad Achomatem designatus, una cum Octaviano Bono, in legatione continua Francisco Contareno suffecto, octavo idus septembbris Justi Antonii Belleni, damnatorum remigum præfecti, prætoriam concedit, Hieronymi Mauroceni, atque Aloysii Marcelli stipantibus tremibus. Idibus octobris Tenedum pervenere. Insula olim Venetæ ditionis, pro qua cum Genuensibus aliquando acer-
rime dimicatum, triginta passuum millium circuitu constat; modo quatuor in ea Christianorum millia degunt. Arx quadra-
ta figura, infirmis septa mœnibus, at bellicis tormentis instructa, Turcarum præsidio satis valido firmata, portum octodecim triremium capacem, in boream obversum, aquationi opportunum, obtinet. Ibi Achomatis jussu turcica triremis legatos cum universo comitatu exceptit. Bellenius usque ad Sigeum promontorium (modo *Jannizzerum caput* vocant) Trojæ ruinis insigne, duodecim passuum millium itinere deduxit; inde vela in occidentem vertit. A Sigeo octodecim passuum millibus ad binas arces, quarum altera in Europa, altera in Asia sita est (*Dardanellos* vocant) triremi turcica pervenerunt. Inde recta freto in ducentorum passuum mil-
lium longitudinem protenso, Byzantium delati, ab Contareno legato, multa Venetorum negotiatorum, multa Turcarum turba obviam prodeunte, suscepti sunt: regio epulo in *Divan* excepti, Achomatem adeunt. Mocenicus paucis legationis munus obit; inde cum Bassa Visiro in pacis antea initæ leges conventum. Legati aureis donati vestibus, liberaliterque habiti. Mocenicus & Contarenus in patriam revertuntur.

*Pacis inter
Venetos &
Turcas cō-
firmatio.*

Interea neque mari neque terra satis prospere Achomati-
res procedebant. Ferdinandus Hetruriæ Dux aliquod semper facinus in barbaros mente agitabat. Forte Liburnum ex Lybia Anglus navarchus delatus, octo in Julianæ Cæsareæ portu triremes favonii flatum, in altum vela daturas, expe-
ctare renunciat. Una consilium Hetrusci de iis comburendis
ineunt.

ineunt. Arrepto in Lybiā itinere, improviso adorti, igniumque ejaculatione, quorum instructi copia ad id patrandum accesserant, incendunt, piraticamque ea æstate exercendi Lybicis prædonibus facultatem eripiunt. In Pannonia quoque Strigonium septembri mense, irrito exitu, Turcæ oppugnant. At Pestō ditione recepta, audentiores facti, Strigonium rursus corona cingunt. Georgius Bastius, vices Cæsaris obtinens, Mansfeltius, atque alii Germaniæ proceres, qua moenibus fortiter dimicant, qua in hostes acriter irrumunt. Duo circiter peditum millia, equites quingenti in Turcarum castra penetrant, ferrea glandium procella cuncta miscent turbantque, strage omnia implent, septingenitos cædunt; atque ex suis centum tantummodo desideratis, exuvias hostium reportant: commeatusque inopia, prætorianis impellantibus, Serdar Bassa Strigoniō abscedit. Neque felicius in Dacia a Turcis pugnatum. Betleūm Gaborem, provinciam iis subiecere tentantem, atque ad amnem Themesum castrametantem, incautum Cæsareani profligant, concidunt. Submissos a Temesvarii Bassa, de suorum internectione per transfugas admonito, auxiliares, usque Temesvarium insectantur. Illi sublicium pontem a præfecto demitti, ut instanti eripiantur neci, summis vocibus inclamat. Is, ne promiscue irruat hostis, veritus, ex pinnis ac speculis stragem suorum despectat: præda ingens, duodecim militaria signa capta. Ita eo anno in Pannonia ac Dacia bellum gerebatur.

In Italia suspicionibus ac diffidiis laboratum. Cum enim Fuentanus Rhæticum foedus cum Venetis æquo animo pati non posset, tum minis, tum pollicitis ad se eam gentem allucere nitebatur. Itaque commercia cum Insubribus interdixerat, annonam commeatusque præcluserat, arcem prope Vulturenam vallem, proprio indito nomine, excitandam curabat. Altera ex parte ad societatem ineundam incitabat: in eam si coirent, & aditus patefacturum, & annonam præstaturum, & arcem demolitum. Illius leges duobus præsertim capitibus (uti diximus) continebantur: altero, ut transitum per eorum fines potentibus Hispanis darent; altero, ne, insciis atque inconsultis illis, aliorum copiis permitterent. Atque ut

Africana
triremes ab
Hetruscis
incensa.

Turca-
rum ad
Strigonium
cades.

Betleūm
Gabor a
Cæsareanis
profligatus.

Arx a
Fuentano
comite prope
Vulturenam
vallem in-
struxit.

rudem

1604

rudem gentem flecteret, id neque Gallicis neque Venetis foederibus adversum esse contendebat; quod Henrico in Italia nullæ ditiones essent, ad quas recuperandas cum exercitu proficisceretur; quodque ad Venetos tantum bello lacefritos defendendos, non ad arma in alios inferenda foederis præscripto obstringerentur. At vix Padavinus in Rhætiam per venerat, cum Herculem Salicem Rhæti Venetias legatum mittunt. Is, quo loco eorum res sint, quot post percussum foedus incommodis afflissentur, explicat: *Commercia ab Fuentano, quo unico sustententur, interdicta: sterili atque infecundo solo, annonam ex finitimis regionibus comparare assuetis facultatem ereptam: in eorum cervices arcem excitatam: vehementer turbatos commotosque Rhætos esse; quodque haud dubium exitium portendere videatur, civiles nuper dissensiones exortas, quibus misere laceratam disceptamque eorum rempublicam, ni præsto amici sint, in præceps ituram: eo tam afficto ac prope perdito suarum rerum statu, se potissimum designatum, qui consilium, opem petat, exoret: id cum pro nuper dicta jurejurando societate, tum pro ipsiusmet Reipublicæ beneficio atque incolmitate efflagitare. Quid enim, si Rhæti concidant? an non eorum casu exitio cunctis Italæ Principibus cladem vastitatemque imminere? Itaque alterum ex duobus petere, vel foedera quæ neque Gallicis neque Venetis officere videantur, interpretari ac moderari permittant, quo publica pax ac tranquillitas minime interturbetur; vel, si secus sentiant, auxilia, pecuniam suppeditent. Quod si e re communi sit, ut in eorum finibus propugnaculum extruatur, ad id conficiendum sumptus subministrent.* Senatus consulto breviter responsum: si pactis Rhæti stent, neque quidquam foederibus adversum moliantur, omnem opem auxiliuunque præbiturum. In eamdem ferme sententiam oratori, quem eodem tempore in Galliam Rhæti miserant, Henricus respondit.

Ab Helvetiis insuper, qui Badam de more convenerant, consilium auxiliumque Rhæti exposcentes, ejusmodi responsum, ut aliquam concordia cum Fuentano rationem inirent, tulere: licet ab iis, quos sibi Fuentanus in Rhætorum gente conciliaverat, ad ejusmodi consilium exhibendum impul-

*Hercules
Salices, a
Rhatis ora-
tor Venetas
missus, &
ejus expo-
sitione.*

*Senatus
responsum.*

pulsos Helvetios fuisse, satis constaret, quorum suasionibus tandem Rhæti Mediolanum oratores, qui cum Fuentano conveniant, mittunt; in foederis leges, quod anno M. CCCC. XXXIII. inter Blancam Mariam, Francisci Sfortiæ conjugem, ac Rhætorum gentem percussum fuerat, consensere. Scilicet Hispanorum ut copiis per suos fines aditum permittant; in Insubres ducturis obstruant; ni prius eos certiores fecerint, transitum aliis denegent. At Rhætorum acta omnes carpere, turbata foedera; disjectam societatem, violatum jusjurandum: quid ab iis expectari posse, qui tam cito eorum quæ pepigerant obliti, omnia perturbaverint. At vero non eadem erat in Rhætis sententia; sed in diversas scissi factiones, neque consiliis, neque viribus junctis patriam tuebantur. Ea res difficiliora amicorum auxilia reddebat, cum iis qui turpiter pacta deseruerant nil opis afferri posse, labare vero finitimam gentem, dissidentemque prope in servitutem incidere cum publicis rationibus pugnare videbatur. Neque ulla, dum foedera nuper cum Fuentano dicta vigerent, concordiæ ratio inveniebatur; iis enim cavebatur, ne miles, inscio atque inconsulto Hispano, alpes transgrederetur; quo Gallicam Venetamque societatem penitus diremptum ac convulsum iri constabat. Ob eas res tempus extrahebatur, ejusdemque sententiæ Veneti ac Galli erant, ut Rhætis foedera servantibus omni ope juvarent. De extracta arce per Fraxineum legatum Senatus mentem Henricus exquirebat: eam & ad commercia turbanda & ad Vulturenam vallem invadendam, opportunam: ad copias autem, quo minus per eorum fines transirent, impediendas minime idoneam Patres arbitrabantur. Rex tamen eo deducebatur, ut, salvis Gallicis Venetisque foederibus, si aliquam Rhæti concordiæ rationem inire possent, eam ne aspernarentur. Annus inter hæc vel dissidia vel consilia elabebatur.

Ceterum cum incredibili prope labore atque impensa ad deducendum Padum amnem excavatus alveus fuisset, jamque æstas in autumnum inclinaret, de aggere incidendo traducendoque ingenti flumine actum; cum antea qui una cum Joanne Jacobo Zannio, legato, opus inspicerent, rostra quibus amnis cursus tardari, quo commodius deduceretur, conficienda

Rhæti
Mediolanum oratores mittunt
& cum Hispanis conueniunt.

Rhætorum dissidia.

1604

da curarent, lecti fuissent, Marcus Antonius Memius, Marcius Procurator, Andreas Gabrielius, Aloysius Georgius, Angelus Bragadenus, Antonius Quirinus, Benedictus Taliapetra. Qui cum ea quæ necessaria erant perfici jussissent, Zannius; aggere disjecto, Padum, magno finitimorum, magno nostrorum concurso ac plausu in alveum immisit: ita ab urbe per ampli fluminis defluxus ingenti portuum æstuariorumque beneficio aversus.

*Legati
ad Padi
opera inspi-
rienda &
novum al-
veum aperi-
endum.*

*Decretum
de Medoaco
ab æstu-
riis aver-
tendo.*

Eodem quoque anno de Medoaco alio traducendo latum; qui Metamauci portum influens, magnam materiæ vim ingenti cum illius detrimento invehebat. Is porro fluvius recta olim in æstuaria delatus, ad vicum in extrema ora situm, cui Oriaci nomen adhuc manet, priscis temporibus; postea vero, quina inde passum millia arena plurima circum exaggerata, ad Lizzafusinam pagum stagnis excipiebatur, quæ, undis & paludibus undique sese attollentibus, magis ac magis in dies videbantur imminui. Quapropter anno M. CCC. LXXXI. vj. idus novembris, ut Medoaci ostium ad Lizzafusinam obstrueretur, decretum fuerat. Verum M. CCCC. XXV. vii kal. julii, Francisco Foscaro Principe, id ostium denuo referatum fuit; ea tamen lege, ne ad divi Angeli, cui a loco contortæ nomen erat, ut antea confueverat, deflecteret amplius; sed ad divi Nicolai portum recto cursu contenderet. Vehementiore enim fluminis impetu incumbente, limo & arenis undique proruentibus egestis, profundiorem illi aditum futurum plerique sibi persuadebant. Nam (ut natura fluviorum est, qui veluti protensis brachiis, dextera lœvaque stagnant) iter quod a vico Lizzafusina, hinc ad divæ Marthæ, inde ad divi Georgii fana, extenditur, exsiccatis æstuariis, ita solidum præbuerat, ut urbs jam, ni remedia opportuna adhiberentur, brevi continentí adhæsura videretur. Huc variis morbis contagiones, quibus præter morem civitas vexabatur, accedebant, cuius rei causa, quod aquæ falsæ dulcibus immixtæ putrescerent, ferebatur. Itaque anno M. CCCC. XXXVIII. vj. kal. octobris, ut rursus amnis ostium ad Lizzafusinam occluderetur, quo mole opposita cohibitus ad Metamauci deflecteret portum, sanctum fuerat. Difficultatibus vero multis exortis, eaque præcipue, brevioris admodum per Medoacum navigationis urbem

urbem carere non posse (uti aquarum magistratus annales memorant) Marco Cornelio , proiectæ ætatis viro admonente , inita fuit ratio , qua , citra ullam hujuscœ navigationis jacturam , averso flumine , æstuariis prospiceretur . Itaque xij. kal. novembris anno M. CCCC. LXXXVIII. navigationis commodo est consultum , curru ad navigia cymbasque traducendas , quo amnis a mari disternaretur , exædificato , ingentique alveo ad Doli pagum coepo , quo Medoacus Fossam Clodiæ versus deduceretur . Postea vero , cum , Fossæ Clodiæ portu fere jam obstructo , in magno urbs illa discrimine versaretur , ad Bronduli portum alveus translatus fuit ; reliqua pars molendinis , atque navigationi qua ad urbem itur inserviter ; ac per alveum , quam *Restem* alii vocant , transmitteretur . Verum temporis tractu cum magna materiæ vis aggesta in Metamauci portum deprehenderetur , in eundem Bronduli sinum averti Medoacum visum est ; atque ad vicum , quem Miram vocant , novus alveus in octodecim passum millia longitudinem excavari , quo Medoacus exciperetur , atque fluminis illius influxus , qui , ex montibus humo excepta , turbidissimus provolvitur , alio amandaretur , decretum ; sed ne mediis in aquis sitæ urbi aquæ aditus intercluderetur , minora quædam flumina in veterem Medoaci alveum detrudi sanctum . Opus ingens ingenti labore , immensa impensa post aliquot annos perfectum .

Hoc anno Thomas Contarenus , Cretensis Archiepiscopus , vir innocentia , virtute , scientiaque conspicuus , Romæ fato concessit . Quatuor a Senatu nuncupati , ex quorum numero Clemens Pontifex Maximus , quem sibi placuisset , eligeret ; Aloysius Grimanus ; Stephanus Bolanus , Augustinus Grdonicus , Abbas , Nicolaus Foscarus , e Theatinorum ordine . Grimanum , qui summa virtutis atque eloquentiæ laudæ multos in Republica magistratus gesserat , in Patrum collegio continentis Sapientis locum obtinuerat , nuperque Censor extiterat , Clemens extulit .

*Thomæ
Contareni ,
Archiepi-
scopi Cre-
tensis , obi-
tus .*

*Aloysius
Grimanus ,
Cretæ Ar-
chiepiscopus
eligitur .*

Clementis
Pontificis
obitus, &
ejus ele-
gium.

PRoximum annum M. DC. V. posteritati insignem varii atque ingentes in Europa motus reddidere. Funestumque initium a Clementis summi Pontificis excessu sumpsit; qui podagra senectaque confectus occubuit; pro cuius salute atque incolumentate per urbis templa Senatus iussu supplicaciones habitæ fuerant; ejusque obitu summo mœrore omnes civitatis ordines sunt affecti, quod eo potissimum tempore extinctus esset, quo de ineundo cum Republica arctiori amicitiæ societasque nexu, consilia agitabat; illiusque virtus atque opera christianæ reipublicæ maxime necessaria videbantur, Turca, præsertim, recolectis viribus, in Pannonia adjacentibusque regionibus sœviente. Eo etenim ingenio Clemens erat, ut licet Quinti Fabii exemplo in gravissimis negotiis nimia cunctatione uti videretur; tamen nil abjectum, cuncta prægrandi atque excelsa mente gerens, prudentiaque & dexteritate quandoque assequebatur, quæ vi atque impetu obtineri minime potuissent. Inde conciliata inter potentissimos Galliæ Hispaniæque Reges pax, Henrici in Sabaudum repressus impetus, initaque concordia, ac pleraque egregia, quæ vel ad quietem in Italia retinendam, vel ad Principes jungendos, vel ad Cælarem Pannonicò bello milite pecuniaque juvandum, effluxere. Complura eaque gravia cum Republica negotia habuit, quæ licet nonnumquam acerrime utrimque agitata, in graves dissensiones eruptura existimarentur, nihilominus, moderatione animi ad eumdem veluti scopum Pontifice ac Senatu collimante, felici exitu sunt confecta, Petri Aldobrandini, nepotis, imprimis auctoritate, qui, cum nihil non a patruo impetraret, Venetorumque esset studiosissimus, mutuis officiis illius in Rempublicam voluntatem ac benevolentiam aluit atque auxit.

Justis de more Clementi persolutis, de successore deligendo pontificalibus comitiis actum. In varia studia sententiasque Purpurati scinduntur. Galli Alejandro Mediceo Cardinali favent; Hispani palam oppugnant, in quemlibet alium consensi.

Cæsari Baronio , Hispanorum favore subnixo , quod oppido Sora , regiæ ditionis , ortus esset , suprema dignitas omnium fere consensu deferebatur ; nisi per eos dies Annalium ecclesiasticorum undecimum volumen vulgasset , in quo adversus Philippi in Siciliæ regno supremam auctoritatem , quam monarchiam vocant , acerrime pugnaverat ; atque Reges summorum se Pontificum creationi immiscentes , quæ divino afflante Spiritu ad sacratos viros præstabat , vehementer fuisse infestatus ; quo sane spem omnem illius potiundæ dignitatis sibi præciderat . Etenim ante Clementis obitum ab eo volumen editum , Ossunæ Dux , Neapolis Prorex , inter vettos adnumeraverat ; bibliopolam , qui venditabat , comprehensum , ad triremium transtra ablegaverat . Qua ex re mirum in modum Clemens atque ii , ad quos inquiriendi de religione munus pertinet , commoti , Pontium regentem , cœtu fidelium amotum , Romam evocaverant . Id in causa fuit , ut Hispani Baronium a pontificatu excluderent ; cuius injuriæ in patrum confessu summopere est conquestus , quod ob Ecclesiæ jurium defensionem is fructus ei rependeretur , illud Servatoris usurpans , *Beatos esse , qui propter justitiam persecutionem paterentur* ; ac , si ob eam rem martyrium immineret , libenti animo subiturum : Clementis , Sanctissimi Pontificis , jussu , priscis Ecclesiæ inspectis monumentis , librum composuisse ; perlectum tribus ex Cardinalium numero videntem dedisse ; probatum , denuoque inspectum , tandem prodiiisse . Spe dejecto Baronio , omne in Mediceo oppugnando studium Avilæ Cardinalis , Hispaniæ regnorum protectoris , versabatur . At Aldobrandinus , sine quo perfici comitia non poterant , quod tot sibi devinctos haberet , quot ad impedienda sufficerent , prensando , rogando , atque ad suas partes secreto alios traducendo , ita egit , ut tandem Alexander Mediceus ad pontificatum , moleste inspectantibus Hispanis , eo electionis genere , quod adorationem vocant , eveheretur ; qui statim Leonis undeci nomen suscepit : exacta vir ætate , multis præclare pro christiana republica ac religione gestis conspicuus , cuius præcipue opera pax inter Henricum Galliæ & Philippum Hispaniæ Reges inita fuerat . Ingens de eo hominum opinio ex antea ætæ vita splendore , ex fami-

*Leonis
XI. Ponti-
ficiis eleciois*

1605

familiæ nobilitate , ex nuncupationis omne orta . Ejus rei nuntius Venetas allatus , vix dici potest , quanta lætitia universam civitatem profuderit . Omnia magnanima atque excelsa sibi Patres ab illo pollicebantur . Statum legatio de more decernitur : lecti fuere Leonardus Donatus , Franciscus Molinus , Marcii Procuratores ambo , Joannes Mocenicus , Franciscus Vendramenus : per literas , perque Augustinum Nanium , oratorem , gratulatio est habita . Leonis pontificatus initia præclara , augusta . Tria sibi in supremo munere administrando proposuisse affirmabat : erga Deum honorem ac cultum ; in pontificatu majestatem ; in cunctos liberalitatem : inde aulicos omnes holoserico indui juss erat , nihil non magnificum vultu , habitu , verbis referens . Verum commune conceptum gaudium repentina citaque mors intercepit , atque in limine extinxit . Nam in pontificiæ inaugurationis plausu , cum Leo ætate gravis , valedidine imbecillis , nimium incaluisset , ab æstuque diriguisset , vicesimo ab inito pontificatus die est creptus .

Novendialibus sacris peractis , denuo de successore agitur . Certantium studiis , competitorum haud disparibus meritis in quemnam pontificatus honos casurus esset , incertum . Aetate & gratia Dominicus Tuscus , Mutinensis , anteibat ; in eumque Galli & Hispani consensuri videbantur . Jamque ad Pauli facellum , ut ad ejus genua procumberent , Purpurati ingrediebantur ; cum repente Baronius , Tusco pontificatum minime deferendum , exclamat , inutilem Ecclesiæ , parum idoneum christianæ reipublicæ futurum . In eo certe viro multa inerant , quæ apicem ei concilarent , ætas , scientia , morum comitas , & quod caput est , a summorum Principum obsequio immunis ac liber animus : in dicendo nimia libertas , parum honestis nonnumquam interspersa verbis , obstabat ; idque unum ei objectum , a fastigio , quod comprehensum manu tenebat , deturbavit . Nam summis vocibus inclamante Baronio , strepitus adeo ingens est sublatus , ut statim ei Montaltus , Sfondratus , atque alii , quos Cardinales conscientiæ vocabant , adhærerent . Duo ac viginti in Xysti facellum ab aliis sejuncti convenient ; reliqui in Paulino persistunt , cum duo tantum ad Tuscum creandum suffragia decessent . Inde in diversa trahentium studia .

Oratores
Veneri ad
Leonem
xi.

Leonis
xi. obitus.

Co-

Comitiis turbatis , ad Aldobrandinum Montaltus inquit: *Cur in alium non consentimus? cur tumultus in perniciosa dissensiones erupturos non comprimimus?* Tum Aldobrandinus: *Cuinam igitur tantum munus deferemus? Burghesio*, Montaltus inquit. Erat tum cum Arigonio , ut fertur, in suo cubiculo Burghesius ; ambo, quod ætate ad eam suscipiendam dignitatem immaturos se intelligerent , alia omnia versantes animo ; ac tum forte egressi , lento ad Aldobrandinum ac Montaltum incedebant pede , cum repente *Burghesium* , qui propius erat , inclamat momento ; & mox universum Collegium pervadit . Extemplo Pontifex consalutatur , ac Pauli V. nomen suscepit ; tres ac quinquaginta annos natus , firmo corporis habitu , procera statura , totius oris aspectu pontificalem majestatem retinens . Pater , dum Senæ patria civilibus perturbationibus conflictaretur , Romam se recepit , foro incumbens , *concistorialis* , ut ajunt , *advocati* munus exercuit . Virtute atque integritate auri tantum sibi comparavit , ut majori natu ejus filio , septuaginta aureorum millium pecunia Clementi adnumerata , Cameræ , ut ajunt , *Auditoris* magistratum magna purpuræ obtinendæ spe impetrarit . Eo brevi extincto , patris misertus Clemens , ut alterum filium , Camillum nomine , defuncto subrogaret , concessit . Inde anno M. D. LXXXVI. ad cardinalatus dignitatem evectum , ad opem Cæsari Pannonico bello a Philippo petendam in Hispaniam misit : optimis moribus , inculpatæ vitæ fama permotus eidem vices suas detulit . Non illi ex paterno proventu amplius quam mille , ex ecclesiastico sex aureorum millia erant . Juris legumque prudentiæ scientissimus , ut ea potissimum facultate sibi blandiretur . Ceterum neque publicorum negotiorum usu præstans , neque cum Principibus summis de rebus agere assuetus , civili consuetudini parum deditus , ingenio potius ad privatas res quam ad publicas gerendas idoneo ; licet pontificalibus vestibus amictus , momento pontificiam majestatem vultus severitate , gravitate , orisque totius habitu repræsentare videretur . In eo inexpectato lætitiae sensu observare licuit , quod præter aliorum morem , qui ad amplissimam in terris dignitatem evecti , effusissimi in omne liberalitatis genus iis , per quos sublime illud fastigium attigere , nihil fere pernere .

*Pauli V.
Pontificis
electio.*

1605

gare audent; ipse efflagitantibus Purpuratis nihil concessit, *Non id tempus esse, quo aliquid decerneretur*, dictans; *estuante animo pleraque injusta, quæque minus deceant tribui; in repentina commotione, non satis quæ petantur, vel quæ concedantur, expendi posse: munificum tamen in iis, que incolumi justitia atque conscientia elargiri posset, in omnes futurum.* Illud enim palam ajebat, secumque reputabat, *non mortalium suffragio, sed Dei Optimi Maximi afflatu atque impulsu sibi munus illud delatum esse.*

Magna cunctorum de novo Pontifice expectatio: quo se verteret, in quod potissimum incumberet, cum in turbulenta tempora, vigente inter Turcarum Regem ac Cæsarem bello incidisset. Neque minus vivida ætas plerosque solicitabat, quod ad apicem illum tendentium Purpuratorum spes præter solitum morem recisæ viderentur. Atque ipsemet Pontifex, vel rei novitate, vel inopinato speratae vix amplitudinis eventu, stupore veluti defixus mœstusque cernebatur; multaque illi molesta obversari animo rumor erat: a privato ad regium vitæ genus transitus, mortis metus, beneficii timor, ut quotidiano victu parata a sororiis tantum obsonia sumeret. Ea astrologorum vocibus terriculamentisque aucta, ante septembbris exitum vitam amissurum. Quibus permoti ejus fratres, quorum major natu Franciscus, minor Joannes Baptista erant, tres ac viginti ejus professionis homines intra suas ædes cogunt, qui nascentis Pontificis, cælique situm scrutentur, quidque vaticinentur de ejus vita, exprimant. Vel ex inanis artis arcanis, vel assentationis gratia, in decimum atque octavum annum vitam prolaturum prodidere. Acerrium Ecclesiæ libertatis defensorem ac propugnatorem initio Paulus est professus: pro ea, si opus foret, sanguinem ipsum effusurum; idque amplissimis verbis in primis cum Principum oratoribus alloquiis est testatus. Francisco fratri, majori natu, classis præfecturam detulit; Joanneum Baptistam sancti Angeli arcis custodem, Burgi præfectum, postea Ecclesiæ vexilliferum atque militiæ imperatorem creavit. Senatus ei quatuor legatos legit, Franciscum Molinum, Marcium Procuratorem, Joannem Mocenicum, Petrum Duodum, Franciscum Vendramenum; qui cum per eos fere dies Mattheo Zannio,

Vene-

Venetiarum Antistiti ex humanis sublato, suffectus esset, ejus loco Franciscus Contarenus, Eques, est designatus. 1605

Dum hæc in Italia geruntur, novis tumultibus Pannonia & Dacia agitari coepit. Nam Stephanus Boscajus, Pannoniæ præfектus, a Rodulpho Cæsare defecit: foedere se se Achomati obstringit; turcicoque fultus robore, Transilvaniæ se Principem (*Vaivodam* vocant) atque in citeriore Pannonia Ottomanorum vicarium appellat. Pleraque oppida capit; ignem ferrumque Ferdinandi Archiducis ditionibus minitatur. Bastius, a turcica societate ut discedat, monet. Ille certis legibus se facturum non detrectat: insolecentes atque iniucas conditio-nes, quæque ad bellum magis quam ad pacem tenderent, exposcens, rejicitur. Sed interim turcicis auxiliis incrementa su- mit, perditos religionisque omnis exfortes ad se trahit; oppida atque urbes qua vi, qua pollicitis Cæsaris imperio subducit, si- bique sacramento obstringit. Ad vastandas incendendasque re-giones barbari dimittuntur; Corcotam e regione Strigonii ca-piunt, diripiunt; præsidiarios Germanos negligentius excubias agentes obtruncant. Inde Ferdinandi ditiones Thraces atque Haiduchi invadunt; Chermentum expilant; Rochespурго, duabus a Græcio leucis, obsidionem minantur.

*Stephanus
Boscajus a
Cæsare ad
Turcas de-
fecit.*

Rodulphus Boscaji defectione, pecuniæ inopia oppressus, diutino bello attritis viribus, ancipiti distentus cura, ad im-minentem turbinem avertendum ac discutiendum impar. Archidux Ferdinandus crepitantes incendi flamas extinguere ne-que per se, neque per alios potest. Iis angustiis circumseptus, Joannem Sfortiam, Purliliarum comitem, ad Senatum mittit: septuaginta, aut sexaginta aureorum millia mutuo, Pisini pro-ventuum oppigneratione, petit. Ardua res erat, quæque mul-ta secum traheret, ex quibus cum potentissimo hoste dissidia ali, ac tandem bellum exoriri posset. Itaque Sfortiæ Senatus consulto responsum. *Iis quæ Ferdinando acciderint, quæque in ejus ditiones hostes moliantur, ingenti molestia Senatum affici: propensum Reipublicæ animum & alias expertum & in posterum experturum; cum præsertim si reliqui reipublicæ chri-stianæ Principes ita animati fuerint, ut concordes, ingenti virtute ac viribus conjunctis, ad communem prosternendum hostem conspiraverint.* Cum eo responso Sfortia dimissus. At

*Joannes
Sfortia,
Purlilitar-
rum comes,
pecuniam a
Venetis
Ferdinandi
nomine pe-
tit.
Senatus re-
sponsum.*

1605

*Joannes
Sfortia
Purlilia-
nus ad Ve-
netos ire-
rum missus,
& ejus ex-
positio.*

barbarorum indies crescente metu , instantique periculorum facie perterritus Ferdinandus , denuo eumdem Sfortiam Principem patresque adire , postulata innovare jubet : Non minus publica in se voluntate fretum , quam necessitate adactum , iterum enixius Reipublicæ opem implorare : urgeri Stiriam a potentissimo hoste , fumare tecta , comburi domos , hostem libere vagari , cuncta ferro atque igne demetiri : exhaustas populorum vires , nervos belli deficere : quid aliud expectandum sit , nisi ut insolens Thrax , quacumque iter direxerit , cuncta dejiciat ac prosternat ? quæ enim flumina , quæ arces in iis regionibus sistere , exundantis torrentis in morem , barbarorum impetum queant ? Ea si (ut maxime verendum videtur) acciderint , an non illa quoque tabes Italiam invasura sit ? itaque id subsidium petere , quod & sibi magno usui sit futurum , & nullo detrimento praestari possit : ejusmodi grati animi officio sibi in perpetuum nemum devinctumque optimum & religiosissimum Principem fore . His atque aliis flectere Patrum mentes Sfortia adnixus est . In diversas sententias Patres scinduntur . Quidam pecuniæ subsidia , si acie instructa Ferdinandi ditiones hostes invadant , Rochespurgum oppidum aut oppugnant aut obsideant , pecuniam subministrandam censem . Alii superiori decreto insistendum arbitrantur . Res vehementibus disceptationibus acta . Cum nondum in suffragia itum esset , nuntii superveniunt , Pannones atque Haiducos (genus id hominum ferum atque agreste) receptum canere , atque in suas regiones regredi . Inde communi consensu in ejusmodi sententiam decretum , quo Sfortia responderetur , factum : Quæcumque Ferdinandi intersint , eadem quoque cordi Senati esse : siquid ejus ditionibus adversi immineat , propensum in se Reipublicæ animum non desideraturum . Interim conciliare Boscajum Cæsari Bastius non cessat . Ille , si quæ antea efflagitaverat , sibi concedantur , adsensurum pollicetur . At cuncta irrito conatu agebantur . His audaciores facti Turcæ , Meheme Visiro duce , Strigonium , Pannoniae præcipuum munimentum , aggressi , pridie nonas octobris divi Francisci festo die , ditione recipiunt , ingenti propugnatorum probro , qui munitissimam arcem , totque laboribus ac sanguine superioribus annis receptam , turpissime barbaro , omni prorsus imposterum recuperandi spe amissa , tradidere . At nihilominus de

concor-

*Senatus
responsum .*

*Strigonium
a Turcis
ditione
captum .*

concordia inter Cæfarem atque Achomatem denuo negotium agitari cœptum, Ernesto Molartio Budam, ut colloquia cum hoste haberet profecto.

Mari minime coercita piratarum licentia, cunctis qui sibi rapinis quæstum quæsitabant, freна laxabantur; ut, ni acriora remedia Principum adhiberentur, in dies in pejus cuncta prolabi necesse esset. His ductus Angliæ Rex, Anglis piraticam penitus inhibet; edicto promulgato, Britannos Scotosque, terrimo quæstus genere relicto, domum redire jubet: bonorum invasiones, quas *represalias* vocant, prorsus vetat: ne navarchis ac nautis, qui in Angliæ portus se se receperint, vis inferatur, præcipit; qui prædones pœnis coerceant, deque gentis more summo afficiant supplicio, statuit. Insuper, navigiorum numero conflato, maria excurrere, atque in genus id hominum invehiri jussit, qui negotiatoribus præsidio, prædonibus exitio sint. Naves bellicas exterorum Principum in Anglicanos portus tempestate delatas in tuto consistere decernit; litorum oppidorumque maritimorum incolis, ne latrociniis ablata aut quæsita coemant, recipiant, negotientur, interdicit. Ejus edicti per Henricum Huttonum, legatum, Senatum certiorem facit: addit, in ejus gratiam adjectum sanctumque, ut si forte Venetæ triremes aliave navigia in Anglicas naves inciderent, ni amicitiæ signa edant velaque demittant, in eas uti hostiles impetum facere, pugnare, demergere liceat. Id Patribus, qui sæpius de Britannorum injuriis damnisque illatis conquesti fuerant, pergratum extitit, summæque Jacobo Regi præclare in Rempublicam egregio arguento testatae voluntatis gratiæ actæ. Ab Anglo hæc in Senatus gratiam facta.

At Hispaniarum Regis præfecti non secus ac fervente bello in navigia Venetorum impetum faciunt. Sanctæ Crucis marchio Neapolitanarum, Castellæ præses (*Adelantadum* vocant) Sicularum triremium ductores, explicatis vexillis, invehuntur; navarchos exquisitis torinentis excruciant; vi Christianorum bona quo rapinis fucum quærant, Judæorum Turcarumque esse extorquent. Hæc Venetias allata, rei indignitate atque insolenti ausu cunctorum animos percellunt. Patres nihil prætermittendum, ut perfracta audacia reprimatur, statuunt. Graviter cum Cardineo legato expostulant:

*Anglus Rex
piraticam
Anglis pro-
hibet.*

*Hispani
præfecti
damna Ve-
netis navi-
giis infe-
runt.*

1605

*Veneti de
damnis ab
Hispanis
illatis cum
oratore con-
queruntur.*

Talia in Veneta navigia committi, quæ nec in hostes quidem fierent: hæc ab optimi Regis mente aliena esse, certo sibi Se-natum persuadere: nunquam alias auditum, triremes regias, expansis velis, sublatis signis, in Venetos impetum fecisse: an ejusmodi Rempublicam amicam promeritam? quamobrem quæ acta sint, Regi significet, excursiones maritimas penitus inhibeat, ablata restitujiubeat, in fontes animadvertisat. Francisco Priolo, legato, eadem Philippo exponere præcipiunt: ad eumdem datæ literæ. Classis legato injunctum, ut trirèmes cogat, novo milite instruat; a Corcyra Zacynthum profici-scatur; circa Cytheram atque Honusam insulam, quibus in locis frequenter piratæ nidificant, maria perlustrat; ne quid navigiis Venetis detrimenti accidat, curet; si qui aggressi fuerint, in eos acerrime decertet. Binas majores trirèmes armari (nam jam biennio subductæ fuerant) decretum; atque, ut tuto naves in Syriam iter haberent, præfectus iis daretur, latum. Marcus Lauretanus, maritiarum rerum usu præstans, lectus. Philippus de iis quæ acciderant, quæque a suis gesta fuerant, monitus, ne imposterum piratica a suis exerceretur, neve ex Neapolis Siciliæque regnis prædatoria navigia exi- rent, sanxit; de iis quæ a Sancta Cruce atque Adelantado acta fuerant, judicium Neapolis Siciliæque judicibus permisit; eaque per literas perque oratorem Reipublicæ significavit. At Patres de piraticæ inhibitione Regi gratias agunt; quod in rapinarum causa judices dederit, vehementer conqueruntur: *Ex templo reddi ablata, remque non per judices, sed inter Prin-cipes transigi, flagitant. Quem exitum superioribus annis ejus-modi negotia babuerint, quis ignoret? an non justum æquum-que esset, ut negotiatoribus innoxiiis damna sarciantur? obso-leta jam quæ de Turcis atque Judeis jactent, videri, qui bona eorum navigiis Venetis veluti tutissimis arcibus crediderint.* Sed frustra hæc adducebantur, unaque navigationis servandæ ratio videbatur, si, autem classis Venetæ viribus, piratis metus incuteretur; in idque potissimum studium omne impendebatur.

Ceterum (quod perraro forsan cecidisse legitur) hæc inter, in Anglia in Regem regnique proceres detecta conjuratio est, quæ vel conjuratorum ausu, vel nefando consilio, vel ratione qua prodiit, stupore cunctos affecerit. Cum enim Rex ad Westmonasterium regni

1605
Conjuratio
contra Ja-
cobum An-
glia Regem
detecta.

regni comitia indixisset, duo in Angliam præcipui catholici, Thomas Percius, ac Robertus Catisbejus, acerrimo in Jacobum odio ob religionem incensi, de nece ei inferenda consilia ineunt. Percius vi & ferro agendum censebat; Catisbejus insidiis tentandum arbitrabatur. Silentium jurejurando pacti, alte pectori conditum consilium Catisbejus Percio promit; aulæ comitiis destinatæ subiectum fornicem tormentario pulvere, sulphure, farmentis complendum esse: furtim igne admoto, prompte pabulo incrementa suscipiente, momento ingenti vi disiectum atque eversum, Regem, conjugem, filios & processus simul oppressurum. Catisbeji astus Percio probatur; conceptum scelus aggrediuntur, subterraneum locum conducunt, tamquam in illum dolia atque res hujusmodi conjecturi. Inde sensim secreto stramentis pyrioque pulvere fornicem stipant: diem ad scelus patrandum constituunt. Viginti aureorum milia, si res voto succedat, impendenda cogunt; equos expeditos, quibus gestum in omnes regni partes proferatur, instruunt. An externos Principes, communicatis consiliis, ad opem ferdam invitent, ambigunt: ne impedimenta objiciantur veriti, facinus perfici satius existimant, confecto adjutores ac patrocinatores non defuturos. Consilium, alioqui teatum, densaque caligine involutum, divinitus insperato, antequam patrandi sceleris dies adsit, evulgatur. Forte Montilaqueo nobili cuidam, veteri religioni addicto, ut comitiis cum reliquis adesset, dies dicta erat; & quem summo amore prosequebatur Percius. Imminens fatum miseratus, per Hibernum quemdam epistolam absque nomine mittit: ne præstituta die comitiis intersit, si se salvum velit, monet; ingens si accesserit periculum subitum; perlectam epistolam statim flammis donet; ambusta periculum omne depulsum iri. Literas insani hominis esse, quamvis sibi Montilaqueus suadeat, attamen cum de summi momenti re ageretur, statim ad Salisberiensem comitem, primas apud Regem obtinentem, defert. Perlectas, licet Salisberiensis non magni æstimaret, Regi tamen ostendit. Hæret ille, ingens flagitium iis significari ratus; sedulo rimatur, expendit verba, quæ periculum ita cito discussum iri, ac literæ comburantur, affirmant, examinat, pensitat. De cuniculo incendo, quo publicæ comitiorum ædes in momento excindantur, atque

1605

in aera dispergantur , agi inquit . Quid enim tam brevi momento , nisi ignis tormentariique pulveris fulminea vi , conficiatur ? Itaque fornícis penitiora exuti jubet . Abdita , superjecta lignorum strue , fraus delitescebat . Jussus depromere atriensis , cujusnam acervus ille lignorum esset , Thomæ Percii , respondit . Adjicit Montilaqueus , ab eo exarata epistolam suspicari . Noctu Percii famulus intercipitur : penes illum cum silice calybs repertus ; amotis lignis , dolus recluditur . Tormentarii pulveris sex ac triginta capsulae inventae feruntur . Scelus omne Percii famulus aperit ; infectam rem fuisse , faciem non intulisse , angi : sceleris socium habere neminem : dívino nutu id aggressum : religioni caput extollenti , malum genium invidisse : non infimo se loco natum , alienum sibi indidisse nomen ; Vitum Fauchium gentilicio nuncupari . Sed qui consortes facinoris pernegaverat , acerba fidicularum poena territus ac dejectus cuncta fatetur : cuniculorum confiendorum artes in Belgio didicisse , Catisbejum & Percium consilii participes habuisse ; proximas palatio ab iis ædes conductas ; alto omnia se silentio tecturos jurejurando , tactis aris , pollicitos : noctu effodiendo hiatum ejusmodi aperuisse , quo in fornicem comitiorum aulæ suppositum aditus erat ; ad rem opportunius perficiendam , Percium subterraneam ab atriensi cellam conduxisse , quam deinde sarmentis ac pulvere oppleverant : dilata sæpius comitia patrandæ rei opportunitatem abstulisse . Vitum ut socii interceptum cognoverunt , fuga se subducunt ; dolo irrito ad arma confugiunt ; perditos homines sibi adsciscunt ; milites cogunt ; catholicam religionem sceleri prætendunt . Insaniae vix centenos astellas habent : a provincialibus præfectis impediti , in arcem confugiunt , obsidentur , igne ferroque pertuntur ; pressi , perfractis portis , in confertos milites , desperatione adaesti , præcipites ruunt : glande ferrea Catisbejus interficitur , Percius graviter cæsus , vulneri medelam respuens , post triduum obit : ceteri vineti Londinum trahuntur . At in eos , qui catholicam religionem colunt , vulgus fremere ; in exterorum Principum legatos invehi , maledictis proscindere . Rex ad plebem sedandam edictum emittit : nihil in ea conjuratione ab externis Principibus actum : Catisbeji Perciique cadavera per lutulentas semitas pertracta , poenas dedere :

reli-

reliqui, sectis cervicibus, more gentis evulsis præcordiis, interempti. Ejus rei exitum per Hutonium Jacobus Patribus significavit. Senatus consulto Nicolao Molino, legato, mandatumi: Regi depulsum divino nutu periculum gratuletur. Literæ insuper additæ, quibus, quam id gratum Reipublicæ extitisset, declarabatur.

Ceterum suspiciones in Italia exortæ nondum comprimi poterant. Fuentanus comes novi aliquid semper moliri: vel in Rhætos infensus, quod perstare in Veneto fœdere decrevissent; vel veritus, ne ex arcta Senatus cum Henrico amicitia, consiliorumque communione, aliquid ad convellendam Hispanorum potentiam tandem erumperet. Inde militum delectus habere, de novis arcibus extruendis, veteribus sarcenidis, atque novis propugnaculis firmandis in Venetorum finibus cogitare. Ea ut dissidiorum seges amputaretur, Inicum Cardineum, Regis legatum, Senatus consulto ad se Patres vocant: ostendunt, non aliam ob causam cum Rhætis finitimis fœdus junxisse; quam, ut se resque suas tueantur: non in aliorum perniciem iustum; non ejusmodi consilia Reipublicæ, neminem lardere assuetæ, quæ summa semper benevolentia atque observantia Hispaniarum Reges profecta sit: dummodo sancita fœdera, sarta teatque permaneant, nullam concordiae rationem aspernaturos: ob id nuper Padavinum in Rhætiā, ut cuncta pacate ac tranquille definiantur, mississe. Idem quoque Francisco Priolo, apud Philippum oratori, scriptum: quo dissipatos in aula sermones veritatis objectu discutiat. Quæ vero cum Cardineo egerint, Fraxineo legato exponunt; Henrici sententiam amplexos, qui experiundum potius consilio quam armis arbitrabatur. Ad Padavinum quoque datae literæ: si, salvis Reipublicæ juribus, componi controversiae possint, adsensurum: si ab Casato, Fuentani legato, proponatur, ut transitum copiis ad Venetorum defensionem per eorum fines Rhæti permittant, modo ne in Insubres arma ferant, quemadmodum fœdere continebatur, illico Senatum certiorem faciat, ejusque sententiam expectet. Interea literæ Mardritum perveniunt de iis quæ Cardineo Patres, quæque Priolus in Hispania significaverat. Nubes, quæ publicam tranquillitatem turbatura videbatur, Fuentano ad saniora pacatoriaque consilia traducto, discussa est. Padavino redditum in patriam petenti, Antonius

Venetorum
cum Hispanis de Rhæ-
torum fœde-
re officia.

1605

*Antonius
Maria Vin-
censius in
Rhætos mis-
titur.*

tonius Maria Vincentius in obeundo apud Rhætos munere sufficitur.

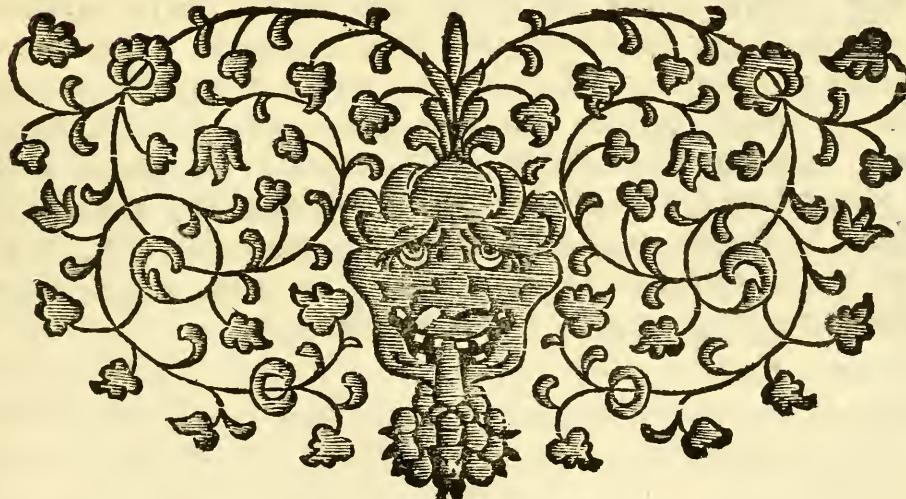
In Illyrico ob Uscochorum incursus nonnihil turbatum, finitimus Turcis querelas miscentibus, quod per Reipublicæ fines in eorum agros se intulissent, jumenta abegissent, captivos homines effecissent. Literis atque omni officii genere cum Cæsare ac Ferdinando actum, ut eos motus compri-merent, neque genti per Venetas ditiones transitum permit-terent, ne finitimum hostem concirent, potentissimumque Regem in Reipublicam lacerrenterent. Andreæ Gabrielio imperatum, quæ in Adriatico sinu triremes sint, coactis, e Murlacæ euripo exeuntes Uscochos adoriatur; neque ulla iis ratione, juxta ea, in quæ cum Rebata Paschalicus con-venerat, egressum permittat. Quoniam vero termini inter Venetas ac turcicas ditiones ab Jacobo Superantio post initam cum Selimo pacem positi, longius sese Turcis inferenti-bus, amoti fuerant, plurimumque agri Jadertinis finitimi usurpaverant; ab Achomate petitum, ut, denuo locis inspe-ctis, juxta initas Superantii tempore pactiones termini statue-rentur. Id, Octaviano Bono, legato, curante, impetratum, ab Gabrielio in ea provincia confectum est. In id ut facile Achomates consentiret, postulatorum æquitas non modo, sed rerum turcicarum status effecerat. Nam bellum a Persarum Rege illatum, post Taurisium occupatum recruduerat. Etenim cum Aslanes Cicala in latissima Vani planicie una cum Cehurdorum duce Chioseique Seferi Arziruni Bassæ co-piis castra locasset, ab Persarum Rege legati cum literis mu-neribusque ad illum accedunt, propensum in pacem Persæ animum significant. Cicala, nihil amplius sibi pertimescen-dum ratus, negligentius militaria munera obit. Persa solertia atque astu vincere assuetus, qui haud procul centum millium expeditorum equitum in armis habebat, cum quinquaginta millibus inopinantem aggreditur. Atrox prælium initur; vi-ctor Persa in Vanum oppidum Cicalam propellit, idque sta-tim obsidione cingit. Eodemque anno Sigismundus Poloniæ Rex, filio suscepto, ut sacro baptismo abluedo intersit, amantissimis literis Principem invitat. Ad illum Aloysius Foscarenus, legatus est designatus. Finium quoque contro-ver-

*Persarum
contra Af-
sunem Cicala-
lam victo-
ria.
Sigismundus Rex
Republi-
cum, ut fi-
lii bapti-
smati inter-
sit, invi-
tat.*

versis, quæ diu mutuis damnis atque injuriis Vicetinos & Oeniponti comitatus incolas exercuerant, ab Cæsare ac Maximiliano, Senatuque missis procuratoribus, finis est impositus. Gaudentius Madrutius ab illis, a Senatu Nicolaus Contarenus lecti; qui, finibus, accurate inspectis, Roveretum convenere; ibique cum publicis tum privatis discussis rationibus, certos limites, quibus in posterum omnis dissidiorum materia amputaretur, statuendos sanxere.

1605
*Contro-
 versie de si-
 nibus Vice-
 tinis compo-
 sitæ.*

Finis Libri Decimisexti.

E P I T O M E.

INgens exarsit inter Paullum V. Pontificem & Venetos contentio, cum Pontifex, ut Veneti leges suas abrogarent, atque eorum magistratus a clericis manus abstinerent, postularet, contra Veneti jura sua acerrime tuerentur. Marinus interea Grimanus, Reipublicae Princeps, fato functus est, ac Leonardus Donatus ad principatum elatus. Ad Pontificem extra ordinem legatus est Petrus Duodus, eique in mandatis datum, ut, quod saepe ante per literas perque Nanium, ordinarium oratorem, factitatum pariter fuerat, & propensam erga ipsum Reipublicae voluntatem Pontifici significaret, & quae essent Reipublicae jura, eundem doceret. Paullo nihilominus intentatum ecclesiasticum fulmen intorquere placuit. Ducebat ac Senatum a fidelium coetu sejunxit; universae Venetae ditioni sacris interdixit. Ne quis vero intra Veneti imperii fines pontificias literas evulgare auderet, simul ne quas concitata plebs turbas daret, maxima solertia, classe etiam & terrestribus copiis auctis, cautum est. Tum sparsis in vulgus libellis, utrumque enthymematis certatum; deinde res ad justum bellum spectare visa est. Delectus utrumque habiti, ceterique apparatus facti. Universitatem Europae Principibus in id intentis, ut priori amicitia Venetorum & Pontificis animi coalescerent, tandem Jo-jeusae Cardinalis, cui id Galliae Rex mandaverat, potissimum opera, unanimi Pontificis & Venetorum consensu, lis omnis dirempta, atque amice composita est.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

1605

DN extrema fere operosi hujuscē laboris parte id præfari liceat , quod initio , dum manum huic scriptioni admoverem , dixisse memini ; procul ira , amore , odio , quæ postremis hisce temporibus contigere , me litteris mandaturum . De acerrimis inter Paulum quintum Pontificem Maximum ac Venetos dissidiis scripturum , nullus me a veritate promenda affectus abducet ; non acres controversiæ agitatæ , quibus vel in Patrum collegio , vel in Senatu interfui ; non inexperato ejaculatum in Rempublicam fulmen ; non denique insitus amor in patriam a munere suscepto avocabunt . De iis , inquam , dissidiis , quæ ex parvis orta initiis , adeo se extuleré , ut per Italiam atque Europam oīnnem pervagata , ex scriptorum contentione in cruentum fere bellum , quo publica quies , reipublicæ christianæ status . religio denique ipsa in

1605

in discrimen vocabantur, exarsere. Vix enim Paulus quintus pontificatus limen attigerat, cum omnia sedulo in Italia decreta Principum, Senatus consulta, leges circumspctare coepit; ut, si ulla in re vel pontificatus majestatem, vel Ecclesiæ dignitatem ac libertatem læsam arbitraretur, invictum ecclesiastici decoris patrocinatorem ac defensorem professus acerrime vindicaret. Inde Genuensium decreta nonnulla ut facile abrogarentur impetraverat. Eamdem vero de Venetis palmam relaturum ratus, patentes iis, qui male in Rempublicam animati erant, aures præbere, allata disquirere coepit.

Initium a Vicetini, e Saracenorum familia, Canonici, nondum majoribus sacris initiati, petulanti libidine exortum; qui cum, matronæ cuiusdam amore captus, affinitatis specie, aditum sibi ad eam aperuisset, nullis minis aut precibus in suam sententiam pellicere potuisset, amore in rabiem verso, insigni dedecore eam afficere decreverat, quo tetrius nullum honestæ mulieri accidere potest; domus illius fores noctu turpissime foedaverat. Ea re luce per civitatem vulgata, cum reus facinoris ignoraretur, mulier Venetas convolat; Decemviros adit, orat, obtestatur; honori suo ac famæ, cui indigna a scelestis inusta fuerat nota, pro amplissimi magistratus auctoritate consulant. Decemvirum collegium intolerandum existimans ejusmodi homines in præcipuis civitatibus inveniri, qui muliebri pudicitiae insidias struant, voti impotentes, exitium pudoris ac honestatis machinentur, Vicetino magistratui mandat, quis facinoris reus sit, diligenter perquirat. Illum cum multorum testium dictis Saracenum fuisse constaret, idemque per summum scelus publica quædam sigilla abrasisse deprehenderetur, a Decemviris in judicium vocatur. Id Romæ nunciatum, obscure initio adrepens, tandem ad Pontificem deferitur; qui statim Joannem Delphinum, Cardinalem, Vicetinum Episcopum, ad se vocat; quid isthuc rei sit, exquirit. Re cognita, Augustino Nanio, legato, accersito, quamprimum Saracenum Antistiti remitti a Senatu postulet, petit.

Levi hac arrepta opportunitate non desunt, qui intestino in Ve-

Venetos odio æstuantes , faciles iis aures præbiturum Pontificem aggrediantur . Duo Senatus consulta ad eum perferunt : alterum anni M. DC. V. xvij. kalendas aprilis , quo cavetur , ut , quod a majoribus anno M. D. XXXVI. in Venetiarum civitate ac ducatu sancitum fuerat , id in reliquis Reipublicæ civitatibus ac ditionibus servaretur , ut nullus testamento , venditione , aliave causa bona immobilia perpetuo ecclesiasticis relinquere , vendere , alienare inconsulto Senatus queat : biennio transacto , bonis dividendis , pretia eisdem pro legatis venditis assignentur . Alterum anni M. DC. III. iiij. idus januarii , quo , ne ecclesiæ , xenodochia , monasteria exstrui , neve novi religiosorum cœtus ac societates , absque Senatus permis- su , induci possint , gravissimis pœnis prohibetur . His perlectis legibus , imminutam a Republica Ecclesiæ libertatem , Pontifex , convulsam suam jurisdictionem , messi alienæ manum a Senatu admotam conqueritur : non illi de ecclesiis , non de ecclesiasticis personis rebusque statuere , decreta condere , leges ferre datum : sui pontificatus tempore vel tantillum a sæculi Principibus jura Ecclesiæ vel lædi vel imminui non passurum : Senatui scribat ; quamprimum leges abroget , ex publicis monumentis deleat ; id nisi ex prisca Patrum sibi religione ac pietate pollicitum fuerit , nihil vel ad vindicandam ecclesiasticam libertatem , vel ad tuendam amplitudinem præcipuæ in terris dignitatis prætermisssurum . Quoniam vero per eos dies Brandolinus , Nervesiæ abbas , ob nefaria scelera , quæ ob atrocitatem silere præstat , Decemvirum jussu in carceres conjectus fuerat ; acrius instat , ut una cum Saraceno , Horatio Matthæjo , Episcopo Hieracensi , apud Rempublicam Nuntio , remittatur : non Principum , sed sacerdotum judicio clericorum crimina subjici oportere . Eadem , quæ a Pontifice Nanio dicta fuerant , a Matthæjo in Principis Patrumque Collegio acri ac vehementi sermone explicantur . Patres Senatus consulto respondent , nihil novi Rempublicam fecisse , quæ majorum leges , longa temporum serie probatas , primaria in urbe servatas , instauraverit , ac in reliquis ditionibus promulgari juss erit : jam anno M. D. XXXVI. de non alienandis , Principe inconsulto , laicorum bonis , nemine contradicente , legem latam adhuc vigere ; in majoribus

1605

bus comitiis trecentis ab hinc annis decreto vetitum, ne Republicæ injussu ecclesiæ, xenodochia Venetiis instituerentur, neve novorum religiosorum cœtus ac sodalitia inducerentur: una cum Republica in gravissimis criminibus quocumque genus hominum judicandi morem exortum, summorum Pontificum diplomatibus ac privilegiis confirmatum: itaque Paulum, ut acquiescat, rogare, neve gravissimis turbulentissimisque temporibus, quibus barbarorum arma in foribus Italiæ perstreperebant, sibi obsequentissimos filios turbare vellet: enim vero nullis neque precibus neque rationibus aut demoveri, aut flecti Paulus poterat.

Jam quatuor ad eum oratores lecti Romam pervenerant, atque perhonorifica legatione in Apostolicam Sedem cultum, in Pontificem observantiam patefecerant. Franciscus Contarenus in Regum aula, in qua Veneti oratores excipi solent, gravem luculentamque orationem habuerat, qua conciliare sibi Pontificis animum quacumque ratione nixus, temporum calamitate, communium hostium potentia ob oculos positis, cum veteribus tum recentibus Reipublicæ meritis commemo-ratis, ingentem ad Purpuratos, atque omnes qui frequentissimi ad eum audiendum confluxerant, prudentia atque eloquentiæ laudem tulerat. Jam superioribus mensibus Scipio Burghesius, Cardinalis, Pauli nepos; Franciscus ac Joannes Baptista, fratres, in patriciorum cœtum (qui summus honos, Regibusque expetitus est) cooptati fuerant, quod ad prome-rendum pontificatus studium ac voluntatem egregium videbatur. Attamen ille privato cum oratoribus alloquio, Ecclesiæ jura Reipublicæ mirum in modum commendat: leges abrogari, clericos sacerdotum judicio permitti flagitat. Illi graviter ac pro Reipublicæ dignitate respondent. Denuo petit, ut quam primum in patriam reversi, ejus mentem Senatui exponant; ni satis ei fiat, invitum, quid dignitas Apostoli-cæ Sedis, quid ecclesiastica libertas exposcat, aeturum. Inde adjicit, quod ære alieno, difficillimis temporibus antiquitus contracto, se absolvere nihil erogando Senatus decreverit; id haud parvo sacratorum virorum detrimento futurum: quod mutuis pecuniæ commerciis Ferrariensibus negotiatoribus sit interdictum: quod suis in Adriatico sinu navigatio tuta li-bera-

beraque non sit : quod Phari Antistes e Venetis ditionibus sit ejectus , conqueritur . Quibus facile conjectu erat , malevolos , atque in Venetum nomen infensos homines ejus in Rempublicam animum exasperasse . Iis cum oratores exacte respondissent , quæ præterea a Senatu in mandatis habent , expoununt ; ac primum , ne nuper electus Antistes Romam examinandus accedat , petunt . Id se aperte concessurum Paulus negat . Sacerdotum decumas , ad Rempublicam gravissima impensarum mole , aliqua parte levandam , nunquam pernegas , flagitant . Quid sibi in ea re decernendum sit , cogitaturum , respondet . Cenetensium controversiæ , quæ jamdiu inter Apostolicam Sedem ac Rempublicam vigebant , ut tandem definiantur , rogan . Immaturum negotium esse , inquit . Nulla re impetrata , oratores discedunt .

Interea acrius instat , urget per Nanium , perque Matthæum , ne mora amplius adhibetur . Matthæus in Principis ac Patrum Collegio gravi ac severo supercilie enunciat , æternæ damnationi obnoxios , qui leges condidere : Pontificem irritas nullasque declarare : reos clericos in judicium vocare nefas esse : petere , ut quamprimum Respublica obtemperet . Ea , ut moris est , in Senatu recitata , incredibile dictu , quanta Patrum mentes admiratione ac stupore defixerint . Insueta , inaudita cunctis Pontificis postulata videbantur , qui , vix inito pontificatu , ad concienda Reipublicæ libertatis fundamenta , leges evertendas , Senatus decreta tollenda , animum adjecerit . Fit Senatus consultum , ut ei per oratorem significetur : *Summa animi perturbatione ac mœrore , quæ cum a Natio acceperint ; tum a Mattheo exposita sint , audisse ; publicam nimirum libertatem , quietem , leges funditus excindi , eas leges , inquam , quibus sapientia ac religione insignes viri per tot temporum sp.itia florentem pacis belliique artibus Rempublicam posteris reliquerint : de iis quæ ad illam recte administrandam pertinent , Senatum , qui nullum post Deum in terris judicem aut censorem agnoscat , alicui rationem reddere non consuevit : pro illius tamen in Sanctissimam sedem , quam majores summo semper cultu prosequuti fuerant , reverentia , atque in illum observantia , quæ ad leges condendas*

*Senatus
responsu.*

1605

impulerint, quo jure *Respublica* in fontes ecclesiasticos animadverterit, minime reticenda duxisse: non odio in ecclesiasticos viros bonaque permotam, utpote quæ ad pietatem ac religionem colendam retinendamque pertinent, nulli unquam cesserit; sed ad *Reipublicæ* firmamentum, ad ci-vium statum, ad subditorum incolumentem, majorum exemplo leges condidisse: non id moliri, ne ecclesiæ exstruantur, quæ complures ac splendidissimæ in *Veneto* imperio conspicuntur: non id cogitare, ne novæ religiones admittantur, quarum perfugium *Veneta* civitas semper exstiterit: id tantum, ne *Senatu* inconsulto atque invito fiat, cavisse: nihil ab ecclesiis peti, nihil postulari, sed ut sacrati homines iis, quæ possident, quæ sane amplissima sunt, contenti, laicis, quæ remanent adhuc immobilia bona, inscio ac reluctante Princi-pe, ne auferant, eripiant, cum præsertim pretii tantumdem erogetur: demum novi nihil adversus religiosos viros, quod in jus vocentur, agi, vetere jam inde a *Reipublicæ* initiosis instituto, a summis Pontificibus amplissimis literis saepe probato, in graviorum criminum reos clericos, magistratus sententiam dicere solitos: gravissimum Saraceni canonici crimen esse, qui publica sigillorum abrasione majestatem læserit, qui honestæ mulieris famam in perillustri civitate fœdaverit: nisi gravissimi magistratus auctoritate consceleratorum hominum plectatur audacia, nusquam matronarum pudorem, familiarum decus tutum atque intactum fore: postremo in omne facinorum genus prolapsum Brandolinum abbatem, Decemvirum jussu merito vindictum, carceribus detineri. Quæ supra illius Collegii auctoritas sit, Pontifex docetur: eo quietem ac tranquillitatem publicam niti; cives quantumvis dignitatibus insignes, se Deceinvirum judicio subducere non posse; quæ illi decreverint rata sanctaque ab omnibus haberi: nulli, nisi Deo Optimo Maximo, auctorum rationes reddere. Multa his addita, quibus Pontificem a sententia discedere, leniri, ac fleti posse sperandum videbatur, eoque magis, quod *Senatus* frequens cunctis suffragiis decretum tulisset.

At conceptæ sententiæ firmius, ac tenacius inhærens; sacris legibus, conciliorum auctoritati, ecclesiasticæ libertati pugnantia *Senatus* decreta esse contendit; Pontificum diplomata

1605
Augusti-
ni Nani-
cum Ponti-
fice disce-
ptiones.

mata ac privilegia , quæ ad se missa fuerant , nihili ducit . Nanius ratione , veteribus institutis , aliarum gentium moribus Reipublicæ causam tuetur . Cur enim , quæ jam inde a Venetorum cunabulis leges moresque viguerint , ea modo la- befactanda atque infringenda sint ? An Principi subjectis imperare non liceat ? an cuncta tandem in ecclesiasticos confluere sinat , ut , nervis imperii debilitatis ac retusis , tandem Respublica contabescens intereat ? Quid enim id aliud est , quam viribus spirituque nudatam prodere , atque per summam impietatem jugulare ? Quid injuriæ aut damni sacratis viris inferatur , si bonorum precia , quibus pro libitu uti queant , persolvantur ? An non idem in Gallia , Lusitania , Sarmatia , Germania , plerisque Italie locis factum esse ? an non Clementem , Sanctissimum ac prudentissimum Pontificem , Lauretanam domum , indies fidelium undique congestis donis , sese efferentem compressisse , neve agros circumjectos ad se traheret , imposterum vetuisse ? Ad ea Paulus , Quod veteri consuetudine Respublica nitatur , id ei potius officere , contendit : in re summi momenti hucusque erratum ; qui ejusmodi condidere decreta , æternis cruciatibus torqueri , quod Ecclesiæ libertatem violarint , quod in sacros viros leges tulerint , quod limites sibi a jure præscriptos transilierint . Quod vero de Lauretana domo dicatur , nihil esse : Clementem , sacrorum supremum Antistitem , & eundem ecclesiasticarum ditionum principem , iis legibus adstrictum non fuisse : a semetipso Antistite facultatem de Lauretana domo decretum condendi principem obtinuisse . Si vero aliarum gentium instituta ac mores percenseantur nihil nisi ex Sedis Apostolice auctoritate actum : idem & Senatus ab eo peteret ; re inspecta , si ita videretur , concessurum .

Tum Nanius : Condendarum igitur legum facultatem a Pontifice Senatus petet ? Spernendum principatum , infrimam rempublicam , si in iis , quæ ad illius statum vel servandum vel augendum pertinent , ab aliorum nutu pendeat , ab aliis leges exposcat . Hæcine erit illa humanorum principatum auctoritas ac potestas , quam a Deo Optimo Maximo , nulli alii præterea , acceptam Principes respublicæque libere referant ? Quis vero æquo animo audiat , majore

1605

nostros, sanctissimos viros, quos ob egregie pro religione ac patria gesta, in cœlesti sede locatos, felicissimo ævo perfrui credendum sit, inferorum pœnis devotos, æternas præclare gestorum pœnas pendere? Si sedato animo, non turbulentio hæc inspexeris, Sanctissime Pater, nil nisi summa æquitate ac ratione a Senatu actum deprehendes. Pari contentione de non construendis ecclesiis, neque novis inducendis cœtibus disceptatum. Quod privatis in suo fundo ac laribus permittitur, minime Principi pernegandum, Nanius differit. Id & æquitati consonum, & ab aliarum provinciarum institutis non abhorrens; a Romanis quoque ipsis sedulo servatum, ne absque Senatus Populique auctoritate collegia, sodalitia urbe exciperentur, fana templave exædificarentur. An (inquit) que in suis urbibus, arcibus, oppidis geruntur, ignorare Principes debent? Si publicis substructionibus nova ædificia obstant, negligere? cuiusvis generis hominum conciliabula admittere? Hancine liberum civitatem ac Rempublicam voces, in qua cunctumque, quod sibi expedit, moliri liceat? Quis ignorat, basilicas exstructas, templa, quæ arcium securitati officerent erecta, bello imminentे, solo æquata esse? Huic incommodo obviam itum. Cui noxa infertur? quem ledit hoc Senatus decretum, quo potius ecclesiistarum saluti incolumentaque consultur? Quis nescit, ab exteris hominibus in populorum annis ea jaci semina, quæ nonnunquam in maximas turbulentasque ruinas excreverint? Depravatos civium mores, civitatis usus convulsos, ut, si in iis dignoscendis vel inertia, vel injuria lapsum sit, eo saepè res deductæ sint, ut, malis invalescentibus, nullum remedium adhiberi potuerit. An vero paucæ religiosorum societates in urbe Venetoque imperio censemur? Ecclesie, cœnobia, xenodochia, collegia, cœcius tam virorum quam mulierum in immensum adeo audi, ut, nisi cum summo delectu novi admittantur, de veteribus ac recentibus actum sit. Quod apud Venetos religiosorum hominum genus non summa pietate excipitur? quantum statis temporibus annonæ frumentarie tribuitur? quoties auro atque argento e publico eagentibus succurriritur? Testes ipsimet religiosi viri ac mulieres, quorum plerique omnibus iis abundant, quæ non modo ad vitam tuendam, sed etiam

cum

cum bonorum affluentia degendum humanis votis exoptari solent. Hæc Nanius. Contra Paulus: *Quæ ad ecclesiæ sacra-tosque viros pertinent, non regii, sed pontificii juris esse; in id canonum interpretes consentire; decreta iis de rebus pro-mulgare sœculi Principibus vetitum; manifesta adeo hæc esse, ut nullo neque exemplo neque ratione egeant.* Demum Nanius ad clericorum judicia transgressus; *Nullum fuisse tempus, inquit, quo in graviorum criminum fontes clericos Respublica non animad-vertit: si majorum monumenta evolvantur, si publicæ inspician-tur tabulæ, per omnes ætates non modo in Venetiarum civitate ac diœcesi, sed in universo imperio cunctis ditionibus de iis ju-dicia habita: ea instituta cum Republica orta, diuturno usu servata, Pontificum literis probata, summa cum moderatione exercita, ad subditorum tranquillitatem, ad pacem in civi-tatibus alendam necessaria; optimum legum interpretretem usum edocuisse.* Xysti III. Pontificis Maximi, Innocentii VIII. Alexандri VI. Clementis VII. Pauli III. diplomata extare, quæ Venetorum consuetudines probent, instituta laudibus efferant, canonica (ut ajunt) initia habuisse affirment. Ad hæc Pon-tifex: *Respublicam legitimos terminos excessisse; jus in urbe Veneta ac ducatu ex Pauli III. decreto tantum obtinere; id cum in aliis civitatibus exercuerit, privilegiis excidisse.* Eo tandem redit: *Ni leges abrogentur, ni clerici remittantur, in-vitum, quid pontificie dignitati, Ecclesiæ libertati conve-niat, non in Respublicam odio incitatum, sed munere sibi a Deo Optimo Maximo concredito impulsum, effecturum.* Hæc concitato adeo animo enunciabantur, ut jam non amplius rationi locus relinqui videretur.

Harum dissensionum rumor Italianam non modo, sed totam fere Europam pervaserat, ac varie pro cuiusque studio excipiebatur. Non deerant qui in Apostolicam Sedem atque in Italicum nomen infensi, diurna pace florentem provin-ciam bello implicari cuperent. Alii imminenti turbine, qui ex hisce dissidiis suboriri poterat, mirum in modum ange-bantur. Cæsar Pannonico bello distentus, ne ulterius ii motus sese efferent, optabat, cum inde barbarorum poten-tiam augeri, & sibi cum potentissimo hoste adimi dimi-candi subsidia intelligeret. Sed harum rerum nuntiis in Hi-

1605

*Hispano-
rum proce-
rum diversa
sententia
de diffenso-
nibus Vene-
torum cum
Pontifice.*

spaniam allatis, non una omnium sententia fuerat. Plerisque contentiones in Pontificem ac Venetos minime displicebant, quod Italorum Principum dissensionibus aditus ad regiam augendam potentiam amplior fieret: Pontificum ac Reipublicæ conjunctione nullum majus ad Italiæ dignitatem libertatemque firmamentum: ea si dissolvatur, labare cuncta: non modo ad principatum augendum, sed ad reliquos coercendos Principes fortunam sensim opportunitatem daturam. At qui regni gubernaculis præerant, Philippo minime conducere, ut Italica quies turbaretur, existimabant, quippe qui magnam optimamque partem Italiae possideret, quæ, bello exerto, in discrimen vocaretur. Exhaustæque etiam continentis Belgico bello vires, Henrici Galliarum Regis fortitudo, durata assiduis præliis militia, haud parum deterrebant. Itaque qui sagaci ingenio conjectabant, ali incendium eo usque Hispanos passuros, donec in apertum bellum erumperet; ac tum demum, ne latius evagaretur, curaturos, arbitrabantur. In Gallia vero nunquam quiescere solita, dissimiles animi vulgus militum; atque ii proceres, quorum arma pace rubiginem contrahere videbantur, bellum externum cuperem ac fecundam provinciam destinare, in qua si semel belli faces illuxissent, inextinguibili prope incendio conflagraturam. Rex autem ipse potius pace, quam armis quassatam superioribus tempestatibus Galliam firmari, pristinasque vires assumere posse ratus, magnam ex iis dissidiis molestiam percipere, omnemque operam ac studium Senatui ad eos motus sedandos adhibiturum polliceri,

Interea oratores, qui gratulationis munus cum Pontifice impleverant, Venetas revertuntur; cumque nondum de more in Senatu retulissent, instare Pontifex, obtestari, minari, ac ne minimam quidem cunctationem pati. Ea cum a legato crebris literis significarentur, quod gravissimis in rebus saepius Pontificum animos mulcere ac flectere usu compertum erat, Senatus consultum proponitur; ut orator Romanum mittatur, qui Reipublicæ erga Sanctissimam Sedem obsequium, erga ipsummet Paulum observantiam declareret, uberiorius exactiusque Senatus consilia, rationes exponant; si forte vel delinitus officio vel ratione permotus mitesceret, cum certo

certo sciret non obfirmato animo, neque dissidiorum avido
in sententia Senatum permanere, verum pro legibus, pro li-
bertate, quod est pro laribus ac foci, niti.

Tum Leonardus Donatus, qui palam omnium Patrum ore
legatus designabatur, suggestum concendens, gravi ac pro-
lixia oratione præsentem reipublicæ christianæ statum deplo-
rat, ut, quo tempore potentissimus hostis Pannionam armis
lacepsit, Canisium ademit, Strigoniam occupavit; quo Ste-
phanus Boscajus sociatis armis Stiriam ac vicina Italiam loca,
Scytharum barbarorumque colluvione immissa, depopulatur,
eodem inexpectatus Italiam turbo adeo ingens immineat. Il-
lud mortalium fortasse, inquit, errata, ut ab irato numine
pletantur, commeruere. Tantorum vos ne igitur malorum
origo, qui Rempublicam per manus vobis traditam sanctissi-
mis institutis legibusque munitam accepistis; qui majorum
virtutes gloriariamque æmulamini; qui pro dignitate, pro liber-
tate gravissima bella suscepistis; pro religione, pro Aposto-
lica Sede saepius sanguinem fudistis; vexatos, impetitos,
in omne miseriarum genus prolapsos Romanos Pontifices sub-
levastis, ac propriis veluti humeris ejectos in propriam se-
dem restituistis? Et nunc, prob dolor! eo ventum est, ut
in decreta sapientissimi hujusce Senatus impetus fiat. Abro-
gari leges, everti judicia, fundamenta libertatis quasi cun-
cta misceri, id demum summum jus habeatur: quæ si per-
mittitis, jam vobis de imperio actum est; jam diadema
illud, quo caput Reipublicæ refulget, dejiciendum. Sed
quid hæc commemorem, quasi vero de magnanimitate ac
constantia vestra ambigam, qui toties, spretis periculis,
proculatis adversis, invictum animum præstavistis? Via bac-
regia hoc quoque tempore incedendum; hoc uno frangi ad-
versus conatus posse exploratum est. Etenim si in decretis
vestris invictum robur, in animis vividam virtutem ines-
se deprehenderint: quis ambigat, ea fastus plena consilia
abjecturos? At si parum firmos nutantesque cognoverint,
acrius insurrecturos, nec unquam, nisi que velint conse-
quentur, quieturos? Neque vero, ait, is ego sum, qui le-
gationem probem, cum Pontificis adeo obfirmatum animum
esse animadvertis, ut potius spiritus inde maiores sum-

*Leonardus
Donati
oratio.*

1605

pturum, nimiumque istud obsequium metui tributurum existimem. Quid enim afferri adeo in æqua causa potest, quod vel ab ordinario oratore vel a Senatu omisum fuerit? Quod si tanta in bac vobis legatione ops reponenda videtur, ut placari Paulum vobisque conciliari posse arbitremini; id me facile à vobis impetraturum spero, ne confectum senio, tot perfurctum vel apud christianos vel apud barbaros Principes legationibus, hoc anni tempore, media hieme, inclementi ac rigido cielo Romam mittatis. Non enim præstantes cives patriæ deerunt, qui firmi viribus ætatisque robore id munus patriæ libentissime persolvant. His in hanc fere sententiam a Donato enunciatis, cum in suffragia itum esset, cunctis fere calculis de oratore eligendo decretum latum est. Ipsem Donatus statim leitus: civis religione, integritate, prudentia, eloquentia, maximarumque rerum usu per celebris, qui ætatem gravissimis negotiis, difficillimis temporibus, bello & pace cum domi tum foris apud Europæ atque Asiæ Principes legatus contriverat, septiesque eodem Romæ perfunctus munere, ingentem sibi gloriam summo cum patriæ fructu comparaverat.

Ea illustri significatione sanctissimoque legationis nomine averti ac sisti posse Pontificis consilia Patres arbitrabantur, sperandumque videbatur. Cum natali Servatoris die, dum Senatores, ut divino missæ sacrificio interessent, in aulam convenissent; dum Marinus Grimanus per multos dies gravissimo conflictatus morbo animam ageret, Horatius Matthæus accedit; ac præter morem, non integro eorum, qui publicis consultationibus præsunt, numero, binas Pontificis nomine Consiliariis literas exhibit, quas hortorias ac minatorias vocant. Iis ut Senatus tandem mandatis obtemperet, petere Pontificem, afferit; ni id faciat, gravia interminari: adhuc Patribus voluntati illius morem gerere permisum. Pauca subnequit, quibus coactum se suo satisfecisse muneri affirmat. Breviter responsum: Mirari, quod tam solemnni die, qui lætitiae ac jucunditatis plenus esse solet, quo Deo Optimo Maximo pro eximia in humanum genus pietate agendæ sint gratiae; hoc, inquam, tempore, quo missarum solennibus Senatui una cum Principum oratoribus adiendum est,

fera-

Leonardus
Donatus ad Pon-
tificem ora-
torum.

Horatius
Matthæus,
legatus, li-
teras mina-
torias Con-
siliariis ex-
hibet.

1605

feralem bunc atque acerbitatis plenum nuntium attulerit: opportune, per lectis literis, Senatum responsurum. Nocte in sequente Marinus Grimanius, Princeps, cum per decem ferme annos principatum gessisset, excessit: felicitatis, quo illud inierat, nunquam interrupto cursu celebris, religione vero & charitate in patriam, quam reliquæ Principe dignæ comitabantur virtutes, insignis. Ne Pontificis literæ ante novi Ducis creationem resignarentur de Præconsultorum sententia decretum. Grimani obitum Regum ac Principum oratores cum sexviris, qui a Principis excessu usque ad successoris creationem in palatio degunt, dolent; unus Matthæus Nuntius ab eo Ducis optimi memoriæ persolvendo munere abstinuit. Post exequias, perplexa illa comitiorum ratione, majorum solertia excogitata, de novo eligendo Principe agi cœptum. Matthæjo Pontifex præcipit, ut uno ac quadraginta Senatoribus, qui ex veteri instituto Principis electioni incumbeant, denunciet: *Quod nexu excommunicationis adstringantur, non posse in demortui locum sufficere.* Idque acturus erat Matthæus, si Collegium, quod a Ducis obitu oratores admittere legibus prohibetur, adire licuisset. Interim re maturius perspecta, quæ ex pravo consilio incommoda suboriri possent, animadversis, ut insueta denunciatione abstineret, Nuncio rescriptum est.

Marinus
Grimani
Principis
obitus.

M. DC. VI.

Leonardus Donatus, Eques ac Marcius Procurator, Senatus universoque patricio ordine plaudente, totaque acclamante civitate, quarto idus januarii Marino Grimanu suffectus est; principatusque insignibus inauguratus supremum magistratum iniit. Dum vero suggestum pegmate, quod *naviculam* vocant, navalium virorum humeris per forum de more gestaretur, superstitiosi homines in futurarum dissensionum omen traxere, pueros niveis primuni globis (nam per eos dies affatim nix cælo defluxerat) deinde faxis certantes; in palatii portæ ingressu hostile, quo vexillum Reipublicæ sustentabatur, perfractum; passim plebis voces bellum inclamantes. Nec deerant, qui vaticinos versus evulgarent, quibus Italiæ ingentes eo anno portendi calamitates

1606
Leonardus
Donatus
ad princi-
patum ere-
ctus.

prænun-

1606

prænuntiabantur . Ita humanum genus nonnunquam hisce præstigiis eluditur , futurarumque rerum ignarum investigandi curiositate circumagit . Prima cura novo Duci fuit , ut Pontificis literæ perlegerentur . Binæ erant , quinto idus decembris datae , ejusdem prorsus exempli ; idque postea Matthæi errore factum , compertum est . Summa fuit : Pro pontificatus munere Ecclesiæ jura ac immunitates tueri Paulum cogitantem , leges nonnullas partim a majoribus partim a Senatu ipso latae , quæ ecclesiasticæ libertati maxime officerent , animadvertisse ; quarum prior erat anni M. DC. III. de novis ecclesiis non exstruendis , religiosisve cœtibus absque Senatus auctoritate inducendis : altera de immobilibus eodem inconsulto in ecclesiasticis non alienandis ; quæ antea anno M.D.XXXVI. in civitate ac ducatu lata , nuper ad cunctas Venetas ditiones extensa fuerat : eas porro leges juri libertatique ecclesiæ adversari ; qui antea condidissent , æternæ damnationis pœnas luere ; Senatum excommunicationis latæ (ut ajunt) sententiæ subjacere : irrita nullaque hæc decreta pronunciare : ut quamprimum abrogentur , atque e tabulis publicis eximantur , jubere : id in omnibus imperii Veneti civitatibus vulgari , sequitatem certiorem fieri , præcipere : nisi mandatis Patres obtemperent , ecclesiasticum fulmen interdictumque adhibitum . Hæc ferme literarum sententia fuit ; quæ cum in frequentissimo Senatu recitarentur , dici non potest , quantum rei novitate , ac præsertim in majores sanctissimos viros jaætatis conviciis ac probris , exarserit . Sed animi impetus magnis rebus assueta Patrum prudentia repressit , ne irarum stimulis perciti , aliquid de Reipublicæ erga Apostolicam Sedem reverentia imminuerent .

Petrus
Duodus ad
Pontificem
orator .
Senatus ad
Pontif. li-
teras respo-
sum .

Itaque Donati Principis loco , Petrus Duodus , orator ad Pontificem designatur , civis eximia doctrina , pietate , rerumque usu præstans . Mox pontificiis literis Senatus consulto responsum : Non sine ingenti animi mœrore atque admiracione , quæ binis eadem die eodem exemplo datis literis continerentur , cognovisse : de tollendis etenim iis legibus agi , quibus a trecentis annis imperium majores administraverint ; quos sane cum beatissimis spiritibus in celo Deo Optimo Maximo adsistere sperandum sit : nam quod ad ecclesiæ absque Senatus

tus permisso non ædificandas attinet , nil esse cur Pontifex conqueratur : ne privatos quidem homines aliquid in domo sua vel agro moliri , insciis se ac renuentibus pati ; saepe basili- cas ac templa in munitis oppidis publicæ securitatis detri- mento erecta ; hisce incommodis obviam ire munus Principis esse : in urbe non modo verum in toto imperio Veneto imma- ni fere sumptu excitatas , ac magnificentissimo ornatu excul- tas ædes sacras conspici , ut aliis substruendis locus fere non sit ; religiones novosque hominum cœtus , vel inconsulto vel abnuente Principe , ex quibus crebro ingentia mala acciderint , civitatibus excipi æquum non esse ; recentibus inductis , vetera sanctitate probata loca obsolescere ; proven- tus piorumque largitiones veteribus novisque sustentandis ar- etas esse : de bonis vero non alienandis plurima a majorum prudentia , ad subjectos sublevandos , ad Rempublicam terra marique gravissimis exhaustam sumptibus tuendam , sancita extare , ne brevissimo temporis intervallo cuncta in ecclesiasti- cos laberentur , qui immensis prope divitiis aucti , præcipuum atque optimam agrorum partem possideant ; nonnullas hisce legibus Reipublicæ civitates uti , apud omnes nationes ser- vari : ceterum eam in Senatu pietatem vigere , vt si quid petitum ab eo fuerit , ultro se liberaliter concessurum pol- liceatur : his atque aliis ab oratore uberior explicandis sperare , ut fronte Serena in Rempublicam , a maiorum suorum pietate minime degenerem , Pontifex oculos flectat , qui saepius pro Apostolicæ sedis dignitate hostibus pectora objecerint , vitam cum sanguine intrepide profuderint , idem præsentes quoque , si se occasio dederit , non dispari ausu , non minore magnanimitate facturos .

His attente perlectis , Paulus , neque rationibus neque of- ficio permotus , vehementius excanduit . Non verbis , at rebus satis sibi fieri , flagitare ; quod pontificium munus ac dignitas postulet , facturum minari ; in Deum Optimum Maximum cuius causa ageretur , curam omnem atque solici- tudinem rejecturum . Aestuantem Pontificem sedare ac deli- nire Nanius adortus , ne acerbe admodum cum obsequen- tissima Republica agere velit , enixe rogat : quanti vel pu- blicæ quietis vel Italæ libertatis intersit , ut indissolubili nexu

nexus Apostolica sedes cum Republica conjuncta sit , expendat . Ejus oratione aliquantis per cominoveri Pontifex incipit : Deum , hominesque obtestatur , ecclesiasticæ libertatis ac dignitatis sibi concreditæ tuendæ tantum studio causam hanc suscepisse ; quæcumque in Rempublicam commoda atque ornamenta ab eo proficiisci possint , semper præstaturum . Verumtamen aliquam dissidiorum componendorum rationem inveniri se vehementer cupere ; egregiam hanc voluntatem Senatui orator testetur . Si ei Saracenus canonicus remittatur , ut Reipublicæ gratificetur , Decemvirum judicio Brandolinum abbatem permissurum , Summorum Pontificum privilegia sarta tectaque conservaturum . Quod vero ad leges spectat , vel abrogari , vel in posterum minime servari Patres current , efflagitat : alteras interim quinto idus decembris datas literas , quibus de sacerdotum judicio agatur , nequam missurum . Eadem quæ Pontifex Nanio dixerat , Matthæus , multa de Pauli erga Rempublicam benevolentia , pietate , clementia præfatus , Principi Patribusque significat . His enunciatis , concordiæ spes aliqua effulgere visa ; sed ut apertius de Pauli voluntate doceatur , Aloysius Bragadenus , Consilii Sapiens , Matthæum interpellat ; an , Saraceno remisso , Pontifex acquiescat ? Tum ille , omnibus in rebus satisfieri Paulum a Senatu sibi , velle , respondit . Ea verba cum expenderentur , Saraceni remissione sibi aditum ad reliqua obtinenda comparare velle , existimatum est . Quid aliud esse , Brandolinum in Senatus gratiam Decemviris permittere , quam omnem penitus Reipublicæ in clericos animadvertisendi facultatem eripere ? quid latis legibus observantiam demere , quam penitus eas abrogare atque infringere ? Inde Senatus Consulto , ut integrum negotium proficiunti Romam Duodo permitteretur , decretum , utque id Paulo significaret , Nanio injunctum . Quoniam vero de hisce dissidiis Reges ac Principes certiores illum fecisse , suamque causam tueri nixum affercbatur ; idem efficiendum Senatus censuit .

Pontifex autem , responso auditu , urgere acrius ; legati moram æquo animo non ferre , quem ab itinere inclemens cælum , hieme media rigens , viæ nive & glacie obsitæ remo-

remorabantur. Cum in procinctu esset, aliæ a Matthæo Pontificis literæ afferuntur, quibus canonicum abatemque Nuntio Apostolico remitti postulat; Senatum anathemati subjectum denuo declarat; privilegia amissa; sententias, acta a majoribus præsentibusque in clericos, irrita nullaque pronunciat: ni quamprimum nexi remittantur, minas intentat; gravia, acerba quæque obnuntiat. Vulnus adhuc recens non parum hæ inexpectatæ literæ exasperarunt. Justum dolorem Senatus, fervente in quo generosæ mentis affectum, animi constantia cohibuit. Summa cum moderatione responsum: *Non absque mœroris atque admirationis accessione perlectas literas, quod dissidiorum materiam indies augeri, infringi leges, eripi judicia, prisca consuetudines, a cunabulis Reipublicæ ortas, convelli a Pontifice animadvertat: nil aliud postulata nec innuere, ut nempe Apostolico Nuntio in carceres conjecti remittantur, nisi ut quam in fontes clericos potestatem Respublica exercuit, qua sane nunquam legitimos terminos egressa, summa cum æquitate usa fuerit, ea penitus exultetur: b.anc Pontifices, saepius ad Antistites datis literis, clarissimis veluti testibus comprobasse; iis pacem inter subditos, tranquillitatem in civitatibus retentam: quod hucusque per majores presentesque actum esset, id æqui bonique Pontificem consulturum sperare: his de rebus omnibus uberioris oratorem, qui propediem Romam venturus esset, acturum.*

Discessit Duodus martii mensis initio; Romam xiiiij. kal. aprilis ingressus, quinto kalen. Senatus mandata Pontifici exposuit. Reipublicæ causam graviter egit; rationes aperuit, jura discussit; nihil, quod, vel ad illum a sententia dimovendum, vel ad animum flectendum idoneum arbitraretur, omisit. Venetorum libertatem, leges, instituta perpendit; reipublicæ christianæ statum ob oculos posuit, exitia, quæ inde proficiisci possent, vaticinatus. Inde ad majorum monumenta transgressus, ingens religionis studium, ejusque causa plurima bella cum summis Principibus susceptra percurrit: quæ cum reliquis christianis proceribus in celeberrimis Hierosolymitanis expeditionibus gesserint, quot urbes expugnaverint,

1606

Pontificis
alteræ lita-
rae a Mat-
thæo ad
Senatum
allata.

Senatus re-
sponsum.

Petri
Duodi, ora-
toris, ad
Pontificem
oratio.

quæ

1606

quæ præmia reportaverint : pro Alexandro tertio , summo Pontifice , ea gesta , quæ nunquam temporis diuturnitas vel clarissimæ luci ab invidis hominibus offusæ tenebræ obscurare aut delere poterunt . Quoties (inquit) immanissimi Turcæ de profanando Christi Servatoris humani generis augustinissimo sepulcro , deque Franciscani sodalitii viris expellendis cogitarunt ? Effecissent id profecto , furiis in christianos agitati , nisi Senatus auctoritas nefariis conatibus obstatisset . At , vel surgente vel summis incrementis aucto Ottomanorum imperio , quot bella pro religione , pro christiana republica Veneti gessere ? Quid Bajazetis , quid Suleimani , quid Selimi impetus commemorem ? Quam fortiter excepti ? quot emissæ classes ? quot effusi thesauri ? quanto civium sanguine resperfa maria , ut , alternante fortuna , modo illatis , modo acceptis cladibus , certatum , donec victoria illa insigni ad Echinadas maritimum turcicæ gentis robur depresso est ? Opes certe publicæ non ad civium luxum , libidinem , avaritiam ; ad libertatem , ad christianam religionem , ad Italiæ , atque adeo ad ipsos Pontifices tuendos congeruntur . Que si quis non turbido animo intelligat , ingenti laudum præconio Senatum cumulet . Nam , ut reliqua omittantur , terra marique Italia imperio Veneto adeo tecta est , ut labefactari illud nequeat , quin eodem concussa motu , hæc provincia in summum discrimen adducatur . Creta veluti firmum propugnaculum Turcis objicitur ; Corcyra , Epiro proxima , Italie primumamento est ; e cuius regione Dalmatia sita , oppositam hujus provinciæ oram in alta securitate atque otio retinet . Quis porro Venetorum magnanimos ausus non admiretur , qui , ut amplissimum exteris nationibus aditum intercluderent , irrupturosque aliquando in Italie penetralia barbaros , quod superioribus sæculis sæpe contigit , averterent , ingentem Palmæ novæ urbis molem excitandam decreverint ? Eo Senatus cogitata , consilia spectant , ut nihil non præclarum ad Reipublicæ libertatem , ac christianæ fidei decus , Italique tranquillitatem meditetur . Quid porro optatius hisce dissidiis barbaræ gentes , communes hostes , in perniciem nostram summis votis expetere ac moliri potuissent ? Hostes Italie foribus imminent , nostrum interitum atque exitium sitiunt . Italia , religio-

ligionis domicilium , diuturna pace humanis omnibus artibus exculta , populorum numero , urbium nobilitate florens , omnium rerum affluentia insignis , eo nunc ducitur , ut intestinis dissensionibus contabescat . Quem non permoveant incerti rerum eventus , tot imminentes clades , quas tua tantum pietas , religio , amor , Paule quinte , extinguere potis est ? qui si Rempublicam veluti purens respicias , non vereor , ne tantum rerum vim persentias ; quoquo te vertas , ingruentium calamitatum species obversantes non intuearis . A te uno tantum rerum pendent eventus . Si te christiane religionis amor accendit , si pietas in Deum exstimalat , si aliqua humanae gloriae titillatio , quae in magnis viris non improbatur , animum pupugit : alia te manent , quibus aeternum de christiana republica promerendo , tuum immortalitati nomen commendes . Sive enim interna siue externa tecum reputes , quid praestantius , quam lapsos mores corrigere , vetustissimorum ac sanctissimorum hominum disciplinam jacentem excitare ? quid divinus , quam hereses profligare , immunem ab omni labe , atque ab humanis affectibus intactam sinceramque fidei veritatem servare ? quid illustrius quam ad reipublicae christiane incrementum animum cogitationesque dirigere ? Heroum illorum praeclaros impetus emulari , qui Crucis vexillum in Iudeam usque , nunquam intermoritura cum gloria , comportarunt ? Si haec adspexeris , non vereor tandem , te Rempublicam , vere christianam , vere catholicam amplexurum , hisque animorum motus atque certamina compressurum .

In hanc ferme sententiam , cum ratione tum prece , versare Pontificis animum Duodus nitebatur . Verum ille ; Omnia jam acta a Nanio , inquit : nibil ab eo adduci , quin antea allatum fuerit , posse : ut amplius audiat , nisi , ut ei gratificeretur , non esse : ni aliud a Senatu afferat , jam sibi , quid agendum sit , statutum animo atque immotum sedere . Cum igitur adeo obsfirmatum Pauli animum adverteret , non ita properandum in re summi adeo momenti esse , ait : tempus petit ; scripturum Senatui , postremamque ejus voluntatem allaturum . Vix id Pontifex permisit : Scriberet Senatui , ut satis sibi quamprimum fieret . Duodi ac Nanii literæ kalen . aprilis , qua die novi Præconsultores Collegium ineunt , perfe-

Pauli Pon-
tificis qd
Duodum
oratorem
responsum.

1606

perferuntur: quinto idus Senatus consulto responsum. Sæpius adductas Reipublicæ rationes vel legum vel judiciorum repetitas: tum christianæ reipublicæ statum; turbulentia difficillimaque tempora subjecta; debacchantes in Pannonia Turcas; Scytharum aliorumque barbarorum colluvione cuncta prosterni; jugo excusso ac perfracto, populos, novis studentes rebus, omnia permiscere: si gravissimæ hæ contentiones inter Apostolicam sedem ac Rempublicam accesserint, quis non communium hostium, impiorum, hæreticorum, pestilentissimorum hominum conatus, arma, spiritus non immensa incrementa accepturos arbitretur? Complura addita, quibus perpetuum in Apostolicam sedem Reipublicæ obsequium atque observantia significabatur: non exigua adeo ei vires suppetere, ut contemnenda videatur: terra marique satis pollere: majorum exemplo cuncta ad pontificatus dignitatem adhibitaram iis in rebus, quæ neque illius libertati, neque regimini officiant: quam Veneti obsequentissimi Apostolicæ sedis, ejusque Sanctitatis filii sint, aperte declaraturos. Hæc Duodus Pontifici significare jussus, mandata statim exsequitur: breviter Reipublicæ rationibus perstrictis, quam periculi plenam aleam aggressus sit; turbulentas reipublicæ christianæ tempestates; imminentia atque eruptura mala subjicit, nullo unquam tempore Senatui imputanda, qui nihil quod ad eximium erga sanctissimam illam Sedem studium patefaciendum spectaret, omiserit; jura exposuerit; oratorem miserit; tantum, ne libertas, ac publici regiminis compages solverentur, petierit; illis servatis, in reliquis a majoribus haustam pietatem, religionem, cultum declaraturum.

*Senatus
decretum,
ne excom-
municatio-
nis diplo-
mata reci-
perentur, ne
novitates
admitte-
rentur.*

Plurima in hanc sententiam summa dicendi vi a Duo-
do explicata, nihil impetrarunt, jam enim excommunicationis sententiam prelo excludi Pontifex juss erat. Quod cum a Senatu cognitum esset, ne quis ob eam rem in civitate motus fieret, pontifica diplomata, gravissimis propositis poenis, ne acciperentur, statuit. Decemvirum Magistri ecclesiarum antistites ac coenobiarchas ad se vocarunt: ne quid novi in religionis cultu moliantur; suo quemque muneri, uti assueverant, incumbere, capitis poena adje-

adjecta, præcipiunt. Nemo fuit, qui non se obtemperatum, nihilque immutaturum, constanter affirmaret. Jesu tantum sodalitii homines nutare aliquantis per visi. His satis se munitos esse Patres arbitrabantur, cum præsertim nemo fere esset, qui, licet eo usque progressum Pontificem intelligeret, attamen vel novitate ac magnitudine rei perterritum, vel saltem ab iis, qui in Purpuratorum collegio prudentiores essent, imminentiaque pericula animadverterent monitum, cœptis absistere posse non sibi suaderet.

Verum Paulus, irarum fluctu exæstuans, quodcumque acturus esset, irrevocabile animo gerebat, licet mane decimo sexto kalen. maji, antequam Cardinalium collegium ingrederetur, cogitabundum hælitantemque Arigonius confirmasse, eique animos addidisse diceretur. In collegio, minoris momenti negotiis peractis, obserari fores jubet: inde graviter atque acerbe de Republica Veneta conquestus, violata Ecclesiæ jura, eversam libertatem, contempta Pontificum decreta, Concilia, Canones exaggerat: ac primum in legem de bonis (ut ajunt) *emphyteuticis* anno M. DC. III. latam, de qua neque oratione, neque scripto, neque per Nuntium cum Senatu egerat, acerrime invehitur. De aliis mox legibus ac judiciis agit. *Mature*, inquit, *omnia perpendisse*; *excellentes doctrina viros adbibuisse*; *Senatum saepius monuisse*, *abortionibus usum*, *minis deterruisse*; *ut leges abrogaret*, *reos clericos remitteret*, *petiisse*; *neque per ordinarium*, *neque per extraordinarium oratorem* *quidquam impetrasse*: *ad remedia tandem juris confugere decrevisse*: *excommunicationis spiculum in Ducem ac Senatum intorquere*, *interdictum in Veneto imperio*, *ni tempore statuto pareant*, *promulgare statuisse*: *quænam ea de re Cardinalium sententia sit*, *exquirere*. Jam Pontificis mentem noverant. Jam edictum prelo excusum sciebant. Itaque cuncti, Venetis, Delphino scilicet ac Valerio, exceptis, in Pontificis sententiam ivere. Augustinus Valerius, *rem magni momenti esse*, inquit, *in Rempublicam*, *optime de Apostolica sede meritam*, acriter adeo invehi, ut ecclesiastico fulmine plectatur: *maturius rem examinandam duodecim gravissimorum doctissimorumque ex eo collegio homi-*

*Arigonias
Cardin.
Pontif. in
sententia
contra Ve-
netos con-
firmat.
Pauli Pon-
tificis con-
tra Venetos
exaggeratio.*

*Augustinus
Valerius
Card. Pont.
impetum
morari ni-
titur.*

1606

num consilio antea perperdendam esse . Paulus , qui dum ad Valerium ventum esset , ne verbum quidem enuntiaverat , ad eum conversus , exacte rem discussam excellentiumque virorum judicio exploratum , minimeque ambiguam esse , inquit . Neque dubium plerique arbitrii sunt , quin , si aliqui auctoritate ac virtute in Purpuratorum numero praestantes libere atque ex animo sententiam dixissent , temporis mora injecta , imminens jam malum avertere potuissent ; cum certum sit , nonnullos doctrinæ uirtutisque opinione eminentiores secus antea iis de rebus sentire non obscuris verbis significasse ; in quorum numero Cæsar Baronius fuit , qui cum antea cum Nanio oratore Pontificis impetum detestatus esset , neque cum Veneta Republica , cuius cum sede Apostolica conjunctione , Italæ libertas ac dignitas staret , ita agendum , dixisset ; mutata sententia , Pauli factum adeo extulit , ut eo facto inter cælites adnumerandum censeret ; idque posteriorum memoriæ in suis Annalibus traditum affirinaret .

Edictum itaque promulgatur , insignoribusque urbis partibus affigitur . Multa ab incondita plebe in Venetum nomen probra ac maledicta jactantur . Summa diplomatis hæc erat : *Ni leges abrogentur , ni clerici remittantur , post elapsos quatuor ac viginti dies , Ducem ac Senatum excommunicatos pronuntiare ; aliis vero tribus transactis , imperium omne Venetum interdicto ecclesiastico subdere .* Nova adeo ea res , atque inexpectata plerisque visa , ut vix sibi suaderi potuissent , tot armis undique circumsepta christiana republika , Pontificem levissimis de causis incendium in Italæ visceribus excitare velle . Non deerant qui dicerent , nunquam propenso in Venetos animo Paulum existisse ; cardinalicio galero fulgentem de Reipublicæ legibus moribusque obloquutum ; primis initis pontificatus diebus cum a Decemvirum Collegio , ut ab exilio Annibalem Gambaram Brixiensem , familiarem suum , revocaret , petiisset , neque impertransset , ægre admodum tulisse ; ut opem Senatus Pannonicæ bello exhiberet , per Offredum Nuntium , perque literas petenti minime satisfactum . Inde , ut Franciscus Vendramenus , Venetiarum Antistes a Senatu designatus , Romæ exami-

Cæsar Ba-
ronius Car-
din. Pont.
impetur
detestatur.

Cæsar's
Baroniis sen-
tentia mu-
tatio.

Diploma-
tis contra
Venetos pro-
mulgati sen-
tentia .

nan-

nandum se sisteret , statuisse ; sacerdotum decumas pernegas-
se ; vulnus tectum animo , externis significationibus ne prod-
iret , cohibuisse . Alii vero , cum Genuensium ac Lucensium
decreta nonnulla vel abrogari vel emendari obtinuisse ; relu-
ctantem atque obſſtentem Senatum offendisse ; ingenti dolo-
re curciatuque animi affectum : complures malevolos homi-
nes , Reipublicæ hostes , flaminam aluisse : veritum subinde ,
ne si , subortis hisce diffidiis , acquiesceret , id non pruden-
tiæ , sed timori atque ignaviæ tribueretur , eo usque progres-
sum , ut non citra ignominia notam deflectere a ſuscepto iti-
nere poſſe arbitraretur .

Itaque tertiodecimo kalen. maji cum promulgati in Rem-
publicam anathematis nuntius eſſet allatus , nihil quod ad
religionem imperiumque tuendum , ſubiectosque in officio
continendos attineret , omittendum , Patres rati ; ſequenti
die , duodecimo kal. maji Senatum accersunt . Ad classis nu-
merum augendum , triginta triremium gubernatores crea-
tur : duo peditum Italorum millia conſcribi ; trecentis ac
sexaginta Epirotis equitibus , qui in continenti erant , cen-
tum ac quinquaginta adjungi ; trecentos e Cyrno ad publica
ſtipendia evocari (ut Corsi in universum ſexcenti eſſent)
decretum . Benedictus Maurus , Marcius Procurator , lega-
tus in continentem missus . Duodus orator Roma abſce-
dere , Pontificique obnuntiare juſſus : *Inminentium turbi-
num cauſas , non in Rempublicam , ſed in iplum mortales
conjecturos .* Exinde , qua ratione pontificio edicto obſi-
ſtendum , Reipublicæque dignitati ac juribus consulendum
eſſet , adhibito præſtantium juris utriusque consultantum con-
ſilio , agitatum . Diversis ſententiis diſceptatum . Quidam ad
futurum concilium provocandum eſſe ceneſebant ; id & an-
tea a ſummis Principibus atque ab eadem Republica , Xy-
ſto quarto , Julio ſecundo Pontifice Maximo , effectum : eo
vim edicti inhiberi ; venerando , atque alias Pontificibus
metuendo Concilii nomine Pauli impetum ſisti poſſe . Alii
contra , obnunciatione potius obteſtationeque utendum arbitra-
bantur : id & expeditius , & perpetuo Reipublicæ in Apo-
ſtolicam Sedem obſequio convenientius fore ; provocationem
arduam , multis undique circumſceptam impedimentis futuram .

*Trierar-
cbi a Se-
natū eleſſi ,
& alii bel-
lici appara-
tus .*

*Benedi-
ctus Mau-
rus , in con-
tinente eum
imperio lo-
gatus .*

1606

Veneto.
rum de illa-
ta excomu-
nicatione
obstetrio.

Igitur obtestatio in hanc ferme sententiam est excusa : Patriarchis , Archiepiscopis , Episcopis , Abbatibus inscripta erat . Pontificatus initio Sanctissimum Patrem Paulum quintum , leges , instituta , consuetudines , quibus bona existimatio , vita denique ipsa subjectorum continerentur , a Republica , ut abrogarentur delerenturque , petiisse : Patres per Augustinum Nanium , ordinarium legatum , quæ ad leges condendas , veteremque morem retinendum Senatum impulissent , exponenda curasse : & cum non admitterentur , perpetui , atque a majoribus per manus traditi erga Apostolicam Sedem obsequii egregio argumento , extra ordinem oratorem designasse , qui & eximium Venetorum in Apostolicam Sedem cultum testaretur , & gravissimum Reipublicæ causam explicaret : obseratas illius aures offendisse : xv. kal. maji , ni statuto tempore pareret , anathema in Senatum intorsisse , sacris imperio Veneto interdixisse : iis cum majorum instituta , imperii fundamenta convellerentur , libertas quoque ipsa in discrimen vocaretur ; re primum mature perpensa ; virorum jurisprudentia , sacrarum legum notitia , theologicaque scientia insignium consilio adhibito ; anathema ipsum indebitum , invalidum , nullum , nulloque juris ordine pronunciatum , irritumque esse obtestari : ea interim remedia , quæ maiores aliquando Principes , atque ipsa Respublica alias amplexa fuerat , adhibere noluisse : ne interdicto obtemperare , neve illud servare quis audeat , jubere : profiteri , obtestari firmam , immotam , inconcussam Senatus mentem esse , constanter in vetere avita Catholica atque Apostolica religione persistere , consuetumque in Romanos Pontifices studium atque obsequium majorum exemplo exhibiturum : Deum Optimum Maximum enixe orare , ut Pontificis flectat animum , atque ad Reipublicæ rationes , causæ illius veritatem æquitatemque dignoscendam permovereat .

Dum hæc fiunt , festa Ascendentis in cælum Servatoris dies illexit , maritimo prælio victi Ottonis , Federici Imperatoris filii , restituti Alexandri tertii , pacis Venetiis anno M. C. LXXVII. inter Ecclesiam Imperiumque initæ memoria percelebris . Nunquam major populi concursus , nunquam lætior civitas .

Huc

Huc accedebat immenso opere atque impensa recens navi-
gium, ad veteris jam vetustate collapsi formam extructum
(*Bucentaurum* vocant) quibus sane anniversaria mare de-
sponsandi pompa illustrior reddebatur. Conscendit una cum
Senatoribus Princeps, Regum Principumque oratoribus, at-
que ipsomet Horatio Matthæjo, Pauli Nuntio, latera sti-
pantibus. *Bucentaurum* triremes aliquot, biremes, celo-
ces, atque infinitus propemodum cymbarum numerus, læ-
tis acclamationibus prosequebatur. In ea vero celebritate
mirum omnibus videbatur, in amplissimum Senatum, in
civitatem innumeris prope mortalibus refertam, religione in-
signem, in tot oppida atque urbes, nulla graviori causa
adductum, adeo fævire Pontificem decrevisse. Cuncti in
Matthæjum oculos conjicere, atque moderationem Senatus
extollere, quod, quo tempore anathemate a Pontifice fe-
riebat, eodem perhumaniter ejus Nuntius exciperetur,
Principique adsideret. At Matthæjus, qui neque civilium
rerum usu, neque humanarum cognitione præstabat, vere-
cundia veluti perfusus hærere, paucaque fari: *Adbuc*
concordiae, si hinc atque inde, proclinatis ad pacem ani-
mis, nonnihil remitteretur, locum esse. Matthæji verba in
Senatu recitata, absque responso dimittenda Patres non es-
se, censuere. Itaque ei publico decreto significatur: *Ingen-*
tem ac neutique dissimulandam ex Pontificis insueta agen-
di ratione molestiam Rempublicam percepisse, indigne cum
ea actum esse: ceterum si anathema Pontifex sustulerit,
quin de his rebus agatur, minime Senatum recusaturum.
Multus Donatus Princeps subiectit: *Neque minis, ne-*
que anathemate cum Principibus agendum: periculorum
impendentium culpa Rempublicam immunem fore: iam in
veteru illius instituta, leges, fundamenta impetum fa-
ctum; de iisque profligandis, convellendis ac prorsus tol-
lendis actum. At in hoc (inquit Matthæjus) error ver-
satur, quod temporariam jurisdictionem eripere Reipu-
blicæ Paulus nolit; tantum, ut leges adversus ecclesi-
sticam libertatem conditæ abrogentur, petit. Ad ea Do-
natus: *Iam se ætatem fere in maximarum rerum nego-*
tiis pertractandis exegisse: multa Romæ difficillimis tempo-

1606 ribus cum Summis Pontificibus; pertractasse; neminem anathematis fulmen, ne in minores quidem Principes vel intorisse vel arripuisse. Tum Matthæus, Christi tandem Vicario obtemperandum esse, inquit. Illico Princeps: Libenter obtemperaturum, si ea, quæ Christus juss erat, a Pontifice præciperentur. Hæc atque alia incalescentibus animis statuta.

Verum postridie ejus diei Matthæus, discessus venia a Senatu postulata, Romam est profectus. Eadem die per dispositos equos Natio injunctum, ut statim, Hieronymo Zonio, qui negotia Reipublicæ obiret, privato Romæ relieto, in patriam revertatur: nondum enim Senatui compertum erat, a Pontifice Nani oratorem dimissum. Ad Veronæ ac Vice-tiæ Cardinales datæ literæ, quibus, ut patriæ res juvarent, Zonio pro rerum temporumque opportunitate faverent, petebatur. At Valerius ab exortis inter Paulum ac Rempublicam dissidiis, incredibili mœrore animi affectus, levique febricula correptus, ingravescente jam ætate, per eos dies occubuit; vir sane doctrina vitæque sanctitate illustris, qui, variis in lucem editis scriptis, suum immortalitati nomen consecravit, atque eximium in patriam amorem nullo non tempore clarissimis argumentis patefecit. Obtestatio typis excusa, conspicuis, insignioribusque urbis locis, in basilicarum templorumque valvis affigi iussa, perque omnes Venetorum ditiones missa; Collegii Patribus, ut Romam perferendam curarent, injunctum. Literæ ad subjectos omnes datæ, quibus, quæ inter Pontificem ac Rempublicam acciderant, significantur; ad eorum bona, vitam, existimationem tuenda retinendaque eas contentiones susceptas; quidquid opum, quidquid auri, quidquid virium in Republica sit, ea omnia ad illorum utilitatem decusque collaturam. Hæc a singulis vel urbium, vel oppidorum magistratibus in publicis civium cœtibus perlecta, mirum quam cunctorum animos inflammaverint, quantos illis stimulos in Venetum nomen caritatis addiderint. Omnes certatim opes, fortunas offerre. Legati, qui ab universo imperio Veneto principatum Donato gratulaturi ad urbem accedebant, gratulationibus oblationes miscere; vitam, fortunas Reipublicæ devovere. Neque minor in ec-

*Matthæus
Natio Ve-
netiis disce-
dit.*

*Senatus
Nani
legatione
revocat.*

*Augustini
Valerii,
Cardinalis,
obitus.*

*Venetorum
subjecti opes
suas Respu-
blica offe-
runt.*

cle.

clesia&ticis viris ad Reipublicæ parendum obsequens animus 1606
inspiciebatur.

Ea omnia cum ad Pontificem perferrentur, mirum in modum angebatur, quod anathematis veluti fulminis jactu concussas ac perterrefactas mortalium mentes in seditiones atque tumultus erupturas, sibi pro explorato constituisset; Brixiaeque præsertim motus exorituros arbitraretur, quod Ignatiani, qui plurimum ea in civitate sibi auctoritatis comparaverant, ejusmodi spes in Pontifice aliuisse dicerentur. Verum opinione frustratus, cum passim edictum negligi, populos impavidos cunctorum spem constantia superasse intelligeret, modo irasci, modo nutare, neque satis consistere, nec alia nisi Jesuitarum, Theatinorum, aut eorum, qui ab acuminato capitinis integrumento *Capucini* dicuntur, sodalitia sibi obtemperatura, iam tum vaticinabatur. Eorum namque magistris antesignanisque sciscitantibus, quid sibi, poena proposita, agendum esset, cum sacris legibus, si id acciderit, vel si primariæ ecclesiæ, quæ matrices aut cathedrales vocantur, Principi paruerint, licere tuto facra peragere, caveatur; primum ad deliberandum tempus poposcit: mox decernendi difficultate permotus, rei definiendæ Collegium daturum affirmavit: tandem, ne obtemperarent, vitæque potius periculum subirent, licet secus sacris legibus statueretur, eis significandum curavit.

Neque vero Pontificis spes de tribus illis ordinibus irrita fuit. Nam quatuor ex Iguatianis privatim Principem adeunt: *Suis institutis*, inquiunt, ut interdicto pareant obstringi; quod tuto facere liceat, ultro Reipublicæ prestaturos: peccatorum exomologesim audituros, palam in ecclesia supplicationes precesque habituros, augustissimum Eucharistie sacramentum exposituros, concionaturos; a sacris tantummodo mysteriis publice peragendis cessaturos: ni ita Senatui placeat, urbe excessuros. Ad ea Princeps: *Quod tam cito ab instituto defecerint, mirari: non hæc totius civitatis in ipsos studium benevolentiamque, non Reipublicæ causam promeritam, quam nemo, modo affectu liber atque immunis esset, non aequam arbitraretur: nibilominus Senatum, quid sibi libuerit, decretrum.* Petro Antonio Ribeto, qui tum Francisci Vendramen-

*Jesuca
significans
interdicto
se obtempe-
rare nolle.*

*Principis
responsu.*

1606

meni, Venetiarum Antistitis, nondum ab Apostolica Sede confirmati, vices obtinebat, duobusque aureæ basilicæ canoniceis Senatus consulto injunctum, ut Ignatianorum cuncta ad templi cultum spectantia notis excipiant; bibliothecæ, quam instructissimam atque egregiam habebant, indicem confiant: vestimenta, libros, privataque scripta, uti petierant, auferre permisum. Duo insuper earum rerum curatores (*œconomi* vocantur) dati: marci templi sacerdotibus, ut sacra in eorum ecclesia peragerent, cunctaque ecclesiastica munera obirent, præceptum. Sexto idus maji duabus excepti naviculis, Decemvirum accensis, ne quid in itinere incommodi acciperent, comitantibus, noctu Ferrariam versus iter habuere, cunctis (mulierculis quibusdam, paucisque, quos sibi devinxerant, exceptis) summa eorum discessu voluptate affectis, omniaque in illos probra maledictaque jacientibus; ac ni publica obstitisset pietas, lapidibus quoque a plebe impetiti discessissent. Privatas domos coenobiaque adeundo, ne proficiisci permetterentur, contendisse; scripta complura flammis dedisse; multa clam surripuisse, ferebantur. Id pro certo constitit, Inicum Cardineum, Philippi legatum, per eos dies saepe ad illos ventitasse, capsulas cera oblitas aliquot domum astervandas asportasse. Nihil in eorum ædibus magni momenti inventum. Statim cunctis cum terrestribus tum maritimis magistratibus datæ literæ, ut Ignatianis omnibus tuto abitum permitterent.

*Capucini ac
Tolentina-
tes Venetiis
discendunt.*

Eorum exemplum Capucini ac Tolentinates secuti; qui licet patere templa, alios sacerdotes divina peragere, sacris suos inservire permisuros, concionaturos, canonicas horas recitaturos, sacrificia occulto se celebraturos obtulissent; attenuamen, ne si id fieret, in diversas partes civitas scinderetur, idemque ab aliis ordinibus peteretur, Patres veriti, professioni annuere. Capucini, crucis vexillo præeunte, æris campani funibus diligatis, non absque cunctorum civitatis ordinum indignatione, qui in eos semper omnia munificentiae ac liberalitatis argumenta cumulaverant, profiscuntur. Tolentinates noctu abidere, quodque in Ignatianis, idem in iis servatum; curatores constituti, indices conscripti, sacerdotes sacra in eorum templis peragere jussi. Inter hæc vel rei novitate

*Jesuita
Venetiis
abens.*

vitate illecti , vel ingeniorum acumine incitati , vel quod quisque Principum gratiam auctupari niteretur , utrumque scripta prodiere , quibus vel Reipublicæ leges atque instituta acerime omni argumentorum atque exemplorum genere defen-debantur , vel acta Pauli V. Pontificis legibus sanctionibusque astruebantur . In ea Bergomensis ditionis parte , quæ dioecesis Mediolanensis est , in ara quadam , servandi interdicti rationem , typis excusam , primum omnium inventam fuisse con-stat .

Inde ingens scriptorum copia effluxit ; ac ne quid in publicum emergeret , quod catholicæ religioni officeret , theologicæ facultatis jurisque prudentiæ insignibus viris mandatum , ut scripta sedulo examinarent atque expenderent , neve quidquam vel catholicæ religioni adversum , vel probris maledi-ctisque respersum in publicum emitte sinerent ; cum e contra nihil non amarulentis in Rempublicam dicteriis , probris , atque injuriis refertum a Romanis proficeretur . Excelluit e Venetis Antonius Quirinus , Senator , qui vulgari idiomate ad Reipublicæ subjectos admonitionem conscripsit , ea dicendi vi rationibusque conjunctis refertam , ut nihil ad permovendos animos efficacius , nihil præstantius conscribi potuisse omnes constanter affirmarent . Pauli quoque e Servorum ordine in eo genere enituit industria , qui luculentam Apologiam per-scripsit , in qua doctorum hominum judicio singularis ingenii famam est assequutus ; ut alios interim omittam , qui soluta non modo oratione , verum etiam metro iis de rebus per-scripsere . At Pontifex ea pro Venetis cuncta scripta ab In-quisitionis magistris vetanda curavit ; si quis perlegeret , apud se retineret , anathemate devinctum sanxit : quod sane animos hominum accedit , ut , gliscente scribendi libidine , innumeri propemodum manus calamo admoveherent , acerri-meque Rempublicam tuerentur . Inter sacratos viros , qui pro Pontifice acrius in Venetos stilum exercuere , Cæsar Baronius , Cardinalis , existit , qui Parænesim perficta adeo fronte , ac verborum virulentia ad Senatum conscripsit , ut stomachum , ingensque in illius nomen cunctorum odium concitaret . Neque defuere , qui mordicus pro Se-natu dimicando , in illum acerbe calamum perstrinxerint .

*Venetorum
sedulitas , ne
in scriptis ,
quid contra
catholicam
religionem
ineffet .*

1606 Verum de toto eo scriptiorum genere non una omnium erat sententia. Quidam, ut a scriptis abstineretur, maluiscent; cum iis indies exacerbatis animis, contentionum seges magis magisque ex crescere. Quid in Gallia civilium turbinum tempore accidisset, memorabant; ab insignioribus non modo, sed gregariis quoque hominibus dissensionum semina hausta: impressa mortalium animis publicæ quieti ac tranquillitati adversa, quæ fere in immensum incendium illud auxere. Pontificis auctoritatem in discrimen vocari, plerique improbabant: ignaræ plebi complura, quibus sensim ab officio avocabatur, instillari. Alii secus arbitrabantur, nullo magis obfirmatam Pauli mentem flecti posse, quam si, scriptis editis, quam infirmis rationibus niteretur, christiano orbi patiefieret.

Dum in hoc ingeniorum certamine fervent animi, una Patrum cura atque studium erat, ne quis in urbe motus accideret. Tres qui pro tranquillo civitatis statu excubarent, deligi, latum. Marcus Antonius Memius, Antonius Priolus, Marci Procuratores, Nicolaus Donatus, Principis frater, lecti; tribus ex Procuratorum numero, qui decem ex patricia gente ad id sublegerent, fori custodia concedita; ex patriciorum ac civium ordine bini, quibus quinquaginta darentur viri, singulis vicis præesse jussi; arma ex publico armamentario tradita. Per eos quoque dies, Principum legatis in collegium accersitis, quæ post pontificium diploma acciderant, Matthæji ab urbe discessus, Nanii a Pontifice dimissio significantur. Cantacrojas, Cæsar's legatus, Senatui gratiis actis, omnibus de rebus Cæsarem se certiorem facturum pollicetur. Fraxineus, Henrici orator, moleste admodum immerentem in eos anfractus Rempublicam incidisse, ferre testatur; operam omnem studiumque suum ad eos sedandos turbines defert. Inicus Cardineus, Philippi legatus, egregiam in Rempublicam Regis voluntatem profitetur: *Nihil publica Italiæque præsertim tranquillitate antiquius; nimis hoc tempore afflictas perturbatasque res christianorum esse, ut iis id quoque incommodi addendum sit; tum Patres ad veterem a majoribus acceptam prudentiam retinendam, concordiamque ineundam portatur: Nuntio Venetiis, Reipublicæ oratore Roma*

*Senatus de-
creta ad
quietem in
civitate
retinem-
dam.*

*Senatus
Principum
legatis re-
rum statum
exponit.*

Roma digressis , ad Principum legatos conciliandi cum Republica Pontificis spectare munus : quod ad se pertineat , omni in id studio enixurum : hæc a Rege in mandatis habere . Demum , ut servandæ quietis , ac pacis Italiæ ratio habeatur a Senatu flagitat . Donatus Princeps , A Pontifice dissidiorum causam exortam , respondit ; quod anathematis diploma , inspectante Duodo legato , affigi jussit ; quod Nanum dimiserit ; quod Rempublicam ipsam contumelia affecerit ; Senatui publicam tueri libertatem constitutum esse ; nihil ad eam retinendam omissurum : si denuo Paulus Rempublicam non lacesceret , nihil ultra tuitionem moliturum ; sin ulterius tetenderit , quod publicam dignitatem deceat , quacumque ratione effecturum . Hæc a Principe graviter : nam tametsi Villienius , apud Paulum orator , suborientia dissidia initio foviisse , Philippi Regis auxilia , vires , opes ad Apostolicam Sedem suamque dignitatem tutandam Pontifici pollicitus ferebatur : attamen variis ita distracti curis sollicitudinibusque Hispani erant , ut , Belgico diurno gravissimoque bello impliciti , Pannonicò ob Rudolphi subsidia distenti , auri egestate pressi , novas res in Italia moliri posse , non viderentur .

At Henricus prævalido exercitum Sedanum aggressurus , omnium mentes ad se attraxerat , licet eos motus facillime auctoritate bellicaque virtute compressisset . Nam ex quo Bironii conjuratio detecta fuerat , cum Marescallus Turrenius e Gallia in Germaniam , mox Sedanum , suæ provinciæ oppidum , se receperisset , Rex custodiæ suæ cohortibus , levioris armaturæ æquitatu , cataphractorumque aliquot signis septus , Sedanum profectus , vel vi , vel obsidione oppidum in suam potestatem redigere decreverat . Dum vero tribuni militum castris metandis incumberent , opportuna loca aditusque scrutarentur , obsidionem pararent , Turrenius , vi non expectata , per internuntium Regi obsequium detulit , foederibus regno Regique adversis oblitteratis , arce Sedanensi sequestro tradita , milite sumptuque regio in quadriennium alendo , quo transacto , ea rursus potiretur : si rebus interim novis studeret , ablatum dominatum in alium transferret . Inde Rex oppidum ingressus , publica lætitia exceptus , statim milite dimis-

Villienius,
Hispanus
orator , Pon-
tificis cum
Venetiis dis-
sidia foret.

Turrenius
comes Hen-
rico Regi
Sedanum
tradit.

1606 dimisso, Lutetiam est reversus. Itaque brevi compositis Se-
dani rebus, copiisque dimissis, nihil jam a Gallis ad tur-
bandam Italiae pacem (uti Pontifex maxime verebatur) per-
timescendum videbatur.

Itaque infensis tantum animis acriter decertabatur, dum
Pontifex quacumque ratione interdicto obtemperari; Veneti,
ne quidpiam de cultu divinisque cæmoniis immutaretur,
contenderent. Ob id, ut a Patrum Collegio pietate atque
auctoritate insignes viri bini singulis cœnobiis attribuerentur,
qui sedulo, ne quid tumultus accideret, excubarent, decre-
tum. Supplicationes festo Dominici Corporis die tanto con-
cursu populi concelebratæ sunt, ut nihil vel ad pietatem vel
ad pompam relictum fuerit; innumera auri, argentique vasa
celata, sculpta, statuæ, fercula summo artificio elaborata,
prisca ac recentia sanctorum virorum præclara facinora egre-
gie repræsentata cernebantut; sacerdotum ac cœnobitarum
ingens numerus; quodque ad insitam in patriciorum animis
religionem insigne ea die fuit, Princeps Cæsar is atque Hen-
rici legatis stipatus, toto inseguente Senatu, accensis cereis,
venerabundi omnes atque in preces effusi inspiciebantur, ut
plerique tempestatis hujuscce calamitates obortis lachrimis de-
plorarent. Contra vero nihil a pontificiis ad sacratos viros ab
urbe atque ditionibus Venetis amovendos omittebatur: licet
præter eos, quos memoravimus, religionum ordines, reliqui
ne de discessu quidem cogitarent; pauci qui minus Senatus
dicto audientes erant, vel moniti ad officium rediere, vel
occulto se Venetis ditionibus subduxere. At Pontifex qua
iracundia, qua suspicione agitabatur; Senatus obnunciationem
ferre æquo animo non poterat; Joannis Gersonis atque alio-
rum, quæ in vulgus quotidie emittebantur, scriptis mirum
in modum commovebatur; magis magisque ob Nanii legati
missionem exaggerasse Patrum iracundiam pertimescebat; Do-
nati Principis facundiam, auctoritatem, eximiumque rerum
maximarum usum perhorrescebat: nec deerant ex Purpuratis,
qui, initio illius applaudere sententiæ visi, modo
velox ac præceps consilium carperent. Erant quoque, qui,
nisi cito certamina hæc comprimerentur, dubitarent,
ne, a Venetis, transalpinarum gentium auxiliis ad suam de-
fen-

fensionem in Italiam evocatis, efferis atque pontificio nomini infestis nationibus ad Romam diripiendam aditus fieret.

Ceterum Jesuitarum sodalitii viri publice ac privatim non modo Pontifici suffragabantur, sed infensi in Venetos nihil non moliebantur, quo vel rudiorum mentes seducerent, vel tumultus, si qua possent, excitarent. Passim in Italiæ civitatibus palam in Rempublicam invehi; in concionibus probra, convicia, maledicta congerere; cunctos ad odium in Venetos impellere, incitare. Id minime ferendum Patres rati, Senatus consulto ejusmodi decretum tulere: *Cum Ignatiani, ab eorum primordiis in civitatem recepti, magna cum privatim tum publice beneficia acceperint, ingrati, atque in Rempublicam infensi animi complura argumenta, eaque non obscura, ediderint; placere, ne imposterum Venetis ditionibus excipientur, nisi prius intercedat Collegii decretum, universorumque ejusdem ordinum consensus, nullo dissentiente, atque discrepante; deinde vero integra res ad Senatum referatur, in quo non pauciores, quam centum octoginta Senatores convenient, & senis e suffragiorum partibus, quinæ adsentiantur.* Verum eo vchementius & voce & scriptis in Venetos Ignatiani invehebantur, atque inter ceteros Ludovicus Galliardus, Patavinus, Mantuae a Romanis, uti ferebatur, jussus, acerrime pro suggestu adversus Rempublicam Senatusque obnunciationem linguam acuerat. Quod cum indigne Vincentius Mantuanorum Dux, qui præsens aderat, tulisset, severe admonitum, sex horarum spatio suis ditionibus facessere præcepit. Eodem tempore cum Ludovicum Moscam, Romanum, Franciscani ordinis (eorum qui a soccis nomen desumpsero) Apostolicum procuratorem, ut in religiosos viros inquireret, Mantuanum venturum allatum esset, petenti, ne hominem admitteret, Senatui morem gessit; Castilionem (quod oppidum in Mantuanorum finibus est) adventantem, ulterius non progredi, sed statim excedere mandavit; neque eo contentus, cum ditiones cunctas, viresque suas, se ipsum denique Reipublicæ obtulisset, ingentes illi a Senatu gratiæ actæ.

Pontifex per eos dies diploma (jubilæum vocatum) quo omnes ad erratorum expiationem augustissimi Eucharistiæ sacramen-

1606 menti sumptionem, precum ad Deum Optimum Maximum pro præsenti Ecclesiæ statu effusionem, cælestibus propositis præmiis excitabantur, emisit; idque per christianum orbem, Venetorum imperio excepto, promulgari jussit. Ea re haud parum cuncti civitatis ordines commoti, quod non tam ad opem divinam implorandam, quam ad notam Venetis inurendam vulgatum fuisse videretur, cum præsertim, ut Veneti a sacris arcerentur, a Regibus ac Principibus enixissime Paulus contendisset. Pragæ in id adeo acri studio ejus Nuntius incubuerat, ut jam publice sacris, uti assueverat, Franciscus Superantius, Reipublicæ legatus, a Cæsare non adhiberetur; ab ejusque consuetudine Principum legati abstinerent; quod sane mirum in ea civitate videri poterat, in qua nullo discrimine, tum vetus catholicaque, tum novissima religio summa cum libertate vigeret; quodque adhuc magis mirandum erat, sub id tempus a Rodulpho cum Pannonibus pax ea lege iniretur, ut cuique liberum religionis arbitrium atque cultus esset; cui rei cum alias vehementer Pontifex obstitisset, Nuntius, ne verbo quidem, ob acerrimas cum Republica contentiones, repugnaverat: ut plerique obstupescerent, Paulum cum Venetis decertantem, pessum ire in Pannonia catholicam religionem finere.

Sub id quoque tempus Aloysius Fuscarenus, Reipublicæ legatus, in Sarmatiæ pervenerat, omnique officii genere mandato Regis exceptus fuerat, licet Bernardus Cracoviæ Cardinalis, edictum in Venetos promulgare a Pontifice jussus, illum nullo officio esset persecutus. A Rege senatoribus, uti moris erat, minime stipato exceptus est, tum quod ob regni tumultus pauci admodum ex eorum numero in urbe essent, tum quod Cardinalis atque sacrati viri ab eo se congressu abstinerre, decrevissent. Sigismundum in suis ædibus adiit; connubium nuper initum Senatus nomine gratulatur. A Senatori latina oratione illius jussu gratiæ ingentes Reipublicæ actæ, domumque perhonorifice est deductus. Denuo Regem allocutus, de exortis inter Pontificem ac Rempublicam dissidiis docet: quam immerito ecclesiasticum in Venetos fulmen Pontifex intorserit, exponit; rationes Reipublicæ aperit; inde conqueritur, *quod tot terrarum spatia sibi emenso,* & ab ami-

*Aloysii Foscarenii ad
Sarmatiam
erectoris et
Rege officiis.*

1606

amica Republica legationi destinatæ , edicti pontificii promulgatione nota inuratur , ea præsertim in causa , in qua minime de religione ageretur : jam , si id permittat , dignitatem regiam in discrimen vocatum iri . Rex summam ex iis , quæ inter Pontificem atque Rempublicam acciderant , molestiam cepisse , vultu verbisque significat ; statimque vocari Senatum jubet , in quo , ne absque ejus permisso edictum vulgaretur , decretum est ; idque Nuntio , qui eam ob rem urbe exierat , Cardinalique nuntiari jussum . Ad Pontificem quoque datae literæ , quibus , ut satis Reipublicæ faceret , in causa præsertim ad religionem minime spectante , petebatur : alios Reges Reipublicæ causæ favere , rationes illius probare , sese intelligere : ne edictum in Sarmatia vulgaretur , idem in Henrici tertii , Henrici quarti , Galliæ ac Navarræ Regum , atque in Cæsaris Estensis causa in Sarmatia servatum . In Gallia nullis pontificii oratoris officiis vel precibus a veteri in Rempublicam benevolentia Henricus averti poterat ; liber Petro Priolo , oratori , ad templa aditus ; nihil de prisca consuetudine immutatum . Cum Carolo Emanuele , Allobrogum Duce , omni officiorum genere actum , ne supplicationibus , quæ prò indicto jubilæo habendæ erant , Petrum Contarenum , legatum , admitteret : at Carolus , ut Reipublicæ offendendæ causam amputaret , filiarum Principum interventu , ab invitandis Principum legatis abstinuit . Cum primum emissi fulminis nuntius in Britanniam est allatus , in publicis comitiis acerba gravissimaque in Catholicos decreta sunt . Rex , publicationis bonorum necisque poena proposita , sanxit , ut omnes subiecti intra anni spatium jurejurando assererent , seque obstringerent ; neque Paulo quinto , neque successoribus se posterosque suos quacumque ex causa a coetu fidelium amovendi , in Regem regnumque ipsum quidpiam molieri jus esse : oppositam huic sententiam , veluti religioni adversam hæreticamque , detestarentur atque ejerarent : ex quo multæ in Anglia turbæ excitatæ , quæ haud dubie ab Italiam fluctibus emersere .

Romæ Halincurtius , Henrici Regis legatus , una cum Eboricensi Cardinale atque Allobrogum oratore in ædibus Joannis Delphini , Cardinalis Vicetini , convenient ; de toto negotio

Sigismundi
Regis decre-
tum de Pö-
tificum edi-
cto non pro-
mulgando .

Sigismundi
Regis ad
Pontificem
de Veneta
causa lite-
rae .

1606 gotio differunt. Ex omnium sententia Henrici & Caroli legati Pontificem adeunt; Gallus rogar, instat, urget: pronuntiatum edictum abroget; tum locum tractationi fore: ni faciat, jam nihil amplius sibi, quid in ea re agat, superesse. Sabaudus Gallum subsecutus, eadem obnixe supplexque petit. At Paulus a Principibus se desertum acriter conqueritur: in ordinem Venetos redigere, eosque ad præstandum officium cogere oportuisse. Halincurtius, *ut gravissima in re matura consultatione utatur*, Pontifici suadet; *Purpuratos singillatim accersat, sententiam exquirat; Clementem imitetur, quem in Henrici Galliarum Navarræque Regis causa idem fecisse constabat.* Paulus, negotium exacte expensurum, vel privatim Cardinalium singulorum mentem exploraturum, vel rem omnem ad Collegium delaturum pollicetur. Inde Purpuratorum suffragia secretis alloquiis excipit. Horum quidam (*ut ferebatur*) edito intercedendum non esse censebant: alii ante amotionem satis Pontifici faciendum a Venetis arbitrabantur: pauci admodum intercedendum existimabant.

Philippus Hispanæ Rex suas opes Pontifici defert.

Ea sententiarum perplexitate anceps Paulus, cum ad Collegium referre statuisset, ecce ex Hispania Philippi literæ Villienæ Marchioni, legato, superveniunt. Is statim, tribus Hispanis Cardinalibus comitatus, ad Pontificem se confert; regias literas defert. Harum sententia erat: *Item inde, hereditario veluti jure a majoribus tradito, in Sanctissimam illam Sedem obsequio permotum, in hisce cum Venetis dissidiis regna, vires, semetipsum denique, si occasio tulisset, terra marique Pontifici presto futurum polliceri: ut iussa exequerentur, in Italia ministris mandasse.* Perlectis literis, adeo ingenti gaudio, ut vix lachrimas cohiberet, Paulus perfunditur: *Tanti memoriam beneficij, sibi Apostolicæque Sedi collati, nunquam ex ejus animo elabi passurum; verba, ad pares meritis gratias habendas, non suppeteret; si cuncta quæ possidet, tribuerit, effuderit, ne minimam quidem tanti officii partem asseguaturum.* Regis pietatem, religionem innumeris laudibus ac præconiis effert. Villenius quoque Philippi pollicita extollit: *Ut Veneti ab eo veniam exposcant, effecturum; deinde jure rationeque disceptandi locum futurum; at in omnem eventum Regis patrocinium illi minime defuturum.* Hæc subinde petit,

Villenii, Hispani oratoris, petitiones.

tit, publicæ lætitiae signa in urbe edantur, in Patrum Collegio Philippi literæ recitentur, in publicas tabulas ac monumenta redigantur, ne amplius cum Gallis ea negotia agitentur. Verum Paulus, legato perhumaniter diuinissimo, nullieorum, quæ postulata fuerant annuit. Extemplo harum rerum nuntiū urbem universam pervadunt: literarū exemplar cunctis Purpuratis exhibetur; ingenti omnes lætitia corripiuntur, metu prorsus abjecto, quo de Venetorum apparatum nuntiis cunctorum animi detinebantur. At qui humanarum rerum usu præstabant, ea potius Hispanorum artibus, quam in Italia res novandi cupidini, tribuebant: literis Regem non ita obstringi, quin, si ei libuisset, secus facere, nihilque Pontifici præstare posset: bello Belgico, assiduis sumptibus Hispanorum vires exhaustiri; extorum, Pannonicum ac Turcarum arma, Pannoniæ, Daciæ, aliisque locis infesta; in Italia vero, cuius præcipuam opimamque partem possiderent, cum belli incendium excitarent, exteris nationibus, transalpino milite oppleta provincia, divina cuncta atque humana permixtum iri; illatas ab iis belli faces, in eorum caput fortasse recasuras: jam certis rumoribus afferri, agmen navium, in Indianum occidentalem missum, naufragium perpeßsum; Ordines Batavos copiis auctos, duo Hispanorum millia concidisse; Esclusam frustra oppugnatam, Spinolam trecenta tantum aureorum millia ex Hispania detulisse; in iis centum ac quinquaginta millia syngraphis contineri. His atque aliis, plerique ad ostentationem Hispanicam literas effictas, nihilque ab iis emolumenti, nisi fucatum quemdam inanemque fastum Pontificem relaturum, opinabantur. At Henrici legatus, quamprimum Hispanicos rumores per urbem dissipari animadvertisit, Pontificem convenit: *Cunctos, allatis ex Hispania literis, ingenti gaudio perfusos, perstrepare urbem, gestire omnes, intelligere: dolendum potius ægerrimeque id ferendum, quod causa difficilior redderetur, belli in Italia semina, in ingentia pericula evasura, jacierentur; magnum ex iis Henricum Galliarum Regem dolorem molestiamque capturum: at si quid in Italia turbaretur, non otiosum belli spectatorem fore; quid ejus dignitas, quid præsentium rerum status posceret, effecturum.* Ad ea Pontifex, Pietatem maximorum Regum æque sibi gra-

1606

tam esse, respondit; nihil, inscio Halincurtio, facturum; ambobus regiis legatis aures præbiturum: earum, rerum, quæ a se Villienius efflagitaverat, nihil agendum censuisse; non publica lætitia signa edi, non literas in Patrum collegio recipi voluisse: baud dissimili affectu Reges ambos persecuturum, cuncta sibi ab eorum religione, atque in Apostolicam Sedem observantia polliceri.

At Hispani, licet per amplis verbis Philippi erga religionem studium, auxilia Pontifici oblata, extollerent; attamen pacis concordiaque sequestrem Regem fore eodem tempore vulgarabant. Cardineus legatus Principem Patresque adiens, nulla Regis literarum mentione facta, propensum illius in publicam pacem ac tranquillitatem animum testatur; medium se ad eam ineundam adhibere velle. Francisci quoque Prioli ex Hispania literis afferebatur, Pauli nuntium enixe a Rege in Venetorum causa subsidia efflagitantem, responsum ejusmodi tulisse: propendere quidem in Pontificem Hispanos; at modo multis gravissimisque circumventos curis esse; in occiduam Indiam profectas naves absorptas; in Belgio bellum fervere; Pannoniæ Turcarum arma imminere: propterea, ne bellum in Italia excitetur, Philippo constitutum esse: ad ea Pontificis Nuntium, saltem nonnihil in Pontificis gratiam se acturos simularent, demississime ac lacrimabunde petiisse. Ex iisdem Prioli literis compertum, ex Italia veredarios cum Pontificis literis, ipsius manu exaratis, ad Regem Lermæque Ducem advenisse, quibus a Rege, uti catholicæ religionis observantissimo, Apostolicæque Sedis studiofissimo, opem implorabat: Ducem autem, quem tantæ regnum molis fundamentum esse affirmaret, sibi conciliare nitebatur: his effectum, ut, si rerum eventus exposceret, vires, regnum, seque ipsum Rex Pontifici obtulisset: verum eo loco res Hispanorum esse, ut de bello inferendo cum ob superiores causas, tum quod pecunia inopia premerentur, cogitare non possent. Quæ licet secus in vulgus jaſtarentur, in proceribus tamen idem Italiae pacis studium dignoscebatur. Nam Lermæ ac Terræ novæ Duces, ut controversiæ componerentur, se maxime cupere, Priolo significabant; ut a durioribus sententiis deflecteret, Senatum hortabantur: si quod obie-

obsequii argumentum Pontifici exhiberetur , tandem hisce dis-
fidiis modum imponi omni studio Regem enixurum .

Nuntius , ut Venetum legatum a regio facello excluderet ,
omnes ingenii nervos intendebat . Duodecim ob eam causam
theologicæ facultatis professores coguntur . Prima die con-
gressus ex eorum numero aliquot Reipublicæ causam tueban-
tur , major pars Pontifici favebat ; postero in eorum senten-
tiā reliqui concessere , excludendumque legatum censuere .
At Rex , nihil sibi decernendum ratus ; festis divi Joannis
ac Petri diebus , a sacris publicis se abstinentis , ad Escuria-
lem est profectus . Cum primum de literis a Philippo ad
Paulum conscriptis Neapolim est allatum , Prorex , Inter-
nuncius , Sanctacrucius secreto conveniunt . Ut classis statim
emmittatur , decernitur : octo ac viginti triremes apprime
instructæ , tria Hispanorum peditum millia , trimestres com-
meatus , pecuniæ , tormentorum ceteroruinque id genus in-
gens copia recensebatur . Italorum Principum triremes secu-
turas ferebatur ; Pontificis quatuor , totidem Melitensium ,
Genuensium sexdecim , Auriæ duodecimi , Sabaudi duas ,
Hetruscas quatuor , ut in universum summam septuaginta
conficerent . His ab Augustino Dulcio , Senatus scriba , cogni-
tis , Senatus consulto Jacobo Justiniano , classis legato , præ-
cipitur , ut , triremibus duabus Corcyrae relictis , quæ Philippi
Paschalici , legati , imperio subessent , cum reliquis in Hadria-
ticum sinum se recuperet . Joannes Baptista Contarenus , Illy-
rici atque Epiri legatus , classem confundere , eique cum sum-
mo imperio præfus jussus . Ad eam augendam , ut tres majo-
res triremes armarentur , latum ; præfectus Laurentius Vene-
rius est lectus ; bini gurbenatores creati Justus Antonius Bel-
lenius , Marcus Antonius Baduarius . De Helvetiorum quo-
que numero evocando , in id Fraxineo , Henrici legato , ope-
ram pollicente , agitatum . Quindecim aureorum millia ad
Antonium Mariam Vincentium in Rhætos transmissa , ut ex
födere , pecunia accepta , præfectos ac milites , si ita res
exposcerent , in promptu haberent . Quoniam vero ad Fla-
miniæ ac Piceni litora tuenda copias conscribi , Ferrariæ
magnam militum vim cogi nuntiabatur , Rhodigium binæ
militum cohortes , quæ Constantio Capriolo , Brixiensi , cui op-

*Hispano-
rum decre-
tum de Ve-
neto oratore
a sacro fa-
cello exclu-
dendo .*

*Pontifi-
ciorum &
Hispano-
rum decre-
tum de clas-
se emitt-
enda .*

*Joannes
Baptista
Contare-
nus , lega-
tus , classem
confundit .*

*Senatus
decrecum de
Helvetiis
& pecunis
in Rhætos
mittendis .*

1606

pidi custodia concredita fuerat , parerent , missæ ; tormentarii pulveris bellicorumque apparatus vim eo devehí imperatum ; legatum quoque , qui trans Mincium amneū regionem tueretur , mitti decretum : Nicolaus Delphinus lectus . In Creta Nicolao Sagredo , legato , mandatum , ut quantum maxime possit triremium numerum instrueret : duo efferæ atque montanae Sfacchiotarum gentis sagittariorum millia , Marii Gazzii , militum tribuni , incolarum ingenii , totiusque insulæ situs apprime docti , opera adhibita , vere novo in Italiam mitteret : cunctos ad opem Reipublicæ ferendam cohortaretur , deque Cretensum subsidiis ad Senatum perscriberet . Qui in urbein frumenta importari curarent , in continentem misfi : Marcus Lauretanus in Rhodiginos , Maphæus Michaelius in Vicetinos ac Veronenses , Marcus Antonius Contarenus in Taurisanos ac Carnos . Ac licet eo anno frumenti inopia tota fere Italia premeretur , Romæ sextarius Venetus amplius quinque nummis aureis veniret ; Neapolis quoque ac Sicilia , Italiæ horrea , eodem malo conflictarentur , ut Prorex extrahi annonam frumentariam vetaret : in Veneto tamen solo summa frumenti aliarumque rerum uberrima affatim copia exstítit .

At Hispani , sex ac viginti triremibus , quibus Pontificis Nuntius , e portu solventibus , benedictionem impertiit , Neapoli digressi , Messanam contenderant ; decem ac quatuor milite bellicoque apparatu egregie adornatis , Hidruntum se contulere ; ibi Sanctacrucius , ne quidquam de illius consiliis emanaret , celocibus navigatione interdixit . Brundusium delati , nonis augusti , prima noctis vigilia , Epidamnum contendunt ; ad eam partem , qua oppiduni in orientem vergit , cum binis scloppettariorum millibus diluculo , Sanctacrucio duce , illati , inopinantes , paucos , imparatosque adorti , portas prosternunt . Decem tantum piraticam exercentes Turcæ , qui intra aedes quasdam se receperant , obsistere adnixi , tormentorum , quos moschetos vocant , grandine perculsi cecidere . Direpta atque incensa urbe , ex Turcis centum ac quinquaginta abduxere , Christianos ducentos in libertatem vendicavere : ex inopi civitate præda parta , aliquot tantum bellica tormenta abducta . Summo ab Hispanis artificio ea acta fuisse creditum , ut in Adriaticum ingressi , Reipublicæ , quæ sinus sibi imperium jure asserit ;

Nicolaus
Delphinus
trans Min-
ciūm lega-
tus.

Mandata
ad Nicolau-
m Sagredum ,
Creta lega-
tum , de tri-
remibus in-
frumentis &
militibus
conscripten-
diss.

Epidamnum
ab Hispanis
captum.

notam aliquam incurrerent, id minime ausuros, nisi eodem tempore Paschalicus, Corcyrae legatus, quatuor triremibus retentis, classis præfectum cum viginti Cytheram iter arripere jussisset, quo maria tuta redderentur, atque eques quidam Mediolanensis, quem cum prædatoria navi in sinum venturum ferebatur, averteretur.

Dum hæc fiunt, ingens inter Reges æmulatio indies augebatur, uter confectæ inter Venetos ac Pontificem pacis palam referret. Legati ambo Senatum ad concordiam vehementer hortabantur. Hispanus haud parum regiæ existimatio ni detractum iri, si, qui tot in Italia ditiones obtineret, publicæ pacis sequester non esset, arbitrabatur. Gallus decoris plurimum Henrico accedere existimabat, si is, qui nuper Segusianis Salassios commutaverat, neque urbes aut oppida amplius in Italia possideret, tantum auctoritatis nanciseretur, ut gravissimas in ea provincia exortas contentiones consilio atque auctoritate dirimeret. Inde palam Hispani profitebantur, quamvis eæ, de quibus diximus, a Philippo scriptæ ad Paulum literæ fuissent, tamen non minori quam antea studio pro concordia Regem enixurum; palamque Cardineus legatus in Principis Patrumque Collegio enuntiaverat: Pontifici opem Philippum quidem pollicitum fuisse; verumtamen eodem tempore suis ministris, ut lites sedarent, dissidiaque temperarent, mandasse: ne Senatus iis, qui per tot annos coalitam in Italia pacem turbare ac violare vellent, fidem haberet. Sæpiusque, uti sibi mandata ampliora darentur, Cardineus petebat.

Fraxineus binas Henrici literas eodem ferme tempore Paribus detulit, alteras Moncæo, alteras Lutetiæ datas. Prioribus summas Senatui gratias agebat, quod per literas perque oratorem, de ingenti in Sequanæ annis trajectu una cum Regina ac Delphino filio declinato periculo, esset gratulatus. Posterioribus, ut quamprimum cum Pontifice controversiæ definirentur, immenso prope desiderio flagrare significabat: in id, studium omne operamque adhibitum; quæcumque proficiisci ab se possent, pro Republica facturum. Fraxineus gravi sermone literas subsequens, Patrum animos ad aliquam pacis ineundæ rationem flectere enititur: nullo Reipu-

Gallia-
rum & His-
paniarum
Regum
æmulatio in
rebus Itali-
ci compa-
nendis.

Henrici
Regis ad
Venetos li-
tera.

16c6
coucor-
diae condi-
tiones a
Fraxineo
Senatus
propria.

Senatus
decretem &
responsum.

blicæ detrimento id assequuturum sperare , si in has conditio-
nes coventum fuerit , ut nempe eodem tempore interdicti
diploma Pontifex , obnuntiationem Senatus amoveat . Deinde
fartis tectisque , ut ajebat , legibus , earum tantum executioni
intercedatur ; rei , qui carceribus detinebantur , roganti Hen-
rico liberaliter permittantur ; religiosorum familiis , quæ nul-
lam aliam ob causam , quam interdicti metu , urbe discesse-
rant , tutus reditus esset : si in hæc Senatus consentiat , sum-
ma spe Regem adduci , cito certaminibus diremptis , Rempu-
blicam Pontifici conciliatum iri . Collegii Patres Fraxineo
sponsum dandum hujusmodi Senatus consulto censebant : de enixa
in Rempublicam voluntate quantas maximas posset , Senatum
Regi gratias agere : si Pontifex interdictum amoveat , eo-
dem tempore obtestationem se amoturum ; Saracenum Regi
concessurum ; Brandolinum , quod atrocissimum criminum
reus sit , ut aliorum , quam Decemvirum judicium subeat ,
æquum non arbitrari . Decretum ex parte Christophorus Va-
lerius , continentis Sapiens , magna dicendi vi dissuadere ni-
xus , rei ambo uti Regi permitterentur , cunctis ferme suffra-
giis pervicit . Verum neque ea re Pauli animus flecti poterat ;
eoque res deducebatur , ut non tam Principum suffragatio-
nibus , armorumque apparatu , quam scriptis utraque ex parte
evulgatis certaretur , ingenti eorum cum dolore , qui parvis
initiis adeo in dies excrescere incendium conspiciebant , ut
summorum Pontificum auctoritas , Principum potestas , editis
passim scriptis , in vulgus traducerentur .

Jacobi
Anglia Re-
gis ad Sena-
tum literæ.

Eo rerum statu Jacobus Angliæ Rex , datis ad Senatum li-
teris , quas Henricus Hutonius , legatus , gravi oratione cumu-
lavit , causam se Reipublicæ suscepisse significavit ; omnem in
ea propugnanda auctoritatem , operam , regni opes collaturum :
non odio in Pontificem id consilii cepisse ; sed ut Principum
auctoratem in communi re tucretur , cum satis illi constaret ,
jure atque æquitate Senatum niti . Regi ingentes gratiæ actæ ,
memoriam beneficii nullo unquam tempore ex præsentium
posteriorumque animis deletum iri ; vicissim paribus officiis be-
nevolentia atque observantia responsuros . Id ab Anglo pa-
trocinium suscepsum magnum Hispanis facessere negotium cœ-
pit , veritis , ne si ulterius tenderent , Jacobum , cum quo
nuper

nuper pacem inierant, denuo, recentibus illius gentis in Hispanicum nomen irritatis odiis, ad arma propellerent. Quapropter, ut ex Venetorum animis suspicionem omnem eximerent, pacis ac concordiae cupidos se esse, privatis publicisque colloquiis significabant.

At Pontifex nulla alia re magis, quam perpetuo vulgatis scriptis permoveri atque accendi videbatur: iis imprimis, quæ ab Antonio Quirino edita fuerant, quibus summa eloquentia rationumque momentis Reipublicæ jura tuebatur; nec non, quæ Paulus e Servorum familia conscripserat, quibus adversantium scripta acerrime impugnare ac convellere nitiebatur. His ductus Pontifex, ex Cardinalium numero tredecim selectis, qui omnes Hispánicarum partium censebantur, Gallis seclusis; eisque ad silentium jurejurando adactis, quæ hucusque in Venetorum causa acta sint, exponit: *Nihil hucusque a se vel minis, vel anathemate impetratum; pontificiam dignitatem, scriptis in vulgus passim editis, exagitari. An hæc pati æquo animo posset? an sua tempestate immunitum de pontifica auctoritate aliquid patiatur?* Quod ecclesiastico mucrone obtinere nequeat, id ferro ipso atque armis experturum. Proinde sibi statutum esse, quacumque ratione præduros nimium Venetorum animos perdomare: hæc animo versantem nihil opportunius existimasse, quam tot præstantissimos viros, pietate usque rerum præcellentes, ex universo Purpuratorum ordine diligere, quibuscum sua consilia cognita gravissima in re communicaret; illorum virtute, auxilio suam dignitatem retenturum audeturumque sperare. Hic omnes illum laudibus efferre; religionem, prudentiam, fortitudinem animi commendare; quod infracto animo, vivido spiritu obſtēre reluctantibus decreverit: quod ad se spectaret, omnes ingenii conatus nervosque adhibituros, ut cuncta ex dignitate ejusque voto perficiantur. Statimque, incalescentibus animis, decretum, ut quadraginta peditum, quatuor equitum millia conscriberentur; Franciscus ac Joannes Baptista Burghesii, Pontificis fratres, alter Ferrariam, Anconam alter mitterentur; vulgoque Rainutio Parmensi summum imperium delaturum Pontificem ferebatur. Cumque ad hæc confienda ingenti pecuniæ vi opus esset, quatuor ex tredecim, ut, qua ratione ea colligi

1606 posset, sedulo exquirerent, injunctum. Ea re per Romanam urbem vulgata, Halincurtius, Henrici legatus, statim ad Pontificem adit; nullam Galliarum Regis habitam rationem, conqueritur; Gallos Purpuratos in summa momenti re, qui christianæ reipublicæ salus vertebatur, minime admissoꝫ. Quid Regem, erga Apostolicam Sedem egregie propensum, ejusmodi promeruisse? An amplissimi regni vires, potentiam parvipendi? Ad ea Pontifex lenissimis verbis legatum demulcere: Nil, Rege Christianissimo inscio, acturum; quæ statuerit, decreverit, ei significaturum. Verum petenti legato, ut Galli quoque admitterentur, nihil ea in re immutari posse, affirmavit.

At cum de captivis Regi permittendis decretum in Galliam pervenit, maximas Henricus Senatui gratias egit: *Devinctum se ob id Reipublicæ fateri; vel hoc præsertim argumento in illum egregiam Patrum in se voluntatem ac benevolentiam animadvertere: ni Paulus acquiescat, eo confici negotium posse, si legum executio inhibeatur.* Ad hæc Priolus orator: *Abunde Regi satisfactum, Senatum arbitrari: nihil reliqui esse, quo Pontifex deliniri possit.* Quid enim id aliud esset quam Reipublicæ fundamenta, quæ solis legibus innitantur, evertere? quid nisi pravo exemplo pestem in suam perniciem aliquando evasuram alere? Cur Veneti eas leges condere nequeant, que in reliquis christiani orbis provinciis vigent, servantur? Cur, si Pontifex a jure & aequo minime abhorrere profitetur, aequalitate rerum momentis non expensis, secus cum Venetis, quam cum aliis agendum existimet? Urgebant hæc Regis animum: seque omni officio, ut Paulus acquiesceret, effecturum pollicebatur. Cum Halincurtius, quæ a Senatu de sontibus Henricus obtinuerat, Pontifici significasset, atque, ut eum facilius ad concordiam traduceret (quamquam id minime Senatus statuerat) adjiceretur, obtestationem amoturum; ut ex juris præscripto reliqua decernantur, non recusaturum: Paulus excandescere, Henricum a Venetis irrideri dicere, qui carceribus detentos sibi tradituros alias professi essent. Tum Halincurtius, Henricum pacis studio incensum, nihil ad eam conficiendam prætermisſile; neque sibi parum effecisse videri, quod Senatum ad sanciendum de reis sibi permittendis decretum impule-

*Halincur-
tius fruſtra
ad concor-
diar Pon-
tificem redi-
gerere nigi-
tur.*

pulerit: imposterum nil amplius moliturum. Hic Paulus hære-
re, Halincurtum vocare; ecclesiasticis viris tradi reos eccle-
siasticos velle; ut in Collegio controversiæ cum Venetis de-
finiantur, non moleste ferre; in id etiam Reipublicæ patro-
nos admissurum, modo sententiæ stare Senatus spondeat. Li-
teras quoque sibi ab Henrico scriptas, Pontifici Halincurtius
perlegit. Summa erat: *Nihil aliud, quam Dei Optimi Ma-
ximi gloriam, christianæque reipublicæ incolumentatem intuen-
tem Henricum, se veluti sequestrem in gravissimo negotio inter-
posuisse; ut Veneti quæ poterant præstarent, enixe contendisse;
neque vero parum obtinuisse arbitrari: nisi his Pontifex acquie-
scat, ad armaque ventum sit, vereri, ne ad hæreticorum in Ita-
liam anhelantium impetum cohibendum impar prorsus sit.*

Inter hæc ad bellum necessaria summa contentione para-
bantur. Ut sex peditum millium delectus haberetur, Senatus
decrevit: aucta militiæ stipendia; scloppettariis qui tribus
aureis merebant, quatuor; qui moschettis militabant, cum
antea nummos quatuor aureos haberent, quini monetæ Ve-
netæ tributi. Ut in Rhodiginam peninsulam legatus cum
eadem, qua trans Mincium Nicolaus Delphinus lectus fue-
rat, auctoritate mitteretur, decretum: Joanni Jacobo Zannio
munus delatum: præter incolarum militiam, duæ peditum
selectæ cohortes, Epirotarum Equitum binæ turmæ tributæ.
Armata navigia aliquot adjecta; ut omnem eam regionem
Ferrariæ objectam, quæ amplissimis Pado atque Athesi
amnibus alluitur, tueretur. Ad Benaci quoque lacus oram
custodiendam animum Patres adjecere: biremes, quæ in na-
vali Pischeriæ detinebantur, temporis vetustate collapsas refi-
ci ac sarciri jussum: earum præfectus statim ad Benacum
proficiseretur, latum: ut Sirmionis eo in lacu sitæ insulæ,
quæ sublico ponte continentij jungitur, non minus celeberrimæ
Catulli poetæ memoria, quam situs, ad imperandum lacui,
opportunitate insignis, præsidium augeretur, sanctum. Et
quoniam externo milite, si res procederet, opus erat, Chri-
stophorus Surianus, scriba, e Gallia, ubi tunc cum Petro
Priolo legato erat, in Lotharingiam proficisci, Francisco Vau-
demontio, transalpinarum copiarum imperatori, significare
jussus: peditum atque equitum expeditas copias in promptu
habeat;

*Venerorū
apparatus
ad bellum.*

*Joannes
Jacobus
Zannius,
in Rhodigiæ
peninsula
legatus.*

*Biremes in
Benaco la-
cu instru-
tur.*

*Christop-
hus Suria-
nus scriba
in Lotba-
ringiam
mititur.*

1606
senatus
alia man-
data Sagre-
do legato de
triremibus
infruendis.

habeat ; vere novo , si ita opus esset , in Italiam transiturus . Ad Nicolaum Sagredum , Cretæ cum summo imperio præfetum , datæ iterum literæ , ut triremes viginti armandas ea in insula curaret , & appetente vere in occidentem ad augendam classem transmitterentur . Neque interea rei frumentariæ cura omittebatur , undique propositis præmiis , quo ingens annonæ copia ad urbem confluenteret ; pactis quin etiam cum mercatoribus initis , ut ex iis , quæ ultra Gaditanum fretum sunt regionibus , frumenta conveherent . Haud impar in pulveris tormentarii subvectionibus solicitude ; nam etsi magna ejus copia in arcibus asservaretur , attamen quia illius præfertim vi bella conficiuntur , augendam esse Patres existimabant .

Eodem tempore inter præcipuas curas ea erat , ut , quæ ad religionem retinendam spectarent , sarta tectaque forent ; divinus cultus effloresceret ; nullis dissidiis aditus esset : in id Antistites sedulo hortari , monere ; si qui nutare videbantur , erigere , animos addere , nonnunquam poenæ metu terrere . Hinc fiebat , ut de veteri pietate nihil imminueretur , ubique vigeret religio : quodque prope miraculi loco habeatur , in tanta rerum novitate (contendentibus summo studio ecclesiasticis , ut aliqua in vulgus manaret dissensio) nihil asperum , nihil crudele in quemquam Religiosorum Senatus intentavit ; eo tantum contentus , ut , si qui minus obtemperantes aut refractarii essent , ii ex imperio Veneto faceſſerent . Illud enim imprimis meditabantur Patres , ne qua ob religionem seditio , ne quis tumultus suboriretur . Nihil æque imperiis officere , quam religionis discriminæ : pessumdatæ provinciæ , eversæ regiones , labefacta regna obversabantur animis ; quapropter , ne quid ejusmodi irrepereret , cunctos ingenii nervos intendere . Mirabantur plerique , contranitentia adeo studia ; quod religionis princeps & custos , ejus cultum a præcipua Italiæ parte eliminari , templa claudi , sacrificia tolli , sacerdotes evocare eniteretur ; Senatus contra , prisca instituta constanter mordicusque retineri , nihil immutari , in sacerdotes omnia benevolentia argumenta edenda curaret . Ceterum Pontifex , qui omnem in Philippi Regis auxiliis opem reposuisse videbatur , acrior indies effectus , arma meditabatur .

Majori

Majori præsidio peditum atque equitum Ferrariam firmaverat ; Franciscum Burghesium , fratrem , pontificiarum copiarum imperatorem designaverat ; vestigalia in belli usus augebat ; ad se Reges ac Principes attrahere cum officio , tum prece studebat ; annonæ caritati , qua Roma pontificæque ditiones maxime laborabant , succurrere summa ope nitebatur : quod sane malum fere tota Italia eo anno , ac Neapoli præcipue grassabatur .

1606

Franciscus
Burghesius
pontifica-
rum copia-
rum impe-
rator .

Interea ab Achomate Turcarum Rege sub Jafferi Bassæ auspiciis sexaginta triremium classis Hellesponto emissa fuerat ; quæ ab Aegæo in Ionum delata , Nicopolim iter fecerat ; Apolloniamque iturus , inde Epidamnum accessurus ferebatur , quo damna illata sarciret , oppidum reficeret , atque si qua posset , injuriam ab Hispanis acceptam ulcisceretur . In itinere Corciræum euripum prætervectus , alterna bombardarum consalutatione edita , de more a Philippo Paschalico , legato , donatus , ejus alloquium petiit ; qui statim Victorem Barbarum , scribam , ad eum misit . *Fussum se a Rege , Jafferus inquit , classem Reipublicæ offerre , Venetæ se jungere , in Pontificem ac Hispanos impetum facere : proinde qua mente sit , quid opus facto , significet ; nihil moraturum , quo Regis mandata perficiat .* Nova res legato visa , quæque maxime a Reipublicæ institutis ac pietate adhorreret . Sed ne præpotentis Regis studium (licet arcanis imperii involutum) spernere videretur , gratiis Bassæ actis , *Jam duos elapsos menses , inquit , ex quo nihil ei vel Venetiis vel Byzantio allatum sit ; propterea nihil certi promere se posse .* Ad hæc Jafferus : *Senatu scriberet , responsum quindecim adhuc dies præstolaturum .* Jam enim in exitu mensis september erat . At Joannes Baptista Contarenus , classis legatus , qui tunc in Corcyrae nigræ portu detinebatur , cum variis rumoribus cognovisset , turcicam classem ad Epidamnum sarcendam in Adriaticum venturam , inde in Apuliam Salentinosque impetum facturam ; veritus , ne fastu turcico elatus Jafferus , penitus se se in sinum inferre vellat , quod & dignitati & auctoritati Reipublicæ adversum imprimis arbitrabatur ; indecorum nomini Veneto ratus , si e portu discederet , atque in interiora se reciperet ; præfectis ac trierarchis accersitis , quid agendum eo rerum statu sit , exquisi-

Jafferus
Bassa clas-
sis impera-
tor classem
turcicam
Reip. offere.
Philippi
Paschalici
responsum

1606

quisitis sententiis, consulit. Communi consensu decernitur; Jafferum altius in Adriaticum penetrare volentem inhiberi; totius classis vi ac robore obsisti oportere. Igitur cuncta ad pugnam disponit, Turcarum violentiam repressurus; extemploque expedita celoce, quid consilii ceperit, Senatui significat. Eadem die, Contareni acceptis literis, Octaviani quoque Boni, legati, Byzantio supervenere: Bassam Visirum de dissensionibus Pontificis cum Republica edoctum, regiam classem, qua, uti ei libuisset, uteretur, Senatui deferre. Itaque statim, ne quid forte accideret, quo pax inopportune cum Ottomanis Regibus interturbaretur, Contareno Senatus consulto scriptum, ut a conserendis cum Jaffero armis abstineret; officio & consilio ageret. Cum vero triremes quadraginta Hispanorum in Tarentino portu detineri, Jaffero fuisset allatum, Nicopolim regressus, inde jam senescente autumno Byzantium rediit.

At Hispani mirum in modum de Italicis rebus solliciti, licet (ut antea diximus) Pontificis patrocinium suscepissent, a bello maxime abhorrebant; quippe qui minime suis conducere rebus rebantur, ingens adeo incendium exoriri, quo brevi omnia conflagrarent, amplaque eorum Italica possessio in discrimen incerti ac difficillimi belli vocaretur. Itaque Philippus Franciscum Castrum comitem, legatum extra ordinem mittere ad Senatum decrevit, qui quacumque ratione dissidia inter Pontificem ac Venetos componeret. Erat is Lermæ Dux ex sorore comite nepos; quem avunculus cum summopere diligeret, egregiam nactus occasionem videbatur, qua juvenem, nondum rebus pertractandis assuetum, insigni aliquo rudimento nobilitaret; ratus fore ut, si ejus opera pax in Italia coalesceret, futuræ amplitudinis firmissima fundamenta jecisse videretur. Nihil vero æque ac pacem tueri Lermæ Dux optabat; quippe qui ingentes fortunas, Regis gratiam ac favorem adeptus, ea se firmiter tranquillo, quam turbato mari tueri & augere posse rebatur, ne tractandis armis bellica virtus, civilia consilia superemineret. Castrius itaque cum pernobili comitatu, Fabricio Sanguo, Vettrii Duce, nunquam ab ejus latere discedente, novembris initio Venetias accessit. De more a Senatoribus purpurais exceptus, ad Justinianorum

Octaviani
Boni legati
literæ de
Turcarum
provinciis.

Franciscus
Castrius
Philippi le-
gatus ad
Venetos.

ædes

ædes ad divi Moysis deductus est , centenis in singulos dies aureis nummis donatus , lautiis adhibitis . Octavo idus novembris Principem ac Patres publice adiit ; literis regiis exhibitis , causas , quibus a Philippo ad Rempublicam legatus sit , exposuit . Literarum summa erat : *Dissidiis , quæ inter Paulum summum Pontificem ac Rempublicam exorta fuerant , cognitis , cum ex eo incredibilem molestiam percepisset , nihil antiquius , quam ut quam primum controversiis finis imponeretur , neque ob eas pax publica interturbaretur , babuisse : proinde Franciscum , Castri comitem , oratorem ad Rempublicam designasse : suis rebus egregie consulturam , si pacem & concordiam amplectetur . Perfectis literis , paucis causas , quibus a Philippo ad Rempublicam legatus sit , exposuit . Postridie collegium ingressus , prolixa admodum oratione Patres ad concordiam hortatur . In id se a Rege missum : nihil , quo dignitas libertasque Reipublicæ retineatur , prætermissurum : ut controversiæ dirimantur , tempore opus esse : interea ne , irritatis unimis , publica tranquillitas turbetur , a Senatu petere , ut leges intermittentur : eo facto , reliquis facillime compositis , interdictum Pontificem amoturum : locum mox tractationi futurum . Hoc caput Castri orationis fuit . Senatus consulto responsum :*

*Senatus
responsum .*

De propensa in publicam pacem , adeoque Rempublicam ipsam Regis voluntate , summas illi a Senatu haberè gratias : nihil Italiæ quiete , pro qua semper excubaverit , altius animis bærere : angi vebementer , eo Pontificem prolapsum , ut , rationibus Reipublicæ nequaquam perpensis , interdictum in illam intorserit : verum nulla unquam re de pristino studio , dummodo libertatem cum dignitate a majoribus acceptam tueatur , decessurum : ea argumenta observantiae in Pontificem in hoc quoque gravissimo negotio dedisse , quibus , ut immerito emissum fulmen recondereret , adduci potuisset : sed cum de legibus agatur , quibus fundamenta Reipublicæ innitantur , nihil in iis immutare Senatum posse : si quæ alia in re , integra libertate ac dignitate , efficere queat , nihil in eo quemquam desideraturum .

*Hispano-
rum man-
data ad
Fuentanum
Comitem de
exercitu
cogendo .*

Interea ad Fuentanum Philippi literæ perferuntur , quibus , ni Respublica cum Pontifice conveniat , quamprimum trigin- ta millium bellatorum numerum cogere variis e nationibus jube-

1606

jubetur ; Germanorum nempe sex millia , quatuor Helvetiorum , Hispanorum octo , Neapolitanorum sex , ex Gallia Cisalpina totidem : ad hæc quatuor equitum millia . Pontifex his nunciis magnam in spei evectus , fore ut Veneti vel sponte vel vi obtemperarent , in Cardinalium confessu , quo loco res sint , exponit : *Alienos a concordia Venetos esse : nihil hacenus , Regum licet abortionibus & suasionibus adhibitis , impetratum : proinde Hispaniarum Regis oblata subsidia vel invitum accipere ; quippe qui semper catholicæ religionis atque ecclesiæ patrocinium eximia pietate ac liberalitate suscepit : eodem animo Rodulphum , eadem pietate esse , licet expresse copias nondum obtulerit : nec ab hisce consiliis Henricum Galliarum Regem dissidere . His breviter dictis , ne Purpuratis dicendi in re gravissima locus esset , ad alia transgressus , de ecclesiis distribuendis negotium aggreditur . Ferunt Pinellum Cardinalem , ætate , gravitate , rerum usu præstantem , ad dicendum surrexisse : cumque nusquam consilio (jam enim Paulus , quid sibi faciendum esset , constituerat) locum esse cerneret , obmutuisse . Quapropter cuncta ad bellum consilia & conatus convertebantur , fremente Halincurtio , quod nihil illi a Pontifice ea de re communicatum fuisse ; Henricum id indigne laturum affirmante . An id esse , quod paulo ante ei Pontifex significaverat ? an id , quod saepe professus fuerat , se non armorum vi , sed sacrarum tantum legum auctoritate cum Venetis acturum ?*

M. DC. VII.

1607

Hec cum Venetas allata essent , anno M.DC.VII. Patres vehementius in belli apparatus incumbere : non sumptui parcere , nihil intentatum relinquere , ut , si eo ventum esset , belli pondus exciperent . Et quoniam rerum maritimarum studio auctam Rempublicam , in eaque cives toga exutos , ingentia saepe pro patria facinora armatos confecisse animadvertebant ; id præcipue curæ fuit , ut classis & numero & robore augeretur : si bellum exardesceret , Flaminiae , Piceni , Apuliae litora invadi , Adriaticum tutari , averti hostes , turbari , ne qua in sinum irruptio fieret , impediri posse . Itaque ut triremibus

octo

octo ac viginti, quæ semper foris sunt, Cretenses viginti, quas antea Nicolaus Sagredus, legatus, ut armari curaret, iussus fuerat; Corcyraea una; binæ ex Zacyntho; tres e Cephalene; decem urbanæ; majores quoque triremes quatuor adjicerentur, latum. Joannes Bembus, Marcius Procurator, cunctos maritimæ militiae gradus summa virtute emensus, cum Senatus prærogativa majoribus comitiis classis imperator pridie idus januarii renuntiatus. Trierarchi in Senatu lecti. Neque minor in terrestribus augendis copiis solicitudo: ut sex peditum milia reliquis adjungerentur decretum: Hieronymus Martinengius, Petrus Advocarius quatuor peditum millia, bina singuli, conscribere sunt jussi: Ezechieli Solzæ Bergomati sexcentos, Petro Albano Cornelianensi totidem, Fabio Marchetto quadringtonitos confidere præceptum; præter cataphractos equites, ut mille loricati deligerentur; id novum militiae terrestris genus est, inter gravioris ac levioris armaturæ medium, quo superioribus annis Galli non absque ingenti laude ac fructu usi fuerant: qua in re eximia Francisci Martinengii, leviorum equitum præfecti, virtus, atque in Rempublicam eximum studium enituit: Epirotarum equitum numerus, qui quingentorum erat, ad mille augeretur. Joannes Baptista Padavinus, Decemvirum scriba, nono kal. februarii in Lotharingiam missus, quo Franciscum Vaudemontium peditum sex millia conscribere Senatus nomine juberet; Lotharingorum, Gallorum, Vallonum tria millia; Germanorum mille ac quingentos, Helvetios totidem. Ut sex præterea Rhætorum cohortes (quarum singulæ trecentis constabant) a trium foederum republica, ex iusto cum ea gente fœdere, evocarentur, latum: ea de re Antonio Mariæ Vincentio, qui tunc in Rhætis erat, data sunt mandata. Ad hæc pecuniæ vis in continentem transmissa. Bergomum mille auri libræ, quæ centum aureorum millium summam conficiunt; Brixiam tantumdem; Veronam itidem illatum; Cremæ quingentæ designatæ.

Inter hosce belli apparatus de concordia ineunda agitabatur. Reges ad se negotium attrahere. Hispanis indecorum videri, si ad alios conciliandorum Italicorum Principum negotium deferretur. Galli obniti, ne ipsi, qui nuper in subalpini Italix claustra obtinuerant, penitus excluderentur. Pontifex

ab

Veneti classem augent.
Joannes Bembus classis imperator.

Senatus decretum de novis militum delebitibus habendis.

Francisci Martinengii in Rempublicam studium.

Joannes Baptista Padavinus ad Vaudemontium mittitur.

Senatus mandata ad Antoniū Mariam Vincencium in Rhætis.

1607

ab Hispanis pendere : Gallis aliquando accedere, nunquam consistere : ut summis in dies difficultatibus res implicari viderentur, neque quis exitus futurus esset, facile conjectaretur. Quapropter Senatus, ut plenius Henrici mentem exploraret, Petro Priolo, legato mandat, quis rerum status sit, ei exponat: copias in Insubribus a Fuentano augeri: cuncta armis in Italia perfrepere: videat, an suis rebus conducat, Rempublicam, Galliæ arcta necessitudine semper conjunctam, in discrimen adduci, viresque Hispanorum ac potentiam augeri: si ea, qua semper fuit, mente in Rempublicam Henricus existiterit, de iis, quæ ad rem communem faciunt, secum transgendi extra ordinem oratorem missurum. Multa Henrici animo obversabantur; æmulæ gentis potentiam atque imperium proferri ægre ferebat: Pontificum iras expertus fuerat; de Venetorum dignitate atque incolumentate, vel veteri propensione vel recentibus meritis vehementer erat solicitus: Batavis bello fessis ni subveniret, facile in Hispanorum potestate, utpote qui jam cum Anglo pacem firmaverant, concessuros cernebat; aperte favendo, bellum redintegrare necessarium videbatur. In hac perplexitate eo inclinabat animus, ut Rhætos, qui infenso in Fuentanum atque Hispanos erant animo, commoveret, atque in Insubrum fines impelleret; eo distrahi Philippi vires atque averti ratus posse. Ac si ad arma in Italia ventum esset, nihil æque ad tutandum Venetas ditiones opportunum existimabat, quam si ab ea parte Insubres a Rhætis invaderentur, qui secum quoque Helvetios vel periculi propinquitate, vel nexus fœderum attraherent. Itaque per Carolum Paschalium gentem rerum novarum cupidam adeo impulerat, ut oratores opem petitum in Galliam mitteret, qui vigintiquinque aureorum millia in menstrua subsidia impletasse, ac si opus foret, præfectos militum obtinuisse evulgarerant. Fraxineus orator quoque, ut Rhætis subveniret, Senatum vehementer hortabatur: hoc uno Hispanorum vires a Veneto imperio averti; exfuscati in Insubribus incendium, quod difficulter restingueretur, posse. Ob id quoque Herculem Salicem Rhætis ad Rempublicam mittendi Rex auctor fuerat, qui prolixa oratione, quæ Fuentanus moliretur, quo Hispanorum consilia tenderent, persequutus fuerat: Nibil

æque

Senatus
mandata
ad Priolum
in Gallia
oratorem.

Henricus
Rex contra
Hispanos
Rhætos
concitat.

Hercules
Salices, ad
Venetos
orator, &
ejus exposi-
tio.

æque Fuentanum optare, quam, ut, Vulturena valle occupata, Austriacis continuatis ditionibus, Rhætos trans montes ablegaret, transalpinoque militi aditum ad Venetos juvandos in Italiam præcluderet: ad ea peragenda nihil a Fuentano prætermissum superiore anno; controversiam finium inter quinque Helvetiorum pagos ac Rhætos ipsos excitatam, quo eis Montivolum, locum ad descensum in Vulturenam vallem apprime opportunum, adimeret: quæ controversia, licet ex publicis Mediolanii inventis tabulis dirempta, denuo resurgebat: nuper vero cum ex Fuentana arce Hispani duo milites intra Rhætorum fines fugientes se receperissent, in eorum ditiones impetu facto, inde abstractos, in arcemque perductos, capite truncaverant: nunc demum niti, ut omnes Rhætorum genti in Italiam aditus obsepiant; qui cum tres præcipui sint, Posclavum nempe, Bormium ac Tonakejus mons, qui ad Pontem ligneum in Brixiensum fines pertinet; si id consequantur, jam subsidiis ea ex parte in Galliam cisalpinam mittendis actum. Quocirca viderent Patres, ne cunctando eo res redigerentur, quo potius pœnitendi, quam opem ferendi locus esset; in gravissimis rebus sepe temporis momento recte consultorum rationes everti.

Hæc vehementer Senatum impellebant, neque a juvandis Rhætis alienus erat. At quo Henricus animo in hisce Italæ dissidiis esset, quæ consilia agitaret, quid tandem decernerent cum prius cognoscendum existimaret, a Petro Priolo, legato, sexto idus februarii literæ supervenere: Regem ad concordiam cum Pontifice ineundam Patres vehementerhortari: quo majori auctoritate ac fructu in publicam pacem incumberet, neutri adhærere velle; ut vero Rhætis subvenirent, mirum in modum suadere; id enim illius animo penitus insidebat, ut nimium se se efferentem Hispanorum potentiam quacunque ratione obtunderet. His acceptis literis, intentiore cura cuncta ad bellum necessaria parabantur. Nam tertio idus februarii Joannes Bembus, classis imperator designatus, Petro Bondimerio, legato, ac triginta triremium præfectis stipatus, magistratum ingenti pompa iniit. Forum, qua mare respicit, aulæis, peristromatibus, signis mirifice ornatum inspiciebatur: splendorem augebant trophæa bellica, hostium superioribus bellis partæ exuviae, ducum stemmata. Beinbus ducen-

Henricus
Rex Vene-
tos ad con-
cordiam cū
Pontifice
& ad Rhæ-
tos juvan-
dos horta-
tur.

Joannes
Bembus
classis impe-
rium susci-
pit.

1607

torum purpuratorum comitatu cum in divi Moysis fano sa-
cris de more interfuisset, inde in forum, insignibus bellica
virtute viris, qui tunc in urbe erant, prægredientibus, pe-
ditibus centum ac quinquaginta galeatis cum fistulis ferreis,
Epirotis scloppettariis sexcentis, tormentorum libratoribus qua-
dringentis, quibus omnibus Julius Peregrinus, Bononiensis,
Reipublicæ militum tribunus, imperabat, recta ad auream
basilicam continentis sclopporum consalutatione deductus est.
Ibi denuo solejni ritu magnificentissime re divina facta,
eadem pompa ac strepitu per giganteam scalam in Patrum
aulam, in qua Princeps in solio constitutus, utrimque
Consiliarii ac Præconsultores adsidebant, ascendit; stans
que paucis inquit: *Cum Senatui visum esset, difficilli-*
mo tempore maritimum sibi imperium (quæ suprema in
Republica dignitas habetur) concredere, ei, quas vix uni-
mus capere posset, agere gratias: cunctos industrie at-
que ingenii nervos in gravissimo munere recte administran-
do, ut conceptæ de se opinioni respondeat, exhibiturum;
opes, sanguinem, vitam ipsam, uti alias fecerunt, pro pa-
tria libenti atque alacri animo discrimini objecturum: ne-
que secus præfectos aliosque præstantes cives, qui mariti-
ma virtute excellebant (ad quos tunc versus orationem fle-
xit) facturos; quippe qui leti vitam pro Republica devo-
vissent. Ad hæc Donatus, Bembi oratione commotus,
ut vix cohibere lachrymas posset, *In te vero, inquit, Joa-*
nnes Bembe, divi Mirici Procurator, ingentem spem Respu-
blica posuit; quem semper turbulentis temporibus gravissimis
rebus præfecit; omniaque in te vel munera vel decora,
quæ in civem conferre Respublica potest, cumulate con-
gessit; ex tuis egregiis gestis ingentes fructus, vel ad in-
columitatatem vel ad gloriam reportavit. His ductus Sena-
tus, hac tempestate classis imperium summa consensione ti-
bì detulit, certo vaticinans fore, nil abs te nisi egregium
præfectum iri. Nos interim de præclara ista in patriam
voluntate, animique alacritate tibi, vobisque, cives optimi,
qui majorum nostrorum celsos ac eximios spiritus æmulati,
pulchrum pro patria, libertate, ac dignitate mortem op-
petere arbitramini, gratias agimus, feliciaque omnia com-

Joannis
Bembi ad
Donatum
Princ. ver-
ba.

Leonardi
Donati
Princ. ad
Bembum re-
ponsum.

pre-

precamur . Aequam justamque causam tuemini , patriam libertatem ab iis , qui minus debuissent , impetitam , oppugnatam defenditis . Deum Optimum Maximum , qui nunquam banc patriam deseruit , propitium , adjutorem habebitis ; vosque victores ingenti cum gloria revertentes præstolabimur . His habitis , per forum ad armamentarium , tota confluente civitate , se contulit , suggestumque conscendit , a quo utrumque usque ad publicas ærarias ædes militum alæ cum alabardis pertinebant ; ac , ne quid ad curiositatem omittatur , auri atque argenti signati quindecies centena millia in peramplia mensa apposita fuerant ; solida ex auro catena in centum pedes , quanta fori latitudo est , protensa ; mensam ipsam ac porticus fornices ambiebat . Ex eo auri argentique cumulo classiariis stipendum exhibitum . Inde maximo concursu ad proprias ædes deductus Bembus , convivio maritimos viros exceptit ; totaque dies summa lætitia concelebrata est .

Interea cum a Benedicto Mauro , legato , in consilium Joanne Baptista Montio ac Ferdinando Rubeo adhibitis , de transalpino milite consilia inita fuissent ; atque magis conducere existimaretur , trium Helvetiorum millium , quam mille ac quingentorum numerum , ut antea Padavinus , Decemvirum scriba , jussus fuerat , conscribere ; ea re Senatus significata , ut eam summam vel a Vaudemontio vel a præfectis Helvetiis conficiendam curaret , præceptum . Tumultuabantur interea Rhæti , jamque arma capere cœperant ; sexcentorum peditum præsidio ad tenendos Vulturenæ vallis aditus miserant ; sexcentorum Clavenæ comitatui præsidium imposuerant ; sex cohortes ex transalpinis evocaverant ; variisque rumoribus dissipaverant , Fuentanum tripartito Vulturenos invasurum , ex Fuentana nempe arce , Bormio , ac Solis valle : inde Gaudentium Madruccium cum sex Germanorum millibus , quos in Oeniponti ditione conscripserat , transiturum ; jamque centum ac quinquaginta peditum numero e Gravedona , propinquo oppido , propugnaculum auctum . His permoti , ut in quatuor menses Rhætis tria aureorum millia tribuerentur , Patres decrevere . Salici Senatus consulto significatum : *Licet iis ex fædere præ-*

Rhæt
suos milites
infringuunt .

Veneto-
rum decre-
tum de sub-
fidiis Rhæ-
tis mitten-
dis .

1607

standis non tenerentur , attamen veterem erga gentem pensionem eo argumento probatam voluisse : sperare , additis sociorum auxiliis , facile suspicenes omnes amotum iri : bortari , suadere , ut rerum suarum tutela contenti , nihil , quo in se finitimorum arma provocent , moliantur . Tunc Salices majora exposcere : *Quid opis , si ad arma ventum esset , Rhætis afferrent , flagitare : de propugnaculo adversus Fuentanam arcem exstruendo consilium atque auxilium requirere .* Eodem tempore Antonius Maria Vincentius significabat , multa , quo minus perficerent ea , quibus ex pactione tenebantur , Rhætos impedire : Vulturenæ vallis præsidio militum ac præfectorum numero imminuto , quot polliciti fuerant , milites præstare non posse : majora stipendia petere ; ut transitum per eorum fines concederent , concilium (quod Pittacum appellant) evocandum . At Salices contra Patribus affirmare , persancte Rhætos fœderis pacta servatuos , transitum , licet vehementibus urgeantur officiis , concessuros . Neque minus laborabant Patres de itineribus , quibus Germani iter habiti dicebantur , obsepiendis . Propterea Ferdinandus Rubeus , tormentorum præfectus , sedulo Veronensium aditus ac semitas notaverat . Ut Benaci custodia , decem longis navigiis bifemibus adjectis , augeretur , sancitum . Benedictus Pisaurus Benaci præfectus lectus : Antonius quoque Landus cum summa auctoritate annonæ militaris curator in continentem missus .

Benedictus Pisaurus Benaci præfector.

Antonius Landus annona militaris curator.

Franciscus Fejeusa Cardin. a Calha Rege Venetias missus.

Henricus de componendis Venetorum cum Pontifice controversiis vehementer solitus , Franciscum Jojeusam , Cardinalem , nobilitate , virtute , rerumque usu insignem , Venetias mittere statuit , ut ejus auctoritate aliqua concordiaæ ratio iniretur . Is e Gallia per Allobroges in Italiam profectus , Taurinumque in subalpinis accedens , secundo Pado Ferrariam delatus , cum ad Pappociarum vicum aliquot dies commoratus esset ; de ejus adventu Patres certiores facti , ut a Fossæ Clodiæ prætore Reipublicæ nomine exciperetur , iussere . Decimosexto kalen. martii a purpuratis Senatoribus ad Sancti Spiritus fanum cum publicis navigiis obviam itum . Aedes illi , quæ olim Ferrariensium Ducum fuerant , tuncque ab Antonio Priolo , Marcio Procuratore , obtinebantur , tributæ , viatu

victusque ex ærario suppeditatus. Postera die publice, Senato-
ribus de more comitatus, Principem Patresque adiit. Multa
de Henrici in Rempublicam egregia voluntate, deque illius
amplitudinis ac dignitatis tuendæ studio, pleraque de ingen-
ti ejus desiderio, ut, tandem dissidiis, quibus per annum
ferme Italia agitabatur, finis imponeretur, differuit: ob eam
rem Venetias missum, omnem operam, curam, diligentiam
in re gravissima adhibiturum. Literas regias adjecit, quas, ne
publice recitarentur, petiit. Summa erat, percupidum, ut sub-
ortæ controversiæ tollantur, Jojeusam Cardinalem ad Rem-
publicam destinasse, eique ut fides, quæ sibi haberetur, eo
in negotio aliisque in rebus Patres exhiberent, petere. Postri-
die ejus diei, qui dominicus fuit, ad illum invisendum Prin-
ceps cum Collegii Patribus profectus. Ei Cardinalis a leva
sub conopeo adsedit. De itinere pro Republica suscepto a
Principe gratiis actis, mutuisque officiis & humanitate refer-
tis sermonibus habitis, illum usque ad navigia, cum quibus
accesserat, Jojeusa deduxit. Decimo vero kalen. martii a Fran-
cisco Molino, Marcio Procuratore, consilii, Aloysio Fuscare-
no, continentis Sapientibus, domo educitus, secreto Colle-
gium adiit: deque propenso Regis in Rempublicam animo
pauca superioribus haud absimilia præfatus, *Nullam aliam ob-
causam in neutram partem propendere Henricum voluisse*, af-
firmavit, nisi ut expeditius atque utilius in commune bonum
incumberet: *experientia, rerum præteritarum usu edoctum jam
(quæ illius ingens est prudentia) si ad arma ventum sit,*
*Apostolicæ Sedis Reipublicæque ipsius exitium intueri: Ita-
lia externis copiis, ferro, sanguine exundante, cuncta divi-
na humanaque turbata, divulsa, eversaque prospicere: nihil
a Republica Henricum petere, quod ab ejus libertate, di-
gnitate, amplitudine sejunctum sit: jam in multis conventum
esse, ut nempe qui vinculis detinebantur, sacrati viri Regi
permittantur: ut in statuta die a Paulo interdictum, a Se-
natu obnuntiatio revocetur: ut legatus Romam, qui de amo-
tis censuris, deque via ad amice tractandum patefacta, gra-
tias Pontifici agat, mittatur: ut idem de ecclesiasticorum ac
Venetorum scriptis statutur: id fere unum superesse videri,
ut aliquid in iis, que ad latas leges attinent, Reipublicæ*

Jojeusa
Cardinalis
ad Venetos
propositio.

1607 *integra libertate ac dignitate, statuatur; id porro haud difficile fore, si, dum Romæ agitur, nihil circa leges utrimque innovetur: eo pacto jam cuncta proclivia arbitrari; in id vel Putres ituros sperare, vel eximia Senatorum prudentia alias rationes excogitaturum, quibus ad exitum negotium perducatur.* Hæc Joceusa.

Franciscus Castrius quoque una cum Inico Cardineo Collegium accedit. *Joceusam invisiſſe, inquit; operam ei omnem ac ſtudium detuliſſe, quo ſimil in publicam quietem intenderent: ſub signis illius militaturum: eam Regum coniunctio nem ſummopere Pontificem optare, Philippum probare, ab ea ſe minime aversum Senatum oſtendiffe: an id Patribus placet petere: Philippum mirum in modum a Republica, ut diſſidiis finis imponatur, flagitare; ejus rei ob chriſtianæ reipublicæ bonum ingenti desiderio flagrare: itaque coniunctim cum Gallis acturum; eadem quæ illi proponerent, ſi ita Senatui placeat, propositurum; ſecus, ſi aliter videatur, facturum: quæ publica mens fit, expofcere.* Ac fane licet Hispani ingentia Pontifici polliciti fuiffent, cuncta tamen ad eorum potentiam atque in Italia auctoritatem oſtentandam feciſſe, noscebantur; cum Italico bello maxime abhorrente vi derentur, atque per eos dies Francisci Prioli oratoris literis nuntiaretur, ſecretius Regis consilium enixe a ſe pe tiſſe, ut in Regis gratiam Republica omnes cum Pontifice diſſenſiones dirimeret. Joceusæ Senatus consulto gratiæ de itinere ſucepto aetæ. Adjectum: *Nihil unquam vel publica tranquillitate vel Italica pace antiquius ei exſtitiffe; in plerisque conſenſum fuiffe, ut ſi, qua pietate videri cupit Pontifex, revera eſſe velit, jam nihil ad Reipublicæ in illum obsequium ac obſervantiam declarandum deſiderari queat.* Nam quod ad leges ſpectaret, in eis exercendis a majorum pietate ac religione non recessuros: quid ultra efficere Senatus poſſit, non ſuperereſſe: ſi quid, quod libertati ac dignitati publicæ non officiat, inveniatur, libenter ac prompte amplexu rum: per amplum aditum ad negotium ex Henrici ſententia ac voto, cum Pontificis aſſenſione conficiendum patere, in quo ſumma illius prudentia ac virtus in commune commodum ſum ma cum omnium expectatione eluſecat.

Hispano-
rum proce-
rum ad Ita-
licam pa-
cem propen-
ſio.

1607
Jojeusa
Card. ad
Venetos
oratio.

Senatus consulto de more a scriba perlecto, gravi oratione ojeusa subsequutus, ita dicere occipit. Præsentis rerum statu inspecto, te, Princeps Serenissime, vos, Patres optimi, Henricus ad concordiam ex animo enixe hortatur, suadet, roget. Quid enim, exorto bello, exortis armis, nisi ingens Apostolicæ Sedis detrimentum, nisi vestræ Reipublicæ ingentia pericula, damna, clades manent, quorum infasta monumenta incendii cineres diuturno tempore servabunt? Experientia, rerum usu edocetus est Henricus, quo bello, quo pace locores mortalium sint; quot populorum cœdes, urbium excidia, omnium eversiones bella secum trabant; quantum periculum, tempestatum, sanguinis exantlandum sit, eo melius novit nemo. Inde nil mirum videri debet, si vos ad pacem ita vehementer hortetur. Reipublicæ causam a præconsultoribus suis pertractari, examinari, discuti jussit: post varias disquisitiones, sententias, cogitata cum diu cuncta animo per voluntarit, nihil aptius, nihil conducibilius inventit, quam ut aliqua ratione Pontifici satisfiat. Id assequi posse arbitratur, si, ut alias dixi, dum Romæ agatur, Res publica latis legibus non utatur. Nihil ob id de illius amplitudine, dignitate, libertate detrabitur, nil imminuitur. Non Senatus acta, non decretum, inquit, peto, ne inde aliquid posteris vel tenuissimæ labis offusum fuisse videatur: id quod facillimum ac levissimum sit, tantum postulo. Ut Henricus verbo tenus Pontifici satisfacere possit, exiguo bac in re Senatus nutu contentus ero; quod si a vobis impetrabo, jam rem omnem confectam video. Id unum vos Patres oro atque obsecro, ne quid efferatur, omnia severiori silentio premantur, ne hinc alii cuncta turbandi atque evertendi ansam arripiant. Hæc summatim Cardinalis. Castrius eadem postulabat, nempe, ut dum Romæ agitaretur, nil circa leges Senatum innovaturum, Pontifici fidem suam Rex obstrin geret; in eoque cardinem universæ rei versari, ajebat.

Caffræ,
Hijpani
oratoris, p-
titiones.

Hæc summa eorum, quæ proponebantur, fuit; licet adhuc nonnulla in ambiguo versarentur, an orator, amoto interdicto, vel antea Romam mitteretur, an Ignatiani recipientur. Primo Jojeusa obviam iri posse dixerat, si legatus triduo vel quatriduo ab interdicti amotione discederet; alterum

1607

majoris ponderis esse affirmabat. Hispanus, ne Ignatiani patetis includerentur, vehementer, neque sine fructu contendisse, dicebat, a Gallis in magnam spem Pontificem adductum sodalitatis ejus viros receptum iri: id si ita, ut ferebatur, se se haberet, quod facilior ad pacem gradus fieret, gratulari. Pauca quin etiam de absolutione a Senatu petenda musilitabant. His siebat, ut nihil certi statuere Patres posse arbitrarentur, dum una avulsa, altera difficultas suboriretur: ac licet verbis Galli Hispanis consentirent, attamen dum singuli palmam ferre contendunt, negotium quotidie implicarent, pacta everterent, nova proponerent, potius nihil confici, quam æmulo concedere vellent. Re variis consultationibus per aliquot dies agitata, tandem hoc Senatus consulto Gallo ac Hispano responsum. *Reliquis omnibus difficultatibus sublatis, si id statutum sit, ne orator nisi ab amotione interdicti Romam mittatur, neve Ignatianorum mentio habeatur, satis antea dictum Senatui videri, Rempublicam in legum usu a majorum pietate ac religione non recessuram: tantumque legatis tributum existimare, ut communi consensu negotium perficere possint, cum præsertim cum eo Principe agatur, cuius sinceritas ac fides cunctis perspecta, in dubium vocari nequeat, quiique suam erga summos Reges observantiam ac studium omni officiorum genere declaraturus sit.* Cardinalis, Senatus consulto, sibi satisfactum eo decreto, inquit, licet apertius maxime cuperet; non esse, cur modo Patribus gratius ageret, sed consulto (*cujusmodi id sit*) ad rem ex voto conficiendam usurum. Postridie, qui fuit decimo septimo kalend. aprilis, Castrio in Collegium aduersito, eodem Senatus consulto recitato, haud multum sibi illud placuisse, non obscure innuit: *Magis dilucide Patres post tot menses, quibus Venetiis morabatur, loquutos oportuisse: nihil eo responso sibi polliceri, nihil prestare posse; attamen, Senatu jubente, Pontifici omnia significaturum.* Jojeusa, cum diu multumque gravissima in re cogitationem defixisset, nil opportunius sibi visum fuisse, Patribus significat, quam vespere citato itinere Romam proficiisci. Franciscus Molinus, Eques, divi Marci Procurator, Aloysius Fuscarenus, Eques, qui gratias age-

rent,

*Senatus
secretum,
& ad Gal-
los & Hi-
spanos re-
sponsum.*

ent, ad eum missi. Ii, & Jojeusæ egregiam in Rem-publicam voluntatem, & spem ex sententia rei conficiendæ reportant.

At jam Franciscus Castrius, nulla interjecta mora, quatuor tabellariis jussis per dispositos equos Romam contendere, quæ a Senatu decreta erant, Pontifici significaverat: præterea nihil Gallo concessum, nihil certi sancitum. Id consilii Castrium cepisse credebatur, veritum, ne secreto quidpiam Jojeusa impetrasset, quo absque Hispanorum interventu, negotium perficeretur. Itaque cum nuntii Romam pervenissent, Hispani Cardinales palam dicere, in vulgus proferre, decreto Senatus nihil, quod in rem sit, contineri. Id ut facilius omnium animis imprimatur, verborum, quæ Senatus consulto enunciata fuerant, ducenta exemplaria dispergenda curarunt. At quo consilio sibi Venetorum existimationem lædi posse arbitrabantur, eo nimirum prudentia & constantia Senatus inspiciebatur, quod nihil demissum, nihil abjectum, nihil suis vel institutis vel legibus adversum polliceretur; eaque omnium, ac præcipue eorum, qui nulli factioni addicti, libere judicium ferebant, sententia erat: licet hæ Hispanorum voices summis clamoribus Paulo perferrentur: *Venetos cum Gallis ad Pontificem decipiendum conjunctos: viderit ipse, ne capi se verbis sinat: de pontifica dignitate maxime agi.* Quibus adeo commovebatur, ut summa adseveratione Hispanis Cardinalibus significari juberet, nunquam ex iis, quæ Castrius perscripserat, negotium confecturum: ni ampliora a Jojeusa afferrentur, actum arbitrari, omnem concordiæ spem præcisam iri.

Cum vero Joeusa decimo septimo kalendas aprilis Venetiis discellisset, decimo quinto kalend. Fanum, Flaminiæ oppidum accessit. Ibi lætis populorum vocibus pacis nomen ingeminantium exceptus, divina re peracta, per Lauretanos arrepto itinere, undecimo kalendas dimidia noctis hora Romanum pervenit. Sequenti Paulum adit: exponit: *Henricum in Italæ atque totius christianæ reipublicæ bonum incumbentem, dissensionibus exortis finem imponi cupere: vobemen-ter ad id non privatis rationibus, sed publicæ tranquili-*

*Joeusa
Cardinalis
Romanam cō-
tendit, &
Pontificem
ad concor-
diam bor-
tatur.*

lita-

1607 litatis pacisque studio commoveri: exinde, quæ egerit, quam cunctis ingenii nervis contenderit, ut aliqua honesta ratio concordiae ineatur, significat: in Venetis egregiam voluntatem, religionis eximum studium, pacis desiderium perspexit; quidquid per eos effici poterat, cumulate præstasse; amplius non facturos, atque ab iis, quæ sibi communicaverant, ne tantillum quidem recessuros: ni iis habitis dissidiis exitus inveniatur, pessimo loco res fore, jam tum autumari: nobilitatem infracto animo cuncta pericula subituram, bellum alacriter suscepturnam, nihil, quo dignitatem una cum libertate tueatur, prætermissuram: vires illi maritimis ac terrestres adesse, in bellicorum apparatum singulare studium, ingentes thesauros, externorum Regum ac Principum necessitudines, quibus extremi quæque pro patria amplexuri sint. Dicente Jojeusa, cum haud parum Pontifex commoveri videretur, inquit: *Nisi præter ea, que certo Senatum decrevisse noverat, sibi aliquid concederetur, nullo pacto consensurum.* Castrisque literis, de quibus antea diximus, perlectis, subdit: *Non ejusmodi, quas Jojeusa affirmaverat, Reipublicæ vires, non eam sibi, ut vulgo ferretur, vim auri atque argenti esse: ancipiti bello in Insulibus nempe ac Ferrariensibus Reipublicæ dimicandum; mari, qui obfisterent, futuros; neque cum hominibus Diisque pugnare Venetos posse arbitrari: quacunque ratione Apostolicæ Sedis dignitatem tueri statutum sibi, C immotum esse: quidquid adhuc auri in Hadriani mole reliquum esset, exhausturum, vasa quin etiam sacra, si opus in eam rem sit, devenditurum C conflaturum.* Hæc cum perturbate dicentur, Jojeusa nonnihil concedendo, alia refellendo, molliter excipere Pontificem nixus, ita sibi complanare iter studuit, ut quam maxime illius animum ad concordiam flecteret: tantumque & ratione, & dicendi vi, qua maxime poterat, effecit, ut vultus serenitate, ac lenissimis verbis facile ingens pacis desiderium patet faceret.

Dum hæc gererentur, maximique Reges certatim suboriens in Italia incendum, gloriæ desiderio incensi, restinguere nituntur; veritus Cæsar, ne qui supremam in chri-

Pauli Pon-
tificis ad
Jojeusam
reponsum.

christiana republica dignitatem obtinebat, parum suæ existimationi consuluisse existimaretur, si, laborantibus ceteris, ipse conquiesceret: Carolum Emanuelem, Sabaudiaë Ducem, Venetias mittere decrevit; Franciscumque Castillionicum Mar-chionem citatis itineribus in Italiam properare jussit, qui Augustam Taurinorum accedens, cum Carolo ageret. Is enim suam Cæsari operam pollicitus, ingenti cupiditate gravissimi pertractandi negotii incitabatur; vel quod inde haud contemnendam gloriæ accessionem sibi comparaturum arbitraretur; vel ut ex omnium animis iamdiu conceptam opinionem evelleret, quod pacis ac quietis parum studiosus, ad bellum impetus, quibus natura ferebatur, summo studio & cura alere conaretur; vel ut Rodulphi gratiam iniret, cui jam pri-dem animo filiam conjugem designaverat; vel demum quod celebriorum Italiaë urbium, Romæ nempe ac Venetiarum, videndi desiderio teneretur. Verum antequam in viam se daret, quæ in animo habeat, Petro Contareno, Reipublicæ oratori, significat: an suus Venetias adventus gratus esset futurus, quove loco res essent, petit. Contarenus lætis animis, si Venetias accesserit, exceptum, iisque honoribus, qui & illius in Rempublicam meritis, & suorum majorum cum Republica necessitudini convenient, excultum iri affirmat: Quod vero ad negotium attineat, tantum Patres præstasse, ut nihil jam vel ad illorum in Sanctissimam Sedem obsequium, vel ad publicæ pacis studium patefaciendum superesset: cuncta ad Pontificis per-molliendum animum officia adhiberi oportere, ut iis, quæ rationi atque æquitati minime sejuncta sint, acquie-scat. His, cognitis, Joannem Baptistam Solerium, antea ordinario legationis munere apud Rempublicam perfunctum, extra ordinem oratorem misit, qui decimoquinto kalendas aprilis una cum altero legato, Joanne Ba-ptista Provena, in Patrum Collegium introductus, Caroli literas officii atque amoris notis refertas subsequutus, illius in Rempublicam benevolentiam observantiamque amplissimis verbis testatus, subjicit: *Italicæ pacis ac tranquillitatis Carolum percupidum esse: a Rudolpho, ut ejus nomine legatus Venetias accedat, quo in com-mune*

1607
Rudolphus
Cæsar Sa-
baudie Du-
cem Vene-
tias mittere
decernit.

Joannes
Baptista
Solerius,
Sabaudie
Ducis ora-
tor ad Vene-
tos.

1607

mune hoc pacis publicæ bonum omni vigore animi incumbat, injunctum. Solerio Senatus consulto responsum: *Si Carolus Venetas venerit, Patres non modo, verum cunctos civitatis ordines hilari animo ipsum excepturos.* Addita Solerio lautia, quingentorum aureorum torquis dono datus. Eodem tempore Castillioneus Venetas pervenit. Se una cum Sabaudo a Cæsare ad Rempublicam legatum, inquit: illius adventum, ita eo consentiente, ut, quo loco negotium esset, intelligeret, progredi voluisse; responsum quamprimum Senatus expectare. Quæ ideo hactenus acta fuerant, quæque Regum legatis recitata, eadem Senatus consulta fuerunt significata. Cum eo responso postridie discedens Romam proficiscitur.

Interea tumultus apud Rhætos magis in dies augebantur. Cum enim trium circiter millium peditum præsidium Vulturenæ valli imposuissent, neque eorum spei a foederatis satisfactum sibi videretur, ne pecuniam a Republica exhibitam reciperent, transalpinis perscripserant: duoque Rhætorum præfecti, Fuentani promissis onerati, Mediolano in suas ditiones se contulerant, infimam plebem in proceres concitaverant, intestinum ac civile bellum aluerant, cuncta seditione repleverant. Itaque Rhæti ad Jantum oppidum concilium indixerant, in quo de transitu ex foedere Venetis permittendo ageretur: neque enim in id proceres, absque omnium consensu, ea rerum perplexitate ac turbatione, consentiendum existimaverant. Eodem tempore literæ a Joanne Baptista Padavino, Deceinvirum scriba, e Lotharingia afferebantur; quibus literis ea, quæ cum Helvetiis ac Vaudemontio egerat, continebantur: *Per Tigurinos, Bernates ac Basilienses Helvetiorum pagos pertransiisse; trium peditum millia, per eorum fines externo militi transitum obtinuisse; inde lente ad nodum militibus Reipublicæ nomine conscribendis operam navari cognovisse; idque Pontificis literis effectum, quibus Carolum Patrem ac Cardinalem filium, ne Venetis opem ferrent, horribatur, rogabat: indignum esse, ut, qui catholicæ religionis semper propugnatores fuerant, modo in ipsum Pontificem arma induerent: non de Francisci Vaudemontii filii, qui jam munericis sibi a Venetis injuncti tempus expleverat, dignitate agi;*

Franciscus
Castillio-
neus Mar-
chio a Cæ-
sario Vene-
tias venit.

Rhætorum
tumultus
Fuentani
comitis
opera exci-
tatus.

Pauli Pon-
tificis literæ
ad Lotha-
ringia Du-
cem, ne Ve-
netis mili-
ties conscri-
bita permit-
tas.

*Lotharin-
gia Dux
Marnevi-
lium a se-
cretis Vene-
tias mittit.*

agi; cui si augenda amplitudinis studium infixum sit, Vexilliferi Ecclesiae munus delaturum: atque ut nihil ad externa auxilia ea ex parte Venetis intercludenda prætermitteret, Cardinali alias literas dedisse: Herculem Verdellium, Cremensem, Hierosolymitanum equitem, militiae Venetæ adscriptum, ad se accessitum moneret, ne Reipublicæ nomine milites conscriberet: id equitem sacratum, in Hierosolymana militia recensitum, minime decere: illum vero & sibi delato muneri, & debito in Rempublicam, cuius beneficiarius erat, officio deesse non posse, affirmantem, in pollicito opere perstitisse. His cognitis statim Nancœum se contulisse, a Duce benigne ac perhumaniter exceptum; cum, ut quamprimum copiæ in Italiam mitterentur, peteret, ejusmodi responsum tulisse: cupere se, ne publica tranquillitas interturbetur, dissidia componantur; nihil ad eum rem prætermissee; Marnevillum a secretis in Italiam misse (qui sane superioribus diebus Venetas accesserat) minime milite Reipublicæ opus fore: Cardinalem vero, si Padavinius pro concordia ineunda ad eum accessisset, libenti animo exceptum; secus, pro eo quo fungebatur munere, excipere non posse. At Vaudemontius febri corruptus, lectulo tunc detinebatur: idque ex eo profectum plerique arbitrabantur, quod cum fidem Reipublicæ obstrinxisset, paterque obstaret, undique summis angustiis circum sideretur: hinc militare decus atque honos, inde parentis aversus animus urgerent; ita ut, augefcente morbi impetu, patrem media nocte vocaret, eique molestias & curas, quibus exagitaretur, patefaceret: quem ille solatus, bonoque animo esse jussum, pristinæ saluti recuperandæ incumberet, suæ existimationi ac decori consultrum, affirmavit.

His cognitis, statim Padavino rescriptum: *Vaudemontium adeat, nihil, quo illum ad ea præstanda, quæ pollicitus fuerat, impelleret, prætermittat: Nam Reipublicæ & voce & scriptis suam fidem, qua nil gravius apud ingenuos animos, nullusque acrior stimulus invenitur, oppignorasse: quæ agitet, quæ molliatur, ab omnibus sedulo observari: orbi universo christiano amplissimo veluti theatro expositum esse; videat quid Principi viro, quid copiarum imperatori, quid e Lotharingia per ampla ac nobilissima domo orto, conveniat: ex nobilium*

*Senatu
mandata
ad Padavi-
num in Lo-
tharingiam*

1607

bilium cœtu Reipublicæ filium esse, quæ Lotharingam domum semper nullo non officii ac benevolentiae genere prosequuta sit: jam si initio cogitationes suas alio contulisse significasset, Reipublicæ externas copias, quotquot voluisset, minime defuturas fuisse; multorum, qui ultiro suam operam deferebant, pollicita, ejus promissis, fidei, constantie inixam, neglexisse: itaque quamprimum profectionem militum maturaret, beneficium in memores gratosque collaturum. Verdellio, quod egregiam in Rempublicam voluntatem patefecisset, quod centum galeatos equites externorumque militum manum ducturum pollicebatur, gratiæ actæ. Padavino quoque præceptum, ut, si mora a Lotharingo copiis in Italianam ducendis injiceretur, Helvetiorum ad sex millia numerum augeret. Vincentio, ut Rhætorum gentem, muneribus etiam adjectis, pacatam reddere niteretur, sexque jam conscriptis cohortibus tres adjungi curaret, jussum. Cum vero Franciscus Martinengius, levis armaturæ equitum præfectus, suam in externo conducendo milite operam Senatui detulisset, obque amicitias & clientelas, quas apud Gallos & Helvetios habebat plurimas, quatuor Gallorum peditum, totidemque Helvetiorum millia, loricatos equites sexcentos brevi in Bergomatum fines adducturum diceret: ut Gallici peditatus quatuor millia, quadringentos equites loricatos conficeret, præceptum.

Franciscus
Martinengius suam
operam in
externo mi-
lite condu-
cendo Rei-
publicæ de-
fers.

Rhætorum
multuanentes
Vincentii
ædes ob-
sident.

Interea Rhætorum pagi aliquot insurgunt; atque armati, explicatis vexillis, Curiam contendunt, ingressumque in urbem petunt. Concilio statim vocato, gladio tantum armatis aditus permittitur. Ii furore perciti, in civitatem ingressi, Vincentii ædes obsident; exeunti, ut Jantum, quo pittacum indictum erat, se conferret, circumsistunt: qui transitum per Rhætos Venetis venumdedissent, qui autores foederis fuissent, petunt: cuncta se insciis peracta, patriam proditam, privatis compendiis libertatem in summum discrimen adductam. Ea ferocissimorum hominum barbarie circumseptum se Vincentius animadvertisens, furori cedendum ratus, intra ædes se recipit; fedato aliquantis per tumultu, concilium adit, de iis quæ ipsi acciderant, acriter conqueritur: *Inter barbaras nationes ab omnique humanitatis sensu alienas ita cum internunciis Principum, qui ubicumque terrarum jure gentium sacrosancti sint,*

agi

agi non consueuisse: an ita collata beneficia , atque in eam gentem merita Reipublicæ rependi? an bujusmodi pro iis , quæ Senatus gesserat , quæque pollicitus fuerat , gratias referri? Cum hæc gravi & concitata oratione Vincentius enunciasset , qui in concilio aderant , summam se ex iis , quæ contigerant , molestiam percepisse affirmant ; quæ a plebe incondita ac rudi facta essent , mollire atque excusare , humanissimis verbis Vincentium solari nituntur . Domum reversum duodecim ex consiliariis protegere , atque a plebis adhuc furentis æstu immunem reddere conantur . Salices , qui adhuc Venetiis erat , horum motuum causam in reipublicæ Rhætorum formam , quæ nullis certis constaret legibus , conferre : *Nil mirum, si in populari statu bujusmodi nonnunquam seditiones suboriantur: sperare, brevi, certa Veneti subsidii spe, concilio Fanti indicto, cuncta compressum ac sedatum iri: in hoc se ad concilium ipsum literas vebementes daturum: interim minime Vulturenæ vallis oblivisci Senatum oportere, qua una sarta, iter transalpino militi in fines Reipublicæ pateret.* Quapropter Vincentio in mandatis datum , ut pecuniam præsidiariis Vulturenæ vallis militibus persolvendam publico nomine polliceretur ; eo ferocis atque imperitæ multitudinis impetum sisti posse Patres rati . Septem aureorum millia a Vincentio tributa : neque ob id tumultus conquiescere , sed magis magisque augeri , cunctaque ad civilia dissidia spectare . At in Lotharingia Vaudemontius , pristina recuperata valetudine , Padavino accersito , nunquam se majoribus gravioribusque implicatum curis ; nunquam ita animo æstuanti , in varias se partes versasse , quam hoc tempore , inquit : nulla tamen ratione Reipublicæ deesse , sibi immotum sedere : ut viginti dierum spatio supersederetur , cum patre sibi constitutum , quo & Venetiis literæ perferrentur , & quæ pacis spes esset , ex Italia nuntiaretur : inter ea cogendo militi operam enixe daturum ; jamque Lotharingos in procinætu esse , ajebat : Helvetios quoque , Tigurinos , Bernates , Claronenses delectum pro Republica habere ; transactisque diebus quindecim , in viam se datus , Padavini literis afferebatur .

Dum hæc fiunt , Romæ de concordia agitabatur ; ac Pontificis animus , vel quod a bello Italico abhorrere Hispanos intelligeret , Regenique per Internuntium urgenti , ut quæ auxilia polli-

*Senatus
mandata
ad Vincen-
tium in
Rhætos de
pecuniis
militibus
impertien-
dis..*

1607

pollicitus fuerat, re ipsa præstaret, verba darentur; vel quod, si ad arma veniendum esset, multa ab Hispanis postularentur; vel demum quod, quæ initio sibi facillime successura speraverat, ingentibus difficultatibus ac periculis plena obversarentur: ad pacem quotidie magis ac magis flectabatur; quamquam non deerant, qui vel rerum novarum cupidi, vel Republicæ infensi, omnia turbare niterentur. At Paulus privatim Cardinalium mentem exquirere; seniores quoque ad se vocare; qua ratione negotium conficiendum esset, petere: Saulium, Rubertum Bellarminum e Jesu societate, Cæsarem Baronium, qui vel usu rerum, vel prudentiæ ac doctrinæ opinione inter ceteros eminere videbantur, consulere: inter quos Baronius, auctoritate multum eminens, haud parum ad Pauli animum ad pacem traducendum valuit. Sed præter ceteros Ebroicensis Cardinalis virtus, doctrina, insitaque dicendi vis emicuit, qui gravi oratione ad amplexandam concordiam Pontificem hortatus, quæ ex his dissidiis pericula, quot mala rempublicam christianam manerent, edocuit. Non amplius cunctandum; eo statu res esse, ut, nisi mature provisum sit, Italia universa cæde, sanguine repleatur: meminerit, quæ, Leone X. Pontifice, Germaniæ; quæ, Clemente VII. Angliæ acciderint: quæ Galliæ contigissent, nisi Clementis octavi singularis prudentia, eximia virtus prope labenti, humeros supposuisse: Quidquid præstare poterant, Venetos præstitisse; præsenti opportunitate utatur, incassum illam postea desideratum. An, armis multos in annos Italia afflcta, an pecunia Ecclesiæ exhausta, amplius accepturum speraret? Ne aures iis præberet, qui cuncta mutari, turbari, subrui, everti cuperent: præclarum hoc pacis bonum Italiæ, reipublicæ christianæ tribueret; neve suo tempore publicam tranquillitatem funditus tolli, bellum internecinum excitari, divina omnia atque humana permisceri patiatur. His permotus Pontifex, Jojeusæ literas, Breves vocitatas, dedit; cum Senatu transfigendi, interdictique amovendi facultatem tribuit.

Cardinalis tertio nonas aprilis Roma discedens, quam maximis potuit itineribus, quinto idus ad urbem pervenit; postridie mane, cum comitia haberentur, neque ob id Principem & Patres adeundi potestas esset, a prandio intro-

Ebroicensis
Cardinalis
Pontificem
ad concor-
diam horta-
tur.

Paulus Po-
tif. Jojeusæ
Cardin. fa-
cultatem cū
Venetiis
trāsigendi
tribuit.

Jojeusæ
Cardin. Ve-
netias redit.

tructus , re feliciter confecta , Roma discessisse , inquit : egregiam in Pontifice erga Rempublicam voluntatem perspexisse ; multorum impedimenta , prava officia , adversos conatus , Deo adjuvante , virtute & constantia superasse ; peramplam sibi interdicti amovendi facultatem vivæ (ut ajunt) vocis oraculo tributam . Donatus Princeps de itineribus , laboribus , curis , vigiliis Reipublicæ causa suscep̄tis , Jojeusæ gratias agit . *Quid* (inquit) *amplius a Veneto cive pro patria effici potuisse* , quod ille non ad vota confecerit ? *quid porro ab ejus eximia virtute , ac in nomen Venetum benevolentia expectari* , quod non cumulate præstiterit ? *Fam tum primum , cum ab Henrico ad hoc pertractandum negotium delectus esset , cuncta sibi prospera Senatum , Italiam , totamque adeo christianam rem publicam fuisse pollicitam.*

Quoniam vero ex iis , quæ negotium facessere visa fuerant , imprimis Ignatianorum restitutio existimatior , in ea re , ut Pontifici Patres gratificantur , enixe Cardinalis laboravit : *Id vehementer Paulo cordi esse ; suam existimationem , ni Ignatiani reciperentur , agi existimare , quos ejec̄tos a Senatu omnis orbis christianus hisce tumultibus sciret : verum non modo , quæ Pontifex summo studio efflagitaret , sed quid eidem Reipublicæ conduceret , consulere ; id ni fiat , nunquam integrum perfectamque concordiam fore , novas contentionum causas , segetemque suborituram : id & ab universa christiana republica optari & expectari quam maxime , cui , si admitterentur , præclare satisfactum iri , adeoque Pontificem ipsum sibi Patres devincturos , ut nibil quod vel petiissent , vel cupivissent , denegaturus unquam videretur . Ad hæc Princeps multa , quibus Ignatiani restitui non possent , subjicit : cunctisque de more ad Senatum relatis , quæ illius sententia sit , significaturum . Eadem die , digresso Jojeusa , Castrius accep̄lit : deque negotio feliciter confecto gratulatus , omnem in eo studium , curam , diligentiam adhibuisse testatus est ; ac ne de Ignatianis mentio fieret , Regis in primis auctoritate suaque industria impetratum : attamen non ut aliqua in iis , quæ acta fuerant turbarentur , sed pro Senatus eximio ac generoso animo summis precibus , ne hæc familia excludatur , efflagitare ; iis fere , quæ ab Jojeusa dicta*

*Jojeusa
Cardin.
reditum Je-
suitis a Ve-
netis obti-
nere muti-
tur.*

1607
Leonardi
Donati
Principis
responsum.

Castrii
Hispani
oratoris
cum Venetis
officium &
Principis
responsum.

fuerant, commemoratis. Ei gratiæ a Principe uberrimæ actæ; de Ignatianis negotium difficile omnino esse, quodque nulla ratione confici posset, adjectum. Re ad Senatum dela- ta, & per aliquot dies agitata, tandem multis utrinque ja- ctatis, ejusmodi Senatus consultum factum: *Interdicto ac censuris amotis, eodem tempore obnuntiationem scripto Senatum amoturum: De religiosorum familiis admittendis præscribi aliquid non placere, nisi Ignatiani apertis verbis excipiantur: æquum censere, ut quicumque in hisce contentionibus vel Rempublicam scriptis defenderint, vel obtemperaverint, nihil detrimenti patientur; eorumque Senatum patrocinium suscepturnum: Carceribus detentos in Christianissimi Regis gratiam, salvo Reipublicæ ecclesiasticorum plectendorum jure, pontificiis traditurum; eadem die legatum Romam designatum. Quæ decreta fuerant, Jojeusæ ac Castrio significantur; atque decimo kalen. aprilis cum Jojeusa in id conventum; ut ipse postridie mane hora decimaquarta Principis Patrumque ad collegium accederet; antea vero nexi traderentur: inde, interdicto sublato, amotis censuris, literæ de Principis manu Cardinali darentur, quas italico idiomate conscriptas, in la- tinum sermonem translatas, apposui.*

LEONARDUS DONATUS, DEI GRATIA
VENETIARUM DUX, &c.

REverendissimis Patriarchis, Archiepisco-
pis, Episcopis imperii Veneti, nec non
Abbatibus, Prioribus, ecclesiarum parœcia-
lium Rectoribus, aliisque ecclesiasticis Præ-
positis salutem.

Quoniam, Deo Optimo Maximo juvante, in-
venta ratio est, qua Sanctissimus Paulus
quintus, Summus Pontifex, candoris animi,
actionum nostrarum sinceritatis, inque San-
ctissi-

Etissimam Sedem observantiæ gnarus, horum dissidiorum causas amoveret: Hoc, uti semper summopere exoptavimus, enixeque pro conjunctione, atque mutua cum eadem Sanctissima Sede, cuius observantissimi atque obsequentissimi filii sumus, necessitudine laboravimus; ita hujuscē desiderii nostri compotes esse factos valde lætamur, idque vobis significare voluimus: eo insuper adjecto, quod cum utrumque, quidquid hac in re opus erat, perfectum fuerit, amotis censuris, obnuntiatio pariter, quam ob hanc causam ante emisimus, abolta maneat; volentes, ut ex hac ipsa cunctisque actionibus nostris magis ac magis pietas & religio Reipublicæ nostræ refulgeat, quam, uti continuatis temporibus majores nostri fecere, nos quoque sartam tectamque tuebimur.

Marcus Ottobonus Secretarius.

Vinc̄tos porro tradendi negotium Marco Ottobono, Senatus scribæ, mandatum; qui summo mane ad Cardinalis ædes accedens, in cubiculum, ubi Fraxineus legatus aderat, introductus, altiori voce, ita ut a cunctis exaudiri posset, His sunt, inquit, Fraxinee, Christianissimi Regis orator, bini captivi, abbas nempe Brandolinus, ac Scipio Saracenus, canonicus Vicetinus, quos Respublica, ut Henrico Galliarum Regi gratificetur, salvo jure, quod in ecclesiasticis plectendis obtinet, summo Pontifici concedit. Orator, iis se accipere conditionibus, affirmat; statimque in aliud cubiculum, in quo Jojeusa erat, ingressus, His sunt, ait, Cardinalis Illusterrime,

1607

duo vincit, quos in nostri Regis gratiam, salvis suis in ecclesiasticos animadvertisendi juribus, Respublica Pontifici Maximo tribuit. Tunc Jojeusam ad eum, qui a Pontifice missus fuerat, conversus, *Hi sunt*, inquit, *carceribus obnoxii, qui Summo Pontifici conceduntur*. Statimque Ottobonus, quæ verba in captivis tradendis Fraxineo enuntiaverat, a duabus Reipublicæ scribis, ut publicis tabulis exciperentur, jussit.

His peractis, Jojeusa Collegium adit: antequam Principi de more adsideret, *Tibi vero, Princeps, inquit, Serenissime, sublatas censuras esse vehementer gratulor*. Inde cum sedisset: *Venetæ, adeoque christianæ reipublicæ, quod tandem exitum ingruentibus periculis adventantibusque malis invenerit, mirum in modum gaudeo*. *Cunctis sane bonis, atque iis, quibus p. ix, publica tranquillitas ac religio cordi est, summopere lætidum*. *Incredibilem inde lætitiam Henricum Christianissimum Regem percepturum scio, qui magna pars rei feliciter confectæ fuerit; qui incredibili virtute, prudentia, candore animi, quid in re gravissima opus esset, egregie confecerit*. Se certe, quantum humana industria assequi poterat, nimio in Rempublicam & commune bonum studio peregrisse, nullis itineribus, nullis laboribus, nullis vigiliis pepercisse. Hic Princeps in gratiis agendis, meritisque Jojeusam laudibus extollendo effusus, quod christiana respublica incredibili gaudii sensu pacis bonum exceptura sit, id potissimum Henrico invicto ac felicissimo Galliarum Regi, suisque laboribus deberi, qui gravissimum sibi impositum onus peregregie sustinuerit, quodque plerique confici minime posse rebantur, ad exitum constantissime perduxerit: ejus sane rei perpetuo sibi obligationis nexu Rempublicam Venetam devinetam fore. Moxque Senatus decretum exhibuit. Tum Jojeusa gratias Principi agere, publicum bonum denuo gratulari; Joannem Delfinum, Cardinalem, quod nullum officii genus pro patria prætermisisset, laudibus afficer; Alexandrum Contarenum, ejusdem Delfini nepotem, quod sua virtute non parum rei ex voto conficiendæ adjumento fuisset, commendare; Cæsaris Baronii, Cardinalis, propensam voluntatem officiaque extollere. Hæc coram Patribus: exinde ad Castellanam divo Petro dicatam ædem delatus, ingenti totius civitatis concursu rem diuinam peregit.

Fran-

Franciscus Castrius ac Inicus Cardineus, Philippi ordinarius orator, eodem tempore Collegium adeunt, Principi ac Patribus gratulantur: a prandio vero convocato Senatu, Franciscus Contarenus, Eques, legatus Romam est designatus; deque interdicto sublato, censuris amotis magistratus omnes extra urbem certiores facti. Ac ne gravitate, quam semper constantissime retinuerat, discedere Senatus videretur, ne publicæ lætitiae signa ederentur, statuit. Egenis ex ærario pecunia liberaliter impertita: iis qui in tuenda Reipublicæ causa studium operamque contulerant, pensiones annuæ decretæ; atque ut aliquod publicæ munificentia argumentum in Cardinalem Jojeusam ac Castrium exstaret, Jojeusæ auri fabrefacti sexaginta librarum pondo, Castrio triginta, Senatus consulto dono data. Regibus per literas, perque ordinarios legatos gratiæ actæ. Ac non multos post dies Franciscus Contarenus, legatus, Romam profectus, in itinere Pontificis jussu singulis in civitatibus perhonorifice est exceptus. Romæ eximio populi concursu atque acclamationibus consalutatus, cum Pontificem adiisset, nullam ab eo significationem amoris ac benevolentia in Rempublicam non obtinuit. Venetias vero Berlingherius Gessius, Bononiensis, Ariminensis Episcopus, Internuncius missus est. Hoc pacto finis dissensionum inter Pontificem ac Venetos fuit impositus, non absque ingenti Senatus laude, quod fortiter in publica causa, nulli sumptui, nullis laboribus pepercisset, avitamque tuendæ dignitatis ac libertatis laudem in totius orbis theatro repræsentasset.

Finis Libri Decimiseptimi.

E P I T O M E.

Invata belli metu ci-vitate, Italici milites domum dimissi sunt. Ut tuta a piratis na-vigatio esset, Studium omne a Venetis adhibitum, resque praeclare ab eorum praefectis gesta est. Francisco Vendrameno, Patriarchae, Romam ire permisum est, ut se Pontifici doctrinae examen subiturus sisteret: qui deinceps Venetiarum Patriarchae designati essent, ne id cogerentur, Pontifex indulxit. Marcus Quirinus, trierarchus, in duas turcicas triremes impetum fecit: motus ob id Byzantii concitos Simeon Contare-nus magna solertia sed: vit. Tergestinorum ausus ab Aloysio Georgio repressi. Turbae in Carnis per Philippum Paschalicum compositae. Novum cum Pontifice jurgium ob pingue Venetae ditionis sacerdotium nepoti collatum: res tamen amice transacta. Cum libellum, Angliae Regis opus, Pontifici, Ecclesiaeque injurium, Rex ipse dono Reipublicae misset; ita temperato consilio usus est Senatus, ut neque apud Pontificem, quod eum acceperat, neque apud Regem, quod eumdem irreligiose doctrinae ab iis, ad quos spectat, damnari passus fuerat, aliquid offenditerit. Mauri Hispania ejeci. Imminens Italiae bellum primum Henrici Galliae Regis, pugione a sicario percussi, deinde & Fuentani Insubrum gubernatoris obitus avertit. Augustinus Canalius, classis praefectus, in Numidas piratas prospere pugnavit: Dragutes archipirata interfectus est. Utrius esset in Cenetenses imperium, Senatui cum Pontifice negotium fuit. Aliquandiu, prolatis scripto rationibus, disceptatum: nihil certi definitum est. Cum Ferrariensibus de finibus controversiae habitae. Ob privatorum simultates turbarum aliquid in Illyrico inter Venetos & conterminos Turcas excitatum. Angelo Baduario, ob detesta Senatus consilia, aqua & igni interdictum est. Leonardus Donatus, Venetiarum Dux, repentina morte sublatus: in ejus locum succedit Marcus-Antonius Memus. Multa nefarie, haud tamen impune ab Uscochis patrata narrantur. Collata in stipendia militum pecunia, Mantuae Ducem contra Sabaudum Senatus juvit. Christophorus Venerius, trierarchus, ab Uscochis captus, foedissima quaeque ab ipsis, & demum miserrimum mortis genus perpessus est. Quae inter Mantuae & Sabaudiae Duces controversiae sedatde videbantur, iterum recruduere. Uscchorum fines Antonius Cirtoranus ferro & igne vastavit. Veneti Sabaudiae Ducem ad pacis consilia hortati, ejusque cauissam se suscep-turos, nisi pactis Hispani starent, polliciti sunt.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER DECIMUSOCTAVUS.

Ompositis cum Pontifice controversiis , quamvis belli apparatus summo studio suscepit , intermittendi videbantur ; attamen , nisi copiae , quas Fuentanus comes in Insubribus comparaverat , alio verterentur , de coactis viribus nihil imminuendum Patres reban-
tur . Immo cum rumor esset , Hispanos præpotenti classe maria infessuros , Turcas Hel-
lesponto cum triremium valida manu egressuros ; ut rerum maritimorum dignitatem Senatus tueretur , Joanni Bembo , classis imperatori designato , vexillum de more tradendum statuit . Quo inter missarum solemnia de manu Principis quarto kalen. maji suscepto , statim conscendit ; Corcyramque cum classe contendere , a piratarum excursionibus maria tuta reddere , incolumenti subditorum prospicere , nihil quod ad publicum decus retinendum spectaret , jussus prætermittere .

1607

*Joanni
Bembo clas-
si vexillum
tribuitur.*

1607

Interim Fuentanus nihil de militaribus curis remittere, milites augere, tormenta disponere, cuncta fere ad certum bellum destinare. Jam enim triginta millium copias partim externo, partim proprio milite confecerat: in iisque Helvetiorum tria milia, Germanorum sex, Neapolitanorum totidem, quatuor Hispanorum, reliquum ex Gallia Cisalpina adnumerari ferebatur. Ipse ingenio fervidus, rerum novarum cupidus, conciliatam cum Pontifice Rempublicam ægre ferens, præzeptam sibi e manibus fortunas suas opesque augendi occasionem fremebat. Ac plerique arbitrabantur, seditionibus distractis Rhætis, Vulturenæ vallis invadendæ opportunitatem non prætermisserum. Eo enim jam apud inconditam Rhætorum multitudinem res deductæ erant, ut plebs in nobilitatem commota fueret, atque judicium quadraginta virum in nobiles institeret; quindecim virum consilium, in quo graviora tractarentur negotia, Gallorum suasu stabilitum, abrogaret; præsidium Vulturenæ valli impositum, licet militibus Veneti stipendia menstrua persolverent, penitus negligeret; palam Gallorum Venetorumque fœderibus renuntiaret; eos non modo qui Venetis faverent, verum qui nuper Mediolani fuerant, vel in jus vocaret, vel in vincula conjiceret. Quæ sane omnia Fuentanum, ut tempore uteretur, & in Rhætorum ruinis novandarum rerum fundamenta poneret, hortari videbantur. At alia ex parte, cum Hispani in octo menses indicias cum Batavis pepigissent, in Belgium copias amandaturum, ut, iis elapsis, in omnem eventum in promptu essent, multi opinabantur. Iis namque induciis Angli ac Galli vehementer solicii, ne gravissimis diuturni ac difficillimi belli curis soluti Hispani, immensa auri vi, quam quotannis ex occidentalibus Indiæ oris accipiunt, aucti, in reliquorum Principum perniciem excrescerent, verebantur. Quare, ultro citroque missis nunciis, quæ in rem communem essent, agitabant. Ac nuper Henricus Jannium præsidem ad Batavos miserat, qui eorum animum exploraret, auxiliaque polliceretur. Omniaque facturi Galli, ne ea gens præda Hispanorum fieret, videbantur. Nec deerant, qui, ne tantum copiarum immensis impensis coactum inaniter dissiparetur, Genevam Caroli Einanuelis impulsu aggressurum

Rhætorum
seditiones.

Fuen-

Fuentanum, existimarent; licet, cum foedere Vervinensi Genevae continerentur, Henricum id passurum minime credendum esset.

In hac armorum suspensione dum cuncti versantur, literis ex Hispania allatis, copias dimittere Fuentanus jubetur; qui statim, haud parva pecuniae summa ex Insubribus corrogata, Germanos Helvetiosque missos facit, atque per Inicum Cardineum, ut Germanis per Benacum transitus permittatur, a Senatu petit. Benedicto Mauro, legato, statim, ut libere per Reipublicæ fines eos iter habere concedat, injunctum. Padavino quoque datæ literæ, cum milite externo minime Reipublicæ opus sit, ne in Helvetiis amplius conscribendis laboret, conscriptos dimittat: Helvetiorum pagis opem Rhætis ferendam, illosque omni officiorum genere juvandos suadeat. Helvetii quatuor ad Rhætos oratores decreverant, qui, ut institutum judicium tollerent, fidemque Principibus oppigneratam fartam tuerentur, suaderent; adjectis insuper pagorum omnium nomine scriptis literis, quibus ad pacem & concordiam Rhætos hortabantur, ad eamque servandam omnem operam auxiliumque adhibituros pollicebantur; ni id facerent, quacumque ratione tot incommodis obviam ituros. Nobiles quoque Curiam miserant, qui acta in eo conventu omnia pro irritis nullisque se habituros pronuntiarent. Verum qui convenerant, nullis neque precibus, neque officiis flectebantur, legationem ab Helvetiis decretam infectari: nullo pacto audituros dicere: principes nobilitatis in jus vocare: de foedere Gallico ac Veneto abrogandis, de secreto consilio evertendo, consilia agitare. Itaque nobiles in Helvetios proficiisci statuunt, ut ad eorum defensionem præpotentes populos impellant. Id plerique insigniores, qui Vulturenæ valli præerant, ut saluti consulerent, præsidium deseruere: a Vincentio milites, opem exposcunt, Gallorum auxilia longinqua conqueruntur: ille pecuniam suppeditat, quo quantum fieri possit sub signis milites contineantur. Ceterum Helvetii, quo magis tumultuari apud Rhætos noverant, eo magis, ne tandem in civile bellum exardescerent, veriti, concilio tredecim pagorum Badæ indicto, decem atque octo oratores ad Rhætos decernunt; qui de ea missione certiores facti,

*Hispaniæ
kopias in
Italia coa-
ctas dimi-
tunt.*

*Senatus ad
Padaviniū
mandata
de externo
milite di-
mittendo.*

*Helvetio-
rum opera
in Rhæto-
rum tumul-
tibus sedan-
dis.*

1607

facti , cum in conventu de illis recipiendis ageretur , paucis suffragiis eorum vicit sententia , qui admittendos censuere ; nam audaciores , qui Curiæ aderant , effecti , trium foederum sigilla per vim fregerant , decretumque de iis utendis sancitum sustulerant . Helvetiorum oratores cum nihil Curiæ impetrassen^t , adire singillatim pagos ac vicos statuunt : at vel contranitentium studiis , vel legatorum ipsorum dissensionibus , quod alii Hispanis faverent , alii adversarentur , irrito eventu legatio cessit .

Cum igitur nihil officiis obtinuissent , de milite cogendo consilia ineunt . Inter Tigurinos nonnulli adhuc a negotio agitando minime discedendum rebantur : *Armorum exitus incertos , aleæ periculique plenos ; facile bella commoveri , ægre sedari .* Plerique contra : *Jam nihil prætermissum , ut ad saniora consilia Rhæti traducantur : non literis , non legationibus permotos : an iis armatis quiescendum ? an quecumque eis libuerint , conficiendi licentiam concedendam ? vel potius vi atque armis coercendos ? Itaque quingentos statim milites (ita enim ex foedere Helveticō tenentur) conscribunt .* Tigurinorum exemplum reliqui sequuntur . In ea turbatione Fuentanus Bernabonem Barbuum , legatum , cum literis ad eos mittit : hortatur , suadet , ut tandem exortas inter ipsos controversias componant , ne publicam turbare tranquillitatem armis velint : si secus faciant , minime passurum . At quinque pagi lentius cunctando tempus extrahunt , licet duo potissimum delectum habere coepissent . Curiæ institutum judicium ad Jantum transfertur ; neque adhuc de priori ardore quidquam remittitur . Gallo Venetisque adnitentibus , Vulturenæ vallis præsidia augentur : munitiones ad externos incursus atque impetus arcendos , Regis ac Reipublicæ sumptibus , quibusdam in locis excitantur . At ob id neque interni tumultus sedari , neque externæ suspiciones deesse . Fuentanus , qui jam Germanos Helvetiosque dimiserat , reliquas copias , quæ Hispano ac Neapolitano milite constabant , Rhætorum finibus appropinquare , atque haud procul ab arce nuper ab eo condita castrametari jubet . Helvetii , rursus Badæ concilio vocato , ni intra dies viginti Rhæti eorum omnes controversias libere ipsis dirimendas permittant , vi armisque acturos decernunt . Simul statuunt , ut Maximiliano Austrio

Bernabo
Barbus a
Fuentano in
Helvetios
missus.

Ar-

Archiduci, Oeniponti Principi, ac Fuentano significaret, ne iis quæ ad Rhætos spectant, se se immiscere velint. Sed interea Hispaniarum Rex Neapolitanos Hispanosque dimitti præcipit, qua ex re Veneti permoti, loricatos equites dimitti, lustrari reliquas copias, præfectos, si qui militaribus obeundis muneribus apti non sint, ex albo militiæ expungi; eaque omnia curare summo studio Maurum legatum jubent; Veronamque ad inviendas eas arces, quæ trans Mincium amnem sunt, proficisci: quibus confectis, illi in patriam redditum permittunt.

Exercitu ex Insubribus amoto, metu Rhæti soluti, cuncta acrius agere, neque Helvetiorum postulatis adsentiri, quibus judicium institutum tolli, latas sententias deferri, audiri nobiles petebant. Decem interea vexilla, ut modo vocantur, Curiam contendunt; novo judicio instituto, decretum ferunt, ne quis privatus a Principibus, Regibus, Rebuspublicis munera pensionesve accipiat: Basendam, Scarpateum, Bellum scribam suspectos in vincula conjici jubent: ut quæ in patriam admiserant, ex eorum ore extorquerent, exquisitis tormentis excruciant. Basenda crimen fassus, auctorem se seditionis existisse, una cum aliis pecunia corruptum, enuntiat. Curiensis Antistes perterritus fuga saluti consulit. Basendæ abscissæ services, licet vexilla in quatuor partes discerpendum statuissent: idem necis genus Bellio illatum: Scarpateus absolutus. His peractis, secretiori concilio abrogato, Principum pensionibus fisco adjudicatis, foederibus cum Fuentano initis, laceratis ac disceptis sigillis, trium foederum recuperatis, prioris judicij actis rescissis, vexilla discessere. Eorum discessu Janti judicium rursus reviviscere, atque acrius in nobilitatem invehī cœpit. At qui latas sententias executioni mandarent, minime iuveniebantur: omnia jura permixta atque eversa, bina tribunalia, bina judicia, diversæ sententiæ, bini populi. Ea est dissensionum civilium vis, ut iis non secus respuplicæ ac principatus pessum eant, ac corpora, dum, dissidentibus & pugnantibus humoribus, in diversa distracta, tandem interitum subeunt.

Helvetii cum neque a judicibus, ut audirentur, neque a vexillis, ut a latis sententiis exequendis supersederent, impetrare potuissent; se neglectos rati, discedunt. Ea re conventus Badæ coactus, vehementer indignatus, secreto de Rhætis invadendis

*Rhætorum
decreta
de muneri-
bus non ac-
cipiendis.*

1607
Helvetiorū
decreta de
Rhætis ju-
vandis.

dendis deliberat. Ne quidquam efferratur, jurejurando interposito, se adiungunt, quo improviso nil opinantes atque imperatos adoriantur. Ut statim septem peditum millia, equites mille Regantium mittantur, decernunt: nitentibus summiopere in id iis Helvetiorum pagis, qui factionis Hispanicæ partes sequebantur; licet impari conatu in id Tigurinis, Basileensisbus, Seafusianis descendantibus. Rhæti, indicto ad Antuatum vicum, vulgo *Tavirō* dictum, decem jurisdictionum oppidum conventu, suas controversias Helvetiis permittere statuunt. Quatuor ad eos legatos, ut sequestres in Rhætiam mitti flagitent, designant. Judicibus, qui tunc Curiæ erant, ne in foederatos (ita enim qui alterius factionis vocabantur) amplius inquirant, præcipiunt. At illi audaciores facti, cum severa admodum judicia exercerent, nonnullos e suis cum centum peditum cohorte Antuatum miserunt, ut in quemdam (quod eis vetitum fuerat) animadverterent. Belisionenses Mesavis commercio interdixerant: Bisuntini arma ceperant. Oeniponti cogi milites a Maximiliano rumor erat, quem Fuentanus, ut cum quinque pagis in exitium Rhætorum sese conjungeret, incitasset. His motibus summiopere Veneti sollicitabantur, ne ad publicam pacem turbandam inde aditus fieret, veriti. Quapropter si qua ratione fluctus sedari possent, nitebantur; frequenter Henricum incitabant, ut auctoritate, qua plurimum apud eas gentes pollebat, eos motus compriimeret: communique consilio & viribus, ne quid Rhæti detrimenti acciperent, enitebantur. Nonnunquam, quo loco res essent, Pontifici Maximo subjiciebant: in Italiæ foribus incendium, cuius flammis cito Gallia Cisalpina corriperetur, quamprimum restinguendum curaret. Et quoniam id præter cetera conducere publicæ securitati abitrabantur, ne ad Vulturenam vallem occupandam cuiquam aditus pateret, sexcentorum peditum præsidium ad nongentos augeri; munitiones excitari cœptæ, collata in id pecunia, perficerentur, Senatus consulto decrevere. Id & Fraxineo legato significatum; & Petro Priolo, ut Henricum ea de certiorem faceret, injunctum, quem sane pro portione opem Rhætorum labentibus rebus laturum confiderent. Sed inter Helvetios, de Rhætis inter se componendis, cum diversæ adhuc essent sententiæ, quibusdam armis

Veneti pe-
cuniā
Rhætis ad
præsidia
augenda &
munitiones
instruendas
mittunt.

armis periclitandum , aliis consilio agendum censentibus , a-
cerrimeque inter eos certatum esset . Tandem , ad Araultum
novembri mense consilio indicto , tempesta inter Rhætos ali-
quantisper sedari , animorum æstus in iis , qui Janti conve-
nerant defervere coepit ; nobilibus pecunia mulctatis , sensim-
que desæviente plebis furore , pristinam faciem paulatim su-
mere Rhætorum respublica est visa ; atque Helvetii a lega-
tione , quam tredecim oratorum ad eos mittere statuerant ,
destitere . Ita eo anno in Rhætis tumultuatum .

Joannes Bembus , classis imperator , Corcyram cum perve-
nislet , eo universum maritimarum rerum robur cogere statuit ;
cum viginti e Creta triremes apprime adornatae supervenere ,
quarum quatuordecim privato sumptu partim a Venetis , par-
tim a Cretenibus nobilibus , reliquæ publico ære armatae
fuerant . Nusquam enim majus in Rempublicam studium ,
nusquam nobiliori contentione dimicatum , dum quisque præ-
cellere alteri contendit , ac omnes pulchrum cuncta pericula
subire pro publica dignitate existimant . Cum enim discessis-
sent , nondum de concordia inter Pontificem ac Venetos ini-
ta nuntii in Cretam pervenerant ; Sagredique legati literis
perferebatur , Cretenses ad Rempublicam tuendam eam ani-
mi alacritatem patefecisse , ut quævis incommoda subituri exi-
stimarentur ; quorum studia ipsem et prudentia ac dexterita-
te aluerat . Iis auxiliis auëta classis , sexaginta triremibus ,
quatuor galeatiis Laurentii Venerii ductu , quinquaginta mi-
noribus navigiis constabat ; ut ab anno M.D.LXXI. nunquam
tantas maritimas vires Respublica coegisse visa sit ; quæ sane ,
cum pax ei cum omnibus Principibus intercederet , publicæ
dignitati ac decori retinendo & augendo tantum profuere .
Nam cum Hispani sub Sanctæ crucis Marchionis imperio , ad-
jectis Italorum Principum auxiliariis , octoginta circiter tri-
remes eo anno comparassent : Turcæ quoque ad sexaginta
emisissent , nihil , quod publicis rebus officeret , aggredi ausi
funt .

In oriente ex colluvie Anglorum , Belgarum , Turcarum
collecti piratæ graßabantur , bellumque Venetis navigiis potis-
simum indixerant . Inde negotiatorum querelis omnia reple-
bantur ; maria infesta , actas de eorum bonis prædas . Nuper
enim

*Cretensum
ardor ad
Reipublicas
subvenien-
dum.*

1607

*Veneta na-
viglia a pi-
ratis capta.*

enim Soderinam nuncupatam navim, quæ acriter dimicando prædatorum navigium depresserat, seque ad vires reficiendas in Cyprum retulerat, cum in occidentem iter arripuisse, duo Anglorum ac Belgarum armata navigia supra Cretam interceperant, Tunetumque perduxerant. Idemque paulo ante Rubiæ navi contigerat, quam instaurari atque armari a Tunetanis piratis simul cum aliis navigiis ferebatur. Iis itaque nuntiis negotiatores perterrefacti publicam opem implorabant, mari se credere non audebant: inde publicis vestigalibus vastitas ac solitudo portendebatur. Quocirca, ut quacumque ratione mercatorum commodis consuleretur, navigatioque non intermitteretur, Patres laborabant. Ad Hispaniæ atque Angliae Reges datæ literæ, ut gravissima in re opportuna remedia adhiberent, neve in suis ditionibus ac portubus receptum aut aditum piratis permitterent. Cum Achomate Turcarum Rege per literas perque Octavianum Bonum, legatum, agebatur, ut prædones ex pacis præscripto coerceret, de bitisque pœnis plecteret; neve armata e Tunetanis oris navigia emitte fineret. Decretum quin etiam, ut quaternæ naves, ad importandas in Syriam atque Aegyptum merces designatae, sumptu publico tormentis centumque scloppettariis militibus armarentur, simulque iter usque ad Samonium, Cretæ in orientem obversum promontorium, tenerent; inde divulgæ binæ in Syriam, binæ in Aegyptum proficiscerentur. Duo præfecti a Senatu lecti, Hieronymus Memus, ac Christoforus Canalius; prioribus ille, hic posterioribus datus. At vero dum tres prævalidæ classes mare Ionum insiderent, ducumque imbuti suspicione animi nil aggredierentur, Ferdinandus, Magnus Hetruriæ Dux, magna animo volvens, occulto de Cypri regno invadendo consilia agitabat, ejusque bellicorum apparatus fama per Europam vulgata, cunctos ad se curiositate illectos attraxerat. Nam triremibus aliquot, majoribusque navigiis egregie omni armamentorum genere strenuoque milite instructis, Franciscum Montium præfecerat; quem plerique ex Florentina nobilitate præcipui sequuti fuerant. Is Calabri cuiusdam franciscanæ familiæ viri ductu, itineri se committens, nono kalen. junii Cyprum appulit; Famagustæque obtinendæ suinma spe ductus, militum manum exscendere jubet.

*Hierony-
mus Me-
mus, Chri-
stoporus
Canalius,
navi ad
maria tur-
da præfecti.
Ferdinan-
dus Hetrur-
ia Dux,
Franciscum
Montium ad
Cypri expe-
ditionem
mittit.*

Sed

Sed cum neque in urbe quidquam moveri, neque Græcos tumultuari (quippe qui in montana loca secesserant) comperisset; tormento, quod *petardum* vocant, ad portam exhibito, eodemque tempore scalis mœnibus applicatis, ingressum in urbem molitur. At tormentum portæ humo oppletæ admotum, scalæ ad murorum æquandam altitudinem duobus minoribus cubitis inventæ, irritos conatus fecere; & erant qui dicebant, mœnia a Turcis in majorem altitudinem excitata. Eo in tumultu quadraginta equites urbe egressi, quinque ac viginti Florentinos milites cœdunt. Galli pedites ad centum & quinquaginta in equitum Turcarum manum cum incidissent, egregie ac fortiter, quinque ac viginti tantum desideratis, impetum sustinent. At cum omnia quieta Florentini perspicerent, nullumque, uti speraverant, ab oppidanis aut Græcis signum edi; ac reliquis incommodis illud accessisset, quod navigia annona ac commeatu onusta classis cursum assequi non potuissent, atque ob id omnium rerum penuria laborari cœptum esset: ad classem regredi statuunt. Centum ex Florentinorum militibus periere, in iis Alphonsus Montecuculus morbo absimus.

Cypro digressis, Calaber expeditionis illius auctor, ne in gloriæ Etrusci Triturritam revertantur, Montio, ut Pylum aggrediat, persuadet: facile parum munitum oppidum occupaturum, coque Florentinorum decus aliqua ex parte infasto Cypri eventu imminutum, retenturum. Verum (ut id genus hominum inconstans atque infidum plerumque est) cum secus eadem de re cum Antonio Mediceo differuisse, reique difficultatem ostendisset, Montius Antonio suum de Pylo expugnando consilium aperit. Ad ea Antonius, novo objici periculo eas copias non oportere, inquit: potius hæc optari, quam re ipsa perfici posse. Montius, id sibi facillimum fore Calabrum demonstrasse ait. Antonius ingentes objecisse difficultates affirmat. Tum vocato Calabro, cum ipse sibi minimè constaret, abjectis de Pylo occupanda consiliis, ille fumam arripuit, Montius cum classe in Hetruriam rediit, aliis Ferdinandum carpentibus, quod nimium credulus difficultiam rem aggressus, in summum discrimen suas vires maritimas adduxisset; aliis contra ingentes ejus spiritus aususque Principe dignos summis laudibus extollentibus. Bembus classis

1607
*Joannes
Bembus in
patriam
redit.*

classis imperator Epiri oris adnavigans, Ioniumque percur-
rens, cum omnia tuta subjectis Reipublicæ reddidisset, in-
gravescente autumno, Hispanis ac Turcis in hiberna con-
cedentibus, in patriam revertitur; Cretensibusque trierarchis,
quod egregiam operam Reipublicæ præstitissent, quodque
præclarum in eam studium patefecissent, gratiæ a Senatu
actæ.

Compositis, uti diximus, Italiæ rebus, omnes in Panno-
niac ac Belgiam intenti, quisnam earum rerum exitus fu-
turus esset, circumspectabant. Nam, licet Matthias, Cæsaris
frater, ad pacem cum Achomate firmandam vehementer in-
clinaret; attamen ut acta probaret, iisque subscriberet, Cæsar
ipse adduci non poterat; vel quod, si armis exueretur, haud
parum de sua dignitate imminutum existimaret; vel quod
Achomatem bello Persico distentum, nuper Ferratem e Pan-
nonia evocatum, cum magnis copiis in Persicam designa-
tum, intelligeret; vel quod, amotis inter Pontificem ac
Venetos dissidiis, se a Principibus auxilia accepturum spera-
ret. Igitur Christophorum Tarphelium, legatum designatum,
Byzantium proficiisci prohibebat; a Pontifice ac Principibus
reliquis opem flagitabat; per Stolendorfum a Superantio le-
gato Reipublicæ subsidia petebat; de conventu Germaniæ
procerum Ratisbonæ indicendo consilia inibat; & quo sibi
ad ea, quæ animo volutabat, iter patefaceret, Pannoniæ ac
Bohemiæ concilia vocaverat. Verum inclinatis ad pacem po-
pulorum animis, non modo secus quam opinabatur, duriora
cuncta invenit, sed valde ab armis tractandis cunctos
aversos offendit; cum materiam, qua in se Turcarum arma
elicerent, præbere se nolle affirmarent; itaque de pace ne-
gotium mora & cunctatione trahebatur. In Belgio pari quoque
evento de concordia inter Hispanos ac Batavos ineunda ageba-
tur. Licet enim belli diuturnitate utrimque fessi propendere in
pacem viderentur; tamen his Galliæ atque Angliæ auxiliorum
subnixis, illis vero ab Ordinum postulatis aversis, cuncta innu-
meris difficultatibus obsidebantur, ut eo anno nihil conficeretur.

*Rudolphus
Cæsar ad
bellum con-
tra Turcas
propensus.**Spalatenſes
peſtilentia
rexaſi.*

In Spalatenſes hoc anno pestifera lues adeo ſæviit, ut
magnam incolarum partem abſumpferit. Ingentis illius cladi
portenta apparuiffe plerique testabantur; ſubterraneas horri-
biles

biles voces ac strepitus exauditos , qui mali prænuntii mortali bus forent . In agros ex urbe receptu multi incolumitati consuluere ; mille ac quingenti , qui in civitate remanserant , terrimi virus labe infecti fere omnes atque extincti , ad sexaginta redacti sunt ; præsidiarii milites mortui ; quæ emporio prærerat ex Poglia cohors , fere omnis eodem fato prorsus delecta . Senatus præfectum saluti Joannem Baptistam Michaelium , qui nuper magistratum Cretensem summa cum laude gesserat , in Illyricum misit ; cuius virtute ac diligentia civitas respirare , ex agris in urbem cives regredi , cuncta qua metu , qua lenitate in ordinem redigi coepere , ut tandem , frigoris superveniente vi , morbi malignitas victa sit . Eodem anno Carolus Suecorum Rex ad Senatum benevolentia atque existimatione refertas literas dedit ; quibus literis significabat : *Cum ad se allatum esset , Venetiarum civitatem , præcipuum orbis terrarum mercatum esse , magnisque in omnibus cum Europæ tum Asie provinciis florere negotiis , sui quoque regni commercia Venetis communicare atque aperire voluisse : quidquid suæ regiones ferrent , frumenta scilicet , sulphur , nitratum salem , absque portoriis exportandi facultatem Reipublicæ offerre . Iis literis perhumaniter responsum , gratiae actæ , paria officia exhibita . Annus tota Italia frugum caritate insignis fuit ; eaque vis grandinum e cælo delapsa est , ut tertiam frumenti partem contrivisse ac corrupisse in Venetis ditionibus plerique affirmarent . Frumenta in urbem inveharentur , Senatus sanxit ; missisque in continentem , qui civium Venetorum proventus in urbem importari curarent : in Patavinos ac Rhodiginos Maphæus Michaelius , in Tarvifinos Antonius Grimanus , Hieronymi filius , in Veronenses Joannes Paschalicus .*

*Joannes
Baptista
Michaelius
ad sanita-
tem procu-
randam in
Illyricum
missus .
Caroli
Suecorum ,
Regis ad
Venetos lite-
rae .*

M. D C. V I I I.

*Inducia
inter Hispa-
nos ac Ba-
tavos .
Hiemis in-
solitus rigor
apud Vene-
tos .*

Ingentis atque acerrimi belli suspicione liberatam Italiam , dubiam inter Cæsarem & Achomatem pacem , inter Hispanos ac Batavos pactas inducias , concordiaque tractationes annus octavus supra sexcentesimum ac millesimum exceptit ; qui sævissima atque insueta frigoris vi adeo inhorevit ,

1608 ruit, ut hominum memoriam superaverit; tantaque nivis copia cælo defluxit, ut in amplioribus civitatis semitis, hominum diligentia aditibus patefactis, pro muro hinc atque illic stare videretur; ejusque immanni pondere nonnullis in locis recta pleraque fatiscerent, nonnulla corruerent. Supra tres menses eo malo civitas elanguit. Appetente autem vere in eo potissimum Patrum curæ defigebantur, ut maria tuta navigantibus redderent, insolentique piratarum audaciæ ac rapinis obſiſterent: eique rei opportunum fore existimabant, si navigium, superioribus annis Senatus jussu ædificatum, e navalibus deduceretur. Erat sane ea mole, pulchritudine, artificio, firmitate, robore factum, ut cum superiori anni exitu enavali in salum transmitteretur, rei novitate ac operis præstantia omnem civitatem ad spectaculum attraheret. Illud egregie instrui atque adornari Senatus jussit. Octoginta partim majora partim minora tormenta in eo admirabili ordine disposita cernebantur, ad quamvis civitatem aut arcem protegendam idonea. Trecenti ac plures milites, præter tormentorum libratores, adnumerabantur; ut plerique maritimorum rerum periti, nihil unquam in eo genere excellentius visum fuisse affirmarent. Justus Antonius Bellegnus, galeoni præfector, contra piratas missitur.

Franciscus Maurocenus, triremorum præfectus.

Philippus Paschalicus cum summo imperio classi præficitur;

*Justus
Antonius
Bellegnus,
galeoni
præfector,
contra pira-
tas mis-
titur.*

*Franci-
scus Mauro-
cenus, tri-
remorum præ-
fectus.*

*Philippus
Paschali-
cus, classis
cum imp. le-
gatus.*

Omnibus Hispanorum conatibus in Africam conversis, augusto men-

mense in occidentem flexis velis, Gaditano freto egressi, Arachiae portum, ad Maurorum gentem omnemque Fessae ac Marochi Numidiæ regionem subigendam valde accommodatum, oppugnarunt. Verumtamen, ingenti tempestate oborta, triremibus aliquot amissis, coeptis absistere coacti sunt; multis imparem votis exitum in navarchi imperitiam, vel in leviora navigia, oceani vastitati nequaquam idonea, conferentibus. Digressis Hispanis, suis quisque muneribus Venetæ classis præfecti incumbentes; Bellegnus ac Maurocenus in orientem præfecti, omnem operam in purgando mari adhibuere. Maurocenus Aegæum percurrentes, Mitylenem delatus, cum insulæ incolas prædonum injurias conquerentes, nihil tutum, interdicta piratarum incursibus commercia cognovisset, inter Cycladas navigans, ad Astiphaleam Rupellense navigium, Opizzone Gallo præfecto, a quo per eos dies, e Pathmiorum na vi prædæ actæ, navigiumque Venetum captum fuerat, offendit. In eum cum præda ad Astiphaleæ portum se inferentem Maurocenus præfetus impetum facit. Gallus, statim fuga arrepta, evasit. Captum ab illo navigium, aliquot cæsis piratis, octo captis, in suam potestatem redigit. Eo statim navarchis suis tradito, prædones mox ad Cytheram in Ulemonis portu susensi, latrocinii facinorumque pœnas dedere. Eodem cursu obvia quæque navigia submittere vela coegit: in iis ad Pathmum Hierosolymitanorum Equitum ingens galeonum, ejusdemque magni Magistri navigium idem efficere jussit; ut quacumque quinqueremes hæ consiperentur, Ionum vel Aegæum infestantibus terrorem incuterent. Neque minori virtute ac industria Bellegnus, galeoni præfetus, tendebat, qui ingentem illam machinam veluti maritimam arcem moderabatur. His efficiebatur, ut, repressa prædonum audacia, animos colligere negotiatores eo anno viderentur. Atque hæc in oriente gerebantur.

1608
Arachia
portus fru-
stra ab Hi-
spanis oppu-
gnatus.

Franciscus
Mauroce-
nus Gallum
piratam in
fugam ver-
tit, & navi-
gium dire-
prum reci-
pit.

Pacata vero Italia, mutuo affinitatum vinculo se se illius Principes connectunt. Carolus Emanuel Allobrogum Dux Maram, filiam natu majorem, Francisco Mantuanorum Princi pi, Vincentii Ducis filio, despontet: cumque per oratorem ea de re Patres certiores fecisset, atque ad concelebrandas nuptias invitasset, Francisco Mauroceno, Antonii filio, ea le-

Maria
Allobrogis
Duis filia
cum Fran-
cisco Man-
tuano Prin-
cipe nuptia.

1608

Franciscus Maurocenus, ad Mantuanum Principem orator.

Magdalenaem Austriam, cum Cosino Herrurie Princ. nuptas, Augustinus Michaelius, Adriatici praefectus, Anconem perducit.

Franciscus Maurocenus in Herruriam orator.

Herrusci Hipponem capiunt.

Caroli Lotharingiae Ducis obitus, & Barensis Ducis successio.

Franciscus Maurocenus, in Lotharingium orator.

gatio decreta est : summo totius fere Italiæ concursu Mantuae nuptiæ concelebratæ sunt. Sub id tempus Ferdinandus Hetruriæ Dux Cosmo, majori natu filio, Magdalenam, Caroli olim Austriæ Archiducis filiam, Ferdinandi sororem, connubio junxit ; Fabritium Coloretum, oratorem, Venetias misit, qui paetas nuptias Patribus significaret, peteretque, ut, Tergesto, quo ex Grætio profectio erat, Venetis triremibus Anconem traduci juberent. Id onus Augustino Michaelio, sinus Adriatici praefecto, injunctum ; qui autumni initio Tergestum cum sex triremibus accedens, sponsam una cum Maximiliano fratre & quadringentorum amplius comitatucepit : tranquilloque mari, pacato itinere, Senatus jussu cunctis vietu e publico exhibito, omnibusque munificentia liberalitatis argumentis editis, Anconem perduxit. Inde terra reliquo itineris confecto, Florentiam pervenit : ibi nuptiæ magnificentissime regio cultu celebratæ. Franciscus Maurocenus, qui antea Mantuanam legationem obierat, orator est lectus, summisque honoribus exceptus, iis honestandis interfuit. Ferdinandus vero, ut anni superioris irritam Cypri expeditionem egregio aliquo facinore compensaret, a longinqua navigatione jactatis triremibus refectis, novoque milite & commeatu instructis, quinque additis tereti altiorique forma navigiis, qui *Britones* vulgo vocantur, Sylvium Piccolomineum, Belgico ac Pannonicō bello clarum, in Africam misit ; qui, multis Turcarum cæsis, multoq[ue] pluribus captis, paucis e suis desideratis, Hippone, divi Augustini fama celeberrimum illius regionis oppidum, disjecit, diripuit atque incendit. Cum vero Carolus Lotharingiae Dux humanis excessisset, eique filius, Barensis comes, successisset, de patris obitu deque ipsius successione per literas perque legatos Senatum certiorem fecit. Idem Franciscus Maurocenus, antea Mantuana atque Herusca legatione functus, qui & grandævi patris obitum doleret, & principatum gratularetur, orator lectus, legationem anno sequenti obivit. In itinere cum Germanos Principes Rheno finitos Senatus jussu invisiisset, a Wirtembergæ Duce per dies quatuor iter illius morante, perhumanius atque honorificentissime est habitus. Henrico in regia

Fon-

1608
*Henricus
Rex adter-
tiogeniti
baptisnum
Rempubli-
ca inviat.*

Fontis bellauei septimo kal. maji, divo Marco Reipublicæ tutelari dicata die, tertia mascula proles, cui Andegavum debebatur, accessit; idque per Sciampignium oratorem, qui antea Fraxineo successerat, Senatui significavit; Principemque, ut lustrali unda regio infanti abluendo adesset, invitavit.

*Matthias
Austrius
milites cogit
& a Cæsare
Bohemici
regni succe-
sionem pe-
tit.*

Dum vero Europa reliqua a belli laboribus conquiesceret, novi in Germania motus exorti, pene provinciæ illius pacem interturbarunt. Cum enim Matthias Cæsarem fratrem jam ætate proœctum absque liberis cernens, ne eo defuncto tumultus ac dissensiones in Pannonia ac Bohemia orirentur, veritus, eorum regnorum successorem declarari se petiisset; idque nulla ratione obtinere posset; ex Austria & Hungaria coactis copiis, in Bohemiam ac Moraviam penetravit; Javarinensem ac Vesprivensem Episcopos ad Cæsarem misit; qui, quoniam inclinata jam ætate, neque par tot laboribus sustinendis esset, regni Bohemici successorem se deligi peterent. Id cum certis conditionibus, quæ sibi minus placebant, ab ordinibus impetrasset; vi Pragam aggredi statuit. Cæsar interea cuncta ad defensionem comparabat, ac repente milites colligebat; verum gregarios homines, qui ab aratro ad signa tumultuarie evocabantur, cum in fratribus exercitu viri Pannonicò bello exerciti, laboribusque durati inventarentur. Quotidie classicum personabat; ancipiti marte nonnunquam certabatur; Hungari Bohemos lacescebant, ut Praga urbi obsecræ haud dissimilis videretur. Philippus Hispaniarum Rex ac Septemviri Electores conciliare dissidentes fratres nituntur. Ut majori auctoritate negotium ageretur, præter ordinarium Internuncium, Cardinalem Joannem Garziam Melinum, Legatum in Germaniam Pontifex mittit; qui antequam Pragam pervenisset, concordia iis conditionibus fæcita fuerat: *Cæsar senectutem variasque curas, quibus Imperii moles nutabat, causatus, Matthiam fratrem utriusque Austriæ supra atque infra Hensam annem vicarium creavit: quidquid juris in eo obtineat, ei masculisque filiis cessit: regno Hungarico penitus se abdicavit, sacramento subiectos exolvit: Matthiæ inaugurationi ad sensus, auxilia ad Turcas coercendos, regnique limites tutandos pollicitus*

*Melinus
Cardinalis
a Pontifice
in Germa-
niam mitti-
tur.*

1608

Cesar cum
Matthia
fratres cō-
ponit &
Ungaricū
Regnum ei
desert.

Cesareani
oratorem
Byzantium
ad pacē fir-
mandam
mittunt.

Batavicas
rerum nar-
ratio.

est: eumdem Bohemiae successorem, si absque filiis Rudolphus decesserit, designat; sin vero, ortis sibi filiis, iis impuberibus, intereat, regni ad eum tutelam ac procurationem senatusque una admandat. Ne vero Cæsari tot insignibus titulis ac proventibus exuto, vi ablata hereditas videretur, Oeniponti comitatum, ac quidquid in finitimis regionibus possidebat, Matthias ei remisit. Ita foedere icto, ab armis cessatum. Atque ad firmandam cum Achomate pacem legatus Byzantium cum muneribus missus: cuius pacis hæc præcipua capita erant: Ut Pannonia a tributo, quod singulis annis Turcaram Regibus pendebatur, imposterum eximeretur: ternis quibusque annis utrimque legatus cum muneribus mittetur: nihil de possessione immutaretur; quæ quisque tunc obtneret, iis absque controversia potiretur. Verumtamen ob multas subortas difficultates re infecta discessum, paceque dubia, incerto bello, crebro hinc atque inde incursionibus actum.

Magno interea studio de concordia inter Batavos atque Hispanos agitabatur, cuius rei notitia cum his, quæ deinceps in Europa subsequuta sunt, velut fax præferri possit, altius ordiendum, atque rem, uti ego ex oratorum literis aliisque commentariis gestam fuisse cognovi, quam brevissime exponnendam, existimavi. Quadraginta jam anni labebantur, ex quo Belgium Hispanorum dominatus pertæsum, armis sese in libertatem vindicare, externorumque jugum excutere nitebatur. Inde quot bella exorta, quam obstinatis animis decertatum, non est hic dicendi locus, cum omnium fere linguarum monumentis expressi hi tumultus fuerint. Sed Batavi qui Zelandiæ & Hollandiæ (ut nunc vocantur) provincias obtinent, præter ceteros animis audaciores, ausis ferociores extitere; quippe qui situs opportunitate (cum eæ regiones oceano alluantur) suis rebus ingentia incrementa dederint, Anglorumque & Gallorum subsidia propinqua exceperint; quo effectum est, ut, licet a Philippo secundo omni vi fuerint oppugnati, numquam perdomari potuerint; ac tandem Philippus tertius sese a diuturni belli curis immensisque impensis liberare statuerit. Itaque superiore anno in octo menses inducæ pactæ, ut interea de concordia ageretur. Verum quis exitus futurus esset, ægre conjectari poterat, cum non difficile videretur,

An-

Anglos & Gallos nihil non effecturos, ut difficillimo bello Hispani detinerentur, quo eorum opibus ac militibus exhaustis, tot regnum, quæ possident, vires roburque libidine dominandi in alios Principes non converterent. At res secus ac putabatur (ut plerumque fallacia hominum judicia ac lubrica sunt) accidit. Nam qui maxime concordiae inter Hispanos ac Batavos repugnaturi credebantur, aliasque vehementer obstiterant, illi ad eam perficiendam sequestri atque adjutores existitere. Neque in id fortuito Reges descendisse, qui rerum humanarum experientia pollebant, arbitrabantur, sed Jacobum Britanniæ Regem in nova Angliae amplissimi regni accessione stabilienda domi occupatum, quique in pacem semper insito quodam genio ferebatur, & nuper cum Hispano (adversus quem Elisabetha acerrime dimicaverat) concordiam iniisset, curis quietem, bello sumptuum levamen anteferre voluisse: Henricum vero magna semper invicto animo meditantem, suis rebus & consiliis haud parum conducere existimasse, si veteranis copiis armorum usu ac virtute, vel in conserendis præliis, vel in expugnandis urbibus exercitissimis, quas in lateribus Galliæ alebant, Hispani, pace cum Batavis icta, exuerentur.

Itaque cum Philippus in Galliam Petrum Toletanum misisset, qui & connubia filiæ Henrico proponeret, atque ut in pace cum Batavis firmando sequestrum adhibere se vellet, postularet; Rex, ut immaturum connubium esse affirmavit, ita pro pace enixurum pollicitus, Petrum Janinium præsidem ac intimi consilii præconsultorem ad Batavos mittit; Buxenvallium, multos annos ejus nomine apud Batavos agentem, socium adhibet; eoque vita functo, Russium sufficit. Britanniæ vero Rex Richardum Spencerium, oratorem, eodem proficiisci jubet. Variæ interim sententiæ inter Batavos dispergebantur. Erant inter eos qui in Hispanos incitati, admodum id nomen, nedum negotium aversarentur: fallax, plausibile pacis nomen, insidiosum, bello ipso funestius; aurum Hispanicum in Bataviam penetrasse, desides nonnullorum animos arma abjecisse: quos bello prosternere Hispani nequierint, pace subacturos. Contra alii, post tot exantlatos labores, post per to annos strenue ac fortiter defensam armis libertatem, aliquando cessandum,

*Petrus To-
letanus ad
Gallia Re-
gemonator.*

*Petrus Ja-
ninius, Gal-
lus orator
ad Batavos*

*Richardus
Spencerius,
Anglus ora-
tor ad Ba-
tavos.*

1608

pacisque fructus degustandos esse : privatas attritas opes , ærarium exhaustum : Angliæ Regem ad Hollandicum bellum stipendia posthac non erogaturum , haud semel obtestatum : Gallum se, oneri sumptuique subducturum : reipublicæ firmamentum . leges , pecuniam , nullo nisi quietis fulcro sustentari posse Ita dissentientibus animis , aliis in pacem inclinantibus , aliis in bello pertinacibus , negotium extrahebatur , rebusque maturandis longæ atque anxiæ moræ injiciebantur : cum tandem ea vicit fententia , quæ pacem æquis conditionibus amplectendam censebat . Verum initio summis adeo difficultibus cuncta implicabantur , ut fere desperatum sit . Ex vero ad tria potissimum capita redigebantur : quorum unum ad religionem ; alterum ad Batavorum libertatem ; tertium ad maritima commercia spectabat . Ut ortodoxæ religionis cultus catholicis apud Batavos permitteretur , summopere Archiduces nitebantur , adstipulante ac favente Janinio præside ; verum contradicente Anglo , frementibus populis , quod una cum religione Hispanos in eorum viscera recipere vererentur . Rejecta in aliud tempus res est , atque ad libertatis iura deventum ; quo in negotio valde laboratum . Arduum Hispano videbatur , post tot bella , acerrimas cruentasque contentiones , omne jus in Hollandia ac Zelandia amittere ; quodque non minus referre videbatur , eo exemplo reliquos in Belgio ad libertatem (qua nil pretiosus humano generi a Deo immortali tributum est) consequendam inflammare , cum illos , qui diuturna obstinatione intrepide ac graviter pugnassent , jugum tandem excussisse cernerent . At Batavi contra , nisi id permitteretur , gravissima omnia subituros , atque rursus in belli fluctus sese demissuros affirmabant . Tertium caput de Indica ac Peruviana navigatione , atque ex iis oris auri exotericarumque mercium exportatione supererat . Durum sane Hispanis videbatur , amplissima oceani commercia cum aliis communia habere ; quique singulis annis immensam auri vim , infinitam prope rerum copiam ex occidentis remotissimis regionibus in Hispaniam importabant , atque mox in dissitas Europæ regiones dispergebant , alias vel socios vel participes nancisci . At cum , maritimæ genti id ni concederetur , navalì gloria commodisque se privari Batavi ani-

Batavorum
rum de pace
decretum ,
& ejus tra-
ditio .

animadverterent, ac proinde nulla ratione deduci ex sententia possent, id quod oque pervicere;

1608

M. DC. VIII.

UT tandem sequenti anno quinto idus aprilis, Alberti atque Isabellæ Claræ Eugeniæ nomine, adsentiente, in idque facultatem ac mandata exhibente Philippo Hispaniarum Rege, cum Batavorum ordinibus induciæ in duodecim annos pactæ sint. Principium erat: *Archiduces, Rege Catholico adstipulante, cum provinciarum Ordinibus tamquam liberis, in quorum ditionibus nullum sibi jus vindicarent, egisse.* Insigniora postea capita hæc fuere: *In duodecim annos, terra marique pactis induciis, ab armis abstinento, privatim ac publice tuto quæ nunc obtinent possidento: commercia invicem restituantur; in Europæ regnis ditionibusque Hispanis subjectis libera sunt; in aliis extra fretum Gaditanum locis, civitatibus, portibus, litoribusque absque Regis permisso negotia non exerceantur: si qui Principes, Dynastæ, nationesve extra eos quoque limites concesserint, impune obtinento: si intra annum hostilia in oceano exerceantur (cum tempore ad inducias promulgandas majore opus sit) id fraudi ne esto: iis per vulgatis, omnes inimicitiae injurias amovento; illatæ ab ea die sarcuntor: ad litora non appellunto; portus cum armatis navigiis ac militum manu, nisi tempestatum ac fluctuum vi coacti, non ingrediuntor: novas arces in limitibus non excitant: Nassoviorum Comitum indemnitatì atque incolumenti cavento: si quis quidpiam adversus inducias egerit, debit is pœnis plectitor.* Multa insuper ad privatorum statum, bona, ecclesiásque addita, quæ prætermittere libuit. Antwerpæ induciis subscriptum. Atque post duorum ac quadraginta annorum labores, quibus, sæpe alternante fortuna, Batavi dimicaverant, raro exemplo virtutis ac constantiæ, in libertatem vindicati, Rempublicam constituere, quæ vel militum robore, vel navigiorum præstantia & copia haud parum nominis sibi apud omnes gentes comparavit.

1609

*Inducia
inter Hispa-
næ ac Ba-
tavos.*

Transmissis in Regum aulas legatis, qui pacem partamque libertatem nuntiarent, quoniam vel quodam felici ad maria per-

1609

Cornelius
Marneville-
rius, Ba-
tavorum le-
gatus ad
Venetos.

Thomas
Contareno
legatus ad
Batavos.

Franci-
scus Vendra-
menus, Pa-
triarcha, a
Paulo con-
sif confir-
matus.

Burghesii
Cardinalis
literæ de
Patriarchis
Veneris Cle-
mentis de-
creto exim-
dit.

perlustranda longinquasve oras adeundas genio, vel eximio libertatis bono, inter Europæ Principes cum Venetis tacita quadam confessione convenire videbantur, qui de rerum suarum statu Rempublicam doceret, Cornelium Marnevillerium, legatum, Venetias misere. Is Patribus iætas in duodecim annos cum Hispanis inducias, assurgentis Reipublicæ statum, libertatis, pro qua tot annos dimicaverant, studium significavit. Quæcumque ad Venetorum dignitatem tuendam ab Ordinibus proficiisci poterant, communia cum Venetis negotia & commercia detulit; nihilque, quo Batavorum in Rempublicam propensam atque egregiam voluntatem patefaceret, prætermisit. Senatus ut pari officio Ordinibus responderet, legatum, qui prosperos eorum successus gratularetur, deque propenso in Rempublicam animo Ordinibus gratias ageret, mittendum ad Batavos statuit. Legatio Thomæ Contareno, magni illius Gasparis Contareni Cardinalis nepoti, antea Veronensi prætura ac censura gesta clarissimo, decreta; qui perhonorifice eo munere obeundo publicam dignitatem ac splendorem patefecit, summisque honoribus in itinere a Germaniæ Principibus, ac præsertim a Palatino Rheni Comite exceptus, cum in Belgium pervenisset, nullum non benevolentiaæ atque observantiaæ argumentum a Batavis in Rempublicam tulerit.

Hujus vero anni initium, Francisci Vendrameni, anno sexcentesimo quinto supra millesimum a Senatu Patriarchæ electi, suscepti muneric auspicia cohonestarunt. Nam cum in id fere tempus ejus electio incidisset, quo dissidia cum Pontifice exorta erant, inauguratio dilata hucusque fuerat; atque post concordiam initam, prætermisum cum Clemente examinis negotium denuo agitari cœptum; quo discusso, ut Franciscus Vendramenus Romam proficeretur, Senatus annuit, in id consentiente Pontifice, ne ea res imposterum Antistitibus Venetiarum præjudicio esset, quo minus nulla in parte veteri instituto immutato initarentur. Illum, cum Romanum accessisset, quam paucissimis interrogatum, Paulus Patriarcham Venetiarum de more confirmavit, atque ipsemet sacris initiatum consecrare voluit; moxque literas ad Rempublicam, Scipionis Burghesii, Cardinalis nepotis, manu

manu exaratas , quibus imposterum Venetiarum Antistites Clementis decreto eximerentur , dedit ; eaque in publicas tabulas redactæ sunt . Vendramenus Antistes , uti moris est , Principe , Regum oratoribus ac Senatu comitante , ad castellanæ ædes est deductus .

Hoc itidem anno piratas insectorandi , maria tutandi , navi giaeque protegendi cura non intermittebatur , in id Justo Antonio Bellegno , galeonis , Francisco Mauroceno , quinqueremum præfectis , summo studio contendentibus . Sed cum sæva tempestatis vi jaçtatum magnum illud navigium , atque in ea jaçtatione anchora amissa , pene naufragium ad Mitylenem percessum fuisset (qua in re Achomatis Turcarum Regis liberalitas insueta eluxit , anchoram enim decem auri librarum pretio præfecto dono misit) jaçturaque ob oculos verfaretur , quam , si quid adversi ei navigio accidisset , ob ingentem tormentorum vim , atque alia immensi pretii , quibus instructum apprime erat , res maritima pateretur ; anni exitu Senatus consulto ut armamentis exueretur atque ad urbem deveheretur : decretum ; ejus loco tribus quinqueremibus alia adjiceretur ; ut , binis in diversa loca eodem tempore tendentibus , tutior navigatio redderetur . Antonius Pisanus binis præfectus datus ; Franciscus Maurocenus alteras regeret , cui , si jungerentur , Pisanus obtemperaret .

Sub id tempus res accidit , qua haud parum molestiæ Partibus accessit . Nam Silvester Quirinus , trierarchus , cum ad Paxon insulam , quæ parum a Corcyra distat , in duas turcas triremes illatus , prædatoriaisque esset suspicatus , alteram , omnibus Turcis , triginta tantum exceptis , qui pugnæ , superfuere , cœsis , intercepit ; altera , fuga citissime arrepta , evasit incolumis . Ea res Byzantium perlata , magnos motus in animis procerum concivit , cum eas triremes Binagro quodam præfecto e Numidia Constantinopolim cum muneribus ad Regem Bassasque contendere affirmarent . Quod piratarum esse dicentur , id minime verum esse : priusquam in illas impetus fieret , quorsum proficiserentur , quibus ex regionibus discessissent , vestigandum fuisse . Freinere proinde , atque , ut mos gentis est , minas miscere , coque magis factum exaggerare , quod , cum Turcarum cladibus veluti fessa fortuna

*Achomates
Turcarum
Rex anchoram Bellegni galeonis
præfecto,
dono mittit.
Senatus de-
cretum de
galeone ex-
armando ,
altera quin-
queremis in-
struenda.
Antonius
Pisanus al-
ter quin-
queremum
præfectus.*

*Silvester
Quirinus
turricam
triremem
capit.*

1609

tuna lætior illis aspirare cœpisset, Iusuffo, qui ingentium turbarum auctor exstiterat, permollito, Giambulato Damasci præfecto, atque Chilæ regionis Principe pellectis, & per speciem sibi conciliatis, quorum illi paulo post Visiratus principem locum obtinenti, ab Amurathe guttur frangi iussum; alteri Temisvarii Bassæ creato, vita adempta fuerat, omnibusque perduellibus perterrefactis; nihil ultra Turcis timendum videbatur. Qua ex re insolentiores facti, spiritus antea cladium mole oppressos, erigere cooperant. Inde graviores in Reipublicæ ministros querelæ. At Simeon Contarenus, legatus, cum nondum a Senatu literas accepisset, tempore, quo animorum ardor restingueretur, utebatur. Patres scriptis excepta testium dicta, Byzantium ad Contarenum mittunt. Jure in prædones a Quirino impetum factum, qui scopulorum objectu tecti latuerant, quo digressi, quo tenderent non significaverant: attamen Turcas, qui superfuerant, vivos Byzantium Patres missuros. Contarenus, vir singulari virtute, acri ingenio, quæ gesta fuerant tuetur; nullum non lapidem movet, quo Bassas de Reipublicæ in Regem egregio animo certiores reddat. *Fœderum pacis legibus cautum, ut in piratas, ubicumque fuerint, cuncta hostilitatis signa edantur: certissima, quod ii pirate extiterint, argumenta esse, ex Numidia, prædonum receptu, digressas triremes, Christianorum bonis magna ex parte onustas, lattantes, nostrorum aspectum difugientes; quid hæc nisi prædonum artes esse? quod igitur Quirinus fecerit, id jure factum.* His modo leniter, modo gravius prolati, barbarorum animos flectere ac permollire Contarenus cœpit, ut post menses aliquot quibus eo negotio fatigatus fuerat, regias literas tandem sequenti anno ad Senatum obtainuerit, quibus ea, quæ gesta fuerant, perpetuo silentio regi Achomates jubebat; Turcisque, qui reliqui fuerant, Byzantium missis, nihil amplius petiturum affirmabat. Ita captivis redditis, difficillimo negotio finis impositus, in quo pertractando Simconis Contreni, legati, virtus maxime enituit.

Simeonis
Contreni,
opera trire-
mis a Qui-
rino capta
negotium
compositum.

In Tergestinis hoc anno turbationes subsequutæ, qui adversus pacta cum Republica olim inita salinas exstruere aggressi, Justinopolitanos finitos, cum quibus veteres ini-
micitias

micitias atque odia exercent, vexare; illorum commercia ad se attrahere nitebantur. Inde cum præter Justinopolitanorum querelas, vectigalium quoque detimenta imminere viderentur, Senatus Aloysium Georgium, qui tunc salinatorium magistratum gerebat, cum triremi ac navigiorum aliquot numero in ea loca proficiisci jussit, ut Tergestinorum conatus averteret, ac, si quid pactis & consuetudini adversum excitassent, amoliretur; neque aliunde sal Tergestum, aut ei subjectæ ditioni importari sineret: hisce incommodis maritimisque negotiis interdictis obstinatam eorum audaciam reprimi, atque commercia Justinopolitanis restitui posse ratus. Egregie mune-
re Georgius perfunctus, atque naviis aliquot eo cum sale proficiscentibus vel captis vel depressis, brevi vel renuentes cœptis desistere coegit, ac Justinopolitanis prisca negotiorum jura reddidit, quietemque peperit. Civitatis quoque in Carnis ex privatis simultatibus ortum incendium, fere Forijulii omnem provinciam invasit. Nam cum inter præcipuas in ea civitate familias ingentes contentiones exarsissent, cædesque aliquot utrimque sequutæ fuissent, cives omnes fortunam partium sequebantur. Exinde privatas domos occupare, obsepi-
re, munire, in iis se ad obſtendum comparare, complures sibi obæratos ac clientes adjungere. Ac jam malum ita excreverat, ut omnes fere Forojuilienses, alterutri favendo, communem cunctis causam facerent. Cumque huic pesti evel-
lendæ impar auctoritas in ordinario magistratu minime armis instructo esset, neque a centum Corsis militibus eo missis cohíberi audacia potuisset; ne latius virus serperet, in Carnos præfectum summa cum auctoritate atque imperio mittendum Senatus censuit, qui severissimis poenis atque edictis refractarios coerceret, pacemque Civitati redderet. Philippo Paschali-
co, viro summis perfuncto magistratibus, rebusque mari ge-
stis præsertim claro, id munus obtigit; qui statim profectus, ita omnium animos commovit, ut, terrore correptis, repente tumultus comprimerentur, atque iræ defervescerent. Sedi-
tionis auctores capite, exilio, bonorum publicatione mulctavit; qua severitate, qua dexteritate usus, intra paucos dies labefactam ac pene eversam concordiam summa omnium lætitia Civitati restituit.

*Aloysius
Georgius ad
Tergestino-
rum novita-
tes coerces-
tas mitti-
tur.*

*Philippus
Paschali-
cus, legatus
in Fretū Ju-
lii ad tur-
bines com-
primendos.*

Ceterum suborta inter Pontificem ac Rempublicam contentio non minimum hoc anno temporis exhausit. Magni momenti sacerdotium in Rhodiginæ Peninsulæ ditione est, opibus, latifundiis, vitibus refertum: id Abbatis sanctæ Mariæ Vangadisiæ titulo possidetur; tumque a Francisco Lauretano, Leonardi filio, obtinebatur; qui in juventæ flore cum excessisset, statim ei Paulus Scipionem Burghesium, nepotem, inscio, nedum inconsulto Senatu, successorem dedit. Insuetum Patribus atque a veteri consuetudine alienum videbatur, non tantum modica & exilia, sed opima atque egregia sacerdotia, quæ plerumque in Venetos a Summis Pontificibus conferri consueverant, ne exquisita quidem sententia, aliis tribui: vix Lauretano defuncto, statim Burghesium suffectum fuisse, in eo sacerdotio præsertim, quod pernobile iis in locis habitum, in ditione Veneta multa eaque præclara jura obtinet. Itaque dimovere Pontificem si qua possint a sententia, statuunt: ni id fieri queat, eo tandem configere, ut electum minime (ut moris est) in possessionem (quam temporalem vocant) inducerent. Id ut ad Pauli aures perveniat, curant; repulsam verito, extracto negotio, tandem aliquam rationem, qua satis Reipublicæ fieret, inveniri posse rati. Pontifex itaque, ne ulla in parte suæ dignitatis periculum faceret, cunctari, Burghesium in possessionem mitti nequaquam flagitare; conqueri, quod nepotem admittere Senatus nolle. *An id unquam alicui Pontifici pernegatum? bac in re existimationem suam agi arbitrari.* Contra Franciscus Contarenus, legatus, Senatus nomine: *Mirum minime videri, si per amplum sacerdotium suorum alicui tribuendum, uti usu receptum sit, Senatus curet: omnia Pontificis causa se velle & cupere: at qui possit non dolere, quod aliis Principibus ultero concessum sit, quod sibi sponte adsciscant, Reipublicæ ereptum videre?*

*Francisci
Lauretani,
s. Maria
Vangadisiæ
Abbatis,
obitus.*

*Paulus
Pontifex
Burghesum
Cardinalem
Lauretano
Abbatis suf-
ficit.*

*Camaldu-
lenses mo-
nachii s.
Maria
Vangadisiæ
Fulgentium
Abbatem
eligunt.*

Interea e divi Benedicti ordine religiosi viri, Camaldulenses nuncupati, Leonis decimi privilegio innixi, qui septemdecim cœnobia, tunc dissipata ac fere eversa, religioni denuo subjecerat; &, si quæ ad eam pertinuissent, impostorum servitio exempta, tribuerat; Fulgentium, Ateste, agri Patavini oppido, ortum, Abbatem eligunt; qui statim Rhodigi-

gium profectus (neque enim impedimento esse Patres voluerant) solemnī ritu inaugūratus , sacerdotii gubernacula suscepit . Jamque se causam tueri , Romæ procuratorem designare , nihil non agere , quo prīscum jus retinerent ac tuerentur , Camaldulenses statuerant ; licet vel metu , vel majorum offensione deterritus , patrocinium ipsorum suscipere vellet nemo . Pontifex , ne potius auctoritate ac potentia , quam jure agere videretur , quid in Camaldulensium causa juris sit , consulendum ac decernendum Rotæ (est id jurisconsultorum consilium) mandat . Cuncti , nullum in Vangadisiæ sacerdotio Camaldulensisbus jus esse , statuunt . Tunc ipsius Pontificis apud Rempublicam Nuntius Fulgentium a Senatu possessione pelli ac dimitti enixe petit ; minas in eum ecclesiastici fulminis atque interdicti intentat . Patres Fulgentium minime dimittunt . Ne quid de Camaldulensium rationibus depereat , ipse imperterritus in suscepto semel munere perseverat . Res extrahitur . Tandem Joannes Mocenicus , qui Francisco Contareno in Romana legatione successerat , Pauli animum permollire atque ad pacatiora consilia cœpit traducere . Itaque per Lanfrancum Cardinalem oratori significat : si Burghesius in possessionem mittatur , statim cui Senatus mallet Sacerdotium , æqua ei pensione servata , collaturum . Id nequam Senatui probabatur , quod certum ad id tempus non præscriberetur ; quod nullæ leges ac conditiones adhiberen- tur ; quod cum sacerdotii insignibus ac titulis sibi jurisdictionem reservare Burghesius cogitaret , verendum esset . Nec deerant ex Patribus , qui Camaldulensium jura defendi debere arbitrarentur . Non permittendum , ut religiosus ordo , Venetis in primis addictus , deque Republica optime meritus , aliquid detrimenti pateretur : in ejus finu suas rationes omnes posuisse ; suis decretis atque actionibus mirifice Reipublicæ causam sustentasse , quibus etiam Tridentinum Concilium favere videretur , quo divulsa cœnobia ad pristinos religiosorum ordines , tamquam postlimnio redire cavebatur . Sed contra alii , finem huic dissilio , dum ex dignitate Reipublicæ ac nullius damno fieri possit , imponendum . Quid enim aliud Senatum aut petiisse aut optasse , nisi , ut is sacerdotium obtineret , qui & genere & virtute inter suos præstaret ,

1609 staret, qui opulentum ac variis juribus refertum moderaretur? id porro nunc teneri: jam si de cœnobiorum ad veteres possessores redditu agatur, neque hoc ad Senatum spectare, neque ita recens malum esse, ut cito vel evelli vel sanari queat: Quod ad Camaldulenses attinet, eorum jura, quatenus fieri possit, tutanda esse. In hanc sententiam cum frequens Senatus ivisset, jussum Mocenico, libere sacerdotio cuiquam e nostris concessu, annua Burghesio pensione reservata, negotium conficiat. Brevi in has leges deventum: *Libere cum spirituali ac temporali, quas vocant, jurisdictionibus Venetus civis Abbas renuntietur; quinque aureorum millia Burghesio annuatim pendantur: nulla in re Camaldulensem juri abrogaretur, quo minus eo in statu sint, quo primum, Lauretano Abbe sacerdotium obtinente, fuissent: pecunia demum, quæ ad ecclesiæ cultum, monachorum victimum, Padi aggeres instaurandos sufficiat, seponatur.* Matthæus Priolus, spectatæ virtutis juvenis, Antonii Equitis ac Marcii Procuratoris filius, a Pontifice suffectus est: atque ita implicito multis difficultatibus negotio finis impositus, & dignitas Reipublicæ servata, Camaldulensis (quatenus fieri potuit) consultum.

Senatus quoque in catholicam religionem studium maxima alia in re enituit. Jacobus Magnæ Britanniæ Rex, post determinatam superioribus annis conjurationem, quæ in illius caput totoisque regni proceres intendebatur, cunctos sibi subjectos iurejurandi formula obstringere statuit, qua, nemini in Britanniam jus esse, aut fore, continebatur; se legitimum verumque Regem Britanniæ aliarumque terrarum sibi subjectarum esse; Pontificem neve per se ipsum neque per ullam aliam auctoritatem Ecclesiae vel Sedis Romane, Regem deponendi, de suis regnis disponendi extraneo alicui Principi, ipsum damno afficiendi, terras suas invadendi, subditos ab ejus obedientia & subjectione eximendi, molestiam aliquam vel damnum regi, ditioni, subjectis inferendi, auctoritatem aut potestatem habere; neutquam obstante declaracione vel sententia excommunicationis aut privationis facta, concessa, facienda, concedenda, per Pontificem vel successores suos, aut quacumque absolutione subditorum a sua successorumque obedientia: quin immo fidem Regi, successoribusque suis cunctos prestaturos; totisque viri-

*Abbatie
sanctæ
Marie Vä-
gadisæ ne-
gotium cō-
pactum.*

*Matthæus
Priolus,
sanctæ
Marie Vä-
gadisæ Ab-
bas eligitur.*

*Jacobi
Angli Regis
decretem de
juramento
subjectis
suis obstrin-
gendis.*

viribus contra conspirationes & attentata quæcumque defensuros; omniaque machinamenta, quæ noverint, audiverint, patefacturos: eam insuper propositionem tamquam hæreticam atque impiam abjuraturos, quod per Pontificem excommunicati ac privati, per suos subjectos vel alios quoscumque deponi aut occidi possint: demum neque Pontifici neque alii ab hoc juramento absolvendi potestatem esse, ex corde fatentes pro explorato ac comperto habituros.

Hoc Britanniæ Regis decretum, ea jurisjurandi formula cum ad Paulum summum Pontificem delata esset, vehementer commotus, ad Catholicos Angliæ literas (quas Breves vocant) dedit: *Se magno mœrore affectum ob eas molestias, quas ipsi pro fide catholica retinenda jugiter sustinerent: nuper vero inborrescentibus malis, zelo pastoralis officii impulsu, paternaque sollicitudine de suarum animarum salute assidue laborantem, monere, obtestari, ne ullo pacto ad hæreticorum templo accederent, eorum conciones audirent, cum ipsis in ritibus communicarent, ne iram Dei incurrerent: bæc absque detrimento divini cultus ipsorumque salutis facere minime, nec absque evidentissima ac gravissima divini honoris injuria, sese, jurejurando proposito, posse obstringere, quod salva fide catholica & salute animarum præstari negiret: proinde monere, ut ab eo similibusque caveant, idque acrius exigere, eorum fidei constantiam expertum, quæ tamquam aurum in fornace perpetuo tribulationis igne probata fuerit: immo pro comperto habere, quæcumque atrocissima tormenta alacri animo subituros, mortemque ipsam fortiter oppedituros potius, quam Dei majestatem ulla in re lesuros.* Hæc summa Pontificis literarum erat, quæ cum anno M. DC. VI. decimo kalen. octobris datae essent, earumque fides in dubium revocari a nonnullis in Anglia cœpisset; atque aliqui eo obtentu, se a Pontificis mandatis eximere niterentur; aliæ literæ a Paulo, decimo kalen. septembbris anno M. DC. VII. scribuntur, quibus de jurisjurandi prohibitione superiori anno datas literas non solum motu proprio (ut ajunt) & ex certa scientia, verum etiū post longam & gravem deliberationem de omnibus, quæ in illis continerentur, exhibitam; fuisse scriptas, testatur, & ob id illas omnino observari, omni interpretatione secus suadente rejecta, debere. His mirum in modum

Pauli
Pontificis
literæ ad
Catholicos
in Anglia.

Paulus
Pont. alteras
literas
in Angliam
mittit.

1609

Catholici, qui in Anglia sunt complures, angebantur. Hinc severissima Regis edicta læsæ majestatis crimine, bonorum publicatione, mortis metu urgebant. Inde Pontificis literis, religionis ardore, ne qua in re divini numinis offensam incurserent, deterrebantur. Nam Gregorium Bachuellum, Angliæ Archipresbyterum, sacramento se se obligare renuentem, in carcerem detrudi Rex jussérat; qui postea vel vinculorum horrore, vel mutata sententia commotus, non modo in formulam jurejurando consensit, sed ejus inscripto nomine liber editus ac vulgatus circumferebatur: cui Rubertus Bellarminus, Cardinalis, cum olim amicitia devinctus fuisset, epistolam prescrípsit, qua ad catholicæ fidei constantiam sacramentique ejerationem vehementer hortabatur.

Jurisjurandi a se emissi execrationes, Pontificis devotiones Regem impulerunt, ut, arrepto calamo, librum conscriberet hoc insignitum nomine: APOLOGIA PRO JURAMENTO FIDELITATIS: qua sacerdotalium Principum suprema jura auctoritatemque tueri profitebatur. Rudolpho Cæsari atque aliis Europæ Regibus ac Principibus dicavit; in quam postea idem Bellarminus Cardinalis sub Matthæi Torti nomine acerrime est invectus. Librum typis excusum ad Cæsarem aliosque Reges ac Principes mittere Jacobus statuit. Quod vero quædam eo in libro continerentur, quæ catholicæ religioni adversarentur, varie a Principibus accipiebatur, ne vel aliquid ab avitis institutis alienum fovere, vel Pontificis, religionis principis, auctoritatem lèdere viderentur. Constatbat, Henricum Galliæ Regem acceptum, theologis ac præcipue Cotono, Jesu sodalitii viro, perlegendum dedisse: Philippum Hispaniæ Regem recipere noluisse; Ferdinandum magnum Hetruriæ Ducem acceptum flammis mandari jussisse.

Patres, qui summo semper studio in catholicam religionem incubuerant, ne quid illi adversum fieret, neve Regi amico inferretur injuria, laborabant. Hinc numinis reverentia, inde Angliæ Regis in Rempublicam benevolentia, gravissimis temporibus perspecta, solicitabant. Itaque eam inire viam placuit, qua ne minima quidem re avita instituta labefactarent, amicissimique Regis benevolentia retineretur. Senatus consultum fit: Britanno legato in Patrum Collegio libellum exhibente, eum

*Jacobi
Regis Apo-
logia pro sa-
cramento
fidelitatis.
Bellarmini
Cardinalis
læcōtra Apo-
logiam a
Rege scri-
ptam liber.*

*Jacobus
Rex librum
compositum
ad trinci-
pes misit.*

Prin-

Princeps uti Regis munus ejusque in Rempublicam benevolentiae argumentum accipiat; acceptum postea Magno scribœ tradat, qui in arcuia obsignata clavibus conservet, nulli exhibeat; inde amoveri, aut decerni quidpiam de eo nisi Senatus decreto nequeat. Exhibitus ab oratore liber ex Senatus consulto receptus est. Per eos dies Gipsius Pontificis Internuncius Patres adit, notas censorias Romæ in *Apologiam* editas exhibit: Religionem Reipublicæ optime se nosse, proinde plura non additurum, inquit. Ad hæc Donatus Princeps, nihil a veteri pietate sejunctum ea in re Senatum facturum, respondit. Responso Internuncius non modo, verum etiam Pontifex annuit, neque de libello jam accepto mentio ulla fit. Paucis interpositis diebus, iterum Gipsius ad Patres, libellum probiberi, atque ut quid bisce in rebus ferat consuetudo, fieri permittatur, petit: nil aspere quæsitorium magistratum acturum nec de nomine quidem Regis mentionem facturum: quid deceat, quam leniter tractari negotium oporteat, optime nosse. Res extrahitur; tandem adcerfisis Senatoribus, qui quæstionibus de religione intersunt, a Patribus mandatur, impressorum magistro vocato, ne libellus venumdetur, imperari permittant; decretum in publicas tabulas non redigatur, sed verbo tenuis tantum fiat.

1609
Senatus
decretum do
libro Regis
accipiendo
& arcuia
obsignata
conservan-
do.
Gipsius Pö-
nificis Nun-
ci de Apo-
logia cum
Venetis of-
ficium &
Principis
responsu.

Erat tunc extra civitatem Henricus Huttonius, Regis legatus: eaque de re certior factus, statim Venetas advolat, Collegium adit, vehementer ac concitate agit. Regis amici librum una manu receptum, altera vetitum: non id Regis in Rempublicam benevolentiae, non Reipublicæ in illum amoris atque observantiae respondere: vix sibi persuadere, ex Senatus decreto ea contigisse, qui illius prudentiam ac sapientiam nosset: id si ita sit, acta rescindi, Quæsitorem plecti oportere: eo Reipublicæ in Regem voluntatem patefaciendam esse; id semper se arbitratum pro constantique habuisse: summa libertate præditam Venetam Rempublicam, neque in ea imperandi cuiquam præterquam Senatui jus esse. Quid porro eo libro contineretur, nisi vindicata Regum ac Principum libertas, qua tantopere Veneti glorientur? Quid, nisi ut gladius, a Deo Optimo Maximo Principibus tributus, ex eorum manibus non extorqueatur? Vix tolerandum esse, ea, que in Regem Britannie scribuntur, omnibus patere, a cunctis perlegi; iis vero, que

1609

ad se tuendum refellendosque adversarios conscripserit, interdici: non se amplius Venetiis cum dignitate morari posse: quæ acciderint, Regi, cuius de re ac existimatione imprimis agatur, significaturum; neque, quoad ejus responsum retulerit, Collegium aditum, munia legati non obitum: si quid a se Respubrica petere velit, ut privatum responsurum. Huttonii oratione Senatus mirum in modum est commotus: Nihil enim causæ esse, cur ita exardesceret: non ita cum Republica agere oratores consuevisse: aspera multa ac difficilia negotia inter Principes agitari, quæ dexteritate animorum conficerentur. Itaque Marco Antonio Corrario, in Britanniam legato, ut Regem de iis, quæ contigerant, certiore faciat, mandatur: Librum a se elucubratum, uti regium munus, Senatum accepisse, non sane, ut in vulgus dispergeretur; neque enim plebs his de rebus judicium ferre debet; quidquid actum fuisset, id & religionis & publici boni causa factum: quæstionum de religione magistratum veterem in Republica esse; ei tres ex præcipuis Senatoribus interesse, neque quidquam, quod Reipublicæ officiat, ab eo proficiat, cuncta prudenter expendi ac mature confici. Eadem Huttonio in Collegium aduersito significantur. At perleto de more Senatus consulto, legatus turbari, agitari, ac fere compos sui non esse: Nam sibi non amplius apud Rempublicam legati locum superesse: ni malo obviam eatur, ni opportuna remedia adhibeantur, de Britanniæ Rege cum Venetis amicitia actum esse: posthac uti privatum in urbe mansurum: ne tantillum quidem de eo, quod ad Regis dignitatem ac decus spectet, concedi a se posse: quod sibi videbitur ipsum, facturum, ad eum literas daturum responsumque præstolaturum.

Obfirmatus Huttonii animus acrius Patres incendit, ac ne quid de Jacobi Regis in Rempublicam propensione atque benevolentia summis in rebus patefacta, sui legati literis atque officiis minueretur, suadente Augustino Nanio, Equite, legatio in Britanniam decreta est; qua & Reipublicæ in Regem studium constaret, atque cuncta sumnia cum ratione a Senatu facta fuisse ostenderetur. Aliæque statim ad Corrarium, ordinarium legatum, literæ mittuntur, quibus designatam legationem significare, de iis quæ acciderant postea Regem docere, modeste de Huttonio legato conqueri, jubarur.

*Senatus
mandata ad
Marcum
Antonium
Corrarium,
oratorem in
Anglia.*

betur. Et quoniam liber in Regem conscriptus atque editus per hominum manus circumferebatur, cui titulus *Puritanus*; is ut neque Venetiis neque in ditionibus Venetis venumdaretur, decretum. Franciscus Contarenus, Eques, qui nuper Romana legatione egregie perfunctus fuerat, orator in Britanniam lectus. Rex, de sibi decreta legatione, deque tota re a Corario edoctus, Senatus prudentiam, ac in iis, quæ ad religionem spectant, solicitudinem extulit: *Neque se, ut in vulgus dissiparetur, librum edidisse; Puritanum quoque libellum exterminatum fuisse letatus, de clarissimi viri designata legatione, quam pergratam sibi fuisse ostendit, gratias egit.* Ac licet satisfactum Regi videretur, attamen Contarenum in Angliam Senatus proficisci voluit; qui, jam elapo autumno, hieme inter asperrima frigoris ac nivium iter confecit: per honorificeque exceptus, omni officiorum genere a Rege exultus est, quo & Reipublicæ egregio benevolentia & observantiæ argumento responderet, & oratorem, qui multis legationibus Europam peragraverat, debitibus honoribus afficeret. Itaque Britanniæ Regis amicitia non modo non labefactata, immo confirmata atque aucta; studium religionis ex veteri instituto mordicus retentum est.

Hæc scriptorum certamina, quæ variæ per Europam curiosorum hominum ingenia exercebant, aliæ contentiones excepere, quibus publica pax nutare cœpit. Defuncto namque absque liberis Menapiorum Duce, statim acerrima de successione dissidia erupere, Principibus genere, viribus, religione dissentientibus, amplissimæ ditionis imperium ad se spectare, ac trahere anhelantibus. Hi erant, Leopoldus, Ferdinandi Græciensis frater; Wolphgangus, e Comitum Palatinorum Rheni gente, Noburgi Comes; Brandenburgensis Marchio; Burgravius item Marchio, Caroli Maximiliani Cæsaris fratris filius; ac demum Saxonum Dux. Aliis vero quiescentibus, res inter Leopoldum ex una, & Brandenburgensem ac Neoburgensem, iecto foedere conjunctos, ex altera parte, agebatur; causaque ex juris præscripto definiri posse videbatur. Nam ad Rudolphum Imperatorem judicium spectare plerique censabant; atque ipse statim a Clivensis obitu, ne quid novarentur, edicto vulgato, caverat: qui secus fecissent, Cæsareum

Francis-
scus Contra-
renas orator
ad Angliae
Regem.

Menapio-
rum Duciis
obitus.

1609

*Brandiburgensis &
Neoburgen-
sis Duces
Menapiorum
Principatū
invadunt.*

interdictum minatus. Verum duo foederati Principes, omni fere Menapiorum regione occupata, sibique sacramento incolis obstrictis, Diceldorfum ingrediuntur. Contra Leopoldus, duobus circiter peditum millibus coactis, Juliacum, præcipuam urbem, obtinet. Jamque, jactis gravissimi belli initii, Cæsar, re latius sese incendium effunderet, consilio potius, quam armis agendum statuens, Principes, quæ occuparint, penes sequestros seponere, judicium expectare jubet, interdicti poena adjecta, quo nullum gravius Imperatores telum exerere possunt. Principes neque ab armis absistere, neque edicto parere, externas amicitias & auxilia querere: ac ne religio illis officiat, nihil se de religione immutaturos, catholicam, quibus ea in locis exercetur, sartam testamque fore, edicunt.

*Germanorū
Principum
catholicorū
fœdus sub
Bajoariæ
Ducis au-
spiciis.
Henricus
Rex duorū
Germanorū
Principum
patrocinii
suscepit.*

His catholicorum Germaniæ Principum gravi suspicione imbutæ mentes, & suæ prospiciendum incolumenti tempus arbitrati, Moguntiæ fœdus percutiunt, ejus Bajoariæ Ducem principem constituunt. Adversi Principes, Henrici Galliæ Regis foederati subsidium implorant; qui cum ad eos Menapios jure spectare pro constanti haberet, eorum patrocinio suscepto, omni conatu, cunctisque regni viribus, ut Clivensi ditione potiantur, enixurum pollicetur. Atque ut omnem de religionis catholicæ jactura suspicionem amoveat, se non modo illam conservaturum, sed etiam amplificatum profitetur; consilio enim summorum virorum adhibito, causam imperii, non religionis agi comperrisse: Paulique summi Pontificis suasionibus, quibus ab eo hæreticorum causam tueri conquerebatur, nihil permotus, acriter ejus Internuncio Lutetiæ, Romæ per Brevium legatum Paulo respondet: *Amicos ac foederatos se nullo pacto desirere posse: nihil hic de religione, sed de Menapiorum tantum possessione agi; catholica religione nihil sibi antiquius fore; eam ubique defensurum, immo etiam aucturum.* In his Germaniæ motibus foederati Principes, Magdeburgensis ac Neoburgensis, Leonardum Butenum Venetas misere, qui & eorum nomine literas Senatui daret, quibus eximiam benevolentiam atque observantiam erga Rempublicam testabantur, & iura, quæ in Menapiorum ditionibus obtinerent, expone-

*Leonardus
Butenus a
Germanis
Principibus
Venetas
missus.*

ret.

ret. Quod cum egregie præstisset, gratiæ Principibus per literas, perque Butenum a Senatu actæ: adjectæ ad pacem ac tranquillitatem publicam, in qua retinenda ex veteri instituto semper Respublica desudaverat, adhortationes.

Henricus vero Galliæ Rex, magna semper animo agitare assuetus, cum foederatis Principibus ad Menapios obtinendos opem ferre statuisset; atque inde ingens bellum exoriturum prospiceret; sibi Carolum Emanuelem, Allobrogum Ducem, adjungere statuit; illius virtute ac militari scientia, regionis quam obtinet, situ haud parum suis rebus firmamenti ac roboris allaturum, ratus. Allobrox vero non difficulter Henrico accessurus videbatur; tum quod in Hispanos parum propenso animo se esse significabat, tum quod ingenium rerum spe aleretur. Constabat enim, majoris natu Regis filiæ nuptias Carolum pro Principe filio appetuisse, deque affinitate jungenda cum Henrico egisse. Sed antequam quidquam certi consilii caperet, explorandam prius Hispanorum mentem arbitrabatur; Verucæque comite in Hispaniam misso, cum postulatis minime pollicita respondere comperisset, arctius cum Gallo tractare cœpit. Rex Bellæum Augustam Taurinorum misit, qui, multis propositis præmiis, ad se Ducem trahere niteretur. Quapropter exciti Hispani, ne in Gallorum sinum præceps iret, summo studio contendere cœperunt. Caroli animus in varias partes huc atque illuc distractus nutare, nil certi definire: hinc Hispanorum amplissimis præmiis, summis honoribus, qui filiis promittebantur, allici; inde regio connubio proferendorum imperii finium spe rapi: ut aliquando inter suos præconsultores eo præsente acerrime in utramque partem disceptaretur; dum alii Gallo adhærendum suaderent, inter quos Lolinius ac Jacobus præcipui erant; contra alii Hispani amicitiam præfrendam censerent, cuius sententiæ principes Coronarius Purpuratus, ac Verucæ comes erant; qui sane ea rationum vi, ea dicendi copia in Caroli animum invasisse ferebatur, ut de amplectenda Hispanorum societate decerneret. Itaque cuncta ad iter in Hispaniam maturandum comparantur, quo Philibertum filium, Philippo obnixe petente, mit-

*Henricus
Rex Allo-
brogem sibi
adjungere
nititur.
Allobrigis
Ducis con-
silia.*

*Allobrogum
præconful-
torum di-
versæ sen-
tentiae.*

1609

tere statuerat. Jamque Genuenses triremes, quæ illum Barchinonem deveherent, in promptu erant; respublica, legatione Philiberto decreta, ut regio apparatu acciperetur, statuerat; ut nulli dubium esset, quin Carolus Hispano conciliatus, sese ei penitus adjungeret. Cum repente denuo in eamdem ambiguitatem prolapso, ad iter comparata revehi, sancita immutari, cuncta perverti. An ea vere atque ex animo, an potius astu & calliditate a Carolo efficerentur, incertum. Vivido namque ingenio, ac supra quam dici possit, peracuto atque acri, sua consilia miro simulationis ac dissimulationis artificio tegere solitus erat. Igitur qui Gallo favebant, de integro assurgere, atque ad illius partes trahere Ducem nitebantur. Ita ancipiti deliberatione distentus hærere, hæsitare, nil expediti ac certi consilii capere; cunctis externis atque Italìs Principibus anxie expectantibus, utram in partem inclinaret, magnum momentum ad Europæ statum allaturum ratis.

Dum hæc fiunt, magnam rem Hispani aggressi, tandem post diutinas consultationes perficiunt. Indies namque cum maximis incrementis Maurorum numerus augeretur, virus que adeo serperet, ut ingens malum Hispaniæ toti, ni quam primum coerceretur, portenderet; nihil æque Philippum urgebat, quam, si fieri posset, teterima peste regnum liberare; cum præsertim eo gentis prolapsa fuisset audacia ac perfidia, ut in Regis ipsius caput conjurasse existimaretur, olei cadis aliquot veneno infectis, regiæ mensæ adhibendis, in aulam missis; quod quidem facinus, nisi opportune detestum fuisset, magnam in regia stragem editurum constabat. Eo sane facinore aliisque saepius erumpentibus perfidiæ notis, permoti Hispani, Mauros penitus ex Hispania expellere, in alias regiones atque in Africam præcipue amandare statuunt. Carolo Auria cum triremibus Genua evocato, centum circiter ac viginti millia in Africæ oras transmisere, reliquis alio palantibus ac dispersis. Nec deerant, qui factum carperent, quod tot hominum millia baptismate abluta (licet in iis multi christiana sacra ementirentur) quorum laboribus Hispania creverat, seminudos, bonis exutos, omni ærumnarum, calamitatis, ac necis generi objec-

Maurorum
facinus
de Hispania
Regis &
aula vene-
no zollen-
dis.

Mauri ab
Hispania
egredi.

cissent. Sed hæc non ejusmodi esse Hispani ajebant, ut iis publica securitas, Regis status ac vita posthabenda foret: idque editis ac vulgatis scriptis mordicus tuebantur; ac Philippi fortunæ & felicitati tribuebatur, quod incredibili patris prudentia ac miro ingenio confici non potuisset, id suo tempore perfectum, teterimam gentem ex Hispania deletam, quæ, si aliquando peregrinis viribus excita insurrexisset, ingentes motus vel clades esset editura.

M. DC. X.

Sed ut ad Allobrogem revertainur, qui miris modis incertus animo torquebatur: cum rursus Gallorum spes eveni Hispani animadverterent, ut illum ad se traducerent, nihil prætermittendum arbitrati, Joannem Vivem, qui apud Genuenses tunc legatione fungebatur, ad Carolum mittunt. Is nullo non officii genere tentare, suadere; polliceri dignitatis filiorum incrementa; regias opes, divitias, regna ostentare; animum hisce incitamentis permollire ac flettere posse sperans. Sed involuta adeo ac perplexa verba, nedum cogitata Caroli offendit, ut nonnunquam, quæ illius mens esset, pernoscere non posse diceret; penitiora ac reconditora consilia frustra exquiri. Aliquando (ita Carolo asseverante) nihil cum Gallo statutum scriberet; affinitate Philippo junctum, clientem se illius profiteri; nunquam alieno animo, voluntate, consilio ab Hispanis futurum. Idque quod verbis præferebat, cum re ipsa præstare velle videretur, Murianæ Episcopum, legatum in Hispaniam designavit. In aulam vocato, mandata quæ ad Regem perferret, daturum simulabat.

Interea Henricum foederati Principes ad bellum solicabant. Ipse, reliquis prætermissis curis, pedites equitesque conscribere, Helvetios evocare, cuncta summo studio comparare; & eo acrius facere, quod aliæ causæ acceſſerant, quibus ad arma mirum in modum accenderetur. Nam Condæus, regiæ stirpis ab Henrico princeps, aula excedens, Bruxellas in Belgium ad Albertum Archiducem cum conjugè profectus fuerat; qua re mirifice Rex commovebatur, ne quid inde detri-

1610
Joannes
Vives, Hi-
spanus ad
Allobrogem
orator.

Murianæ
Episcopus,
Allobrogis
Ducis ora-
tor ad Hi-
spanos.

1610

*Condæus
Principes
Bruxellas
profici-
tur.*

detrimenti Gallia acciperet , veritus . Liberaliter Condæo ab Hispanis excepto , ædes attributæ , convivia exhibita , honores ad- diti : cum Spinula marchione amicitia inita uxor Hispanico ha- bitu amicta in publicum prodire , ipse de Rege obloqui . Quæ Henricus iniquo animo ferens , Europeis Principibus ac Rei- publicæ per legatum Sciampignum significabat . Sperans inte- rim ad saniora consilia Condæum se revocaturum , Couvræ marchionem in Belgium mittit , qui ei redditum suaderet , Re- gis in se clementiam , amorem testaretur , quæcumque petiis- set , impetraturum . At Condæus obfirmato animo non modo Couvreum audire noluit , sed quempiam a secretis ad eum missum gladii capulo percussisse fertur . Mediolanum postea , Hispanis annuentibus , eumentito sacerdotis habitu , tribus aliis comitibus , proficiscitur ; quo in itinere Benaco lacu Venetæ ditionis trajecto , ad Rivoltellam oppidum prandium sumpsit , parumque absfuit , quin astu Sciampignii legati , magistratus Brixiae jussu , comprehendenderetur . Cum enim de itineris ratio- ne nonnihil Sciampignius persentisset , ad Brixiae rectores literas dedit , quibus enixe flagitabat , ut e suis domesticis quemdam cum sublatis sibi furto Venetiis profectum , per Benacum lacum , certisque notis (quas enarrabat) comper- tum , intercipi præciperent , id se mox Patribus significatu- rum . Verum magistratus Brixiensis , quod erat , veritus , sta- tim Senatum de legati petitione certiorem fecit ; atque inter- ea Condæus Mediolanum pervenit ; a Fuentano summis honoribus est excultus . Ibi multa in Regem pravî animi argumenta effundere , novandi studia haudquaquam dissimula- re , spe aliquando regno potiundi efferri ; quæ ab Hispanis libenter non audiebantur modo , sed fovebantur , ut Hen- rici potentiam frangerent , domesticisque dissidiis robur for- tissimi Regis debilitarent . Quamvis enim vehementer com- moveretur , in Hispanis ditionibus Condæum excipi & fovery ; ac gravissime conquestus , minime inultam injuri- riā passurum persancte affirmaret : tamen Hispani co- pignore leti , qui in eorum ditiones ultro se contulisset , qui ad Philipum configisset , expellere non posse , ajebant : An- tonium Peretium , superioribus annis , laesæ majestatis reum , in Gallia exceptum , adhuc in e.t commorari . Quid igitur

igitur mirum, si Gallorum exemplum sequuti, Principem in suum sinum confugientem expellere nollent? At contra Galli: Quid Antonio cum Condæo? illum privatam personam gerere; hunc Principem esse: ab illo nihil mali ad Philippum pervenire; ab hoc multa atque ingentia, quæ ad Henricum spectarent, proficisci posse: illum, fervente inter Reges bello, admisum; hunc, pace intercedente, contra jus receptum. His magis magisque Henrici animus ad bellum accendebatur. Hinc vulgata Clivensis expeditio, inde Condæi e Gallia discessus stimulos addebant. Itaque cum Sabaudo negotium urgere, Europeos Principes sibi conciliare, totus in armis esse.

De suorum vero consiliorum ratione sœpius cum Antonio Fuscarenò communicaverat, easdemque Francisco Contarenò superiori anno in Angliam proficisci significarat, per Sciam-pignum Senatui patefecerat, atque ad foedus secum ineundum hortatus fuerat: *Jam eo Hispanos evectos, ut reliquis Principibus immineant, cuncta sibi polliceantur, incrementa virium sumere: ni obstat, brevi non minus intolerandos, quam formidolosos evasuros;* His, quæ cunctis communia, pleraque accedere, quæ ad Venetos pertineant: *Rhaetorum cum Republica foedera eversa, aditus illi ad externa recipienda auxilia (quantum potuerint) obseptos:* *Quid? quid, gliscientibus inter Rempublicam ac Pontificem dissidiis, hostes se se palam in Europæ theatro professi sint?* An non his accendi Senatum oportere, atque fastum gentis in ejus exitium anhelantis obtundere? an non conatus frangere, atque se se in cunctrum Principum perniciem efferentem fortunam depri-mere? *Quid porro hoc tempore opportunius, quid hoc rerum statu facilius, dum armatus ipse, veterano exercitu septus, munus imperatorum obbibit; dum robur majoris Germaniae partis accedet; dum Anglus nihil aliud, quam in Hispanos odium spirat; dum Allobrox belli cupiditate flagrat?* An parva Reipublicæ præmia fore? Cremonam, Abduanam Glaream ad Venetas ditiones (ut ajebat) in quadrum redigendas, accessura: ac si terrestribus copiis maritimæ jungantur; nullo negotio Neapolitani regni stationibus ac portibus potituram. Hæc cum ab Henrico sœpe jactarentur, quo Senatum magna spe altum, proferendorum finium cupidine inflammarerat; tamen

*Henricus:
Rex ad bel-
lum se in-
struit.*

*Henricus:
Rex Vene-
tos ad fo-
dus ineun-
dum horta-
tur.*

1610

men non ejusmodi erant, ut Patres ab eorum temperatis consiliis, atque ab amicitia, quam cum Regibus semper ex. coluerant, dimovere possent. Cum igitur in neutram partem propendere e republica arbitrarentur, ita Henrico Senatus consulto respondendum censuere: *Ingentes ei a Republica gratias baberi, quod penitiora illius consilia sibi aperuisset; quod de exornanda atque augenda Republica adeo se sollicitum esse significaret; illius singularem prudentiam atque animi magnitudinem paribus laudibus efferre atque assequi non posse: verumtamen Reipublicæ, quæ per tot annos alta pace potita sit, providendum esse, ut in Italia quies tranquillitas que servetur: omnia demum felicia ac prospera Regi exoptare; ac si quid in Condæi Principis negotio agere Senatus possit, id ultro offerre.* Henricus, paucis ad priorem Senatus consulti partem adjectis, respondit, quippe qui parum suis consiliis Senatus decretum respondere animadverteret: de altera summas Patribus gratias egit.

Sabaudia
Ducis cum
Henrico
Rege con-
junctio &
pacta.

Interea Allobrox, diu multumque rationibus subductis, tandem se Henrico adjunxit, atque Gallicas partes sequi decrevit. Majoris natu Regis filiæ cum Victorio Principe trecentorum aureorum millium dote connubium pactum; quinquaginta millia sponso; triginta Mauritio Cardinali; viginti Thomæ, tertio Ducis filio, annuæ pensionis nomine promissa. Hæc licet jam erumperent, studiose adhuc silentio premebantur; donec, firmioribus radicibus subnixo fœdere, altiora consilia concoquerentur. Quod ut quam primum fieret, postulatis initio cunctis fere a Bolæo Augustæ Taurinorum, ac Trolæonio Caroli a secretis Lutetiæ discussis, colloquium, quo omnia stabilirentur, haberi placuit. Brusolum, haud longe Taurino oppidum, ad id lectum; eo in conventu, ut nuptiæ inter filiam Henrici natu majorem ac Sabaudiæ Principem statim promulgarentur, decretum. Belli gerendi ratio constituta, ut eodem tempore Henricus in Menapios, Allobrox in Insubres impetum faceret, præpotentibus Gallorum atque Helvetiorum copiis, quæ triginta circiter millia numero æquabant. Inter foederatos Angliæ Rex, Batavi, ac Germani Principes adnumerabantur; qui nuper Halæ Suevorum, ad Germaniæ libertatem tuendam, societate inita, Henricum

Sabaudia
Dux cum
Gallis Bru-
solii conve-
nit.

Henricus
Rex, foederis
principes in
Hale con-
ventu re-
nuntiatur.

illius

illius principem renuntiaverant. Britannus octo peditum milia, quorum quatuor ex iis, qui Batavis militaverant, quatuor ex Anglia missurus ferebatur: Batavi totidem fere peditum millia, atque equitum manum Henrici Nassoviæ comitis, Mauritii Principis fratris, auspiciis datus; Germanos quoque ipsos haud exiguis copiis adfuturos. Tot viribus fortissimi atque invicti Regis ductu, facillime Brandenburgensis ac Neoburgensis Menapiorum in possessionem induci posse, credebatur. Eodem vero tempore Carolus atque una Laodigherius cum duorum ac triginta peditum, quinque circiter equitum millium numero, quorum Carolus duodecim millium peditum, equitum duo millia, hic viginti peditum, equitum tria millia cogeret, Insubres aggredierentur: diemque in Italiam descendendi nonas junias præscriptum rumor erat. Hæc Augustæ Taurinorum decernebantur. Menapiis vero in potestatem, uti putabatur, redactis, in Belgum Henricum profecturum, atque Albertum bello petiturum, fama percreberat. Addebatur, in Pirenæis saltibus ad duodecim millia ex Maurorum reliquiis supereffe, quibus si arma tribuerentur, non exiguos in Hispania tumultus concitari posse. De Genua quoque invadenda consilia habebantur. Cum enim Henricus Simeonem Danzerum, Anglum, insignem piratam, ingenti cūjusvis gentis, ac præcipue Hispanorum præda onustum, fide interposita, Massiliæ recipi jussisset, isque ad quingentorum millium aureorum summam, navigaque aliquot secum adduxisset; hoc auxilio, atque in Provincia institutis vigintiquatuor tritemibus, Genuenium ditiones aggredi, ac Savona potiri haud difficulter posse sperabat. Hæc passim dispergebantur. Henricus ingenti gloriæ cupiditate incensus, virtuteque summis in omni vita durata laboribus fretus, veteranis militibus ac ducibus, periculorum sociis, confisus, foederatis subnixus, cuncta sibi felicia ac prospera fore ratus, jam animo victoriæ trophæis præceptis, gloriam sibi reservabat, aliis præmia concessurum palam profitebatur: Menapios Brandenburgensi ac Neoburgensi, Carolo Insubres pollicitus, Venetis Cremonam Abduanamque Glaream ostentabat; quos licet a foedere incundo, atque ab Italiæ rebus turbandis aversos animadverteret, attamen, exercitu in hanc provinciam misso,

1610

misso, cœptis fortuna favente, ut vicitribus armis accederent, sperabat; cum præsertim quotquot posset Italos sibi Principes adjungere niteretur. Mantuanum, infenso in Hispanos animo; Rainutium Farnesium, Parmæ Ducem, Fuentani comitis, ob multa, quæ inter eos dissidia intercesserant, hostem effectum sciebat; atque haud difficile rebatur, fore ut, paulo immutatis rebus, suas partes sequerentur. Ut nihil intentatum relinquenter, Pontificis Maximi animum explorabat; Scipionem Burghesium, nepotem, maximis propositis præmiis, solicitabat; fortunæ ingentia incrementa, atque amplas ditiones pollicebatur.

*Henricus
Rex Pontif.
ad se attrahere nititur.*

Interea Hispani, cum Sabaudi consilia & cogitata omnia suspecta haberent, ne improviso aliquid detrimenti acciperent, de Insubrum finibus muniendis agitabant. Novariam multis operibus sarcire, Alexandriam firmare, earum civitatum præsidia augere, externos milites evocare, Gaudentium Madrucium sex Germanorum millia conscribere, Alphonsum Casatum ad Helvetios, ut illius gentis totidem evocet, proficiisci jubent. Allobrox Vercellarum atque Hastæ præsidiarios milites augere, Hastam novis aggeribus ac propugnaculis communire, Hispanis licet reclamantibus, id illi pactis conventionibus interdictum. In hac imminentium Italiæ periculorum mole, ne quies florentissimæ provinciæ tot annorum spatio labefactaretur, Senatus laboraverat. Cumque ad eam retinendam, haud parum Pontificis auctoritatem atque operam momenti allaturam intelligerent, per Joannem Mocenicum, legatum, saepius præsentium rerum statum, ingens in Italia bellum brevi oriturum, in republica christiana incendium, quo cuncta exardescerent, animo ac pene oculis subjiciebat. *Ejus, cui in terris summa auctoritas obtigerat, qui communis Christianorum parens esset, munus esse, cunctos ingenii nervos intendere, omnia experiri, ne alta hæc tranquillitas turbaretur; ne religio detrimenti quidpiam caperet; ne scintillæ jam erumpentes omnem christianum orbem corriperent: quod ad Senatum spectaret, pro pace tuenda nihil præmissurum, in neutram partem inclinaturum, nunquam Reipublicæ rationes a sanctissima illa Sede sejuncturum.* Paulus, Mocenico perattente auditio, post gratias Patribus habitas,

*Hispani
milites com-
parant.*

*Venerorum
effigium cù
Pontifice
pro pace.*

Nihil

Nihil magis sibi hærere animo, de nulla re magis, quam de pace in tota christiana republica, ac præsertim in Italia tuerenda, solicitum esse: hæc dies noctesque meditari; proque ea retinenda nullum officii genus intentatum relicturum, in summo existimationis loco Senatus consilia semper habiturum, eamdem cum Republica se fortunam subiturum. Verum eo loco res erant, ut nullis humanis rationibus tot nubium ac tempestatum turbines discuti posse viderentur; quove tot ingentium rerum orsus erumperent, Europa omnis circumspetabat.

Interim Alphonsus Queva, Philippi apud Venetos legatus, Fuentani nomine sex Germanorum millium per fines Reipublicæ transitum a Senatu petit: id & semper permisum, ac postremis hisce temporibus, anno nempe M. DC. I. ulti concessum fuisse; licet enim alii non deessent aditus, quibus in Insubres ductari copiæ possint, attamen vel itinerum compendio ac facilitate, vel Reipublicæ in Regem benevolentia permotum, id a Senatu flagitare Fuentanum voluisse. Sciam-pignius, Henrici orator, de Hispanorum petitione certior factus, nulla interjecta mora, Patres adit: ne transitum per Venetas ditiones Germanis permittant, enixe postulat; copias in Burgundiam adversus Gallorum Regem, Reipublicæ amicum ab Hispanis mitti. Ea de re dissentientibus sententiis in Senatu actum. Collegii Patres fere omnes ita Quevæ respondendum censemant: *Rempublicam, quæ semper æque cum Regibus amicitiam coluisse, in eadem adhuc sententia permanere: quæ inter eos dissidia erant, iis se immiscere nolle: multos aditus esse, quibus e Germania, ut ipse Queva ajebat, in Insubres descenderetur; per eos aditus copias duci Fuentanus juberet, neque amicam Rempublicam implicare: reliquis Germanorum, si quæ superessent, quominus impediантur opportune Senatum jussurum.*

Nicolaus Donatus, Joannis filius, adversus Senatus consultum ita dicere occipit.

Non sum nescius, Patres optimi, de gravissima re agi, quæ sane, in quamvis partem vestra proclinent suffragia, maxima secum rerum momenta attractura sit. Quo magis, ne quid propere fiat, ne sensim in bellum incidamus, sum-

*Alphonsus
Queva, ora-
tor, transi-
tus Germanis
militibus a
Venetis po-
stulat.*

*Sciampi-
gnius ora-
tor, ne tran-
sus Germa-
nis, pernit-
tatur, a Se-
natu petit.*

*Nicolaï
Donati
oratio.*

mope-

1610

mopere cavendum est. Ac si ea mente semper fuistis, ut Italiae pacem omni studio retineretis, si in alterutram partem pendere, si a veteri majorum instituto descendere noluistis; videte, ne, si in Senatus consutum iveritis, adversus Hispanos cum Henrico societatem iniisse videamini. Nil enim aliud est, Germanos transitu per ditiones vestras arcere, quam Gallis aperte favere, Hispanorum vos hostes profiteri. Quid enim, si transire voluerint? an non vobis arma sumenda, obserendum, fauces aditusque obsepiendi sunt? An vero, nobis invitis ac reluctantibus, ducere armatas copias per fines nostros licebit, quorum altero bellum, altero ingens dedecus continetur? Cur vero id Hispanis denegetur, quod nullo umquam tempore, nisi hosti negari consuevit? Quoties avorum nostrorum patrumque ætate, modo Germani, modo Galli, modo Hispani per ditiones vestras iter habuere? An inventi sunt, qui (nisi forte inimicitiæ intercessissent) impeditiverint, obstruerint? Quoties vero præcludere itinera nec dum declaratis hostibus voluistis, quot incommoda, quot clades, que calamitates inde subsequuntur sint, quis ignorat? Maximiliano Imperatori iter in Italiā per fines Republicæ petenti majores nostri negavere. Inde bella, que per tot annos variis modis terrestre imperium afflixerunt, lace rarunt, manasse certum est. Quid enim aliud est, transitu amicos prohibere, quam infenso in eos animo esse, patefacere? Nulla vobis damna illaturi, bac iter facturi sumus: commeatu indigebimus? ære nostro comparabimus: an moraturos in regionibus vestris pertimescitis? copiae omnes illico in Insubres ducentur: licentiam militarem incole perhorrescunt? coercebimus: quid tandem est, cur id nobis non liceat, quod omnibus semper licuit? Quid, quod anno millesimo sexcentesimo primo Germanis militibus iter patefactum, nedum concessum est, atque ii pacate, nulla molestia, nedum iruria illata, Benaco lacu lembis trajecto, in Germaniæ fines se contulcre? At iniqua Hispani petunt. An vero adeo iniquum existimat, ad Insubrum ditiones tutandas, que vobis pro munro sint, copias cogere? Ego vero id equum non modo, sed vobis utile apprime arbitror, cum præsertim de

Ita-

Italica pace tuenda agatur, quam alius tuis, fovi tuis; cuius semper appetentes ac studiosi fuisti: nisi forte, mutatis consiliis, altæ hujus tranquillitatis vos tædet; omnia immutari, fortune incertos exitus experiri vultis; atque iis capti præmiis, quæ vobis vana ostentatione objiciuntur, a vetere vestro instituto desiscere. At Gallo amicissimo Regi, qui semper rebus nostris impense favit, fit injuria? Quæ porro injuria est, si Hispanis, quorum minime hostes adhuc eritis, neque fortasse eritis, iter per ditiones vestras concedatur? An Henricum, credat quis, vel suadere sibi, vel petere hæc a vobis, in animum induxisse, ut Germanos arceretis, ut arma in eos sumeretis, cum præsertim alii aditus, alia in Insubres itinera sint, per quæ tu-to exercitus duci ex Germania possint? Ut potius mibi credibile videatur, Hispanos ad vestra exploranda consilia, ad tecta animorum vestrorum sensa aperiendi, iter a vobis petere, ut eo vel concessso, vel per negato, quid posthac sperandum de Republica sit, sagaci ingenio homines persentiant. Quod sane Sciampignius (ut verisimile est) callide animadvertis, absque regiis mandatis accessit, ut, si fieri posset, e manibus vestris Senatus consultum extorqueret, quo & Hispanorum hostes, & federatos Regis vos esse profiteremini. Hic aliquis Hispanæ gentis artes, dolos, astus, subdolum ingenium; quot ex eorum amicitia & fædere superioribus annis Reipublicæ contingere; quæ nuper, cum Pontifice vigentibus dissidiis, dixerint, tentarint, effecerint, commemorabit. Verum qui diversas pri-vatorum a publicis rationes esse, qui nihil vel metu vel iracundia agendum, qui prudentiam Senatus gravissimis in rebus expertam agnoverit, Germanis per Venetas ditiones iter præbere, hoc rerum statu, hoc tempore opportunum non modo, sed necessarium fore fatebitur.

Cum Donatus perorasset, tum Joannes Cornelius, Donati collega, hunc in modum respondit.

Joannis
Cornelii
oratio.

Dum attentius mecum ipse cogito, quæ cause, ut per vestros fines Germanis militibus iter peterent, Hispanos impulerint, facere non possum, quin gentis, dicam ne prudentiam an sagacitatem admirer. Neque enim credibile est, cum multis aditus (ut ipsi quoque affirmant) ex Germania in Insubres pateant, frustra mentem vestram pertinare voluisse;

1610 sed ut , cum nullo id negotio (uti sibi suaserant) impetrasset , tum demum in suas partes Rempublicam pertraxisse , rumoribus ac fama vulgarent , quo inter Gallorum Regem vosque suspicionum semina jacerent ; atque ut ii , qui Gallo facient , præsidiis nudatos , spe dejectos cum se animadverterent , perterrefacti animos desponderent : quo sane nil illis acerbius , nil vobis durius accidere potest . Non ignorant , in Henrico summam fortitudinem , egregiam virtutem , scientiam rei militaris eximiam esse ; quantum ille Reipublicæ benevolentia ac mutuis officiis junctus sit , quantum vos præsidii in Rege invicto , atque supra omnium sæculorum memoriam insigni , statuere possitis . Id agunt , id moliuntur , ut quacunque ratione nexus iste debilitetur & confringatur . Norunt , vobis conjunctis , eorum cupidini atque dominandi libidini omnes obstructas vias , neque altius posse in Italia suas res tollere . Hinc mirum non est , si cum palam hæc tentare nequeant , solito astu per cuniculos aggrediantur . Cur enim aliis itineribus Germanos milites in Galliam Cisalpinam non traducunt ? An non anno millesimo sexcentesimo sexto , dum arma in Italia ob pontifica ac Veneta dissidia streperent , Germanos per Alsatiæ fines , Acronium lacum , inde per Verbanum ductavere ? Cur ratio itinerum immutatur ? cur per Benacum trajectus petitur , nisi , ut Henrico immerenti in totius christiani orbis theatro insignis a vobis injuria inferatur ? Quid enim aliud existimet , cum armatus ipse , sociis præpotentibus stipatus , ingentia animo volvens , vestras ditiones , oppida , urbes suis hostibus patefactas inspiciet ? An hæc munificentissimi ac gratissimi Senatus , an majorum instituta sunt , qui beneficiis cum amicis certare potius , quam cum hostibus injuriis dimicare voluerunt ? Nisi forte parum vestrae dignitati & incolumenti consuluisse Henricus visus est , dum anno millesimo sexcentesimo primo , cum omnia belli suspicionibus exardescerent , se consilia rationesque suas a Republica nunquam sejuncturum testatus est : dum anno millesimo sexcentesimo sexto , Hispanis nova , dum Pontifici faverent , in Italia agitantibus , virtute , prudentia , constantia obstatit , Pauleoque ad saniora consilia traducto , Reipublicæ jura tutatus , pacem egregiam Senatui peperit . Quæ sane retenta animo , ad posterorum memoriam transmissa , quis non

non semper summis laudibus efferet & quis in Henricum ullo unquam tempore ingratii notam animi subire voluerit? Neque hic expectatis, ut cum Henrico Hispanos conferam. Quis enim ignorat, infaustos fœderum successus, incrementa Veneti imperii invisa, maria infesta reddita, navigia intercepta, & quod omnia superat, hostes Reipublicæ se se illos patefecisse? Quid ultius aut queritis aut expectatis? Nonne cuncta animo amplectuntur; technis ac machinis suis omnia evolvunt; ad monarchiam aspirant, anhelant? Italos Principes fere omnes partim illecebris, partim metu pœnæ subegere. In quibus sane Principibus si quis adhuc sensus priscae dignitatis ac libertatis residet, an non vos hoc decreto penitus se se demittere, ac nullo unquam tempore de exutiendo, quo premuntur, jugo cogitare cogeretis? At numquam, nisi hosti, iter per fines amicorum Principum interdicitur. Esto, si nullæ sint causæ quæ secus suadeant; nisi de amicorum injuria agatur; nisi necessitas cogat; nisi aliis itineribus copiis aditus pateant, quæ omnia in banc causam incidere nemo non videt. Sed aqua petunt Hispani, dum Insubres, qui nobis propugnaculo sunt, firmioribus præsidiis tutari volunt. Quis prohibet? quis vetat? Nonne per Acronium ac Verbanum lacum alias ductastis exercitum? Cur experiri Senatus mentem, cur explorare consilia, cur infensam Regi amico ac potentissimo vultis Rempublicam reddere? At in Philippi odium incurremus. Ne id merito fiat, omni ope carendum: sin immerito contingat, id non vestra culpa, sed aliorum in vos parum propenso animo accidisse dolendum potius, quam vestre culpe tribuendum, neque quidquam inde vobis detrimenti accessurum existimandum est. Cum igitur ea temporum conditio, is rerum status sit, ut præcavendum insidiis, & amicis Principibus nulla justa querelarum causu præbenda sit, tutius, ut Patres fere omnes Collegii censem, iter per vestras ditiones Germanis non permittetis, quam, iis admissis, Henricum armatum, amicum, ingentia, summa meditantem contempseritis, atque injuria affeceritis.

Cum dicendi finem Cornelius fecisset, in sequentem diem negotium dilatum: iterum variis disceptionibus actum. Tan-

1610

dem frequens Senatus Collegii Patrum sententiam est amplexus ; iis demptis verbis , quibus Germanorum reliquiis trajectum permissum iri significabat . Cum Senatus consultum de more perlectum Queva audisset , mirari , conqueri : *Eiusmodi responsum non expectasse ; nunquam itineribus per suos fines amicis copiis Rempublicam interdixisse ; anno M. DC. I. eadem Fuentano concessisse ; neminem fore , qui non adhaesisse Gallis Venetos arbitretur . An non iis copiis Mediolanum defendi , quod pro Reipublicæ ditionibus munimento sit ? Henricum in Italia bellum meditari , arma in hanc provinciam , que innumeris bonis diuturna pace partis affluit , inferre : Hispanos ob sistere velle : quid Reipublicæ magis conducat , Patres expenderent ; an iis qui ingens incendium alant , an iis qui restinguere nitantur , favere . Ad ea Donatus Princeps a Senatus consulto non discedens : *Pbilippo , quem summa observantia Senatus prosequeretur , injuriam minime fieri : alia , ut Queva ajebat , itinera non deesse , quibus in Insubres descendatur : quo pacem tueri , omnibusque officiis ad Reges conciliandos enixus uti possit , in neutram partem Rempublicam pendere velle . Literæ inde ad Veronæ ac Salodii magistratus datæ : Lintribus ac naviis per Benacum transvebi milites ne sinerent ; si quæ in iis finibus militiae cogerentur , statim Senatus significarent ; a Gaudentio Madruccio , præfecto , peterent , ne per Venetas ditiones iter habere sineret : cum aliæ in Insubres semitæ non decessent , id ab amico viro sibi haud dubie Senatum polliceri . At Sciampignius , Patribus gratiis actis , Henrici perpetuum in Rempublicam studium ac benevolentiam pluribus testari , Senatus prudentiam efferre , mussitante atque ægre ferente Hispano , quod eo Senatus consulto Veneti Gallis nimium savisse , ac penitus ad suas se contulisse partes viderentur.**

Pontifex , & suopte ingenio , & Senatus consiliis permotus , jam exortas tempestates , quæ innumeræ christianæ reipublicæ clades portendere videbantur , conspicatus , multa animo agitabat , ut Reges conciliaret , atque adventantibus periculis auctoritate & officio obfisteret . Neque desperabat , fore ut Henrici animus ratione aliqua definiri & mulceri posset ; cuim præsertim armis , quæ in Menapios movebantur , pacem inter Reges minime abruptum iri existimaret ,

Con-

Condæcumque Mediolano Romam proficiisci suaderet ; id si fecisset , ejus opera atque auctoritate Regis imperium subire , gratiamque demereri posse ratus . Itaque duos extra ordinem Internuncios , alterum ad Henricum , alterum ad Philippum designavit . Rivarolam Nazarethanum Archiepiscopum in Galliam , Theatinum Episcopum in Hispaniam legavit , ut quamprimum citatis itineribus digressi , omni studio cunctisque ingenii nervis pro pace publica contenderent . Erant ex purpuratis , qui legati nomine atque insignibus decoratos ex Cardinalium numero mittendos censebant . At Paulus , ne , si pacis negotium confici non posset , quidquam de summi ordinis existimatione detractum videretur , potius inferioris notæ Antistites eo munere fungi voluit . Idque cum Gallo atque Hispano legatis significari jussisset : Franciscus Castrius , Philippi orator , respondit ; mitti vel Internuncios , vel alios ad Hispaniarum Regem minime necessarium , quippe qui in pacem propensissimus esset : iis potius legandos , qui turbare publicam tranquillitatem , atque christianam rempublicam armis pervertere niterentur . Brevius vero , ad Henricum quempiam destinari supervacaneum , inquit , cum ei Regi nihil æque ac pax & publica quies cordi esset ; modo hisce conditionibus , neque secus retineretur , ut nempe Menapii fœderatis Principibus concederentur ; Condæus in Galliam Regis mandata subiturus reverteretur ; quæque eo bello expensa fuerant , sarcirentur . His sane , quam a pace aversus Henrici animus esset , facile perspiciebatur . Cognitis enim Hispanorum artibus , exploratis viribus , quæ neque virtute neque numero tunc præstabant , suis conducere rationibus potius arbitrabatur , si hoc rerum statu generoso animo fortiterque bellum capesseret , quam intutam pacem ac dubiam firmaret , implicitumque potius armis regnum , quam fluetuans civilibus undis filiis relinqueret . Itaque , coacto exercitu , propediem in Menapios prefecturus ferebatur ; a Laudigherio copiæ in Italæ finibus atque in Gallia cogebantur . Carolus quoque in Allobrogum atque in subalpinis Italæ ditionibus cuncta ad bellum comparabat ; omnibus admiratione correptis , quod in ea rerum turbatione Hispani cunctando tempus tererent , neque quidquam ,

*Legati
Pontificii
ad Gallias
& Hispanias Reges.*

1610 ut tot viribus obsisterent, tempori opportunum molirentur.

Jam Henricus cuncta ad bellum paraverat, diem dixerat, qua cum exercitu progressurus in Menapios arma ferret. Sed antequam proficisceretur, Mariam Mediceam, conjugem, dia-demate regnique insignibus decorare instituerat; in idque solemne concelebrandum Lutetiæ ex omnibus regni partibus magnus undique concursus fiebat; ac quidquid mirandum in Gallia erat, eo confluxerat: apparatu regio cuncta collucebant; nobilitatis flos, Regem in bello sequuturus, aderat. Itaque tertio idus maji Regina in divi Dionysii templo, solemni ritu, ingenti applausu inauguratur; xvi. kal. junii dies Regis profectioni statuitur: ipse ingenti animo, lætitia incredibili, brevis moræ impatiens, triumphum spirare videbatur. At in victoriæ limine misere interceptus, quam ignara fati fortisque futuræ humana mens sit, facile patefecit. Sequenti enim die, qui fuit pridie idus majas, cum tertia a meridie hora, rheda aulicis ac custodibus de more stipata, per divi Dionysii vicum transiret, forte in semitæ angustias incidit; quæ cum curribus aliquot frumento onustis magis arctaretur, illico custodes accurrunt, via deflectere jubent. Henricus vectorum incommode conspicatus, inhiberi habenas, atque mollius aurigam succedere præcipit. Aliquantisper ob id immota rheda, nemine animadvertente, alio conversis omnium oculis, rotas quidam a tergo inscendit; Regem cum Espernonio Duce (eadem rheda una cum Mombasonio Duce, ac Vitrio, regiæ custodiæ præfecto, vehebantur) colloquentem, neque mali quidpiam suspicantem, pugione aggressus, duobus ictibus perculit: qui statim, *Vulneratus*, ait, *sum; sed animo est opus*. Moxque, cum e naribus atque ore effluere sanguinem animadverteret, *Perii*, verbo amplius non addito, subjicit. Obiectum, ne a populo cerneretur, in Luparae regiam defertur: in scalarum adscensu efflasse animam increbuerat. At Pontificis Internuncius, ad Burghesum Cardinalem eadem die sub vesperam datis literis, significavit, in palatum delatum Henricum, non adeo sensuum auxilio destitutum fuisse, quin extremo vitæ actu multa pietatis ac pœnitentiæ signa ederet, atque intimo animi motu erratorum a Deo Optimo Maximo veniam peteret,

Maria Medicea Gallicæ Regina inaugura-tio.

Henricus Rex pugio-ne percus-sus obiit.

ret, ac usu licet linguae carentem, a Surdio Cardinale abso-
lutm, noxis expiatum fuisse. Regios custodes ferunt, illico
parricidam configere aggressos, inhibitos, hominemque vivum
servare jussos.

Ejus atrocissimi casus xi. kal. junias, dum Senatus cogere-
tur, Gregorii Barbadici, apud Carolum Sabaudum legati,
literis est allatus: Antonii Foscareni, apud Henricum orato-
ris, paulo post confirmarunt. Dici non potest, quam ejusmo-
di nuntio Patres attoniti fuerint: stupore veluti defixi hære-
re, vix animo inexpectatae & acerbissimæ necis eventum ca-
pere. Qui Henrici infaustum obitum dolerent, ad Sciampi-
gnium legatum a Senatu missi, Franciscus Molinus, superio-
ris, Aloysius Fuscarenus medii ordinis, Equites ambo ac
Sapientes. Hi ingentem Senatus dolorem testati, quæcumque
a Republica ad Galliae firmamentum ac dignitatem proficisci
possent, detulerunt. Sciampignius, gratiis habitis, in lachry-
mas effusus, Patrum mœrorem conduplicavit. Datae insuper
eadem die a Senatu ad Ludovicum, Henrici filium, patri suc-
cessorum, atque ad matrem Reginam literæ, quarum senten-
tia erat: *Crudelis atque impii parricidii in Henricum perpe-
trati nuncio accepto, ingenti dolore percussum Senatum fui-
sse, quod Regem, omnium heroicarum virtutum exemplar, Gal-
lie column, Reipublicæ amicissimum, indigna adeo cæde per-
emptum intellexerit; ut nulla ratione mœrorem lenire ac
mitigare queat: dolere casum tanti Regis, magna atque
egregia meditantis, immaturo fato sacrilega manu extincti:
nullam certe parem huic jacturam Gallie accidere potuisse:
sed quanto hæc graviora atque atrociora sunt, tanto magis
ab animi virtute ac prudentia petenda subsidia. Magno
sane huic fortunæ telo aliquod solatium Senatui afferre, quod
ab Henrici filio, patris vera imagine, amplissimi regni gu-
bernacula suscipienda sint, qui licet nondum firma ætate ac
robore, matris tamen felicissimis auspiciis sperandum, ut,
depulsa tetra bac, quæ publicæ felicitati offusa videba-
tur, caligine, brevi cuncta felicia iis ac prospera eveniant:
id & Senatum vehementer optare, & omnia ad amplissimi
regni stabilitatem ac decus offerre. Hæc summa literatum
erat. Fuscareni oratori mandatum, ut literas oratione*

*Venetorum
litteræ ad
Ludovicum
Regem fi-
lium & ad
matrem.*

1610

exciperet , eodemque officii genere cum regiae sobolis Principibus aliisque proceribus fungeretur , ipsosque ad mutuam benevolentiam animorumque conjunctionem , a qua ejus regni status , incolumitas decusque penderet , enixe adhortaretur .

Sciampignius
gnii oratoris
de Henrici
morte ad
Venetos
oratio.

Sciampignius interim legatus nonis junii Patrum collegium adit , gravi ac diserta admodum oratione Henrici casum deflet . Ingenti adeo (inquit) dolore afflictus , & confessus sum , Patres Optimi , ut non modo verba non suppetant , sed vocem pene ipsam faucibus barentem emittere nequeam . Attamen quoniam ita infesta bæc atque infelia tempora tulerre , adumbratam magis quam expressam luctus dolorisque mei effigiem in vestrum conspectum proferam , eximium pictorem illum imitatus , qui ex Iphigenie letho immensam modestiam ob oculos subjecere conatus , cum pallentes vultus , exsangues genas , collacrymantes nonnullorum oculos repræsentasset , atque ad paterni doloris simulacrum ventum esset , neque artis ope patris dolorem assequi posset , velo Agamemnonis caput obvolvit , atque aestimanda animo , quæ oculo objicere nequiverat , reliquit . O Principes (ait) cur ad horribilis prodigionis ac parricidii vocem non expurgescimini ; quo pacto tot astus atque insidias aequo animo pati potestis ? vosque , o generosa Gallorum gens , inultam insignem adeo injuriam relinquitis ? Minime id quidem ; immo ea animi magnitudine , que vestra est , de horrendo , atroci , inaudito scelere ac parricidio dignas pœnas sumetis . Obiit Henricus quartus , quo non magis pacis artibus inclitus , quo non fortior , clementior jam multis sæculis Princeps in Gallia fuit ; Rex sane in vita , in obitu , post obitum insignis . Dum vixit , ob præclara atque beroica , pace & bello , summo totius christianæ reipublicæ bono gesta : in obitu , jam enim Cæsar atque alii Germaniae Principes , designatis legionibus , Menapiorum controversias illius voluntati atque arbitrio permittebant ; Albertus Archidux transitum illi cum exercitu per suos fines offerebat : post obitum denique , nullus enim unquam temporis decursus memoriam tantum Regis delebit , nulla unquam ætas de illius laudibus ac præconiis conticescat . Amisistis Patres Hen-

Henricum vobis arctissimo benevolentie nexu conjunctum, ad vestræ Republicæ commoda atque incrementa natum, ut jure ingentem hunc dolorem ore ipso ac totius corporis habitu indicetis. Sed a Deo Optimo Maximo sperandum est, non inutum tantum facinus relictumiri; quique Galliæ regnum Christianissimum difficillimis temporibus servavit, hoc potissimum incolume conservaturum, parvulique Regis initis praesenti ope auxiliaturum.

Tum Donatus Princeps lachrymabundus, Sciampignium quidem in præcordiis impresso dolori aditum quoquo pacto laxasse; se præ lachrymis effari minime posse, inquit. Attamen id brevi dicturum: Senatum non modo, verum totius civitatis ordines ex immensa bac jaætura intimis sensibus eum dolorem excepisse, quo gravissimis Republicæ casibus majorem non accepissent: eum enim Regem acerbo fato ereptum fuisse, quo neque ea ipsa, neque superioribus ætatibus gloria cumulatior alter unquam exstisset: quippe qui forti atque invicta dextera hostes perdomuisse; regnum nobilissimum adeptus fuisse; bello invictus, pace incomparabilis prudenter rexisset; optimis legibus muniisset; ad christianæ reipublicæ decus atque incrementa multa eaque egregia egisset; majora, ni præpropera mors consilia prævertisset, editurus: quæ sane omnia, cum eximia clementia, quæ Dei Optimi Maximi præcipua virtus est, cumulasset, cunctos in summam sui admirationem rapiebat. Quis igitur acerbum hunc casum non doleat, quis erumpentes lachrymas cohibeat? Sed quoniam Deo Optimo Maximo, cuius cuncta nutu administrantur, ita visum sit, minime dubitandum, ut qui semper nobilissimum Christianissimumque regnum tutatus fuerit, eidem quoque hoc tempore presto futurus non sit; Regemque filium, magni patris veram genuinamque effigiem, protecturus: in ea sane turbatione haud exiguum inde solatium Senatum capere, quod cunctos in regni incolumentem, in novi Regis amplitudinem conspirare intelligat: eadem mente atque affectu in filium, qua in patrem semper extiterit, Rempublicam futuram.

Ceterum Regina Henrici coniux, licet inexpectato casu perculta atque fere exanimis, nihil muliebriter agens, ingentem dolo-

Leonardus
Donati,
Princ. ad
Sciampi-
gnium re-
sponsum.

1610

dolorem publicæ salutis studio compressit , sexusque imbecillitatem animi robore ac virtute superavit . Per omnes regni partes de mariti obitu nuntios misit , provinciarum urbiumque præsides ad munera custodiasque diligentius obeundas excitavit ; ne quis Lutetiæ tumultus suboriretur , per urbis vicos militibus dispositis portisque occlusis , curavit . In sequenti vero ab obitu die coacto concilio (quod *Parlementum Galli* vocant) Reginæ matri ob filium impuberem regni administratio ac tutela concredita est . Ludovicus XIII. summis cunctorum acclamationibus Galliæ Rex salutatus ; incredibili aplausu in regia sede (quam *Lectum iustitiæ* appellant) locato , fidelitatis sacramentum a cunctis exhibitum . Principes regiæ sobolis , atque alii proceres , in Galliæ bonum conspiraturos , Henrici mortem ulturos , jurejurando interposito , paciscuntur . Henricus Rex defunctus egregia honoris præfatione a concilio Magni titulo decoratus est . His a Fuscarenio legato per literas cognitis , ut bini oratores ad Ludovicum XIII. designarentur , qui & patris mortem dolerent , & illius in amplissimo regno successionem gratularentur , Senatus decrevit . Lecti sunt Andreas Gissonius , Augustinus Nanius , ambo equestris ordinis .

Quæstio vero summa diligentia de Regis parricida Lutetiæ habebatur ; neque an sponte vel missus tantum facinus patrasset , cognosci poterat . Erat parricida ex Angolismæ oppido , Franciscus nomine , qui doctoris insignibus , ut ajunt , Lutetiæ decoratus , septem antea annis Gallia digressus , Bruxellas migraverat , ibique uxorem sumpserat . Is quæstioni subjectus , atque acerrimis tormentis laniatus , quisnam parricidii auctor , an ab aliquo ad illud patrandum missus , ut fatetur nunquam adigi potuit , vel quod revera nullius impulsu , sponte sua tantum facinus aggressus esset , vel quod extrema quæque subire potius , quam considorum nomina edere obstinato animo statuisset . A Parisiensi Senatu , ejusmodi sententia edita , damnatus est : cereo ardenti parricidæ manus , qua facinus perpetrarat , incenderetur : forcipibus candardibus , plumbo liquefacto in plagas infuso , dilaniaretur : vivus in partes quatuor , equis in diversa nitentibus , distraheretur : reliquæ flammis traderentur . Ante beatæ Mariæ virginis augusti templi fores deflexo

genu

*Regina Lu-
dovici ma-
ter Gallici
regni guber-
nacula su-
scipit.*

*Ludovicus
xiii. Gallie
Rex saluta-
tur.*

*Henricus
Rex magni
titulo deco-
ratus.*

*Andreas
Gissonius ,
Augustinus
Nanius , ad
Ludovicum
Regem ora-
tores.*

*Parisensis
Senatus sé-
xertia de
Henrici
Regis inter-
fectore.*

genu constituto, delictum fatenti, auctores vero neganti, ea conditione ab Antistite data venia est, ut, si quos delicti vel auctores vel consciens sciret, eosque non pronunciaret, sine peccatorum expiatione ex hac vita migraret. Manus in favillas redacta: reliqua ex Parisiensis Senatus decreto præter corporis incendium peracta: populus in rabiem versus, atque innoxium frendens, quo minus ejus reliquias per vias & compita urbis raptaret, cohiberi non potuit.

Hic Henrici III. Galliarum ac Navarræ Regis, exitus fuit; viri sane virtute, fortitudine, prudentia, clementia incomparabilis; cuius vitæ cursus per varios humanarum rerum casus traductus, illum bello invictum, pacque florentem reddidit: siquidem laborum, vigiliæ, frigoris, æstusque patiens, fortissimi militis saepius partes egit: ingenio, constantia, rei militaris scientia excellens, præstantissimi imperatoris munera obiit: nemo illo exactius ac solertius castris locum capere, commeatus expedire, nemo prudentius prælii tempus eligere, instruere aciem, subsidiis firmare, ab insidiis præcavere: ut mirum non sit, si toties vel munitissima oppida urbesque expugnarit, vel in acie vicerit, pacatoque demum civilibus dissidiis Galliæ regno, pristinum splendorem decusque restituerit, artibus belli ac pacis florentissimum reddiderit; magis magisque procul dubio aucturus, ni immaturo atque crudeli fato sublatus fuisset. Eo enim tempore ex humanis excessit, quo ingentium rerum orsus moliebatur. Jam enim exercitum comparaverat, foederatos sibi potentissimos adjunxerat, ut rapidi torrentis instar nullos obices habiturus videretur. Trepidabant Menapii, nutabat Belgium, Italia belli eventus circumspectabat; neque Hispanis adhuc tantum roboris ac virium erat, ut obsistere ingruenti possent. Eam quandoquidem tempestatem nactus Henricus erat, qua Europæ Principes fere omnes a militari gloria alieni, per duces bella administrabant: nemo in aciem prodire, nemo imperatoris munere fungi, nemo ad martiale decus anhelare. Quinimmo a plerisque existimabatur, Henricum, Menapiis subjectis, Allobrogum copiis fultum, si in Italiam descendereret, haud difficulter in suam potestatem redigere, atque hujus provinciæ statum inmutare posse: cum præsertim non decessent,

*Henri-
ci Regis elo-
gium.*

qui

1610

qui Hispanorum dominatum perosi , rerum novarum cupidi ; arridenti fortunæ applausuri viderentur . Sed tot tantaque illius molimina inopinus obitus accersit : inde immutata rerum facies , perplexa Principum consilia , dubia spe ac metu cuncta immista sunt .

*Gallorum
consilia post
Henrici
obitum.*

Quonam Henrici apparatus erumperent , quæve Galli meditarentur , incertum erat . Ne tot invicti Regis conatus intercederent , curandum Gallorum nonnulli censebant : immensam auri vim effusam , copias & numero & robore insignes comparatas , quæ & amicis subsidio forent , ac terrorem hostibus incuterent : cur cunctandum , cur præclaras rei feliciter gerendæ occasionses prætermittendas ? Alii contra , regni tranquillitati ac stabilitati incumbendum esse ; graves & immodicas impensas moderandas ; tot copias tantum alendas , quot publicæ securitati retinendæ , & ad omnes motus , si qui forte exorirentur , comprimendos sufficerent : propriisque quam alienis rebus potius consulendum . Extremæ sententiæ acriter oppugnabatur : periculi plenum esse , hoc rerum statu Gallias omnibus viribus exuere : qui tantam rerum molem consilio , fortitudine sustentaret , Henrico mortuo , inveniri alterum haud facile posse : quadringentorum aureorum milium summam in exercitu alendo singulis mensibus impendi ; brevi omnes regias gazas imminutum iri , ni aliqua immenso sumptui moderatio adhibeatur . Contra vero indignum Galliarum gente videri , hoc novi regni initio amicis deesse , fidem oppigneratam pessimo exemplo fallere : quo circa medium iniri viam oportere , qua & foederatis Principibus , & regni incolumentati uno codemque tempore prospiceretur : Principes , ad quos Clivensis ducatus spectabat , minime deserendos , amicitiam foedusque cum Sabaudo confirmandum ; peditum decemmillia , equites mille Principibus subsidio mittenda ; quod reliquum copiarum esset , id partim dimittendum , partim in arcibus oppidisque retinendum . Quæ sane apud Gallos vicit sententia . Verum Carolus Allobrogum Dux incredibili ex Henrici casu moerore afficiebatur , cum præcisas spes cerneret , quibus ingens illius animus , vel ad proferendos suarum ditionum fines , vel ad gloriam rapiebatur . Itaque animo fluctuare , in diversas partes agi , infensos Hispanos

*Caroli
Sabaudie
Ducis ob
Henrici Re
gis obitum
consilia.*

nos vereri, arma, quæ in Insubribus cogebantur, suspecta habere, quonam Gallorum consilia tenderent solicitari, hinc Fuentano inde Laodigherio armatis septus. In hac rerum ambiguitate quantas maximas potest copias cogit, Gallorumque amicitiam potius amplexurus videbatur, atque eo facilius, si consiliorum socios alios Principes nactus esset. Condæus vero, Henrici morte audita, statim Mediolano discedens, per Belgium in Galliam proficiscitur; promissisque Reginæ ille-
Condæus
Principis in
Galliam
redit.

etum, nihil novaturum plerique affirmabant: dum contra alii vererentur, ne odio in Henricum actus, novos in Gallia motus cieret. Veneti vero, ne Italica quies perturbaretur, solliciti, conjunctis cum Pontifice consiliis, summo studio nitiebantur. Pontifex Internuncios jam electos iter maturare jubet. Rivarolæ in Galliam proficiscenti Henrici obitum dolere, novi Regis successionem gratulari, quæcumque ad regni concordiam ac stabilitatem profici possint, deferre præcipit.

Dum hæc geruntur, citatis nuntiis Mediolanum rumor affertur, Gallorum copias in Delfinatu atque Allobrogum finibus augeri, Sabaudum maximum numerum militum cogere, jamque Esiliam Gallos pervenisse. Itaque intempesta nocte a Fuentano, gravissimo morbo adhuc implicito, concilium advocatur: ut statim, quæ in Insubribus copiæ sint, cogantur, decernitur; quadraginta aureorum millia Italorum peditum ducibus persolvuntur; externi milites evocantur; brevique ad triginta peditum, quatuor equitum millia in Insubribus fore Fuentanus jaætabat; quæ licet ad Mediolani ditiones tuendas comparari divulgaret, ea tamen in Sabaudum destinari plerique arbitrabantur: multaque in illum ab Hispanis probra jaciebantur: Jam illius consilia patere, quo animo in Philippum sororium sit, constare: indignum tanto Rege esse, si inultas injurias patiatur, nisi de Sabaldo, quem innumeris beneficiis affecerat, debitas poenas sumat. Neque deerant, qui statim in Subalpinos invadendum in clamarent: dum alii contra non ira, sed prudentia experiendum suaderent, potiusque cum Carolo leniter, quam acerbe agendum existimarent, Hispanorum genio ad patientiam durato, haud difficulter generosum Principem in suas partes attrahi posse.

*Hispanorū
belli apparatus, &
in Allobro-
gum Ducem
minas.*

Ca-

1610 Carolus quoque mira dissimulatione usus, Joannem Vivem Philippi legatum, adcerdit; de iis quæ in illum ab Hispanis jactabantur, atque in vulgus dispergebantur, conqueritur: se Hispaniarum Regi non minus observantia quam affinitate conjunctum, ab illius nutu pendere, nec unquam ab ejusdem voluntate consiliisque discedere statuisse, constanter affirmat. Vives de eo Philippo conciliando cum Vercellarum Antistite agit. At eodem tempore Novariam majori præsidio Fuentanus firmat; a Laude Pompeja eo tormenta bellica transmitti curat; copias omnes in finitimas Subalpinorum ditiones duci jubet: idque eo commodius ac tutius efficere sibi posse videbatur, quod Veneti pacem cum Regibus æque colentes, extra ordinem copiarum delectum haberi supervacaneum duxerant. Ac jam Germani milites, alpes transgresi, in Insubres turmatim descendebant. Helvetii quoque (licet per dies, aliquot, de religione inter Tigurinos ac Claronenses obortis dissidiis, quæ mox ad Badensem conventum rejecta fuerant, impediti) se ad iter in Italiam comparabant: brevique triginta peditum, supra duo equitum millia in armis fore vulgabatur.

His anxius valde atque anceps Caroli animus erat, cum in Gallia cuncta ad pacem versa intelligeret, neque sibi quidquam certi auxilii a Regina polliceretur: Hispanis penitus diffideret, eorum artes, amicitiæ velo obductas, perhorresceret, de parum in se propenso illorum animo in dies certior factus: se maledictis proscindi: quæ molitus fuerat, tegi non posse: Coerceri Ducem atque in ordinem redigi oportere; Hastæ ac Vercellis regia præsidia imponere; nullam ei fidem posthac habendam. Verumtamen unum illud, ne Hispani in Sabaudum quidpiam molirentur, obstabat, quod Fuentanus gravi morbo afflictus, lectulo decumbens, non satis expedire consilia, neque negotia maturare, neque fervido ingenio operi instare poterat; cunctaque lentius, ac ille exoptaverat, procederent, dum ex Hispania Regis mandata præstolaretur. Inter hasce angustias Caroli animus cum vehementer angeretur, quo loco suæ res essent, per Mantæ Abbatem, ordinarium apud Reipublicam legatum, Senatui significat, quibus undique periculis circumseptus sit,

quan-

quantopere hæc ad Rempublicam pertineant, exponit. Ne-
 mini dubium esse, si adversum aliquid ei accidat, inde la-
 bem clademque ad Venetos pervasuram: jam eo excrevisse
 Hispanorum in Italia potentiam, ut cunctis Principibus perti-
 mescenda, ni obsistatur, & formidolosa futura sit: fato illum
 Regem concessisse, qui unus moderari fastum, ac nimiam Hi-
 spanorum dominandi libidinem obtundere poterat: ni Respu-
 blica in Italicam libertatem ac dignitatem, quæ viribus &
 auctoritate plurimum pollet, acrius intendat, quod rebus pro-
 pe perditis perfugium fore? Hæc animo Carolum assidue me-
 ditantem, nil ad securitatem opportunius, nil ad dignitatem
 præstantius, nil ad Hispanorum conatus debilitandos aptius
 existimare, quam si in mutuum ad res suas tutandas fœ-
 dus Senatus Venetus Allobroxque deveniant: quod sane
 quis reprobendat, nisi qui amicitias sociatesque Prin-
 cipum, quibus eorum consilia & conatus averti possunt,
 perhorrescant? quid enim ad imperii tutelam justius, quid
 tutius fœdere icto? alia quoque, prout occasio feret, ma-
 jora parari atque effici posse: se interim omni studio copias
 augere, decem peditum millia, equites mille in promptu habe-
 re: Helvetiorum ad tria millia præstolari; Laodigherium cum
 totidem peditum, duorum equitum millium numero in Delfi-
 natu esse; si ab Hispano invaderetur, suppetias statim latu-
 rum: quod ad se spectaret, neque suo, neque Italico decori
 defuturum: ceterum ad immensum adeo pondus sustinendum
 neque nervos neque opes suppetere: proinde, ni Respublica
 in partem accedat, ni fœdus amplexetur, affirmare, obtestari,
 necessitate adactum suis rebus consulturum. His latius a
 Manta oratore expositis, hunc in modum a Senatu respon-
 sum: Caroli molestiis pro veteri Reipublicæ cum Allobrogum
 Ducibus necessitudine, atque in se benevolentia, summo Sena-
 tum dolore affici: attamen certa spe duci, virtute, pruden-
 tia, iis quæ comparabat copiis, facile suum imperium ab omni
 impetu incolume servaturum: cum præsertim arma in Italianam
 ciere, Hispanorum e re non sit: Gallo itaque adbæreat, ne-
 que sua ab eo consilia aut vires se jungat: quidquid a Re-
 publica ad illius tuitionem ac dignitatem proficisci poterit,
 enixe facturam: verum hoc tempore de fœdere ineundo agi,

Senatus
responsum.

1610

neque sibi neque Republicæ conducere arbitrari; verendum enim esse, ne, inde in Hispanorum animis suspicione oborta, difficilior ad tranquillitatem pacemque retinendam via inventiatur.

Veneti
enitum de-
lectum de-
cerunt.

Illico vero, ut bina peditum exterorum millia conscriberentur, atque in limitaneas urbes oppidaque mitterentur, decernitur. Cum Pontifice per Joannem Mocenicum actum: summa, qua pollet auctoritate, hos armorum motus comprimi studeat, ne in Italia ingens incendium totius christianæ reipublicæ catholicæque religionis damno exoriatur; in qua sane una cum pace tuenda semper omnibus officiis ac viribus cum Pontifice Senatum consensurum. Hæc grata sibi admodum existisse, amplissimis verbis Paulus significavit, utpote quæ a Senatu summa prudentia prædicto proficerentur, cuius consilia magni facere, ab iisque minime recessurum affirmabat, cuncta brevi, tranquilla ac pacata fore optima spe nixus. Statimque Costa, in Allobrogibus legato, mandavit, cum Carolo ac Fuentano agens, utrimque, ut copiæ dimittentur, cunctos ingenii nervos intenderet. At in tanta armorum acerbitate ac diffidentia, in tanta consiliorum perplexitate, haud facile erat quidquam in commune bonum obtainere; cum Carolus primum ab Hispanis, qui potentiores essent, dimitti milites æquum esse affirmaret: si prior ipse missionem faceret, inermem Hispanorum injuriis, quorum infœ voluntatem expertus fuisset, expositum iri. Contra vero Hispani, ab eo qui inferior sit, qui aggredi Insubres voluerat, initium armorum deponendi faciendum esse, ajebant. Costa, ut Fuentanum fletteret, suum a secretis Mediolanum mittit, qui ipsum animam fere agentem offendit, idcirco copiam alloquendi non habuit. At paulo post, cum aliquantis sper levari videretur, introductus, responsum a Fuentano accepit, gratificari se quidem Pontifici cupere; verum ex Hispania Regis sententiam expectandam, neque antea quidquam certi statui posse. Itaque infecto negotio Augustam Taurinorum regreditur. Ea re cognita, Pontifex Internuncio mandat: statim Mediolanum se conferat, omniaque cum Fuentano experiatur, ut armorum motus comprimantur. Sed dum ad iter se comparat, invalescente morbo, reluctantе licet seni-

Pauli
Pontificis
mandata
ad Costam
legatum,
ut Allobrogi
& Fuentano
nilitum
missionem
suadet.

1610
Fuentanæ
Comitis obi-
tus.

senilis corporis labore, Fuentanus, qui tunc annum ætatis sextum supra octogesimum agebat, excessit: Vir sane acer ingenio, scientia militari clarus, quamvis nonnulli timiditatis notis (quam fortasse aliquis prudentiam vocaverit) infestam dixerint. Diligentia, vel potius calliditate, compluribus adjectis oppidis, Regis in Insubribus fines haud parum protulit, licet ob id Hispanorum nomen magis invisum Italiam reddiderit: inde effectum est, ut ejus obitus lætitiam cunctis attulerit. Constans enim opinio erat, pristinam valitudinem adeptum, si vitam longius produxisset, Italiam bello implicaturum; in id enim & alias incubuerat, &, ut plerique affirmabant, non tam gloriæ opinione, quam opum augendarum desiderio (arctæ enim res illi erant) concupiverat.

Fuentani morte belli consilia & conatus frigere, ardor animorum restringui cœpit. Licet enim jam sex Germanorum peditum, Gaudentio Madruccio duce, ac quinque Helvetiorum millia in Insubres descendissent; Hispani quoque ac Cisalpinæ Galliæ milites in promptu essent, qui triginta trium millium peditum summam æquabant: ad hæc levioris armaturæ equites & cataphracti, qui in Insubribus a Rege aluntur, accederent: tamen cuncta Fuentani interitu suspenſa erant, atque ex Hispania decreta expectabantur. Interea vero inter Didacum Pimentellum, comitis Fuentani nepotem, arcis præfectum, ac præconsultores controversiæ exarserant, Pimentello cunctorum administrationem ad se attrahere nitente, illis contra, Mediolani gubernatore extinto, jure ad se regimen spectare affirmantibus. Dissidiaque in grave aliquod malum eruptura videbantur, ni ea ratione composita fuissent, ut Pimentellus principis consilii titulo arma regeret, penes præconsultores deliberandi jus esset, donec ex Hispania literæ perferrentur. Inter incertam pacem, dubia consilia, ingentes suspiciones cuncta versabantur, atque hic rerum Italicarum status erat. Ex his vero armorum motibus prolapsa militum licentia ac libido, attacatu veluti quodam, finitimorum Principum ditiones fœdaverat: complura in Venetorum ditione facinora patrabantur: exules insolentiores facti grassabantur: quotidie vel ad Senatum vel

1610 ad Decemviros subditorum querelæ deferebantur. Quo crecentibus malis Patres prospicerent, Senatus consulto, ut bini cum summa auctoritate legati ac quæsitores legerentur, decrevere, quorum alter ultra, alter citra amnem Mincium (eo etenim imperium Venetum discriminatur) summatim jus diceret, debiliores a potentiorum dolis atque insidiis tuentur, scelestis ac facinorosis hominibus Venetum imperium perpurgaret. Creati sunt, ultra Mincium Leonardus Mocenius, qui paulo ante Brixensem præturam administraverat; citra vero Philippus Paschalicus, qui superiori anno tumultus in Carnis exortentes sedaverat. Ex eorum virtute atque industria haud parum & populis utilitatis & Reipublicæ decoris accessit; cum seditiosi plerique e regionibus Venetis faceissent; facinorosi carceris, triremium, capitis, exilii, bonorum publicationis poenis plecterentur, ex quibus tranquillitas ac securitas cunctis est restituta.

Leonardus Mocenius, Philippus Paschalicus, quæstores in continente.

Augustini Canalius, classis legatus, cum Numidicis triremibus pugnat.

Feliciter eo anno adversus piratas a Venetis pugnatum. Cum enim quinque Numidicæ triremes nostrorum navigia quædam haud longe a Corcyra intercepissent, Augustinus Canalius, classis legatus, consilio cum Hadriatici sinus præfecto, Francisco Molino communicato, triremibus in duas acies deductis, propinqua maria perlustrare statuunt, si forte piraticas offendant. At Canalius, cum per aliquot dies indefesso labore exurisset, tempestate oborta, dum sese in divi Basilii portum recipere meditatur, ecce Numidicæ triremes sex a longe in alto inspiciuntur. Illas exemplo insequitur; Numidicæ omnes fugam capessunt, postremam Venetæ tormentis afflictam prævertunt. Id legatus conspicatus, trierarchis ut illam relinquant, seque adversus reliquas vadentem sequantur, significari jubet. Lucas Pisaurus, ardore pugnæ incitatus, adoritur, prædones Pisauri triremem scandunt, obstinate pugnant; Mutatius ac Quirinus, trierarchi, subsidio periclitanti adsunt: ita ut legatus, una tantum Hieronymi Prioli, Francisci filii, triremi comitatus, quinque fugientibus incitato remigio insisteret. Sed cum aliæ tres supervenissent, prædones assequuti, impetu facto, nostri aggrediuntur. Erant in singulis Numidarum triremibus, præter remiges, milites supra centum & quadraginta. Ingens certamen cooritur; sed nostri, numero licet impares, Numidicas vel proterunt,

terunt, vel disjiciunt, vel deprimunt, prædones interficiunt. Ex nostris pauci desiderati, plures vulnerati; licet in eo supremo conatu, extrema desperatione adacti Numidæ, acerrime pugnassent. Dragutes archipirata, Peloponnesiacus, qui Corone pulsus, Bisertæ se prædonibus adjunxerat, est imperfectus. In eo conflictu Canalio legato plumbea glande gena percussa, aliquot evulsi dentes. Dum hæc agerentur, Franciscus Maurocenus, quinqueremum præfектus, Syriæ litora legit, maria Cypro propinqua percurrit. Paphum delatus, inde ad Salinarum portum pervenit, a Meheme Emire summo cum honore exceptus, lautiis donatus, venatum invitatur. In eo itinere nostrorum naves ex Cypro atque Syria Venetas proficiscentes a prædonibus tutas reddidit. Antonius quoque Civranus, triremium, quæ damnatorum vocantur, præfектus, egregiam operam adversus piratas præstít. Cum enim Galiana navis Byzantio digressa in Meli portu constitisset; ac, inter nautas contentione oborta, epibatarum major pars exscendisset; prædones fauces ingressi, illam nullo resistente cepere. A Meli præfecto navigii gubernator nautæque aliquot in vincula conjecti sunt. Ea de re certior Civranus factus, vestigia prædonum insequutus, binas piraticas una cum intercepto navigio offendit: acerrime dimicans, prædonibus male multatis, navem extorquet; a Meli præfecto gubernator ac nautæ dimittuntur. Imparem exitum Turcæ habuere. Nam cum Bassa, classis turcicæ præfектus, ut naves, quæ Alexandria cum regia gaza ac bellico apparatu Byzantium tendebant, a piratarum injuriis immunes reddebet, cum classis robore in Syriæ maria se contulisset, atque ad Limissum constitisset; quinque navigia, quæ Britones vocantur, prospiciens, sex ac quadraginta triremibus maonaque stipatus in altum progreditur. Impavidi piratæ impetum excepere. Acriter dimicatur; tandem ingenti cum damno Turcæ repelluntur, duobus e suis ante Bassæ oculos globorum ejaculatione imperfectis; qui victus Paphum se recipit, inde Rhodium proficisciit. Audaciores inde piratæ effecti, navigia Alexandria Byzantium tendentia intercipiunt; in iisque Reginæ galorum, pretiosis onustum mercimoniis, non sine potentia gentis dedecore, quæ omnem ma-

*Dragutes
archipirata
a Canalio
imperfectus.*

*Franciscus
Mauroce-
nus cù majoribus tri-
remibus Sy-
ria & Cypr
maria per-
currit.*

*Antonius
Civranus,
damnatorū
triremium
præfektus,
Galianam
navem e
prædonum
manibus
extorquet.*

*Turcicæ
classis a pi-
ratis male
habita.*

1610

*Achomates
Amurathem
Visirum cō-
tra Persas
tuuisse.*

ritimarum rerum laudem prorsus amisisse videbatur : Eodem tempore cum Sopho Persarum Rege Achomates decertabat, Amurathe Visiro cum exercitu in Persidem misso, quem discedentem egregia veste, gemmato acinace do naverat, pinulam suis manibus illius capiti imposuerat ; Halim nepotem, Græciæ præfectum (*Beglerbegum* Turcæ vocant) creaverat ; duobus tantum domesticis, ne agnoscetur, comitatus, Bassæ prætorianorumque præfeci tentoria ingressus, copias, quæ jam in procinctu erant, diligenter contemplatus fuerat. Ceterum Henrici obitu, quo Menapiorum res evasuræ essent, haud facile conjectari poterat, cum omnia in Gallia ad pacem consilia converterentur, neque minus Albertus ejusdem tuendæ studio flagraret. In Leopoldo non satis virium, cum a sociis, qui Mogunciæ Bajoariæ Ducis auspiciis foedus inierant, ut sibi viginti aureorum millia Augustæ Vindelicorum curarent, impetrare non potuisset. Neque Principes, quos Protestantes vocant, qui Halæ Sue vorum foedus ad Germanicam (ut ipsi ajebant) libertatem tuendam, fœderatosque Brandenburgensem ac Neoburgensem defendendos percusserant, quidquam moliebantur. De ejus fœderis rationibus Federicus Palatinus, Rheni Comes, ac Brandenburgensis, Septenviri, Senatum per Baptisam Lentium certiorem fecere ; qui eorum nomine, ne per Venetas ditio nes iter externis copiis, neve armorum exportatio permitte retur, petiit ; consilia quin etiam Patrum exquisivit. Principibus a Senatu gratiæ actæ, postulatis responsum : adeo pa tentes aditus ac latas ditiones Reipublicæ esse, ut difficulter itinera impediri possint : arma exportandi, quibus hac tem pestate imprimis opus sit, facultatem fieri nemini : ea demum prudentia rerumque usu Principes pollere, ut aliorum consiliis minime egeant : quacunque vero in re possit, semper illis Senatum gratificaturum.

M. D C. XI.

1611

Philippus quoque cum a pacis consiliis minime ab horreret, Comiti Fuentano defuncto Sueßanum, Castellæ, ut ajunt, *conestablium*, in Insubrum administrati one

cionem successorem dedit, statimque in Italiam proficisci, ac
dimittere copias jussit. Qui anni superioris exitu cum in
Insubres pervenisset, mandata perficere aggressus, Regis li-
teras per Alphonsum Quevam, legatum, ad Patres dedit,
quibus literis Philippus Senatus significabat: *Publicæ pacis
tranquillitatisque studiosum se semper extitisse; illam cum
æque & Pontifici Maximo & Reipublicæ cordi esse in-
telligeret, eorum abdicationibus permotum, Suessanum Co-
nestablium in Italiam misse, qui, exercitu dimisso, o-
mni suspicionum nube remota, cuncta pristinae securitati
ac quieti restitueret: eidemque præcepisse, ut in Rempu-
blicam omnia benevolentia signa exhibereret; atque, ut in-
ter finitos populos mutua benevolentia coalesceret, cura-
ret.* Literas Queva disertis verbis subsequutus, Philippi in
Rempublicam propensam voluntatem ac studium patefecit,
deque Africana victoria, qua nuper Hispani Arachiae por-
tum extra Gaditanum fretum occupaverant, & inde ad ma-
iores in iis oris profectus faciendo sibi gradum struxerant,
certiores Regis nomine Patres fecit. Philippo, quod, belli
suspicionibus discutitis, per tot annos altam in Italia pacem
sartam tectamque servari jussisset, quod Suessanum Conesta-
blium, nuper in Insubres missum, veterem amicitiam cum
Republica retinere, atque officiis quibuscumque fovere præ-
cepisset, per literas Senatus gratias egit; Africanamque vi-
ctoriam & Arachiae portus adeptionem est gratulatus: qui-
bus postea literis Rex humanissime respondit. Suessanus
kopias dimittere cœpit: per Alphonsum Quevam Germanis
militibus per Reipublicæ ditiones iter petiit. Id ultro a Se-
natū concessum, qui partim per Bergomates ac Brixenses,
partim per Benacum lacum donum redire. Helvetii mox
dimissi. Sabaudum vero, qui ægre admodum, ut se se
copiis nudaret, adduci poterat, Regina mater, Varena ad eum
missa, ut tandem, consiliis belli sepositis, in publicam pacem
ac tranquillitatem conspiraret, adduxit; sensimque amotis
armis, quæ gravissima Italiæ mala portendere videbantur,
pax affulsi: licet non nihil communem lætitiam ea, quæ
in Genuensibus Apennini jugis acciderant, interturbarint:
cum repente Barbuus præfectus cum peditibus sexcentis, atque
H. Mauroceni T. III.

1611
Castellæ
Conestable
Fuentane
comiti sus-
fectus Hi-
spanorum
kopias di-
mittit.
Philippus
Regis ad
Veneris li-
teræ.

*Arachiae
portus ab
Hispanis
occupatus.*

*Veneris trās-
itum per
suas ditio-
nes Germa-
nis permit-
tant.*

*Sabaudie
Dux Gallo-
rum suas
kopias di-
mittit.*

1611 equitum manu Alexandria movens, Sasselium oppidum occu-
Sasselium
*ab Hispanis
occupatum.* passet. Ea re non modo Genuenses, quod in suis ditioni-
bus castellum esse dicent, finitosque præpotentes perhor-
rescerent, sed alii quoque Principes, qui astus artesque gen-
tis noverant, vehementer commoti sunt. Hispani, ut factum
lenirent, non ad amplificandam Regis potentiam, quæ per-
ampla in Italia esset, ac pene regnorum mole fatisceret, sed
ut pacem publicam tuerentur, atque Caroli Allobrogis Ducis
conatus præverterent, ea fecisse ajebant. Hæc atque ejusmo-
di Alphonsus Queva, Ducis nomine suppresso, in Collegio
Patrum facto prætexuit, nihilque ea in re, nisi quod iusti-
tiæ atque æquitati consentaneum esset, regem decreturum
affirmavit. At Genuenses legatos ad Philippum in Hispa-
niam conquestum misere, resque Madriti agitari cœpta.
Menapiorum quoque controversias, potius consilio quam
vi dirimendas sperabatur, Principum cunctorum a bello
aversis animis. Gravia insuper, quæ inter Rudolphum Im-
peratorem ac Matthiam fratrem nuper exarserant dissidia,
quod Cæsar Silesiam ac Moraviam ab eo repeteret, com-
posita; Matthiasque Hungariæ ac Bohemiæ regni insigni-
bus est inauguratus: qui binis literis, & suscepta diadema-
ta, & Rudolpho fratri se reconciliatum, Senatu significavi-
vit: paribus officiis gratiarum ac gratulationis amico Regi
responsum. Sub id quoque tempus Margarita, Ferdinandi
Archiducis Austriæ soror, Philippi Hispaniarum Regis conjux,
excessit e vita. Optimæ ac religiosissimæ Reginæ obitum per
literas, perque legatum Petrum Priolum Senatus Philippo
doluit; qui itidem & literis & verbis per oratorem Patribus
gratias egit.

*Matthias
Austrius
Bohemie &
Hungaria
regnum
insignia sus-
cipit.*

*Margarita,
Hispanie
Regina,
obitus.*

*Octavianus
Bonus Pa-
schalico
quaestori
susceptus.*

*Cenetenses
controver-
sia denuo
suscep-
ta.*

Philippo Paschalico, qui ob ingentes curas ac labores
in legatione citra Mincium obeunda in gravem morbum
inciderat, redditus a Senatu in patriam concessus; Octa-
vianus Bonus successor lectus, qui in Carnis atque in Hi-
stris id munus exsequeretur. Rursusque cum Pontifice vete-
res ob Cenetenses controversiae repullulascere coepere. Nam
cum Bonus Cenetal summo favore populi ingressus, ca-
strum civitatemque invisiisset, edicto proposito, potentium
vi pressos sublevaturum, cunctis ex aequo jus redditu-
rum,

rum, vulgasset; id ægre initio Paulus ferens, summopere cum Marino Caballio, legato, conquestus est. Verum cum ea, quæ acta fuerant, legitime facta, neque quidquam Apostolicæ Sedi injuriæ illatum, Senatus tueretur; eo tandem ventum est, ut extra judicium, quemadmodum sæpius inter Principes fieri consuevit, scriptis utrinque ageretur; qua in re ejusmodi rationibus nixa est Respublica, ut aperte Pontifex diceret, jam in Cenetensium causa nil esse, cur amplius Veneti perturbarentur, cum publicis documentis, temporum serie nunquam intermissa possessione, constaret, supremum in ea civitate imperium Venetorum esse. At Paulus cum victum se minime fateri veller, a tempore beneficium petendum, quam quidquam certi definiendum satius est arbitratus. Exinde qui singulis annis procuratores a Cenetensi populo creabantur, Venetas se contulere, fideique sacramento sese Venetæ Reipublicæ obstrinxere. Marinus vero Caballius, legatus, Romæ excessit. Ejus loco statim a Senatu sufficitus est Thomas Contarenus; qui cum ex Batavorum legatione, de qua superius meminimus, reverteretur, orator ad Rudolphum Imperatorem lectus fuerat, jamque ad Germanicam legationem cuncta adornaverat.

Marini Caballii oratoris obitus.

Thomas Contarenus ad Pontificem orator.

Hieronymus Superantius ad Caesarem orator.

M. D. C. XII.

Contareni loco Hieronymus Superantius ad Rodulphum lectus, qui proximi anni exordia suo obitu insignivit. Curis namque atque animi angoribus potius quam morbo confectus (pridie enim nihil de assueta vitæ ratione immutaverat) xij. kal. februarii summo mane excessit e vita. Id vero memoratu dignum, Spiræ eadem die atque hora, dum sacriss in primaria ecclesia datur opera, super Henrici & Corradi Imperatorum sepulchra lumina inspecta, quæ sublata, templo omni circumacto, in eisdem sepulchris insederint, ac demum evanuerint. Hæc Spiræ Episcopus literis prodidit. Princeps sane inter optimos censendus, cum, Germaniæ rebus admirabili prudentia in summam tranquillitatem adductis, bella cum Amurathe ac Mahomete, potentissimis Turcarum

Rudolphi Caesaris obitus.

1612

Regibus , suscepit ; egregioque ad posteritatem exemplo , prælio sepe victis , saepe arcibus oppugnatis & captis , præferocem gentem vinci posse docuerit . Neque dubium est , si ipse , qui in umbra parietibus septus vitam agebat , aliquando armatus in aciem processisset , quin , tota Germania commota , excitaque ex aliis Europæ prævinciis ac regnis innumerabili prope mortalium multitudine , ingentes victorias relaturus fuisset . Egregio in Rempublicam animo fuit : vicissim mutuis benevolentiae signis certatum : Uscochis a Liburniæ litoribus amotis , iis incommodis , quæ Venetorum subjecti perpetiebantur , prospicere saepe pollicitus ; licet quandoque in eos severius animadverteret , bello turcico fortasse impeditus , promissa non præsttit . Rudolpho mortuo , Romanorum Rege , qui ei succederet , non designato , ex aureo Caroli quarti diplomate , imperii procuratio a Rheni Palatino Comite suscepta est , ac pro Imperatore deligendo septemviralia comitia indicta . Per eos dies Hieronymus Superantius , Republicæ ad Rudolphum orator , cum Pragam pervenisset , neque ob illius valetudinem adire , legationemque obire potuisse , Matthiam Archiducem ibi præstolari a Senatu jussus est , cui Cæsaris obitum doluit , atque ab eo benigne summaque honoris significatione est exceptus .

In Gallia , belli curis omissis , in id Regina imprimis incumbebat , ut , impubere filio , ac nondum ad regni gubernacula capessenda idoneo , pacem cum Principibus , ac præsertim cum Hispanis servaret . Adhuc enim cunctorum hærebat animis , quot superioribus annis eorum vel astu , vel armis gravia Galliæ accidissent . Quocirca amicitiam cum Philippo mutuis legationibus atque officiis colere , de affinitate jungenda agere , omnia facere , ut cum Rex per ætatem dominari posset , regnum pacatum firmumque inveniret . Stimulabat præterea femineum animum ambitione , cum nihil ad gloriam præstantius & cum mulieribus sibi accidere posse arbitraretur , quam si Hispaniarum præpotentis Regis filiam , filio connubio copularet , filiam vicissim Philippi filio conjugem daret . Itaque re agita , tandem nuptiæ mutuae pactæ sunt . Ea re haud parum Gallorum animi commovebantur : suspectam potentissimorum

Re-

1612.

*Gallorum
& Hispanorum Regum nuptias.*

Regum necessitudinem : quæ alias Hispani in Gallia moliti sunt, memorare : arma in regni viscera illata , dissidiorum civilium semina sata , regiam Lutetiae urbem obseßam , facem in regnum venturam , qua brevi humana cuncta ac divina incendantur . Eædem cogitationes Anglum , Germanos , Helvetios , Rhætos , atque Italos subierant , ne Galliæ & Hispaniæ Regum sociata arma , aliquid publicæ adversum paci parerent ; Rege enim impubere , matre in Hispanos (quorum valde amicitiam concupiverat) propensa , plerique opinabantur , nihil nisi ex Hispanorum nutu ac voluntate in Gallia decretum iri . Hæc cum Regina , atque ii qui rebus præerant , animadverterent , indeque non exiguum ad Galliæ regnum labem perventuram , intelligerent ; factum mollire , e Principum animis suspicionum semina exscin dereconabantur . Quapropter Leonium , Scampignio in Veneta legatione suffectum , Patrum Collegium adire , paetasque nuptias significare jussit : *Ad Galliæ tranquillitatem pacemque , quam sibi Magnus Henricus veluti scopum proposuerat , matrem Reginam prospiciensem , affinitatem cum Philippo Hispaniarum Rege junxisse ; id enim & Galliæ quieti , & totius christianæ reipublicæ incolumentati mirum in modum conducere arbitrari : inania esse , quæ passim jactarentur , bis nuptiis quidquam de Regis in fœderatos ac socios veteri benevolentia demptum fuisse : jura regnorum , provinciarum , fœderum perpetua , eademque semper esse ; nulla re concuti , labefactari , aut impediri posse . An ii , qui frena ambitiose nimium sese efferentibus injecissent , eorumque cursum retardassent , modo amicorum immemores ac desides spectatores evaderent ? Tantum abesse , ut eo conjugio in veteres Gallorum amicos Regis voluntas imminuta sit , ut potius omni officiorum genere eos colendos existimet : itaque ex animis , si quæ suspiciones exortæ sint , penitus amovendas esse ; eundem in Rempublicam Gallorum Regem , quem sæpius experti sint , Patres habituros .*

*Leonius
Gallus ora-
tor Venetis
regias nu-
ptias signi-
ficavit.*

Appetente vere varii cum domi tum foris motus exstitere . Initia a Ferrariensibus exorta , qui suos proferre fines nixi , multa Reipublicæ rationibus ac juribus adversa egerant . In Gauri finum , quem Fornacium nostri receptum vocant , illati , signa , quæ

*Venetorum
& Ferrarensium de
finibus con-
troverſie.*

1612 quæ ultro citroque commeantibus iter dirigerent, certis locis statuerant; vestigal, quod *anchorarium* vocant, imposuerant; qui exigerent, delegerant. Id minime ferendum Senatus ratus, ne negligentia temporis processu publica iis in locis jura deperirent, Francisco Molino, Adriatici sinus praefecto, præcipit, ut ad veterem possessionem retinendam cum quatuor triremibus in Gauri sinum se conferat; usque ad Gaurum penetret; mercimoniis onusta navigia si qua offendere, statim Venetias mittat; alterius generis si inveniat, tenui vestigali jurisdictionis causa accepto, dimittat; signa diruat; *portus*, ut vocabant, *admirallum*, a pontificiis creatum, comprehendi conetur. Molinus cuncta exsequitur; cum *admirallus* sibi fuga consuluisset, alium ipse legit, cui *anchoralii* exigendi munus demandat. Pontifex de iis quæ acciderant certior factus, cum Thoma Contareno, legato, acriter conqueritur, in suis finibus a Venetis multa innovari, amota signa, vestigal impositum insuetum exigi, *admirallum* electum. Contarenus in Ferrarienses, qui suis finibus minime contenti sint, qui complura Reipublicæ rationibus adversa fecerint, culpam regerit. Neque vero iis quæ in Gauri sinu egerant, Ferrarienses contenti, cum in Lauretanorum fines sese intulissent, ligna excidissent, pascuis usi fuissent; eidem Molino jussum, Reipublicæ jura sarcire nitatur, idque ut quiete ac sine tumultu fiat, sedulo incumbat. Molinus, expositis militibus, nemora quædam incendi, mapaliaque flammis absumi jubet. Ea re Ferrarienses in vindictam armari rumor erat; quapropter Senatus Alphonsum Portum, Vicetinum, cataphractorum equitum turmæ ductorem, cum Corsis trecentis Lauretum mittit, ut, si quid finitimi moliantur, obsistat. His cum vehementius Pontificis animus commoveretur, ut ei aliqua ratione, salvis Reipublicæ juribus satisficeret, Adriatici praefecto Senatus jussit: quæ cum commeatu Ferraria m naviglia peterent, libere absque vestigalis exactione iter habere sineret. Eo aliquantis per sedari Paulus cœpit. Inde de finium controversiis amice definendis, deque sequestris in rem præsentem mittendis actum. Ut bini utrumque legerentur, conventum: a Senatu lecti Bernardus Marcellus, Baptista Nanius, cui valetudine correpto Andreas

dreas Paruta suffectus est : a Pontifice Maximus e Maximo-
rum familia , ac Alduinus dicti ; qui cum postea ad Papo-
tias vicum convenissent , complures dies re agitata , ea infe-
cta discessere .

In Illyrico quoque tumultus exorti , qui a privatis inimi-
ciis in publicum erupere . Nam cum inter Reipublicæ subje-
ctos ac finitimos Turcas dissidia exarsissent , a vulneribus ad
cædes ventum esset , Turcæ aliquot a nostris male habiti ac
interfecti fuissent ; gens ferox atque insolens , privatas publi-
cis vindicare injuriis moliebatur : iamque in Jaderensem agrum
depopulatura ferebatur . Quibus cognitis , Camillus Trivisanus ,
equitum præfetus , vir fortitudine atque militari expe-
rientia , cum in Pannonia dimicasset , clarus , ne quid nostri
detrimenti acciperent , summopere nitebatur : cumque sexcen-
tos partim pedites partim equites in ditiones Reipublicæ
impetum facturos per exploratores Trivisanus cognovisset ,
obsistendum ratus , equitum multo minore numero in insi-
dias pertrahere Turcas conatur : qui cum fastu ac incondi-
to clamore more gentis irruerent , Trivisanus inopinantes
a latere aggreditur . Improviso eventu perterriti terga ver-
tunt : quinque ac triginta ex iis interfecti , e nostris nemine
desiderato . Eo certamine finitimi omnes Turcæ commoti ,
arma capiunt , ad Bossinæ Bassam querelas deferunt , ut
ex tenui scintilla brevi ingens exarsurum incendium vide-
retur . His de rebus Senatus certior factus , Marco Antonio
Venerio , Illyrici atque Epiri legato , mandat , cuncta ad
Turcarum impetum sustinendum , subditosque tuendos com-
paret ; copias cum equestris tum pedestres in Reipublicæ fi-
nibus cogat ; neque ex iis nisi lacesitus pedem efferat , ne
exinde turbandæ cum Turcarum Rege pacis occasiones exo-
riantur : si Turcæ Reipublicæ ditiones aggredi , atque in eas
impetum facere velint , quacumque ratione fortiter atque
alacriter obsistat . Ducenti e Croatia pedites adjecti , quatuor
armata navigia mittuntur . Augustino Canilio , qui Venerio
suffectus in provinciam iter habiturus erat , eadem injun-
cta sunt : atque ut nihil , quod ad dissidia sedanda at-
tineret , prætermitteretur , ad Venerium datae literæ , quibus
statim ad Bossinæ præfectum nuncium cum literis mittere ju-
be-

1612

bebatur, ut de iis quæ acciderant edictum, ad tumultus comprimendos, quietemque inter finitimos servandam impelleret. Christophoro Valerio, qui nuper in Byzantii legatione Simeoni Contareno successerat, scriptum; ut, iis quæ acciderant Visiro expositis, ipsum ad pacem in finitimis Illyrici regionibus firmandam hortaretur. Qui, literis atque nuntiis statim ad earum regionum præfectos missis, quamprimum omnia dissensionum semina evelli jussit. Finitimi Turcæ, licet ingenti irarum æstu ex iis quæ evenerant perciti, in armis essent, suosque minime inultos se passuros minarentur; attenuam, sensim elangescente impetu, ad concordiam redire: cuius rei non minimam partem laudis Hieronymus Foscarius, Aloysii filius, Trivisano in equitum præfectura successor, reportavit.

Dum hæc foris gererentur, domi in Angelum Baduarium a Decemvirum consilio graviter est animadversum: qui anno M. DC. VII. quod occulta cum Principum ministris adversus leges colloquia habuisset, a Decemvirum collegio præsens carceris poena per annum damnatus, perpetuo a secretioribus Reipublicæ collegiis ac conciliis exclusus fuerat, ea conditio ne insuper adjecta, ne ullo unquam tempore Venetorum ditionibus egredi atque in alias terras proficiſci posset: eo judicio supra quam dici posset indignatus, auroque corruptus, annuis pensionibus donatus, quid Patres consulerent, quid molirentur, Principibus aperiebat. Sed tandem immani scelere detecto, ut in vincula conjiceretur, Decemviri decrevere. Verum sibimet culpæ conscius, fugam arripuit. Viginti quatuor horarum spatio in jus vocatus, cum non adesset, in absentem lata sententia est: æterna infamiae nota inusta; ex albo nobilium expunctus; perpetuo exilio, bonorum publicatione mulctatus: iis, qui captum Venetas perducerent, interficentve, præmia ingentia proposita: comprehensus, laqueo necatus, mox inverso capite pedibus furcæ appensus, quæ poena proditorum est, spectaculum populo exhiberet: neque ullo unquam tempore in patriam revocari posset. Quæfitoribus quoque mandatum, cum Regibus ac Principibus agerent, ut, si quando in eorum ditiones locave se reciperet, Venetas transmitteretur.

*Angelus
Baduarius
denuo per-
duellonis-
teus.*

Cum

Cum vero a supremo magistratu in continentem missio, 1612
 conseleratis facinorosisque hominibus, vel exilio multatis,
 vel ad transtra ablegatis, vel nece damnatis, tranquillitas ac
 securitas parta ingenti subditos lætitia affecissent; eadem re-
 medii genera iis in locis, quæ Respublica in oriente possidet,
 adhibenda esse Senatus consulto Patres decrevere. Tres lega-
 torum quæsitorumque titulo, cum vitæ necisque potestate
 missi, qui trans Saffonem Venetas ditiones inviserent: Cor-
 cyra lustrata, in Cretam recta contenderent: a ditioribus ac
 potentioribus oppressos sublevarent; in magistratus, si quæ for-
 te adversus leges fecissent, animadverterent: inde in Tenum
 ac Cytheram, Cretæ magistratibus subjectas, idem munus
 obituri transirent: in reditu Cephalenem Zacynumque ap-
 pellerent. Lecti sunt Octavianus Bonus, qui anno superiori
 eodem munere in Carnis perfunctus fuerat, Joannes Pascha-
 licus, Marcus Lauretanus. Ut vero Cretæ sæpius frumenti
 inopia laboranti, quod incolæ vitium lucro illecti agricultu-
 ram desererent (cui malo legibus licet severissimis Senatus-
 que consultis nunquam obviam iri potuerat) succureretur,
 quinquaginta aureorum millia eo transmitti decretum, ex qui-
 bus frumenta in publica horrea adservanda coemerentur,
 quibus opportuno tempore regno subveniretur, & mercato-
 rum nimia cupidio coerceretur.

Hæc cum ad maritimas oras tutandas decernerentur, haud
 impar solicitude in terrestri imperio tuendo adhibebatur; de-
 que Rhætico fœdere in decem annos isto, cuius novem jam
 elapsi erant, instaurando Patres cogitabant. Id ut facilius
 consequerentur, Senatus consulto Antonium Mariam Vincen-
 tium, a secretis, eo mittere decrevere: qui adeo aversos
 animos Rhætorum comperit, ut in veteri cum Republica
 amicitia, absque societatis nexu, perseveraturos dicerent.
 Huic sententiæ multa prætexebantur: quod privatae pensio-
 nes minime persolutæ, commercia interdicta, erga illos ho-
 noris significationes prætermisæ fuissent; licet contra Vincen-
 tius affirmaret: Rhætorum consilio, ne privati a Principibus
 pensiones acciperent, vetitum; ultiro citroqué commendi fa-
 cultatem, pestilentia in Helvetiis grassante, ablatam; neque
 quidquam, quod genti vel commodo vel decori esse po-
 tue-

Legati &
 Quæstores
 in orientem
 a Senatu
 missi.

Antonius
 Maria Vin-
 centius in
 Rhetus a
 Senatu mis-
 situr.

1612

tuerint, a Republica prætermissum. Verum in plebe ea nimurum imvaluerat opinio, quæ Hispanorum finitimorum metu, Carlique Paschalii, Callorum oratoris, officiis augebatur, qui omnes ingenii nervos, ut Venetorum cum Rhætis societas dirimeretur, intenderat: neque solum suæ factionis homines confirmare, sed eos qui Reipublicæ favebant, qua prece, qua minis, qua pecunia ad se attrahere, nixus fuerat: eo etiam, ut a nonnullis existimabatur, Venetis parum propensus, quod cum librum *de Coronis* edidisset, ejusque exemplar ad Senatum misisset, nullo, ut fieri quandoque solet, publico munere donatus fuerat. Itaque Jacobum Molinarium Rhæti Venetias misere, qui Collegium adiens literas, quibus foederi renuntiabant, detulit. Iis a Senatu breviter graviterque responsum; plerisque Patrum, qui parum ex ea societate utilitatis Rempublicam tulisse, multumque auri impendisse, cogitabant, id Rhætorum decretum non moleste admodum ferentibus; aliis contra, quod ea ex parte exterarum gentium auxiliis evocandis Venetis aditus, Gallorum potissimum interventu, clauderetur, acerbe indignantibus.

Ceterum cum de Imperatore eligendo comitia non sine magna animorum suspensione, cuinam suprema in christiana republica dignitas deferretur, haberentur; tandem Electorum omnium consensu Matthias Archidux, Rodulphi frater, idibus junii Imperator renunciatus, ac Francfordiæ summa celebitate inauguratus, Imperiique diademate ornatus est. Sacris catholico ritu habitis, Septemviri omnes, Protestantes quoque (quod alias non acciderat) interfuerent: statimque ad eum bini de more a Senatu oratores gratulationis muneri obeundo lecti, Augustinus Nanius, Franciscus Contarenus. Per eos dies Vincentius Gonzaga, Mantua Dux, naturæ concessit, Francisco, Ferdinando, Vincentio, filiis relictis. Franciscus major natu, qui patri successit, statim Jacobum Arci comitem ad Senatum misit; qui Vincentii patris obitum & ejus successionem patribus significaret, quæcumque a se in Rempublicam observantiæ argumenta proficiisci possent, deferret. Pari officio a Senatu responsum: Petrus Gritus ad eum legatus est.

Hoc

*Matthias
Imperator
renuntia-
tur.*

*Augustinus
Nanius &
Franciscus
Contarenus
ad Mat-
thiam Cæ-
sarem ora-
tores.*

*Vincentii
Mantua
Ducis obi-
tus, &
Francisci
successio.*

*Petrus
Gritus ad
Mantua
Ducem ora-
tor.*

Hoc rerum statu res Venetæ erant , cum Leonardus Donatus , Princeps , repente ex humanis excessit . Nam xvij. calendas augusti cum mane , infirma licet valetudine , in Patrum Collegio fuisset , publicis negotiis vacasset , acriter vehe menterque disceptasset ; ex publica aula , cum in privatum cubiculum , quietis causa , se se recepisset , famulosque amandasset , animi deliquio extemplo correptus , interiit . Eo repentino casu perculsa civitas ingentes doloris significationes edidit . Fuere in Leonardo Donato , quas cuncta posteritas admiretur , egregiæ virtutes , vitæ morumque integritas , prudentia singularis , eloquentia admirabilis ; unus & idem semper in vita tenor , quem nulla prospera extulere , nulla adversa deterruere ; amor in patriam , in Deum pietas eximia . Etsi non defuere maligni ac perversi homines , qui inclito Principi notam nimium politici aspergere niterentur : attamen ita res se habet , ut quemadmodum nullum fortasse in administranda Republica parem habuit , ita in iis , quæ ad christianam religionem attinent , nulli unquam de cultu observantiaque concesserit . Sæpius errata expiare , cælesti divinoque pane se reficere , pietatis munera implere . Quæ pro patria egerit , quot legationes obierit , quos tum domi , tum foris magistratus gesserit , alio loco a nobis exarata sunt . Exequiis de more habitis iustisque persolutis , de novo creando Duce consilia iniri cœpta . Ad summam dignitatem aspirabant Marcus Antonius Memus , Antonius Priolus , Joannes Bembus , Joannes Mocenius , omnes Marcii Procuratores , omnes summos in Republica honores consequuti . Sed , ut assolet in involuta illa comitiorum ratione , modo huc modo illuc fluctuante ac reciprocante sorte , tandem in eo suffragiorum æstu omnis in Memum fortuna incumbere visa est . Itaque decimo kalend. augusti Marcus Antonius Memus Princeps renunciatus est ; civis provecta ætate , annum enim septuagesimum sextum expleverat ; ea proceritate ac majestate , ut inter alias eminentes , cunctorum in se ora vultusque converteret ; ea morum suavitate ac comitate , ut omnium sibi animos conciliaret ; quique ætatem omnem in publicis muneribus , ac præcipue in regendis civitatibus contriverat . In sequenti die , divi Jacobi festo , summa omnium lætitia inauguratus , principatum

1612
Leonardi
Donati
Princ. obi-
tus & ejus
elogium .

Exstat
Leonardi
Donati
Principis
vita a
Mauroce-
no descri-
pta , & edi-
ta Vene-
tiis , apud
Antonium
Pinellum ,
1628. in 4.

Marcus
Antonius
Memus , Ve-
netiarum
Dux .

1612 init; nunquam tanta civium concordia, nunquam tantus in publicum bonum consensus extitit.

Vix Augustinus Canalius, Illyrici atque Epiri legatus, magistratum inierat, cum rursus ab Uscochis exorta dissidia, latius sese diffundere coepere. Cum enim aliquamdiu repressi, sensim irrumperent, Paulus Ghinius leborum praefectus, in eorum manum quamdam delatus, expositis militibus, insequeretur, in Jaderensis ditionis nuper ab incolis extructum pagum sese recipiunt, macerisque tecti acriter se tuentur. Ghinius corona militum septos obsidet; si vi aggrediatur, veritus, ne, destructo pago, ingenti incolae damno affiantur; colloquii, Uscochis poscentibus, copiam facit: fide data, quinque obvides tradunt, quos statim captivos ad Canalium mittit, ac quid sibi faciendum sit petit. Canario, qui his de rebus Senatum certiore fecerat, jussum, captivos, qui in Ghinii potestatem, data fide, concesserant (eam quippe hosti quoque servandam semper Patres existimarunt) dimittendos curet. Interea cum Georgius Dannicichius cognovisset, Hieronymum Marcellum, Curitae praefectum, ad Bescam insulae illius oppidum morati; trecentis circiter Uscochis lembis impositis, Bescam improviso delatus, nihil ejusmodi opinantem, captivum una cum scriba facit: Seniam perductum, in cum nullum contumeliae minarumque genus praetermittunt. Ea re civitate vehementer commota, statim subsidia militumque supplementum in Illyricum mitti decretum; ut auctus viribus legatus illatas injurias acrius ulciscatur: Epirotae ducenti, Corsi trecenti, Itali septingenti conscribantur, latum; deni iis qui in Illyrico lembi erant, adjiciuntur. Francisco Priolo, Raspurgi praetori, cui antea legati munus in Istris a Senatu injunctum fuerat, trecenti itidem e Cyrno milites adjuncti. Horatio Montio, Guidi Vbaldi mathematicarum scientiarum fama celeberrimi filio, militiae praefectura committitur, statimque in Istriam proficisci jubetur: ut si Uscochi quidpiam iis in locis in incolas (veluti rumor erat) molirentur, averti, atque consilia ex opportunitate capi possent. Canalius legatus Moschenizzam, praedonum perfugium, edito loco in monte situm oppidum, triginta ab Albona passuum millibus, oppugnare statuit. Noctu aliquot praemissis

Hieronymus Marcellus, Curitae praefectus, ab Uscochis captus.

Senatus de c r e t a ad Uscochorum temeritatem coerendam.

Franciscus Priolus, in Istria legatus.

Horatius Montius, militum praefectus.

ad

ad iter explorandum lembis, ipse in albescente die cum prætoria atque aliis triremibus in conspectum oppidi venit, milites ac tormenta exponit. Sed qui ei præerant milites, cum jam se ad excipiendum impetum comparassent, atque difficulter admodum per acclive montis tormenta evehi possent, tribus e nostris in eo conatu interfectis; rem longiori tempore egere Canalius animadvertis, alio conatus vertendos satius existimavit. Itaque Labranam, haud longe a Moschenizza castellum, incendi ac diripi jubet. In ea direptione mulieribus atque iis, qui ad templa confugerant parsum. Ea re ab Uscochis cognita, vicos aliquot Raipurgensis agri depopulantur. Priolus prætor trecentis Corsis, expeditis strenuisque militibus, qui nuper in provinciam venerant, damna nostris illata, quacumque ratione sarcire nitantur, mandat: qui in Ferdinandi ditiones irrumpentes, obvios quoque prosternunt, prædas agunt, jumenta abigunt, cuncta ferro atque igne per quinque passuum millia excurrentes, eme-
tiuntur.

*Labran
a Canalio
legato dire-
pta & in-
corsa.*

*Stephani
Roborei,
Ferdinandi
legati, ad
Venetos ex
positio.*

Interea Ferdinandus, ad quem de Venetorum indignatione atque apparatu nuntii pervenerant, Stephanum Roboreum, Fluminis oppidi præfectum, Venetas. mittit: qui una cum Queva Philippi legato Principem, Patresque adiens, quam ea, quæ ad Curitam acciderant, gravia Ferdinando fuerint, exponit; egregiam illius in Rempublicam voluntatem testatur; altera ex parte acriter conqueritur: *irrup-
tiones in ejus ditiones factas, abactas prædas, incensos
vicos, cuncta hostilitatis signa edita: se quidem in fontes de-
bitis pœnis animadversurum, ne imposterum damna inferan-
tur, connixurum: id autem vicissim postulare, ut arma a
Republica removeantur, damna sarciantur, nihil in infantes Ar-
chiduci subjectos hostile committatur.* Roboreo ejusmodi Senatus consulto responsum datum, quo a Reipublicæ subjectis per tot annos damna accepta, Patrum diuturna patientia, a Cæsare ac Ferdinandō remedia petita, irrita promissa memorabantur: *Nuper his omnibus indignissimam prætoris captivitatem accessisse. An ledi amplius patientiam suam paterentur? an subiectos crudeliter vexari, turbari, diripi, necari finerent?* Nisi tot incommodis prospiciatur, nisi tantorum malorum stirpes penitus

1612

exscindantur, quin omnia aggrediatur, experiatur, efficere Se-natum non posse: id & jus exigere, & ad concreditum sibi a Deo Optimo Maximo populorum regimen spectare: quapropter unum tantum superesse, ut si ea, quæ per omnium ora de Ferdinandi pietate ac religione circumferuntur, vera sint, hoc conselerorum hominum genus e suis oppidis, locis, li-toribus expellat; sartam semper atque inviolatam ei amicitiam cum Republica futuram.

Dum hæc agerentur, Pragæ inter Matthiæ Imperatoris præ-consultores diversis sententiis disceptabatur. Erant, qui, cog-nitis, quæ nuper in Istris acciderant, Ferdinandi agros in-vadi ac diripi minime ferendum dicerent: vim vi repellen-dam, cogi milites, in ditiones Reipublicæ excursiones facien-das, censerent: bello Pannonicæ claros duces, fortes milites, omnibus laboribus ac periculis duratos atque assuetos, non de-futuros; Germaniæ populos Italæ invadendæ cupidos avidis animis occasionem arrepturus. Alii contra mollius agendum arbitrabantur: Non ejusmodi temporum conditionem esse, ut dubia cum Rege Turcarum pace, in diversas factiones Ger-mania distracta, ad arma deveniendum sit: facilima belli-rum initia, incertos exitus esse: Venetos auro, viribus, ami-cis præpotentes: consilio potius ac lenitate utendum, ne exor-ta dissidia in christiane reipublicæ pericolosum atque exitiale

bellum erumpant. Eam sententiam Barbitius tuebatur, quam Melchior Clefelius, Viennæ Archiepiscopus, cui summam rerum consiliorumque Matthias demandaverat, amplexus est. Itaque, Queva petente, ut utrumque ab armis cessaretur, quo postea amice de remediis adhibendis, deque Uscochis amo-vendis ageretur: jam enim Cæsari statutum esse, ut quacum-que ratione omnium dissidiorum fibræ evellerentur: Senatus, usitato adversus piratas maritimo pugnæ genere retento, ut terra tantum arma amoverentur, assensus est; ea quoque, si piratæ pellantur, amoturum pollicitus. Sub id tempus Augusti-nus Canalius, legatus, Jaderæ excessit; cumque rerum condi-tio poscere videretur, ut Senatori proiecto, maximisque in re-bus exercitato ea provincia demandaretur, Philippus Pascha-licus, qui superioribus annis præferoces piratas perdomuerat, Illyrici, Epri, Istriæ legatus et creatus; eique sumnum

*Augustini
Canalii obi-tus.*

*Philippus
Paschalicus
Canilio
suffelus.*

im-

1612

imperium in sinu Adriatico tributum . Erant omnia in Paschalico præclara , sed id imprimis eximum , quod ea tempestate , qui maritimæ militiae scientia atque usu excelleret , ne mo ei anteferri posse censebatur . At Queva ac Roboreus rursus instare , petere , flagitare , ut , maritima obsidione amota , commercia restituantur , Uscochi captivi (de quibus superius diximus) dimittantur : jam procuratores Senniam missos , jam de sceleratis ac sontibus pœnas reposci : Cæsar ac Ferdinandi egregiæ in Rempublicam voluntati id tribuerent . Senatus omnia Paschalico permissurum affirmat , propediem illum in provinciam iturum ; quidquid , salvis Reipublicæ rationibus , possit , concessurum ; obsidionem vero , ni tot pollicitis re ipsa responsum fuisse Patres cognoverint , laxari non posse . Paschalico injunctum , ut Liburniæ oppida , litora , omnemque earum regionum tractum quam maxime premat , Uscochis aditum intercludat : reliqua ejus prudentiæ , & consilio permissa . Eodem tempore de controversiis hisce componendis , deque Uscochis amovendis a Hieronymo Superantio , apud Cæsarem legato , Senatus jussu , agebatur . Sæpius Prægæ , sæpius Viennæ cum Cæsareis disceptatum . In primis , ut damna a nostris in Ferdinandi ditionibus illata , quæ haud mediocria fuerant , sarcinentur , Cæsarei flagitabant ; quibus cum acriter Superantius obstitisset ac de sententia validis rationum momentis decidere coegisset , tandem ,

M. D. C. XIII.

SUb anni insequentis initium in has conditiones Viehnæ deventum est : Uscochos debitum pœnis plebi curaturum ; impostorum neque Senniæ neque maritimis in locis commorari , degere , recipi passurum ; ne damni quidem minimum inde ad Rempublicam amplius perventurum , Cæsar pollicetur . Veneti contra captivos tres (jam enim ex quinis bini interierant) restituere , obsidionemque laxare spondeant . Ferdinandus , his cognitis , edictum in eos , qui Uscochos aut Venetorum exules , quorum plerique Uscochis ipsis se adjungere solent , juverint , foverint , receperint , vulgat . Senatus (et si nondum pollicita præstata fuissent) in Cæsaris gratiam ,

1613
Uscocho-
rum res
compositæ .

1613

Paschalicum dimittere captivos, obsidione mitiori uti jubet : Jamque , oppignerata Cæsaris fide , ut tandem tot malorum finis inveniretur , sperandum videbatur , cum favillæ cinere veluti suppressæ , vehementius ac latius , uti postea narrabimus , exarsere .

Ejusdem anni principio omnium oculi mentesque ad ingentes Achomatis , Turcarum Regis , bellicos apparatus convertebantur . Nam Amurathes , quem anno millesimo sexcentesimo decimo , cum exercitu in Persidem missum diximus , cum ad pacem omnia consilia traduxisset , de cordia ineunda cum Sopho egerat . Verum summis involuta difficultibus res erat . Tributum annum a Persarum Rege , quod pro captis ab eo turcicis ditionibus penderetur , Achomates petebat . Petitioni nulla Sophus ratione adsentiebatur . Itaque inter pacis negotium bellique suspicione res versabatur ; cum Amurathes effeta jam ætate , gravissimis curis confectus interiit . Is lætho propinquus Nasuphum sibi vicarium delegit , statimque ea de re Byzantium ad Regem nuntios ac literas mitti curavit : quibus acceptis , licet Nasuphus perduellionis reus , in Regem motis armis , mox in gratiam receptus fuisset , eamque ob causam summam illi rerum omnium committere , durum plerique existimarent , nihilominus vel Amurathis judicio , vel præstantium hominum ad exercituum moles regendas inopia , vel longinuitate itinerum , Achomates Nasupho visiratum tribuere , copiarumque imperatorem declarare statuit ; eique per veredariosensem aliaque insignia deferri jussit ; in idque sedulo incumbere , ut pacis cum Sopho ineundæ ratio aliqua inveniretur , præcepit . Itaque Nasuphus imperii titulis decoratus ; impensius de pace pertractavit ; utque a Sopho legatus cum ferici copia ad Achomatem mitteretur impetravit . Creberrimis inde nuntiis & literis , ut quamprimum Byzantium se conferret , solicitabatur . Qui e Perside in Syriam profectus , cum per aliquot dies ad civitatem militiamque ordinandam Aleppi substitisset , magna Achomatem purpuratosque suspicione repleverat , ne assuetis artibus , parum Regis fidei se credens , aliquid in turcici imperii perniciem meditaretur . Sed tandem Byzantium una cum Persarum legato , immensa auri

*Amura-
thes Visirius
interiens
Nasuphum
exercitui
proficit.*

*Nasuphus
Visirus de-
claratus.*

1613
*Nasuphus
cum Persa-
rum legato
Byzantium
pervenie.*

aure vi pretiosissimaruinque rerum copia onustus , pervenit ; quibus Regis animum , nedum purpuratorum omnium adeo flexit ac delinivit , ut statim summum auctoritatis locum nanciseretur ; a Rege aduersitus , de rebus gravissimis consuleret , ipsumque adeo in suam sententiam pertraheret , ut penes illum summa auctoritas ac prope totius imperii administratio esse videretur . At Sophi legatus ingenti cum pompa urbem ingressus , cum de pace egisset , summo calidæ gentis artificio persuasus , sericum , nondum concordia firmata , Achomati tradidit ; ac mox , Turca uno comitante , in Persidem reversus , cum mandata egressum Sophus animadverteret , carceri addixit ; Turcæ erui oculos , nares auresque præcidi jussit ; exinde denuo ad arma ventum est . Verumtamen mense februario , vigente hieme (quod perraro accidit) Achomates cum maximis copiis , quas ad centum ac quinquaginta millia esse ferebatur , una cum Nasupho Byzantio egressus , Adrianopolim petiit . Venatum Regem animi causa profectum Turcæ vulgarerant : at exercitum viribus ac numero præpotentem , commeatu , apparatu instrutum , non sine expeditionis alicujus opinione eo anni tempore Byzantio educatum , credibile videbatur . Itaque quonam Achomatis consilia tenderent , cum magna animorum suspensione Principes circumspectabant . Etsi vero adversus Dacos arma moturum , indeque in Pannioniam bellum illaturum , nondum pace cum Cæsare firmata , plerique opinarentur ; non deerant etiam , qui , terrestribus copiis christianos Principes distinere , classe autem Melitam , vel Siciliam , vel Cretam aggredi statuisse , suspicarentur .

*Christiano-
rum princ.
de Turcarum
armis suspi-
ciones.*

*Veneti clas-
sem augent*

Senatus in ea Achomatis consiliorum ambiguitate , ne quid ad imperium maritimum tutandum prætermitteret , Joannem Jacobum Zannium , Cretæ legatum , quatuor triremibus extra ordinem sex adjicere ; Aloysium Justinianum , damnatorum triremibus præfectum , quinquaginta aureorum millia una cum pilarum , tormentarii pulveris , ceteroque bellico apparatu & commeatibus in Cretam deferre jussit . Ad Amphimalum portum arctius tutandum , Marathi , quem vocant , scopulum , communiri decretum ; negotiumque Zannio legato ac tribus quæsitoribus , Octaviano Bono , Joanni Paschalico , Marco Lauretano commissum , in aliud postea tempus rejectum est . Navalium

*Senatus
Decretum
de Marathi
scopulo mu-
niendo.*

1613

*Laurentius
Venerius,
ad Ascri-
vium lega-
tus.*

*Turca
exercitum
Adrianopo-
lis cogunt.*

*Augustinus
Dulcium in
Epirum &
Byzantium
mittitur.*

*Achoma-
tes Byzan-
tium redit.*

præfectis, ut triremes viginti magnumque galeonum instruerent, præceptum. Ascrivium Laurentius Venerius, legatus, missus; eam enim civitatem & loci natura & arte munitissimam in Rhizonici sinus penetralibus sitam, summo studio custodientiam Patres existimabant. Itaque in præsidii supplementum ut ducenti pedites, nitrati pulveris omnisque bellici apparatus, bisque cocti panis vis eo deveheretur, latum; arcium quoque architecti adjecti. Achomates interea, qui Adrianopoli substituerat, exercitum augere, una cum Nasupho militaribus munieribus incumbere, sagittarum missiliumque ejaculatione, equorum cursu se exercere, Bassis ac præfectis, suo exemplo, stimulos addere, ut brevi (jam enim ver appetebat) arma moturus videretur: licet adhuc de expeditionis ratione ambiguae esset; ac Christophorus Valerius, legatus, qui procul a Rege Byzantii erat, nihil certi significare Senatui posset; cum præsertim Nasuphus ante profectionem, occultis literarum notis Christianorum legatos ad Principes perscribere, se non passurum affirmasset, in id conquistatores itinerum missurus. Sed tandem omnia industria Valerii vicerat, qui præter cetera, quæ sapienter ad Turcas fallendos commentus est, non publicis veredariis, ut fieri consuevit, sed uni e Janizzeris, integræ ac probatae fidei, Ascrivium perferendas literas commisit; quod fideliter ille præstítit, quamvis aliquanto serius, longiore quippe suscepto per Olchinium itinere: alteras autem nullis exaratis notis, ne quid esset detrimenti, si interciperentur, per quos tabellarios solitus erat, eodem misit, cum sine publicis literis, proficisci omnino renuerent. Pervenerunt hæ Venetas incolumes, delatae celerius, & Patribus, qui Valerii astum ignorabant, admirationis & suspicionis injecere quamplurimum. Quare, ut de Turcarum consiliis rebusque certiores fierent, Augustinum Dulcium, Senatus scribam, Ascrivium contendere, atque, si ita ei videretur, in Epirum, Adrianopolim, Byzantium quin etiam proficisci jussere. At cum in itinere esset, de Achomatis repentina atque improviso Byzantium reditu Valerii literæ supervenire, quibus haud parum admirationis cunctis accessit, tantum copiarum, tantum roboris coactum, Regem ipsum regia digressum, ut, nulla edita re, fere inglorius Byzantium

1613
Persæ de-
novo arma
cœtra Tur-
cas movent.

tium reverteretur. Sed id eam ob causam accidisse constans opinio erat, quod in Perside bellum denuo recrudesceret. Cum enim, ut diximus, Sophus legatum oculis, auribus, manibusque privasset, arma in Turcarum fines intulisse, agros depopulatum fuisse, ferebatur. Ea improvisa Byzantium reversio, præter ceteros, maxime Cæsari opportuna fuit, qui impar ad tantum onus sustinendum viribus, nuper Possonii in Pannonia conventu habitu, exigua admodum ad bellum cum Turca gerendum subsidia acceperat.

Turcici belli suspicione amota, ingentia dissidiorum semi-na in Italia exorta, publicam tranquillitatem turbavere; atque in dies magnis incrementis aucta, fere omnes Europæ Principes in eosdem anfractus pertraxere. Vincentio Gonzagæ, Mantuae Duci, defuncto tres filii superstites fuerant; Franciscus, qui patri successerat; Ferdinandus, quem Pontifex in Cardinalium collegium cooptaverat; ac natu minimus Vincentius. Franciscus anni superioris exitu papularum morbo correptus, una cum parvulo filio vitam cum morte commutaverat; Carolique Allobrogum Ducis filiam uxorem, atque ex ea Mariam filiolam, adhuc lactentem, reliquerat. Ferdinando Cardinale Mantuae Duce inaugurato, statim inter eum ac Sabaudum controversiæ exarsere. Carolus filiam una cum puellula a Ferdinando dimitti petebat, earum ad se curam spectare, a matre filiam sejungi, in cuius tutela ex legum præscripto esset, non posse affirmabat. Contra Ferdinandus, æquum non esse, ut vidua, quæ fortasse Mantuanum Principem utero gestaret, alio, nisi emissio partu, concederet; fratri filiæ, quæ minor esset, ad se curam, non ad matrem attinere. Dissidia acriora efficiebantur, quod a Sabaudo in Montisferrati per ampla ditione vetera jura suscitabantur; ad puellamque Francisco ortam, si matrem filia non genuisset, pervenire eas ditiones palam profiteretur. Ferdinandus vero, licet Caroli quinti Imperatoris judicio delatam Montisferrati Principibus possessionem hereditario jure a majoribus accepisset; tamen verebatur, ne Caroli ingens ac vividus animus inde aliquid rebus suis adversum moliendi, occasionem arriperet. Dissidentia inter Mantuanum ac Sabaudum in dies augebatur. Joannes Mendoza, Inojosæ

Francisci
Mantuae
Ducis obi-
tus.

Ferdinan-
dus Dux
Mantuae
inaugura-
tur.

Contro-
versiæ inter
Sabaudia
& Mantuae
Duces.

1613

& sancti Germani marchio, Mediolani gubernator, in Sabaudum propensus, quod ab eo sancti Germani titulum acceperat, potius alere, quam supprimere flamas videbatur. Sabaudus & literis & nuntiis filiam una cum puella dimitti efflagitat: in id Franciscum Martinengium ac Lusernæ comitem, mox Victorium Principem filium Mantuam mittit; qui Ferdinandum nullis officiis de sententia dimovere, nullis precibus flectere queunt: in eo suarum ditionum suamque securitatem verti; puellam in Mantuana domo natam, non apud alium quam apud patruum esse decere, contendit.

Cum igitur nascentis incendi initia nulla ratione opprimi possent, haud parum Venetorum animi solicitabantur, nisi cito occurratur, pacem Italiæ turbatum iri conspicati. Itaque vetus institutum sequuti, Pontificem non modo, sed Galliæ ac Hispaniæ Reges, ad restinguendum incendium inflammant; ne firmioribus radicibus coalescere malum sinant. Atque ut amicum ac finitimum Principem, repente fratris obitu ad gubernacula sublatum, vix ephebis egressum (tertium enim ac viresimum annum fere attigerat) solentur; Ferdinandum Rubrum, tormentorum præfectum, Gonzagæ domui valde carum, ad eum mittunt, qui egregiam illi Senatus voluntatem significet; quæcumque ad ejus tuendas ditiones a Republica profici possint, deferat. Cardinalis ingentes Senatui gratias agit, nec unquam apud se Reipublicæ beneficiorum memoria intermorituram, profitetur. At denuo Victorius, Sabaudiæ Princeps, Mantuam contendit; eo Inojosæ marchio, gubernator, Asculanum Principem, complurium Hispanorum numero stipatum, proficiisci jubet. Civitas armatorum numero completur, arctiores custodias adhiberi Cardinalis præcipit; si vis inferatur, ad tuitionem se comparat; non enim deerant, qui vi Hispanos usuros, atque puellam, Ferdinando reluctante, amoturos arbitrarentur. Verum ille, omnia potius pati, quam ut sibi vis inferretur, statuerat, Cæsaris præfertim decreto munitus, quo apud eum matrem ac filiolam permanere sancitum fuerat. Erant etiam qui, si Ferdinandus viduam (cuius amore captum nonnulli affirmabant) sibi connubio jungeret, facile controversias omnes dirimendas, existimarent.

Venetorum
officia de di-
fidii inter-
sabaudum
& Mantua-
num compo-
nendis.

Ferdinan-
dus Rubeus
a Senatu
Mantuam
mittitur.

Victorius
Sabaudiæ
Princeps
& Ascula-
num Man-
tuam profe-
si.

In ea rerum fluctuatione ita cum Sabaudo Ferdinandum convenisse vulgatur, ut puella cum matre Mutinam deducetur; ibi cum Isabella sorore, Mutinensis Principis conjugae, tandem moraretur, donec controversiae inter Carolum ac Ferdinandum componerentur, ea tamen lege, ut matre discedente, puella illico Mantuam mitteretur. Mirabantur plerique, quod, qui hucusque tam acriter perstisisset, modo de sententia tam facile dejectus esset; illectum alii Hispanorum artibus, alii Caroli calliditate circumventum Principem fuisse arbitrabantur. Leonius, Galli legatus, quanta ex eo consilio Cardinali damna immineant, Patribus exponit: *Quid sibi certi a Carolo polliceretur? quem exitum dissidiorum expectaret? frustra filiolam Principem sibi non eripi conatum, si Mutinam perduci sinat: satius fuisse, amotis dissidiis, statim Caroli postulatis obsequi, quam diu reluctantem, obstantem, tandem se vinci permettere: bisce quacumque ratione posset, ne perficiantur, obstatum; Cardinali significaturum, ni penitus ejusmodi consilia deserat, Reginæ patrocinium amissurum.* Ut omni officio Cardinalem ad salubriora consilia traducere, atque coepitis ut absistat, suadere, nitantur Patres, hortatur. Verumtamen id accidit, quo referre pedem ac pollicitis se exsolvere Cardinalis potuit. Nam, omnibus ad profectionem comparatis, Mutina literæ adveniunt; Cæsarem Ducem, neque puellam recipere, neque si recipiat, ulla se conditione obstringi velle. Itaque re infecta, puella ex Goiti vico, ubi cum matre morabatur, Mantuam defertur. Sabaudiæ Princeps, una cum sorore, Augustam Taurinorum recta contendit. Vix Mediolanum pervenerant, cum Inojosæ marchio, veredario cum literis Mantuam missa, a Cardinale petit, ut filiolam Mediolanum deduci curet; matrem eam ibi præstolaturam. Negat Cardinalis; gubernator Didacum Levam Mantuam proficisci jubet, qui Mutinam puellam mitti flagitet; Cæsarem Estensem legibus iis ac conditionibus, in quas ipse Mantuanus consenserat, recepturum. At ipse jam se promissa implevisse, rebus immutatis, consilia quoque mutasse, neque puellam Mutinam missurum affirmat; statimque Diocæsareæ Episcopum, qui sui consilii rationes gubernatori ac viduæ exponat, Mediolanum mit-

Pacta
inter Sa-
baudum &
Mantuani
a Gal-
lo oratore
improbata.

Ferdia-
nandus
Dux a pa-
triis recedit.

Sabaudiæ
Princeps
cum sorore
Augustam
Taurino-
rum contes-
dit.

Diocæsa-
reæ Episco-
pus a Man-
tuano Mo-
diolanum
mittitur.

1613

mittit. Ea re mirum in modum incitatus Allobrogum Dux, pollicita. Cardinalem non præstisſe, datam fidem ſefellifſe, acriter conqueritur. Cumque neque pueri recipere, neque aliquam, uti petebat, Montisferrati partem obtinere posset, alia ſibi via incedendum statuit. Kalendis maij improviso Albam, Trinum ac Montem Calvum, Montisferrati oppida, tormento bellico (quod petardum vocant) aggreditur, impunitatis, atque nihil ejusmodi oppinantibus incolis, potiri ſe iis poſſe ratus. Sed cum irrito eventu res cefiſſet, ſtatiuſ duorum millium peditum copiis, quas ſecum ducaverat, oppida adortus, Trinum ac Montem Calvum nullo negotio occupat.

Hoc Allobrogi factio Itali omnes Principes, ac præcipue Veneti, vehementer commoti ſunt: Pacem, qua per tot annos Italia floruerat, abruptam: tranquillitatem publicam, pro qua ſervanda adeo ſolertes excubuerant, interturbatam: ex hiis initiis ingentia christianæ reipublicæ mala portendi. Itaque, ut tot incommodis proſpiceretur, nihil omittendum rati, Pontifici, quæ acciderant, per Thomam Contarenum, legatum, ſignificant; hortantur, flagitant: initiis obſtet, ne latius ſerpere virus ſinat, ne ſuo in pontificatu Italianam bello conflagrare permittat: exteras gentes Italicæ felicitatis invidia ad eam, uti tutiſſimam ac prædivitem prædam, diripiendam confluxuras: Ecclesiæ hoſtium atque hereticorum colluvione provinciam iſtam exundaturam: ſumma ejus auctoritate ad tot pericula cladesque avertendas opus eſſe; qua ut quamprimum uti velit, Senatum petere, obſecrare: eo nil vel christianæ reipublicæ utilius, vel ad ſuam in omnem posteritatem propagandam memoriam illuſtrius accidere poſſe. Eodem officiū genere cum Cæſare, Galliæ ac Hispaniæ Regibus utuntur: Cæſaris præſertim dignitatis intereffe, pacem in Italia retinere; ne, ea turbata, christiana universa reſpublica in ſummum diſcrimen adducatur; atque arma, quæ in Turcas, communes christiani nominis hoſtes, vertenda forent, in noſtra viſcera adigantur: Mantuanum Principeſ iis diſtionebus exutum, quas illius beneficio obtineat: neque quidquam adverſus eum committi poſſe, quin noxa ad Cæſaris maieſtatem attineat. Hispaniarum quoque Regi com‐memorant: Semper illum majorum ſuorum, Caroli quinti impe‐

Sabaudia
Dux Mon‐
tisferrati;
diſtioneſ in‐
vadit.

Venetorum
pro pace of‐
ſicia.

rato-

ratoris, ac magni inclitique Philippi patris exempla sequutum, Italie pacis cupidum ac studiosum extitisse; iisdem cum Republica ad eam servandam consiliis usum fuisse; quæ sane cum hoc tempore ob ea, quæ a Sabuudo gesta sint, in maximo periculo versetur, illius egregiae virtutis, prudentiæ ac pietatis esse, ne ulterius irrepere hujus incendi flamas, sed statim restinguatque opprimi curet, ne latius diffusis, cuncta in hac provincia permisceantur. Georgio Justiniano, in Gallia legato; injunctum, quo statu res Cardinalis nepotis sint, Reginæ ostendat, eamque ad illius patrocinium acriter suscipiendum impellat. Quin etiam per Andream Surianum, Senatus scribam, ad pacem retinendam, motusque quamprimum comprimendos, Mediolani gubernatorem hortantur.

Verum interea Sabaudus, Trino ac Monte Calvo occupatis, Albam aggressus, nullo negotio obtinet; nemine obstante, ferro cuncta depopulatur, captivos prædasque agit, tanto incolarum terrore, ut in fuga salutem tantummodo ponent: quæ eo graviora videbantur, quod ab efferato milite absque discrimine, nullo numinis metu, cuncta profana sacra que miscerentur. Pontifex licet in pacem propensus, tamen cunctando nullam præsentem rebus opem ferebat, vel quod Hispanum confideret, Allobrogem ad ea, quæ occupaverat, Mantuano restituenda coacturum; vel quod, ni Principes flamas alerent, cito fore, ut conciderent, speraret; vel demum, quod suavi quodam genio atque a magnis rebus suscipiendis averso retardaretur. Quamvis vero plerique existimarent, Hispanos a pace in Italia turbanda alienos esse, attamen non deerant etiam, quibus parum credibile videbatur, Carolum arma in Mantuanum, nisi Hispanorum & Gallorum mente perspecta, intulisse. Verumtamen Sabaudus Hispanos dubia cum Batavis pace, Germaniæ negotiis distractos, Regem sibi affinitate conjunctum, Mendozzam gubernatorem multis sibi beneficiis devinctum noverat: Gallos in varias factiones distractos, nutantem regni concordiam, Reginam non in alias regiones arma ciendi, sed in proprio regno pacis retinendæ servandæque percupidam. Itaque indies majora Carolus moliebatur, per facile suos fines, nullo adhuc obstante, pretendere posse ratus. Eoque majore animi im-

*Trinum
& alia oppi-
da a Sabau-
do occupata.*

1613

petū ferebatur, quod a Verruæ & Vito sancti Georgii comitibus, atque Isidoro, Barnabitarum religiosorum ordinis, impelleretur, quorum sane, Sabaudum Montisferrati regiones obtinere, haud parum intererat. Nam Verruensis ab uxore, dotis nomine, Callucii marchionatum adeptus, qui ab agnatis feminæ lege petebatur, nondum, Francisco Caroli genero vivente, lite dirempta, ne, controversia agitata, causa caderet, verebatur. Vitus vero, sancti Georgii comes, Cardinali subiectus, semper in Mantuanos Principes infensus, inter arma a cervicibus jugum eorum excutere proclive sibi rebatur fore. Isidorus (ut nunquam hominum certos inter cancellos continetur ambitio) assentatione sibi Caroli animum conciliare adnitezatur, summas inde, ut sperabat, ecclesiasticas dignitates assequuturus. Joannes Mendoza per Alphonsum Quevam, Philippi legatum, quæ a Sabaudo acta fuerant, sibi displi-
cuisse, nihil Italica pace Regi, nihil sibi antiquius esse: ut occupata Mantuano quamprimum restituerentur, curaturum, Senatui significabat.

At Carolus, partim ex suis ditionibus, partim e Burgundionibus, atque Helvetiis accitis copiis, quas viginti peditum millium numerum æquare ferebatur, quibus duo millia circiter equitum adjungebantur, excusione agere, agros depopulari, Montisferrati incolas ærumnis omniq[ue] malorum genere afficere pergebat. Cardinalis Europæ Principes in auxilium accersere; Pontificem, uti reipublicæ christianæ atque Italiæ pacis custodem, a quo purpureo galero donatus fuerat, rogare; ab Hispaniæ Rege, imperio & viribus in Italia præpotente, ne se a genero opprimi sineret, flagitare; Galiæ Reginam cognatione conjunctam, ad præsentem opem sibi ferendam, urgere; ad Cæsarem, cuius beneficio Mantuam Montisque ferrati ditiones obtineret, confugere; a Venetis consilium atque auxilium poscere. Sed præcipuæ illius spes in Republica sitæ videbantur; neque illum spes fecellit. Nam Veneti pacis in Italia retinendæ percupidi, ni cito cuncta in pristinum statum redigerentur, ingens bellum exoriturum rati, cum antea nullum officii genus in communi Italiæ causa prætermisissent; tandem frequenti Senatu certiora subsidia Mantuano exhibenda esse decrevere; uno tantum Antonio

*Senatus
decretem de
Mantuano
Duci subven-
nendo.*

Bra-

Bragadeno contradicente, aliorumque Principum prius explora
randa consilia, mentesque pernoscendas esse dicitante: atque,
ut ære publico peditum trium millium stipendium Cardinali
persolveretur, latum. Statimque Antonius Maria Vincentius,
a Senatus secretis, qui decreta auxilia significaret, pecuniam
ferret, atque apud eum moraretur, Mantuam missus. Cardi-
nalialis per litteras, perque Paulum Surdium, ac Jacobum Arci
Principem Venetas missum, ingentes atque immortales gra-
tias Senatui egit, quod eximia liberalitate se suosque posteros
insueto atque immortali beneficio devinxisset. Cosmus quoque,
magnus Hetruriæ Dux, Mantuano, cui affinitare junctus erat
(ex sorore enim Ferdinandi ejus patris ortus fuerat) qua-
cumque ratione suffragari statuit, duorumque peditum millium
Francisci fratris imperio, Francisci Montii ductu, subsidio
mittere decrevit.

Veneti in ea belli suspicione oppida atque arces exactius
communire, copias cum Italo tum externo milite augere
statuunt. Ut tria peditum Italorum millia, Epirotæ mille,
totidem Corsi conscriberentur, decretum. Asulæ Franciscus
Molinus, qui nuper in Adriatico sinu classis præfecturam
obtinuerat; Urceis novis Augustinus Michaelius, qui e Cre-
tæ prætura redierat, præficiuntur; Marcus Bragadenus, Mar-
ci Antonii filius, Bergomum; Petrus Bondimerius Cremam
præfecti mittuntur; Antonius Priolus, Eques ac Marcius
Procurator, continentis cum summo imperio legatus renun-
ciatur. Cardinalis interea ad Sabaudi impetum excipiendum
se comparat; undique milites cogit; in Montisferrati ditio-
nibus mille, totidem in Mantuanis pedites, quingentos lo-
ricatos equites Reipublicæ ære conscribit; Vincentium fratrem
Casali, quæ præcipua munitissimaque ejus regionis arx atque
propugnaculum est, præficit. Per eos dies cum Henricus
Nivernensis Dux, qui Gallia digressus, sororem, Virginii
Ursini filio desponsatam, Florentiam deducebat, Amphipoli
de iis, quæ in Subalpinis acciderant, cognovisset, remque ad
se, quod Cardinali affinis, atque Gonzaga domo ortus esset,
attinere ratus, quinquaginta ex Gallica nobilitate stipatus
Casale ingreditur.

Interea, dum exortæ inter Carolum & Cardinalem con-
tra-

*Antonius
Maria Vine-
centius
Mantuam
a Senatus
mittitur.*

*Cosmus
Hetruriæ
Dux Man-
tuano auxi-
lia mittit*

*Veneti præ-
feccos ad
urbium cre-
stodium eli-
gunt.*

*Antonius
Priolus, le-
gatus cum
imp. in con-
tinens.*

*Henricus
Nivernen-
sis Dux Ca-
sale ingredi-
tur.*

1613

troversiæ , armorum tractatione recrudescerent , in Illyrico post ea , quæ Viennæ inter Cæsareos ac Hieronymum Superantium convenerant , Uscochorum motus denuo erupere . Prædæ ex turcicis ditionibus ablatæ , perque Sicensem agrum Venetæ ditionis delatæ ; insulæ , pagi , incolæ multis incommodi affecti ; per Adriaticum sinum de Turcarum exuviis trophæa acta : quæ sanc & potentissimum Regem in Venetos incendebant , & subjectos Reipublicæ miris modis vexando , prope ad desperationem adigebant . Nuper vero , aduersus ea , quæ cum Cæsare paœta fuerant , quadringenti cum lembis duodecim Sennia egressi , per Adriaticum ad Castrum novum delati , Turcarum vicos aliquot incenderant , haud exiguum prædam , centumque ac viginti captivos retulerant . Ea de re cum ad Paschalicum legatum nuntii pervenissent , ne impune Uscochos libere per Adriaticum debacchantes pateretur , Joannem Dobrovichium , Sicensem præfectum , cum lembis duodecim Epirota milite armatis , qui eorum audaciam coerceret , neve ditionibus Venetis molestiæ quidquam afferri sineret , emittit . Is ad divi Georgii Phari insulæ promontorium Uscochos offendit . Extemplo acerrima pugna cooritur , internecino gentium odio ac rabie usque ad noctem perducta , in qua Epirotæ , Uscochis sexaginta imperfectis , tribus lembis captis , ex suis octo tantum desideratis , paucis vulneratis , victores existere , decem atque octo captivos in libertatem afferuere , prædam abstulere . Hoc eventu efferaui piratae , vindictæ inhiantes , paucos post dies in Mandra , Pagî insulæ portu , Christophori Venerii triremem negligentius custoditam , improviso adorti , in suam potestatem redigunt ; classiarios obtruncant ; quotquot ea vehebantur , interficiunt , atque in his Lucretium Gravissimum , equitem , Petræ pilosæ comitem , Justinopolitanum , qui una cum nepote ære publico merebat ; trierarchum capiunt ; remiges ad transtra ablegatos , vinculis eximunt ; trirememque ipsam cum bellicis tormentis Senniam perducunt .

Hæc cum Venetas perlata essent , ingenti molestia civitas affecta est ; Patres mirum in modum commoti ; qui eo acrius accendebantur , cum paulo post fuit allatum , captivum trierarchum ad Liburniæ litora prope Senniam a prædonibus ductum

fuis-

*Uscochi de-
novo prædas
abigunt.*

*Christopho-
rus Vene-
rius cum
trireme-
bus ab
Uscochis
trucidatur.*

fuisse, ibique in eum omnia diræ atque inauditæ crudelitatis ac ludibrii exempla edita: abscissum caput, transverberatum pectus, avulsum, assatum, comestum cor, cadaver in mare projectum, caput ipsum, dum vino se ingurgitant, in mensa propositum: quibus cognitis, civitas tota cohorruit. Senatus, ne immania scelera inulta relinquenterunt, enitendum maxime existimabat; sed quominus in id omnes Reipublicæ vires effunderet, ratio temporum obstare videbatur, dum in Italia ingentia bellorum semina in dies incrementa majora sumerent. Itaque Philippum Paschalicum, legatum, triremibus, lembis, milite coactis, Senniam proficisci, illam obsidione cum circumiectis locis premere, piratas persequi, ubicumque invenerit, insequi, plectere, interficere, nulli parcere jubet: ab oppidis tantum Ferdinandi Archiducis & Cæsaris invadendis abstineat. Ea enim erat Patrum sententia, ut piratarum licet sævissimorum causa, nulla ex parte cum Principibus Austriacis vetus amicitia, si fieri posset, interturbaretur. Itaque etiam officiis agendum censuere. Ad Cæsarem atque Philippum datæ literæ, quibus, quæ impie a piratis perpetrata fuerant, significabantur. Cæsari paœta cum Superantio legato, quæ a Republica in ejus gratiam acta fuerunt, memorabantur: in immensum prædonum audaciam, damna, contumelias excrevisse; in patricium hominem eo necis genere sævitum, quo nullum scelestius, tetrius, truculentius, ne excogitari quidem possit. Enim vero tantum pacis publicæ studium in Senatu vigere, ut intolerandis hisce malis ab eo opportuna remedia adhibenda aliquando tandem non desperet. Trierarchi casum Imperatricem illachrimasse fertur. Philippo eadem Senatus jussa per Petrum Priolum exposita: ac licet efferatissimorum hominum facinora Principes detestarentur, & perhorrescerent, tamen nihil ab iis, quo tantorum scelerum stirpes exscinderentur, agebatur. Senatus interea Paschalicum legatum Corsos milites retinere, ex Epiro mille, ex Croatia quingentos conscribere mandavit; ut ei quamprimum lembi viginti mitterentur, decrevit, quo supplemento auctus acrius persequendis infestandisque prædonibus insisteret. Paschalicus statim, iis cognitis, quæ in Pagi insulæ portu acciderunt, cum triremibus sex, duobus ac virginis

1613

ti lembis , milite egregie instructis , nec non etiam Adriatici sinus præfecti , quem ad se vocaverat , triremium manu , nihil , quo de prædonibus pœnas sumeret , omittebat .

Ceterum quem exitum in Italia exorta dissidia essent habitura , difficile admodum conjectari poterat . Joannes Mendozza palam profitebatur , ni Sabaudus occupata in Montisferrati ditione oppida Mantuano sponte restitueret , vi & armis coacturum : atque ob id Germanos sex mille totidemque Helvetios conscribi jussicerat ; e Gallia Cisalpina milites cogebat , Hispanos e Neapolitano regno Genuam trajicere permitti , a Neapolitano Prorege postulabat . Attamen mora ac cunctatione singulos distinebat , atque haud exiguum suspicioneum cunctorum animis injecerat , ne callido astu proferendis Insubrum finibus inhiaret , atque occulta cum Allobroge , cuius beneficio , ut diximus , sancti Germani marchio creatus fuerat , consilia inivisset . Quinimmo satis constanti fama ferebatur , Carolum , quæ de Montisferrati occupandis oppidis meditabatur , antea eidem significasse . Quæ vero de Gallorum auxiliis afferebantur , Laodigherium nempe copias cogere , atque alpes brevi , ut Mantuano suppetias ferret , transgressurum , minora vel fama vel expectatione erant . Constat enim apud plerosque opinio erat , matrem Reginam , penes quam administratio regni erat , in eo tantum curas omnes atque consilia defixisse , ut filio impuberi , nec dum per ætatem ad gubernacula idoneo , regnum nullis bellorum turbibus implicatum , in summa tranquillitate ac quiete conservaret . At Pontifex a Senatu , qui imminentem Italiam procellam avertere nitebatur , saepius de rerum statu per Thomam Contarenum certior factus , ut Mantuani causam tueretur , atque Allobrogem sua auctoritate ad quietiora consilia redigeret , adduci non poterat ; cum , in neutram partem inclinando facilius dissidia se compositurum , affirmaret . Quocirca Maximum , Bretinori Episcopum , ad Mendozzam & Carolum miserat , ut pro controversiis sedandis operam studiumque impenderet . Cæsar vero Franciscum Castilionis Regulum ad Sabaudum legaverat , qui , ni statim Mantuano adempta restitueret , imperiali proscriptioni subjecturum , denunciaret . At Carolus mira dissimulatione Castilioneum frustrari , moras necce-

*In ejus
Marchio in
Insubribus
milites co-
git.*

*Maximus
Bretinori
Episcopus,
ad Sabau-
dum & Men-
dozzam le-
gatus.*

*Franciscus
Castilionis
marchio,
Cæsari. le-
gatus ad
Sabaudum.*

nestere. Ille, vel quod parum in Mantuanum propensus es-
set, vel quod Sabaudi offensam vereretur, inanibus verbo-
rum ambagibus tempus terere. Neque vero Carolus, ut ali-
qua ratione, modo suo compendio controversis finis impone-
retur, id abhorrere visus fuerat, cum insueto exemplo, atque
ab illius animo sublimi alieno, Victorium Principem Medio-
lanum misisset; qui cum viginti dierum spatium, quo in Hi-
spaniam proficiisci, Regemque de rerum statu docere posset,
petiisset, neque a Mendoza impetraret, eo adducebatur,
ut Princeps puella Mediolanum, quo Taurino mater accede-
ret, mitteretur: ipse interim gubernator in se omnia Allobro-
gum jura atque oppida controversa reciperet. Sed Mendo-
za, ni adempta primum restituantur, se quidquam acturum
negare; Italis Principibus eo facto suspicione injicere nolle;
a Carolo oppidis Mantuano non restitutis, quamprimum in
aciem egressurum, armisque coacturum. Itaque re infecta Prin-
ceps in Hispaniam citatis itineribus profectus est, ut, quibus
permotus pater Mantuani oppida in suam potestatem rede-
gisset, Philippo exponeret, suamque apud avunculum causam
tueretur.

*Victorius
Sabaudie
Princ. in
Hispaniam
proficien-
tur.*

Interea Carolus, cum de Senatus consulto, quo Cardinali auxilia decreta fuerant, certior esset factus, mirum in modum excanduit, acriterque cum Vincentio Gissonio, Reipublicæ legato, est conquestus: *Numquam sibi in animum inducere potuisse, Senatum veteri amicitia, benevolentia, officiis cum Allobrogum familia junctum, in causa, quæ nihil ad eum pertineat, suis hostibus favere voluisse: non id Patris mag- rumque in Rempublicam observantiam, non vetusta necessitu- dinis jura, non arduis in rebus difficillimis temporibus nau- tam Reipublicæ operam promerita. Inde gravius commotus, Injuriam minime inultam passurum; tantum sibi spiritus, tan- tum virium esse, ut & suis rebus prospicere, & iliorum re- petiere contumelias possit; neque se ulla vi cogi passurum: si ea mente Senatus sit, ut Mantuanum juvare, neque consuitum rescindere velit, jam frustra apud se legati munere fungi: cetero prouinde dierum spatium largiri, quo tempore de Senatus sen- tentia certior fiat: gravius sane in illum statuere posse; atta- men ne penitus veteris amicitiae obliviscatur, temperare vo-*

*Sabaudie
Ducis ob
Venetorum
ad Mantua-
num sulfi-
dia pertur-
batio.*

1613

luisse; viderit ipse, ne, si diutius supersederit, molestum ei quidpiam contingat. Hæc atque alia iracundia percitus Carolus effudit. At Gissonius a senatoria gravitate non recedens, placido vultu alloquitur: *Nihil causæ esse, cur ita commoveatur, si Reipublicæ mentem vetusque illius pacis studium animadvertisat: Senatum non odio aut malignitate permotum, sed boni publici ratione ductum, Mantuanum, amicum ac finitimum Principem, juvare decrevisse: non secus, si opus esset erga illum facturum: quid enim Italiae tranquillitatè, quid Principum decori ac libertati utilius, quam ut cuncti suis contenti, in commune bonum conspirent, neque ea, quæ jure definiri possunt, armis, cæde, sanguine dirimantur, infirmioresque a potentioribus opprimantur?* Huc Venetorum consilia, *huc consulta spectasse;* neque quidquam Senatum cupere, nihil petere, nisi ut arma abjiciantur, amice dissidia componantur, pax, qua per tot annos Italia floruit, conservetur. Multa utrimque in eamdem sententiam dicta. Gissonius cum per veredarios omnia Senatui significasset, statim discedere jussus est. Ante discessum Cardinalem, Caroli filium, alloquutus, perhonorifice ab illo exceptus, in ejus oculis atque ore haud obscura mœroris indicia deprehendit: statimque secundo Pado ad turbem reversus est.

Vincentius
Gissonius a
Sabaudica
legatione
discedit.

Sabaudus
& Mantua-
nus sua ju-
ra scriptis
promul-
gant.

Cum vero Sabaudus, uti publicæ pacis perturbator, acerrime carperetur, quod improviso Itali Principis ditiones armatus invasisset, oppida cepisset, flamمام, Italiam universam corrępturam, aleret: purgare se statuit; atque scripto typis vulgato, quæ illum ad arma capienda movissent, exposuit: multa insuper de veteribus Allobrogum Principum in Montisferrati marchionatu juribus adjecit. Quibus sane Mantuanus acerrime respondendum curavit, & quanta injuria Carolus ditionem ejus aggressus, oppida cepisset, agros invasisset, subjectos vexasset; quam importune in Montisferrati imperio jam intermortua jura excitaret, rescripto edito, patefacere nitebatur. Dum hæc fierent, Franciscus Castilioneus ac Bretinori Antistes de pace agebant. Licet enim jam Cæsar fecialem, qui Sabaudo imperialis proscriptionis diploma indiceret, in Italiam misisset; attamen Castilioneus minime rem urgebat, neque in Cæsar's mandatis exequendis vigorem ullum

ullum animi ostentabat. Quinimo Mendoza novas firmando pacis conditiones meditabatur; atque in id convenerant, ut oppida Mantuano restituerentur, puellaque Mediolanum mitteretur, ubi cum matre maneret, neque inde nisi Cæsare & Mantuano volente amoveretur: separatimque a Mendoza ac Castilioneo syngraphis ea de re confectis, tertiam cui Cardinalis subscriberet, Mantuam deferendam curaverant. At Cardinalis, re cognita, quod se inscio syngrapham ejus nomine conscripsissent, vehementer conquestus, ab ea concordiæ ratione abhorrens, filiolam dimittere nolle, atque a Sabaldo illata sibi damna sarciri velle, affirmabat. Neque feliciore eventu, quæ a Maximo, Bretinori Episcopo, agitantur, cessere. Cum enim ultro citroque Mediolano Taurinum, Taurino Mantuam commeasset, eas concordiæ conditiones proponebat, quas haud parum Cardinalis aversabatur. Primum enim penes Pontificem oppida deponi, ejus milite obarmari, deinde ab Allobroge ac Mantuano arbitros deligi, quibus mensis spatiū ad controversias dirimendas tribueretur, postulabat. Sed cum dura ea nimium atque prorsus aspera, viderentur, eo delabebatur, ut depositi loco in Pontificis, Cæsaris, Galliæ atque Hispaniæ Regum potestate oppida essent; eorum voluntati ac sententiæ controversiæ, intra menses quatuor definiendæ, permitterentur; statimque Cardinali occupata restituerentur. At nullam conciliandæ pacis rationem, nisi prius sibi adempta traderentur, Mantuanus admittebat: æquum non esse, ut, qui indigne adeo affectus fuisset, is sui honoris existimationisque oblivisceretur; eam ad extremum usque spiritum retenturum: oppidis receptis, atque de illatis damnis sacerdiis sponsione facta, tum de reliquis agi passurum, seque pacis cupidissimum ac studiosissimum esse patefacturum.

Carolus, ut diximus, Trino, Alba ac Monte Calvo cum arce una potitus, totius fere Montisferrati ditionem in suam potestatem redegerat. Nullum detrimenti genus excogitari poterat, quod miserrimi incolæ non expirarentur; quibus Itali omnes hæc audire, nedum perpeti assueti, adeo commovabantur, ut jam innumeræ florentissimæ provinciæ portendi

1613

calamitates, tacita animi præsensione, vaticinarentur. Quæ res cum Senatum, pacis & catholicæ religionis studiosissimum, maxime angerent, ea Pontifici, ut religionis Principi, significari curabat, ut tandem acrioribus ac vehementioribus remediis, cruento jam atque hianti vulneri mederetur. Atque ad divinum numen superosque propitiandos, ut in aurea basilia *quadraginta*, quæ vulgo dicitur, *horarum* celebraretur *oratio*; circa forum publicæ supplicationes haberentur, decrevit, quibus Princeps cum Senatu, pacriiis cunctisque civitatis ordinibus triduo interfuit. Carolus Niceam, quam Palea-
Nicea
palearis a
Sabaudo oc-
cupatur.
Manfredi-
nus Casti-
lionus Ni-
cea præsidii
præf.
 rem vocant, oppidum munitione situque valde opportunum, aggreditur; tormentorum ingenti impetu quassare mœnia tribus e regionibus incipit; sibique aditum per murorum strata facere nititur. Niceæ præerat Manfredinus, Castilione oppido ortus; qui cum se ad tuitionem egregie comparasset, improviso milites tumultu excitato, deditioñem moliuntur. Ipse repento motu haud quaquam percussus, unius supplicio, quem statim suspendi jussit, reliquos coercuit; hostes, disclusis portis, ad pugnam conserendam provocavit; septingentosque hostium tormentorum globos collectos, militari fastu, Cardinali se exhibitum jactabat. Ex oppido crebræ eruptiones, non absque Allobrogum cede fiebant; cum eodem tempore Carolus acri obsidione Mantuanos premere niteret; atque pari oppugnantium ac propugnantium ardore, penes quos victoria futura esset, difficile conjectari poterat. Cardinalis Mendozzæ subsidiis, Gallorum promissis nitebatur. Ille summa adseveratione in ordinem Sabaudum redacturum affirmabat. Hos summo studio milites cogere, Laodigherium cum peditum decem millium numero cito alpes transgressurum, multis nuntiis afferebatur. Verum cuncta concepta spe minora evadebant: Mediolani gubernator negligentius agere; Laodigherius promissis alere; ambo tempus extrahere: quæ sane Carolo spiritus addebant, animumque militari virtute ac imperii cupidine per se incensum, actius incitabant; cum a Mendoza nihil sibi verendum existinaret, Gallosque in regni retinenda pace sollicitos, arma in Italianam minimè illatus confideret.

Vincentius, Ducus Mantuani frater, qui una cum Carolo Ru-

Rubeo, Ferdinandi Reipublicæ tormentorum præfecti filio (is Cardinalis copiis præerat) ac Niverniensi Duce Casali morabatur, obseffis opem ferre statuit; atque eodem tempore crebris & literis & nuntiis Mendozzam exhortatus, tandem, Asculano Principe præfecto, quinque peditum millia, quorum Hispanorum duo, tres Cisalpinorum erant, Montisferrati ditiones proficisci jussérat; quæ si Mantuanis jungerentur, haud dubium erat, quin & Niceæ subsidia inferrent, & ad obsidionem solvendam Sabaudum compellerent. Sed Franciscus Castilioneus Vincentio, ut ab armis supersedeat, significari jubet: inter pacis, quæ agitabatur, negotia, vi inimime esse agendum. Eo audito, negat Vincentius, quod Castilioneus cuperet, facturum; sibi immotum esse, suppetias obseffis ferre: haud exiguam Asculano Principi eo facto notam inustum iri. Neque ob id cessat Castilioneus; sed ut in Cæsaris potestate oppida permittantur, omnibus ingenii nervis contendit. Verumtamen, jam Asculano in Montisferrati ditiones profecto, Vincentius Niceam cum exercitu ingreditur. Vetus, sancti Georgii comes, ac Verrua, Allobrogicarum copiarum præfecti, cum Asculano significassent, se regiis vexiliis obsistere nulla ratione velle, ad Canellium oppidum, Nicea tribus circiter passuum millibus, se recipiunt. Costans opinio fuit, Hispanos, quæ Mantuano loca Carolus ademerat, nullo negotio obtinere, atque gravius in eum animadvertere potuisse, cum præfertim non absque trepidatione Montem Calvum Sabaudi deserere cœpissent. At cuncta ita in eo tumultu administrata fuerant, ut potius Allobrogis partes tueri, quam Mantuano favere (uti vulgaverant) viderentur; palam Asculano dictante, se nihil, nisi Mendoza jubente, adversus Carolum tentaturum.

Asculanus Princ. Montisferrati ditiones ingreditur.

Itaque cunctatione negotium protrahebatur, manifesteque apparebat, Mendozzam ex Hispania iussa Regis expectare, quæ tandem mense junio, Alphonso Varga a Rege in Italiam misso, delata sunt: ea vero ejusmodi erant, ut, ni statim Carolus oppida Cardinali restitueret, vi armisque compelleretur. Mendoza illico cum Philippi literis Franciscum Padiliam ad Sabaudum mittit; quem, cum paucos dies moratus esset, tandem cum eo responso dimisit, ut, se Regi obtemperaturum di-

*Alphon-
sus Varga
Philippi Re-
gis manda-
ta ad Men-
dozzam af-
fert.*

*Franci-
scus Padilia
a Mendoz-
za ad Sa-
baudum
mittitur.*

1613

ceret; licet eodem tempore acrius in copias cogendas incumberet, neque Mendoza quidquam ad exercitum augendum prætermitteret, nuper ex Neopolitano regno Hispanis militibus receptis. Quæ sane haud exigua suspicione Principum animos repleverant, quonam, concordia icta, tot belli apparatus dirigerentur: plerisque Caroli Hispanorumque sociatis armis Italæ quietem turbandam; aliis turbine in ditiones Venetas disjiciendum arbitrantibus. Quæ Senatum permovere, ne imperii subjectorumque patrocinio defuisse videretur, ut duo peditum millia eorum, quos *moschettos* vocant (est id fistulæ ferreæ amplioris formæ genus) a decem præfectis conscribi, ac reliquis copiis adjici; Priolunque, cum summo imperio legatum, qui nondum discesserat, in continentem proficiisci juberet. Sed tandem tertio kalend. julii Carolus Trinum, atque exinde alia oppida Mantuano restituit; in id pactionibus scripto exaratis, in quibus summi Pontificis ac Cæsaris mentio fiebat; Maximique Bretinori Episcopi; nec non Francisci Castilionei, Cæsaris procuratoris, nomina inscripta fuerant. Ea oppida apparatu bellico penitus exhausisse, tormenta bellica asportasse, abstulisse, Carolus ferebatur. Oppidis restitutis, Galli, qui in Italiam venerant, in Galliam revertuntur. Copiæ, quas in Italæ finibus a Laodigherio coactas fama retulerat, dimissæ, non absque bellicosissimæ Gallicæ gentis nota, quod Principi arcta necessitudine Regi juncto afflictis rebus, difficillimo tempore, opem non tulisset; atque eorum, quæ superioribus ætatibus in Italia præclara gesserat, oblita penitus videretur. Florentini quoque, qui Francisci Medicei, Magni Ducis fratrī, Cardinali militaverant, in Hetruriam sunt profecti. Philippus vero, qui Vitorium, Allobrogum Principem, Barcinone delatum, Cæsaræ Augustæ subsistere jussérat, ac nisi prius patrem, quæ Mantuano ademerat, restituisse cognovisset, ad suum conspectum admittere noluerat; tandem, cum Carolum obtemperasse, intelligeret, Madritum profectum humaniter, uti ex sorore nepotem, exceptit.

Ceterum, quod sæpe contingit, ut e favillis, quæ extinctæ credebantur, major incendi flamarumque acrior vis interdum erumpat, id in hisce inter Sabaudum ac Mantuanum dissidiis acci-

*sabau-
dus Man-
tuano dem-
pta oppida
restituit.*

1613
Diffidia
inter Sa-
baudum &
Mantuau-
num d-mo
orientur.

accidit. Receptis namque oppidis, Cardinalis damna sibi illata sarciri petebat; atque, quo minus in perduellionis reos animadverteret, impediri nolebat. Contra Carolus, pace parva, reliqua silentio involvi tegique, æquum esse contendebat. *Cur enim* *damna* *sarciret*, *que*, *dum suis rationibus pro-*
spiceret, *illata fuerant?* *cur eos qui sibi militaverant, vi-*
tam periculis objecerant, aliorum iracundiae ac fortasse cru-
delitati objiceret? Ad hæc Cardinalis, consentaneum non
esse, ut impune a Carolo direpta oppida, vastatos agros, bo-
nis incolas exutos pateretur, ipse in perduelles lege agere
non posset, dum jura, que in suis ditionibus babere Caro-
lus dictitaret, Carolo illibata atque intacta manerent. Mendozza Sabaudo aperte favebat: male, quæ pro Mantuano
tuendo a Philippo acta fuerant, pendi: nisi in rebus, quæ
minimi momenti sint, Regi obtemperaret, nisi de sententia
decederet, armis coacturum minari. Sed cum Castilioneus
Mediolanum profectus, vim Italis Principibus adhiberi, Cæ-
faris nomine graviter conquereretur, ab eoque se mandata
habere diceret, quibus Sabaudum ac Mantuanum in jus a-
pusd ipsum vocaret; tunc Mendozza a vi minisque ad cohorta-
tiones precesque conversus, Mantuanum, inquit, rogari oportere,
ut Hispaniarum Regi, de se optime merito, morem
gerat. Interea Helvetiorum missionem de militaris consilii
sententia decretam abrogat; qui cum profectionem pararent,
divenditis armis, nudi atque inermes visebantur. Carolus
quoque quotidie novis conscribendis militibus incumbebat. At
Mantuanus quantum poterat, officiis nitebatur, ratio-
nesque suas Cæsari, & Regibus exponi studebat. Federicum
quoque Gonzagam per eos dies oratorem Venetas miserat,
qui (quod nondum præstare armorum tumultu potuerat)
suam in Mantuano imperio successionem Patribus significaret;
ingentes pro acceptis beneficiis gratias ageret; de Marci An-
tonii Memi, Principis, qui Leonardo Donato suffectus fue-
rat, suprema in Republica dignitate gratulatus; quo loco
sue res essent exponeret. Gonzaga aureo torque a Senatu
donatus fuit: Joannes Amulius, qui gratulationis munus
obiret, ad Cardinalem legatus est designatus.

Federicus
Gonzaga a
Mantuano
Venetas
mississ.

Dum hæc fiunt, Mediolani de damnis sarcientis, deque
 Kk 4 per-

Joannes
Amulius,
ad Man-
tuano
orator.

1613

perduellibus puniendis agitabatur. Missi utrimque, qui cum Mendoza agerent; a Mantuano Annibal Ceppius, a Sabaudo Aloysius Cribellus. Post multa in id tandem Mantuanus devenit, ut controversiae omnes a Cæsare ac Hispaniarum Rege dirimerentur, quibus cum assentiri initio Mendoza vide-retur, jam omnes rem confectam arbitrabantur. Sed vel sibi non constans, vel Carolo gratificandi studio, cito a priore consilio discedens, eo relabebatur, ut Mantuanus vel a sententia decederet, vel integrum rem sibi permetteret: si secus faceret, vim adhibitum, copiasque suas in Monferratensi agro hiemare jussurum. Tempus Cardinalis petebat, donec suæ causæ rationes a Philippo expenderentur; certo enim se scire ajebat, iis inspectis, mutata sententia, Regem æquis postulatis adsensurum. Verum cum acrius a Mendoza urgeretur, nunquam se a sententia recessurum affirmat: cunctis potius se ditionibus excludi, vita quoque ipsa exui, quam quidquam de existimatione ac dignitate remitteret, passurum. Quæ statuerit, Senatui significat; qui statim per dispositos equos Georgio Justiniano, in Gallia legato, injungit: Reginam adeat, enixe flagitet, ne immerenti nepoti, atque ad suam opem configuenti, injuriam fieri sinat; immo auctoritate, viribus foveat. Eodem officio Petrus Priorus, orator, cum Philippo uti jussus.

Dum Mediolani de controversiis dirimendis agebatur, eo Mantuani res redactæ erant, ut crebris incursionibus Monferratensis ager ab Allobroge infestaretur; neque minora detrimenta ab Hispanis, qui Mantuani partes suscepserant, acciperet. Inde populi desperatione adacti; nihil tutum ab amicis; non secus atque ab hostibus cuncta diripi. Cardinalis tot calamitatibus avertendis, & consilio & viribus impar, nullibi perfugium nisi in Senatu Veneto inveniebat. Itaque, oppidis licet receptis, adhuc trium peditum millium stipendia, magnam armorum vim, quibus a Sabaudo nudati incolæ fuerant, flagitabat. Ea omnia liberaliter a Senatu concessa, & quo magis in eum publica liberalitas eluceret, aurorum triginta millia adjecta. Mendoza tandem de obstinata animi sententia nonnihil remittens, rationes, quibus controversiae dirimerentur, invenisse ratus, scripto comprehensas,

Car-

Cardinali transmittendas curat. Summa erat, ne de perduelibus, donec a Cæsare ac Philippo secus jussum fuisset, quidquam innovaretur, sed in suorum bonorum possessione retinerentur; de damnis sarcientis penes eosdem judicium esset: si postulatis Cardinalis adsentiat, statim copias dimissurum; idemque ut Sabaudus faciat, operam daturum: in speciem vero tantum puellam Principem petiturum. Scripti exemplum Cardinalis ad Senatum mittit; ejus, uti in gravissimis rebus consueverat, sententiam exquirit. Patres pacis cupidi, atque ut quamprimum in Italia coactæ copiæ dimitterentur, ne saevioribus flammis majus incendium oriretur, enitendum rati, Senatus consulto, nihil causæ esse cur Mendozzæ conditio-nes non amplectatur, Cardinali respondent; cum præsertim parum ab iis, quas ipsem proposuerat, discreparent: multo majora, si Hispanorum exercitus in Monferratensi agro hiemaverit, detrimenta accepturum, quam si perduelles tantisper in bonorum possessione manere concesserit. Cardinalis consilium Senatus amplexus Annibalem Ceppium, qui Mendozzæ responsum ferat, statim Mediolanum regredi jubet.

Nemo erat, qui de rei exitu amplius ambigeret; cum ecce repente affertur, Mendozzam, Alphonsum Pimentelum, levioris armaturæ præfectum, una cum Orosco, Ale-xandriæ gubernatore, atque octoginta fere haud exiguae exi-stimationis virorum comitatu Mantuam misisse, qui heroinam a Cardinali regio nomine peterent: si abnueret, obtestaren-tur, vim se adhibere jussos; Philippo namque statutum esse, ut quamprimum puella Mediolanum sub matris tutela mit-teretur. Ex ea Mendozzæ inconstantia incredibili cuncti ad-miratione capiebantur; neque, quo illius dirigerentur consilia, facile divinari poterat; cum ab iis, quæ summa adseve-ratione confirmaverat, tam cito recederet. Lectulo tunc Car-dinalis, correptus febre, detinebatur, quam animi angores ac solicitudines haud parum augebant; ut qui in ea flu-ctuum tempestate, neque per se quidquam expediti consilii capere, neque a suis præconsultoribus in perplexis adeo dif-ficultatibus, quid tuto faciendum esset, haurire poterat. Atta-men re in consultationem vocata; Antonio Maria Vincentio, Senatus scriba, presente, in duas sententias præconsultores scinde-ban-

Alphon-sus Pi-men-tellus & alii a Men-dozza Man-tuam misse puellam po-stulans.

bantur. Alii Hispanorum petitioni minime adsentiendum, sed constanter, modeste tamen, negandum censebant. Alii negandum initio; instantibus, Cæsaris ac Hispanorum Regis iudicio rem permittendam arbitrabantur. Tutiorem priorem sententiam, a Senatus voluntate non recedens, Vincentius existimabat; quo, qui ejus consilii auctores erant, mirum in modum confirmabantur, ambiguis abjectisque certa ac genera-rosa consilia anteferentes. Itaque Cardinalis, Pimentello auditio, puellam dimissurum negat; tempus, quo Philippo sua jura patefaciat, exposcit. Eo responso minime deterriti, vehementius instant, acriusque aggrediuntur Hispani: non id pro constanti ac postremo Cardinalis responso se accipere; attentius cogitet, potentissimoque Regi, cui Montisferrati ditiones & existimationem ipsam acceptam referat, satisfaciat. Per aliquot dies Mantuae Pimentellus commoratus, tandem cum frustra niti, atque nullis neque fleti precibus, neque minis terrori Cardinalis animum animadverteret, re infecta discedere coactus est. Ceterum quantum in humanis negotiis animi candor, fides ac veritas ipsa, nullis fucata coloribus, in pretio sit, vel ex hoc quis intelligat. Nam dum Mendoza hinc cum Mantuano, inde cum Sabaudo, Hispanico ingenio agit, neutri amicus, amborum in invidiam incurrit. Conquerebatur Mantuanus, quod sua jura auctoritate ac potentia opprimere vellet; quod, saepius mutata sententia, nunquam illius sensa percipere potuisset; quod nuper, dum controversiae exitum invenisse existimaret, in novas angustias compelleretur, perduelles elati de ejus existimatione triumphum ducerent, afflicti Monferratensis ditionis incolæ, nullum tot acceptis damnis illatisque injuriis solatum perciperent. At contra Sabaudus, & bello & pace acerrimus, ingentes in Mendozzam querelas jaetabat: non inani spe Montisferrati oppida ac pene totam eam regionem, quam armis adeptus fuerat, literis regiis obtemperantem reliquisse; sed iis potissimum permotum, quæ, Philippi nomine, sibi Mendoza pollicitus fuerat; ut nempe de mutuis acceptis illatisque damnis nulla mentio fieret; in subjectos, qui alteri parti favissent, arma sumpsissent, non animadverteretur; a Mantuano heroina recepta, intra dies quindecim ad Margaritam man- trem

trem remitteret; quod controversiarum adhuc superesset, id præstituto brevi admodum tempore amice dirimeretur: nihil harum neque ab se, neque a Rege, ad quem supplicem filium miserat, obtinere potuisse.

At Mendoza acrius instare, contendere, efflagitare, ut Cardinalis puellam dimitteret; iussa Regis obtendere. Ille contra constanter pernegare, nunquam ab se divelli heroinam passurum; Principes implorare; ad Gallorum opem, ad Reginæ auctoritatem confugere. Leonius legatus amplissimis verbis Reginæ in nepotem egregiam mentem Senatui testabatur: licet aliqua parte copiarum dimissa, adhuc in Aquitania decem millium peditum copias morari; non Mantuano Reginam, non Gallos defuturos; Hispanorum artes & vim in omnium Principum, nedum Italorum exitium ac perniciem, ni obsistatur, casuram. Hinc vehementius Mantuani causam Regina amplexa, Hispaniarum Regis legatum ad se vocat: de vi Cardinali adhibita conqueritur: Philippo significet, si illum cura publicæ tranquillitatis Italicæque pacis sollicitum habeat, arma amoveri, amice cuncta pertractari jubeat; neve compelli Italum Principem, sibi affinitate junctum, quem nullo modo deserere possit, patiatur. Ea Reginæ officia tantum apud Regem potuere, ut statim, Mantuano viduam filiam Sabaudum connubio jungere, ab armis recedere, atque Mendozzam copias dimittere, mox de dissidiis dirimendis pertractari, juberet: quæ res majores turbas tumultusque concivit.

Dum hæc fiunt, diversa ex parte minori periculo mitioribusque flammis incendium alebatur, obortis in Caferianis montibus, inter Mutinenses ac Lucenses, finium controversiis, quibus utraque gens, conscripto milite, coactisque copiis, ad arma devenerat. Initio Lucenses multa detimenta Mutinensibus intulerant; sed, mutata fortuna, graviora a Mutinensibus Lucenses tulere. Mendoza erumpentes scintillas opprimendas ratus, Scaramucciam Vicecomitem Luçam, Baltasarem Biam Mutinam mittit, qui ejus nomine Reipublicæ ac Duci significant: utrumque armis abstineant; ni id faciant, vim se adhibituru. Sed adeo incaluerant animi, ut in dies majori conatu viribusque dimicaretur. Nam Aloysius Estensis,

*Gallie Re-
gina cum
Hispanis de
Mantuano
officia.*

*Controver-
sia inter
Mutinen-
ses, & Lu-
censes.*

1613

Cæsaris filius, qui nuper a Senatu Veneto in suam militiam adscriptus fuerat, juvenis impiger, desiderio gloriæ incensus, cum a patre eam provinciam suscepisset, eamque primam occasionem ostendendæ virtutis atque animi nactus esset, nihil omittebat, quo aliquo egregio facinore militiæ suæ rudimenta clariora efficeret. Itaque, vastatis Lucensium agris, Castilionem oppidum aggressus, tormentis muros dejecerat, adiutumque militibus per ruinas patefecerat. At dum illius potiundi in summa spe esset, Balthasari Mendoza præcipit: Castilionem contendat, ac, quinquaginta Hispanorum peditum præsidio imposito, vexillum Regis in summa arce explicet. Ejus rei scripto mandata Balthasar Aloysio Estensi defert; qui cum aliquantis per anceps animi penderet, atque ægre sibi e manibus victoriam extorqueri pateretur; tamen Regis potentiam expendens, seque imparem nimium esse intelligens, tempori ac vi cedendum ratus, copias amovit. Id arte Lucensium effectum rumor erat, quippe qui occulto a Mendoza syngrapham accepissent, se statim, dissidiis compositis, oppidum iis tradituros. Eo facto Mendoza, Lucensibus primum, inde Mutinensibus copias amovere, armaque condere jussis, ut jure non armis dissidia tollerentur, curavit. His de rebus Cæsar Estensis Senatum certiore fecit, qui, ut diximus, sub id tempus Aloysium filium per honorifico sex aureorum milium stipendio suæ militiæ adscripserat. Hæc in Italia gerebantur.

Mendoza
et controversias
Mutinensibus
& Lucensibus
comporit.

In Illyrico Philippus Paschalicus, legatus, Senniam, circumiecta oppida litoraque obsidione accrima premebat; omnesque aditus adeo obsepserat, ut ad ea loca accessus penitus intercluderetur; sublatisque commeatibus, fame jam laborare incolæ inciperent. Quo fiebat, ut Cæsar de mittendis Senniam procuratoribus cogitaret, ut, corum adventu mitigato Senatu, laxata obsidione, incolas incommodis affectos, si qua ratione posset, sublevaret. At Patres, quos toties persanæte interposita pollicita fefellerant, non amplius negotium disceptatione egere, sed implenda Cæsaris promissa, contendebant: oppigneratam Viennæ Cæsaris fidem; cum Hieronymo Superantio legato conventum: jam Rempublicam in Cæsaris gratiam captivos dimisisse, obsidionem laxasse: contra nihil bac-
tenus

tenus ex tot pollicitationibus praestitum: Quid aliud esse, procuratores Senniam mittere, quam per molesta inanique cunctatione Rempublicam eludere? Quoties frustra homines missos, qui unius aut duorum consceleratissimorum praedonum nece, cum se satis Reipublicæ fecisse dixissent, præda onusti, miserorum spoliis ditati, regressi sint? Eadem Queva, Philippi legatus, a Senatu Cæsaris Regisque nomine flagitabat: Optimam Cæsaris mentem esse; ne hujusmodi dissidia ulterius progrediantur, vobementer cupere: neque vero minus, ut omnium malorum seges dissensionumque origo amputetur, Regi cordi esse: ad eam rem conficiendam tres a Cæsare procuratores designatos, qui statim ad Flumen oppidum se conferrent; quæ acciderint, exacte perquirerent; de veritate edicti, Reipublicæ ejusque subjectis, ut decebat, satisfacerent: proinde ut tres quoque a Senatu deligerentur, postulare, qui in rem presentem venirent. At Senatus, ut perplexam illam rationem iniret, adduci non poterat. Quid factò opus esset, jam satis patere: nunquam exitum tot malorum, nisi cunctis amotis atque alio amandatis Uscochis, inveniendum: si ea mens Cæsaris sit, ut non inanibus verbis promissaque Rempublicam fallere velit, jam brevi omnes tot turbarum evellere fibras posse: nihil preter ea, ad quæ se ipse obligaverat, flagitare: an vetera, an recentia commemoraret, quæ nefaria, tetra, crudelia adeo sint, ut vel auditu horrorem incutiant? in manu ac potestate Cæsaris cuncta sita esse; qui si ea voluntate est, quam amplissimis verbis toties confirmavit, quam promissis corroboravit, non aliunde, quam ab ejus auctoritate tantorum malorum finis expectandus est.

Ita toto eo anno Uscochorum negotium fluctuabat; Quo tempore Cæsar Ratisbonam ad conventus habendos accessit, ibique Augustinus Nanius ac Franciscus Contarenus, superiori anno ad eum a Senatu oratores designati, honorifice excepti, omnique officiorum genere exculti, supremam in orbe christiano Mathiæ dignitatem sunt gratulati. In eo conventu, nondum inter Achomatem Turcarum Regem ac Cæsarem ista pace, de bello instaurando actum; dum Turcæ Daciæ provinciæ inhiarent, ac inter belli pacisque spes suspensum Cæsaris animum detinerent; atque in Perside in eadem

1613

dem pacis bellique jactatione res essent; certisque nuntiis afferretur, Manoglium quemdam novos in Syria motus concitare, rebelliumque praefectum declaratum, armis adversus Caffisem Damasci Bassam illatis, multis Turcis profligatis, ingentem de eo victoriam retulisse. His fiebat, ut nihil certi de pace firmando, vel bello renovando statueretur: dum interea pestilentia, in nonnullis Germaniae civitatibus atque oppidis exorta, in Austria penetrasset, Viennam corripuissest, atque Stiriam invasisset. Quo effectum est, ut, severioribus custodiis adhibitis, procul saevissimi mali suspicionem amoveri Senatus curaret; binique ordinario salutis magistratui Senatores adjecti, Antonius Landus, Marcius Procurator, Nicolaus Donatus, Leonardi olim Principis frater. Et quoniam eodem morbo Bossinam Illyrico finitimam vexari ferebatur, Marino Mutatio, Spalati comiti, ob frequentia quæ cum iis regionibus commercia intercedunt, salutis cura demandata. Namque urbs Spalatum insigne in Illyrico est emporium, quo non modo ex Bossina, Moesia, Macedonia, Thracia, Byzantio; verum etiam ex Asia mercatores confluunt. Magnæ ibi ac per amplæ ad mercimonia omnis generis reponenda substructiones his annis erectæ sunt, majoresque triremes ultro citroque cum negotiatoribus Venetas commeant; indeque haud parva publicis vectigalibus accessio facta est. Sed morbus, qui fervore æstatis augeri solet, hiemis frigore retusus, incrementa non suscepit, ab ea labe immunes Venetæ ditiones fuere.

Hieronymus
Cornelii,
classis lega-
ti, contra pi-
ratas acta.

Aestate feliciter cum piratis Turcis ab Hieronymo Cornelio, classis legato, pugnatum. Cum enim Numidicas triremes quatuor in Adriaticum sinum (quem auriferum vocare solent) penetrasse cognovissent, Corcyra cum tribus triremibus solvens, piratasque Sassonem usque fortiter insequutus, multis interfectis, rostrata capta, bina nostrorum navigia ab iis intercepta recuperavit, reliquæ fugæ se dedere. Capta rostrata Mussolini per celebris piratae fuit, qui, multis negotiatoribus illatis damnis, mari infestus a navigatione complures detruerat. Eodem fere tempore (depressam quis ac fere extinctam tunc apud Turcas navalem fortissimæ gentis disciplinam admiretur?) Octavius Aragonius cum octo triremibus

Octavius
Aragonius
septem tri-
remes turci-
tas capis.

Sici-

Germania-
& alia pro-
vincia pe-
stilentia ve-
tora.

Marino
Mutatio
Spalarentiū
salutis cura
demandata.

Sicilia digressus, in Aegæum usque ad Chium se intulit, atque in portu duodecim Turcicas triremes, inter quas septem fanalia gerentes, quas classem reliquam maris præfectus Turca præire jussérat, in iisque Peloponnesi vestigalia continebantur, offendit. In eas dum Octavius impetum molitur, quinque turpiter fugam arripiunt; septem reliquæ cum certamen iniissent, ab Aragoniis, multis Turcis interfectis, plerisque mari depresso, paucis e suis desideratis, victæ & captæ sunt; ingenti præda, quingentis captivis effectis. Iis, qui ex Christicolis ad transtra tenebantur, libertas restituta: inter eos, qui triremibus turcicis præerant, filius Hali Bassæ illius, qui superiori cum Selimo bello turcicæ classis imperator fuerat, censebatur. Hæc mari eo anno gesta. Domi, ex veteri Republicæ instituto, cum ab inito Marci Antonii Memi principatu quinque instaurandis corrigendisque legibus, majoribus comitiis, delecti fuissent: Nicolaus Donatus, Leonardi Ducis frater: Aloysius Georgius: Leonardus Mocenicus: Antonius Grimanus: *Andreas Maurocenus*: ii, inter se consultatione habita, leges de testamentis scripto vel in procinctu condendis, deque dotibus solvendis majoribus comitiis tulere, quibus iniquorum hominum malignitati ac fraudi obviam itum, qui longo temporis spatio defunctorum schedulas, quibus bona fideicommissio subjiciebantur, apud se retinentes, eas tandem magno possessorum vel emptorum impendio cladeque vulgabant. Decretumque, deinceps ut qui testamentum scripto condere vellet, id, suo nomine temporeque adjecto, scribæ, qui inferiori archivo præfectus est, asservandum tradaret, mortis tempore vulgandum; quæ secus facta conditave fuissent, pro infectis nullisque haberentur, iisque consiliorum auctoritas nullo unquam tempore suffragaretur. Testamenti quoque genus illud, quod Romani in procinctu, nostri breviarium vocant, ad firmiores regulas redactum, ac nisi ex quadraginta virum quinque ac viginti suffragia tulissent, irritum fore latum. Ne dotis solvendæ specie familiarium opes exhaustirentur, saluberrimis decretis sancitum. Anni exitu cum Philippus Paschalicus, Illyrici atque Epiri legatus, redditum in patriam a Senatu impetrasset, Nicolaus Donatus, de quo modo diximus, vir exacta jam ætate, summa

*Leges Vene-
tæ a quin-
queviris,
inter quos
fuit His-
toriæ scriptor,
data.*

*Nicolaus
Donatus,
iterum in
Illyrico le-
tus.*

pru-

1613

prudentia ac virtute animi, suffectus est. Summa illi auctoritas cum imperio extra ordinem, uti Paschalico fuerat, attributa: adjecta insuper Istriæ legatio; injunctumque, ut afflitos illius provinciæ populos, quorum sæpius querelæ exaudiabantur, quacumque ratione sublevaret.

M. DC. XIII.

1614

*Nicolaï
Donati obi-
tus.*

*Laurentius
Venerius in
Illyrico le-
gatus.*

*Marcus
Lauretanus
in Istria le-
gatus.*

INeuntis anni millesimi sexcentesimi decimiquarti initio dì gressus Donatus, cum in Illyricum pervenisset, Curitam (vulgo *Veglam* vocant) appulit; ibique triremes, lembos, copias lustrare, & cetera quæ ad munus egregie administrandum attinebant, expedire coepit. Quibus dum sedulo incumbit, febri correptus, paucis diebus, vix inito magistratu, summo omnium militum mœrore ac lachrymis excessit. Erat in eo viro cum prisca severitate prudentia eximia, quam ex usu magnarum rerum, ac precipue munerum domi forisque gestorum comparaverat. Sed gravitas quædam comitati admixta, mirifice illi militum animos conciliabat; atque eo magis, quod jam tertio legatus in Illyricum a Senatu missus fuerat. Laurentius Venerius, Donato successor datus, statim conscendit. Istriæ legatio Marco Lauretano decreta est.

Ceterum inter Allobrogem Hispanosque dissidiorum semina majora in dies incrementa capiebant. Cum enim causam Mantuanī tuendam acrius Galliæ Regina suscepisset, atque ob regia connubia, quorum tempus jam maturaverat, in eadem consilia Galli Hispanique conspirarent; haud difficile fuit Philippum impellere, ut a Sabaudo copias dimitti, filiam in matrimonium Mantuaño tradi, controversias de damnis ac perduellibus Cæsari permitti contenderet. Quæ adeo gravia atque intoleranda Carolus existimabat, ut quæcumque potius subiturum, quam obtemperando imperium libertatemque amissurum diceret. *Quid enim acerbius, quid durius vel exspectare vel illi contingere potuisse? An idcirco Montisferrati oppida, omnemque fere opimam illam regionem nutu regio reliquisse, ut ita rependeretur? an bæc promissa, quibus se regio nomine Mendoza obstrinxisset? Quæ omnia ingenti adeo*

adeo fervore , atque animi impetu a Carolo enuntiabantur , ut nunquam illum de sententia deductum iri , facile apparet . Inde copias utrimque augeri . Gubernator ex Gallia Cisalpina milites cogere , e Neapolitano regno veteranos evocare , in Germania ac Burgundia delectus habendos curare . Neque minus Carolus , ut si vis afferretur , oblistere fortiter posset , Gallorum auxiliis , Helvetiorum viribus , subjectorumque armis nitebatur . Eodem tempore Hispani cum quatuor ac viginti triremibus , Sacracrucio duce , Oneliam , maritimum oppidum , aggressi , oppidanis licet fortiter obstantibus , in suam potestatem redigunt . Marrum inde , Cæsaris beneficio Carolo subjectum , occupant . Carolus Zuccarellum , in finitimiis Genuæ montibus , Cæfarei^{rum} juris , præsidio firmat . Ita alterno fortunæ eventu dimicari cœptum .

*Hispano-
rum contra
Sabaudos
progressus .
Zuccare-
lum a Su-
baudo ca-
ptum .*

At Sabaudus imparem se ad bellum cum Hispano suscipiendum animadvertisens , undique se communire , Italorum exterorumque Principum ac Regum opem , auxilium implorare : quam in Rempublicam Venetam se perperam gessisset , expendere , ejus legato præpropere dimisso , Venetos , qui ditiis ac potentia in Italia florerent , a se alienasse ; secum animo volutare , qua ratione in Reipublicæ amicitiam redire posset , oblitterata prorsus omni dissidiorum memoria . Cumque immature nimium per Hippolytum Aldobrandinum , Cardinalem , sibi aditum ad Patres aperire irrito eventu contendisset , tandem , Dutlejo Carletonio , Magnæ Britanniæ Regis legato , adhibito , permollire Patrum animos nititur . Is , altius repetita oratione : *Ex iis , que acciderint (licet gravia ac molestia admodum fuerint) nunquam majorum veterem in Rempublicam benevolentiam , suamque observantiam ex animo Carolum abjicere potuisse : nihil vehementius , nihil obnoxie magis cupere , quam in gratiam cum Republica redire : optime nosse , nulli Italie decus ac libertatem æque ac Reipublicæ cordi esse : sive in Rempublicam egregiae voluntatis atque observantiae argumenta in totius orbis conspectu daturum ; ad Senatum oratorem , spectatae virtutis præstantemque virum , extra ordinem designasse ; ordinarium quoque legatum missum : proinde Regis nomine Patres se mirum in modum rogare , a Sabaldo legitum missum audire velint ; Regi sibique*

*Dutleji
Carletonii ,
Angli ora-
toris , piò
Sabaudo
cum Vene-
tis officium .*

1614
*Senatus
 responsum.*

Jacobus
 Piscina, Sa-
 baudi ora-
 tor ad Ve-
 netos.

ipſi accidere nil gratius posſe. Iis quæ Dutlejus exposuerat, ad Senatum relatis, graviter breviterque responſum: Si quis ad Collegium Ducis nomine accessiſſet, audituros; cum Prin- cipum minime irreconciliabiles inimicitiae eſſe debeant, quæ ex utilitate ac publico bono, non ex humanorum affectuum lubricitate penſentur. Gratiis a Dutlejo Senatui actis, Jacobus Piscina, Sabaudi orator, accessit, qui aliquot antea dies in Carletonii ædes diverterat. Erat is humanioribus ingenuis- que disciplinis perpolitus, ac magna vi ubertateque dicendi præditus, ut non difficile illi fuerit, gravi admodum proli- xoque sermone Caroli in Rempublicam studium, benevolen- tiā, obſervantiam verbis extollere. Obnixe illum pristinam Reipublicæ gratiam, cunctisque votis exoptare, poscere, ef- flagitare; ab ejus consiliis, præceptis, iuſſis nunquam receſ- furum. Inde in Reipublicæ laudes effusus, Italiae decus ap- pellare, in ea nobilissimæ provinciæ libertatem universam recumbere.

Senatus cum ex iis, quæ inter Philippum & Carolum in- tercedebant diſſidiis, ingentes in Italia armorum motus con- sequuturos animadverteret, jamque a Paulo summo Pontifice Julium Sabellum, Internuncium extra ordinem, a Regina Ca- rolum Rambolietum, Agennæ marchionem, legatum, missos ad Sabaudum intelligeret, extra ordinem quoque oratorem ad Carolum mittere statuit. Rhainerio Zeno, ex continentis fa- pientum ordine, legatio decreta. Ac per eos dies Verruæ co- mitis frater, ordinarius Sabaudi legatus, Venetas accessit. Is de more a Senatoribus una cum Piscina ad Patrum Colle- gium deductus est. Principe ac Patribus a Carolo consaluta- tis, amplissimis verbis illius in Rempublicam egregiam vo- luntaem ambo testati, ei quacumque ratione dignitatem ac libertatem tueri statutum eſſe affirmarunt: pacem quidem, quam qui maxime, cupere, modo cum securitate ac digni- tate obtineri queat: ni id contingat, opes, imperium, vi- tam denique ipsam prodige effusurum; neque ullo unquam tempore a consiliis, monitis, præceptis Reipublicæ discessu- rum, quæ prudentia, viribus, opibus pollens, in com- mune bonum semper incumbens, Italiae existimationem de- cusque tueretur; ut si quid adhuc prisci splendoris in hac

pro-

Rhainerius
 Zenus ad
 Sabaudum
 orator.
 Verruæ co-
 mitis frater
 ordinarius
 orator Sa-
 baudi ad
 Venetos.

provincia maneret, id omne Itali Principes uni Republicæ acceptum referre deberent. Hæc atque alia in eamdem sententiam a Caroli oratoribus enuntiata, quibus facile constabat, Carolum omnem in Republica spem suæ libertatis ac dignitatis retinendæ reposuisse.

Zenus impeditissimis itineribus profectus (assiduis enim eo autumno imbribus amnes ita increverant, ut circumquaque obrutæ aquis regiones essent) Mediolani a Mendoza summis honoribus est exceptus. Inde Hastæ Carolum obvium habuit. Nihil, quod ad illustriorem legationem reddendam attineret, est prætermissum. Postea de pace vehementius agi cœptum: multa de copiarum missione, de mutua oppidorum restitutione, de controversiis inter Sabaudum ac Mantuanum componendis agitata: tandem Hastæ kalend. decembribus has in conditiones deventum. Cum Julius Sabellus, Pontificis Internuncius, ac Carolus Rambolietus, Regis Christianissimi legatus, saepius suorum Principum nomine & Sabaudo efflagitasset, ut copias dimittere, cum Mantuano pacem amplecti, atque exortas inter eos controversias judicibus aut sequestris permittere ne gravaretur; ipse, ut Catholicæ Regis (quem summo obsequio ac reverentia prosequitur) desiderio satisfaciat; maximorumque Principum, christianæ reipublicæ beneficio tranquillitatisque publicæ studio efflagitantium, petitionibus morem gerat; in his conditiones assensit: ut copias ipse dimittat, militibus, quibus ad suam arciumque custodiam ei opus fuerit, exceptis, juxta ea, que viij. idus majas anno millesimo sexcentesimo undecimo scripto a Varena declarata fuerant; præcipue munitionis recens ad Vercellense suburbium a Mendozza extructæ ratione habita; Sabellus ac Rambolietus legati statuerint: Inojsæ marchio, Mediolani gubernator, Regis nomine, Pontifici Maximo, uti communi parenti, Galliarumque Regi, neque Carolo, neque suis ditionibus quacumque ratione atque obtentu damni quidpiam aut incommodi illaturum, quindecim aut viginti dies postquam copias Sabaudus dimiserit, se quoque regium exercitum bona fide dimissurum, persante se obstringat; si secus faciat, neque pollicita præstet, Pontifex Gallieque Rex Caroli patrocinium defensionemque in se recipiant:

Conven-
tiones ad
diffidia in-
ter Sabau-
dum &
Mantuanū
componen-
da.

Utrumque adempta loca , captivi , tormenta restituantur ; arma , hostiliaque omnia amoveantur ; inter Sabaudum ac Mantuanum pace icta , controversiae delectis ab iis sequestris definiendae infra sex menses permittantur : Mantuanus Margaritae gemmas ac monilia Carolo patri restituat ; statimque ejusdem dotem , ac si quid fœnoris loco accedat , infra menses quatuor persolvat ; si quid controversi obortum fuerit , judicum sententiae stetur : Blance quinetiam dotem duorum annorum spatio Sabaudo tribuat ; ni id faxit , Galliae Rex præstituto biennii tempore satisfaciat ; si que accesserint , iisdem arbitris permittantur ; ad ea Rex solvendo non teneatur : qui utrumque subjecti armi in alterum tulerint , iis ne id fraudi sit , quo minus bona sua publicata recipient , atque a belli initio usque ad eam diem in illos latæ sententiae aboleantur : Hæc sane omnia nisi a Regibus vel a Ducibus , uti exarata sunt , recipientur , sanciantur , unicuique , non secus ac si nunquam conventum fuisset , res integra sit .

Cum pacta scripto confirmanda atque a Principum legatis subsignanda essent , Rambolietus , nulla injecta mora , se subscripturum , atque ut infra mensem a Rege cuncta rata firmaque habeantur , curaturum pollicetur . Sabellus quo minus id prompte faceret , ea conditione tardabatur , quæ Pontificem ad Sabaudi defensionem cogebat ; verum ea lege se subscripturum affirmabat , ne Pontifex amplius Caroli patrocinio obstrictus esset , quam literis a se atque a Carolo Romam missis Cardinali Burghesio responso contineretur . At cum Carolus a Zeno , Reipublicæ legato , petiisset , num ad id Senatus mandata haberet , ipseque renuisset , differendum minime ratus , tribus editis exemplis , cum uni eorum ipse subscriptisset , reliquis legatorum nomina imponenda curavit . Durum plerisque videbatur , quod cum tanto studio in Reipublicæ gratiam redire Carolus concupisset , legatos Venetias misisset , oratorem perhonorifice excepisset , qui omnibus , quæ acta essent , interfuerat , atque pro publica tranquillitate ac Italæ pace laboraverat ; modo , fere nulla Reipublicæ habita ratione , a communi aliorum laude illam sejunxit , neque ea in re Senatus responsum expectasset . Erant qui id Regum industria factum arbitrarentur , qui

qui se tantum, nullo socio, pacis auctores haberi & esse vel-
lent: at quæ paulo post subsequuta sunt, quam prudenter
Zenus egisset, patefecere.

Jam dissidiis finem impositum, jam Italiæ pacem restitu-
tam omnes arbitrabantur; in Sabaudi castris cuncta pacem
resonabant; Sabellus ac Rambolietus, qui statim ad Men-
dozzam Novariam se contulerant, ovantes expectabantur.
Cum Mendoza cuncta pervertit: rem in sua potestate non
esse, ex Hispaniis, quæ mens Philippi sit, cognosci oportet.
Inopinato responso legati percussi, cum illum e senten-
tia dimovere non possent, quæ acta fuerant, Regibus signi-
ficanda quamprimum curarunt. Cum vero inter Carolum ac
Mendozzam conventa, ut a Regibus comprobarentur, in
Galliam atque Hispaniam transmissa essent, utrobique fuerunt
explosa. Galli, nihil pro dignitate a Rambolieto actum; non
ut iis adsentiretur, mandata habuisse; non, uti oportebat,
Mantuani causam tutatum, ajebant. Hispani, in ea tractatio-
ne regii decoris minime habitam rationem; ex æquo cum
Carolo transactum; obtundi illius elationem fastumque opor-
tuuisse, affirmabant. Quodque magis animos incenderet, per
eos dies Thomas Caroli filius Gandiam, Insubrum ditionis
oppidum, cum militum manu aggressus fuerat; licet ab inco-
lis repulsus, prospero parum eventu fortunam expertus esset.
Ea re mirum in modum indignabantur Hispani, dum de pa-
ce ineunda ageretur, violatas Regis ditiones, castella invasa,
oppida tentata; licet Thomas & Carolus factum mollire ad-
nixi, nondum firmata pace, quæ peracta fuerant, jure fieri
potuisse, contenderent. At Hispani ut quoquo pacto illatam
injuriam sarcirent, Montem Baldonem in Allobrogi finibus
occuparunt. Inde cuncta ad arma denuo relabi. Sabaudus
omnia experiri, nihil omittere, quo se finesque suos tuere-
tur; extrema potius perpeti, quam vel minimum de dignita-
te ac libertate Hispano concederet, paratus. Itaque Scarnafis-
sium legatum in Angliam mittit: quo loco res sint, Regi
exponat; ejus auxilium imploret, qui sane egregiam in Ca-
rolum voluntatem haud obscuris argumentis ac pollicitis an-
tea patefecerat. Ad Batavos quoque opem petitum mittit,
qui exemplum Magnæ Britanniæ Regis sequuturos affirmant.

Mendoza
pacis condi-
tionibus nū
assentit.

Thomas
Sabaudi fi-
lius Gan-
diam aggre-
ditur.

Hispani
Monte Bal-
donem occu-
pant.

Scarnafis-
sui, Sabau-
di orator ad
Anglia Re-
gem.

1614
Sabauidus
ad Batavorum
& Germanos.
Principes
legatos misse-
rit.

Ad Germanos quoque proceres legatos designat, ut Ducis ex illustri eorum gente orti tutelam suscipiant; neque ab Hispanis, quos semper graves infensosque experti fuerant, amicum Principem conteri patientur. Galliae quin etiam Reginam per literas perque nuntios urgebat, ne suas rationes, quæ a Galliae regno sejungi non possent, defereret. Regina, cum illi minime defuturam summa adseveratione polliceretur, tum vehementer ad concordiam Carolum hortabatur; nil enim tunc ardentius optabat, quam ut connubia cum Hispano pacta conficerentur.

Ea ex re haud exigui in Gallia tumultus exorti fuerant, cum Gallorum plerique ac regiae stirpis proceres, nec non ii, qui reformatæ religionis vocantur, hujusmodi nuptias detestarentur, atque exhorrescerent. Inde superiori æstate Condæus, regii stemmatis Princeps, querelarum plenus ex aula discedens, libellum ad Reginam miserat, quo inter cetera regni administrationem instaurari, atque ad meliorem formam redigi postulabat. Adeoque cunctorum fere effebuerant animi, ut Reginæ veluti precibus victa, a nuptiis perficiendis supersedendum, totiusque regni indici conventus statueret; cum præser-tim Ludovicus Rex, jam decimumquartum annum ingressus, lege ad munera regia obeunda admitteretur; matrem, regimine defunctam, fasces imperii demittere oporteret. His de rebus Condæus Principes certiores fecerat, Orpheumque, pernobilem virum, in Italiam miserat, qui regni statum, sua Principumque consilia Senatui exponeret; a quo gratiæ illi Principibusque actæ, ad regni concordiam firmamentumque adhortationes additæ: Orpheus ipse torque aureo donatus est. Galliae vero conventus habiti, in quibus licet multa, quæ ad publicam utilitatem atque incrementum spectabant, fuissent agitata, attamen in speciem atque ad plebem deliniendam proceresque demulcendos acta ferebantur. Exinde Regina accuratius de connubiis jungendis agere, pleraque in Hispanorum gratiam consilia dirigere, neque minus intento studio pro concordia niti, marchione Syllerio ad utraque confiencia ad Philippum oratore designato, cum maxime vereretur, ne, si bellum Sabaudi cum Hispanis procederet, Gallis turmatim ad Allobrogem defendendum confluentibus

Orpheus
Condei
Principis
orator ad
Venetos.

Syllerii
Marchio
ad nuptias
conficien-
das in Hi-
spaniam
missus.

1614

*Gallorum
edictum ne-
quis arma
pro Sabau-
dos sumat.*

bus, nuptiae turbarentur. Quocirca edicto caverat, ne quis e Gallia Sabaudo militatum proficiseretur; nonnullosque contra edictum profectos summo supplicio affici jufserat. Sed is erat gentis ardor, ea ad bellum in Italia gerendum animorum propensio, ut nullis neque edictis retineri, neque poenis coerceri possent; cum præfertim a Fresia, Caroli legato, maximis propositis præmiis, milites solicitarentur, atque a Laodigherio in Provincia ac Delfinatu, vel insito in Hispanos odio, vel in Allobrogem studio impellerentur. Carolus vero, Gallia in diversas partes distracta, licet Regina Hispanis aperte favere videretur, tamen nunquam sibi inde auxilia a regni proceribus defutura sumniopere confidebat. Ex his Italæ graves imminebant tempestates, in quam si semel se Principes demisissent, haud dubium erat, quin brevi, tamquam ad opimam prædam, ex omnibus Europæ regionibus, barbaræ gentes, a nostris moribus, studiis, religione diversæ, ad eamdem perdendam confluuerent.

Itaque Veneti, qui semper pro Italica pace excubuerant, omnes prudentiæ ingeniique nervos intendebant, ne ulterius arma progrederentur. Cum Pontifice, cum Regibus, & Carolo agebant, ut cuncta potius consilio, quam armis conficerentur. Pontifex vero vehementer Patres hortabatur, ut Carolum, apud quem plurimum illos posse sibi persuadebat, flectere niterentur. Dederat Pontifex ipse ad Regem sua manu exaratas literas, quibus, ut quæ Hastæ pacta fuerant, probare veller, enixe flagitabat; magnaue spe evchebatur, fore ut tandem Rex ejus permotus auctoritate, precibusque delinitus acquiesceret. Verumtamen, qui jam in sententia obfirmatus fuerat, ab ea deduci nulla ratione poterat. Nihilominus Senatus Pontificem frequenter hortari pergebat, ne cessaret, ne ab incepto desisteret; id & suæ auctoritatis & muneris proprium: superiores Pontifices, cum de reipublicæ christianæ tranquillitate ageretur, ad Reges legatos mittere consueisse: omnia tentanda potius, quam belli faces in hac provincia exardescant. Ab hac legati missione non abhorrere Hispanos constabat; cum Franciscus Castrius, Regis legatus, id tantum non manifeste petiisset; sed quominus id Pontifex

1614

consilii caperet , Apostolicæ sedis dignitas ac majestas impedi-
re videbatur , cui detractum maxime iri existimabat , si , Le-
gato in Hispaniam missò , voti compos non fieret . Præcisa
itaque pacis spe , omnis tollendorum dissidiorum ratio in
armis relicta videbatur . Quamobrem Patrum studia ad Gal-
liae Cisalpinæ arces communiendas , ad copias augendas ,
novos delectus habendos , milites externos conscribendos
convertebantur . Cumque Antonius Priolus , superiore an-
no cum summo imperio legatus in continentem missus , re-
Antonius
Landus le-
gatus in
continenti.
ditumin patriam impetrasset ; Antonius Landus , Marcius Pro-
curator , cum eadem auctoritate mense decembri suffectus
est .

Quamvis vero Italæ imminentibus periculis ab Illyrici rebus
Patres avocarentur , manebant tamen infixa animis , quæ bar-
bare atque impie ab Uscochis in Venerii triremem atque in
trierarchum ipsum perpetrata fuerant ; incommodis , quæ publi-
cæ Italæ tranquillitati officere videbantur , sublatis , omnes co-
natus in immanium prædonum genere profligando adhibituri .
Neque a Laurentio Venerio , qui , ut diximus , Donato suf-
fектus fuerat , ad eos opprimendos quidquam prætermitte-
batur . Nam edito Jaderæ promulgato , quo navigia omnia
ultra citroque Senniam commeantia quindecim dierum elapsa
tempore se aggressurum depressurumque minabatur , omni ma-
ritimo commercio interdicere illius regionis incolas nitebatur ;
atque nonnullis , quæ adversus edictum Senniam contendebant ,
navigiis depressis ac male mulctatis , is terror cunctos
invaserat , ut nulli amplius illis comiteatus suppeditarentur ,
omnesque ab ea navigatione se abstinerent ; indeque summis
angustiis pressi , fame laborare inciperent . His fiebat , ut
subjectorum querelis assiduisque lachrymis excitus Cæsar ,
qui consceleratam gentem summo odio prosequebatur , aliqua
ratione his incommodis prospiciendum arbitraretur , indignum
suis in ditionibus teterrimam adeo pestem ali ac foveri ex-
stimas . Ob id Echembergium comitem , Croatiae summum
præfectum , Senniam legavit , qui fontes plecteret ; ac , ne
imposterum tot scelera patrarentur , curaret . Is Senniam cum
pervenisset , Cæsanæ comitem ad Venerium , colloquium
petitum , misit , seque a Cæsare , ut satis Reipublicæ faceret ,
lega-

Echember-
gins a Cæ-
sare sen-
niam mis-
sus.

legatum significaret. Venerius statim Senatum de Echembergii adventu, deque petito colloquio certiorem facit. Patres Senatus consulto respondent: ad colloquium Echembergium admittat, quænam illius mens sit, an cum Cæsare a Superantio pacta exequi velit, solerter inquirat; neque interea ab Uscchorum damnis, uti jussus antea fuerat, abstineat; de iis, quæ indies acciderint, Senatum faciat certiorem. Venerius itaque Echembergium se libenter auditurum affirmat. Senatus legato rescribit, si ea voluntate Echembergium Cæsarisque ministros esse animadvertis, ut non verbis at re ipsa præstare pollicita velint, aliquantulum mollius agat; minime intermissa obsidione, a militibus exponendis abstineat. Sed antequam Senatus decretum ad Venerium pervenisset, Antonius Civranus, sinus Adriatici præfetus, vir impiger, omnem illum litoris tractum, qui ab Volosca ad Labranam protenditur, incendit ac diripuit, frumento, viño, aliisque commeatibus, qui ad Sennienses fame levandos coacti fuerant, corruptis. Ea re ad Cæsarem delata, ingentes querelæ in Rempublicam jaciebantur, dum de concordia ineunda ageretur, direpta oppida, villas incensas hostium more a Venetis fuisse. At Hieronymus Superantius, legatus, factum egregie tuebatur: nondum ad sinus præfectum Senatus mandata perlata; ab iis, quæ antea sibi injuncta fuerant, minime recedendum existimasse; nec, postquam Echembergius Senniam venisset, fidem ulla in re Cæsari Senatum obstrinxisse. Echembergius vero, paucis quibusdam, iisque nullius inter Uscchos nominis multatatis, discessit; dum hiemis vehementissimæ iis in locis, perpetuo flantibus aquilonibus objectis, vis militaribus functionibus infesta esset.

*Antonius
Civranus
Uscchorum
ditiones di-
ripit.*

M. D C. X V.

Belli suspiciones in Italia incrementis majoribus indies incendebantur; ab Hispanis atque Allobroge copiæ augebantur, externa auxilia adcercebantur; Senatus vero Antonium Landum, quem, ut diximus, in continentis legatione Priolo sufficerat, anni exitu in Galliam Cisalpinam proficiisci jufserat.

*Venerico-
pias augēs.*

1615

serat. Inde, ut tria Italorum peditum millia conscriberentur, sanxit. Aloysio Estensi, Cæsaris Mutinæ Ducis filio, ut duo millia conficeret, injunxit, qui paucis diebus ex paternis distinctionibus finitimisque locis florem militiæ delectum Veronam, quo Venetæ copiæ conveniebant, misit. Insuper, ut Corsi pedites ad bina millia deligerentur, latum. Quatuor generis nobilitate ac virtute præstantibus viris, singulis ex ordinum militibus tria millia, quibus præfessent, tributa sunt. Hi Camillus Capreolus, Constantii filius, qui Georgii Bastæ, clarissimi ducis, auspiciis, in Pannonia Daciaque militaverat; Joannes Baptista Martinengius, ambo Brixenses; Jacobus Justus, Augustini filius, Veronensis, in Belgio bellicis studiis eruditus; Antonius Saornianus, Utinensis, usu rerum, Venetaque nobilitate clarus. Annonæ vero militaris summus præfectus Hieronymus Cornelius est creatus. Quoniam vero inter ceteras Venetorum arces, quibus exstruendis nullo unquam labori sumptibusque Senatus pepercit, Pischerium, in Benaco lacu ad Mincii amnis fauces, vel situ vel opere præcipua censetur; ad eam exactius perlustrandam & communiendam quinque cives lecti sunt, qui, arcium exædificandarum scientissimiis adhibitis, quid factu opus esset, pro maiori parte decernerent: Antonius Landus, continentis legatus; Hieronymus Cornelius, annonæ præfectus; Joannes Garzonius, Julii olim Saorniani, summi arcium architecti, ex sorore nepos; Nicolaus Contarenus, qui tunc consilii sapientis magistratum gerebat; Benedictus Taleapetra, qui legatus in Carnis, Palmæ præfuerat.

Hæc ad terrestris imperii defensionem summo studio a Senatu parabantur. Atque interea, quid de Italiae rebus Philippus statueret, summa cunctorum animi suspensione detinebantur; qui de iis, quæ Hastæ conventa fuerant, deque Gandiæ, quo tempore de pace agebatur, oppido tentato, cum certior esset factus; pacta improbavit, suæ dignitatis non esse existimans, ex æquo cum Sabaudiæ Duce agere; obtundi illius fastum, nimium elatos spiritus opprimi oportere; neque, ut regiæ majestati tenebræ offundantur, ferendum esse. Galli quoque Rambolietum carpebant: nullam regii decoris rationem habuisse: ut partis adsentiretur facultatem

non

Hieronymus Cornelius summus annonæ præfectus.

Legati ad Pischerii munitionem inviendam.

non obtinuisse : non, uti oportebat, Mantuani Ducus causam tutatum fuisse. Vix dici potest, quam hæc Philippi consilia Italii Principibus, atque iis præcipue, qui potentia, opibus, auctoritate, & libertate inter ceteros eminebant, gravia ac molesta essent, unius oppressione aditum ad alios opprimendos fieri opinantibus. Sabaudus imprimis Hispanorum libidini expositus, acriori studio exercitum augere, milites undique conquirere, pecunias colligere, quas subjecti eximie in Carolum, totamque Sabaudiæ domum affecti, munifice conferebant; ac licet ob id Niceæ (incertum unde) tumultus plebis exortus fuisse, cito tamen deferuerat. Reges quin etiam ac Princes acrius urgebat; quam ad potentissimi Regis in suam perniciem anhelantis impetum sustinendum impar esset, significabat.

A Senatu per Scaleam perque Zenum, ne se desereret, petebat; Italæ Principum libertatem ne imminui ac labefactari pateretur. Ut vehementius quoque Patres ad suum patrocinium suscipiendum impelleret, Dutlejo Carletonio auctor fuerat, ut de rerum Italicarum statu in Collegio differeret; qui gravi ac prolixa oratione in Hispanos invectus, eorum artes & consilia est persequutus: *Gradus ab iis ad monarchiam sterni: in Italia principatum jamdiu expetivisse; modo paiam pro eo adipiscendo niti: cur igitur cunctandum, cur Hispanorum libidini non obsistendum? Majorum exempla ob oculos ponerent (quid enim aliarum Rerumpublicarum egregia gesta commemoraret?) se Venetorum Historiam assidue lectitantem, apud Marcum Antonium Sabellicum invenisse, Philippo Vicecomite in Italia summis imperii incrementis aucto, cum in Rempublicam Florentinam arma movisset, ac jam, adspirante fortuna, cladibus variis affectum, prope oppressisset; Senatum generoso animo ob sistere, Florentinis que opem ferre decrevisse, ne unius dominandi cupido in aliorum exitium excresceret; ex quo & amica Respublica ab interitu vindicata, & haud exigua imperii accessio vobis facta fuit. Quid vero? quod Paulus Paruta, qui nuper in conscribendis rebus vestris excellentis virtutis laudem tulit, commemorat, inter Carolum quintum Imperatorem ac Franciscum Galliæ Regem, Res publica seclusa, pace icta, majores*

Dutleji
Carletonii,
Angli ora-
toris, ad
Venetos
oratio.

1615

vestros nihil demisse, nihil minus generose, sed, veteri reten-
to splendore, ex Republicæ dignitate agere statuisse; unde sa-
ne & ad illam constantiæ eximia laus & fama, & ad cun-
ctos Italie Principes haud exigua incolumitatis & libertatis
decora provenere. Hæc vos incitare ac mirifice inflammare de-
bent, ne amico Principi atque ad vestram opem configidenti
deesse velitis. Ejusdem consilii socium Magnæ Britannie Regem
aliosque Regis amicos habebitis, qui summo studio ad Caro-
lum sublevandum, Hispanorum conatus obtundendos, confluent;
quo fiet, ut vestris aliorumque Principum opibus Carolus
ab Hispanorum armis summo Italie totius beneficio vindicetur;
vel, quod certe sperare juvat, perbonorifica pax con-
ficiatur. His atque aliis in eamdem sententiam a Carletonio
dictis, Senatus consulto responsum est: Regis consilia, quæ
a prudentissimo Principe proficerentur, a Senatu, uti de-
cet, magni fieri: vigere in Republica idem Italie securitatis
ac libertatis desiderium; ut pax cum dignitate obtineatur,
omni studio incubitaram; si quid eam juvet, ostensum sit, ul-
tro libenterque facturam: interim Regem hortari, ut aucto-
ritate, qua plurimum possit, uti velit, eamque sibi, quam hac-
tenus, qui adnixi fuerant, adipisci nequivieran, gloriā
comparēt; sperare, quod in cunctorum votis est, ad finem
tandem perductum iri: si nescius Deo Optimo Maximo visum
sit, ut nullis humanis vel officiis vel viribus obtineri pax
queat, eamdem semper Rempublicam in dignitate ac libertate
Italiæ tuenda futuram, ac sua consilia ad banc veluti certam
metum dirigi cunctis indicaturam.

Interea vero summa ope Senatus nitebatur, ut ad externo-
rum militum auxilia excipienda sibi aditum patefaceret, cum
ex Italorum Principum ditionibus, qui subjectos alio milita-
tum ire vetuerant, copias colligere admodum difficile esset,
neque proprio tantum milite bellorum impetus sustineri pos-
sent. Itaque cum anno millesimo sexcentesimo decimotertio
Gregorium Barbadicum, quem legatum in Angliam designa-
verat, per Rhætos atque Helvetios proficiscentem, pertenta-
re illarum gentium animos jussisset, nec non Helvetiorum
pagorum plerosque egregie in Rempublicam Venetumque no-
men animatos cognovisset; Senatus jussu cum Tigurinis ac

Ber-

*Gregorius
Barbadicus,
fædere cum
Tigurinis
& Bernati-
bus iuncto,
in Rhætos
transit.*

Bernatibus certis conditionibus fœdus inierat , ea lege , nisi , ut per Rhaetos iter in fines Reipublicæ panderetur , irritum foret . Cumque quatuor Helvetiorum millia ab iis civitatibus impetrasset , eumdem Barbadicum in Rhætos proficisci jussit , qui a trium fœderum pagis transitum peteret ; ni id obtinere posset , de veteri innovanda societate , opimis adjectis præmiis , ageret . Verum cum eo accessisset , quamplurimis objectis impedimentis , conflictabatur . Plerique præteritis successibus perterriti , Hispanorum invidiam verebantur , qui superioribus annis ob fœdus cum Republica iustum , variis illos incommodis affecerant ; Fuentanam munitionem objecerant ; exportandi ex Insubribus commeatus facultatem interdixerant : ingentibus quoque opibus fœdus instrui , & cum pecuniam tum auxilia a Republica flagitabant . Quodque magis obstatre videbatur , Galli æque ac Hispani oppugnantes , omnibus machinis adhibitis , transitum & confœderationem impedire conabantur . Ita enim ea tempestate natura , institutis , genio , adversæ hæ nationes simul coierant , non sine regii stemmatis aliorumque procerum querelis , qui pessimo exemplo veteres Gallorum amicos oppugnari ac deserri æquo animo pati non possent .

Hoc pacto inter Rhætos res fluctuabant . Cum altera ex parte omnia ad bellum ab Allobroge atque Mendoza compararentur . Is autem Italorum Principum auxiliares copias enixe flagitabat ; atque ejusmodi erat Italiae status , ut vertigine veluti correpti , cuncti in proprium atque in commune exitium ruerent . Nam Franciscus Maria Urbini Dux tria peditum millia , Ranutius Parmæ ac Placentiæ Dux bina , Lucenses tria millia misere . Cosmus Magnus Hetruriæ Dux , Philippi beneficio Senas obtainens , qui ad Insubrum tuitionem quatur peditum millia præstare debebat , licet cunctatione usus fuisset , quod Hispanorum in Italia incrementa minime sibi probarentur , attamen duo millia attribuit , ea conditione , ut ex Mediolani ditionibus non exirent ; reliquum vero , numerata pecunia , sibi assignari gubernator postulabat ; cumque ex Hispania per Regis literas ad eam persolvendam Dux impelleretur , a Mendoza , quoad rationes suas Regi significaret , supersederi petebat . Mutinæ Dux tantum , licet Regi ob-

Hispano-
rum exerci-
tus .

1615

xius, exsors fuit, eam fortasse ob causam, quod iniquum Hispani existimarent, Principem affinitate cum Sabaudo coniunctum, ad arma adversus ipsum sumenda compellere. Genuenses vero ab auxiliis palam exhibendis abstinuere, transitu tantum regiis copiis per suos fines, non sine Sabaudi offensione, permisso.

Hæc Italorum auxilia, non tam ad bellum gerendum, quam ad Principum animos in fide retinendos, Regisque auctoritatem fovendam, summo studio a Mendoza conquisita fuerant. Nam robur exercitus in veteranorum Hispanorum militum numero, Galliæ Cisalpinæ ac Neapolitani regni copiis situm videbatur. Sex enim Insubrum, totidem Neapolitanorum, Hispanorum item sex millia adnumerabantur; Helvetiorum tantundem ac Germanorum accedebat, qui, objectis multis itinerum impedimentis, Helvetiorum pagis aliquot transitum pernegantibus, vix in Insubres pervenere; equitum ad duo millia, partim ex Mediolani ditionibus, partim ex Neapolitano regno censebantur. Quadraginta bellatorum milibus, qui Hispanorum res agebant, constare exercitum affirmabant, licet triginta millium summam revera non superaret. Sabaudi copiæ decem ac septem millium numerum explebant, quæ Allobroge, Gallo, atque Helvetio milite continebantur; Helvetii quatuor, Galli sex, Allobroges septem millia erant, præter Subalpinorum ordinum milites: ad hæc octingenti thoracati equites, militiae flos, quos Carolus & pace & bello ad omnia pericula subeunda assiduis exercitacionibus duraverat.

*Sabaudie
Ducis co-
piæ.*

Dum hæc utrimque geruntur, a Philippo ex Hispaniis litteræ ad Mendozzam perlatæ: *Quæ ad Hastam conventa sint, minime sibi probari; verum si Carolus aliqua in ipsum reverentiæ atque obsequii argumenta edat, tunc satis sibi factum iri existimaturum.* Itaque, aliis prætermissis, in eo tantum rei cardo vertebatur, ut, reverentiæ aliquo signo exhibito, Regis gratiam dimissionemque exercitus Carolus demereretur. Variæ formulæ, quæ & ab Allobroge amplecti, atque ab Hispano recipi possent, in scripta redigebantur; idque omnibus, ac iis præsertim, qui usu ac præteritarum rerum memoria excellebant, mirandum videbatur, tot coætas copias,

tan-

*Philippi
Regis literæ
a Sabando
interceptæ.*

*Sabaudi
Ducis cal-
liditas in
Cæsaris ob-
nunciatione
vitanda.*

tantam pecuniæ insumptam vim , ingentes in Italorum Prin-
cipum animis injectas suspiciones eo evasisse , ut inanum ver-
borum decertatione jam comprimi motus posse , plerique cre-
derent . Sed cum nihil , quo ambobus satisficeret , occurreret ,
nusquam rei exitus inveniebatur ; Sabaudusque militari virtute
accensus , omni spe pacis abjecta , cuncta ad bellum me-
ditabatur . Interceperat enim Philippi ad Mendozzam literas ,
quibus Carolum , quacumque ratione posset , coercere atque
opprimere , neque prius de pace agere , quam regiis obtem-
perasset petitionibus , jubebatur . Mendozzam quoque damna-
bat , quod e Subalpinis in Insubres cum exercitu se recepisse-
set , munitione intra regios fines erecta , operæ precium se
fecisse existimans ; Hastam , infirmum sane Caroli oppidum
non oppugnasset ; Niceam non tentasset ; exercitum otio ac
desidia torpere sivisset . Quapropter , ut regium decus aliqua
in parte sarcire egregio aliquo facinore niteretur , hortabatur :
nonnulla quoque iisdem literis occultis conscripta notis con-
tinebantur . His adeo Sabaudus inflammabatur , ut opes , im-
perium , vitam denique ipsam pro sua retinenda dignitate ef-
fusurus videretur ; literasque ipsas ad omnes Europæ Princi-
pes perferri , scriptumque typis evulgari mandavit , quo , quæ-
cumque ab horum turbinum initio gesserat , multis rationibus
tuebatur : acerrime in Hispanos atque Mediolani gubernato-
rem præsertim invehebatur . Acriter quinetiam de Cæsaris mi-
nistris , deque Francisco Castilioneo , qui imperialis proscrip-
tionis diploma sibi indixerat , conquerebatur : in quo satis
callide se Carolus gesserat . Cum enim Castilioneus , qui
illi Cæsaris nomine postremæ denunciationis mandata affer-
ret , ignotum quemdam hominem misisset , isque nil simile
Carolo cogitanti , alio obtenu , literas ingessisset ; eum in
carcerem conjici jusserset , seque mandata minime accepisse
dissimulavit ; literasque latino sermone iisdem typis ad Cæ-
farem scriptas emisit , quibus in illius ministros , ab Hispanis
corruptos , culpam omnem conferebat , suamque in eum ob-
servantium multis argumentis probare adnitezebatur .

Dum hæc in Italia fiunt , Galliæ Regina marchionem Sy-
lerium in Hispaniam ad Philippum legatum miserat ; qui re-
gie Madriti exceptus , de connubiis celebrandis , conjugibus-
que

1615

que transmittendis , deque Italica pace egit : quam hisce conditionibus Philippus se amplexurum , atque cum Carolo in gratiam redditum pollicebatur ; si statim exercitum dimitteret ; nullam se Mantuano illaturum injuriam polliceretur ; quæ inter Carolum ac Mantuæ Ducem controversiæ intercederent , Cæsari dirimendas permitteret . Ea dum præstaret Galliarum Rex , vicissim Hispanos copias dimissuros , neque clamni quidquam Carolo illaturos conceptis verbis sese obstringebat . Hæc in Hispaniis inter Reges de Italica pace convinta , cum in Italiam pervenissent , plerosque summa spe compleverant , brevi fore ut , aurea pace restituta , tot armorum suspicionumque turba discuteretur . Itaque vj. idus maji Rambolietus & Gaufferius , quem Galliæ Rex in Italiam miserat , cum Carolo ad Vallem Severam convenere ; cique significarunt , Sylerium , ex Hispania redeuntem , Philippi sententiam attulisse ; nihil aliud a Carolo Regem petere , nisi ut tot militum numero , quot ad suarum ditionum securitatem sit opus , retento , reliquas copias statim dimittat ; controversiæ inter eum ac Mantuanum Cæsaris judicio permittantur ; atque ipse interea ab injuria vique in Mantuanum abstineat : his peractis , oppida occupata , captivique restituentur ; Philippusque de exercitu ita statuet , ut neque Carolus neque finitimi justa ulla suspicione perfundi possint . Sabaudus tempus ad respondendum petit , ut interea filiorum , qui Vercellis , legatorumque Principum , qui Augustæ Taurinorum erant , suorumque præconsultorum sententias exquireret . Sed multo quam antea majora impedimenta subriebantur ; Carolus namque , si primus arma deposuisset , neque eodem tempore a Rege copiæ dimitterentur , certam se Hispanorum prædam futurum verebatur . Quapropter , si dimittendus ei esset exercitus , idem quoque facturos Hispanos , certo constare sibi petebat . Neque exigua de milite , quem ad sui imperii præsidium aleret , controversia erat , quæ alias agitata componi nequiverant . De perduellionis quoque crimine reis dissidia vertebantur ; neque enim , qui se bello juvissent , corporaque periculis ac neci objectabant , ignaviter deserere æquum censebat .

Itaque , spe fere omni pacis abjecta , Mendoza cum exercitu ,
men-

1615
Mendozza
& Saban-
dus copiae
edocunt.

Calusii Co-
mes ab Hi-
spanis ca-
ptus.

Alphonsus
Quera,
Hispanus
orator, in
Sabauaum
invehitur.

mense junio Mediolano discedens, Alexandriam venit. Carolus, lustratis copiis, in fines Insubrum illatus, Palestram oppidum cepit atque incendit, vicinosque agros depopulatus est. Idem quoque Mendoza cum in Hastensi fecisset, recta ad Hastam oppugnandam contendit, erectisque munitionibus, majoribus tormentis quatere moenia coepit. Carolus cumulos quosdam urbi objectos occupaverat, quibus communis, summovere hostes ab urbis oppugnatione posse sibi suadebat. Verum Hispani primo impetu Sabaudum relinquere loca, quibus infederat, non absque suorum militum damno coegere; quo in congressu Calusii comes, Verruæ filius, vivus in potestatem hostium pervenit. Carolus vero, licet viribus ad impetum sustinendum impar, se se receperisset; id tamen ordinate adeo, atque ex militari præscripto fecerat, ut, nullo timoris signo edito, id potius sponte ac studio, quam coactus effecisse videretur. Hispanorum prima cum Sabaldo congressione per Italiam vulgata, non deerant, qui Carolum acriter carperent, quod parum prudenter cum potentissimo Rege bellum suscepisset; brevique pœnas temeritatis daturum autumarent: quæ ita ab Hispanis efferebantur, ut jam Carolum perdonuisse sibi suaderent, palamque dictitarent.

Ac sane Alphonsus Queua Patrum Collegium adit, atque in Carolum acerrime invehitur: Hispanos omnes sui Regis eximie clementiæ ac bonitati illacrimari, qui tot sibi a Carolo illatas injurias oblitus, modo copias dimitteret, veniam daturum polliceretur: ingratum eum esse, qui tanti Regis beneficiis non deliniatur, non flectatur; imprudentem, qui tantum sibi persuaserit, ut cum omnium Regum, quos orbis terrarum sustinet, potentissimo, tot divitiis referto, tot provinciis regnisque imperanti, sibi dimicandum statuerit; denique supremo dignum supplicio, in quem cuncti, veluti contra amentem insurgant, atque a furioso arma e manibus extorqueant: jam, quo illius conatus evaserint, quo fastus ac jactantia cesserit, patere; victum ignaviter se recepisse; paucorum dierum spatio non modo Hasta, sed aliis quoque Allobrogum ditionibus Regem summa felicitate potiturum. In hanc sententiam hæc atque alia multa a Queva exaggerata sunt.

Paulo post Leonius, Regis Galliæ legatus (uti creditum
H. Mauroceni T. III. M m est,

1615
*Leonii,
Galliorato-
ris, de Allo-
broge Duce
oratio.*

est, ex, Quevæ condicto) ad Principem Patresque accedit : quæ Syllerius legatus in Hispania a Philippo impetrarit, com- memorat ; nil requiri, nil expeti amplius potuisse ostendit. Quid enim æquius, quam ut a Carolo, qui prior arma sum- pserit, copie dimittantur ? quid justius, quam ut nulla imme- renti Mantuano Duci damna inferantur ? quid denique oppor- tunius, quam ut obortæ inter Duces controversiæ Cæsaris ju- dicio permittantur ? Nil vel ad dignitatem præstantius, vel ad securitatem tutius totis concipere votis Carolum potuisse. Quid enim honestius, quam tot Principum efflagitationibus ac precibus flecti ? quid tutius, quam ea in re Galliæ Regem se- questrem ac prædem habere, qui nibil adversus illum Hispa- nos tentatuos persanè polliceretur ? Id si secus eveniat (quod sane de tanto Rege cogitare, nedum ambigere piaculum sit) Reginam ipsum, Galliamque omnem, Allobrogis patrocinio suscepto, illum adversus Hispanos aliosque quoslibet defensu- ram : bis nisi acquiescat neque flectatur, a Rege ei bellum indicere Rambolietum jussum ; in idque, sociatis armis, po- tentissimos Reges coituros : quæ cum ita se habeant, Sena- tum rogare, obsecrare, ut abdicator atque auctor, quæ pacta inter Reges sint, amplectendi Carolo esse velit : eo insitum Republicæ vetusque institutum Italicæ pacis servan- dæ retenturum : neque vero ambigere, utpote qui nosset, quantum apud eum & auctoritate & gratia Respublica valeat, quam Senatus consilia Carolus magni faceret, quin si ea in re laborare atque eniti velit, omnibus amotis im- pedimentis, pax conficiatur : Galliarum profecto Regem iis, qui paci faverint, amicum, iis, qui adversi fuerint, adver- sarium futurum. Quoniam vero Carolus, dimisso exercitu, non satis se ab Hispano tutum fore verebatur, ac quid Philippus de suis decerneret copiis, solicitus erat, eademque de causa Itali Principes in magna animorum suspensione versari vide- bantur, dum, Sabaudo armis exuto, tantum virium adhuc ab Hispano retineretur ; ad omnem ex mentibus suspicionem eximendam, Leonius, copias subducturos Hispanos, affirma- vit. Cum vero verbum illud ita intelligi posset, ut adhuc copiæ integræ manerent; postridie ejus diei ad Collegium rediit, ac, repetita eorum, quæ pridie prolocutus fuerat, mentione,

Syle-

Sylerii perlectis literis, quibus totum negotium continebatur, Hispanos exercitum dimissuros, amplissimis verbis est testatus; neque vocis ambiguitate, qua usus fuisse videbatur, quemquam offendit oportere subjicit: *subducendi* enim verbo, quod Gallice *retirer* dicunt, tantumdem, quam solvere, aut dimittere exercitum significari. Hæc Leonius.

Sed multa gravissima in re deliberantibus obversabantur. Quemadmodum enim Italica pace, modo cum dignitate ac securitate fieret, nihil optatius Venetis accidere poterat; ita non parum Principum insitam dominandi libidinem, incerta pollicita suspecta habebant: *Non deesse diverticula, non milie fallendi species, iis qui potentia ac viribus eminerent; nusquam tutam regnandi fidem, nullum adeo constantem animum, qui nonnunquam, oblata imperii augendi spe, non everteretur.* *Quis, Sabaudo praesidiis nudato, Hispanos præpotenti exercitu septos, insitam gentis ingenio reliquis imperandi cupidinem cohibituros, tuto spondeat?* Itaque plenam periculi rem esse, ut copias dimitteret, Sabaudo auctores esse, eumque ad pata inter Reges amplexanda adigere. Quid enim, si tunc ille opem, si auxilia petierit, pernegari ne juste posse? Ita profecto se res humanas habere, ut qui semel ignari pedem in luto defixerint, revocare ne volentes quidem valeant; ex parvis initiosis ingentia sæpe bella oriri: quapropter temperatus agendum, neque nimio pacis studio in majora incomoda præcipites ire oportere. Hæc vario animorum æstu cum dissererentur, eam viam iniri placuit, ut, nulla mentione de conventis inter Reges facta, Leonio responderetur: *Nihil Reipublicæ Italie pace antiquius unquam existisse; eadem consilia, idem studium hoc tempore in Senatu vige-re; nullum officii, nullum abdicationis genus, quo Carolum ad pacem amplexandam impellat, prætermissurum; si quid præterea, quo eximum hoc bonum consequi posset, ei significaretur, libenter facturnm.* Hæc Leonio: eodem Quevæ pacto responsum, deque Regis nec non Mendozæ officiis, atque in Rempublicam propensa voluntate gratiæ actæ.

Interea vero acriter in Subalpinis dimicabatur; ac licet Hispani, ut mos gentis est, prima belli initia prospera sibi ac felicia

1615

obtigisse jactarent, perque omnem Italiam idipsum dissipatis sermonibus evulgandum curarent; attamen Carolus imperterritus, crebris irruptionibus ita Mendozzam affligebat, ut non adeo facile Hasta potitum plerique arbitrarentur; levioraque certamina quotidie committebantur, in quibus Calusii carcerem Francisci a Silva, Ducis Pastranæ fratri, captivitas pensavit; qui Taurinum perductus excessit. Erat in Carolo atque in Victorio, natu maximo ejus filio, ingens virtus: omnibus locis aderant, cuncta summo studio curabant, strenuorum militum ac fortissimorum ducum officia implebant. Carolo inter confertas hostium acies fortissime pugnanti, bini equi confossi sunt; Victorio Principi quoque inter dimicandum, quo vehebatur, equus transfixus est. Ceterum licet Allobrogi neque animus, neque ad pericula subeunda vigor deesset, viribus tamen impar ad sustinendam diutius Hispanorum multitudinem auxiliis externis destitutus habebatur. Nam præter Gallos aliquot milites, qui dispersi alpes transgrediebantur, atque ob turbida ac procacia ingenia oneri potius, quam subsidio erant, nulla certa aliunde auxilia adventabant. Nam Britanniæ Rex, quinquaginta aureorum milibus ad Maynium, ut Carolo præsto esset, in Galliam missis, satis sibi fecisse videbatur; quamvis ille, vel, ne Reginæ jussionibus minus obtemperans videretur, quæ Subalpino bello Gallis omnibus interdixerat, vel alia fortasse de causa, moras necteret. Laodigherius quoque, in quo Caroli omnes præcipue spes repositæ videbantur, cuique Verruæ comitem ad iter accelerandum miserat, speciosis verbis Ducis spem alendo cunctabatur. Neque Germani Principes adhuc demittendis Allobrogi subsidiis quidquam certi decernebant. Batavi in Britanniæ Regem conversi, ex ejus consiliis penitus pendere videbantur; neque moturos quidquam constabat, nisi prior ipse validis viribus ac magno conatu tuendum Caroli causam suscepisset. Immo Joanni Nassovio equites consribenti, atque ad opem ei afferendam iter in Italiam paranti, publico decreto, ut cœptis absisteret, jussum fuerat; quamvis ipse occulto, Comite Mauritio connivente, satis valida equitum manu, quam sexcentorum numerum æquare rumor erat, per Lotharingiam in Italiam profectionem adornaret.

Franciscus
a Silva a
Sabadis
caprus.

Britannia
Rex pecu-
diam ad
Maynium,
et sabado
subveniat,
missis.

His

His fiebat, ut Carolus in ancipti versaretur; atque hinc militaris gloriæ cupiditate ac spe incenderetur, inde dubio rerum eventu, ac belli totius summæ exitu deterreretur. Quocirca Senatus sententiam, consilium, opem difficillimo rerum statu efflagitabat: Zenusque legatus per dispositos equos his de rebus omnibus Senatum certiore faciebat. Gravissima profecto res ac plena difficultatis semper est habita, in arduis negotiis, quæ plerumque exitu pensantur, consilium præbere. Attamen cum in Caroli causa publicam tranquillitatem sitam esse præconsultores animadverterent, ita cum eo agendum existimabant, ut neque nimia spe elatus, neque nimia ambigui eventus sollicitudine distentus, deliberaret; sed cunctis subductis, id denum consilii caperet, quod ratio temporum, suarumque virium conditio pateretur. Itaque Zenum Senatus consulto Carolum adire, quam sua omnia cordi Reipublicæ sint, testari, egregiam Senatus voluntatem significare jubent. *Quod vero ad rerum præsentium statum attineat, quo loco res suæ sint, dispicere in utramque partem, rationum momenta expendere, se exactius neminem posse.* Ceterum ut rebus omnibus imperii sui securitatem anteferat, pacemque, dummodo æquis conditionibus possit, amplectatur, Senatum censere. Ex eo responso magna in Carolo animi mutatio consequuta est, atque in pacem multo quam antea magis propendere coepit, cum præcipue nosset, non alio Senatus consilia, nisi ad Italiam securitatem libertatemque spectare. Itaque gratiis Senatui actis, Zeno, Hispanis, inquit, adversus ea, quæ conventa fuerint, agentibus, atque iterum in me arma moventibus, ad mei imperii tuitionem sese Respublica ne conceptis verbis obstringet? Ea in re Senatus mandata minime se habere, Zenus respondit; nihilominus, que illius mens sit, ut quamprimum certior fieret, curaturum. Eadem Scalea, Caroli legatus, Patribus significat: ut Ducas patrocinium, si adversus pacta Hispani faciant, suscipere Senatus velit, obnixe petit.

Ad Dutlejum Carletonium, Britanniae Regis apud Rempublicam legatum, qui Taurinum se contulerat, ex Anglia literæ jam pervenerant, quibus Carolum ad pacem, propositis ab Hispano ac Gallo conditionibus, amplectendam hortari,

Sabaudia
Dux
Senatus
sententiam
de pace ex-
quirit.

Senatus
responsum.

Sabaudus
Rempubli-
cam Hispani-
norum p: o-
missorum
vadem pe-
tit.

1615

regiamque fidem, fallentibus Hispanis, ad illius defensionem oppignerare jubebatur. Idemque Petrus Costa, Savonæ Episcopus, Pontificis apud Sabaudum legatus, cui, Julio Sabello Romam profecto, gravissimum onus impositum fuerat, facturus videbatur; cum præsertim seorsim, datis a Carolo literis, ab omni tutelæ munere exemptus Paulus fuisse: itaque si Reipublicæ voluntas ac pollicitatio accederet, jam pax confecta existimabatur. Hæc cum Patres cogitarent, ne, si quod adeo enixe petebatur, pernegarent, belli causæ in eos conjicerentur, atque a concordia, quam semper summis votis concupiverant, abhorrere viderentur; ita Zeno prescribendum Senatus consulto decrevere: *Si pacis negotium eo deductum esse cognoverit, ut absque Reipublicæ consensu promissisque confici nequeat, conventa probet; Caroloque coram polliceatur, si pactis Hispani non steterint, una cum Galliarum Rege aliisque Principibus præsto sibi Venetos futuros.* Queva ac Leonius, Regum legati, de Senatus consulto edocti, se magnam inde voluptatem cepisse, Patrum prudentia laudibus sublata, significarunt. Eadem Galliæ Regi Reginaeque matri per Petrum Contarenum, Britanniæ vero Regi per Gregorium Barbadicum, ut significarentur, iussum. Quibus a Carolo cognitis, acrius vehementiusque negotium urgere cœpit: ac ne quid, quo tractatio interturbaretur, accideret, inducis tempus extrahebatur; licet nonnunquam, incalcentibus ad pugnam animis, leviora certamina committerentur, uti præcipue xij. kal. julii contigit, qua die justo prope prælio dimicatum est, in quo ea fortitudinis Carolus exempla dedit, ut cunctos in sui admirationem attraxerit; dum milites adhortando, impellendo, insignibus galeæ conspicuus, in acie huc atque illuc, prout ratio postulabat, ducis ac militis officio fungeretur. Complures eo in conflictu ex Hispanis cedere. At Carolus nulli magis, quam Reipublicæ fidere; nihil absque illius auctoritate & consilio decreturum, palam dictitare; sponsione accepta rogare, instare, obsecrare: *Paci subscribere Senatus vellet: jam fidem publicam obstrinxisse, jam quid in ea re decrevisset, cunctis patere; nunquam a promissis recedere Venetam Rempublicam consueuisse; cur una cum aliis Principibus pacta non probaret?* cur palam ad se de-

Certamen
inter Hi-
spanos &
Sabaudos,
& Caroli
Ducis vir-
tus.

defendendum non conveniret ? cur denique sibi laudem invi-
deret , quæ ei im primis ob Italie pacem partam ac restitu-
tam deberetur ? Cum Zenus hæc Senatui significasset , omnes
fere præconsultores , satis Carolo faciendum , existimabant ;
ac si eo redactæ res essent , ut nisi a Republica subscibere-
tur , pax in discrimen vocari posset , tunc Zenus una cum
Principum legatis Reipublicæ non solum verbo , sed etiam
scripto fidem obstringeret . Unus ex continentis Sapientum
ordine , Michael Foscarenus , acerrime , sed frustra præcon-
sultorum sententiam oppugnavit . Senatus consultum enim fa-
ctum ; & Zeno , ut Caroli voluntati obsecundaret , pactisque
subscriberet , mandatum .

Senatus
decreatum do
pace Ha-
steni sub-
scribenda.

F I N I S .

I N D E X

Nominum propriorum , rerumque notabilium
copiosissimus .

Prior quisque numerus , characteribus romanis , bujus
. Historiae tomum ; posterior , notis barbaris ,
eiusdem tomī paginam denotat .

Quoniam vero operarum oscitantia factum est , ut tomo tertio , cui
paginæ inscribi debebat nota 289. iterum inscripta sit nota 259.
ideoque iidem numeri a 259. usque ad 289. bis sint
repetiti ; hoc asterisco * errorem , numerumque
errore geminatum indicare duximus .

A

Abbiosus Abbas : Francisci , Magni Etruriae
ducis , orator . II. 682.

Abiatum : a Sfortia expugnatur . I. 92.

Abundius (*Augustinus*) ejus crimen & sup-
plicium . I. 590. & seqq.

Achomates , turcarum imperator . III. 296.

Reipublica adversus Hispanos et pontificem
classem offert . 365. 366. Magni pretii
anchoram Justo - Antonio Belegnio dono
mittit . 413. Amurathem visirum adversus
Persas mittit . 454. Deinde Nasuphum . 470.
& seqq.

Adamas : a Francisco j. Carolo v. donatus .
I. 518. Ab Henrico iiiij. Aloysio Mocenico ,
Principi , donatus , in d. Marci thesau-
ro affervatur . II. 595.

Adjuncti : quando praeconsulorum collegio ,
& qui primum creati . I. 432.

Adjuncti decemvirum : ipsorum institutio , &
abrogatio . III. 6. & seqq.

Adolfus , Suarceniburgius comes : Javarinum
occupat . III. 238. Buda occupata , frustra
arcem oppugnat . ibid.

Adurni : Genuae principatum gerunt . I. 234.
Genua pelluntur . 235.

Adurnus (*Antoniotus*) Genuae dux . I. 46.
Castelletum recipit . ibid.

Adurnus (*Hieronymus*) milites ex Germania
Mediolanum dicit . I. 35. Francicum Sfor-
tiam Tridento Ticinum deducit . 36. Caro-
li v. apud Venetos orator , illos ad foes-
dus cum Cæsare hortatur . 57. Ejus obitus . 69.

Adurnus (*Hieronymus*) Ferdinandi romano-

H. Maureceni T. III.

rum regis ad Suleimanum legatus : ejus
obitus . I. 612.

Aedes d. Marci Roniæ : Venetis oratoribus
perpetuo incolendæ , a Pio iiiij. reip. do-
nантur . II. 206.

Aedes ad d. Francisci Venetiis : pontificis
legatis perpetuo incolendæ Senatusconsul-
to tribuuntur . III. 41.

Aedes Venetis oratoribus perpetuo incole-
ndæ , a Philippo ij. reip tribuuntur . II. 58.

Aegina : a turcis occupatur ac diripiatur . I. 462.
Aemilianus (*Jacobus*) principatus competi-
tor . II. 239.

Aenobarbus . Vide : Hariadenus .

Aenona (*Nona*) : a Venetis deseritur . I. 502.
Iterum munitur . 505. A Venetis compla-
natur . II. 287.

Agria : a Mehemete occupatur . III. 208.

Agusta : ejus descriptio . III. * 262. Ab Epi-
dauriis deficit . * 262. & seqq. Ob eam reip.
cum Epidauriis controversiae . * 262. & seqq.
* 281. & seqq. 293.

Ahenobarbus . Vide : Hariadenus .

Ajax , visitus : Suleimanum in christianos in-
fligat . I. 422. Coreyram oppugnat . 457. De-
pace cum Canalio legato agit . 458. 476.
Et cum Laurentio Gritto . 549. Ejus obi-
tus . 550.

Alamannius (*Aloysius*) cur ab Henrico ij.
Genuam missus . II. 31.

Alamannius (*Joannes*) Francisci magni Etruriae
ducis , ad Pontium Principem orator .
II. 645.

Alamannius (*Nicolaus*) duarum gallicarum
triremium praefectus . II. 81.

Nn

Alarco

- Alarco (*Ferdinandus*) Hispanorum militum dux. I. 83. Cum suis militibus Romanum ingreditur. 224.
- Alba-græca (*Belgrado*) a Suleimano occupatur. I. 30.
- Alba-Julia (*Weissenburg*) a Ferdinandi copiis occupatur. II. 39. 42.
- Alba-regalis: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. Cur ita vocetur. 597. A Suleimano recipitur. *ibid.* A cæsareanis capta, arce frustra oppugnata, incendio absumitur. III. 259. A Mercurii duce captur. * 261.
- Albanus. *Vide*: Toletanus (*Hernandus*) Albae dux.
- Albanus (*Petrus*) a Senatu milites conscribe re jubetur. III. 369.
- Albertus Austriacus, Cardinalis: Belgii gubernator. III. 210. 212. Isabellam, Philippi ij. fil. dicit. 246. 248. 262. In Belgium redit. 263.
- Albertus (*Antonius*) ordinum sapiens: ad Janum Fulgosium legatur. I. 297.
- Albertus (*Jo.*) cuni aliis Spalatensis in Clis fae expugnatione Uscocchis se adjungit. III. 201. Ejus caedes. 208.
- Albona: frustra ab Uscocchis invaditur. III. 251.
- Aldobrandinus (*Hippolytus*) *vide*: Clemens viij.
- Aldobrandinus (*Jo. Franciscus*) pontificiarum copiarum imperator, in Pannoniam mittitur. III. 196. Venetias advenit. *ibid.*
- Aldobrandinus (*Petrus*) Cardinalis: expeditionis Ferrarensis princeps. III. 228. Legatus in Galliam, ad conciliandas inter eum regem & Sabaudia ducem controversias. 274. Nuptias inter Henricum iiiij. & Mariam Mediceam celebrat. 275.
- Aleander (*Hieronymus*) Cardinalis. I. 511.
- Aleardus (*Alexander*) eques: cum Rhaetis agit de foedere inter ipsos & remp. icendo. III. 258.
- Alexander: Henrici iiiij. ex Belfortia filius. III. 263.
- Alexander (*Vincentius*) frustra nititur Tamsum, Perfarum regem, adversus turcas concitare. II. 274.
- Alexandria in Insubria: a Caesareanis occupatur. I. 33. 94.
- Alexium: frustra a Venetis invaditur. II. 349.
- Alfonso j. Ferrariae dux: Finalem & Sanetum Felicem occupat. I. 17. A pontificis funditur. 18. Loca multa recipit. 30. Caesari accedit. 197. Tum foederatis in Caesarem. 249.
- Alfonso ij. Ferrariae dux. II. 152. Barbaram Austriacam dicit. 216. Ejus cum Pio v. dissidia. 274. Ejus Venetias adventus. 590. A Gregorio xij. facultatem petit transmittendi sua jura in posteros suæ gentis. III. 142. Moriens, Caesarem Atestinum hrede m relinquit. 219.
- Algerium: frustra a Carolo v. invaditur. I. 584.
- Allata (*Jo. Baptista*) Hierosolymitanorum equum apud Venetos orator. II. 75.
- Allobrogum dux: *Duca di Savoja*. *Vide*: Philibertus-Emanuel: Carolus-Emanuel.
- Alonsus (*Martinus*) Philippi ij. ad Venetos orator. II. 92.
- Aloysius, Caesaris Mutinæ ducis fil. in Luccenses arma strenue infert. III. 493. In reip. militiam adscribitur. 494. Milites a se conscriptos Veronam mittit. 508.
- Altempsius (*Anibal*) Germanorum peditum in Numidica expeditione dux. II. 207.
- Altempsius (*Marcus-Scitius*) cardinalis: tridentinae synodi praeses. II. 169.
- Amalphis: a Venetis occupatur. I. 318.
- Amatrice: a Venetis occupatur. I. 291. Ab Arausionensi recipitur. 308.
- Amathus (*Limisso*) ejus descriptio. II. 258.
- Ambianum (*Amiens*) ab Henrico iiiij. recipitur. III. 217.
- Amphimala (*Suda*) ejus munienda Senatus decreatum. III. 471.
- Amulius (*Antonius*) Cretæ dux: seditionem sedat. I. 540. Consilii sapiens. II. 534.
- Amulius (*Augustinus*) classis legatus. I. 51. Legatus cis Mincium. 196. Iterum classis legatus, ad Neapolitanam expeditionem proficisciatur. 203. Corcyram migrat ad resciendam classem. 227. Adversus piratas mittitur. 250.
- Amulius (*Jo.*) ad Ferdinandum, Mantuae ducem, orator. III. 489.
- Amulius (*Laurentius*) Sabbam piratam captum interficit. I. 634. Idecirco exsilio mulctatus, mox revocatur. 635. Cretae legatus cum imperio. II. 264.
- Amulius (*Marcus-Antonius*) Veronae praefectus, ad Philippum ij. orator. II. 141. 149. Apud Pium iiiij. 153. & apud Paullum iiiij. orator, Veronensis Episcopus designatur. 162. & seqq. Cardinalis eligitur. 169.
- Amurathes, turcarum imperator: ejus elo gium. II. 601. Bellum persicum decernit. 637. Pace cum persis inita, consulti suos de nova expeditione suscipienda. III. 150. Pannonicum bellum decernit. 156. & movet. 156. 171. Ejus de invadenda Sennia consilium. 179. Ejus obitus. 188.
- Amurathes: vigintiquinque turcicarum triremum praefectus. II. 292.
- Amurathes Dragutes: minorum navorum duætor, in pugna ad Echinadas. II. 484.
- Ancona: a Julio iiij. Vincentio Nobili traditur. II. 12. A Gregorio xij. 602. & a Pio v. munitur. II. 241.
- Angli: quando primi in orientem navigant. III. 20.
- Angli praedones: Veneta navigia diripiunt. III. * 269.
- An-

- Angliae regina. *Vide*: Elisabetha: Maria.
 Angliae rex. *Vide*: Henricus viij. Edvardus vj.
 Jacobus.
 Anguillariae comes. *Vide*: Ursinus (*Virginius*)
 Anguisciola (*Jo.*) mediolanensis Senator: diri-
 mendae de Ollii finibus controversia lega-
 tur. II. 140. 150. 170.
 Anna, Jacobi magnae Britanniae regis uxoris.
 III. * 278.
 Annas, Joenae dux: ejus Venetias adven-
 tus. III. 27.
 Annonae caritas: tota Italia. I. 568. II. 18.
 III. 133. In Venetis ditionibus. II. 103. 146.
 248. III. 108. 133. Tota Italia, praeterquam
 in Venetis ditionibus. III. 358.
 Annus: a Gregorio xij. reformatur. III. 15.
 Antelmius (*Valerius*) Senatus a secretis: reip.
 negotia Mediolani agit. III. 278.
 Antibaris: frustra a turcis invaditur. I. 502.
 Ab iisdem occupatur. II. 403.
 Antipolis (*Antibo*) a Carolo v. expugnatur &
 diruitur. I. 417.
 Antium (*Nettuno*) a Carasaeis occupatur. II.
 83.
 Antonianus (*Silvius*) Clementis viij. nomine
 Luxemburgio, Henrici iiiij. oratori, respon-
 det. III. 218.
 Antonius, Ludovici Lusitaniae principis fil.
 quibus titulis Lusitaniae regnum postularet.
 II. 665. Regem se nuncupat. *ibid.* Vincitur
 ab Albano duce. 667. In Galliani confu-
 git. 679. Gallorum turcarumque opem im-
 plorat. III. 20.
 Antonius, Navarræ rex: summus gallicarum
 copiarum praefectus. II. 167. Catholicis ad-
 versus Ugonottas se adjungit. 182. Ejus cae-
 des. 190.
 Antonius, Pragensis archiepiscopus. *Vide*: de
 Muglitio (*Antonius*)
 Aphrodisium (*Africa, oppidum*) a Dragute occu-
 patur. II. 13. Ab Andrea Auria recipitur. *ibid.*
 Aquæ sextiæ (*Aix*) Hispanis se dedunt. I. 100.
 Aquavivius (*Horatius*) neapolitanorum mili-
 tum in foederatorum classe praefectus. II.
 535.
 Aquavivius (*Jo. Antonius*) reip. stipendiarius.
 II. 391. Milites ad turcum bellum cogit.
 414. 477. Ad Margaritini expeditionem va-
 dit. 500. Duuum millium peditum in Vene-
 ta classe praefectus. 535. In turcas fortiter
 pugnat. 549.
 Aquila: a Venetis occupatur. I. 291. Ab Arau-
 sionensi recipitur. 308.
 Arabes: tumultus adversus Selymuni cident.
 I. 243. 247. Comprinuntur. 248.
 Arachiae portus: frustra ab Hispanis invadi-
 tur. III. 405. Ab iisdem occupatur. 455.
 Aragonius (*Carolus*) Lanoji legatus: Patres
 ad retinemendum cum Caesare foedus horta-
 tur. I. 112. & seqq.
 Aragonius (*Ottavius*) sicularum triremium praef-
 ectus: septem turcas triremes capit. III.
 496.
 Aramonius (*Gabriel*) melitensium equitum,
 qui Lepti erant, saluti consulit. II. 33.
 ab Aratro (*Baptistella*) romanos neapolitanos
 que fines latrociniis infestat. III. 109. Sti-
 pendiis Venetis adscribitur. 151. Mareum
 Sciaram interficit. 157.
 Arausioensis princeps (*Principe d'Oranges*)
Vide: Philibertus.
 Arci princeps (*Jacobus*) Ferdinandi, Mantuae
 ducis, orator. III. 479.
 Ardechius (*Ferdinandus*) Javarinum turcis de-
 dit. III. 182.
 Aretium: a Vastio occupatur. I. 340.
 Arietis morbus in Italia. II. 672.
 Arigonius (*Leo*) a Mussiano praefecto ad
 Sfortiam legatur. I. 365.
 Ariminensis (*Jo. Baptista*) ejus in turcas eru-
 ptio & obitus. II. 312.
 Arius (*Aloysius*) Neocastrum adversus turcas
 propugnat. I. 559. Arcem dedit. 560.
 Armius (*Ludovicus*) ejus crimen & supplicium.
 I. 625.
 Armerius (*Aloysius*) classis legatus. I. 176.
 Armerius (*Jacobus*) majoris navigii praefec-
 tus. I. 435.
 Arona: frustra a Laurentio Cerite invaditur.
 I. 85.
 Ascrivium (*Cattaro*) fortiter a Jo. Matthæo
 Bembo propugnatur. I. 560. Terraenotu
 concutitur. II. 203.
 Asculanus (*Antonius*) militum praefectus: Ta-
 massum propugnans, vulneratur. II. 441.
 Asta (*Ahi*) ab Hispanis oppugnatur. III. 515.
 A Carolo-Emanuele fortiter defenditur. 518.
 Astronomi: de Paulli v. vita ab ejus fratribus
 consuluntur. III. 308.
 Astympalea (*Stampalia*) insula Quirinae genti
 subjœcta: a turcis capitur & diripiatur. I. 462.
 Aternum (*Pescara*) a Piali frustra invaditur.
 III. 221.
 Aevalus (*Carolus*) in foederatorum adversus Se-
 lymum classe. II. 416.
 Aversa: a caesareanis recipitur. I. 283.
 Augusta in Sicilia: a Sinane capitur & diri-
 pitur. II. 32.
 Avogarius (*Mattheus*) doctor & eques: arbi-
 ter in controversiis inter remp. & Austria-
 cos. I. 359. 384.
 Avogarius (*Ottavius*) cum exsulum turma in
 Venetis finibus latrocinia facit. III. 31. Flo-
 rentiam se recipit. 32.
 Avogarius (*Petrus*) reipublicæ stipendiarius.
 II. 391. Duo militum millia conscribere, a
 Senatu jubetur. III. 369.
 Aurelianum (*Orleans*) a Condæo occupatur.
 II. 182.
 Auria (*Andreas*) classis pontificiae praefectus.

J. 94. Puteolos frustra aggreditur . 203.
Francisci ij. stipendia facit . 228. Genuensem triremibus potitur . 234. Carolo v. accedit . 280. Patriam in libertatem vindicat . 283. Reip. operam suam defert , ad pacem cum Carolo ineundam . 324. Caesareae classis imperator . 376. Ejus artes , ut venetam classem sibi adversus turcas adjungat . 377.
425. 443. Coronem & Patras occupat . 377. Hispanis Corone obsecsis opitulatur . 387. Ejus in tunetana expeditione virtus . 410. In Provinciam cum classe contendit . 417. In orientem proficiscitur . 434. Janusbeji triremes capit . 441. Ejus ad Pisaurum litterae interceptae , ad Suleimanum deferuntur . 443. Hariadeni classi cladem infert .
444. Venetae classi conjungere se abnuit . 455. 456. Foederatae classis adversus turcas imperator . 479. 493. Corcyram advenit . 521. Medium aciem , in congressu ad Nicopolim , dicit . 522. Rei bene gerendae occasionem amittit . 526. 530. Ejus suspecta consilia , atque in ipsum iacta convicia . 532. In Sicilianum cum classe reddit . 537. Aphrodiseum & Ganestrium recipit . II. 13. Remuit iterum se Venetae classi adjungere . 293. Venetae classi se adjungit . 300. Ejus animus ab auxiliis in Cyprum importandis aversus . 322. In occidentem remeat . 328.
Auria (Andreas) Ad Algerii expeditionem proficiscitur . III. 28^c. & seqq.
Auria (Antonius) I. 493. 496. In foederatum classe adversus turcas . II. 416.
Auria (Carolus) Massilium cum triremibus a Philippo ij. mittitur . III. 210. Massilium ingreditur . 211. Inde fuga se proripit . 212. Triremes allobrogicas in expeditione Algerina dicit . 286. Mauros ex Hispania in Africam traducit . 426.
Auria (Francus) onerarias naves in foederatorum classe dicit . I. 522. 523.
Auria (Ic. Andreas) aegre a turcis fuga se proripit . II. 158. Neapolitanarum sicularumque triremium praefectus . 326. Joannem Austriacum in Sebastianum Venerium instigat . 480. Notatur rei male gestae ad Echinadas . 490. & praesertim a Pio v. 491. Genuensium dissidiorum praecipuus fomes . 616.
Auria (Jo. Thomas) Genuensium triremes ad algerinani expeditionem dicit . III. 287.
Auria (Paganinus) ejus captivitas & caedes . II. 596.
Auria (Philippus) Neapolini mari obsidet . I. 271. Hispanicam classem profligat . 276.
Auria (Stephanus) Genuensium duktor , in bello Corsico . II. 208.
Aurius (Laurevius) docttor: apud Pannonem orator . I. 26. Et apud Henricum viij. 134. Agit cum illo de foedere adversus Carolum

v. percutiendo . 161. Ejus obitus . 165.
Aurius (Zacharias) ad Veronae custodiammittitur . I. 273.
Austriaci : eorum in reip. finibus incursiones . II. 203.
Austriacorum , aliorumque Germaniae principum Venetas adventus . II. 660.

B

Bacianus (Alvarus) Sanctae crucis marchio . II. 416. In pugna ad Echinadas niedice aciei opitulatur . 489. 491. Foederatae classis dexterum cornu dicit . 545. Strenue turcas adoritur . 548. 560. Mamutis triremem capit . 560.
Bacuillus (Gregorius) Angliae archipresbyter . III. 420.
Baduarius (Albertus) sapiens continentis . II. 590. Apud Philippum ij. orator . 621. Ad Henricum iii. orator . 622. Eques , sapiens continentis : ejus de Decemvirum auctoritate sententia . III. 10. Apud Xystum v. orator . 81. Senatus cauṣāni , qui Henricum iiiij. regem agnoverat , apud Xystum egregie tueretur . 88. De repentina Mattheucci Venetiis discessu , cum eodem conqueritur . 95. Ejus laudatur eloquentia . 96. Dignitatemi reip. Romae egregie tueretur . 125. Ad Innocentium viij. 143. Et ad Clementem viij. orator . 150.
Baduarius (Aloysius) ad Carolum v. orator . I. 465. Summus Illyrici praefectus . 504. Venetas reddit . 537. Ad Suleimanum orator . 576. Quae a Senatu mandata accepit . 576. Quae seorsim a decemviris . 577. Pacem inter Suleimanum & remp. sanctit . 578. Venetiis ea pax improbatur . 579.
Baduarius (Andreas) Sudet pacem cum Selymo . II. 372. Ad Gregorium xiii. orator . 519. Et ad Selymum . 577. Pacis confirmatae nuncium Venetas mittit . 582. Ad Henricum iii. in venetiis finibus extipendum legatur . 590.
Baduarius (Angelus) Ad Albertum & Isabellam Austriacos legatus . III. 263. Ejus crimen & supplicium . 461.
Baduarius (Federicus) ad Philippum ij. orator . I. 537. Ejus oratio in majoribus comitiis . III. 12.
Baduarius (Joannes) ad Franciscum j. orator : eum dehortatur a Caesare lacesendo . I. 9. Senatus nomine ejus filiam de sacro fonte suscipit . 9.
Baduarius (Jo. Franciscus) sudet foedus adversus Suleimanum . I. 491.
Baduarius (Jo. Victor) triremis nothae praefectus . I. 227.
Baduarius (Josephus) ad Veronae custodiana mittitur . I. 273.

- Baduarius (*Marcus - Antonius*) quinqueremis gubernator. III. 357.
Bagnacavallum : ab Alfonso Ferrarensi occupatur. I. 30.
Bajardus (*Petrus*) Laudem occupat. I. 81.
Ad Sessitenni pugnans cadit. 94.
Bajazetes, Suleimani fil. ejus caedes. II. 142.
Balassius (*Melchior*) Satmari praefectus. II. 210.
Balbus (*Aloysius*) sinus hadriatici praefectus : Uscocchos insequitur. II. 648. Tergestinorum salinas evertit. 649.
Balbus (*Antonius*) Coryrae - nigræ praetor : oppidum turpiter deserit. II. 404. Exsilio damnatur. 405.
Balbus (*Joannes*) trierarchus. I. 143.
Balbus (*Theodorus*) trierarchus. II. 360. Ad Margaritini oppugnationem mittitur. 500.
Strenue turcicam classen aggreditur. 539.
Baleonii : Perusiani occupant. I. 30.
Baleonius (*Federicus*) Hestoris nep. Tamassi pugnans cadit. II. 436.
Baleonius (*Hestor*) Bergonio muniendo praeficitur. II. 171. Cypriae militiae suminus praefectus. 302. Turcicas munitiones evertit. 321. Ejus virtus. 420. Ejus ad milites hortatio. 430. Tamassum strenue propugnat. 436. 439. 441. 449. 456. Tamassi deditionem suadet. 461. Ad Mustaphani cum Bragadeno procedit. 468. Mustaphae jussu cuni sociis trucidatur. 469.
Baleonius (*Horatius*) reip. stipendiarius : ejus obitus. I. 50.
Baleonius (*Horatius*) ejus duatu ad venetani classen duo peditum millia perducuntur. I. 203. Moncatam suadit. 205.
Baleonius (*Malathea*) Laudem occupat. I. 173. Peditum praefectura illi a senatu defertur. 174. Cremonam aggreditur. 180. Florentinorum copiarum imperator. 348.
Baleonius (*Rodulsus*) a Julio iij. in gratiam recipitur. II. 11. Pontificiarium copiarum duotor, Castrum & Roncilionem recipit. 28.
Bandinus (*Joannis*) Alexandri, Fiorentiae ducis, ad Venetos orator. I. 367.
Bandus (*Horatius*) a turcis interficitur. II. 384.
Baphus (*Cassanus*) a Georgio Marmuro capitur. II. 409.
Barbadici (*Andreas & Georgius*) ad Echinadas fortiter dimicantes cadunt. II. 492.
Berbadicus (*Antonius*) apud Suleimanum orator. II. 124.
Barbadicus (*Augustinus*) arbiter controversiæ de finibus inter Ferdinandum & remp. definendis. II. 204. Classis legatus cum imperio. 334. Ejus de Scodrensi expeditione consilia. 382. Duces ad capessendum prælium hortatur. 478. Hortatur Marcum - Antonium Columnam, ut Joannis Austria-
- ci animum deliniat. 481. Ejus elogium . ibid. Sinistri cornu ad Echinadas duotor , fortiter cum Scilloco congrederit. 487. Ejus obitus. 488.
Barbadicus (*Augustinus*) aedis Redemptoris constructione ex s. c. procurat. II. 634.
Barbadicus (*Daniel*) apud Suleimanum orator : ejus animum in Venetos iratum delinit. II. 209.
Barbadicus (*Gregorius*) ad archiepiscopatum Tamassensem a Senatu nuncupatur. II. 153.
Barbadicus (*Gregorius*) apud Sabaudum orator : mittit ad Senatum literas de Henrici iij. caede. III. 441. Legatus in Angliam designatus, de foedere cum Helvetiis & Rhaetis agit. 510. Apud Jacobum regem orator. 520.
Barbadicus (*Hieronymus*) Corcyrensis archiepiscopus a senatu designatur. I. 361.
Barbadicus (*Michael*) trierarchus : turcarum captivus. II. 399.
Barbara Austriaca : Alfonso ij. Ferrarensi nubis. II. 216.
Barbara navis : ejus aliarumque Tamasso auxilia importantium naufragium. II. 440.
Barbarus (*Aloysius*) in Flaminia legatus. I. 294.
Barbarus (*Aloysius*) Marci - Antonii fil. pacis a Selymo confirmatae nuncium Venetas defert. II. 583.
Barbarus (*Daniel*) Aquilejensis patriarcha electus. II. 18. Ad episcopatum Verensem a senatu nuncupatur. 164.
Barbarus (*Franciscus*) ad Suleimanum orator. I. 355. Suader foedus in Suleimanum. 491. Equitum praefectus in Illyrico, frustra Carinum aggreditur. 502. Ad Sicum tuendum mittitur. 504. Operam suam ad Illyrici defensionem, reip. defert. 505. Agris ad cultum reducendis praeficitur. II. 104. Coryrae cum imperio praeficitur. 211. Cypri cum imperio legatus. 231.
Barbarus (*Franciscus*) Marci - Antonii fil. pacis conditions a Selymo subsignatas, Venetas defert. II. 572. Easdem a Principe subsignatas, Byzantium reportat. 577. Apud Sabaudiae ducem orator. 656. Gratianopoli agit cum Catharina regina de Sallassiorum rebus componendis. 659. Sapiens continentis. III. 31. Aquilejensis patriarcha electus. 41.
Barbarus (*Hermolaus*) ad Veronae custodiam mittitur. I. 273.
Barbarus (*Marcus*) trierarchus. I. 523.
Barbarus (*Marcus - Antonius*) ad Carolini v. orator. II. 192. Ad Selymum orator : Senatui dat literas de turcicis apparatibus ad Cyprus invadendam 260. A turcis in custodiam traditur. 292. Senatui significat

- Mehemetis propensionem ad pacem . 354.
Sancit pacem cum Selymo , reip. nomine .
571. Ejus confirmatae nuncium Venetias
mittit . 583. Eques & procurator : corcyraeas
munitiones invisit . 680. Ad Xystum orator .
III. 40. Eo referente , Laurentius Bernardus
Byzantium mittitur . 135. Rivoltino ponti
construendo praeficitur . 144. Ad Palnae
stum deligendum mittitur . 169. Eadem
construenda legatus cum imperio praefici-
tur . 170.
- Barbarus (*Victor*) Philippi Paschalici , Cor-
cyrae legati , a secretis . III. 365.
- Barbarus (*Zacharias*) trierarchus : in corcy-
raea obsidione legatus annonae . I. 445.
- Barberius (*Antonius*) Saxum turcis turpiter
dedit . II. 406.
- Barbesius : cum pecunia a Francisco rege in
Italiam mittitur . I. 278. Galliae admirallus .
280. Ejus incuria in deferendis ad Lautre-
chiuni subsidii . 281.
- Barbianus (*Albericus*) Alexandriam praefi-
dio firmat . I. 236.
- Barbianus (*Ludovicus*) Ticini praefectus : oppi-
do amissio , Gallorum captivus . I. 239.
- Barcia , navigium . I. 529.
- a Barcia (*Triphon*) trierarchus . I. 523.
- Barocius (*Michael*) orationem habet in Pe-
tri Lauretani , ducis , funere . I. 615.
- Baronius (*Baro*) pugnans ad Echinadas , occi-
cubit . II. 488.
- Baronius (*Caesar*) Cardinalis : cur eum crea-
ri pontificem Hispani haud passi sint . 305.
Ejus Annalium volumen xj. ab Ossuna pro-
scriptum . *ibid.* Dominicum Tuscum , car-
dinalem , pontificatu dejicit . 306. Improbat
primo Paulli v. in Venetos decreta , mox
laudat . 340. Ejus ad Venetos Paraensis .
347. Paullum ad concordiam hortatur . 386.
Ejus in Venetos voluntas laudatur . 390.
- Barrius (*Godefridus*) in Franciscum ij. conspi-
rat . II. 155. Ejus caedes . 156.
- Basadonna (*Joannes*) eques & doctor : apud
Paullum ij. orator . I. 558.
- Basalus (*Gaspar*) venetorum negotiatorum
Neapoli consul: frustra senatus nomine
Auriam hortatur , ut se venetae classi ad-
jungat . I. 455.
- Bastius (*Georgius*) caesareanarum copiarum
in Pannonia superiore praefectus . III. 238.
Bistricam occupat . * 267. Strigoniuni stren-
ue propugnat . 299. Frustra Boscajuni ad
Caesarem revocare conatur . 309. 310.
- Batavi : Canarias diripiunt . III. 263. Eorum
ad Venetos legatio . 412.
- Battoreus (*Andreas*) cardinalis : a Valachiae
regulo necatur . III. 259.
- Battoreus (*sigismundus*) Transilvaniae prin-
ceps : Rodulfo accedit . III. 183. Mariam-
Christiernam Austri cam ducit . *ibid.* Ejus
- in Pannonia praeclare gesta . 197. A Cae-
fare deficit * 267. Eadem se permittit . *
268.
- Battoreus (*Stephanus*) Transilvani ad Maxi-
milianum ij. orator . II. 213. Transilvaniae
princeps . 390. Operam suam & auxilia reip.
pollicetur . 581. Poloniae rex creatur . 637.
Ejus bella & pax cum Jo. Basilio , magno
Moschorumi duce . 685. A senatu petit , ut
orator ad se mittatur . 686. Ejus obitus .
III. 61.
- Baverius (*Thomas*) . I. 83.
- Belegnius (*Fustus-Antonius*) damnatorum re-
migum praefectus . III. 298. Quinqueremis
gubernator . 357. Galeonis praefectus . 404.
Maria tutu reddit a piratis . 405. 413. Ab
Achomate anchora donatur . 413.
- Elsfortia ducissa : ejus obitus & funera . III.
263.
- Belgium : qua ratione Austriacis accesserit .
II. 225. Res ibi bello gestae . 528. 599. 649.
684. III. * 267. Bellorum compositio . III.
408. & seqq.
- Belgradum . Vide : Alba-graecia .
- Belgradum in Carnis : ab Austriacis Saxonum
duci oppigneratur . I. 590.
- Bellacatus (*Io. Baptista*) pugnans in turcas ,
cadit . II. 507.
- Bellagardius marescallus : motus in Salassis
ciet . II. 656. Salassis occupat . 658.
- Bellarminius (*Robertus*) cardinalis : ejus ad
Bacuellum epistola . III. 420. Ejus in Jaco-
bi regis *Apologiam* liber , *Matthaei Torti* no-
mine *inscriptus* . *ibid.*
- Bellinus (*Joannes*) ejus tabulae eximiae in
aedibus ducalibus , incendio absumptae . II.
644.
- Bellum in Insubribus . I. 15. & seqq. 33. &
seqq. 79. & seqq. 100. & seqq. 121. & seqq.
154. 163. & seqq. 171. & seqq. 194. & seqq.
232. & seqq. 236. & seqq. 274. 283. & seqq.
310. & seqq.
- Bellum Selymi j. in Pannonia . I. 26. & seqq.
Bellum Suleimani Rhodium . I. 52. & seqq.
Bellum Caroli v. in Provincia . I. 99. & seqq.
417. & seqq.
- Bellum caesareanorum adversus Clementem I.
207. & seqq.
- Bellum Gallorum in neapolitano regno . I.
114. 202. & seqq. 264. & seqq. 275. & seqq.
308. & seqq. 318.
- Bellum Suleimani Pannonicum . I. 326. 376.
& seqq. 581. & seqq. II. 39. 55. 213.
- Bellum Clementi vij. & Caroli v. adversus
Florentinos . I. 340.
- Bellum Venetorum cum Suleimano . I. 444.
& seqq.
- Bella Turcarum cum Persis . I. 399. II. 3. 637.
645. III. 296. 316. 450. 470. 473.
- Bellum Francisci I. in Subalpinis . I. 599. 607.
Bel-

- Bellum Protestantium aduersus Carolum v. &
 Ferdinandum. II. 616. & seqq. 627. II. 38. 43.
 50.
 Bellum in Farnesios. II. 17. 20. & seqq. 46.
 Bellum Senense. II. 54. 62. 72.
 Bellum Ugonottarum in Gallia. II. 154. 181.
 189. 195. 236. 243. & seqq.
 Bellum Suleimani Melitense. II. 210. & seqq.
 Bellum Belgicum. II. 225. 235. 246. 649. 684.
 III. 408. & seqq.
 Bellum Venetorum cum Selymio ij. II. 253.
 & seqq.
 Bellum seu foedus sacrum in Gallia. III. 42.
 55. 58. 62. 70. 77. 101. 110. 115. 123. 157.
 173. 183. 198. 210. 217.
 Bellum Amurathis Pannonicum. III. 129. 171.
 181. Et Mehemetis. 196. 208. 217. 238.
 259. 271. * 260. 267. Et Achromatis 299.
 Bellum Henrici iiiij. in Sabaudum ob Salassios
 recipiendo. III. 263. 272. 277.
 Bellum inter Sabaudum & Mantuanum du-
 ces III. 473. & seqq.
 Bellus (*Bellus*) militum reip. praefectus . I.
 272.
 Bembus (*Aloysius*) trierarchus . II. 325.
 Bembus (*Joannes*) trierarchus . III. 380. Ejus
 virtus in navigis venetiis fervidis . 508.
 Exploratum res hostium mittitur . 533. 535.
 Strenue turcicam classem aggreditur . 539.
 547. Ei legato in Cretam designato, Illy-
 rica legatio adversus Uscochos defertur .
 214. Senniam obdidet . 215. 216. Novium
 capit. 237. Procurator , classis imperator .
 369. Imperium suscipit . 371. Ejus ad Do-
 natum principem oratio . 372. Imperato-
 rium vexillum accipit . 393. In patriam red-
 it . 402. Principatus competitor . 465.
 Bembus (*Joannes-Baptista*) trierarchus : ejus
 virtus laudata II. 193.
 Bembus (*Jo. Matthaeus*) Ascrivii praetor :
 fortiter illud aduersus turcas tuerit . I. 560.
 Bembus (*Laurentius*) II. 193. Cypri legatus .
 302.
 Bembus (*Petrus*) trierarchus . I. 523.
 Bembus (*Zacharias*) dissuadet senatui foedus
 cum Galliae rege . I. 109.
 Benedictus (*Baptista*) trierarchus . I. 398.
 Benedictus (*Franciscus*) trierarchus . I. 522.
 Benedictus (*Jo. Baptista*) pugnans ad Echi-
 nadas, cadit . II. 493.
 Benessa (*Stephanus*) Epidauriorum ad Vene-
 tor orator . III. * 282.
 Bentivolus (*Alexander*) I. 126.
 Bentivolus (*Antonius-Galeatus*) reip. stipen-
 diarius . II. 391.
 Bentivolus (*Cornelius*) II. 25.
 Bergomas (*Gualterius*) pro Leucosia pugnans,
 interficitur . II. 316.
 Bergomum munitur . II. 587. Capella , ejus
 arx, quando constructa . III. 106.
 Bergontius (*Aridus*) cubicularius & orator Ro-
 dulfi Caesaris ad remp. frustra inducias Usco-
 chis petit . II. 215.
 Bernardus (*Andreas*) Francisci fil. annonae
 curator II. 407.
 Bernardus (*Antonius*) Sebastiani fil. litorum
 venetorum munitiones procurat . II. 407.
 408. Patavii praetor III. 51.
 Bernardus (*Franciscus*) e Byzantina legatione
 revertitur . I. 367. Ejus opera inter Galliae &
 Angliae reges pax conficitur . 622. Equestri
 dignitate ab Henrico viij. decoratur . *ibid.*
 Bernardus (*Laurentius*) sapiens continentis .
 II. 590. Byzantium profectus , decemvirum
 decreto Hieronymum Lippomanum vincitum
 Venetas mittit . III. 136.
 Bernardus (*Maphaeus*) in agro Ravennate
 interficitur . I. 624.
 Bernardus (*Nicolaus*) praeconsultoribus adjun-
 ctus . I. 432.
 Berrettinus (*Antonius*) in Cypro militum
 praefectus . II. 304. Ejus in machinis tra-
 ctandis peritia . 311.
 Bertazzolius (*Franciscus*) ejus latrocinia &
 supplicium . III. 32.
 Bertolacius (*Petrus*) trierarchus : turcarum
 captivus . II. 399.
 Bia (*Balbassar*) ab Inojosa ad Mutinae du-
 cem legatur . III. 493.
 Bibiena (*Baptista*) abbas , pontificius trierar-
 chus . I. 522. Pugnans cadit . 523.
 Bilius eques: Sfortiae ad remp. legatus . I. 112.
 Biragus (*Carolus*) Salassiorum praefectus :
 ejus cum Bellagardio dissidia . II. 656.
 Biragus (*Galeatus*) Valentiam occupat . I.
 78. Levae captivus . *ibid.*
 Biragus (*Joannes*) Sartiranae praefectus . I.
 90. Caesareanorum captivus . *ibid.*
 Bironius marescallus: ejus crimen & suppli-
 cium . III. * 270.
 Bisantus (*Hieronymus*) in praelio ad Echina-
 das interficitur . II. 493.
 Bisbalius (*Ferdinandus*) Briatici comes: ca-
 dit pugnans ad Echinadas . II. 493.
 Bistrice: a caesareanis occupatur . III. * 267.
 Blavetum: ab Hispanis occupatur . III. 138.
 Bobba (*Marcus-Antonius*) Emanuelis-Philiber-
 ti ad tridentinam synodum orator . II. 176.
 Bolanus (*Dominicus*) ad Edvardum Angliae
 regem orator . I. 626. Sapiens continentis .
 II. 134. Eques , Brixiae praetor : contro-
 versis de Ollio definiendis praeficitur . 140.
 150. 170. Brixiae episcopus . 150.
 Bolanus (*Stephanus*) ad cretensem archiepi-
 scopatum a senatu nuncupatur . III. 503.
 Bolduus (*Andreas*) ad Emanuelem Philiber-
 tum orator . II. 154.
 Bolognettus (*Alexander*) nuncius apostolicus
 apud Venetos . II. 669. Romam revocatur.
 674.

- Bonajunctius , militum praefectus : pugnans cadit . II. 400.
- Bonaldus (*Franciscus*) trierarchus . I. 522.
- Bonavidius (*Franciscus*) pirata: & Veneticas capit. II. 620. A Philippo ij. carceri addicitur . 621.
- Boncompagnus (*Philippus*) cardinalis: a Gregorio xiiij. patruo, ad Henricum iij. legatus a latere , Venetas advenit . II. 590. Cur non bucentauro exceptus . 591.
- Boncompagnus (*Ugo*) vide: Gregorius xiij.
- Bondenum: ab Alfonso Ferrarensi recipitur . I. 30.
- Bondimerius (*Alexander*) galeonis praefectus: quinqueremibus navibusque praeficitur . I. 454. 522. 523. Strenue turcas triremes expedit . 531. Praefectus classis . 570. Classis legatus . 590.
- Bondimerius (*Franciscus*) triremis nothae praefectus . I. 227.
- Bondimerius (*Nicolaus*) sinus hadriatici praefectus . I. 454. Ad Obroatii oppugnationem proficitur . 460.
- Bondimerius (*Petrus*) classis legatus . III. 371. Cremiae praeficitur . 479.
- Bonellus (*Marcus*) eques: ad Malgaritini oppugnationem proficitur . II. 500.
- Bonellus (*Michael*) pontificiorum peditum praefectus in foederatorum classe II. 535.
- Bononia in Gallia: ab Henrico viij. capitulatur . I. 608. 610. A Gallis recipitur . 624.
- Bonticius (*Aloysius*) Senatus scriba: a Marco-Antonio Barbaro cum Cubate mittitur . II. 279. Ad Franciscum , magnum Etruriae ducem , legatur . 683.
- Bonricius (*Daniel*) Senatus scriba: apud Carrolum v. jubetur esse . I. 596.
- Bonus (*Alexander*) trierarchus I. 523. Navigii contra piratas exstructi praefectus . II. 146.
- Bonus (*Alexander*) procurator : Fossae cloiae munienda praeficitur . II. 407.
- Bonus (*Alexander*) ejus criminis & supplicium II. 217.
- Bonus (*Aloysius*) ad Clementem vij. orator . I. 85.
- Bonus (*Antonius*) trierarchus . II. 360.
- Bonus (*Franciscus*) trierarchus . II. 360.
- Bonus (*Franciscus junior*) ad Echinadas pugnans, cadit . II. 492.
- Bonus (*Josephus*) machinae militaris artifex . II. 552.
- Bonus (*Octavianus*) Ad Philippum iij. orator . III. * 259. Apud Achoniatem orator . 298. Ejus opera restituuntur agro jadertino sui fines . 312. Legatus & quaestor in oriente . 463.
- Bonus (*Petrus*) trierarchus . I. 523.
- Borbonius (*Carolus*) a Francisco j. ad Carolum v. deficit . I. 78. Frustra Burgundiam invadit . 93. Foederatorum copiis in Italia se adjungit . 93. Tolonem capit . 99. Quartae pediti caesareanorum acie in tichenensi praeficitur . 127. Mediolanum venit . 178. Frustra Placentiam aggreditur . 207. A pontificis ditionibus exercitum abnuit reduceret . 210. Romam versus proficitur . 211. 217. Romam aggreditur , & ejus obitus . 218.
- Borbonius (*Franciscus*) s. Paulli comes: gallici exercitus in Insubres imperator designatur . I. 274. In Italianam advenit . 284. Ticinum expugnat ac diripit . 286. Noviam aliaque oppida Insubrum occupat . *ibid*. Genuam proficitur . 311. Profligato exercitu, Levae captivus . 312.
- Borgia (*Carolus*) Gandiae dux , Philippi iij. legatus: Genuensem dissidiam componit . II. 616. 617.
- Borromeus (*Carolus*) cardinalis . II. 153. Ejus opera Ghislerius ad pontificatum evexitur . 218. Brixianae dioecesis coenobia invisit . 663. In Beatorum album refertur . III. * 265.
- Boscajus (*Stephanus*) a Caesare deficit . III. 309.
- Braccianum: a Caraphaeis occupatur . II. 83.
- Bragadenus (*Aloysius*) tamassiensis arcis praefectus: Marcum-Antonium patrum , ad Mustapham pergentem , comitatur . II. 468. Mustaphae iussu trucidatur . 469.
- Bragadenus (*Aloysius*) advocator communis . III. 51. Consilii sapiens . 334.
- Bragadenus (*Ambrosius*) quinqueremium ad mercaturam in Syriam proficiscentium praefectus . II. 203. Quinqueremis praefectus . 477. In paelio ad Echinadas triremem turcicam deprimit . 486.
- Bragadenus (*Angelus*) Vicetiae episcopus . II. 162.
- Bragadenus (*Angelus*) Pado in alveum novum derivando praeficitur . III. 302.
- Bragadenus (*Antonius*) trierarchus . II. 193. Quinqueremis praefectus . 477. Turcicam classem fortiter aggreditur . 486. 547. Quinqueremum praefectus . 568. Aedi Redemptoris construenda praeficitur . 634.
- Bragadenus (*Aurelius*) trierarchus . I. 523.
- Bragadenus (*Daniel*) quinqueremum Alexandrinarum praefectus . I. 389.
- Bragadenus (*Hadrianus*) navium venetarum in classe foederata praefectus . II. 545.
- Bragadenus (*Hieronymus*) procurator . I. 432.
- Bragadenus (*Laurentius*) ad Clementem vij. I. 85. Ad Carolum v. 159. ad Franciscum j. orator . 159. 187. A praefecto mussiano capit in itinere . 189. Ad Clementem vij. & ad Carolum v. orator . 347. Ad utrumque orationem habet . 352. Carolum v. in Italiam redeuntem excipit . 378.

- Bragadenus (*Marcus*) Bergomo praeficitur . III. 479.
- Bragadenus (*Marcus*) Cyprins , chimicus : ejus varii eventus , praestigia , & supplcium . III. 107.
- Bragadenus (*Marcus-Antonius*) Tamassi praefectus cum imperio . II. 302. Tamassum strenue propugnat . 321. 434. 437. 457. Ejus pietas , & ad Tamassienos oratio . 421. 440. Ejus virtus & constantia . 450. Tamassi deditioinem dissuadet . 461. Ad Mustaphae conspectum procedit . 468. Mors ejus atrocissima . 469. 471.
- Bragadenus (*Philippus*) triarchus: Lignani munitionem disjicit . I. 589. Mittitur adversus piratas . II. 193. Clavis legatus . 195. Piratarum tremes aliquot capit . 202. Sinus hadriatici praefectus . 414. Foederatae classi se adjungit . 496.
- Bragadenus (*Victor*) apud Suleimanum orator . II. 219.
- Brandenburgensis marchio : Menapiorum duca- tum petit . III. 423.
- Brandolinus , Nervesiae abbas : decemvirum jussu in vincula conjicitur . III. 321. A Paullo v. tradi sibi jubetur . *ibid.* Paullo traditur . 389.
- Brixia : ejus arx quando a Venetis exstructa . III. 141.
- Brixillum : ab Hispanis occupatur . II. 24.
- Brocherius (*Didacus*) hierosolymitanus eques : ipse cum galeone capitulatur a Venetis . III. 17.
- Bruladius (*Jo. Antonius*) Rhodiensibus equitibus auxiliatur . I. 54. Equestri decoratur o. dñe . *ibid.*
- Brundusium : oppido a Venetis occupato , arx oppugnatur . I. 270. 310.
- Brunsuicensis . *Vide*: Henricus , dux Brunsu- censis .
- Brunus (*Joannes*) Antibaris archiepiscopus : praefectos hortatur , ne oppidum turcis de- dant . II. 404. Turcarum captivus . *ibid.*
- Brutus (*Bartolomeus*) sequester pacis inter Amurathem ac Sigismundum , Poloniae regni . III. 128.
- Bua (*Mercurius*) Mediolano amissio , in cae- sareanorum potestatem venit . I. 22. Germanorum extremum agnem carpit . 275. Reip. operam suam in turcico bello de- fert . 454.
- Bua (*Petrus*) pugnans ad Echinadas , cadit . II. 493.
- Buccanigra : in congressu ad Nicopolim , ejus navigii clades . I. 531. Ejus ad Neocastrum caedes . 535.
- Buda : a Suleimano occupatur . I. 581. A cae- sareanis urbe recepta , frustra arx oppugna- tur . III. 238. 259.
- Bulfarchius (*Ferdinandus-Hieronymus*) arbiter H. Mauroceni T. III.
- pro Austriacis , in controversiis inter eos- deni & renip. I. 384.
- Buratus (*Joannes*) a Gregorio xiiij. quare mulctatus . II. 413.
- Burghesii : de Paulli v. vita consulunt astro- nomos . III. 308. Veneta nobilitate donan- tur . 322.
- Burghesius (*Camillus*) *vide* : Paullus v.
- Burghesius (*Franciscus*) clavis pontificiae praefectus . III. 318. Pontificiarum copiarum im- perator . 365.
- Burghesius (*Jo. Baptista*) s. Angeli arcis cu- stodia , aliisque dignitatibus a Paullo v. fra- tre decoratur . III. 318.
- Burghesius (*Scipio*) cardinalis . III. 322. Van- gadisae abbatia a Paullo v. patruo dona- tur . 416.
- Buffettus (*Balthasar*) quingentorum peditum in veneta classe praefectus . II. 535.
- Buthrotum : a Suleimano occupatur . I. 447.
- Butrius (*Dominicus*) militi militi praefectus : ejus virtus in turcas , & caedes . II. 506.
- Butua : a turcis capitulatur & diruitur . II. 404.

C

Caballius (*Marinus*) ad Ferdinandum romanorum regem . I. 598. ad Suleimanum . II. 144. & ad Carolum viij. orator . 166. Ar- biter componendis de finibus controversiis inter Ferdinandum & remp. 204. Ad Ma- ximilium . 207. ad Pium v. 219. & ad Se- lymum ij. orator . 224. Pacem cum Selymo confirmat . 230. Ejus cum byzantini iudeis controversiae . 232. Ab advocateis in jus vocatus , egregie suam caussam agit , & ab- solvitur . 234. Cretae legatus cum imperio . 357.

Gaballius (*Marinus*) ad Henricum iiij. ora- tor . III. 274. Delphinum illi natum gratu- latur . * 262. A legatione rediens , arma Henrici ad senatum desert . 295. Ad Ro- dulfum orator , & ejus obitus . 457.

Caballius (*Sigismundus*) apud Philippum ij. II. 269 & apud Rodulfum orator . 660. Ejus obitus . 662.

Cabaneus (*Jacobus*) gallorum equitum ma- gister . I. 123. Ad Ticinum pugnans cadit . 128.

Cabaneus (*Joannes*) ad Sessitem caesus . I. 94.

Caccianerius , Ferdinandi romanorum regis copiarum praefectus : turcas ad Saccum a- nninem fundit . I. 458.

Caesar Atelius: Ferrariae ducem se nuncu- pat . III. 219. Frustra per legatos apud Cle- mentem nititur jura sua tueri . 222. 229. 230. Ejus conditiones Clementi propositae . 225. & bellici apparatus . *ibid.* Anathemate a Clemente percellitur . 230. Ejus ad con-

- cordiani propenso. 234. Ferratiensem ducatum Clementi concedit, retento Mutinae ac Regii ducis titulo. 236. Controversis inter Sabaudum & Mantuanum duces immiscere se abnuit. 475. Ejus cum Lucensibus controversiae. 493.
Caesar, Vindocinensis comes (*conte di Vandemo*) Henrici iiiij. filius ex Belfortia. III. 263.
Caeferinus (*Julianus*) II. 83.
Cajetanus (*Henricus*) cardinalis: ad Gallos foederatos legatus. III. 92. Rebus gallicis Romae procurandis praeficitur. 137.
Cajetanus (*Honoratus*) neapoletoni regni tutela a Launojo prorege illi demandatur. I. 117.
Cajetanus (*Petrus*) pontificiorum armaturae levioris equitum praefectus. III. 140. Ad Poloniae regem legatus, frustra illum nititur ad bellum turcis inferendum incitare. 216.
Calaber. *Vide: Gaziūs.*
Calafattus (*Marcus-Antonius*) d. Stephanī equitum praefectus. III. 287. Cum etruscis triremibus ad Algerii expeditionem proficitur. *ibid.*
Calatiae comes. *Vide: Severinas.*
Calatogirnus (*Bonaventura*) generalis franciscanorum minister: ad Galliae Hispaniaeque reges, hortator pacis, a Clemente viij. legatur. III. 240.
Calbus (*Antonius*) Cydonis consiliarius: Dra-gutem fugat. I. 577.
Calcagninus (*Theophilus*) Henrici ij. ad Venetos orator. II. 141.
Calergii: quas opes, ad Cretam propugnandum, coegerint. I. 497.
Calergius (*Andreas*) trierarchus II. 480. Cadit in paelio ad Echinadas. 493.
Calergius (*Maphaeus*) trierarchus. I. 523.
Caletur: a Gallis capitur. II. 123.
 a **Calice** (*Hieronymus*) militum praefectus: pro Leucosia pugnans. cadit. II. 316.
Calusii comes: Hispanorum captivus. III. 515.
Camaldulenses monachi: eorum jura in abbatiā s. Mariae Vangadisiae. III. 416. & seqq.
Canierani comes: Caroli-Emanuelis ad Venetos orator. III. 33.
Camerinum: a Julio iij. Balduino fratri traditur. II. 12.
Campegius (*Laurentius*) feltrensis episcopus, Hadriani legatus ad Venetos: Patres ad foedus adversus turcas hortatur. I. 66.
Campegius (*Laurentius*) Gregorii xij. apud Venetos internuncius. II. 674.
Campegius (*Thomas*) electus episcopus feltrensis. I. 74.
Canalius (*Antonius*) Hieronymi fil. senatus in illum liberalitas. I. 392. Trierarchus: primus ambracii sinus augustias penetrat.
 519. Ejus triremis a turcis capitur. 577. **Damatorum** remigum praefectus. II. 143. Adriatici sinus praefectus, piraticas triremes capit. 193. Classis legatus. 211. 221. Ejus sententia de subsidiis in Cyprus importandas. 223. Turcicam classem aggrediendam censet. 326. Magistratu functus, in classe subsistere jubetur. 357. Venerio se adjungit. 381. Pargam munit. *ibid.* Ejus in pugna ad Echinadas fortiter gesta. 487. 488. 490. Ad Malgaritini expugnationem mittitur. 500. Christianos Aetolos & Acarnanes reip. conciliat. 503. Hydruntum, ad vehendos Hispanos milites, pergit. 533. Sinistrum classem cornu ducit. 534. Strenue turcicam classem adoritur. 547. 560.
Canalius (*Augustinus*) classis legatus: cum Numidis piratis prospere pugnat. III. 452. Pugnans vulneratur. 453. Illyrici & Epiri legatus. 461. Uscochorum audaciam coeret. 466. & seqq. Ejus obitus. 468.
Canalius (*Candidus*) ad Soppoti expugnationem proficisciatur. II. 295.
Canalius (*Christophorus*) trierarchus: primus ambracii sinus fauces ingreditur. I. 519. Classis legatus. II. 124. Pandulso Contareno, classis legato, sufficitur. 144. Philip-pum Cicalam, piratam, capit. 159. Ejus de Mustapha, pirata, victoria. 193. Ejus obitus & elogium. 194.
Canalius (*Christophorus*) navium, in Aegyptum proficiscentium, praefectus. III. 400.
Canalius (*Fabius*) equitum in Illyrico praefectus. II. 264. Ejus cum Legio legato dis-fidia. 288. Coreyrae legatus. 596.
Canalius (*Gapar*) trierarchus: egregie a turcis fuga evadit. I. 398. In Malgaritini expeditione cum laude se gerit. II. 500. In Navarini oppugnatione classiariis. 505. in Navarini tormentis praeficitur. 556.
Canalius (*Hieronymus*) classis legatus. I. 373. Ad Auriam, Capellii imperatoris nomine, salutandum se confert. 377. A Capellio Venetias redeunte classem accipit. *ibid.* Mau-rum Alexandrinum aggreditur. 389. & cap-it. 390. Ejus obitus, elogium, & funus. 392.
Canalius (*Hieronymus*) Christophori fil. ejus in patrem pietas. II. 194. & doctrina. *ibid.* Trierarchus. 194. 195.
Canalius (*Jacobus*) apud Suleimanum orator: frustra illum nititur delinire. I. 440. Ursinum scribam Venetias mittit. 441. E turri hellestiaca educitur. 475. De pace instauranda cum Ajace agit. 456. 476.
Canalius (*Marcus-Antonius*) segniter triremem suam custodit. III. 237.
Canariae: a Batavis diripiuntur. III. 263.
Canestrionum: a Dragute occupatum, ab Andreia Auria recipitur. II. 13.

Canisium, vel Canisia (*Canissa*) a turcis capitur. II. 271. A Caesareanis frustra oppugnatur. * 26c.

Canobius (*Jo. Franciscus*) a Gregorio xiii. Genuam mittitur ad componenda ejus reip. dissidia. II. 616.

Cantelnius (*Caesar*) a Francisco j. ad Suleimanum legatus: operam sui regis & suam reip. defert, ad pacem cum turcis sancientam. I. 548. 565.

Capella, bergomensis arx: quando construata. III. 106.

Capella (*Phoebus*) Senatus scriba: ad Albae ducem a Senatu legatur. II. 98.

Capellorum aedes, Muriani: Henricum iij. Venetias accedentem excepérunt. II. 591.

Capellia (*Blanca*) Francisco, magno Etruriaec duci, nubit. II. 660. Ejus obitus. III. 6.

Capelliūs (*Andreas*) procurator. I. 432.

Capelliūs (*Antonius*) ad Carolum v. orator. I. 418. 576. Cum Pazio agit de Marano reip. tradendo. 598.

Capelliūs (*Bartholomaeus*) Blancae pater: eques creatur. II. 661.

Capelliūs (*Christopherus*) apud Sfortiam orator. I. 401. Apud Franciscum j. orator: cum illo agit de foedere in turcas percutiendo. 449. 365.

Capelliūs (*Hieronymus*) aquarum praefectus: Mantuanoru[m] opera jubetur explorare. II. 664. Getae dux: Ejus sedulitas in avertenda ab eo regno pestilentia. III. 132. Apud Mehemietem orator: pacis sequester inter Caesarem & turcas ab eodem petitur. 217. Turcas deterret a consilio de adimendo christianis J. C. D. N. sepulcro. 261.

Capelliūs (*Joannes*) ad Henricum ij. orator. II. 38. Sapiens continentis: Bonam reginam excipit reip. nomine. 132. Iterum ad Henricum ij. 141. & ad Franciscum ij. orator. 148.

Capelliūs (*Jo. Baptista*) trierarchus. I. 523.

Capelliūs (*Vincentius*) ad Hadrianum vj. I. 33. & ad Clementem vij. orator. 85. Clavis imperator. 373. Venetias reddit. 377. Ad classis imperium jubetur redire. 397. Consilii sapiens. 476. Classis iterum imperator. 477. Vexillum imperatorum accipit. 495. Postremam tritemium aciem, in confitu ad Nicopolim, ducit. 522. Ejus ad pugnandum alacritas. 527. & seqq. Ejus elegium. 530. Neocastro potitur. 535. Frustra nititur Auriam ad turcicam classem, tempestate disiectam, aggrediendam concicare. 336. Venetias reddit. 538. Sapiens consilii. 551.

Capelliūs (*Victor*) Blancae fr. eques creatur. II. 661.

Capilupius (*Camillus*) pontificius cubicularius: a Gregorio xiiij. ad Mantuae ducem legatur. II. 664.

Capivaceus (*Hieronymus*) ejus de veneta lus sententia. II. 626.

Capriolus (*Camillus*) trium millium militum reip. praefectus. III. 508.

Capriolus (*Constantius*) militiae rhodiginae gubernator. III. 357.

Capua: caesareanis accedit. I. 282.

Capucini: Redemptoris aadem a Senatu accipiunt. II. 634. 643. Senatui renunt obtemperare tempore interdicti. III. 345. Venetiis discedunt. 346.

Caracciolum (*Hieronymus*) Caesaris ad rem: legatus. I. 37. 148.

Caracciolum (*Marinus*) protonotarius apostolicus: Caesaris orator ad Venetos. I. 71. Eos hortatur, ut suas copias cum caesareanis jungant. 118. Ejus tractationes cum Sforza, Caroli v. nomine 328. Cardinalis, ad Franciscum j. legatus. 419.

Caracozza, pirata: in turcica classe. II. 482. Hali pugnam suadet ad Echinadas. 483. Levioribus navigiis praeelf. 484. Strenue pugnat. 489. Coeditur. 490.

Carafa (*Antonius*) Palianum occupat. II. 83. Montis belli marchio. 90. Ad Venetos a Paullo iij. legatur. 91. A patruo dignitatibus exsatus, Roma expellitur. 149.

Carafa (*Casar*) mille pedicum in classe veneta praefectus. II. 535.

Carafa (*Carolus*) cardinalis: Paullum iij. patruum in Caesarem instigat. II. 82. Ad Henricum ij. pontificius legatus. 83. 90. Ad Venetos legatus a latere. 99. Illos ad foedus cum pontifice & Henrico rege adversus Hispanos hortatur. 101. A patruo Roma ejicitur. 149.

Carafa (*Diomedes*) Cavae marchio. II. 90.

Carafa (*Joannes*) Montori comes: II. 82. Paliani dux creatur. 89. Pontificiarum copiarum praefectus. 91. Dignitatibus exsatus Roma a patruo expellitur. 149.

Carafa (*Petrus*) Vide: Paullus iij.

Carafa (*Scipio*) Cypriorum agrestium Tamassis praefectus. III. 303.

Carazalius: Franciscum Thronum, trierarchum, capit. II. 398.

Carceres ad marcianum forum: quando constructi. III. 106.

Cardinei (*Joannes & Bernardinus*) in confitu ad Echinadas occumbunt. II. 493.

Cardineus (*Innitus*) Philippi iij. ad rem: orator. III. 315. Suam sirique regis operam senatui defert, ad dirimenda ejus cum pontifice dissidia. 349. 359.

Cardonius (*Joannes*) Pici comes: in foederatorum classe. II. 416. 476. 545. Turcas, foederaram classem adortos, repellit. 551.

Carfagnana: ab Alfonso Ferrarensi recipitur. I. 30. Ejus causa inter Lucenses & Mutinæ duceni controversiae. III. 493.

- Carletonius (*Duilejus*) Angliae regis apud Venetos orator : illos Sabaudo conciliat. III. 499. Hortatur Senatum, ut opituletur Sabaudo. 507.
- Carolus v. Venetos foedere sibi jungere frustra nititur. I. 8. 17. 55. Ejus foedus cum Leone x. 10. Melitam Hierosolymitanum equitibus concedit. 55. Foedus percutit cum Henrico Angliae rege. *ibid.* Et cum Clemente vii. 136. Franciscum j. aegrotantem invist. 142. Herreram in Italiam mittit ad foedus cum Clemente, Venetis, aliisque principibus instaurandum. 146. Sanctit cum Francisco j. pacem. 156. Pontificiae captivitatis caussam in suos ducos rejicit. 221. Barchinone Genuam appellit. 321. Bononiam se confert. 335. Corona imperatoria insignitur. 353. In Germaniam transit. 354. Germanorum nomine concilium a Clemente petit. 357. Vulgo carpitur, quod turcas Byzantium redeentes non fuerit adoratus. 374. Redit in Italiam. 378. Ejus Bononiae cum Clemente colloquia. 379. Venetos ad instaurandum foedus hortatur. 380. 401. 403. In Hispaniam redit. 383. Tunetana ejus expeditio. 407. & seqq. Muileassi regnum restituit. 411. In Italiam traxit. *ibid.* In cardinalium collegio adversus Franciscum j. invehitur, eumque ad singularē certamen provocare se velle minatur. 416. Cur in Catololum Egelismensem, quam in Henricum Aurelianensem, mallet conferre mediolanensem ducatum. 417. Provinciae bellum insert, & Antipolim capit. 417. Genuam redit. 418. Ejus artes, ut a suis regnis arma turcarum averteret. 473. Ejus, Niceae, cum Paullo iij. & Francisco j. colloquium. 510. & seqq. In Belgium per Galliam proficisciatur. 568. Liberaliter a Francisco j. excipitur. 576. Gandavenses domat. 581. Ejus Lucae cum Paullo iij. colloquium. 583. Infesta ejus Algerii expeditio, & in Hispaniam reditus. 584. Ejus foedus cum Henrico vii. quibus de cassis improbatum. 592. & seqq. Philippo filio Hispaniarum rege renunciato, in Italiā advenit. 595. Ejus cum Paullo iij. colloquium. 596. Menapiorum ducem domat. 597. Ejus adversus Gallos progressus. 607. Pacem cum Gallis init. 608. Bellum cum Protestantibus gerit. 607. 617. Ejus effatum: *Veni, Vidi, Deus vicit.* 628. Senis praesidium imponit, & Populino nitur posziri. *ibid.* Philippum filium in Belgium acescit. 635. 637. Cum Ferdinando fratre agit, ut Philippo filio imperii jura concedat. 635. II. 16. Senis arcem extrui jubet. 17. Ab Hercule Ferrarensi Neocastrum & Monticulum petit. 24. Ejus fuga ex Germania, & consternatio. 51. Cum Germaniae principibus pacem facit. 52. Frustra Metas adoritur. 56. Regna filio tradit, & Ferdinandō fratri imperium. 133. Ejus obitus & Elogium. 138.
- Carolus viii. Galliae rex. II. 166. Pacem cum Ugonottis facit. 243. Edicit, ne qua paeter catholicam religio in suis regnis exerceatur. 244. Abnuit percutere foedus adversus turcas. 273. 510. Reip. operam suam desert, ut cum Selymo pacem firmet. 273. Accusatus, quod Philippo ij. bellum inferre moliretur, purgat se. 527. 528. 531. Ejus obitus. 589.
- Carolus, Sueciae rex: ejus ad Senatum, litterae. III. 403.
- Carolus, Lotharingiae dux: ejus obitus. III. 406.
- Carolus, Philippi ij. fil. patris jussu custodias tradit. II. 246. Ejus obitus. 247.
- Carolus, archidux Austriae. II. 207. Ditiones suas invist. 339. Ejus cum Senatu quarelæ. 638. Ejus consilia de Sontio in aestuaria gradensia derivando. III. 105.
- Carolus Borbonius, Cardinalis: foederis sacrī in Gallia princeps. III. 42. Jussū Henrici iii. in vincula conjicitur. 73. Galliae rex, indito Caroli x. nomine, salutatur. 103.
- Carolus, Alenconii dux: a clade ticiensis lugens, in Galliam redit. I. 128.
- Carolus-Emanuel, Sabaudi dux: patri succedit. 667. Catharinam, Philippi ij. fil. ducit. III. 33. Salassios occupat. 66. Provinciam invadit. 124. 141. Ejus cum Henrico iiiij. de Salassis controversiae. 263. 272. Cum illo pacem facit. 278. Qua ratione cum veneto oratore se gesserit, interdicti tempore. III. 353. Rodulfas eum Venetas oratorem mittere decernit, concordiae sequestrum inter pontificem & remp. 381. Ejus dubia consilia in Menapiorum caussa. 425. Philibertum filium decernit in Hispaniam mittere. *ibid.* Mox illum revocat. 426. A Ferdinando, Mantuae duce, viduam filiam repetit. 473. Montisferrati oppida multa occupat. 476. & seqq. Victornini filium in Hispaniam mittit. 483. Cum Guisonio oratore de rep. conqueritur. 483. Scriptis editis, sua jura adversus Mantuanum tuerit. 484. Niceam palearem obsidet. 486. Mantuano ablata restituit. 488. Zuccarellum praesidio firmat. 499. Venetos sibi conciliat. *ibid.* Europæ principum adversus Hispanos, 503. ac reip. opem implorat. 507. Ejus bellici apparatus. 512. Philippi ad Inojosam literas intercipit. 516. Ejus astus in Caesariis obnunciationibus vitandis. *ibid.* Egregius illius receptus. 515. & virtus in pugnando eximia. 518. 520.
- Carpemas (*Horatius*) ad Monopolis praesidium mittitur. L. 291. Egregie oppidum in caesareanos propugnat. 308.

- Carpium : a Leone Pio per insidias occupatur. I. 78.
- Garrera (*Petrus*) Gulettae praefectus : turcarum captivus. II. 596.
- Cartoglius, pirata : Grimana navium capit. I. 250.
- Cartularius (*Dominicus*) Carabusiis praeficitur. III. 153.
- Casa (*Joannes*) Pauli iij. ad Venetos legatus : patres ad foedus cum pontifice & Galliae rege aduersus Carolum v. hortatur. I. 632.
- Casalius (*Gregorius*) eques : Henrici viii. ad Venetos orator. I. 122. Cum Mantuano de foedere agit. 249.
- Cassanus, visirius : Suleimanum ad melitensem expeditionem instigat. II. 210.
- Cassianus : a Davalo recipitur. I. 122.
- Cassinus, Peloponnesi sangiacus : frustra Naulplium & Epidaurum aggreditur. I. 461. 502.
- Cassonus, turcarum duktor : a Palatino comite profligatur. I. 374.
- Castaldius (*Io. Baptista*) Transilvaniam occupat. II. 39. & seqq.
- Gastanea (*Io. Baptista*) pontificius ad Philipum ij. orator. II. 271. *Vide* Urbanus vii.
- Castellius (*Joannes*) gladio Henricum iij. percutit. III. 185. Ejus supplicium. *ibid.*
- Castellius (*Io. Baptista*) quadringentorum peditum in classe veneta praefectus. II. 535.
- Castilonius (*Franciscus*) marchio : a Rudulfo ad Sabaudum & remp. mittitur, ut de cordia inter ipsam & pontificem agat. III. 381. 382. Caesaris nomine Sabaudo praecipit, ut Mantuano ablata restituat. 482.
- Castilionius (*Hieronymus*) caesareanorum capitulus. I. 312.
- Castilionius (*Mansfredinus*) Niceam palearem strenue adversus Allobroges propugnat. III. 486.
- Castris comes (*Franciscus*) Philippi iij. orator ad Venetos : agit cum patribus de concordia. III. 366. 376. & seqg. 387. Ejus contentiones. ut Jesuitae restituantur. 387. Senatus in eum liberalitas. 391. Apud Paulum v. regius orator. 429.
- Castrum : a turcis captum diripitur. I. 439. II. 577.
- Castro (*Io. Baptista*) epirotarum equitum duktor : Ravennam praesidio mittitur. I. 307.
- Castro (*Pompejus*) cataphractorum equitum reip. praefectus. I. 3c.
- Castrum : a pontificis occupatur. II. 28.
- Catarini. *Vide* : Ascrivium.
- Catharina, Henrici iij. fil. Lotharingiae principi nubit. III. 257. 262.
- Catharina Austriaca : Franciso, mantuano duci, nubit. II. 8.
- Catharina, Philippi ij. fil. Carolo - Emanuele, Sabando, nubit. III. 33.
- Catisbejus (*Robertus*) ejus in Jacobum regem conjuratio. III. 312. & seqg.
- Cattus (*Hercules*) eques : Caesaris Atestini ad remp. orator. III. 220.
- Cavacciorum in remp. proditio. I. 590. & seqg.
- Cavacius (*Constantinus*) Senatus scriba : in Germaniam, ad cogendos milites, legatur. I. 506. Germanorum militum in eum sedatio. 509. Ejus in remp. proditio. 590. & seqg.
- Cavacius (*Nicolaus*) Senatus scriba : ejus crimen & supplicium. I. 590. & seqg.
- Cavalcantius (*Bartholomeus*) ab Hippolyto cardinali cur Venetas legatus. I. 607.
- Caucus (*Hieronymus*) trierarchus : Ejus cum Hariadeno colloquium. I. 561.
- Caucus (*Jacobus*) Corcyrae achiepiscopus a Clemente vii. renunciatus : ei a senatu possessio negatur. I. 361.
- Cavillonius (*Joannes*) societatis Jesu theologus. II. 180.
- Celsus (*Jacobus*) sinus hadriatici praefectus. II. 144. Frustra Soppotum aggreditur. 294. Turcicam classem aggrediendam censet. 326. Ejus obitus. 351.
- Ceneta : ob ejus ditionem, Venetorum cum Pontifice controversiae. I. 623. III. 189. & seqg.
- Centanus (*Marcus*) consiliarius. II. 121.
- Cephaleus (*Petrus*) trierarchus. I. 522.
- Ceppius (*Anibal*) a mantuano duce Mediolanum mittitur, ut de controversiarum dimissione cum Inojosa agat. III. 490. 491.
- Cerine : Senatus consulto munitur. II. 192. Ejus descriptio. 258. Turcis turpiter dedit. 320.
- Cervia : reip. se dedit. I. 227.
- Cervinus (*Marcellus*) *Vide* : Marcellus ij.
- Chariadenus. *Vide* : Hariadenus.
- Cherium : a Sciabotto occupatur. I. 415.
- Chios : a turcis occupatur. II. 220.
- Chizzola (*Jacobus*) J. C. a senatu advocatus, ad dirimendas inter Austriacos & Venetos de finibus controversias. II. 204.
- Christierna, Caroli v. sororis fil. Francisco Sforiae nubit. I. 283. 394. A viri obitu mediolanenses res administrat. 413. Duci mediolanensi eligendo uxori avunculo destinatur. 418.
- Christierna, Caroli Lotharingiae ducis fil. Ferdinandus, magno Etruriae duci, nubit. III. 74.
- Cibacus (*Americus*) episcopus Varadinensis : ejus caedes. I. 399.
- Cicala (*Affanes*) turcicae classis imperator, Venetis inimicus. III. 132. 179. Maritimas expeditiones, & praefertim in Venetos, Amu-

- Amurathi suadet. 150. Suadet eidem, ut Senniam invadat. 179. In Persidem, ad novos motus ciendos, mittitur. 188. Sua virtute Mehemeti victoriani, sibi visiratus parit. 209. Visiratu dejicitur. 210. A Persis profligatur. 316.
- Cicala (*Philippus*) pirata: a Christoforo Ganalio capitul. II. 159.
- Ciconia (*Marcus*) trierarchus, in confictu ad Echinadas. II. 487.
- Ciconia (*Pascalis*) Cydoniae praefectus: ejus laudes. II. 582.
- CICONIA (*Pascalis*) dux creatur. III. 50. Vexillum imperatorum Jacobo Foscarenio tradit. 181. Ejus obitus & elogium. 183.
- Cicuta (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
- Cicuta (*Ludovicus*) ad Margaritini expeditiōnem praemittitur. II. 500.
- Ciminum: a Venetis capitul & evertitur. III. 270.
- Cipicus (*Michael*) trierarchus. I. 523.
- Circumcisio: filiorum Suleimani, I. 355. 576. Mehemetis, Amurathis filii. II. 680.
- Cividale: civilia ejus dissidia. III. 415.
- Civitatula (*Cittadella*) a Venetis occupatur. I. 265.
- Civitella a turcis capitul & diripitur. II. 125.
- Civranus (*Andreas*) epirotarum equitum praefectus: ejus virtus in neapolitano bello. I. 265. Ranutium Farnesium ad Manfredoniam fundit. 270. Ejus obitus & elogium. *ibid.*
- Civranus (*Antonius*) dominatorum remigum praefectus: Galianam navem e piratarum manibus extorquet. II. 453. Hadriatici sinus praefectus: Uscocchorum fines diripit. 507.
- Civranus (*Vitus*) trierarchus. I. 523.
- Classis foederatorum principum adversus Selymum: Messanae convenit, & quanta esset. II. 475. Messana solvit, & ejus ordo. 476. Coreyram appellit. 477. Venit ad Echinadas, ad turcicæ classis adspicetum. 482. Cum eadem congregatur. 486. Vincit. 490. Quanta eadem esset anno subsequente. 532. Ejus vires & ordo. 534. 545. Ad Colubrarias, in conspectum hostium venit. 536. Ejus ad Taenariuni promontorium cum hoste congressus. 537. & seqq. Alii congressus. 547. & seqq. Zacynthum reducitur. 560. Inde Coreyram. 561.
- Classis turcica ad Echinadas. II. 482. Ejus instruētio. 484. Conflictus & profligatio. 486. & seqq.
- Classis turcica: a piratis male habetur. III. 453.
- Classis hispania: ab Anglis incenditur & profligatur. III. 69.
- Claudia, Henrici ij. fil. Horatio Farnesio nub. I. 169 II. 25.
- Clemens vij. Ejus creatio & elogium. I. 84. Ejus consilia de iiendo cum Gallis foedere. 109. 111. Franciscum j. a praelio deterret. 121. Albaniae duci est auctor, ut e neapolitano regno discedat. 135. Ejus foedus cum Carolo v. 136. Foedus ferit cum Veneta Florentinaque rep. adversus eundem. 139. & seqq. 153. Cum eodem inducias facit. 154. Ejus consilium, Venetias se conferendi. 200. Cum Launojo inducias facit. 208. Ab illo deceptus, copias dimittit. 217. Borbonio per suas ditiones transiit negat. *ibid.* Capta urbe, in hadrianani molem se recipit. 218. Ibi a caesareanis obsidetur. 220. Animum ad pacem flectit. 225. Cum caesareanis convenit. 232. 252. Ornitum deducitur. 253. Ejus inconstantia. 255. A rep. Ravennam & Cerviam repetit, legisque de episcoporum electione abrogationem postulat. 256. Ravennam Cerviamque iterum repetit. 266. 293. Bononianus se confert, ibique ejus gesta. 335. Venetos ad foedus in turcas hortatur. 370. Bononianus iterum profectus, nova habet cum Carolo v. colloquia. 379. Venetos ad instaurationem foederis hortatur. 380. Franciscum j. Massiliae convenit. 392. & seqq. Catharinam Mediceam Aurelianensi duci nuptui tradit. 394. Ejus obitus & elogium. 400.
- Clemens viii. Ejus creatio & elogium. III. 150. Ejus in remp. indignatio ob Sciarram & asseclas illius, stipendiis venetis adscriptos. 152. Inter ipsum & remp. controvorfias ob res cenetenenses. 189. & seqq. Ejus cum oratore Paruta querelae. 192. Henricum iij. Ecclesiae conciliat. 200. Clissae ab Uscocchis captae subsidia per ditiones venetas inferre parat. 203. & seqq. Senatus iram in Uscocchos nititur emollire. 214. & seqq. Maurocena ducissæ rosam auream mittit, aliasque edit benevolentiae in remp. significations. 218. Ejus in Caesarem Atelatinum indignatio. 220. Monitorias adversus illum literas emittit. 223. Ejus bellici apparatus. 223. 228. Anathema in Caesarem pronunciat. 230. Jubet illud ubique evulgari. 232. Pacem cum Caesare init. 236. Comaclum occupat. 237. Ejus decretum de Ferraria numquani alienanda. 239. Ferrariam proficisciit. *ibid.* Galliae & Hispaniae regibus conciliandis dat operam. 240. Ejus, de jello turcis inferendo, consiliz. 244. Nuptias inter Philippum iij. & Margaretam Austriae cam, interque Albertum Austriacum & isabellam Philiippi fil. Ferrariae celebrat. 248. Margaretam reginam rosa aurea donat. *ibid.* Romam redit. 249. Ejus sollicitudo de Galliae rege & duce Sabaudiae conciliandis. 274. Ejus decretum de Italiae epilcopsis Romae

mae coram pontifice examinandis. * 263.
Carolum Borromeum in Beatorum album
refert. * 265. Ejus literae catholicam in
Anglia religionem Senatui commendantis.
* 279. Ejus obitus & elogium. 304.
Cleselius (*Melchior*) Viennensis archiepiscopus. III. 468.
Clissa: a Crucichio turcis adiutor. I. 381.
Frusta illam Veneti adoruntur. II. 564.
Ab Usocchis occupatur. III. 201. Describitur. 203. A turcis oppugnatur. 204. &
recipitur. 208.
Clodia, Fossa clodia (*Chioggia*) ejus periculum ob aquas è convallis ac paludibus in Athesim derivandas. II. 104. Ejus urbis munitione. 407.
Clusonius (*Augustinus*) senatus in illata liberalitas. I. 236. Nauplio oportulatur. 501.
Strenue pugnat in turcas. *ibid.* Bergomio muniendo praeficitur. II. 171.
Cocapanes (*Lazarus*) in Cypro militum praefectus. II. 304.
Collegium maritimum: quando Venetiis institutum. II. 209.
Colornum: a caesareanis invaditur. II. 29. & occupatur. 30.
Coltus (*Matthaeus*) turcis obses a Tamassensibus datur. II. 465.
a s. Columbano (*Jo. Baptista*) militum praefectus: a Leucosensiis Tamassum mittitur, petutum opem. II. 314.
Columna (*Aescanius*) Philippini Auriae captivus. 277. Italicis rebus a Carolo v. praeficitur. 419. A Paullo iij. ecclesiasticae sedis hostis pronunciatur. 583. A Julio iij. in gratiam recipitur. II. 11.
Columna (*Camillus*) Philippini Auriae captivus. I. 277. Paulli iij. jussu in custodiam traditur. II. 83.
Columna (*Marcus-Antonius*) ad Parmensem oppugnationem a Lautrechio mittitur. I. 31.
Columna (*Marcus-Antonius*) a Paullo iij. in judicium vocatur. II. 82. Palianum obdet. 109. 111. Pontificios fundit. 110. Pontificiarum triremium in turcas imperator. 293. Ejus ad venetum senatum oratio. 294. Venetae classi se adjungit. 300. Post variros casus Romanam reddit. 332. Venetas a Pio v. missus, Patres ad foedus hortatur. 364. De eodem foedere cum iisdem agit. 366. & seqq. Joannem Austriacum nititur delinire. 481. Ejus virtus in praelio ad Echinadas. 489. Romani revertitur. 499. Iterum in orientem proficiscitur. 530. Certare cum hoste detrectat. 539. Strenue classem turcicam adoritur. 547. 560.
Columna (*Marcus-Antonius*) cardinalis: pontificatus competitor. III. 124.
Columna (*Pompejas*) II. 346. Ejus in turcas fortiter gesta. 549. Quingentis militibus in Navarini oppugnatione praeficitur 556. Ad Varbagnum diruendum mittitur. 568.
Columna (*Prosper*) I. 13. Parmam aggreditur. 14. Partem ejus captani diripit. 16. Mediolanum occupat. 21. Tota fere Insula potitur. 22. Mediolanum aliaque Insularum oppida munit. 35. Genuam occupat. 44. & seqq. Carpensi principatu a Carolo v. donatur. 79. Obitus ejus & elogium. 86.
Colonna (*Prosper*) Venetorum stipendia facit. II. 391. Militum delectus habet. 414. Ad Malgaritini expeditionem mittitur. 500. Occupat suburbia. 501. Foscarenio significat Philippi regis mandatum ad Joannem Austriacum, ne praelio decernat. 534. Trium millium peditum in veneta classe praefectus. 535.
Columna (*Vespasianus*) Moncatae nomine cum Clemente vij. de pace agit. I. 187. Ejus in Clementem perfidia. 192.
Columnenses: arma in pontificis ditionibus comparant. I. 135. A Moncata adversus Clementem vij. instigantur. 186. A Clemente excommunicantur *ibid.* Romam invadunt ac diripiunt. 192. Ipsorum ditiones a Carafaecis occupantur. II. 83. a Paullo iij. excommunicantur. 89.
Comiacum: a Clemente viij. occupatur. III. 237.
Comes (*Petrus*) Turcas Tamassum aggredientes, fortiter repellit. II. 437. Pugnans vulneratur. 440. Turcarum captivus. III. 155. Marcum Sciarram, cum asseclis, in veneta stipendia adsefcit. 151. Ad communias Cytheras mittitur. 156.
Comitia pontificia: Hadriani vj. I. 32. Clementis vij. 84. Julii iij. II. 9. Pii iij. 152. Pii v. 218. Gregorii xiiij. III. 124. Clementis viij. 145. & seqq. Leonis xj. 304. Paulli v. 306.
Comitia ducalia veneta: Andreae Gritti. I. 70. Laurentii Prioli. II. 103. Petri Laurentani. 239. Nicolai Pontii. 645. Marinii Grimani. III. 183. Marci-Antonii Menii. 465.
Comitia veneta nobilitatis: incensis ducalibus aedibus, in amplissimo navalis atrio habentur. II. 644. Pestilentiae causa numquam intermissa. 630.
Commendator major Castellae. *Vide*: Requesenius (*Aloysius*)
Commendonus (*Jo. Franciscus*) Zacynthi episcopus: Paulli iij. ad Venetos legatus. II. 96. Ad Germaniae inferioris principes legatus. 168. Apud Poloniae regem legatus. 169. A synodi patribus ad Ferdinandum imp. legatur. 197. Cardinalis renunciatur. 217. Ejus ad Maximilianum imp. atque ad Sigismundum regem legatio. 413.

Concilium oecumenicum: a Germaniae principibus, & a Francisco Galliae rege petitur. I. 403. & seqq. Mantuae prius, tum Vicetiae indicitur. 419. Cur senatus abnuevit illud Vicetiae haberi. 585. Protestantes, illud Tridenti, ut habeatur, petunt. 617. Tridenti habetur. 629. Paulli iij. decretum de illo Bononiam transferendo. 629. 634. Julii iij. decretum de eodem Tridenti iterum convocando. II. 19. Item Pii iij. 152. 160. 168. Ejus actiones. 169. 175. Quaeſtio de episcoporum residentia. 187. Actio-nes de ecclesiasticorum reformatio-ne. 188. 196. 199. 200. Ejus absolutio. 205. Et Venetiis, totoque in Veneto imperio promul-gatio. 206.

Condæus (*Ludovicus*) Francisci ij. jussu in custodiam traditur. II. 166. Caroli viii. jussu dimittitur. 167. Ugonotarum prin-ceps, Aurelianum occupat. 182. Momoranum capit. 191. A Guisio profigatur & capit. *ibid.* Ejus caedes. 250.

Condeus (*Henricus*) ad Hispanos transit. III. 427. Ejus ad Rivoltellam dicerim. 428. Mediolanuni se confert. *ibid.* Mortuo Henrico, in Galliam redit. 447. Novos motus in Gallia ciere nititur. 504.

Condocalius (*Crisopborus*) ejus in paelio ad Echinadas virtus, & praemia. II. 490.

Condoratus (*Antonius*) trierarchus. I. 523.

Condulmerius (*Philippus*) trecentorum pedi-tum in veneta classe praefectus. II. 535.

Conjuratio Percii & Catisbeji in Jacobum Angliae regeni. III. 312. & seqq.

Constantina navis: a turcis capitur. II. 399.

Constantius (*Jo. Thomas*) peditum praefectus: turcarum captivus. II. 399. Ejus virtus, & in religione constantia 400. A senatu sexcentos milites jubetur conscribe-re 637.

Constantius (*Thomas*) leviorum equitum praefectus: a senatu Ravennam praesidio mit-titur. I. 307.

Contarenus (*Albertus*) trierarchus. II. 402. Ejus triremis naufragium. 405. Galeonis praefectus. 435.

Contarenus (*Alexander*) ejus navis a turcis intercipitur. I. 430. Classis legatus. 434. Bustanis triremim demergit. 441. Quare ab advocatoribus communis in jus vocatur. 579. A Nicolao Pontio defensus absolvitur. 580.

Contarenus (*Alexander*) ejus in patriam cari-tas laudata. III. 390.

Contarenus (*Aloysius*) trierarchus: ejus caedes. I. 443.

Contarenus (*Aloysius*) ad Alfonsum ij. ora-tor. II. 216. Veronae praefectus: ad Joan-nem Austriacum Mediolanuni legatur. 586.

Contarenus (*Ambrofus*) ad Veronae custodiam mittitur. I. 273.

Contarenus (*Augustinus*) trierarchus. I. 522.

Contarenus (*Bartholomaeus*) Ravennae praefectus. I. 226.

Contarenus (*Bernardus*) Ascrivii praetor. II. 290. Trajani siculi proditionem detegit. 350.

Contarenus (*Carolus*) ad Ferdinandum archi-ducem orator. I. 76. Et ad Launojum pro-regem. 86. Sapiens continentis. 215.

Contarenus (*Carolus*) trierarchus. II. 533.

Contarenus (*Dominicus*) legatus in castris. I. 230.

Contarenus (*Franciscus*) ad Carolum v. ora-tor. I. 8. Ad Comitem sancti Pauli lega-tus. 283.

Contarenus (*Franciscus*) sapiens continentis: Senatus nomine Vincentium Capellum red-euntem invisit. I. 538. Controversis de finibus, inter Ferdinandum & remp. definiendis legatur. 590. 613. Cum Pazzio de Marani traditione agit. 598. Ad Julianum iij. II. 11. ad Marcellum ij. 73. & ad Paulum iij. orator. 74.

Contarenus (*Franciscus*) Paphi episcopus: ejus in Leitosiae obſidione pietas & virtus. II. 310. Captio oppido, interficitur. 319.

Contarenus (*Franciscus*) ad Vincentium, Man-tuae ducem. III. 61. ad Ferdinandum, magnum Etruriae ducent. 74. ad Henricum iij. 274. & ad Achomatem, orator: operto capite hunc alloquitur. 296. Ad urbem redit. 298. Ad Paulum v. orator. 309. Ejus ad illum oratio. 312. Iterum ad eundem ora-tor. 391. Ad Matthiam orator. 464. 495.

Contarenus (*Gasper*) ad Carolum v. orator. I. 8. 49. 55. 56. Ad Ferrariensem orator, illum ad foederatorum partes adducit. 249. Ad Clementem vij. orator. 264. A Senatu jubetur, paci subscribere. 295. Comiter a Carolo v. accipitur. 335. Eum hortatur, ut Mediolanum Sfortiae restituat. 336. Pacis conditionibus reip nomine subscribit. 346. In patriam redit. 347. Cardinalis: in foe-deris, aduersus turcas, promulgatione sacrum facit. 454. Frustra nititur inter Carolum v. & Franciscum j. pacem firmare. 513.

Contarenus (*Hieronymus*) triremum praefectus. I. 297.

Contarenus (*Hieronymus*) galeonis praefectus. II. 264. In paelio ad Echinadas cadit. 492.

Contarenus (*Hieronymus*) litorum Venetorum munitioni praeficitur. II. 407.

Contarenus (*Hieronymus*) Simonis fil. nothus: ejus crimina & supplicium. II. 289.

Contarenus (*Jacobus*) litorum venetorum mu-nimenta procurat. II. 408.

Contarenus (*Jacobus*) ab Henrico iij. senator nuncupatur. II. 593.

Contarenus (*Joannes*) Joppensis comes: classis commissarius. II. 358. Scilicet triremem for-ti-

- titer aggreditur. 487. Corcyra legatus, ejus munitionem procurat. 636.
- Contarenus (*Joannes*) trierarchus. II. 540.
- Contarenus (*Io. Baptista*) arbiter componendarum de finibus controversiarum inter Ferdinandum & remp. II. 204.
- Contarenus (*Io. Baptista*) foederatam classem praedit, ad res hostium explorandas. II. 477. 482. Ejus virtus in paelio ad Echinadas. 489. Venetias advenit, relata ad Echinadas viatoris nuncius. 495. Cretae custodia cum triremibus illi demandatur. 590. Bonavidium piratam capit. 620. & Brocarium cum ejus galeone. III. 17. Illyrici & Epiri, mox classis cum imperio legatus. 357.
- Contarenus (*Julius*) sapiens continentis: ejus in Amulum cardinali oratio. II. 198.
- Contarenus (*Laurentius*) orationem habet in Francisci-Mariæ Urbinatis, funere. I. 538. Sapiens ordinuni: ejus, de pace cum turcis agitanda, sententia. 565. Ad Henricum ij. orator. II. 34.
- Contarenus (*Leonardus*) ad Maximilianum Austriacum, II. 16. 192. & ad Joanneni Austriacum, orator. 513. Hunc ad maturandam cum classe profectionem hortatur. 514.
- Contarenus (*Marcus-Antonius*) apud Carolum v. orator. I. 379. Cum illo agit, de componendis inter Paullum iij. & Urbinatem controversis. 407. Eumdeni in tunetana expeditione comitatur. 409. Apud Paullum iij. orator: cum illo agit de foedere in turcas. 440. 446 Eidem foederi reip. nomine subscribit. 493. Orator ad Carolum v. in Italiam adventantem. 584.
- Contarenus (*Marcus-Antonius*) trierarchus. II. 566.
- Contarenus (*Marcus-Antonius*) rei strumentariae in Tarvisinis & Carnis curator. III. 358.
- Contarenus (*Marcus-Carolus*) trierarchus. I. 523.
- Contarenus (*Marinus*) trierarchus in pugna ad Echinadas. II. 487. Pugnans occubitus. 488.
- Contarenus (*Nicolaus*) ejus in Senatu sententia de Pado ab aestuariis avertendo. III. 267. In Foro Iulio legatus sanitati procuranda. * 260. Controversiae de finibus inter Venetos dirimendae a Senatu legatur. 317. Sapiens consilii: Fischeriæ muniendæ præficiuntur. 508.
- Contarenus (*Pandulfus*) classis legatus. II. 124. Piratarum tritemes insequitur. 142. Illasque in Durrachii portu aggreditur. 143. In jus vocatur. 164.
- Contarenus (*Paulus*) Zacinthi praefectus: oppidum strenue a turcis tuerit. II. 396. Legatus in continentis, latrones a venetiis finibus exterminat. III. 32. Ejus obitus. *ibid.*
- Contarenus (*Petrus*) apud Carolum-Emanuellem orator. III. 253.
- Contarenus (*Sigismundus*) trierarchus. I. 523. *H. Mauretani T. III.*
- Contarenus (*Simon*) apud Achomatem orator: egregiae apud eundem reip. causam tuerit. III. 414.
- Contarenus (*Thomas*) ad Clementem vij. I. 85. ad Suleimanum. 251. 279. ad Carolum v. ex Africa redeuntem. 412. iterumque ad Suleimanum orator. 549. Byzantii de pace cum turcis agit. 562. & seqq. Venetias redit. 564. Ejus de rebus turcicis enarratio. 573. Principatus competitor. II. 103. Legatus in continentis cum imperio. 106. Classis imperator. 124. In patriam redit. 126. Procurator: Utini muniendo provincia illi defertur. 227.
- Contarenus (*Thomas*) ad Ferdinandum, magnum Etruria ducem. III. 61. & ad Rodulphum Caesarem, orator. 187. Sapiens continentis, cum senatus prærogativa, a Clemente vij. Cretae archiepiscopus creatur. 218. Ejus obitus & elogium. 303.
- Contarenus (*Thomas*) Gasparis cardinalis nep. ejus ad Batavos legatio & elogium. III. 412. Ad Rodulphum Caesarem, mox ad Paulum v. orator. 457. Apud hunc reip. causam, ob controversias in Ferrarensium finibus obortas, tuerit. 460.
- Contarenus (*Zacharias*) ad Urbanum vij. III. 123. ad Gregorium xij. 126. & ad Clementem vij. orator. 150. Eques, ad Palmie conseruandæ situm deligendum, a Senatu legatur. 169. Cum Rebata de Uscochorum rebus agit. 254.
- Controversias: inter Clementem vij. & remp. de episcopis eligendis. I. 361. & seqq.
- Inter Sfortiam & Mussianum præfatum. I. 364. & seqq.
- Inter Clementem vij. & Ferrarensim. I. 366.
- Inter eundem & remp. de subsidiis. I. 372.
- Inter Sabaudum & Mantuanum, de Montiserrateni marchionatu. I. 384.
- Inter Venetos & Austriacos de finibus. I. 359. 384. 590. 612. II. 204. 206. 239. 660. III. 106. 316.
- Inter remp. & Suleimanum, ob Mauri Alexandrini captivitatem. I. 389. & seqq.
- Inter Carolum v. & Franciscum j. ob Flandros & Atrebates. I. 404. & seqq.
- Inter Franciscum j. & Sabaudum. I. 414.
- Inter Suleimanum & remp. I. 430. 614.
- Inter Paullum iij. & Urbinatem, de Camertiū ducatu. I. 406. 538.
- Inter pontificem & remp. de rebus cœnetensis. I. 623. III. 189. 456. & seqq.
- Inter Suleimanum & remp. ob Sabæ piratz cœdem. I. 634.
- Inter Gallum Hispanumque oratores Venetiis. II. 133. & seqq.
- Inter Suleimanum & remp. ob res a

- Pandulfo Contareno ad Dyrrachium gestas. II. 142.
- Inter Brixianos & Mediolanenses, de Ollio anno. II. 140. 150. 170.
- Inter Veneros oratores & Judæos mercatores, Byzantii. II. 232. & seqq.
- Inter Pium v. & Carolum viiiij. II. 357.
- Inter Paullum iiiij. & remp. ob Annuium Veronæ episcopum designatum. II. 162. & seqq. Ob eundem cardinali renunciatum. 169.
- Inter Bergomates & Trivilienses de Brembo anno. II. 170.
- Inter Veneros & Bajoaricos oratores in tridentina synodo. II. 180.
- Inter Pium v. & Maximilianum de *Magni ducis* titulo Cosmo Mediceo impertito. II. 272. 283. 285. 357. 604.
- Inter eundem & Alfonsum ij. de falsis vestigalibus. II. 274.
- Inter Andream Auriani & Marcum Antonium Columnam. II. 328.
- Inter Jo. Austriacum & Sebastianum Venerium, ob Tortonam supplicio affectum. II. 480. & seqq. 497.
- Inter Veneros & turcas, de finibus. II. 597. 606. & seqq. 635. III. 316.
- Inter Gregorium xij. & regios oratores, de loco ipsius post cardinales tribuendo. II. 604. & seqq.
- Inter remp. & Mantuae ducem, de aquis in Athesin derivandis. II. 663.
- Inter Gregorium xij. & remp. de religiosis locis invisibilis. II. 668. & seqq.
- Inter pontificem & remp. de Tageti feudo. II. 671. 674. 681. III. 21. 28. 41 & seqq.
- Inter remp. & magnos Etruræ duces, de s. Stephani equitibus piraticani facientibus. II. 682. III. 53. & seqq.
- Inter Gallos & Sabaudos de Salassis. III. 66. 73. & seqq.
- Inter Xystum v. & remp. ob agnitione Henricum iij. Galliae regem. III. 87. 93. & seqq.
- Inter Henricum iij. & remp. ob Jo. Delphinum ad se legatum. III. 57. & seqq.
- Inter remp. & Carolum archiducem, de Sontio in Gradatas aquas derivando. III. 105.
- Inter Amurathem & Sigismundum, Poloniae regem. III. 128.
- Inter Bergomates & Mediolanenses; inter Brixianos & eosdem, de finibus. III. 140.
- Inter Clementem viij. & remp. ob Marcum Sciarram ejusque asseculas ad stipendia veneta adscitos. III. 151. & seqq.
- Inter Venetos & Ferrarienses, de finibus. III. 219. 240. 459. & seqq.
- Inter Clementem viij. & Caesarem Atelstimum, de Ferrariensi ducatu . III. 219. & seqq.
- Inter remp. & Hispanos, de venetiis navigijs direptis. III. 288. & seqq.
- Inter pontificem & remp. de Veneto patriarcha Romae examinando . III. * 263. 340. 412.
- Inter Venetos & Epidaurienses, de rebus Agastanis. III. * 272. & seqq. 293.
- Inter Paullum v. & Venetos. III. a pag. 319. *usque al calcem libri xvij.*
- Inter Rodulfum Caesarem & Matthiani III. 407.
- Inter Venetos & turcas, ob captam a Silvestro Quirino triremem. III. 413.
- Inter Juitino politanos & Tergestinos, de salinis. III. 414.
- Inter Paullum v. & remp. de Vandadijne abbatia . III. 416. & seqg.
- Inter senatuni & Hutonium, Angelum oratorem, de Jacobi regis edito libro. III. 418. & seqg.
- Inter Gerinanæ principes , de Menapiorum ducatu . III. 423.
- Inter seratum mediolanensem & mediolanensis arcis praefectum. II. 451.
- Inter Venetos & turcas in Illyrico. III. 461.
- Inter Carolum-Emanueleu Sabaudiae & Ferdinandum Mantuae duces. III. 473. 489. 502. & seqg.
- Inter Mutinenses & Lucenses . III. 493.
- Conventus: inter Franciscum j. & Henricum viij. ad Ardresum . I. 9.
- Inter Alfonsum Ferrariensem & Carolum Borbonium . I. 208.
- Bononiensis prior, inter Clementem viij & Carolum v. I. 335. 379. & seqq. Bononiensis posterior . 379. & seqq.
- Inter Clementem viij. & Franciscum j. Massiliae . I. 392. & seqg.
- Inter Caesareos & Gallos Salsulis . I. 478.
- Inter Paullum iij. Carolum v. & Franciscum j. ad Niceam . I. 510. & seqg.
- Inter Carolum v. & Franciscum j. Massiliae . I. 518. & Lutetiae . 576. 580.
- Inter Paullum iij. & Carolum v. Lutetiae . I. 584.
- Ad Regioni, inter cardinali Farnesum, Ferrariae ducem , & Forocornelensem episcopum, de rerum parmensium compositione . II. 28.
- Ad Clodium , inter Salernitanum principem , aliosque gallicarum partium viros . II. 53.
- Ad Monluellum , inter Catharinam Galliae reginam , Sabaudiae ducem , & Bellagardini de Salassiorum rebus . II. 659.

- Variis in locis ad sanciendam inter Europae principes concordiam. III. 216. 217.
- Ad Fontem bellaqueum, inter Henricum iiiij. & Sabaudum, de Sallassorum rebus. III. 263.
- Ad Sommam, inter cardinalem Aldobrandinum, Sabaudum & Fuentanum. III. 279.
- Romae, in Delphini cardinalis aedibus, inter eundem, & Gallum Sabaudumque oratores, de controversiis inter Paulum v. & remp. III. 353.
- Corcutes pirata. II. 6.
- Coryra (*Corfu*) a Suleimano invaditur. I. 444. & seqq. Ejus descriptio. 446. II. 635. Ejus irrita oppugnatio. I. 457. Ejus munendae senatus consilia. 460. A Sforzia Pallavicino munitur. II. 147. Frustra a turcis iterum invaditur. 408. & seqq. Ejus munienda cura Ferdinando Vitellio demandatur. 636.
- Coryra-nigra (*Curzola*) a viris turpiter deferta, fortiter a feminis adversus turcas pugnatur. II. 404.
- Corduba (*Aloysius*) Philippi, Hispaniae & Angliae regis, ad remp. orator. II. 68.
- Cornelii (*Hieronymus*, *Franciscus*, *Sebastia-nus*) strenue ad Echinadas pugnantes, occumbunt. II. 492.
- Cornelius (*Donatus*) trierarchus : ad Obratii oppugnationem vadit. I. 459.
- Cornelius (*Federicus*) cardinalis : Xysti v. jussu agit cum Francisco, magno Etruriae duce, & cum Venetis, de controversiis inter ipsos dirimendis. III. 53.
- Cornelius (*Franciscus*) Scythri praefectus : turcarum captivus. I. 496.
- Cornelius (*Franciscus*) Corcyrae praefectus. II. 331. Ejus virtute turcae a Corcyra repelluntur. 410. Malgaritimum ditione recipit. 500.
- Cornelius (*Franciscus*) trierarchus : in Malgaritini oppugnatione. II. 500.
- Cornelius (*Franciscus*) Jo. Jacobi fil. in Istris legatus. III. 269. Austriacorum fines populatus, Ciminum capit & evertit. 270.
- Cornelius (*Georgius*) eques & procurator, sapiens consili: senatum ab ineundo cum Carolo v. foedere dehortatur. I. 62. De legibus pacis ineundae cum caesareis oratoribus agit. 64. Andreeae Gitti competitor, ejusque cum eodem comparatio. 70.
- Cornelius (*Georgius*) trierarchus. II. 193.
- Cornelius (*Hieronymus*) Nauplium auxilia defert. I. 461.
- Cornelius (*Hieronymus*) Bergomi praetor. III. 258. Classis legatus : Mussolini piratae extreme capta, duo veneta navigia recipit. 508. Pisceriae munienda praeficitur. ibid.
- Cornelius (*Jacobus*) Procurator. I. 432. Cur Antonium Methonensem mitteret Byzantium. 544.
- Cornelius (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
- Cornelius (*Joannes*) senatu dissuadet trans-itum germanorum militum per venetos fines. III. 435.
- Cornelius (*Julius*) procurator. I. 510.
- Cornelius (*Marcus*) trierarchus : piratarum captivus. I. 384.
- Cornelius (*Marcus*) cardinalis : Clementis vii. nomine ad pacem cum Carolo v. senatum hortatur. I. 327.
- Cornelius (*Marcus*) ejus, de Medoaci alveo ad Brundulum derivando, sententia. III. 303.
- Cornelius (*Marcus-Antonius*) sapiens continentis : improbat in senatu Francisci j. de Hispania invadenda consilium. I. 301. Ejus, de foedere in turcas iiendo, sententia. 371. Ad Carolum v. orator. 418. Praeconsultoribus adjunctus. 432. Sapiens continentis : dissuadet patribus foedus cum Francisco j. 437. Suedet Senatui foedus cum Carolo v. adversus Suleimanum. 482. Ad Niceae conventum orator. 510. Sapiens consilii : ejus, de pace cum turcis agitanda, sententia. 565.
- Cornelius (*Nicolaus*) trierarchus. I. 523.
- Cornelius (*Philippus*) ad Veronae custodiam mittitur. I. 273.
- Cornia (*Ascanius*) Julii iij. ad Henricum iij. legatus. II. 23. 26. A Paullo iiiij. Roma facessere jubetur. 83. Equitatus pontificii praefectus. 91. Romani populi tumultum sedat. 152.
- Cornu ducale : gemmis exornatur. II. 166. Coronae due, reip. regorum insignia : quan-do conseptae. II. 166.
- Corone : ab Hispanis occupatur. I. 377. Frustra a turcis obsidetur. 386. & seqq. Ab iisdem recipitur. 396.
- Corrarius (*Joannes*) ad Amurathem. II. 606. & ad Gregorium xiiij. orator. 672. Adjunctus decemviris. III. 7.
- Corrarius (*Marcus-Antonius*) apud Jacobum regem legatus. III. 422.
- Correctores ducalis promissionis : eorum elec-tio, in Petri Lauretani interregno, in aliud tempus dilata. II. 284.
- Corregiensis (*Camillus*) in Venetorum mil-iti-am adsciscitur. II. 391.
- Corregium : ab Hercule Ferrarensi occupatur. II. 107.
- Corsica : a Dragute fere tota occupatur ac diripitur. II. 58. A Genuensibus deficit. 207.
- Cortesius (*Andreas*) epirotarum equitum praefectus : pro Leucosia pugnans, interimitur. II. 308.

Cortona : a Vastio occupatur. I. 340.
Cossatius (*Ularicus*) ejus industria in Trojani siculi proditione deprehendenda. II. 350.
Crassius (*Achilles*) Julii iij. ad Venetos legatus. II. 33. 36.
Cremensis (*Natalis*) Coreyrae militiae praefectus : ad Soppoti expeditionem proficiuntur. II. 295. De re ad Pargam male gesta notatur. 331.
Cremona : a Gallis amittitur & recipitur. I. 23. Caesareanis deditur. 44. 49. A foederatis occupatur. 188. Senatus decreto, Sforzia traditur. 195.
Cremona (*Hieronymus*) a Civrano funditur. I. 270.
Crepisanus (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
Creta : Ejus descriptio, Creteniumque rerum enarratio II. 609. & seqq. Pestilentia vexatur. III. 131. & seqq.
Crevacorium : a Farnesiis occupatur. II. 28.
Cribellus (*Aloysius*) a Sabado Mediolanum legatur, ad controversiam diremptionem. III. 490.
Crispus (*Joannes*) Naxi regulus : turcis sededit. I. 463.
Crucichius (*Petrus*) Cliffam & Salonam turcis admitt. I. 381.
s. Crucis portiuncula : a Moesiae praefecto ad Grittum principem dono missa. I. 549.
Cubates : a Selymo ad Senatuni legatur. II. 233. Ejus altera legatio ad Cyprum a senatu repetendam. 279. & seqq.
Curzola. *vide* : Coreyra-nigra.
Curzolares. *vide* : Echinades.
Cussainus : a Suleimano ad Venetos orator. I. 355.
Cussainus, Ciliciae bassa : a Mehemeti deficit. III. 259.
Cybus (*Innocentius*) cardinalis : a Clemente vij. datur obses Columnensibus. I. 193.
Cyprius (*Thomas*) ad Leucosiae propugnatum, agrestium militum cohorti praeficitur. II. 315.
Cyprus : a Venetis munitur. II. 126. 234. 257. Ejus descriptio & variae vices. 254. & seqq. A turcis invaditur. 303. & seqq.
Cythereae (*Cerigo*) a turcis diripiuntur. I. 463.

D

Dacia (*Transsilvania*) a Ferdinando romano-rum iegre occupatur. II. 39. & seqq. A Vallachiae regulo occupatur. III. 259.
Dandinus (*Hieronymus*) Forocornelii episcopus : Julii iij. ad Carolum v. legatus. II. 273.
Dandula (*Zilia*) Laurentii Prioli, ducis, uxoris : Ejus inaugratio. II. 121. Ejus obitus, & publicum funus. 229.

Dandulus (*Antonius*) trierarchus. I. 523.
Dandulus (*Franciscus*) sinus hadriatici praefectus I. 385. Piratarum captivus. 386. Aloysii Gritti opera redemptus, Jadera relegate. *ibid.*
Dandulus (*Jacobus*) trierarchus. I. 523.
Dandulus (*Marcus*) docttor & eques : ad Hadrianum vj. I. 33. & ad Clementem vij. orator. 85. Sapiens consilii. 339. Ad Clementem vij. & ad Carolum v. orator. 347.
Dandulus (*Matthaeus*) Senatui suader foedus in Suleimanum. I. 491. Sapiens continentis : ejus, de pace cum turcis agitanda sententia. 565. Ad Henricum ij. 627. & ad Julium iij. orator. II. 10. Hunc ad Italiae pacem servandam hortatur. 20. Ad Marcellum ij. 70. ad Paullum iij. 74. & ad concilii tridentini patres orator. 168. Principatus competitor. 239.
Dandulus (*Nicolaus*) Cypri Locumtenens. II. 302. Ejus desidia in rebus ad Leucosiae tuitione necessariis, procurandis. 307. 309. Capta urbe, interficitur. 319. Ejus caput a Mustapha Tamassum ad Bragadenum mittitur. 320.
Dannicichius (*Hieronymus*) Uscochorum dux : Hieronymum Marcellum, Curitae praefectum, captivum Senniam ducit. III. 466.
Danteus (*Gregorius*) agrestium cypriorum praefectus : Lefcaram capit ac diruit. II. 305.
Davalus (*Alfonius*) Vasti marchio : in praefilio ticinensi primam aciem dicit. I. 127. Ejus virtus. 127. Insubribus praefectus. 165. Caesareanas copias Roma educit. 266. Philippini Auriae captivus. 277. frustra Monopolim oppugnat. 308. Oppida multa occupat in Etruria. 340. Levae se adjungit. 217. Subalpinis plerisque oppidis receptis, Taurinum obsidet. 433. Caroli v. orator : patres a pace cum turcis ineunda dehortatur. 569. 570. & seqq. Sincere nientem suam eadem de re Vincentio Fideli, scribae senatus, aperit. 573. Rinconii & Fulgosii necis auctor creditur. 582.
Davalus (*Carolus*) navium oneriarum hispanicarum praefectus. II. 477.
Davalus (*Ferdinandus*) Aterni marchio : hispanicarum copiarum praefectus. II. 105. Insubrum gubernator. 170. Ad concilium tridentinum Philippi ii. orator. 176.
Davalus (*Franciscus - Ferdinandus*) Aterni marchio : neapolitanorum militum praefectus. I. 13. Laudem occupat. 43. & Pisconem. 44. Cum Columna Genuam capit. 45. Cum Borbone, potitur Tolone in Provincia. 99. Caffanum recipit. 122. & opidum s. Angeli. 124. In praefilio ticinensi secundam caesareanorum peditum aciem dicit. 127. Cum Sfortia secreta init adversus Ca-

- Carolum v. consilia . 141. Moronum comprehendendi jubet . 149. Sfortiae praecipit , ut Insubrum oppida omnia & arces fibi dedat . 149. 150. Ejus obitus . 165.
 Davalus (*Rodericus*) Caroli v. ad Venetos orator . I. 415.
 Davila (*Antonius*) ejus in patriam liberalitas & elogium . II. 231.
 Decenviti : eorum secreta ad Baduarium oratores mandata , de pace cum turcis sanctienda . I. 577. Eorum decretum de haereticis plebētendis . II. 37.
 Delphinus (*Flaminus*) a Clemente viij. ad Rodulfum mittitur , ut cum illo de Uscocchorum rebus componendis agat III. 254. 255. Re infecta discedit . 259.
 Delphinus (*Joannes*) Sapiens continentis : improbat in senatu Francisci j. de Hispania invadenda consilium . I. 301. Legatus in continente : Carolini v. venetiis finibus excipit . 353. Sapiens continentis : ejus sententia de foedere in turcas feriendo . 370. Veronae praetor . 385. Ad Caroli v. ex Africa redirentem orator . 412. Suadet pacem cum Suleimano . 492. Sapiens continentis : ejus sententia , ubinam detinenda sit classis , quo tempore a turcis Neocastrum oppugnabatur . 551.
 Delphinus (*Joannes*) apud Ferdinandum imp. orator . II. 160. Episcopus Torcellanus . 190.
 Delphinus (*Joannes*) Josephi fil. ad Stephanum Battoreum , Poloniae regem , orator . II. 686. Ejus legationis antiquatio . 687.
 Ad Henricum iij. III. 57. & ad Henricum iij. 175. 184. & ad Clementem viij. orator . 204. Ab illo petit , ut Caesarem Atestinum audiatur . 221. Ad Philippum iij. 248. atque iterum ad Henricum iij. orator . 275. 286.
 Eques & procurator : annuente senatu , a Clemente viij. vicetus episcopus creatur . 295. Cardinalis : ejus virtus , & in arduis rebus erga patriam caritas . 320. 390.
 Delphinus (*Nicolaus*) legatus in continentis trans Mincium . III. 358.
 Delphinus (*Zacharias*) Pharensis episcopus : ad Germaniae superioris principes legatus pontificius . II. 168. Apud Ferdinandum j. 169. & apud Maximilianum ij. legatus , cardinalis renunciatur . 217.
 Diedus (*Aloysius*) d. Marci primicerius : ejus auspiciis ducale clericorum venetorum seminarium instituitur . III . 39.
 Diedus (*Hieronymus*) ad Tarvisii custodiam mittitur . I. 273.
 Diedus (*Hieronymus*) Corcyrae consiliarius : strenue turcas ab arce repellit . II. 411.
 Diedus (*Paulus*) trierarchus . I. 523.
 Diedus (*Vinentius*) Venetiarum patriarcha . II. 124.
 Diomedesae insulae (*isole di Treniti*) a turcis frustra invadantur . II. 221.
 Dobrovichius (*Joannes*) leborum illyricorum praefectus : prospere in Uscocchos pugnat . III. 480.
 Dobrovoda : a Venetis capitur & diripitur . II. 290.
 Dolionius (*Joannes*) pro Leucosia pugnans , cadit . II. 316.
 de Dominis (*Christophorus*) trierarchus . I. 523.
 de Dominis (*Joannes*) trierarchus . II. 540.
 Donatus (*Alexander*) ad Veronae custodiam mittitur . I. 273.
 Donatus (*Alexander*) Antibaris praetor : Dobrovodam captam diripit . II. 290. Ejus irriti conatus de Scodra occupanda . 348. Antibarim turcis turpiter dedit . 403. A senatu exilio damnatur . 404.
 Donatus (*Franciscus*) eques & consilii sapiens . I. 456. Pacem cum Suleimano suadet . 492. Censet classem in Ionio detinendam , quo tempore a turcis Neocastrum oppugnabatur . 554. Procurator : ejus , de pace cum turcis agitanda , sententia . 565.
DONATUS (*Franciscus*) dux creatur . I. 613.
 Ejus obitus . II. 62.
 Donatus (*Joannes*) Bernardi filius : ejus adolescentis eloquentia laudata , & pro Hieronymo Canalio in majoribus comitiis oratio . I. 392. Sapiens ordinum . 464. Orationem in Francisci Donati , principis , funere habet . II. 62. Consilii sapiens : ejus in Michaelem Surianum invectiva . 344.
 Donatus (*Joannes*) Ravennatum ad remp. orator . I. 226.
 Donatus (*Laurentius*) ordinum sapiens : ejus , de pace cum turcis agitanda , sententia . I. 565.
 Donatus (*Laurentius*) trierarchus . I. 523.
 Donatus (*Laurentius*) Patavii praefectus . III. 51.
 Donatus (*Leonardus*) apud Philippum ij. orator . II. 270. Improbatum ab Hispanis fuisse praelium ad Echinadas , senatu significat . 534. Sapiens continentis . 590. De Redemptoris aede in Judaica exstria , refert ad senatum . 634. A senatu , ad dirimendas inter Austriacos & remp. controversias , legatur . 660. Apud Gregorium xij. orator . 674. Frustra eum nititur placatum reddere . 681. Ad Xystum v. orator . III. 40. Sapiens continentis : cum Federico cardinale Cornelio agit de controversiis inter remp. & magnum Etruriae ducem dirimendis . 53. Iterum ad Xystum v. 9a. ad Urbanum vij. 123. ad Gregorium xij. 125. ad Innocentium vijij. 143. & ad Clementem viij. orator . 150. Iterum ad Clementem , ad componendas de Marco Sciarra ad ieneta stipendia adscito controversias . 153. & seqq.
 Palmar constructionem suadet in Carnis . 164.

164. Eadem construendae situm deligit. 169.
Principatus competitor, & ejus elogium.
188. Ad Mehemetem orator. 195. Pacem
ab eodem firmatam Venetias refert. 196.
Ferrariam ad Clementem viii orator. 239.
Senatum persuadet, ne Rebata inauditus
dimitatur. 254. Ad Henricum iij. orator.
275. Legatus in continente cum imperio.
279. Continentis oppida & arces invisit.
285. Adversus nummorum adulteratores
quaesitor. 295. Ad Leonem xj. orator. 306.
Eius in Senatu pro se oratio, ne ipse ad
Paulum v. orator mittatur. 329. Legatus
ad eundem jubetur ire. 330.

DONATUS (*Leonardus*) dux creatur. III.
331. Civitates venetarum ditionum, orato-
ribus missis, principatum illi gratulantes,
una civium suorum vitam fortunasque de-
vovent reip. 344. Ejus cardinali Jojeusae
gratiarum astio. 387. De anoto anathema-
te, ejus ad venetarum ditionum praesules
literae. 388. Ejus obitus & elogium. 465.
Eius *Vita* ab *Andrea Mauroceno* conscripta.
ibid.

Donatus (*Nicolaus*) trierarchus: Tamasso ad
Venerium imperatorem, opem petitum,
mittitur. II. 340. 394. Vento adverso pro-
hibetur, Tamassum cum auxiliis redire.
394. Ejus virtus in turcis insequendis. 419.
Navium oneriarum praefectus. 477. Da-
minatorum remigum praefectus: mari Leuca-
dem quatit. 507. Subsidiorum agmini in
foederata classe praefectus. 545. Saluticum im-
perio in Carnis praeficitur. III. 249. Lega-
tus in Illyrico, Uscocchos persequi jube-
tur. 251. Ejus in Uscocchos gesta. 256. Redi-
tus in patriam illi conceditur. 297. Ur-
banae tranquillitatis procuratio ei demanda-
tur. 348. Iterum in Carnis sanitatis cura-
tor. 496. Quinquevir legibus corrigendis.
497. Illyrici, Epri, & Istriae adversus
Uscocchos iterum legatus cum imperio. *ibid.*
Eius obitus & elogium. 498.

Donatus (*Nicolaus*) Jo. fil. Senatui suadet,
ut transitum germanis militibus per fines
venetos permittat. III. 433.

Doria (*Jo. Baptista*) nongentorum peditum
in classe veneta praefectus. II. 535.

Dorimbergius (*Maximilianus*) a Ferdinandino
arbiter eligitur, ad componendas inter i-
psum & renip. de finibus controversias. II.
204.

Dorimbergius (*Vitus*) Maximiliani ij. apud
Venetos orator, Genuam a Caesare mittitur,
ad componenda civilia ejus reip. dissidia.
II. 616. Caroli archiducis querelas ad sena-
tum desert. 649. Agit cum senatu de tol-
lendis inter Austriacos & remp. controver-
siis. 660.

Dovarius (*Abyssus*) Ferdinandi, magni Etru-

iae ducis, orator ad remp. III. 61.
Dracus (*Lucas*) trierarchus. I. 523.
Dragutes pirata: triremibus ab Hariadeno ac-
ceptis, maria redditi Venetis infesta. I. 536.
Paschalicum legatum fugat. 546. Ab An-
tonio Calbo ad Cydoniam fugatur. 547.
Neocastrum expugnat. 558. & seqq. Qui
eset. II. 6. Hariadeno sufficitur. 13. A-
phrodisium & Canestrium occupat. *ibid.*
Numidiae a Suleimano praeficitur. 14. Hi-
spaniensem classem insequitur. 55. Turcicae
classis praefectus: totani fere Corsican occu-
pat ac diripit. 58. Ejus in Apulia incur-
siones. 67. 75. Frustra Oranuni aggreditur.
201. Quinque cristianas naves capit. 208.
Suleimanum ad melitensem expeditionem in-
fligat. 210. S. Hermi arceni strenue oppu-
gnans, cadit. 212.

Dulcius (*Augustinus*) Neapoli senatus scriba:
nuncium Venetias mittit, de bellicis in Ve-
netos apparatibus. III. 472.

Duodus (*Andreas*) classis legatus. II. 45. Clas-
sis praefectus. 55. Ascrivii praetor. 203.

Duodus (*Franciscus*) quinquoremium praefec-
tus. II. 264. Turcicam classem aggredien-
dam censet. 326. Foederatam classem cum
quinqueremibus praetit. 471 Primus pu-
gnam ad Echinadas iniens, triremem ho-
stilem incendit. 486.

Duodus (*Petrus*) Francisci fil. ad Carolum-
Emanuelem. III. 33. Ad Sigismundum.
74. & ad Henricum iij. orator; & ejus
elogium. 175. Ad Jacobum regem orator.
* 279. * 280. Walliae principem lautissimo
excipit convivio. * 281. Ad Paulum v.
orator. 308. Ad eundem iterum, ob exor-
tas controversias. 332. Ejus Roman ad-
ventus, & ad pontificem oratio. 335.

Dyrrachium (*Durazzo*) a Pandulso Conta-
reno, classis legato, verberatur. II. 144.

E

Ebroicensis cardinalis: Paullum v. ad con-
cordiam cum Venetis hortatur. III. 386.

Echinades (*Curzolari*) earum descriptio. II.
484. Ad eas insigne praelium, & christia-
nae classis victoria. 486. & seqq.

Edvardus vj. Angliae rex. I. 626. Ejus obi-
tus. II. 61.

Elcanus: Suleimatum adversus Tamassum fra-
trem instimulat. II. 5.

Eleonora, Caroli v. soror. I. 157. Francisci
j. conjux: inducias inter fratrem & virum
facit. 465.

Elisabetha, Angliae regina. II. 139. Marti-
nengium, pontificium legatum, in Angliam
trajicere prohibet. 168. Turcas in Philip-
pum ij concitat. III. 129. Ejus obitus &
elogium. * 276. & seqq. Jacobum, Scotiae

regem, moriens heredem nuncupat. * 277.
* 278.

Elisabetha, Henricij ij. fil. Philippo ij. nubit.

II. 141.

Emanuel-Philibertus, Sabaudiae dux: Hispaniarum copiarum praefectus, S. Quintinum aggreditur. II. 111. Gallos profligat. 112. Margaretam, Henrici ij. sor. dicit. 141. Venetorum societatem petit ad Genovensem expeditionem. 160. Ejus adventus Venetias. 591. Ejus obitus. 667.

Emanuel (*Joannes*) Caroli v. ad Leonem x. orator. I. 13.

Epidamnum vel Epidaurum (*Malvasia*) frustra a turcis invaditur. I. 461. Turcis redditur. 578. 579. Frustra a Sebastiano Venerio invaditur. II. 380. Ab Hispanis capitur & incenditur III. 358.

Epirotae: reip. s̄dem implorant. II. 382. III. 268.

Episcopi: Paulli iiiij. decreto ad suas ecclesias jubentur ire. II. 150.

Episcopus Amathuntinus: ejus in Tamasso tuenda virtus, pietas, & obitus II. 443.

Equites Hierosolymitani, Rodienses, Melitenses: eorum institutio & gesta. II. 76. & seqq. Rhodum amittunt. I. 52. & seqq. Melita a Carolo v. donantur. 55. Illam adversus turcas egregie tuentur. II. 210. & seqq. Leptim in Africa amittunt. 32. Mahometam capiunt & evertunt. III. 269. Eorum in orientem excursions. I. 336. II. 59. 67. 613. 646. III. 17. 30. 52. 127. &c.

Equites s. Stephani: eorum institutio. II. 682. Excursions. 682. & seqq. III. 7. 30. 127.

&c. Octo lybicas triremes incidunt. 298. Frustra Tamassum adoriantur. 400. Eorum consilia de Pylo adorienda. 401. Hipponeum capiunt & incidunt. 406.

Equites Templarii: eorum institutio. II. 79.

Equites Theutonici: eorum institutio. II. 80.

Erizius (*Antonius*) sapiens ordinum. I. 465. Agris ad cultum reducendis praeficitur.

II. 104.

Erizius (*Ludovicus*) ejus crimen & supplicium I. 625.

Erizius (*Marcus-Antonius*) perpetuo carceri addicetur. I. 625.

Ernestus, Bajoariae princeps: archiepiscopus coloniensis eligitur. III. 33.

Estensis (*Franciscus*) II. 24.

Etruscus (*Larentius*) Clementis vij. ad Franciscum j. legatus. I. 140. Ad Mantuanum a Lautrechio missus, illum foederatis in Carolum v. adjungit. 249.

Eugubinus (*Bernardinus*) militum praefectus: pro Tamasso pugnans, cadit. II. 440.

Eugubinus (*Guerra*) ejus virtus in Neocastri oppugnatione, & obitus. II. 523.

F

Faber (*Guido*) major Tolosae judex: Caroli. viiiij. ad concilium tridentinum orator. II. 176.

Fabiana navis veneta: a Dragute capitul. II. 208.

Fabrianus (*Jacobus*) militum praefectus: Tamassum propugnans, cadit. II. 441.

Fachinetus (*Joannes-Antonius*) Pii v. apud Venetos internuncius. II. 342. Gregorii xij. nomine senatum ad foedus in turcas hortatur. 602. 603. Cardinalis. III. 28. Pontificatus competitor. 126. Rebus gallicis procurandis Romae praeficitur. 137. Vide Innocentius viiiij.

Faletrus (*Ludovicus*) apud Henricum viiiij. orator. I. 328. Ad Carolum v. orator, per reip. fines iter habentem. 595.

Faletrus (*Nicolaus*) trierarchus. II. 360.

Fanensis (*Palatius*) militum praefectus, in Leucosensi oppugnatione. II. 613.

Farnesia (*Victoria*) Guido - Ubaldo, Urbinati, nubit. I. 631.

Farnesius (*Alexander*) Vide : Paullus iij.

Farnesius (*Alexander*) Cardinalis. I. 596 Ejus Venetas adventus. 621. Ejus opera Ghislerius cardinalis, pontifex creatur. II. 218.

Farnesius (*Alexander*) Octavii fil. ejus in turcas fortiter gesta. II. 549. 551. Ejus Mediolanicum Joanne Austriaco colloquia. 586. In Belgio stipendia facit. 650. Belgii gubernator, & ejus elogium. 654. Ejus in Belgio res gestae. III. 54. Auxilia in Galliam ad foederatos mittit. 59. Cum exercitu Lutetiam contendit. 123. In Belgium revertitur. 124. Iterum in Galliam migrat. 142 Rhotoniago obfesso auxiliatur. 156. Ejus obitus. 159.

Farnesius (*Galeatius*) reip. stipendia facit. II. 39.. Ad Margaritini expeditionem se confert. 500.

Farnesius (*Horatius*) Claudiam, Hentici ij. fil. dicit. I. 639. Astu se a captivitate eximit. II. 25. Crevacorium caput. 28.

Farnesius (*Ostavius*) Margaretam Austriacam dicit. I. 514. Frustra nititur Parma potiri. II. 7. Ecclesiae vexillifer. II. Parmani recipit. ibid. Hispanicarum copiarum imperator adversus Herculanum Ferrariensem. 119. Ejus ditiones invadit. 121.

Farnesius (*Petrus - Aloysius*) Novaria a Carolo v. donatur. I. 514. Parmae ac Placentiae dux a Paullo iij. instituitur. 615. Ejus caedes. 630.

Farnesius (*Ranucius*) ab Andrea Civrano funditur. I. 270.

Farnesius (*Ranucius*) Parmae dux: italorum principum solus, Venetis habere militum

tum

- tum delectum in suis finibus permittit . III. 254. Inojosae auxilia mittit adversus Allobrogem . 511.
- Farius (*Franciscus*) Lusitanorum ad temp. orator . II. 666.
- Faruentius (*Marcus - Antonius*) Ravennam praesidio mittitur . I. 226.
- Faunus (*Petrus*) Aquensis episcopus : a Maximiliano legatus , componit Genuensium dissidia . II. 616. 617.
- Faustus (*Victor*) galeonis artifex . II. 264.
- Femina , in Calatiae comitis castris , militans: Hispanum militem captivum facit . I. 314.
- Fenina leucosiensis : ejus insigne facinus ad servandam pudicitiam . II. 320.
- Femina pharenensis : ejus virtus & fortitudo . II. 405.
- Femina tamassiensis : ejus , in patria propagnanda virtus & constantia . II. 458.
- Feminarum , Monopolitanarum virtus in patria tuenda . I. 309. Sicensium facinus egregium . II. 289. Curzolensi fortitudo , patriam servantium , a viris desertam . 404. Tamassieniuni in patriam caritas & virtus . 443. 445.
- Ferdinandus , Philippi fil. archidux Austriae : agit cum rep. de tollendis finium controversis . I. 68. Romanorum rex inaugurator . 364. Bellum in turcas decernit . 371. Ungaricum regnum beneficiario jure a Suleimano tradi sibi depositit . 581. Magnam ejus partem vi occupat . 581. II. 39. Imperator eligitur . 132. Cum Suleimano inducias facit . 192. Ejus obitus & elogium . 206.
- Ferdinandus , Ferdinandi Caesaris fil. Ejus Venetias adventus . II. 8. 660. Exstineto patre , dux Stiriae , Carinthiae , & Carniae . 207. Agit cum Italiae principibus , ne in suis ditionibus militum delectum habere , Venetis permittant . III. 251. 253. Rebatam legatum Venetias mittit . 252.
- Ferdinandus , Caroli archiducis fil. III. 297. A senatu pecuniam mutuam petit . 309. 310. Cum Senatu agit , de componendis Uscocchorum controversiis . 467. & seqq.
- Ferramosca (*Caesar*) Clementi viij. pollicetur , Borbonium a pontificis & florentini ditionibus recessum . I. 208.
- Ferrates : Suleimani ad remp. orator . II. 6.
- Ferrerius (*Arnoldus*) Caroli viiiij. apud Venetos orator , Mamutem dimitti , a Senatu petit . II. 276. Res gallicas patribus significat . 622. Pecuniam mutuam regis nomine ab iisdem petit . ibid.
- Ferrerius (*Raymundus*) Caroli viiiij. ad tridentinam synodum orator . II. 176.
- Fidelis (*Vincentius*) senatus scriba : ad Andream Auriam legatur . I. 495. Mediolani reip. res agit . 569.
- Figaroa (*Aloysius*) Ejus navis a turcis capitit . 531.
- Finalis : ab Alfonso Ferrarensi occupatur . I. 17. 30.
- Firmanus (*Erasmus*) Tamassum propugnans cadit . II. 441.
- Flanona : ab Uscochis capta , diripitur . III. 251.
- s. Florae comites . *Vide* : Sfortiae .
- Florentini : Mediceos urbe pellunt , mox recipiunt . II. 216. Cum Gallo & Venetis foedus instaurant . ibid. Mediceis iterum pulsis , in libertatem se afferunt . 226. A Carolo v. nihil obtinent per legatos . 322. 340. Pontificis & caefareis copiis impetuntur . 340. & seqq. Caesareanis dedunt . 348. Eorum reip. immutatio . 367. Eorum in mediterraneo excusione . II. 147. 613. *Vide* : Equites s. Stephani .
- Florentinus (*Ambrosius*) Francisci j. ad Venetos orator . I. 69.
- Florentinus (*Julius*) ejus virtus in Neocastri oppugnatione , & obitus . I. 523.
- Fiorius (*Jacobus*) I. 384.
- Foedus : inter Leoneni x. & Carolum v. I. 10. Inter Carolum v. & Henricum viij. adversus Franciscum j. I. 55.
- Inter Carolum v. & remp. adversas eunidem . I. 64. 67. 71. 137. & seqq.
- Inter Clementem viij. & Carolum v. I. 136. 379. 401. 408. 414. 420.
- Inter Clementem viij. Franciscum j. remp. & alios adversus Carolum v. I. 139. 143. 153. 161. 181.
- Inter Venetos & Franciscum Sfortiani . I. 325.
- Inter Paullum iiij. Carolum v. & remp. adversus Suleimanum . I. 447. 453. 464. 466. 478. 492.
- Inter Carolum v. & Henricum viij. adversus Franciscum j. I. 592.
- Inter Paullum iiij. & Carolum v. adversus Protestantes I. 617.
- Inter Protestantes adversus Carolum v. I. 618.
- Inter Henricum ij. & Senenses , adversus Carolum v. II. 56.
- Inter Paullum iiij. & Henricum ij. adversus eundem II. 83. 84.
- Inter Pium v. Philippum iiij. & Venetos , adversus Selynum . II. 206. 335. 336. 361. 385. 386. 513. & seqq.
- Inter Henricum iiij. & Helvetios . II. 695. III. * 271.
- Inter Venetos & Helvetios . II. 70. III. 258. * 283. 510. & seqq.
- Inter Venetos & Rhaetos . II. 70. III. 258. * 283. 315. 463. & seqq.
- Inter plerosque Europae principes , adversus Caesarem & Hispaniae regem , Hen-

Henrico iiiij. principe III. 430. & seqq.
Foedus catholicum, seu sacrum in Gallia, in
Henricum Navarrai regem. III. 42. & seqq.
Foederatorum res gestae. 54. 58. 62. 70. 75.
83. 101. 110. 123. 138. 141. 157. 173. 198.
& seqq.
Foitus eques, tormentorum praefectus: pro
Tamasso pugnans, cadit. II. 432.
Fontanus. *Vid.*: Fuentanus.
Forestus (*Joannes*) Francisci j. apud Sulei-
manum orator: illum in Venetos instigat.
I. 408.
Formentus (*Joannes*) Senatus scriba: ad
Paulum iiiij. II. 163. & ad Ferdinandum
imp. legatur. 204. Decemvirum scriba:
Roman legatur ad componendas inter Pium
v. & Caesarem controversias. 357.
Forojalensis (*Tonus*) Senatus in illum libe-
ralitas. I. 235.
Forumjulum: turcicis incursionibus non se-
mel devastatum. III. 159. & seqq.
Foscarenus (*Aloysius*) eques, sapiens conti-
nentis: ad Sigismundum, Poloniae regen-
tor, ut ejus filium, reip. nomine, de
sacra fonte suscipiat. III. 326. Ejus legatio.
352. Eques, sapiens continentis: Jojeusam
cardicalem domo ad collegium ducit. 375.
Eundeni Roniam profectum, Senatus
nomine invicit. 378. Scampignio oratori
Senatus dolorem de Henrici iiiij. nece testa-
tur. 441.
Foscarenus (*Antonius*) apud Henricum iiiij.
orator: de ejus nece dat literas ad Sena-
tum. III. 441.
Foscarenus (*Hieronymus*) Aloysii fil. equitum
praefectus: Ejus dexteritate sedantur tur-
cæ Illyrico finitiimi. II. 462.
Foscarenus (*Jacobus*) Illyrici legatus. II.
289. 357. Classis imperator, & ejus elogium.
515. Jacobum Superantium, ad solli-
citandum Jo. Austriaci adventum, mittit.
523. Foederatos ad pugnam hortatur. 538.
Et speciatini Marcum - Antonium Colu-
minam. 539. Et Jo. Austriacum. 554. Ejus
ad hunc oratio, ne Pyli oppugnationem de-
serat. 557. Imperium illi prorogatur. 577.
Cretae legatus cum imperio. 582. Ad Hen-
ricum iii. in reip. finibus excipiendum legatur.
590. Ejus Cretam adventus. 609. Leges ab illo
Cretensibus datae. 611. Milites conscribere,
triomes instruere jubetur. 637. Eques &
procurator: reip. nomine Mariam Austria-
cam Augustam, excipit. 680. Corcyraeas
munitiones invicit. *ibid.* Ad Xystum v. III.
40. Urbanum vij. 122. Gregorium xiiij.
126. atque ad Innocentium viij. orator.
143. Rivoaltini pontis exstrucionem pro-
curat. 144. Ad Palmae construendae situm
deligendum mittitur. 169. Classis impera-
tor. 180. Principatus competitor, & ejus
H. Mauroceni T. III.

elogium, 188. Ad Clementem viij. Ferrariae
commorantem orator. 239. Cum Re-
bata de Uscocchis agit. 254.
Foscarenus (*Io. Bapista*) sapiens continen-
tis: cum Foxic, Galliae regis oratore,
agit. II. 246.
Foscarenus (*Laurentius*) II. 153.
Foscarenus (*Marcus-Antonius*) trierarchus:
Unus duas piraticas triremes aggreditur &
capit. II. 220.
Foscarenus (*Michael*) sapiens continentis:
senatus suader, ne paci inter Hispanum &
Allobrogem subscriptat. III. 521.
Foscarenus (*Sebastianus*) doctor, consilii sa-
piens: ejus, de pace cum turcis ineunda,
sententia. I. 565.
Foscarorum aedes: Henicum iiiij. excipiunt.
II. 592.
Foscarus (*Aloysius*) I. 294.
Foscarus (*Marcus*) ad Leonem x. orator:
eum a consilio de pace Italiae turbanda,
deterret. I. 7. Apud Hadrianum vij. 33. &
Clementem viij. orator: Senatus nomine
foederi inter eumdem, & Venetam Florenti-
namque respublicas, subscriptat. 153. Caro-
lum v. excipit, in Italianam redeuntem. 378.
Ad eumdem orator, africanam victoriam gra-
tulatur. 412. Consilii sapiens: ejus in sena-
tu concio. 467. Suader pacem cum Sulei-
mano. 487. Genset, classem intra sinum
hadriaticum detinendam, dum a turcis Neo-
castruni oppugnabatur. 551.
Foscarus (*Nicolaus*) Cler. Reg. ad archiepi-
scopatum cretentem a senatu nuncupatur.
III. 303.
Foscarus (*Philipus*) consilii sapiens. II. 130.
Fossanum: a Sciabotto occupatur. I. 415. A
Leva recipitur. 417.
Francavilla (*Franciscus*) Tamassi minis ob-
ruitur. II. 434.
Franciscius (*Franciscus*) decemvirum scriba.
II. 135.
Franciscius (*Marcus-Antonius*) senatus scriba:
legatur in Dalmatiam, ad diniminas, in-
ter Suleimanum & remp. de finibus con-
treversias. I. 615. Ad Suleimanum legatur.
634. Romae pacem agitat inter Paulum
iiiij. & Albae ducem. II. 113. & seqq. Pe-
trum Lauretanum, Principem designatum,
ad marcianas aedes ducit. 240.
Franciscins (*Petrus*) oratoris veneti scriba,
Byzantium proficiscitur: I. 548.
Franciscus j. Galliae rex: ejus cum Henrico
vij. colloquium. I. 9. Senatum, ad filiam
de sacra fonte suscipiendam, invitat. *ibid.*
In Italianam descendit. 101. Mediolanum oc-
cupat. 102. Ticinum oppugnat. 110. &
seqq. Albaniae ducem, & Laurentium Ce-
ritem ad neapolitanam expeditionem mit-
tit. 114. In tycinensi paelio caesareanorum

captivus . 128. Pisleonem ducitur . 138. iude Barchinonam & Madritum . 139. Ejus aegritudo . 142. Respuit iniquas libertates & pacis conditiones, a Carolo sibi delatas . 143. Cum Carolo pacem sancit . 156. Liber in Galliam redit . 159. Rennit pacis leges liber firmare . 169. Andream Auriam ad sua stipendia accerit . 228. Agit cum Carolo de pace . 243. & seqq. S. Pauli comitem in Italiam mittere decernit . 274. Ejus, de Hispania invadenda, consilium . 298. Iterum de pace cum Carolo agit . 316. 319. Petit a senatu, ut apud se Flaminiae oppida deponatur . 319. & ut neapolitani regni oppida restituat . 325. Ejus cum Clemente colloquuntur ad Massiliam . 392. & seqq. Repebit a Carolo Flandros & Atrebates . 404. Sabado bellum infert . 415. & seqq. Suicemanum in Carolum sollicitat . 421. A Venetis petit, ut a foedere cum Carolo v. recedant . 436. Ejus cum Paullo ij. & Carolo v. Nicæae colloquium . 510. & seqq. Remp. a pace cum turcis ineunda dehortatur . 569. Carolum Parisis excipit liberaliter . 576. Diversis e locis Carolo bellum infert . 587. Ejus obitus & elogium . 626.

Franciscus ij. Gallæ rex . II. 148. Ejus in exstirpandis haeresibus sedulitas . 154. 165. Ugonottarum insidiis petitur . 155. Ejus obitus . 166.

Franciscus-Maria j. Urbini dux : in agrum Senensem excurrit . I. 33. Sumimus venetarum copiarum praefectus eligitur . 77. In venetiæ castris . 81. Launojo se adjungit . 88. Ejus virtute Garlascum capit . 89. Laudem occupat . 94. Venetarum copiarum imperator . 95. Franciso Sforzæ obfesso frustra nititur opitulari . 177. Cremona potitur . 188. Medicei ejus opera in patriam restituuntur . 216. Suum de ope Clementi obfesso inferenda consiliuni . 223. Conjugem filiumque Venetias obsides mittit . 225. Comiti s. Paulli se adjungit . 285. Ejus in tichenensi oppugnatione virtus . 286. Iterum copiarum terrestrium reip. imperator . 296. Caesareanos non semel caedit . 313. Suam reip. operam in bello turcico desert . 450. Senatus in ipsum liberalitas . 451. Ejus, de Corcyra munienda, sententia . 460. Senatui pacem cum Suleimano suadet . 481. Terrestrium copiarum foederatarum imperator . 493. Operam suam reip. desert ad Illyrici tutionem . 506. Ejus obitus, elogium, & publicum funus . 538.

Franciscus-Maria ij. Urbini dux . II. 600. Ad Inojsam, adversus Allobrogem, auxilia mittit . III. 511.

Franciscus Alenconius: ab Henrico ij. fratre discedit . II. 622. Eadem conciliatur . 623. Belgii foederati protector eligitur . 650. red-

it in Galliam . 655. Dux Brabantæ a Belgis nuncupatur . 684. Ejus obitus . III. 42. Franciscus, Salassiorum dux: ad Carolum v. transit . I. 417.

Francus (*Jo. Jacobus*) Amatricem occupat . I. 291. Frandispergius (*Georgius*) Germanorum militum ductor, in caesareanorum castris . I. 40. Ejus in prælio ad Picoccani virtus . 41. Iterum in Italiam, ad Romanam expeditiōnem, descendit . 196.

Frassina (*Petrus*) Gaeforeanos, Monopolim aggredientes, repellit . I. 308.

Fratellius (*Niclaus*) trierarchus . 360.

Fraxineus, Henrici iiiij. apud Venetos orator: suis regis, suamque operam patribus desert, ad conciliandam inter pontificem & Venetos concordiam . III. 359. Concordiae conditio-nes proponit . 360. Brandolinum & Sarace-num, viantes sibi traditos, Jojeusae cardinali tradit . 389.

Friapanes (*Aventinus*) quadringentorum pedi-tum praefectus: in Cretam mittitur . I. 296.

Friso (*Carolus*) in Neocastri oppugnazione . II. 522.

Fuentana arx: ad Vulturenam vallena a Fuentano exstruitur . III. 293. 299.

Fuentanus (*Petrus Henriquez*) Insubrum gubernator . III. 273. Hispanicum imperium amplificare in Italia nititur . * 286. Foederi inter Venetos & Rhaetos obicit in impedimenta . * 288. 289. 293. 299. 305. 382. Fuentanam arcem construit . 293. 299. Ejus a Rhaetis postulata . 299. Copias regis iussu cogit . 367. 394. Dissidia in Rhaetis ciet . 382. 394. Coætas copias dimitit . 395. Ejus in Sabaudum bellici apparatus & minae . 447. & seqq. Ejus obitus & elogium . 451.

Fulgosius (*Alexander*) in venetam militiam adscribitur . I. 98. Cataphractorum equitum ductor . 318. A senatu exauditoratur . 592.

Fulgosius (*Annibal*) Senatus in illum liberalitas . I. 235. Reip. peditum praefectus . 296. Major peditum praefectus . 318.

Fulgosius (*Aureliu*) II. 25.

Fulgosius (*Cæsar*) in venetam militiam adscribitur . I. 98. Ad invadendam Genuam mittitur . 233. Genuenses profigat . 234. Senatus in ipsum liberalitas . 235. Copiis venetiæ in Flaminia practicitur . 293. Equitatus veneti praefectus . 296. Comitem s. Paulli ad genuenses expeditionem incitat . 311. Leviorum equitum praefectus . 318. In gallicas partes transit . 418. Muneribus omnibus & bonis exutus, a Senatu exilio damnatur . 418. 592. Ejus caedes . 582.

Fulgosius (*Federicus*) quadringentorum militum praefectus: in Cretam mittitur . III. 130.

Fulgosius (*Janus*) dux Genuæ: cataphractorum equitum venetorum praefectus . I. 98.

Militia venetae gubernator. 230. Terrestribus reip. copiis, absente Urbinate, cum imperio praeficitur. 297. Ejus obitus & elogium. 318.

Fulgosius (*Nicolaus*) patibus pollicetur, facturum se, ut foederatis Genua accedat. I. 188.

Fulgosius (*Ostavianus*) Genua dux. I. 44. Caesariorum captivus. 45.

Funus publicum Ziliae Dandulae, ducissae. II. 229.

Funus regiarum feminarum in Gallia. III. 264.

Fusberius (*Jo. Baptista*) militum praefectus ad Macarscam. II. 566.

G

Gabor (*Betlemus*) a caesareanis profligatur. III. 299.

Gabrielius (*Andreas*) Bergomi legatus. III. 283. Ascrivii legatus. 287. In Illyrico legatus cum imperio. 297. Pado in novum alverm derivando praeficitur. 302. Controversias de Illyrici finibus componit. 316

Gabrielius (*Julius*) Bergomi praefectus: dirimendis de Brenbo amne inter Bergomates ac Trivilenses praeficitur. II. 170.

Gabrielius (*Julius*) epirotarum equitum in Illyrico praefectus. III. 207.

Gajaci comes: *Vide*: Severinas, Calatiæ comes.

Gajana navis: ab equitibus s. Stephani capitul. II. 632.

Galeatiæ: quantum contulerint, ad reportandam ad Echinadas victoriæ. II. 495.

Gallia: ejus ob religionem varii tumultus. II. 167. 621. 640. & seqq.

Galliardus (*Ludovicus*) Jesuita: a mantuanis ditionibus facessere jubetur. III. 351.

Gallius (*Ptolemaeus*) cardinalis: pontificatus competitor. III. 124. 145.

Gambara (*Annibal*) Paulli v. a cubiculo. III. 340.

Gambara (*Brunorius*) Caroli v. cubicularius. I. 343.

Gambara (*Nicolaus*) ostiengentorum peditum in veneta classe praefectus. II. 535. Ad Vorbagni oppugnationem pergit. 568.

Gambrae comites: reipublicae conciliantur. I. 343.

Gandarum (*Gant*) a Carolo v. deficit. I. 568. Ab eodem domatur. 581.

Gandia: frusta a Sabaudis invaditur. III. 503.

Garlaescum: ab Urbinate occupatur. I. 89.

Garzonius (*Jeanes*) Palmæ construenda quæstor datur. III. 170. Pisceriae murienda præest. 508.

Garzonius (*Victor*) Nauplii bajulus: fortiter oppidum propugnat. I. 461.

Gaspar, Mediolanensis centurio: Salonam tutcis turpiter tradit. II. 405.

Gaucus (*Jo. Franciscus*) in Tamassi propugna-

tione cadit. II. 440.

Gauferius (*Guilielmus*) Galliae admirallus: in Italiani cum exercitu descendit. I. 79. Oppidis Insubrum multis potitur. 79. & seqq. Frustra Mediolanum oppugnat. 83. Ad Sesitem profligatus, in Galliam remeat. 94. Ad Ticinum pugnans, cadit. 128.

Gaulum: a Sinane captum, diripitur. II. 32.

Gaurus (*Jacobus*) quinqueremis praefectus. II. 476.

Gazius (*Marius*) Calaber: in Leucadis oppugnione tormentorum praefectus. II. 505. Tercentorum peditum in Illyrico praefectus. III. 202. Militum tribunus: delectus habet in Creta. 358.

Gazius (*Moretas*) Calaber: castrorum venetorum praefectus. II. 535. Strenue in turcas pugnat. 549. In Pyli oppugnazione fortiter se gerit. 555. 556. Ad Varbagnum demolendum mittitur. 568. Militia in Illyrico praefectus. 586. Summi cretensis militiae praefectus. 637.

Gazzoldi comes (*Sigismundus*) Tamassi ex vulnere obit. II. 434.

Geneva: Sabaudi jugum excutit. II. 160.

Genua: a cæsareanis capta, diripitur. I. 44. & seqq. Frustra a foederatis oppugnatur. 199. & seqq. In Gallorum potestatem reddit. 235. In libertatem vindicatur. 283. Areæ diruta, novæ leges ad firmandam libertatem sanciuntur. 288. Ejus ad Venetos legatio. 289. Factionibus turbatur. II. 615. & seqq. Dissidiorum compitio. 617.

s. Georgii comes: Sabaudum in Mantuanum ducem instigat. III. 478.

Georgius, Varadini episcopus: ejus cum Petrovicio dissidia. II. 15. Ferdinandi openi implorat. ibid. Ejus opera Ferdinandus Dacia potitur. 39. Strigonensis archiepiscopus & cardinalis. 40. Ejus perfidia & cædes. 41.

Georgius (*Aloysius*) Corcyra legatus cum imperio. II. 357. Strenue oppidum propugnat. 410. Brixiae prætor. 659. Austriacorum opera diuit, ad Sontium in æstuaria gradensia exonerandum. III. 105. Procurator: rivoaltino ponti extruendo praeficitur. 145. Auctor senatus, ut Padus ab æstuarii venetis avertatur. 267. Ejus operis perficiendictura ipsi demandatur. 268. 302. Adversus nummorum adulteratores quaestor. 295. Tergestinoruni audaciani reprimit. 415. Quinquevir legibus corrigendis. 497.

Georgius (*Benedictus*) sapiens ordinum. III. 27.

Georgius (*Bernardus*) advocator: ab oratore Gallo proditoris repetit. I. 591.

Georgius (*Hieronymus*) trierarchus. I. 523.

Georgius (*Pallius*) trierarchus. I. 523.

Gessius (*Berlingerius*) Paulli v. apud Venetos legatus. III. 391. Ejus cum senatu acta, in eaussa *Apologia* Jacobi regis. 421.

- Gevara (Hieronymus)** Philippini Auriae captivus. I. 277.
Geusii: qu in am in Belgio. II. 228.
Ghinius (Paulus) leborum praefectus: Uscochios in jaderensium finium pago obsidet. III. 466.
Ghinucius (Hieronymus) Clementis vij. ad Henricum viij. legatus. I. 134.
Ghirardus (Antonius) venetam navem interceptit. II. 636. A Philippo ij. reip. ministris traditur. *ibid.*
Ghislerius (Michael) *Vide*: Pius v.
Giacins comes (Hieronymus) reip. stipendiarius. I. 272.
Gibertus (Jo. Matthaeus) Clementis vij. ad Franciscum j. legatus. I. 110. & ad Venetos. 368. Senatum, Clementis nomine, ad foedus adversus turcas hortatur. 369.
Giddius (Franciscus) Clementis vij. nomine pontificis copiis in Ungariam euntibus, per Venetos fines a Senatu transitum obtinet. I. 374.
Gildandadius: foederatam classem prætit, ad res hostium explorandas. II. 477. 482. Hispanicae classis partem in orientem ducit. 530.
Giliolus (Hieronymus) Caesaris Atestini ad Clementem vij. orator. III. 232.
Girardius (Franciscus) a secretis: a senatu ad Mantuae ducem legatur. II. 663.
Glesius (Balthasar) Ferdinandi archiducis ad remp. orator. I. 68.
Globus geographicus, Mustaphae, Suleimani fil. a reip. dono missus. II. 60.
Godius (Petrus-Antonius) Bergomi militiae præficitur. III. 283.
Golfius (Matthaeus) Tamassiensium nomine Bragadenum rogat, ut urbem dedat. II. 451.
Gondius (Hieronymus) regis reginæque Gallize nomine initam cum populis concordiam oratori veneto significat. II. 642. Ecrumdem ad venetus orator. 653.
Gonzaga (Aloysius) in venetam militiam adscribitur. I. 98. Ejus ad senatum oratio, Urbinatis nomine. 179.
Gonzaga (Annibal) Cremensi militiae a rep. præficitur. III. 283.
Gonzaga (Claudius) a Gregorio xij. ad Jo. Austriacum legatur. II. 567.
Gonzaga (Federicus) Boczzoli domirus: Regium. I. 11. Parmam. 31. & Cremonam frustra aggreditur. 81. Alexandriam caesareanis dedit. 94. Pyrhi frater. 123.
Gonzaga (Federicus) Mantuae marchio: pontificiarum copiarum imperator. I. 13. 81. Foederatis accedit. 249. Ad Caroluni v. Genuam proficitur. 322. Senati suam operam desert, ad pacem cum Carolo v. sanctiendam. 327. Ducis titulo cum posteris a Carolo insignitur. 353. Margaretam, Montisferratenium marchionum heredem ducit. 374.
Gonzaga (Federicus) Ferdinandi Mantuae ducis ad Venetos orator. III. 489.
Gonzaga (Ferdinandus) Vincentii ducis fil. III. 464. Cardinalis: Mantuae dux inauguratur. 473. Mariam fratris viduam Sabaudo reddere abnuit. 473. 474. Ejus bellici apparatus. 479. Scriptis editis, sua in Sabaudum jura tueretur. 484. Pacis conditionibus renuit subscrivere. 485.
Gonzaga (Ferdinandus) a Petro Lando funditur. I. 278. Caesareanorum imperator: Florentiam recipit. 348. Foederis questor a Carolo v. eligitur. 382. Lævæ se adjungit. 417. Foederatae militiae sumimus praefectus: Corcyram se confert. 519. Mediam triremium acieni in congressu ad Nicopolim ducit. 522. Mediolani gubernator: Petri-Aloysii Farnesi caedis auctor creditur. 630. Placentia occupata, Parmam obsidet. 631. II. 17. Brixillum occupat: 24. Belli parmensis dux: *ibid.* Parvensis ditionis oppida invadit. 28.
Gonzaga (Franciscus) Mantuae dux: Catharinam Austriacam ducit. II. 8. Ejus Venetas adventus. 590.
Gonzaga (Franciscus) Vincentii fil. Mariam, Caroli-Emmanuelis filiam, ducit. III. 405. Mantuae dux. 464. Ejus obitus. 473.
Gonzaga (Gulielmus) Mantuae dux: ejus consilia de aquis in Athesim derivandis. II. 663. Ejus obitus. III. 67.
Gonzaga (Henricus) Nivernensis dux: Virginii Ursini sororem ducit. III. 479. Cum Galligura nobilium turma Casale ingreditur *ibid.*
Gonzaga (Hercules) cardinalis: tridentini concilii præses. II. 169. Ejus obitus. 197.
Gonzaga (Ludovicus) Clementem Ornitum ducit. I. 233.
Gonzaga (Ludovicus) Nivernensis dux: Henrici iiii. ad Clementem viij. orator, & ejus legatio. III. 175.
Gonzaga (Maria) Francisci ducis filia. III. 473.
Gonzaga (Pyrrhus) s: Angeli præfectus. I. 123. Caesareanorum captivus. 124.
Gonzaga (Vincenius) Mantuae dux. III. 67. Caesareanorum in Pannonia imperator: frustra Canisium oppugnat. * 260: Galliardum & Moscam e suis ditionibus facessere jubet. 351. Se resque suas reip. desert. *ibid.* Ejus obitus. 464.
Gonzaga (Vincentius) Vincentii ducis filius. III. 464. 473. Cafala a fratre præficitur. 479. Neeceae pæleari succurrat. 484.
Gozzi (Seraphinus) Francisci j. ad Suleimanum orator: illum in Carolum v. infligit. I. 440.
Grandonicus (Aloysius) ad Clementem vij. atque ad Caroluni v. orator. I. 347. Ejus in senatu oratio. 466. Pacem cum Suleimano suadet. 492. Ejus de Germanis militibus dimittendis sententia. 509.

- Gradonicus** (*Augustinus*) abbas: ad cretensem archiepiscopatum a senatu nuncupatur. III. 303.
Gradonicus (*Franciscus*) xlvirum capitulum magister: eius concio in majoribus comitiis. III. 8. Mensae nummariae publicae primus gubernator. 61.
Gradonicus (*Fustus*) trierarchus: Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.
Gradonicus (*Vincentius*) eques: ad Henricum iiiij. orator. III. 174. 184. Ad Austriacos principes per venetos fines iter habentes, legatur. 246.
Gratianus (*Antonius-Maria*) Ameriae episcopus, pontificius apud Venetos legatus. II. 205. Ejus ad patres oratio de bello turcis inferendo. 244.
Gratianus (*Franciscus*) j.c. reip. ad componentas inter ipsam & Ferdinandum de finibus controversias. II. 204.
Gravisius (*Lucetius*) Petraepilosae comes: una cum nepote ab Usochis captus, trucidatur. III. 480.
Gregorius xiiij. ejus creatio & elogium. II. 519. Philippum i. ad novos bellicos inturcani apparatus urget. 563. Ab eodem petit, ut Joannem Austriacum Messanæ hemicare jubeat. 567. Subsidia ecclesiastica Venetis concedit. 570. Ejus, ob pacem a rep. cum Selymo sanctitatem, perturbatio. 573. Venetos ad bellum turcicum nititur incitare. 597. 602. Anconam munit. 601. Ejus consilium, de loco regis oratoribus post cardinales tribuendo. 604. & seqq. Ejus decreta in Melitenses piraticam in oriente facientes. 613. Rosam auream ad Sebastianum Venerium, ducem, mittit. 622. Senatum hortatur, ut christianorum principum dissidiis compontendis det operam. 651. Ejus decretum, ut in Italia religiosorum coetus invisantur. 667. Ad Polonus & Moschos legatum Possevinum mittit. 685. Ejus opera & decreto annus reformatur. III. 16. Christianos principes contra turcas nititur concitare. III. 23. Ejus obitus & elogium. 39.
Gregorius xiiiij. ejus creatio & elogium. III. 126. Quatuor cardinalium concilium, ad res gallicas procurandas instituit. 137. Auxilia catholicis in Galliam, Hercule nepote duce, mittit. 137. 138. Ejus obitus & elogium. 142.
Grimaldius (*Pedoricus*) I. 189. Cum patribus agit, Andreæ Auriae nomine, de parte inter Carolum v. & remp. agitanda. 327.
Grimanus (*Aloysius*) Senatus nomine cum Cubate agit. II. 234. Venetorum litoram munitiones procurat. 407. Illyrici legatus cum imperio. 515. Clissa & Macarsca fructu nititur potiri. 564. 565. Legatur in Illyricum, ad dirimendas de finibus controversias. 597.
Grimanus (*Aloysius*) creensis archiepiscopus a Clemente viij. creator, cum senatus prærogativa. III. 303.
GRIMANUS (*Antonius*) dux creator. I. 5. Ejus elogium 6. Obitus 70.
Grimanus (*Antonius*) Annonae in tarvisinis curator. III. 403. Quinquevir legibus corrigendis. 497.
Grimanus (*Hermolaus*) procurator. III. 295.
Grimanus (*Hieronymus*) sapiens continentis. I. 468. Ejus, de pace cum turcis agitanda, sententia 595. Agit cum Ferdinandi legatis de controversiis inter Austriacos & remp. dirimendis. 613. Veronae praefectus: Philippum Hispaniae, & Maximilianum Boemiae reges, per reip. fines iter habentes, excipit honorifice. II. 29. Ad Mantellum ij. 73. Paullum iiiij. 74. Pium iij. 153. & ad Pium v. orator. 219. Principatus competitor. 239.
Grimanus (*Joannes*) Aquilejae patriarcha: Danielem Barbarum successorem sibi eligit. II. 18. Cardinalis designatus, cur non fuerit pronunciatus. 169. Ab haeresis suspicione a concilio absolvitur. 201. Concilii decretis subscrbit. II. 205. Tageti feudum a senatu repetit. 671. Romanum proficitur. ibid. Aquilejam a Carolo archiduce repeatit. 672. Anconam profectus, in patriam redeundi facultatem a Gregorio pont. petit. III. 30.
Grimanus (*Marcus*) Aquilejae pattiarcha: pontificiae classis legatus. I. 479. 511. Nicopolini frustra aggreditur. 519. Primam triremum aciem in congressu ad Nicopolim ducit. 522. Ejus ad pugnandum alacritas. 527. & seqq. Romani redit. 537.
Grimanus (*Marcus-Antonius*) suadet pacem cum Suleimano. I. 492. Sapiens continentis: senatus nomine, Capellum imperatorem invisit. 538.
Grimanus (*Marinus*) cardinalis: legatus pontificius in Galliam. I. 609. Genetensium, inter pontifices & remp. controversiarum auctor. 623. Ejns obitus. 624.
Grimanus (*Marinus*) sapiens consilii. III. 31. Ad Xystum v. orator. 40. Eques & procurator: carceribus ad marciandum forum construendis præficitur. 106. Ad Urbanum vij. 123. Gregorium xiiij. 126. Innocentium viiiij. 143. atque ad Clementem viij. orator. 150. Ad Palmae construendae situm diligendum mittitur. 169. Principatus competitor, & ejus elogium. 188.
GRIMANUS (*Marinus*) dux creator, & ex ejus creatione mira populi laetitia. III. 188. Ejus obitus & elogium. 330. 331.
Grimanus (*Michael*) Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.

- Grinianus (*Petrus*) Vicetiae praefectus: Caroli v. in venetis finibus excipit reip. nomine. I. 353.
 Grinianus (*Victor*) suadet pacem cum Suleimano. I. 492. Ad Carolum v. 595. & ad Henricum ij. orator. 626.
 Grinianus (*Vincentius*) ad Carolum v. I. 412. 584. atque ad Franciscum j. orator. 576. Procurator: a Galliae regis legato proditionis reos vi repetit. 591.
 Grittus (*Aloysius*) Corcyrae legatus. II. 25.
 Grittus (*Aloysius*) Andreea ducis fil. nothus: Agriensis episcopus, & ungarici regni thesaurarius. I. 347. Ungariae regis ad Suleimanum orator. 354. Ungariae regem, Suleimani nomine, ad pacem cum Ferdinandu hortatur. 371. Dat operam, ut Franciscus Dandulus a piratarum captivitate redimatur. 386. Episcopum varadinensem curat, interfici. 399. Ejus caedes & elogium. 400.
 Grittus (*Andreas*) apud Lautrecum legatus. I. 12. Ludovicam mediolanensem portam infeliter tuerit. 21. Legatus in castris. 30. In patriam redit. 50. Ejus cum Georgio Cornelio comparatio. 70.
GRITTUS (Andreas) dux creatur. I. 71. Cuni Carolo v. pacem & foedus senatu suadet. 73. Se suasque opes reip. in turco bello desert. 450. Pacem suadet cum Suleimano. 492. Ejus oratio, qua cives ad opitulandum patriae hortatur. 503. Crucis dominicae portiuncula donatur a Moesiae praefecto. 549. Ejus obitus & elogium. 539.
 Grittus (*Andreas*) Monopolis praefectus: oppidum strenue tuerit. I. 308. Cydoniae praefectus. 464. Viriliter oppidum adversus turcas propugnat. 497.
 Grittus (*Baptista*) ejus caedes. I. 443.
 Grittus (*Franciscus*) trierarchus. I. 523.
 Grittus (*Franciscus*) trierarchus. ejus tritemnis incendium. II. 414. Ejus ad Margaritimum gesta. 500.
 Grittus (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
 Grittus (*Joannes*) ad dirimendas inter Austriacos & remp. controversias a senatu legatur. II. 660.
 Grittus (*Joannes-Baptista*) in Hieronymi Prioli, ducis funere orationem habet. II. 239.
 Grittus (*Laurenz*) Andreea ducis fil. nothus: a senatu Byzantium mittitur, ut de pace agat. I. 545. Ejus res gestae & redditus. 577. Byzantium iterum mittitur. *ibid.* de pace cum visirio agit. 549. Ejus obitus. 562.
 Grittus (*Petrus*) ad Franciscum, Mantuae ducem orator. III. 464.
 Gramius (*Andreas*) Jo. Sigismundi, Transilvani, ad remp. orator. II. 213. 214.
 Gualdius (*Fustus*) reip. militum praefectus. I. 317.
 Guaftius (*Paulus*) pro Leucosia fortiter pugnat. II. 311.
 Guicciardinus (*Franciscus*) Regii Lepidi praefectus. I. 11. Carpitur. 73. Joannis Medicei in pontificio exercitu vices gerit. 169. Frustra Clementis nomine a Borbonio petit, ut a pontificis ditionibus exercitum reducat. 210. Foederis quaestor a Clemente eligitur. 382.
 Guidiccionius (*Joannes*) Antibari militum praefectus. II. 403.
 Guidus-Ubalodus, Urbinas, septuaginta quinque cataphractorum militum praefectus. I. 297. Ejus cum Julia Varana nuptiae, & cuni Paullo iij. ob Gamertium ducatum controversies. 406. 538. Urbini dux. 538. A senatu augetur illi stipendium. 540. Venetorum copiarum gubernator. 616. Victoriani Farneiam ducit. 631. Venetas advocatur. *ibid.* A Venetorum stipendiis missionem obtinet. II. 70. Pontificiarum copiarum imperator. 83. Foederi adversus turcas subscripturum se pollicetur. 274. Ejus obitus. 600.
 Guisitorum ducis & cardinalis caedes. II. 71. 73.
 Guisius (*Franciscus*) Condaeum profligat. II. 191. Aurelianum oppugnat. 195. Ejus caedes. 196.
 Guleta: a Carolo v. expugnatur. I. 409. A turcis recipitur. II. 596.
 Guletius (*Joannes*) Rhoetorum ad Venetos orator. III. 290.
 Gulielmus, ultimus Menapiorum dux: ejus obitus principumque successionem ejus pertinentium, bella. III. 423. & seqq.
 Gusmanus (*Martinus*) Ferdinandi imp. ad pontificem orator: ejus iussu ad urbem accedere prohibetur. II. 133.
 Gussionius (*Andreas*) ad Franciscum, magnum eturiae ducem, orator. II. 600. Eques: ad Ludovicum xij. orator. III. 444.
 Gussionius (*Vincentius*) apud Sabaudum orator. III. 483. Ejus iussu discedit. 484.

H

- Hadrianus vj. ejus creatio & elogium. I. 32. Ejus in Italiam adventus. 53. Ejus opera Henricus viij. detentas Venetis triremes reddit. 65. obitus & elogium. 84.
 Haimus (*Gabriel*) Sici praetor. II. 540. Damatorum remigum praefectus: ejus crimen & supplicium III. 34. 35.
 Haimus (*Joannes*) Veronae praetor: ad Mantuanum legatur. I. 250.
 Hainius (*Leonardus*) legatus in castris. I. 77. Consiliarius: ejus tentatio de Flaminiae

niae oppidis Clementi reddendis. 294. Ejus sententia de legaris ad Carolum v. mittendis. 323. Sapiens consilii: suader patribus, ne foedus gallicum omnino rejiciant. 438. Suader foedus adversus Suleimanum. 492. Ejus, de germanis militibus dimittendis, sententia. 507.

Haimus (*Petrus*) triremium praefectus adversus USCOCCHOS. II. 231.

Halicurtius. Henrici iiiij. apud Paullum v. orator: reip. causam apud pontificem agit. III. 354. 355. Pontifici exhibit concordiae conditiones. 362.

Halis: turcicae classis imperator. II. 240. Ad cypriam expeditionem proficiscitur. 300. Milites ex Asia in Cyprum traducit. 394. Venit ad Echinadas. 482. Ejus, de praefilio conferendo, consilia. 483. Median aciem dicit. 484. Strenue rem gerit. 489. Interficitur. 490. Ejus filiorum captivitas. 490. 500.

Hanaldus (*Claudius*) Taurini praefectus. I. 569. Francisci j. orator, Venetias advenit. 570.

Hariadenus Ahenobarbus (*Barbarossa*) classis turcicae imperator. I. 363. Ejus genus & gesta. 395. Ejus in siculo & neapoletano regnis direptiones. 397. Tunetanum regnum occupat. 398. A Carolo v. profligatur. 410. Ejus crudele de captivis consilium. ibid. Liberaliter a Suleimano excipitur. 411. Classi turcicae praeficitur cum imperio. 433. Venetiam classem insequitur. 442. Triarchos venetos captivos securi percuti jubet. 443. Suleimanum in Venetos instigat. 444. Corcyram oppugnat. 457. Ejus triremis a Corcyraeis male habetur. ibid. Pleraque venetarum Cycladum capit ac diripit. 462. 496. Memi caudem ulciscitur. 462. Ejus in Creta incursions. 497. Ad ambracium sinum contendit. 521. Ejus consternatio & receptus, ad christianae classis conspectum. 525. Ejus classis ad Sassonem naufragia. 536. Byzantium se recipit. ibid. Neocastrum expugnat. 558. & seqq. Risatum recipit. 560. Ab Ascrivio repellitur. ibid. Rhegium captum populatur. 590. Nicream in Provincia occupat. 593. Italiae oras praedatur. 610. Ejus obitus. II. 13.

Hariadenus, Ahenobarbi fil. Suleimanum ad melitensem expeditionem instigat. II. 210. Flatuanum: a caesareanis frustra invaditur. III. 181.

Helius (*Antonius*) Hierosolymitanus patriarcha: decretis concilii tridentini subscriptis. II. 205.

Helvetii: eorum cum Leone x. foedus. I. 7. Eorum crudelitas & sacrilegia ad Ottolengum. 19. Gallos deserunt. 20. Ad Picoccam caeduntur. 41. & seqq. Cum Henri-

co iij. foedus ineunt. II. 685. Frustra nuntiuntur Rhaetoruui dissidia componere. III. 395. & seqq.

Henricus, dux Aurelianensis (*Duca d'Orleans*) Catharinam Mediceam dicit. I. 393. Galliae rex, ejus nominis secundus. 627. Claudiam, filium notham, Horatio Farnesio despontet. 629. Salassios occupat. 638. Farnesios in clientelam recipit. II. 13. 17. Ille auxilia mittit. 25. Lotharingiam in clientelam suscipit. 47. Foedus ferit cum Paullo iiiij. adversus Caesarem. 83. 84. Cum Philippo ij. inducias facit. 84. Bellum adversus eum renovat. 122. Turcas in eumdem instigat. 123. Ejus obitus. 148.

Henricus, dux Andegavensis (*duca d'Anglò*) regiarum fratris copiarum imperator. II. 238. Ugonottas profligat. 250. Poloniae rex: Venetis in turcas auxilia pollicetur. 381. Mortuo Carolo viiiij. fratre, Galliae rex, Henricus iiij. nomine, salutatur. 589. Ejus Venetias adventus. 589. & seqq. Ejus in Mocenicum principem, venetosque patricios liberalitas. 595. Cum Helvetiis percudit foedus. 685. Ejus perturbatio, ob oratorem a Venetis ad Sigismundum, Poloniae regem, designatum. 686. Genevani in clientelam suscipit. III. 54. A senatu mutuam pecuniam obtinet. 61. Guisios, cardinalem & ducem, jubet interfici. 71. 72. Henricum Navarraeum sibi adjungit. 81. 83. Ejus caedes. 83. Navarreum eumdem, moriens, successorem sibi nuncupat. 86.

Henricus, Navaruae rex: ab Henrico iij. discedit. II. 622. Eadem conciliatur. 623. A Xysto v. excommunicatur. III. 49. Henrico regi se adjungit. 81. 83. Ab Henrico iij. moriente Galliae rex nuncupatus, Henricus iiij. ab exercitu salutatur. 86. Catholicam religionem professorum se jurejurando promittit. ibid. Ejus ad Xystum v. legatio. 100. Ejus de foederatis victoria, prosperique successus. 102. 115. 158. 183. 198. 212. 217. & seqq. Amurathem in Philippum ij. concitat. 129. Catholicam religionem palami proficitur. 174. Ejus ad Clementem literae & legatio. 175. & seqq. Lutetiam viator ingreditur. 184. A Joanne Castellio vulneratur. 185. Hispanos ad Feram coedit. 198. Nova missa legatione, conciliari Ecclesiae petit & Clementi. 198. & seqq. Ac tandem conciliatur. 200. Per legatum Clementi obedientiam praefstat. 218. Clementi suas opes in Ferratiensi causa defert. 224. Studet catholicam religionem in regno suo restituere. 261. Salassios a Sabaudo repetit. 263. 272. Ejus ex Belfortia filii 263. Cum Margareta divortium facit. 264. Sabaudo bellum infert. 272. 273. Mariam Mediceanum ducit. 274. In nobilitatis venetae album re-

refertur. 275. Pacem cum Sabaudo init. 278. Ejus de Ludovico Delphino suscepito, vaticinium. * 262. Ejusdem de eodem per ampla oratori veneto pollicita. *ibid.* Suis oratoribus mandat, ut foedus Venetorum cuni Rhaetis adjuvent. * 288. Arnia sua ad remp. dono mittit. 295. Sedanum a Turrenio recipit. 349. Interdiū tempore nil de veteri consuetudine cum veneto oratore immutat. 353. Rhaetos in Hispanos concitat. 370. Senatum hortatur, ut openi Rhaetis ferat. 371. Brandenburgensis ac Neoburgensis patrocinium, in Menapiorum causa, suscipit. 424. Allobrogem in eadem causa sibi nititur adjungere. 425. Amplissimis conditionibus Venetos ad foedus invitat. 429. Foederis dux & princeps nuncupatur. 430. Ad bellum se comparat. 439. Interficitur. 440. Ab obitu *Magnus* nuncupatur. 444. Ejus elogium. 445.

Henricus viii. Angliae rex : foedus cum Carolo v. init. I. 55. Ad foedus remp. alliere contendit. *ibid.* Venetorum onerarias triremes detinet, mox reddit. 65. Carolo v. cur infensus. 382. Cur & Venetis. *ibid.* Renuit adjungere se foederi adversus turcas. 493. Ejus effatum. 494. Foedus percutit cum Carolo v. adversus Franciscum j. 592. Bononiam in Gallia expugnat. 608. 610. Ejus obitus & elogium. 625.

Henricus, cardinalis : Lusitaniae rex II. 655. Ejus obitus. 665.

Henricus, Brunsvicensis dux : a Carolo v. cum Germanorum copiis mittitur. I. 272. Alpes transgressus, Pischeriam & Rivoaltam occupat. 274. Levae se adjungit. 275. Laude frustra oppugnata, revertitur in Germaniam. *ibid.* Venetias cur advenerit. II. 70.

Herbutius (Valentinus) Sigismundi, Poloniae regis, ad tridentinam synodum orator. II. 176.

Hercules Atestinus : Renatam dicit. I. 293. Ferrariae dux : foederatarum copiarum imperator. II. 85. 99. Corregium capit. 107. Venetias accedit. *ibid.* Ab Hispanis bello petitus, reip. openi implorat. 119. Ejus obitus. 152.

s. **Hermi arx** in Melita : a turcis expugnatur. I. 212.

Herrera (Michael) Caroli v. ad Italos principes orator, ad ferendum novum foedus. I. 146.

Hibraimbejus : Selymi ad remp. legatus. II. 224.

Hibraimus : magnus visir sub Suleimano. I. 347.

Hierosolymitani equites. *Vide* : Melitenses equites.

Himeralis : classis turcicae imperator. I. 134.

Ryzzantium redit. 377.

Hippo (Bona) a Florentinis capta, incendio absuntur. III. 406.

Hippolytus Atestinus, *Cardinalis* : patres ad foedus cum Francisco j. adversus Carolum v. hortatur. I. 600.

Hispani : in mediterraneo excurrentes, vena ta navia praedantur. III. 288. 311. Piraticani facero Philippi iij. edicto prohiben tur. 312.

Hispanus miles, feminae captivus. I. 314.

Horncius, Hariadeni fr. Algerii rex. I. 395. **Hosius (Stanislaus)** cardinalis : concilii tridentini praeses. II. 169. Illius decretis sub scribit. 205.

Hutonius (Henricus) Jacobi regis ad Venetos orator. III. 311. Ejus cum senatu querelae, ob Jacobi regis *Apologiam*. 421.

I

Jacobus vj. Scotiae rex : angelici regni heres ab Elisabetha moriente dicitur. III. * 278. In Angliam profectus, Magnae Britanniae regem se nuncupat. *ibid.* Venetos oratores excipit liberaliter. * 281. Anglos piraticam facere vetat. 311. Ejus edictum, quo subditos jubet jurare, nullum romano pontifici esse jus in Magnae Britanniae reges & regna. 353. 418. Suas opes reip. defert in ejus cum Paullo v. dissidiis. 360. *Apologiam pro juramento fidelitatis*, a se conscriptam edit. 420. & seqq.

Jadera (Zara) a Venetis munitur. I. 98.

Janusbejus : Suleimani ad Venetos orator. I. 51. Suleimani querelas ad Senatum defert. 378. Frustra illos ad bellum in Carolum v. trahere contendit. 429. Legatus ad venetae classis imperatorem, & variis ejus legationis casus. 440. Suam Venetis operam defert, ad fanciendam pacem cum Suleimano. 545. Cum Thoma Contarenio de pacis conditionibus agit. 563. Venetias a Suleimano mittitur ad confirmationem pacis. 585.

Japonensium Regum ad Gregorium xij. legatio. III. 36. & seqq. Eorum Venetias adventus. 38.

Javarinum : a turcis occupatur. III. 182. A Maximiliano frustra oppugnatur. 217. A Suarembegio expugnatur. 230.

Idiaqueus (Joannes) Philippi ij. legatus ad Genuensem componenda dissidia. II. 616. 617.

Jesuitæ : in Gallia ipsis imputata impia dogmata. III. 185. Gallia tota pelluntur. *ibid.* Senatus decretis, de non recipiendo pontificio anathemate, renunt obtemperare. 339. 345. Veneta urbe & imperio toto abeunt. 346. Senatus in illos decreta, illorumque in

Venefuni nomen publicae privataeque con-
gesta maledicta. 351. De illorum reditu a
senatu impetrando frustra a Jojeusa & a Ca-
strio laboratum. 387.

Ilyricum: ejus fines. I. 98. III. 202.

Imperator venetae classis: quae ejus auctoritas. I. 52.

Imperator terrestrium reip. copiarum: unde-
nam petere iflum senatus semper consueverit. I. 96.

Incendium: veneti navalis. II. 248. Aedium
ducalium. 599. 648. Tabernarum in mar-
ciano foro. 599.

Induciae: inter Clementem vij. & Carolum v.
I. 154. 194. 208.

Inter Carolum v. & Franciscum j.
I. 465. 513.

Inter Suleimanum & remp. I. 577.

Inter Suleimanum & Austriacos. I.
613. 632.

Inter Franciscum j. & Henricum viij.
I. 614.

Inter Julium iii. & Henricum ij. II.
46.

Inter Carolum v. Philippumque ij.
& Henricum ij. II. 87.

Inter Paullum iiiij. & Albae ducem.
II. 99.

Inter Henricum ij. & Philippum ij.
II. 139.

Inter Philippum ij. & Amurathem.
II. 642. 667.

Inter Philippum iiij. & Batavos. III.
408. & seqq.

Innocentius viij. ejus creatio, pontificatus præ-
clara initia, & obitus. III. 147. & seqq.

Inojoza. Vide: Mendoza (Joannes)

Inquisitores principis: eorum electio, in Pe-
tri Lauretani interregno, in aliud tempus
dilata. II. 284.

Interamina: a caesareanis capta, diripitur. I.
229.

Joachinus (Joannes) Francisci j. ad remp. ora-
tor. I. 306. 319.

Joanna Austriaca: Francisco, Etruriae prin-
cipi, nubit. II. 216.

Joannes, Brigantiae dux: ejus jura in regnum
Lusitaniae. II. 665.

Joannes, Ungariae rex: in Suleimani tutela.
I. 326. 347. Ad roctus secum ineundumi
remp. hortatur. 564. Ejus obitus. 581.

Joannes Austriacus: foederatae classis adver-
sus turcas imperator. II. 362. 387. Ejus ad
classem adventus, & elogium. 415. 615. Cor-
cyram proficiscitur cum classe. 477. Ejus,
ob Tortonam supplicio affectum, cum Ve-
nero dissidia. 480. & seqq. Disiudentibus
pugnam ad Echinadas praeciarum ejus re-
ponsu. 485. Strenue pugnat. 489. Ejus ad
Senatum literae de relata ad Echinadas vi-

H. Mauroeni T. III.

Aetia. 495. Messanam revertitur. 499. Ejus
in Venerium animus parum propensus. 514.

Messanae cunctatur. 521. 526. 229. Classis
hispanicae partem in orientem mittit. 530.

In oriente se conferre, a Philippo jubetur,
sed prohibetur praelium committere. 523.

Coryram profectus, classi se conjungit. 541.

Pylum irritu conatu oppugnat. 550. & seqq.

Reditum in occidentem meditatur. 553. 554.

557. Coryram, 561. deinde Neapolim re-
vertitur. 563. Mediolani secreta cum Ale-
xandro Farnesio habet colloquia. 586. Lip-
pomanum oratorem conat in turcas. 614.

Belgii gubernator, ejusque ibi praecclare ges-
ta. 650. Ejus obitus. 654.

Joannes Basilius, magnus Moschoviae dux:
ejus ad Venetos & Pontificem legatio. II.
673.

Joannes-Hieronymus, e d. Michaelis oppido:
Ascrivium ad munitiones instaurandas mit-
titur. I. 541.

Joannes Sigismundus, Transilvaniae princeps:
Satmarum occupat. II. 209. Reip. amicitiam,
& patriciam feminam conjugem, amplissi-
mis conditionibus, a senatu petit. 213. &
seqq. Ejus obitus. 390.

Joconsonius (Jacobus) ejus ex Moschovia per
oceenum in mediterraneum & Venetas iter.
III. 205.

Jojeusa (Franciscus) cardinalis: ab Henrico
ij. legatus, agit cum Senatu de concilian-
dis Venetis pontifici. III. 374. & seqq. Eadem
de re Romam ad Paullum v. proficiscitur.
378. Venetas reversus, dissidia omnia
componit. 386. Frustra Jesuitarum redi-
tum a senatunititur impetrare. 387. Bran-
dolinum & Saracenum viuctos, sibi traditos,
ei tradit, qui, ad eos accipiendos, a Paul-
lo fuerat missus. 389. Ejus principi & pa-
tribus gratulatio. 390. Senatus in illum li-
beralitas. 391.

Josias (Caesar) pugnans cadit. I. 535.

Isabella, Stephani Ungariae regis mater. II. 15.

Isabella, Philippi ij. fil. Alberto Austriaco nu-
bit. III. 246. 248. 262.

Isidorus, Barnabitarum ordinis: Sabaudum in
Mantuanum incitat. III. 478.

Istria: ejusdescriptio. III. 268. Ab Uscochis
diripitur. 269.

Istrianus (Joannes) Tamassum propugnans,
vulneratur. II. 441.

Julius ij. ejus creatio. II. 10. & pontificatus
initia. 12. Ejus ira in Farnesios. 18. Con-
cilium Tridentum reducit. 19. Octavium
Farnesium Romae sistere se jubet. 22. Far-
nesis bellum indicit. 24. Cum Henrico ij. in-
ducias facit. 46. Ejus obitus. 73.

s. Justinae festus dies: quando incepturns Vene-
tiis celebrari. II. 493. Eodem festo die ja-
cta Palmæ prima fundamenta. III. 170.

- Justinianus (*Aloysius*) trierarchus. I. 522. Cydoniae praefectus. 582.
 Justinianus (*Aloysius*) Aquilejensis patriarcha electus. II. 672.
 Justinianus (*Aloysius*) damnatorum remigum praefectus. III. 471.
 Justinianus (*Antonius*) doctor, & eques. I. 33.
 Justinianus (*Antonius*) consiliarius. II. 121.
 Justinianus (*Antonius*) trierarchus: ejus triremis naufragium. II. 524. Quinqueremium praefectus adversus piratas. III. * 260.
 Justinianus (*Franciscus*) apud Franciscum j. I. 465. atque apud Henricum ij. orator. 632.
 Justinianus (*Franciscus*) in Istria legatus sanitati procurandae. III. * 260.
 Justinianus (*Franciscus*) Genuensis: Venetorum stipendiarius. II. 391. Turcas ad Cydoniam fundit. 395. Sexcentorum corsicorum peditum in classe veneta praefectus. 535.
 Justinianus (*Georgius*) apud Ludovicum xij. orator. II. 490.
 Justinianus (*Hieronymus*) Rithymnae consiliarius: ejus virtus adversus turcas. II. 395.
 Justinianus (*Jacobus*) suadet foedus in Suleimanum. I. 492.
 Justinianus (*Jacobus*) classis legatus: in sinum hadriaticum se recipere jubetur. III. 357.
 Justinianus (*Joannes*) classis legatus. II. 25.
 Justinianus (*Jo. Franciscus*) Brundusii praefectus. I. 310.
 Justinianus (*Justinianus*) Genuensis: hierosolymitanorum equitum apud Venetos legatus. II. 59.
 Justinianus (*Leonardus*) Laurenti fil. orationem habet in Laurentii Prioli, ducis, funere. II. 152.
 Justinianus (*Marcus*) litorum venetorum munitioni praeficitur. II. 407. Ad Sabaudum orator. 667.
 Justinianus (*Marinus*) ad Ferdinandum, romanorum regem. I. 475. & ad Carolum v. orator: ejus obitus. 585.
 Justinianus (*Nicolaus*) apud Suleimanum orator. I. 430.
 Justinianus (*Ofredus*) victoriae ad Echinadas nuncium primus Venetas desert. II. 494. Eques creatur. 495.
 Justinianus (*Paulus*) trierarchus: Puteolos primus ingreditur. I. 203. Pontificiarum triremium praefectus: ambracii sinus fauces primus ingreditur. 520. Classis legatus. 594.
 Justinianus (*Petrus*) Historicus: carpitur. I. 73.
 Justinianus (*Petrus*) Messanae prior: hierosolymitanarum triremium praefectus. II. 330. 545. Strenue classem turcam aggreditur. 547.
 Justinianus (*Raphael*) Genuensis: Venetorum stipendiarius. II. 582. Ejus obitus. 586.
 Justinianus (*Sebastianus*) eques, patavinus præ-
- tor: ad Franciscum j. orator. I. 159. 186. A missione praefecto capitur, ac mox dimittitur. 189. Senatus nomine a Francisco j. petit, ut Alexandria Sfortia tradatur. 237. Justinianus (*Vincentius*) notharum triremium praefectus. I. 292. 297.
 Justinianus (*Vincentius*) trierarchus: Illyrici custodiae praeficitur. I. 505.
 Justinianus (*Ursattus*) epirotarum equitum in Illyrico praefectus. III. 207.
 Justius (*Fustus*) Ferdinandi ad Suleimanum orator. I. 632.
 Justus (*Jacobus*) trium millium militum reip. praefectus. III. 508.
 Juvenatium: a Venetis occupatur. I. 318.

L

- Labrana: ab Augustino Canalio capitur. III. 466.
 Lacrisius (*Petrus-Antonius*) Ravennam praefatio mittitur. I. 226.
 Laghsius (*Jacobus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
 Lampesius (*Brunorus*) de litorum venetorum munitionibus consulitur. II. 407.
 Lancilottus (*Scipio*) cardinalis: rebus gallicis procurandis, Romae praeficitur. III. 137.
 Landrianus (*Franciscus*) in classe foederata castorum praefectus. II. 548. Hispanis militibus in Pyli oppugnatione praeficitur. 555.
 Landrianus (*Marcellus*) pontificius ad Galliae foederatos catholicos legatus. III. 137. Ejus in Galliam adventus, & res gestae. 138. & seqq.
 Landus (*Augustinus*) Petri-Aloysii Farnesii ad remp. orator. I. 616.
 Landus (*Antonius*) annonae militaris in continente curator. III. 374. Procurator: sanitatem publicam in Carnis procurat. 496. In continente legatus cum imperio. 506. Pisceriae muniendae cura illi demandatur 508.
 Landus (*Marcus-Antonius*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 492.
 Landus (*Petrus*) classis imperator. I. 227. Ad sedanos Cydoniorum tumultus, in Cretam contendit. 270. Apuliae oppida multa recipit. 277. Ad neapolitanam obsidionem se confert. ibid. Ferdinandum Gonzagam fundit. 278.
 LANDUS (*Petrus*) dux creatur. I. 539. Sacris Lipsaniis a Moesiae praefecto donatur. 549. Ejus obitus & elogium. 615.
 Langus (*Matthaeus*) sedunensis episcopus (*Venerabilis di Sion*) cardinalis, Helvetiorum duktor: Otolengum foede diripit. I. 19.
 Lanodus (*Caronius*) Neapolis prorex: Insubriae praeficitur. I. 36. Tertiam peditum aciem in Ticinensi paelio dicit. 127. Franciscum j. captivum facit. 128. A Carolo ad Franciscum mitti-

- mittitur, ad accipendum ejus iusjurandum. 169. Cum classe a foederatis profigatur. 199. & seqq. Romanum profectus, cum Clemente inducias facit. 208. Ejus obitus. 251.
Lansacius (Ludovicus) Caroli viiiij. ad concilium tridentinum legatus. II. 176.
Lascus (Hieronymus) Joannis, Ungariae regis, ad Suleimanum orator. I. 368. Ferdinandi ad eundem orator. 581.
Lauretanus (Antonius) senatui suadet foedus in Suleimanum. I. 491.
Lauretanus (Bernardinus) in Marci-Antoniis Trivisani funere orationem habet. I. 72.
Lauretanus (Franciscus) trierarchus: ad Obroatii expugnationem mittitur. I. 459.
Lauretanus (Franciscus) Leonardi fil. s. Mariae Vangadisiæ abbas: ejus obitus. III. 416.
Lauretanus (Joannes) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 489.
LAURETANUS (Leonardus) dux: ejus obitus & elogium. I. 5.
Lauretanus (Marcus) duarum quinquereniorum praefectus, ad tuenda veneta, in orientem proficiscentia navigia. III. 312. Annonae in Rhodiginis curator. 358. Legatus & quaestor in oriente. 463. Legatus in Istris. 498.
LAURETANUS (Petrus) dux creatur. II. 240. Ejus obitus. 284.
Laus, & Laus Pompeja (Lodi) a caesareanis occupatur. I. 22. 43. Deinde a Gallis. 81. Urbinati se dedit. 94. A foederatis recipitur. 172. & seqq. Frustra a caesareanis oppugnatur. 275.
Lautrechius (Odetus Foixius) I. 12. Mediolanum se recipit. 21. & deserit. 22. Cremonam recipit. 23. Frustra Parmani aggreditur. 31. Insubribus amissis, in Galliam reddit. 44. Foederatarum copiarum imperator. 229. In Italiam iterum descendit. 232. Boscum, 233. & Alexandriam expugnat. 236. Renuit hanc Sforiae tradere. 237. Ticinum captum, diripit. 239. Ejus de neapolitana expeditione consilium. 240. Neapolitana expeditio. 241. 254. Apulia fere tota capta, Neapolim obficit. 269. & seqq. Foederatam classem illuc advocat. 270. Ejus obitus. 282.
Lefcara: turcis se dedit, a Venetis diruitur. II. 305.
Legius (Joannes) eques, procurator: ad Carolum viiiij. II. 166. & ad Maximilianum, romanorum regem, orator. 192. Navaliflantii strenue succurrunt. 250. Legatus in Illyricum. 264. Ejus cum provinciae magistratis & praefectis dissidia. 288. Magistratus se abdicat. 289.
Lenus (Andreas) Fruzzafelii comes: incursiōibus veneta maria infestat. II. 159.
Leo x: ejus consilia de Italiae pace turbanda. I. 6. In Helvetia delectus habet. 7. Foedus cuni Carolo v. init. 10. Ejus bellici apparatus. 13. Ejus obitus & elogium. 24.
Leo xj. ejus creatio. III. 305. Obitus & elogium. 306.
Leonardus (Jo. Jacobus) Guidi-Ubaldi, Urbinatis, ad remp. orator. I. 538.
Leoniūs (Maphaeus) sapiens continentis: ejus crimen. I. 590. & exsilium. 592.
Leoniūs (Philippus) trierarchus. II. 360. Res hostium exploratum mittitur. 535. 543. 544. Ejus triremis incendium. 563.
Leoniūs (Simon) Corcyrae bajulus. I. 445.
Leopoldus Austriacus: Menapiorum ducatum petit. III. 423.
Leptis (Tripoli) a Sinane expugnatur. II. 32. & seqq.
Leva (Antonius) Ticini praefectus. I. 35. Valentiam recipit. 78. Ticino iterum praeſicitur. 101. Egregia ejus in Gallos erupio. 128. Insubribus ptaest. 165. Modoetiam recipit. 216. Laudem fruſtra adoritur. 275. s. Pauli comitem profigat. 312. Saepius ab Urbinate male habitus, Mediolanum regreditur. 313. & seqq. Ticinum occupat. 335. Carolum v. ad bellum italicum infligit. 337. Foederis imperator. 382. Montiferrato inhiat. 384. Caroli summus in Italia praeſetus. 401. Cum Christophoro Capellio agit de foedere innovando. 401. Ab obitu Sforiae Mediolani gubernator. 413. Scaboto fe objicit. 415. Fossanum recipit. 417. Ejus obitus. 418.
Leva (Didacus) ab Inojosa Mantuam mittitur. III. 475.
Leva (Petrus) sicularum triremium duktor in algerina expeditione. III. 287.
Leva (Sancius) neapolitanarum triremium praefectus: turcarum captivus. II. 176.
Leucas (s. Maura) a Venetis fruſtra oppugnatur. II. 503. & seqq.
Leucosia (Nicoſia) a Julio Savorniano munitur. II. 232. 259. Ejus descriptio. 257. A turcis oppugnatur. 306. & seqq. Expugnatur. 317. & diripitur. 319.
Lex: de non cogendo senatu, ducalium comitionum tempore. I. 70. Ut eodem tempore decemvirum collegiuni & senatum co gere liceat. III. 189. De arcendis ab iisdem comitiis praeconsultoribus & decemviris. ibid. Et aliis quibusdam magistratibus. II. 284.
Lex: de solvendis quatuordecim annuis in singulos centenos nummos, iis, dum viverent, qui pecuniam in aerarium conseruent. I. 509. De triremib⁹ majoribus ad mercaturam in Syriam & Ägyptum mittendis. II. 202. De agris ad cultum reducendis. 103. De obstrictis publico aere. I. 478. 509.
Lex: de oratoribus ad pontificem, reges, aliosve principes. III. 295. De adjunctorum

- decenviris magistratu abrogando . 2. &
 fegg.
 Lex , ne cui licet , dum bellum cum **Caro-**
lo v. gerebatur , romana legatione se abdi-
 care . I. 215.
 Lex : de episcoporum electione . I. 255. 361.
 Lex : de ecclesiasticorum bonis immobilibus .
 321. De templis locisque sacris sine senatus
 permisso non erigendis . * 272. 321.
 Leges a quinqueviris post Memmi principis crea-
 tionem latae . III. 497.
 Lex **Gariberti** , Genuae antiquatur . II.
 616.
 Lignanum : ejus munitiones , a Strozzi ere-
 stae , a Venetis disjiciantur . I. 589.
 Lignanus (**Vincentius**) cum militum praesidio
 Cydonem mittitur . II. 359.
 Lilius (**Aloysius**) mathematicus : ejus opera
 Kalendarium reformatur . III. 16.
 Lillardus (**Pbilipus-Vilorius**) magnus rho-
 diorum equitum magister : ejus in Rhodo-
 tuenda virtus . I. 53. Suleimano illam de-
 dit . 54. Melitani a Carolo v. obtinet . 55.
 Lippa : ab Austriacis occupatur . II. 41. A
 turcis recipitur . 55. A Battoreo his adimi-
 tur . III. 197.
 Lippomanus (**Aloysius**) Verona episcopus :
 consilii tridentini praeses . II. 19.
 Lippomanus (**Andreas**) Trinitatis prior . II.
 164.
 Lippomanus (**Bartholomeus**) Tarvisii prae-
 tor : ab Henrico iij. eques creatur . II. 591.
 Lippomanus (**Hieronymus**) ad Henicum ,
 Poloniae regem , orator . II. 581. Cum Jo.
 Austriaco repetit Venetam navem , ab Hi-
 spanicis triremibus captam . 612. Ejus re-
 sponsum Austriaco remp. hortanti ad tur-
 cicum belluni . 614. Ad Philippum ij. ora-
 tor . 667. 679. II. 58. Orator apud Amurat-
 them : ab eodem frumenti Venetas asportan-
 di veniam impetrat . 108. 134. Ejus per-
 duellionis crimen . 134. & fegg. & obitus .
 136.
 Lipponianus (**Ludovicus**) ad Carolum Archi-
 ducem orator . II. 239.
 Lippomanus (**Nicolaus**) trierarchus : strenue
 classem turcicam aggreditur . I. 547.
 Lippomanus (**Thomas**) quadraginta virum
 capitalium magister : ejus in Venerium le-
 gatum oratio . I. 214.
 Literae Veneti oratoris , a turcis resignatae .
 I. 430.
 Lius (**Robertus**) senatus scriba : ad Petrum
 cardinalem Aldobrandinum legatur . III.
 234.
 Lodronius (**Ludovicus**) I. 233. Alexandriani
 Lautrechio dedit . 237.
 Losredius (**Ferdinandus**) Trevici marchio : in
 foederarum classem . II. 416.
 Lomellinus (**Petrus**) turcicam classem explo-
 ratum mittitur . II. 545.
 Londanus (**Bernardinus**) trierarchus : pugnat
 cadit . I. 520.
 Longus (**Horatius**) Spinaeleonis arci prae-
 ficitur . III. 232. 233.
 a Lotharingia (**Carolus**) cardinalis : decretis
 concilii tridentini subscribit . II. 205.
 Luncensest: bellum Mutinensis inferunt . III.
 493. Auxilia ad Inojozam adversus Allo-
 brogeni mittunt . 511.
 Lucichius (**Christophorus**) trierarchus : ejus
 triremis incendium . II. 508.
 Ludovica , Francisci j. mater : filii libertatem
 patribus commendat . I. 130. Ejus consili-
 cum italicis principibus pro filii libertate .
 139. & fegg. Margaretam filiam ad Carolus
 v. in Hispaniam mittit . 142. Cameraci de
 pace inter Carolum & Franciscum agit .
 376.
 Ludovicus , Delphinus : Henrico iii. nasci-
 tur , & patris-de illo vaticinium . III. *
 262. Ludovici xiiij. nomine , rex Galliae sa-
 lutatur . 444.
 Ludovicus , Ungariae rex : christianorum prin-
 cipum auxilia adversus turcas implorat . I.
 26.
 Ludovicus (**Daniel**) reip. scriba : Byzantium
 legatur . I. 368.
 Lustibejus : Suleimanum in christianos insti-
 git . I. 422. Clasis turcicæ praefectus . 437.
 Praefectura exiuitur . 496. Visirius : cum
 Thoma Contareno de pacis conditionibus
 agit . 562. & fegg.
 Lugum : ab Alfonso Ferrarensi occupatur . I.
 30. A Caesare Atestino nunitur . III. 223.
 Lusitani : legatos ad Europæ principes mit-
 tunt . II. 666.
 Lusitaniae princeps : cum Carolo v. ad tun-
 tanam expeditionem proficiscitur . I. 409.
 Lusitaniae regum stemma , ab Emanuele rege
 deductum . III. 665.
 Lusius (**Melchior**) in venetam militiam adscri-
 bitur . II. 161. Delectum militum habere in
 Helvetiis jubetur . III. 279.
 Lusius (**Thomas**) ducentorum equitum reip.
 praefectus . II. 224.
 Luxemburgius , Pineti dux : Henrici iii. ad
 Venetos & pontificem orator , ejusque le-
 gatio . III. 100. 125. Ejusdem regis nomine
 obedientiani pontifici desert . 218.

M

- Macarsca frustra a Venetis invaditur . II. 565.
 Ab Uscocchis capta , diripiuntur . 648.
 Machinae militaris , a Josepho Bono constru-
 etae , descriptio . II. 552.
 Macicarus (**Rodericus**) Coronem , ad Hispa-
 nos , subfusio mittitur . I. 387. Ejus obitus .
 397.

Ma-

- Madrucius (*Cibyphorus*) cardinalis: Paullum
iij. hortatur, ut synodus Tridento resti-
tuat. I. 636. Insubriti gubernator. II.
105.
- Madrucius (*Gaudentius*) sex millium pedi-
tum praefectus: ad pannonicum bellum
proficiscitur. III. 286. Controversiae de fi-
nibus venotis dirimendae, ab Austriacis le-
gatur. 307.
- Madrucius (*Ludovicus*) Tridenti episcopus de-
signatus, cardinalis: concilii decretis sub-
scribit. II. 205. Pontificatus competitor. .
III. 124. 125.
- Madrucius (*Nicolaus*) II. 8.
- Magalottus (*Caesar-Rocchus*) pontificiarum tri-
remium dux in Algerina expeditione. .
III. 287.
- Magdalena Austriaca: Cosmo, Etruriae prin-
cipi nubit. III. 406. Per venetas triremes
Tergeste Anconam ducitur. *ibid.*
- Mahometa: a Melitensisbus capta, incendi-
tur. III. * 269.
- Mahometani in Hispania: opem a Mehemedie-
te adversus christianos implorant. III. 268.
Ex Hispania ejiciuntur. 426.
- Majus (*Robertus*) Clementis vij. ad Venetos
orator. I. 380.
- Malatesta (*Galeottus*) reip. militum praefec-
tus. I. 317.
- Malatesta (*Hercules*) pro Tamasso pugnans,
vulneratur. II. 440.
- Malatesta (*Jacobus*) Ascrivium praesidio mit-
titur. II. 339. Ascrivii & Epri militiae
praefectus. 382. Turcarum in pugna capti-
vus. 384. Quadrincentorum militum habe-
re delectum jubetur. 637. Ad diruendas
Austriacorum substructiones ad Sontium mit-
titur. III. 106. De construendae Palmae si-
tu consulitur. 169.
- Malatesta (*Sigismundus*) militum reip. praefec-
tus. I. 317.
- Malvaninus (*Jacobus*) magni Moschorum du-
cis ad remp. orator. II. 685.
- Malvetius (*Io. Maria*) Ferdinandi ad Sulei-
manum orator. I. 15. In custodiam a tur-
cis traditur. 41.
- Malvetius (*Robertus*) pro Tamasso pugnans,
cadit. II. 446.
- Malvicinius (*Erasmus*) de construendae Pal-
mae situ consulitur. III. 169.
- Mamutes, Mehemetis fil. patris jussu exstingui-
tutor. III. 292.
- Mamutes, Selymi ad Carolum viii. legatus:
Venetiis detinetur. II. 275. Veronae in arce
sanfeliana custoditur. 276.
- Mamutes; Haliadeni nep. tritemis ejus ca-
pivitas, & ipsius caedes. II. 562.
- Mansfeldonia: a Venetiis oppugnatur. I. 270.
- Manfredus (*Hector*) Venetorum stipendia-
rius. I. 272.
- Monsfronius (*Morganeus*) Transilvaniae prin-
cipis ad remp. crator. II. 213.
- Manricus (*Joannes*) subscribit foederi adver-
sus turcas Caroli v. nomine. I. 493.
- Mansfeldius (*Carolus*) in Strigonii obsidione
cadit. III. 196.
- Masfeldius (*Hernefus*) Gallorum captivus.
II. 48.
- Maonae: quae apud turcas ita dicantur. II.
301.
- Maramaldus (*Fabricius*) Laudis praefectus. .
I. 172.
- Maranam: a Scacchia occupatur. I. 588. Gal-
lico praesidio firmatur. 597. Venetis a
Strozzi traditur. 598.
- Marcellus ij. ejus creatio, obitus, & elogium,
II. 73.
- Marcellus (*Aloysius*) trierarchus. III. 298.
- Marcellus (*Aloysius*) cividalis praefectus: ejus
diligentia, atque in egenos caritas, lue in
Carnis saeviente. III. 249.
- Marcellus (*Antonius*) triremium notharuna
praefectus. I. 227. Turcicam triremem ea-
pit. 250. Ejus obitus. 251.
- Marcellus (*Bernardus*) A senatu legatur, ad
controversias inter Venetos & Ferrarenses
dirimendas. III. 460.
- Marcellus (*Christopherus*) Corcyrae archiepi-
scopus: ejus obitus. I. 361.
- Marcellus (*Hieronymus*) procurator. I. 510.
- Marcellus (*Hieronymus*) Curitae praefectus:
Uscocchorum captivus. III. 466.
- Marchesinus (*Jo. Franciscus*) senatus a secre-
tis: Romae, reip. negotia procurat. III.
152.
- s. Marci aedes, Romae: a Pio iiij. reip. do-
no datae. II. 206.
- s. Marci aedes, Neapoli: redundunt reip. I.
342.
- Margareta Austriaca, Caroli v. amita, Bel-
gii gubernatrix: cum Gallis de pace agit.
I. 315. & seqq.
- Margareta Austriaca, Caroli v. fil. Alexandro
Mediceo despondetur. I. 341. Ejus nuptiae:
412. Oſtavio Farnesio nubit. 514. Belgii
gubernatrix. II. 226.
- Margareta Austriaca, Caroli archiducis fil.
Philippo iij. nubit. III. 246. 248. 252. Ro-
sa aurea a Clemente viij. donatur. 248. Ejus
obitus. 456.
- Margareta Francisci j. soror: ad Carolum v.
legatur, ad obtinendam fratris libertatem.
I. 142. Fratrem aegrotantem invisit. 143.
Navarrai regina: inducias inter Carolum
& Franciscum facit. 465.
- Margareta, Henrici ij. fil. cum Henrico iiiij.
divortium facit. III. 264.
- Margareta, Montiserrati marchionum heres:
Federico, Mantuae, duci nubit. I. 384.
- Margaritichius (*Georgius*) Uscocchis se adjun-
gens,

- gens, Venetos latrociniis infestat. III. 186.
 Margaritimum: a Venetis frustra oppugnatur.
 I. 297. 380. Ab iisdem iterum oppugnatum,
 capit ac diruitur. 500. & seqq.
 Margarito, femina in venetis castris: hispanum
 militem captivum facit. I. 314.
 Maria Austriaca, Caroli v. sor. Belgii gubernatrix. I. 415. 568. Pannoniae regina: inducias inter Carolum & Franciscum facit. 465.
 Maria Austriaca, Caroli v. fil. Maximiliani
 ij. uxoris: Lusitaniae gubernatrix. II. 679.
 Ejus per reip. fines iter. 680.
 Maria, Angliae regina. II. 61. Catholicani
 religionem in Anglia restituit. ibid. Philippo
 ij. nubit. 68. Ejus obitus. 139.
 Maria, Scotiae regina: Francisco, Galliae
 Delphino, desponsatur. I. 629. Ab Elisabetha,
 Angliae regina, interimitur. III.
 * 277.
 Maria, Caroli-Emanuelis fil. Francisco,
 Mantuae principi, nubit. III. 405. Post
 viri obitum a patre repetitur. 473. Tauri-
 num a fratre reducitur. 475.
 Maria-Christierna Austriaca: Sigismundo Bat-
 toreo nubit. III. 183.
 Marilianus (Joannes) Philippi ij. ad Amu-
 rathem orator. II. 642.
 Marinellus (Joannes) Caroli v. ad Julium:
 ij. orator. II. 38.
 Marinus (Aloysius) reip. a secretis: Hispa-
 norum captivus. I. 22.
 Maripetrus (Bernardus) equitum in Illyrico
 praefectus: strenue pugnans, cadit. II.
 264.
 Maripetrus (Catharinus) trierarchus: ad Sep-
 poti oppugnationem se confert. II. 295. A
 Zannio imperatore Venetas mittitur. 332.
 Ad Echinadas pugnans, cadit. 489.
 Maripetrus (Donatus) Corcirae praefectus.
 II. 25.
 Maripetrus (Jacobus) trierarchus. I. 523.
 Maripetrus (Joannes) trierarchus: strenue
 classem turcicam aggreditur. II. 527.
 Maripetrus (Jo. Maria) sapiens ordinum.
 I. 337.
 Maripetrus (Petrus - Franciscus) trierarchus,
 in pugna ad Echinadas. II. 487.
 Maripetrus (Vincentius) trierarchus. I. 520.
 522.
 Martelossius (Hieronymus) Cavaciorum scelus
 detegit. I. 590.
 Martinengius (Aloysius) cum mille pedestibus
 Tamassum mittitur. II. 332. 427. Tormen-
 torum praefectus. 432. Turcas sortiter re-
 pellit. 449. Ejus audax consilium. 464.
 Ejus caedes. 469.
 Martinengius (Aloysius) Sabaudiae ducis ad
 remp. orator. II. 667.
 Martinengius (Caesar) senatus in illum libe-
 ralitas. I. 235.
 Martinengius (Francisco) octingentorum pe-
 ditum in classe veneta praefectus. II. 535.
 Leviorum equitum praefectus: pro rep-
 milites conscribit. III. 256. Bergomensimili-
 litiae praeficitur. 279. Rhaetos Venetis foedare
 copulare contendit. * 286. Loricatos
 equites conscribit. 369. Exteros milites ad
 stipendia veneta conducti. 384. A Carolo-
 Emanuele Mantua mittitur, Mariam filiam
 repetitum. 474.
 Martinengius (Gabriel) ejus virtus in Rhodo
 propugnanda. I. 54. Genuensem militum
 praefectus: Caesaris Fulgosii captivus.
 234.
 Martinengius (Hercules) turcis obses a Ta-
 massensibus datur. II. 465.
 Martinengius (Hesfor) quadringentorum pe-
 ditum in classe veneta praefectus. II. 535.
 Martinengius (Hieronymus) Bergomominen-
 do praeficitur. II. 171. Summus cretensis
 militiae praefectus. 231. Duobus externo-
 rum militum millibus conscriptis, ad Cypri
 defensionem se confert. 265. Ejus obitus.
 302.
 Martinengius (Hieronymus) diuum milium
 peditorum delectum habere, a senatu jubetur.
 II. 369.
 Martinengius (Hieronymus) ad Elisabethani
 legatus pontificius: in Angliam trajiceret
 prohibetur. II. 168.
 Martinengius (Jo. Baptista) trium milium
 peditorum reip. praefectus III. 508.
 Martinengius (Malatesta) quadringentorum
 militum praefectus: in Cretam mittitur.
 III. 130.
 Martinengius (Marcus-Antonius) de con-
 struenda Palmae situ consulitur. III. 169.
 Eadem construenda praeficitur. 170.
 Martinengius (Nestor) turcarum aggressiones
 Tamassio repellit. II. 437. Vulneratur. 440.
 441. Cum literis venetorum ducum ad Mu-
 stapham mittitur. 467.
 Martinengius (Scyrra) Epiri militiae praefec-
 tus. II. 401. Olchinium turcis dedit.
 402. Ejus irrita Neocastri oppugnatio. 521.
 & seqq.
 Martinengius (Sylla) in Neocastri oppugna-
 tione. II. 522.
 Masekenius (Ferdinandus-Martinus) Seba-
 stiani regis ad tridentinam synodum ora-
 tor. II. 176.
 Massilia: frustra a Caesareanis oppugnatur.
 I. 100. Ad Hispanos deficit. III. 210. Ad
 regem suum reddit. 212.
 Matthaeus (Hieronymus) apud Venetos
 nuncius pontificius. III. 94. Romam, in-
 salutatis patibus, proficitur. 95. Xysti
 justi Venetas reddit. 96. Pontificii exercitus
 quaestor. 140.
 Matthaeus (Horatius) apud Venetos inter-
 nun-

- nuncius : ejus postulata a Senatu , Pauli v. nomine . III. 320. Literas Pauli binas , ejusdem prorsus exempli , una patribus tradit . 330. 332. Ejus cum Leonardo duce in bucentauro colloquia . 343. Venetiis discedit . 344.
- Matthias Austriacus : Belgii foederati praefectus : a Joanne Austriaco funditur . II. 650. Caesareae copiarum in Paonia inferiore imperator . III. 172. Novegraduni occupat . 181. Strigonium frustra oppugnat . 182. Anno in sequenti , ditione illud capit . 196. Ungariae & Bohemiae regna a Rodulfo fratre vi extorquet . 407. 456. Imperator eligitur . 464. Sabaudum jubet , Mantuanum Montisferrati oppida reddere . 482. 484.
- Mauri : quibus de caassis Hispania Ejecti . III. 426.
- Maurocena (*Maurocena*) Marini Grimani , ducis , usxor : rosa aurea a Clemente viij. donatur . III. 218.
- Maurocenus (*Andreas*) Leonardi Donati , principis vitam scribit . III. 465. Quinquevir legibus corrigendis . 497.
- Maurocenus (*Carolus*) procurator : ad Garolum v. in Germaniam proficiscenti legatus . I. 595. Ad Marcellum ij. II. 73. & ad Paullum iiiij. orator . 74.
- Maurocenus (*Dominicus*) apud Ferdinandum , romanorum regem orator . I. 620. Caesarem consternatum erigit . II. 51. Apud Julium iii. orator . 74. Reip. caussam apud pontificem paeclare agit . 76.
- Maurocenus (*Franciscus*) sapiens continentis : ab Apulia invadenda patres dehortatur . I. 187.
- Maurocenus (*Franciscus*) Antonii fil. Mantuanum , III. 405. Florentiam , & mox in Lotharingiam orator . 406.
- Maurocenus (*Franciscus*) Petri fil. quinqueremium praefectus . III. 404. Opizzonem piratam fugat , captumque ab illo navigium recipit . 405. Duabus quinqueremibus praeficitur . 413.
- Maurocenus (*Hermolaus*) sinus hadriatici praefectus: Manfredoniani oppugnat . I. 270.
- Maurocenus (*Hieronymus*) trierarchus . III. 298.
- Maurocenus (*Joannes*) trierarchus : ejus caedes . I. 443.
- Maurocenus (*Jo. Franciscus*) apud Philippum ij. II. 675. & apud Amurathem orator . III. 34. Pontificis legatus apud Gallos : Ejus obnunciations Henrico iij. ob Guili cardinalis necem . 72. Episcopus brixianus & cardinalis: a legatione revocatur . 92. Clementis viij. animum in remp. delinire contendit . 155. 195.
- Maurocenus (*Pandulfus*) foedus contra Suleimanum suadet . I. 492.
- Maurocenus (*Petrus*) trierarchus : segniter triremem suam custodit . III. 237.
- Maurocenus (*Thomas*) navis ejus naufragium . II. 563.
- Maurocenus (*Vincentias*) sapiens continentis : cataphractos , leviorisque armaturae equites lustrat . II. 216. Cum Foxio , Gallo oratore agit . 246. Litoribus venetis muniendis cum imperio praeficitur . 407. Ad Gregorium xij. orator . 519.
- Maurocenus (*Zacharias*) trierarchus . I. 523.
- Maurus (*Benedictus*) in Illyrico legatus . III. 201. Legatus in continente cum imperio . 341.
- Maurus (*Bernardus*) procurator . I. 510.
- Maurus (*Gabriel*) suadet senatui foedus in Suleimanum . I. 491.
- Maurus (*Jacobus-Antonius*) trierarchus . I. 523.
- Maurus (*Joannes*) legatus in Bergom atum finibus . I. 91. Cremensem praeturam init . 95. Classis legatus . 228. Patavii praefectus : in finibus venetis Carolum v. excipit . 353. Coreyrae legatus . 377. Cretae cum imperio praeficitur . 464. Imperator classis designatur . 538. A seditionis occiditur . 540.
- Maurus (*Joannes*) orator apud Henricum iiij. II. 679. & apud Gregorium xij. Alfonso Ferrarensi apud hunc patrocinari , a senatu jubetur . III. 142. Ejus obitus . 150.
- Maximilianus , Ferdinandi fil. Hispanias Caroli v. nomine administrat . I. 635. 637. In Germaniam redit . II. 16. Boemiae rex : in Hispaniam revertitur . 29. Inde in Germaniam . 42. Romanorum rex eligitur . 192. & imperator . 207. Pacem cum Selymio facit . 235. Abnuit in Selymum init foedus . 272. 283. 347. 350. 413. 510. Ejus cum Pio v. dissidia , ob titulum *Magni ducis* Cosno impertitum . 272. 283. 285. Ejus obitus . 636.
- Maximilianus , Maximiliani imp. fil. ejus Venetias adventus . II. 660. Polonici regni candidatus . III. 61. Ejus in Croatia contra turcas facta egregia . 182. In Pannonia superiore contra turcas rem gerit . 196. Javarinum frustra aggreditur . 217.
- de Maximis (*Maximus*) Bretiiori episcopus : ad dirimendas controversias inter Venetos & Ferrarenses . III. 461. Tum ad Sabaudum , & Inojosam , ad eas dirimendas , quae inter ipsos & Mantuae ducenti erant obortae , legatus . 482.
- Maynius marchio (*Carolus*) ejus ad foederatam classem adventus . II. 533. Ejus in turcas fortiter gesta . 548. 551. Ab Henrico iij. in vincula conjici jubetur . III. 73. Perduellis ab eodem pronunciatur . 77. Galliae prorex a foederatis dicitur . 78. Ad Henrici iij. fidem contutit . 198.

- Maynus (*Gasper*) Gallorum agmen fundit. I. 125. Ejus opera in mediolanensi tumulo sedando. 166.
 Mazza (*Antonius*) reip. a secretis : publica negotia Mediolani obit. II. 175.
 Mazza (*Philippus*) ejus latrocinia & suppli- cium. I. 398.
 Mazzonius (*Jacobus*) a Petro cardinali Aldobrandino ad senatum legatur. III. 234.
 Medicea (*Catharina*) Laurentii Urbinatis fil. Vaudemontio sponsa destinatur. I. 203. Cur Francisco Sforiae non despontata. 383.
 Henrico, Aurelianensi duci, nubit. 394.
 Ejus in temp. dicta honorifica. II. 642. Antonio Lusitano favet. 685.
 Medicea (*Maria*) Henrico iiiij. nubit. III. 274. 275. Ejus inauguratio. 440. Extincto viro, Galliae regimen sumit. 444. 448. Mutuis conjugiis concordiam inter Gallos & Hispanos conciliat. 458. Nuptias easdem sollicitat. 504. Edict, ne quis e Gallis arma pro Sabado capiat. 555.
 Medicei : Florentia ejiciuntur, & mox restituuntur. I. 216. Iterum ejiciuntur. 226.
 Mediceus (*Alexander*) ei Margareta Austrica despontatur. I. 341. Florentiae dux creatur. 367. Nuptias celebrat. 412. Ejus caedes. 431.
 Mediceus (*Alexander*) cardinalis : ad Henricum iiiij. legatus. III. 212. Agit de pace inter Galliae & Hispaniae reges. 240. *Vide* : Leo xj.
 Mediceus (*Cesimus*) Florentiae dux : Caesari accedit, in bello Senensi. II. 62. Senas a Philippo ij. beneficiario jure accipit. 111. A Pio v. Magnus dux Etruriae nuncupatur. 272. Foederi contra turcas subscripturum se pollicetur. 274. Ejus obitus. 60c.
 Mediceus (*Cesimus*) Etruriae princeps : Magdalena Austriacam ducit. III. 406. Magnus Etruriae dux : mantuano auxiliatur. 479. Inojosae auxilia adversus Allobrogem mittit. 511.
 Mediceus (*Ferdinandus*) cardinalis : magnus dux Etruriae. II. 61. Christiernam Lotharingiam dicit. 74. Henricum iiii. consilio & pecunia juvat. 211. Ejus irrita cypria expeditio. 400. Ejus expeditio hippomensis. 406.
 Medicus (*Franciscus*) Etruriae princeps : Joannam Austriacam ducit. II. 216. Etruriae magnus dux. 600. Navem a suis captam, Venetiis reddit. 613. Blancam Capelliam ducit. 660. Ejus obitus. III. 61.
 Mediceus (*Hippolytus*) cardinalis : Clementis vii. cum exercitu in Germaniam legatus. I. 374.
 Mediceus (*Joannes*) italicarum copiarum in castris pontificis praefectus. I. 169. Ejus obitus. 198.
 Mediceus (*Joannes*) cardinalis. II. 153.
 Mediceus (*Joannes*) Ferdinandi fil. cum duo- bus peditum millibus ad pannonicum bellum se confert. III. 182.
 Mediceus (*Jo. Angelus*) cardinalis : ad Farne- sios legatus a Julio iii. mittitur. II. 23. *Vide* : Pius iiij.
 Mediceus (*Jo. Jacobus*) Mussii praefectus : Clavenam occupat. I. 126. Plumbea glande ad Ticinum vulneratur. 127. Suam operari reip. desert. 168. A foederatis recedit. 189. Venetos oratores detinet, ac mox disfittis ibid. Mussum, Leucum, & Morbenium occupat. 365. Caesareanorum imperator in bello senensi. II. 62. Petrum Strozzium fundit. 63. Senas deditio obtinet. 72.
 Mediceus (*Julius*) cardinalis : legatus pontificius in caesareanorum castris. I. 18. Pontificatus competitor. 32. *Vide* : Clemens vii.
 Mediceus (*Laurentius*) Alexandrum Mediceum necat. I. 431.
 Medinae caeli dux, hispanicae classis im- perator : Meningem capit. II. 157. A Piali profligatur. *ibid*.
 Mediolanum : a Columna occupatur. I. 21. Frustra a Gallis invaditur. 82. A Francisco j. recipitur. 102. Ejus populi tumultus adversus Caesareanos. 165.
 Medius (*Jacobus*) trierarchus : Janusbeji tremes aggreditur. I. 440.
 Medius (*Jacobus*) duo ejusdeni nominis veneti patricii, ad Echinadas pugnantes, ca- dunt. II. 492. 493.
 Medoacus : quibus ostiis olim se in veneta aestuaria exoneraverit. III. 302. Ejus novus alveus a Mira ad Bronduli sinum deductus. 303.
 Mehemetes, Achomatis filius : ejus circumci- sio. II. 680. Turcam imperator. III. 188. Ussinum oratorem Venetias mittit. 195. In Pannoniam praefectus, Agriani capit. 208. Praetor cum caesareanis commisso, primo funditur, mox vincit. 209. Byzantium redit. 210. Ejus de Uscochis querelae. 271. 293. Mamitem filium strangulati jubet. 292. Ejus obitus. 296.
 Mehemetes : diu Suleimani obitum caelat. II. 223. Visirus, & Selymi gener. 240. Cypriani expeditionem Selymo dissuadet. 261. Eadem suadet, ne ad eamdem expeditionem se conserat. 300. Ejus ad pacem propensio. 354. De illa cum Marco-Antonio Barbaro agit. 571. Ejusdem opera pax a Selymo cum Venetis firmatur. 583.
 Melinus (*Jo. Garzia*) cardinalis : ad Rodul- sum Cesarem & Matthiam legatus. III. 407.
 Melita : hierosolymitanis equitibus conceditur. I. 55. A turcis frustra oppugnatur. II. 209. & seqq.
 Memus (*Hieronymus*) Seyati & Scopeli praefectus : ejus virtus & caedes. I. 496.

- Memius (*Hieronymus*) navibus praeficitur in Syriam proficentibus. III. 400.
 Memus (*Marcus-Antonius*) procurator: Pado in novum alveum derivando praeficitur. III. 302. Urbanae securitatis cura illi demandatur. 348.
MEMUS (*Marcus-Antonius*) ejus ad principatum evectio, & elogium. III. 465.
 Menapii: multorum principum armis petuntur. III. 423. & seqq. 427.
 Mendocius, coronae praefidii praefectus: Turcas fundit. I. 387.
 Mendoza (*Bernardinus*) Neapolis prorex. II. 82.
 Mendoza (*Didacus-Urtadus*) Caroli v. ad Venetos orator: de pacis turcicae agitatione, cum paribus conqueritur. I. 545. 566. 579.
 Mendoza (*Innicus*) Philippi apud Venetos orator: cur Alberti tantum Austriaci nomine, patribus pacem cum Batavis initam significaverit. III. 244.
 Mendoza (*Joannes*) Inojosae marchio: Mediolani gubernator. III. 473. Ejus adversus Mantuanum bellici apparatus. 482. Controversia inter Mutinenses & Lucenses componit. 493. Ejus in Sabaudum bellici apparatus. 499. 511. Pacis conditionibus inter Sabaudum & Mantuanum non assentitur. 503. Monteni Baldonem occupat. *ibid.* Astam oppugnat. 515.
 Mendoza (*Petrus-Gonzalez*) Caroli v. ad Venetos orator. I. 418.
 Mendoza (*Rodericus*) hispanicarum navium praefectus. II. 545.
 Meninx (*le Gerbe*) ab Hispanis capit. II. 157. A Turcis recipitur. 158.
 Menochius (*Jacobus*) in patavino gymnasio canonici juris professor. III. 22.
 Mensa publica nummaria: s.c. instituitur. III. 61.
 Mercurialis (*Hieronymus*) ejus, de veneta lue, sententia. II. 626.
 Mercurii dux, caesareani exercitus in Pannonia imperator: frusta nititur Canisio optulari. III. 271. Albam-regalem capit.*261. Ejus obitus. *267.
 Metae (*Metz*) ab Henrico ij. occupantur. II. 47. A Carolo v. frusta invaduntur. 56.
 Michael-Antonius, Salassiorum princeps: cum cataphractis equitibus a Francisco j. in Italiā mittitur. I. 186. In Italiam advenit. 194. Foederati copiis praefectus, ab obsidione neapolitana recedit. 282. Aversam caesareanis dedit. 283.
 Michael ex d. Michaele: ejus opera in Corcyra munienda. I. 461.
 Michaelinus: quis fuerit, ejusque caedes. II. 61.
 Michaelis arx in Melita: a Turcis frusta oppugnatur. II. 212.
 Michaelius (*Aloysius*) sapiens continentis. III. 53.
H. Mauroensi T. III.
- Michaelius (*Augustinus*) primus Capellae praefectus. III. 106. Sinus hadriatici praefectus: Magdalenanam Austriacam Tergesto Anconem dicit. III. 406. Cretae praetor: Urceis novis praeficitur. 479.
 Michaelius (*Dominicus*) trierarchus. I. 523.
 Michaelius (*Fransicus*) litorum venetorum munitiones procurat. II. 407.
 Michaelius (*Franciscus*) fisci advocatus: legatur in Istros, ad controversias de finibus inter Austriacos & Venetos dirimendas. I. 613.
 Michaelius (*Hieronymus*) Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.
 Michaelius (*Joannes*) orator ad Maximilianum. II. 16. 42. Ad Mariam, Angliae reginam. 61. Ad eamdem & ad Philippum regem. 68. & ad Henricum ij. hunc ad pacem hortatur. 131. Orator apud Franciscum ij. 148. Et apud Maximilianum: hunc frustra hortatur, ut foederi contra Selynum subscriptabat. 272. 347. Ad Carolum viiiij. orator. 529. Hunc hortatur ad concordiam cum Philippo ij. 530. Ad Henricum iij. in reip. finibus excipendum legatur. 590. Ad eundem in Gallianu orator. 622. Ad eundem atque ad Alencionium legatus. 651. & seqq. Ad Franciscum, magnum Etruriae ducem, orator. 661. Eques & procurator: Mariam Austriacam, Augustam, in venetiis finibus excipit. 680.
 Michaelius (*Jo.Baptista*) sanitatis curator, mititur in Illyricum. III. 403.
 Michaelius (*Lucas*) legatus, Cydoni praeficitur. II. 264. Ejus industria in cogendis remigum supplementis. 299. Turcas profligat. 395. Sunimus Creatae praefectus. 581.
 Michaelius (*Mapbaeu*) doctor, eques, procurator: operam opesque suas, ad turicum bellum, reip. desert. I. 504.
 Michaelius (*Mapbaeus*) rem frumentariam in Vicetinis & Veronensisibus. III. 358. item in Patavinis & Rhodiginis procurat. 403.
 Michaelius (*Marcus*) trierarchus. II. 193.
 Michaelius (*Melchior*) Illyrici cum imperio legatus. I. 540. Corcyrae cum imperio praefectus. II. 114. Procurator: ad Pium iiij. orator. 153. Classis imperator. 211. Utini muniendi provincia illi demandatur. 229.
 Michaelius (*Thomas*) trierarchus. II. 193.
 Mignanus, militum magister: pro Tamasso pugnans, cadit. II. 441.
 Milledoniūs (*Antonius*) scriba. II. 206.
 Minius (*Marcus*) ad Franciscum j. orator. 316. Carolum v. excipit, in Italiam redeuntem. 378. Ad Paullum iiij. orator. 401. Consilii sapiens: ejus concio. 470.
 Minutius (*Andreas*) Bajoariae ducis ad Venetos orator. I. 380.
 Mirandula: a pontificiis obsidetur. II. 30.
 Miranum: ab Uscocchis captum diripitur. III. 127.

Mocenica navis: a turcis capitum . II. 399.
Mocenicus (*Aloysius*) eques: ad Hadrianum vj. orator . I. 33. Consiliarius: agit de legibus pacis cum Caesaris oratoribus . 64. Dissuadet Senatui foedus cum Galliae rege . 107. Tum Ravenae & Cerviae restitucionem . 260. Consilii sapiens: probat patribus Francisci j. de invadenda Hispania consilium . 299. Ad Paullum iij. orator . II. 152. Ejus in Amulum cardinalem inveftiva . 198. Ad Maximilianum orator . 207. Legatus in continenti cuni imperio: reip. oppida & arces inviſit . 216. Procurator: Utini muniendo provincia ipsi demandatur . 229. Principatus competitor . 239.

MOGENICUS (*Aloysius*) dux creatur . II. 284. Cives hortatur ad patriae opitulandum . 392. Murianum , obvius Henrico iij. procedit . 591. Ejus elogium . 594. Regeni monet , ut Galliae dissidia componat . ibid. Adamante eximio a rege donatur . 595. Ejus, pestilentiae tempore , constantia . 626. Civium omnium nomine aedem vovit Christo Redemptori . 632. Ejus obitus & elogium . 642.

Mocenicus (*Aloysius*) cenetenensis episcopus . III. 193.

Mocenicus (*Aloysius*) ad dirimendas inter remp. & Ferrarienses de finibus controversias , legatur . III. 219.

Mocenicus (*Franciscus*) trierarchus . I. 523. Pugnans cadit . 531.

Mocenicus (*Joannes*) triumvir quaesitor . II. 359. Ad Sabaudiae ducem , deinde ad Henricum iij. orator . III. 57. Henrico iij. partum Galliae regnum gratulatur . 87. 103. Procurator , Cretae legatus cum imperio: toti regno , fame & peste laboranti , succurrerit . 132. Ejus oppida communis . ibid. In continenti legatus cuni in imperio . 229.

Mocenicus (*Joannes*) trierarchus: ejus triremis naufragium . II. 414. Res hostium explorat . 533. Zacynthum mittitur , ad subvehendas ad classem onerarias naves , bellicumque apparatum . 551. Milites ex navis naurocena naufragio , cum armamentis & machinis , recuperat . 563. Corcyrae praest . 596.

Mocenicus (*Joannes*) apud Clementem viij. orator . III. 274. Orator ad Achomatem . 296. Ejus legatio . 298. Ad Leonem xj. 306. & ad Paullum v. orator . 308. 417.

Mocenicus (*Lazarus*) ad Alsonsum Ferriensem orator . II. 152.

Mocenicus (*Leonardus*) quaesitor in continenti , ultra Mincium . III. 452. 454. Quinquevir legibus corrigendis . 497.

Mocenicus (*Petrus*) ad Carolum v. orator . I. 465.

Mocenicus (*Philippus*) ad Sabaudum orator . II. 152. Tamassi archiepiscopus . 154. Ejus

in patriam liberalitas . 231. Mocenicus (*Thomas*) orator ad Suleimanum : I. 355. Ad Paullum iij. 401. Iterumque ad Suleimanum . 430. Praeconsultoribus adjunctus . 432. Suadet pacem cum Suleimano . 492. Classis imperator . 540.

Modoetia (*Monza*) a Gallis occupatur . I. 81. A foederatis recipitur . 182. A Sfortiacapta , a Leva recipitur . 216.

Moesiae praefectus: ejus in remp. & mutua reip. in ipsius liberalitas . I. 549. Cum rep. inducias facit , asportandique frumenti facultatem Venetis annuit . 577.

Molartius (*Ernestus*) Budae agit de pace inter Rodulfum & Achomatem . III. 311.

Moletius (*Josephus*) mathematicus . III. 16.

Molinarius (*Jacobus*) Rhaetorum ad Venetos orator. Senatui foedus renunciat . III. 464.

Molinus (*Aloysius*) Tarvisii episcopus: Clementis in Caesarei Atestinum anathema promulgat . III. 233.

Molinus (*Dominicus*) pugnans ad Echinadas , cadit . II. 488.

Molinus (*Franciscus*) orator apud Sabaudum . II. 623. Ad Philippum iij. orator . III. 248. Eques , procurator: ad Leonem xj. 306. & ad Paullum v. orator . 308. Sapiens consilii: Joeusam cardinalem domo ad collegium deducit . 375. Senatus nomine , eunidem inviſit Romam proſecturum . 378. Senatus nomine , publicum dolorem ex Henrici iij. caede Sciampignio oratori testatur . 441. Sinus hadriatici praefectus: ejus ad Gauri sinum gesta . 460. Asulae praeficitur . 479.

Molinus (*Marcus*) trierarchus . II. 533. Clavis legatus: in sinum hadriaticum adversus Uscochos evocatur . III. 186.

Molinus (*Marinus*) Albonae praetor: Uscocchos ab oppido repellit . III. 251.

Molinus (*Nicolaus*) reip. nomine , Florentiae interest desponsationi Mariae Mediceae cum Henrico iij. & baptismati filii Ferdinandi , magni ducis Etruriae . III. 275. Apud Jacobum , regem , orator . * 278. 280.

Memorantius (*Annas*) regiarum copiam in Gallia imperator: pugnans cadit . II. 238.

Monaldechius (*Agostinus*) reip. militum praefectus: Pii v. iussu datur in custodiam II. 358.

Moncata (*Hugo*) hispaniae classis praefectus . I. 99. A Carolo v. ad Clementem vij. legatus mittitur . 170. Roma discedit . 172. Coluninenses in Clementem instigat . 185. 192. Una cum iisdem Romanum diripit . 192. Foederatos ad Neapolim aggressus , funditur . 204. Strenue Neapolim propugnat . 205. Lanjojo proregi sufficitur . 251. Pugnans cadit . 277.

Moncata (*Michael*) a Joanne Austriaco ad senatum legatur . II. 416. In Navarini op̄pugnatione . 556.

Mon-

- Mongaa (*Macinius*) ejus navis a turcis demergitur. II. 531. Neocastrum propugnat. 559.
 Monlucius (*Blasius*) Francisci j. apud Venetos orator. I. 612. Ad Farnesios & ad Julium iij. orator. II. 26.
 Monopolis: a Vasto frustra oppugnatur. I. 308. & seqq.
 Mons-Baldo: ab Hispanis occupatur. III. 503.
 Montacutius (*Bernardinus*) reip. militum praefectus. I. 317.
 Montebellius (*Julius*) ad Monopolis praesidiū mittitur. I. 291. Ejus virtus in tuedo Monopolis 308.
 Montecuculus (*Alfonso*) ejus obitus. III. 400.
 Montecuculus (*Aloysius*) Caesaris Atestini ad remp. orator. III. 222.
 Montecuculus (*Dosderius*) quingentorū peditum in classe Veneta praefectus. II. 535.
 a Monteveteri (*Julius*) Lignani munitiones complanat. I. 589.
 Montiūni (*Mons*) a Ludovico Nassovio capitur. II. 528.
 Montius (*Baldinus*) Camerinum a Julio iij. fratre accipit. II. 12
 Montius (*Ferdinandus*) cypriae Florentinorum expeditionis praefectus. III. 400.
 Montius (*Franicus*) duum millium militum Etruscorum duxor, ad Ferdinandi, Mantuae ducis, subsidium mittitur. III. 479.
 Montius' (*Horatius*) Guidi-Ubaldi, mathematici fil. militiae venetae in Istris praefectus. III. 466.
 Montius (*Jo. Baptista*) pontificiarum copiarum imperator. II. 20. Bononiam ubetur se conferre. 22. Ejus caedes. 46.
 Montius (*Jo. Baptista*) suminius venetorum perditum praefectus III. 56. Cretenses arcis s. c. invisi. 74. De construendae Palmae situ consulit. 169. 198. Brixianae militiae praeficitur. 279.
 Montius (*Jo. Maria*) Vide: Julius iij.
 Mora (*Philippus*) agriensis episcopus, Ludovici Ungariae regis ad Venetos orator: reip. auxilia in turcas implorat. I. 26.
 Morbenium: a Mussii praefecto occupatur. I. 365. Rhaeticis restituitur. 366.
 Morbenius nōns: ejus viae a Venetis ex Rhaetiā in fines Bergomensium sternuntur. III. 289.
 Moriconius (*Robertus*) Margaritini suburbia capit. II. 297.
 Moronus (*Hieronymus*) I. 39. 83. Pecuniam afferit in exercitus caesareani stipendia. 123. Davalum a Carolo v. nititur alienare. 141. Davali jussu in custodiam traditur. 149.
 Moronus (*Jo. Baptista*) cardinalis: concilii tridentini praeses. II. 198. Ad Ferdinandum imp. legatus. 200. Concilii decretis subscribit. 205. Pontificatus competitor. 218. Conditiones foederis, a Pio v. conscriptas, car-
- dinarium collegio proponit. 337. Hispanos cardinales ad foedus hortatur. 339. Genuam a Gregorio xij. legatur, ad ejus reip. conponenda dissidia. 616.
 Mosca (*Ludovicus*) a Mantuae duce e suis finibus jubetur excedere. III. 351.
 Moschenizza: ab Augustino Canilio frustra invaditur. III. 466.
 de Muglitio (*Antonius*) Pragensis archiepiscopus: Ferdinandi Caesaris ad tridentinam synodus orator. II. 176.
 Muleasses: tunetano regno ab Hariadeno ejicitur. I. 398. A Carolo v. regnum recipit. 411.
 Murmurus (*Emanuel*) epirotarum equitum praefectus. II. 294. Ejus virtus in Soppoti expugnatione. 295. Soppoto praeficitur. ibid. Strenue oppidum tuetur. 331. Ad Cardichium a turcis funditur. 381. Turcarum captivus. 401.
 Murmurus (*Georgius*) Baphum piratam capit. II. 408.
 Mussolinus pirata: ejus trirenis a Hieronymo Cornelio capitur. III. 496.
 Mustaphas, Suleimani fil. a senatu globus geographicum, per legatum, petit. II. 60. Ejus caedes. 61.
 Mustaphas pirata: a Christophoro Canilio profigatur. II. 193.
 Mustaphas: Amurathis ad Venetos orator. II. 60r.
 Mustaphas, aga: Achomatis ad Venetos orator. III. 297.
 Mustaphas: turcicae classis duxor. II. 157. Terrestrium copiarum in melitensi expeditione imperator. 211. Selymuni ad cypriam expeditionem instigat. 258. 262. Terrestrium copiarum in ea expeditione imperator. 300. Selymo suadet, ne ad eam dent se conferrat. ibid. Tenon frustra aegreditur. 301. Ad Cyprus appellat. 303. Quas vires ad eam expeditiōē attulerit. 305. Leucosiani oppugnat. 306. & seqq. & expugnat. 316. Tamassum oppugnat. 321. 394. & seqq. Ejus in Venetos ac Tamassenses perfidia & crudelitas. 468. & seqq. Byzantium redit. 471.
 Mutatius (*Jacobus*) trierarchus: in Scardonae expugnatione praelians, cadit. I. 459.
 Mutatius (*Jo. Maria*) Cerines praefectus. II. 320. Turpiter oppidum turcis dedit. 321. Carceri perpetuo addicatur. ibid.
 Mutatius (*Marinus*) in piratas fortiter pugnat. III. 452. Spalati comes: salutis publicae curator. 496.
 Mutatius (*Nicolaus*) trierarchus: I. 523.
 Mutina: a Ferrariae duce occupatur. I. 30.

N

- Nadinuni: a turcis occupatur. I. 502.
 Naldus (*Babo*) Venetorum stipendiarius: in

- praelio ad Picciam. I. 40. Militum delectus habet. 317. 415. Corcyraeae militiae praefectus. 445.
Naldus (*Guido*) senatus in illum liberalitas. I. 235.
Naldus (*Joannes*) ad Ravennae praesidium mittitur. I. 226.
Naldus (*Paulus*) Corcyram praesidio mittitur. I. 446.
Nanius (*Augustinus*) sapiens ordinum. II. 27.
 Reip. nomine, Philibertum. Emanuele, Sabaudiae principem, ex sacro fonte suscipit. 61. Apud Paullum v. orator. 320. Reip. jura apud illum egregie tuerit. 325. 333. & seqq. Venetas revocatur. 344. Ad Ludovicum xij orator. 444. Et ad Matthiam imperatorem. 464. 495.
Nanius (*Baptista*) a senatu legatur ad dirimendas inter Venetos & Ferrarenses controversias. III. 460.
Nanius (*Federicus*) mortuo Augustino Barbardo, in pugna ad Echinadas sinistrum clavis cornu dicit. II. 488. In Illyricum legatus, adversus USCOCCHOS, mittitur III. 52.
Nanius (*Joannes*) Cremae legatus. III. 283.
Nanius (*Paulus*) Bergomi praefectus: legatus in castris. I. 11. Carolum v. reip. nomine in Venetis finibus excipit. 353.
Narnia: a caesareanis capta diripitur. I. 229.
Narniensis (*Sebastus*) venetorum militum praefectus. I. 50.
Nassius (*Simeon*) trierarchus: navigium turicum demergit. I. 439.
Nassovius (*Ludovicus*) Ejus importuna, Belgarum nomine, ad Margaretam Austriae postulata. II. 227. Valentianam & Montium occupat. 528.
Navale venetum: Ejus descriptio. II. 248.
 Incendium. 249.
Navarinum. *Vide*: Pylos.
Navarrus (*Petrus*) Ticinum cuniculis aggregatur. I. 37. Genuam subsidio mittitur. 44. Caesareanorum captivus. 45. Foderatae classis imperator designatur. 176. 188. Italicorum peditum praefectus: in Italiani cum Lautrechio descendit. 232. Aversa dedita, caesar eanorum captivus. 283.
Naugerius (*Andreas*) ad Carolum v. orator. I. 76. Carolo gratulatur ticinensem victoriam. 132. Apud eundem Carolum Sforiae caussam agit. 152. Ejus ad senatum literae de pacis tractationibus inter Carolum & Franciscum. 243. & seqq. Ad Franciscum j. orator. 299. & ad Ludovicani Francisci matrem. 305. Ejus obitus & elegium. 316.
Naugerius (*Bernardus*) orationem habet in Andreae Gritti, principis, funere. I. 539. Ad Carolum v. orator. 596. 598. 620. Ad Henricum viii. 596. 598. 620. Ad Henricum ij. 633. Ad Paullum iiiij. II. 74. Et ad Ferdinandum imp. 132. Sapiens continentis. 136. Ad Franciscum ij. 148. Ad veronensem episcopatum a senatu nominatus. 164. Cardinalis. 169. & Veronae episcopus renunciatur. 195. Tridentini concilii praeses. 198. Senatum nititur in cardinalium Amulium delinire. *ibid.* Subscribit concilii decretis. 205.
Navigium contra piratas exstructum, deniergitur. II. 146.
Nauplium (*Napoli di Romania*) a turcis frustra invaditur. I. 461. 500. Iisdem deditur. 578. 579.
Naxos: a turcis diripitur. I. 463.
Nea (*Nio*) a turcis capta diripitur. I. 462.
Neapolis: a Gallis terra marique obsidetur. I. 204. 269. & seqq. Ejus obsidio solvitur. 282.
Neapolitana Gallorum expeditio. I. 202. & seqq.
Neapolitanus (*Caesar*) ab Urbinate caeditur. I. 312.
Neocastrum, in Dalmatia (*Castelnuovo*) in legibus foederis reip. destinatur. I. 493. Ejus descriptio. 535. A Venetis capitul, ab Hispanis diripitur *ibid.* Ab Hispanis, contra foederis leges, occupatur. 537. Quibus conditionibus postea reip. ab iisdem deferetur. 558. A turcis expugnatur. 578. Frustra a Venetis oppugnatur. II. 521. & seqq.
Neocastrum, in Carnis (*Castelnuovo*) ab Austriacis duci Saxoniae oppigneratum. I. 590.
Neptunum. *Vide*: Antium.
Nicea, in Provincia (*Nizza*): ab Hariadeno occupatur I. 594.
Nicopolis, in Epiro (*Prevesa*): frustra a Grimanio patriarcha invaditur. I. 519. Ad illam foederatae & turcicae classium conflitus. 521. & seqq.
Nicopolis, in Pannonia: a Valaco direpta, incenditur. III. 197.
Nicosia. *Vide*: Leucosia.
Niger (*Dominicus*) a Paullo iiiij. ad Albae ducem legatur. II. 94.
Ninus (*Rodericus*). Caroli v. ad Venetos orator. I. 380.
Nix: immanis ejus vis Venetiis delapsa. III. 404.
Nobilis (*Vincentius*) Anconam a Julio iiij. avunculo accipit. II. 12.
de Nores (*Franciscus-Maria*) Leucosiae, Constantio propugnaculo praeficitur. II. 316.
de Nories (*Jacobus*) Tripolis comes: ejus in patriam caritas. I. 231. Pro Leucosia fortiter pugnans, interficitur. 316.
Novaria: a Gallis occupatur. I. 37. 79. Petrus-Aloysio Farnesio donatur. 514.
Novegraduni, in Dalmatia: veneto praesidio firmatur. II. 287.
Novegradum, in Pannonia: a caesareanis occupatur. III. 181.

Novellus (*Jacobus*) coreyraeae militiae praefectus : ejusobitus. I. 445.
Novellus (*Jacobus*) Senatus scriba. II. 29.
Novium, in Liburnis : a Joanne Bembo capit. II. 237.
Novocomensis (*Joannes*) militum praefectus : Coreyram praesidio mittitur. I. 385.
Novum-Comum : a caesareanis occupatur. I. 22. Abruunt illud caesareani Francisco Sforiae tradere. 184. A Sforia recipitur. 360.
Numisma publicum, Palmae fundamentis inuestum. III. 170.
Nummi aerei adulterini. III. 294.

O

Obroatium : frustra a Venetis oppugnatur. I. 459. A Venetis occupatur. 505.
Octobonus (*Marcus*) Senatus scriba : ad Daniae regem legatur. III. 109. & ad Caesarem Atestinum. 222. Decenvirum scriba : senatus nomine Brandolinum & Saracenum Fraxineo, Gallo oratori, tradit. 389.
Odescalcus (*Joannes-Petrus*) a Pio v. ad Joannem Austriacum internuncius mittitur. II. 476. Atque iterum a Gregorio xiiij. 519. Austriacum ad maturandam in orientem proficationem sollicitat. 526.
Offredius (*Offredus*) Clementis viij. apud Venetos internuncius. III. 274.
Offredius (*Pyrrhus*) Albae ducis nomine, Paullo iiiij. bellum indicit. II. 95.
Olchinium (*Dulcigno*) frustra a turcis oppugnatur. II. 291. Iterum invaditur. 399. 402. Occupatur & diripitur. 403.
Oranum : frustra a turcis oppugnatur. II. 201.
Orembejus, major turcarum interpres : de pace cum Marco-Antonio Barbaro agit. II. 571.
Oricellarius (*Annibal*) Paulli iiij. ad Henricum ij. legatus. II. 83. Caroli viii. ad Venetos orator. 237.
Ormanetus (*Nicolaus*) Gregorii xiiij. ad Carolini viij. legatus. II. 529.
Offatus (*Raimundus*) Henrici iiij. ad Clemensem viij. orator. III. 200. Remensis episcopus, ad remp. orator : fancitam inter reges pacem senatus significat. 242.
Ostia : ab Hispanis occupatur. II. 99. A Strozio recipitur. 108.
Ostrovizza : a turcis occupatur. I. 98.
Ottolengum : crudeliter & sacrilege ab Helvetiis diripitur. I. 19.

P

Paceus (*Richardus*) Henrici viij. ad remp. orator. I. 56. 122.
Pacius (*Antonius*) Vide : Pucius.

Pajensis (*Georgius*) trierarchus. I. 523.
Padavinus (*Io. Baptista*) senatus scriba : ad Olivarium, Siciliae proregeni, III. 187. ad Franciscum Vaudemontium, in Lotharingiam, 279. & ad Rhaetos, legatur. * 286. Illos ad foedus cum Venetis allicit. * 286. & seqq. Iterum ad eosdem legatur. 294. Venetas reddit. 315. Altera ejus in Lotharingiam ad Vaudemontium legario. 369. 382. & seqq. Senatus ad eum literae. 383. Milites in Helvetiis jubetur conscribere. 384. Dein conscriptos dimittere. 395.
e Padilia (*Franciscus*) Sabando praecipit Philippi iij. nomine, ut Mantuano ablata restituat. III. 487.
e Padilia (*Garzias*) ejus cum Sforia tractationes, Caroli v. nomine. I. 328.
Padus : a venetis actuariis avertitur. III. 265. 301. & seqq.
Palatinus (*Alfonsus*) Cerines militum praefectus : turpiter oppidum turcis dedit. II. 320. Carceri perpetuo addicitur. ibid.
Palatinus (*Franciscus*) trierarchus. I. 523.
Paleottus (*Gabriel*) cardinalis : pontificatus competitor. III. 124. 126. 145.
Palianum : a Carafaeis occupatur. II. 83. Ejus principatus Joanni Carafae tribuitur. 89. A Marco-Antonio Columna obsidetur. 109.
Palladius (*Andreas*) Redemptoris aedem construit. II. 463.
Pallavicinus (*Christophorus*) Hispanis, Coronem, sert subidia. I. 387.
Pallavicinus (*Io. Ludovicus*) a Francisco j. ad Cremonam occupandam mittitur. I. 125. Casale majus occupat. ibid. Caesareanorum captivus. 126.
Pallavicinus (*Sforia*) Ferdinandi copiarum praefectus in Pannonia. II. 41. Lippami caput. ibid. Ejus in Dacia res gestae. 41. 42. Georgium cardinalem interficit. 42. Turcarum captivus. 56. Peditatus veneti praefectus. 104. Coreyram munit, summusque militiae praefectus creatur. 147. Bergonio maniendo praeficitur. 171. De Utino muniendo a senatu consultitur. 229. Summus in Illyrico militiae praefectus. 231. Summus universae militiae praefectus. 265. Frustra Margaritimum aggreditur. 296. Turcam classem agrediendam censet. 326. Quibus infortuniis agitatus, Venetas appulerit. 333. Bergomum praesidio mittitur. 587. Otingentos milites jubetur conscribere. 637. Ejus obitus. III. 56.
Palma : ejus construendae senatus consilia. II. 216. 219. III. 159. 161. 272. & seqq. Ejus situs descriptio. 169. & construacio. 170. 198. Ei nascenti Clemens viij. apostolicam benedictionem impertit. 171. Ad eam construendam pecunia ex vestigalibus congeritur. 198.

- Pancirollus (*Guidus*) civilis juris in patavino gymnasio professor. III. 22.
- Pandolfinus (*Petrus*) Cosmi j. ad Venetos orator. II. 111.
- Papacauila (*Arturus*) II. 104.
- Papia. *Vide*: Ticinum.
- Paraidiserius (*Georgius*) turpiter dediti Canisii poenas capite luit. II. 202.
- Parga: a turcis occupatur. II. 330. & seqq.
- Illam Sebastianus Venerius munit. 381.
- Turcae diruunt. 398.
- Parma: a Columna capta, diripitur. I. 14. & seqq. Ab eodem occupatur. 22 Frustra a Gallis oppugnatur. 30. Petro-Aloysio Farnesio traditur. 615. A caesareanis obsidetur. 631. Frustra ab Octavio Farnesio invaditur. II. 7. A Gonzaga obsidetur. 17.
- Paros: Sagredae genti subiecta insula. I. 463.
- A turcis occupata diripitur. *ibid.*
- Paruta (*Andreas*) dirimendis inter Venetos & Ferrarienses controversis de finibus, a senatu legatur. III. 461.
- Paruta (*Hieronymus*) Teni praefectus: strenue turcas repellit. II. 301.
- Paruta (*Faullus*) ejus historia commendatur. II. 253. Controversias de finibus, inter Venetos & Austriacos, componit. III. 106. Brixiae praefectus: ad Clementem viij. orator. 150. Clementi senatus consultum de Palma construenda significat. 171. Ejus prudenter dicta & facta, ad mitigandum ejusdem animum, ob res cenenenses in reniperturbatum. 193. & seqq. Eudem hortatur, ut Henricum iij. in gratiani recipiat. 199. Eques, procurator: ad Clementem Ferrariam profectum legatur. 239. Et ad Austriacos principes, per reip. fines iter habentes. 246. Ejus ad Philippum iij. legatio, & obitus. 248.
- Paschalicus (*Aloysius*) in Laucadiis oppugnationes castris praeficitur. II. 505.
- Paschalicus (*Augustinus*) Butuae praetor: opidum deserit. II. 404.
- Paschalicus (*Antonius*) ad Echinadas pugnans, cadit. II. 492.
- Paschalicus (*Franciscus*) ordinariorum militum legatus. I. 317. Classis legatus. 373. 473. In Cretam mittitur. 464. 477. A Dra-gute in fugam conjicitur. 576.
- Paschalicus (*Joannus*) annonae curator in Veronensisbus. III. 403. Legatus & quaesitor in oriente. 463.
- Paschalicus (*Philippus*) cretensis custodiae praefectus: quatuor Melitenium triremes capit. III. 26. Cretae fame & peste laboranti succurrit. 132. In Illyrico legatus cum imperio: Senniam obsidet. 268. In urbem reddit. 271. Corcyrae legatus. 357. 359. Classis legatus cum imperio. 404. Legatus in Carnicis cum imperio: dissidia civilia compri-
- mit. 415. Quaesitor in continenti circa Mincium. 452. Illyrici, Epiri, & Istriae legatus, cum summo imperio in hadriatico sinu. 468. Ejus elogium. 469. in Uscochios proficisciatur. 480. 481. Senniam obsidet. 494. Reditum in patriam impetrat. 498.
- Paschalius (*Carolus*) Henrici iij. ad Rhaetos orator: eorum foedus cum rep. nititur abrumper. III. * 288. 464. Concitat Rhaetos adversus Hispanos. 370. Liber ejus de coronis. 464. Quare nonini veneto infensus. *ibid.*
- Patavini jurisconsulti: in causa repudii Catharinae uxoris, contra Henricum viij. sententiam ferunt. 382.
- Patavinus (*Hieronymus*) reip. militum praefectus. I. 272.
- Pathmos: ab Hariadeno capta, diripitur. I. 462.
- Patrae: ab Auria occupantur. I. 377. A Petro Toletano diripiuntur. III. 198.
- Patricii quindecim ad Delmatiam tuendam a senatu mittuntur. I. 502.
- Panillus iij. ejus creatio. I. 401. Renuit subscribere foederi inter Carolum v. & italicos principes iecto. 402. A Guido-Ubaldo, Urbinate, Camertium ducatum repetit. 406. 539. Frustra contendit, ut Auria se venuetae classi conjungat. 456. Senatui pecuniam a sacerdotibus exigere permittit. 510. Nicæ cum Carolo v. & Francisco j. agit de pace inter christianos principes, & de foedere in turcas. 510. & seqq. Remp. hortatur ad pacem cum Suleimano. 551. Frustra remp: ad foedus contra Carolu n sollicitat. 593. 632. Ejus cum Carolo Buxeti colloquium. 595. Parmam & Placentiam tradit Petro-Aloysio Farnesio. 615. Carolo auxilia mittit adversus protestantes. 617. Ejus obitus & elogium. II. 7.
- Paulus iij. ejus creatio & elogium. II. 74. Ejus animus in Carolum v. infensus. 80. Columnenses insequitur. 83. 89. Cum Henrico ij. in Carolum percudit foedus. 83. 84. Per Commendonum legatum a senatu openo contra Hispanos petit. II. 96. Neapolitan regni pensionem recipere ab Hispanis renuit. 111. Venetis se susque res commen-dat. 113. Ferdinandi electionem ad imperium ratam non habet. 132. Nepotes dignitatibus exutos, Roma expellit. 149. Ejus decretal, ut episcopi ad suas ecclesias proficiscantur. 150. Atque ut religiosi in suis coenobiis coerceantur. 151. Ejus obitus, romanique populi furor in ejus monumen-ta. *ibid.*
- Paulus v. ejus creatio & elogium. III. 307. In suos electo es minus liberalis. 308. De ejus vita consuluntur a cognatis astronomi. *ibid.*

- ibid.* Quasdam leges abrogari, vinclisque sibi tradi a senatu postulat. 320. 322. 332. & seqq. Excommunicationis & interdicti in Venetos decretum emittit. 340. Causae irarum in Venetos. 340. Ad bellum se comparat. 357. 361. 363. Lotharingum hortatur, ne Venetis delectum militum permittat. 383. Franciscum Vendramenum, Venetiarum patriarcham, inaugurat. 412. Clementis viii. decretum confirmat, de venetis patriarcha romana profectione eximendis. *ibid* Scipionem cardinalem, nepotem, Vangadisae abatem nuncupat. 416. Ejus, contra Jacobi regis juramenti formulam, ad Anglos literae. 419. Christianos principes pacare nititur. 438.
- Paungartnerus (*Augustinus*) Bajoatiae ducis ad tridentinam synodum orator. II. 176. Venetos oratores in synodo praesere contendit. 180. 181.
- Pax: inter Carolum v. & Venetos. I. 64. 67. 71. & seqq.
- _____ inter eundem & Franciscum i. I. 315. 318. 323. 608. & seqq.
- _____ inter eundem & Venetos. 243. & seqq.
- _____ inter eundem & Italiae principes. I. 335. 341. & seqq.
- _____ inter Angliae & Galliae reges. I. 622.
- _____ inter Carolum & protestantes. II. 52.
- _____ inter temp. & Suleimanum. I. 544. 562. 578. & seqq.
- _____ inter eamdem & Selynum. II. 571. & seqq.
- _____ inter Paullum iiiij. & Philippum ij. II. 113.
- _____ inter Philippum ij. & Herculem Ferrariensem. II. 122.
- _____ inter eundem & Henricum ij. II. 141.
- _____ inter Maximilianum & Selynum. II. 235.
- _____ inter turcas & persas. III. 127. 128.
- _____ inter Henricum iiiij. & Carolum-Emmanueli. III. 278.
- _____ inter Clementem viij. & Caesarem Atestinum. III. 236.
- _____ inter Henricum iiiij. & Philippum ij. III. 240. & seqq.
- _____ inter Rodulfum & turcas. III. 217. * 268. 297. 310. 402. 408.
- Pax inter Sabaudiae & Mantuae duces. III. 484. 488. Abrumpitur. 489. Ad novas conventiones devenitur. 501. Illis abnuit Inojoja subscribere. 503. Novae conditiones ab Hispanis afferuntur. 513. & seqq. De iis conditionibus variae habentur in senatu disceptationes. 515. & seqq. Ea tandem confitetur. 520. 521.
- Pazzyius (*Io. Franciscus*) curi senatu agit, de Marano reip. tradendo. I. 598:
- Peghellijs (*Andreas*) a Ferdinando legatur, ad componendas inter ipsum & temp. de finibus controversias. II. 204.
- Pegolotta navis, ad Cataganam naufraga, aegre cum nercibus ab Olivario prorege negotiatoribus venetis restituitur. III. 187.
- Peuna (*Caesar*) in Neocastri oppugnatione. II. 523. Nongentoruni peditum in classe veneta praefectus. 535.
- Pennius (*Ludovicus*) reip. stipendia facit. II. 391. Ad Malgaritini expeditionem proficitur. 500.
- Pepulus (*Fabius*) cum nobilium militumque manu Venetis opitulatur. II. 407. Mille trecentorum peditum in classe veneta praefectus. 535.
- Pepulus (*Hugo*) Sartirassi praefectus: Una cum oppido a caesareanis capitul. I. 90. Florentiorum militum praefectus: pugnans capitul. 278.
- Percius (*Thomias*) ejus in Jacobum regem conjuratio. III. 312. & seqq.
- Perenottus (*Antonius*) Granvellanus, cardinalis: in sacro collegio in Venetos invehitur. II. 269. Neapolis prorex. 367.
- Perenottus (*Nicolaus*) Granvellanus: a Carolo v. praeficitur tractationibus pacis inter ipsum & Italiae principes. I. 336. & seqq. Ejus conditionibus, Caesaris nomine, subscritbit. 345.
- Peresius (*Aleystus*) Medina-sidoniae dux, hispanicae classis imperator: ab Anglis profligatur. III. 69.
- Perettus (*Felix*) Vide: Xystus v.
- Persaruni rex: ejus ad temp. legatio. III. 291.
- Persicarum rerum enarratio, ejusque gentis bella cum turcis. II. 638. 645. 661. III. 131. 297. & seqq.
- Perfius (*Hieronymus*) ejus opera Vercellenses caesareanis accedunt. I. 90.
- Pertaus: turcicae classis imperator. II. 393. Cum classe proficitur in Cretam. 395. Ad Cydoniam a Venetis repellitur. *ibid*. Rhitynim diripit. 396. Zacynthon frustra adoritur. *ibid*. Olchinum occupat & populatur. 402. tum Antibarim, 403. & Butuam. 404. Halis clam inimicus: ejus de conferendo paelio sententia. 483. Medium aciem in paelio ad Echinadas ducit. 484. Fortiter pugnat. 489. Fugani capit. 490.
- Perusia: a Baleoniis occupatur. I. 32. A Vastio recipitur. 340.
- Perusinus (*Felix*) Monopolini praesidio mititur. I. 308.
- Pestilentia: Mediolani. I. 92. 101. In foederatorum castris ad Neapolim. 278. Venetiis. II. 103. 617. 624. & seqq. 643. In Creta. III. 133. In Carnis. 149. In Istris. * 260.

- . In Spalati finibus . 402. 496. In Germania & Bossina . 496.
Pestilentia jumentorum . III. 268.
Pestum : a Ferdinandi copiis occupatur . I. 581. A turcis recipitur . *ibid.* III. 299.
Petretinus (*Vitellor*) trierarchus . I. 523.
d. Petri abbas, trierarchus : pugnans, cadit . I. 520.
Petrovichius, Temisvari comes : ejus cunivariensi episcopo dissidia . II. 15.
Philibertus, Arausisionensis princeps (*Principe d'Oranges*) caesareanis copiis se adjungit . I. 201. Roma illas educit . 266. Neapolis prorex . 278. Aquilam & Amatricem recipit . 308. Spoletum cum copiis contendit . 321. Etruriam invadit . 340. Ejus obitus . 341.
Philibertus, Caroli-Emanuelis Sabaudiae duces fil. a patre in Hispaniam mittitur, mox revocatur . III. 425.
Philidonus (*Danesius*) senatus mediolanensis praeses : arbiter controversiarum inter Bergomates ac Trivilienses, de Brenibo amne . II. 170.
Philippus, Caroli v. filius : a patre Hispaniarum rex renunciat . I. 595. A patre in Belgium vocatur . 635. Transit in Belgium . 637. Redit in Hispaniam . II. 29. Mariam Angliae reginam dicit . 68. Hispaniae regna a patre accipit . 85. Cum Henrico ij. inducias facit . 87. S. Quintinum capit . 112. Herculi Ferrariensi bellum infert . 119. Elisabetham, Henrici ij. filiam, ducit . 141. Expeditionem numidicam decernit . 207. Ejus consilia de inquisitione in Belgium inducenda . 227. Venetis auxilia adversus turcas pollicetur . 271. Joannem Austriacum jubet, se foederatorum classi adjungere; sed illum vetat pugnani committere . 534. Praelium ad Echinadas improbat . *ibid.* Quo animo acceperit nuncium pacis a Venetis cum Selymo sanctae . 573. Captas naves reddi Venetis jubet . 612. 636. Vetat suos in oriente piraticam facere . 612. Ejus jura in Lusitaniae regnum . 665. 666. Eodem potitur . 667. 678. Philippum ex Anna Austria fuscipit . 678. Foederatis Galliae principibus favet . III. 54. 110. Ad Genevae occupationem adicit animum . 54. Dat perpetuo incolendas oratoribus Venetis aedes . 58. Aliae ejus in rem. benevolentiae significationes . *ibid.* Multa minaciter a Xysto adversus Henricum iij. petit . 112. 113. 119. Clementis in Caesarem Atestinum anathaema in neapolitani regni urbibus promulgari permittit . 233. Pacem cum Henrico iij. facit . 240. Ejus inorientis ad filium monita . 246. Ejus obitus & elogium . 247.
Philippus, Philippi ij. filius: ejus ortus . II. 679. Margaretam Austriacam dicit . III. 246. 248. 262. Ante regnum Carolus-Larentius nuncupatus, patri succedens, Philippus iij. vult nominari . 247. Ejus africana expeditio . 286. & seqq. Filiam fuscipit . * 261. Auxilia Paullo v. in ejus cum rep. dissidiis pollicetur . 354. Exhibit se dissidiorum eorumdem sequestrum . 356. 366. Quonodo interdicti tempore cum oratore veneto se gesserit . 357. Fuentano praecepit, ut copias cogat, pontifici militaturas . 367. Mauros Hispania ejicit . 426. Sabado praecepit, ut Mantuano ablata restituat . 487. Philippus-Emanuel, Sabaudiae princeps: ejus ortus . III. 61.
Pialis, turcicae classis imperator: hispanicam classem profligat . II. 157. Meningem recipit . 158. In melitensi expeditione classis imperator . 211. Chion occupat . 220. Hadriaticum sinum ingreditur . 221. Aternuni ac Diomedes insulas frustra adoritur . *ibid.* Classis imperio a Selymo exiuit . 240. Cum septuagintaquinque triremibus Rhodum proficiuntur . 292. Classis turcicae imperator in cypria expeditione . 300. Byzantium cum classe remeat . 329. Imperio exiuit . 393. Apuli-e oras populatur . 577.
Piccolomineus (*Alfonsus*) ecclesiasticas venetasque ditiones latrociniis infestat . III. 109. 125. Montis-martiani ducatu exiuit . 140. Piccolomineus (*Silvius*) etruscarum navium praefectus : Hipponei capit. & incendit . III. 406.
Picinardus (*Annibal*) Ticinum caesareanis tradit . I. 335.
Pignon : ab Hispanis occupatur . II. 207.
Pimentellus (*Alfonsus*) a Mendoza ad Ferdinandum, Mantuae ducem, mittitur, ut puellam Francisci ducis filiam ab illo repeatat . III. 491.
Pimentellus (*Didacus*) arcis mediolanensis praefectus . III. 451. Ejus cum senatu mediolanensi dissidia . *ibid.*
Pinarolum : a Scibotto occupatur . I. 415.
Pisanus (*Aloysius*) legatus in castris . I. 194. 202. Ejus, de ope Clementi obesse ferenda, sententia . 223. Clementi, senatus nomine libertatem gratulatur . 253. Ejus obitus . 279.
Pisanus (*Aloysius*) patavinus episcopus : cardinalis renunciat . II. 219.
Pisanus (*Andreas*) trierarchus . I. 523.
Pisanus (*Antonius*) duarum quinqueremium praefectus . III. 413.
Pisanus (*Fantinus*) trierarchus . I. 523.
Pisanus (*Franciscus*) cardinalis decanus : pontificatus competitor . II. 218.
Pisanus (*Joannes*) ad Franciscum j. orator . I. 357.
Pisanus (*Marcus-Antonius*) trierarchus . II. 360.
Pisanus (*Marcus-Antonius*) quaestor in continenti . III. 283. Pisa-

Pisanus (*Petrus*) Leucosiae consiliarius : ejus virtus in oppido tuendo. II. 318.

Pisanus (*Petrus*) trierarchus . II. 290. Ad Malgaritini expeditionem proficisciatur. 500.

Pisanus (*Petrus*) quinqueremis praefectus . II. 477.

Pisaurus (*Alexander*) classis legatus . I. 292. 297.

Pisaurus (*Andreas*) quinqueremis praefectus . II. 477.

Pisaurus (*Benedictus*) biremium , ad Benaci custodiani , praefectus . III. 374.

Pisaurus (*Franciscus*) orator ad Franciscum j. I. 259. & ad Clementem vij. 215.

Pisaurus (*Hieronymus*) legatus in castris . I. 43. Ad Clementem vij. orator. 85. Classis imperator . 297. Brundusium occupat. 310. Sapiens continentis : ejus sententia de legatis ad Carolum v. mittendis. 323. Censem , Flaminiae oppida Clementi non reddenda . 338. Ejus sententia de Insubrum rebus. 339. Carolum excipit , ex Germania redeuntem . 378. Iterum classis imperator . 432. Scardonam captam , diripit. 459. In patriam reddit . 477.

Pisaurus (*Hieronymus*) trierarchus . II. 402.

Pisaurus (*Jacobus*) censor : quaesitor in continentia aduersus nummorum adulteratores . III. 295.

Pisaurus (*Lucas*) trierarchus : cum piratis fortiter pugnat . III. 452.

Pisaurus (*Petrus*) ad Hadrianum vj. orator . I. 33. Procurator : ex castrensi legatione in patriam reddit . 95. Legatus iterum in castris . 104. Senatus nomine , foedus cum Lanojo progrege instaurat . 138. Jubetur a senatu , novos habere delectus . 168. Ad Lautrechium legatus . 229. Ab illo petit , senatus nomine , ut Alexandriam Sfortiae reddat . 237. Lautrechium frustra nititur a neapolitana expeditione deterrente . 240. Ejus obitus . 279.

Piscara . *Vide* : Aternum. Piscarae marchio . *Vide* : Davalus (*Franciscus - Ferdinandus*)

Piscaria : senatus decreto munitur . II. 10. III. 508.

Piscina (*Jacobus*) Caroli - Emanuelis ad Venetos orator : ejus laudes . III. 500.

Pitilianus (*Richardus*) Monopolim praesidio mittitur . I. 308.

Pius iiiij. ejus creatio . II. 152. Tridentinum concilium indicit . 153. 160. 166. Senatus jus quatuor eligendorum tribuit , quorum unum Tamassensem archiepiscopum renunciaret . 153. Marcum - Antonium Amulum Veronae episcopum designat . 162. Senatus jus tribuit quatuor nuncupandorum ad episcopatum veronensem . 164. Ejus in remp. voluntas . 165. Ejus aegritudo , & decretum de romano pontifice a cardinalibus tantum H. Mauroceni T. III.

eligendo . 197. Pet Naugerium cardinaliema nititur , senatum in Amulum delinire . 198. Ejus consilium de dimittendo concilio , armisque in haereticos capiendis . 199. Concilium absolvit & confirmat . 205. D. Marci aedes Romiae reip. largitur . 206. Ejus obitus & elogium . 217.

Pius v. ejus creatio & elogium . II. 218. Triremes a Venetis petit . 241. Eisdem cleri decumas negat . 242. Cardinales hortatur , ut Venetis ad cyprium bellum subsidia conserant . 267. Per legatos nititur , christianos principes foedere contra turcas jungere . 269. & seqq Ejus cum Maximiliano dissidia , ob titulum magni ducis Etruriae Consilio impertitum . 272. 283. 285. Marcum - Antonium Columnam pontificis triremibus praefecit . 293. Hispanos & Venetos ad foedus hortatur . 335. Columnam Venetias mittit , ut patres ad foedus hortetur . 364. Ejus obitus & elogium . 518.

Pius (*Albertus*) carpensi principatu a Carolo v. exsultur . I. 78. Clementis nomine , Franciscum j. a ticinensi praelio deterret . 121. Apud Clementem Francisci orator . 140.

Pius (*Leo*) Carpium occupat . I. 78.

Placentia : a caesareanis occupatur . I. 22. Frustra a Borbonio invaditur . 207. Petro - Aloysio Farnesio traditur . 615. A Ferdinando Gonzaga occupatur . 630.

Plovenius (*Caesar*) ejus in turcas virtus . II. 305. Lescaram diruit . ibid. Ejus in turcas erupcio & caedes . 312.

Polanus (*N.*) trierarchus : ad res hostiuni explorandasmittitur . II. 533.

Polanus (*Antonius*) trierarchus . I. 523.

Polanus (*Bernardinus*) trierarchus . I. 523.

Polanus (*Bernardinus*) Salinarum praefectus : Leucosiae strenue pugnans , cadit . II. 318.

Polinus (*Antonius* j. Francisci j. ad Suleimanum orator . I. 582. Suleimanum contra Carolum v. instigat . 585. Ejus in collegio contra Carolum invectiva . 586. Turcicam classem confundit . 594. Hariadenum in orientem redeuntem comitatur . 611.

Polus (*Reginaldus*) cardinalis : pontificis in Anglia legatus . II. 68. Ejus elogium . 69. in remp. voluntas . 70. & obitus . 139.

Pompejus (*Alexander*) quadringentorum petitum praefectus in Cretam mittitur . III. 130.

Pompejus (*Junius*) spalatensis militiae praefectus : frusta nititur Salonae opitulari . II. 405. Summus militiae praefectus in Illyrico: ejus irriti conatus ad Macarscam . 565.

a Ponte (*Antonius*) architectus : Rivoalti pontem exstruit . III. 145.

Pontius (*Nicolaus*) doctor , advocator communis : ejus pro Alexandre Contareno ad-

- versus collegam defensio . I. 579. 580. Utini locumtenens: ad Carolum v. orator . 585.
 596. Orator ad Julium iij. orationem gratulatoriam ad illum habet . II. 11. Ordinarius orator ad eundem . 27. Orator ad Franciscum ij. 148. & ad concilium tridentinum . 168. Reip. dignitatem , adversus Bajoarium oratorem , egregie ibi tuerit . 180. & seqq. Orator ad Pium v. cur id munus non obiverit . 219. Ad Gregorium xiiij. orator . 519. Ad eundem iterum : eum reip. placatum reddit . 576.
- PONTIUS** (*Nicolaus*) ejus ad ducatum evechio & elogium . II. 645. & obitus . III. 50.
- Portus** (*Albertus*) cataphractorum equitum turmae dux . III. 460.
- Portus** (*Hippolytus*) Corcyraeae militiae gubernator : ad Malgaritnum oppugnandum mititur . II. 500.
- Portus** (*Murius*) quadringentorum peditum praefectus in Cretam mittitur . III. 130. Ejus obitus . 131.
- Porus** (*Ludovicus*) senator mediolanensis : controversiarum inter remp. & Ferdinandum , romanorum regem , arbiter supremus . I. 384.
- Possevinus** (*Antonius*) ad Polonus & Moschos pontificius legatus . II. 685. Ejus obnuntiatio Nivernensi duci , Clementis viij. nomine . III. 175.
- Possidariae** comitatus : a turcis reip. conceditur , III. 635.
- Praelium** inter Gallos & caesareans ad Picoccam . I. 40. Ad Sessitem amnum . 93. Ad Ticinum . 123. & seqq. Et ad Landianum . 212.
- inter classem foederatorum & hispanicam , ad portum Delphinum I. 194. & seqq.
- inter hispanicam & Philippini Auriæ classem , ad Ursum promontorium . I. 276.
- inter christianam foederatorum & turcicam classem ad Echinadas . II. 486. & seqq.
- inter caesareanos & turcas ad Hattuanum . III. 208. & seqq.
- inter Hispanos & Allobroges , ad Astam . III. 520.
- Pragmatica de titulis in Hispania* . III. 57.
- Priolus** (*Aloysius*) Reginaldo Iolo , cardinali , amicissimus . II. 69.
- Priolus** (*Aloysius*) Bergomi praetor . III. 140. Morbenii vias ex Rhaetis in Bergomatum fines complanandas curat . 289.
- Priolus** (*Antonius*) ad Henricum iij. orator . III. 279. 282. 286. Procurator , urbanae securitatis cura illi a senatu demandatur . 348. Ferrariensem ducum aedes incolit . 374.
- Principatus competitor** . 465. **Legatus** in continente cum imperio . 479. In patriam redit . 506.
- Priolus** (*Constantinus*) sapiens ordinum . I. 498.
- Priolus** (*Daniel*) carceribus ad marcianum forum aedificandis praeficitur . III. 106.
- Priolus** (*Dominicus*) trierarchus . I. 523.
- Priolus** (*Franciscus*) Ascrivil praefectus: cum universa familia terraemotus ruinis obruitur . II. 203.
- Priolus** (*Franciscus*) Raspurgi praetor , & in Istria legatus . III. 466.
- PRIOLUS** (*Hieronymus*) dux creatur . II. 152. Ejus obitus . 239.
- Priolus** (*Hieronymus*) trierarchus : cum piratis fortiter pugnat . II. 452.
- Priolus** (*Jacobus*) trierarchus . I. 522.
- Priolus** (*Laurentius*) ad Carolum v. orator . I. 76. Ticinensem victoriam illi gratulatur . 132.
- PRIOLUS** (*Laurentius*) dux creatur . II. 103. Ejus obitus . 152.
- Priolus** (*Laurentius*) orator ad Cosnum , magnum Etruriae ducem , & Franciscum filium . II. 217. Apud Philippum ij. 581. Et apud Gregorium xij. III. 26. Ejus ad Gregorium oratio . 28. Patriarcha Venetiarum & cardinalis . 232. Edictum anathenatis in Caesarem Atestinum haud promulgat . 233. Ejus obitus . * 263.
- Priolus** (*Marcus-Antonius*) Sicensium molas & suburia diruit . I. 504.
- Priolus** (*Matthaeus*) s. Mariae Vangadisae abbas . III. 418.
- Priolus** (*Michael*) episcopus vicetus : ejus obitus & elogium . III. 295.
- Priolus** (*Petrus*) apud Henricum iij. orator . III. 353. Regi exponit italicum rerum statum . 370. Ad Philippum iij. orator . 481.
- Priolus** (*Vincentius-Maria*) trierarchus . II. 325. Strenue in turcas dimicans , interficiatur . 329.
- Procuratores** , collata in aerarium pecunia , creati . I. 432. 510. II. 392.
- Prodius** (*Franciscus*) ejus navigium ab Uscocchis capitul . III. 32.
- Protestantes Germani** : concilium petunt . I. 617. Bellum adversus Carolini v. gerunt . 618. & seqq. 627. In Carolini & Ferdinandum consilia ineunt . II. 38. 43. & seqq. Progressus magnos faciunt . 45. 50.
- Provanius** (*Prosper*) Jo. Sigismundi , Transilvaniae principis , ad remp. orator . II. 214.
- Provena** (*Jo. Baptista*) Caroli - Emanuelis apud remp. orator . III. 381.
- Pseudo-Sebastianus** , seu fictus Sebastianus , Lusitaniae rex : ejus rerum enarratio . III. 249. & seqq. * 266.
- Pucius** (*Antonius*) (*lege* : Pucius : non : Paciūs ,

cens, ut per errorem irrepit) Pistoriensis episcopus: Leonis x. legatus ad Helvetios. I. 7. Pontificiorum militum praefectus: Ferrarensi ad Finalem fundit. 18. Ad Francicum j. Clementis vij. orator: petit, ut ejus opera a senatu Ravenna & Cervia pontifici reddatur. 266.

Puteoli (Pozzuolo) a Venetis occupantur. I. 203.

Purlilium comes (Joanne-Sforzia) (conde di Forzia) Ferdinandi archiducis ad Venetos orator: ejus nomine, mutuam a senatu pecuniam petit. III. 309. 310.

Pylos (Navarino) a foederatis frustra oppugnatur. II. 551. & seqq. Ejus descriptio. 555.

Q

Quaesitores triumviri, adversus eos, qui in privatas & publicas rationes deliquerint. II. 359.

Quaesitores in continenti, adversus nummorum adulteratores. III. 295.

Quaesitores & legati in oriente. III. 463.

Quæva (Alfonius) Philippi iij. apud Venetos orator: Fuentani comitis nomine, Germanis militibus transitum in Italiam petit. III. 433. Ejus in Sabaudum investita. 515.

Quæva (Gabriel) Insubrum gubernator. II. 207.

Quinctini oppidum: ab Hispanis capitum. III. 111. 112.

Quirina navis: ejus naufragium. II. 202.

Quirini: Astypaleae domini. I. 462.

Quirinus (N.) cum piratis fortiter pugnat. III. 452.

Quirinus (Antonius) Pado in novum alveum derivando praeficitur. II. 302. Reip. causam, adversus Paulli v. anathemæ scriptis editis, egregie tuerit. 347. 361.

Quirinus (Benedictus) cretensis: patriæ laboranti summa caritate succurrerit. III. 132.

Quirinus (Daniel) trierarchus. I. 523.

Quirinus (Jacobus) trierarchus. I. 523.

Quirinus (Joannes) Astypaleam reficit. I. 462.

Quirinus (Jo. Antonius) ejus virtus in Tamassio propugnanda. II. 437. Ejus caedes. 469.

Quirinus (Jo. Baptista) in Leucadis expeditione prolegatus. II. 505. Strenue turcicam classen aggreditur. 539. Turcici tormenti globo idus, deinceps claudicat. 569.

Quirinus (Marcus) trierarchus. I. 523.

Quirinus (Marcus) cognomento Srenta: trierarchus, adversus piratas. II. 193. Classis legatus. 230. Piratarum navigia plura capit. 247. Ad cogendas tritemes cretenses mittitur. 288. Munitionem ad Taenarium

portum capit. 297. Zannio imperatori se adjungit. 298. Ad res hostium explorandas proficitur. 324. Subsidia Tamassum desert. 360. 427. Turcicis navigis pluribus potitur. 360. 361. Ejus virtus in praelio ad Echinadas. 489. Copiis Malgaritinum oppugnantibus praeficitur. 500. Terrestres copias ad Leucadis oppugnationem dicit. 505. Clavis instruenda munus illi injungitur. 534. Strenue classen turcicam adorit. 547. Augere classem jubetur. 581.

Quirinus (Marcus-Antonius) sinus hadriatici praefectus. II. 326. Naviunt praefectus: subsidia Tamassum desert. 360. 427. Ejus in pugna ad Echinadas fortiter gesta. 489.

Quirinus (Nicolaus) senatu dissuadet, Padi a venetis aestuariis aversionem. III. 267.

Quirinus (Silvester) turcicam triremem capit. III. 413.

Quirinus (Vincentius) trierarchus. II. 360. Ad Echinadas pugnans, 487. cadit. 488.

Quirinus (Vincentius) quinqueremum praefectus: strenue classem turcicam aggreditur. II. 547.

R

Ragazzonius (Hieronymus) Tamassi archiepiscopus: Venetas, auxilia urbi petitus, venit. II. 394. Bergonii episcopus. 670.

Bagazzonius (Jacobus) Byzantium a senatu mittitur. I. 361. Re insepta revertitur. 380.

Ragazzonius (Placidus) Messanam, ad comedius curandos, a senatu mittitur. II. 357. De proximo Jo. Austriaci digressu nuncium ad classem mittit. 533.

Raimundus (Aloysius) trierarchus. I. 522. II. 193.

Ramadanus bassa: ejus triremis a Gabriele Haimo capitum. III. 34.

Ranigassus, hispanus trierarchus. II. 535.

Ramazzotus (Pompejus) reip. militum praefetus. I. 317.

Rambolietus (Carolus) reginae Galliae ad Carolum-Emanuelem orator. III. 500. Pacis conditionibus inter Sabaudum & Mantuanum duces subscriptissime, in Gallia capit. 502. 503. 508.

Ramingerus (Jacobus) egregie Tocajum adversus turcas tuerit. II. 234.

Ramusatus (Leo) militum in Istris magister. III. 269.

Rangonius (Balthasar) Coreyrae, militiae praefectus. II. 536. Quadringentos pedites jubetur conscribere. 637.

Rangonius (Claudius) caesareanorum captivus. I. 112.

Rangonius (Franciscus) I. 126.

Rangonius (Guidus) pontificiarum copiarum

praefectus. I. 168. 169. A foederatis ad Clementem viij. mittitur. 254. Aversa dedita, caesareanorum captivus. 283. Gallorum primum agmen dicit. 312. Francisci j. orator: Venetos hortatur, ut a caesareano foedere recedant. 436.

Rafarius (*Io. Baptista*) ejus oratio de eorum laudibus, qui ad Echinadas cecidere. II. 494.

Ravalliacus (*Franciscus*) ejus nefarium facinus. III. 440. & supplicium. 444.

Ravenna: reip. ultro se dedit. I. 226.

Ravennas (*Farfarellus*) leviorum equitum reip. praefectus. I. 296.

Raynerius (*Aloysius*) senatus suadet foedus in Suleimanum. I. 491. Jaderinas controversias ex reip. dignitate componit. II. 14. Cretae dux. *ibid.* Ad Suleimanum orator. 67. Procurator ad Pium iij. orator. 153.

Raynerius (*Federicus*) ad Paullum iij. orator. I. 401.

Raynerius (*Gasper*) triumvir quaesitor. II. 359.

Rebata (*Ferdinandus*) Ferdinandi archiducis orator. Venetorum in Uscocchos iram nititur remorari. III. 252. & seqq. Re infecta discedit. 256. In Seinienses animadvertisit. 270. Ab iisdem interficitur. *ibid.*

Rebecus (*Georgius*) *Jo.* Sigismundum in Ferdinandum imp. instigat. II. 210.

Rebiba (*scipio*) cardinalis: ad Philippum ij. pontificis legatus. II. 88.

Redemptoris aedes: de illa publicum senatus votum. II. 632. & seqq. Ejus construatio. 634. Andreas Palladius, ejus architectus. 643.

Regiensis (*Paulus*) Clementis vij. ad Franciscum j. nuncius. I. 158.

Regium: frustra a Gallis invaditur. I. 11.

Relingerius (*Andreas*) Ferdinandi arbiter, ad componendas inter ipsum & remp. de finibus controversias. II. 204.

Renata, Caroli viij. filia: Herculani Atestina nubis. I. 293.

Renatus, Sabaudae nothus: magnus Galliae magister. I. 34. In Galliam redit. 42.

Requestenius (*Aloysius*) a Philippo ij. ad Pium v. legatur. II. 513. Belgii gubernator. 587.

Requestenius (*Bernardinus*) major Castellae commendator: in foederatorum classe. II. 416. *Jo.* Austriacum adversus Sebastianum Venerium instigat. 480.

Resca (*Stanislaus*) Sigismundi, Poloniae regis, ad remp. orator. III. 74.

Raethi (*Grifoni*) hortantur Venetos ad amicitiam cum Francisco j. I. 91. A Bergomatum finibus repelluntur. 92. Jungi se foedere cum Venetis petunt. II. 70. Venetorum pertractiones de foedere cum iisdem iicendo. III. 252. * 283. 315. & seqq. De ipsorum gente & regione narratio. * 283. &

seqg. Vexatia Fuentano, ad Henricum iiiij. ad Venetos & Helvetios confugint. 300. Conveniunt cum Fuentano. 301. Eorum dissidia. *ibid.* Ab Henrico in Hispanos concitantur. 370. Se ad bellum adversus Hispanos instruunt. 373. Eorum novae seditiones & dissidia. 395. & seqq. Abnuunt cum Venetis instaurare foedus. 463.

Rhamnusius (*Hieronymus*) senatus scriba: ad Bajoariae ducem legatur. III. 108.

Rhegium: a turcis capti diripiatur. I. 594. II. 54.

Rhithynna (*Restimo*) a turcis diripiatur. II. 396.

Rhodiginus (*Thomae*) Trierarchus. I. 522.

Rhodos: a turcis occupatur. I. 52. & seqq.

Ribetus (*Petrus-Antonius*) Francisci Vendrameni, patriarchae, vicarius. III. 345.

Rinconius (*Antonius*) Francisci j. apud Suleimanem orator: turcas in remp. instigat. I. 549. Ejus caedes. 582.

Ripa (*Aloysius*) Corcyrae legatus. 445.

Ripa (*Antonius*) Venetorum stipendia facit. I. 272.

Ripa (*Gabriel*) reip. militum praefectus. I. 317. In bello turcico suam operari reip. defert. 454. Ad Obroatium oppugnandum missus, rei male gestae poenas capite luit. 460.

Risanum: a Venetis occupatur. I. 537. A turcis recipitur. 560.

Rivoaltuni: ejus pons quando structus e marmore. III. 144. Ejusdem descriptio. 145.

Robereus (*Stephanus*) Ferdinandi archiducis ad Venetos orator. III. 467.

Rochadulfus, Ferdinandi, romanorum regis, copiarum dux: a turcis profligatur. I. 581.

Roccolinus (*Martinus*) Rhaetorum ad Venetas orator. I. 95.

Roohasius comes. *Vide: Syncliticus (Eugenius)*.

Rodulfus ij. Imp: II. 637. Senatus irami in Uscocchos nititur mollire. III. 214. & seqq.

De Comacio a Clemente viij. occupato queritur. 237. Auxilia a christianis principibus, praesertim a rep. contra turcas petit. 237.

Carolus-Emanuel Venetas legare decernit, ad conciliandas inter pontificem & remp. controversias. 381. Ad bellum in turcas propensus. 402. Matthiae archiduci Bohemiae & Ungariae regna concedit. 407. Ejus editum de successione ad Menapiorum ducatum. 423. Ejus obitus & elogium. 457.

Rodulfus (*Nicolaus*) cardinalis: columnensisibus obses a Clemente vij. datur. I. 193.

Rojus (*Alexander*) trierarchus. I. 522.

Roma: a Columnensisibus diripiatur. I. 192. A caesareis capta, crudeliter diripiatur. 218. Ejus civium consternatio, ob turcarum proximam classem. 594.

Romanus populus: ejus furor in demoliendis Cata-

- Caraferorum monumentis. II. 151. Ejus decretum de statuis nulli viventi romano pontifici erigendis. III. 122.
Romanus (*Simeon*) Aprutium Gallis subigit. I. 279. Monopoli est praesidio. 291. Ejus obitus. 310.
Ronconius (*Jo. Antonius*) pugnans, cadit. I. 501.
Ronconius (*Leonardus*) italorum militum Leucosiae praefectus. II. 303. Pugnans, cadit. 317.
Ronconius (*Fhilippus*) militum praefectus: Coreyra turcas repellit. II. 410. Expeditiobus Margaritini, 500. & Lencadis praeficitur. 505. Trecentorum peditum in veneta classe praefectus. 535.
Rondacius (*Petrus*) epirotarum dux: turcas a Cypri litoribus repellit. II. 303. Ejus virtus & obitus. 419.
Rondavinus (*Hippolytus*) pugnans, cadit. II. 384.
Rondiellus (*Hercules*) Caesaris Atestini jura ad Clementeni viij. perfert. III. 229. 230.
Rosa aurea: a Gregorio xij. ad Sebastianum Venerium, ducem, mittitur. II. 642. A Clemente viij. mittitur ad Maurocenam, Marini Grimani ducis uxorem. III. 218. Ab eodem Margaretae, Hispaniae reginae, datur. 248.
Rosa (*Aloysius*) trierarchus. I. 522.
Rothomagum: a regiis capit. II. 190.
Rubeus (*Andreas*) senatus scriba: ad Franciscum i. legatur. I. 157. Cum eodem, reip. nomine, foedus init. 161. Ex Gallia redit. 206. Legatur iterum in Galliam. 273. Tum ad mantuanum marchionem. 334. & Tridentum, ad dirimendas inter remp. & Ferdinandum controversias. 384.
Rubeus (*Bernardus*) tarvisinus episcopus: ejus obitus. I. 255.
Rubeus (*Ferdinandus*) cum Jo. Mediceo ad pannonicum bellum contendit. III. 182. A senatu tormentorum praefectus dicitur, & ejus elogium. * 271. Ab eodem ad Ferdinandum, Mantuae ducem, legatur. 477.
Rucellajus. *Vide*: Oricellarius (*Annibal*).
Rustenus, bassa: Suleimani filiam dicit. I. 576.
Rutilius (*Petrus-Paulus*) diplomatis advocatus; tuni canonici juris in patavino gymnasio professor. III. 22.
- S
- Sabadinus** (*Aloysius*) scriba: a senatu ad Sforziam legatur. I. 238.
Sabba, pirata: ab Anulio captus, interficitur. I. 634.
Sabaudiae nothus. *Vide*: Renatus.
Sabellus (*Jo. Baptista*) pontificiarum copiarum duktor: ad obsidendum Camerinum mittitur, I. 406. Ferdinandi copiarum praefectus: Maranum adoritur. 597. Pontificiorum equitum praefectus, adversus protestantes. 618.
Sabellus (*Julius*) Paulli v. ad Carolum-Emanuelem internuncius. III. 500. Conditionibus pacis, inter Sabaudum & Mantuanum, abnuit subscribere. 502.
Saccchia (*Beltrandus*) Maranum occupat. I. 588. Marano excluditur. 589.
Saccus (*Jacobus-Philippus*) Sfortiae nomine: a Davalo Moroni libertateni petit. I. 44. Et cum Borbonio agit de arcis mediolanensis ditione. 183.
Sacramosus (*Marcus-Antonius*) quadringentorum peditum praefectus: in Cretam mittitur. III. 130.
Sagredus (*Bernardus*) trierarchus: Brundusium oppugnat. I. 270. Turcarum captivus: quomodo fuerit in libertatem vindicatus. 423. Lignani munitiones disjicit. 589.
Sagredus (*Jo. Franciscus*) Carniae praefectus. I. 227.
Sagredus (*Nicolaus*) Cretae legatus. III. 358. Cretenses triremes instruit, classi jungendus. 369.
Sagredus (*Petrus*) Patavio tuendo præficitur. I. 273.
Sala (*Prospere*) ejus obitus. II. 505.
Salarais pirata. II. 6.
Salassii (*Marchesato di Saluzzo*) occupantur a Bellagardio. II. 160. & seqq. Gallie regis imperata detrectant. 667. A Carolo-Emanuele Sabaudiae duce, occupantur. III. 66. Pace cum Henrico iiiij. inita, eidem Sabaudo conceduntur. 278.
Salassiorum dux. *Vide*: Franciscus.
Salassiorum princeps. *Vide*: Michael-Antoniuz.
Salazarius (*Christophorus*) Philippi ij. ad remp. orator. II. 666.
 a **Sale** (*Andreas*) sexcentorum peditum in classe veneta praefectus. II. 535.
 a **Sale** (*Petrus*) militum praefectus: pugnans, vulneratur. II. 384.
Saleucus: in congressu ad Nicopolim duas christianae classis triremes capit. I. 531.
Salernitanus princeps. *Vide*: Severinas (*Ferdinandus*).
Salices (*Baptista*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
Salices (*Federicus*) Rhaetorum ad Venetos orator. II. 70.
Salices (*Heracles*) Rhaetorum ad Venetos orator. II. 70. III. 90. 300. Cum filiis venetae militiae adscribitur. II. 162. Ejus opera ad firmandum Rhaetorum cum Venetis foedus. III. * 286. A senatu opeum Rhaeticis adversus Hispanos implorat. 370.
Salomon, medicus Judaeus: cum Marco-Antonio Barbaro agit de pace inter remp. & Selymum. II. 571. A Selymio Venetas le-

gatur. 585. Reip. pollicetur Selymi classem
adversus Hispaniae regem. *ibid.*
Salomonius (*Franciscus*) Scardonae praefectus.
I. 459.
Salomonius (*Jacobus-Antonius*) trierarchus ..
l. 523.
Salomonius (*Zacharias*) Epi legatus cum im-
perio. II. 357- 521. Ejus, de irrita Neoca-
stri oppugnatione, praesagium. 522. Ad
Varbagni demolitionem proficisciatur. 568.
Salona : a Crucchio turcis adimitur. I. 381.
A turcis occupatur. II. 405.
Salviatus (*Antonius-Maria*) Gregorii xiii. ad
Carolum viij: legatus. II. 529. Cardinalis:
pontificatus competitor. III. 148. Clem-
tem viij. in rem. instigat. 154.
Salviatus (*Jacobus*) ejus summa apud Cle-
mentem viij. auctoritas. I. 134.
Sampetrus : Co. sicanae defectionis auctor. II.
207.
Sanchez (*Alfonsus*) Caroli v. ad Venetos ora-
tor: hos ad foedus cum Caesare ineundum
hortatur. I. 17. Ejus cum patribus quere-
lae. 23.
Sanctacortius (*Augustinus*) ejus virtus in Mo-
nopoly propugnanda. I. 309.
Sanctacrucius, classis hispanicae praefectus :
cum Philippino Auria configit. I. 276. Pro-
fligatur ab illo & capit. 277.
Sanctacrucius, hispanicarum tritemium praef-
fectus: Oneliam & Marrum capit. III. 499.
Sanctorius (*Antonius*) cardinalis: pontificatus
competitor. III. 124. 145. Rebus gallicis
procurandis Roniae praeficitur. 137.
Sandaeus (*Alvarus*) Meningis praefectus: ejus
virtus & captivitas. II. 158.
Sanga (*Franciscus-Clemens*) Francisci j. cubicu-
larius: ad Venetos orator. I. 46. 47.
Sanforinus (*Jacobus*) ejus duae statuae insi-
gnes, in summis ducalium aedium scalis con-
stitutae. II. 229.
Sanutus (*Aloysius*) trierarchus: Corcyrae tor-
mentis bellicis praeficitur. I. 445.
Sanutus (*Franciscus*) ad Guidum-Ubaldum &
Urbinten, orator. I. 538. Legatur ad com-
ponendas cum Ferdinando Austriaco con-
troversias. 590. Ejus obitus. 613.
Sanutus (*Laurentius*) ad Veronae custodiam
mittitur. I. 273.
Sanutus (*Petrus*) legatur ad componendas in-
ter Ferdinandum & rem. controversias. II.
204.
Saracenus (*Scipio*) canonicus vicetus: ejus
crimina. II. 320. Vinctus, a senatu tra-
ditur Gallo oratori. 389.
Sarmentus (*Joannes*) a Lanojo nuncius tici-
ensis victoriae Venetias mittitur. I. 132.
Neocastro praeficitur. 537. Oppidum stren-
ue propugnat. 559. Ejus caedes. 560.
Sarnensis conies. Vide : Tuttavilla (*Vincen-
tius*)

Sarpius (*Paullus*) reip. jura contra Paulli v.
anathema scriptis propugnat. III. 347. 361.
Sassellum : ab Hispanis occupatur. III. 456.
Savornianus (*Antonius*) trium millium reip.
peditum praefectus. III. 508.
Savornianus (*Germanicus*) sexcentos pedites
conscriptere jubetur. III. 637.
Savornianus (*Julius*) Coreyraei praesidii praef-
fectus. 45. Bergomo muniendo praeficitur.
171. Cretensis militiae summus praefectus.
192. Summus militiae cypriae praefectus.
230. Cypri oppida communis. 259. Militum in Illyrico praefectus. 264. Ejus cum Legio-
legato dissidia. 288. Venetorum litorum
munitiones curat. 407. 408. Brixianam ar-
cenem construit. III. 141. Palmae construenda
exemplar exhibit Senatui. 169. Eadem
construenda, locisque omnibus in veneto
imperio muniendis, a senatu praeficitur.
198.
Savornianus (*Marius*) senatus jussu explorat
omnes aditus in Carnos. II. 288. De Pal-
mae construende situ consulitur. III. 169.
Saxum : a turcis occupatur. II. 405.
Sbarra eques: sexcentos milites jubetur con-
scriptere. II. 637.
Scaraniellius (*Jo. Carolus*) senatus a secretis
apud neapolitanum proregem. II. 234. Ad
Elisabetham, Angliae reginam, legatur. *
269. * 276. & ad Jacobum, magnae Bri-
tanniae regem. * 278.
Scardona : a Venetis capta, diripiatur. I. 459.
II. 540.
Schizzius (*Jo. Baptista*) mediolanensis sena-
tor: a Ferdinando Gonzaga ad senatum
venetum legatur. I. 631.
Sciabotus (*Philippus*) Galliae admirallus :
Taurinum occupat, aliaque oppida subal-
pina. 415.
Sciampignius, Henrici iiii. apud Venetos ora-
tor: a senatu petit, ne Germanis militi-
bus per reip. fines transire concedatur. III.
433. Ejus in patrum collegio oratio de Hen-
rici caede. 442.
Sciarra (*Marcus*) latronum dux: neapolita-
nos romanosque fines infestat. III. 109. Ve-
netorum stipendiis adscribitur. 150. Ejus
consilia de Arbe diripienda. 156. Ejus cae-
des. 157.
Scillocus (*Mehemetes*) Alexandriae bassa: pi-
gnani disiudicet ad Echinadas. II. 483.
Dexterum classis cornu ducit. 484. Ejus
pugna, & caedes. 487.
Sclavina (*Zacharias*) ejus tormentorum tra-
ctorum peritia. II. 409. 411.
Scolarius (*Antonius*) reip. militum praef-
fectus. I. 317.
Scopelon : a turcis captum diripiatur. I. 496.
Scotembergius (*Antonius*) arbiter a Ferdinan-
do legatur, ad dirimendas de finibus inter
ipsum

- ipsum & remp. controversias. II. 204.
Scotus (*Albertus*) ejus e Leucosia eruptio & caedes. II. 312.
Scotus (*Honorius*) praesidii Tamassum mitendi ductor. II. 394. Sexcentorum pedium in veneta classe praefestus. 535.
Scudus (*Thomas*) (*Monsignore l'Escu*) I. 10. Regium frustra aggreditur. 11. Lautrechio fratri se conjungit. 37. Ejus virtus in praetorio ad Picocciam. 41. Cremonae praeficitur. 43. Illam caesareanis dedit. 44. 49. Redit in Galliam. 49. Ad Ticinum pugnans cadit. 129.
Seycum: captum a turcis diripitur. I. 496.
Scyros: ab Hariadeno capta diripitur. I. 462.
Scythros: a turcis capitul ac diripitur. I. 496.
Sebastianus, Lusitaniae rex: Venetis in bello turcico auxiliari, foederique subscribere abnuit. II. 271. 511. Ejus africana expeditio. 654. Et caedes. 655. *Vide*: Pseudo-Sebastianus.
Sedunensis cardinalis. *Vide*: Langus (*Martphaeus*.)
Seletus (*Jacobus*) trierarchus. I. 522.
Selymus j. ejus gesta. I. 25.
Selymus ij. turcarum imperator. II. 223. De Uscocchis cum senatu conqueritur. 224. Aliisque etiam de rebus. 229. Ejus de invadenda Cyprio consilia. 230. 241. 248. 250. Cum Maximiliano pacem facit. 235. Ejus desidia & luxuries. *ibid.* Volgam & Tanaim conjungere molitur. 247. A Multapha ad expeditionem cypriam stimulatur. 258. 262. Illam decernit. 263. Venetos mercatores, eorumque navigia & bona detinendi jubet. 260. 275. Cyprum a Venetiis repetit. 277. & seqq. Ejus in senatum indignatio. 291. Ejus ob cladem ad Echinadas consternatio. 508. Novi bellici apparatus. 509. Pacem cum rep. subsignat. 572. Africanam expeditionem Sinani committit. 595. Ejus obitus & elogium. 600.
Seminaria venetorum clericorum: quando Venetiis instituta. III. 39.
Semitecolus (*Nicolaus*) trierarchus: Coryrae portam tuetur. I. 445.
Senae: a pontificis invaduntur. I. 185. Caesareanum praesidium accipiunt. 628. Arx ibi ab Hispanis exstruitur. II. 16. Earum cives, ejecto hispano praesidio, arcenit diriunt. 54. Foedus cum Henrico ij. ineunt. 56. A caesareanis obsidentur. 62. In Venetorum clientelani recipi se petunt. 66. Caesareanis se dedunt. 72. Cosmo, Florentiae duci, beneficiario jure conceduntur. 111.
Senator romanus: cogitat locum principem, ante regios oratores, apud pontificem occupare. III. 126.
SENATUS Venetus: Leonem x. a consiliis, de pace Italiae turbanda, nititur detergere. I. 7. 12. Ejus consilia & tractationes de foedere adversus Carolum v. ineundo. 139. & seqq. Ejus foederis percussio. 161. Illud hispano oratori aperit. 171. Clementem vij. monet, ut ab Hispanis sibi caveat. *ibid.* Ejus decretum de episcopis nuncupandis. 255. Stipendia militibus auget. 272. Patrios multos ad oppidorum in continentia custodiam mittit. 273. Ejus in Hieronymi Canalii posteros liberalitas. 392. Ejus ad Andreani Auriam literae. 533. Triremes tres Paullo iij. largitur. 558. Cur Neocastrum, ab Hispanis oblatum, abnuerit recipere. *ibid.* Carolo vijj. pecuniam mutuam tradit. II. 187. 146. Ejus in Christophori Canalii filios liberalitas. 194. Concilii tridentini decreta recipit, totisque suis ditacionibus promulgari jubet. 206. Ejus de Utino muniendo consilium. 229. Cur Pio v. tritemes denegarit. 241. Ab eodem cleri decumas non impetrat. 242. Ejus bellici contra Selynum apparatus. 263. 357. Christianos principes, per oratores, ad foedus contra turcas hortatur. 266. & seqq. Stipendia militibus auget. 358. Ejus de cunctis classis militiaeque administrationem. 358. 359. Alia de litoribus venetis munendi. 406. Pecuniam mutuam Henrico iij. concedit. III. 60. Mensam publicam nummariam instituit. 61. Ejus de cuncta annonam urbana. 134. Anathematis pontificii edictum contra Caesarem Atelstinium, in suis ditacionibus promulgari vetat. 233. & seqq. Ejus decretum de Pado a venetis aestuariis avertendo. 465. & seqq. Ejus, ad Clementis viii. literas responsum. * 280. Ejus ad Pauli v. literas responsum. 332. Ejus decretum, ne pontificia excommunicationis diplomata recipientur. 338. Bellici apparatus. 341. 357. 363. 368. 373. De pontificio diplomate ad Venetiae ditacionis praesules obtestatio. 342. 344. Decretum, ne quid religione aduersum typis emittatur. 347. Decreta ad securitatem tranquillitatemque urbis pertinentia. 348. Decretum in Jesuitas. 351. Ejus cura in catholica religione retinenda. 364. Auxilia Rhaetis mittit. 373. Ejus decretum de Jacobi regis *Apologia*. &c. 420. & seqq. Ejus litterae ad Ludovicum xij. & ad Mariam, reginam matrem, de Henrici iij. caede. 441. Mantuano duci contra Sabaudum auxilia decernit. 478. Gulsioni oratorem è Sabaudi revocat. 484. Cum Sabaldo amicitiam innovat. 500. Novi ejus bellici apparatus. 507. Carolini-Emanueleum hortatur ad pacem. 519. Eideni se vadem praebet. 520. Pacique inter Hispanos & Allobrogem subserbit. 521.
Sennia: a Joanne Bembo. III. 215. 216. a Philippo Paschalico. 268. 494. & a Laurentio Vene-

- Venerio obsidetur. 506.
Sepulcrum Christi Domini: de eo christianis
adimendo, turcarum consilia. II. 260.
Seraphinus (Hieronymus) Herculis Ferratiensis ad remp. orator. II. 23.
Serbellonus (Gabriel) Tuneti praefectus: turcarum captivus. II. 596.
Serbellonus (Jo. Antonius) cardinalis. II. 153.
Seripandus (Hieronymus) cardinalis: tridentini concilii praeses. II. 169. Ejus obitus . 197.
Severinas (Ferdinandus) Salerni princeps: Philippini Auriae captivus. I. 277. A Carolo v. ad Gallos deficit. II. 44. Patres ad foedus gallicum hortatur . 48. 52. Clodiae congrederit cum quibusdam gallicarum partium principibus viris. 53.
Severinas (Galeatus) magnus Galliae scutifer: cum Francisci j. copiis in Italiam descendit. I. 34. In Galliam redit. 42.
Severinas (Julius) Laudem Urbinati dedit. I. 94.
Severinas (Roburus) Calatiae comes (Conte di Gajazzo) in foederorum castris. I. 184. Strenue contra Germanos pugnat. 275. Ejus virtus in Ticini oppugnatione. 286. Peditatus veneti praefectus. 295. Ab Urbinate pericolo eripitur. 313. Feminae virtus insignis, in ejus castris. 314.
Sfondratus (Hercules) pontificiarum copiarum imperator: a Gregorio xiiij. cum auxiliis ad foederatos Gallos mittitur. III. 138. A patruo vexillum imperatorum accipit. 140. Montis-Martiani dux creatur. ibid. In Gallian transit. 141.
Sfondratus (Nicolaus) cardinalis: pontificatus competitor. III. 124. *Vide*: Gregorius xiiij.
Sfortia (Alexander) camerae apostolicae clericus. II. 81. Astu sfortianas triremes Neapolim abducit. 82. Privatur sacerdotio. 83.
Sfortia (Bona) Poloniae regina: ejus Venetias adventus. II. 104.
Sfortia (Carolus) Galliae cisalpinae prior. II. 81.
Sfortia (Franciscus) Mediolani dux: Tridenti Ticinum transit. I. 36. Cum Mediolanensium manu caesareanis ad Picoccam laborantibus succurrit. 40. 41. Abiatum expugnat. 92. Ejus consilia de foedere adversus Carolum v. ineundo. 140. & seqq. Eadem consilia Davalo aperit. 141. Omnia suae ditionis oppida eidem Davalo tradit. 149. 150. Mediolani Gremonaeque arces eidem tradere abnuit. 150. In arce mediolanensi a Davalo obsidetur. 154. Pontificiorum Venetorumque ducum fidem implorat. 168. 177. 182. Borbonio arcem dedit. 183. Coniacensi foederi accedit. 184. Modoetiam occupat. 216. Brixiam se recipit. 275. Ejus tractationes de suis rebus cum Caesare componendis . 328. & seqq. Bononiam ad illum se confert. 336. Res suas componit. 339. Mediolanen-
- sem arcem & Novumconium a Carolo recipit. 360. Christiernam, Daniae regis filiam, dicit. 383. 394. Ejus obitus. 412.
Sfortia (Guidus-Ascanius) cardinalis: pontificis iustu in custodiam traditur. II. 81.
Sfortia (Jo. Paullus) egregie Laudem tuetur. I. 275. Ejus in mediolanensi ducatum iusta & obitus. 413.
Sfortia (Marius) Francisci, magni Etruriae ducis, ad remp. orator. II. 660.
Sfortia (Octavianus) laudensis Episcopus: suam reip. operam offert, ad milites in Helvetia scribendos. I. 168.
Sfortiae, s. Florae comites: caesareanis partibus accedunt. II. 81.
Sicensis (Georgius) trierarchus. I. 523.
Sichardus: Rhaetorum militum praefectus . I. 272.
Sicum (Sebenico) ejus cives fortiter a turcis patriam tueruntur. I. 502. Ejus molae & suburia evertuntur . 504. Oppidula quaedam in ejus finibus a turcis occupantur. II. 287. Ejus seminarum facinus egregium. 289.
Sigismundus, Poloniae rex: foederi contra turcas jungere se renuit. II. 411. Ejus obitus. 512.
Sigismundus, Sueciae princeps: Poloniae rex eligitur. III. 61. Ad filium de sacro fonte suscipiendum, venetum principem invitat . 316. Veneto oratore liberaliter excepto, vetat pontificium anathematis in Venetos editum suis in regnis promulgari . 352.
a **Silva (Franciscus)** ejus captivitas & obitus . III. 518.
Silva (Guzmanus) hispanus apud remp. orator, ejusque ad patres oratio . II. 587.
Simoneta (Jacobus) cardinalis: tridentini concilii preles. II. 169. Decretis illius subscript . 205.
Sinanes: turcicae classis imperator . II. 31. Augustam in Sicilia captam diripit. 32. Deinde Gaulum. ibid. Rhenum incendit . 54. Hispanicas aliquot triremes capit. 55. Africanae expeditionis imperator: Tunetum & Guletani recipit . 596.
Sinanes, Ungariae bassa: Croatiam invadit . III. 129. Amurathi terrestres expeditiones suadet. 151. Javarinum occupat . 182.
Sinueslanus comes: Caroli v. apud Clemencem vij. orator. I. 135.
Soldatellus, militum praefectus: pro Tamasso pugnans, vulneratur. II. 441.
Solerius (Jo. Baptista) Caroli-Emanuelis ad Venetos orator. III. 381.
Solza (Ezechiel) pro rep. habet delectus. II. 369.
Soppotum: a Sebastiano Venerio capitul. II. 294. A turcis frustra oppugnatur . 331. Ab iisdem occupatur . 401. A Venetis receptum diruitur . 501. Selymio restituitur . 572.

Sorius (*Horatius*) peditum praefectus : in Sopoti oppugnatione. II. 295. Ejus virtus in Neocastri oppugnatione. 522.

Sormanus (*Gaspar*) a Ludovica, Francisci j.matre, ad Senatum legatur. I. 136.

Sovestianus (*Rodulfus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.

Sozomenus (*Joannes*) fossorum Leucosiae praefectus. II. 303.

Spalatum : pestilentia vexatur. III. 402. Ejus situs descriptio. 496.

Spellenensis (*Andreas*) pro Leucosia pugnans, cadit. II. 311.

Spinellus (*Gaspar*) reip. nomine cum Henrico viii. agit de foedere adversus Carolum v. iciendo. I. 165.

Spinula (*Ambrosius*) Gennensium ad Venetos orator : senatum rogat, ut operam det compendio suorum civium dissidiis. II. 616.

Spinula (*Augustinus*) ad Genuam pugnans, a Caesare Fulgosio capitur. I. 234.

Stardenus (*Antonius*) Jacobi regis ad senatum orator. III. * 280.

Statilius (*Jeannes*) Ungariae regis orator : a senatu in turcas openi implorat. I. 27.

Staupicius (*Henricus*) caesareanorum militum duktor: Tocajo obfessò auxiliatur. II. 234.

Stephanus, Ungariae rex. II. 15. Ferdinando Austriaco regnum concedit. 39. 40.

Scimilianus (*Vespasianus*) Salonom turcisturpi ter dedit. II. 405.

Strigonium : a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. A Suleimano recipitur. 597. Frustra a Caesareanis invaditur. III. 182. Ab iisdem ditione recipitur. 310.

Strozzius (*Federicus*) Francisci, magni Etruriae ducis, ad remp. orator. III. 239.

Strozius (*Joannes*) Cosmni, Etruriae ducis, ad tridentinam synodus orator. II. 176.

Strozius (*Petrus*) Maranum occupat. I. 588. Venetis tradit. 598. A caesareanis ad Derttonani funditur. 607. D. Michaelis eques creatur. 629. Milites cogit ad bellum parvense. II. 25. Crevacorum capit. 28. Parmanam subsidia infert. 30. A Jo. Jacobo Mediceo profigatur. 63. Senis succurrit. 64. Pontificias ditiones, 88. & Palianum munuit. 90. Ostiam recipit. 108. Proficiscitur in Galliam. 109. Italiam repetit. 110. Caleti oppugnationem regi suadet. 123. Ejus obitus & elogium. 126.

Strozius (*Philippus*) a Clemente viij. caesareanis obses datur. I. 194.

Strozius (*Pompejus*) Mantuae ducis ad remp. orator. II. 664.

Stuardus (*Joannes*) Albaniae dux: a Francisco j. ad neapolitanam expeditionem mittitur. I. 114. Dimissis copiis, in Galliam redit. 135. 136. Catharinam Mediceam, Henrico Aurelianensi despontatam, a Por. H. Mauroceni T. III.

tu Veneriis Niceam ducit. 393.

Subsidium : conceditur reip. a Clemente viij. I. 396. & a Gregorio xij. II. 570.

Suda. Vide : Amphimala.

Suendius (*Lazzarus*) Maximiliani copiarum praefectus : oppida plura in Dacia recipit. II. 210. 234. in iis Tocajuin. 234.

Suessanus dux : Columnenses in Clementem viij. instigat. I. 185.

Sueffanus dux : in foederata christianorum classe. II. 416. Jo. Austriaco socius & moderator additur. 354.

Sueffanus, Castellae constabilis, Mediolani gubernator: copias dimittit. III. 454. 455.

Suestianus (*Thomas*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.

Suleimanus ij. ejus prima gesta post aditum imperium. I. 25. Pannoniam invadere decernit. 26. Albam-graecam expugnat. 30. Classem ingentem instruit. 50. Cum rep. de piratarum excursionibus queritur 51. Rhodium invadit. 52. Et obtinet. 54. Ejus in temp. benevolentiae argumenta. 251. Joannis, Ungariae regis, patrocinium suscipit. 326. Pannionam aggressus, Buda potitur. ibid. Ejus de rep. suspiciones, 354. & consilia de orientis mercibus Byzantium deportandis. 356. Ad pannonicum bellum redit. 373. Bello Persis illato, Taurisum & Babylonem occupat. 399. Bellum adversus Carolum v. decernit. 422. Venetos ad bellum eidem inferendum hortatur. 429. Ad idem bellum ipse proficiscitur. 433. Quibus de carnis in temp. arma converterit. 439. 440. & seqq. Budam occupat. 581. Ejus in Pannonia progressus. 596. Tamaso, Perfarum regi, bellum iterum insert. II. 5. & seqq. Bajazetus filii & nepotum necem imperat. 146. Ejus, ex repentina tempestate, periculum. 208. Melitensem expeditionem suscipit. 219. Denuo ad bellum pannonicum se confert. 222. In Zigliethi expugnatione extinguitur. 223. Ejus elogium. ibid.

Sulmona : a Venetis occupatur. I. 265.

Sulphicares: Achomatis ad remp. legatus. III. 297.

Suozius (*Stephanus*) a Ferdinando arbiter misfus ad conciliandas inter ipsum & remp. de finibus controversias. II. 204.

Superantius (*Benedictus*) trierarchus : in pugna ad Echinadas, ejus triremis incendium. II. 491. & obitus. 492.

Superantius (*Bernardus*) trierarchus. II. 193.

Superantius (*Franciscus*) sapiens continentis. I. 339. Ejus, de pace cum turcis agitanda, sententia. 565.

Superantius (*Hieronymus*) ad Rodulfum imperatorem orator. III. 457. Cuni caesareis agit, de Uscochorum rebus componendis. 469.

Superantius (*Jacobus*) orator, ad Edvardum

vj. II. 18. 61. & ad Henricum iij. 134. Prae-
consultor. 136. Apud Pium iiiij. orator. 170.
D. Marci aedes ab illo primus accipit, a
venetis oratoribus Romae perpetuo inco-
lendas. 206. Apud Selimuni orator, aperit
senatui ejus, de invadenda Cypro consilia.
230. Ad Maximilianum orator. 347. Domum
revocatur. 348. Classis legatus cum impe-
rio. 496. Ejus ad classem adventus, & de
mittendis in Aegaeum triremibus sententia.
501. Leucadis oppugnationem dissuadet. 504.
Leucadem mari quatit. 507. Messanani pro-
fectus, Jo. Austriacum ad maturandum in
orientem iter exhortatur. 524. 529 In
pugna ad Echinadas, dexteruni cornu dicit.
534. Strenue turcicam classem aggreditur.
538. Laevum cornu dicit. 545. Fortiter tur-
cicam classem adoritur. 559. 560. Varbagnum
demolitur. 568. Classis imperator. 582. Hen-
ricum iij. in reip. finibus excipit. 590. Ad
Amurathem orator. 601. Cum Mehemete
Vifiro de controversiis de finibus agit. 606.
& seqq. 635. Ducatus competitor. 645. Le-
gatus in continentis cum imperio. 646. Pro-
curator: iterum ad Amurathem orator. 680.
Ejus Byzantio reditus, & de rebus turcicis
enarratio. II. 17. & seqq. Dignitatibus omni-
bus exutus, exsilio a decemviris damnatur. 33.
Superantius (Joannes) Romam legatur, ut ibi
de fanciendo in turcas foedere agat. II. 345.
Orator ad Philippum iij. 576. & ad Grego-
rium xiiij. 675. & seqq. Eques: Marian Au-
striacam, augustam, ad reip. fines excipit.
680. Ab ea legatione revocatur. 681. Ejus
in majoribus comitiis oratio. III. 13. Ad Cle-
mentem viij. Ferrariam profectum, orator.
239.

Superantius (Laurentius) litoribus venetis mu-
niendis praeficitur. II. 407.

Superantius (Thomas) trierarchus. I. 523.

Superantius (Victor) trierarchus. I. 522.

Surdius (Faullus) a Mantuano Venetias orator
mittitur. III. 469.

Surianus (Angelus) trierarchus. II. 325. Pu-
gnam cum hostibus detrectat. 329. Fortiter
hostes invadit. 530. Exploratum res hostium
mittitur. 543. 544.

Surianus (Antonius) ad Henricum viij. orator.
I. 49. 56. Brixiae praetor: gratulatum vi-
ctoriam tincensem, ad caesareos duces le-
gatur. 132. Ad Carolum v. orator. 159. 347.

Surianus (Christopherus) senatus scriba in Lo-
tharingiam ad Vaudemontium legatur. III.
363.

Surianus (Jacobus) Cenetae praetor. I. 623.
Ad Alfonsum Ferrariensem orator. II. 152.

Surianus (Michael) orator ad Paulum iiiij. II.
110. & ad Philippum iij. hunc ad pacem hor-
tatur. 131. Egredie apud eunideni tueretur se-
natus decretum, de principe loco gallis ora-

toribus tribuendo. 137. Orator ad Maximili-
anum. 192. & ad Pium v. petit ad cyprum
bellum auxilia. 266. De foedere, cum Pio
& Philippo jungendo, agit. 335. & seqq.
Donati praefensoris in ipsum invectiva.
344. Pio petente, a legatione non avocatur.
390.

Surianus (Nicolaus) quinquerenium in Aegy-
ptum ad mercaturam euntium, praefectus.
II. 203. Trierarchus. 382. Olchino succur-
rit. 402. Hadriatici sinus praefectus: Scar-
donani captam diripit. 540. Ad Varbagai
demolitionem proficiscitur. 568.

Susana (Marquardus) j. c. controversis de fi-
nibus, inter renip. & Austriacos, definien-
dis adest. II. 204.

Syncliticus (Eugenius) Roceasius comes: ejus
in patriam caritas. II. 231. 265. Equitum
praefectus: in Cyprum trajicit. 265. Leu-
cosiensis militiae praefectus. 303. Ejus sol-
ertia in oppido tuendo. 306. Pro eodem pu-
gnans, interficitur. 318.

Synditicus (Joannes) cypriorum equitum Leu-
cosiae praefectus. II. 303.

Synditicus (Petrus-Paulus) cypriorum agre-
gium Leucosiae praefectus. II. 303.

T

Taberna (Franciscus) Sfortiae ad remp. ora-
tor. I. 76.

Tagetum: ejus ditionem Grimanus patriarcha
a senatu repetit. II. 670. & seqq.

Taliapetra (Benedictus) Pado in novum alveum
derivando praeficitur. III. 302. Palmae in
Carnis legatus: Pischeriae munienda praefi-
citur. 508.

Taliapetra (Franciscus) II. 209.

Tamassus (Famagosta) quanti steterit reip. unius
ejus propugnaculi constructio. II. 232. Ne-
fariorum hominum conjuratio de illa turcis
tradenda. 241. Ejus descriptio. 257. 416. A
Julio Savorniano munitur. 259. A turcis in-
vaditur. 321. 391. 416. 429. & seqq. De ejus
deditio consilia. 451. 459. Ejus deditio.
464. & seqq. & direptio. 469. A Florentinis
frustra invaditur. III. 400.

Tamasus, Persarum rex: abnuit arma in Sely-
num capere. II. 275. 512. Ejus obitus, filio-
rumque variii casus. 638.

Tarvisium: ejus regionis fines. II. 190.

Tassius (Jo. Antonius) cursorum magister: Ro-
mae in carcere conjicitur. II. 91.

Taurinum: a Sciaboto occupatur. I. 415. A
Vastio oppugnatur. 433.

Temisvarium: Ferdinandi ducibus a Petrovi-
chio traditur. II. 40. A turcis invaditur. 41.
occupatur. 55.

Tenos (Tine) a turcis occupatum, a Venetis
mox recipitur. I. 463. Ejus arx a Hierony-
mo

- mo Paruta strenue propugnatur. II. 301. A
 Caraglii diripitur. 520.
 Tergestum: ejus salinae a Venetis evertuntur.
 II. 649. Lue vexatur. III. * 260. Ejus ci-
 viumi audacia a Venetis reprimitur. 415.
 Theatini: eorum institutio. II. 74. Senatus
 decretis interdicti tempore abnuunt obedire.
 III. 345. Venetiis discedunt. 346.
 Thermius (*Paulus*) Henrici ij. ad Julium iij.
 orator. II. 13. Ejus ad pontificem obnun-
 ciatio. 27. Gallicarum copiarum ductor: ad
 Duncherium ab Hispanis profligatur, &
 capit. 127.
 Theopolus (*Antonius*) ad Poloniae regem ora-
 tor: domum revocatur. II. 348. Venetorum
 litorum munimenta procurat. 408. Ad Se-
 bastianum, Lusitaniae regem, orator: illum
 ad bellum turcis inferendum hortatur. 510.
 Ad Philippum ij. orator. 529. Ad concordiam
 cum Gallis illum hortatur 531. Ora-
 tor ad Selynum. 577. Ejus pietas & indu-
 stria in redimendis a captivitate christianis.
 609. Legatur ad excipiendo Austriacos Ger-
 manosque principes Venetias adventantes.
 660. Ad Franciscum, magnum Etruriae du-
 cem, orator. 661. Mariam Austriacam, au-
 gustam, in venetis finibus excipit. 680.
 Theopolus (*Hermolaus*) triremium praefectus.
 II. 359. Sinus hadriaci praefectus: contra
 Uscocchos mittitur. 619. Senniam obsidet.
 ibid. Legatus cum imperio: contra eosdem
 mittitur. III. 151. Acerime illos insequitur.
 155. In maria Ascrivio proxima jubar ut ire.
 156. Denuo in Illyricum legatus contra U-
 scoccos mttitur. 213. Ejus obitus. 214.
 Theopolus (*Joannes*) Ravennae praefectus. I.
 226.
 Theopolus (*Laurentius*) Paphi praefectus: in
 tamassiensi propugnatione fortiter se gerit.
 II. 434. Tamassi ditionem dissuadet. 461.
 Mustaphae jussu suspedio necatur. 469.
 Theopolus (*Nicolaus*) doctor: orator ad Cle-
 mentenij. I. 85. ad Urbinatem. 297. ad
 Carolum v. 354. ad Paullum ij. 401. iterum
 ad Carolum. 418. ad Niceae conventum. 510.
 Carolo in Italiani venienti, in venetis fini-
 bus occurrit. 584.
 Theopolus (*Paulus*) sapiens ordinum: ad Fran-
 ciscum Mantuanum legatur. II. 8. Apud
 Pium v. orator: frusta ab illo cleri decu-
 mas nititur impetrare. 242. Foedus in sena-
 tu suadet. 368. Roman legatur. 513. Ora-
 tor ad Gregorium xij. 519. Pacem a rep.
 cum Selyno sanctam illi significat. 573.
 Reip. caussam apud eundem strenue tuerit.
 574. Principatus competitor. 644. 645.
 Theopolus (*Stephanus*) Cretae legatus cum ini-
 perio. I. 477. Clavis imperator. 594. Ad Su-
 leimanum orator. 597. Legatus in continen-
 ti. 631. Imperator iterum. II. 25. & tertio-
 45. Venetas redit. 55. Ducatus competitor.
 103.
 Thomas, Sabaudiae princeps: Gandiam ado-
 ritur. III. 503.
 Thronus (*Franciscus*) damitorum remigum
 praefectus. II. 326. Turcarum captivus. 398.
 Thronus (*Franciscus*) trierarchus: ejus virtus
 in turcis persequendis. II. 419.
 Thronus (*Heitor*) Jadera praetor: frustra po-
 tiri Clissa conatur. II. 564.
 Thronus (*Hieronymus*) trierarchus. II. 360.
 Thronus (*Lucas*) Patres hortatur ad amici-
 tiam cum Caesare ineundam. I. 60. Eos-
 dem ab Apulia invadenda dehortatur. 187.
 Consilii sapiens: ejus de fangiendo in tur-
 cas foedere sententia. 370.
 Thronus (*Petrus*) maris cretici praefectus: Cas-
 sani triremem capit. II. 209. Ejus exsilium.
 ibid. Revocatus, navibus praeficitur. 204.
 Tamassum cum auxiliis mittitur. 332. Ejus
 obitus & elogium. 334.
 Thronus (*Philippus*) suadet pacem cum Sulei-
 mano. I. 492. Continentis sapiens: ejus,
 de pace cum turcis ineunda, sententia. 565.
 Ad Julium iij. orator. II. 11. Ducatus com-
 petitor. 103.
 Thronus (*Sanctes*) sinus hadriatici praefectus.
 II. 334. Daminatorum remigum praefectus:
 Tamassum cum auxiliis mittitur. 360. 484.
 Thronus (*Vincentius*) apud Maximilianum ora-
 tor: cum illo de Uscocchis conqueritur. II.
 619. Legatur ad excipiendo Austriacos Ger-
 manosque principes Venetias adventantes.
 660. Ad Philippum ij. orator. 667.
 Tiberis inundatio. II. 116. III. 249.
 Ticinum (*Pavia*) a caesareanis occupatur. I.
 22. A Gallis frusta oppugnatur. 37. A
 Lautrechio, 239. iterumque a comite s. Pauli,
 expugnatur ac diripitur. 286. Caesarea-
 nis deditur. 335.
 Tifernas (*Antonius*) (*Antonio di Castello*) ve-
 netorum militum praefectus. I. 50. Ejus
 virtus in ticinensi oppugnatione. 286. Prae-
 fectus tormentorum. 295. Militum delectus
 habet. 415. Ejus sententia de munienda Cor-
 cyra. 460. Nauplio sucurrit. 501. Brixiae
 custodia illi demandatur. 631.
 Tifernas (*Pompejus*) venetae militiae adscribi-
 tur. II. 391.
 Tinctoretus (*Jacobus Robustus*) ejus opera exi-
 mia in aedibus ducalibus. II. 644.
 Tiphembachius (*Christophorus*) Maximiliani ad
 Selynum orator. II. 235.
 Tocajum: a jo. Sigismundo, Transilvano,
 frusta oppugnatur. II. 234.
 Tollius (*Julius*) s. Valentini comes: ab Albae
 duce ad Paullum iiiij. legatur. II. 94.
 Toletanus (*Garzias*) expeditionis numidiae
 dux: Pignonem capit. II. 207. Neapolis pro-
 rex: Melitensisibus subsidia mittit. 213.

- Toletanus (*Hernandus*) Albae dux. I. 417.
 Ejus in Subalpinis prosperi eventus. II. 84.
 Pontificias ditiones invadit. 95. Ostiam occupat. 99. Latium aggreditur. 113. Cum exercitu in Belgum mittitur. 228. Ejus in Belgas nimia severitas. 235. 246. Ex Belgio revocatur. 387. Lusitaniam Philippo ij. subiicit. 667.
- Toletanus (*Petrus*) Neapolis prorex. I. 387.
- Toletanus (*Petrus*) Patras diripit. III. 198.
- Toranius (*Fabius*) pugnans, cadit ad Echinadas. II. 488.
- Tornellius (*Gasper*) in reip. militiam adscrbitur. II. 391.
- Tornellius (*Philippus*) Novariae praefectus. I. 35. Oppidum Gallis dedit. 37.
- de Torres (*Ludovicus*) Pii. v. ad Philippum ij. legatus, petit Veneris auxilia contra turcas. II. 269. Legatur pariter ad Sebastianum, Lusitaniae regem. 271.
- Tortona (*Mutius*) ejus seditio & supplicium. II. 480.
- Tortus (*Matthaeus*) Vide : Bellarninus (*Robericus*)
- Transilvania. Vide : Dacia.
- Traversius (*Augustinus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
- Triopolis. Vide. Leptis.
- Triopolitanus comes. Vide . de Nores (*Jacobus*)
- Trissinus (*Jacobus*) cedit, pugnans ad Echinadas. II. 493.
- Trivisanus (*Camillus*) equitum in Illyrico praefectus : cum turcis fortiter pugnat. III. 261.
- Trivisanus (*Dominicus*) eques, procurator : classis imperator. I. 51. Rhodiorum equitum magistrum excipit liberaliter. 55. Suadet senatum foedus cum Galliae regie. 104. Hortatur senatum, ut Ravennam & Cerviam pontifici reddat. 257.
- Trivisanus (*Dominicus*) ad Mustapham, Sulimani filium, orator. II. 60.
- Trivisanus (*Hieronymus*) II. 154. Episcopus veronensis. 165. Ejus obitus. 195.
- Trivisanus (*Jacobus*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 492.
- Trivisanus (*Joannes*) venetus patriarcha: concilii tridentini decretis subscribit. II. 205. Ad s. Nicolai in litora Henricum iij. excipit. 591. Seminarium venetorum clericorum instituit. III. 39.
- TRIVISANUS** (*Marcus-Antonius*) dux creatur. II. 62. Ejus obitus & elogium. 71.
- Trivisanus (*Nicolaus*) bariae navis praefectus. I. 524. Classis turcicae aggressionem strenue repellit. 531.
- Trivisanus (*Stephanus*) Piseheriam munit. II. 10.
- Trivultius (*Augustinus*) Paulli iij. ad Franciscum j. legatus. I. 419. Cardinalis : ad remp. legatus. II. 33.
- Trivultius (*Canillus*) extremam Gallorum aciem ducit. I. 282.
- Trivultius (*Claudius*) Mariae Austriacae, augustae, ad senatum orator. II. 680.
- Trivultius (*Theodorus*) copiarum venetarum imperator. I. 10. Caesareanorum captivus. 23. A captivitate se redimit. 36. A Venetis dimittitur. 77. Genuae praeficitur. 235. Genua amissa, in arcem se recipit. 283. Arcem dedit. 288. Francisci j. ad remp. orator. 319.
- Trojanus, militum praefectus : ejus proditio & supplicium. II. 350.
- Truchselius (*Gebhardus*) colonensi archiepiscopatu dejicitur. III. 33.
- Tunetum : ab Hariadeno Muleassi eripitur. I. 398. A Carolo v. receptum, Muleassum restituitur. 407. & seqq. A Sinane iterum occupatur. 596.
- * Tuni (*Sigismundus*) Ferdinandi imp. ad tridentinam synodum orator. II. 176.
- Turcae : ipsorum origo & incrementa. I. 422. & seqq. Opes & ritus. 424. & seqq. Ipsa & ipsorum bona Venetiis detinentur. 449. II. 275. Eorum consuetudo, ne plures una expeditiones suscipiant. II. 216.
- Turenæ marecallus : se & Sedanum Henrico iij. dedit. III. 349.
- Turenæ vicecomes : Francisci j. ad Venetos orator: ad Flaminiae oppidorum restitutionem patres hortatur. I. 293.
- Turrianus (*Michael*) Cenetae episcopus. 624.
- Turrianus (*Sigismundus*) Mantuani ad Venetos orator. I. 327.
- Turrianus (*Sigismundus*) Rodulfi apud Venetos orator. III. 186.
- Turrius (*Scipio*) peditum praefectus : in Soppeti expugnatione. II. 295. Turcarum captivus. 381.
- Tuscus (*Dominicus*) cardinalis : Baronio clamante, a pontificatu dejicitur. III. 306.
- Tuttavilla (*Vincentius*) faruenensis comes : Hispanorum militum in foederata classe praefectus. II. 533. 535.

V

- Vaccia : a Ferdinandi copis occupatur . I. 581. A turcis recipitur. ibid.
- Valaresius (*Federicus*) triumvir quaesitor . II. 359.
- Valentia : a Gallis occupatur. II. 106.
- Valentiana : occupatur a Nassovio. II. 528. Ab Hispanis recipitur. 529.
- Valentianus (*Franciscus*) Philippi ij. ad Venetos orator. II. 112.
- Valerius (*Antonius*) advocator : Marinum Caballium legationis male gestae in Senatu accusat. II. 234.
- Valerius (*Augustinus*) veronensis episcopus :

- veneta coenobia invitit . II. 669. & seqq.
 Cardinalis renunciatur , & ejus elogium .
 III. 27. Multorum votis pontifex maximus
 expetitur . 148. Clementis viij. animum in
 remp. mititur delinire . 155. 195. Apud
 Paulum v. reip. jura egregie tuetur . 339.
 Ejus obitus & elogium . 344.
 Valerius (*Chriſtophorus*) patribus persuadet ,
 ut, petente Henrico iiiij. uterque reus , Sa-
 racenus scilicet & Brandolinus , pontifici
 concedatur . III. 360. Ad Mehemetem ora-
 tor . 462. Ejus industria in mittendis ad se-
 natum literis . 472.
 Valerius (*Jo. Franciscus*) Francisci j. operam
 senatui defert , ad pacem inter Suleimanum
 & remp. sanciendam . I. 567. Ejus proditio
 & supplicium . 590. & seqq.
 Valerius (*Ottavianus*) Brixiae praetor . III. 148.
 Valesia , Gallorum regum gens : venetae no-
 bilitati adscripta . II. 592.
 Valletta (*Joannes*) magnus hiersolymitanorum
 equitum magister : ejus virtus in Me-
 lita propugnanda . II. 212. 213.
 Valmatarus , famagustanus civis : ejus vir-
 tus . II. 42c.
 Vangadisae abbatia : ejus causa obortae
 inter Paullum v. & remp. controversiae .
 III. 416. & seqq.
 Varadinum : ab Austriacis occupatur . II. 42.
 Varana (*Julia*) Guido-Ubaldo , Urbinati ,
 nubit . I. 406.
 Varanus (*Rodulfus*) I. 126.
 Varbagnum : a turcis exstruitur . II. 568. A
 Venetiis diruitur . 569.
 Vargas (*Alfonſus*) Philippi iij. nomine Sabau-
 do praecipit , ut Mantuano ablata restituat .
 III. 487.
 Vargas (*Franciscus*) Caroli v. apud Venetos
 orator . II. 76. Ejus ad patres in Paullum
 iij. oratio . 85. Neapolitani regni pensionem
 ad Trivultium internuncium deferendam
 curat . 111.
 Vastius (*Joannes*) trierarchus : ad res ho-
 stium explorandas mittitur . II. 533. 535.
 Vaudemontius comes : ejus in neapolitanum
 regnum jura . I. 203. Cum classe in Italiani
 advenit . ibid. Moncatam fugat . 205. A
 Lautrechio ad Clementem vij. mittitur . 266.
 Vaudemontius (*Franciscus*) Caroli , Lotharin-
 giae ducis , filius : transalpinorum militum
 summus praefectus a senatu eligitur . III.
 257. Pro Venetiis arma sumere , Paullo v.
 instigante , a patre prohibetur . 383. & seqq.
 Brevis eum copiis reip. adfuturu , Pa-
 davino pollicetur . 585.
 Vecellius (*Titianus*) ejus opera insignia in
 aedibus ducalibus , incendio absumpta . II. 644.
 Vega (*Garzilassus*) hispanus apud Paullum
 iij. orator : in carcerem conjicitur . II. 91.
 Vendramenus (*Franciscus*) apud Rudolfum
 orator . III. 214. Orator ad Henricum iiiij.
 244. Praefectus in Lotharingiam , filii nu-
 ptias Carolo duci gratulatur . 262. Orator
 designatur ad Leonem xj. 306. & ad Paul-
 lum v. 308. Venetiarum patriarcha . 309.
 Examinandum se Romae sistere , a Paullo
 jubetur . 340. Romam profectus , ab ipsomet
 Paullo inauguratur . 412.
 Vendramenus (*Hieronymus*) classis cominiſſa-
 riis . II. 358.
 Vendramenus (*Paulus*) ad Obroatii oppu-
 gnationem proficiscitur . I. 460.
 Venerii : Xemonici domini . I. 505. II. 589.
 Venerius (*Aloysius*) ad Philippum ij. orator .
 III. 244.
 Venerius (*Bernardus*) sinus hadriatici praef-
 etus . III. * 287.
 Venerius (*Christophorus*) trierarchus : ab U-
 scocchis captus , trucidatur . III. 480. 481.
 Venerius (*Daniel*) litoribus venetis munien-
 dis praeficitur . II. 407. Cretae dux . 582.
 Venerius (*Dominicus*) apud Clementem vij.
 orator . I. 85. Novo foederi Clementem in-
 ter & remp. senatu inconsulto subscribit .
 208. & seqq. A legatione revocatur . 215.
 VENERIUS (*Franciscus*) dux creatur . II.
 72. Ejus obitus . 103.
 Venerius (*Gabriel*) ad Sfortiam orator . I. 216.
 238. 307. Legatus ad Carolum v. in Ger-
 maniani proficiscentem . 505.
 Venerius (*Hieronymus*) Olchinii comes : Ale-
 xiūm fruſtra adorit . II. 349. Olchinium
 turcis dedit . 402.
 Venerius (*Joannes-Antonius*) orator ad Fran-
 ciscum j. I. 357. & ad Caroluni v. cum hoc
 agit de foedere contra turcas . 448. 449.
 A legatione reversus , quae senatui retule-
 rit . 517. Ad Carolum v. in Italiani adve-
 nientem , legatur . 584.
 Venerius (*Laurentius*) quinqueremum praef-
 ectus . III. 357. Legatus in Illyrico & Epi-
 ro . 498. Senniam obsidet . 506. Cum Echen-
 bergio de componendis rebus agit . ibid.
 Venerius (*Leonardus*) advocate : Alexan-
 drini Contarenum adversus collegam de-
 fendit . I. 579.
 Venerius (*Marcus*) apud turcas orator : Amu-
 rathem ab invadendae Senniae consilio de-
 terret . III. 180. 181. Ad Clementem orator :
 de ea legatione variae in senatu & cum pon-
 tifice disceptationes . 283. & seqq.
 Venerius (*Marcus-Antonius*) doctor , sapiens
 continentis : de pace cum Carolo v. sancien-
 da , cum ejus oratoribus agit . I. 64. Ad
 Franciscum Sfortiam orator . 76. Ad Ferrari-
 ensim orator . 323. Sfortiam Bononiam co-
 mitatus . 336. Orator ad Carolum v. 347. 418.
 ad Clementem vij. 379. & ad Julium iij. II. 11.
 Venerius (*Marcus Antonius*) Illyrici & Epi-
 legatus . III. 461.

Venerius (*Sebastianus*) Summus Cyperi praefectus. II. 124. 241. 264. Arbitrus ad componendas inter Ferdinandum & remp. de finibus controversias. 204. Coreyrae legatus cum imperio: Soppotum & alia Caoniae oppida capit. 294. Procurator creatur. 296. Frustra Malaritimum aggreditur. 296. Cyperi legatus cum imperio designatur. 298. Classis duces hortatur, ut turcicani classem adoriantur. 326. Classis imperator. 333. Frustra Epidaurum aggreditur. 380. Pargam munit. 381. Messanam trahit. 414. Ejus aliquot triremium naufragium. *ibid.* Se cum Joanne Austriaco conjungit. 475. Duces ad praelium hortatur. 478. Ejus cum Austriaco dissidia. 480. & seqq. Suos hortatur ad pugnam. 489. Ejus elogium. *ibid.* Strenue ad Echinadas pugnat. 489. Austriaco conciliatur. 497. Ejus de Leucadis oppugnazione sententia. 503. Leucadensis frustra adoritur. 505. & seqq. Coreyram reddit. 508. Frustra Neocastrum aggreditur. 521. & seqq. Venetias rediens, honifice a Duce & patribus excipitur. 567.

VENERIUS (*Sebastianus*) dux creatur. II. 642. A Gregorio xiiij. rosa aurea donatur. *ibid.* Ejus obitus. 645.

VENETIAE: aestuariorum venetorum descriptio. II. 406. III. 261. In illa marinorum fluuum terribilis illuvies. III. 275. Litora veneta munientur. II. 407. Urbis situs & praestantia. III. 5. Reip. forma excellens. 6.

Ventus (*Georgius*) I. 289.

Vera (*Franciscus*) Philippi iij. ad Venetos orator. III. 285.

Verantius, agriensis episcopus: Maximiliani ad Selynum orator. II. 235.

Varcellae: caesareanis se dedunt. I. 90.

Verdelius (*Hercules*) cum senatu agit de Vaudemontio stipendiis venetis adscendendo. III. 257. Ejus egregia in remp. voluntas. 388.

Verona: oculo patriciorum custodiae commendatur. I. 273.

Verrucae ccmnes: Sabaudum in Mantuanum instigat. III. 478. Ejus frater: Sabaudi apud Venetos orator. 500.

Vernlanus episcopus. *Vide*: Filonardus (*Ennius*) Ugonottae: eorum origo, nomen, & in Franciscum ij. insidiae. II. 154. & seqq. Eorum bella in Gallia. 181. 189. 236. 243. 246. & seqq.

Viarus (*Stephanus*) Utini locumtenens. III. 249.

Vicecomes (*Alexander*) II. 107.

Vicecomes (*Anchises*) I. 39.

Vicecomes (*Galeatus*) I. 83. Francisci j. ad remp. orator. 284. Ducum venetorum nomine hortatur comitem s. Pauli, ut Mediolanum adoriat. 307.

Vicecomes (*Nestor*) Alexandriae praefectus. I. 35.

Vicecomes (*Scaramucia*) ab Inojosa Luca legatur. III. 487.

Vicegradum: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581.

Vicetinus (*Caelius*) pro Tamasso pugnans, cadit. II. 441.

Victorius, Caroli-Emanuelis filius: Mantuanum proficitur. III. 474. Cum Maria sorore Taurinum repetit. 475. Mediolanum, tum in Hispaniam proficitur. 483. 488. Ejus eximia in bello virtus. 518.

Victorius (*Franciscus*) Florentinorum ad Clementem vij. orator. I. 134.

Victorius (*Paullus*) I. 83. Clementis vij. ad Lanoyum proregem legatus. 115.

Vienna in Austria: a Suleimano frustra oppugnatur. I. 337.

Viglevanum: a Gallis occupatur. I. 79.

Villienius marchio, Philippi ij. Romae orator: Paulli v. cum Venetis dissidia sover. III. 349. Sui regis regna & opes pontifici desert. 354. Quaedam insolentia viceissim ab illo petit. 355.

Vincentius (*Antonius-Maria*) scriba: a senatu ad Rhaetos mittitur. III. 316. Pecuniam ab eodem accipit ad milites conscribendos. 357. Rhaetorum habere delectus jubetur. 369. 384. Ejus aedes a Rhaetis tumultuantibus obsidentur. 384. & seqq. Legatur iterum ad Rhaetos. 463. Et ad Mantuae ducem. 479.

Vistarinus (*Ludovicus*) ejus opera foederati Laude potiuntur. I. 172. & seqq.

Vitalis (*Antonius*) trierarchus. I. 523.

Vitellius (*Alexander*) reip. stipendiarius. I. 454: Pontificiorum peditum praefectus: in Germaniam proficitur. 518. Pontificiae militiae a Julio iij. adscribitur. II. 20.

Vitellius (*Ferdinandus*) Coreyrae munienda cura illi a senatu demandatur. II. 636.

Vitellius (*Julius*) reip. stipendiarius. III. 269.

Vitellius (*Vitellus*) pontificiarum copiarum duktor: Alfonsum ad Finalem fundit. I. 18. Florentinorum cataphractorum praefectus. 169.

Viturius (*Joannes*) legatus in castro. I. 210. Improbatus Urbanatis consilium, de ope Clementi obesse serenda. 223. Apud advocates ideo accusatus, absolvitur. 225. Ejus virtus in Manfredonia tuenda. 290. Monopolim praefidio firmat. 308. Sinus hadriatici legatus cum imperio. 435. Ad Obroatii oppugnationem mittitur. 559. Eques: Creatae legatus cum imperio. 540.

Viturius (*Io. Laurentius*) archiepiscopus cretensis: ejus religio & pietas eximia. III. 132. Ejus obitus. 218.

Vivaldus (*Benedictus*) I. 45.

Vives (*Joannes*) Philippi iij. ad Carolum-Emanuelem orator. III. 427.

Ulamanes persa: turcicis copiis a Suleimano proficitur. I. 550. Neocastrum oppugnat. 558.

Ulazzius: leptitanus bassa. II. 278. Melitenses duas triremes capit. 330. Methonemicum triremibus suis proficisciatur. 477. Turcicae classis cornu sinistrum ducit. 484. Ejus, in praelio ad Echinadas, fortiter gesta. 490. Fugam capessit. 491. Classis imperator eligitur. 509. Hellesto cum classe egreditur. 520. Foederatae classis, ad Colubrarias, congressum fugit. 537. A quationem foederatis ad Coronem prohibere nititur. 248. Pugnami cum nostris ad Oenam detrectat. 549. 559. Byzantium classem incolunem reducit. 566.

Urana: a turcis occupatur. I. 502.

Urbanus viij. ejus electio. II. 122. & obitus. 123.

Urinator graecus: ejus solertia in extrahendis & profundo navigii deniersi tormentis. II. 147.

Ursinus (Alexander) scriba: a Canalio legato Venetias mittitur. I. 441. Ejus adventus, siue itineris enarratio. 475.

Ursinus (Camillus) militiae venetae adscriptus. I. 50. Frustra Germanos ab alpium transitu prohibet. 196. Manfredoniam obsidet. 270. Trañii est praesidio. 293. Reip. copiarum in Apulia summus praefectus. Aquilam occupat. *ibid.* Summus militiae praefectus in Dalmatia. 477. Mandat, ut Sicensium molae & suburbia diruantur. 504. Aenonam praesidio firmat, Obroatium recipit. 505. Rediunt in Italiam a senatu impetrat. 537. Parmae praeficitur. II. 7. Octavio Farnesio abnuit illam tradere. 9. Julii iij. iussu illam tradit. 11. Pontificiae militiae adscribitur. 20. Romae praefectus: ejus obitus. 150.

Ursinus (Flaminius) pontificiarum triremium praefectus: turcarum captivus. II. 158.

Ursinus (Horatius) cadit, pugnans ad Echinadas. II. 493.

Ursinus (Joannes) Romae praefectus. II. 150.

Ursinus (Jo. Corradus) ad Monopolis praesidiū mittitur. I. 291.

Ursinus (Latinus) cretensis militiae praefectus. II. 359. 391. Ad Neocastri oppugnationem proficisciatur. 522. Gregorii xij. nomine senatum ad bellum turicum hortatur. III. 23.

Ursinus (Laurentius) Cerae dominus (*Renzo da Cesi*) Francisci j. ad Venetos orator: illos ad gallicum foedus hortatur. I. 69. Cremonam aggreditur. 81. & Aronam. 85. Rhaetos in Bergomatum fines ducit, & repellitur. 92. Massiliam strenue propugnat. 100. Ad neapolitanam expeditionem mittitur. 114. Redit in Galliam. 136. Gallicarum copiarum duktor: Apuliae oppida multa occupat. 203. Ejus socrisia in Roma tuerda. 218. Gallicis copiis in Apulia praeficitur. 291. Monopolim subsidium insert. 309. Brundusinas arces oppugnat. 310. Neapolitani regni oppida, quae a Gallis obtinebantur, caesareanis tradit. 325.

Ursinus (Ludovicus) ejus criminis & supplicium. III. 50. & seqq.

Ursinus (Paulus) ad Sicum tuendum mittitur. I. 504. Corcyrae militiae suminus praefectus. II. 231. 359. Pargam munit. 381. Ejus virtus in Corcyra propugnanda. 410. Strenue ad Echinadas pugnat. 488. Malgaritini expeditioni praeficitur. 500. Summus venetae militiae praefectus. 535. Navarinum oppugnat. 555. Ad Varbagnum demoliendum proficisciatur. 568. Summus cretenis militiae praefectus. 586.

Ursinus (Pasillus-Jordanus) reip. stipendiarius. II. 204. Fortiter pugnat in turcas. 551. In Navarinu oppugnatione militibus italis praefest. 555. Ejus obitus. III. 50.

Ursinus (Petrus) Aversae episcopus: ad Henricum iiiij. pontificis legatus. III. 223.

Ursinus (Valerius) reip. militum praefectus: Ferdinandum Gonzagam sugat. I. 278. Cretenis militiae praefectus. 477.

Ursinus (Virginius) Anguillariae comes: frusta Senas invadit. I. 185.

Ursinus (Virginius) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 495.

Ursinus (Virginius) comitiorum pontificiorum tempore milites cogit. III. 149.

Uscocchi: ipfis a senatu perimititur, praedas de turcis agere. I. 450. Turcis conjuncti, Obroatium adversus Venetos propugnant. 460. Eorum excursiones. 624. Selymi de illis cum senatu querelae. II. 224. 229. De iisdem senatus cum Carolo archiduce conqueritur. 239. Novae eorum excursiones. 617. 647. & seqq. Macarscam capiunt & diripiunt. 648. Jaderam veterem populantur, atque in Sicensem agruni irruptiones faciunt. 689. Prodii navigium capiunt. III. 32. Alia eorum latrocinia. 52. 127. 150. A Theupo lo imperatore reprimuntur. 151. 155. Clissam occupant. 201. Eorum cum antiquis Liguribus comparatio. 212. Nova latrocinia exercent. 213. Duas venetas triremes ad Curiatam depraedantur. 237. Albonam frustra adorti, Flanonam captam, diripiunt. 251. Per avia montium in Istriam se effundunt. 269. Lenius cum iis Veneti agunt. 297. Novae illorum praedationes. 316. Hieronymi Marcellum, Curiatæ praefectum, capiunt. 466. Ortæ, ob ipsorum insolenter gesta, inter Austriacos & Venetos controversiae, ad tempus componuntur. 467. & seqq. Novas praedationes faciunt. 480. Christophorum Venerium captum, atrociter trucidant. *ibid.*

Utinum: de eo muniendo senatus consilia. II. 229.

Vulfeus (Thomas) archiepiscopus eboracensis & cardinalis: legatos venetos ad pacem cum Caesare hortatur. I. 55.

W

Walliae princeps (*Principe di Galles*) III. * 272.
A Petro Duodo, veneto oratore, convivio
excipitur. * 281.

Weissemburgum. *Vide: Alba-Julia.*
Wolfgangus, Neoburgi comes: Menapiorum
ducatus petit. III. 423.

X

Xemonicum: Veneriae gentis oppidum in Illy-
rico. I. 505. II. 589. Veneto praesidio fir-
matur. II. 587. A turcis occupatur. 289.
Xystus v. ejus creatio. III. 39. & elogium. 40.
Ejus in temp. voluntas. 41. Foederatis ca-
tholicis in Gallia favet. 54. 65. 75. Et Sa-
baudo adversus Gallos. 65. Ejus in Hen-
ricum iij. indignato, ob cardinalium, Guisum
caesum, & Borbonium in custodiam datum.
75. Ejus obitus & elogium. 121. Ejus statua
a seditionis dejecta. 122.

Z

Zacynthos (*Zante*) insula: a turcis diripi-
tur. II. 396. Oppidum a Paullo Contareno for-
titer propugnatur. *ibid.*
Zambonius (*Jacobus*) senatus scriba: apud
Henricum viii. reip. res agit. I. 626.
Zannius (*Aloysius*) Risano praeficitur. I. 537.
Illud turcis dedit. 560.
Zannius (*Hieronymus*) orator ad Pium iiiij. II.
153. & ad Pium v. 219. Classis imperator.
221. In urbem redit. 222. Orator ad Sely-
num. 233. Classis iterum imperator. 241.
Jubetur cum classe discedere. 280. A Mo-
cenico principe vexillum imperatorium acci-
pit. 286. Jadera subsistere jubetur. *ibid* Cor-
cyram petit. 288. 292. Tuni Cretam. 298.
Ad importanda in Cyprum auxilia classis
duces hortatur. 323. 325. Revocatus in ur-
bem, rei male gestae accusatur. 333.
Zannius (*Jo. Jacobus*) dissuadet Padi aversio-
nem a venetis astuariis. III. 269. Padi in
novum alveum derivandi provincia illi de-
mandatur. 301. 302. Legatus in rhodigina

peninsulatum imperio. 363. Cretae legatus.

471.
Zannius (*Matthaeus*) orator ad Franciscum-
mariani, Urbinatem. II. 600. atque ad Hen-
ricum, Lusitaniae regem. 656. Venetiarum
patriarcha eligitur. * 263. De illo examini
subiiciendo, inter Venetos & Clementem viij.
controversiae. * 262. & seqq. Romam pro-
fectus, solemniter ab ipso Clemente inaugu-
ratur. * 265. Ejus obitus. 308.

Zapata (*Petrus*) Joannis Austriaci ad senatum
orator, ob relatam ad Echinadas victoriam.
II. 495.

Zarottus (*Antonius*) eques: trierarchus. I. 523.
Zenus (*Catbarinus*) ad Suleimanum orator. II.
14.

Zenus (*Franciscus*) trierarchus: Janusbejum ab
Acroceraunis redimit. I. 440.

Zenus (*Franciscus*) junior: trierarchus. I. 523.

Zenus (*Julianus*) ad Parmam & Placentiam
caesareanis tradendas, a Clemente viij. mit-
titur. I. 231.

Zenus (*Nicolaus*) trierarchus. I. 523.

Zenus (*Nicolaus*) auctor legis de agris ad cul-
tuni reducendis. II. 104. Senatum hortatur,
ut oratores extra ordinem ad Galliae & Hi-
spaniae reges pro fiscienda pacemittantur.
128.

Zenus (*Raynerius*) sapiens continentis: reip.
ad Carolum-Emanuelem orator. III. 500. 501.
Conventionibus inter S. bauduini & Mantua-
num duces renuit subscribere. 502.

Zenus (*Petrus*) apud Suleimanum orator. I. 355.
A legatione revertitur. 367. Ad eundem
iterum legatur. 547. Obit in itinere. 548.

Zerinius (*Nicolaus*) ejus virtus in Zigheto pro-
pugnando. II. 223.

Zighetum: a turcis capitur. II. 223.

Zolnocum: frustra a turcis invaditur. II. 14.

Zonius (*Hieronymus*) scriba: Romae negotia
reip. obit. III. 344.

Zuccarellum: a Carolo-Emanuele occupatur.
III. 499.

Zuccatus (*Hieronymus*) reip. scriba: frustra nit-
itur adjungere foederi contra turcas Henri-
cum, Angliae regem. I. 493.

Zuccus (*Jo. Baptista*) militum praefectus: ad
Macarscam oppugnandam proficiscitur. II.
565.

